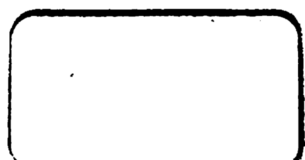

GEA
Danske

Danske Samlinger

for

Historie, Topographi, Personal- og Literaturhistorie.

Udgivne af

Chr. Bruun,
Bibliothekar ved det store kongelige Bibliothek.

O. Nielsen,
Dr. phil., Assistent i Ministeriernes Archiv.

og

A. Petersen,
Fuldmægtig i Finantsministeriet.

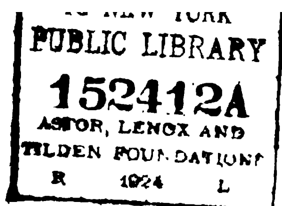
Tredie Bind.

Kjøbenhavn 1867—68.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel).

G. S. Wibes Bogtrykkeri

PUBLIC LIBRARY
152412A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1924 L

Indhold.

Side

Smaastykker.

Side

Nye Bidrag til Oplysning om den danske Skueplads i dens første Aar.

Meddelte af Chr. Bruun.

II.

Det tegnede til at den danske Skueplads i Aaret 1726 skulde gaa en roligere Fremtid imøde. Allerede i Februar Maaned vare Forestillingerne begyndte, der spilledes for Hoffet paa Slotstheatret[1]), Montaigu fik sit Privilegium fornyet paa tre Aar, og, da Holberg viste sig uvillig til at lade sine nye Comedier komme frem, forsøgte man at skabe et Repertoire ved at oversætte fremmede Stykker. Men det varede ikke længe, før Forviklingerne begyndte. De opstod derved, at andre Kunstnere søgte at skaffe sig Publikum trods det Privilegium, der var givet Montaigu. I Juni Maaned indgav denne derfor en Klage til Cancelliet, eller rettere til Obersecretairen i det danske Cancelli, Christian Møinichen, saaledes lydende:

Monseigneur,

C'est avec un profond respect que les Acteurs Danois prennent la liberté de representer à Vostre Excellence, que malgré les ordres qu'il a plu à Sa Majesté de donner en leur faveur

---

[1]) Den 24. Februar skrives fra Kjøbenhavn til Hamb. Correspondenten: »Da Montaigu ingen Midler har til atter at lade spille Comedier, har Kongen besluttet at give ham aarlig 1300 Rdlr., for at han kan continuere; derimod skal han lade spille for det kongelige Herskab paa Slots-Theatret.«

il s'eleve tous les jours ici de nouveaux Spectacles, vn etranger a de Sa propre Autorité etabli un Concert public, on a donne a un petit Monstre la permission de se faire voir pour de l'argent, on attend une Bande françoise dont quelques uns sont deja arives; C'est pour prevenir tous ces abus que les Suppliants implorent la Confirmation des Ordres de Sa Majesté qu'il les maintiene dans le droit d'etre ici le seul Spectacle public à l'exclusion de tous les Etrangers.

Monseigneur
de Vostre Excellence
les tres humbles
et tres obeissants Serviteurs
les Acteurs Danois
Montaigu.

Copenhague le 20 Juni
1728.

Klagen blev strax refereret Kongen, og dens Virkning blev følgende Skrivelse til Politimesteren, som derved fik en alvorlig Paamindelse om at sørge for at lignende Klager ikke for Fremtiden skulde blive reiste:

Velædle og Velbyrdige
Hr Politie Mester og Borger Mester!

Indlagde Memorial med hosfølgende Placat fra René de Montaigu hvorudi hand klager, at en her til Staden ankommen person som lader sig, og sine Exercitier see for penge, til præjudice for de alleene priviligerede Danske Acteurer, haver Jeg hands Kongel. Maytt allerunderdanigst refereret, og som allerhøist bemte hands Maytt erindrede sig, at Hr Politie-Mester tilforn nembl. d. 14. Oct. 1726 var rescriberet at se derhen, at ingen herefter giorde de danske Acteurs nogen hinder eller præjudice udi de dennem allernaadigst forundte Privilegier, saa blev jeg allernaadigst anbefalet, at til kiende give Hr. Politiemester, strax at forføye den anstallt, at ovenmelte Person vorder inhiberet paa forskreven maade, at lade sig eller sine excercitier see; og ellers at Hr Politiemester vilde lade sig være angelegen, at hands Maytt i slige tilfælde for Klagemaal kand blive u-molesteret, og kongel. allernaa-

digste befalninger med allerunderdanigste obcervance efterlevet. Jeg forbl.

Velædle og Velbyrdige
Hr. Politie-Mester og Borger mesters
Kiøbenhafn d. 22de Junj 1728. tienst villigste tiener
C. Møinichen.

Til Hr. Politie Mester og Borger Mester Himmerich.

En Maaned efter blev Montaigu nødsaget til paany at indgive en Klage. Denne Gang henvendtes den baade til Kongen og til Obersecretairen, undertegnet foruden af Montaigu tillige af de øvrige Skuespillere. Det var General Hans Jacob Arnold Klagen gjaldt. Han var Eier af Theatret i Grønnegade og havde, for at opnaa større Indtægt af sine Penge, end de danske Skuespil kunde skaffe ham, indkaldt fremmede Kunstnere, som han vilde lade optræde vexelvis med de danske Acteurer. Der fremkaldtes nu en formelig Notevexling, som giver interessante Oplysninger om de gjensidige Forhold.

De danske Skuespilleres Klageskrifter ere følgende:

Au Roy,

Sire

Les Acteurs Danois prosternez aux pieds de Vostre Majesté, prennent la liberté avec vne soumission profonde de luy representer, que penetrez de ses Royalles bontez, et vniquement occupez de tacher de les meriter, en travaillant a des ouvrages dont l'execution se perfectionnant de jour en jour, cultiveroit la langue, et le theatre du Pays, s'en voyent malheureusement empechez par les vexations de Monsieur le General d'Arnholdt, qui a acheté la maison de Capion ou les spectacles doivent etre representez. les suppliants avoient cru qu'en donnant a Monseiur Darnholdt cinq cents ecus par an pour vne maison qui ne luy en couste que trois mille trois cent, la rente etoit assez forte pour luy suffire, il a rejetté cette proposition, et a mieux aimé s'en tenir aux dis ecus par chaque representation, les acteurs s'y sont soumis, mais ce n'est pas encore assez pour luy, il se plaint que les Acteurs Danois ne jouent pas assez souvent, quoyque dans ces trois mois d'esté,

il ait deja tiré d'eux la rente du Capital de la maison, et qu'il luy reste encor neuf mois d'une saison plus favorable a pretendre, et qui luy en promettent trois ou quatre fois autant. vn autre homme moins difficile s'en contenteroit assurement; il n'est par si traittable, et pour tirer cent pour cent de sa maison, il a jugé a propos, d'etablir ici de son autorité et au prejudice des ordres de Vostre Majesté vn nouveau spectacle, il a fait venir pour cela de Suede, deux Comediens et vne Comedienne, il a cru avec eux qu'avec le secours de la famille de Montaigu ils pourroient comme en effet jouer tout le Theatre de Guerardy, mais Montaigu et sa famille constamment fidele aux Danois a refusé toute association avec tout spectacle etranger. Monsieur Darnholt qui se voit par la obligé de faire venir d'autres Comediens cherche aux acteurs Danois toutes les Chicanes qu'il peut, le detail en seroit trop ennuyeux a Vostre Majesté, j'ay pris la liberté d'en detailler quelques traits a Monsieur L'obersecretaire de Munich, pour en rendre conte à vostre Majesté, elle me permettra cependant d'en alleguer vn seul. Monsieur Darnholdt peu content des dix ecus par jour pretend encor extorquer des acteurs vne loge franche par jour, et leur a envoyé redemander quatre schlechtdallers pour vne loge que Monsieur le Comte de Vedel son gendre avoit payée il y a six semaines, les menaçant a faute de ce payement jnjuste de quatre schlechtdallers, d'envoyer vn bas officier avec six mousquetaires pour leur deffendre le theatre, et les en chasser s'ils s'opiniatroient a y vouloir jouer. Voila vn de ses traits. je passe les autres de peur d'jmportuner vostre Majesté et pour finir en vn mot, Monsieur Arnholdt en achetant la maison de Capion n'a pas d'autres droits que ceux de Capion. les voici:

Capion avoit vn privilege que les spectacles etoient obligez de jouer dans sa maison, Monsieur d'Arnholdt n'en a pas d'autre.

La Comedie Danoise, etoit des son etablissement assujetie de la mesme loy, a condition pourtant que Capion donnat sa maison a vn prix raisonnable, on n'en demande pas d'avantage de Monsieur Arnoldt.

Capion etant encor proprietaire de la maison voulut faire joner alternativement des danseurs de Corde avec les acteurs

Danois, ces dernies s'en etant plaints obtinrent de vostre Majesté, vn ordre expedié de funen par Monsieur le Kammerher de Holstein, alors grand Marechal de la Cour, par le quel il etoit ordonné au dit Capion de laisser les acteurs Danois seuls en possession du Theatre en payant, s'il ne vouloit perdre non seulement les profits qu'il tiroit de la Comedie Danoise, mais encore le privilege attaché a sa maison, cet ordre est decisif, et regarde egalement Monsieur d'Arnhold et Capion.

Ce mesme ordre de Vostre Majesté a eté confirme depuis au sujet d'un nommé Bredau[1]).

il vient de l'èstre sur nouveaux frais par vn ordre envoyé au maistre de Police qui deffend toute sorte de representations au prejudice de la Danoise.

Les Suppliants jmplorent de vostre Majesté, vne decision qui prononce si Monsieur Arnholdt est en droit d'etablir au prejudice des ordres de Vostre Majesté, vn nouveau spectacle

---

[1]) Den 14. October 1726 udfærdigedes følgende kongelige Befaling til Politi- og Borgemester Hans Himmerich:

V. G. T. Eftersom Montaigu paa samtlig Danske Acteurs vegne, for os allerunderdanigst haver ladet forestille, at den fornemmeste aarsag, hvorfor de Danske Comoedier ere indrettede, har været at hindre omløbere at indkomme med fremmede Skue Spil; og som Vi alleene til dend ende allernaadigst have benaadet dem med særdeles privilegier, men end og ved a parte Rescript til Voris forrige Politiemester Ratcken, som og ved ordre til da værende Ober Hof Marschalch Hr. von Holstein, allernaadigst mainteneret dem, og befalet, at de daværende Linie Dantzere skulle forføye dem af Staden; Saa finde de dennem høyligen fornermede ved een navnlig Bredo, som tvert imod Høystbemelte Privilegier og anstalter skal have indfunden sig udi Vores Kongelig Residentz Stad Kiøbenhavn, og understaaet sig der at indrette et Skuespil med Perspectiver at forestille, hvortil han formener sig berettiget, fordi han har taget Borgerskab, og derpaa betalt 12 Rdr.; Men som enhver, naar hand ickun tog Borgerskab og betalte 12 Rdr., kunde giøre skaar i Privilegierne, u-tiltalt og ustraffet; Thi er hermed Vores allernaadigste villie og befaling, at du strax ei alleene forbyder bemelte Bredo ald Skuespill, men end og derhos tilholder hannem at forføye sig ud af Staden og ellers derhen seer, at ingen herefter giører Supplicanterne nogen hinder eller præjudice, udi de dennem forundte Privilegier. Dermed etc.

Friderichsberg Slot den 14. October Ao. 1726.

capable de ruiner les suppliants, d'attirer ici des coureurs de pays, et d'emporter l'argent hors du Royaume.

Sire de Vostre Majesté
les tres humbles tres obeissants
et tres fideles serviteurs et sujets
les acteurs Danois

Copenhague le 18 juillet
1728.

Montaigu.
I. N. Ulsøe. F. Pilloy. I. Schumacher. H. Lindorph.
P. From. C. Rehsen.

Monseigneur,

Les acteurs Danois prennent la liberté de s'adresser a Vostre Excellence, avec vn profond respect, il s'agit pour eux d'une affaire qui a peu d'exemples.

les suppliants à l'abry des bontez du Roy, ne songeoient qu'a tacher de les meriter, en travaillant jour et nuit a des ouvrages dont l'execution se perfectionant de jour en jour, pourroit devenir dans la suite digne de paroistre devant sa Majesté, capable de cultiver la langue et le theatre de la nation.

qui l'eut cru qu'vn General Danois, eut voulu renverser vn dessein si legitime, c'est pourtant le but de Monsieur Arnholdt aujourdhuy; peu content de quinze a vingt pour Cent de rente que les acteurs se sont offerts de luy payer, pour le loyer d'vne maison qu'il a achetée trois mille trois cents ecus, il a refusé d'eux cinq cens ecus par an, et a mieux aimé s'en tenir a dix ecus par chaque representation, comme on etoit autrefois convenu, avant que le Roy eust pris les Acteurs Danois a son service.

Les acteurs y ont souscrit, mais ce n'est pas encore assez pour Monsieur Arnholdt, il trouve qu'on ne joue pas assez souvent, quoyque cependant dans ces seuls trois mois d'esté, il ait receu la rente de son Capital, et qu'il ait encore par de vers luy neuf mois de la meilleure saison qui luy en promettent trois ou quatre fois autant.

Cela n'est par encore suffisant — Monsieur Arnholdt pour doubler le profit des representations, a juge a propos d'etablir ici de sa propre autorité, et au prejudice des ordres du Roy, vn nouveau spectacle, moitié françois, moitié jtalien du Theatre

de Gerardi, il a pour cėt effet envoyé de l'argent en Suede pour en tirer vn arlequin françois, vn maistre a danser Comedien, et vtile par consequent a deux mains a Monsieur le General, et vne Danseuse, devenuë Comedienne depuis peu.

L'jntention du General et de sa petite troupe, etoit comme ils ont dit que trouvant ici la famille de Montaigu et Pilloy, ils n'avoient plus besoin que d'un homme pour jouer tout le Theatre jtalien et cela etoit vray, mais la reponse de Montaigu et de sa famille a eté qu'attachez vniquement à la Comedie Danoise, ils ne pouvoient ni ne vouloient entrer dans vne association avec des spectacles etrangers et jnterdits.

nouveau sujet de mecontentement a Monsieur le General, qui par la se voit obligé a de nouvelles depenses, pour faire venir de nouveaux acteurs, la chose retombe sur les pauvres Danois, à qui il fait tous les tours du monde, en voici quelques traits qui feront juger du reste.

jl etoit deu quelques jours a Monsieur Arnholdt, il n'est pas possible aux acteurs sur tout en esté, de payer a point nommé le lendemain tous les frais, dont ils s'aquitent dans la suite par le payement qu'on leur fait des loges. Monsieur Arnholdt sans entrer dans ces raisons, envoye a la repetition vn bas officier annoncer de sa part aux Acteurs, que s'il n'est pas payé le matin, il leur deffend de jouer, les acteurs trouvent de l'argent, envoyent à Monsieur Arnholdt tout se qui luy etoit deu, Monsieur d'Arnholdt fait de nouvelles difficultez, et pretend qu'on luy rende de plus quatre Schlechtdallers qu'il avoit payées il y a six semaines, pour vne loge qu'avoit eu Monsieur le Comte de Vedel son Gendre, et que Monsieur le General pretend avoir tous les jours pour rien. Les acteurs avec raison s'y opposent. Conclusion, Monsieur Arnholdt leur fait declarer que s'il n'a pas ces quatre Schlechtdallers avant midi, ils ne doivent pas se presenter au theatre, et qu'en cas qu'ils s'y presentent, il envoyera vn bas officier et six mousquetaires pour les en chasser.

Procedure aussi nouvelle qu'jnouie contre des enfants de famille et des domestiques du Roy, avec lesquels vn General de qui ils ne dependent point doit proceder par les voyes ordinaires de la justice, et non par execution militaire.

vne telle violence, jmpraticable dans tous les pays du

monde le doit encor moins estre dans les etats du meilleur et du plus juste des Roys, et c'est dont les Suppliants demandent justice, ils scavent que Monsieur Arnholdt est vn homme en place, et qu'ils ne sont que de pauvres malheureux mais ils scavent que la justice du Roy est pour tout le monde, et c'est a cette justice Royalle qu'ils s'adressent a genoux, pour faire voir les droits de Monsieur Arnholdt et les leurs ou pour mieux dire les graces accordées en cette occasion à Capion de qui Monsieur Arnholdt a acheté la maison, et aux suppliants.

on debite que Monsieur Arnholdt a vendu ou veut vendre par vne vente simulée sa maison au sieur landois entrepreneur de la Comédie françoise mais que la maison soit a Capion, a Monsieur Arnholdt, ce ne sont ni plus ni moins que les mesmes droits. les voici:

1. Capion avoit le droit que tous les spectacles etrangers devoient se representer dans sa maison, monsieur Arnholdt en l'achetant, ne peut pas avoir acheté d'autres droits que ceux que Capion avoit avant luy.

2. Montaigu en obtenant le privilege de la Comedie Danoise, fut assujeti a la mesme loy, mais a condition pourtant que Capion donneroit sa maison a vn prix raisonnable, clause qui par Parenthese n'a point eté executée du tems de Capion, encore moins de celuy de Monsieur Arnholdt.

3. Capion etoit encore proprietaire de la maison, lorsque pour doubler ses revenus, il fit venir des Danseurs de Corde pour jouer alternativement avec les Acteurs Danois, ces derniers s'en plaignirent, et obtinrent du Roy, vn ordre expedié par Monsieur le Kammerherr de holstein, alors Grand Marechal de la Cour, par lequel il etoit ordonné au dit Capion de laisser les Acteurs Danois, seuls en possession de son theatre en payant, s'il ne vouloit perdre non seulement le profit qu'il tiroit de la Comedie Danoise, mais aussi le privilege attaché a sa maison.

Cet ordre est decisif, et deffend egalement l'jntroduction nouvelle d'un spectacle etranger que Monsieur Arnholdt medite aujourdhuy au prejudice des ordres du Roy.

Ce mesme ordre a eté confirmé depuis au sujet d'un nommé Bredau.

il vient de l'estre sur nouveaux frais par vn ordre nou-

veau envoyé au maistre de Police, de ne permettre ici aucune representation que la Danoise.

apres des ordres si solennels et tant de fois reitérez, il paroistra etonnant, que dans le tems que sa Majesté par bonté pour ses sujets, etablit vn spectacle en leur langue et deffend les etrangers, Monsieur Arnholdt au contraire veuille perdre le spectacle national, par l'jntroduction d'un etranger.

Voila Monseigneur les raisons que nous prions vostre Excellence de representer au Roi pour nous, elles nous exposent sans doute a la haine eternelle de Monsieur Darnholdt, et c'est pour nous en affranchir que nous supplions sa Majesté ou d'acheter la maison pour le prix qu'elle a eté vendue, dont nous nous engageons faire toutes les reparations, et de payer les rentes, ou de nous donner quelque autre endroit que nous ferons accommoder a nos dépens trop heureux de n'avoir jamais rien a demesler avec Monsieur Arnholdt.

Monseigneur de Vostre Excellence
les tres humbles
et tres obeissants serviteurs
les acteurs Danois

Copenhague le 18 juiltet 1728.

Montaigu.

I. N. Ulsøe. F. L. Pilloy. I. Schumacher. H. Lindorph.
P. From. C. Rehsen.

Disse Klager fremkaldte følgende Brev fra General Arnold til Kongen:

Allerdurchlauchtigster-Großmächstigster
Erb König
Aller Gnädigster König und herr!

Ewr. Königl. Mayst. haben Ao. 1721 unterm 12 Maj, die Etienne Capion bereits den 17n Mai 1720 zuvor, Allergnädigst zugestandene Freyheit, daß niemand, außer seiner Zulaßung Comoedien spielen, oder andere Representationes zumachen, sich dahier unterstehen soll, bey aufbauung eines Neuen Comoedien haußes, demselben oder wer hiernechst dieses haußes Eigner wurde, nebst einer 15 Jährigen Freyheit von allen bürgerlichen Onera, auch obgedactes Allergnädigstes Privilegii, vor immerhin zu verneuern Allergnädigst geruhet; wie Er Ca-

pion, dann auch so weit dero hiesigen Residence grund gehet, hiebey beschützet zu werden, durch ein Allergnädigstes Rescript, dem damahligen Etatsrath und Politzey Meister Ernst unter dem 14ⁿ 7bre 1722 aufs Neue anbefohlen worden, Und daß Reine de Montaigu den 14ⁿ Aug. 1722 ertheilte Allergnädigste Privilegium daß Er alleine dänische Comoedien spiehlen lasßen darff, die Expresse Reservation in sich hält, daß die Capion vorhin erwehnte Allergnädigst zugestandene Privilegien nicht hiedurch graviret sein sollen, Wie dieses alles auß den Copeylichen Anlagen Sub. Litª A. B. C. & D[1]) sich weitläufftiger und näher ergiebet; In ansehung nun der auf diesem hauße hafftenden Freyheiten entsahe sich Niemand Capion, sowohl zu aufbauung des haußes selbst, alß der benöthigsten einrichtung zulängliche Summen vorzuschießen, Umb soviel mehr alß Capion Endlich an Montaigu daß hauß mit seinen Privilegien auf 4 Jahr alß vom 11 Junij 1724 biß 11 Junij 1728 der Condition vermiethete, daß Montaigu quartaliter 200 rthʳ heuer hievon ordentlich bezahlen solle, alß wodurch Er vermeinet seinen Creditoren ein gewißes zu abtragung Ihres Capitals zu verschaffen; Obnun gleich Reine de Montaigu die Ersten Jahre sich dieses haußes mit nicht geringem Nutzen bedienet, Und Ich der sowohl den heuer Contract alß andere Pfand gerechtigkeit in dem haußen und deßen Freyheiten in Schuld angennommen, weiln Capion seine Creditores nicht bezahlen können, mich Endlich gemüßiget gesehen da daß Kriegs Hospital solches hauß, mit den darauf hafftenden Freyheiten, zur Auction geschlagen deren Erste Priorität mit 3537 rth. außzulößen, und daß hauß, umb wo möglich mich etwas meines darinn steckenden Capitals halben erhohlen zu können, an mich zu kauffen, so war doch von besagtem Montaigu so wenig zu erhalten daß Er in allen vier Jahren nicht mehr als 574 rth. abgetragen, und also noch würckl. 2626 rthʳ Restiret, Ob gleich mann daß wenig erhaltene so plückweise zusammen suchen müßen, daß da mann in abschlag à spiel 10 rthʳ anzunehmen Resolviret, doch auch solches nicht zuerhalten gewesen aller-

---

[1]) Disse Bilag ere: A. Capions Privilegium af 17. Mai 1720; B. Capions Privilegium af 12. Mai 1721; C. Montaigus Privilegium af 14. August 1722; D. det kgl. Rescript til Politimesteren af 14. September 1722.

maßen vor einige wenige Information meiner Kinder, Montaigu ein gut theil nachgelaßen, und Er doch noch 52 rthr hierauf Restiret.

Ewr Königl. Mayst. geruhen dannenhero Allergnädigst zu erwegen, Waß vor ein ansehnliches Capital vor mich in diesem hause stehe, Dahero dann, weiln die dänischen Acteurs sich gar des Spiehlens über ein Jahr begeben, auch ob Sie schon diß Jahr wieder einen anfang gemachet, Mir dennoch Montaigu gesaget, daß Selbige über den 15n May nicht fort fahren, noch den Sommer ferner spiehlen würden, ja mir dazu anleitung gegeben, waß zu abhaltung Meines Schadens von andern fordern könnte, umb meine gelder nicht fruchtloß stehen zu laßen, mich veranlaßet befunden, nach experirter zeit deß zwischen Montaigu und Capion errichteten Contracts und da die dänischen acteurs weder die Restirende 2626 rth. abzutragen Noch einen Neuen, Ihnen sowohl billich — als mir schadloßen accord einzugehen, nicht die geringste Mine gemachet, Dieses hauß mit denen darauf hafftenden freyheiten, nach anleitung der allergnädigsten Privilegien, Einem an dem Königl. Pollnishen — sowohl alß an andern hohen höfen, einige Jahre gewesenen Directeur der Operen und Comoedien Nahmens Landé, mit einer Frantzösischen Trouppe doch mit dem beding zu vermiethen, daß wann die dänischen Acteurs spiehlen wollen, selbige die Wahl der Tage haben, und Er sich darüber mit Ihnen vergleichen solle.

Ob nun gleich die dänischen Comoedianten, so vorhin nicht länger alß Medio May. zu spiehlen gesonnen, waren, (wiewohl nur auch dieses auß Mißgunst) sich Declariret daß Sie wochentlich nur einmahl spiehlen wollen (wobey Ich mich doch nicht schadloß gehalten sehen kann) Auch Sie nach experirten, und dazu nicht vollbürdeten Contract, Sich der biß dahin Ihnen mit dem hauße verheuerten Privilegien, nicht weiter anzumaßen befugt, vielmehr Ich alß Eigener des haußes in solche wieder völlig eingetretten, demnechst in solange Ich den Reine de Montaigu allergnädigst ertheilten Privilegiis, daß Er alleine dänische Comoedien zu spiehlen zugelaßen sein soll, nicht zu nahe komme, Macht habe, mich deß meinen best zubenutzen, und also auch daß Comoedien hauß richtigern bezahlern vermiethen zu können; So dennoch hat wie die Copey-

liche anlage Lit: E.[1]) zeiget, mehr besagter Montaigu, bey dero Ober Secretaire von Mönnichen sich zubeschweren gefallen; wie Erstlich, sich Ein Frembder unterstanden ein offentliches Concert anzulegen! Da nun dieses in purer Vocal und Instrumental Musicque bestehen soll, weiß Ich nicht, Ob Er — oder der hiesige Stadts Musicus, sich hierüber mehr zubeschweren; Zweytens, daß man einen kleinen Monstro Erlaubet sich vor geld sehen zulaßen! Wohl hätte mir gebühret daß da der zwischen Montaigu und Capion errichtete Contract nicht weiter verneuert, dieser sich bey mir angegeben, und zu wieder den auf dem hauße hafftenden Privilegiis nicht mit denen hiesigen Acteurs Meliren sollen, alß deren Privilegio nur dahin lautet, dänische Comoedien zu spielen, nicht aber erlaubet dem hause einpaß zu thun; In deßen habe mich doch darumb nicht dieser Sache annehmen wollen, klagen Sie also gegen sich selbst, dann Selbige haben Ihn auf offentlichem Theatro mit seinen Exercitiis angebotten; Endlich will Er auch vor einen Mißbrauch rechnen, daß mich deß meinen bediene, und dieses hauß nebst seinen Privilegien, an Einen andern richtigern bezahler, wie Ich fug und recht habe, zuüberlaßen Resolviret.

Da nun dennoch der Ober Secretaire von Mönnichen dem hiesigen Politzey- und Burger Meister wie Lit: F[2]) Copeylich weißet, die Ordre beygeleget, nach anleitung eines den 14ten 8bre 1726 an Ihn ergangenen allergnädigsten Rescripts, die anstallt zuverfügen! daß in solchen fällen, wo Ewr königl. Mayst dero allergnädigsten willen Declariret haben, dieselben vor klagen un Molestiret bleiben mögen etc. Und dieser also da Ihme meine berichtigte vermiethung an einen andern zuerkennen gegeben, darinnen nichts zuthun vermögend, Ich aber auf diese weise, der dem hauße auf immerhin ertheilten Allergnädigsten Privilegii ohne gegebene Ursache gäntzlich benommen; folglich da auß demselben ohn umbgänglich fließet, daß wann diese fort — Ich auch meines in diesem hauße steckenden Capitals (welches auß nichts anders alß denen nach und nach einkommenden Revenuen allmählig wieder einhohlen kann) verlustig, Ewr königl. Mayst dem hauße so offt Reservirte

---

[1]) Montaigus Skrivelse aftrykt ovenfor S. 1.

[2]) Skrivelsen til Politimesteren aftrykt ovenfor S. 2.

allergnädigste Freyheiten, durch obgedacht allegirtes Rescript an den Politzey und burger Meister, auch gar nicht aufgehoben, sondern zu der zeit, daß hauß denen dänischen Acteurs auf eine gewisße zeit mit deßen Privilegien übertragen gewesen, ergangen, diese aber nach verlauffener Zeit, sich deßen umb so viel weniger weiter anzumaßen fueg haben, Alß Reine de Montaigu durch so schlechte bezahlung selbsten veranlasset mich bey andern schadloß gehalten zu suchen; ja Ich auf solche weiße mit samt dem meinen nach der dänischen Acteurs willen meine Sachen richten müste, Ob Ihnen gefällig, falls es dann und wann Ihre Commoditet (deren Sie sich bey der Allergnädigst Ihnen zugelegten Pension recht wohl zu gebrauchen wißen) zuspiehlen erlauben wolte, mir etwas oder nichts zu bezahlen, Wie selbige sich dann schon solches anmaßen, da Sie sich so wenig scheuen, daß Theatro vor daß Ihre — alß auch anbej in Ihren Placats zuernennen, wann es Ihnen zuspiehlen beliebet; Alß kann da diese Frantzösische bande, mit Einiger hundert reichsthaler vorschuß anhero kommen laßen, und Tag Täglich mir solche zu halse liget, allermaßen Ich an dem übertrag deß dem hauße zugelegten Privilegii behindert bin; nicht umbhin Ewr königl. Maytt Allerunterthänigst zu ersuchen; dem Politzey- und Burger Meister Himmerich, die Allergnädigste ordre beyzulegen, obbemeldten Landé, oder welchem Ich künfftig, daß hauß, mit denen Privilegien durch kauff oder vermiethung abstehen möchte, nicht weiter hinderlich zu sein, sich deß Ihme vermietheten haußes und deßen Privilegii benutzen zu können;

Über Reine de Montaigu aber der mich außer den noch Restirenden 2626 Rthlr., noch durch verhinderung meines rechts, bey 100 rdr in Umkosten gesetzet, Ersuche Allerunterthänigst Ewr königl. Maytt Allergnädigste Justice, daß solcher durch die Wege rechtens ohne aufenthaltt zur erstattung angehalten werde;

Solte aber Ewe königl. Maytt wider vermuthen, in dieser dem wörtl. Einhalt nach, warhafften vorstellung dennoch einigen anstand finden; habe in tieffster Soumission mir die Gnade auß bitten sollen. daß Ewe königl. Maytt bevor einer Allergnädigst zuervartenden Resolution die in vorhergehendem allegirte Allergnädigste Privilegien und Ordres durch dero Conseill

examiniren, und darauß sich allerunterthänigst der Sachen beschaffenheit Referiren zu laßen Allergnädigst geruhen wollen; Da Ich dann nicht zweifele, sich zu Tage legen wird, daß so wenig Ich denen dänischen Acteurs in Ihren Privilegien dänische Comoedien zu spiehlen, hinderung zuthun gedacht, Eben so wenig dieselben befugt zu hintertreiben, daß mir nicht deß meinen so nützlich zu machen gelegenheit nehme, alß es die dem Comoedien hauße Allergnädigst ertheilten Privilegia zu stehen, Ich beharre in tieffster Devotion

Ew^{r} königl. May^{tt}

Copenhagen d. 29^{n} Julij 1728.

allerunterthänigster treu-gehorsamster Knecht
H. I. Arnoldt.

Directeuren for den Trup, som Arnold havde engageret, hed Landé. Han havde været kongelig Dandsemester i Stockholm og i Aaret 1723 faaet Tilladelse til at forskrive et fransk Skuespillerselskab. Det fik Navnet »l'Académie royale de musique«. Landé var Intendant; imod en aarlig Afgift af 800 Rdlr. til Rasp- og Spindehuset i Stockholm spilledes paa Boldhuset, og der blev givet Tilladelse til at Skuespil maatte opføres i Adventstiden imod en Afgift af 400 Rdl. til de Fattige. Tre Aar senere var Landé endnu i Stockholm i Spidsen for en ny fransk Trup, bestaaende baade af Dandsere og Sangere. Den var »au service de Sa Majesté«, men blev ikke længe samlet. Aarsagen til at den opløstes var »la mauvaise conduite et la dissipation des fond du Sr. Landé«[1]). Han kom altsaa til Kjøbenhavn, indgik Contract med Arnold og samlede en ny Trup, men saa sig skuffet paa den ubehageligste Maade ved den Strid, der var opstaaet mellem Theatrets Eier og de danske Skuespillere, hvilket ses af et Brev fra ham til General Arnold, der lyder saaledes:

Monsieur,

C'est auec toute la soumission possible, que jay l'honneur de uous repressenter ma triste situation. Vostre Excellence aura la bonté de se resouenir, que je ne me suis seullement

[1]) Se: F. A. Dahlgren, Förteckning öfver Svenska Skådespel etc Stockh. 1866, S. 23—25.

pas teneu aux Lettres, que vostre Excellence m'a fait la grace de m'ecrire, mais aussi aux copieés des priuilleges, qu'elle m'a envoyés. apres les avoir examines je n'ay fait aucune dificulté de quiter mon poste et de passer un contract auec vostre Excellence le qvatrieme de januier mille cept cent vinte huit qui est spesifié dans ces termes que voste Excellence doit me remettre le theatre l'11 juin de la meme année avec tous les priuilleges ataches a la maison, vous reseruant que les Comediens dannois auront la liberté de representer sur le dit theatre toutes les fois qu'ils le jugeront à propos en me payant selon l'acort que j'oray foit auec les dits Comediens. en consideration je suis engage enuers vostre Excellence de luy payer cent ecus par mois pendant le tems de quatre années, elle peut juger la suprise ou je dois ettre et l'embarras ayant une troupe sur les bras dont il y en a ici une partie et l'autre a hambourg et en holande comme vostre Excellence a uēu selon leurs lettres qu'ils m'ont ecrit ce qui me coute un argent infinis les ayant engagés par lettres et parolles, et si je n'ay pas mené auec moy la troupe complète c'est en consideration du sieur Montaigu et de sa famille et du Sieur Piloy lesquels sitot mon ariuée en ceste ville leurs ay proposé de jouer auec moy la Comedie françoisse mon dessein ayant toujours été de les soutenir par l'union des deux spectagles dannois et françois. Cependant malgre toutes les precautions prises je ne uoy nulle definition, il y a pourtant que celuy qui contreuiendra aux clauses du dit contrat sera teneu de payer à la partie lesée depens, domages et interes; vostre Excellence peut bien juger, que je n'aurois pas quité une place si auantageuse en suede si je ne m'etois flé a la copie des priuilleges, c'est pourquoy je fais une telle entreprise, j'ose donc esperer une pronte execution de l'acord, fait auec vostre Excellence. je dois aussi donner auis que les depenses se montent jusques aujourdhuy à douse cents ecus de Banque sans conter que je suis engagé avec mes acteurs de leur payer toute l'année comme s'ils avoint joué la Comedie ce qui se montera a une grosse somme; je doneray pour c'est effait un fidelle memoire à vostre Eccellence de l'argent qu'il en coutera, a fin que je maquitte enuers les dits acteurs, j'espere que vostre Excellence me donnera une promte satisfaction au tout ce cy faute de

quoy je seray forcé dauoir recours a Sa Majesté pour luy en demander justice comme etant le refuge des oprimés. j'ay l'honneur d'estre auec un profont respect de

Vostre Excellence

a Copenhague ce 14 auout 1728.

le tres humble et tres obeissant seruiteur.

Landé.

Arnold vedblev ufortrøden at stride for sin Sag, som det vil ses af følgende Skrivelse, hvilken ledsagedes af Landés Brev.

Allerdurchlauchtigst-Großmächtigster
Erb-König
Allergnädigster König und herr!

Ewr. Königl. Maytt habe mich gemüßiget gefunden schon unter dem 29n Julij weittlaufftiger allerunterthänigst vorzustellen, Wie ein von dero Ober Secretaire von Mönnichen an den hiesigen Politzey-und Borger-Meister ergangenes Rescript, den Reine de Montaigu in anleitung eines vormahlig an Ihn unter dem 14n October 1726 abgelaßenen Allergnädigsten befehls bey seinem Privilegii zu schützen, mir (der Ich doch daß Privilegirte Comoedien hauß, welchem besagter Montaigu keine vernäherung thun soll, mit grosem gelde an mir kauffen müsßen, umb mich des an Capion sonst leidenden schadens auß denen einkünfften nach und nach in etwas erhohlen zu können) behindert, nach verfloßen und von den dänischen Acteurs nicht gehaltenen Contract einer verschriebenen Frantzosischen Trouppe Comoedianten, vermöge mit Ihnen geschloßenen accordts daß hauß mit denen Allergnädigst beygelegten Privilegien zu überlieffern, und mich deßen benutzen zu können, da doch besagtes hohes Rescript, worauf sich des Ober Secretaire von Mönnichen schreiben fueßet mitten in der zeit ergangen, da Montaigu nach anleitung der seinem Privilegij annectirten Clausul, denen Capion oder vielmehr dem hauße Allergnädigst ertheilten Freyheiten nicht zunahe zutretten und mit Capion einen billichen accord zu treffen daß hauß mit seinen Freyheiten geheuret, und also alß der würckl. Eigner anzusehen war, so Er sich doch nicht länger zubedienen vermocht, alß Er dem geschloßenen, und nun verlauffenen Contract (wie doch nicht geschehen)

gemäß gelebet, nunmehro aber sich deßen so Ihme nicht anders alß miethweise gehöret, keines wegs mit recht länger beymeßen können;

Wann aber allergnädigster könig und herr biß hiezu keine Allergnädigste Resolution auf mein voriges erfolget und auß angelegtem des Directeurs der verschriebenen Frantzösichen Trouppe an mich ergangenen Copeylichen Schreibens Ewr. Königl. Maytt allergnädigst zuersehen geruhen, wie Ich nicht nur allein, durch solche unbilliche behinderung an dem gebrauch und benutzung deß meinen bereits in soviele Depense gesetzet, sondern waß grose Pretension vermöge geschloßenen Contracts noch an mir gemachet werden, Da Ich doch nicht weiter gegangen, alß die auf dem hauße hafftende, so offt gestärckte Allergnädigste Privilegien deutlich im Munde führen, ja gar die dänische Comoedianten nicht zunahe zutretten, solchen die preference vorbehalten;

So lebe der allerunterthänigsten hoffnung, Ewr. Königl. Maytt werden die hohe Gnade vor mich hegen, und da gemelter maßen denen dänischen Comoedianten in Ihrem Privilegij nicht der geringste eingriff geschiehet, auch bey denen dem Comoedien hauße allergnädigst zugelegten Frejheiten, zuhandheben, und selbige in Ihrer krafft zu mainteniren gelieben, die durch Reine de Montaigu geführte ungegründete Klage aber mir biß hiezu auf den halß gebürdete aufhaltung kosten und schaden, nebst der ansehnlichen Summa so Er annoch auf seinen mit Capion geschloßenen, und mir Transportirten Contract an mich schuldig, von den beykommenden ersetzet werden möge, Alß worüber dero Allergnädigste Rosolution mir nochmahls Allerunterthänigst erbitte, und in tieffster Devotion beharre

Ewr. Königl. Maytt
allerunterthänigster
Treu-gehorsamster
Knecht
H. I. Arnoldt.

Copenhagen den 17te Augusti
1728.

Samtlige indgivne Klager foredroges den 18. August i Conseillet. Det beslutttedes her, at Sagen skulde refereres

Kongen, men der høres ikke Noget om, hvilken Beslutning Kongen har taget. Imidlertid fortsatte Arnold sine Klager og Begjæringer til Kongen, som ses af følgende Skrivelser.

Allerdurchläuchtigster, Großmächtigster
Erb König
Aller Gnädigster König und Herr!

Wann Ewr Königl. Maytt die Gnade gehabt, und wegen der mir abgedrungenen beschwerde, wie Rene de Montaigu ohngegründeten eintrag, in denen dem hiesigen Comoedien hauße Allergnädigst ertheilten Privilegien mit seinem Klagen gethan, durch dero geheimbden rath von Plessen mit mir sprechen lasßen, und Ich nicht zweifele, daß selbiger Ewr Königl. Maytt allerunterthänigst referiret haben werde, wie Montaigu die Privilegien deß haußes nicht bey komen können, noch Ich, da der. wegen des haußes und deßen Privilegien mit Ihnen errichtete heuer Contract schon verwichenen 11ten Junij verflosßen, Montaigu weder solchen erneurt, noch die accordirte Miethe bezahlet, alß worauf Er noch 2626 rthr Restiret, und folglich Ich in allen vier Jahren nicht mehr alß 574 rthr bekommen, ja gar daß Er nicht spiehlen wolte sich erklähret, Ihme und seinen Freyheiten alleine dänische Comoedien zuspiehlen im geringsten zunahe getretten da zu benutzung deß meinen eine Frantzosische Trouppe verschrieben; Indeßen nicht sowohl mein in dem hauße steckendes Capital biß zu Ewr Königl. Maytt Allergnädigsten Resolution fruchtloß stehet, sondern auch die verschriebene Frantzosen mir weiln sie am verdienste gehindert zur schweren bekostigung bereits vier Monath auf dem halße ligen; Alß finde mich gemüßiget Ewr Königl. Maytt hiemit nochmahls allerunterthänigst zuersuchen, mich in meinem Eigenthums recht zuschützen, und dem hiesigen Politzey Meister Allergnädigst anzubefehlen, mich ohngehindert deß haußes und deßen Privilegien gebrauchen zulaßen, zumahlen Ich der allerunterthänigsten hoffnung lebe daß Ewr königl. Maytt nicht zugeben werden, daß mein in dießes hauß durch Capions Concurs zustecken gemüßigtes Capital, der Discretion des Rene de Montaigu unterworffen sein solle, in deme mann ohne diß wann Er dänisch zuspiehlen gesonnen, vor billiche bezahlung die Wahl

der Tage Ein oder zwejmahl in der Woche selbigem laßen wollen, Der Ich in tieffster Devotion beharre.

Ew^{r} königl. May^{tt}

allerunterthänigster

Copenhagen den 9ten Sept. 1728.

treu-gehorsamster

Knecht

H. I. Arnoldt.

Resultatet blev endelig det kongelige Rescript til Politimester Hans Himmerich af 8de October 1728, ifølge hvilket Arnold fik Tilladelse til at lade spille fransk Comedie en eller flere Dage om Ugen; de danske Acteurer skulde have Forretten til at vælge paa hvilke Dage de vilde spille, og der maatte da ingen Hindringer lægges i Veien for dem; derimod skulde de betale Arnold 10 Rdl. i Leie af Comediehuset for hver Gang der spilledes Comedier, »saalænge de kunde have den Næring, at de tvende Gange udi Vinterugerne, og engang ugentlig om Sommeren spille kunde.« (Se Hesperus VI, S. 242—43).

Ikke fornøiet hermed indgav Arnold faa Dage efter et nyt Andragende til Kongen, ved hvilket han søgte at fordrive de danske Acteurer aldeles fra sit Theater.

Allerdurchlauchtigster, Großmächtigster Erb-König.

Allergnädigster König und herr!

Auß Ew^{r} Königl. May^{tt} Allergnädigsten Ordre, d. d. 8^{n} Octobris h. a. habe allerunterthänigt ersehen, welchergestallt Obgleich die dänischen Acteurs nach einem den 14^{n} 8bre 1726 an den hiesigen Politzey und burgermeister Himmerich ergangenen Rescripts alleine daß recht in dem hiezu Priviligirten hauße, zu spiehlen, dennoch der von mir vsrschriebenen frantzösischen bande, die Woche ein oder mehr mahlen, der Tage, wann sie spiehlen wolten oder könnten hätten daß Theatro zu repetirung oder veränderung derer Machinen nicht gebrauchen solten, zuspiehlen erlaubet sein soll; dagegen die dänischen Acteurs, wann sie soviel Nahrung finden, daß sie deß Sommers Ein — und deß Winters zwejmahlen die woche zuspiehlen vermögend, vor jedesmahl 10 rth. miethe an mir bezahlen sollen.

Wann aber Allergnädigster König und Herr, dieselben durch deß Geheimbden Raht von Plessen Exellence, mir dero Allergnädigsten Meinung, zu hebung meiner allerunterthänigsten beschwerde, über der dänischen Acteurs völlige — doch ohngegründete anmaßung, der dem Comoedien hauße allergnädigst beygelegten Privilegien, wisßend machen laßen; wie nemblich, wann die dänischen Acteurs deß Sommers Ein — und deß Winters zwejmahl spielen wolten Ich mit 400 rdr jährlicher miethe friedlich sein könnte, und also daß haus bey seinen weitern Freyheiten bleiben sollte; welches in allerunterthänigster folge gehorsambst acceptiret, auch Ewr Königl. Maytt hernach mir selbsten verschiedene mahlen allergnädigst zu sagen geruhet, daß durch solche Dicision die Sache gehoben wäre.

Inmittelst nicht nur allein in Obgemeldt erhaltener allergnädigsten Ordre erwehnet! daß die Acteurs so offt sie dänische Comoedien spiehlen wolten, 10 rth. vor jedes mahl in Miethe bezahlen solten (alß welches mir noch Ewr Königl. Maytt Allergnädigsten Willen, auch in allerunterthänigstem gehorsam gerne gefallen laßen wolte, Ob schon mir hiedurch keiner gewißen Einkunft von dem meinen versichern kann) sondern auch hochbesagten allergnädigsten Ordre einhalt, denen dänischen Acteurs solche gelegenheit an die hand gibet, dadurch sie mich umb hauß und Privilegien zutrachten bringen solten;

Alß nehme mir die allerunterthänigste Freyheit, die mir hierauß nachtheilige folgerungen in tieffster Devotion vorzustellen.

Dann Erstlich wird hierinne gedacht, wie die dänischen Acteurs nach dem den 14n Octobre 1726 an den Politzey- und Burger Meister Himmerich, ergangenen Rescript alleine daß recht gehabt zu spiehlen, wovon doch in dem den 14n Augusti 1722 dem Rene de Montaigu, allergnädigst ertheilten Privilegii nichts gedacht, auch daß allegirte Rescript gar nicht des haußes Freyheiten zunahe, oder der dänischen Acteurs ihres weiter zuextendiren sondern da solches hauß der zeit von Ihnen gemiethet, dadurch, deßen Privilegij und deren Eigenern, zuschützen ergangen; Worauß aber jedoch von denen dänischen Comoedianten gefolgert werden dörffte, alß ob Ewr Königl. Maytt nur auß bloßen königl. Gnaden, ohne beschützung des haußes Freyheiten, mir anjetzo die erlaubnus vor die verschriebene Frantzosen (und zwar wie es nicht undeutlich scheinet,

vor diese alleine) zugestanden, so daß wann es diesen Fran tzosen etwa nicht anständig wäre, und mann nach denen Privilegien des haußes andern Comoedien oder Spectacles wolte spiehlen laßen, es gleich neue Dispüten setzen würde, in deme wegen beybehaltung der diesem hause allergnädist ertheilten Privilegien nicht ein wort erwehnet;

Es fallen aber die letzern Clausuln, mir noch mehr zur last; dann falls die Frantzosen, nicht anders alß wann die dänischen Comoedianten, daß hauß nicht zu repetiren, und preparirung der Machinen zu einer nechstfolgenden Comoedie gebrauchen, spielen solten; So ist Ihnen hiedurch daß hauß mit samt seinen Privilegien zu ihrer Discretion übergeben, und wird denen Frantzosen zugleich die Frucht von Ew: Königl. May^tt Gnade wieder entzogen, ja waß noch mehr, die Freyheit so ein jedweder bürger und bauer in seinem Eigenen hause hat, sich solches bestens benutzen zu können, mir hiedurch benommen, anerwogen die dänischen acteurs, Täglichen vorwand nehmen könnten, daß hauß zu ihren preparationen und Exercitien zugebrauchen, ob sie gleich wenig oder nichts spielten, und da solcher gestallt diß hauß Ihrer Disposition völlig überlaßen lediglich von Ihnen Dependiren würde, ob sie denen Frantzosen soviel zeit gönnen wolten, daß selbige Ihren Lebens aufenthalt dabey haben möchten, mir aber obläge solches hauß vor wenig oder nichts einkomendes in Reparation zu unterhalten, und Ihrem gutdünken zuüberlaßen, ob schon in denen vier Jahren Montaigu solches gemiethet gehabt, nicht soviel erhalten, alß mir nur die Reparationes gekostet, und also da Er an vollbürdung seines Contracts noch 2626 rth^r Restiret, mein Capital die gantze zeit fruchtloß behalten, auch noch dazu mit seinen ohngegründeten Dispüten Ursache gegeben, daß solches hauß den gantzen Sommer über ledig gestanden, über diß die Frantzosen mit nicht geringen kosten auß meinem beutel unterhalten müßen; So würde auch sich niemand verwundern dörfften, wann solcher gestallt die dänischen Acteurs, ob gleich nicht sie alle, sondern nur Montaigu alleine Privilegiret die dänischen Comoedien zu representiren, dieses alß ein Ihnen zugestandenes hauß solange einer von Ihnen vorhanden zu pretendiren sich unterstünden daß demnach solches an niemanden, der es Ihnen nicht zu diesem gebrauch nach Ihrer

Plaisir laßen wolte, verkauffen, oder mich deßen anders bedienen, und folglich nichts weiter alß daß gebäu, doch ohne nutzen mir zueignen könnte, welches auch noch ohne hoffnung einiges regresses dem hazard von feuer unter solcher leute Eigenem gefallen überlaßen müste, die daß Theatro nur selten alle nüchtern betretten: Alß dann nun ohngeachtet, die billichkeit der Sache vor sich selbst redet, mir dennoch die dänischen Acteurs allzumächtig fallen, indeme solcher gestallt daß Meinige Ihrem gutdüncken unterworffen, und Ich mich bloß nach Ihnen richtende, instelle mit dem meinen macht zu haben zu thun waß Ich will Ihre anordnungen und befehle erwarten müste; So habe Ew^r Königl. May^tt ersuchen sollen, daß falls es dieselberr nicht gefallen möchte, es bey der mit des geheimbden raht von Plessen Excellence, gethanen abrede Allergnädigst verbleiben zulaßen, doch die Gnade zu haben, und die dänischen Acteurs von dem hauße zu Separiren, so daß selbige nach dem Einhalt des Rene de Montaigu unter dem 14^n Augusti 1722 allergnädigst ertheilten Privilegii sich mit dem Eigner deß Comoedien hauses abfinden, und einen andern Ohrt wo es ihnen gefällig in dänischer Sprache zuspiehlen erwehlen, daß Comoedien hauß aber im übrigen bey denen den 17^n May 1720 und 12^n Maj 1721 erhaltenen Privilegien nach dem den 14^n Sept. 1722 an den damahligen Etatsraht und Politzey Meister Ernst deßfalls ergangenen allergnädigsten Rescripts beybehalten, und Ich dadurch der gefahr von verlust eines so ansehnligen Capitals alß welches bloß in denen Privilegien stecket, entzogen werden möge; Ich getröste mich allergnädigster Erhörung und beharre in Tieffster Soumission

Ew^r Königl. May^tt

allerunterthänigster
treu-gehorsamster
Knecht.
H. I. Arnoldt.

Copenhagen den 12^n October
1728.

Den 20de October udbrød den store Ildebrand, Skuespillene, saavel de danske som de franske, standsede af sig selv. Landé blev i Kjøbenhavn. Han gik i Compagni med en Jacob Amette, som i 1728 havde overtaget Jochum Wielands Fabrik af Kort og couleurt Papir; den 20de April 1729 ansøgte han om Confirmation for det nye Firma, hvilket bevilgedes den 6te Mai.

Senere maa Landé dog atter have følt sig draget til Skuepladsen; thi det er uden Tvivl ham, som i Aaret 1731 associerede sig med Montaigu og Pilloy om at give »en complet dansk Comedie samt de smukkeste og divertissanteste af de franske og italienske Theatris« (Werlauff, Histor. Antegnelser etc. 1858, S. 478), og i den Anledning tilligemed de øvrige danske Acteurer skrev et Brev til Grev Christian Rantzau for at vinde hans Beskyttelse. Han underskriver sig »Landais«, hvilket Werlauff (Tritogeneia, I, S. 125) og Overskou (den danske Skueplads, I, S. 257) antage for at være en galliceret Omskrivning for Lindorf, Navnet paa en anden dansk Skuespiller. Men denne Hypothese er sikkert urigtig.

Der er et Aktstykke fra Aaret 1723, som vel ikke berører den danske Skueplads, men dog angaar Theaterforholdene paa hine Tider og derfor meddeles her. Det er en Supplique fra de to Directeurer for den tydske Opera, Johann Kayser og Carl Ludvig Westenholtz. I Aaret 1721 blev, efter hvad der altid berettes, den berømte Reinhold Keyser af Kongen indkaldt fra Hamborg, for at indrette en tydsk Opera, hvis Forestillinger gaves paa Slotstheatret. Allerede i Begyndelsen af 1723 standsede hans Opera. Der anføres nu, at Johan Kayser i Januar 1723 anholdt om Tilladelse til at indrette en Opera, hvilket dog ikke blev bevilget (Werlauff, Historiske Antegnelser etc. S. 324, Anm. 34). Men her er en Uklarhed tilstede; thi i den nedenfor meddelte Supplique omtales udtrykkelig, at Ansøgerne, Johan Kayser og C. L. Westenholtz, have været den hele Bande underskrevne, det vil sige, have forestaaet Indretningen af hele Hof-Operaen, og at Kongen har bevist dem særdeles stor Naade fra Begyndelsen indtil Datum, hvilke Udtryk synes at tyde paa, at der her er Tale om en længere Tid end høist nogle faa Maaneder. Man ledes næsten til at tvivle om, at det er Reinhold Keyser, som blev indkaldt, for at dirigere den tydske Opera. En af de vigtigste Kilder, hvor den tydske Opera i Kjøbenhavn omtales, nemlig Hamborger Correspondenten, nævner kun »Directeur Keyser«, uden at tilføie noget Fornavn; der kan let være sket en Forvexling af to Mænd med samme Navn.

Stormægtigste Allernaadigste Arve Konge og Herre!

Den særdeeles store Naade, som Eders Kongl. May[ts] fra Begyndelsen og indtil datum stedse beteet haver, giver os tvende ved Indretning af deres Hoff-Opera den heele Bande underskrevne, som uformodentlig ved een og anden Creditorers haarde Adfær bliver overilet, den allerunderdanigste faste forhaabning, at denne vorres Allerunderdanigste Ansøgning lige-leedes allernaadigst bønhøret vorder. Der er desværre udi disse Dage, maaskee af nogle imod os ilde intentionerede, her i staden bleven spargeret, at Eders Kongl. May[t] havde kastet Unaade paa vores Bande, og samme inden kort tiid med alt vilde lade afgaae, hvoraf da een Silke-Kræmer her i staden, navnlig Wittrock, haver taget Anledning ved Byefogdens tiener i gaars dato at lade legge Arrest paa vores Meubler og andre Effecter, ja end og truet os med at lade kaste os udi Slutteriet, u-anseet ieg Johan Kayser ey meere end een endnu illiqvide og udi mange poster for høit ansatte Reigning paa ungefær 300 Rdr. med hannem haver udstaaendes, og ieg Carl Ludwig Westenholtz hannem ey meere end 60 Rdr. er skyldig, hvorfor hand haver min Vexel til forsikkring, som ikke endnu er forfalden, ey heller bleven protesteret, hvilken uformodentlig Overiling end ydermere haver forvoldet, at vore huus-Værter for den først til kommende Paaske forfaldene halve aars huusleie bemelte vore meubler ligeledes med arrest haver ladet belegge, og vi altsaa, eftersom vi hid og did een og andre smaae poster ere skyldige, billigen maae befrygte, af de andre Creditorer paa samme maade at vorde prostitueret, ja vores Personer os til største tort og præjudice kastet udi Slutteriet, da vi dog, saa snart vores Gage hos Eders Kongl. May[ts] Cassa falder, alle og eenhver saa viit de noget med ret og billighed hos os haver at fordre, gierne ville fornøie og tilfredsstille.

Allernaadigst Arve-Konge og Herre, det haver været umueligt, saadant kostbar Verck til at indrette Opera, uden at giøre hid og did nogen Gield, haver kundet komme til stand, saasom til at des bedre fornøie Eders Kongl. May[t] og det høie herskab endnu 4 nye Acteurs og Dantz-Mester tillige med adskillige pretieuse Klædninger er bleven forskreven fra Tydskland, og allereede virkelig underveies, desforuden ere vi begge beladt med een nombreuse Familie, men dog alligevel endnu Gud skee

lov, i den Etat af de i forraad havende Effecter og den ellers til Paaske fuldende qvartal, vore samtlige Creditorer at kunde fornøie, Men, som det i hvor gierne vi vilde, os falder aldeeles umueligt, paa eengang at kunde præstere, Saa bede vi allerunderdanigst Eders Kongl. May^{tt} af Særdeeles Naade og til at frelse os og vores nombreuse familie fra total Ruin og Prostitution eenhver af os deres Allernaadigste Protectorii brev for det første vilde meddeele paa det vi saamegen Dilation maatte nyde, at vi vore Creditorer efterhaanden kunde fornøie, vi forvente herudinden allernaadigste hielp og bønhørelse, forblivende indtil Døden

Eders Kongelige Maytt^{s}
Allerunderdanigste
Tienere
Johann Kayser
Carl Ludwig Westenholtz.

Kjøbenhavn den 6 Martii
Anno 1723.

Den 9. Marts fik Ansøgerne kongelig Bevilling paa »at de samt alle de under deres Bande henhørende Personer maa for al Anstrængelse af deres Creditorer, samt for Arrest paa deres Personer være befriede indtil deres Gage falder, hvoraf de Enhver skal og bør tilfredsstille.«

Denne Johan Kaysers Navn er knyttet til en afskylig Proces, som nogle Aar efter opstod imellem Lieut. Christian Friderich de Boisset, Eier af Basnæs, og hans Hustru Cecilia Friderica f. de Sohr. Efter en af hende forfattet Fremstilling af deres gjensidige Forhold benyttede Boisset Kayser til under Navn af Baron Lewold at lokke sin Kone til Utugt, saa at han selv efter forud truffet Aftale med ham kunde overraske dem ved deres Sammenkomst. Den nævnte Fremstilling skildrer Boisset som et rent Umenneske. Da Høiesteret den 17. Februar 1734 fældede Dom i den Proces, der var reist imellem Ægteparret, blev Boisset dømt til at aflægge Ed paa, at han »ikke haver colluderet eller havt nogen Slags Opspind eller Intriguer med Operisten Johan Kayser af Hamburg til at beskjæmme eller forføre sin Hustru til Utugt.« Boisset aflagde Eden for Høiesterets Skranke og slap saaledes for Straf. Den offentlige Mening var mere paa Konens Side, skjøndt Ingen ganske turde

frikjende hende for letfærdigt Levnet; men Manden var hadet paa sit Gods og en snaus Karl. En af Høiesterets-Assessorerne omtaler i sit Votum, at Boisset har taget Joh. Kayser med sig fra Hamborg og fortsætter saaledes, »at saadan en Karl burde paa Gaarden have hellere passeret for en Kjedelflikker, Hestegilder eller saadan en Karl og være bleven i Stalden, end en Baron Lewold;« ligeledes nævner han Madam Kayser eller Madam Saurbry, der insinueres at være kommen herind for at have en Belønning. I et andet Votum antydes, at Kayser ved at echapere forlod en Pension paa 500 Rdlr., Kone og Børn.

I det kgl. Bibliothek findes (ny kgl. Samling, Folio, Nr. 1301, m.) Fru Boissets ovenfor omtalte Fremstilling af hendes Mands Adfærd imod hende, skreven paa Tydsk til Markgrevinden af Culmbach, tilligemed flere Papirer og Optegnelser samme Sag angaaende; uheldigvis mangler det Blad, hvor Kayser første Gang nævnes og hvor muligen hans Fortid har været omtalt. Blandt Optegnelserne forekommer følgende (hvem der har nedskrevet dem, kan ikke angives): »Saavidt jeg veed, var denne Keyser Fader til en Mademois. Keyser, som i Begyndelsen af Frid. 5. Regiering var lønnet ved Kapellet som Sangerinde og siden blev den Eng. Minister Walt. Titleys Maitresse, hos hvem jeg har seet hende.« Hun hed Sophia Dorothea Luise Keyser og omtales af Overskou, II, S. 18 som Datter af Reinhold Keyser.

Overskou har i sin »Danske Skueplads«, I, S. 257 meddelt Oplysninger om, hvorledes det senere gik de Mænd, som vare optraadte paa den danske Skueplads, og som nu, efterat den ganske var standset, vare uden Levebrød. Formanden for dem, René Montaigu, siges der, fik Forsørgelse som Sprogmester i Geheimeraad Poul Løvenørns Huus. Allerede tidligere er Montaigu bleven benyttet som en Slags Sprogmester. Der findes saaledes i det kgl. Bibliothek (ny kgl. Saml. Folio, Nr. 657, c) en fransk Oversættelse af Poul Vindings Sørgetale over Dronning Ulrikke Eleonore, som udkom paa Latin 1693; denne Tale er »traduit du Latin en François par Montaigu«, men aldrig bleven udgivet paa Fransk. Derimod udkom 1720 en af Montaigu besørget fransk Oversættelse af Caspar Bartholins Tale i Anledning af

den samme Aar sluttede Fred. Men det var ikke første Gang at Montaigu kom i Berøring med Løvenørn, han havde paa en Maade været Løvenørns Sprogmester i mange Aar. I det kongelige Bibliothek bevares i den store Samling af Documenter til den danske Adels Historie et ikke ubetydeligt Antal Breve til Løvenørn, samt Udkast og Klader til Breve fra ham. Blandt disse sidste er en stor Mængde sat i Pennen af Montaigu — hans Haandskrift er let kjendelig — og man faar derved at vide, hvad der forøvrig bekræftes ved et Brev fra Løvenørn, at Montaigu har været en Slags Secretair hos ham (allerede i Aaret 1714) og hjulpet ham med hans franske Correspondance. Men man faar tillige at vide, at Forholdet imellem dem har været i høi Grad venskabeligt, og at Løvenørn har været en god Støtte for Montaigu, som denne var ham i høi Grad taknemmelig for, om han end en Gang har forset sig stærkt imod ham, saa at det gode Forhold let kunde være gaaet overstyr (Montaigu havde nok sladdret af Skole). Der er bevaret flere Breve fra Montaigu til Løvenørn og hans Søn, og disse Breve meddeles her som et Tillæg til de ovenfor givne nye Oplysninger om den danske Skueplads, dels fordi der ogsaa i dem vil forekomme interessante Bidrag til Skuepladsens Historie, dels fordi der knytter sig en særlig Interesse til denne Mand, der, selv en Fremmed, med saa megen Iver og Udholdenhed arbeidede under store Vanskeligheder for det første nationale Theater i Danmark. Man kan ikke læse disse Breve uden at føle sig tiltalt af den hjertelige, varme Tone, der gaar igjennem dem, men paa samme Tid kan man ikke andet end føle Medlidenhed med ham over den fortrykte Stilling, en saa begavet og talentfuld Mand maatte leve i. — Tillige meddeles et Brev fra Løvenørn til Montaigu og et som denne har skrevet i Aaret 1736 uvist til hvem; dette sidste findes i den Bøllingske Brevsamling (kgl. Bibl.)[1]) og indeholder to Digte af ham fra hans Ungdomstid.

Endnu skal her meddeles, at i Aaret 1736 fik Montaigu

[1]) Sammesteds findes ogsaa det originale Brev, som Montaigu 1731 tillige med de øvrige danske Acteurer skrev til Grev Rantzau. Det er aftrykt af Werlauff i Tritogeneia, I, S. 121—23, og i dansk Oversættelse hos Overskou, I, S. 255—57.

en lille Understøttelse bevilget af Kongen. Hofmarskalk von Gram underrettede General-Post-Amtet om, at Kongen havde lovet »den gamle Montaigu i Henseende til hans høie Alder«, at han skulde være den første af alle dem, som havde faaet Exspectance paa Pension af Generalpostkassen, der skulde nyde et Tillæg til sin Pension, naar Vacance indtraadte. Da der var saa mange Aspiranter, indstillede General-Post-Amtets Directeurer, Hans Seidelin og H. L. v. Rheder, at Montaigu maatte faa sit Tillæg, 100 Rdlr., udbetalt af den norske Postkasse, hvor Vacance var indtraadt. Dette bevilgedes den 5. Mai.

1.

Monsieur,

Ce n'est pas sans agitation que nous entendons parler ici des apprets que l'on fait en vos Cartiers pour l'attaque de l'isle de Rugen, et pour la tranchée de stralsund. la prudence des chefs, la valeur des troupes nous repond du succes, mais pardonnez moy si je vous dis, que la gloire de cette grande conqueste, qui doit finir la campagne et selon les apparences terminer la guerre, n'empeche pas que nous ne tremblions pour ceux a qui il en doit couter la vie, tels sont les fruits, ou pour mieux parler tels sont les malheurs de la guerre. je le scais, la gazette nous aprend le nombre des troupes destinées a ces deux attaques, mais elle ne les specifie pas, nouveau sujet pour nous de trembler pour tous nos amis, pardonnez moy la liberté de ce terme; on ajoute, que plusieurs officiers qui n'estoient pas commandez, ont demandé au Roy la permission de servir a la descente de Rugen en qualité de volontaires, je vous crois trop sage pour estre de ce nombre, rien n'est plus beau que de faire son devoir, d'affronter la mort, de se faire estropier, quand le service du Roy et le poste ou l'on est le demandent, voila je croy mettre la gloire des heros dans tout leur jour. Cela meriteroit pourtant quelques reflexions, des ames plus roturieres pourroient soustenir, qu'il n'est rien tel que de vivre, qu'il vaut mieux vivre vingt ans dans le monde que cent ans dans l'histoire, que cette jmmortalité mesme dont on fait tant de bruit, est souvent de courte durée; vn heros fait des prodiges de valeur dans vn combat, il y est tué, deux jours apres on ne parle que de luy, on le

plaint, on le loue, on le regrette, huit jours apres on n'y songe plus, d'autres acteurs sur la scene attirent toute nostre attention, l'amiral yul en est vne preuve nouvelle. laissons cependant les guerriers se flatter, ne diminuons rien de tout ce que la prevention, ou la gloire leur acordent, les plus zelez partisans de la vertu militaire distinguent les choses ou le devoir nous engage et celles ou la temerité ou vne fauste valeur nous emporte, je ne decide point, permettez moy seulement de vous dire ce que l'age et l'experience m'a appris, j'ay veu depuis que je me connois des exemples, je n'en cite point les noms, je laisse a part l'histoire ancienne ou il estoit deffendu de s'exposer a la guerre sans ordre, ou la temerite estoit mesme punissable, j'ay veu de nos jours le Prince de turenne; il avoit fait au combat de Steinkerque des miracles, il en fut loué, peu content d'avoir fait son devoir il voulut faire quelque chose de plus, il se mit a la teste d'une troupe ou il n'estoit point commandé, il y fut tué, qu'alloit il faire dant cette galère, voila le fruit de sa valeur indiscrete. profitez, s'il en est temps Monsieur, d'un si grand exemple, voyez en les consequences et les fruits, songez que vous etes necessaire a vostre pays a vostre epouse a vostre famille je n'ose dire a vos serviteurs

a Coppenhague ce 22 octobre[1]) 1715. Montaigu.

---

[1]) Samme Dag, som Landgangen paa Rygen fandt Sted, afsendte Løvenørn det her aftrykte Brev, hvortil Originalen findes i ny kgl. Saml. Folio, Nr. 685, b. Udskrift mangler.

»Efter hans Kongl. May^tts allernaadigste ordre har jeg skuldet ved disse Linier notificere Eders Exellence, at idag formiddag Klocken 10 blef resolveret at lande paa Rügen idag, som og ved Guds Bistand saa løckelig er udfalden, at vi i Efter Middag Klocken 3½ kom i land, ved een Lands Bye Stresau, 1 Miil østen fra Puttbusch. Begge Linier Infanterie ere udj Land, uden at hafve mist een Mand, eller seet meere end 30 Svendske Ryttere, som strax retererte sig. Infanteriet er nu saa dybt i Jorden og saa forskandset, at icke 20,000 Svenske ere capable at delogere dem. Saasnart Maanen staar op, begynder Cavalleriet at debarquere, saa at Armeen schall med Guds hielp være i Stand i Morgen med Dagen at gaa Svendsken imøde. At vi ingen Svenske har funden for os er vel Aarsagen, at ingen hafver vented eller troed, det vi der kunde eller villde gaa i Land, dertill med giorde vi og et mouvement med Cavallerie-Skibene ved Palmer-Orth, som vi hafde i

2.

Monsieur,

Ce fut dimanche passé que vous m'ordonates en termes exprès de vous ecrire; mon intention etoit de vous obeir des le mardi, les nouvelles de la victoire[1]) de Mr. tournesol ou vessel — je mets les deux noms de peur que l'ortographe du premier ne vous le fit méconnoistre — ces nouvelles, dis je, me fournisseront vne belle matière, mais on les contoit de tant de façons, que je ne scavois laquelle choisir pour vous ecrire. le lendemain la chose fut debrouillée, mais la poste estoit partie, vous en avez apparement eu, Monsieur, depuis vne relation plus parfaite que celle que je pourrois vous en faire, trouvez bon que sans entrer dans vn plus grand detail, je la regarde comme vn presage heureux et infaillible des pleins succes qui nous attendent [dans] cette campagne. Voici d'autres nouvelles que vous ne pouvez aprendre que par cette poste icy. nous attendimes le czar jeudi, les bourgeois etoient sous les armes des le matin aussi bien que toute la garnison. le Roy étoit meme allé à friderixberg pour le recevoir, il ne jugea pas a propos de venir, a dix heures du soir tout le monde se retira chez soy assez confus. le lendemain[2]), lorsqu'on s'y attendoit le moins, on vit paroistre de loin les galères Moscovites, nouveau mouvement dans la ville, bourgeois et soldats en armes accourent de touts parts, le Roy en personne court a la tolbode. Des carosses, des chevaux de selle, des gens a pié *(sic!)*, tout fourmille dans les ruës; enfin a neuf ou dix heures du soir j'eus l'honneur du voir sa Majesté czariene avec nostre Maistre; il fut souper au chateau et coucher chez son Ambassadeur. nous attendons la Czariéne, on dit que c'est vous qui la devez amener; jugez de l'impatience avec laquelle nous l'attendons; je ne scay si les spectacles que l'on prepare, ne seront pas suspendus jusqu'à vostre arrivée, le bruit de la

---

Sinde at villde gaae der i land. Hans May^{tt} venter nu Eders Excellence hid med første med Leilighed.

Galleien Printz Christian — Leuenörn.
till ankers under Willem
den 15 Nov. 1715.

[1]) Slaget i Dynekilen den 8de Juli.

[2]) Den 17de Juli.

ville est que le Czar doit aller demain a friderixbourg voir la Reine, qui y est restée avec Monseign. le Prince Royal, je ne scay s'il est vray; on conte icy quarante deux galères moscovites, on pretent, qu'elles nous ont amené dix mille hommes, je ne suis pas garant du calcul, on ajoute que le Czar a envoyé a Cronenbourg a Mr. l'amiral d'angleterre pour qu'il eut a se declarer pour ou contre, ne voulant point de neutralité; je ne repons pas plus de cette nouvelle que de l'autre, il presse l'expedition de Schonen, et moy vostre retour. je suis avec tout le respect que je dois, Monsieur, vostre tres humble et tres obeissant serviteur

Montaigu.

ce 18 juillet 1716.

3.

Udateret.

Comment diable faire avec vous autres guerriers pour vous ecrire, on ne scait ou vous prendre, a peine vous croit on dans vn endroit, que la gloire vous entraine a cent lieuës de la, on l'aprend par la gazette, vous n'y etes deja plus, le moyen de fixer vne correspondance aussi incertaine, il y a vn mois qu'on dit touts les jours que vous devez arriver incessament, je le souhaitois trop pour ne le pas croire, vostre lettre me desabuse, et me menace encor d'un retardement de trois semaines, je ne suis pas le seul, qui aye lieu de me plaindre de ces contretemps. vous voyez, Monsieur, que les Ministres s'y trompent, la lettre de Mr. de Vernik, egarée si longtemps, avant que de parvenir jusqu'à vous, justifie la difficulté de vostre commerce; j'ay receu deux lettres de Mr. Vernik depuis, par lesquelles il m'aprend que vostre chapeau n'est point parti par l'occasion de Mr. Grijs, qui luy a manqué; il l'a envoyé à bruxelles à l'adresse du beaupère de Mr. Amptorf, que je luy avois donnée; j'ay communiqué la dernière lettre de Mr. de Vernik à Madame la Colonelle, qui l'a montrée a Mr. Amptorf et ce dernier a ecrit à son beaupère pour presser l'envoy du chapeau. vous l'aurez ainsi au premier jour; je croy que tout ce detail vous avoit dejà eté mandé par Madame, je ne vous le repete que par ce que j'en dois faire quelque mention dans la lettre que vous m'ordonez de vous ecrire pour Mr. de Vernik. ce

n'est pas vne petite affaire au moins que de repondre a ces Messieurs la, ils sont a la source et l'on voit par la peine et le travail qu'ils se donnent dans leurs lettres, l'envie qu'ils ont de bien ecrire; je suis en arrière avec luy de trois reponses, je m'en aquiteray d'une aujourdhui, sans conter celle que vous demandez; elles ne seront pas travaillées avec tant de soin, Copenhague est loin de Paris.

a propos de Copenhague, le Czar est revenu il y a trois jours[1]), que n'avez vous fait de meme? il n'y a rien icy de nouveau, on s'accoutume a tout, on ne court plus tant dans les rues pour voir passer leurs Majestéz czarienes que l'on faisoit dans les commencements. la Cour de tems en tems se donne pourtant quelques mouvements pour les divertir; on mangea avant hier au Rosembourg, le lendemain on fut a la chasse, la Comedie, je vous l'ay mandé, a paru vne fois, je croy qu'elle a si bien reussi, qu'elle ne paroistra plus, on a eu vn opera jtalien pour le jour de la naissance de la Reine[2]), dont on a etè encor moins content, cela fait croire, que le theatre ne sera pas desormais fort occupé, j'en serois faché. on m'a commandé vne harangue pour le Czar, qui est a moitié faite, bonne ou mauvaise; je voudrois qu'on jouat au moins encor vne fois devant luy afin d'avoir occasion de la reciter, non que j'en attende rien; on dit icy qui le Roy a fait des chevaliers, mais qu'il ne les a pas nommez et qu'il les a reservez in petto. C'est ainsi qu'en vse quelquefois le pape à l'egard des Cardinaux, qu'il ne nomme pas d'abord. ne vous offensez pas de la comparaison. vous savez que quelques generaux majors ont pris leur congé; on parle toujours differement de Mr. le Duc, les vns veulent absolument qu'il quitte, les autres, au contraire, pretendent qu'il fera encor cette campagne, il n'est cependant pas arrivé; il y a à la cave et a la cuisine du Roy de grands changements, Vivet et Schleusser sont cassez, on parle encor de bien d'autres reformes de nostre nouveau marechal. je suis avec tout le respect que je dois, Monsieur, votre tres humble et tres obeissant serviteur

Montaigu.

---

[1]) Den 1ste September.

[2]) Den 28de August.

4.

Monseigneur

depuis le malheur que j'ay eu de deplaire a Vostre Excellence, je n'aurois pas vecu jusqu'à present, si M. foss ne m'avoit assuré que vous m'aviez pardonné. cette assurance me rendit la vie, M. foss me flatta deplus que vous confirmeries ma grace, par vne lettre que vous luy mandies, que vous me feriez l'honneur de m'ecrire; je l'ay attendue dans toute l'jmpatience du monde, elle n'est point venuë, et dans cette attente, agité de toutes les horreurs de l'esperance et de la crainte, je ne scavois plus a quel saint me voüer, quand M. Gunther a son retour de yutlande, m'assura des bontez de vostre Excellence, a quelque changement près, qui ne laissoit pas de me penetrer au fonds du coeur. jl me conseilla de prendre la liberté d'ecrire a vostre Excellence, je n'osay pas profiter de ses conseils; le malheur qui vient d'arriver a cette Capitale me rend plus hardi, non pour jmplorer les secours ordinaires de vostre Excellence, je n'avois rien a perdre et je n'ay rien perdu. je ne doute pas que Vostre Excellence ne soit jnstruite, par des gens plus exacts, et plus eclairez que moy de toutes les circonstances de ce funeste embrasement, mais j'ay creu pouvoir saisir l'occasion de luy mander ce que j'en sçavois, ne fust ce que pour saisir le pretexte de recommencer a l'assurer de la continuation eternelle de mon attachement et de mes respects.

Ce fut mercredi 20 d'octobre que le malheur commença a sept heures du soir, nous nous mettions a table, quand la petite Coffre, qui depuis la mort du Comte Danesciold, est sur mes bras, n'ayant pas de pain avec ses deux soeurs, vint toute allarmée crier, Ah Madame montaigu, il y a du feu. ma feme epouvantée, se leve et se tourne le pied, on la porte au lit ne pouvant pas se soutenir, Pilloy vient quatre heures apres nous dire que dans ces quatre heures le feu avoit consumé onze cent maisons et que la ville entiere etoit menacée d'un embrasement general.

pour moy rassuré sur l'exemple de l'utilité des pompes, a qui j'avois veu plus de vingt fois en ma vie eteindre le feu allumé lur les matieres les plus combustibles, je regarday cet

avis comme vne terreur panique, le lendemain jeudi me fit voir mon erreur, le feu continua avec plus de rapidité que jamais, les pompes devenues jnutiles soit par le manque d'eau comme disent quelques vns, soit par le mauvais etat ou elles se trouvoient. l'jncendie gagna plus de la moitié de Copenhague et ne se rallentit que le vendredi apres midi, que le Roy, qui jour et nuit present au malheur avoit donné ses ordres par tout, trouva moyen de prendre le dessus du feu, par la quantité d'eau qu'il fit venir de toutes parts.

On conte trois mille six cens et quelques maisons en cendre sans conter les Eglises; Nostre Dame, l'Eglise allemande, celle du saint Esprit et celle de la Ronde tour, ne sont plus que des monceaux de pierre, l'Eglise des reformez a èu le mesme sort, l'vniversité, les colleges, les maisons des professeurs, les bibliotheques de lá ronde tour, de M. L'Evesque et plusieurs autres toutes bruslées, le Professeur Gram a perdu sa maison et son bien, il a sauvé vne partie de ses meilleurs livres, M. Le Conseiller Privé de Plessen luy a donné la table et vn apartement dans la maison, il est encor des Mecenas, Dieu les Benisse. je ne vous diray point les differents noms des Rues en cendres, la rue du vest, celle du nord, le vieux marché, la maison de ville, la vimmelschaft, la rue des marchands, et tant d'autres dont les noms me sont jnconnus aussi bien que les habitants. M. Le Comte de Reventlau perd ses deux maisons, l'ober secretaire Munech la sienne, la Poste, en vn mot le feu ne s'est arresté de ce costé la qu'au coin de la silke stras; sur le marché D'amach le feu a respecté les maisons de sol, et de fabritius. il me faudroit vn volume pour detailler a Vostre Excellence ces differents malheurs, qu'elle se figure elle mesme vingt ou trente mille ames hommes femmes enfants couchant a la belle etoile pour garder les malheureux debris de quelques mauvais lits, ou de quelques vieux meubles, mais qu'elle admire en mesme tems la bonté et l'attention du Roy dans vn si terrible revers, sa Majesté jour et nuit a cheval pour arrester le feu, a eu en mesme tems l'attention necessaire pour secourir les malhenreux, elle a ordonné des chariots pour transporter gratis a la Campagne tous ceux qui n'ont point de demeure a la ville, elle a fait venir du pays toutes

les prouisions necessaires franches de toutes sortes d'accise ou d'jmposts, ce qui fait que toutes les denrées sont ici a meilleur prix qu'auparavant et que nous vivons a meilleur marché malgré toutes les provisions que le feu a consumées; voila tout se que pouvoit faire le meilleur des Roys, la suite ne depend pas de luy. ceux qui ont sauvé le peu d'argent qu'ils avoient trouvent a vivre, mais cet argent mangé ou en trouveront ils, s'ils ne sont maçons ou charpentiers? le present est affreux, l'avenir plus terrible. j'oubliois de dire a Vostre Excellence que ma femme ne pouvant pas marcher et grosse de cinq mois n'osant de peur du feu rester dans sa maison, il m'a fallu la faire porter a Christhienshaven chez l'ambassadeur, la maison etoit pleine, Monseigneur le Prince Royal jugea a propos le soir d'en faire sa retraite avec sa famille, on voulut d'abord pour faire place au Prince en chasser ceux qui s'y etoient refugiez, le Prince trop debonnaire s'y opposa et se contenta d'un simple appartement. les chariots D'amach arrivez dans la nuit me donnerent en payant grassement le moyen de sortir, j'ay profité au mesme prix de la mesme voiture pour revenir, et si quelque chose dans ce malheur general peut me consoler, c'est de ce qu'il m'a procuré d'oser renouveller a Vostre Excellence la protestation du respect et de l'attachement eternel avec lequel j'auray l'honneur d'estre toute ma vie

Monseigneur
de Vostre Excellence
le tres humble
et tres obeissant serviteur
Montaigu.

me seroit il permis
d'offrir a Vostre Excellence
a Madame, et a Monsieur
de Louenorn, l'assurance
de mes respects de ma femme
de Vostre filleule et de vostre fillol.

Coppenhague le 30 octobre 1728.

5.

Monseigneur.

La poste de vendredi, n'est arrivé que le samedi, et je n'ay receu que le dimanche matin à 10 heures la lettre que M. frys m'a envoyée de la part de Vostre Excellence, je ne luy

rens conte de ce contretems que pour justifier l'jmpossibilité ou j'ay eté d'obeir plustost a ses ordres. cette preuve de ma regularité me couste mesme assez cher, puisqu'elle m'a empeché de commencer par marquer à Vostre Excellence les differents transports dont j'ay esté agité a la lecture de la lettre dont elle a bien voulu m'honorer; j'en suis encor si penetré qu'apres l'avoir leue trente fois, je ne puis trouver de termes pour y repondre. jmaginez vous Monseigneur tout ce que dans vn coeur reconnoissant, des bontez jnfinies telles que les vostres, peuvent jnspirer de plus vif et de plus tendre, et reconnoissez à ces mouvemens les sentiments de mon coeur. vous m'avez fait grace Monseigneur, j'en connois et j'en sens tout le priz, que puis je faire jamais pour le meriter. mais faites la toute entiere Monseigneur, effacez jusqu'a la cicatrice de la playe et oubliant le passé, laissez a moy seul le soin de m'en souvenir, et de la reparer à l'avenir, par vne penitence dans les affaires du monde comme dans la religion, plus reguliere et plus exacte que l'jnnocence mesme que ce passage de M. flechier vous rassure sur les conseils de Ciceron, ne craignez nulle rechute de ma part, j'en atteste tout ce qu'il y a de plus saint et de plus sacré, et pour dire encore plus j'en jure par vos bontez, serment plus cher pour moy, que tous les sermens que je pourrois faire. je prie Vostre Excellence d'estre persuadée que tous ses ordres seront executez dans la derniere precision, je remettrai le paquet demain lundi en main propre a M. Frys pour qu'il le fasse partir mardi. je scavois deja que Vostre Excellence avoit essuyé de grandes pertes par nostre jncendie, je vois avec quelque consolation par vostre reponse à M. de Camas que vos amis avoient grossi les objets. eh pourquoy faut il Grand Dieu que des gens qui savent faire vn si bon vsage de leurs biens, soient come les autres exposez à les perdre. ce ne sont pas eux seigneur que vous punissez par la, Vostre justice ne le permettroit pas. mais ce sont mille malheureux, sur qui leurs mains charitables les repandoient tous les jours qui en souffrent. O profondeur des Decrets de l'eternel, pardonez moy cette reflexion Chretienne, je l'abrege et connois trop que ce stile la n'est pas mon fait. à propos de stile, coment feray-je pour repondre a la lettre de

M. de Camas, je vous avouë que je n'en ay point veu pas mesme dans Bussi, de mieux ni de plus noblement ecrite, je crains que la foiblesse du secretaire, ne soutienne mal vos interets, j'y feray de mon mieux et tacheray de suivre le plan que vous me tracez. malgré tout cela je ne repons pas a Vostre Excellence d'une reponse egale a la lettre. je n'ay pour achever l'autre qu'a mettre quelque arrangement dans vos pensées, elles sont si vives et marquent vn coeur si penetré, que je serois faché de les affoiblir en y ajoutant quelque chose du mien, il n'y faut qu'vn peu d'ordre et rien de plus, cecy soit dit sans vous offenser, pour moy j'ay eu l'honneur de vous le dire plus d'une fois, et j'ay celuy de vous le repeter, et cela sans faire le faux modeste, qu'il faut que la vivacité de vos jdées m'anime pour ecrire avec quelque feu, je ne le dis point par compliment, c'est la verité qui me fait parler. j'ay trop de part a celle que vous voulez bien prendre au sort du Theatre dont vous me demandez de nouvelles, pour ne pas vous en marquer ici ma tres humble reconnaissance, mais que puis je vous en dire, on n'en dit mot, et c'est ce qu'on peut esperer de mieux, dans ce tems cy, que de voir qu'on l'oublie, pour peu qu'on ioint a y penser. il ne faut pas douter que messieurs les Prestres ne demandassent qu'on transportat a des vsages pieux les quinze cens ecus que le Roy a accordes par an pour entretenir vn spectacle en langue du Pays. c'est le tems de ces Messieurs, autorisez par le malheur public, leur zele redouble leur criaillerie, rien n'est permis, rien n'est jnnocent que le bien qu'on leur fait, les chaires retentissent tous les jours de la necessité de renoncer aux plaisirs, d'embrasser la penitence, de se couvrir de sac et de cendre, ils joignent mesme à ces exhortations des menaces d'un second malheur, si l'on ne desarme la vangeance céleste toute preste à eclater sur nouveaux frais. jugez Monseigneur, si la pauvre Comedie oseroit apres cela lever la creste, je n'ay garde d'y penser j'attens et je me tais Dieu sur tout. le zele de ces Messieurs va plus loin que je ne puis vous dire, les festes de Noel ont esté vn sujet pour eux, de deffendre et l'excommunier tous les yuell stuves; il est tombé quelque neige, autre sujet pour eux de crier par avance contre les traisnaux, qui attendoient de secondes neiges pour pouvoir courir; tout le monde hausse les epaules,

et malgrê tout cela, personne n'ose leur contredire, il n'est pas jusqu'au Comte de holstein qui avoit commandé vn equipage de traisnau dans le dessein de s'en divertir cet hyver, mais a la chute de la premiere neige ces Messieurs ont crié, et le Comte a contremandé son traisnau, telle est la vie que l'on mene ici; on y parle de divers arrangements qui paroistront au jour de l'an pour faciliter les moyens de rebastir cette capitale, on avoit commencé par aller chez les habitants, leur demander de se taxer eux mesmes pour le don gratuit qu'ils vouloient ou qu'ils pouvoient donner, mais soit que les offres des habitants n'ayent pas repondu à l'attente dont on s'etoit flatté, soit par quelque autre raison, on n'a pas poussé la chose plus avant et on parle d'etablir vne brandt taxe pendant trois ans. on scaura jncessamment à quoy s'en tenir. j'ay mandé juste a Vostre Excellence quand je luy ay mandé que la petite Coffre etoit chez moy avec ses deux soeurs, elles y sont depuis le mois d'avril que leur Mere mourut. la demoiselle ne m'avoit pas regardé dans le tems de sa fortune, mais le Comte mort et n'ayant pas de pain, elle me demanda vne retraite, on me fit esperer qu'elle auroit vne pension, jusqu'a present je n'ay rien veu que des promesses, renouvellées a la verité depuis quelques jours, mais sans effet cependant depuis neuf mois, circonstance assez facheuse pour vn homme qui ne gagne rien, d'avoir outre ses enfans trois autres grands enfants a nourrir et qu'il ne peut pas avec honneur mettre à la porte. ma feme apres vous avoir tres humblement remercié de l'honneur de vostre souvenir, joint de nouvelles actions de graces pour les bontez que vous avez de vous jnteresser au destin de sa soeur. cette derniere est vne bonne petite personne a qui l'on n'a point de peine a faire faire tout ce qu'elle veut, je luy ecriray pourtant sur le ton que vous m'ordonez, et je l'aurois fait des cet ordinaire sans les commissions dont je suis occupé pour le nouvel an. elle en fera en suite tout ce qu'il luy plaira. apropos du nouvel an, Recevez mes voeux Monseigneur, ce ne sont point des voeux ordinaires, c'en sont de ceux que le devoir, la reconnoissance, le zele, le respect et l'jnclination jnspirent avec le plus d'ardeur et de fidelité. ne dedites point sur tout vos Medecins sur le nom de chiragra ou de goute, qu'ils ont donné a vostre derniere maladie, acceptez

en au contraire et le titre et l'augure, songez que quand cette maladie vient a vn certain age elle prolonge les jours; recevez Monseigneur le benefice avec ses charges, et vous precieuse et chere goute, faites durer a jamais des jours qui ne devroient jamais finir si le merite et la bonté decidoient de la Durée de la vie. ce sont la les voeux de tous ceux Monseigneur qui ont l'honneur de vous connoistre, ce sont ceux que fait avec plus d'ardeur et avec plus de raison que personne du monde Monseigneur, de Vostre Excellence le tres humble et tres obeissant Serviteur

Montaigu.

dans les voeux que je prens la liberté d'offrir à Vostre Excellence, Madame La Generale et Monsieur de Louenorn trouveront assez d'avantage sans que je leur en offre de nouveaux, puissent-ils seulement temoins de vos prosperitez partager vostre bonheur.

Copenhague le 27 Decembre 1728.

6.

Monseigneur

j'ay encore receu par la voye de M. frys la lettre que vostre Excellence m'a fait l'honneur de m'ecrire du 24 decembre. mais je ne l'ay receue que le mardi a deux heures, la poste n'estant arrivee que ce jour la a midi, ce qui m'a mis dans l'impossibilité d'y repondre le mesme jour ayant eté retenu chez le G Chancelier depuis deux heures jusqu'au depart du Courrier. cette jrregularité de la poste derangera vn peu la datte des minutes que Vostre Excellence m'avoit ordonées, elle s'en prendra s'il luy plait aux belts et aux vents et non a moy qui n'ay rien a leur ordonner. je rhabille autant que je puis ce derangement comme vous pourrez le voir par la lecture des dites minutes que je commence dans le moment apres avoir souhaité a Vostre Excellence et a toute sa maison toutes les prosperitez, qui sont deües a des merites dignes d'un temps plus heureux. ne craignez pas. j'en avertis vostre Excellence par avance, qu'on reconnoisse dans ces minutes la main d'esau et la voix de jacob, l'expression m'a paru si singuliere, que je ne puis m'empecher de la repeter en l'admirant, mais ne craignez point la double reconnoissance, tout y sentira et vostre main et vostre

voix, à quelque arrangement pres que vous n'avez pas voulu vous donner la patience d'y mettre; je passe a la preuve et suis comme je dois, c'est a dire plus que personne du monde

Monseigneur
de Vostre Excellence
le tres humble
et tres obeissant
serviteur
montaigu.

Copenh. le 31 decembre
1728.

7.

à Aarhuus ce 18 Mars 1729.

Si je vous ai rendu quelques services, mon cher Montaigu, je puis vous assurer, qu'ils m'ont fait plus de plaisirs qu' à vous. je plains de tout mon coeur vostre triste état, Dieu m'est temoin que je ne vous y laisserais pas, si celui de mes affaires pouvoit seconder mes inlinations; je vous envoye ici un billet par lequel je crois que Monsieur bonfils vous donnera bien dix ecus (je n'ai point d'argent à cette heure à Coppenhague dont je puis disposer) que je lui rembourserai à l'onzième de Juin qui vient. Je vous prie de me mander de qui vous avez appris que Mess. Reventlow et Plessen ont parlé en ma faveur au Roy: si la chose est veritable, quelqu'en puisse etre l'effet, c'est un nouveau sujet de reconnaissance pour moy (outre que je ne les en ai jamais priè) et dont je leur serai toujours infiniment obligè; car les bonnes intentions de ceux qui veulent me faire du bien, ont toujours quelque chose de fort doux et foit agréable pour moy, quand meme elles ne reussiroient pas. Donnes moi souvent de vos nouvelles, mais ne me parles point de vostre dernier terme, c'est une matière, qui augmente mon chagrin qui est sans cela assez grand; on fait toujours bien de se familiariser avec la mort, d'y penser avant qu'elle nous surprenne et de ne pas la craindre, mais il ne faut pas non plus la souhaiter: fions nous à la providence, elle epreuve souvent, mais elle ne nous abandonne pas: voilà des morales que je preche tous les jours a moi même, Dieu veuille me donner sa grace de pouvoir les pratiquer. Adieu, mon cher Montaigu, je suis de tout mon coeur vostre vrai ami et serviteur

P. de Løvenørn.

Obliges moi de corriger cette lettre à la rigueur et de me la renvoyer. Vous n'aves qu'à donner, à l'avenir, vos lettres à un certain Mons. Vineke, c'est le successeur de Mons. friis, qui part de Coppenhague la semaine prochaine.

Nb. Vos lettres doivent toujours estre pliées comme celle-ci et cela pour cause.

8.

Monseigneur.

C'est moy qui ay tort, Vostre Excellence s'etait parfaitement expliquée, c'est ma faute de n'avoir pas eu l'esprit de l'entendre pardonner cette bévue a mon peu d'jntelligence. j'etois d'ailleurs si penetré de toutes les marques obligeantes de bonté que vous joigniez a vos bienfaits, que tout entier a la reconnoissance je n'entendois pas d'autre raison. eh comment pouvois je m'jmaginer que je dusse corriger a la rigueur vne lettre que vous me faisiez l'honneur de m'ecrire, mais vne lettre si pleine de bonté, de tendresse et d'affection que j'avois conté de la laisser a mes enfants comè vn monument du merite de leur Pere, par l'assurance de l'estime et de l'amitie qu'un seigneur comme vous avoit eu pour moy. voila mes excuses, elles sont aussi veritables que legitimes, a l'egard du passé, et je vais vous obeir, avant de le faire, permettez moy de vous dire que je ne tiens pas des violons seuls. ce que j'ay mandé à Vostre Excellence, gunter me l'avoit dit avant eux il me l'a confirmé depuis avec la circonstance, qu'il le scavoit d'une personne qui etoit à table. il ne m'a point nommé la personne, je devine que c'est vn seigneur qui a changé le poste qu'il avoit en oldenbourg pour vn autre charge. M. Gunter vouloit se charger de faire tenir cette lettre a Vostre Excellence, j'ay cru devoir suivre le Canal que vous m'avez prescrit du successeur de M. frys.

le nouvel ambassadeur n'est pas encore arrivé, je l'attens avec jmpatience pour faire quelque arrangement a mon sort. .le Pere de pilloy ést mort en france, le fils exclus de la succession pour s'estre fait lutherien, il implore de la protection du Roy vn ordre a M. de Sested pour empecher cette jnjustice. Tresfort que vous connoissiez est aussi mort il y a queiques jours, il ne laisse point de demelé sur la succession. je l'ay

connu tant d'années que je l'imiteray a coup seur sur ce dernier article. on dit N. Le P. C. mieux dieu le venille. il y a tres souvent encor du feu en cette ville, a l'heure que j'ecris il y en a vn assez grand au neuhaven mais il est presque eteint. voila toutes les nouvelles. permettez moy de finir par les nouveaux remercimens que je vous dois. j'ay l'honneur d'estre plus que personne du monde

Monseigneur
de Vostre Excellence
le tres humble
et tres obeissant serviteur
le 5 avril 1729. montaigu.

plus je veux corriger la lettre en question, moins je voy qu'il y ait rien a corriger; le commencement n'est pas moins bien ecrit qu'il est obligeant. la premiere faute est dans: que je luy rembourseray, le que etoit inutile. tout le reste de la lettre est juste et plein d'esprit il falloit seulement mettre surprene au lieu de surprend et rigueur au lieu de riguer, à cela pres je voudrois avoir fait vne pareille lettre.

9.

Dette udaterede Brev er skrevet til Frederik Løvenørn.

a Monsieur de Løuenørn!

Son Excellence Monseigneur Vostre Pere ayant jugé à propos Monsieur, que vous ecrivissiez de Brest à M. de Maurepas et à Mad. de Plelo quelque lettre de remerciment, elle m'a ordonné de vous en tracer le formulaire suivant; je commence par la lettre à M. Maurepas. je n'ay pas besoin de vous dire, Monsieur, qu'avant toutes choses il est bon de vous informer si, quand Messieurs les Capitaines de Marine luy ecrivent, ils luy donnent du Monseigneur ou simplement du Monsieur, il ne faut pas oublier aussi de scavoir, si on le traitte d'Excellence ou si on luy en donne quelque autre titre pour suivre en cela l'exemple des autres. il n'y aura pas d'autre difficulté que de changer la construction et de dire ou: Vostre Excellence est informée et elle m'a fait l'honneur. ou: vous scavez Monsieur et vous m'avez fait l'honneur. Remarquez aussi, qu'il y a des gens en France que l'on traitte de Mon-

seigneur sans autre titre et a qui on dit, je scay, Monseigneur, les bontes que vous avez . . . et ainsi dans toute la suite.

Pardonnes moy, Monsieur, si je m'inquiete de vouloir vous avertir de ce que vous savez peutestre mieux que moy, c'est vn effet de l'envie que j'aurois de pouvoir vous etre bon à quelque chose. Permettez qu'avant de finir je vous souhoite encore vne fois vn bon voyage et vn retour heureux ou comblé de vertus de scavoir et de merite, vous trouviez vostre illustre Pere en santé et luy donniez le plaisir et la consolation de voir et d'embrasser en vous vn fils digne de luy.

J'ay l'honneur d'etre avec tout le respect que je vous dois, Monsieur, vostre tres humble et tres obeissant serviteur

Montaigu.

10.

Monsieur

dans le dessein ou m'ont enhardi vos suffrages de rassembler les foibles ouvrages que j'ay pu faire, j'en ay deja ramassé vne assez grande partie et aux divertissements près que j'ay faits du tems de la Comedie francoise, pour les naissances pendant sept ou huit ans et dont je ne puis pas deterrer la copie d'un seul, je croy avoir recouvré ce que j'ay fait de moins mauvais. mais parmi ces pieces fugitives en voici deux qui me sont revenues depuis quelques jours, que je crains de ne pouvoir pas mesler avec les autres. je vous les envoye, Monsieur, et vous demande votre decision que je prefere avec justice à l'approbation des Docteurs; permettez moy, Monsieur, de vous informer de ce qui a donné lieu à ces deux petits ouvrages.

L'an mille, je ne scay pas combien, M. de Bonrepaux, ambassadeur de France, receut de Paris par la poste les bouts rimez cy joints d'un sonnet. ce Ministre m'envoya chercher deux heures avant le depart du Courier. j'eus le bonheur de les remplir en sa presence a la louange du Roy Louis 14 son Maistre asses a tems pour que l'ambassadeur put les envoyer en france le mesme ordinaire. le merite frivole de cet impromptu, si je puis le nommer ainsy, donna a l'ambassadeur assez bonne opinion de moy pour me proposer vn plus grand

ouvrage au sujet de la revolution d'angleterre qui etoit encore nouvelle. il me donna luy mesme pour titre et pour sujet:

Plainte de l'Eglise Catolique.

je suivis ces ordres et fis l'ouvrage que je joins ici au sonnet. le succes en fut heureux pour moy et vn mois apres je receus outre beaucoup de compliments cinquante Ducats d'or ou de la Cour de France ou de la liberalité de l'ambassadeur, il n'jmporte. ce qui est bon là peut ne l'estre pas ici, j'attens avec respect l'arrest qu'il vous plaira de prononcer prest a m'y soumettre avec tous les egards que je dois a la superiorite de vos lumieres, avec toute la reconnoissance que je dois a vos bontez sans parler de l'attachement avec lequel je me fais gloire d'estre

Monsieur
vostre tres humble
et tres obeissant
serviteur
Montaigu.

Copenhague le 11 Octobre
1736.

Sonnet
en bouts rimez.

En vain nous feuilletons toute l'historie. . . . antique
Pour y pouvoir trouver la parfaite . . . . vertu
Louis seul dans l'eclat dont il est . . . . revestu
En fournit en nos jours l'exemple . . . . magnifique.

Ce heros confondant l'envie et la . . . . critique
Rend docile à ses loix l'esprit le plus . . . . testu
et partant d'ennemis vainement . . . . combattu
L'Equité fit toujours toute sa vie . . . . Politique.

Ses ordres souverains font briller le. . . . . . sponton
des lieux ou le soleil echaufe le. . . . . Triton
jusqu'aux climats glacez d'ou nous tirons l' . . hermine

La victoire par tout le suit d'un pas . . . . . dispos
mais dans tous ses projets le Ciel ne l'a- . . chemine
que pour mieux assurer la Paix et le . . . . . repos.

Plainte
de l'Eglise Catolique à la revolution d'Angleterre.

Tandis que la Discorde aux deux bouts de la terre.
arme de ses fureurs le démon de la guerre,
L'eglise desolee aux pieds de ses autels
qui voit l'egarement des malheureux mortels
recourant au Seigneur en ces rudes atteintes
exprime par ces mots ses douleurs et ses craintes.

Toy qui formas de Rien tout ce vaste univers,
qui reglas de ta voix mes articles divers,
Grand Dieu, mon seul espoir, mon secours et mon Pére,
de ta fille eperdûe ecoute la misere.
ce n'est donc pas assez que depuis deux cens ans,
L'Ereur ait aveuglé mes credules enfants
qu'aux depens de mon sang son audace arrogante
ait fait voir en cent lieux sa rage triomphante
et qu'elle ait par un sort trop digne de pitié
de mes sacrez etats vsurpé la moitié.

faudra-it-il donc enfin que sa rage funeste,
de mon sang affoibly vienne epuiser le reste
ce sang qui t'est si cher ce sang vrayment chretien
qui, pour le conserver, t'a couté tout le tien.

C'est la pourtant, c'est la ce qu'entreprend de faire,
de mes fiers Ennemis la ligue sanguinaire.
Tout s'unit tout conspire aujourdhuy contre moy.
qu'vn Prince soit fidele aux regles de ta foy
C'est pour le detrosner vn sujet legitime
leur profane fureur en fait vne victime[1])
Sa vertu qui devroit le rendre precieux
leur fournit pour le perdre vn pretexte odieux
vn gendre ambitieux } contre luy se rebelle
vn peuple factieux }
et les Roys qui devroient embrasser sa querelle

[1]) Jacques 2.

loin de vanger en luy l'affront qu'on fait aux Roys
trahissent a l'envy sa querelle et leurs droits.

Le Chef[1]) meme qu'icy tu m'as laissé pour guide
regarde d'un oeil sec leur complot parricide
il me voit accablée, il me laisse perir,
et sa lache tiedeur n'ose me secourir,
sans deployer pour moy ces foudres redoutables
qu'il a receus du Ciel pour punir les coupables
touts les secours qu'il donne en des maux si pressans,
sont de foibles conseils, ou des voeux impuissans.

Ainsi de toutes parts a mes malheurs en bute,
soit mollesse ou fureur, tout conspire ma chute
et je n'ay pour appuy, dans mes maux infinis,
Parmi tous mes enfans que l'aisné de mes fils.

Le fils unique appuy sur le quel je me fie
l'eternel desespoir de ma fiere ennemie.
Grand Dieu soutien son bras et fais voir aujourdhuy
que s'il combat pour moy, tu veux vaincre par luy
que de ces legions contre nous animées
L'ange Exterminateur confonde les armées,
et maintienne à l'abry de son bras tout puissant
la foy victorieuse, et Louis Triomphant.

Som Tillæg til Efterretningerne om Montaigu kan endnu tilføies, at han den 2den Februar 1714 blev ansat som Lærer i Fransk ved Landcadet-Compagniet med 100 Rdlr. i aarlig Gage; den 13de Juni 1721 afgik han fra denne Stilling »in erwegen derselbe anderer verrichtungen halber dieser Function nicht gebührlich obwarten kann.« (Meddelt af Hr. Cancellist Dittmann i Krigsministeriets Archiv.)

---

[1]) Le pape d'alors.

Povel Juels Projekter og hans Sammensværgelse, et Bidrag til Enevældens Historie.

Af C. E. Secher.

I Geheimearkivet findes adskillige Dokumenter og Kongebreve vedkommende den som Landsforræder henrettede Povel Juel, hvorpaa følgende Afhandling er grundet, i det tillige for Sammenhængens Skyld adskilligt er tilføjet efter trykte Skrifter.

Povel Juel, om hvis tidligere Levned intet vides med Bestemthed, var Prokurator i Bergen, da han blev konstitueret som Byfoged, imedens Hans Ruus, der beklædte dette Æmbede var bleven suspenderet. Dette er visst nok i det seneste sket i Løbet af Vaaren 1709; thi i Juni dette Aar fik Etatsraad Vilhelm de Tønsberg, Stiftamtmand i Bergen kongeligt Paabud om at lade en anden foreløbig betjene Byfogedæmbedet, eftersom der var ført Klage over, at »Povel Juel, som i nogen Tid havde forestaaet dette Æmbede, med stor Insolence og med nærgaaende Ord havde begegnet og beskæmmet Præsident, Borgemestere og Raad i Byen, efter at de havde givet ham Svar paa hans skriftlige Begjering om at faa Sæde i Forsamlingen.« Da dette Svar var blevet ham tilsendt, havde han sønderrevet det, og desuden havde han behandlet Præsidenten usømmelig i dennes Bolig. Desuagtet maa han dog have vedblevet at forestaa Æmbedet, eftersom det i Juli 1710 blev paalagt Magistraten at tilholde Povel Juel, at han skulde give den suspenderede Hans Ruus den ham tilkommende Halvdel af Æmbedets Indtægter, som hin havde forholdt ham.

Da Staten paa den Tid var indviklet i en Krig, der tærede stærkt paa dens faa Hjælpemidler, og den Del af Undersaatterne,

der ikke hørte til det særdeles begunstigede tyske Aristokrati, allerede før Krigen var haardt nok betynget, maatte Regeringen se at skaffe Penge til Veje paa andre Maader, end man hidtil havde prøvet, og her var en frugtbar Mark aaben for saadanne kloge Hoveder, som ikke vare alt for nøje regnende med Hensyn til Ret og Billighed. Kort Tid efter at han har faaet den sidst nævnte Paamindelse, maa han have ladet høre fra sig; thi i Oktober 1710 blev det paalagt Baron Valdemar Løvendal, kommanderende General i Norge, »at nedsende sin Betænkning over adskillige nyttige Forslag, Povel Juel sagde sig at vide til Kongens og Landets Tjeneste.« Povel Juel maa ikke have været tilfreds med Sagens Gang, og for at gjøre sig des mere gældende drog han i Januar 1711 til Kjøbenhavn. Fra den Tid ophørte han at forestaa Byfogedæmbedet; thi han kom ikke mere tilbage til Bergen. Til at bedømme hans Projekter udnævnte Kongen i April eller Maj en Kommission af fire Medlemmer, af hvilke Povel Winding og Niels Slange (Forfatteren af Christian den 4des Historie) vare de mest bekjendte og ansete. Kommissionen var ikke synderlig fornøjet med det den tildelte Hværv og lod ved mange Lejligheder Projektmageren vide, at man ikke havde den største Tillid til ham og hans Projekter, og Forholdet imellem dem var alt andet end venskabeligt. Disse Projekter vedkom Forandringer med Fisketienden i det søndenfjældske Norge, det stemplede Papir i Danmark og Norge og Toldvæsenet. I en Ansøgning til Kongen af 5te Juni, hvori han anker over, at Kommissærerne og især Formanden behandlede ham som en anklaget eller sagsøgt Mand, idet de ikke vilde lade ham vide, hvad de besluttede, fremsætter han den Paastand, at »Kongen vilde uden ny Paalæg aarlig prosperere over 260,000 Rdlr, og tillige vilde det gemene Væsen til almindeligt Gavn i adskillige Poster reguleres, jævnes og forbedres.«

Hans Projekter havde hidtil været saadanne, der ikkun i ringe Grad kunde forøge Kongens Indtægter; men snart fik de større Betydning. Til Kongen selv indsendte han den 10de Juni s. A. et Forslag om, hvorledes Kongen kunde faa en stor Kapital rede Penge til Laans af Norges fornemste og mest formuende Indbyggere imod aarlig Rente af 5 p. C.; derved mente han, at der vilde indkomme 10 til 16 Tønder Guld i det mindste;

og det samme kunde ogsaa nok lade sig gjøre i Danmark, Slesvig og Holsten. Hovedsagen vilde dog være den, at Kongen fik ligesom »et Haandepant paa de ypperste Indbyggeres Troskab til Fjenden at bekrige, saa og Forhaabning, at de blive anledigede, Krigens Last til den yderste Mulighed taalmodig at bære. Thi det maa hede: hvor ens Liggendefæ er, der er og ens Hjærte.« Hans andet Forslag gik ud paa af de forefaldende Dødsboer at lade Kongen faa til Laans imod Obligation og lovlig Rente 5 af Hundrede nogle Tønder Guld i rede Penge. Hermed fulgte en Memorial til Kongen, hvori han udtaler sin Forbitrelse over, at han ikke bliver paaskjønnet; »men man kan lægge ham en Ring i Næsen og vise ham hjem til sin Moder igjen, alligevel kan intet afholde ham fra at vedblive i sin Iver og Troskab til Kongens høje Interesse.« Han havde flere deslige Forslag ved Haanden, men kunde ikke komme frem med dem, med mindre han fik den ny Værdighed som Rigs- eller General- eller Overinspektør i Norge; »thi«, siger han, »under noget andet Navn er det ikke muligt at komme til fuldkommen Operation med min Iver, Troskab, Forstand og Forfarenhed«; dette havde han allerede tidligere taget sig den Frihed at fremhæve for Kongen. Med Instruxen kunde der væntes saa længe, indtil hans Planer vedkommende Politiet, Justitsen og Statens Indtægter vare gjennemsete og fundne gode og nyttige. For at frelse sin Samvittighed nødtes han til ligefrem at bekjende for Kongen som »Landsens Fader og Ejendoms Herre«, at der i Norge ikkun var lidet eller intet Politi til Landets Opkomst, at Retfærdigheden blev udøvet paa en konfus og vanvittig Maade, at Skjenk og Gave, Vild og Venskab, Fjendskab og Nid forkrænkede Retten, og at Statsindtægterne vare i en vanhellig Uorden ved mislig Anstalt, Forpagtninger, Underslæb og Bedrageri o. s. v., hvilket menige fattige Undersaatter maatte undgælde til Landets Udsugelse og Undergang. Men han var en Mand, der vidste »Raad og Middel til at afskaffe alt det forbemældte onde, der æder det gode«. Tilsidst ytrede han i denne Memorial det Ønske at vorde optagen i Norges Slotslov eller civile Regering; hvis dette ikke kunde tilstaas ham, udbad han sig Tilladelse til at vende tilbage til Norge eller og til i eget Hværv at drage udenlands. Saa meget opnaaede han ved sine Projekter og store Løfter, at Kongen lagde Mærke til ham og tænkte paa

at udnævne ham til Inspektør ved de norske Bjærgværker. For at uddanne sig i denne Retning rejste han i Midten af Juli 1711 til Tyskland; men han havde ikke naaet længer end til Rendsborg, førend han atter indsendte et Projekt. Denne Gang tilbød han sig at overtage den norske Told i Forpagtning, hvorved han mente at kunne forøge Indtægterne med henved 70,000 Rdlr. aarlig; men dette skulde ske ved at gjøre den allerede meget tunge Byrde endnu mere trykkende, saasom ved at »indvolde« Kjøbstederne. Halvdelen af det Udbytte, han selv kunde faa af denne Forpagtning »formedelst god Lykke, Forstand og Tilsyn«, vilde han lægge fra sig til Kongens Kasse og med Hensyn til det øvrige kraftig forbinde sig til at optage og fortsætte ny Bjærgværker og Manufakturer, saa at Forpagtningen nok skulde vorde baade Kongen og Rigets Indbyggere til Gavn. Fra Hamborg lod han atter høre fra sig i samme Anledning. Imedens han var paa denne Udenlandsrejse eller kort efter sin Hjemkomst derfra blev han i Aaret 1711 udnævnt til Amtmand over Lister og Mandals Amter.

I det seneste i Marts 1712 var han atter i Kjøbenhavn, og den 29de denne Maaned henvendte han sig til den meget formaaende Geheimeraad Ditlev Wibe, Oversekretær i Danske Kancelli, med et fornyet Forslag om, at Kongen skulde skaffe sig Penge ved at laane de rede Summer af alle Dødsboerne i Kjøbstederne i begge Lande. Brevet til Ditlev Wibe lyder saalunde:

Eders Exellence
Høywelbaarne Naadige Herre!

Efterdi det er min allerunderdanigste Skyldighed og Embeds Eed og Pligt gemæs at pønse paa Hans Kongl. Maj^tts Tieniste og den herudi indlagte Forestillelse kunde maaskee udi disse Nødtørftige Tider ikke være u-tienlig, Da veedste ieg ikke til en bædre Kongens Troe Mand end Eders Exellence er ydmygst at kunde frembyde den samme til Eftersiun:

Hvor forre Eders Exellence turde behage at foredrage Hans Maj^tt Indholden og om Matterien befindes god videre udbædre fremme og befordre den til allerhøyestbemelte Hans Maj^tts Tieneste og Nytte.

For det Øvrige skulle ieg ydmygst udbede, at Eders Exellence

i regard og Sigt til Kongl. Tieniste og Interesse, hvor hen ald min Agt og Tragt Idelig er, om ikke saa lige for slig min gode Intentions Skyld, Ville behage at Være min Naadige Patron og bevilge, at ieg maa beflitte mig paa at leve

Eders Exellence Høyvelbaarne Naadige Herres
Underdanige og ydmygste
Tiener

Kiøbenhavn den 29. Martij 1712. P. Juel.

Hermed fulgte følgende:

Allerunderdanigst Forestillelse om ikke Hans Kongl. May^{tt} paa en beqvem maade af forefaldende Stervboder i Kiøbstæderne Aarlig kunde lætte og faa til Laans en stor Deel Reede Penge i Danmark og Norge etc. imod 5 pC Rentte.

Remarques.

Der ere faa Formyndere, som vil have Børne Penge inde og derfor fast alle udsette Børne Pengene til andre mod 5 pC. R. Aarsagen er denne, at Arv betroes allene Vederhæfftige Folk, som Egne Midler have og bemidlede Folk bruge iche Rente Penge, men udsette selv Penge paa Rente til andre tarvende Folk.

Den Arv, som indenlands u-myndige Arvinger paa Arve Skiffter udj Kjøbstæderne lovl. maatte tilfalde, bestaaende af alle Slags Løsøre, som formedelst forderlig Auction effter Loven og Forordninger bør giøres i Penge før Arven skifftes, saa vel som Lands Huuse Jord og Eiendom samme Kiøbstæders Stervboer vedkommende, naar Arvingerne ved Rettens Middels Betenchende befinder for got at giøre det alt eller til en Deel i reede Penge, desligeste visse Gield, som i det længste inden Aar og Dag bør betalis, kunde Hans Maj^{tt} ved enhver saadan Stervboes Skiffteforvaltere lade antegne til Laan for Hans Maj^{tts} Tieniste imod 5 pC. aarlig Rente, Renten fra den Dag Pengene udj Amtstuen blev indleveret, indtil Leilighed enten før eller ved Krigens Ende kunde falde, Capitalen, efter it halvt Aars Advarssel at levere tilbage af Amtstuen, og imidlertid Renten til hver Aars siste Dag i Dec. Maaned at erleggis.

Myndige Arvinger kunde ei ancke paa dette, thi de lider ingen Skade derved, Og efterdj Dødsfald og Arv er u-viss og ei til Tid og Termin falder, mens nu rammer een nu en anden, da kand ingen missnøjelse i gemeen oprinde.

Kom dette Anslag til effect, kunde det ei allene indbringe en stor Summa Aarlig, i sær dette Aar af Kiøbenhavn, naar det aller forderligst gich i Wærk, mens end og noget lættede Undersaatternis Udgiffter, ia, forbant mange Tusinde til bestandig Troeskab, særdeles mange Mægtige og Rige Slægter, som besynderlig udj det afsides liggende Norges Rige var nytteligt, thi hvor eens liggende fæ er, der er og eens Hierte!

Dersom de U-myndiges Wærger Vilde have noget videre end det u-solte Jordegods og den u-visse tilstaaende Gield til deris Myndlingers Nødtørfftige og lovlige Underholdning, kunde det dennem bevilges saa vit Skiftesforvalterne effter gode Befindende og antegnede Omstændigheder og Skiell Eragtede billigt;

Hvor en Deel af Arvingerne vare Myndige, eller alle Myndige, dog nogle fraværende, saa Rettens Middel efter Loven Stervboen slig burde antage enten at Registrere eller Skiffte, kunde den halve Arv (Efterlevende Huusbonds eller Hustrues Lod ei meent) antegnis og optagis af de Jndenlænske Arvingers Lod.

Saasnart al forbemelte Arv var antegnit til Laan, kunde Skifftesforvalterne give en Afskrifft deraf ved Dag og Datum under deris Haand og Segl til Stædets Stift Amtskriver, at hand der effter kunde Indfodre og annamme samme Laan, og der imod sit Beviiss til een af de fornemste Formyndere eller bem^te^ Slags Myndige Arvinger, som i Skifftebrevet er vorden navngivet, for heele Summen af Amtstuen udgive, hvor effter Renten til hver siste Dag Dec. kunde fodris og der paa afskrevet vorde, indtil Hovedstoel og Rente paa en gang blev betalt og bem^te^ Amtstuens Beviis igien indfriet. Slig Erholdene Penge Laan kunde Stifft Amtskriveren Tid efter Tid formedelst sin Maanetlig Indtægts og Udgiffts Extract til Rente-Cammeret giøre Specificerlig forklaring om. Alt saadant var ved en kongl. Forordning heel læt at Wærk stillig giøre.

Allerunderdanigst

Kiøbenhavn d. 29de Martij A° 1712. P. Juel.

Kun faa Maaneder bestyrede han sit Amtmandsæmbede i Fred og Ro. Allerede den 28de Januar 1713 fik Medlemmerne af Regeringen eller Slotsloven i Norge kongeligt Paabud om at undersøge en Anke fra den engelske Minister i Kjøbenhavn Pulteney over, at det engelske Skib »Friends' increase« var blevet lagt under Beslag i Buesunds Havn af Povel Juel. Hvis Sendemandens Paastand, at der herved var begaaet en Uretfærdighed, var overensstemmende med Sandheden, skulde de hæve Beslaget. I Følge den nu foretagne Undersøgelse fik de den 18de Marts s. A. Paabud om strax at hæve Beslaget. Men da dette skulde iværksættes, vilde Povel Juel ikke adlyde. Rettens Folk søgte nu at overgive Skibet til Skipperen Henry White; men Amtmanden fik en Del Almue væbnet og hindrede Udførelsen heraf. Der afgik Meddelelse herom til Kongen, og den 19de Maj fik Stiftamtmand Henrik Adeler Befaling til uden mindste Tidsspilde at overgive Skibet til Skipperen. Sagen trak nu som sædvanlig i Langdrag, og først et Par Maaneder efter blev der udnævnt Voldgiftsmænd, to paa hver Side, til at paakjende, hvilken Godtgjørelse der maatte tilkomme Skipperen for den ham ved Skibets Arrest tilføjede Spot, Skade og Ophold. De gjentagne alvorlige Befalinger til Amtmanden om at løsgive Skibet nyttede intet; tværtimod satte han oven i Kjøbet Skipperen i Fængsel. Han blev endog beskyldt for at have gjort dette, efter at han omtrent i Juni i Følge Befaling til Vicestatholderen Klavs Henrik von Vieregg var bleven suspenderet, saa at han aldeles intet kunde paabyde i denne eller nogen anden Sag. Endelig blev til Slotsloven den 20de Oktober udstædt den strænge Befaling: »Saa kær Eder vor Naade er, strax at gjøre Anstalt, at Skipperen uden Ophold faar Skibet.« Paa samme Tid begjerede Povel Juel Afsked af Statens Tjeneste; men i Steden for at faa dette Ønske opfyldt, fik han den følgende Maaned Befaling til at drage til Kjøbenhavn for at retfærdiggjøre sit formastelige Forhold med Hensyn til Skibet, som det heder i et Kongebrev af 10de November: »Da du dog fra Amtmands Embedet var suspenderet og saaledes aldeles intet hafde at befale, om det end havde vaaren i andre Sager, hvor ei af Os tilforn havde vaaren saa alvorlige Befalinger, som i denne været haver udgivne.«

Da han imidlertid senere, som det heder, klarlig afbeviste den Beskyldning, at han, efter at Suspensionen var ham forkyndt, havde sat Skipperen i Fængsel, blev det den 19de Februar 1714 paalagt Stiftamtmanden at forkynde ham, at han ej behøvede at rejse til Kjøbenhavn for at retfærdiggjøre sig. Ved en Landstingsdom blev Skipperen frikjendt, og en Godtgjørelse tilkjendt ham. Efter Skipperens Paastand havde Amtmanden aftvunget ham 300 Rdlr. for at hæve Beslaget. To Voldgiftsmænd bleve i Følge et Kongebud af 30te Juni 1714 udnævnte paa Povel Juels og Raadmand Jens Rodsteds Vegne; den sidst nævnte havde haft Del med i Beslaglæggelsen, og Henry White havde desaarsag ogsaa af ham krævet Godtgjørelse. Endelig blev der den 4de Januar 1714 udstædt kongeligt Paabud til Geheimeraad og Vicestatholder Baron Frederik Krag at forkynde Povel Juel, at Suspensionen nu maatte ophæves, men kun »efterdi han saa længe havde været suspenderet«.

Hidtil havde Povel Juel ikke faaet nogen Løn som Amtmand, hvisaarsag hans Adfærd imod den engelske Skipper nok kan forklares, om end ikke undskyldes, ved hans Pengeforlægenhed, der var saa meget større, som han havde haft store Udgifter siden Sommeren 1709. For at raade Bod herpaa attraaede han at gjøre et rigt Giftermaal; men herved var der den højst uheldige Omstændighed, at han ikke længer var ung, og den endnu værre, at han som Amtmand ikke sad synderlig højt paa Ærens Stige. I Følge Christian den femtes Rangforordning af 1699 havde en Amtmand Rang i 6te Klasse Nr. 6 eller under virkelige Kancelli-, Kammer-, Krigs-, Admiralitets- og Kommerce-Raader. Denne Amtmand havde faaet Øje paa en Kvinde med Formue; men for at kunne gjøre Lykke hos hende maatte han efter sin Mening have en højere Rang — for sit eget Vedkommende var han naturligvis ikke plaget af honnet Ambition — og søgte derfor om Karakter af »Etatsraad eller noget andet anseeligt Raad.« Den Gang vare de virkelige Etatsraader endnu højere paa Straa end nu for Tiden, da de vare i 3die Klasse Nr. 2 og et Trin over Stiftamtmændene, hvorimod andre Etatsraader hørte til 4de Klasse Nr. 5. Han skrev da følgende Brev til Kongen:

Allernaadigste Konge!

Eftersom jeg siden 1709 Juli Maanets Udgang haver fortæret nogle Tusinde Rixdlr., dog i Ære og Attraa af Eders Maj^{sts} Tienistis allerunderdanigste Befordring; Thi jeg haver fra den Dag appliceret min Tid og Daad til Eders Maj^{sts} Interesse og meenige Bæste, og J midler tid udstaaet adskillige U-lycher og U-leiligheder baade paa Person og Gods, Item ved Penge til min Subsistence paa høye Interesse at laane og Borge sat mig i Gield, af Aarsage jeg til Dato ei har nøt af Rente Cammeret en Daler paa den mig allernaad: tillagde Amtmands Gage, effter 3½ Aars Tieniste, og i medens mange Skatter betalt, Saa jeg for saadane Aarsager og Tilfælde er (disværre) paa Midler ganske ruineret, uden at have haft en lystig Dag af dem, og veed intet Anslag at komme mig paa Fode igjen udj dette Land, formedelst nogen Charge og dens Indkomme, eller i andre Maader, uden det skulle kunde skee ved it Riigt Gifftermaal, Hvilket er besværligt for en Fattig eller u-bemidlet Mand, som er noget til Alders, i disse Egner, hvor de rige Brude, helst naar de tillige skal være fornemme, ere saa rare som Orientalske Perler at naa og faa, med mindre Æren forgylder hans Armod og i Særdelished Kongens Naadis Sool lyser og skinner derpaa og giver den en Glantz og Anseelse. Da for saadane og andre i een min her allerunderdan. jndsluttet publiqve Memorial allerunderdanigst foredraget bevegende Aarsager, i Særdelished fordi at Jeg omtrent veed it fornemt og bemidlet Parti at kunde giøre, om Ære og Rang vilde erstatte hvad mig paa Midler fattis og paa de unge Aar er afgangen, Saa og i Særdeelished fordj at jeg hiertelig længis at være forsichret om Eders Majestets forhen for mig haffte høy Kongl. Naade, at den formedelst mine Haderis Beførelse ei har taget af, Beder ieg allerunderdan. og jnstændigst, at Eders Majestæt af sær Kongl. Naade, efter allernaadigste Forjettelse for hen ved fire Aar leden, vilde allernaadigst forunde mig Caracther af Etats Raad, eller hvad Eders Majestet selv allernaad. vel behageligt er; Jeg skal der i mod, som ieg des for uden skyldig er, beflitte mig paa io meere og meere at Tiene Eders Majst Troelig og Arbeidsom min Livs Tid, og i sær ikke lade haanden af fra mine mange under Commission beroende importante Projecter førend de kommer til Rigtighed og i Tiden

kand nyde Eders Majestets allernaadigste approbation til Eders Majestets Udødelige Ære, Interessis Forbædring og meenige Undersaatters Bæstis Befordring og Forplantelse paa Posteritetet. Allernaadigste Konge! Det staar nu til Eders Majestets Naade at giøre mig lyckelig efter megen udstanden U-lycke, og at ieg maa kunde forglemme min Modgang og Elendighed; Saa hør og Eders Majestet Æren og Tacken fremt for nogen af sine høye Mænd. Thj haver ieg med dis større Tillid, allerunderdanigst addresseret min Bøn og Tarv, formedelst denne allerunderdanigste Missive, lige til Majesteten selv, hvilket Eders Majestet udi Naade vilde ansee, og aldrig fortørnis over den, som over al egen Ære, Nytte og Fornøyelse der er i Werden at søge og finde, frygter og ærer sin Gud og Konge, og ved ingen Slags U-lykke derfra afvendis, samt ynsker af sit Hierte[1], at Eders Maj[sts] Waaben maatte ved lyckelig Fremgang og Sejer forhverwe Eders Majestet en glorieus god og bestandig Fred for sine Riger og Lande; Det er

Eders Kongl. Majestets
allerunderdanigste
hulde og Tro skyldigste
tiener
P. Juel.

Christiansand d. 29 Martij 1715.

Den Brevet ledsagende Ansøgning lyder saalunde:

Stormægtigste Konge,
Allernaadigste Arve Herre!

Som ieg for Eders Maj[ts] Høy Kongl. Respect og Enevolds Myndighed effter allerunderdanigst Pligt med Troeskab, Iver og Nidkierhed at observere samt for Lands Lov og Ret rædelig at overholde nylig haver udstaaet en langvarig og mig sær nærgaaende Tort, Fortræd og Skade, uden at Tidernis Conjuncturer har villet tillade reparation ved Lov og Dom, og mig Tychis, at ieg iche uden Blyssel forvalter den mig af Eders Maj[st] allernaadigst anbetroede Amtmands Charge saalænge Eders Maj:s skinbarlige Naade ikke i Stæden for Lov og Ret forklarer min Uskyldighed i mod meenige Folkets onde eller tvivlagtige

---

[1]) I Originalen har han tegnet et Hjærte i Steden for at skrive dette Ord.

Domme. Dertil med maa ieg leve mellum Haab og Tvivl om Eders Majst er kommen i allernaadigst Kundskab om min Reenhed og U-skyldighed udi alle de mig af mine Fiender paabyrdede Beskyldninger og er sin allerunderdanigste Arve Undersaatte og troe Tiener endnu som tilforn høybewaagen og Naadig eller ikke, hvilken tvivl og vedhengende Frygt allermæst bekymrer og foruroliger mig. Saa er min allerunderdanigste Ansøgning og Begiering, at Eders Majst allernaadigst vilde, til et mildt Tegn paa sin Majestetiske hellige Naade samt til it Middel at læge min U-lykkis Saar fra Grunden, saa og tillige bort tage dets udvortis i de Ondis Øyne værende u-hæderlige Ar, forleene mig Caracther af noget anseeligt Raad, saadan, som Eders Majestet allernaadigst behager at nævne den og omtrent som Eders Majst for hen ved fire Aar leden af Høy Kongl. Dyd vilde have bevist sin store og Majestetiske Naade og seet mig Æret med, samt kand beqvemme sig med min aflagde allerunderdanigste Embeds- og Troeskabs Eed og Løffte og med en Kongl. Befalingsmands Charges ældgamle og i Fornufften selv følgelig Myndighed og der af voxende Værdighed; dog alt effter Himmelens Naadigste Forsiun og Eders Majsts levende Godhed og Stormodighed! Til hvilken Æres Stelle Eders Kongl. Majestet effter Guds Indskydelse nu allernaadigst maatte behage at opflytte mig, der skal ieg efter min formeening altid kunde findis beqvem og dygtig tro og forstandig Tieniste i forefallende Forretninger at giøre efter Arve Underdanig Skyldighed og Embedets eller Titulens Vedbørlighed. Men dersom min Allernaadigste Konge haver imod formodning og min allerunderd. Pligt befundet mig udjnden nogen af de mig tillagde Forseelser skyldig eller i nogen anden Maade formærcket min Bryst og feil, da beder ieg allerunderdan., at Eders Majst allernaad. vilde forløse mig fra min Amtmands Charge, Thj ieg baade i og uden Tieniste med lige Tilbøyelighed Attraa og Forsæt er og forbliver lever og Døer

Eders Kongl. Majsts
allerunderdanigste
hulde og troskyldigste
Tiener
P. Juel.

Christiansand
d. 29 Martij 1715.

Ansøgninger om at faa højere Rang for derved at kunne gjøre fordelagtige Giftermaal vare ikke ualmindelige, hværken før eller senere. En Kapitajn søgte saaledes 1749 om en højere Karakter, eftersom han ellers ikke kunde faa en Majors Enke til Kone. Han opnaaede sit Ønske; men Povel Juel var ikke saa heldig, hvilket var stor Skade, da han maaske, hvis han havde faaet en rig Hustru, aldrig havde vordet Landsforræder. Imidlertid maa en anden, hvis hin skjønne »Perle« virkelig har været ubønhørlig, have taget til Takke med ham ikke længe efter; thi i Septbr. 1720 blev han Enkemand, og hans Kone efterlod ham en Søn paa tre Aar, hvem Kongen 1728 skjenkede den Del af Faderens Boslod, der var hjemfalden til Statskassen.

Som Amtmand fik han snart en anden endnu værre Sag paa Halsen. En Kjøbmand fra Berwick begik Toldsvig, og ved denne Lejlighed overskred Amtmanden atter Lovens Grænser, hvilket i Forening med andre Omstændigheder fremkaldte et Kongebrev af 25de April 1718, hvori det heder, at han paa Grund af sin lovstridige Adfærd i denne Sag, »hvilken til vore Intraders Formindskelse haver været baade Loven, den dig givne Instrux og Vores Told-Ordinance imodstridig, og ellers dine meget ubesindige, ublue og formastelige Skrifter imod Vores Tilforordnede udi Vores Rente-Kammer, hvorudi Vi have haft største Mishag«, var afsat fra sit Æmbede og ej mere maatte give sig af dermed.

I højeste Grad forbitret over denne Afskedigelse, har den hævngjerrige Mand maaske allerede den Gang tænkt paa at træde i Sveriges Tieneste, og man undlod heller ikke at gjøre ham Tilbud underhaanden i denne Henseende. Imidlertid førte dette ikke til noget, og i Begyndelsen af Aaret 1720 opholdt han sig i Kjøbenhavn, hvor han gjorde sig Umage for atter at komme i Tjeneste. I en Ansøgning til Kongen, som han skrev i April d. A., paastaar han, at i mere end halvandet Aar har der været Levebrød rede for ham i et fremmedt Land. Han vilde gærne have et Æmbede i et eller andet Kollegium. Da skulde han vise, hvad han duede til, at han var den Mand, der kunde diktere tre Skrivere tillige (paa en Gang). Han havde, siger han, expederet 4 til 8 Processer paa en Dag, havde af nogle tusende Retssager ikke tabt en til Slutningen

og havde dømt flere end 1000 Domme uden at tage imod Gaver for nogen af dem alle. Han paastaar end videre, at han kjender »Norges Rige fra Hoved til Taa, alle Slags Næring og Bjering, Velstand og Vestand, og alt andet, hvad nyttigt er at vide«, i Særdeleshed Kongens Indtægter. Hvis alle hans Angivelser i denne Ansøgning i øvrigt ere ligesaa sande som hans Paastand, »at han hørte til en ældgammel grevelig Slægt og havde næsten alle Menneskers Ynde og Approbation i sit Fædreland«, saa have de visselig ikke meget at betyde. Han beder dernæst om at faa sin resterende Amtmandsgage udbetalt, hvilket er nødvendigt til hans og hans Families Ophold; thi han har nu hværken Penge eller Kredit mere. I fremmed Tjeneste vil han ikke gaa, saa længe der er det mindste Haab om, at Kongen vil forunde ham et Æressted i sin Tieneste, et Sæde, siger han: »hvor daglig kunde ses, hvem jeg er, og hvad jeg gjør.« I en Efterskrift tilføjer han, at Kongen jo kan sende ham til Finmarken; »jeg skal føre Kornsæd ind i Landet og gjøre Landet lykkeligt. To kunne hjælpes paa en Gang, om det er E. M. behageligt.«

Dette Brev, i hvilket han pukker paa sine store Egenskaber og tillige paa sin Redelighed, i det han paastaar, at han er bleven afsat paa Grund af sin Nidkærhed for »det gemene Bedste og sin betroede Amtmand-Charges Myndighed,« kunde ikke bevæge Kongen til at opfylde hans Bøn om et nyt Æmbede, og den Løn, han havde til gode, kunde han ikke under den herskende Finansnød faa udbetalt. Da han derpaa i Septbr. s. A. var bleven Enkemand, drog han til Sverige, efterdi han nu havde i Sinde at forsøge sin Lykke i dette Land. Senere vidnede hans Tjener, at Povel Juel paa Rejsen var meget vred og ytrede en Gang: »Ja, jeg faar gaa bedre op, fordi de have gjort mig Tort, hvilket jeg skal revanchere, og hvad jeg ikke kan, skal denne Unge — hvormed han mente sin lille Søn — gjøre«.

I Maj 1721 fik han Særrettighed til »alene i 10 Aars Tid at lade oplægge og trykke sin Rimbog, kaldet et lyksaligt Liv.« Man maa paa den Tid have faaet Mistanke til ham og frygtet for, at hans Ord i den sidst omtalte Ansøgning, »at en Flue ogsaa kan inkommodere«, kunde gaa i Opfyldelse; thi en Maaneds Tid efter blev det bestemt, at hans Afskedigelse ikke

skulde udleveres ham, førend han edelig havde lovet ej at ville gaa i fremmed Tjeneste. Dette kongelige Forbud kan næppe betragtes som et Vidnesbyrd om, at Kongen nærede Velvillie imod ham og havde i Sinde med Tiden at sørge for ham; det er visst nok langt mere et Bevis paa, at man frygtede hans Rænkefuldhed og Ærgjerrighed. Resolutionen blev ham ikke meddelt, hvoraf efter hans senere Paastand al hans Ulykke oprindelig kom.

Den langvarige Sag om det af ham beslaglagte skotske Skib var imidlertid endnu ikke afgjort ved Højesteret, og han ansøgte nu om, at den maatte hvile og opstaa (opsættes), indtil det Vidnesbyrd, han mente vilde tjene til Sagens Oplysning, og som han væntede tilsendt, var kommet fra hans Korrespondent. Den 14de November 1721 blev et Reskript udstædt til Storkansler Grev U. A. von Holstein, at forrige Amtmand Povel Juels Sag imod Raadmand Anders Mortensen som Fuldmægtig for Benjamin Bradly og Skipper Henry White skulde foretages i sin Orden efter Instruxen. Derimod kunde det ikke nægtes Povel Jüel at føre Sagen paa sin egen og den deri indviklede, men senere afdøde, Raadmand Jens Rodsteds Vegne, eftersom denne tidligere havde gjort Paastand derpaa.

I Aaret 1721 var det, at Grønlændernes store Apostel Hans Egede drog til det høje Norden for at omvende Hedninge, og at det Grønlandske Handelsselskab blev stiftet. Povel Juel, der altid havde Projekter paa rede Haand, vilde ogsaa være med ved denne Lejlighed og indgav i Begyndelsen af Februar 1722 et Projekt om Handelen paa Grønland og i en dermed følgende Ansøgning tilbød han selv at ville opsøge Landet. Imidlertid tog hans Skæbne snart en anden Vending.

Ved Udgangen af Aaret 1722 kom her til Staden en fyrstelig holstensk Major Hørling, der var født Svensker. I Begyndelsen holdt han sig aldeles rolig, og ingen vidste, i hvilket Øjemed han var kommen; men snart lykkedes det en snedig Spion at opdage hans Hemmelighed. Overpostkontrolør og Toldinspektør i Kjøbenhavn Christian Erlund, der ved at opdage Grev Magnus Stenbocks Plan at flygte bort fra sit Fængsel, havde i høj Grad vundet Kongens Yndest og derved opnaaet sit sidst nævnte Æmbede, kom næmlig paa Spor efter,

at Majoren i al Stilhed skulde opholde sig her, i Steden for at fremsende de Beretninger, der kom fra den holstenske Sendemand Geheimeraad von Bassewitz, som i Stokholm skulde indhente nøjagtig Underretning om alt, hvad der foregik i Rigsstændernes Møder vedkommende Hertugen af Holsten; naar alt var afgjort, skulde Bassewitz over Land selv overbringe det hele til Petersborg. Under Paaskud af Ceremoniellet blev Bassewitz standset paa Grænsen, indtil alt var afgjort. Tidende herom meddelte Erlund paa højeste Steder, og han fik nu i Januar 1723 kongeligt Paabud om at lægge nøje Mærke til Hørlings Brevvexling. Imedens Hørling opholdt sig her, gjorde han Bekjendtskab med den svenske Generalmajor Gustav Vilhelm Coyet, der var svensk Kommissær i Helsingør ved Afgjørelsen af de gjensidige Krav for lidte Tab under Krigen, og begge disse Mænd fik Indflydelse paa Povel Juels Skæbne.

Efter at Erlund havde væntet temmelig længe, fandt han endelig paa Posthuset et Brev under Adresse til Dr. Schmeusner i Hamborg, hvorved man vilde bortrydde al Mistanke. Han aabnede det, eftersom han mente derved at skulle faa Fingre i den saa længe væntede Relation fra Stokholm. Deri saa han sig skuffet; men med Forbavselse blev han vár, at der arbejdedes paa et stort Forræderi, hvilket han kunde se af et Brev fra Coyet til den holstenske Geheimeraad Claussenheim, i hvilket Coyet gjør Paastand paa et Forskud af 4000 Rdlr. Banko, i det han anmælder sig som en Svensker, der er Hertugen af Holsten særdeles hengiven; han havde rigtig nok sluttet en Overenskomst med Czaren om 12,000 Rdlr. til Dækning af sin Gæld og til Rejseudgifter til Petersborg, men kunde ikke faa den Sum før Midten af Marts.

Af denne Hørlings Brevvexling forelagde altsaa Erlund Regeringen en nøjagtig Afskrift, hvoraf det blev denne klart, at Povel Juel havde Del med i Forræderiet; og nu blev der udstædt Befaling til at fængsle ham. Men denne Ordre blev ikke udført af en Politiæmbedsmand, saaledes som man skulde have væntet, men af selve denne Despotismens Haandlanger Toldinspektør Erlund, ret som om det var forbudne Varer, der skulde beslaglægges; han havde brudt Brevene og skulde ogsaa have Æren af at fængsle Forbryderen; bedre end nogen anden maatte han jo være duelig til sligt Hværv. Erlund fandt, at

dette »Værk« ikke kunde udføres af en alene, saa meget mindre, som han ikke kjendte Povel Juel personlig; han maatte desaarsag have med sig to Mænd, hvem hin ikke var ubekjendt. Men ved en Fejltagelse gik disse to, i Steden for først at hente Erlund, lige til den forrige Amtmands Hus. Den ene blev staaende uden for Døren for at vænte paa Toldinspektøren; men den anden gik lige ind i Povel Juels Stue og lod strax Ord falde om, at Erlund skulde komme og forkynde den forhenværende Amtmand Arrest og forsegle hans Breve. Med den største tilsyneladende Rolighed stod Povel Juel op, gik under Samtalen ind i sit Kontor og tog nogle Papirer, hvilke han derpaa gjemte under sin Morgenfrakke, vendte om til sit Sovekammer og kastede Papirerne ind i Kakkelovnen; det var Afskrifter af de Breve, han havde sendt Czaren ved Hjælp af den russiske Resident Bestuscheff, hvilket han og en afdakket Lieutenant Roll, der havde renskrevet disse Breve, senere tilstode. Ikke førend disse Papirer netop vare fortærede af Luerne, traadte Erlund, ledsaget af den anden Mand, ind i Stuen. Den kløgtige Spion mærkede strax Uraad; men hans først komne Medhjælper, der ved hans Indtrædelse var i en Samtale med Povel Juel om meget forskjellige Ting, havde efter Erlunds Beretning ikke mærket det mindste til de brændte Papirer. Med Rolighed og høflig Mine spurgte Povel Juel, hvem han havde den Ære at tale med. Den fornødne Underretning udeblev ikke, og de lode ham derpaa vide, at Kongen havde paalagt dem alle tre at forkynde ham Arrest paa Stedet og undersøge hans Papirer, og derhos lykønskede de ham til, at han, da det nu en Gang maatte ske efter kongeligt Paabud, havde faldet i saa gode Hænder, »eftersom de ej skulde undlade at bringe hvert Bogstav, der kunde godtgjøre hans Uskyld, for Kongens Øjne«; men han maatte paa den anden Side heller ikke fortænke dem i, at de vilde meddele Kongen alt det, der maatte være til hans Skade. Den ene Høflighed var den anden værd, mente Povel Juel, og han svarede desaarsag, at han var glad ved at falde i Erlunds Hænder, om hvem han havde hørt saa meget godt o. s. v.; men det forundrede ham, at hans Fjender kunde gaa saa vidt i sin Ondskab. »Gud var hans Vidne,« sagde han, »at han elskede Kongen af hele sit Hjærte, og at han som en tro Undersaat havde ydet Kongen store Tjenester;

han levede i det faste Haab, at Herren vilde hævde hans Uskyldighed.« Ved dette Hykleri haabede han visst nok at blænde Erlund, og denne svarede i samme Tone som hidtil, at Amtmanden kunde være viss paa, at Sandheden nok skulde komme for Dagen, og hvis han var uskyldig, skulde det blive til hans store Lykke. Dermed var al Talen forbi, og Undersøgelsen tog sin Begyndelse. Erlund lod aabne hans Kontor, og derpaa begyndte de alle tre at trække Skufferne ud, den ene efter den anden, og at efterse alle derværende Papirer. Strax faldt Erlunds Øjne paa en Revers fra Coyet paa nogle og tresindstyve Rigsdaler. Imedens han gjennemlæste den, spurgte han, om Povel Juel stod i nøje Forbindelse med den svenske Generalmajor, eftersom han saaledes gav denne Forskud. Han svarede aldeles rolig, at de begge vare store Elskere af Skak- og Damspil og derved vare komne i Bekjendtskab med hinanden. Strax derefter fandt Erlund et af Coyet forfattet Udkast, hvoraf Povel Juel havde skrevet og afsendt Originalen til Czaren. Derved blev han vel noget forvirret; men paa Toldinspektørens Spørgsmaal, om han nogensinde havde skrevet til Czaren, svarede han, at Coyet havde opsat dette for ham, i det Tilfælde, at han vilde søge Tjeneste i Rusland; han var imidlertid en alt for god Patriot og havde været en alt for tro Kongens Tjener til, at han ej skulde have lagt det til Side med Foragt; han bad ydermere Erlund rive det i sønder; saasom han ej trængte til det, kunde det kasseres; det duede ikke til noget. Da Erlund havde opdaget saa meget, væntede han at gjøre en endnu større Fangst, og ved nærmere Undersøgelse fandt han Povel Juels egenhændige Afskrift af Coyets Udkast, men med nogle Rettelser; og det var netop dette Dokument, der under Bestuscheffs Adresse var blevet sendt til Czaren. Derved tog Erlund en meget uskyldig Mine paa og sagde: »Her er jo Eders egen Haandskrift til Udkastet.« Strax kom Povel Juel aldeles rolig og bad meget koldsindig om at maatte se det, i den Tanke, at det visst nok maatte være brændt med de andre Papirer. Imedens Erlund holdt det i Haanden og viste ham det, trak Povel Juel det i største Skynding fra ham, rev det i tu og stak Halvdelen deraf i Munden for at synke det; men strax var Erlund bag ved ham, kastede ham om paa en Stol i Stuen og satte sine Fingre imellem hans

Halstørklæde og Strube, for at han ej skulde faa det ned; derved maatte han spytte et Stykke ud, hvilket indeholdt Datum og Underskrift og i øvrigt var overensstemmende med Afskriften. Over denne »grove Hardiesse« blev Erlund rasende og lod strax hente en Underofficer og fem Musketerer fra Hovedvagten; han bød dem sætte Bajonetterne paa og hæfte Povel Juel og forbød dem at lade ham komme ud. Derpaa lod han borttage alle Vaaben, hvoriblandt et Par Pistoler og en stor »Dyrendal.« Povel Juel blev fængslet den 5te Februar 1723 og efter at have haft Husarrest et Par Dage underkastet et foreløbigt Forhør og derpaa ført til Slotsholmen, hvor han var en otte Dages Tid, inden han atter kom i Forhør.

I det oven nævnte Brev til Czaren ytrer han, at han har sikre Tidender om Grønlands Beliggenhed og de Fordele, der kunne væntes af dette store Distrikts Besiddelse; Aaret i Forvejen havde han tilbudt Kongen af Danmark, at han paa egen Bekostning vilde gjøre alt muligt for at opdage dette Land til Kongens og Rigets Nytte. Forslaget var ikke blevet optaget i Naade, uden Tvivl af den Aarsag, at den russiske Kejser havde en stærk og udisputerlig Prætention paa det hele Grønland, som efter Brevskriverens Mening havde faaet sine første Indbyggere fra Kejserens Lande. Han har ikke undladt noget for at tilbyde sin forrige Herre sin Tjeneste; men da han senere har fundet Anledning til at træde ud af Kongens Tjeneste, nedkaster han sig for Kejserens Fødder i Haab om, at han med Geheime- Kancelli- eller Kommerceraads Karakter maa sysselsætte sig med disse vidtløftige Landskabers Opdagelse baade til Lands og til Vands, og at det efter Opdagelsen maa vorde ham og hans tillige med flere Familier tilladt at bosætte sig der. Dette Foretagende mener han at skulle »tjene til Kejserens Magts Udbredelse og Interesses Fremme, til det næsten umaalelige russiske Riges endnu større Udvidelse og til dets Sømagts mægtige Flor, i det Matroserne derved vilde faa nyttig Øvelse i Navigation og Hvalfangst.« Hvis Kejseren skulde have i Sinde strax endnu samme Aar at sætte sig i Besiddelse af nogle bekvæmme grønlandske Havne og ved denne eller nogen anden Expedition af dette Slags vilde bruge hans Ringhed, haabede han at være i Stand til at yde særdeles nyttig Tjeneste derved, da han havde de til et saadant Værk nød-

vendige Egenskaber: »de bedste Aar, en lang Erfaring, sit friske Mod og gode Legemskræfter«. Ydermere har han »tilstrækkelig Kundskab om alle Arter af Økonomien, af Fiskeriet Bjergværksdriften som og om mange andre Ting, der kan høre til et nordligt Lands Opkomst, Næring og Politi.«

I Begyndelsen af Marts blev Generalfiskalen færdig med sit Indlæg, i hvilket han som Følge af dette Brev beskyldte Povel Juel for at have givet fremmede Magter Anslag paa at sætte sig i Besiddelse af den danske Konges Arvelande; men dette, paastod den anklagede, kunde man ikke ved troværdige Breve eller lovlige Vidnesbyrd overbevise ham om; thi han mente, at den Del af Grønland, han havde skrevet om, ikke var det Distrikt, hvori Islænderne havde haft en Nybygd (Østkysten); men det var Syd- og Vestkysten og nogle store Øer, han havde givet Anvisning paa. Ligeledes blev han efter Hørlings Angivelse anklaget for at have staaet i hemmelig Forbindelse med Nordmænd og fremmede for at opløse Norges undersaatlige Forhold til den danske Krone, hvilket han tilstod, da han anden Gang var under Torturen; men denne Tilstaaelse tilbagekaldte han senere. Den 5te Marts 1723 blev han dømt til at miste Ære, Liv og Gods, og Dagen efter blev han underkastet en saa kaldet »Extraexamen« paa Tysk(!) Da han ikke »frivillig« vilde give Oplysning om, hvem de vare, der havde begaaet noget, som kunde vorde til Skade for Kongen, hans Lande og Riger, spændte man ham igjen paa Pinebænken, og nu fortalte han iblandt andet, at nogle af Æmbedsmændene i Norge, der i Almindelighed vare fødte i Landet, vare Folk, Regeringen maatte tage sig i Agt for, næmlig alle Præsidenter, Borgemestere og Raadmænd i Byerne; thi de følte sig meget forurettede ved sidst udgangne Rangforordning. Efter derpaa at have nævnet Præsidenten Collin i Throndhjem og Justitsraad Dreier sammesteds som Mænd, der ikke vare Danmark hengivne, gav han Anvisning paa en Mand ved Navn Jens Kjelstrup, »hvilket Menneske var af stor Resolution, havde megen Experience om Bjærgværker og om Staden Throndhjem og torde vove alt, hvad der var at vove i Verden;« ogsaa havde han søgt at komme i russisk Tjeneste. End videre skulde denne Mand have ytret til Coyet, at Throndhjem var let at indtage; derfor mente Povel Juel, at dersom Coyet

havde haft i Sinde virkelig at foretage noget imod Norge, vilde han have benyttet Jens Kjelstrup til en eller anden Expedition. Angivelsen havde siden vigtige Følger for denne Mand. Den 8de Marts led Povel Juel Landsforræderens forsmædelige og barbariske Dødsstraf. I den Anledning skriver Erlund, hvem Povel Juel beskyldte for at have været hans værste Avindsmand: »Men at man har ilet saaledes med Dommen og Exekutionen, maa de forsvare, der ere Skyld deri.«

Netop i de samme Dage, da Povel Juel fremførte de oven nævnte Beskyldninger imod Jens Kjelstrup, henledede en anden Nordmand Opmærksomheden paa denne, saa at Jens Kjelstrup bradt blev en vigtig Person i Regeringens Øjne, en Værdighed, hvorom han visst aldrig havde drømt. Hin Nordmand hed Frederik Rolfsen, havde tidligere været Matros og Styrmand og var nu Kjøbmand i Throndhjem. Han havde været saa ubesindig at ytre, da han var kommen i slem Forlægenhed paa Grund af en Sag om Søassurancesvig, at nu var han vel i Betryk for Hollænderne; men naar Jens Kjelstrup og Svend Floberg kom, den første med 30,000 Mand og den anden med 20,000 Mand fra Rusland, skulde hans Sager nok komme paa en bedre Fod igjen. Han forsikrede nu rigtig nok, at sligt havde han ikkun sagt af Lystighed; aldrig havde han haft Brev fra Jens Kjelstrup om en saadan Sag. Han blev i Begyndelsen af April, efter nogen Tid at have siddet i Fængsel, forhørt i Kommandantens Hus af denne og flere Officerer. Nogle Mænd fremtraadte og vidnede, at han havde brugt slige Udtryk, deriblandt Byfogeden Peder Nideraas og Prokurator Jens Aldrup. Den sidste havde kort Tid i Forvejen, da han paa Bytinget, hvor Prokuratoren havde en Retssag imod ham, fremførte hin Trusel, sagt til ham: »Ti stille og tag vare paa Eders Mund og betænk, hvad I taler«; hertil svarede da Frederik Rolfsen: »om han ikke forstod Spøg«, og dertil gjenmælede Prokuratoren, at sligt ikke var Spøg. End videre blev han adspurgt, om han ikke vidste, hvi Jens Kjelstrup havde begivet sig til Rusland, om han var ved Militsen, og hvilken Betjening han havde der. Dertil svarede han, at han ikke vidste, om hin var i Kjøbenhavn, eller hvor han var, eftersom han ingen Brevvexling havde ført med ham. Saa spurgte man, hvorlunde han da kunde sige, at Jens

Kjelstrup vilde komme med saa mange tusende Mand, hvortil han atter svarede, at det ikkun var af Lystighed, og at han aldrig havde hørt noget derom. Desuden spurgte man ham, hvoraf han da havde vidst for lang Tid siden, førend den »skjelmagtige« Povel Juel blev hæftet, at Jens Kjelstrup skulde gaa til Moskowien og komme hid med en saadan Hær. Hertil svarede han, at han aldrig i sine Levedage havde kjendt hin eller talt med ham. Den 9de Januar 1724 skrev Kommissionen sin Beretning om denne Sag og fremhævede i Særdeleshed Povel Juels Ytringer om Jens Kjelstrup i det sidste pinlige Forhør, og tilføjede, at Coyet havde spurgt om denne. Disse mistænkelige Omstændigheder i en »important og delicat« Sag bevægede Kommissionen til at holde et »vaageligt« Øje med Jens Kjelstrup. I Oktober Aaret i Forvejen var denne Mand kommen hjem fra Tyskland, og det traf sig netop da, at Svend Floberg, hans Staldbroder, var kommen til Kjøbenhavn fra Norge; de havde da strax søgt Samkvæm med hinanden, og derfor fandt man det nødvendigt at fængsle dem begge og paa det skarpeste forhøre dem. Men i Forhøret nægtede Svend Floberg at have vidst noget om hans Fælles Ankomst hertil. Selv var han for sin Person saa langt fra at nære store Planer, at han tværtimod ikkun havde begivet sig hid — for at søge om en ledig Visitørtjéneste ved Bragnæs Toldsted. Den anden anklagede vilde ej heller gaa til Bekjendelse. Det var kun af Frygt for personlig Arrest paa Grund af sin Assurancesvig, at han ver rejst herfra. Han kjendte aldeles intet til Povel Juels Planer; ikkun et Par Gange havde han talt med denne. Det eneste, han kunde og vilde vedgaa, var, at han havde begivet sig til Stokholm og der talt med den russiske Resident, og at han af en russisk Baron havde faaet en Anbefalingsskrivelse til en Æmbedsmand ved Bjærgværksvæsenet, for ved Hjælp heraf at vorde benyttet ved Bjærgværkerne i Siberien; men denne Skrivelse havde han senere brændt i Danzig, for at den ej skulde skade ham og hans Familie, naar han gik i russisk Tjeneste. Til Søs begav han sig derpaa fra Danzig til Lybek og opholdt sig siden 5 Maaneder ved Bergamtet i Harzen, indtil han havde hørt, at hans og hans Medinteressenters Assurancesag lovede et godt Udfald. I disse to Mænds Papirer var der ikke fundet det mindste mistænkeligt vedkom-

mende Povel Juel. Ligesom Frederik Rolfsen efter nogle Maaneders Varetægtsfængsel var bleven sat paa fri Fod, da der ej vare tilstrækkelige Vidnesbyrd imod ham, saaledes indstillede Kommissionen og, at de to andre kunde vorde fri, imod at det blev dem betydet, at de for Fremtiden skulde leve skikkelig og under Livsstraf aldrig mere blande sig i en saadan mistænkelig Sag; men, saaledes sluttede Kommissionens Skrivelse, hvis Sagen imod disse to skulde fortsættes, borde ogsaa Frederik Rolfsen »haardere angribes«, for at man kunde faa at vide, hvi han havde brugt slige Udtryk.

Regeringen synes dog ikke at have ladet Sagen gaa videre. Af disse tre Personer omtales senere ikkun Frederik Rolfsen, der rigtig nok (1725) blev sat i Fængsel, men ikkun paa Grund af sin Deelagtighed i Assurancesvigen, ej som Medvider i en formentlig Sammensværgelse.

Det er blevet paastaaet i »Illustreret Nyhedsblad« om Povel Juel, at han besad en Revolutionsmands fleste Egenskaber, Ærgjerrighed, Idérigdom, Handlekraft, Dristighed og Ordets elektriserende Magt. Dette, ville vistnok de fleste finde, er at gjøre alt for megen Ære af denne uredelige, forfængelige, rænkefulde og hævngjerrige Projektmager. Derimod indrømmes det gærne, at det skortede ham paa »sindig beregnende Klogskab«, hvorved hans Fremfærd fik »Fusentastens Præg.«

Povel Juels Henrettelse udførtes af Garnisonens Skarpretter, hvorover en anden Skarpretter Jakob Langboe var højst utilfreds. Denne ankede siden over, at hin Mand havde udført baade Exekutionen og Torturen, uagtet Magistraten havde forevist ham selv en kongelig Befaling af 7de Marts, at han skulde paatage sig dette Hværv; han bad derfor om at maatte »souteneris i sin Rett.« Af Statsraadet fik han den 1ste Decbr. 1723 det Svar, at han kunde gjøre sin Ansøgning der, hvorfra Ordren af 7de Marts var expederet.«

Tre Breve fra Peder Godske,

angaaende Pesten i Kjøbenhavn 1553, Slotsbygningen m. m.

Meddelte af N. Jacobsen.

Forfatteren til de tre efterfølgende Breve er Peder Godske, hvem Pontoppidan alt anfører som Høvedsmand paa Kjøbenhavns Slot 1540 (Origin. Hafn. 138), en Stilling, han beklædte til sin Død 1556. Om den Yndest, han har staaet i hos sin Konge, vidne flere Træk i disse Breve; naar denne saaledes sender ham Gaver, beder ham holde sig borte fra den pestbefængte By. Hvorledes Peder Plade hædrede ham ved Tilegnelsen af et af sine Skrifter og mindedes paa Prent hans Død og Begravelse, har alt L. Harboe gjort opmærksom paa (Fortalen til Zwergius's Sjællandske Cleresie pag. 22. Anm.). Det faldt nemlig i Peder Godskes Lod at forfølge Sagen mod Johan a Lasco og hans Ledsagere, og flere Breve fra ham i denne Sag ere af Harboe meddelte sammesteds, hvor da ogsaa den Passus af Brevet II om samme Fremmede efter Langebecks Meddelelse har fundet Plads (pag. 54.); hvilket jeg dog ikke har anseet for en vægtig Grund nok til her at udelade den af dens hele Sammenhæng.

Da Pesten i Kjøbenhavn 1553 omtales i de to første Breve, skal jeg kortelig berøre, hvad der andetsteds fra kjendes derom. I »historisk Udsigt over de mest bekjendte Epidemier i Danmark fra 1539 til 1588« i Molbechs Nordiske Tidsskrift IV., har den fortjente Forfatter paa Medicinalhistoriens Omraade F. V. Mansa omtalt denne Epidemi pag. 84—85. Efter at have anført P. Tidemans Ord i en Fortale (— men ikke til hvilken Bog) om Sygdommens Høide, vedbliver

han: »Universitetet og den latinske Skole maatte formedelst Sygdom opgives fra St. Laurents's Dag til Fastelavn. Men at Pesten endnu vedblev at herske i Høsten, sees af det consilium prophylacticum antipestilentiale, som Peder Kaptain, Kongens Livlæge, skrev til Kjøbenhavns Borgere« — og i en Note anføres: scriptum in Halsness die Mercurii post Samaritanum Anno 1550 (skal være 1553). Hvorfra Forfatteren har hentet de to Terminer om Sygdommens Varighed, seer man desværre ikke, og kan altsaa heller ikke bedømme deres Værd. Men af hele Sammenhængen seer det ud, som om Forfatteren mente, at de to Terminer laa i samme Aar, og at Universitetet atter havde optaget sin Virksomhed efter Fastelavn, skjøndt Pesten endnu varede om Høsten. Men det maa vistnok forstaaes helt anderledes. Ere de to Terminer rigtige, kunne de ikke ligge i samme Aar. St. Laurents's Dag ligger i Høsten (10de Aug.), og »til Fastelavn«, maa altsaa være til Fastelavn i det følgende Aar 1554. Dette har F. V. Mansa overseet, og polemiserer endog mod Stephanius, der omtaler en Pest 1554. At Pesten begyndte ved Midsommer 1553 veed man bestemt fra andre Steder. I Fortalen til: »En Præseruatiue oc foruaring mod Pestelentze screffuit aff Doctore Petro Capitanio til Københaffns indbyggere. Och der hoss for en indgong oc beslut en Aandelig Recept oc Præseruatiue, som Doctor Petrus Palladius haffuer tilhobe screffuit aff den Hellige scrifft mod Pestelentze«, dateret »den Tissdag nest faare S. Michels dag, Gudz Aar« 1553, hedder det udtrykkeligt, at Pesten har raset »i dette hele fierding Aar«. I August forlægges endvidere Hoffet fra den pestbefængte By; cfr. et Brev fra Chr. III til Raadet i Lübek, dat. Følleslev 24. Aug. 1553, hvor netop Pesten anføres som Grunden dertil (Hübertz Aktst. til Bornholms Historie p. 187.). At Pesten har varet ind i det følgende Aar bliver til Vished, naar Brevet II, dateret 2den Torsdag i Advent, omtaler Pesten som herskende endnu, omend »formildet«. Ja Hoffet holdt sig endog borte fra Hovedstaden hele Aaret 1554; idetmindste kjender man ingen Breve udstedte fra Kjøbenhavn før i Mai 1555 (cfr. Regesta diplom.). Naar endelig Peder Kaptains Skrivelse af Mansa er anført med en latinsk Titel, saa har den gandske vist en saadan i Bartholins cista medica pag. 12; men en saadan har den ikke havt fra Forfatterens Haand.

Hvorledes det staaer til med hans Forfatterskab, oplyser Peder Plade i anførte Skrift. Det hedder der, at »Peiter Capiten« — som under Sygdommen var langt borte fra den ulykkelige By, i Halsnes — »haffuer screffuit en stor oc merckelig Bog om Pestelentze« (som Ingen dog kjender og rimeligvis heller aldrig er kommet frem), og at han deraf har gjort et Uddrag og sendt det til alle Prædikanterne i Byen at læses op af Prædikestolene. Det er dette Uddrag, dateret »Halsniss Onsdagen effter Samaritanum, Aar 1553«, Plade har ladet udgaae i Trykken med sin egen Indledning og Slutning, og derfra er det senere optaget og oversat paa Latin hos Bartholin.

Om Sygdommens Styrke taler Peder Plade et Par Steder, som jeg skal tillade mig at anføre. Pesten har raset saa hart, hedder det Fol. A_2, »at her er allerede døde vdi saa kort en tid, flere end sex hundrede Menniske vden de som bleffue Begraffuede aff deris Forældre, som de mene skulle vel være fire hundrede, at der skal vel være it Tusinde døde til denne dag, Samme Ild siger ieg begynder nu at udsprede sig alle vegne omkring her i Landet, i Skaane oc andersteds«. Og Noget efter (Fol. C_3) hedder det: »Ere de glade aff det spectakel, de saae igaar, fire paa en Ligbar, Oc sexten i den ny Kæregaard foruden de andre, som bleffue begraffne i Byen i gaar ved tredne personer oc flere som vaar den Mondag nest faar S. Mickels dag«.

Om Slotsbygningen i Kjøbenhavn, som omtales i alle tre Breve, har man andresteder ikke mange Oplysninger. J. Lauritsen Wolf omtaler vel i sin Encomion Reg. Daniæ pag. 145 en Om- eller snarere Tilbygning til det gamle Slot 1554; men det er saare dunkelt. Og Pontoppidan har, næst at henvise hertil, kun et Uddrag af et Kongebrev til Peder Godske, dat. S. Mortens Dag 1553, der maa være Svar paa det her under I. anførte Brev. Et Par Oplysninger til enkelte omtalte Ting og Begivenheder, har jeg anført som Noter under Texten.

De originale Breve findes i Samlingen af Adelsbreve paa det store kgl. Bibliothek, skrevne med en smuk, tydelig Haand; men Brevet II er saa medtaget af Tiden, at det snart ophører at være læseligt.

1.

Wenliig kierliig helßenn altiid forßentt mett wor Herre kierre Corfiitz Synderliig gode wenn, nest aldt kierliigenn och tiilbørliger thacksiigelße for møgett gott giiffuer Jeg teg kierligenn tiilckiennde, och som teg wdenn thuiffl er før beuest, att kong. matt. minn naadige herre nw haffuer sendt meg thw tner hamborger Øll tiill mitt behoff ij minn wanførßell och sckrøbelighedtz thiidt, Saa haffuer Hans kong. matt. ther hos schreffuedt meg tiill, att om ieg end allerede worre Saa tiilpaas, att ieg gade nogett wandrett, tha schulle Jeg dog icke drage tiill kiøpenhaffnn for thend Leijglijghedt, seg ther begiiffuer mett pestelentz. kijerre Corfiitz saa er minn kierliige bønn tiill teg, att thw wiilde well giørre och paa minne wegne gandske ydmygeligenn gierne betacke kong. matt. for samme Hamborger øll och for hans Kong. Mattˢ gode fromme schreffuelße, som hans naade baade tiilforne och nw gunsteligenn haffuer ladett meg tiilschriiffue, siidenn att ieg er komenn wdj thenne sorig och sckade. Jeg forhober nw nest gudtz hielp, att ieg snartt kommer tiill minn førlighedt igenn, Endog att Saaritt endt nw icke er tiilhellett. Saa well ieg och Rette meg epther kong. mattˢ schriffuelße (ij the maade) icke att drage tiill kiøpenhaffnn, før end thedt nogett stiller sig mett pestelentzen, saa well som ieg plictigenn Bør att giørre ij alle ander maade, hans naadis kong. Mattˢ welge aff minn yderste formouge mett enn godt Flitiger wellighedt. kierre Corfitz Saa thesligeste indholdere och forbemelte kong. mattˢ schriffuelße, att ieg schulle strax schriffue hans naade tiill, om ther wor døde nogenn aff hans Kong. mattˢ arbetzfolck enthenn paa landett heller paa sckibenne, Saa sender Jeg teg her indelugtt ett Regiister[1]), huor mange ßomm er døde ij thenne pestelentzie aff slotz folck, arbedtz folck, Bodtz mend skiibbygher paa holmenn, som same sedell wiiderre forclarrer, och døde firre aff thennum ij thenne wge nest forledenn, the thuo wor hoffmend tientte paa slottedt, thend threde wor slotzfougedens suendt, thend fierde enn kelderdreng; och paa thedt att kong. matt. maae wiidett, huorledis thedt stiller ßeg ann ij Byenn med dødenn, tha sender ieg teg paa thuende indelugtt Regi-

---

[1]) findes ikke, ligesom intet af de senere omtalte.

stere, huor mange ther er døde och begraffuenn ij thesße neste forledne xiiij dage mett predicantheres widsckab. Sammeledis kierre Corfitz schriffuer kong. matt. meg tiill, huorledis att koenn och Pinckenn icke endt tha wor komenn for kolling, Saa giiffuer Jeg teg kierligenn tiilkende, att Ther kom enn bodtzmandt fran same sckiib, wedste och kunde siigedt for santt, att the same thuo sckiib laae for høneborig viij dage siidhen och kunde icke komme lenger for windenn. Jørgenn stuthinn mett thend fyrre Jach, hand førrer, och thisliigiste enn andenn gamell fyrblasße, ladt mett sthiwedt, the løbe for syndenn om Landett, och the løb fran kiøpenhaffnn ij fredt dags, dog att the mer endt ij 8 dage haffde liett och ingenstedt kunde komme for winden schyldt, och hans kong. matt: schriffuer att welle wiide allehande leijglighedt, huor tiillgaaer ij byenn, paa slottedt, och anderstedtz, tha døde ij denne wge thuende naffn kundige borger, som wor Anders hallager och mester kortt barsckierre, som boede wedt strandenn. Jeg haffuer dellett the sckiips themermendene ij thuende parther, halffparthenn hos mesther anders, och andenn halffparthenn hos kolthermandt, och the schulle, huer for seg, mett sijtt Selsckab Bygge paa kong. matt• sckiib før endt paa foraaritt, hues ther behoff giørris, Att thømbre paa thennum, the haffue nw, før end Jeg lodt sckielle thennum adt, braedt saltholckenn och lagdt nytt Offuerloff ij Daffuedenn, Saa the nu ij lige maade schall hielp the andre alle samentt, huor behoff giørris, eptherhandenn. Jeg haffuer end nu her tiill dags haffdt Claus thømermann seluff ottende staaindis stedtz for slottedt och haffuer huggitt paa thedt thømer tiill husbygningenn, dog haffuer Jeg forstaaedt, att the icke nu well hugge lenger end tiill Stj morthenns dag. Jeg haffuer och xij kalckslaer staaindis for slottedt, som støber kalck ij. forraadt, och vij Snedckere arbeijde tiill bygningens behoff, och iij sthenhugger, och haffuer Jeg ladett Samelle mursteenn hiemm allerede ij forraadt en fIrre hundertt tusinde baade aff tegl gaardenn och anderstedtz. Jeg haffde Mesther niels kong. matt: murmesther offuer ij sckonne hos her peder schram om thend huggennstenn, ßom hand tiilfornn fick schriffuelße om att lade hugge tiill en windelsteenn och mester niels siger, att mand kand beckome thennum lange och sthorre nock ij kuldenn paa thend stedt, ßom kong. matt.

seluff lodt opßøge, och endog att her peder schram tiilforne schreff meg tiill, att hand strax wiilde lade thennum hugge, tha bødt handt meg siidste gang tiill mett mesther niels (och icke schreff), atth handt icke wiilde lade huggenn før endt paa foraaridt, huilckett mesther niels siiger, att thedt well tha falde for møgdt sildiig medt samme steenn, och siiger, att mandt kand well lade huggenn ij winther. Thij wor mesther niels begierindis kong. matt[s] schriffuelße tiill her peder schram, Saa handt strax ij winther lader hugge samme sthenn, att mand icke paa foraaritt schulle forsøme bygningenn epther samme steenn, Mesther Jacob byggemesther kandt sige kong. matt., huor Mange ther sckall hugges, att thedt kunde settes wdj thedt breff tiill her peder Schram. Jeg well ncst gudtz hielp bestille Mursteenn och kalck nock. kierre Corfitz ieg wiilde giernne haffue wedebreff att lade hugge ij winther, thij beder ieg teg gierne, att Jeg kunde faae thennum epther thenne indcluct Sedell etc. kierre Corfitz wilde thw well giørre och giiffue kong. matt. thesße erinde tiillckende, hues teg lefft och tiill welge kand werre, well ieg altiid gierne giørre. her mett teg gudt aldmegti[ste] Beffallindis. Schreffuett paa høringsholm Thorsdagenn nest for martinj anno d[ni] 1553.

Peder
godscke.

Uden Udskrift[1]).

2.

Wenliig kierliig Helßenn altiid Forßentt mett wor herre kierre Corflitz Synderliig gode wenn nest aldt kierligen och tiilbørligenn thacksiigelße for møgett gott, hues ieg giernne Forschylde well, giiffuendis teg wenligen tiilckiende, att nogenn føije thidt Sidenn forledenn kom meg tiilhande kong. matt[s] schriffuelße, indeholindis, att Jeg schulle forschiicke mester niels murmester offuer tiill helsingborg mett Kong. matt[s] breff tiill her peder Schram om nogenn Stheenn att lade hugge tiill Enn wiindeltrappe ij thend bygning paa kiøpenhaffnn, huilckett ieg Strax giorde, saa kom hand och strax tiilbage igenn mett her peder Schrams wndschylding och ett breff, teg tiilschreff-

[1]) Cfr. Udskriften paa følgende Brev.

uett, thedt ieg nw sender teg, huor aff thw wiiderre forfarindis worder, huor ther om er; Thesliigeste lydde och samme bemelte kong. matts schriffuelße, att ieg schulle schriiffue hans naade tiill, hues som wiilde behoff giørris tiill thend bygning paa kiøpenhaffnn ij for aaritt. Saa wedt Jeg paa. thenne thiidt inthedt Synderliigenn ther tiill fattis wdenn wogenskudt, glas och bly, och kong. matt. Sagde tiill meg, att thedt wor bestellet mett Sander leyll; ther for schreff ieg hannum tiill nogell faae dage seden ther om, tha fiick ieg hans schriiffuelße tiilbage igenn, att hand fiick kong. matts beffalling att bestyrre jM. wognsckudt, ther aff haffde hand ladett leffuerre paa kiøpenhaffn jM.; thedt andett halue tusiindt kulle (sic!) komme mett thedt første paa foraaritt, och schreff ther hos widerre, att hand ingenn befalling haffde faaett huerkenn om glass eller blye. kierre Corfitz Saa wiilde thedt nw werre høij thiidt att bestelle Samme glasß och bly, hues thedt icke er bestellet tiilforne; thij att paa slottett er inthedt glasß och icke wdenn x eller xij sckiipdht bly, och thedt kand icke diertt forslaae, och om saa er, att mesther Jacob Bygemesterenn tyckes, att ther icke er wognsckudt nock ij thedt thusind, som er bestelledt, tha wiilde the och bestelles wedt thiide, saa mand icke sckulle fattis, nar mand bedst behøffde. kierre Corfitz Jeg haffuer epther kong. matts schrifftliigenn Befalling forsckiickett mester Claus thømer mandt tiill Soer Closter att lade hugge the krogede thræ tiill bygninngenn epther kong. matts breff, som hand fiick mett seg tiill abbedenn, att thw wiilde ther for giørre well och flye mester iacob Byggemestheren breffue mett Seg, Saa att ßamme thømer maatte bliffue førdt tiill kiøpenhaffnn etc. Sameledis fiick ieg och kong. matts schrefftligenn Beffalling, att Jeg schulle strax wdsckijcke thedt fremede folck, som kom aff Engeland, her wdaff Riigett indt wdj tydsck landt, anthenn tiill Siøs eller offuer Landt, Saa haffuer Jeg nw ladett sckaffe thennum sckiibe, Saa the er komenn tiill Siøs, saa. ner som xiij perßoner, gamble Siuge och Sckrøbelige, ßom icke kunde tholle att werre tiill Siøs, the bleffue sckiickede wdt offuer Landt, och mett thennum enn aff minne thiennere epther kong. matts schrefftligenn Beffalling att fordre thennum wdaff Riigett tiill thedt bedste; och er end nw tiilbage igenn ij kiøpenhaffnn aff samme folck fem siuglige quinder, som gaae paa fallende

foede och kunde for ingenn dell komme nogenstedtz. Thennum bleff tiilstedt Epther Doctor peders Raadt att mwe bliffue ther ij byenn tiill the Erre forløst, och the samme haffue hos seg tiilhobe viij børnn, dog haffue the giortt sterck forplictinge, att the sckall ij alle maade holde seg stille; thett bleff forhuldenn alt thedt folck, om the wiilde affstaae therris menning och forsett, wiilde kong. matt. wnde thennum att bliffue her ij Riigett, epther som kong. matt. meg. tiilschreff. Tha wor ingenn Eblandt thennum alle, som wiilde affstaae wdenn alleniste enn mand, Som er enn sckoemagere, thend bleff ther epther doctor peders forbønn, epther att hand hannum forhørt haffde. Sameledis haffuer Jeg wdj lige maade saa bestellett, att Saa mange wdaff Samme folck tiill helsingør komenn wor, erre och mett the andre wdsckiickede, Saa ner som enn lerdt mand døde ij helsingør for viij dage siidenn. kong. matt. schreffuer meg och saa tiill, att ieg schulle schreffue hans naade tiill, huorledis thedt seg begiiffuer mett thend farlige thiidt och pistelentie leijglighedt ij kiøpenhaffn, Saa er thedt gudt werre loffuedt formildett, epther som att thw haffuer att forfarre wdj thesße indelugtt zedeller, som er wpschreffne, huor mange ther er døde ij neste forledne iij wgere, att thw wiilde thennum forlesße kong. matt.; haffuer och kong. matt. schreffuett meg tiill, att hans kong. matt. wiilde wiide, huorledes minn egen leijglighett seg begiiffuer mett minn schrøbelighedt och bennbrudt, saa tacker ieg gud aldmectg[te] och saa kong. matt., att thedt bedres huer dag mett meg, dog att Jeg eij wiiderre kand komme, end Jeg ligger och sider stedtze wedt sengenn, Forhobendis nest gudtz hielp, thett bliffuer well Snartt gott, endog att thett er gandscke Suartt och langsompt for meg. kong. matt. schreff meg och tiill om enn springe brønd[1]), Som Jeg schulde Anamme aff hans naadis arckelie mester och forsckicke tiill hans naade, om thend worre Ferdiig. Saa haffuer Jeg ther om hafftt mitt budt hos arckelie mestherenn, tha ßiiger

[1]) En Skrivelse til Peder Godske af dette Indhold findes i Tillæget til Krag: Christian III's Historie pag. 122. Der handles rimeligvis om den store Fontæne, der fordum prydede Slotsgaarden paa Koldinghus, som og Fyhn antager i sin Beskrivelse over Kolding pag. 30. Anm. 2 og som sees paa Afbildningen Plan V.

hand, att thend icke end nw er ferdiig, dog well hand giørre thend Rede mett alderførste; thedt snareste Jeg kand thend beckomme, skall ieg wforßømeligenn for sckiicke thendt tiill hans kong. matt. kierre Corfitz Saa flick ieg och ij neste forledne dage kong. matt: breff, att for thendt farlige thiidt sig begiiffuer wdj kiøpenhaffnn, schulle Jeg mett flidt forhandle thett Saa mett Johann guldsmedt, att hand gaffue seg ther frann Byen, och ieg schulle forsckaffe hannnm enn werelße nogedt nær hos Seygermagerenn, som hand er tiill Farum, paa thedt att the kunde thes bedre och snarre tiilckomme att ferdiigedt giørre hans kong. matt: Segeruerck, huor epther ieg strax endelig haffde bud epther hannum, thesligeste epther Segermagerenn, Saa the baade kom hiid tiill meg, och ieg strax handledt mett Johann epther kong. matt: beffalling, tha wndschylditt hand seg, att hand icke kunde komme aff Byenn for the armes schyld wdj helligest husß, for thij att peder iensen Borgemester, som er mett hannum ij thend Beffalling, icke er hiemme. dog er hand nw strax ij dag mett Staffenn Segermager offuer ens komenn, Saa att the welle mett alderstørste flidt, som thennum mueligtt er, giørre samme segeruerck saa ferdiigtt, att kong. matt. och alle the, som thes forstand haffue, schulle kunde see och forstaaedt, att the haffue thedt Rett giortt, och Johann guldsmedt strax haffuer wnderwist staffenn Saa møgett, att hand siiger seg att haffue aldellis nock att arbeijde ij enn monnidtz thiidt, och hand well dog Jeffnlige hos hannum och beflitte seg ther wdj, Som handt bedst kandt och mueligtt er, och thesligeste Siiger staffenn sig och att welle giørre ther paa sijtt arbeijde och kunst thedt yderste, hand kandt. dog the beclage seg, att thedt nw er kortte och mørcke dage och dunckell wederliig, och the kandt inthedt arbeijde, forudenn att thedt er Clartt weder, tha welle the dog warre thiidenn thedt alder flitigste, the kunde, huer paa Siitt arbeijde[1]). Jeg haffuer antuorditt Johan guldsmedt

---

[1]) Dette Seyerværk, der laa Kongen saa meget paa Sinde, maa have været et stort, anseeligt Kunstværk. Det Indtryk faaer man idetmindste af et Kongebrev af Fr. II dat. Odense 16 Dag febr. 1559 til Mogens Gyldenstjerne paa Kjøbenhavns Slot, hvori det hedder, at han skal udruste det blekingske Skib, som ligger for Slottet, hvilket han har

the iiij lodt guldt och ij marck seluff, kong. matt. sckiickede meg, Som handt schulle haffue, och haffuer ieg antuordett Segermagerenn thett lille seger, Som kong. matt. sende meg, och hand siiger seg att welle ferdige thedt mett thedt Snareste hand kandt, endog att baade iohann guldsmedt och staffenn Se. sagde baade, att ther som Kong. matt. well Sckiicke hannum Sligtt och anditt att giørre, tha well thedt forsingke paa therris rette arbeijde, som the haffue fortagett paa thendt Rette Seygerwerck. kierre Corfitz fick ieg och kong. Matt^s schriffuelße, att ther Som ieg icke haffde tiilforne forsckiickedt hans naadis Rendetyg och stecktyg aff kiøpenhaffn, tha schulde Jeg end nu thedt giørre. Saa giiffuer Jeg teg kierligenn att wiide, thedt ieg wdj the maade Rettede meg epther kong. matt^s beffalling och lodt strax samme tyck baade Rende tyg og stecktyg førre tiill Ebeholt och schreff mett Harnskiekneeten om wnderholding tiill Seg Seluff andenn aff Christopher trundsz; nw ieg flick paa ny schriffuelße ther om, tha bleff ieg tiillßinde och haffue harnske knectene hiidt tiill meg frann Ebelholt att Siige thennum, att the schulle tiilthencke att holde thedt Rentt och ferdiig, huilckedt ieg och strax giorde; tha siige the, att thedt er smugtt Rentt och ferdiigtt, och the haffue thedt wphengtt ij ett Smuct sckorstens Camer, ther haffuer thedt hengt stedtze siidenn strax epther kong. matt. wor dr[a]genn aff Abramstrup, och the haffue ther gott wesßen tiill samme tyg, the haffue och baade weritt stedtze ther hos tøigett, siidenn thedt kom thiidt. om the Raabucke tacke, som kong. matt. schriffuer epther, ther tiill haffuer ieg nøglen wdj minne egne giemme paa slottedt, Saa ieg icke kandt well komme tiill att beckome samme bucke tacke, før end Jeg seluff kand komme tiill Slottedt, om kong. matt. wiilde Saa lenge werre ther mett tiilfritz. Jeg haffuer epther kong. matt^s schriffuelße ladett handle mett mesther Jørgenn Sangmesters høstrw om the sangbøger hannum tiilhørde, tha well hun icke

---

foræret sin Moder »og siden der indskibe det store Sejeruerk, som mester Johan Guldsmed gjorte; desligeste den Jern Kackel Offuen, som vii have standende der paa vort Slot Kiøbenhavn udi Hertug Hanses Kammer, og samme Skib afferdige til Kolding.« Tegn. over alle L

sleppe thennum, medenn hunn sagde seg att welle foruare thennum,. och seluff anttworde kong. matt. thennum, tha haffuer Jeg ther paa ladett bende tiilsiige, att hunn schall tiilthencke att holde samme bøger forborgene, att ingen beckomer thennum att wdschriiffue, hunn haffuer antwordett frann seg alle kong. matt: sangbøger tiill Slotzreffuerenn (sic!). Jeg well strax paa mandag eller thisdag lade aff Ferdige Jens guldsmedt mett kong. matt: sølff kande och seluffbeckenn tiill kong. matt., och well Jeg Saa lade mitt egenn wesße bud følge hannum, som och schall epther kong. matt: schreffuelße førre nogett sckiips Redsckaff, beg, thierre, glaß och andett tiill Collinghusß. Jeg fick och kong. matt: schreffuelße, att ieg schulde Sende nogenn deller iiij eller v tylther tiill Colding, nar her bliffue nogenn sckib eller sckude fangelig, som wiilde thidt henn, ther mett well Jeg Rette meg epther kong. matt: wilge och beffalling, thedt første ieg kand faae nogen sckiib eller schude, thiid will. Jeg fiick och kong. matt: schriiffuelße, att ieg schulle lade tiill Røste Daffueden eller ett aff the andre sckiib, huelkett meg tyckede bedst werre att bruge tiill Island paa foraaritt, Saa hafiuer Jeg ther om beraadslagett meg mett pouell huitfeld[1]) och sckiiperenn, tha Siiger the att welle heller haffue gabriell endt daffuedt, och thend er stor nock och Ringerre tiill Beckostning, dog att ther paa schall nogett først bygges och flijes anderledz,. huor for ieg strax haffde theus prydtz och kolthermand her Hos mig och befalledt thennum att lade ferdiige giørre baade dauett och gabriell paa kong. matt: egenn gode behage, Huilckett hans naade well bruge aff thennum paa samme Reijgße, och thesligeste haffuer Jeg och befalledt thennum att lade ferdiige the andre kong. matt: skiibe, om saa er, att kong. matt. well bruge thennum nogenstedt paa foraaritt. kierre Corfitz Som Jeg tiilfornn schreff teg tiill, att tiill kong. matt: sckiib wiilde fattis j sckiipdht hamp och Cabelgarn, och ieg fick ingenn Suar tiilbage igenn, huor ieg thed schulde faa, Saa haffue nw theus prydtz paa ny tallett meg

---

[1]) Paa den Tid satte Islænderne og Hamborgerne der sig op mod de kjøbenhavnske Borgere, hvorfor Povl Hvitfeldt sendtes med kongl. Fuldmagt derop. Cfr. Finni Iohannaei hist. eccles. Isl. II. 338.

ther om tiill, thij beder ieg teg gerne End nw som tiilfornn att thw welt well giøre och giiffue thedt kong. matt. tiilckende, att Jeg paa enn Andenn thiidt kunde werre wndschyldiigett, att ieg haffde betimelige nock tiilsagdt, och thw wiilde flye meg Suar tiilbage igenn, huor ieg schall bekome samme hammp och Cabbelgarnn. kierre Corfitz er thend gamble fyrblasße, gud werre loffuett, mett stor nødt och farre hiemkomenn och haffuer inde vij lesther Salthedt fiisk, huilckett Som well lidet forslae baade paa slottedt och paa sckiibenne och till saa møgett arbitzfolck, som paa foraaritt er formodendis; thij beder ieg teg gerne kierre Corfitz, att thw wiilt well giørre och bede kong. matt., att hans naade wiilde bestelledt mett Jørgenn Renttmester, att ieg tiil hans naadis behoff maatte end faae viij eller x lesther Salltfisk, thij mand kand icke beckome hannum her mett mindre end mand sckall giffue vj eller vij m℔ for thøndenn, och ieg wedt, att thett er icke kong. matt^s gaffnn att kiøbenn her saa dyrre, epther thij mand ther kand faae bedre kiøb. Jeg well well seluff lade schiib henthenn hiid, dog ieg først maatte faae gode Suar, huor Jeg kunde faa samme fisck. kierre Corfitz andett Synderliigtt wedt Jeg icke paa thenne thiidt att Schriiffue teg tiill, wdenn att thu wiilde well giørre och haffue thendt wmag att giiffue kong. matt. thesße huerff paa minne wegne tiilckende och sige hans kong. matt. mett tacksigelße minn plictige gandscke wellig thieneste mett fliidt aff mijnn yderste formoue till hans naadis kong. matt^s gaffnn och forladt meg, att Jeg Saae mangfoldigenn besuerger theg mett min schriffuelße, huor ßom Jeg wdj noger hande maade kand thiene teg nogett tiil gode, wilge och welfartt aff minn Ringe formue, well ieg lade meg befindis throlligenn wellig tiill, her mett teg gud Befalliindis Schreffuett paa høringsholm anden torsdag ij aduent Anno d^{ni} 1553

peder
godscke

kierre Corfitz sender jeg teg ett breff, Sander leyll sende mig, som er kong. matt. tiilschreffuett.

Udskrift: Erliig och welbyrdiig mandt C. wulfeldt tiil Coutzbølle, konngelig Matt^s Secreter sijn synderliig gode wenn wennligenn tiilschreffuett.

3.

Stbormectugiste Furste Alder kieriste Naadige herre och Konning giiffuer Jeg etthers kong. magtt. gandscke ydmygeligenn tiilckiende, att epther etthers naadis schrefftligenn Befalling, som meg ij neste Forledne dage er tiilhande kommenn, Haffuer Jeg mett Christopher thrundßenn ladett offuer Regne, huor møgenn Fettallie, som well behoff giørris tiill alle etthers kong. matt^s Orloffs sckiibe forudenn the Sckiibe, som Etthers naade well bruge tiill Islandt och norge (paa enn iiij monnitz thiidt). Saa sender ieg etthers kong. Matt. her hos ett Clart Regiister paa huor møgett folck, som ij thett mindste well behoff giørrs paa alle etthers naadis orloffs sckiibe, som nw her ij haffnenn tiilstede ere, forudenn the som schall bruges tiill Island och norge; thesliigeste paa huor Møgenn Fettallie, ther well behoff giøris tiill thennum, huilckenn etthers Kong. Matt. kandt lade etthers Naade forlesße och ther wdaff ydermer Forfarre om thendt huerff. och somm etthers kong. matt. schriiffuer meg tiill, att ieg schall lade støbe the meste feltslanger, helle Slanger, halffue Slanger och dubbelte Falckonether, som mand kunde mest affstedt komme, huilckett Jeg haffuer Strax bestellet, och epther etthers naadis schriiffuelße befallett mesther lauritz bøsßestøber och antuordett hannum the sckabluner paa lodenne, som etthers naadis Arckelimesther fick meg, och hand haffuer sagdt seg at welle strax giørre the forme, ther tiill schall bruges, och beflitte seg ther mett epther etthers kong. matt^s welge etc. Alder naadiigeste herre som etthers naade schriiffuer meg tiill om alle etthers kong. matt^s orloffs sckiibe baade storre och smaae att lade ferdige giørre, och om ieg kunde her beckome nogenn, sckiipper, styrmenndt och bodtzmendt, ßom ther tiill kunde thienne, att Jeg tha schulle handle mett thennum paa etthers naadis vegne, Saa well Jeg plectigenn Rette meg ther epther, Saa nest gudtz hielp schall samme sckiibe bliiffue Ferdiige giortt thedt alderførste mueligtt kand werre, och om Jeg kand beckomme nogenn folck her, saadanne som kunde thienne paa Etthers naadis orloffs sckiibe, tha well Jeg handle mett thennum paa etthers kong. matt^s wegne etc. Thesliigeste Er meg och nw tiilhande kommenn etthers konge matt^s schriiffuelße om thenne husbygning her paa slottedt frann thett ny husß och tiill kiøcken-

gafflenn, att etthers naade wiill haffue samme hus forhøijgett paa murenn enn wonning høgre endt som tiilforne och wnder sliigtt ett sperr som thette andett nye husß er, att Jeg ther for schulle første lade forfarre, om grundwallenn och thendt gamble mur kandt thollédt att forhøijges, saa thedt kunde haffue biistandt. huor epther Jeg nw strax haffuer ladett Mesther Jacob byggemesther och mesther niels murmesther thedt forfarre, och the thedt forhøgtt haffue baade paa grundt wallem indenn och wdenn Saa well ij kiellerne och anderstedtz paa samme gamell mur, tha siige the att thendt er fast nock intill Sallenn, och saa siiger mesther Jachob, att ther som samme husß schall Forhøijges, tha well thend gamble mur affbrydes intiil gulffuedt ij Sallenn, forthij att hand er møgett forhuggenn mett windue, och er ther aff for suack att bygge paa, och hand siiger, att mandt tha kunde schiude nogenn stercke bielcker indt wnder Sallenn och thennum mett stercke murancker forbinde ij murrenn, att mandt Siidenn maae tryggeligenn forhøghe samme mur, och paa thett att Samme bygninng maae bliiff alting sckiickett epther som etthers kong. matt. thedt haffue welle, och etthers naade kandt thes bedre och wiiderre forfarre aldt leijglighedenn om bygningenn, Tha er mesther Jacob och Jeg saa tiill Ens wordenn, att hand schall drage her aff paa mandag och idelige Reijgße, saa hand kand werre paa thisdag att afftenn hos etthers kong. matt. tiill nyborg om windenn well føijge hannum offuer belt, att hand tha personlig kandt ydermer berette etthers naade aldt leijglighedenn och anamme mett Seg etthers kong. matt^s welge tiilbage mett seg, huorledis etthers Naade thett ther mett haffue well, att thett kandt bliiffue bygdt och Ordinerit mett altingstt epther etthers kong. matt^s gunstige welle och welbehage, och ther mett dog aldellis Inthett forßømett worde paa Arbeijdett thend stundt, handt er hos etthers kong. matt. etc. Alder naadige herre hues andre huerff, som etthers naade schreff meg tiill att schulle bestille, schall wforsømellig sckiee, och bestillett bliffue epther etthers kong. matt^s Befalling och wdj alle maade lade meg findis wellig och wspartt Etthers naadis ydmyge plictige throe thiener, som ieg pligtigenn bør att giørre saa sandt meg gudt hielpe, huilckenn Jeg well nu och altiidt haffue etthers kong. matt. Euindelige Beffallett tiill liff och Siell mett ett languarigtt lycksallige Regiemente,

Schreffuet paa Etthers naadis Slott kiøpenhaffnn Onsdagnn epther reminisere Anno dni 1555.

Etthers naadis
kong. matts

ydmyge plictuge
throe thiennere

Peder
godscke.

(vedlagt findes tvende Sedler, saa lydende):

Jeg haffuer antuordett knudt alßenn thuende stycker Ascke Flader som etthers kong. matt. schriiffuer epther etc.

Alder kierreste Naadige herre Jeg haffuer lade Ferde paa etthers naadis sckiib bondenn och ladett forbedrett thend ij bondenn mett ny Jernn, thij ther wor møgett aff the gamell Søm forderffuede aff Røsth och lader end nw daglige arbeijde paa thendt, Saa Jeg forßeer meg att faa thend ij Wandhett igenn paa løgerdag nest kominndis, Saa thendt schall bliiffue Ferdiig om viij dage, och schall the andre etthers kong. matts orloff sckiib altingeste bliffue Ferdiige giortt och werre tiill Rede, Saa thillige etthers naade thennum Bruge well etc. datum vt in literis.

Udskrift: Høgbornne Furste oc Stormectugste Herre her Christiann, Danmarckis norgis wendis och Gottis Konning, Hertug vdj Slesuig, holstenn Stormarenn dytmersckenn, Greffue wdj Oldenborg och delmenhorst, mijnn naadige herre gandscke ydmygeligenn

Et Bidrag til Oplysning om Stemningen i Norge i Aarene 1786 og 1787.

Meddelt af Professor C. F. Allen.

Brevskriveren, Commandeur Frederik Grodtschilling, var Øverstbefalende paa Frederiksværn Fæstning. De som ønske nærmere Oplysning om de Begivenheder, nedenstaaende Brev berører, henvises til H. Wergelands udførlige Skildring af Chr. Jensen Lofthuus i hans Samlede Skrifter, VIII, S. 151—311, og til Brevene fra Frederik Moltke og fra Laurids Smith i Ludvig Daaes Skrift »Af Geheimeraad Johan v. Bülows Papirer.« Christiania 1864, S. 19 og S. 217—223.

P. M.

Af hans sidste Skrivelse *dateret* d. 13 *April*, men som Jeg formedelst Skipperens lange Reyse først bekom d. 28de, seer Jeg, at det har været ham kiært, ved min Søns Brev, at faae nogen Underretning, om disse fortredelige Norske Uroeligheder; at han anseer dem for farlige, og ønsker, at viide min Meening, hvorledes ulykkeligere Følger kunde forebygges. Endskiøndt nu min Mening derom ikke kan være af megen Betydenhed; saa dog da dette ikkuns er en *particulair Correspondence,* som bliver imellem os, skal Jeg tilkiændegive ham mine Tanker.

Først ønsker Jeg, at man hverken maae ansee denne Opstand alt for farlig, heller ikke alt for ubetydelig. Dersom man anseer den alt for farlig, vil man maaske holde *troupper* og Skibe *parat* i Dannemark, for at sende op ligesom i de Bergenske Uroeligheder, om Tumulten skulde begynde paa Ny, til

en stor og unødvendig Beskatning for Riigerne, som knap kan bestride de Bekostninger de bør. Men dertil bør det aldrig komme, da intet kan være meere skadeligt, det vilde afvende Nationens Kiærlighed, denne en Regents Styrke, til Regiæringen, naar de Norske saae, at man vilde bruge et andet Riges Magt, for at holde dem i Ave. Faldt de da aldeeles til *Desperation*, vilde vor Naboe, som uden tvivl har Øye paa vore Foretagende, om ikke offentlig, saa dog hemmelig søge at føre sig dette til Nytte, de vilde maaske da faae Anførere, og den Nationale Milits, frygter Jeg for lod sig hellere *decimere* end skyde deres Fædre og Brødre ihiel. Og endskiønt Kongen alligevel med Magt kunde bringe dem til Lydighed (hvorpaa Jeg neppe kan tvivle) saa vilde det dog ikke skee uden det heele Lands *Ruin* og mange ulykkelige Menneskers Undergang. Kongen vilde da regiære over en Ørk, og over nogle faae underkuede modtvillige Slaver, som vare i hiertet finsk og hadefuld imod Regiæringen og Dannemark. Men hvilken Europæisk Konge kan tænke *oderint, dum metuant*, og maaske var det ikke heller saa ganske sikkert, da de altiid ved Leylighed vilde søge at afkaste Aaget, og Landets Beskaffenhed og *Situation* kunde *invitere* dem dertil. Det var desuden Synd at enfoldige Bønder, som allene har giort Allarm (endskiønt deres Ufornuft har kommet dem til at gaae viidere end de burte), fordi de have været forurettede, skulde bringes til at fortiene saadan Straf. thi de have jo bestandig høyagtelse for Kongen, og hans Befalning, og har til dato endnu ikke udøvet saadan Vold at nogen er blevet dræbt, hvilket Jeg anseer for en meget lykkelig Omstændighed. Thi var ved *General Diderichsens Expedition* nogle af Bønderne blevne dræbt, havde det giort Almuen forbittret og Normanden er overmaade hevngirrig, og havde nogen af Soldaterne faldet, frygter Jeg at Kongen ikke kundet lade det gaae uhævnet af.

Men ligesom man paa den eene Side ikke bør ansee denne Opstand for alt for farlig, saa bør man heller ikke ansee den for aldt for ubetydelig; thi skiøndt at Bønderne nu ere roelige, som deels er skeet ved *General Diderichsens* lykkelige *Expedition*, deels ved det, at det nu er Pløyetiiden, som de ikke kan forsømme uden at de i Aar ganske vil omkomme af Hungers Nød; saa maae man dog ikke troe, at det dermed bliver ganske

stille, det er en Ild, som ligger under Asken, og vil ganske vist bludse op igien, dersom Regiæringen ikke antager sig deres Sag. Nu lever han i det Haab, i følge de udkomne Placater, at alting paa det nøyeste af *Commissionen* skal undersøges, og at han skal faae en *prompte Justice*, og Jeg veed, at endeel forsamlede Bønder har sagt, Gud velsigne Kongen og Kronprinsen, som vil skaffe os ret. Men bliver der intet af deres Forventelse, eller det trækker saa langt ud i Langdrav at de døe hen derover, kan man ikke viide hvortil deres feilslagne Haab kan drive dem. Man maa ikke ganske foragte deres Bevægelser, eller af det som er passeret med Fogden *Dahls* Utagelse [?], ganske slutte sig til Eftertiden; thi den gang stoed de med hænderne i Lommen, de kan maaske beslutte at giøre det bædre en anden Gang. Man maa desuden betænke, at Bonden ikke giør saa *accurat Calcul* imellem sin *force* og den man kan modsætte ham, at han stoler paa sit biærgede Land, og paa at de *Nationale* Norske ikke vil skyde paa ham (Man erindre sig Garden i Kiøbenhavn 1772, som meest bestoed af Norske) hans Nød vil tilsidst blive saa stor, at han maae vove alting, hans Land grenser til Sverrig, og ligesom Kornprisen er dyyr i Norge, saa er derimod i Sverrig (Jeg veed ikke hvad *Operation* Kongen af Sverrig kan have giort) just til Ulykke Kornet i denne Tiid i lættere Priis end hos Os. Ordet gaaer derfor (skiønt Jeg ikke kan see hvorledes saadan Udvandring med Kone og Børn vil lade sig gjøre) at hvis de ikke faae ret, vil de forlade deres fædrene Land og gaae over til Sverrig. Hidintil, har allene Bevægelsen været i det Vestelige Norge neml. i *Christiansands* Stift og i Øvre Tèllemarken, men breder den sig ogsaa ud i *Guldbrands* Dalen og i Østre Dalerne paa Grænserne af Sverrig kunde det have betydelige Følger, og hvo veed hvad der kan indfalde dem *Nordenfields*.

Det er sandt, der er sat en *Commission* af meget retskaffne Folk, for at undersøge Sagen, tvende af dem kiænder Jeg selv, Stiftamtman *Scheel* og *Etatsraad Colbiørensen*, reedeligere Mænd og af meere Indsigt kunde ikke vælges, og give, at Landet var fuldt af saadanne, saa havde Bonden vist været rolig; Men har de fri Hænder, maae de ikke gaae *juridice* til Værks? Hvad tager det ikke for Tiid i Sager af saadan Mængde og Vidtløftighed, helst naar der skal *correspondere*s? Dermed

er nu gaaet 1½ Aar bort, uden, at Bonden har seet anden Virkning, end et par Fogeder *suspenderet*, naar kan han da vendte at see Enden derpaa. Denne Tumult vil altsaa ikke lætteligen stilles ved at gaae *juridice* til Værks.

Men vil man kunde siige, dersom den hverken bør stilles ved at bruge Magten eller *jura*, paa hvad Maade da? Det maae Statsmænd best skiønne. Maaske om Kongen eller Kronprinsen kom her op? Dog ney! De bør ikke komme førn det heele Land kan modtage dem med Glæde Skrig og Taksigelse for den Lyksalighed deres Naade og Retfærdighed har tilveyebragt dem. Kongen og Prindsen er Nordmandens sidste *Resource*, og hvad De beslutter ved Almuen er den endelige Dom. Da det nu ikke feyler, at jo ogsaa Bonden i nogle Poster klager over det han ikke bør, og derfor ikke i alle Ting kan gives ret, saa vil han maaske om endogsaa Kongen selv dømte i hans Sag, dog holde for, at han i nogle Poster var blevet forrurettet. Og saadan Tanke maa han aldrig faae om Kongen og Kronprinsen, som han maa have Tillid til, som jordiske Guder. Disse tvende Personer, maae derfore Almuen altiid kunde have at haabe til. Men hvad giorde man i Rom, naar Staten kom i Uorden? Man valgte en *Dictator*, som med en uomdskrænket Magt kunde bringe alting i Orden igien. Er her ikke just det Tilfælde, hvori Kongen kunde give en Mand af bekiændt Reedelighed, Forstand og Anseelse en uomskrænket Magt, til at handle og giøre alt hvad han fandt tienligt ikke allene til at tilveyebringe Roelighed, men ogsaa fuldkommen Lydighed og Fortroelighed. Og hvo var bædre skikket hertil end Prinsen af *Hessen*. Han har alle de Egenskaber, som kan giøre en Prins agtet og elsket. Han er nøye forbunden med det Kongl. Huus, han er af moden Alder, hans Indsigt som *General* og Nidkierhed i Hans Majestæts Tieneste har forværvet ham alles Høyagtelse og hans Nedladenhed og besynderlige Høflighed har indtaget alles Hierter; Normanden troer i almindelighed, at han ikke kan faae Hug, naar Prinzen af *Hessen commanderer* ham, og enhver *Particulair* er saavis paa hans Menneskekiærlighed og Grund Godhed, at han troer hans Lykke sikker i hans Hænder. Saaledes tænke de Norske *Militaire*, og denne Tænkemaade har ogsaa udbredet sig til

andre Stænder, at alle ønske, at han maatte komme herop. En saa vanskelig *Commission* udfordrede saadan en Man, og i Sandhed han vilde møde mange Vanskeligheder, først maatte han skaffe Overflødighed i Landet, at Almuen ikke skulde omkome af Mangel paa Brød, han maatte indgyde dem saadan en fortroelighed til Regeringen, at de kunde forglemme deres Skyts Engel *Lofthuus;* Med Geistligheden vilde det ikke have megen Vanskelighed, man beskylder dem maaske med Grund for Giærrighed, men Bøndernes Godgiørenhed er nok ogsaa mindre imod deres Præster end i forrige Tiider, overalt, saa kunde Bønderne klage til deres Øvrighed, og som Jeg nu har hørt, skal der ikke være uden Een, som de har noget retskaffen at klage over. Med Fogder derimod og Skrivere vil det have mere Vanskelighed; Thi de vil uden Tvivl i mange Tilfælde have Medhold af Love og Vedtægter, og Bønderne endskiønt høyst ubilligen behandlede og trykkede gaaer dog udentvivl i nogle Poster for vidt med deres Besværinger. Eenten vil da Bonden troe, at han ikke haver faaet fuldkommen Ret, eller maatte endeel Fogder og Skrivere uretfærdigen behandles, og da maatte man med rette sige *Summum jus, summa injuria.* Thi de høyst Skyldige bør haardelig straffes, men for menneskelige Forseelser, og hvori man allene har fulgt Vedtægter, som i lang Tiid har faaet Hævd, bør en Mand ikke giøres ulykkelig, men Grænser sættes for Ham i Fremtiden. Dog var det maaske fornøden, at saadanne Folk, som Almuen dog ikke meere kunde faa troe til, bleve forfløttede til andre Stæder. Ligeledes vil det ogsaa være vanskeligt at dømme imellem Bønderne og Kiøbmændene. Thi naar Man hører, at en Bonde skal have betalt til en Kiøbmand 10 à 14 Rixd. for en Tønde Rug, og 20 rd. for et Anker Dansk Brændeviin (saaledes gaaer Ordet) saa er det forskrækkeligt. lægger man hertil hans Fortæring paa Veyen, da han maae føre det nogle Dages Reyse paa hæste Ryggen, saa seer man let, at han tilsidst maa løbe Fare for at døe af Sult; Kiøbmanden derimod paastaaer, at han ofte bliver bedraget af Bonden, naar han leverer ham sin Last, og at han maae sætte sine Penge ud som paa *Bomerie*, da han ofte maae give *Credit* paa 20 ja 30 Aar og undertiden aldrig faae Betalning. Der hører derfor ikke allene en stor,

fornuftig og elsket Mand til at bringe alting i Orden, men dertil hører ogsaa megen *civil* Kundskab. En saadan Kundskab som Geheimeraad *Osten* besider. Naar disse to store Mænd vilde, som ikke er at tvivle paa, være fuldkommen eenige, kunde de snart bringe Landet i Roelighed igien og bringe Nationens forrige Hengivenhed og Fortroelighed igien tilbage.

Men ligesom Kongen udentvivl vil finde for godt, at viise Kongl. og faderlig Naade imod den almindelige vilfarende Hob, og ikke fortørnes over, at de have besværget sig over Forurettelser, saa da dette er gaaet alt for vidt, og Maaden tilsidst har været saaledes, at det har Anseelse af Oprør, saa maatte vel ogsaa nogle af Dem, som blev overbeviist om, at have været hoved Mændene til at ophidse den Eenfoldige, og have forført dem til Oprøriske Skrit, straffes andre til *Exempel*, og hvad *Lofthuus* angaaer, da enten hans handlinger ere uskyldige eller ikke, saa er han dog saa farlig en Person, at han aldrig bør komme paa fri Foed igien.

Saaledes troer Jeg, at Landet for en Tiid vilde blive roeligt, men bestandigt, er det dog neppe at haabe, da Grunden til den fattiges Undertrykkelse ligger i vore fordervede Sæder og vor Overdaadighed. Lehnsmanden vil leve som Foged, Foged som Amtmand etc. Dersom da ogsaa Embedsmænd en Tiid lang blive tvungne til at holde sig inden Grænserne, saa vil de dog efter nogen Tids Forløb begynde at gaae den gamle Vey igien. Thi Yppigheden maae holdes ved lige, det koste hvad det vil, og den veed Jeg ikke *Exempel* paa i Historien at nogen Regent har været mægtig til at hindre. Denne forøger naturlig ogsaa vor Lyst til Rigdom, som Vi da søge at erhverve om Vi ikke kan paa en retfærdig Maade, saa paa hvad Maade Vi kan. Og i Sandhed de Fordeele Penge bringer med sig ere saa store, at man ikke maae undres over, at saa faae have Moed nok til at imodstaae Fristelsen, da den næsten allene tilveyebringer sin Eyere Anseelse, Ære, et fornøyeligt Liv og sætter ham i Stand til at forfremme sine Børns Lykke. *L'esprit des loix* siger: *L'honneur supplée dans le Gouvernement monarchique à la vertu républicaine, et y peut inspirer les plus belles actions.* Men naar Rigdom allene brin-

ger til Ære og Æres Tegn ikke engang kan bæres uden Omkostninger, saa bliver nok *Summen* af Ædle Handlinger meget liden.

Friderichsværn d. 2. Maij 1787.

F. Grodtschilling.

P. S. Med faae Ord, hvad enten Undersøgnings *Commissionen* skal fremdeeles afgiøre Alting, eller Kongen skulde finde for godt, at sende nogen Anden herop, saa synes det fornemmelig, at komme an derpaa, at den eller han har frie Hænder til at handle saaledes, at Roeligheden kan tilveyebringes, med Sagernes, saavidt mueligt er, hastige Afgiørelse.

En Klage over Universitetets Professorer fra Aar 1636.

Meddelt af Bibliotheksassistent Soph. Birket Smith.

I et Miscellanbind i den Rostgaardske Manuskriptsamling (Nr. 270, 4; tidligere i Peder Syv's Eje), findes indheftet et af 4 Blade bestaaende Haandskrift, der indeholder den nedenfor aftrykte, unavngivne Klage over forskjellige Misligheder i Universitetsprofessorernes Forhold til de Studerende i det 17de Aarhundredes første Halvdel. At Klagens Affattelsestid med Bestemthed lader sig angive, skyldes en Optegnelse af Peder Syv i Haandskriftets Rand, saaledes lydende: Liber famosus contra Profess. Theol. Hafnienses Aº 1636[1]). Haandskriftet synes forøvrigt ikke at være meget yngre.

At tage bladet fra munden, det er:

Nødvendig angiffvende, alle oc en hver forstilled, [s]om[2]) haffver siine børn dend geiß[t]lig øffrighed vdi [d]et høylofflig academia Kiøbinghafn betroet, med detz forlønning, de kand sig formøde[!], med mindre pungen [k]and veye, eller slect oc gode venners commendats [k]and vdrette noget:

Klarligen oc eenfoldeligen de eenfoldige til forvndring, de skyldige til emendation vdgangen.

Summa rudes asini rerum fastigia scandunt,
Maximus hoc illis tempore venit honos.

---

[1]) En lignende Klage, men fra en noget senere Tid (1707), er aftrykt i Minerva for Juli Maaned 1786 S. 1—27 og i Nyerup's Hist. stat. Skildring af Tilstanden i D. og N. 3 Bd. 2 Halvp. S. 213—38.

[2]) Haandskriftet er paa flere Steder, og navnlig paa den inderste Rand, temmelig stærkt beskadiget. De derved fremkomne Huller lade sig imidlertid næsten alle med Lethed udfylde.

Dend gandske studerende vngdom, som for hans kong. may. rundelig munificentz til skoler oc kircker ere vdi denne tiid til det høylofflige oc for alle celebrerede, moxen vdi dend gandske Evropa, academi i Kiøbinghafn kommen, kand icke nock hans kong. may. naadigste decreter, vdgangen til dend studerende vngdoms store forfremmelse oc kirckernis eller Guds ords propagation, vnderdaniste suspicere, lydendis, at en hver studiosus, som er vnder Danmarckis oc Norges krune, skal sig siin testification (attestation ellers gemeenlig kaldet) hos professorerne i Kiøbinghafn forhverfve, hvorledis de ere i dend bibelske skrift oc articulis fidej verserede, oc hvad gafver de hafver paa prædickestolen, førend de noget kald lovligen maa affectere. Hvil[c]ke saadanne hans kong. may. naadigste decre[t]er oc vdgifne mandater mand aldrig nocksom [k]and lavdere oc berømme. Men de personer, som ere vedtørfvede oc har ingen formue eller vndsettning, maa vel græde, jamre oc beklage dend store mißbrug paa forne. kong. may. forordnede oc vdgifne mandater, som imod dennem verre end i hedenske viiß oc maneering øffvis oc [. .]vis, som her efter vdi følgende puncter klarligen e[r] at see.

1. Cavserer sandelig fornefnde mißbrug icke en rin[ge] forvndring, forargelse, ia despect, baade for gemen mand saa vel som andre oplyste, nar mand tager exempel af de gamle hedninge oc philosophis, som i ga[m]le dage hafve saa elsket honestas actiones oc oprigti[ge] gierninger, at de skulde førre dette verdsens lys [pri?]veris, end de skulle giøre noget, som icke vaar deris samvittighed ligt, oc saadant var af naturen indg[if]ven. Men theologiæ professores vdi Kiøbinghaf[n], som icke alleniste af naturens lys, men ocsaa af G[uds] aabenbarede ord ere paa saadant nock certificerede, angaar saadanne gierninger, som ere for Gud i himm[e]len at beklage, som hedningene vdi gamle dage veire[d] oc skammed sig ved at giøre, i det de formedelst g[unst?] oc gafver hafver personers anseelse, i saa store oc victige ting, at dend, Gud vil hafve forfremme[t], dend vil de icke forfremme, til med accept[ere] skenck oc gafver til den fattiges fortrengelse oc f[or]tryckelse oc den riges promotion, saa at guld oc penge, skenck, gunst oc gafver deris øyen sivnis at forblinde. Er det icke noget — monne mand skulle sige vchristeligt? — at de, som skulde vere de fattiges oc fader-

løsis fader, er nu deris had[er]? Er det icke meget, at de, som skulle forfremme, nu fortrenger? De, som skulde ynde, nu mißvn[de]? De, som skulde forlade, nu forhade? O, du naadige Gud, see her til! Ki[r]ckerne vden for Guds ords tienere for deris skyld forsømmis; forældre at tage der[is] børn fra skoler der vdover foraarsagis.

2. Ydermeere for det andet contribueris icke en ringe ting til skat om aaret til foræringer. Hvo som icke vil spare penge, introduceris først i communitetet; dend vedtørfvede kommer sidst eller kand skee aldrig. Hvo som vil gifve foræringer, som til køcke[n]et fætallie, meel, gryn, øxen, fisk etc. skal pri[v]atim examineris. Hvo som vil foræringer vdbytte, hvo som har deris venners gunst oc victige commendatz [t]il dennem, skal først examineris oc ingenlunde [r]ejiceris. Monne de saaledis kand skyde deris [s]kudsmaal, som Samuel i gammel tiid giorde (1 Sam. 12, 3 seq.) See, siger Samuel, her er ieg, sverer imod mig for Herren oc hans salvede, hvis oxe oc hvis asen ieg hafver taget, oc hvem ieg hafver giort vold, hvem ieg hafver vndertryct, oc hvis haand ieg har taget skenck af! Dette var Samuels ord; men ingen kand gifve dend revers med en god samvittighed, som Israeliterne giorde, sigendis: Du hafver hvercken giort os vold eller fortryct os etc. Monne de kand sige, som efterfølger: Herren vinde mod eder, oc hans salvede er vinde paa denne dag etc. Ney ingenlunde! Men Herren vdi siin tiid skal vinde, at de har giort alt dette. Monne de kunde protestere som Pavlus Act. 20 v. 33: Ieg har icke begeret nogens sølf eller guld eller klædebond; men i viide self brødre etc.? Monne de redde dend fattige, som skriger, oc dend faderløse, som hafver ingen hielpere? Monne de vere dend blindis øyen oc dend haltis føder oc dend fattigis fader, som Iob siger 29 cap. v. 12, 15, 16? Ach, hvor ynckeligt er det, nar bedrøfvede oc nødtørftige personer med allerstørste demyttighed begiere promotion af dem til Guds ære, kirckers oc skolers forfremmelse, da lover de det vel med ord, men fordi de faar ingen memorial, tager de det sig icke lenger til hierte. For saadant oc andet meere befordris de rige oc kommer snarere her fra end de fattige, som for her at ligge i liggervol[d].

3. Mand kand om et aar eller 2 en skoles brøstfe[l]dighed

eracte, som allerede deflorescerer for deris skyld; der siges, at dend er ickun 9 miles distantz fra Kiøbinghafn.

4. Oc paa det de kand end da dis meere saa sivnis efter deris sinds begering, paabivder de strengeligen vden nogen delectu, hand vere sig døctig eller icke, en bacchalavrij grad at paatage, hvilcket mand kand icke necte, at io skeer efter hans may. naadigst fundatz; men at mand skulde tage grove personer oc [v]dyctige, som icke de øffverste lectier vdi en trivia[l] skole kunde forestaa, er icke at tro, at constitutiones regiæ majestatis det vdi sig indeholder. Hvorfor mon der ingen discretion skee imellem de personer, som enten tilbivdis, nødis eller ambierer denne grad? H[vor]for monne der ingen rejiceris, nar studiosi, vnde oc g[ode] til fornefnde examen overhøris? Men io flere sine nafn profiterer, io kiærere det er. Det skeer gierne, fordi der kand dis større summa reserveris.

5. Herfor vden er høyeligen at beklage, at examen attestationis vdi 15 eller 16 vger suspenderis, oc nar dend da omsider skal holdis, blifver de formuende oc d[e], som hafve store commendationes, indkaldet. Oc om end skiønt en fattig blifver nogen tiid indkaldet, maa hand dog vden nogen effect gaa tilbage, saa at de fattige, som hafver ickun faa penge (kand skee icke en skilling i pungen), lider der vdofver stor afbreck oc kommer vdi stor elendighed, i det de samler sig baade borrig oc gield, nar de skal forvente professorernis gunst, icke vndertiden for siin grofhed (nar mand vil andre langt grovere, som promoveris, respectere) men for en indvortis had eller oc saa gafvers forventelser. See, dersom en end skiønt saa viit kommer, at den maa stige paa prædickestolen oc før har mange gange ladet siine gafver paa prædickestolen for professorerne betee (hvor gafver er ey en part at laste), maa dog icke forløsis, at de maa sig et erligt stykke brød fortiene, førend de ere paa 4 eller 5 aards tiid i Kiøbinghafn vdsuede oc af fattigdom fortæred og fortørede. Itim[!] de hemmelig oc imod hans may. forordning nyligen vdgangen til en part forskicker testimonia, som icke endnu hafver paa denne ordinarie regentz ladet sig høre etc.

6. Hvo er aarsag til, at der er saadan en væklage vdi langt omliggende lande eller Norges grendser for dend store defect paa Guds ords tienere til det hellige ministerium oc prædicke embede at forrette, at icke alleniste nogle maaneder, men

meere end aar oc dag forløber, førend forbemelte nationer kand sig nogle siælesørgere formode: saa at det der vdover er storligen at befrycte, at de andre folck, som icke lettelig af andre sogner paa samme orter kand sig andre sognepræster for hine store oc besverlige reiser til Kiøbinghafn forvente, inden de fra Kiøbinghafn med personer forleenis, maa i siin grove barbarie oc hedenske afguds dyrckelse falde, saa det er for Gud i himmelen, som vil gierne, at alle mennisker skulle komme til sandheds bekiendelse, at beklage.

7. Hvor elendigt er det, at de personer, som Gud ved lovlige middel vil skicke sit brød, oc hand er døctig der til, icke maa tilstedis at examineris, men formedelst idelig afviselse oc fattigdoms skyld maa benectis, at kirckerne oc skolerne der vdover blifver forsømmet, borgerne oc bønderne deris rettighed at kalde personer til sine siælesørgere der vdofver dem blifver frataget. Ia, det som mere er, mange personer hafver veret fra skolens bestilning oc tieniste mere end fierding aa[r], vanseet, at de har ingen aarsag at holde dem fra, vden for deris fattigdom og ringe anseelse. Skolebørnene en anden dag, nar de kommer bedre til alder, saa klager de paa hørerne, som dennem i der[is] vngdoms aar har forsømmet, oc hørerne klager pa[a] professorerne. Saa sucker børnene oc hørerne tilhobe til Gud, at hand vil strafe dem, som vaar aarsag til deris forsømmelse, deris samvittighed maa være væ etc.

8. Men hvad dog fornefnde puncter ere anlange[n]des, kand mand dog icke andet, ey heller bør an[det], end skylde dem, som for dend studerende vngdom vdi visse puncter ere gandske omhygelige, besynderlig om af Gud nogle fattige personer med nogen smittesom sivgdom blef beladen; da p[aa] det de andre vdi regentzen (men helst dem self, nemmelig professorerne, som skulde hver prædicken præsentere) icke skulde inficeris, hafver de samptligen begyndendes bygnings verck vden byen ville[t] lade forferdige oc lade en skat gaa over rigerne til det vercks opbygning oc vdi alle maade ved lige holdelse. Det vilde vden tvil gaa til, som det nu gaar til med kong. may. munificentz til fattige og vedtørfvede personers vnderholdning i Kiøbinghafn, med hungrige maver oc [..]ve haard spiise etc.

De male qvæsitis non gavdet tertius hæres.

9. Men hvad om nogen vilde protestere? Eja, hvem skulde mand da protestere for? Dersom en studiosus blef i sit ansi[c]t oc mund tillige, at blodet [r]ant neder til jorden, slagen af en anden, som oc skeet er, [d]a viste mand ingen nermer oc bedre [r]aad end at gifve rectori det tilkende. Men der [g]rifver hand ingen fortrøstning an men langt meere trusel af hannem med attestation, som hannem [i]cke saa snart skal tilhendigis. Om hvilcket oc andet saadant vrørlige, som deris professer icke er vel gemets, her efter viidere med det første skal røres. Oc icke alleniste hvad sig denne post andrører, men alle forne. puncter vedkommer.

Men maa skee alle forne. poster eller puncter ere forseet af dennem, men ellers deris menniskelige affecter regierer dennem, eller oc, i det de saa meget vdi Guds ord speculerer, mere søger de synder at efterkomme, som der vdi andtegnis, end dem flyes[1]). Ia, hvad vil mand dog sige? De ere dog et livs vdi Danmarck. Men hvor vdi kand mand følge dennem? Alleniste i lærdom! oc bede der hos, at Gud vilde deris hierter omvende, at de saa vel maatte kiende dend fattige oc fortrengte som andre gunstige. Oc endog saadant burde vel at foregifves høyere øfrighed, saa tør dog ingen vofve sig der til, thi hvem de det hafde befundet med, aldrig havde hand faaet siin attestation.

Ynsker derfor til beslutning retferdighed oc førladelse: retferdighed, at alle fornefnde puncter maatte corrigeris, forhaabendis, at om nogen her med denne beretning hafver sig forbrøt, dend maatte af en christen kierlighed benaadigis. Ne qvid nimis.

Clavdite jam rivos pueri, sat prata biberunt.

---

[1]) Formodentlig Skrivfejl for flyer.

Laurids Engelstofts Dagbogsoptegnelser fra 1807 og 1808.

Meddelte efter Forfatterens Haandskrift paa Universitetsbibliotheket ved A. Petersen.[1])

Tirsd 11. Aug.

Kronprinsen ankom igaar Middags fra Holsten. Saasnart det rygtedes, fik strax alle Gemytter nyt Liv. Man havde meget ønsket hans Komme. J 7 Timer havde han tilbagelagt Veien fra Corsør til Kiøbenhavn. Hele Gaarsdagen tilbragtes med Statsraadsforsamlinger. Sidste Nat Kl. 12 besluttedes, at Kongen skulde reise. Ligeledes bestemtes, at alle Departementscheferne tilligemed en Secretær eller flere skulde begive sig til Colding til Kongen. Jmorges reiste Kongen og Kronprindsen. Den sidste efterlod en Bekiendtgiørelse til Borgerne, som blev opslagen paa alle Hiørner, hvori han siger, at han forføier sig igien til Armeen for der at virke, og lover hastig Tilbagekomst. Kongens og Kronpr. Bortreise giorde ikke den heldigste Sensation, især Kronprindsens, da man ansaae hans Nærværelse saa god som 10000 Mand, forstod ikke ret, hvad han kunde virke til Siellands Forsvar i Holsten, og havde glædet sig ved den Tanke at see hans Exempel paa Farens Skueplads. Gener. Paymann fik Overbestyrelsen af Stadens Forsvarsvæsen og modtog Befaling at forsvare sig til det yderste. Den Engelske Minister Iackson, som allerede havde talt med Kronprinds. i Kiel og der været saa grov, at K. P. havde maattet henvise ham til Kongen og Bernstorff, var imidlertid paa Veien til Kbhavn, men kom der først, efter at Kronpr. var borte igien. Til Bernstorff (Jochum; thi Broderen Christian var i

[1]) For ikke at berøve Haandskriftet Noget af dets Eiendommelighed, har jeg gjengivet det bogstavret, med Bibeholdelsen af hele dets yderst inconsequente Orthographie. Det kan løvrigt bemærkes, at dette Haandskrift ikke er den originale Dagbog, men derimod en Renskrift af denne, som Forfatteren har taget, aabenbart i den Hensigt at lade den trykke.
A. P.

Kiel) efterlod Kronp. Befaling ikke at indlade sig i nogen Negotiation uden med Betingelse, at den Eng. Flaade først forlod de danske Farvande, og at forlade Byen, naar det første Skud løsnedes.

Ligeledes efterlod Kronpr. en Opfordring til Studenterne. Hertugen af Augustenborg havde imorges spurgt ham ad, om han ikke vilde have sit Livcorps sat i Virksomhed, hvorpaa K. P. havde svaret: ja nok; De giør vel i, at De erindrer mig derom. Der blev da strax af Kronpr. selv conciperet en Opfordring, hvilken med en aparte Skrivelse blev sendt til Univers. og Skoledirectionen til videre Foranstaltning.

Jeg fik i Eftermiddag Befaling at møde Kl. 6 i Aften til en overordentlig Seance. Hertugen fremlagde Kronprindsens Brev og Opfordringen, der lød saaledes:

»Den Fare, Staten trues med, giver mig Anledning at anmode de Studerende her ved Universitetet til at støde sammen i et Corps under Navn af Kronpr. Livcorps. Jeg har ved den mig uforglemmelige anden April seet dètte Corps og med Glæde erfaret dets Iver for Kongen og Fædrelandet. Vel an Landsmænd! viis det samme denne Gang.

Dette Corps skal anføres af den saa almindelig agtede Overhofmarskal Hauch.

Kiøbenh. d. 11 Aug. 1807.

Frederik C. P.«

De gamle Acter fra 1801 bleve søgte op, og Direct. antog som Princip, paa Grund af den Kong. Resol. af 17 Juli 1801, som taler om Corpsets Vaabenøvelsers Udsættelse til videre, at Corpset stedse siden 1801 havde været existerende og organiseret, saa der behøvedes blot at henvise til de dengang føiede Foranstaltninger; en besynderlig Supposition, at antage et Corps som existerende og organiseret, hvoraf $\frac{9}{10}$ aldrig havde taget Deel i nogen Vaabenøvelse, og hvorom der aldrig havde været Spørgsmaal siden dets Ophævelse. Ogsaa er denne Supposition ligefrem stridende mod Kronpr. Udtryk i Opfordringen; thi han kunde da ikke have anmodet dem om at støde sammen i et Corps under Navn af Kronpr. Livcorps, men maatte have befalet ligefrem Kronpr. Livcorps at være beredt til nærmere Ordres Modtagelse. Heller ikke kunde han da have sagt: dette Corps skal anføres af Hofmarsk. Hauch, men maatte have nævnet

Hauch som Corpsets allerede værende Chef; ja Hauch havde da ei engang behøvet at nævnes, ligesaa lidet som man i saadant Tilfælde finder nødvendigt at fortælle Regimenterne, hvilke de Chefer ere, som de allerede have. Kronprindsens Livcorps er altsaa nu ikke igien sat i Virksomhed, men igien oprettet efterat have været ophævet siden 1801.

Kronp. Opfordring blev strax expederet til Consistorium tilligemed den Ordre fra Direct., at Rector Magnificus og de 4 Decani skulde sammentræde i en Commission for at modtage Anmeldelserne af de Studerende o. s. v.

Kronprindsen har under sit korte Ophold i Byen givet mærkelige Prøver paa den Fasthed og Bestemthed, hvoraf han har tre Gange saa meget som hans hele Statsraad. Men i Eenrum skal han have overladt sig til de Følelser, der giøre Menneskevennens Hierte Ære.

Onsd. 12 Aug. 1807.

J Nat er Proclamationen til Studenterne bleven trykt og fandtes allerede imorges tidlig opslaaet i Studieporten. Fra Kl. 8 af var Rector med de 4 Decani forsamlede i Consistorii Værelse for at modtage Anmeldelserne. J Formiddag skal allerede 600 have meldt sig. Om deres Uniform m. v. var fra Direct. intet skrevet, da den antog, at denne allerede i Aaret 1801 var bestemt for den hele Fremtid. Etatsr. Moldenhawer var i Direct. af den Meening, at Studenterne gierne kunde undvære Uniform, hvilket alligevel ikke harmonerede med den antagne Grundsætning, at Corpset ikke skulde være ophævet, men det blev strax modsagt af de andre Medlemmer. — Kl. 10 i Formiddag fortalte Hertugen mig, at han reiste i Eftermiddag til Colding og skulde have en Secretær med, hvortil han foreslog mig. Jeg giorde strax Anstalt til at faae et Kammerpas, lod min Kone i en Hast pakke noget Tøi ind, og Kl. 3 reiste hun og jeg af til Roeskilde. Hertugen vilde komme siden i sin egen Vogn. Byen var idag i en overordentlig Bevægelse. Paa Rheden havde man allerede for 48 Timer siden alle Batterierne i fuldkommen Stand. J Byen selv saaes næsten intet Militær undtagen Borgerne, da alt var draget til Helsingøer eller fordeelt paa Batterierne og i Kanonerprammene. Søeofficererne vare i Almindelighed meget utilfreds[e] med, at vi ikke havde

Flaaden eller en Deel deraf ude, for at de saaledes kunde have udrettet noget. Kyndiges Meening var ellers, at Batterierne paa Rheden vel kunde giøre en god Modstand, men vilde dog ikke kunne udholde et Angreb i længere Tid end 4 Timer.

Til Studentercorpset havde meldt sig en heel Deel Deposituri i Byen og ellers fra Provindserne allerede ankomne. Paa Forespørgsel fra Decanus Facult. philos. afgav Direct. den Resolution, at de kunde antages, dog at de derfor ikke indskreves i Studenternes Tal, hvilket først deres Examen i sin Tid skulde afgiøre.

Uden for Vesterport mødte vi mange Vogne med Gods, som flygtede ind i Byen. Deriblandt vare hele Læs af Stole, Borde og saadant Skramlerie, som det ikke syntes Umagen værd at være saa ængstelig for.

Paa hele Veien til Roeskilde mødte vi Rækker af Permitterede og andre militære, som ilede til Byen, og alle vare ved got Mod, sang og opmuntrede hinanden. J Roeskilde stod Torvet fuldt af Landværn. Estafetter ilede frem og tilbage. Det samme var Tilfældet den øvrige Deel af Veien, som fortsættes igiennem Ringsted og Slagelse.

Torsd. 13 Aug.

Ankom imorges Kl. 7 til Corsøer. Her traf jeg 4 Artillerieofficerer, som havde været anholdte paa Beltet af Engellænd., som efter megen Spørgen dog tilsidst havde ladet dem fare. Skipperen havde de ogsaa vidt og bredt udfrittet ang. Troppernes Antal i Nyborg, Corsøer o. s. v. og meget spurgt efter franske Tropper, og hvor Bonaparte var. Thi de stode i den Troe, at her var fuldt af Franske. To Timer efter kom Hertugen af Augustenborg, som først i Aftes Kl. 10 var taget fra Frederiksberg, og strax efter ham en Deel af Finanzcollegiets Personale med et Par Millioner Papirpenge. Da Hertugen havde de vigtigste af Rigsklenodierne med sig, saa turde han, da han erfarede, at Engellænderne visiterede, ikke gaae over med denne kostbare Bagage. To Smakker laae færdige, paa hvilke alle vi øvrige indskibede os. Hertugen reiste igien op i Sielland. Jeg var paa den anden af Smakkerne. Da vi kom hen mod Fyens Kyst, saae vi en Chalouppe med 8 Mand stikkende ud efter os; men hvad enten den ikke vilde os tillivs, eller og vi seilede fra

den, nok, vi lagde den agter ud til stor Lettelse om Hiertet for Secret. Kellermann, der havde en Kuffert staaende paa Dækket, hvori alle Finanzcollegiets Papirer vare, forsaavidt han havde dem med, og som han derfor var betænkt paa at have kastet over Bord, hvis Chaloupen var kommen til os.

Vi ankom i Nyborg Kl. 4. Der fandt vi alt opfyldt med Militær, hvoriblandt det hele Aalborgske Regiment. Jndqvarteringen var saa stærk, at der gaves de Gaarde, som havde over 100 Mand.

Kongen og Kronprinsen vare idag reiste til Odense. De vare ankomne her igaar Eftermiddag. Smakken, hvorpaa de vare, var vel bleven anholdt af Engellænderne, men dog igien løsladt. Kongen var puttet ned i Rummet, hvor han skal have været meget utaalmodig. Kronprinsen laae i Cahytten indsvøbt i en Kappe. Engellænderne kigede derned, men saae ham dog ikke. Et almindeligt Rygte sagde, at Kronprinsen havde været klædt som Matros, men det er urigtigt. De spurgte meget om Kronprindsen. Generaladjutant Lindholm svarede, at K. P. var i Kiøbenhavn, hvor han var ankommen i Mandags. (Det sidste var da sandt nok.) Matroserne havde man for en Forsigtigheds Skyld givet paa Kroppen de Papirer, hvis Sikkerhed det var meest om at giøre.

Formedelst den stærke Udskrivning af Befordring kom vi først Kl. 9 fra Nyborg og Kl. 1 til Odense.

Fredag 14 Aug.

Saasnart jeg kom op, gik jeg paa Slottet til Stiftamtm. Gersdorf. Denne foreviste mig et Brev fra Kronprindsen — som alt var reist, — ifølge hvilket Kongen indtil videre forblev i Odense. Da jeg heraf formodede, at ogsaa Collegierne vilde blive en Tid her, fik jeg mig et Qvarteer anviist i Byen og flyttede derhen. Successiv ankom af de forskiellige Departementers Personale. En Mængde Reisende kom fra Kiøbenhavn. Ellers intet mærkeligt.

Løverdag 15 Aug.

J Nat kom Hertugen. Han havde ingen Visitation havt ved Overfarten. Nu indtraf og Statsministrene og Departementscheferne, Schimmelmann, Reventlov, Møsting, Sehested,

Moltke, Kaas. Ligeledes den franske Minister Didelot, som tilligemed den hollandske kunde takke Cancelliepræsidenten Kaas's Aandsnærværelse for, at de ei faldt i Engellændernes Hænder. Thi de vare gangne fra Nyborg paa een Smakke. For Forsigtigheds Skyld holdt de temmelig ned mod Langeland. Maaskee har dette giort Engellænderne mere mistænkelige. En Chaloupe kom ombord. Man vilde vide, hvorfra de kom, og hvor de vilde hen. Kaas svarede, at de kom fra den sydlige Kant af Sielland og vilde til Langeland, hvor han, Kaas, var Jordegodseier og begav sig nu til sit Landslot. Engell. spurgte, hvo da de andre vare. Det er mine Venner, sagde Kaas, gode ærlige danske Mænd, som jeg tager med mig til mit Slot, da det seer ud til Krig, og det ei er behageligt at være i Kiøbenhavn under disse Omstændigheder. Engellænderne bemærkede, at de intet Sted havde seet paa Langeland, som lignede et Herresæde. Deri tage De Feil, svarede Kaas; hvis de har seilet Øen om, vil De sikkert have bemærket Slottet Tranekiær, som falder ret got i Øinene; det er mit Slot. Engellænd. sagde derpaa, at det vist nok var Løgn, og de skulde følge ombord med. Dette var det meest critiske Øieblik for den franske og hollandske Minister. Jmidlertid fik Kaas dem saaledes snakket tilrette, at de endeligen lode Smakken gaae. Denne styrede nu ind til Svendborg, hvorfra Ministrene kom paa Bondevogne til Nyborg og videre til Odense.

Uagtet Kronpr. Brev blev imorges i et Statsraad besluttet, at Kongen skulde reise til Colding Kl. 12. Heste bleve bestilte til Hs. Majest., og han reiste med en usel Befordring, 6 daarlige Heste, som neppe kunde trække ham, hvorover ogsaa Postmesteren siden fik en dygtig Næse. Reventlov skal især have insisteret paa Kongens Afreise af Frygt for, at Kongen skulde afskiæres fra Jylland. Hertugen stemmede ogsaa med deri, skiønt ikke uden Frygt for, at det ikke skulde behage Kronprinds[en].

Nu skulde da samtlige Departementer bag efter. For ikke at overvælde Befordringsvæsenet tog Kammerherre Kaas sig paa at foranstalte en successiv Afreise, nogle imorgen, andre overmorgen. Hertugen reiste en halv Times Tid efter Kongen. J øvrigt havdes ingen videre foruroligende Efterretninger fra Kiøbenhavn.

Søndag 16 Aug.

Jdag Morges reiste jeg fra Odense. Af de forskiellige Departementer vare vi 5 à 6 Vogne ifølge. J Snoghøy stode Vogne færdige for at befordre os videre. J øvrigt saae det paa Landeveiene i Fyen ikke nær saa krigersk ud som i Sielland. Hertugen havde ligget i Snoghøy i Natten. Medens han var der, var en Apotheker Eilschov kommen fra Fyen med den Efterretning, at Kiøbenhavn var indtaget og Flaaden ødelagt. Man troede mere deraf, end man burde, og Reventlow, skiønt Statsminister, ilede som en Lynild med den til Colding, hvor han løb igiennem Gaderne med det blaa Baand, udbredte Skræk og Allarm, saa der blev en almindelig Troe, at Fienden allerede var i Fyen. Han prækede for nogle Bønder paa Torvet, talte om at slaae paa Fienden, sagde, at det var nogle skit Folk i Colding, og bar sig ad som en, der er halvgal, hvilket gav Anledning til megen Eftertale. Nogle troede endog, han maatte have en Perial. Snart erfarede man, at den hele Jobspost var aldeles grundløs.

Jmellem Snoghøi og Colding patroullerede Ryttere, som et Par Gange kom til Vognen for at spørge, hvem vi vare. Nogle holdt Vagt paa de Høie, hvorfra der haves Udsigt til Fiorden. Kl. 7 om Aftenen kom jeg til Colding og fik strax Qvarteer anviist i Byen.

Kongen var i Aftes ankommen. Man havde faaet nogle Værelser paa Slottet lit satte istand til ham. Men da Hertugen idag kom, var der slet ikke tænkt paa ham, saa Slotsforvalteren maatte indrømme ham sine Værelser. Slottet er meget forfaldet men dog næsten uforgiængelig solid. Man paastaaer, at Tømmeret i Loftet kunde afgive de beste Skibsknæer til Orlogskibe. Staldgaarden at reparere er alene anslaaet til 15000 Rd. Der anvendes ellers aarlig et Par 1000 Rd. paa Slottets Vedligeholdelse, men det er aldrig kiendt.

Mandag 17 Aug.

Jmorges ankom hertil fra Kronprindsen en Befaling, hvorefter alt engelsk Gods skal seqvestreres og alle Engellændere arresteres, samt hver Mand opfordres at gribe til Vaaben mod disse Fiender. Byen er nu ganske fuld af Fremmede. Alle Departementerne ere nu samlede. De sidste ere idag successiv

ankomne. Paa Slottet indrettes i Hast Contoirer for Cancellierne og andre Collegier. Et Jægercorps, som er her i Byen, giør Vagt paa Slottet. Alt var i Forventning af Posten. Frygten for, at den muligen ei var sluppen over Beltet, ophørte, da man erfarede, at Postsækken Kl. 11 idag Formidd. var ankommen til Snoghøi. En Stafet var afsendt herfra imorges før at bringe den umiddelbar hertil. Da Stafetten kom, befandtes Postsækken saa stor, at den ei kunde rides; men Postmesteren lod den ligge, og først Kl. 7 i Aften kom den med nogle Reisende. Vi havde allerede Postens medbragte Efterretninger over Haderslev, inden den kom her.

Man veed, at Iackson allerede i Torsdags Aftes har erklæret, at Fiendtlighederne skulle tage deres Begyndelse. Jmidlertid har Bernstorff, som ikke forlader Kiøbenhavn førend Fiendtlighedernes Begyndelse, sendt to, tre Stafetter herigiennem til Kiel, hvoraf man haaber, at Negotiationerne endnu fortsættes.

J Løverdags Aftes, da Posten gik fra Kbhavn, var alting endnu roligt, undtagen at der var en stor Bevægelse mellem de Militære. Studentercorpset havde faaet Vaaben og vare inddeelte i 7 Compagnier. Hauch havde foreslaaet til Uniform sort Kiole med rød Krave og Opslager, hvid Vest og graa Buxer. De, som sidste Gang vare Officerer og Underofficerer ved Corpset, havde beholdt deres Charge. De danske Jurister havde forlangt at optages i Studentercorpset, hvilket var blevet overladt til Hauch at afgiøre. Man havde temmelig got Mod, og Peymann havde sagt, at, hvis man endnu fik 48 Timers Frist, frygtede han ikke for Kiøbenhavn. Engellænderne havde endeel Syge og mange døde. Deres Heste creperede. En Commission var nedsat for at overveie Midlerne til Byens Proviantering. En Engelsk Spion, som skulde stikke Jld paa Kronborg, var fangen.

Efter en Kongel. Resolut. af 15 Aug. henvises alle officielle og Collegial-Breve og Pakker til Colding. En Postfart oprettes mellem Fladstrand og Norge.

Tirsdag 18 Aug.

J Nat Kl. 3 passerede Bernstorf herigiennem. Han medbragte den Efterretning, at Engellænderne havde begyndt at sætte Tropper i Land mellem Helsingøer og Kiøbenhavn i Søn-

dags Morges. Men længere hen paa Dagen er der kommen Efterretning om, at Engellænderne vel havde landet, man siger med 7 à 800 Md, men reembarqveret sig strax igien, hvilken Efterretning bliver anseet som et got omen.

Jdag passerede det Schleswigske Regiment Dragoner og Jægere her igiennem. En Major af samme, da han hørte om Studentercorpset, sagde i mit Paahør: »det er Karle; de staae Pinedød nok.«

De udenlandske Ministre ere i Kiøbenhavn officielt underrettede om Kongens Ophold i Colding og inviterede til, hvis de finde for got, at begive sig derhen. Dog har man underhaanden søgt saa meget muligt at forhindre det, og der har heller ikke indfundet sig en eeneste.

Jdag ere Diætpenge blevne bestemte. Hver Contorchef faaer 3 Rd. daglig; Departementscheferne 6 Rd.; Deputerede og Committerede 4 Rd., Copiister og Volontører 2 Rd.

Onsdag 19 Aug.

Jdag bragte en Stafette den Efterretning fra Sorøe, at Engellænderne vare gaaede i Land mellem Kiøge og Kiøbenhavn, og at Hovedstaden var indsluttet. Man haaber dog bedre Tidender. J Aften er Hertugen reist til Middelfart for at tage mod Arveprinsesserne, som hidtil vare paa Sorgenfrie. Det var i Begyndelsen bestemt, at de skulde have blevet der. Folk troer i Almindelighed, at man har glemt dem, hvilket ikke er Tilfældet.

Ieg har besøgt den latinske Skole her. Det er en usel Bygning, som har i nederste Etage to slette Læseværelser med Steengulv og uden Kakkelovne. Ovenpaa ere nogle Huller med samme Slags Gulv, egentlig bestemte til Hørerværelser. Da der dog i disse ere nogle Kakkelovne, er Underviisningen hidtil givet her om Vinteren. Skolebibliotheket var i den alleryderste Uorden.

De 4 Departementschefer: Kaas, Møsting, Moltke og Sehested ere idag reiste til Christiansfeldt, ventelig for at fornøie sig. Under nærværende Jndqvartering i Colding hentes de allerfleste Fornødenheder f. Ex. Smør, Sukker, Thee, Øl o. s. v. fra Christiansfeldt.

Torsdag 20 Aug.

Ved Stafette var det meldt, at Arveprindsesserne vare paa Reisen. De ankom idag noget over Middag, spiste paa Slottet og reiste i Eftermiddag videre til Christiansfeldt, da der ingen Leilighed var for dem paa Slottet. De begive sig til Gravensteen, hvorhen de af Hertugen ere indbudne. J Eftermiddag efter Bordet var der Cour hos dem paa Slottet.

Posten fra Kiøbenhavn ankom rigtig idag, endskiønt man næsten havde mistvivlet derom. De ufuldstændigste Efterretninger fik Ministrene; de fuldstændigste Privatfolk, som det pleier at gaae. Efter de forskiellige Breve havde Engellænderne allerede i Søndags besat Frederiksberg. J Mandags Morges var Generalmarschen slaaet. J Mandags havde der været en Skiærmydsel ude paa Fælleden ved Østerport, hvori Kongens Livjægere havde udmærket sig og havt 1 Død og 14 Saarede. Paymann havde udstædt en Proclamation for at opmuntre Jndbyggerne til Tapperhed. Rytteriet var taget ud paa Amager og havde paa Slotspladsen svinget deres Sabler og raabt Hurra. Studenterne exercerede flittig og havde af Communitetet faaet 1000 Rd. til de første Fornødenheder. 3 engelske Skibe med Tropper vare tagne og eet af dem opbrændt. Borgerne vare allerede posterede paa Voldene. Paa nogle Levnetsmidler begyndte Prisen at stige.

Prinsesserne havde havt et Pas fra Admiral Gambier. Den øverstcommander. engelske Officer havde ved Damhuset ladet sine Folk giøre Front for Prinsesserne og begegnet dem meget artigt; sagt, at det giorde ham ont at skulle være kommen i saa ubehageligt et Ærende, og forsikkret, at de gierne kunde have blevet, der skulde ikke være blevet Dem tilføiet nogen Ulempe.

Den Engelske Minister i Kiøbenh., som fik sin Rappel, da Taylor kom, Garlike skal have været meget bedrøvet over sin Regierings nedrige Fremfærd og endog fældet Taarer, da han gik ombord.

Man har været noget urolig over Rygter, at de Svenske samlede Tropper i Skaane; men vore Diplomatikere paastaae nu at være fuldkommen overbeviiste om det Modsatte.

Jeg var i Aften paa Postgaarden Tilhører ved en Discussion, som gik ud paa at bevise, at Tropper burde fra Holsten

have været sendte over til Siælland, saasnart man erfarede de Engelskes Hensigt at sende en Flaade i Sundet, men i det mindste, da den første Division af den engelske Flaade var ankommen ved Cronborg.

Man venter sig her meget af en Operation, som General Castenskiold i Sielland skal foretage med Landværnet, hvoraf han har faaet et heel Regiment Cavallerie dannet, ved at falde de Engelske i Ryggen.

Jdag have en 15 a 16 Personer af Collegierne begyndt at spise ved et sluttet Bord hos en Billardvert, som hedder Fedderspiel. Man betaler 3 ℔ dansk for 3 Retter Mad, Vinen aparte.

Frimurer-Logen har indrømmet en Sal til Lazareth for Studentercorpset, der har faaet Dr. Rahlff til Overlæge foruden 4 Underlæger. Til Lazareth for Landværnet er anviist v. Hemmerts Gaard paa store Kiøbmagergade, der for nogen Tid siden blev kiøbt til Waisenhuusbogtrykkeriet etc.

Engellænderne skulle have en Deel Syge og begrave Mange i Skaane.

Fredag 21 Aug.

Den hele samfulde Nat og Dag er hertil ikke indløben den allermindste Efterretning fra Siælland.

Da Kongen er her og den egentlige Regent, Kronprindsen, i Holsteen, saa gaaer det noget confus i Henseende til Formerne. Saaledes er intet Collegium endnu officielt underrettet om, at Krigen er udbrudt. At dette er Tilfældet, er ved en militær Ordre fra Kronprindsen bekiendtgiort Undersaatterne igiennem den høistcommanderende General. Om Seqvestrationen af Engelsk Eiendom m. v. har Kongen selv endnu intet sagt. Stiftsøvrigheden i Fyen har udstædt Caperbreve, uagtet Commerzcollegiet endnu ingen officiel Communication har om, at saadant kunde eller skulde skee.

Meningerne, om og hvorvidt vi kan staae os, ere forskiellige; men mærkeligt er det, at næsten alle danskfødte have got Mod, og derimod de tydske — som Ministrene tildeels ere omgivne af — ansee os for tabte.

Jkke mindre mærkeligt er det, at uagtet Engellændernes Fremfærd imod os er saa nedrig, at Admiral Gambier selv skal have sagt, at, dersom han havde kunnet troe Expeditionen

var stilet mod os, skulde han aldrig have taget Commandoen, og alle brave Engellændere maae revolteres, har dog en Assessor i Commerzcollegiet (Brandt) offentlig i dets Seance med Haardnakkenhed forsvaret den. O tempora!

Biskop Hansen i Fyen har ogsaa udstædt en Proclamation, som staaer i de fyenske Aviser, og hvori han opfordrer Præsterne til at opflamme Folket. Denne Proclamation er halvbibelsk og halvpoetisk, et smagløst Stykke, for hvis Skyld den gustne Misundelse, som han taler om, vist ikke skal komme i Bevægelse mod Forfatteren.

Det hedder, at Statsraadet har indstillet til Kronprinsen, at Kongen og Collegierne maatte forflyttes herfra til Rendsborg. Aarsagen maa da være denne: at kunne være Kronprinsen nærmere, saavel for Efterretningernes Skyld, hvilke nu passere til og fra Kronprindsen med Stafetter igiennem Colding, uden at Statsraadet faaer noget at vide deraf, som for de Kgl. Resolutioners Skyld, at disse ikke skulle komme alt for langt bag efter de udstædte Ordres. Imidlertid er der føiet Anstalt til, at Gudstieneste paa Søndag holdes i Slotskirken.

Først idag har Cancelliet communiceret den Kgl. Resolution, hvorefter Collegialpersonale[t] skulde begive sig med Hs. Majest. til Colding. Den er dateret d. 11 Aug., for at det kan see ud som, at den allerede i Kiøbenhavn var af Kongen underskrevet.

Cancelliet har af Directionen forlangt, at Skolens Cantor og tvende Disciple af øverste Classe maatte bestyre Sangen i Slotskirken. Det første havde ingen Vanskelighed, men i Henseende til det sidste blev svaret, at Directionen for Univ. o. d. lærde Skoler ikke kunde anvise Disciple af Latinskolen nogen Andeel i Kirke- og Sangopvartning, da dette Slags Forretninger her som allevegne siden 1 Jan. 1806 vare afsondrede fra de latinske Skoler.

Fæstningen Fredericia sættes nu saaledes istand, at den kan være sikker for et Coup-de-main. Da det meeste Mandkiøn er i Bevægelse til Fædrelandets Forsvar, seer man Høstarbeidet besørges især af Fruentimmer. Mange Steder skal man dog have saa vanskeligt med at faae høstet, at Kornet staaer og falder af for Modenhed.

Løverdag d. 22 Aug.

Jdag have alle Efterretninger fra Kiøbenhavn absolut manglet. Statsraadet har foreslaaet Kronprindsen, at Collegierne maatte forflyttes enten til Schlesvig eller Rendsborg, som man siger, fordi Colding ikke skal være aldeles à l'abri d'un coup-de-main. Kronprindsens Svar er endnu ikke indløbet; men man er vis paa, at Forflytningen ikke skeer til Schlesvig, siden Prinz Carl er der, med hvilken endog Localforbindelse undgaaes, siden han ifior Efteraar skrev det Brev til Haugwitz, der var indrykket i Moniteuren.

Man har her confiskeret et Sæt engelske Aviser. Man seer ikke videre af dem, end at Ministerialbladene prise Expeditionens vise Hensigt og Oppositionsbladene kalde den en Skandal.

Jeg har her i Byen forgieves søgt at faae et Exemplar af Pontoppidans Atlas. Det var alt for stor Rigdom at vente her.

Søndag d. 23 Aug.

Jnat kom en Stafet fra Amtmand Stemann i Sorøe til Kronprindsen. Den passerede her igiennem, uden at selv Statsraadet fik Underretning om, hvilke Efterretninger den medbragte.

J Formiddags hørte jeg i Sognekirken — der ikke er saa styg inden i som uden paa — en Præken af en Student Iørgensen om almindelig Menneskekiærlighed — behandlet ogsaa paa en temmelig almindelig Maade. At han just ikke havde noget fiint judicium, derpaa kan blandt andet dette være et Beviis. »Menneskekiærlighed, sagde han, kan udøves af alle, fra Kongen indtil den ringeste Undersaat, hiin ved de Skatte, Forsynet har betroet ham, denne ved de Jndsigter og Evner, han besidder.« Kongernes Skatte og Undersaatternes Jndsigter modsættes altsaa hverandre. Jngen Compliment for Regenterne, hvis Modsætningen var rigtig, især dersom de nu og — som er Tilfældet med de fleste — skulde kun være slet forsynede med Skatte. Efter Præken bleve 4 Tavler ombaarne; jeg saae ikke en eeneste give noget i dem, og de ombares tillige med saadan Hurtighed, som om Bærerne forudsatte som afgiort, at Jngen vilde give noget.

Siden Kl. 12 var der Gudstieneste paa Slottet. Kirken er

ret smuk i en forædlet gothisk Smag, men for nærværende Tid uden Orgel. Kongens Stol er i Fonden lige for Alteret. Paa begge Sider er Gallerie. Det eene paa venstre Haand af Kongens Stol var anviist til Collegierne og Officererne. Det andet til Publicum. Kirken var fuld. Præsten, Raaschou, havde til Text Ps. 3: Herre, mine Fiender ere mange imod mig etc. Denne Text udførte han temmelig maadelig uden Tankefylde eller ret logisk Orden. Hovedideen var, at vi i vor nærværende Stilling især bør søge Trøst og Opmuntring i den Tanke, at den retfærdige Gud vil forsvare vor retfærdige Sag. Han lovede at anføre os de Grunde, som skulde opmuntre os, men vi fik kun den samme. Declamationen var som i en fortløbende Bøn. Sproget var temmelig got, undtagen hvor Taleren repeterede sig selv med andre Ord eller med de samme. Hans Begyndelse var ikke heldig, da han strax anraabte Gud om at opmuntre de bange og trøste de forsagte, som om hele Forsamlingen — hvori en heel Deel Militære — havde bestaaet af Bange og Forsagte, hvilket ingenlunde var Tilfældet, uden maaskee med nogle Tydske. Nogle Udtryk faldt vel meget i det daglige Sprog f. E. at Kongen var flyttet fra Hovedstaden til det lille Colding. J Begyndelsen var han noget frygtsom, saa man begyndte at blive bange for, han skulde gaae fra Prækenen. Hele Gudstienesten varede 1 Time.

Mandag 24 Aug.

Den Kiøbenhavnske Post, som skulde komme idag, udeblev for første Gang. Rygter sagde, at Engellænd. havde besat Frederiksborg, at de havde nedhugget den skiønne Frederiksberg-Allee og begyndt at bombardere Byen fra Landsiden; at de Beleirede havde opbrændt Forstæderne; at Landværnet havde ingen Vaaben etc. Prinz Ferdinand ventedes., men kom ikke her. Stafetter gik frem og tilbage. Bernadotte skulde være i Kiel. Rygtet om, at Engellænderne havde tilbudet en Vaabenstilstand, fandt ligesaa lidet Tiltroe som det, at der var sluttet Fred mellem Frankrig og Sverrig paa det Vilkaar, at Sverrig skulde hielpe os med sin Skiærflaade.

En foregiven Spion, som var bragt til Rendsborg, har der hængt sig selv.

Jeg var i Eftermiddag spadserende ud til Paabye, en Landsbye

½ Miil herfra mod Vesten; Veien er smuk langs med Aaen. Bønderne ere alle Selveiere og velhavende. J Præstegaarden og Byen laae Soldater indqvarterede, der alle vare ved got Mod.

Da Kongens Ankomst her blev ansagt, udstædte Raadmand Abei her et Circulære til Præsterne i de omliggende Herreder og bad dem bringe Sengeklæder. Endnu ankomme daglig Vogne med saadanne, selv nede fra Horsens Kanten, og man maa vise dem tilbage, da man allerede er mere end forsynet. Det er blevet forsømt at avertere, at flere ikke skulde sendes.

Hertugen viste mig idag vort Manifest mod Engellænderne, skrevet paa Fransk af Bernstorff. Det er affattet med megen Værdighed og en vis ædel Moderation, selv under de bittreste Sandheder.. Man venter en dansk Oversættelse deraf.

Engellænderne have nedtaget Telegraphen paa Sprogøe og opkastet Batterier der. De skal have forundret sig meget over at finde Øen ganske ubefæstet.

Det er anordnet, at Postsækken, som til Søes afgaaer fra Fladstrand til Norge, vil blive kastet overbord og nedsynket, om Posten maatte vorde eftersat af fiendtlige Krydsere, som ikke kunde undløbes.

Ved en Kongel. Resolution er det idag befalet:

1. at vedkommende Departementers Navn skal bruges ved alle Expeditioner, uagtet disse kun underskrives af et enkelt Medlem.

2. at Generalveicommissionens Forretninger, forsaavidt Sielland vedkommer, underlægges Rentekammeret i Kiøbenhavn.

3. at det overlades til hver Departements-Chefs Bedømmelse og Conduite, hvilke Sager der i Colding skulle foretages til egen eller allerhøieste Afgiørelse.

4. at det overlades til hvert Departement at indkomme med nærmere Forestilling angaaende, hvorvidt Øvrighederne i Provindserne under nærværende Omstændigheder bør tillægges større Myndighed i de Sager, som ere det underlagte.

5. at [det] tilkiendegives samtlige Embedsmænd paa Øerne, som kunne være udsatte for at omringes af Fienden, at de, naar Communicationen afskiæres dem, have at forholde sig efter beste Skiønnende og at bruge Embedsconduite.

Efter en anden Resolution fra idag anordnes der for Norge en interimistisk Regieringscommission, som bemyndiges til paa

eget An- og Tilsvar at afgiøre alt, hvad der til Landets Tarv ansees fornødent, og hvortil ei betimelig kan erhverves Kongel. speciel Resolution, til hvilken Ende samtlige Over- og Underøvrigheder i Norge uden Undtagelse befales at indhente Forholdsordres fra denne Regieringscommission, hvis Sæde bliver i Christiania. Til Medlemmer af denne Commission ere udnævnte Generalmajor Prins Christian August af Augustenborg, som fører Præsidium, Stiftamtmand Moltke i Christiania og Justitiarius sammesteds Etatsr. Falsen.

Tirsdag 25 August.

Man erfarede idag, at Vagtskibet i Sundet Fregatten Frederiksværn, som havde kappet Anker og var gaaet op i Kattegattet for at redde sig til Norge, er taget af Engellænderne efter en Fægtning, hvori den har havt 18 Blesserede, hvilke siden ere blevne udvexlede mod de 5 Engellænder, man havde taget paa det erobrede engelske Skib. Men at Fregatten skulde være taget af en engelsk Brig, haaber man ikke maatte være sandt.

En officiel Beretning fra Steen Bille til Admiral Vleugel om det Angreb med vore Smaafartøier, ved hvilket vi toge de tre Skibe og tvang Engellænderne til at lade være at kaste Bomber ind, har idag circuleret til Læsning. Bille havde selv sat sig i Spidsen og ladet sig betiene af Admiralitetets gamle Sluproere, der just ikke havde været store Elskere af den Commission.

Meeningerne om, hvorvidt og hvorlænge Kiøbenhavn kan holde sig, ere her meget forskiellige. De Fleste meene, at den got kan holde sig et Par Maaneder; andre, at den snart maa give sig. De sidste ere endog af den Tanke, at det af denne Aarsag var det ønskeligste, at Engellænderne fik den efter liden Modstand end efter megen og for Byen ødelæggende, skiønt dog unyttig. Man haaber ellers i mørke Nætter, og naar stormende Veir indtreffer, da at skulle faae Tropper i smaa Partier satte over til Siælland.

Ved Snoghøi og Middelfart anlægges i disse Dage Batterier. Det hedder, at Engell. have besat Samsøe. Prinds Ferdinand er endnu ikke kommen. Det hedder, at han i Odense oppebier Kronprindsens nærmere Ordre.

Onsdag d. 26 Aug.

J Selskab med Etatsraad Knudsen af Cancelliet giorde jeg idag en Tour til Fredericia. Veien gaaer igiennem lutter skiønne Egne, men er selv endeel ubeqvem, især imellem Colding og Kroet Krybilye, da dens Ryg er slet brolagt, og Jordveiene ved Siden snevre og heldende.

Fredericia røber i dets hele Anlæg Plan til, at det skulde være blevet noget stort, hvortil ogsaa dets Beliggenhed kunde være gunstig. Man viser endnu de Pladser, som vare bestemte til Slotsbygning, Collegier o. s. v. En stor Have skulde have været gravet; altsammen i den Jdee at henlægge Residentsen dertil. Nu er det en velfortificeret Landsbye, der har omtrent 4000 ell. 3500 Jndbygg., hvoraf 1000 ere Colonister og for største Deel Reformerte eller Calvinianer, hvorfor de af Bønderne i Omegnen kaldes Kolfiner. De leve meest af Agerdyrkning, og Colonisterne af Tobaksavl. Raadmand Brun har en Klædefabrik, hvortil han forhen meget har brugt Folk af Colonisterne, men har lit efter lit afskaffet dem, da han befinder sig bedre ved de Jndfødte. Jsær havde de catholske Arbeidere giort ham mange Chicaner. Jnden Byens Volde er ligesaa meget ubebygget som bebygget. Paa det første saaer man Korn o. s. v. Voldene ere temmelig anseelige, men forsømte, især ud til Stranden, hvor de for en Deel ere nedfaldne. Vindebroen, som fra Landsiden førte over Gravene (der nu ere tørre), er forlængst forandret til en simpel Træebroe, og Graven under samme opfyldt med Jord. Commandanten har Jndtægten af Græsningen, der indbragte 7 à 800 Rd. i Forpagtning, saalænge det var Byens Kiør tilladt at gaae derpaa, men er falden til 400 Rd., siden det sidste er blevet forbudet. Luften er reen og sund, hvortil og de meget brede Gader og lave Huse bidrage.

Byen har en Latinskole, hvori der for nærværende Tid ere 5 Lærere og 5 Disciple. Lærerne koste 2600 Rd. aarlig, altsaa hver Discipel 500 Rd. Skolebygningen er en Hytte, i hvis egentlige Skoleværelse man seer Himlen giennem Loft og Tag. Gulvet er af Steen, og Kakkelovn er der ikke. Disciplene gaae derfor omkring fra den eene Lærer til den anden.

Paa Hiemveien mødte vi en Snees Vogne, som havde ført Kongens Kiøkken fra Snoghøy til Colding.

Torsdag d. 27 August.

Kongens Kiøkken, som kom i Aftes, havde været 9 Dage underveis. De Engelske havde tilladt 9 Vogne med Kongens Gods at kiøre ud. Flere havde Man ikke forlangt af Frygt for at faae Afslag. Men da man nu kom, havde man 14 (andre sige 22). Dette foranledigede den Engelske Officer, som skulde paasee Afsendingen, at giøre Jndsigelse mod alle, som vare over de 9. J Hast — kun eet Qvarteer tilstodes dertil, og Officeren stod med Uhret i Haanden — maatte man derfor pakke saa meget, man kunde, paa de 9 Vogne og lade Resten gaae tilbage. Dette var saaledes Tilfældet med Conditoriet og en Vogn med Vine. Transporten tog Veien ad Wordingborg, hvortil de samme Heste fra Kiøbenhavn maatte bruges, da ingen Forspand maatte faaes. Engellænderne forbøde Karle og Heste at komme tilbage til Kiøbenhavn. Under Ompakningen, som skede ved Frederiksberg, saae Folkene to halvvoxne Drenge nede fra Vebek, som Engell. havde tvunget til at vise dem Vei til Frederiksberg. Disse to Drenge græd og klagede sig til vore, at Engellænderne ikke vilde lade dem slippe, og at de lode dem lide Mangel; men det blev dem strax forbudet at tale videre. Engellænderne vare iøvrigt saaledes posterede, at de i et Øieblik havde kunnet omringe den hele Transport, hvis nogen Slags Misforstaaelse skulde være opkommen.

Af Frygt for personlig Visitering efterlod Justitsraad Nielsen, der som Hofrevisor tilligemed Overkammerjunker Calmette forestod Transporten, i Nyekiøbing alle de vigtige Papirer, han havde med. Deriblandt ogsaa en Pakke for mig, indeholdende haandskrevne Sager til Historien af Kiøbenh. sidste Beleiring. Mellem Lolland og Langeland bleve de rigtig nok visiterede, men kke personligen, saa denne Forsigtighed ikke var nødvendig. Overhovedet vides ingen ret Grund til, hvorfor man, da man dog havde engelske Passer, hellere valgte den længere Vei over Smaa-Øerne end den kortere over Fyen.

Fra Sielland haves kun løse Efterretninger. Engellænderne selv skal holde ganske god Mandstugt, men den tyske Legion være noget Røverpak.

J den med Dagsposten ankomne Hamborger-Correspondent staaer den danske Regierings Declaration i tvende Sprog. Man forundrer sig ikke ganske uden Grund over, at denne Decla-

ration ikke samtidigen er bleven publiceret paa dansk, deels fordi det ikke synes passende, at de danske Undersaatter først af fremmede Aviser skal lære den at kiende, deels fordi det nu let kan befrygtes, at en og anden Journalist giør en slet Oversættelse, hvorved Originalens Værd taber sig, hvilket havde kunnet forebygges, hvis Regieringen selv havde foranstaltet en Oversættelse og meddeelt Aviserne den.

Med Hamborg-Posten ankom idag til Posthuset her en Pakke af et Blad, kaldet til Folket, indeholdende tvende Krigsdigte, det eene af Prof. Guldberg i riimfrie Vers, det andet af Kammerjunk. Schach Staffeldt, der saaledes skulde uddeles. Begge svare i ingen Henseende til deres Bestemmelse; Guldbergs er saa høitravende, at ingen Almuesmand kan forstaae det, og Schach Staffeldts mangler ligeledes Popularitet og den Kraft, som skulde henrive. Det er populære og fyrige Sange med raske Melodier, som skal giøre Virkning ved saadanne Leiligheder. En meget skiøn Krigsvise stod i den sidste Altonaer-Mercur.

Legationsraad Manthey er idag reist til Kiel, saa der nu ikke er en eeneste af det udenlandske Departement tilbage her. De fremmede Ministre paa den franske nær, som er i Kiel, ligge endnu i Christiansfeldt.

Fredag d. 28 Aug.

Reiste til Ribe. Dertil ere fra Colding 8 Mile. Naar man kommer en halvanden Miil fra Colding henimod Anst, taber den smukke Egn sig og gaaer over til flade og skarpe Egne, tildeels begroede med Lyng. Anst Kirke tilhører Justitsraad Junghans i Colding, som holder den i fortreffelig Stand og har tækket den heel med Blye, hvortil han tildeels har kiøbt det, som andre af Cancelliet fik Lov at tage ned af deres Kirker. Ved Siden af Vaabenhuset sees i Væggen anbragte to qvindelige Figurer af meget slet Arbeide i Steen, havende et Dyr ved sig, som skal være et Lam, men kunde ligesaagot tages for en Ulv. Efter Tradition skal det forestille to Søstre, som først have bygget denne Kirke. Tæt ved Byens Kroe er Skolen, en vel vedligeholdt Bygning med en Jnscription i danske Vers paa en Steen over Døren, som fortæller, at det er en af de 240 Skoler, Friderich 4 (hvis Chiffer ogsaa er anbragt) lod

bygge paa Ryttergodserne, og i øvrigt udtrykker Kongens religiøse Tænkemaade og hans Ønske, at hans Efterkommere maae tænke som han.

Omtrent 4 Mile fra Colding ligger Foldingbroe, hvor Toldstedet er for Stude etc., som passere fra Jylland til Slesvig. En Mængde Toldbetiente ere ansatte paa den hele Linie fra Colding til Ribe og have hver sit Stykke at patroullere paa. J Kroen ved Foldingbroe — et skident Hul — saae jeg 3 à 4 af disse Svende, som havde Udseende af Dagdrivere og Brændeviinselskere. Herfra til Ribe ere omtrent 3 Mile; thi endskiønt der betales for 8 Mile, er der dog ikke stort over 7. De sidste 2 Mile ere lutter Hede, og da Landet er saa fladt som en Pandekage, seer man Domkirkens Taarn strax oven for Foldingbroe. En halv Miils Vei fra Ribe begynder Egnen at blive sidere og moseagtig, og nærmest ved Ribe er det lutter Vand og Eng, liig Marsken i Holsteen. J nogen Afstand fra Byen begynder en Art af Chaussee, der giver en god Vei, som ellers over Heden er meget sandet. Den sidste Miils Vei kiørte jeg ifølge med en Vogn, hvorpaa Manden, som kiørte, var saa nysgierrig, at han endelig vilde, jeg skulde staae af og sidde op hos ham, for at han kunde spørge mig, eller, som han sagde, jeg vil snakke med ham, hvori hans Ønske dog ikke blev opfyldt. Den Dialect, Almuen her taler, falder afskyelig i Øret.

Løverdag d. 29 Aug.

Jeg tilbragte det meeste af Dagen paa den latinske Skole, der nu er en vel indrettet og smuk Bygning. Skolen har 22 Disciple, hvoriblandt to fra Tøndern. Sønden for Byen er nylig indrettet en stor Kirkegaard, som giennemskiæres af et Par Gange, der med Tiden kunne blive til Alleer. Den støder mod Sønden til en Arm af Nipsaa. Byen har forhen havt 6 Præster til de to Kirker; nu har den kun 3 i alt. Den forhenværende Garnisons Hovedvagt er for Tiden et Arbeidshuus. Byen skal nu neppe have 1400 Jndbyggere, som meest leve af Agerdyrkning og Græsning. Byen skal have henved 600 Køer, som græsse i Marsken, der paa den vestlige og sydlige Side støder til Byen. Dens Handel er saa got som ingen. Her tilskriver man denne Handelens Forfald især Nærheden af det Slesvigske,

hvor alting kan haves for bedre Kiøb formedelst de mange flere Privilegier, Jndbyggerne der nyde.

Hele Byen stod her i den visse Formening, at Engellænderne vare blevne total slaaede i Siælland. Denne Efterretning havde en Post fra Tøndern bragt med og sat i Circulation. En Reisende fra Colding har nu ganske tilintetgiort dette glade Haab, der i sig selv kun var meget svagt grundet.

Her fra Egnen ere blot 120 Mand af Landværnet udskrevne og afmarscherede til Aarhuus, men de øvrige beordrede at holde sig færdige.

Paa Domkirkens Taarn er giort Anstalt til Signaler, der correspondere med Kystsignalerne. De ere en Flagstang om Dagen og Lygter om Natten. De, som have Vagt, opholde sig paa et lidet Værelse i Muren høit oppe i Taarnet, der formodentligen ogsaa i gamle Dage har været Vægterkammer.

Søndagen d. 30 Aug.

Gammel Ribe har ikke, som Terpager siger, ligget en halv Miil fra det nærværende Ribe ved Vestervedsted eller Farup, men uden for Nørreport; hvor der nu ere Tofter og nogle faa Huse, har tilforn været adskillige Kirker, Klostere og mange Huse, og dette er gammel Ribe.

Raadstue- og Stiftsarchiverne ere vigtige formedelst de gamle Documenter, de indeholde.

Det første er nu for største Delen bragt i Orden af nærværende Borgemester Lund; dog ligge endnu mange Papirer ugiennemseete. De ordnede indeholde en gl. Pergam. Codex, indbunden med Sølvbeslag, hvori Riber-Ret og Waldem. 2. jydske Lov; de skal være benyttede af Kofod Ancher. Fremdeles en saakaldet Domsbog, der begynder med 1404; Raadets Acta, en stor Svite; en gl. Jordebog; Byens Regnskaber; dens Skattevæsen; en Mængde Tingbøger o. s. v. Ogsaa giemmer Man der endnu det saa kaldte Raadmandsskab, som Terpager omtaler p. 460. Det er af Træe, viid for neden og for oven, indknebet i Midten, Randen omgiven med en bred Sølv-Ring, hvorpaa staaer tydeligen den hos Terpager l. c. anførte Jnscription. Archivet er i Raadhusets anden Etage, der ellers staaer ledig paa det Værelse nær, hvor Archivet er. J underste Etage er et Forsamlingsværelse for Raadet, hvori Por-

træter hænge af Byens sal. Præsidenter, Fængsel for Forbrydere etc. Raadhuset er egentligen et gammelt Gildehuus, hvorfor det eene af Arresterne endnu kaldes Smørkammeret.

Stiftsarchivet har hidtil været i Domkirken, hvor det fordærvedes af Fugtighed. Den nærværende Stiftsrevisor, Casserer Hansen, stræber at faae det befriet fra Fugtighed og Møl, og har til den Ende taget det hiem i sit Huus for tillige at ordne det, hvorefter der igien i Domkirken skal udsøges et mindre fugtigt Sted, hvor det kan giemmes. Det indeholder mangfoldige gamle Documenter fra 13, 14 og 15 Aarhundrede, hvoraf dog de vigtigste alene i Afskrift, da Originalerne ifølge et Kgl. Resc. af 1776 bleve sendte over til Kiøbenhavn til Langebek og ere nu formodentligen paa det Kgl. Bibliothek. Afskrifterne udgiøre et eget Foliobind og ere giorte af da værende Capellan Grønlund, som derfor fik 150 Rd. Samme Grønlund har opfyldt sit Exemplar af Terpager med mangfoldige vigtige Anmærkninger; dette Exemplar eies nu af Skolebibliotheket. Han efterlod sig ogsaa ved sin Død en stor Mængde Excerpter, men som man ikke veed, hvor ere komne hen. J Stiftsarchivet kunde Grønlund ikke finde den af Terpager saa ofte citerede gl. Bog: Oldemoder s. Træbogen.

Den Puggaards Stok eller carcer scholasticus, som Terpager omtaler p. 504, findes ikke for nærværende Tid i Puggaards Kieldere, og den nærværende Rector erindrer sig aldrig at have seet den. Ligesaalidet har han nogentid seet plumbum chorale ib. 138. Cathedralkirkens Bibliotheks Levninger kom tilsidst (Terpag. 228) ind i Lectorium. Da dette blev nedbrudt, blev Levningen nedlagt i det Capel ved Daaben, hvor fordum Stiftskisten har staaet. Men nu veed man ikke engang om disse Levninger nogen Beskeed. Af de to Stiftskister (Terpag. p. 195) er kun den eene tilbage, og deri intet. Hvor den anden, der giemte endeel ossa sanctorum, er bleven af, vides ikke. Det Fyrfad, som Terpag. omtaler p. 201, blev ved sidste Reparation af Kirken solgt til en Gyrtler. Det brugtes endnu i nærværende Rectors Skolegangstid om Vinteren til at varme Disciplenes Fødder i Kirken. Den hellige Christophers Træbillede (Terpag. 342) tog man ogsaa ved sidste Kirkereparation og hug i Stykker til Brænde for at smelte Blye.

Mandagen 31 Aug.

Reiste tilbage til Colding. Uden for Ribe Nørreport er anlagt en ny Vei tilligemed en Broe over Aaen. Dette er Stiftamtmand Moltkes Fortieneste, hvorfor Byen har opreist ham en Æresstøtte lige for Broen. Ved min Hiemkomst til Colding havdes ingen anden Efterretning fra Kiøbenhavn, end at Carstenskiold og Oxholm skulle have foreenet sig ved Kiøge, at en Deel af Landværnet er bleven væbnet med Piqver og Landser, at Engell. ere fordrevne af Clasens Have; at de Danske have anlagt Batterier ved Broen over Peblinge-Søen og ved Sct. Hans Hospital, samt nedhugget de høie Træer ved Blaagaard. J Kiel udgives et Slags officiel Avis af Auditeur Mariboe. J Anmeldelsen deraf ere tvende grammaticalske Feil.

Den under 28 Aug. omtalte Jnscription over Skolens Jndgang i Store-Anst lyder saaledes:

Halvtredsindstyve Aar Gud har nu mig opholdet,
At Sygdom Krig og Pest mig intet ondt har voldet,
Thi yder jeg min Tak og breder ud dit Navn
Og bygger Skoler op de Fattige til Gavn.
Gud lad i dette Værk din Naades Fylde kiende,
Lad denne min Fundatz bestaae til Verdens Ende,
Lad altid paa min Stool een findes af min Æt,
Som meener Dig, min Gud, og alle Skoler ræt.

Saavidt jeg erindrer er dette Vers af Th. Kingo. Paa min Tilbagereise fra Ribe talte jeg med Skoleholderen, som var meget vreed over, at man fordrede Afgift af ham af hans Skolejord efter Fdn. af 1 Oct. 1802 og Forhøielse af 1803, da han paastod, at Skolejorden var indberegnet under Byens Hartkorn og ikke derfra afsondret, saa at Bønderne deraf erlagde Skatten, og Kongen saaledes fik dobbelt Skat af den samme Jord. Muligt, at Skoleholderen har Ret, og at dette er et af de sædvanlige Kammerkneb.

Tirsdag d. 1 Sept.

Sex Overjægere af General Ewalds Jægerregim. ere idag passerede her igiennem for at liste sig over til Sielland. De have uddeelt her et Blad: en Siellænders Bemærkninger ved den af Engelskmændene i Sielland uddeelte Proclamation.

Man er ved at forfatte en Proclamation til det norske Folk.

Den synes at komme noget sildig. Den er udkastet af Hertugen paa Tydsk, og jeg har giort en fri Oversættelse deraf paa dansk.

Jdag er en Deel svært Artillerie passeret herigiennem Colding, hvilket skal bruges til de nye Batterier ved Snoghøy og Middelfart.

Det Diplomatiske Corps maa i denne Tid høre meget, fordi det med al sin diplomatiske Snildhed dog har ladet Danmark saaledes overrumple, og det medens vi havde en Legation i London. Allerede i Begyndelsen af Juli var Rygtet om en Expedition mod Danmark almindelig i Engelland. Oeconomie- og Commerzcollegiet advarede Bernstorff, men forgieves. Sidstnævnte Collegium var fuldkommen overbeviist om Engellændernes fiendtlige Hensigter, da det under 17 Jul. efter Bernstorfs Ordre tilmeldte Consul Dull i Amsterdam om Nulliteten af foregivne Tvistigheder mellem Engelland og Danmark, og befalede ham at sætte dette i Aviserne, hvoraf da ogsaa Følgen var, at man læste Dulls Avertissement om det fuldkomneste Venskab paa samme Tid, som den engelske Flaade allerede laae i Sundet. Aldrig har vort udenlandske Ministerium været saa uheldigen vantroe. Kiøbmænd i Altona og Hamborg skreve i Slutning[en] af Jul. derom som om en afgiort Sag. En Skipper, som kom til Kiøbenhavn efter en hastig Reise fra Engelland, fortalte, at man i den Engelske Havn havde sagt til ham, at han maatte skynde sig, hvis han vilde vente at komme til Kbhavn, inden Engellænderne fik den.

Onsdag 2 Septemb.

Mere Artillerie er gaaet her igiennem idag med 10 à 16 Heste for hver Kanon. For nogle Dage siden gik en Engelsk Brig ind i Ebbeltoft Viig, og borttog 3 Fartøier af 6, som laae der. Skipperne paa de tre, som slap, skyndte sig at lade deres løbe paa Grund. Af hine 3 leverede dog Engelskmanden godvillig det eene tilbage og lod Skipperne for de tvende andre sige, at de ogsaa kunde faae deres, om de vilde afhente dem; men Levnetsmidlerne, som de fandt paa dem, beholdt de.

Ellers intet Nyt og ingen Efterretninger.

Torsdagen d. 3 Septemb.

Dags-Posten har medbragt den Erklæring i Moniteuren, at vi hverken i Henseende til Penge eller Folk skulle mangle fransk Understøttelse. Privatbreve fra Lybek og Altona melde, at det der er almindelig Troe, at de Franske ville besætte Holsten, hvilket her sætter mange i Bekymring.

Jgiennem den russiske Minister Lisakavitz, som nylig har forladt Kiøbenhavn, er den Efterretning bleven udbredt, at Engellænderne allerede begynde at indskibe sig, hvilket dog her ikke finder megen Tiltroe.

Ogsaa idag er mere Artillerie passeret her igiennem fra Rendsborg. Ellers intet nyt.

Ved en ny Kongel. Resolut. af 2 Sept. er Amtmand Rosenkrantz tilforordnet den norske Regieringscommission; tillige er det nøiere bestemt, at denne sidste ikke skal have med militære, men blot med civile Sager at giøre, hvilket sidste Ord staaer to Gange understreget i Commissionen. Endelig bemyndiges Commissionen til at overlade til Stiftsbefalingsmændenes Afgiørelse saadanne Sager, som uden Betænkelighed kunne dem overgives, for at Commissionen ikke skal bebyrdes med alt for mange Expeditioner, og hindres i at vaage for det Hele. Commissionen bestemmer hvilke Sager, der kunne afgiøres af Stiftsøvrighederne, og Collegierne meddele den de i saa Henseende fornødne Oplysninger. Det hedder, at Rosenkranz er bleven sat ind i Commissionen for at — da Prinz Christian af Augustenborg sielden vilde kunne være tilstæde — Etatsraad Falsen, der er noget egensindig og fremfusende, ikke skal blive alt for raadig over Stiftamtmand Moltke, men der saaledes altid i fornødent Tilfælde være en Stemmepluralitet af de mere sindige, Moltke og Rosenkrantz, imod ham. Synderligt nok er ellers Forholdet mellem de Kongel. Collegier her og denne Regieringscommission. Da den sidste staaer i Kongens Sted, saa er den i visse Maader over Collegierne. Men da den skal være ansvarlig, for hvad den giør, for Kongen, og hvis Kongen skulde faae isinde at fordre den til Ansvar for noget, saadant naturligviis vilde skee ved Collegierne, saa maa Commissionen tillige betragte disse som dem, den engang skal giøre Regnskab for, og følgelig disse at være over den selv.

Jdag har Luften første Gang havt den Kiølighed, som viser, at Sommeren er til Ende.

En Fordeel, Colding har havt af Collegiernes Nærværelse her, er ogsaa denne, at alle Gaderne have faaet deres Navne satte paa Hiørnerne.

Fred. 4 Septemb.

Med Hertugen af Augustenborg reiste jeg idag til Fredericia. Vi toge ind hos en Klubvert, som hedder Rasmussen. General Baudissin var ogsaa kommen her idag for at besee Forsvarsanstalterne og især de nye Batterier ved Snoghøy. Hertugen indbød denne General, Grev Holstein, Major Kaalund, en Prins af Witgenstein — som blev kaldet Durchlauchtighed, skiønt det efter Hertugens Sigende til mig ikke tilkom ham — Capitain Moltke og endnu nogle andre, alle Officerer, saa der ingen Civile vare ved Bordet uden Hertugen selv og jeg. Vi fik 4 Retter Mad. For de 10 Couverts betalte Hertugen 17 Rd., Viin og Caffe iberegnet, hvilket ikke just var dyrt, skiønt Maden var temmelig maadelig. Alt hvad der var i Byen af Militær og af civile Embedsmænd giorde Cuur hos Hertugen før Maaltidet. Der bleve strax satte to Skildvagter ved Porten, hvor han aftraadte, og Trommen rørtes ved hans Passeren forbi Hovedvagten.

Løverdag d. 5 Sept.

Det udgives for vist, at det igaar Nat er lykket en heel Bataillon let Jnfanterie at komme over til Sielland fra Kierteminde af.

J den til de fremmede Magter udstædte Declaration criticeres de Ord: succomber dans la lutte som indeholdende alt for megen Fortvivlelse eller Tilstaaelse af Trang til fremmed Hielp.

Paa Slottet grassere Rotter og Muus — som længe der have havt et roligt Hiem — saaledes, at man ikke kan sove for dem om Natten.

Fra Kiel af ere nogle Krigsviser sendte omkring til Uddelelse, en under Titel: Soldatersang paa Marschen, en anden: Krigssang for den danske Hær. Ogsaa noget i ubunden Stil under Titel: Til den danske Soldat, ventelig af Prof. Guldberg.

Jndqvarterings-Godtgiørelsen for de Kong. Collegier her i

Colding er nu fastsat. For Statsraadets Medlemmer, Collegiernes Præsidenter og samtlige Medlemmer betales om Sommeren 12 Rd., om Vinteren 24 Rd. maanedlig; for Bureau- og Contoircheferne 8 Rd. om Sommeren, 16 om Vinteren; for Fuldmægtiger, Cancellister, Undercancellister og Copiister 5 Rd. om Sommeren og 10 Rd. om Vinteren for hver Maaned.

Søndagen d. 6 Sept.

Posten bragte idag i et №. af Moniteuren den Samtale, Iackson og Kronprindsen skal have havt med hinanden i Kiel. Deri findes et og andet, som man her ikke vidste før, ligesom man og veed et og andet, som ikke staaer der f. E., at Iackson i Begyndelsen ikke sa[g]de andet end Vous til Kronpr., hvorpaa denne spurgte, om han ikke vidste, hvem det var, han talte med, at det var en Prinz, Kongen af Danmarks Søn, hvorpaa Iackson blev noget høfligere og brugte Tiltalen: Monseigneur og Vôtre Altesse Royale.

J samme №. af Moniteuren faae vi et Rap i Forbigaaende, da det siges, at den Omstændighed, at vi nu have vore fleste Tropper i Holsten og ingen i Sielland, kommer af Fastlandets ubeldige Principer de n'avoir de jalousie que contre la France. Jmidlertid er det en for nærværende Tid blandt alle høiere Civile og Militære almindelig Overbeviisning, at, dersom vi ikke just nu vare blevne angrebne af Engellænderne, vilde Holsten være bleven besat af de Franske, saa at Engell. Angreb baade var grundet paa en rigtig Supposition og tillige aldrig kunde for os have indtruffet paa en i politisk Henseende beleiligere Tid. Denne Overbeviisning skal ogsaa de franske Generaler have yttret.

Efter Rygte er der Ueenighed mellem Admiral Popham og Gambier, da den første har villet, man skulde angribe, den sidste sat sig derimod.

Et Par engelske Officerer have været i Land her i Jylland ved en Herregaard, som heder Worsnesgaard, og drukket Kaffe i en Kroe, hvorfor de hver have betalt en Ducat.

Proclamationen til det Norske Folk er nu afgaaet. Den blev udkastet paa Tydsk af Hertugen af Augustenborg, der gav mig den at oversætte og tillige at foreslaae, hvilke Forbedringer deri jeg maatte troe at kunne giøre. Udkastet var i det Hele

ganske som en Proclamation af denne Art bør være, kort, fyndig, værdig. Kun ved een Periode foreslog jeg en Forandring, som Hertugen strax approberede. Ved Oversættelsen søgte jeg saa meget muligt at anvende gamle danske Ord, der uden at være forældede dog havde en vis antiqua sanctitas og forhen i lignende Tilfælde pleiede at bruges f. E. Ulempe, Standhaftighed, Fortrøstning, Trofasthed o. s. v.; thi det er slemt, naar, især i saadanne Tilfælde, den tyske Original skal skinne frem, hvilket dog saa ofte er Tilfældet, med hvad der nu fra Collegierne udstædes, hvor desværre en stor Deel af de vigtigste Personer tænke med større Lethed paa tydsk end paa dansk. Mod et og andet i Sproget havde dog Grev Reventlov noget at indvende — hvor competent en Dommer! — men da hans Forslag til Forandringer tilstilledes Kronprinsen tilligemed Udkastet selv, antog denne slet ingen af dem.

J Eftermiddag var jeg i Christiansfeldt i Selskab med nogle Bekiendtere. Der opholde sig der adskillige Kiøbenhavnske Familier i denne Tid. Stedets Beskaffenhed er tit nok beskrevet af andre. Vi spiste til Aften i Vertshuset baade got og billigt, og Conversationen blev meget levende i Anledning af en Discussion mellem Justitsr. Smith-Phiseldek af Oeconomie- og Commerzcollegiet og mig angaaende videnskabelig Dannelses Nødvendighed som Forberedelse til at blive duelige Forretningsmænd i de høiere Poster. Han, skiønt selv videnskabelig dannet, meente, at den sunde Fornufts frie Uddannelse ved Realkundskaber med Tilsidesættelse af Sprogunderviisning og andet lærdt Pedanterie var det rette, at den lærde Dannelse giorde uskikket til practiske Forretninger, og citerede navnligen Amtmand Arctander og Amtmand Ahrentz som Exempler paa udmærkede Geschäftsmænd, omendskiønt og fordi de ei vare engang Studentere. Justitsraad Rottbøll kom til og spurgte, om de da vel vare blevne mindre duelige, hvis de havde lært, og han i Foreening med Secretær Gierlev og mig bekiæmpede saaledes den fordømte Lære om den simple sunde Fornufts Tilstrækkelighed og Routine-Mekanismens Ypperlighed, at vi afvæbnede paa det fuldkomneste alle Modgrundene, og Resultatet blev, at Collegier, der ikke bestaae af andet end Routine-Mennesker, ere ikke heller andet end Skriverstuer, hvor Talenternes og Kundskabernes Mangel bliver til Skue ja til

Latter for den mere cultiverede Deel af Nationen og lader Regieringen i Stikken, saasnart der er Spørgsmaal om Lovgivninger, nye Planer, offentlige Foranstaltninger. Muligt, at Justitsr. Smith, som Medlem af Commerzcollegiet, ansaae det for Pligt at forsvare i hiin Sætning dets Principer.

Jdag holdtes som sædvanlig Gudstieneste i Slotskirken. Sognepræsten Hr. Raaschou prækede noget yderligt Trivielt om Tillid til Forsynet. Sangen understøttedes af nogle Regiments-Hoboister, hvorved den blev ganske høitidelig. »Wer kommt heute in die Kirche?« sagde Kongen. »Der König und seine elende Suite«, svarede han sig selv.

Mandagen d. 7 Sept.

Jdag bleve vi noget satte i Urolighed ved Rygte om, at ved en Affære i Sielland Landværnet skulde have kastet sine Geværer og være bleven ganske adsplittet. Dette Rygte kom egentlig først fra Postfører Erichsen, der var kommen hertil fra Nyborg, hvorover General Baudissin lod ham sætte i Vagten og giøre Forklaring, hvilken gik ud derpaa, at han havde hørt det af to Landmaalere, som kom bag efter. Disse indtraf ogsaa virkeligen snart og maatte nu lade sig forhøre, hvad de vidste om den Sag. De sagde, at de i Nyborg havde fra deres Værelse oven paa hørt det fortælle neden under, og afgave overhovedet en meget usammenhængende Forklaring, hvoraf de fleste slutte, at det har været deres eget Paafund for at give Postføreren noget at løbe med.

Churfyrsten af Hessen har 60 Millioner staaende i de Engelske Fonds. Hans Jndtægter beløbe sig til 240000 Rd. aarlig. Han er altsaa af alle exilerte Fyrster den mindst beklagelige, ligesom hans Undersaatter ere det mindst af alle dem, der have tabt deres forrige Regentere.

Standsningen af Udførselen til Kiøbenhavn har stor Jndflydelse paa Levnetsmidlers Priis her i Jylland. Et Pund Smør koster her for nærværende Tid kun 8 ß; derimod 1 Tønde Salt 10 Rd.

Ved Trommeslag er det blevet forbudet her i Byen at sælge umoden Frugt. Det var at ønske, at saadant Forbud ogsaa skede i Kiøbenhavn og — overholdtes.

Tirsdagen 8 Septemb.

Med Ordonnantsen ankom i Eftermiddag fra Kiel №. 6 af Bladet Danmark i Aaret 1807, hvorved Man bestemtere erfarede, hvorvidt der var noget passeret ved Kiøbenhavn og i Siælland, og de circulerende Rygter saavel om det lykkelige Udfald fra Kiøbenhavn som om Landværnets Uheld under Carstenskiold blive derved bekræftede. Detaillerne ventes nu med Længsel. Man haaber, at det Rygte, at Studentercorpset skulde have lidt meget, ikke vil blive bekræftet. Uagtet de Farver, der i fornævnte Blad ere satte paa Landværnets Retirade, ansees det dog for afgiort, at det er blevet slaaet, endskiønt man haaber, det ikke er sandt, at Lollikerne skulle have kastet Geværet. — Besynderligt i øvrigt, at foromtalte Blad N°. 6, der indeholder saa vigtig en Efterretning, blev af Kammerjunker v. der Maas sendt til sin Frue her i Byen, som igien lod den circulere, hvorimod hverken Hertugen eller Statsraadet eller den commanderende General fik Bladet tilsendt eller om dets Jndhold nogen Underretning. Det var altsaa alene igiennem private Forbindelser og til private Folk, at en saa vigtig Efterretning blev sendt fra Hovedqvarteret.

Med stor Jil passerede herigiennem til Kiel i Eftermiddag Amtmand Wedel-Iarlsberg fra Norge. Han var kommen over i stor Hurtighed fra Christiania til Fladstrand med en af de Søllingske Baade og havde seilet fra tre engelske Skibe, som forfulgte ham.

Onsdagen d. 9 Sept.

Den Efterretning indløb, at Engellænderne have ved Ebeltoft taget 3 Skibe og brændt tre. Landværnet samlede sig for at skyde paa dem, men Engell. trak sig tilbage med Barcasserne. Ved et Skud fra dem blev en Landeværnsmand truffet lige i Hovedet og døde strax.

Ellers intet Nyt.

Torsdagen d. 10 Sept.

J Nat indløb Befaling fra Kronprinsen, at Kongen med sin Suite imorgen skal begive sig paa Veien til Rendsborg. Ordren indeholdtes i et Brev til Calmette (Overkammerjunker), men Statsraadet fik ikke mindste officiel Underretning derom, hvoraf

det sluttede, at saadant maatte være blevet forglemt. Heller ikke taltes der noget om Collegierne, der naturligviis ikke kan regnes til Kongens Suite. Ved samme Leilighed indløb den ubehagelige Efterretning, at Øen Helgeland havde maattet overgive sig paa Capitulation til Engellænderne, som der skal have taget en stor Mængde Sildeskibe eller Byser.

J stor Forventning blev alting sat i Formiddag, da man ved Stafet fik Efterretning om, at Schmettau var paa Veien hertil som Coureer fra Kiøbenhavn, og da formodentligen med Engelske Passer. Man spaaede sig i Almindelighed snarere onde end gode Tidender.

Lidt efter Middag ankom Schmettau. De, som havde frygtet det værste, havde dog blot giort sig fattede paa at høre om Forslag til en Capitulation; men hvor consternerede bleve alle ved at høre, at Byen allerede havde capituleret, at Fæstning og Flaade var i Fiendens Vold. Jndtrykket er ikke at beskrive. Om Rædselscenerne i Kiøbenhavn fra 2 til 6 Sept. ankom Privatefterretninger nok. Gener. Peymanns Capitulation og Bekiendtgiørelsen deraf til Borgerne fik man her med det samme. Alle høiere civile Embedsmænd havde tillige egenhændigen afgivet deres votum. Kun Steen Bille skal have protesteret mod Capitulationen, men dog tilsidst underskrevet. Alle beklage allermeest Kronprindsen og frygte, at et saadant Slag alt for meget skal angribe ham. Han er maaskee den ulykkeligste af Alle. J Kiøbenhavn er især Harmen over Flaadens Udleverelse overordentlig, og Tanken om, at den er erobret fra Landsiden — thi fra Søesiden have Engell. intet vovet — foranlediger der megen Declamation angaaende Øens Blottelse for Landtropper og Veeraaben over dem, som ere Skyld deri. Dette er især Bernstorff meent, der som Minister for det udenlandske Departement hverken selv burde have været saa slet underrettet eller tilladt sin Regiering at være det. Og vist er det, at naar en Surprise af denne Art kan finde Sted fra et Naboeland, hvor der endog er en dansk Legation, naar et Ministerium i overvættes Tryghed endog trodser de Rygter, som urolige hele Nationen, naar et heelt Departement, der for et selvsamme Skyld koster Staten uhyre Summer, opfyder sin Hensigt saa slet, at en Bonde i Jylland kunde have givet forstandigere, aldrig ufornuftigere Raad, saa er det i det mindste

ingen Merite. Da den første Division af den Engelske Flaade var ankommen i Sundet, blev der i Kiøbenhavn holdt en Conference mellem Statsministeren Schimmelmann (thi Hertugen og Reventlow vare borte) Admir. Vleugel, Cancelliepræsid. Kaas og Bernstorff, om ikke en og anden Forholdsregel i en Hast skulde tages f. E. indkalde Frifolkene, opfordre Landværnet etc., men Bernstorf satte sig derimod, da man netop derved kunde fremkalde Fiendtligheder. Der kan man nok sige, som det franske Ordsprog: qui se fait brebis, le loup le mange. Andre have bemærket herved, at man var ikke saa bange for at fremkalde Fiendtligheder — siden det skulde saaledes benævnes — fra Frankrigs Side ved tvende Gange at trække Cordon i Holsten, hvis Nytte blev indlysende, da sikkert Ulven havde spiist os, hvis vi der, som her, havde giort os selv til et værgeløs Faar; og for saavidt kan Moniteuren have Ret i at bebreide os, at vi ikke have viist Jalousie uden mod Frankrig.

Ved Schmettaus Afreise fra Kiøbenhavn var den gamle Peymann af Anstrængelse og Ærgrelse (hvortil kom en Blessure i Foden, han havde faaet ved et Udfald) saa svag, at han ikke ventedes til Livet. Det fortælles, at en Bomberegn stedse forfulgte det Huus, hvor han opholdt sig, uagtet han jevnligen flyttede fra det ene Sted til det andet. Af dette og flere Mærker sluttede Man, at Engell. havde en Mængde Spioner i Byen. General Catchart skal have beklaget sin Skiæbne, at blive saa smuk en Stads Forstyrrer, men Admiral Popham skal ikke have villet, at noget Huus maatte blive tilbage, men alt forvandlet til en Steenhob. Et Rygte sagde, at Engell. havde faaet endeel Skyts fra Sverrig, hvilket dog af andre regnedes til de sædvanlige ondskabsfulde eller blot af Mistanke udsprungne Rygter.

Hertugen reiste i Eftermiddag. Han sagde, at Kronprindsen allerede var fattet paa det Værste. Han skal have sagt, at naar Kiøbenhavn skulde capitulere, vilde han intet høre uden om en militær og ikke om nogen politisk Capitulation. Den som er skeet, er halv militær og halv politisk. Paa Fred med Engell. menes der ikke at være at tænke.

Studenterne have meest været stillede paa Volden. Man veed endnu ikke uden om fem dræbte iblandt dem; af disse ere de 3 Etatsr. Colds eeneste Søn, Justitsraad Holms Søn og

en af Cancellieraad Qvistgaards Sønner. Overlærer Munthe ved Frue Skole har mistet den eene Arm. En Datter af Profess. Hornemann fik Foden saaledes qvæstet, at den maatte sættes af. Adskillige Studentere havde indgaaet etslags Fostbrødrelag med hinanden, at staae og falde med hverandre.

Efter hvad Man fortæller, have Engellænderne paa Frederiksberg slet ikke indqvarteret sig i Hovedbygningen, hvor Kongen boede, men blot i Sidebygningerne; de have sat Vagt for Kongens Værelser, at Jngen skulde komme derind. Denne Efterretning har fornøiet Hoffolkene her saaledes, at deres Glæde herover holder dem skadesløse for alt det øvrige.

Nu er da og Befaling kommen til Collegierne at flytte til Rendsborg.

Fredagen 11 Sept.

Nogle af Collegierne ere allerede reiste idag. Ellers ingen nye Efterretninger. Al Verden har idag gaaet og mistrøstet hinanden. Man har oven i Kiøbet havt den Frygt, at den insolente Iackson skulde komme tidligere til Kiel end Schmettau, og Kronpr. saaledes først erfare vor Ulykke af en overmodig Fiende.

De, som skulle reise til Rendsborg, har man paa Amtstuerne i Hadersleb og Apenrade anviist saa mange Penge i Schlesw. Holst. Banco, som de her kunde aflevere i Danske Sedler, og det uden at beregne dem nogen Cours, hvorved man ellers vilde have tabt en Snees Proc. Ellers har indtil Dato enhver levet paa sin egen Pung, og ingen Diætpenge ere endnu anviiste.

En Reisende fortalte, at han havde seet Landværnet forsamlet ved Ringkiøbing. Tvende Officerer havde commanderet, hvoraf den eene intet forstod. Da havde Landværnsmændene givet sig til at lee af denne med de Udtryk: ham der ville vi nok lyde, men den her forstaaer (en drøi Eed) ikke at commandere os.

12 Septemb. Løverdag.

Da endnu ingen Post var ankommen fra Kiøbenhavn, opgav man ganske Haabet om, at nogen vilde komme.

J Eftermiddag Kl. 7 reiste Grev Schimmelmann herfra efter,

som det hedder, at være bleven færdig med en ny Finanzplan efter Tidernes Leilighed.

Amtmand Grev Wedel-Jarlsberg kom tilbage fra Kiel for videre at fortsætte Reisen til Norge. Med ham satte jeg mig i Vognen for at giøre en Excursion til Randers, hvor jeg ankom

Søndag 13 Septemb.

om Aftenen Kl. 9, efter 25 Timers Reise fra Colding. J Aarhuus vidste man endnu intet om Kiøbenhavns Capitulation, da vi kom der, og heller ikke i Randers.

Mandag 14 Septemb. (i Randers).

Som Man fortæller, have de jydske Landværnsmænd med stor Ægrelse hørt de Siellandskes og Lollandskes slette Opførsel. »Hvad tænke de da, de ere til for?« sagde en af hine. Ved Ebeltoft har Landværnet vadet ud i Vandet til Armene for at skyde paa Engellænderne. J et Sogn, som hedder Marie-Malenę, have Bønderne absolut villet afsted imod Fienden og forlangt at vide, hvor han var. Man seer her i Randers en Deel forsamlede for at forsynes med Vaaben, og det sindige Mod, der er characteristisk for Jyden, staaer at læse paa hvert et Ansigt. Hvad man i Almindelighed beklager er, at dette brave Landværn for det meeste commanderes af Mænd, for hvilke det ingen Agtelse har eller kan have, og som heller ikke forstaae det mindste af Krigskonsten, forædte Herremænd, unge Lapser, forulykkede Studentere, Officerer, som forlængst formedelst deres Udueligbed ere afskedigede o. s. v.

Paa Holbekgaards Mark har man fundet en af de Engelske Raketter. Den havde en Stang, som var 5½ Al. lang.

J Egnen omkring Randers var det Rygte udspredt, at Engellænderne alt vare paa Marschen dertil. En Sognefog[e]d skikkede en Pige paa en Hest ind for at see, om det var sandt. »Diævlen komme efter dette Tøi, sagde en Vaskerpige til den anden, det skal nok søge til, hvor der er noget.«

Formedelst Mangel paa Udførsel er Smørret her i Egnen saaledes faldet i Prisen, at Bønderne finde deres Regning ved at smøre deres Vogne med Smør istedet for med Tiære.

Fire Desertører fra Randers — alle Tydske — have Bønderne bragt ind. De omringede et heelt Stykke Skov, hvori

Desertørerne havde forstukket sig, og tvang dem saaledes til at overgive sig.

Tirsdag d. 15 Sept. (i Randers).

Jmod Formodning ankom imorges en Post fra Kiøbenhavn, og med den en Mængde Breve m. v. J Dagen staae alle Actstykker af Vigtighed. Overbeviisningen har mellem Officerer, Embedsmænd og Borgere været almindelig, at al videre Modstand vilde have giort Resten af Byen til en Steenhob og begravet dens Jndbyggere derunder uden at kunne hindre Engell. Hovedforsæt. Jmidlertid er det ikke at nægte, at af 5 Landværn[s]batailloner i Byen løb de 4 fra Post og Gevær[1], at den saa kaldte anden Afdeling af Borgervæbningen (hvorunder al den Pøbel, som intet Fædreland har, ogsaa hører) mødte ikke, ja skal endog have sendt sin Fane tilbage; at denne samme sidste Classe af Mennesker ikke uden Grund mistænkes for at have forøget Ulykken ved Plyndring og Jlds Paasættelse (hvoraf da den uhørte Brand kan forklares); at Matroserne tilbøde sig at giøre et Udfald og bemægtige sig Fiendens Batterier, hvis man vilde give dem hvilketsomhelst Slags Vaaben; at de fleste Landofficerer havde liden Tillid og satte sig saa lidet i Agtelse ved deres Conduite, at de efter Capitulationen ikke turde vise sig paa Gaderne. Om en vis General L. fortælles der, at han under Bombardementet sad i en Kielder med en Uldsæk for ved sig. Af alle Officerer blev kun een skudt, nemlig Capit. Repstorff af danske Livregiment, der ogsaa er den eeneste, om hvilken man veed, at han tog nogen farlig Commission. Over alle de andre har Himlen holdt sin beskiermende Haand. Grev Haxthausen ved Garden til Hest blev insulteret paa Kongens Nytorv; hans Gardere enten lode ham i Stikken eller kunde ikke hielpe ham, og han var maaskee bleven et Offer, havde ikke en anden rask Officer med et Par Mand jaget Pøbelen væk. Artilleriet har heel igiennem udmærket sig, og en Capit. Hummel er især kommen for Orde. Studenterne stode paa Volden med Borgerne. Jkke een af dem forlod deres Post. De havde eengang Vagt 48 Timer i Træk. Da Matroserne rebellerede paa Kongens Nyetorv, og blandt andre et Par 100

[1]) Dette berigtiges senere.

Studentere ogsaa stode der for at holde Orden, skal en af Matroserne have hvisket til en Student, at naar de (Studenterne) forlangte, at de (Matroserne) skulde være rolige, vilde de ogsaa være det; thi med Studenterne vilde de ingen Uvenskab have.

Onsdag d. 16 Sept.

Jdag forlod jeg igien Randers og kom om Aftenen til Horsens. Fra Skolen her skulde dimitteres fem Candidater til Academiet; men da der under nærværende Omstændigheder ingen Exam. art. vil finde Sted i dette Efteraar, saa faae de at give dem Tid. En Landværns-Capitain i Egnen af Horsens, som boer 2 Mile fra Stranden, har flyttet sin Familie dybere ind i Landet. Et got Exempel! Horsens Fiord ligger fuld af Skibe, som dertil have taget Tilflugt.

Torsdag 17 Sept.

J Veile traf jeg Confessionarius Bastholm, der med sin Familie logerede paa Giestgivergaarden. Af en Reisende havde han erfaret, at hans Gaard i Slagelse beboedes af Engellændere. Kl. 4 Efterm. kom jeg til Colding, hvor jeg læste en Bekiendtgiørelse fra Kronprindsen ang. det Passerede. Den var temmelig tør og indeholdt ikke et Ord til Berømmelse for Kiøbenhavns Forsvarere, men vel en Bebreidelse, da der stod deri, at Flaaden var bleven udleveret, istedetfor at den burde have været tilintetgiort. Den endtes saaledes: »vi maae slaaes for Æren.« En Officer, som jeg talte med, var ikke fornøiet med disse Udtryk, da han meente, at det kunde lidet nytte at slaaes for Æren, hvis der ikke tillige kunde haabes at ville komme noget ud deraf for det offentlige Bedste.

Fredag d. 18 Sept.

Fortsatte i muligste Skynding Reisen over Christiansfeldt, Haderslev, Apenrade og Flensborg, hvorfra jeg ankom i Schleswig

Løverdag d. 19 Sept.

om Morgenen tidlig og siden Kl. 9 til Rendsborg, paa hvilket sidste Sted nu alle Collegier ere forsamlede. Her erfarede jeg, at Postløbet mellem Jylland og Sielland atter er spærret. Kronpr. har aldeles forbudet al Communication, og

Breve, som skrives derovre, blive alle førte til Kiel, der aabnede og læste. Derfor have nu ogsaa Engell. fra deres Side spærret al Passage. Grev Schack af Cancelliet og Præsten Tilemann fra Viborg samt et Par andre ere de eeneste, som kom over med Eng. Passer fra Sielland.

Kronprinds. har sendt Lindholm til Paris og andre Officerer til Bernadotte. Vi have kastet os i de Franskes Arme. Kronpr. er yderlig forbittret over Kiøbenh. Capitulation. Han siger offentlig, at den er bleven slet forsvaret, og har spurgt Cancelliepræsid. Kaas, om ikke Vedkommende burde, naar dem skede deres Ret, bøde med deres Hoveder. Især er han bleven opbragt over Flaadens Overlevering, da han havde efterladt Ordre at ødelægge den, naar den ikke kunde forsvares. Man fortæller, at Rygtet allerede havde underrettet ham om Byens Capitulation, inden Schmettau kom, og at han da sagde til denne: »jeg veed alt, hvad De vil sige; Kiøbenhavn har capituleret, Flaaden er tilintetgiort«, men da Schmettau maatte berigtige hans Mening i Henseende til sidste Punkt, skal han være bleven som rasende.

De Bebreidelser, som giøres i Henseende til Kiøbenhavns Forsvar, ere især følgende:

1. at man i Roe lod Engellænderne lande og drage til Frederiksberg, da de endnu kun vare faa, havde saa got som intet Skyts med sig og vare desuden meget bange, som de selv tilstaae.

2. at man ei ved et modigt concentreret Udfald med Bajonetten har stormet Engellændernes Mørs-batterier og jaget dem derfra.

3. at Man ikke i det mindste under det tredie Bombardement tilintetgiorde Flaaden.

Medens disse Bebreidelser af nogle giøres med Hæftighed, af andre under Forudsætning af den Mulighed, til hvis Bedømmelse man nærmere maatte kiende alle Omstændigheder, seer man i Breve fra Kiøbenhavn bestandige Taknemmeligheds-ytringer mod de menneskekiærlige Mænd, hvis Beslutning befriede Resten af Byen fra at blive en Steenhob og dens Indbyggere fra at blive et Offer for den sørgeligste Død. Til hvilken Side skal man nu helde? Skulde det Sande og Rigtige ikke være dette: Kiøbenhavn blev slet forsvaret; men da den

ved slet at forsvares var bragt derhen, at Resten af Byen og 100000 Mennesker uden egentlig Nytte for Staten maatte være bleven opofrede uden Capitulation, var denne dog at ansee som et mindre Onde.

Man har sagt, at Engellænderne selv holdt god Disciplin, men at den tydske Legion var noget Røverpak. De seeneste Efterretninger sige netop det Modsatte. Jsær have Biergskotterne et ondt Rygte.

Man fortæller, at en dansk Matros skal have qvalt den første Engelske, der heisede det Engelske Flag paa et af de danske Skibe.

Iackson fik, da han efter Capitulationen begav sig til Kronprindsen, ikke Tilladelse at komme i Land, men blev ved Frederikxort tilbageviist.

Søndagen d. 20 Sept.

Den svenske Post tillades nu ikke længere at passere igiennem Landet. Den sidste er bleven viist tilbage til Hamborg. En Svensk, som var her (i Rendsborg), blev arresteret, da han havde giort sig mistænkelig. J Aftes blev han efter Befaling fra Kronprindsen igien given fri og viist til Hamborg, men hans Papirer forbleve i Kiel hos Kronprindsen.

At nogle Landværnsregimenter i Kiøbenhavn under Bombardementet ikke skulde have giort deres Skyldighed, modsiges af Grev Schack. J Breve fortælles, at vore Matroser hielpe Engellænderne med at tiltakle og faae hver en Piaster om Dagen.

Jdag, jeg besøgte Geheimer. Moltke, yttrede denne sig overordentlig hæftig mod Bernstorferne, hvis mageløse Dumhed og uforsvarlige Ligegyldighed han erklærede høit at være alene Skylden i al vor Ulykke. De skal dog ikke tage sig denne Tort meget nær, da de begge ere temmelig indolente. Ogsaa har Kronprindsen selv fuldkommen retfærdiggiort dem ved at sige, at en Time, før Iackson kom, maatte han være af samme Mening som de. Grev Reventlov finder alt det Skete at være det bedste, især siden det lader til, at man i Rendsborg er saa temmelig sikker for Engellændere.

Man begynder alt mere og mere at være overbeviist om at de Svenske have under nærværende Omstændigheder spille

en forrædersk Rolle imod os, og man venter, at det snart vil komme til en Krig med dem ogsaa. Overhovedet er man fattet paa at see hele Nordens politiske Forfatning forandret.

Man har i Kiøbenh. arresteret en Lieutenant Bierfreund, fordi han offentlig havde sagt, at det var en skiændig Capitulation, som var sluttet.

En Borger i Kiøge skal have dræbt tre engelske Matroser, som vilde udøve Voldsomhed i hans Huus, og begravet dem i sin Have; men Engellænderne fik det at vide og fordrede hans Udlevering eller de vilde opbrænde Byen. Magistraten skal endelig ved megen Forbøn have udvirket, at han for det første kun er lagt i Bolt og Jern. Bagsvær skal de have opbrændt.

Var det kommet til Storm, havde Engell. lovet to Timers Plyndring. Tropperne skal have forlangt fire Timers.

Mandagen d. 21 Septemb.

Man siger, at Engellænderne endog ophugge de Skibe, som staae paa Stabelen.

Efter Breve fra Kiøbenhavn skal Capitulationen have giort saadant Jndtryk i Kiøbenhavn, at Borgere, Matroser og begge Livvagterne havde selv valgt sig nye Officerer og vilde ved et almindeligt Udfald have hævnet Fædrelandet og brudt Capitulationen.

Biskop Balle skal under Beleiringen og Bombardementet have gaaet omkring for at indgyde Fædrelandsforsvarerne Mod. Ved det første Udfald vare Livjægerne opstillede paa Pladsen mellem Nørreport og Gothersgaden. Bispen indfandt sig og talede Opmuntrings Ord til dem. Man bemærkede, at han især addresserede sig til det venstre Fløi og navnlig til Lieutenant Brun. J Udfaldet blev Brun strax dræbt, og det venstre Fløi leed især. Ved næste Udfald var samme Corps samlet paa dets Allarmplads paa Amalienborg. Bispen indfandt sig og addresserede sig især til det høire Fløi. Men den sidst havte Erfaring havde bibragt alle saa ominøse Begreber om hans Nærmelse, at alle strax retirerede om paa venstre Fløi for ikke af ham at indvies til Døden.

Da Engellænderne havde besat Castellet og Holmen, blev der af vore Tropper draget en Cordon imellem Castellet og

Byen. Man iførte Garderne deres Stadsuniform og lod dem i al deres Pragt paradere for Engellændernes Øine, for at indgyde disse Beundring og Ærefrygt! Det forekommer mig, som naar Man vilde iføre en Døende Galladragt eller hænge prægtige Gardiner op i et ruineret Huus.

Jdag ere 26 Fændrikker blevne skabte af Kielske Studentere.

Det er vist, at Kronprindsen anvender alt for at kunne angribe de Engelske i Sielland endnu, førend de forlade Øen. Men hvorledes komme over Beltet? Engellænderne vedblive stedse at borttage Færger og Baade, hvor de kan komme til. For en 8 Dages Tid siden toge de en Færge ved Fynshav, medens Kystvagten sad i en Kroe og spillede Kort.

For det første spiser næsten det hele Collegialpersonale, Præsidenterne og Copiisterne i broderlig Liighed, paa Vertshuset her hos en vis Døring. Man betaler for 3 ganske gode Retter Mad 2 m℔ dansk, og 3 m℔ 8 ß dansk for den beste røde Viin, og 4 ß dansk for en god Koppe Caffe.

Jdag er her begyndt et Marked, hvortil have indfundet sig adskillige Kiøbmænd fra Hamborg og Kiel.

Nu ræsonnere mange saaledes om Begivenheden med Kiøbenhavn. Eftersom Jngenieuren Kammerherre Giedde havde strax ved Begyndelsen af det første Bombardement paa affordret Betænkning erklæret, at Byen ingen Storm kunde udholde, saa skulde Paymann ikke have ladet Byen bombardere i 3 Dage og dog overlevere Flaaden, men i dets Sted strax ved det første Bombardement have ladet Flaaden ødelægge og derpaa aabnet Portene og blot trukket sig selv ind i Castellet; saa vilde Engellænderne ikke have naaet deres Hensigt, og Byen ikke, uden Nytte, have lidt saa megen Ulykke.

J Anledning af Biskop Balles Jver skal Kronprindsen have sagt, at, hvis Kiøbenhavn igien skulde blive beleiret, vilde han sætte Biskoppen til Commandant deri.

Jngen af Udværkerne have været besatte med en eeneste Mand. Alt stod paa de egentlige Volde, hvorfra man vel skiød, men uden at tilføie Fienden nogen Skade, der var værd at tale om.

Det heder, at General Waltersdorf er paa Veien hertil, og at Søecapitain Grotschilling er gaaet til Kiel. Man slutter heraf, at atter noget maa være paa Færde.

Det er aldeles forbudet Altonaer-Mercuren at indrykke det mindste om Kiøbenhavn og Sielland, hvorfor Byens Capitulation ei engang endnu deri er omtalt. Man er nu især begierlig efter at vide, hvad Svar Lindholm vil bringe fra Paris.

Efterretning indløb, at de Engelske nu og have besat Flekkerøe i Norge, hvorved Communicationen mellem dette og Danmark ventelig vil blive giort meget besværligere.

Tirsdagen 22 Sept.

Efter Kronprindsens Befaling skulde en liden Hofstat indrettes for Kongen. Han har nu 3 Cavalerer (Ries, Calmette og Buchwaldt), en Livmedicus (Hoffmann), 7 Lakaier og 2 Løbere.

Det fortælles, at en Smakke med Reisende er fra Sielland ankommen til Nyborg med Engellændernes Tilladelse, men at den er fra Nyborg af viist tilbage til Sielland igien, da Kronprindsen aldeles skal have forbudet al Communication. Man indseer dog ikke Aarsagen til at forbyde vore egne at komme over fra Sielland. Det skal være alle Færgefolk forbudet under Tugtshuus-Straf at føre Nogen til Sielland, ihvo det end maatte være.

Det udenlandske Departement maa stedse lade sig de bitreste Sottiser sige. Jdag ved Bordet kiøbte en af Cancelliet et Par Briller. »Vil nu Cancelliet til at bruge Briller,« spurgte En. Det var bedre, at det udenlandske Departement fik nogle at see med, bemærkede en Anden; o det behøves ikke, svarede en tredie, thi Engellænderne have nylig saa vel sat det Briller paa Næsen.

Om den unge Grev H., Lieutenant i Garden, fortælles, at han ved et Udfald har skiult sig [i] en Grav. Da han er kortsynet (hvorfor han bestandig gaaer med en Lorgnet om Halsen), forklarer man det ironice saaledes, at han har taget Graven for en fiendtlig Redoute.

Onsdagen d. 23 Sept. 1807.

Morgenen efter, at Gener. Waltersdorf var ankommen til Kiel, sendte Kronprindsen en Officer hen, som fordrede hans Kaarde og lod ham vide, at han som Arrestant skulde føres til Aalborg, hvor General Moltke er giort ansvarlig for hans Person.

Hvorledes Kronprindsen betragter Kiøbenhavns Capitulation,

sees af et Stykke i Hamb. Correspond. og Alton. Mercur fra Kiel, hvori den erklæres at fortiene Regieringens særdeles Mishag, 1) fordi Flaaden ei blev tilintetgiort, 2) fordi man i Capitulat. har ladet indflyde Ting af politisk Natur, der ligge uden for en militær Behørdes Competence og ere ligefrem stridende mod Danmarks nærværende politiske Stilling. Kronprindsens Ordre skal egentlig have været at synke Skibene og sønderhugge Takkelagen.

Grev Bernstorf og Adjutant Bülow ere komne tilbage fra deres Mission til den franske General Bernadotte. Man siger, at deres Ærende skal især have været at faae ham til at deeltage i et Landingsforsøg paa Sielland, men at han skal have afslaaet det med den Bemærkning, que le Dannemarc étoit trop en désavantage. Man vedbliver ellers bestandig at troe, at dersom Engellænderne ikke havde anfaldet Dannemark i det Øieblik, de giorde det, vilde saadant være skeet fra de Franskes Side, i hvilket Tilfælde da den samme Nødvendighed vilde have fundet Sted til at søge Engelsk Hielp som nu fransk. Man anfører i denne Anledning Bernadottes Ord, da han hørte Engellændernes Angreb, »je Vous félicite; Vous voilà sauvés«.

J Moniteuren, som idag med Posten er ankommen, findes Engellændernes Proclamation oversat og ledsaget med Noter, der skulle være af en dansk Mand, men som man nok seer at være af fransk Fødsel. De røbe en god Stemning hos den franske Regiering mod den danske, og Kronprindsen kaldes deri en Prince adoré; det siges og deri, at de Danske admirent Napoléon sans le craindre. Den almindelige Meening er nu, at Frankrig vel vil staae os bi, men bruge os som Middel til at ydmyge Sverrig. Nogle af de første Statsmænd troe og, at han vil gienforeene de tre nordiske Riger og deraf danne en Stat, der, mægtig nok til at balancere Rusland og Engelland, tillige mod disse fik fælles Jnteresse med Frankrig. Man troer at finde Støtte for denne Mening saavel i et ældre Stykke i Moniteuren om det Skandinaviske Rige som i adskillige seenere Vink i samme Blad, f. E. at den danske og svenske Flaade egentligen burde udgiøre eet. Dette skulde saaledes føre til Calmar-Unionens Gienoprettelse.

Jdag ere rigtig nok Breve ankomne fra Kiøbenhavn. Posterne afgaae ordentlig derfra, men ingen faae Lov at komme

derover. Kronprindsen har strængelig forbudet det, og i Dagens Aviser læses herom en Bekiendtgiørelse fra General-Postamtet.

Kronprindsen skal leve meget indsluttet i sig selv, sielden lade sig see og ikke aabne sig for nogen. Man troer, han har sine egne Jdeer, der gaae videre end til Siellands Gienerholdelse.

Engellænderne skulle nu allerede have 14 Skibe tiltaklede og liggende paa Rheden. Ogsaa vore Søebatterier demontere de, skiønt Capitulationen dertil ikke berettiger dem. Vi stilles da saaledes ganske aabne og blottede for vore arrigste Fiender, de Svenskè. Der siges ogsaa, at Man i Sverrig ruster baade til Lands og Vands, hvilket formodes at være mod os. Maaskee vil de tage Sielland i Besiddelse, naar Engellænderne forlade det.

J Kiøbenhavn ere nu alle ganske rolige. Uvidende om det politiske System, der følges, troe de, at Alting nu er til Ende denne Gang.

Overhofmarsk. Hauch skal have anviist dem af Studentercorpset, der endeligen vilde ud af Byen for at slaaes med Engelskmanden, at gaae ind i Jægercorpset (Kongens Livjægere), hvilket ogsaa nogle af dem skal have giort.

J Roeskilde er Skoleundervísningen afbrudt, da Rector og Lærere uden Nødvendighed have forladt Byen.

Torsdag. 24 Sept.

Kronprindsen skal nu have opgivet Haabet og Forsættet at faae Tropper over til Sielland, inden Engellænderne forlade det. De bruge mindre end 24 Timer til at udruste et Linieskib. Saasnart de endnu have udbedret et Par Skibe i Dokken, vil de ruinere denne, hvortil allerede en Dag er bestemt. Man paastaaer, at de selv ikke eiede saa herlige Skibe som adskillige af dem, de nu tage fra os, f. E. Christian den Syvende og Valdemar.

Livjæger-Corpset kalde Engellænderne Officeercorpset, og det er egentlig det eeneste, de have Respect for. Garden til Hest skal de have en meget liden Agtelse for, og Garden til Fods ikke mere end til Maade. Adskillige hannoverske Fændrikker skal opføre sig meget nederdrægtigt.

Natten til 18 Sept. har man i Kiøbenh. havt et saa for-

skrækkeligt Tordenveir, at Jngen kan erindre sig Magen. Det har slaaet ned paa mange Steder og i eet Huus 3 Gange, dog uden at tænde.

Engellænderne exercere hver Dag uden for Nørreport og tillade alle Civile at gaae ud og see [der]paa.

Saasnart Engell. have faaet et Skib uden for Bommen, sætte de strax Seil til og flyde ud med klingende Spil og tyrkisk Musik. Naar vi lagde Orlogskibe ud, bleve de varpede igiennem Renden.

Engell. have tilladt Skibe med Levnetsmidler og Brænde at løbe ind til Kiøbenhavn, naar de ikke ere over en vis Drægtighed.

Capitain Duplat kom idag fra Kiel hertil. Vi talte endeel om Opdragelsen og vare eenige i, at den civile og militære Opdragelse burde være sammensmeltet i hele Nationalungdommens første Læreaar. Han meente og, at det Kieler-Universitet burde gaae ind, og de Studerende fra Hertugdømmene henvises til Kiøbenhavn, der da kunde foreene det Kieler-Univers. Fonds med sine. Af Sorøe Academie vilde han have et militært Jnstitut dannet. Han ønskede det latinske Sprog indført i de militære Jnstituter, men sagde, at han for Fordommenes Skyld ikke turde tale derom.

Duplat forsikkrede mig og, at han stedse havde været meget utilfreds med de Elever, han havde faaet fra Hofpræst Christianis Jnstitut, formedelst deres overordentlige Overfladelighed, hvorimod de, han havde faaet fra Frue Skole efter dens Reform vare meget bedre. Han tilføiede, at de, han havde faaet fra Frue Skoles anden Classe efter dens Reform, havde han fundet meget bedre dannede end dem, han før Reformen havde faaet fra Mesterlectien. At Drengene i Skolen allerede lærte Astronomie og Physik og endog fik udm. godt derfor ved Examen, ansaae han for en Latterlighed, og at invitere Publicum til at høre derpaa, det samme som at giøre Nar af det. Dette havde han ogsaa sagt til Kronprindsen, som havde svaret: »ja siig dem det, om De tør.«

Her i Rendsborg er et saa kaldet holsteensk Militær-Jnstitut, oprettet i Aaret 1797. Det forestaaes af Capit. Molvitz. For nærværende Tid er det organiseret i Schlesvig, da dets Bygning her beboes af Prinsen af Hessen, imedens Kongen be-

boer hans Palais. Det har for nærværende Tid kun 23 Elever, da det har afgivet en stor Mængde til Officerer i disse Tider. Jnstitutet har her i Rendsborg et Bibliothek paa 1400 Bind.

Ved Negotiationerne angaaende Kiøbenhavns Capitulation, der skal have varet i 18 Timer, skal især Popham have været meget impertinent.

Fredagen 25 Sept.

Engellænderne borttage endog Lysestagerne i Admiralitets-Bygningen.

Kronprindsen har fra Kiel af sendt Effecter til Kongens Ameublement o. s. v. for 11000 Rd. Hoffet manglede saaledes alt, at det endog her i Byen har maattet kiøbe Dækketøi hos en Jøde Elkan.

Da Grev Schmettau reiste igiennem Flensborg — som skede om Natten — fortalte han der alt og forstørrede Ulykken saaledes, at hele Byen blev sat i den største Alteration. Han fortalte, at det halve af Byen laae i Aske, og at den var plyndret.

J Grønsund er en Skipper af Engellænderne bleven frataget ei alene Skib og Ladning, men ogsaa Klæder og Uhr. Altsammen røvermæssig.

J Sielland selv koster en Fierding Smør nu ikke mere end 13 Rd., da den ellers ved denne Tid kostede 19 à 20 Rd.

Løverdagen 26 Sept.

Det er besynderligt, at vor Cours endnu holder sig saa got, som den giør. Vexler paa Kiøbenhavn søges stedse, og Crediten er ikke meget sunken. Man veed ikke at forklare sig dette paa anden Maade end deraf, at man udenlands maa troe, at vi snart igien vil hæve os, eller faae Sverrig til, da det er en circulerende Jdee, at Keiser Napoleon vil foreene de 3 nordiske Riger under Titel af det nordiske Keiserdømme, og at vor Kronpr. skal være dets Keiser.

Det er vist, at Frankrig umiddelbar efter Freden til Tilsit giorde os den Proposition at tiltræde de Mesurer, som Fastlands-Magterne vilde adoptere for at tvinge Engelland til en billig Fred, men at vi undveege det ved at erklære, at Omhu for vor egen Sikkerhed forbød os at forlade vor Neutralitet.

J den med Dagsposten ankomne Moniteur omtales Kiøben-

havns Capitulation paa en Maade, som ikke lader formode, at dette Tab har svækket Keiser Napoleons Jnteresse for os.

De overordentlige Omkostninger, Observations-Armeen i Holsten hidtil har medtaget, beregnes til 5 Millioner. Statens Jndtægter vare i de sidste Tider 12 Mill. aarlig. Vor Flaades Tab anslaaer Man til 40 Mill.

De Skibe, som stode paa Stabel, have Engellænderne slaaet fra hinanden, numereret Stykkerne og taget dem med. Man frygter for, at de skal føre hele vor Søe-Etat og Holmens Mandskab bort med sig som Krigsfanger, hvilket da endnu vilde være et smerteligere Tab.

Den afsatte Churfyrst af Hessen kom her idag for at spise til Middag hos Kongen. Han skal være saa gierrig og skidenkarrig, at han selv beregner hver Pund Kiød, der skal i Suppen, og nedlader sig til de uanstændigste Kniberier. Det er en Fyrste, om hvilken der ikke endnu første Gang er talt med Agtelse, og hvis hele Tænkemaade fra den Blodgierrighed af, hvormed han i sin Regieringstid har solgt 52000 af sine Undersaatter stykkeviis for Guld til Engellænderne, indtil det Blodsuerie, hvormed han agerede sine Undersaatters Proviantskriver og Kornpuger, er et System af Foragtelighed.

Søndagen 27 Sept.

Kiøbenhavn vrimler af Engelske Søe- og Landofficerer, der opføre sig med den største Artighed, giøre Opvartning i de beste Huse, beklage med den største Venskabelighed af Verden, at de have maattet forvolde Jndbyggerne saa megen Ulempe, og lade Penge rullere i Mængde. Derfor skal det ogsaa gaae ganske fortroligt til mellem dem og en stor Deel Kiøbenhavnere, hvilket neppe vil behage Kronprindsen. Sir Popham boer i Epvipagemesterens, Commandeur Kierulfs, Boepæl paa Holmen. Han skal med denne have havt en Æres-Affaire, da Popham savnede noget efter Jnventarielisten, og i denne Anledning sagde til Kierulf, at dette havde ventelig Hr. Eqvipagemesteren stukket til Side for sig selv. Kierulf skal derpaa have udfordret ham, og Popham have udstædt en Æreserklæring til Satisfaction for hiin.

Endog Skibstømmermesternes Kister, hvori de havde deres Værktøy, tage Engellænderne bort. J Grev Schimmelmanns

Lyststed, Søelyst, er en stor Jndqvartering. De have opbrudt Viinkielderen, taget al Vinen og derfor udstædt en reçu til Huushofmesteren.

Glas til Vindver er ikke at faae i Kiøbenhavn, hvorfor man maa hielpe sig med Papir, Træeluger og hvorledes Man kan.

Alle Breve, som komme fra Kiøbenhavn, gaae først til Kiel, hvor man aabner alle dem, man finder Umagen værd at aabne. Secretærerne i det udenlandske Departement, Manthey, Pleuen og Sick have denne Forretning. De aabnede Breve forsegles siden igien med Postseglet, hvis man vil lade dem afgaae til deres Addresse. Der giøres saaledes ingen Hemmelighed deraf.

Cancelliepræsidentinden, Frue Kaas, maatte under Bombardementet forlade sin Gaard i Vimmelskaftet (hendes Mand var med Collegierne i Colding) og tyede først ned til Frue Fabricius-Tengnagel bag Børsen. Der modtog man hende uvillig og gav hende Morgenen derpaa at forstaae, at hun var til Uleilighed. Nu begav hun sig ned til Stalmestergaarden, hvor hun forblev hos Hauchs, indtil en Bombe slog en Vægter ihiel uden for; saa retire[re]de hun ned i Geheimearchivet og derefter i Cancelliearchivet. Da Bombardem. var forbi, tyede hun til Rauchs paa Kongens Nytorv og fik ogsaa et Værelse der; men neppe var hun flyttet ind, førend Matrosopløbet begyndte og gik just lige løs paa Rauchs Gaard, da hun flygtede atter derfra og fik saa tilsidst et Værelse hos Løbel i Hotel Royal.

Kronprindsen har ladet Commandanten paa Helgoland, som uden al Sværdslag overgav Øen, arrestere. Engellænderne betingede, at Præsten ikke maatte forlade Øen inden 40 Dage, og tilbøde ham 100 ℔ St. Løn for at blive der bestandig. Han har ellers neppe 20 Rd. fast Løn.

Mandagen 28 Septemb.

Man har nu Efterretning om, at der allerede er kommen en Coureer fra Paris til den Franske Minister Didelot i Kiel. Didelot har spiist til Middag hos Kronpr., som skal have været meget oprømt. Det hedder, at Depeschens Jndhold var, at Kronprindsen ikke maatte tabe Modet, og at Keiser Napoleon nok skulde hævne vor Flaades Forliis. General Bernadotte skal

have faaet Befaling at sætte sin hele Armee til Kronprindsens Disposition, saasnart han forlanger det, men ikke før.

Diætpengene ere nu bestemte for Collegiernes Personale. 150 Rd. maanedlig for en Departementschef, 120 for en Deputeret, 100 for en Committeret, 90 for en Contoirchef, 60 for en Fuldmægtig eller Cancellist, 40 for en Undercancellist, 30 for en Copiist. Forslaget var 6 Rd. daglig for en Departementschef, 5 Rd. for en Deputeret, 4 Rd. for en Committeret, 3 Rd. for en Contoirchef, Fuldmægtig og Cancellist, 2 Rd. for en Undercancellist og Copiist. Kronprindsen har forandret Forslaget efter Forestaaende.

Endnu vedblive stedse Kiøbenhavnerne at ansee alt bilagt med Engellænderne. Den beste Forstaaelse finder Sted imellem begge Parter derover. Oeconomie- og Commerzcolleg. i Kiøbenh. har paa egen Haand udstædt Befaling til alle Stiftsøvrigheder at sende Skibe med Levnetsmidler til Kiøbenhavn. Det er, som om der vare flere Regieringer i Landet, hvoraf den eene virkede i een Direction, den anden i en anden. Kronprindsen vedbliver stedse at holde al Correspondence med Sielland og Kiøbenhavn forbuden. Derimod komme Posterne ordentligen fra Kiøbenhavn, hvor man slet ikke kan begribe, hvorfor der ingen kommer igien.

Spørgsmaalet om Universitetets Forflyttelse fra Kiøbenhavn er der Gienstanden for almindelig Omtale, og de fleeste ønske, at det maatte forlægges til Soroe. Paa denne Maade vilde Soroe Academies Fonds dog engang blive frugtbringende for Videnskabeligheden.

Kongens Bibliothek i Kiøbenhavn er blevet ganske ubeskadiget, kun at en Stump af en sprungen Bombe slog nogle Ruder itu og tilintetgiorde et Par uvigtige Folianter, og at en gloende Kugle foer midt igiennem den store Sal.

En Student ved Navn Bülow opholdt sig i Sommerferierne hos sin Fader i Flensborg. Hos denne steeg Kronprindsen af, og Sønnen blev Hs. K. H. præsenteret. Kronprindsens Livcorps var den Gang allerede oprettet i Kbhavn. »Deres Kammerader ere raske Folk«, sagde Kronpr., »de ere alle Soldater«. Det unge Menneske beklagede, at Overfartens Sperring giorde ham det umuligt at foreene sig med dem. Kronpr. sendte ham derpaa fra Kiel af en Udnævnelse som Second-Lieutenant i Landværnet.

Tirsdag. 29 Sept.

Af de med sidste Post fra Kbh. ankomne Breve skal de fleeste være blevne tilbageholdte i Kiel, fordi de have røbet en Stemning, der ikke var ønskelig. De have saaledes ved at aabne dem faaet, som En sagde, mere at vide, end de skiøttede om. Allerede skulle 6000 Breve være blevne aabnede. Mange blive dog slet ikke aabnede, og andre aabnes uden at læses, for at det blot kan have Udseende af, at de ere læste. De Breve, som ere addresserede til længere bortliggende Steder, aabne og expedere de først. Deraf kommer det sig, at Breve her til Rendsborg ofte blive liggende i Kiel en halv Snees Dage. Hertugen selv fik først igaar et Brev derfra, som var afgaaet fra Kbh. den 15de og følgelig kunde have været her d. 18 eller 19de.

De her værende Collegier have oprettet en Klub eller saa kaldet Aftenselskab, for hvilken Kammerherre, Cancelliepræsident Kaas er Forstander. Den begynder egentlig med første Octob. Alle Collegiernes Medlemmer, fra Departementscheferne til den nederste Copiist, ere fødte Medlemmer deraf. Fremdeles kan ved Votering optages Embedsmænd her i Byen, naar de lade sig proponere, dog at det hele Antal ikke kommer til at overstige 70. Collegialpersonalet alene udgiør over 40. Reisende Medlemmer kunne optages uden Betaling paa 8 Dage. Contingentet er 2 Rd. maanedlig. Localet er hos Giestgiver Dørr, som faaer 80 Rd. maanedlig for en stor varmet og efter Forskrift oplyst Sal. For Punsch, Biskop, Viin, Thee, Smørrebrød etc. bestemmes Prisen. To Gange om Ugen, Onsdag og Søndag, maa man tage Damer med. Tobak maa ryges, og mere republicansk kan det ikke være end at see Collegiernes nederste Copiister sans façon ryge Tobak ved eet Bord med deres Departements-Chefer. Jeg veed ikke, om denne Popularitet ikke gaaer lit videre end decorum og de øverste Embeders Værdighed vel kunde tillade; tviler og paa, at Kronprindsen derom vil synes got.

Onsdag den 30 Sept.

Endnu veed man ikke i Kiøbenhavn, at vi ikke ere forligte med Engellænderne. Man troer der, at Sagen nu er forbi, da Engellænderne have Flaaden. »Det, som forøger vor Urolighed,«

skriver En, »er, at Man siger, at Kongen af Danmark har erklæret Engelland i Krig.«

J Kbhavn ere adskillige Forordninger af Cancelliet udstædte i Kongens Navn, hvorover man her meget forundrer sig. Oeconomie- og Commerzcollegiet derovre har uden engang at spørge Kronprindsen udstædt Befalinger til Stiftsøvrighederne og Amtmændene i Provindserne om at lade Tilførsel til Hovedstaden foranstalte. Det har udstædt andre Befalinger af den Art, at Commerzcollegiet her har maatte[t] contramandere dem. Det er saaledes, som om der vare flere Regieringer i Landet, og virkelig synes det, som der ere 3, nemlig i Kiøbenhavn, Rendsborg og Kiel; dog kan de to sidste gierne ansees for een, fordi den i Rendsborg henter sine Ordres fra den i Kiel.

Til Randers ere komne 3 Skibe med Engellænd. Tilladelse, men under den udtrykkelige Betingelse, at de skulle komme tilbage med Provision. Man frygter, at, naar de med Provision ladte Skibe ankomme, ikke Byen, men alene Engellænderne skal faae Gavn deraf. J Helsingøer er Almuen færdig at døe af Sult. J Nærheden af Als har et engelsk Krigsskib anholdt en Skipper, forlangt at faae noget Proviant af ham, og da han blot havde nogle Kartofler, have de holdt Hænderne fulde af Penge ud til ham og ladet ham tage, saa meget han vilde, samt bedet ham komme igien med mere.

Efter de seeneste Breve aflægge Engellænderne, især paa Landet, alt mere og mere den gode Skik at betale, hvad de faae, undtagen med Grovheder og Trusler af Prygl.

Arveprinsesserne, som opholde sig paa Slottet Pløen, have sendt Hofmester Harboe hertil for at complimentere Kongen. Jeg var tilstæde, da han havde Audienz hos Hertugen, hvilken sidste sagde til ham, at det var noget sildigt, han kom, (da Kongen allerede har været her i 14 Dage).

J Aften ere Breve komne hertil fra Kiøbenh. af 26 Sept. Man er der meget i Frygt for, at Byen skal komme til at lide Mangel, da slet ingen Skibe ankomme, og det Rygte havde udbredt sig, at Engellænderne, fordi de selv trænge, vilde anholde Bønderne, som føre Levnetsmidler til Byen.

Man læser med megen Begierlighed de Noter, som staae i Moniteuren ang. Kiøbenhavns Capitulation. Uagtet de Skoser og Bebreidelser, de indeholde, finder Man dog i det hele en

favorabel Tænkemaade imod os fra Keiser Napoleons Side og trøster sig derved.

En Aarsag, hvorfor Jlden under Bombardementet greb saa stærk om sig, skal ogsaa have været denne, at mange Huse f. E. paa Nørregade vare ganske forladte af Beboerne, saa der ingen Slukning blev anvendt itide.

Kronprindsen har endelig tilladt, at Danske maatte komme over fra Corsøer til Nyborg. Forhen ere mange danske Reisende viste tilbage til Corsøer.

Torsdag den 1 Octob.

Justitsraad Berthelsen, som er kommen hertil fra Altona, giver denne Byes Patriotisme kun et slet Vidnesbyrd. Der hersker mere Engelskhed end Danskhed. Man læste nylig i Aviserne deres patriotiske Addresse til Kronprindsen, som denne meget naadig besvarede. Da det nu kom til den tilbudne Væbning, skal ikke uden 30 have meldt sig.

Prins Frederik af Hessen, som er Gouverneur i Rendsborg, er idag reist til Kiel efter Befaling fra Kronprindsen, som siges nu at ville forlade Kiel.

Hidtil fulgte med de Kiøbenhavnske Breve hertil, naar de sendtes fra Kiel, tillige den Kiøbenhavnske Chartering, paa hvilken man da i Kiel udslettede de Breve, som ikke sendtes, med Vedtegning tilbageholdt. Men sidste Gang maa man have fundet fornødent at tilbageholde et større Antal Breve, end man skiøtter om, skal vides, da man ikke lod den Kiøbenh. Chartering følge med paa dem alle, men havde særskilt charteret dem, som sendtes hertil.

J Anledning af det, som er bekiendt, at Kronprindsen næsten ikke har en eeneste Mand om sig af synderlige Talenter eller Kundskaber i noget Fag, ingen, hvis Raad han med nogen Tillid kunde betiene sig af, ingen, hvis Forstands Lys kunde være ham til Veiledning, har Hertugen fortalt mig, at han flere Gange har raadet Kronpr., at han blandt unge Mænd af Hoved, Kundskaber og Dannelse skulde udsøge sig nogle, som han lit efter lit kunde under hans egne Øine og Anførsel lade danne sig til de høiere Statsembeder, og saaledes have en Stamme, hvoraf han altid med Tillid kunde besætte disse. Saadant er dog ikke skeet, hvoraf Følgen er, at det vel ikke mangler

Staten paa Mænd nok af Talenter og Jndsigter, som havde kunnet udsees, men da disse ere blevne staaende paa de subordinerede Poster, saa have de hverken faaet Leilighed til at fuldende deres politiske Uddannelse, og heller ikke kan de for Formens Skyld med eet flyttes i Veiret til Offer for Adelens Misundelse og maaskee med Uvished om, hvorledes de, naar de ikke gradviis ere prøvede, vilde skikke sig i en saa pludselig forandret Stilling. Jmidlertid staaer Kronprindsen, omringet for det meeste af Jgnoranter, saa got som eene, hvorfor det ikke er at undre over, at han med Følelsen af sin Forstands Overlegenhed over dem, som ere om [ham], finder det rigtigst næsten alene at tage Raad af sig selv. Og vist er det, at saavidt hans Omgivenheders Meeninger ere blevne bekiendte, vilde det have været meget slemt, om han hellere havde fulgt deres Hoveder end sit eget. Thi hans Blik er i Almindelighed ligesaa rigtigt som hurtigt. Men deraf følger dog ikke, at det vilde være Skade, om han som Napoleon omringede sig tæt med Talenter af enhver Art.

Fredag d. 2 Octob.

Jfølge officielle Efterretninger fra Commerzcollegiet i Kiøbenhavn forbyde Engellænderne deres egne Skibe at clarere ved Øresunds Toldkammer og fraraade andre det. Med Klareringen gaaer det derfor meget mislig.

Den Skrivelse fra Kiøbenhavn angaaende Beskaffenheden af Engellændernes forroeste Ædelmodighed, som staaer i Hamburg. neue Zeit. af 30 Sept., skal være af Lieutenant Steffens, som, da han af Kronprindsen var sendt til Kiøbenhavn med Depescher, faldt i Engellændernes Hænder, men var dog saa lykkelig først at faae Depescherne sænkede. Ham søgte de baade ved Guld og ved Trusler af Tortur at bevæge til at aabenbare dem Jndholdet af Depescherne og de mundtlige Ordres, han formodedes at medbringe. Han kom under Forklædning af en Student, som reiste til Kiøbenhavn for at hente sin Kiæreste, og havde allerede faaet sit Pas paategnet flere Gange af Engellænderne. Men i Landsbyen Mørkøie siger en Bondekarl, som seer ham ride forbi: der rider min gamle Lieutenant. Dette hørte en Engelsk Officeer, og saaledes blev han anholdt. De Ordres, han havde med skrevne, skal han have spiist. Engel-

lænderne lode, som de vilde hænge ham, og havde allerede viist ham Strikken.

Regieringscommissionen i Norge har skrevét herned til Cancelliet, at den vel havde modtaget den tilstillede Kongel. Proclamation til det Norske Folk, men at den, efter hvad der nu var passeret, fandt Betænkelighed ved at bekiendtgiøre den, og at den troede, at samme i det mindste nu maatte behøve nogen Modification. Cancelliet har nu derom forespurgt hos Kronprindsen. Alle forundre sig over, hvad Betænkelighed Commissionen kan have fundet ved at bekiendtgiøre Kongens Opraab, da Udtrykkene deri vare saa almindelige, at Kiøbenhavns Capitulation deri ingen Forandring kunde foranledige. Heller ikke troer man, at dette vil behage Kronprindsen.

Løverdag d. 3 Octob.

Det hedder, at 8 à 10000 Md ere komne over til Lolland i disse mørke Nætter. Ogsaa Artillerie er kommet over. En stor Mængde tildeels fra Holland ankomne Matroser bruges til at roe Folk over, uden at de Engelske Skibe kan forhindre det. En Mængde Baade skal til den Ende endog paa Vogne være førte til Kiel og Omegn. J Fyen vrimler det af Tropper. Der menes, at man endnu vil forsøge et pludseligt Anfald paa Engellænderne i Sielland, hvortil en Hær af Franske fra Rygen af skulde hielpe. Det hedder, at en Cutter fra Engelland har d. 27 Sept. bragt Engellænderne i Sielland Ordre at komme hiem saa hastigt som muligt formedelst de Franskes Præparativer i Boulogne. Efter andre Beretninger giøre Engell. Mine til at holde sig i Sielland og opkaste Forskandsninger ved Wordingborg. Ogsaa skal de nylig have faaet Forstærkning af Landtropper, hvis Styrke nu i alt angives til 36000 Md.

Jfølge Reisendes Fortællinger skal der ingen Grændse være for den Frihed, hvormed man taler i Kiel, og det lige indtil Kronprindsens Adjutantere. Man siger offentlig, at alt det, der er sagt om og til os i Monitøren, er alt sammen rigtigt og velfortient, og Bernstorf med det hele udenlandske Departement maa saa at sige lade sig træde paa Halsen.

Lindholm har havt Audience hos Keiser Napoleon. Man venter ham imidlertid ikke saa meget snart, da Man formoder, at han medbringer de Jnstructioner, hvorefter vi skal handle.

Selv Breve til Hovedqvarteret aabnes i Kiel. Af de aabnede Breve extraheres alle Domme, Yttringer og Opmærksomhed værdige Notizer. Man siger, at Man i det Hele just ikke skal være fornøiet med den Tone, der hersker i Kiøbenhavnernes Breve. Jkke en eeneste har skrevet Kronprindsen til, siden Byen capitulerede; han skal derover være meget forbittret. Blandt de aabnede Breve har man fundet en uhyre Mængde Engelske, som alle holdes tilbage. Man har ogsaa ved samme Leilighed faaet mange vigtige Depescher i Hænder.

General Carstenskiold er ankommen til Kiel. Han skal have giort sine Sager got nok, men ikke være tilfreds med endeel af sine Medofficerer.

Da Kongen kom paa Colding Slot og intet Dækketøy havde, fandt man der 4 Duge, som vare 204 Aar gamle, hvilke man tog og brugte og har siden ført dem med for Raritetens Skyld. Det var 8 Heste, som Engellænderne tillode at bringe vore til Kongen.

Søndagen 4 Octob.

J de sidste Nætter ere en Mængde Tropper — 6 à 8000 Md, hvoriblandt Cavallerie — komne over fra Femern til Lolland, uden at Engellænderne have mærket det.

Fortællingerne om mange Officerers slette Conduite i Kiøbenhavn blive stedse mere offentlige. Chefen for Artilleriet, General Bielefeld, har offentlig maattet lade sig udskiælde for en Poltron af en af sine egne Officerer. General L. fortælles det om, at han i Castellet krøb ind under en Bænk i Commandantens Have.

Directeur Moltke i Rentekammeret har ikke villet give sin Stemme til Capitulationen. Kammerherre Hauch — Chef for Studentercorpset — har først den anden Dag villet lade sig overtale dertil.

Den franske Minister i Kiel Didelot skal ikke ville taale, at man taler foragtelig om Landværnet. Han paastaaer, at det er Folk, man kan udrette med, hvad det skal være, naar de kun ere got anførte.

Ovenomtalte Bielefeld skal ikke have været at overtale til at gaae ud af sit Huus under Bombardementet.

Det er besynderligt, at Gaderne her i Rendsborg ikke ere

oplyste om Natten. Alle Mennesker gaae derfor om Aftenen med Lygter.

Popham skal have sagt, at der ikke skulde blive Spor tilbage af, at Danmark har eiet en Flaade.

Mandagen 5 Octob.

De fleste Søeofficerer ere nu komne herover fra Kiøbenhavn. De have alle eenet sig om ikke at bære Uniformen.

Under Bombardementet skal den største Confusion have hersket i Byen, da Militære og Civile løb mellem og paa hinanden, og Jngen ret adlød. Sagkyndige Folk paastaae, at der efter Bombardementet aldeles ikke var andet Middel end at overgive Byen. En Franskmand, som var der og har tient i Mayntz, da denne Fæstning bombarderedes af Preusserne, har forsikkret, at dette Bombardement var kun Spøg mod det Kiøbenhavnske. Skiønt Bomberne giorde meget mindre Skade end Raketterne, vare dog de første overordentlig svære; de mindste paa 150 ℔. En Bombe slog igiennem 8 Lofter og endda 5 Fod ned i Jorden. Man forsikkrer, at der gaves kun 2 brandfrie Kieldere i Kiøbenhavn, nemlig under Proviantgaarden og Banken — foruden de under det afbrændte Christiansborg Slot.

Som det pleier at gaae, skyde nu i Kiøbenhavn den eene Classe af de Militære Skylden paa den anden. De Regulære Tropper søge at vælte den paa Landværnet. At dette ikke fuldkommen viiste sig, som det burde, tilskrives dog af Alle eenstemmigen dette, at Officererne ikke duede. Der skal blandt disse have været 22 Portbetiente som Lieutenanter.

J Slaget ved Kiøge viiste General Carstenskiold personlig Bravoure nok, da han rev Fanen af Haanden paa Fændrikken og reed med samme for i Spidsen, men da han saae sig tilbage, var der Jngen, som fulgte ham. Men som General skal han dog have viist meget liden Jndsigt, da han med sit Landværn tog Stilling paa en Slette, hvor han manglede alle points d'appui. Jntet kan være latterligere end at tilskrive Landværnets slette Opførsel i dette Slag den ved Grev Reventlovs Skoleanstalter i Lolland blandt Almuen udbredte større Oplysning, hvilket jeg dog har hørt Overkammerjunker Calmette og Hofintendant Justitsr. Nielsen paastaae. Men disse Auctoriteter sige da ogsaa meget lit.

Tonen i Kiøbenhavn er meget lit fordeelagtig. Man skielder paa Regieringen, paa Kronprindsen, paa Collegierne. De store Kiøbmænd ere saa engelsksindede, at de intet hellere ønske end at blive under engelsk Herredømme. Den almindelige Mand synes got om de Engelskes Guineer og bander deres Bomber. Den bedre Deel er i Minoritet og nødes at tie, i det mindste saalænge Engellænderne ere der. Bielefeld skal meget ofte spise hos Catchart.

Den svenske General Toll, der som bekiendt er en erklæret Fiende af Danmark, har været i det Engelske Hovedqvarteer, og man har her faaet i Hænder svenske Depescher med Tolls Underskrift og daterede fra Hellebæk, men skrevne med ubekiendte Chiffrer, saa man ei kan forstaae Jndholdet. Jmidlertid stoler man kun lit paa Svensken.

J de Breve, man har aabnet i Kiel, har man fundet mange frie og haarde Yttringer om Regieringen. Kronprindsen lader alt saadant extrahere, men er saa ædeltænkende ikke at ville vide Nogens Navn, fra hvem de komme.

Keiser Napoleon skal have ladet Hamborgerne betale 8 Millioner til Straf for de mange engelske Vare[r], de have modtaget især fra Kiøbmændene i Altona under nærværende Omstændigheder.

De have hørt i Kiøbenhavn, at Waltersdorf er sendt som Arrestant til Aalborg, og skal erklære ham for uskyldig, da ingen Ordre var efterladt eller bragt til Flaadens Opbrændelse. Der skal endog formelig have været ventileret om denne Sag, men Peymann erklæret, at han ikke turde paatage sig Ansvaret for dette Skridt, da der ingen Ordre var derfor, og en tilintetgiort Flaade for evig var tabt, hvorimod en udleveret ved Freden kunde faaes tilbage.

Ved Synet af den herlige Flaade i Engell. Magt skulle mange Taarer fældes i Kiøbenhavn selv af dem, som aldrig græd. Gamle Mænd briste i Graad ved at see en dansk Søeofficeer.

Til Bombardementets bestmulige Modstaaelse skal Jngen have giort saa hensigtsmæssige Anstalter ved sin Gaard som Etatsr. Bruun. Han tog Sparreværket ned, lod Loftet overmaade tykt bedække med Maatter og Møg, og hans Gaard blev maaskee just derved reddet.

Det hedder, at Keiser Napoleon ikke skal ville have, at Kongen forbliver i Rendsborg. Det maatte da være, at han selv havde isinde at besætte denne Fæstning.

Rector Magnificus lyser i Addres-Aviserne efter Universitetets Segl, Pedellernes Sceptre, Rector-Kaaben, de gamle originale Fundatser etc. Examen artium er bestemt til at holdes den 1 Nov. og følgende Dage. Demittenderne fra de jydske Skoler kunne ikke komme derover, da det under Livsstraf er forbudet at sætte nogen over til Sielland. Hertugen har forespurgt hos Kronprindsen, om ikke Passer kunde erholdes for disse, men det er blevet afslaaet.

Jfølge de seeneste Efterretninger fra Kiøbenhavn er det uvist, naar de Engelske ville gaae bort. Ved Wordingborg og ved Nivaa anlægge de Batterier. Paa Holmen have de giort saa ryddeligt, at de endog have borttaget alle Modeller og selv Tømmermændenes Høvle og andre Redskaber. Derimod have de intet ruineret af Bygningerne. Alle Engelske Officerer af Expeditionen have avanceret 1 Grad. For hver Kanon betales 500 Guineer i Priispenge, hvoraf Regieringen faaer $\frac{1}{8}$, det øvrige uddeles mellem Mandskabet.

General Victor, der for et Aars Tid siden var fransk Minister i Kiøbenhavn, skal have yttret i et Brev, at dersom han havde været tilstæde og maattet gaae til Haande med Raad, skulde Tingen have faaet en anden Gang.

Der skal næsten ikke være en eeneste af alle Embedsmænd i Kiel og Rendsborg, som jo uagtet Forbuddet, have søgt paa alle Maader at faae Breve til Kiøbenhavn. Kun Kronprindsen har selv ikke skrevet en Tøddel derhen.

Engellænderne have intet Middel ladet uforsøgt til at faae Breve til Hamborg; de have sendt dem under Couvert til dem i øvrigt aldeles ubekiendte og ubetydelige Personer og vedlagt en liden Demant; de skal endog have faaet Breve afsted under Postmesteres Segl. J saa Fald ville vedkommende Postmestere formodentlig ikke undgaae deres Straf.

Tirsdagen 6 Octob.

Mange Søeofficerer ere reiste til Norge. Jfølge en Skrivelse fra Kiel er Lindholm til Audiencen hos Keiseren af Frankrig bleven afhentet i en Keiserlig Vogn, og ved Audiencen,

som skal have været ganske under fire Øine, har Napoleon sagt mange smigrende Ting om Kronprindsen.

Mellem de Engelske Land- og Søeofficerer skal Forstaaelsen ikke være meget god; ligesaalidet mellem Hannoveranerne og de øvrige Engellændere. Officererne kiøbe en Mængde Bøger, og Brummers og Profts Boglader ere stedse fulde af Kiøbere. De hannoveranske kiøbe endeel videnskabelige Bøger, de engelske meest Romaner.

1500 meest Tydskere have ladet sig hverve af Engellænderne til den tydske Legion. Hvervingscontoiret er paa Mineslyst, et Sted ved Ordrup, som tilhører Etatsraad Knudsen. Vore fleste Marinere ere overløbne. Dette Pak er gaaet saavidt i Uforskammenhed, at det har stiaalet Lagnerne af General Lenzburgs Seng paa Hvervings-Depotet.

Det Landværn, som Carstenskiold commanderede, har ikke indskrænket sig blot til at kaste Geværerne, men ogsaa bortslængt Kiole, Bandeleer, Hat og alt, hvad der giorde Soldaten kiendelig. J en Brødvogn skal man have fundet to Officerer. Patriotismen mellem de siellandske Bønder skal være saa svag, at nogle have sagt, det var dem ligegyldigt enten de kiørte for Kongen af Danmark eller for Engellænderne.

Sex Engellændere have voldtaget en Kroemands Kone, saa hun døde, og tvunget Manden til at være Øienvidne dertil.

De sidste Breve fra Kiøbenhavn yttre Bekymring for et svensk Anfald. D. 29 Sept. manglede i Kiøbenhavn 11 Poster.

En Mængde Cadetter, som ei endnu vare uden halvfærdige; ere blevne Officerer. Man seer dem her paa alle Billard-Huse og offentlige Steder, hvor de leve høit, saalænge de 100 Rd., de har faaet til Eqvipering, og den Maanedsgage, de have faaet i Forskud, ville vare. De fleeste af dem ere kun Drenge, og som saadanne viser deres hele Væsen dem. Capitain Duplat er sendt herhid for at give dem Underviisning i Feldtienesten og Fædrelandets Geographie. Paa hans Forelæsninger giøre de saadan Støi, at han ofte maae tale alvorlig til dem. De udeblive ligeledes efter Behag. En Student, som er bleven Landværns-Officeer, og som saadan bivaaner de samme Forelæsninger, har fortalt mig, at de ere utrolig tilbage i Dannelse, og at intet Uslere kan tænkes end de Rapporter, de til Øvelse maae opsætte og indlevere.

Jeg har seet paa nogle Recruters Exercering. Det er moersomt at høre de tydske Underofficerer exercere paa dansk: een, dou, dre, heire, venstre, afvexlende med tydske Eeder. Derved falder mig ind, hvad jeg har hørt efter en Capitain Anbert, som hverken kunde tydsk eller dansk: du verfluchter lange Jütland, kannst du mir nicht die point-de-vue sehen?

J Nærheden af Rendsborg østlig omtrent ½ Fierdingvei fra Byen ligger en lille Skov, kaldet Nopiz-Skov, som er giennemskaaren med Gange og er Rendsborgernes sædvanlige Lyststed. Man passerer den nærmeste Vei derud giennem den saa kaldte Oberider (Ober-Eider) Ausfall, til hvilken Passâge man maa have et Tegn, der for et heelt Aar kun koster 8 ß lybsk.

De Civile og Militære her i Byen leve ingen god Forstaaelse i med hinanden. Her ere to Klubber, en militær, hvoraf ingen Civile ere Medlemmer, og en civil, hvor Militære ikke komme.

En Kiøbmand Lemprect i Altona, som tillige er Bânco-Commissær, bliver actioneret, fordi han har giort en falsk Eed i Anledning af de Engelske Vare. Han er saa meget mere strafværdig, som han er Kongel. Embedsmand og tillige var Medlem̄ af Undersøgelses-Commissionen.

Onsdag 7 Octob.

Den jydske Post, som ankom hertil iforgaars Aftes, maatte efter en fra Kronprindsen indløbet Befaling uaabnet afgaae til Kiel, hvorfra den ikke endnu er kommen her tilbage. Aarsagen til denne Befaling skal være, at man havde bragt i Erfaring, at Kiøbenhavnske Breve vare gaaede over Jylland til Hamborg.

J Nat Kl. mell. 12 og 1 gik tre af de nyskabte Officerer drukne fra Altstadt igiennem Alleen, som fører til Neuwerk. Paa et Sted, hvor Gelænderet mod Eideren er aabent, faldt den eene — en Lieutenant Rommelhof — ned og druknede. Man har idag forgieves fisket efter ham.

Kronprindsens Adjutantere ere som bekiendt næsten lutter Jgnoranter. Forleden, da Bülow, som ellers pleier at dictere Parolbefalinger, var med Bernstorf hos Bernadotte, skulde en, som hedder Friboe, dictere en Parolbefaling, som angik en interimistisk Commando. Da han kom til Ordet interimistisk,

vidste han ikke, hvad det var, og dicterede interministisk, hvilket man af Malice ogsaa saaledes efterskrev og afsendte. Det er bekiendt, at en anden af hans Adjutantere, nemlig Kammerjunker v. der Maas, var i Aaret 1801 med Kronprindsen ude at besee Leiligheden paa Amager. »Her«, sagde K. P., »skal et Batterie anlægges, vil De tegne dette hos Dem«, v. d. Maas fik sin Tegnebog op, og skrev: »her skal anlægges et Batterie.« Da de vare komne hiem, forlangte Kronpr. Notizen af det Optegnede, og see, da stod der ganske rigtigt: her skal anlægges et Batterie; men hvad det var for et her, derom kunde hverken Tegnebogen eller dens Eier give nogen Oplysning. — Den samme Maas blev i Efteraaret 1806 sendt til den preussiske Armee for at see et Feldtslag. Han var ikke saa heldig at ankomme, førend Feldtslaget var forbi. Et satirisk Rygte udspredte dengang, at han var bleven fangen af de Franske, der vilde hænge ham som Spion; men see, hvad skeer, da man vilde exeqvere det, havde suspendendus — ingen Hoved.

Grev Wedel Iarlsberg, Amtmand i Buskeruds Amt, er an-den Gang kommen herned som Coureer. Han er om Natten i en hæftig Storm sat over i en aaben Baad fra Gothenborg til Udbyehøy i 10 Timer og seilede midt igiennem en engelsk Transportflaade paa 40 Skibe.

Det i Kiel udkommende Blad: Dannemark i Aaret 1807 som i nogen Tid havde standset, fortsættes nu igien. N°. 1 er af 6 Octob.

Torsdag 8 Octob.

Jdag aldeles intet nyt, det undtaget, at Engellænderne efte en fra Kiel ankommen Efterretning nu have sperret Posten Gang fra Sielland.

Det meeste af Formiddagen tilbragte jeg i Amtmand Kam merherre Slanbusch's Bibliothek, som indeholder en Samling a historiske, juridiske og philologiske Bøger, som Man ikk skulde vente i Rendsborg, tillige en god Samling af Landkorter.

Fredag 9 Octob.

Jdag ere hertil ankomne fra Kiøbenhavn Myntmeste Madelau og en anden Reisende, som have udsagt, at Engel

lænderne nu have forbuden al Passage fra Sielland, og at de vare de sidste, som fik Lov at reise. Man troede i Kiøbenh. i Almindel. ikke, at de holdt Capitulationen eller vilde forlade Sielland. Catchart skal være bleven Viscount of Zeeland og Gambier Viscount of Copenhagen. Den svenske Skiærflaade skal have sendt en Afdeling til Landscrone. Mange troe, at de Svenske skulle tage Sielland i Besiddelse i Vinter tilligemed Engellænderne. Det siges, at Admiral Gambier har faaet en forseglet Ordre, som først maa aabnes d. 10 Oct. J Kiel troer man ikke paa Capitulationens Opfyldelse.

For nogle Dage siden forlangte en Engelsk Brig, der krydser ved Als, Levnetsmidler ved at skikke et tydsk Brev i Land, der begyndte saaledes: Hochwolgebohrne Hrnn Landsleute. Men da de ingen fik, og man skiød paa Sluppen, som vilde komme i Land, bleve de vrede og beskiød en Landsbye ved Kysten med Kugler, dog uden at enten Huse eller Mennesker bleve beskadigede. Man fandt siden Kugler af 30 ℔ Vægt.

Le Courier d'Angleterre af 11 Sept. har følgende: Buonaparte avoit, dit-on, promis à la Cour de Dannemarc la possession d'une partie des dépouilles de la Suède, et peutêtre même la couronne, qu'il se flattoit de ravir à Gustave IV. Par le succès de l'expédition, entreprise contre l'isle de Zeeland, l'Angleterre pourra donne cette conquête au Monarque, dont la spoliation auroit été complèttée entre Buonaparte et la Cour de Copenhague. Ce dépot entre les mains du Roi de Suède seroit un nouveau lien entre la Grande Brétagne et ce brave Souverain, et la nation Suédoise, qui se verroit fortifiée et aggrandie, auroit de plus en plus sujet de se confier dans la sagesse et le courage de son Roi.

J Monitøren Nº 269 staaer et latinsk Digt af den reformerte Præst Marron i Anledning af Engell. Overfald paa Sielland. Det har til Overskrift: ad Marcum Portium Catonem, hvis Votum: delenda est Carthago, er saa bekiendt.

Løverdag 10 Octob.

Mange haabe dog endnu, at Engellænderne holde Capitulationen og forlade Sielland. Paa den anden Side udbreder sig et Rygte, at de have angrebet Falster og Lolland og slaaet

General Evald. J Moniteren staaer: dersom Engell. ikke forlade Sielland, saa maa Gud vide, hvad der vil blive af Kiøbenhavn.

Man taler om, at Kongen og Collegierne atter skulle flytte herfra til Horsens. Det heder nemlig, at, da ventelig franske og spanske Tropper ville komme til at ligge i Rendsborg, vilde det være upassende, at Kongen befandt sig i Midten af Fremmede.

Under 2 Oct. har Kongen bestemt Godtgiørelsen for Collegialpersonalets Jndqvartering i Rendsborg saaledes: For

1 Classe

hvortil høre

a) Statsraadets Medlemmer

b) Departementscheferne

15 Rd. maanedlig om Sommeren, 30 om Vinteren.

2 Classe.

hvortil høre Bureau- og Contoir-Chefer 10 Rd. om Sommeren, 20 Rd. om Vinteren.

3 Classe.

hvortil høre Fuldmægtiger, Cancellister, Undercancellister og Copiister 7 Rd. om Sommeren og 14 Rd. om Vinteren. Maanederne fra Octob. til April inclus. regnes for Vintermaaneder.

Søndag 11 Octob.

Engellænderne kaldte de tre Kroner the Devils Isle, de smaa Kanoneerbaade the Devils Gunboats, Herregaardsjægerne the green Farmers Huntingmen.

Blandt de saa berømt blevne Kongens Livjægere var ogsaa Concertmester Dupuis; om denne fortæller Man allehaande Anecdoter, som ganske characterisere den franske légèreté, hvoraf det maaskee var at ønske, at vi Danske havde noget mere. Ved et af Udfaldene, da det blev temmelig alvorligt, og fiendtlige Kugler toge en af hans Commilitoner bort efter en anden, begyndte han at synge en fransk Arie af dette Jndhold »hvad vil der blive af; jeg troer jeg gaaer min Vei.« Da han med nogle af sine Kammerater laae i en Grøft for at lure paa Fienden, kom adskillige Kugler over Hovedet paa dem; »jeg troer, sagde han, at de skyder efter vore Kabudser: jeg vil give dem en at sigte efter«, og derpaa lagde han sin Casqve

hen nogle Skridt fra sig. Strax efter kom en Kugle og traf den saaledes, at Cocarden blev skudt løs. Siden, da de vare komne tilbage, sagde en af hans Cammerader, at han skulde rette sin Cocarde; »jo vist, svarede han, jeg skulde vel giøre noget for dette Tyvetøi, disse Engellændere? nei, vil de have den rettet, skal de paa min Siel faae Lov at rette den selv ved en ny Kugle.« En anden Gang, som de skulde giøre et Udfald, og deres Chef Major Holstein, opstillede dem og raabte til dem: retter Eder, giorde Depuis strax deraf et Ordspil og sagde med den frivoleste Letsindighed af Verden: »messieurs, paa Retræten kan De giøre Regning paa mig.«

En Reisende har her fortalt, at de Commanderende i Kiøbenhavn lode forespørge hos Gener. Catchart, om de maatte giøre Flaaden uduelig til at gaae i Søen, hvorpaa den Engelske General naturligviis svarede, at dersom de giorde det, skulde der ikke levnes Steen paa Steen i Kiøbenhavn. — En Gang var der ved Engellændernes Raketter kommen Jld i to af vore Orlogsskibe, men man slukkede den; hvi lod man den ikke brænde?

Mandag 12 Octob.

Jdag erfaredes, at Generaladjutant Lindholm er kommen tilbage fra Paris, hvor Keiser Napoleon har foræret ham en prægtig Daase med sit Portræt.

Man fortæller, at Engellænderne have forgieves forsøgt at faae Dokken lænds, saa de efter 48 Timers Arbeide endnu ikke havde faaet Vandet til at synke mere end 2 Tommer. De skal saavel ved Løfter som Trusler have søgt at overtale Commandeur Kierulf til at vise dem den rigtige Maade, men forgieves.

Tirsdag 13 Octob.

Jdag ere ankomne Poster fra Kiøbenhavn af 3 og 6 Octob. Det var en falsk Formodning, at Engellænderne havde stoppet Passagen. Alle Breve tale om deres visse Afreise den 18. Nu have ogsaa deres Underofficerer faaet Tilladelse at komme ind i Byen. Mange Officerer opkiøbe allehaande Ting f. E. Møbler, hvorpaa de tænke at profitere i Engelland. — Det er skandaløst, at 3 Jndivider af Garden til Fods ere gangne over

til Fienden. Engellænderne holde saaledes over Reenlighed, at de have brændt Marinernes Klæder, som deserterede over til dem. Jdag ere Tropper fra Husum og Tønningen passerede her igiennem til Heiligenhaven.

Onsdag 14 Octob.

Jdag ere adskillige Breve ankomne fra Kiøbenh., daterede 10 Octob. J de fleste yttres fornyet Tvivl om Engellændernes Afreise ved Capitulationens Udløb (d. 18 Oct.). J nogle fortælles, at Engellænderne have nedtaget det Engelske Flag paa de danske Skibe, hvoraf Hensigten ikke sees. Commezcollegiet har faaet Efterretning, at Engellænderne have tilkiendegivet, at de Passer, de have udstædt for Skibe, ere ikke gieldende længere end til Capitulationens Udløb.

Det forsikkres af Mange, at, dersom Carstenskiolds Landværn blot havde holdt sig en halv Time, vare 2000 Hannoveranere med Officerer og alt gaaede over til de Danske.

Megen Sensation har idag giort en Artikel i Correspondenten, taget af journal de l'Empire, som har et officielt Anseende, og hvori siges med reene Ord, at Danmark har sluttet Of- og Defensiv-Alliance med Frankrig, at 40000 Franske skulle rykke ind i Holsten og tage Hovedqvarteer i Rendsborg, at Skaane skal tages i Besiddelse, Sverrig og Danmark foreenes til een Stat m. v. Det er dog vist, at, hvad der staaer som afgiorte Sager, er i det høieste endnu kun Jdeer, men maaskee franske Propositioner, der allerede fremsættes som facta, fordi hos de Franske at ville giøre og have giort gielder for eet formedelst Sikkerheden af deres Planers Udførelse, i det mindste efter deres Formeening.

Torsdag d. 15 Octob.

Reiste idag til Kiel med Hertugen af Augustenborg. Det betales for fem Mile, men Veien er ikke meget over 4. Den første tredie Deel deraf er temmelig nøgen, men siden bliver den stedse behageligere. Veien selv er kun slet vedligeholdt. Vi ankom til Kiel Kl. 12. Hertugen kiørte op paa Slottet; jeg steeg af ved Rathlevs, som er det beste Auberge i Byen.

J Aften blev jeg indført i et Læseselskab og tillige Klub, som kaldes Harmonien. Professorerne Heinrich, Phaff og Rei-

mers indbøde mig at spise med dem paa Klubben, og Conversationen var ret interessant. Den første er Philolog, en ung Mand, som havde den bekiendte Stridighed ifior ang. det Motto, han havde valgt, og hvorover han blev nødt til at afgive en Erklæring. Han staaer ikke i megen Agtelse fra sin Characters Side. Den anden, Pfaff, er Profess. i Chemien og Medicinen. Han har sin Bolig, Laboratorium og Auditorium i et Huus, der ligger tæt under Slottet og er sammes Tilhørende. Det har tilforn været brugt som Vaskerhuus. Man fortæller, at han for nogen Tid siden nær havde skilt nogle af sine Auditores ved Livet, da han tillod dem at stikke deres Fingre i en konstig Iis, hvilket havde den Følge, at der nær var gaaet Koldbrand i Armene paa dem, og de med megen Møie helbrededes efter nogle Ugers Forløb. Den tredie, Reimers, er Mathematiker, en mager og bleeg Mand, som lever eene og alene for sin Mathematik og blander sig ikke i nogenslags Kabaler, hvoraf det ellers ved Universitetet her er fuldt. De to første have ikke saa god Reputation i denne Henseende.

Her er ved Universitetet en Professor Reitemeier, Primarius i det juridiske Facultet. Han blev for et Par Aar siden kaldet herind fra Frankfurt a. d. Oder, hvor han aldrig havde holdt uden eet Collegium, og sat ovenover Cramer og alle andre Jurister her. Det hialp ikke, at Hertugen i Statsraadet forestillede det Ubillige heri. Curatoren (Fritz Reventlow) og det tyske Cancellie vilde saa have det. Nu har det tyske Cancellie maattet suspendere ham og anlægge Proces imod ham, fordi han er befunden i Canaillerier med Papirers Forfalskelse o. s. v., og han bliver ventelig afsat. Han har heller ikke, siden han kom her, holdt uden meget faa Forelæsninger, da han ikke skiøtter om at docere og mager det derfor ogsaa saaledes, at Ingen skiøtter om at høre ham.

Jeg besøgte ogsaa i Aften Profess. Guldberg, som viste mig en Satire, han har under Trykken, kaldet de 4 Stuer. Den, som han har givet Navn af le Cercle, gaaer løs paa de Stores Anglicisme og det Upatriotiske i deres Tænkemaade og Ræsonnements. Overhovedet er Prof. Guldberg yderlig misfornøiet med den Stemning, der hersker her i Kiel, og, selv efter at Kronprinsen har kastet sig i Frankrigs Arme, ere adskillige af de Personer, som nærmest omgive Kronprinsen og

Kronprinsessen, halv engelsk-sindede. En vel underrettet Mand har derfor sagt mig, at vi aldrig kom paa det Reene med vor Politik, saalænge det Hessiske Huus var her, og det er vist, at Napoleon i sit Brev til Kronprindsen med Lindholm ikke utydelig har givet tilkiende, at han frygtede for, at Nøden havde mere Deel i vore Hengivenheds- og Venskabsyttringer end Hiertet, og at han med den meest uindskrænkede Agtelse for Kronprinsens Redelighed dog ikke kunde have den samme Overbeviisning i Henseende til de Personer, som omgive ham og muligen kunde have Jndflydelse paa ham. J øvrigt skal Napoleons Brev være affattet med udmærket Venskabelighed, og ikke deri savnes Udtryk som: je m'empresse, j'ambitionne o. s. v.

Saa ofte Lindholm havde Audience hos Keiseren, bragte denne bestandig paa Bane den Armee, vi havde havt i Holsten. »Mais, qu'est ce, qu'on vouloit donc faire avec cette armée modique?« skal han have gientaget. Da Lindholm første Gang havde Audience hos ham, stod han langt fra Døren i et Vindve. Derpaa vendte han sig om og begyndte med saadan Tiltale: »Vous avez perdu votre Flotte, et cela sans tranchée ouverte!« — Lindholm blev engang indbudet til et Jagtpartie af Fyrstprimas'en, som besøgte ham i sine fulde Pontificalibus.

Her ere nu neppe i alt over 50 Studentere ved Universitetet. Af disse er Theologernes Antal det mindste, Juristernes det største. Den berygtede Hermes, som Reventlow (Curatoren) kaldte herind, er dispenseret fra alle sine Forretninger som Director Seminarii. Da Kronprindsen var bleven underrettet om Mandens Værd, skal han være bleven meget vred over saaledes at være ført bag Lyset, og da Hermes giorde sin Opvartning, vendte Kronprindsen sig øieblikkelig fra ham.

Fredag d. 16 Octob.

Kl. 2 havde jeg Audience hos Kron-Prindsen. Efterat jeg var meldt, førend jeg endnu kom ind, blev jeg ved General-Adjutant Bülow tilsagt at spise. Min Audience var kort. Jeg bad om Undskyldning for at være saa indiscret at berøve ham et af hans kostbare Øieblikke især under nærværende Omstændigheder. Han svarede, at det var ham kiært at see mig. Han spurgte mig, om jeg havde meget at bestille i Rendsborg,

og om vi havde Expeditioner til Norge? Efter mit Svar herpaa bukkede han, og jeg retirerede mig. Saasnart endnu Nogle havde været inde, hvoriblandt et Par Bønder, gik Kronprindsen igiennem Audience-Salen og ind igiennem en Spisesal, hvor Bordet stod dækket, til et Værelse ved Siden, hvorhen alle de fulgte, som vare inviterede til Middag. Derpaa kom Kronprinsessen ind fra et modsat Værelse; Man stillede sig i en Halvcirkel og hilsede Kronprinsessen, som talede et Par Ord til enhver især. Jeg blev fremstillet for hende af Hofmester Brochenhuus, som jeg er bekiendt med, og hun spurgte mig, om jeg havde beroligende Efterretninger fra Kiøbenhavn i Henseende til min Familie og Eiendom. Efterat hun havde saaledes sagt noget til enhver, tog Kronprindsen hende under Armen og gik ind i Spisesalen ved Siden, som vi vare komne igiennem. Brochenhuus kom imidlertid til mig og sagde, at jeg forblev ved Kronprinsens eget Bord. Der satte Man sig nu efter Behag. De, som ikke vare ansagte til Kronprinsens eget Taffel, spiste i Rosen, hvor de simple Adjutanter spise. Vi vare omtrent 30 ved Bordet, og jeg var den eeneste u-uniformeret imellem dem. Lige over for Kronprindsen sad Kammerherre Steen Bille. Ved Kronprinsessen Ministeren Bernstorf. Vi fik 8 Retter Mad foruden Kage og Dessert, men ikke uden een Sort Viin. Man converserte med sine Sidemænd temmelig ugeneert. Naar det blev stille, begyndte Kronprindsen at sige noget. Han talte bestandig dansk, og ligesaa de der talte med ham. Jeg sad imellem von Qvalen af Livgarden, der i Formiddags ankom som Coureer med Engelske Depescher, og en anden Officeer. Maaltidet varede en 3 Qvarteer, hvorefter Man begav sig ind i samme Sal, hvor Selskabet var blevet Kronprindsessen præsenteret før Taffelet. Der fik man Caffe og biede saalænge, indtil Kronprinsen og Kronprinsessen forlode Værelset, omtrent et got Qvarteer, hvorefter enhver gik hiem til sit.

J Aften traf jeg hos Aubergisten Fischer, hos hvilken sædvanlig hver Aften adskillige Danske soupere, Lieutenant Holsten af Søe-Etaten, som nylig var kommen fra Engelland over Sverrig og Kiøbenhavn. Han fortalte, at man allerede siden i Februar havde i Engell. talt om denne Expedition, og at Efterretn. om, at de Danske vilde giøre Modstand, havde der opvakt en overordentlig Sensation, fordi Publicum var af den

Meening, at saadant skede efter Overeenskomst mellem begge Regieringer. Han fortalte ogsaa, at Chefen for Artilleriet, Bielefeldt, havde nægtet at lade bringe paa Volden 24- og 36-Pundigere, hvoraf der vare nok i Tøihuset, istedet for at man paa Volden havde kun 16 Pundig[ere]. Det var forbudet dem, som laae i Ravelinerne, at skyde med deres Amusetter — thi andet havde de ikke der — og medens man uden Nytte fyrede fra de Bastioner, fra hvilke ingen Skade kunde giøres, var det forbudet at skyde fra dem, som havde kunnet tilføie Skade. Den samme fortalte en løierlig Historie om en Landeværnsofficeer fra Slaget ved Kiøge, som kom til Kammerherre Stemann i Sorøe ganske forpryglet af en engelsk Husar. Stemann spurgte, hvad han da havde giort ved Husaren? »intet«, svarede Officeren, »jeg kastede mig ned paa begge mine Knæe og bad om Naade for Himlens Skyld«. »Ja«, svarede Stemann, »saa kan jeg ikke beklage Dem.«

Løverdag 17 Octob.

Besaae Universitetsbibliotheket, som staaer paa Slottet i Mangel af anden Leilighed. Prof. Kordes er Bibliothekar. Det har c. 40000 Voll. og er best besat i Historie og Medicin. Hvad det har i sidste Fag, er især tilkommet ved Livmedic. Bergers Donation og ved Tilkiøbet af en Deel af Henslers efterladte Samling, hvortil Regieringen skiænkede 6000 Rd. Ellers har det blot 1000 Rd. om Aaret. Det har et temmeligt ubeqvemt Local i to Sale paa Slottet, hvor der snart vil fattes Plads. Bibliothekaren Prof. Kordes har ingen Amanuensis eller anden Medhielper. Bibliotheket staaer ikke aabent uden to Gange ugentlig.

Den Forlængelse paa 12 Dage, som Engellænderne have forlangt, er egentlig en Fortsættelse af foregaaende Forslag, som ere skete directe fra London for et Par Uger siden. Disse indeholdt, at Man vilde forlige sig med os, hvis vi vilde frasige [os] Forbindelse med Frankerig og aabne vore Havne igien for Engelland, saaledes, at Engell. da vilde give os vor Flaade tilbage 3 Aar efter den almindelige Fred dog med Forbeholdenhed, at der da ingen Udsigt var til ny Krig og i den Tilstand, hvori Flaaden da maatte befindes. Paa dette impertinente Forslag blev intet svaret, men man communicerede det

strax til det franske og russiske Cabinet, for at de kunde see dets sande Beskaffenhed og originale Form. Engellænderne lode os da tillige sige, at, hvis vi ikke vilde antage deres Propositioner, vilde de vel holde Capitulationen, men strax komme igien, og de vilde tillige sige os, at, hvis deres egne Tropper skulde behøves andre Steder, var det en Aftale med Kongen af Sverrig, at hans Tropper strax fra Skaane af besatte Kiøbenhavn og Siælland. J denne Anledning er idag Lieutenant Holsten af Søe-Etaten beordret som Coureer til Sverrig med Depescher fra vor Regiering, ved hvilke meddeles Hs. Svenske Majest. de Beskyldninger, Engellænderne have giort imod ham, og skiønt ingenlunde tvivles om sammes Løgnagtighed, dog udbedes en lille Forsikkring. Man troer, at Hs. Sv. Majest. slet ikke svarer herpaa, hvori han vel og giør best, thi det forholder sig dog nok alligevel saaledes, som Engellænderne have sagt.

Det er utroligt, saa frit her tales, endog saa at sige i Hofsphærens Middelpunkt. Man siger ganske høit, at Aarsagen, hvorfor vor Armee blev liggende i Holsten istedet for at gaae til Sielland efter Tilsitter-Freden, var, at Generaladjutanterne og andre ved Hoffet ikke kunde rive sig løs fra Holsten. Frøken Haxthausen og Frøken Dørring [ɔ: Düring], som ere Hofdamer, tillægger Man et vedvarende Had til Frankrig. Det udenlandske Departement, især Bernstorff, giør Man de lydeligste Bebreidelser, og det som er det besynderligste, ingen taler mere ufordeelagtig om Bernstorff end de, som ere i hans eget Departement. Han er og lidet agtet af de Franske. Den franske Legations-Secretær Desaugiers sagde til mig, at den franske Mission havde tidt nok advaret os, men uden Nytte. De Personer, som ere omkring Kronprindsen, kaldte han ou des radoteurs ou des trembleurs, og dette er ogsaa den almindelige Dom i Kiel. Man skal endog have svart Didelot studs, da han d. 20 Iun. d. A. advarede om den Engelske Expedition, og det er vist, at Didelot har erfaret, at man havde sagt: »nu kunde man ret see de Franskes Listighed, det var bare for at faae vore Tropper fra Holsten, at de selv kunde komme til at besætte det.« Men Bernadotte havde rigtigere bemærket, at, naar de Franske virkeligen vilde have besat Holsten, havde det været en Affære af en Times Tid at giøre Ende paa vor hele saakaldte Armee. — En Søeofficer, som spiste igaar ved

Taffelet, trykkede mig efter Bordet i Haanden og sagde: »man lever ret got her; det lader sig forklare, hvorfor Adjutanterne ikke vilde herfra.«

Jmellem de Civile og Militære hersker ingen god Forstaaelse. De første have kun liden Agtelse for de sidste; disse hæve sig som sædvanlig over de første, bildende sig meget ind af deres Uniformer, Skiærfer og høie Fiær. Paa Veien til Düsternbroeck møder man dem hver Dag i glimrende Cavalcader eller i Cabriolets. Adskillige af disse unge Officerer kunne ikke faae deres Examen, endog Generals-Sønner, hvis Examination dog ventelig maa falde meget lemfældig ud. Man talte med Jndignation om, at Generaladjutant von der Maas, der er en bekiendt Jgnorant, havde offentlig giort Nar af en Bonde fra Als, der var kommen for i den beste Meening at meddele Kronprindsen nogle Opfindelser — der rigtig nok ikke vare nye, men dog af ham ansaaes derfor — til at skyde Jld i fiendtlige Skibe.

Profess. Guldberg har væddet med den lille Prinsesse Caroline om 5 Rd., at General Bielefeld uagtet hans slette Opførsel faaer det hvide Baand. Dette har Prinsessen igien fortalt til sin Fader, som skal have sagt: »ja lad ham kun vædde, han skal ogsaa tabe.«

En vis Art af point d'honneur hos Søeofficererne har jeg ikke før vidst af at sige. Da En sagde til Capitain Rothe, at det dog var meget ønskeligt, om vi kunde faae vor Flaade tilbage, svarede denne: »gid Fanden sætte nogensinde sin Fod paa Skibe, der ere tagne paa den Maade.«

Den franske Minister Didelot og Grev Schimmelmann arbeide næsten daglig sammen. For den sidste have de Franske megen Agtelse. De fælles Arbeider angaae den Pengeunderstøttelse, vi behøve fra Frankrig.

Kronprinsens Taffel her koster 3000 Rd. maanedlig. — Prinds Christian omtales som en slet Huusholder. Af hans og Sødskendes Appanage, som udgiør 115000 Rd. aarlig, falde 70000 paa ham. Han har desuden sin Regimentschefs-Gage og sit Feldttillæg, og dog maa man bestandig giøre ham Forskud. Finantscollegiet er meget misfornøiet hermed.

J disse Dage er død en Casserer ved Feldtkassen. Han havde foruden sin ordentlige Gage 40 Rd. maanedlig og

Qvarteerpenge 10 Rd. maanedlig, desuden Feldttillæg og Diætpenge 100 Rd. maanedlig, saa han tiente paa et Par 1000 Rd. Han døde med 1200 Rd. paa Brystet, hvoraf han Dagen iforveien ikke havde villet udlaane en Skilling. J hans Sted skal være kommet et ungt Menneske paa 17 Aar. — Alle de, som ere ansatte ved Feldtcommissariatet, befinde sig saa vel, at endog Copiisterne sees hver Dag at ride ud paa smukke Heste og lustere snart paa eet Sted snart paa et andet.

J de Breve, som ere blevne aabnede i Kiel, har man læst meget i Kiel, som man maaskee ikke skiøttede om. J et skal have staaet: »Nu have vi i saa lang Tid underholdt en Krigsmagt, der opsluger det meeste af Statens Jndtægter, og villigen givet vore Skatter i Haab om at forsvares af de Soldater, vi fødte; og nu, da vi skulde forsvares af dem, ligge de i Holsteen og æde og sove og ville endda forlange, at Borgere og Bønder skulle forsvare dem selv.«

Jeg besøgte i Aften Etatsraad Hegewisch, den berømte Historiker. Det er nu en gammel Mand og saa kortsynet, at han ikke kan skielne et Træe fra et Menneske. Han nyder megen Agtelse og er den eeneste grundige Historiker, Kiel eier.

Søndag d. 18 Octob.

Jeg besøgte idag nuværende Prorector, Professor Reinhold, en fiin Mand, der har noget hos sig af den munkiske Smidighed og Sødhed. J øvrigt meget interessant at tale med. Han fortalte mig den hele Affære med Prof. Heinrichs Motto til hans Program i Anledning af Kongens Geburtsdag 29 Jan. 1807 (utinam quietis temporibus atque aliquo, si non bono, at saltem certo statu civitatis hæc inter nos studia exercere possemus etc.) og viste mig Consistorii, af ham opsatte, Erklæring i denne Henseende, der gik ud paa deels at vise Heinrichs uskyldige Meening deels at fremstille det Ondskabsfulde i Beskyldningen, at han skulde have meent noget ondt mod Danmark. Resultatet var, at der kom et Kongel. Rescript, som befalede at give Heinrich en eftertrykkelig Jrettesættelse og at formane ham til større Forsigtighed for Fremtiden. Denne Resolution forekom Reinhold meget ubillig, og han paastod at være moraliter overbeviist om, at Heinrich slet ikke havde meent Danmark. Prof. Guldberg har den modsatte Overbeviis-

ning. Reinhold beklagede sig ogsaa til mig over, at Profess. Guldberg var alle Profess. i Kiel fiendsk, og at han ophidsede de Danske, ja selv indisponerede Regieringen imod dem. Guldberg derimod paastaaer, at de alle — med Undtagelse af Schultz og Hegewisch — ere saa udanske i deres Hierte, at en af dem endog, nemlig Prof. Heinrich, som han kalder Prof. Motto, skal have offentligen deduceret Retmæssigheden af Engellændernes Krig imod os.

Reinhold viiste mig ogsaa Reglementet for Studenter-Corpset, der tillige indbefatter Seminaristerne og endeel Kiøbmands-Karle. Corpset er i alt 150 Md stærk, hvoraf Studenterne udgiøre 50. Kron-Prindsen overlod til Universit. at foreslaae en Chef for Corpset, og det foreslog en Hr. von Schack, hvilken, da han var antagen, det tillige bad at conferere med Consistorium om, hvad der kunde være samme fornødent at vide, men han har siden ikke meddeelt dem det allermindste. Reinhold havde som Prorector en Audienz hos Kronprindsen i Anledning af denne Væbning og bad da tillige Kronpr. at tage Univers. og Studeringerne saaledes i sin Beskyttelse, at de unge Menneskers Hovedbestemmelse ikke forsømtes. Kronpr. svarede, »at Man ikke kunde forhindre de unge Mennesker at gaae ind i et Corps, og at han maatte tilstaae, han selv ønskede det, da Man ingen Hindring burde lægge iveien for Patriotismen; det øvrige forstod han sig ikke paa, men vilde ganske overlade det til Universitetets Foresatte«. Reglementet for Corpset, som egentlig er et Jægercorps, blev ikke som Udkast sendt til Universitetets Betænkning, hvilket samme just ikke har taget vel op, men uden dets Forevidende approberet og som saadant trykt. Kun havde Man affordret Prorector nogle foreløbige Oplysninger og Betænkninger f. E., hvor stort vel de Studerendes Antal var, om de vel vilde gaae ind i eet Corps med Seminarister og Kiøbmandskarle o. s. v., hvorpaa Prorector svarede i alle Vedkommendes Navn, da Svaret skulde gives saa hastig, at der ei var Tid til nogen Conference. J Reglementet staaer, at Corpsets Medlemmer skulle lade sig bruge i begge Hertugdømmene, og at de skulle ansee det for en Naade at bruges paa de farligste Steder. Disse sidste Udtryk, der rigtig nok ogsaa ere noget besynderlige, har Universitetet ikke været tilfreds med; thi, sige de, 1) er det alt for overdrevet at kalde

det en Naade at udsættes mere end andre for Døden, 2) skulle Studentere opofres for at spare Bønderkarle, saa kunde deraf sluttes, at Regieringen ansaae de sidstes Liv for vigtigere end de unge Menneskers, paa hvis Uddannelse og Forberedelse til Statens Embeder saa mange Aar, saa megen Flid og saa mange Bekostninger allerede anvendtes, og hvis Pladser kun langsom vilde erstattes, da man ikke danner en Student saa gesvindt som en Soldat, 3) en Enthusiast kan vel sige: »jeg vil ansee det for en Naade at sættes paa de farligste Steder«, men det kan ikke egentlig foreskrives eller befales Nogen, at han skal ansee dette for en Naade. — Jeg skulde ogsaa hellere have villet lade Reglementet udtrykke sig saaledes: Man forventer ell. man holder sig forvisset om, at Corpsets Medlemmer ville med uforsagt Mod trodse enhver Fare for Fædrelandet.

Vinter-Semestrets Forelæsninger begynde her ordentligviis d. 26 Octob. eller i Begyndelsen af Novemb. Men der blive venteligen slet ingen Forelæsninger holdte her i Vinter, thi der er ikke kommen en eeneste ny Student, og de forhenværende have nok at giøre med at exercere. Under nærværende Omstændigheder skiøtte Forældre ikke om at sende deres Sønner til Kiel for at lade dem tage Deel i føromtalte Naade, men lade dem enten blive i Skolerne eller hiemme eller sende dem til tyske Universiteter. For at blive Student her udfordres ikke andet end at lade sig inscribere og betale Jnscriptions-Gebyhret. Man forlanger ikke engang at see det Testimonium, som skulde forelægges. Ogsaa kunne de Jnscriberede strax begynde med deres Embedsstudier. Professorerne have eenstemmig forsikkret mig, at de allerfleste komme med ganske utrolig usle Forkundskaber, især de, som ville studere Medicin, der for en Deel ere ganske ustuderede og blot Apotheker-Drenge.

Skolelærer-Seminariet her, hvis Director er den famøse Hermes, — der nu har faaet det Raad at søge sin Afskeed, — har c. 40 Disciple. Hr. Gensichen, som er første Lærer, vilde ikke tillade mig at være overværende ved Underviisningen, fordi det er forbudet. Man maatte nemlig i denne Henseende giøre et almindeligt Forbud for ikke at sættes i den Nødvendighed at giøre et specielt imod at hospitere hos Hermes, hvis naragtige Foredrag trak saa mange derhen for at lee af ham. Seminaristerne blive her i 2 Aar. Efter deres Demission

blive de færreste Skolelærere paa Landet, fordi de nu attraae høiere; nogle studere, andre søge at komme an som Forvaltere, Fuldmægtiger o. sl. — Dette Stadliv giør dem ogsaa bekiendte med et Slags Luxus.

Mandag 19 Octob.

Den academiske Bygning, som ligger tæt ved Slottet, indeholder tvende Høresale, en større og en mindre, en Forsamlingssal for Consistorium, hvori hænge endeel Portræter af berømte Lærere og af Curatorerne, et Theatrum anatomicum, hvis Apparat er temmelig fattig, og nogle smaa Leiligheder. Professorerne holde deres Forelæsninger hiemme i Husene.

Tirsdag 20 Octob.

J Formiddag ankom to Staffetter, en fra Peymann i Kbhavn og en fra General Evald paa Falster. Siden kom Posten. Alle Efterretningerne stemme overeens deri, at Engellænderne virkeligen holde Capitulationen efter Bogstaven. Paa de sidste Ord skal Catchart ogsaa have lagt megen Vægt. Det hedder tillige, at Engell. have giort Blokaden endnu strængere end før. Mange troe, at de ville gaae bort med alle, men de bedre underrettede finde langt flere Grunde til at frygte, at de strax komme igien, og at de blot holde Capitulationen — efter Bogstaven. Det erfares tillige, at de agte at tage deres Hovedqvarteer i Helsingborg.

Paa Torsdag har Kronprinsens Regiment Ordre at marschere til Fyen. Her i Kiel og Omegn skal Generalerne Dørring [ɔ: Düring] (en ubevægelig Podragrist), Lemming og Bardenfleth commandere. De to sidste ere hidcommanderede fra Fyen. Kronprindsen formenes at anvise dem deres Virkekreds her, hvor ventelig intet vil blive at giøre, for at de ikke skal være iveien, hvor duelige Folk behøves. Dog skal Bardenfleth være ganske brav. Prinds Christian faaer ingen anden Commando end Kystforsvaret op forbi Flensborg. Hans Regiment skal være det raaeste og udisciplinerteste af alle.

Jeg giorde endnu idag et Besøg hos den ældste af de theologiske Professorer her, Geyser, en ærværdig gammel Mand. Jeg sagde til ham ligefrem, at vi forundrede os særdeles over, at det theologiske Facultet her gav Doctorværdig-

heden i Theologien til enhver, som sendte en Disputats ind, om det saa var nok saa ubekiendt og ulærd en Person, og jeg nævnede ham fire danske Præster, som saaledes nyligen uden mindste videnskabelig Fortieneste vare blevne Doctorer i Kiel. Han nægtede slet ikke Misbrugen, sagde, at han havde aldrig billiget den, men at Statuterne ei forhindrede den. Den sande Aarsag taug han med — nos sumimus argentum.

J mit Logis hos Rathlev betalte jeg c. 11 Rd., kiørte Kl. 3 fra Kiel og ankom i Rendsborg Kl. 8. Fra Kiel til Rendsborg betales kun for 4 Mile, men fra Rendsborg til Kiel for 5. De fra Kiel kunne derimod kiøre i deres Magelighed, ere ikke underkastede Postreglementet eller forbundne at bruge Postmonduren.

Man har confiskeret Medicamenter, meest China, Engellænderne tilhørende, for c. 40000 Rd. De føres til Rendsborg og deponeres der.

Onsdag 21 Octob.

Catchart og Gambier skal begge have nedlagt Commandoen.

En Amtsforvalter F. i Wordingborg skal haveført sig meget slet op. Han har villet paanøde den Engelske General Linsingen de Penge, som vare i Amtscassen, Regieringen tilhørende. Linsingen har viist ham Døren og kaldet ham en Skurk. Ligesaa har den samme General ladet en dansk Corporal, som var deserteret, og angav hvor de Danske havde deres Heste, Fourage o. s. v., give 50 Stokkeprygl for Fronten med Tillæg, at anden Belønning fortiente en saadan Skurk ikke.

J Aften er Assessor Lehmann ankommen fra Kiøbenh., som han forlod i Løverdags Aftes. Engellænderne etablere deres Hovedqvarteer i Helsingborg. J Kiøbenhavn anseer man en Krig med Sverrig for uundgaaelig. Ligesaa her. Adskillige gode Heste have Engell. solgt for ½ Guinee Stykket. Blokaden omkring Sieland skal være bleven strængere, saa det ikke er muligt for vore Tropper at komme over. Studentercorpset er igien blevet sammenkaldet og har besat Voldene.

Man har nu fundet den unge Officer, som druknede her i Jungfernstieg. Han og hans Kammerader havde samme Aften saaledes sviret hos Verten i Stadt Hamburg, at Regningen for Punschen m. v. beløb 50 Rd.

Engell. skal dog engang have opfordret Cronborg, men Commandanten Stricker har svaret, at han hverken havde Fruentimmer eller Børn i Fæstningen, men kun Soldater, og agtede derfor at forsvare sig til det yderste. Det er den samme Stricker, som i Aaret 1801, da efter de Engelskes Giennemgang Kongen af Sverrig sendte en Officer over for at gratulere Command. og bevidne ham sin Agtelse, svarede den svenske Konges Bud: »hils Deres Konge og siig, at dersom han havde været ærlig, skulde ikke et eeneste engelsk Skib være sluppet igiennem«.

Torsdag d. 22 Octob.

Jdag haves aldeles ingen Efterretninger fra Sielland. Kl. 12 var heller ingen Stafet ankommen til Kiel. Man frygter, at al Passage er spærret.

Hannoveranerne skal have hængt to engelske Officerer i en Skov i Sielland.

Det fortælles, at ved det eene Udfald, hvor Landværnet var med, skal General W., da han stod bag Fronten, og en Kugle foer forbi, have sagt: »staaer foran mig Karle, J see jo vel, at de sigte efter Generalerne«.

Endskiønt det før Bombardementet vrimlede af røde Fiær (Adjutantere), skal man dog under samme ikke have seet uden tvende, nemlig von Qvalen og von Holten.

Generalerne L. og F. have ikke heller erhvervet sig stor Reputation, hvoraf de da heller ingen havde iforveien. Den første passerer for en stor Poltron, den anden er gammel, uden Aand eller courage. Man fortæller, at da han en Aften reed over Volden og traf nogle Studentere syngende paa deres Post, skal han have sagt til dem, at han fornøiede sig vel ved at see, de vare ved saa got Mod, men at det dog forekom ham upassende at synge under saadanne Omstændigheder.

Matroserne viste deres sædvanlige Ligegyldighed ved enhver Fare. De sang bestandig Krigsviser, afvexlende med Eeder og bonmots i deres Maneer. En Matros saae en Bombe falde i nogen Afstand fra sig. Han lettede Laaret, lod en . . gaae og sagde ganske laconisk: »den er ligesaa god som din, Hr. Engelskmand.« Man saae Matrosdrengene midt under Bombardementet løbe med Bomber og optagne Kugler.

En heel Deel Fruentimmer endog af de bedre Stænder skal have giftet sig med engelske Officerer i Sielland.

Catchart skal have sagt, at han aldrig kunde tage feil af, naar man vilde giøre et Udfald, thi saa blev immer runde Taarn fuld af Mennesker, der vilde see, hvorledes det gik.

Fredag 23 Octob.

Engellænderne have ikke alene forlangt — som Forligelsesvilkaar — at beholde Flaaden i 3 Aar efter Freden, men ogsaa villet forbeholde sig da at bestemme, hvorvidt de vilde give os den tilbage in natura, og hvorvidt vi skulde lade os nøie med Godtgiørelse i Penge. De have og forlangt at beholde Helgoland. Hvis vi ei vilde indgaae alt dette, have de forelagt os fem Trusler. Kronprindsen har paa alt dette ikke svaret videre end disse faa Ord: »le Roi a reçu avec indignation et Vos offres et Vos menaces«.

J Colding blev udstædt en Proclamation af Kongen til det Norske Folk og sendt op til Regieringscommissionen for at proclameres. Da den ankom der, vidste Man allerede Kiøbenhavns Capitulation, og da der stod i Proclamationen: »de (Engell.) have forlangt vor Flaades Udlevering, det vil sige: Danmarks Skiændsel«, fandt man det upassende at bekiendtgiøre den, fordi, da Flaaden allerede var udleveret, Kongen da kunde synes at have afsagt sin egen Dom. Regieringscommissionen skrev derfor tilbage, at den efter de forandrede Omstændigheder fandt det betænkeligt at proclamere den i saadan Form og meente, at det maaskee kunde være nok med den Proclamation, som allerede var udstædt af Gouverneuren Prinds Christian af Augustenborg. Dette har nu ogsaa Statsraadet fundet, og — da en ny Proclamat. vilde komme post festum — forbliver det derved, og den allerede udstædte forelægges Kongen til Cassation.

J Eftermiddag kom en Ordre fra Kronprindsen til Generalpostamtet om at expedere Breve til Kiøbenhavn, da Engell. nu ganske have forladt Sielland. Al Verden fik nu travlt med at skrive, og der vil ventelig blive skrevet hele Natten igiennem.

Løverdag 24 Oct.

Det er uhyre, hvilken Mængde Breve idag ere afsendte til Kiøbenhavn. Man veed imidlertid ikke med Vished, om Engell., der endnu bloqvere Sielland med deres Skibe, ville tillade

Postsækken at gaae over. Kronprindsen har derfor befalet Generalpostamtet at aabne to Postfarter, en over Fyen og en over Langeland, samt Collegierne at sende Duplicata af alle vigtigere Expeditioner, nemlig et med hver Post.

Hertugen har idag ladet skrive Circulære til Skolerne i Jylland og Fyen om at sende deres Dimittender uopholdelig til Kiøbenhavn, da Communicationen nu er aaben. Jmidlertid er det dog ikke endnu bekiendtgiort, at Personer maae gaae over, og tillades det dem end herfra, er det dog et Spørgsmaal, om Engellænderne ikke forbyde det. J samme Anledning blev skrevet til Universitets-Directionen i Kiøbenhavn om at udsætte Examen artium, som var bestemt at skulle begynde den 1 Nov. til 16 Nov.

Studenterne skal imod Etatsraad Moldenhawer, som de deels i Almindelighed ikke kan lide, deels have et Nag til fra 1801, da han viste sig som en Fiende af Studentercorpset og var Aarsag i, at det paa en meget udelicat Maade ophævedes, yttret adskillig Malice under Bombardementet, da de gave sig af med at redde for ham. Adskillige af sine Manuscripter fandt han i Vandkarret, og En skal have tilføiet den Bemærkning, at i Vandet vare de sikkrest for Jlden.

Jeg var i Aftes tilstæde i den herværende jødiske Synagoge i Anledning af den Fest, hvormed Thora sluttes og igien begyndes forfra. Localet er kun maadeligt. Her ere c. 30 jødiske Familier i Byen.

Søndag d. 25 Octob.

Det hedder, at alt Eegetømmer, som existerer i Rigerne, skal reqvireres til Kongens Tieneste for at bygge nye Skibe.

General Bielefeldt i Kiøbenh. skal have skudt sig selv, hvortil dog mange tvile paa, at han har havt Courage nok. Der er kommen en Carricatur ud over ham, hvor han forestilles med en Uldsæk foran sig og en Uldsæk over Hovedet, fordi han under Bombardementet skal have opholdt sig i et med Uldsække omgivet Værelse. Man har paa Ulfeldts Plads fundet Navnet Ulfeldt paa Skamstøtten forandret til Bielefeldt. Han stod ellers saa meget i Yndest hos Kronprindsen, at han blev giort til General til Præjudice for et Dusin Oberster, og alt, hvad han foreslog, maatte strax skee. Ogsaa skal Kron-

prindsen ved Afreisen fra Kiøbenhavn have sagt til Peymann, at han vilde give ham en paalidelig Medhielper, nemlig Bielefeldt.

Det har nylig været Tilfældet, at Cancelliet i Kiøbenhavn og Cancelliet i Rendsborg har afgivet to modsatte Resolutioner om den samme Sag, saa at der fra vedkommende Øvrighed er indsendt Forespørgsel, hvilken af Resolutionerne der skal følges. Undertiden ere ogsaa ligedanne Resolutioner af begge Cancellier afgivne, saa man har faaet to Cancellie-Resolutioner om samme Sag.

Mandag 26 Oct.

Det Collegialpersonale, som befinder sig her, er følgende:

1. af danske Cancellie
   Kammerherre Kaas, Etatsraad Knudsen, Secretær Rimestad, Secr. Hornemann, Volonteur Danckel.
2. af tydske Cancell.
   Kammerherre Møsting, Etatsraad Feldtmann, Etatsr. Iensen, Baron Eggers, Secret. Spies, Secr. Wolfhagen, Iessen.
3. af Rentekammeret
   Grev Reventlow, Etatsraaderne Fridsch og Essen, Kammerr. Kongslev og Prehn. Nogle Copiister.
4. af Toldkammeret
   Geheimeraad Moltke, Justitsraad Stoud, en Copiist Stallknecht.
5. af Finantscolleg.
   Grev Schimmelmann, Secretær Kellermann, Copiist Paap.
6. af Finantscasse-Directionen
   Conferenzr. Wendt, Bogholder Hornheck, Casserer Feilberg.
7. af Postamtet
   Kammerh. Knuth, Copiist Furchtenicht.
8. af Commerzcolleg.
   Kammerh. Sehestedt, Justitsraad Smith-Phiseldek, Kammerr. Lavætz, Fuldmægtig Gierlew, Volontair Willemoes.
9. af Admiralitetet
   Admir. Vleugel.
10. af Generalitetet
   Gener. Dorrien.

11. af Directionen for Studievæsenet
Hertugen af Augustenborg, Professor Engelstoft, Copiist Iungersen.
12. fra Banken
Consul Nissen og Bankdirect Thygesen.
13. fra Brand-Assurance-Væsenet
Justitsraad Berthelsen.

Hofpersonalet.

Overkammerjunker Calmette, Overceremoniemest. Buchwaldt, Generaladj. Ries, Hofintendant Justitsr. Nielsen, Geheime-Casserer Justitsr. Bugge.

Tirsdag d. 27 Octob.

J Eftermiddag kiørte jeg med Hertugen af Augustenborg til Slesvig, hvor vi ankom Kl. henved 9 i Aften. Det hedte ved Afreisen, at Collegialpersonalet skulde endnu inden Vinter forlade Rendsborg for at gaae til Kiøbenhavn, og blot Kongen med Departementscheferne blive der, hvilket da for disse faa maa blive et trist Liv og end mere for deres Koner, hvilke derfor absolut ville have Kongen og alting tilbage til Sielland, uden at betænke, at, saa længe Tingene ingen anden Vending have taget, Kongen og hele Regieringen let til næste Foraar kunde enten blive indsluttet eller igien fordreven — et latterligt Skuespil for hele Europa. Jsær vil Grevinde Schimmelmann med al Magt have Residentsen forlagt til Kiøbenhavn igien inden Vinter. Det duer ikke, at Fruentimmerne blande sig i Politiken, og dog føier man dem ofte for at blive deres Overhæng qvit.

Undersaatterne ere vel af Regieringen opfordrede at føre Proviant til Kiøbenhavn, men da Engellænderne endnu krydse i vore Farvande, synes faa at ville vove det.

De Franske skal synes got om den Maade, hvorpaa vi opføre os imod dem. Vi vise Tillid og krybe dog ikke. Den franske Minister Didelot skal have sagt: »Vous nous traitez, comme nous devons être traités, avec dignité et abandon.»

Onsdag 28 Oct.

For et Aftensmaaltid i Aftes for 3 Personer og Natteleie for disse i tvende Værelser betalte Hertugen 24 Rd. i Giestgivergaarden og desuden 3 Rd. i Drikkepenge. Vi toge bort Kl. 7 og ankom Kl. 12 til Flensborg, hvor Hertuginden mødte

Hertugen med sine tre Børn. Et Compagnie Landværn giorde Honneurs. Hertugen gav det 20 Rd. i Douceur og 10 Rd. i Vertshuset for Aftrædelse. Fra Flensborg til Gravensteen ere 3 gode Miil, hvoraf de to første ere stygge, den sidste meget behagelig især fra Rinkenes, en Landsbye, der har en meget romantisk Beliggenhed. Norden for Flensborg tales paa Landet ikke andet end dansk, og det samme er Tilfældet sønden for Flensborg næsten lige til Slesvig. Gravenstein kalde Landfolkene her omkring Graasteen, hvilket venteligen er det rette danske Navn. Slottet selv ligger omgiven med Søe og Park, hvilken sidste findes beskreven hos Hirschfeld. Det bestaaer af to Sidefløie, to Etager høie, af hvilke den eene indeholder Stedets Kirke; thi der ligger en Flekke hos. Der, hvor Hovedbygningen tilforn har staaet, er nu blot en Søilegang, thi Hovedbygningen afbrændte for endeel Aar siden og er ikke igien opført. Slottet er ellers bygget af en Grev Ahlefeld, som kom i Armod og solgte det med Godset til nærværende Hertugs Fader.

J et af de Breve, man har aabnet i Kiel, skal have staaet, at man ikke maatte forundre sig over, om de (i Kiøbenhavn) bleve ganske Engelske efter den Maade, hvorpaa de behandledes af Regieringen.

Torsdag 29 Octob.

Middagsbordet bestaaer her daglig af Hertugen, Hertuginden, 3 Børn (Prinsesse Caroline, Prinserne Christian og Fritz), en Prinsesse Lovise, som er Tante til Hertugen, Hofdame Baronesse Pechlin, en Kammerherre Fontin [v. Thienen?], der er en gammel Mand og saa uvidende, at han ikke kiender Forskiellen mellem en Planet og Comet, Hofraad Andresen, Doctoren Henrici og mig. Gierne komme desuden hver Dag nogle Fremmede. Man spiser til Middag Kl. 1½, til Aften Kl. henved 9. For Tidernes Dyrheds Skyld har man netop nu indført adskillige Jndskrænkninger. Jstedet for 6 Retter til Middag og 4 til Aften gives nu kun 4 til Middag og to til Aften. Jstedet for at forhen enhver fik sin Halvflaske Viin ved Bordet, bringes nu Glasse om paa en Præsenterbakke, og naar Ens Glas er tom, skiænkes i af Lakeierne. Til at undervise sine Sønner har Hertugen en Kieler-Seminarist ved Navn Henrichsen.

J Kirken her findes et Malerie over Alteret forestillende Christi Optagelse af Graven, der er kiøbt i Jtalien af Grev Ahlefeldt og af Konstkiendere ansees for meget got. De øvrige Malerier have intet synderligt Konstværd.

Fredag 30 Octob.

Bønderne her omkring tale alle blot dansk, men hvori dog adskillige tydske Ord indflettes, f. E. Knoger d. e. Knokler (Knochen). Det, som ellers hedder at møde (for Retten), kalde de erskeenen (erscheinen), hvilket kommer deraf, at alle Stævninger udstædes paa tydsk i Hertugdømmet Slesvig, og det der stedse hedder, at de beordres at erscheinen.

Paa Als er opstaaet en Strid om Besiddelsen af de Kanonkugler, Engellænderne ved en Leilighed skiødе i Land, da nogle seenere tilkomne Hielpetropper havde taget dem med, og nu reclameres de af dem, som egentligen havde været i Faren.

Engellænderne ere saa forsigtige, at deres Brigger, som krydse omkring Øerne, have et Art af Garn giort af Tougværk rundt om sig fra Vandgangen til høit over Rellingen for at dækkes mod pludselig Entring, ligeledes kaste de i mørke Nætter af og til Raketter i Luften eller affyre Kanoner for ved Hielp af Lysningen at see, om ingen Fiende skulde være i Farvandet.

Lovisa Augustas Hofcavaleer Kammerjunker Buchwaldt har oprettet et Jægercorps paa Als, som fører Navn efter hende og bestaaer af 50 Mand.

Løverdag 31 Octob.

Jdag Kl. 2¾ kom Kronprinsen og Prins Frederik af Hessen (Gouvernør i Rendsborg) her tilligemed to Adjutanter. Nogle af foranførte Lovisa Augustas Jægercorps vare redne ham imøde. Ved Middagsbordet spiste de sædvanlige, uden at K. P. Nærværelse heri giorde nogen Forandring. Førend vi gik tilbords, kom et Optog af Byens Drenge, en Snees Stykker i alt, med en rød Fane, hvorpaa stod C. VII, og i etslags Uniform med Fiedre i Hatten, Trommeslager og Piber, og marscherede op uden for Vindverne med Musik, hvorpaa de exercerede lit, saa got de kunde. Kronpr. lod dem give en Douceur. Nogle af

Byens Drenge havde ikke villet være med af Frygt for, at Kronpr. da strax skulde tage dem til Soldater. Man seer ellers nu i enhver Landsbye Drenge exercere med Træekaarder, Fier i Hatten o. s. v., ligesom de fleste Bønderdrenge allerede bære deres Haar klippet ligesom Soldaterne. Det vil ret blive en militærisk Generation, den som nu voxer op! — Vi fik nu 12 Retter Mad og 4 Sorter Viin. K. P. syntes at være i got Humeur, men han er saa tilbageholden, at han aldrig udlader sig det mindste om nogen politisk Sag.

Søndag 1 Nov.

K. P. reiste imorges Kl. 7 og vil imorgen Formiddag være i Odense. Jeg var her i Kirke. Præsten Paulsen prækede tydsk. J sit Hovedsogn Asbøl præker han dansk. Da dette er Folkesproget, og der derfor næsten overalt i det Slesvigske maa prækes Dansk paa Landet, saa er det ikke sielden Tilfældet, at de Præster, som kaldes, ikke forstaae Dansk eller forstaae det ikkun slet og derfor præke det ogsaa slet. Nogle begive sig paa nogen Tid til Danmark for at lære Dansk. Ellers ansees det i det Slesvigske for fornemt at tale tydsk og for gemeent at tale dansk.

Mandag d. 2 Novemb.

J Formiddag kiørte jeg med Hertuginden o. fl. til en Landsbye 1 Miil herfra kaldet — —[1]), hvor der holdtes Marked. En Deel Mennesker vare samlede der, endskiønt Veiret var slet. Vi bleve der en Times Tid. De allerfleste Mandfolk, jeg saae, havde Kystmilice-Cocarden paa Hatten.

Engellænderne krydse endnu i Beltet med fem Brigger, og disse ere nok til at afskiære Communicationen med Sielland! Ogsaa ved Als har den Brig, som beskiød Momark, igien ladet sig see. Det var den, som sendte Tønden i Land med et tysk Brev. Capitainen derpaa hedder Craft. Posten, som afgik fra Kiøbenh. i Tirsdags Aftes, er endnu ikke ankommen her.

Tirsdag 3 Nov.

Posten ankom imorges fra Kbhavn. Nu ere de fiendtlige Krydsere for det meeste borte, og Reisende passere frit frem

[1]) Navnet er ikke tilføiet i Manuscriptet.

og tilbage, kun ikke Militære, saavidt de faa engelske Brigger kunne forhindre det.

Ved Sammenkomsten i Tilsit viste Keiser Napoleon Keiseren af Rusland en original Correspondence mellem det franske og preussiske Hof, hvoraf saaes, at Kongen af Preussen til den Tid, da det hellige Forbund sluttedes over Kong Frederik 2 Grav, modtog Penge af Frankrig for at blive neutral i Krigen mellem Frankrig paa den eene Side, Østerrig og Rusland paa den anden. Dette aabnede Øinene paa Alexander, paadrog Kongen af Preussen Foragt ogsaa fra Ruslands Side og bestemte Keiser Alexander til ikke alene at samtykke i det preussiske Monarchies Reduction til det Halve, men ogsaa selv at modtage et lille Stykke deraf. — Napoleon skal overält for den preussiske Nation yttre megen Foragt, hvortil selv Berlinernes Smigrerier have bidraget. Han skal have sagt: à Vienne j'ai respecté le malheur d'une nation estimable; mais en entrant à Berlin je n'ai senti que du mépris.

Nationaldragtens Jndførelse i Sverrig af Gustaf 3 var egentlig et Veddemaal mellem denne og Keiserinde Catharina i Rusland. Gustaf paastod i en Sammenkomst med hende, at han var mere uindskrænket i Sverrig end hun i Rusland. Hun vilde ikke kunne faae de forskiellige Russiske Undersaatter til at antage een Dragt, men det vilde han faae sine Svenske til. Hun meente, dette vilde aldrig lykkes ham, og de indgik et Veddemaal om 100000 Ducater. Gustaf indførte Nationaldragten, Keiserinden tilstod, hun havde tabt, og sendte Gustaf de 100000 Ducater i en smuk Casse.

Onsdag 4 Novemb.

Standsningen af Tilførselen til Kiøbenh. har især været ufordeelagtig for Øen Als, der i dette Efteraar kunde have udført Æbler for 60000 Rd., da Frugthøsten har været overmaade riig. Man griber nu til det Middel at lave Most deraf for dog at giøre nogen Anvendelse deraf. En Tønde Gravensteener Æbler, som ellers kostede 5 à 6 Rd. og mere, sælges i Aar paa Stedet for 4 m¥ Dansk.

J Anledning af, at nogle af Gravene mellem Udenværkerne ved Rendsborg ere tørre, bemærkede Grev Reventlow,

at dette just var det bedste, da man saa kunde plante Batterier i samme!

Det fortælles, at, da ved Napoleons Tilbagekomst fra Polen de fleste tydske Fyrster med Erkeprimas i Spidsen modtoge ham i Frankfurt og store Anstalter der vare giorte for ham, forlangte han at spise alene. De andre Konger og Fyrster spiste da for sig selv ved det anrettede Taffel. Efter Bordet ventedes paa Keiserens nærmere Befaling. Endelig kom den: qu'on fasse entrer les Rois. Kongen af Würtemberg kom først ind. Denne begyndte — efter at begge havde sat sig ned, Keiseren paa høire Side, at sige et og andet smigrende i Anledning af Keiserens seeneste Bedrifter. Efter en kort Tid at have hørt derpaa, sagde Napoleon: je Vous remercie mon cher frère pour l'intérêt, que Vous prenez à la gloire de nos armes; mais parlons d'autre chose; il est vrai, que mon frère auroit pu trouver une Princesse plus riche, plus belle et d'une plus ancienne famille; mais enfin, comme j'ai donné ma parole, mon frère épousera Votre fille.« Efter at Kongens Audience var forbi, blev Hs. Keiserl. Majest. spurgt, hvilken af de andre Fyrster han nu behagede at tale med; »je les verrai en masse«, sagde han og gik ud til dem i den store Sal, hvor der da var et Slags Cour. Da den var forbi, skal han have sagt til Murat, at disse Fyrster vare des bêtes, og lagt til: »ils sont tous comme ça, je Vous assure, si j'en excepte le Prince de Dannemarc.«

Torsdag 5 Nov.

Jdag reiste jeg med Hertugen og Hertuginden til Augustenborg paa Als, 2¼ Miil fra Gravenstein. Færgestedet er ved Sønderborg, en venlig Bye med en 4000 Jndbyggere paa den sydvestlige Kyst af Als. Slottet paa Byens østlige Side kunde giøres til en Slags Beskyttelse for Havnen. Det har nu kun 2 Etager, forhen 3, og Taarnene ere nedrevne, blandt hvilke ogsaa det, i hvilket Kong Christian 2 sad, som var paa Slottets nordlige Side. Det tilhører Hertugen af Augustenborg, som ogsaa besidder alle de Byen omgivende Jorder. Augustenborg ligger en liden Miil nordlig for Sønderborg. Det er et temmelig stort Landslot men uden al architectisk Smag, skiønt det er opført af nyt af Hertugens Fader, hvilken det kostede 90000

Rd. Beliggenheden er yndig ved en Bugt, der gaaer ind fra den vestlige Side. En net lille Flekke ligger derhos. Paa Als tales ikkun dansk, men Øen har dog en tydsk Forfatning. Den største Deel af Øen tilhører Hertugen af Augustenborg, hvis Jndtægter af hans Godser udgiøre omtrent 80000 Rd. aarlig. J Eftermiddag besøgte jeg en gammel academisk Ven, Præsten Sabroe i Adzerballe, en Miil fra Augustenborg.

Fredag 6 Nov.

Kom tilbage fra Augustenborg tilbage til Gravenstein.

Løverdag 7 Nov.

Det blev fortalt, at nogle Skippere fra Sønderborg havde maattet lade deres Skibe blive i Kbhavn, da man der havde frataget dem deres Matroser til Holmens Arbeide. Ved denne Efterretning afskrækkes nu flere, som havde isinde at sende Skibe derhen med Proviant. — Skiønt Sønderborg ligger ved et saadant smalt Farvand, at det vilde være meget let at forsvare Jndløbet dertil, have dog Forsvarsanstalterne især af Mangel paa Skyts været saa slette, at Engell. let kunde have bombarderet og opbrændt Byen.

Søndag 8 Nov.

Reiste fra Gravenstein over Apenrade og Haderslev til Aarøe Sund. Apenrade har været meget udsat for Engellændernes Angreb, og, da der først nu ere komne nogle Batterier istand, havde det været dem en let Sag for længe siden at beskyde og ødelægge Byen.

Mandag 9 Nov.

Jmorges tidlig gik jeg i en stor Baad over fra Aarøe Sund til Assens — 2 Mile — og ankom efter to Timers Seilads paa sidste Sted. Havnen er forsvaret ved nylig opkastede Batterier. Byen er liden og livløs, dog skal den have et Par formuende Kiøbmænd, hvoraf den eene i denne Tid havde sendt en Ladning Smør til Kbhavn og faaet 100 Rd. for Tønden istedet for, at han selv havde den for 40 Rd. Over Assens drives en stor Snighandel med Holsten, især fra Flensborg af. Jøderne og Kiøbmændene i Odense faae deres fleste Vare ad denne Vei.

Fra Assens til Odense ere fem Mile. Jeg ankom Kl. 5 Odense og Kl. 12 Aft. til Nyborg, hvor jeg maatte holde uden for Porten, indtil en Gefreyter havde hentet Nøglen hos Commandanten.

Tirsdag 10 Nov.

Jdag afgik den første Børssmakke fra Nyborg, efterat Engell. have forladt Beltet. Paa samme var ogsaa den franske Legationssecret. Desaugiers, der ikke var ganske rolig for, at der jo muligen endnu kunde være Krydsere. Kl. 1 ankom vi til Corsøer. Formedelst de stærke Reqvisitioner af Vogne til Troppers og til Feldtcommissariatets Befordring vare neppe et Par Vogne at faae. J Corsøer er alting saa optæret, at Aubergisten Madame Bager faaer sine fleste Fornødenheder fra Fyen. — Kl. 5 Aft. ankom jeg til Slagelse og Kl. 10 til Ringsted.

Onsdag 11 Nov.

Efter at have kiørt hele Natten ankom jeg imorges tidlig til Roeskilde og Kl. 11 Formidd. til Kbhavn. Veien fra Roesk. til Kbh. danner eet eeneste klar Morads, saa den for Øiet seer ud som en Canal i Holland. De første Spor, man seer af fiendtlig Beskadigelse, ere nogle Huller i Gierdet langs med Veien op mod Frederiksberg Slot. Dernæst nogle Omhugninger i Søndermarken ud til Veien. Derpaa søger Øiet forgieves det ellers saa høitfremragende Frue Taarn. Mellem Frederiksberg Slot og Alleen er Jntet ødelagt uden Etatsraadinde Baggers Plankeværk, der støder næsten til Hiørnet af Frederiksb. Allee. Men saasnart man er denne forbi, hvor den egentlige Vesterbroe begynder, ere Husene paa venstre Haand deels heelt deels halv opbrændte. De paa høire Haand staae endnu til Skydebanen forbi, da et ligedant Syn begynder. Nede ved Stranden vise sig Ruiner af Eenighedsværn og Tømmerpladsen. Naar man kommer ind i Byen, seer man uden for det Qvarteer, som er afbrændt, ikke mindste Spor til et foregaaet Bombardement undtagen de mange nye Tagstene; saa aldeles er alt repareret og istandsat.

Mandag 30 Nov.

Jdag forlod jeg atter Kiøbenhavn for at begive mig til Rendsborg. Under mit Ophold her havde jeg saaledes giort mig bekiendt med alle Begivenhedernes specielle Sammenhæng, at det var mig indlysende, at Byens Forsvar havde været ledet med den ubegribeligste Mal-conduite, at Byen havde været givet til Priis for alle mulige Ulykker, da man havde ladet Fienden uforstyrret sætte sig saa nær, at Overgivelse ikke kunde undgaaes; at de ikke-regulære Militære, sc. Livjægerne, Borgerne og Studenterne havde været udsat for alt og underkastet sig utrolige Anstrængelser, medens det regulære, som var tilstæde, krøb i Skiul og næsten forholdt sig passiv; at vore Officerer i Almindelighed viste sig som Cujoner, og nominatim General L., Gener. F., Gen. W., Oberst B-k, Ob. B-d, Overhofmarskal H., Oberstlieuten. L., Grev H. ved Livgarden og overhovedet Livgarden til Hest. Da der, om hvad der er passeret, udførlig nok fortælles i Dagens Skrifter og Blade, saa vil jeg blot her nedtegne nogle mindre bekiendte Smaating.

Ved et Udfald uden for Vesterport ønskede en Betient ved Porten Vedkommende en lykkelig Reise til Stakaterne, thi længere — lagde han til — kom de vel ikke. (Saadant var hændet før).

En Soldat af Livvagten kom daglig i et Huus for at besørge visse Forretninger. Han var ganske fortabt. Fruen, som han tiente, skammede ham ud med Tillæg, at hun skiønt Fruentimmer havde langt mere Mod. »Ja Fruen har got ved at sige det«, svarede Karlen, »men naar vi see vore egne Officerer at ryste, hvorledes skulle vi da være ved got Mod?«

Ved et Udfald sagde en Officer, da en Kugle kom ham i Nærheden: »staaer foran mig Karle, seer J ikke vel, at de sigte efter Officererne.«

En anden, der var skikkelig høi, bukkede sig ned med de Ord: »jeg troer vist, jeg er alt for høi.« Grev H., som er noget kortsynet, (hvorfor han altid bærer et Glas om Halsen i en Kiæde) lod, som han faldt i en Grøft, og blev liggende der.

Efter det mislykkede Udfald mod de Engelske Batterier ved Clasens Have, ved hvilket General W., der skulde have dækket det, udeblev, spurgte Oberst Vogt, da han kom ridende op ad store Kongens Gade, en Dame, som stod i et Vindve,

og som han kiendte, ganske høit, om hun ingen Færd havde seet til Gener. W?« »jo«, svarede hun, »han er for længe siden kommen ind igien«.

Studenterne, d. e. nogle iblandt dem, forlangte bestandig at komme til Udfald. Hauch svarede dem, at dertil vare de endnu ikke øvede nok, at det var bedre at hindre Jndfald end at giøre Udfald, og, at dersom nogen endelig vilde ud af Porten, skulde han ikke have imod, at saadanne traadde over i Livjæger-Corpset. Jmidlertid fik Hauch en skriftlig Begiering om det samme med uhøflige Tvivl om hans egen Courage, dersom han nægtede det. Med denne Subscription — thi Begieringen var undertegnet af mange — var det gaaet saaledes til, at en Nordmand med et Par andre havde skrevet en Mængde Commilitoners Navne under, uden at de vidste det. Hauch havde imidlertid den Fornuftighed ikke at lade sig forcere derved, men da han ikke er meget heldig i at udtrykke sig, saa blev hans Svar meget beleet. Han sagde nemlig til dem: »mine Herrer! dersom De vil giøre Udfald, saa er jeg ikke længere deres Chef.« Den omtalte Nordmand var siden efter saa grov mod Hauch paa Exercerpladsen, at han blev betydet ikke mere at indfinde sig ved Øvelserne.

Studenterne vare i øvrigt temmelig misfornøiede med Hauch, deels fordi han havde giort et saa vilkaarligt og partisk Valg af Officerer, deels fordi han ikke lod sig see iblandt dem under Bombardementet. Blandt andet havde han sat sin Brodersøn, en ung og temmelig maadelig Student til Officer; ligeledes Grev Reventlovs tvende Sønner, som alene ere Stuestudentere, bekiendte for deres Dumhed og Uvidenhed, og som ikke engang forstode dansk. Man fortæller, at den ene af dem, da han havde sagt: »præsentirt das Gewehr«, og en vedstaaende Officer hviskede til ham: »paa dansk«, repeterede høit: »presentirt das Gewehr paa dansk». Dette er vel en Satire og rimeligere den anden Variant, at han sagde: »man skal præsentere Gevæhret.« Ogsaa loe man meget af, at han, da han skulde commandere: »aabner Gelederne bagtil«, raabte, »a. G. bagud.« — Det staaer vel trykt i Univ. og Skole-Annal. 1807, 4de Hæfte, at Hauch og Major Lorenz om Natten, som Bombardementet begyndte om Aftenen, visiterede alle Piqvetterne, der stode paa Volden, men mange Studentere have eenstemmig

forsikkret mig, at han med sin hele Svite ikke kom længere end fra Amalienborg til den første Piqvet ved Østerport, at han, da i det samme en Bombe qvæstede en Kone ikke langt derfra i Nyboder, sagde: »mine Herrer, her er meget galt« og ilede med alle sine tilbage. Hans Adjutant Krigsassessor Schneider skal ogsaa have været yderlig bange. Saa meget er vist, at baade H. og L. sad i Kieldere under Bombardementet, og der circulerede i denne Anledning en Carricatur, hvor H. sees i en Kielder stærk tildækket med Uld. Et Par af hans Corps staae uden for med et Papir i Haanden, ladende til at ville tale med dem [ɔ: ham], men han viser dem bort sigende: »hvad have De her at bestille, afsted til Deres Poster.«

Man fortæller, at en Student skal have sammenlignet Hovedstaden under Beleiringen med en Snegl og Kongens Livjægere med Sneglens Følehorn, da disse Livjægere næsten hvert Øieblik udsendtes for at føle sig for, hvor Fienden var. Dette skal Livjæger-Corpset have taget meget ilde op og forlangt, at Studenten skulde giøre Afbigt. Chefen for Corpset skal ogsaa have sendt Bud til Studenten og bedet ham komme til sig, men denne have svaret, han vidste intet, han havde at tale om med Livjæger-Corpsets Chef (Major Holstein), vilde han ham noget, kunde han komme til ham.

J en af en Student forfattet Sang forekomme de Ord:

at døe som Nidding ubegrædt
hvo overlever det?

At Valget af Officererne ved Studentercorpset var uheldigt ved mange Jndividuer, derpaa afgiver Lieuten. I. det meest paafaldende Beviis. Denne I., der var ansat som Lieuten. à la suite ved 8 Comp., ikke alene drak sig et Par Gange saa fuld ved Vaabenøvelserne i Ridehuset, at man maatte faae ham op paa et Værelse over Staldene, men efter Capitulationen gik han endog over til de Engelske i fuld Uniform og skal der være bleven ansat.

Justitsraad Kierulf, som boede lige ved Siden af General L. paa lille Kiøbmagergade, har forsikkret mig, at det var ganske sandt, at denne, da han lod en Deel af sit Regiment flytte for sig, selv talte dem Æggene ud.

Det er blevet mig forsikkret, at General Bielefeld (Chef

for Artilleriet) forbød Borgerne at skyde fra Bastionerne for ikke at irritere Fienden.

Rendsborg 13 Marts 1808.

Jdag Morges Kl. 8 døde Kong Christian den syvende af et apoplectisk Tilfælde. Han havde i Aftes været ganske vel og ladet sig noget forelæse af en Roman. Han havde sovet nogenlunde i Nat. Alle Experimenter med at faae ham til Live igien vare forgieves. Ved Aabningen befandtes hans Indvolde fuldkommen i Sundheds-Tilstand, men Blodkarrene i Hovedet vare meget fyldte med Blod. J Eftermiddag Kl. henved 5 samledes Garnisonen paa Paradepladsen lige for Palæet og dannede der Qvarré. General L-w, som er nu Commandant her i Byen, vilde holde alle de Civile borte, men Grev Schimmelmann, som saae dette fra Palæets Vindver, lod skikke Bud ned, at, hvad han havde at sige, var ligesaavel bestemt for de Civiles som de Militæres Kundskab. Saa lod man komme inden for Qvarré'n saa mange, der vilde. Omtrent Kl. 5½ fremstillede Grev Schimmelmann sig i Vindvet (hvor Croisee'n var udtagen) sort klædt, og udraabte først to Gange paa tydsk: »Christian der siebente ist todt, Friderich der sechste ist unser König«, og dernæst to Gange paa dansk: »Christian den syvende er død, Frederik den sexte (skulde have været den siette, men det er mange Tider siden en Statsminister i Danmark kunde sige een Periode ret paa dansk) er vor Konge. Leve Frederik!« Derpaa toges de Militære i Eed. — Da det just var i de Dage, de Franske marscherede igiennem, vare mange af disse Tilskuere ved Proclamationen. De skal have leet ad den liden Geskikthed, hvormed Tropperne opstilledes. De Franske Tropper, som idag rykkede ind, kom uden Musik i Anledning af Kongens Dødsfald.

Den omtalte General L-w spiller her en usel Rolle. Han passerer for en gammel Nathue og giør sig desuden foragtelig ved sin Gnieragtighed. Ved de Franskes Giennemmarsch har han ret viist, hvad han er for et Subject. Som Commandant skulde han haandthæve Orden. Men naar Borgerne kom til ham for at klage over Excesser, stoppede han Fingrene i begge Ørene, erklærede, at han intet vilde høre, og at de maatte finde sig i alt, for det var Franskmænd, med dem var ingen

Udvei. Tilsidst lod han svare, at han aldeles ikke talede med nogen Borger. De Franske selv behandlede ham tilsidst med Grovhed og vare færdige at insultere ham. »Où est ce que Vous avez trouvé ce gueux de General?« sagde de. De Franske forundrede sig ei heller lidet over, at han aldrig inviterede Regiments-Cheferne efter sædvanlig Krigsbrug. Men han er saa gierrig, at han endog ikke havde villet have nogen fransk Officer i sit Huus i Jndqvartering, men alene Gemeene, fordi disse kunde han bespise efter Reglementet. Hans Kone er af samme Slags som han. En fransk Officer kom der at giøre Visite om Eftermiddagen og sagde, da han gik, at han maaskee vilde have den Fornøielse at passere Aftenen hos Generalen. »Jeg beklager«, svarede han, »at vi ei kan profitere af Æren, da jeg altid gaaer tilsengs Kl. 9 bestemt.«

Af Spanier og Franske, som daglig marschere her igiennem, opføre i Almindelighed de første sig i enhver Henseende bedst. De ere godmodige og nøisomme. De hade de Franske, og disse deels hade deels foragte Spanierne. De sidste mene, at den franske Keiser skikker dem saa langt bort, for at han imidlertid kan handle desto friere i deres Fædreland. Saavel de Franske som Spanske ere meget uvidende i Geographien, især Nordens, og af 50 har neppe 1 et nogenlunde tydeligt Begreb om deres nærværende Marsches Retning, om Fyen, Sielland og Sverrig. For Vand ere begge Partier meget bange, og intet spørge de saa ofte efter [som] om det Vand, de skal over, er stort, om det er roligt, om de skal mere end eengang over Vand o. s. v. »Mais c'est pourtant une mer tranquille«? sagde en fransk Officer. Spanierne have mindre Mod end de Franske. De tale stedse om dette Tog som et, hvorfra de ikke vente at komme levende tilbage. Franskmændene derimod synes ligesom hærdede mod enhver Tanke af Fare. Mange gemene Soldater vise med Tegn paa de Svenske som høie og svære Folk og dem selv som smaa og lave, men lægge til, at de alligevel ikke ere bange for de Svenske. De fleste have giort Campagnen med i Polen og sige om Russerne, at de vel ere gode Soldater, men slet anførte. Nous les avons toujours tournés, sige de. De Franske Officerer og Soldater have ingen Penge i Lommen, da de ingen Sold faae anviist, de betale derfor heller ikke, hvad de forlange tilkiøbs, hvorfor ingen vil sælge

dem noget. Anderledes forholder det sig med de Spanske Enhver af deres Officerer har en Guldbørs med, og sædvanlig give disse ogsaa Drikkepenge, men de Franske aldrig undtagen Hertugen af Pontecorvo, da han kom her igiennem. Han gav 100 Rd. Drikkepenge hos Giestgiver Dørr. Saavel Spanierne som Franskmændene ere meget got klædte, især de første. De bære alle afklippet Haar og Jnfanteriet et Slags Læderhuer, som kaldes chacots.

Rendsborg den 23 Mart.

De herværende Collegii-Afdelinger have faaet Befaling fra den nye Konge at begive sig til Kiøbenhavn, naar Troppernes Giennemmarsch er aldeles tilendebragt. Men da dette endnu kan vare længe, og det i Tilfælde af Communicationens Afbrydelse med Sielland kunde være got, at der forbleve Collegii-Afdelinger paa denne Side Beltet, saa formoder man, at denne Befaling ikke vil kunne iværksættes, men at det vil beholde sit Forblivende ved den Befaling ang. Collegiernes Virksomhed, som under den afdøde Konge blev udstædt og af Statsraadet communiceret dem under 30 Ian. d. A.

Man fortæller, at fire Spanier, som vare indqvarterede hos en Rector i Schleswig, og med hvilke denne havde kunnet tale, da han forstod noget spansk, have søgt at vise deres Taknemmelighed mod ham for beviist Velvillie derved, at de ved deres Afreise om Morgenen tidlig efterlode paa deres Kammer et Taksigelsesbrev tilligemed 4 Blyekugler, som de lagde oven paa, og som de bad ham at giemme — da de intet andet eiede — til Erindring om dem.

Løverdag 26 Mart.

Da Statsraadet nu paa en vis Maade er ophævet, saa har Hertugen af Augustenborg idag begivet sig til sine Godser, hvor han vil forblive saa længe, indtil Kongen skal bisættes.

Mandag 28 Mart.

Jmorges ankom hertil den ubehagelige Efterretning om, at Skibet Prinds Christian ført af Capitain Iessen er efter en hæftig Fægtning med overlegen Magt taget af de Engelske i Nærheden af Samsøe. Jfølge et Brev fra Jylland hørtes Kano-

naden i de ved Gierrild Bugt liggende Byer saa tydelig, at Vindverne rystede.

Posten, som afgik herfra i Onsdags, har paa det store Belt maattet vende tilbage, da den forfulgtes af de Engelske. Man anseer det nu for afgiort, at ingen Franske komme til Sielland før næste Vinter. Kiøbenhavnerne have saaledes de forventede Jndqvarteringer tilgode.

Angaaende den Krigs-Erklæring, vi have udstædt mod de Svenske, er den almindelige Dom blandt dem, som forstaae at dømme, denne, at den ikke er heldig i sin Form. Vigtige og uvigtige Grunde ere saaledes sammenblandede, at de første tabe deres Relief. Der synes i Maleriet ingen Hovedfigurer at træde frem. Sproget er stivt og nogle Steder næsten utydeligt. Enkelte Udtryk ere mal placés, f. E. dissimuler paa et vist Sted, og komme alt for hyppigen. Tankegangen afbrydes ved lange Episoder, og det Hele er alt for verbøs. Det mangler ikke paa uædle Udtryk f. E. tracasseries, der ere under den diplomatiske Stils Værdighed. Man forundrer sig over, at den Russiske Keiser endog med en Slags Affectation nævnes og smigres, uden at der tales et Ord om Keiser Napoleon, i hvis Arme vi dog kastede os. Man spørger sig: er dette vel ganske politisk? Bernstorfs Fiender, der ikke ere blevne formindskede derved, at denne nu (uagtet hans Dupering ifior) har faaet det blaa Baand, giøre sig ret en Fornøielse af at criticere et Product, som tillægges hans Pen.

Tirsdag 29 Mart.

Det bliver forsikkret, at kyndige Søeofficerer skal førend Jessens Afseiling med Skibet Prinds Christian have erklæret det for gal Mands Arbeide at vove sig ud i Cattegattet med saa svag en Magt.

Efter Sigende ere tre Franske, som befandt sig ombord paa den engelske Fregat, der ligger ved Sprogøe, derfra echapperede og komne til Nyborg. De have udsagt, at de vare tvungne til at følge med paa dette Skib som Matroser, at Skibet var saa slet bemandet, at det ikke havde flere Folk, end at de tilnød kunde regiere Seglene, at Engellændernes Plan var at ruinere den ved Nyborg liggende Transport-Flaade og afbrænde Byen.

J Odense har Commandantskabet anviist Spanierne den latinske Skoles Bygning til Hovedvagt. Underviisningen er ophævet, og Disciplene udenbyes fra reiste bort, da deres Verter selv skulde have Værelserne til Jndqvartering.

Her igiennem Rendsborg ere passerede 12 Vogne med Vine til Pontecorvos Hovedqvarteer i Odense.

Onsdag 30 Mart.

J Colding var en fransk Commissær indlogeret hos Major Hein. Han holdt aaben Taffel paa Majorens Regning. En Dag, da han havde ladet sig give fire Gange Frokost, og Fruen, fordi alt var opædt, ikke saae sig istand til at give ham mere end fire Retter Mad til Middag, blev han saa vred, at han holdt det meest uforskammede Huus med Majoren, gik ud, hentede en Underofficer med 4 Mand og lagde i Jndqvartering hos Majoren foruden sig selv og Følge. Han havde med sig foruden Betient-Suite og sin Kone og Barn 4 Hunde og 6 Kanariefugle. Da Majoren beklagede sig for ham, at han var en ruineret Mand, eftersom han fik kun et Par Rigsdaler Godtgiørelse om Dagen for det, som kostede ham 20 à 30 Rd. daglig, sagde Commiss. til ham, han skulde kun give alt, hvad han (Commiss.) forlangte, saa skulde han igien staae Borgerne i Byen bi, dersom de klagede over de øvrige Franskes Unøisomhed.

De Franske, som vare komne til Nyborg, skal have været ret fornøiede over, at Engellænderne allerede havde indfundet sig i Beltet. De have en sand Vandskye. »Nous l'avons vu«, sagde de om den engelske Fregat, »de nos propres yeux.« De tilstaae ærligen, at de æde baade Venner og Fiender ud, kun de første paa en høfligere Maade. Om hvad de tænke at udrette for os, sige de: »Vous aurez la Scanie; mais lorsque nous y avons été, elle ne voudra pas grande chose.«

Torsdag 31 Mart.

Posten, som afgik fra Kiøbenh. i Løverdags, er endelig idag ankommen over Smaa-Øerne. Man venter nu i Sielland ikke at see de Franske før Efteraaret. Dyrheden tiltager. Paa Papir skal der ikke være Forraad uden paa to Maaneder. J Collegierne har man ophørt at skrive paa brækket Papir.

Efterretning indløb, at Colding Slot er afbrændt ved de Franskes Uforsigtighed. Det værste var, at derved ødelagdes et Magazin af 9000 Td. Rug foruden uendelig meget Fourage.

Paa de to Fregatter, der siden 14 Mart. laae i Beltet, var hele Besætningen 205 Mand. Disse have da hindret en Armee af 30000 Md i at gaae over, forudsat, at det virkelig var deres Forsæt at gaae over.

Løverdag 2 April.

Posten, som i Tirsdags Aftes afgik fra Kiøbenhavn, ankom hertil i Eftermiddag. Den er bleven opholdt af Engelske Krydsere og har maattet liste sig over Øerne.

Kongen vil nu have de franske Tropper bragte til Sielland over Langeland.

Det udenlandske Departement begiver sig overmorgen paa Reisen til Kiøbenhavn.

Paa Colding Slot indtraf ved Pontecorvos sidste Ophold der paa sin Giennemreise til Odense følgende synderlige Hændelse. Da han ventedes, var der føiet Anstalt til et got Maaltid for ham, og en dansk Kok besørgede Kiøkkenet. Men da nu Pontecorvo kom, vilde hans Kok smidde den danske ud, og det kom til Skiænderie imellem dem, hvoraf Resultatet var, at den danske Kok blev i Besiddelse af Kiøkkenet. Da der nu blev serveret, var al Maden afskyelig og unydelig. Derover blev giort stor Ophævelse, men en Dreng havde seet, at den franske Kok ved Madens Opbærelse havde strøet Aske i alle Retterne. Det befandtes sandt, og Pontecorvo blev saa forbittret, at han lod sin Kok lægge i Lænker og saaledes slæbe afsted til Odense.

To Aktstykker til Oplysning om Oprettelsen af et Universitet i Flensborg 1634.

Meddelt af Etatsraad T. A. Regenburg.

I sit Skrift »Beitrag zur Geschichte der Kieler-Universität« Kiel 1859 fortæller H. Ratjen S. 8: »Wir finden die erste urkundliche Nachricht über eine für die Herzogthümer Schleswig und Holstein zu errichtende Universität in dem Vorschlage, den 1641 der Heldenkönig Christian IV., dieser für Dänemarks Bildungsanstalten so thätige Monarch, und der Herzog Friedrich III., »dessen Ehrbegier sich in Weisheit wandelte«, den in Kiel versammelten Ständen der Herzogthümer machten«. At hans Undersøgelse imidlertid ikke har været udtømmende, ville følgende Aktstykker godtgjøre. De ere skrevne med forskjellige Hænder; hvad der er trykt med Cursiv er tilføiet, fornemmelig af Hans Marquardsen selv, efter hvis Koncept og Beregninger Afskriften, hvis Forfatter iøvrigt ikke er videre kyndig i at skrive Tydsk, er taget.

1.

Durchleuchtiger, Grosmechtigster Konig, Hochgeborner Furst, Gnedigste Herr! E. K. M. kan Jch zue Endts benänt, Burger vnd Jnwahner der Stadt Flenßburg abermahl auß großen wolmeinungh vnd Vortpflantzung deß wahren Christlichen Glaubens vnd der Reinen Lehre, wegen Angefangener vnd fur E. K. M. A° 1632 im Aprilis zue Rensburgh angegeben Academie nicht vnbemuhet laßen, weilen zurselbigen zeit von E. K.

M. mir gnedigst zur anduort gewurden, daß wan Godt der Allemechtigen friede im Lande wurde geben, dieselbe gnedigst dahin bedacht sein wolten, solche werck zubefürdern, vnde mir Zeithero von Adell vnd Vnadel, Burger vnnd Bauwren ein merckliches so woll an gelde alse sonsten zueselbige Angefangers werck da zugegeben, wie solches in der Kurtze E. K. M. gnedigst zuersehen, das auch durch solche bereidts mildiglich verehrung außgelobt, vnd mit Göttlicher Hulffe ein groses muegte außgerichtet werden; wan nun E. K. M. gnedigst sich wollen angelegen sein laßen, solch Christlich werck ein anfangk zumachen durch E. Konigliche Mandaten vnde Privilegien zue Confirmiren vnd begaben, gleich wie an ander Vniuersiteten eine gebrauch ist, sonderlich zue Rostock oder Königsberch von Angefange hir ein geringe ansehendt gehabt, da daß geistliche Consistorium erstlich der Anfangh vnnd hernacher an den Furstlichen gelangen laßen, daß er auch mit Furstliche gaben reichlich Verert von seinen Klostergutern bey gebracht, daß an itzo derselbige Academy in diesen Landen Herlig Florirt vnde herfur kommen. Anno 1616 Hefft der Pawest vnnd Kayßer de fryheit tho Rostock geuen Vnse allen Lantzleuten vnnd andern Außlendischen zum mercklichen fortheil vnde besten gekommen, deßen nach vnde Alle heylsahm Thaten E. K. M. Jn dero Konigliche Herschafft vnnd Furstenthume gnedigst gethanen vnnd Auffgerichtet haben, Wollen dieselbe auch gnedigst sein eingedenck, daß vor Andern Konigreichen, Furstenthumb, Graff- vnd Herschaften deren viel vnifersiteten auffgerichtet vnd zue der ehre Gottes gehpflantzet haben, vnd an itzo in diesem betrubten Zeiten viel zergangen vnnd seint Jn diesenn Ländern vnd beyden Furstenthumen gantz keiner, dadurch vormittelst Gödtlicher Segen woll möchte eine Academien gestiftet vnd daß so zur andern Weltlichen Sachen gewendet zur Ehre Gottes, vnd da eß hingehördt angelecht vnnd bewendet werden, Godt wolle E. K. M. Hertz vnnd gemueth Regieren, daß sie zur fortpflaützung des Göttlichen Nahmens vnd der Reinen Lehr dies hochwichtig werck gnedigst wolten bedencken vnnd zugemute fuhren, Auff daß vielen Hertzen hiedurch muchten erbawet vnd gepflantert werden, welches der Himmelsche Vater verliehen wolle Vmme Christi willen, vnnd Verhoffe eines Christlichen Gott wolgefel-

ligen Andtwordt, E. K. M. zue aller gnaden, den lieben Gott gnedigst empfehlen Haben mit erwartung eines gnedigsten Andwort.

E. K. Maytt.
Vntherthenigster vnd gehorsamer Burger
Hans Marquartsen
Oeconimus vff der New angefangene
Uniuersitett.

2.

Extract Vth Hanß Marquartsens boeck bett de Aº 634 den 28 Martij.

Vortekenis wat Gude und andere[1]) Christlich Ludegelauet hebben tho de vniuersiteth, so tho Flensborch kan gestifftet werden, wo volget.

Hefft der Durchleuchtigster vnnd Hochgeborner Printz Christian vth Dennemarcken tho diesem Christlichen werck durch den Ehrw. vnnd Hochgel. h. Dochter Johan Schonbeck verehrt vnnd Gegeben Jahrlich[2]) . . . 18 vette Ossen
24 vette Hamelen.
3 Lispundt Botter vnnd 8 schock Eyer.

Dem Hochedlen Gestreng: vnnd Manhafften h. Obristen Jurgen von Alefeldt vff Haderschlewen . . . 12000 Reisdaler.
vnd dem Oeconomo alle weke . . . 8 ß . . 26 ℛ l. Jahrl.

Der woledler woll geborene vnnd Vester Holger Rosen Krantz Hefft gelauet tho diesen Christlichen werck 1000 Reichsdaler.

Den woledlen wolerwurdiger gestrengen vnnd Vesten Key van Ale Feldt Hefft gelauett tho geuende tho desen Christlichen werck der Academij gelick wy dochter Johan Schonebeck gifft . . . . 10000 D.

Der Woledler Christian Rautzouw Hefft Gelauet tho diesenn Christlichen werck der Academy de Haff Merbull[1]) mit All sin tho behoring kostet vertein dusent daler, vngefer . . 14000 Rd.

Noch Hefft dochter Johan Schonebeck gelauet . . 10000 Daler

Den Erentfesten Staller in Eidersted, Hans Lorentzen, Hefft Gelauet tho de Vniferstet tho gresen 100 Ossen in Allem

[1]) Dette Ord er utydeligt, da der er rettet derved.
[2]) I Randen: Anno 1634 den 23 Feb. vp Haderschlev vp de dutzsche kantzely.

tho kamen tiden. Noch dem Ersamen Raht tho der Eiderstedt Hebben gelauet tho geuen van 50 dusent Demet Landt, fan Jeder demet Landt 28 Lubßschillingh, belobt sick . . . . 29166 Daler.

Andres Schroder will geuen tho der Uniferstet Fry gudt Kost 500 Ricksdaler vnnd will fry dartho lesen, wen Gott will dat idt sin Fortgang Kricht, Noch Lauet Andres Schroders tho de dröckerye tho befordern.

Noch wat velle gude Lude dartho geuen Hebben, welckes belopt sick in einer Summa . . . . 3670 ℛ.

Noch testament geldt by . . . . 2800 ℛ.

Nooh is gelauet tho vnderholdnng der Studenten, wy folget:

24 vette ossen, 6 gräsossen, 6¼ tun Botter vnd 3 L℔ botter, 6 Schwin, 28 Schap, 7 tun beer, 16 lispundt speck Jarlich, 1 Tun Flesch, 6 Tun Soltfisch, 20 Lispundt Rotschers, 115 ℛ tho paper, 2 tun Mede, 2 Eysern Kagelauendt, 100 Elen wandt, de El tho 1 dal., 200 Elen wandt[1]) Jarlich, 50 Elen wandt[2]), Johan Holst Lauet tho geuen 50 toldtbeede vnnd arbeit Lon dartho sambt der Nagelen dartho, Noch wilt Gott, wen dat Schip van Spanien kompt, iß gelauet tho der Vniferstet so veell Soldt als dat se Nodich Hebben vnnd dartho Ein Vorehrung am gelde, Noch gelauet tho der Vniferstet — 2 Ketteln, Noch gelauet 30 fette göß, 24 Mager Goß, Noch 29 Höner, Noch 2000 Eier, Noch 8 schock Honer Eyer.

Noch die dögetsame Fruwen tho Flenßborch hebben gelauet tho geuen 2 bedden mit Alle tho behorung. Noch ein golden Kede, vp[3]) 110 daler, 3 Golden Armbonde, Noch ein Golden Rinck mit Demanten, Kostet 40 Dal. Noch 10 Suluer Lepelen, 3 Suluer Kannen, Noch 10 Tinnen Kannen, Noch 50 tinnen Vatt, Noch 30 Taffelakens, Noch 30 Rosenabels, Noch 12 tinnen tälleren, Noch 100 Reickdaler.

Jacob Moritzen, Königl. Mayt^t zu Dennemarck Printz-durchl. Fürstl. Gn. zu Holsteinen Jubilerern vnd Bürger zu Hamburgh heffl Van wegen der Herren zue Hamburgh, der New angefangenen Academ: zu Flenßburgh vnd zu Vnterhaltungh der Studenten angelobet zu geben . . . . . . 20000 Rthl.

---

[1]) Ovenover skrevet Linnewad. [2]) Overstreget. [3]) Rettet til: Kostet.

Verhoffe die Herren von Lübeck vnd die Dantzik vnde Amsterdahm, Dittmarskers werden imgleichen zu diesem Christlichen Wercke ein rühmliches anloben vnde ander mer.

Vortekenis wor mit de Academy Vnnde de Communitet wils Gott tho Flenßburgh Kunde erholden werden.

Wensissel effte Borlum Bischopdhom Hefft 186 Carspell kercken, 6 Koepsteden vnnd 13 Harde.

Wyborch Bischopdohm Hefft 276 Carspell Kercken, 5 Kopsteden, Vnnd 16 Harde.

Ripen Bischopdohm Iß gestifftet Anno 950, darinne sint
282 Carspell Kercken, 7 Koepsteden vnnd 13 Harde.

Summa 1065 Kercken, 26 Koepsteden Vnnd 30 Harde[1]).

Haderslew Lehn — 35 Carspell Kercken.

Flenßborger Lehn — 36 Karspel Kercken mit der Stadt.

Tundern Lehn — 40 Kercken.

Husem.

Gottrop Lehn — 10 harde 50 Kercken.

Strandt — 20 Kercken.

Eidersted — 18 Kercken.

Ditmarsch — 30 Kercken.

Kremper, Wilstermarsche.

Stifft van Pinnenberch — 9 Kercken.

Ietzeho.

Schwantzen — 4 Kercken.

Rensborch.

Nimunster.

Segeberch.

Kill.

Oldenborch.

Femer.

Alsen v. Aar[2]).

Apenrade.

Sundewit — 5 Kercken.

Hamborch 12 karken.

---

[1]) Afskriveren har glemt Aarhus Stift, men af denne Optælling ses, at dette ogsaa har været med indbefattet; Herredernes og Sognenes Antal er ogsaa urigtig afskrevet.

[2]) ɔ: og (und) Ærø.

Lubeck — karken.

Summa vngefer 1460 kercken.

Ahne wat in den Koepsteden vor kercken Is, so konden de vele denske karken vnde de 829 Norske Karken dat ock tho geuehen hebben vnde de Andernen ·In Islandt vnde de vn Osell vnde

Wen Ihre Konigl. Maytt. Gnedigst Thostaden wolle, daß dieses nabeschreuen in 2 Jahren mochte Vthgelecht werden, so durffte men herforder nicht mehr tho der Vniferstet vnnd Communitet fordern noch begehren, beneueust dat; so hanß Marquartzen borger in Flenßborch in siner bock geschreuen, vngefehr 106500 Rthr., von 55050 Ploge, Jeder Ploch 1 Daler, Noch den van 1460 Carspell Kercken Jeder 2 daler, van 55 Koepsteden, Jeder 10 daler, de Eine min, de Ander mehr; wen nu in Jeder 2 Carspelen 1 Mole wehre, seit 730 Molen van Jder Mole Jder Jahr 1 tun Rochen effte Moldt tho 2 Daler, war Jeder Jahr 1460 daler, Daruan kunde men Lichtlichen 20 professors vnnd 100 armen Studenten van holden. Vp dat vns Hernamals Angelerden Luden nicht mangelen dörfte *vnde de 7 domen wolden och wadt tho leggen.*

Udenpaa: Christlich anordning vnd einfeltiges bedencken vnd Vorgeschlagener Mittell, Durch Was Mittell der fürgenommene Academia muege angefangen vnd ins werck gerichtett werden.

Breve fra Ove Juel og hans Secretaire til Joachim Gersdorf 1655—1657.

Meddelte af Cand. magist. Yngvar Nielsen.

I den første Række af Historisk Tidsskrift har Molbech i femte Bind under Titel af »Bidrag til Dronning Christinas, det svenske Hofs og Corfitz Ulfelds Historie, i Aarene 1651—1655, af Peder Juuls utrykte Breve til Charisius«, meddelt et vigtigt Supplement til den Fryxellske Samling af Gesandtindberetninger. Ved at udgive den her meddelte, rigtignok langtfra fuldstændige Række Breve har det været min Hensigt at levere et lignende Supplement for den nærmest efterfølgende Tids Vedkommende. Originalerne forefindes i den Samling i det danske Geheimearchiv, som benævnes »Joachim Gersdorfs Breve«, og ere stilede til denne Adelsmand, Danmarks Riges sidste Hofmester. Med denne havde ogsaa Peder Juel ført en Correspondence, og Molbechs Udsagn, at rimeligvis denne ligesom hans Breve til Kongen o. s. v. kun har indeholdt det Samme som de levnede Breve til Charisius, bestyrkes af det eneste levnede, nemlig Brevet af 24 Marts 1654, der stemmer næsten Ord til andet med det af Molbech meddelte af samme Dag; at dette har været Skik og Brug hos flere Residenter, kan sees af Charisius's egne Indberetninger. Som bekjendt savnes der ogsaa flere af Peder Juels Breve til Charisius; jeg har paa det kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn været heldig nok til at finde et af disse, nemlig Nr. 58, der i den Molbechske Samling maatte have faaet Nr. 52. Det findes nu blandt de Bøllingske Breve og lyder saaledes:

Hr. Resident! Hans kjærkomne Skrivelse Nr. 57 er mig vel bekommet med sidste Post; en Indisposition, som mig er

paafalden, haver mig forhindret, at jeg ikke haver kunnet udgaa, heller Noget erfare; dog haver jeg ikke villet intermittere vores Correspondance og lade (sic) ham vide, at Hr. Salvius døde her udi Stockholm den 23 hujus; han tør snart blive fulgt af flere af Rigens Raad, som ogsaa ere syge. Mr. Canaziles, som i Sommer var her fra Kongen af Polen, er her nu igjen fra høistbe[te] Konge hidkommen om Noget angaaende de lübske Tractater at negotiere; dog haver jeg ikke particularia for min ovenbemeldte Svaghed kunnet erfare. Gen. Lieutenant Douglas er bleven Rigsstaldmester udi Hans Wachtmeisters Sted; jeg tror neppelig, at Mr. Bøning, naar han her kommer, at (sic) han her haver stor Contentement at ervarte. Jeg forbliver hermed, næst den Allerhøiestes Varetægts Befaling, Hr. Residentens tjenstvillige Ven og Tjener.

Peder Juel

Stockholm den 28 Augusti 1652. mpp.

Jeg har anseet det unødvendigt at gjengive Datidens regelløse Orthographi, især da jeg af mangfoldige Exempler har seet, hvor vanskeligt det er at opnaa den nødvendige Troskab mod Bogstaven, og man vil derfor kun paa enkelte Steder, hvor det for Meningens Skyld kunde have sin Interesse, finde denne Regel brudt. Ligesaa har jeg overalt bortskaaret de lange stereotype Indlednings- og Slutningsformler. At jeg har medtaget nogle Breve fra Jens Jacobsen, der efter vor Tids Sprogbrug maa have fungeret som en Slags Legationssecretaire, vil vel Enhver finde i sin Orden. Medens Ove Juels egne Breve begynder med: »Velbaarne Herr Rigens Hofmester, høiærede Patron og synderlig tilforladendes meget fornemme gode Ven,« og ende paa denne Maade: »Hans Excellence (hertil føies undertiden et: høiærede Patron) med ganske Hus og alt Kjært befaler jeg udi guddommelig Beskyttelse til al bestandig Velergaaende og mig udi Hans beharlige Faveur, som stedse forbliver Hans Excellences beredvilligste Tjener Ove Juel mpp,« begynder Jens Jacobsen saaledes: »Høiærede, Velbaarne Herr Rigens Hofmester, høimægtige Herre og Befordrer,« og underskriver sig med følgende Vending: »Eders Excellence med alt Kjærtelskende Gud Allermægtigste troligen

befalet af Eders Excellences allerunderdanigste Tjener Jens Jacobsen.»

Angaaende Ove Juuls Liv har jeg intet nyt at meddele og vil derfor kun minde om, at han var født 1615 og deltog i den frederiksborgske Sammenkomst i 1658 mellem Nordens tvende Konger. Han var norsk Vicestatholder fra 1669—1676 og døde 1686. I det norske Rigsarchiv findes der, efter hvad jeg har Grund til at antage, neppe Oplysninger af Vigtighed om hans Personalia, saa meget mere som Statholderarchivet netop for hans Tid er meget magert.

Christiania den 15de December 1867.

1.

Stockholm 21 Juli 1655.

Den 17 Juli drog Dronningen herfra til Gripsholm med sin Søster og Landgreven, saa og Kongens Broder, samt den fransøske Gesandter, som endelig vilde med, sigendes sig at have tilsagt Kongen, at han Dronningen udi hans Fraværelse skulde opvarte; hun haver selv sagt sig at blive borte paa en sex Ugers Tid; fra Kongen haver man her endnu ingen Tidinger havt. Dünaburg haver den liflændiske Armee indtaget, efter Polakkerne tilforn haver sat Ild paa den og den saa forladt, hvilket Hr. Bengt Skytte mig haver berettet. Jeg haver talt med en hollandsk Kjøbmand, som var kommen fra Kobberverket; han mener, den Skade ikke udi ti Aar fuldkommeligen skulde kunne repareres. De fire bedste Gruber ere ganske indfaldne, samt nogle Vinder og den ene af Vandkunsterne. De andre fire Gruber menes og at staa paa Fald. Erik Fleming, som derover er Gouverneur, er did henreist, Skaden at besigtige. (Han og Axel Sparre komme i Raadet, der Rigsdagen blev sluttet). Bergmesteren haver sig igjen indstillet. De fornemste Interesserede, som fremmede ere, skulde gjerne optage Bergverker udi Norge, om de der kunde blive accommoderede, eftersom de her handles hel ilde med. Hr. Gustaf Bjelke reiste herfra igaar til Rusland. Hr. Bengt Skytte drog og bort igaar til Esthland, hvilket Gouvernement han haver faaet efter Greven af Dohna(?); Hr. Axel Lilje er Gouverneur

General paa Halmstad. Den 18 hujus blev her paa Nordermalm optændt en stor Ildebrand, hvor paa en fire Timers Tid blev lagt udi Aske 24 Gaarde og Huse; dersom det havde ikke været saa stille, havde den største Del af Forstaden staaet udi stor Fare.

Ove Juel.

(Brevet er ikke skrevet med Juels egen Haand, hvorom han ogsaa selv oplyser i følgende Efterskrift: »Det ieg icke Sielff skriffuer, wolder en Tertiana, som mig holder hart ved Sengen; befaler mig udj Hans Excellentzis beharlige faveur«).

2.

Stockholm 18 August 1655.

Fra Kongen haver man endnu ingen Tidinger, og hvis Posten medbringer, er gammelt, førend det ankommer; Feltmarschal Wittenberg ervarter Kongen fire Mile hinsides Posen sig med hannem at conjungere. Fyrst Radziwil og fast ganske Lithauen haver af Frygt for Moskoviterne undergivet sig de Svenske; han haver til Forsikring indrømmet dem sin bedste Fæstning Birsen. Jeg sender udi Hans Excellences, Herr Cantslers Convolut Copier af nogle Kjøbmænds Breve fra Stettin og Riga, hvorpaa saavelsom paa det Brev, jeg hannem haver tilskrevet, jeg mig for Tidens Kortheds Skyld refererer. Thi der jeg Eders Excellence efter min Skyldighed begyndte at tilskrive, blev jeg ved en Visite forhindret. Mig er for Vist berettet, at her strax skal ske Udskrivning, og at deraf skal lægges 8 eller 10,000 Mand paa Grænserne, enddog baade Rigens Drost og Feltherre det høiligen for mig haver nægtet; 300 Heste er her gaaen forbi ned til Grænserne, som komme fra Oplandene. Rigens Drost spurgte mig, hvad de hollandske Skibe skulde gjøre i Sundet. Jeg svarede, at det var Convoyer, som der aarligen komme med deres Flaader; men at de nu vare stærkere end de pleiede, skede af Frygt for Usikkerhed i Søen, som denne Krig letteligen kunde foraarsage, hvormed han gav sig noget tilfreds. De frygter, at Hans May^{tt} sig skal indlade i Tractater med Holland og Chur Branden-

burg, enddog de Fornemste haver sig ikke endnu for mig derom ladet mærke.

Ove Juel.

3.

Stockholm 17 November 1655.

Eders Excellence giver jeg hermed paa det Underdanigste at vide, at med denne Post er anlanget Besked om, at Kongen af Sverige haver bekommet Krakau ind med Accord, og at de Kosakker ganske skal have undergivet sig Kongen af Sverige til evig Tid ingen anden Herre at ville vide af at sige. Og efterat Kongen af Sverige haver sat Gen. Major Vurtz (?) med 4000 Soldater under sig til Commendant over Slotten og Staden Krakau, haver han taget sin Marsch indtil Warschau, og han formodes her derfra til Preussen (sic) om der at tage sin Vinterqvarter og siden selv at komme hid. Næstforleden Søndag blev ikke anderledes af Prædikestolen beden end at Forsamlingen skulde paaminde sig, efter man havde gode Tidender fra Kongen og Rigens Armatur, saa at de meste Steder i Polen derved vare indtagne, og Kongen af Polen af Riget fordreven, at Gud vilde velsigne deres Konge med lykkelig Fremgang, at Alting maatte gelange dem til en sikker Fred. Imorgen siges at skal gjøre (sic) fuldkommen Taksigelse for hele Victorien; her begyndes nu at antages Officerere til de Folk, som i Vinter skal udskrives, og i disse Dage er en Øverste Lieutenant bortreist til Finland om efter sin Ankomst der at stille Udskrivningen an.

Jens Jacobsen.

4.

Marienburg $\frac{14}{4}$ Juli 1656.

Nærværende Gottfried Ohll (sic) haver været denne min Forskrivelse til Hans Excellence begjærendes, eftersom han agter at søge sin Fortun udi Danmark, hvilken jeg hannem ikke haver villet nægte anseendes, at han maaske kunde gjøre god Tjeneste, og beder gjerne, at Hans Excellence saadan min dristig Molestering udi bedste Mening vilde optage og saa vidt muligt vilde være be^{te} Person befordre; hans Charge haver tilforn været hos Kongen af Polen Toldbogholder over ganske

Kron Polen, og eftersom han af Rigens Cantsler længe hav
været opholdt, efter han hannem adskillige arcana, som han sige
udi sin Kunst haver aabenbaret, vil han nu søge sin Lykke p
andre Steder. Han synes at være en god Mand, som med ring
Fordel sig vel skal lade benøie, og er maaske kyndig nok u
det Haandverk, thi han det længe haver drevet; mener og,
han skal være af temmelig gode Middel. Han kom ret nu f
Thorn og giver sig strax videre paa Reisen til Danmar
hvorfor han bedst nærværendes om al denne Tilstand k
gjøre Relation. Den i Dag med Posten overskikket Wa
schaus Accord kommer mig jo længer, jo mere suspect fo
thi derefter skulde de Belegerte nu alt have været udi Thor
som de ikke ere. Hans Excellence o. s. v.

Ove Juel.

5.

Marienburg $\frac{17}{7}$ Juli 1656.

Om den Accord, de Belegerte (sic) udi Warschau skal have bekommet, haver man endnu ingen Vished, men menes i Gemen, at den dennem ikke af Polakkerne skal være bleven holdet; thi endnu er ingen af dem efter Accordspuncterne til Thorn ankommen. Den keis. Gesandter, Grev von Pøtting er derfra forreist til Tydskland, siges at have været hel mal content; han bekom sin Afsked skriftlig, som hannem blev tilsendt og ikke ved Cantsleren selv overleveret. Kongen af Polen udi sine Breve til Stad Dantzig titulerer Kongen af Sverige alene Pfaltzgraf Carl Gustaf og ikke Konge af Sverige formenendes det at være sin Prætension for nær. Moskoviterne holdes vist for udi Lifland allerede at være indfalden; de Svenske siger sig ingen Tidinger derfra at have, eftersom deres Breve for Usikkerhed ikke kan fremkomme, hvilket maaske siges, at deres Indhold desbedre kan holdes fordulgt. Fra Hans May^t^ er kommen Skrivelse til Dronningen, hvorudi intet Andet skal formeldes end, den svenske Armee endnu skal staa stille imellem den Flod Bug og Weichselen ved Dobre, fem Mile fra Warschau. Her gaar Rygte, men uden nogen Vished, Kosakkerne med 16,000 Mand og Tartarerne med 30,000 at være udi Anzug Kongen af Polen til Undsætning, saa og

Erzherzog Leopoldus 10,000 Mand stærk at staa ved de polske Grænser.

Ove Juel.

P. S.

Ret nu ankom en Camerier fra Thorn; han beretter sig at have talt med en Capitaine, som nyligen var kommen fra den svenske Armee, hvilken hannem havde sagt 6000 Churfl. at være derhos og Churfyrsten selv med mere Folk dagligen at være forventendes: men af de Beleirede (sic) udi Warschau ganske Ingen ved Armeen at være ankommen, hvilke alle foruden de gemene Soldater, som skulle være bleven understukket, menes vist imod Accorden (hvilken Polakkerne imod deres Konges Villie siges ikke at ville holde) at være bortført til Zamoësch.

6.

Marienburg $\frac{2}{1}\frac{4}{4}$ Juli 1656.

Nærværendes Monsr Jacqves Vemys, en Skot, som denne min Adresskrivelse haver været begjærendes, hvilken jeg hannem og ikke haver kunnet nægte, haver udi Skotland længe været General for Artilleriet, indtil han af Cromwell er bleven fangen udi sidste ulykkelig Slagtning, som Skotterne med hannem holdte, og siden er bleven bortført til London, hvor han haver siddet fangen paa fjerde Aar, indtil Kongen af Sverige hannem ved denne Krigs Begyndelse til sig haver forskrevet, og eftersom han her nu ved Hoffet (hvor jeg haver seet, at han vel haver været antaget) mere end et Aar haver opvartet og dog til ingen Ende kan komme, vil han sig ikke mere med Fortrøstning lade afspise, men sin Lykke paa andre Steder søge, værendes hel ilde tilfreds, at man hannem her saa længe haver opholdt, hvorfor han ikke en Skilling til Recompens, ei heller for sin Reise haver bekommet, siger sig ei heller Noget at have begjæret, saa her vel ikke synes at være nogen finesse under. Han agter en passant ved Hans Excellences gode Adres underdanigst at kysse Hans Kongl. May^{tes} Haand og sin Tjeneste derhos at offerere. Han haver adskillige synderlige Inventioner lette Stykker at gjøre, som hverken skal være af Kobber eller Jern og dog skal vare udi 100 Aar, som han foregiver. Jeg lader Hans Excellence efter sin høie Pru-

dents selv derover judicere, naar han bliver admitteret sine Kunststykker at forebringe, hvormed han mener au dépit des Suédois stor Nytte og Gavn at stifte; han synes ikke at være af stor Rodomontade, men erbyder sig paa sin egen Eventyr og Omkostning at gjøre en Prøve af hvis han angiver.

Ove Juel.

7.

Elbing ¹/₁¹ August 1656.

Om den sidste ommeldte Treffen continuerer det endnu paa lige Mannering; alene berettes nu, som og Cantsler selv haver sagt, at paa den polske Side er bleven 4000, hvoriblandt menes Feltherren af Lithauen at være; paa den svenske 200 ungefær; deriblandt en Oberst Sinclair, en Skot, som blev skudt af et Stykke, og paa den churfyrstelig Side henved 300, enddog der menes vel at være skeet større Skade. Gen. Major Cannenberg er noget bleven qvæst af en Musqvetkugel. Hos Polakkerne siges at have været 6000 Tartarer, af de Indlændiske (sic) og 3000 Husarer, som hel vel skal have fægtet. Kongen af Polen menes selv sig over sin »Skibbrouff« med en Deel af Armeen at have retireret og den efter sig afbrændt, efter han havde ladet Dronningen gaa en Dags Reise for udi Veien. En anden Del skal være gaaen til Lublin og den tredie til Podlachien efter hvilke alle der er skikket stærke Partier. Udi Warschau haver Polakkerne Ingen ladet efter sig uden Rigens Raad, Bengt Oxenstjerna og, som for vidst berettes, Voivode Herr Lisinsky, som forgangen Aar var Gesandter udi Sverige, fordi de begge vare hel syge og kunde ikke medføres, saa den Ene derover er bleven fri og den Anden fangen. Monsr. de l'Ombre, Frans. Envoyé, som Dagen før Træfningen kom fra den polske til den svenske Armee, haver sagt, at de om Freden ganske Intet vilde høre, og at de agtede den svenske Magt meget ringe, æstimerendes sig at være 150,000 stærk. Udi Lifland siger de Svenske Moskoviterne endnu Intet at have begyndt; derhen ere nu tilsammen 4 Regim. svenske Folk bleven commanderede, saa Gen. Stenbock nu ikke skal være over 2500 stærk; men han bekommer det Folk igjen, som udi Grosspolen, saavidt Churfyrsten bliver indrømmet, haver ligget udi Garnison. Her hverves stærk overalt; men ledes meget efter Folk, dog

mere efter Penge (sic). Med Kongens og Churfyrstens Conjunction siges baade Churfyrstinden selv, saa og de Churfl. Stænder ikke at være vel tilfreds. Tractaterne med de holland. Gesandter sættes hel flittig fort og confereres fast dagligen med dem. De haver faaet skriftlig Svar paa deres overgivne Memorial, anlangendes Commerciernes Frihed lige ved (sic) svenske Indbyggere efter deres Contentement. Men paa den ene Punct, at ingen Folk skulde tages uden paa Kongens egne Strømme, blev ikke svaret, men lovede dem dog ogsaa derudi Fornøielighed (sic). Om Stad Danzig haver jeg ikke fornummet, at de end Noget for Alvor haver proponeret.

Ove Juel.

(Af samme Dag forefindes ogsaa et ligelydende Brev fra Juel til Kongen).

8.

Stockholm 16 August 1656.

Eders Excellence lader jeg hermed allerunderdanigst vide, at den 12 hujus er fra Elbingen tilsøs Tidninger ankomne, som 4 Dage herimellem paa Søen haver været, hvorledes at Kongen i Sverige og Churfyrsten af Brandenburg haver med Kongen i Polen paa 3 Dages Tid skjærmydseret og i et »offentligt« Slag hans Armee ganske adspredt og ruineret, og derpaa igjen Warschau uden nogen Mands Forlisning med meget Bytte bekommet, hvorfor i Preussen af Prædikestolene allerede skal være gjort almindelig Taksigelse. Derimod haver man om Moskoviterne Tidninger, at de i Lifland temmelig avancerer og haver faaet Dünaburg med Stormerhaand ind, dog saaledes, at naar Besætningen sig ikke længer kunde holde, haver de ladet sig opflyve. Major Palm med en Eskadron Ryttere, som han hele Sommeren haver hvervet paa, skal paa Mandag gaa herfra tilskibs til Riga. Hr. Peder Brahe er i forgangen Uge reist herfra til Gøteborg; i denne Uge er fra Hamburg gjennem Sundet en Compagni Skipper, Michel Sonck (?) her ankommen, som for Rigens Admiral haver berettet, at en af Tolderne der havde sagt, at han skulde »man« (?) seile sin Vei; naar H. K. M. kom hjem igjen fra Norge, vilde de snart følge ham. Her for Byen ere 16 Compagniskibe hjemme,

hvoraf nogle ere belasten (sic), og er dem forbuden ingensteds at udløbe til videre Ordre. Af Kronens Skibe ere endnu her for Byen 8, som ere monterede; de 3 hver med 46 Stykker, Oldenburg med 42, Nøglen med 36, Mercurius med 36, Høgen med 24 og Fama med 24 Stykker, og 7 umonterede Skibe, Kronen, Scepter (sic), Æblet, 2 Løver, Neptunus og to smaa Skibe paa 22 Stykker drægtige (sic), hvis Navn jeg ikke ved.

Jens Jacobsen.

9.

Stockholm 23 August 1656.

Eders Excellence lader jeg hermed allerunderdanigst vide, at den 18 hujus er fra Narwen nogle ryske Kjøbmænd, som paa den svenske Side haver boet, ankomne at undfly den Tyranni, som denne ryske Krig med sig fører, hvor de (sic) faa Overhaand. Dünaborg og Nöteborg siges at være over til Rysserne, men af Somme (sic), at de haver saaledes empfanget Ryssernes Anløb, at de med nogle 1000 Mands Forlis haver maattet vige tilbage. I alle Maader bemøder man sig her, at derom ikke Meget bliver divulgeret. I denne Uge blev Borgerskabet her mønstret, og Gustaf »Sabel« dem for Stadsøverste forestillet. Otte af de indsatte Rysser bleve samme Dag udtagne, at de skulde arbeide paa Skansen, som uden (sic) Søderport bliver bygt. Flaaden ligger endnu stille, og de føromrørte Skibe her for Byen. Gr. Peder Brahe og Gr. Gustaf Horn ere endnu ikke kommen tilbage igjen af Landet.

Jens Jacobsen.

10.

Elbing 25/15 August 1656.

Siden Generalissimus, Kongens Broder, som nu er til Marienburg, bragte Vished med, siden den sidste Treffen Intet at være forløben, og Kongen af Polen ei heller at være fangen, som min sidste om formeldte, er intet Videre fra Armeerne indkommen; men eftersom berettes, at de ikke staar langt fra hverandre, 12 Mile over Warschau, bliver maaskee snart Noget derfra at fornemme. General Lieut. Douglas er og med Generalissimus ankommen til Marienburg. Han menes at skal gaa til Lifland med en Del eller og alle de Skotter, som ere her udi Landet. Om Grossfyrstens Progress i de Svenskes Lande

holdes Alting her hel hemmelig; menes dog vist i Gemen, at han ogsaa udi Lifland skal være indfalden. Udi den Churfyrstelig Del af Preussen haver sig nogle massuriske Tropper ladet se ved Neidenburg, som nogle Landsbyer haver udplyndret, men berettes strax igjen at være bleven tilbage dreven. Den lithauiske Underfeltherre, Gronzietschy, siges igjen at have belagt Tycoczyn.

Ove Juel.

11.

Stockholm 30 August 1656.

Eders Excellence lader jeg hermed allerunderdanigst vide, at Hr. Ebbe Ulfeld haver nu faaet Ordre efter Kongen i Sverige hans Brev til Rigens Raad at reise ud til Gr. Gustaf Lejonhufvuds Armee, hvor han skulde blive expedieret. Han faar og her 8000 Rdl. efter Afregning paa hans Gage. Han siger sig at være reist tilbage igjen fra Gr. Gustaf Horn af den Aarsag, at han ikke vilde tjene imod sit Fæderneland, men vel imod andre Sveriges Fiender; thi man spargerer her meget om Krig mellem baade disse Riger, og befrygtes paa denne Side efter nærværende Tilstand meget derfore, enddog man med adskillige Victorier trøster sig, fornemligen at med denne Post i Tryk udgaves, at Kongen i Polen med 14 de fornemste Herrer af hans Raad skulde være fangne; om Saadant vil continuere, skulde det her foraarsage stort Overmod. Om Ryssernes Progresser fornemmes her ikke Meget; han (sic) skal staa 15 Mile paa den anden Side Riga og paa 5 à 6 Mile nær Byen lade udgaa stærke Partier, som undertiden med de Svenskes holder skarpe Skjærmydsler; dog rapporteres hid, at Victorien skal mesten staa hos de Svenske. 3 af Kronens Skibe ere igjen hid indkomne; de andre ligger endnu som tilforn. Gr. Peder Brahe og Gr. Gustaf Horn ere ikke endnu tilbagekomne.

Jens Jacobsen.

12.

Frauenburg 15 September (gammel Stil) 1656.

Samme Aften, der jeg her til Frauenburg ankom, lod jeg om Audients anholde, som jeg og strax anden Dagen erlangede. Hans May^{tt} svarede meget vel til Alt, hvis jeg havde

Ordre om at proponere med største Erbydelse imod Hans Kongl. May^{tt}, hvorom jeg vidtløftigen haver skrevet til Hans Excellence, Herr Cantsler, derhen jeg mig for Tidens Korthed maa referere. Hans May^{tt} begjærte, jeg skriftlig vilde overgive, hvis jeg havde proponeret, eftersom det var noget vidløftigt, dertil jeg svarede, at jeg af Hans May^{tts} vidtløftig og gode Svar paa alle Puncter kunde formerke, at Hans May^{tt} meget vel havde fattet og forstanden den ganske Proposition, hvorfor jeg agtede ufornøden at være noget Skriftlig derom at overgive; tilmed havde jeg derom ingen Ordre eller Befaling. Dertil han da »taugde« stille. Udi saadanne Sager var vel betænkeligt noget Skriftlig at give fra sig, synderlig uden Ordre. Ellers var Hans May^{tt} Meget fin og bad mig, jeg ofte vilde komme til hannem og ikkun gaa lige ind. Det (sic) Xernetschy det svenske Parti paa 1000 Heste eller Mere haver slaget, continuerer endnu; man haver sagt hannem død, men der er Intet om (sic). Den svenske Armee staar ved Plotzko, noget her neder imod de Preussenske (sic) Grænser. Her ventes dagligen nogle Orlogsskibe fra Sverige, som Dronningen derhen skal føre; om Kongen giver Hendes May^{tt} Geleid til Sverige og gaar siden Landeveien (sic) til Lifland, eller og reiser herfra lige derhen, er endnu uvist. Greven af Schlippenbach er forskikket til Churfyrsten; saasnart han kommer tilbage igjen, reiser Hans May^{tt} til Balge, et Slot 3 Mile herfra, hvor Churfyrsten hannem møder. Mon^{r} »Davancourt« med M^{r} de l'Ombre ankomme her idag fra Polen; de havde Grev Voldemars Lig med, saa og Kammerpræsident von »Etsken Hans«. Jeg haver talt med en af Kongen af Polen, hans Trompeter, som kom med dem. Han berettede, at de for 14 Dage siden forlode Kongen til Lublin og Armeen til Kasimir, og at den Polske, hvilken, hvor stærk vidste han ikke, gik paa den ene Side af Weischelen og Tartarerne, 40,000 Mand stærk, paa den anden Side, og at der taltes ikke om nogen Fred, og at der var endnu ingen Pest ved Armeen, som her siges. De Holl. Gesandter have igjen skrevet Kongen af Polen til og tilbudt deres Mediation, eftersom de endnu ingen Svar paa deres første Brev haver faaet. Jeg mener, at En af dennem reiser til Dantzig, samme Stad til Neutralitet at persvadere, om det ellers kan angaa. Idag ere de alle til Gjæst hos Kongen, som er første

Gang, de hos hannem haver været til Taffel. Jeg igjentager min forrige Begjæring til Hans Excellence, at for min fattig Hustrus store Svagheds Skyld han vilde være saa god og være mig hos Hans Kongl. May^{tt} behjælpelig, at jeg paa nogen kort Tid maatte gjøre en liden Reise hjem, hvilket nu med vores Skibe hel beqvemmeligen kunde ske; thi jeg ellers meget frygter, at hendes Sygdom, som vel den største Del er af Sorg, hvilken de (sic) ikke alligevel kan bære skal ganske tage Overhaand; thi her bliver nu snart intet Mere for mig at bestille, synderlig naar Kongen forreiser, og hvis Nyt her forefalder, adviseres dog altid fra Dantzig, naar noget Synderligt forefaldt. Jeg ervarter herpaa med største Forlængsel et godt Svar.

Ove Juel.

13.

Stockholm 20 September 1656.

Eders Excellence lader jeg hermed allerunderdanigst vide, at i denne Uge er igjen hid tilbage kommen en Hob med Stykker og Ammunition, som skulde være ført til Riga og for Moskoviternes Beleiring ikke kunde komme Staden til Undsætning. Paa den Side, som vender imod Floden Düna, skal de stærkt beskyde Staden (hvorved de Beleirede paa Vand stor Afbræk gjøres) og store Fyrkugler derind kaste, som paa Husene temmelig Skade haver gjort. Gr. Gustaf Lejonhufvud haver slaget Rysserne, som Kexholm haver belagt udaf tvende Skandser, og de nogle Stykker og Munition efter sig ladt haver og taget deres refugium til Nøteborg, hvorved han haver aabnet Passen mellem Viborg og Kexholm, og haver han siden ladet føre 100 Kvinder og Børn derfra til Viborg, om Fæstningen desto bedre at blive mainteneret. 4 af Kronens Skibe, Amaranthe, Hjorten, Raphael, Mercurius skal med Allerførste løbe herfra til Preussen, om at føre Dronn. af Sverige hid igjen; med Hollænderne siges her at være fuldkommeligen accorderet, hvorfor Compagnierne igjen er Forlov givne (sic) at gjøre deres Skibe paa Copfardi færdige, hvorudi nu med al Flid indskibes, udi en Part bliver og en god Del Jernstykker og Harnisker indladede, som føres paa Holland.

Jens Jacobsen.

14.

Frauenburg 25 September (gammel Stil) 1656.

Kongen af Sverige haver igjen sin Reise til Armeen paa nogle Dages Tid opsat; han vilde gjerne først, som Dronningen, tilskibs, om Skibene ikkun vilde ankomme. Imidlertid haver Hans May^{tt} givet Feltmarschal Stenbock Ordre at slage, om sig Occasion dertil giver. Gen. Lieutenant von der Linde menes at blive Gen. Felt og Rigens Zeugmester i Stenbock hans Sted. Den 23 hujus ankomme her churfyrstelige Gesandter, som vare Herr von Schwerin, som for kort Tid siden og var her, og Doctor Janus, churfyrstelig Raad; med dennem kom og den svenske Resident ved det churfl. Hof. De havde strax første Aften Audients; hvad deres Anbringende monne være, holdes endnu hemmeligt. Der siges vel, at eftersom hvis tilforn endnu er handlet mellem Kongen og Churfyrsten, det skal være til en vis Tid determineret, saa skulde nu et perpetuum foedus mellem dennem oprettes; men det synes troliger, at de haver at tractere om Landsens Defension saavel udi Pomern og »in der Marcht, som her udi Prytzen«, og at den »churfyrstl. Armee sig ikke derfor ganske med den svenske skulde conjungere (hvortil og synes paa den churfyrstl. Side at være ringe Lyst), men alene en 4000 Mand deraf, efter den første Accord. Maaske at Churfyrsten vil sig og vide bedre forvaret, om det skulde gaa ilde til, eller hvis han i Grosspolen haver bekommet, skulde restitueres. Churfyrsten menes ikke selv at gaa med tilfelts; dersom det var ugjort, hvis gjort er, da blev det nu vel maaskee »latt«. Fra den polske Armee haver man siden sidste Post ingen Tidninger havt. De Dantziger Snaphaner siges at have havt Anslag her paa Frauenburg, eftersom der ikke er over 30 Musketerer, som holder Vagt; men det vilde blive dem for besværligt at komme forbi Dantziger »Høff« (?) foruden at give Allarm. Den polske Under-Cantsler, Herr Radschewsky ligger haardt syg en Fjerdingvei herfra. Rigens Cantsler, som efter Ordre kom strax hid, enddog til Elbingen kom Pest iblandt hans Folk, tracterer flittig med de brandenburgske Gesandter; han haver mig flittig adspurgt, hvad den churfl. Gesandter, Monsr Kleist, tracterede udi Danmark, derfra han sagde hannèm udi Pillau at være ankommen efter Felt M. Wrangel hans Beretning, som nyligen var derfra kommen; jeg

svarede, at hans Negotiation der var mig ubevidst, men at jeg ikke tvivlede, at det hannem jo vel var communiceret fra det brandenb. Hof, hvilket han nægtede.

Ove Juel.

15.

Stockholm, 4 October 1656.

Eders Excellence lader jeg hermed allerunderdanigst vide, at den 30 September komme 16 af de Skibe, som i Skjærene laa, hid for Byen igjen. Gr. Gustaf Horn kom den 27 ejusdem om Aftenen igjen hid til Byen, og havde »man« været nogle Mile ude i Landet; nogle Compagnier Landfolk ere hidkomne, som skal sendes ud til Lifland. Her spargeres, at Moskoviterne haver løbet tvende Storme til Riga, hvilke dem ere blevne afslagne, og de i Byen derpaa at være udfaldne og slaget dem 15,000 Mand fra. Hellers continuerer de visseste Tidninger om des Pressur, og at Moskoviterne skal have Dorft inde, hvor de grueligen haver tyranniseret og slaget alle Folken ihjel; en Prest haver de ved Tungen spigret fast til Prædikestolen; Polakkerne skal mægtig forstærke sig, hvilket foraarsager, at Kongen i Sverige ikke kan secundere Lifland, som her tilforn er divulgeret. Den ryske Envoyé, som i Danmark er, siges her at anholde hos Hans K. Mtt om Skibe til at attacqvere Riga tilvands (?) med, og at H. K. Mtt vilde være hans Storfyrste med al Hjælp mod Sverige bevaagen.

Jens Jacobsen.

16.

Frauenburg 16/6 October 1656.

Det Gronzewsky med den lithauiske Armee og Tartarerne haver ikke langt fra Johannisburg ved de polske Grænser imod Lithauen til slaget Prins Radziwil og Greven af Waldeck, ungefær 3500 Mand stærk, det continuerer og er vist. Prins Radziwil holdes nu vist for at være bleven med Gen. Major »Israel« og Obr. Engel; hvor mange ellers ere bleven og fangen, holdes endnu fordulgt; der siges, at havde ikke Tartarerne givet sig til at plyndre Bagagen, da havde der vel ikke Mange kommet derfra. Feltmarschal Stenbock staar mellem dette (sic) og Fjenden, 8 eller 10 Mile fra hannem, henne imod Rastenburg,

»som menes, der endtil (sic), som kan være 18 Mile herfra, »Tarterne« siges at have streifet og brændt;« han haver sig med de Churfyrstelige endnu ikke conjungeret, men staar (sic) dog ikke langt fra hverandre. Begge Deres May^{ter} ere her endnu; fem svenske Orlogsskibe ere udi Pillau ankommen, som Dronningen skal afhente, og tales nu igjen stærk derom, at Kongen skulde følge med til Sverige formedelst den store Sygdom her grasserer, saavel udi alle de faste Stæder, som ved Armeen. Om den polske Armee ikke snart skal begynde Noget paa denne Side ved Weichselen, eftersom den største svenske og brandenburgske Magt drager sig henimod de lithauiske Grænser, haver man at ervarte. Den fornemste af de Holl. Gesandter, Hr. von Slingeland er bortreist til Holland, agter sig dog først paa Veien til Kjøbenhavn. De andre tre gaar til Kongen af Polen, saasnart de faar at vide, hvor de hannem kan sikkerligen antræffe. Den polske Undercantsler, Herr Ratschewsky, agter sig med Første til Lübeck, saasnart han kan blive saa stærk, og siden til Italien; »hand troer sig her iche lenger.« Herr Kleist er nu bortreist til Kønigsberg; han bekom Kongens skriftlig Resolution med sig, som blev langt anderledes forandret end den var første Gang conciperet; jeg haver deraf skikket Hans Excellence, Herr Cantsler, en Copie, som jeg hastig efter Originalen udskrev. Res. Durelius bekommer strax Fuldmagt Tractaterne udi Kjøbenhavn igjen at reassumere. Jeg forventer med stor Forlængsel Ordre, hvorefter jeg mig skal forholde; thi her er nu ingensteds sikkert sig at opholde for Fienden og for Sygdom uden alene til Kønigsberg og Dantzig; ei heller ser jeg, at jeg noget Videre kan udrette; forhaaber derfor underdanigst, at Hans Kongl. May^{tt} mig naadigst giver Hjemlov paa nogen Tid, dertil jeg igjen paa det Flittigste begjærer Hans Excellences gode Intercession og vil derved vist formode et godt Svar.

Ove Juel.

17.

Frauenburg $\frac{26}{16}$ October 1656.

Idag reiste Dronningen herfra; Konger giver hendes May^{tt} Geleid indtil Skibene, som ligger udi Pillau (paa et af dennem dør det (sic) af Pest); saa siges Hans May^{tt} strax at

komme herhid tilbage igjen. Han havde, som menes, vist reist med Dronningen til Sverige, dersom man ikke ilde derom skulde have dømt, synderlig nu, Kongen af Polen siges at ville tentere Noget paa Preussen, saa og om man havde været forsikret, at Churfyrsten ikke deraf skulde tage Occasion til andre Tanker. Margreven, Kongens Svoger (som siges at skal hverve udi Tydskland) med sin Gemalinde, saa og Grev Johan Oxenstjerna og den kosakkiske Gesandter Peter Daniel gaar tilsammens om to Dage tilvands herfra til Pomern; med den Sidste følger og de to Gesandter, Friesendorff og Derrenschilt, den Ene Hofrath, den Anden Kriegsrath, til Chmilinsky, saa og den polske Gen. Major Nemeritz, som hos Kosakkerne vil anholde om sit Godses Restitution, de hannem haver frataget. Grev Johan Oxenstjerna haver mig sagt, Stenbock efter Ordre at skulle gaa tilbage med den svenske Armee og sætte sig ved Marienburg eller Graudenz, og at Kongen vilde være paa et af samme Slotte, eftersom de begge ere endnu fri for Pest, enddog den udi Byerne stærk grasserer. Hvilket dersom sker, ved jeg ingensteds, hvor jeg mig sikkerligen kan opholde; Monsr »Davancourt« skal vel snakke sig ind paa Slottet til Kongen selv; og de Holl. Gesandter gaar med Første til Kongen af Polen; paa Landet vil det blive usikkert saavel for de Svenske selv, som for Polakkerne, og udi alle de faste Stæder grasserer Pesten stærk. Dantziger »Høfft«, hvor Douglas nu commanderer i Stenbock hans Sted, bliver stærk igjen besat, saavelsom og alle Fæstningerne her udi Preussen; det synes, at man har resolveret ikkun at ville gaa defensive (sic). Idag, førend Deres May[ter] forreiste, kom her en Express fra Armeen med Skrivelse fra Felt M. Stenbock til Hans May[tt], hvorudi formeldes (som mig baade Cantsler, Wrangel og Rosenhane sagde), at han havde »treffet« med den lithauiske Armee, som ikke vilde staa og derfor ikke havde mist over 400 Mand, som han havde nedhuggen, men at han havde bekommet Prins Radziwil igjen, som for sin Svaghed var udi en Karos, saa de derfor ikke kunde faa hannem saa hastig med; han skulde og selv have ladet sig kjøre udi et Morads; alle de udi forrige Rencontre forlorede Standarter, saa og Bagage sagde de og, at han havde igjen bekommet; men den skal neppelig saa længe være bleven urørt. Tartarerne haver Hans May[tt] selv sagt sig strax fra

Polakkerne at have separeret, fordi de ikke Prins Radziwil, som var deres egen Fange maatte beholde. Hans May^{tt} haver og igaar bekommet Skrivelse, at Moskoviterne skulle have forladt Riga formedelst stor Skade, dennem ved et stærkt Udfald skulde være tilføiet, da de 16 Faner skulle have mist. Ved det ganske Hof formærkes stor Glæde over alle disse gode Tidinger; men om de alle ville continuere, lærer Tiden. Man haver og sagt Kosakkerne at være kommen ned til Tykoczin; men derom tvivler de Svenske selv. De Dantziger haver igjen paa Weichselen borttaget Gods fra den polske Undercantsler og hans Broders Frue, som kom fra Thorn, for 40,000 Rdl., hvoriblandt hun havde det Meste.

Ove Juel.

18.

Stockholm 8 November 1656.

Eders Excellence lader jeg hermed allerunderdanigst vide, at efter Hendes Mt Dronn. af Sveriges Ankomst, som skede den 1 hujus, hvorover man sig her meget haver glædet, ere strax nye Sorger igjen opkomne, at man haver havt Tidninger, hvorledes den gamle Kønigsmark af de Dantziger fangen er indtagen, hvorom man her haver bemødet sig at divulgere, Saadant per stratagema skulde være skeet, og hans Medfølgende derover skulde have indtaget den yderste Skanse ved Slottet for Dantzig, hvorom dog selve Sandingen sig anderledes forholder; Rig. Cantsler, Gr. Erik Oxenstjerna er den 23 October død bleven af Pest, som man vil sige, og er her allesteds nu i Steden for før erlangte Glæde megen Sorg og Bekymmer, saa at Alting her meget tvivlagtig staar; tvivles og, om Rysserne saaledes skulle have forladt (sic) de Svenske, som man sig her vel indbilder.

Jens Jacobsen.

19.

Stockholm 15 November 1656.

Eders Excellence lader jeg hermed allerunderdanigst vide, at man haver nu Tidninger, at Dorft er per accord til Rysserne over; mangen En ønsker her, at det, som dem forestaar, maatte »rede« være over; thi Hver og En beklager nu Sveriges

miserable Tilstand. Det Krigsfolk, som her i Landet er, tør de ikke lade gaa ud, og at udgive den 10de af alle Eiedeler, som prætenderes til nye Hvervinger at fortsætte, er og haardt at indgaa. Kongen af Sverige siges at have besluttet selv hid i Riget til en Rigsdag at ville kommet (sic), dersom den gamle Kønigsmarck ikke af de Dantziger var bleven optaget. Kongen af Polen siges allerede i Dantzig at være med 18,000 Mand, som ligge udenfore. Om den unge Kønigsmarck er her Tidninger, at han skal være druknet. Grev Pontus (sic) De la Gardie haver taget sig disse nye Tidninger saa nær, at han derover er gaaen tilsengs, Somme mener udaf en smitsom Syge. At H. K. Mt. til Danmark vil have sine Lande igjen, haver hver Mand nok at tale om, hvilket en Part nogle graa Haar gjør, efter de vel observerer, at Tidens Commoditet accorderer med saadanne retmætige Skjel.

Jens Jacobsen.

20.

(Uden Angivelse af Sted og Tid.)

Velbaarne Herr Rigens Hofmester! af Hans Excellence, som min meget fornemme gode Ven, er jeg paa det Flittigste begjærendes, at hos Hans Kongl. Mayt. han mig vilde være behjælpelig, at naar jeg Alting her efter min Commission faar forrettet, mig da naadigst Hjemlov maatte forundes, naar de hollandske Gesandter herfra tager deres Afsked (thi før tør jeg det ikke begjære) som dog næppeligen sker førend henimod Vinter, at jeg da med dennem kunde des sikrere fremkomme. Efter en Tidlang udstanden Arbeid og Travail længes jeg med de trætte Soldater efter et godt Vinterqvarter. Kone og smaa Børn drager og en hel Del; tilmed haver Helbreden, siden jeg kom til Preussen, været hel maadelig. Hans Excellence beviser herudi en Prøve af sin Velvillighed imod mig og Mine, som vi altid taknemmeligen igjen skal ihukomme. Jeg haver og dette Samme af Hans Excellence Herr Cantsler været begjærendes. Jeg erbyder mig dog, naar behøves, igjen at gjøre en Reise herud; thi jeg mig aldrig skal undslaa fra min Herres og mit Fædernelands Tjenneste saavidt Helbreden vil tilstede. Hans Excellence befaler jeg de novo udi den Almægtigstes Varetægt

og mig udi hans bestandige faveur, som stedse forbliver Hans Excellences beredvilligste Tjener.

Ove Juel.

mpp.

21.

Stockholm 18 April 1657.

Deres Excellence lader jeg hermed allerunderdanigst vide, at i denne Uge nemlig den 15 og 16 hujus ere udaf Rigens Raad to og to forreiste til hvert Landskab her i Riget der den 20 hujus for Stænderne at forebringe denne Tids Farlighed og dem opmuntre til en samdrægtig Modværn for Landsens Defension, efter de sig for videre Udskrivning haver undslaget og heller Mand for Mand udgaa end videre Udskrivning indgaa; den 13 hujus reiste Gustaf Duval herfra til Danmark; om hans Commission gaar her underskedlig Tale, hvilken dog vel i Danmark allerede kyndig er. En Bojert med 120 Officerer, som af de i Polen forlorne Regimenter ere tilovers blevne, er i disse Dage her ankommen, hvormed ere Tidninger, at Polerne totaliter skal være ruinerede, hvis Contriare (sic) man ogsaa haver, at Douglas, som førte Svenskens Fortrupper, skal være slagen og selv fangen eller død. Fire Kronens Skibe ere destinerede at gaa til den finske Side mod Rysland, hvoraf to, Fama og Neptunus, den 17 hujus ere gaaen tilseils; de andre Kronens Skibe ligger mesten her paa Strømmen udtaklede; 200 Baadsmænd ere for to Dage siden marscherede ud paa Landet der at indqvarteres, efterdi de ikke her i Byen kunde underholdes paa den Tid, Flaaden hjemme bliver. 7 Compagniskibe, til Orlog tjenlige, ligger her for Byen, som ingen Ladning maa indtage, og de andre, som ude ere, ere ved en Galiot bleven given Ordre at gaa til Gøteborg. Hvad Kobber og Jern, som udgaar, bliver alt skibet paa Lübeck, og lades nu her ved Broen 10 Skibe og Skuder, som alle gaa derpaa. Gr. Erik Stenbock skal her i Landet være Felttøimester. Af Ryssens Marsch til Lifland igjen haver man og her Tidninger. »Mand spørier dog her aff alle et stoort mod, hvorhos megett liden macht er.« Paa Mandag skal Borgerskabet her mønstres og som i Høst blive efterhaanden exercerede. I disse Dage haver Magistraten her ladet mig tilbyde, at jeg skulde lige med Bor-

gerskabet gjøre Arbeide paa Skansen for Sødermalm, og stod mit Navn saaledes paa Rullen opskrevet: Jens Jacobsen, Peder (sic) Juels af Danmark, hvortil jeg svarede, at jeg saadan deres Befal til Danmark vilde skrive, at Kronen Sveriges Betjenter der i saadanne Fald ogsaa kunde bruges, og er jeg siden intet Mere derom bleven anmodet. Nu blev med Trommer udraabt, at udaf alle Huse her i Stockholm Borgere og Fremmede, Adel og Uadel, Kjøbmænd og andre Stands Personer, Drenge og Piger skulde paa Mandag ved Raadhuset opkomme og svare hver til sit Navn under tilbørlig Straf dem tilgjørendes (sic). Eders Excell. med alt o. s. v.

Jens Jacobsen.

Som et passende Tillæg til den her meddelte Correspondence kan føies et Brev fra Ove Juel til Frederik den Tredie, som findes paa det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn (Thottske Samling Nr. 846 fol.), og giver et lidet Bidrag til at oplyse den hidtil saa lidet bekjendte Tid før Udbrudet af Carl Gustafs anden Krig mod Danmark og Norge.

Stormægtigste Konning, allernaadigste Herre!

Hans May[tt] Kongen af Sverige med Dronningen og den ganske Svite reiste den 8 hujus fra Gottorp til Oldeslohe, hvor han, som Hertugen af Holsten formente, ikke over otte Dage forbliver, men samler der et corpus af 8000 Mand og dermed avancerer, som endnu menes, imod Minden og siden at gaa ind udi Jülich og Cleve, lader saa Rigens Admiral Wrangel følge efter med Resten, naar Tractaterne med de svenske Gesandter ere ganske kommen til Ende. Jeg fik min fuldkommen Expedition, førend Kongen forreiste og blev ved Hans May[tt] selv svaret til sidste Afskeden, at saasnart Alting udi Kjøbenhavn var rigtig og underskrevet, skulde Armeen marschere, dog skulde nogle Regimenter strax bryde op og gaa til Oldeslohe. Den største Del af Armeen formener jeg dog vel at gaa fort Regimentvis, eftersom Kongen selv sagde, at de efterhaanden skulde drage sig udad, Landet til Forlindring. Det chinesiske Verk angaaende, da svarede Hans May[tt], at han vilde lade sig nøie med den Forsikkring, som hannem kunde

gives ved visse Kjøbmænd udi Hamburg, og at de borttagne Vare skulde først af de Interesserede bevises, siden billigen taxeres og vurderes, saavidt ikke tilstede var og igjen kunde leveres, og saa derefter at betales. Og som Hans May^{tt} formente dette at være æqvum et justum (saaledes vare hans egne Ord) saa var det og hans sidste Resolution. Om fremmed Magt af Østersøen at udeholde haver Rigens Admiral Wrangel vidtløftigen med mig omtalt, at vi tillige med dennem vare dertil forbunden, og at det vilde vides, hvor mange Skibe vi dertil vilde eqvipere og lod sig mærke ligesom mine Deputerede, med dennem jeg ikke havde uden en Conferents, at otte eller ti Skibe dertil at udruste os ingen Uleilighed kunde tilføie. Dertil jeg svarede, at de selv ganske havde betaget os de Middel, hvorved vores Flaade skulde bringes udi Søen og derfor vare selv Aarsag, at Saadant af os ikke kunde efterkommes, med andet Mere, som for Eders Kongl. May^{tt} det snareste muligt, jeg allerunderdanigst skal referere. Rigens Admiral Wrangel gik idag tilskibs herfra til Fredriksodde eller Middelfart; fik et Brev paa Skibet, hvilket der han læste, skal han til et Tegn til Mishag have rystet med Hovedet; og blev sagt, som mig vist er »forberett« af en hans egne Tjenere, at samme Brev skulde have formeldet om den churf. Brandenburgiske Armees Ankomst udi Pommern. Slottet her til Flensborg, hvilket de Svenske ganske haver qvitteret, synes vel af Fornødenhed at ville besættes med to eller tre »Rott« Musketterer, at ikke Pallisaderne og Andet skal blive entvendt og forkommen. Ambass. Bønings Skrivelser til Holland give de Svenske Ombrage og Mistanke til os, som Kongen selv offentlig haver ladet sig med formærke over Taffel. Eders Kongl. May^{tt} o. s. v.

Eders Kongl. May^{tes}
allerunderdanigster, hørsomster og troest Underdan
Ove Juel
mpp.

Af Flensborg den 10 Julij 1658.

Hvessinge Gildeskraa.

Meddelt af Bibliotheksassistent Soph. Birket Smith.

Skjønt det nedenfor meddelte Aktstykke kalder sig selv en Gildeskraa, har det dog kun Lidet af en saadans virkelige Karakter. For det Første ere nemlig de Bestemmelser, som det indeholder, alle af rent formel Natur, idet de kun gaa ud paa at foreskrive Deltagerne i selve Gildelagene visse ydre Regler for deres Opførsel under disse, og dernæst viser den burlesk-skjæmtende Tone, hvori de ere holdte, at de ikke engang have været ret alvorlig mente, men at det Hele nok saa meget har været beregnet paa at fremkalde Lystigheden som paa at sætte Grændser for den. Det er dog ingenlunde min Mening, at Skraaen ved denne sin ejendommelige Beskaffenhed skulde tabe al Betydning for os. Tværtimod forekommer den mig, baade paa Grund af de faktiske Oplysninger, den giver om en svunden Tids Folkeliv, og betragtet som et i flere Henseender karakteristisk Bidrag til Kundskab om hin Tids Folkehumor, endog i ualmindelig Grad at have Krav paa Opmærksomhed. At den ogsaa allerede forlængst har vundet et vist Navn udenfor den Kreds, for hvilken den nærmest var bestemt, skjønnes deraf, at den i Aaret 1708 er bleven udgivet i Trykken som et selvstændigt Skrift. Den Hjelmstjerne'ske Samling har tidligere ejet et Exemplar af denne Udgave (s. Fortegn. over den H. Bogsaml. 2 D. S. 733, Nr. 148). Da imidlertid dette Exemplar — der rimeligvis er det samme som det, Nyerup benyttede, da han omtalte og beskrev Skriftet i sin »Alm. Morskabslæsning i D. og N.« S. 282—85 — nu er forsvundet, og intet andet vides

at være til, har jeg troet at burde benytte den Omstændighed, at der i Universitetsbibliotheket opbevares et temmelig gammelt Haandskrift af Skraaen (det findes indheftet i Miscellanbindet Nr. 270, 4to, i den Rostgaard'ske Samling) til paany at gjøre denne tilgængelig for en større Læsekreds. Haandskriftet synes at tilhøre Slutningen af det 16de Aarhundrede, og af en Notits paa dets Bagside fremgaar, at det selv kun er en nyere Bearbejdelse af et endnu ældre Haandskrift. Med Hensyn til Bearbejderens Person kan det bemærkes, at Stilen, Dialekten, Retskrivningen og Skrifttrækkenes Udseende viser hen til en Mand, der ikke har staaet paa noget synderlig højt Dannelsestrin, og efter al Sandsynlighed bliver han at søge mellem de »Oldermænd«, hvis Hverv det var at oplæse Skraaen eller maaske rettere fremsige dens Indhold ved vedkommende Gildelags Begyndelse.

Huessinge Gyllis Schro.

Aldermanden thallir till folckitt, som er y gyllis stoin: Gatt folck, verir litt stund guode thill lyndtz! Sie, den som thager oß aff vortt guode liud, hand skall sende oß i hiende igen rett op paa stand. Y skulle verre gud och vell kommene paa hosbondens vegnne alle samen, saa vell drenge for fuldløn som for halff løen, piger, smaa rømpelinge och halhønthinger, och saa giiffte mendt och dannequinder, huer epther sin sthatt och condition och vilckor. Sambt eptherdj att vy nv ere forsamllede, och vy ere vell pleyde med mad, saa vy haffue lagtt en god gronduoll till j otting øll, eller huad dett kand vere, och ere nv ferdige till att henge paa huer andre med dij gulle scholle, daa paa dett, nar øllitt beginder att rønde paa oß, vy bliiffuir rußinde, ølbyden, fluespiende, fæblest och vette siett, att vy icki daa i vortt ølsmall och i en harom hue schulle springe op och fuße paa och henge paa vor ieffnchristen paa hoffueditt som j snes haarir paa j skiude hest, som itt horn paa en 'iegers ryg, som en flock øgßen y en smaill gaade, j flue paa en bøtte logh, en hund paa en halff dør, en luis paa en thieritt kaabe, en bore i en heste romppe, eller som j kiøbsted drengh paa en bonde sleije, och hanom offuir falle i

nagen maade eller vdj hastiighett løbe till och kille hanom i tharmen med en mad ionge, som offte schier, saa ville vy haffue vdliust aff dette vortt lagh alle vhørlige vaben och[1]) verge, som i nagen made kand giøris[2]) skaade och affbreck paa nagens lemer och ledemad, som er:

Lange spidtzer, knebill spiud, thornere speir, helle bor, puste rør, slag suer, skamfer, rydesuer, røgstrygere, bosbons dagirther, ponderther, opkielche dagerter, Thørske sabelir, pludtzer, 8 ß kniffue, flo kniffue, kocke kniffue, hacke kniffue, rag kniffue, stor kniffue, baspiud, langh bøßer, brecken fellir, krog kniffue, skro kniffue, harbagitt kniffue, kiercki kniffue, schier k., hacke k., bijmske k., pen k., biemskalli[!] kniffue, opstycker k., bienskaffte k., hiortacke k., therningh k., Kollingh kniffue, lomme k., kniffue, som mand thager nalle op medt, markindts k., schegett Hollandtz dagertir, veymestere, huer dags k., lyll k., tre k., snidtzer k., lang k., sølslagen k., forgylthe k., skier k., hiølier, lang skagller, høtiiffuer, vandspiøtter, degner, rapijr, Susumkorder, sablir, Danske korder, koirtladtzer, laair karder, lang skaffte øgßer, slett øgßer, rett øgßer, krog øgßer, søld øgßir, ved øgßer, plog øgßer, thiørn øgßer, kiød øgßer, kiercke øgßer, kast øgßer, neb øgßer, poldtz øgßer, hand øgßer, badtz mandtz øgßer och rød øgßer, kneppellir, magell holthe, strogholte, rettholther, kapelthogh, møg hacker, plougstaffue, strøgafflle, homell hacker, lier hacker, sprette boer, handboer, huørm boir, stauslønger, hiøboir, plydtz boir, hallom tiiffuer, kuor[n?]tiiffuer, thiørn tiiffuer, lødske forcke, lier tiiffuer, suebeskaffte, pleyls tre, kuoste [s]kaffte, kryng sueller, thiørmier, Rødske p[l?]ydtzir, Engilske dagirther, vogen kieppe, tior kiøllir, pygstauff, quern mangell, klempe køllir, nøder bucke, stauir køllir, drøff køller, kalcke køllir, rod køllir, hand hamere, klo hamere, foste hamer, sie hamer, for hamer, pyck hamer —

Och altt anditt, som mand kand fuße paa och giøre sin ieffn christen harom, vred, kußin, ømb eller affbreck i nagen

[1]) I Originalen ere Ordene: vaben och ved en Skjødesløshed skrevne 2 Gange.

[2]) d. e. giøre.

maade, enthen paa schegh eller skiene biein. Her skall och vere forboden roben och, schrygen, banden, pocken, snoren, mercker saadantt! Ingen maa giiffue hin anden kindhest mett knøtte neffue hellir slag paa monden mett flad hand. Saa forbiudis her, att ingen maa støde huer anden i sien mett alboen hellir y røffuen [mett] foden eller kneitt, ey hellir att maa bruge neße knep, øre nep, har drett, spøtten, byden, støden, foden, moren, knoren, onde øgen att sie med, thender att skiere, att huiske packer vd, att sie paa snid, att lie som hunde lier att suin, ey hellir maa nogen sette sin hatt paa snor mett vred hu, snyde yld aff neßøn, syde mett handen vnder kienden och thencke ont, neffße siigh i seditt eller att stryge sitt haair op paa hoffue vijs. Ingen skall eller maa fordrijste siigh till att krøbe vnder boritt och byde sin ieffn christen i bienitt, saa maa och ingen sette sin ieffn christen paa bencken, att tharmmene runger i hanom, men thallir hin anden skiellige thill, gar vd och indt paa erens vegnne och laader pyger vere vfandsiide och vbaguaskide, sier hosbondens thingiste till guode, gar vell fraa døren, saa vij icki sted gaar offuer skoenne. Ingen aff quindefolckene maa side hiemeligen paa bencken och laade en balie vand eller tho løbe fraa siigh, men gaa vd for døren, nar behoff[1]) giøris. Ingen maa du sin ieffn christen, vnderthagen hand ved skiellige aarsagh der till. Saa maa och ingen i hastighett eller vred hu løbe till och nappe flelle boein aff spylle mandens hand eller nappe thappen aff thønden och der med stycke sin ieffn christen tho eller 3 øgen vd der mett. Her emod skall spylle manden forhollis, att hand icki maa snape liußitt aff kronen och stroppe i flellen eller och tappe flellen fuld aff øll och snige sig der mett hiem. Der maa och ingen laade neßøn drøppe i skallen eller puste, att froen stair hanom om ørne. Ingen maa hellir thage knappe naalle aff pijgernis trøe eller naalle puder och siiden stycke i skiemptvijs i bogen eller anderstedtz. Ingen maa rijffue eller thage krandtze aff Maijgrøffuens haatt, och om nagen finder nagen handske med guld offuen om, daa'er [dett] Maijgrøffuens eller Maijindens, laader denom bliiffue vdøltt, agter dett i sma røm-pelinge! Der maa och ey hellir nagen hijdtze hundene samen

---

[1]) Originalen har ved en Skrivfejl: behohoff.

y stoin eller paa gulffuitt for redtzill eller vsund lugtt och røg, som kand begiiffue siig eblantt folckitt. Ingen maa krybe bagh sengh kleditt i skorstienen mett naglle aff pygerne och der bruge nagen pudtzerij mett denom. Saa skall och vere forboden all fremide sprogh: Ebrijske, Gredske, Latine, Thydske, Frandsødske, Engilske, Italianske, Suidskerske, Rydske, Taterske, Gottlandske, Spanske, Nederlandske, Bemerske, Vncherske, Polske, Irlandske, Kurlandske, Liifflandske, Thørske, Findske, Suabiske, Fryske, Pomerske, Iudske, Suenske, Norske, men paa dett att huer dogh kand fremsiige sin nødthørfftige meningh till kock och kiellir suendt och skincker, skall denom vere frijtt for att bruge sin moders maill eller god Poderualske, paa dett mange eblantt oß, som icki forstair sadanne maaill, skall icki thencke, att dij ther med bliffuer forthallit. Presternne och deynne skall vere forholden, att dij icke for vild eller venskab thagir deris naaboirs quinder vnder deris lange kapper och der att skiulle denom, mens en skaaill eller tho bliiffuer denom forbij drucken. Vnge karlle och smaa drenge skall icki och siide och bruge nagitt thuskerij enthen mett hatt eller hatte bondt i denne vor gyllis stoe, thi dett er vblueligtt iblantt kiøbstedtz folck, ellers matte dj gode købstedtz piiger agte dett att vere en stor vforstandt. Der maa och ingen aff i vngkarlle siide och kaste øgnen heden till pijgerne och der offuer fonge gode vilge till denom, men bruger eder intett mett denom, thj der stor schreffuitt: om dett øge for arger diig, daa riiff dett vd. Her emod skall och stols broder vere forholden, att hand icki laader gyllis øllitt icki skienckis vd for døren till stomppebrøder, staugingere, slette strygere, sebsødere, tereveller eller nagen gudtzgiøgs spøttere eller nagen rende kierlinger eller kløcke fulle eller karhuße fruer eller nagen øgentrøckere eller dj, der ber hine store laair bamer, som agter med dj vnge karlle att ryde kromfoid iløndom, att dj icki løber aff med øllitt, att, nar behoff giøris, icki skulle fattis, att aldermanden, nar hand vill pleije giester, att vij daa kunde faa itt rus till itt rebinde, att huer kunde rebe j spand fuld och aldermanden sin skaill fuld, att hand mett stoels broder kunde pleije dj fremede der med. Saa skall och ij vngkarlle vere forholden, attj sted, nar Maijgreffuen dantzer med Maijinden, att ingen aff i halhøntinger eller smaa rømppelinge dandtzer i deris for-

dandtz. Saa skall i vnge karlle vere forholden, att nar i beginder att dandtze neij dandtz saa och suinge dandtz och sprijnge dandtz, attj icke krøster py[ge]rne for hartt op till eder eller och thagir for diøbtt vnder pigernis forekleder, att dj der aff icki fongèr den vane, attj bliffuer helleløs och giør vglle verck och der aff fongir[1]) heuilße vnder maffuen och fongir røguerck, nar høsten paa gaair; agter dett, halløns suend som hielløns suend, men beuar eder intitt med denom. Der som nagen fordrijster siigh till att giøre emod denne vor gyllis skraa, huem her emod sig till fordrijster, skaall iiij brødere hanom der for straaffe, som vidbør effter laugs rett och vijde, att vor laug och vijde icki bliffuer forkrenckitt, att vij kunde saunis sotte och guode venir. Min thalle er icki lang paa dene thiid, men huer loffuer vor herre mett en lougsangh, som er: Ørnen siider paa høgen hald, eller och: Staltte Gunder[s] viiße.

Amen. Finis.

Paa Skraaens Bagside staar skrevet med samme Haand: »En nye schro och laugs viide, som er nv nyllig corigeri[tt] och forbedritt och flittigen offuersiett.« Med en noget senere Haand: »Denne gillis skraa hør mig Marckus Christofferssøn thill medt rethe. Ieg gaff for hinde pennge fleehr. Om ieg hinde bortt laan, och de hinde dølle will, da skall de bliffue skaff[tt] som ett graatt eller røtt bragitt fyll«.

---

[1]) Originalen har: foregir, hvilket er meningsløst. Det umiddelbart følgende fongir viser den rette Læsemaade.

Et utrykt Heltedigt af Jørgen Sorterup.

Udgivet af Chr. Bruun.

Dette Heltedigt er fundet i en haandskreven Samling af Digte, som findes i det store kgl. Bibliothek, Gl. kgl. Saml. Fol. Nr. 799: »Adskillige danske Vers udgivne af adskillige danske Poeter og begyndte at indskrives den 18 Junii 1725 af M. Seehuus«. Digtet findes S. 30—34; Sorterup er anført som Forfatter. At han er det, derom vidner den vel kjendte Klang fra hans tidligere Heltedigte, ligesom ogsaa Sproget taler derfor.

Gudelige og Glædelige Helte-Sange
om Hands Kongl. Majst[ts] store og lykkelige Sejervindinger
ved Guds naadige Hielp og Bistand erholdte over den i
Norriges Rige plutzeligen indkomne, men sammesteds
mandelig overvundne Fiende.

I Synden for Fieldet der ligger en Bye 1.
Blant Norriges Klipper og Bierge,
Af hannem i Verden saa vide gaaer Rye,
For hand sig saa dappert kand værge.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

Der ligger en Borrig, som *Frederichs-steen* 2.
Forgiæves man ikke saa kalder,
Mod hannem med Panden at løbe, giør Meen,
Hvo Steenen bestormer, hand falder.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

3. Da Svensken var dreven fra *Pommerske* Grund,
Var ogsaa fra *Rygen* udjaged,
Ja havde forlaaret den faste *Stralsund*,
Til Hiemmet da haver hand draged.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

4. Han havde haft Aarsag at tænke paa Fred,
Da Krigen saa længe var prøvet,
Og havde forlaaret saa meget derved,
Giort mangen et Hierte bedrøvet.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

5. Hand maatte nu længer det blodige Sverd
Vel kiedes at føre ved Siide,
Og tænke: Hand Hævnen og Vreden er værd,
Der Freden vil stedse modstriide.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

6. Hand fandt, at i *Sverrig* var Hunger og Nød,
Var Mangel paa Middel og Penge,
Saa mangen brav Herre var fangen og død,
Og alle befandtes at·trænge.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

7. Det kunde dog ikke bevæge hans Sind
Og milde hans krigiske Hierte,
Med Magten at rykke paa Norrige ind,
Det var det, hand eene begiærte.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

8. Hand kom der, men baadte kun lidet derpaa,
Den tappere *Kruse* ham mødte,
Og viiste ham Prøven, hvor det vilde gaae,
Med Sverdet mod Kongen hand hødte.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

9. Dog ville vor Herre kun vare ham ad,
Og *Printzen af Hessen* det lære,
At Sverdet vil ikke dem lade uskad,
Som længe det blotted vil bære.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

Det lykkedes for ham, hand velted sig ind 10.
I *Norrig* at hente lidt Føde,
Thi Lykken, som oftest i Leegen er blind,
Hun smigrer for den, hun vil øde.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

Hand plyndred nu hisset, hand røved nu her, 11.
Det var ham om Nytten at giøre,
Hvo villig befandtes og lagde Gevær,
Den skulle hans Naade tilhøre.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

Men *Norges* Indvaaner den Smigren forstod, 12.
De vilde paa Løfter ey liide,
Men ofte bag Klippen som Skytter holdt Fod,
Der torde paa Biørnen vel biide.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

De klipped de Svenske paa Vey og paa Sti, 13.
At mangen een savntes af Hoben,
Han kunde ey nogensteds fare forbi,
Hand fandt jo at Norske har Vaaben.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

Omsider fandt Kongen af *Sverrig* sig ind 14.
I *Frederichshald*, for at gieste
De Borger, men saae da bestyrtet i Sind
Fuld lidet at tiene sit beste.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

Nu fandt hand paa *Moss* og nu fleere stæds Mænd, 15.
Som lærte ham Konsten at svelte,
Hans Forraad de brændte, ja nødte ham end
At søge til Brakker og Telte.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

En Bombe kom hannem saa nær i sit Fald, 16.
At hun ham gav blodige Merke,
Indbyggerne brændte selv *Frederichshald*,
At hand sig der ey skulde sterke.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

17. Saa rykte hand ganske forsvekked igien
 Hen over til *Sverriges* Siide,
Da Normanden trued at lære hver Lem
 Af dennem i Græsset at biide.
  Gud fegted mod Fienden i Norge.

18. Den Reyse ham kosted ti tusinde Mænd,
 Ey alle udaf de Gemeene,
Til Minde, hand skulde fra *Norriges* Land
 Kun holde sig Hænderne reene.
  Gud fegted mod Fienden i Norge.

19. Den siges, som brændt er, at reddes for Ild,
 Af Skade og Taben mand vittes,
Men Fienden af Skaden blev bitter og vild,
 Med Blodet hand skulde besmittes.
  Gud fegted mod Fienden i Norge.

20. Hand vilde hå *Norriges* Crone for det,
 Som hand udj *Pommeren* miste,
Og tænkte slet intet paa Jevnet og Ret,
 Men stol'de paa Magt og paa Liste.
  Gud fegted mod Fienden i Norge.

21. Dog begge giør intet, hvor Herren er nær,
 Den Mægtiges Styrke hand bryder,
De listige Snarer og sønder hand skiær,
 De Fromme med Frelsen hand fryder.
  Gud fegted mod Fienden i Norge.

22. De *Nordiske* Helte beredte sig brat,
 De Pantzer og Vaaben opskurer,
Paa Fienden de vaager i *Sandvigens* gatt,
 I *Svinsund* paa hannem de lurer.
  Gud fegted mod Fienden i Norge.

23. Kand de ham ey hindre at komme, de vil
 Dog hannem saa rage og plukke,
At Haaret skal tyndes og skiæres saa til,
 At *Sverrig* der over skal sukke.
  Gud fegted mod Fienden i Norge.

Kong *Carl* udaf *Sverrig* hand rykker da frem, 24.
Som *Hannibal* over de Høye,
Skiønt Farten var brak og hesselig slem,
Hand vandt dog derover med Møye.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

Den Kurrer paa Taarnet, hand bliver det vår, 25.
Og raaber: vor Fiende er kommen
Saa tykke som Krager, jeg hører hand slaar
Over Bierget *Reveille* paa Trommen.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

Det dyred ey længe, før Fienden lod see, 26.
Hand agtede Fødder at fæste
Saa fast udi Landet, om mueligt, at de
Skal lade ham Norrig til beste.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

Hand nærmer sig Fæstningen *Friderichs-Steen*, 27.
Og samme som giennest belegger,
Skiøndt Kugler og Bomber om Ørene hveen,
Til Fliiden dog sine opegger.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

Men midlertiid Fienden nu huled sig ned 28.
I Jorden, og Skandzer opførte,
Blev Møyen ham stundom giort treffelig heed,
Saa Harmen i Hugen ham rørte.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

Han agted at trenge i Fæstningen ind, 29.
I hvad det ham skulle end gielde,
Dog Himlen ey føyed hans modige Sind,
Men stekked hans stormende Velde.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

Vor Konges den gieve og dappere Mand, 30.
Som Fæstningen skulde forsvare,
Von Landsberig vidste med Mood og Forstand,
At sende ham Vare for Vare.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

31. Hand sparte til hannem ey Nat og ey Dag,
Af grummeste Mørter at sende
De tusinde Bomber, hvis dræbende Slag
Gav mangen een Døden i hænde.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

32. Hand tal'de til hannem ved Stykkernes Vraal
Det, som ey var kierligt at høre,
Ved heele Cartover hand tal'de det Maal,
Som hvidsker ham Døden i Øre.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

33. Kong *Carel den 12te* her segnede ned,
For Kuglen og Sverdet lod falde,
Det kiendes at Himlen har været ham vred,
For hand ikke Freden udvalde.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

34. Saa ligger Kong *Friderichs* Fiende nu liig,
Og kand ham ey meere modstride,
Gud Herren har stillet den Nordiske Kriig,
Og demped Ulykken i tiide.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

35. Her skulde nu falde paa *Norriges* Grund,
Og *Dannemarks* Vaaben-Magt kiende,
Den Fiende, der agted med alle Slags Fund
Kong *Friderichs* Velde at skiende.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

36. Saa fryde sig *Norge*, saa glæde sig friit
Vor *Dannemarks* Øer og Lande,
Kong *Friderichs* Seyer skal spørges saa viit,
Som Verden har Floder og Vande.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

37. Den Seyer som Herren Kong *Friderichs* Sverd
Saa naadelig haver forundet,
Til ævige Tiider i Marmor er værd
Indskreven at vorde befundet.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

Vi sender til Himlen ti tusinde Tak, 38.
Gud Herren vor Hielper til Ære,
Som styrer til Havnen, naar Skibet er lak,
Og redder, naar Tiiden skal være.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

Vi beder for Kongen hver eeneste Siæl, 39.
Gud lade Kong *Friderich* leve!
Og eye omsider sin Fædrene Deel
Befried fra Løver og Ræve!
Gud fegted mod Fienden i Norge.

Gud giøre vor Konge saa mægtig og stor 40.
Blant Jordiske Guder af Ævne,
At alle maa hannem med ydmyge Ord
Kong *Friderich* Sejerriig nævne.
Gud fegted mod Fienden i Norge.

I Norr**I**g
ga**V**
Fr**ID**er**IC**hsha**LD**
S**V**err**I**g**I**s Konn**I**ng
s**I**t Fa**LD**.
1718.

Holger Jacobæus's Optegnelser til sit Livs Historie.

Meddelte af Chr. Bruun.

Disse Optegnelser ere aftrykte efter et Haandskrift i den Thottske Samling, Qvart, Nr. 1940. Dette Haandskrift har tilhørt Zwergius og er skrevet med hans Haand. Uden Tvivl har han faaet Jacobæus's originale Optegnelser til Afbenyttelse af Skolelærer Jochum Halling i Taarnby paa Amager (se om ham Danske Samlinger, I, S. 60 ff.), som til Slutningen har føiet nogle Notitser dels skrevne i Kjøbenhavn 1701, dels »ex tugurio Amagriensi 1730.« Halling havde været Huslærer hos Jacobæus og gik ham tilhaande ved Udarbeidelsen af Museum regium.

Vita D. Holigeri Jacobæi

Kongl. Mayt^{ts} Justitz-Raad, Assessor i Hoyeste Rett og Consistorio, sampt Medicinæ Professor paa det Kongl. Kiøbenhavns Universitet.

Anno 1650 d. 6 Julii imellem 4 og 5 slet om Morgenen blef jeg fød til Verden i Aarhuus.

Min Fader var Doctor Jacob Mattisøn, Biskop i Aarhuus.

Min Moder Anna Bartholine Caspers-Daatter, D. Caspari Bartholini Professoris Theologiæ et Medicinæ i Kiøbenhavn hans eeneste Daatter.

Min Far-Fader, Doctor Matthias Jacobæus Christiani Quarti Hof-Medicus og Prælat [ved] Aarhuus Dom-Kirke.

Min Faders Farfader, M. Jacob Madsøn, Bisp i Fyen.

Min Faders Farfaders Fader, Mads Nielsøn, Borgemester i Wejle, døde Anno 1539.

Min Faders Farfaders Farfader var Niels Jensøn, Borgemester i

i Wejle, Hand loed bygge H. 3. Kongers Capel i Wejle Kirke paa sin egen Bekostning, som findes under Hvelvingen antegnet.

Min Faders Farfaders Farfaders Fader var Jens Nielssøn.

Min Faders Farfaders Farfaders Farfader var Niels Jenssøn, som var af adelig Stamme.

Den 12 Julii blev jeg Christnet i Aarhuus Domkirke af Mag. Jacob Knudsen og blef opkaldet efter den Welbyrdige og Salige Guds Mand Holger Rosenkrantz til Rosenholm, som ellers kaldtes lærde Holger.

Fadderne vare disse efterfølgende:

D. Thomas Bartholinus min Morbroder gaf 22 Rixd.
M. Søfren Andersøn, Lector Theologiæ, 3 Rosenobler.
Borgemester Rasmus Nielsøn 4 dobbelte Ducater og 2 Sølv Skue-Penge.
Borgemester Hans Pedersen . . . . 2 Rosenobler.
Sille Marie, min Morbroders M. Bartholi Bartholini Hustru . . . . 44 Rixd.
Maren Rasmus-Daatter M. Jacob Knudsens 20 Rixd.
Karen Saxis . . . . 3 Rosenobler.
Min Mormoder Anne Finche, som bar mig, gaf 1 dobbelt Ducat og en Sølf-Skue-Penge, tilsammen paa 15 rx.
Summa Summarum 143 Rixdl. 2 Ort.

Siden var jeg under privat Institution under Christen Torrup i Aarhuus indtil A° 1661, da min [Fader] D. Jacob Mattisøn var død A° 1660, mense Majo mellem 7 og 8 slet om Morgenen.

Anno 1661. in Aprili reiste jeg over med min Moder fra Aarhuus til Kiøbenhavn og laae til min Svogers M. Erasmi Windings Professoris Hafniensis og var i privat institution under Povel Andersen Holm, som siden blef Capellan til Trinitatis Kircke i Kiøbenhavn.

Anno 1664. Mense Majo blef jeg sat i Mester-Lexie i Vor Frue Skole i Kiøbenhavn, Rectore Scholæ M. Jørgen Ejlersøn.

A° 1666. Mense Julio deponerede jeg Rectore Magnifico D. Erasmo Bartholino Mathematum Professore, Decano Petro Resenio I. U. D. et Professore, og holte jeg in actu depositionis gratiarum actionem, metrice. Siden eligerede

jeg M. Erasmum Windingium til min privatum præceptorem, og siden gick jeg paa 2 Aars tiid i Klosteret at disputere.

A° 1669. Mense Junio prædikede jeg i Wartow.

A° 1671. d. 12 Octob. reiste jeg udenlands, og kom til Leiden i Holland d. 4 Nov.

A° 1672. in Augusto reiste jeg hjem igien, formedelst Frantzosens store progress i Holland.

A° 1674. reiste jeg atter ud igien af Landet d. 30 Maji, var i Følgeskab med min Morbroders D. Thomæ Bartholini Sønner Casper og Christopher Bartholin.

d. 10 Junii kom jeg til Amsterdam, logerede hos Baldzar Widuwaj in die Koning van Dennemark in de niew huys Armsteeg.

d. 17 Junii reiste jeg til Leiden, hvor jeg forblef Vinteren over.

A° 1675. mense Aprili reiste jeg fra Holland til Paris med fornefnde Bartholinis, Powisch og hans Gouverneur Lælio, hvor jeg blef et Aar.

A° 1676. mense Martio reiste jeg fra Paris ind i Italien, og opholt mig først i nogle Dage til Bononien, reiste siden derfra til Florentz, hvor jeg forblef Sommeren over, og reiste saa imod Vinteren til Rom, hvor jeg forblef en Vinter; reiste saa derfra i Fasten tilbage igien til Florentz med Christopher Bartholin (thi Casper blef til Rom formedelst en Bog, han havde under Trycken de Tibiis veterum) og reiste vi omkring i Landet alle vegne paa Grot-Fyrstens Bekostning, besaae Volterra og Lagoni der omkring, Montem Cerberum, Pisa, Livorno, Luca etc. Blef saa nogen tiid til Livorno, hvor jeg havde frie logement hos Nicolaum Stenonium, som Grot-Fyrsten havde assigneret os, og var jeg imidlertiid occuperet daglig i Anatome piscium, som af Fiskerne ved Grot-Fyrstens Befaling blef daglig ført til mig.

1677. reiste jeg om Foraaret fra Florentz til Padua, hvor jeg forblev 14 dags tiid, siden derfra til Venetien, og derfra til Wien i Østerrige. Reiste imidlertid derfra til Presburg i Ungeren og siden igiennem Tydskland til Leipzig. Hvor jeg forblev med bemeldte Bartholiner et fierding Aar, reiste saa derfra og kom mense Augusto i samme Aar hiem til

mit Fædreneland, logerede i mit forige logemente til M. Rasmus Windings.

1678. mense Aprili reiste jeg ud af Landet igien med Thoma Bartholino juniore, og kom i Majo til Holland, reiste saa derfra med Povel Winding, min Søsters Søn, til Engelland. Forblev saa en Sommer i Oxford hos min Broder D. Jens, som nyligen var gift med en Engelsk Dame, og besaae imidlertiid Bristol, Salisbury, Bathoniam etc. reiste derfra til London, hvor jeg forblev Vinteren over.

An. 1679. mense aprili reiste jeg fra Engelland til Holland, og derfra ind i Brabant, blev 2 Maaneder til Brüssel og reiste saa tilbage igien til Amsterdam.

Eodem anno, mense Julio reiste jeg fra Amsterdam til Skibs til Tønningen i Holsteen, og kom omsider mense Augusto hiem igien til Kiøbenhavn, fik mit forige logement hos Erasm. Winding og fandt min kiere Moder og alle gode Venner i god Tilstand.

Eodem anno d. 31 Octob. holte jeg Orationem jubilæam, efterat jeg A° 1674 blef kaldet af hans May^tt til at være Professor her paa Universitetet.

Anno 1680. d. 3 Febr. holte jeg Orationem præliminarem de præstantia et dignitate Geographiæ. Eod. anno d. 10 Febr. begynte jeg at læse publice paa auditorio superiore paa min Svogers Erasmi Vindingii Vegne, og forklarede jeg globum terrestrem og tabulas Geographicas.

d. 6 April giorde jeg experimenta med machina pneumatica Boylei paa theatro Anatomico udi en usigelig stor Forsamling.

Eodem anno mense Decembri døde min Morbroder D. Thomas Bartholinus, Vir incomparabilis, over hvis Død jeg siden loed udgaae en Orationem parentalem.

Anno 1681. Pintze-Aften blev jeg forloved med Anne Margarethe Bartholin, Min Morbroders, Sal. Thomæ Bartholini, Daatter, og blef samme Ægteskab med Kongl. Maytt^s Bevilling stadfestet. Den 19de Septemb. blef min Bryllups-Hoytiid holdet med Anna Margarete Bartholin, Bryllupet stoed til Magdalene Rhodis, Sl. D. Thom. Bartholini Enkes, og leyede vi Kamre til Johan Sylincks i Wimmelskaftet.

Anno 1682 in Februario døde min S. kiære Moder Anna Bar-

tholina, efter at hun 2 Aars tiid havde lagt siug af en paralysi scorbutica. Blef siden nedsat i Vor Frue Kirke d. 8 Martii.

d. 6 Julii opponerede jeg publice imod Nic. Dieterici Heitmüller, De Hæmorrhagia, Præside D. Olao Borrichio.

d. 26 Julii opponerede jeg publice imod Georgium Russ De Ascite, Præside D. Olao Borrichio.

Anno 1683. mense majo blev min Sl. Moders Liigført til Skibs over til Aarhuus, og nedsat i Dom Kirken, hvor min Sal. Fader ligger begravet. Hr. Povel, Capellan til Trefoldigheds Kirke, følgte Liiget derover.

d. 4 Junii blev min Hustru forløst med en Søn om Eftermiddagen Klocken halfgaaen Eet (sit nomen Domini benedictum); d. 6 Junii en Onsdag blev min lille Søn døbt af M. Henrich Borneman i Vor Frue Kirke og hans Nafn kaldet Jacob.

Mand-Fadderne vare efterfølgende:

Justitz-Raad Erasm. Vinding.

Min Broder D. Matthias Jacobæus.

Min Svoger Doct. Caspar Bartholin.

Qvinde-Faddere:

Magdalena Rhode.

Margrete Bartholine Christian Müllers.

d. 8de Junii opponerede jeg publice mod Daniel Matth. Grotius, de Formatione foetus in utero, Præside D. Casp. Bartholino.

An. 1684. begyndte jeg den 12 Septemb. at demonstrere publice rariora Musæi Academici, som jeg continuerede Vinteren igiennem, og havde imidlertid mange auditores.

Eodem anno fik jeg den Residentz paa Kirkegaarden, som Willum Lange iboede.

Eod. an. mens. September døde min Svoger Etats-Raad Rasmus Vinding (seculi Cato), blef nedsat i V. Fr. Kirke.

An. 1685. mense Martio giorde jeg adskillige experimenta med machina pneumatica Boylei paa Theatro Anatomico, og holdte det hver Fredageftermiddag fra Paaske til Pintzedag udi en meget stor Forsamling baade af Mandfolk og af Qvind-Folk.

d. 10 Junii døde min Svoger Etats-Raad og General Procureur Peder Scavenius.

d. 25 Sept. opponerede jeg publice imod Petrum Ebeling De cruditate Ventriculi, Præside D. Casp. Bartholino.

Anno 1686. d. 17 Januar begynte jeg at læse publice de Sectis Philosophorum, efterat jeg Professionem hafde antaget, og forklarede jeg alternatim materiam medicam.

d. 2 Septemb. Klochen 9 om aftenen blev min Hustru forløst med en Daatter (laus Deo in excelsis).

d. 4 Sept. om Løverdagen blef min lille Daatter døbt af Mag. Joh. Adolph Bornemann i V. F. Kirke og kaldet Else.

Mand-Fadderne:

Justitz Raad Niels Bentzön.
Landsdommer Christopher Bartholin.
Doct. Jens Jacobæus.

Qvinde-Faddere:

Jngeborre Sal. Vindings.
Else Cathrine M. Joh. Adolphs.

d. 11 Junii antog jeg Notariatum Academiæ, som jeg beholt til 24 Sept. 1687 og skrev jeg imidlertid 68 testimonia publica og 9 Programmata.

d. 17 Novemb. opponerede jeg publice mod D. Casparum Bartholinum, de Speciminis Histor. Anatomicæ part. prima.

d. 18 Novemb. begyndte jeg at læse publice Institutiones Medicas for D. Willum Worm og bekom derfor Salarium aarlig 100 Sldlr, læste saa 2 Gange om Dagen, den eene Time for mig selv, Geographiam, den anden Time institutiones Medicas.

d. 20 Nov. loed jeg en Bog udgaae de ranis et lacertis, som jeg dedicerede Geheime Raad Wibe.

Anno 1687. d. 11 Decemb. fik jeg Befaling af hans Kongl. Maytt at skrive Historiam naturalem Daniæ og giøre en fuldkommen Catalogum paa Kongl. Maytts Kunst-Cammer, for hvilket Hans Kongl. Maytt tilforordned mig aarlig 200 Rdlr til salarium.

Anno 1688. d. 1 Febr. begyndte jeg et Collegium disputatorium paa Auditorio medico over institutiones medicas og absolverede det i 12 Disputatzer.

Eod. anno døde min Broder, D. Matthias Jacobæus, Professor Regius af en Apoplexia, og blev nedsat i Treefoldigheds Kirke, til hvilken hand gaf 500 Rdlr, hvoraf Capellanen

Hr. Povel Andersøn skulle nyde den aarlig Rente for at holde offentl. Bøn om Torsdag, Fredag og Løverdag eftermiddag i samme Kirke.

Eod. anno tredie Pindsedag døde min lille daatter Else Jacobæa, half andet Aar gammel, blev nedsat i V. Frue Kirke.

d. 11 Decemb. disputerede jeg publice, respondente Johanne Oxenio. Theses vare compendii institutionum Medicarum pars prima.

d. 19 Decemb. fik jeg afkald af Jacob Scavenio, Petri Scavenii filio, hvis Formynder jeg havde været, og tog jeg mig saa videre paa at være hans Curator.

Eod. anno solverede jeg publice problema til Magisterii-grad, udi Hans Kongl. Hoyheds Printz Friderichs og Prinds Christians Nærværelse. Materia var de generatione insectorum. Promotor Magistrorum var D. Casp. Bartholin. To aar tilforn solverede jeg iligemaade Problema til Magisterii Grad, materia var de coronis veterum. A. 1683 solverede problema til Baccalaurei graden, materia var mutata terræ superficies. A° 84 iligemaade til baccalaurei-grad, materia var de fermentatione alimentorum et chylo.

d. 28 Mart. opponerede jeg publice mod D. Casp. Bartholin, de specim. Historiæ Anatom. parte secunda.

A° 1689. d. 22 Januar en Tiirs[dag] om Morgenen imellem 4 og 5 blef min Hustru forløst med en Søn (Deo sit honor et gloria). d. 25 Januar blef min liden Søn christnet i V. Frue Kirke af Mag. Joh. Adolph Bornemann, og hans Nafn kaldet Thomas. Mand-Fadderne vare:

Geheime Raad Wibe.
Assessor Povel Vinding.
Justitz-Secreterer Thomas Bartholin.

Qvinde-Fadderne:

Søster Scavenia, Sl. Etatz Raad Per Scavenii.
Anne, D. Caspar Bartholins.

d. 4 Junii disputerede jeg publice, respondente Jacobo Christiano Lodberg. Theses vare compendii institutionum medicarum, pars secunda.

d. 9 Augusti blef min lille Søn Jacob syg af smaa Kopper, der hand var 6 Aar og 2 Maaneder gammel, og var gandske

fuld af dennem og meget syg paa de tiider, hvor de her i Kiøbenhavn meget grasserede, og vare nesten deel malignæ, dog hialp Gud hannem til sin Helbreed igien, hans Forældre til stor Glæde. Israels Læge være Lof og Priis fra nu indtil ævig tiid Amen!

D. 10 Decemb. leverede jeg Hans Kongl. Maytt Catalogum paa Hans Konst-Kammer, som jeg havde fuldfærdiget.

Ao 1690. d. 15 Mart leverede jeg Hans Kongl. Maytt Catalogum paa Hans Sølv-Medailler, som jeg hafde fuldfærdiget.

d. 29 disputerede jeg publice, respondente Gudmanno Poscolano. Theses vare Compendii institutionum medicarum pars tertia.

d. 24 Maji solverede jeg problema til Magisterii-Grad, udi Hans Kongl. Hoyheds Printz Christians og Printz Carls Nærværelse, Materia var de Piscium natura et remediis, quæ desumuntur ex piscibus, Promotor Magistrorum var D. Casp. Bartholin.

In Junio kiøbte jeg en Gaard i Weddeløf lidet fra Roskilde af Sal. Johann Kleyns Enke, med 2 skiøne hafver, smuk bygning, 4re Bøndergaarde etc., og gaf for samme Gaard med ald tilhørendes 2700 Rixdlr.

d. 19 Junii antog jeg Rectoratum Academiæ, og giorde samme Dag Giestebud med alle Professorerne.

d. 8 Septemb. en Mandag blev min Kiereste forløst med en Daatter, Klochen 11 om dagen (laudabit anima mea Dominum). D. 10 Sept. en Onsdag blev min lille Daatter Christnet i V. Fr. Kirke af M. Jo. Ad. Bornemann, og hendes Nafn kaldes Anne efter min Sal. Moder.

Mand-Fadderne vare:

Justitz-Raad Erasmus Bartholin.
Mag. Johan Adolph Bornemann.
Professor Hans Bartholin.

Qvind-Fadderne:

Frue Anne Vinding, Cancelli Raad Hiortes.
Frue Dorothea Egleton, d. Jens Jacobæi.

Anno 1691 d. 19 Januar fremskickede Hans Kongl. Maytt mig en Rector-Kappe, meget prægtig, som hand allernaadigst forærede Universitetet, hvilken jeg strax derefter præsenterede for Dnis Professoribus in Consistorio.

d. 22 Januar var jeg hos Hans Kongl. Maytt. at tacke hannem allerunderdanigst paa Universitetets Vegne for den nye Rector-Kappe.

d. 14 April var jeg hos hans Kongl. Maytt. samt alle Printzerne og offererede dennem programma til solenniteterne paa Hans Maytt Fødsels-Dag.

d. 18 April holdte jeg oration til Hans Maytts Fødselsdag paa auditorio, udi Kongens og Printzens Nærværelse, og en usigelig confluxu Auditorum, og stoed jeg in cathedra med den nye Rector-Kappe paa. Førend Orationen begyndtes, ringte det med Storm-Klokken; Efter Orationen kiimte det med alle Klockerne. Paa Studii-Gaarden stode Kongens Hær-pauker og Trometer, og inden paa Auditorio var en statselig Music.

d. 17 April var jeg hos Hans Kongl. May^{tt} at tacke hannem allerunderdanigst for hans Nærværelse paa Auditorio, da jeg holdte oratz til hans Fødselsdag.

d. 25 April beskikkede Hans Kongl. Maytt. mig allernaadigst til at være Assessor i Hoyeste Ret.

d. 10 Junii fremskickede Hans Kongl. Maytt. mig et pectorale af Guld amalered, med Hans Kongl. Maytts Navn paa, og en Krone over, som skulde sættes paa den nye Rector-Kappe, som Hans Kongl. Maytt nogen tiid tilforn havde foræret til Universitetet.

d. 11 Junii resignerede jeg Rectoratum Academicum udi V. Frue Kirke, udi Hans Kongl. Hoyheds og Printz Christians Nærværelse samt en usigelig stor Forsamling af Tilhørere, og gik jeg imellem Grev Reventlov Patronum Academiæ og Baron Jens Juel, som ledsagede mig fra Consistorio og ind i Kircken. Min Oration var de ritibus et ceremoniis in Ecclesiis et Academiis. Førend Orationen begyndtes, ringte det med Storm-Klocken, efter at solenniteten var overstaaet, blæste Stads-Musicanterne af Taarnet. Samme tiid antog D. Hector Gothofredus Masius, Theologiæ Professor, Rectoratum igien. Resignatio Rectoratus hafde ey været holdet in templo cathedrali, siden anno 1664, da min Kiærestes Sal. Fader D. Thomas Bartholinus var den sidste, som antog Rectoratum i Kirken, men hafde

altiid fra den tiid [til] nu været holdt uden nogen solennitet in consistorio.

d. 20 Julii offererede jeg Hans Kongl. Maytt. den Panegyricam orationem, som jeg holdte til Hans Fødselsdag d. 15 April.

Anno 1692. 12 Januar, som var en tirsdag, blev min Kiereste forløst med en Søn imellem 8 og 9 om Formiddagen. (Halleluja, lover Herren).

d. 16 Januar blef min lille Søn døbt i V. F. Kirke af Mag. Joh. Ad. Bornemann og kaldet Matthias.

Mand-Fadderne vare:

Grefve Conrad von Reventlov.
Cancellie-Raad Peder Hiort.
Secreterer Albret Bartholin.

Qvinde-Fadderne:

Anne Schrøder, Sl. D. Matthæi Jacobæi.
Søster Bartholine, M. Jens Bircherods.

d. 2 April disputerede jeg publice, respondente Christiano Kempe. Theses vare Compendii Institutionum Medicarum pars quarta seu ultima.

d. 4 Ap. solverede jeg Problema til Magisterii Grad. Materia var de crustratis et Testaceis, Promotor Magistrorum var D. Caspar Bartholin.

d. 22 Julii reyste jeg over til Jylland med min kiæreste og lille Jacob, samt min Svoger, M. Joh. Adolph Bornemann, og hans Hustru, hvor jeg forblev en Maaneds tiid, besaae imidlertiid Aarhuus, min Føde-bye, Randers, Hobro, Aalborg, Viborg etc. Var og inde i Wendssyssel ved Wester-Hav.

d. 7 Decemb. promoverede jeg Joannem Ebelingium in Doctorem Medicinæ. Disputatio var de Necessitate Chymiae in arte Medica.

Anno 1693. d. 23 Januar var jeg hos Hans Kongl. Maytt, at viise hannem en Prøve af det første Ark paa Musæi Regii Description, som jeg hafde ladet trycke.

d. 15 Febr. opponerede jeg publice imod Weghorstium Professorem Juris. Disputatio var de Judiciis.

d. 12 Novemb. lod jeg et Compendium Geographicum udgaae in gratiam juventutis Academicæ, som jeg siden forklarede publice paa Auditorio.

d. 12 Decemb. disputerede publice de natura et usu salium volatilium respondente Christiano Kempe.

Anno 1694 d. 13 Junuar døde min Hierte lille Daatter Anna Jacobæa, lidet over 3 Aaar gammel, blef nedsat i mit begravelse sted i vor Frue Kirke, som jeg forleden Aar kiøbte for 250 Rixdl[r].

d. 25 Mart var jeg hos Hans Kongl. Maytt at viise ham adskilligt, som af Kaaberstickeren var stucket i Kobber anlangendes Musæum Regium og særdeles hans Medailler.

d. 5 April loed jeg et Compendium Institutionum Medicarum udgaae in 8vo in gratiam tyronum medicinæ, som jeg dedicerede Greve Reventlov Academiæ Patrono.

d. 1 Maji flyttede jeg i den residentze paa Vor Frue Kirkegaard, som Hr. Justitz-Secreterer Thom. Bartholin tilforn iboede.

d. 8 Aug. promoverede jeg Danielem Szentkeresti Hungarum in Doctorem Medicinæ. Disputatio var de aquis mineralibus.

d. 2 Octob., som var en Søndag, om Formiddagen Klocken halfgaaen Ni, blef min kiæreste forløst med en Søn (exaltet anima mea Dominum). d. 9 Octob. blev min lille Søn døbt i V. F. Kirke af M. Joh. Ad. Bornemann og kaldet Caspar. Mand-Faddere vare:

Biskopen Doct. Henrich Borneman.
Amptmand Christian Müller.
Landsdommer Hans Ehm.

Qvinde-Faddere:

Frue Anne Michaëls Daatter Tistorph, Sal. Justitz-Secreterer Thomæ Bartholins Enke.
Jomfru Anne Marie Reitzer.

d. 29 Decemb. var jeg hos Hans Kongl. Maytt sampt Hans Kongl. Hoyhed, at viise dennem den halve Deel af Musæo Regio, som var tryckt.

Anno 1695. d. XI April promoverede jeg Petrun Deichman Hafniensem in Doctorem Medicinæ. Disputatio var de febre Lipyria.

d. 23 Mai antog jeg Rectoratum Academiæ efter Biskopen D. Henrich Borneman med de sædvanlige Ceremoniis i Vor

Frue Kirke, og giorde jeg samme Dag Giæstebud med alle Professorerne.

d. 12 Sept. opponerede jeg publice mod Reinholdum Wagner de Synovia seu maliceria, Præside D. Casparo Bartholino.

eod. [d.] var jeg hos Hans Kongl. Maytt sampt Dronningen, Hans Kongl. Hoyhed og Printzessen at levere dennem programma over Sal. Printz Christian.

d. 14 Sept. holte jeg orationem parentalem paa Auditorio over Hans Printzlige Hoyhed Sal. Printz Christian.

d. 5 Decemb. var jeg paa Slotted tillige med de andre Professorer at høre Hans Kongel. Hoyheds Printz Friderichs og Printzesse Louises Vielse, blef siden der til bords.

d. 10 Dec. Var jeg hos Hans Kongl. Maytt. sampt Dronningen, Hans Kongl. Hoyhed og hans Gemahl at offerere dem min programma til orationem, som skulle holdes til Hans Kongl. Hoyheds og Hans Gemahls Bilager.

d. 11 Dec. holdt jeg samme Oration in auditorio superiori udi Hans Kongl. Maytts nærværelse.

Anno 1696 d. 5 Februar offerede jeg Hans Kongl. Maytt. samt Hans Kongl. Hoyhed Printz Friderich den orationem panegyricam, som jeg d. 11 Dec. 1695 holte in auditorio til Hans Kongl. Hoyheds og Printzesse Lovises Bilager.

d. 6 April. En Mandag Formiddag Klocken halfgaaen Ni blef min Kiæreste forløst med en Søn (laudabit anima mea Dominum). d. 8 April blef min lille Søn døbt i V. Fr. Kirke af Mag. Joh. Ad. Borneman og kaldet Christopher.

Mand-Fadderne vare:

Geheime-Raad Moth.
Etats-Raad Schøller.
Justits-Raad Rømer.

Qvind-Fadderne:

Frue Anna Margrete Braem, Etats-Raad Bartholins.
Frue Anne Kirstine, Landsdommer Ehms.

d. 14 Apr. var jeg hos Hans Kongl. Maytt samt Hans Kongl. Hoyhed og Printzessen, at levere dennem Programma til Hans Maytts Fødselsdag.

d. 11 Junii blef jeg efter samtlige Professorum vota eligerit til at være Rector universitatis endnu i dette Aar, og at continuere Rectoratum.

d. 27 Sept. var jeg hos Hans Kongl. Maytt at offerere hannem Museum Regium eller Hans Maj^{tts} Kunst-Kammers beskrivelse, som nu til trycken var fuldfærdighet.

d. 30 Sept. var jeg hos Hans Kongl. Hoyhed Printz Friderich at offerere hannem et Exemplar af samme Kunst-Kammers beskrivelse.

d. 25 Nov. disputerede jeg publice de Vermibus et insectis Respondente Johanne Winslov.

Anno 1697 d. 14 April var jeg hos Hans Kongl. May^{tt}, sampt Cron-Printzen og Printz Willem, at offerere dennem programma til Hans May^{tts} Fødsels dag.

d. 15 April holte jeg oration paa Auditorio Superiore til Hans Kongl. Maytts Fødselsdag udi Printz Willems Nærværelse.

d. 3 Junii resignerede jeg Rectoratum Academiæ i Vor Frue Kirke med de sædvanlige Ceremoniis. Oratio var de mutata terræ superficie. Doct. Joh. Wandalinus SS. Theol. Professor antog Rectoratum igien, efterat jeg integro biennio hafde beholt Rectoratum in Academia.

d. 22 Junii promoverede jeg Johannem Jacobi Woyt Elbinga-Borussum in Doctorem Medicinæ. Disputatio var De Chylificatione.

d. 29 Octob. fremskickede Chur-Førsten af Brandenburg mig en Foræring paa 100 Ducater for et Exemplar af Descriptione Musei Regii, jeg hannem for nogen tiid siden hafde tilskicket.

Anno 1698. fremskickede Fyrsterne af Wolffenbüttel mig en Foræring af giort Sølv paa 144 Lod, nemlig 6 Sølf-beggere, 2 Lyse-Stager med Sax og tilhørende Skuffe, 2 Saltkar, en Skaal med et Laag for et Exemplar af descriptione Musei Regii, som jeg dennem hafde tilskicket.

d. 30 Martii fremskickede Førsten af Anhalt mig et forgyldt Sølv-begger paa 34 lod for et exemplar af Descriptione Musei Regii, som jeg hafde hannem offereret.

d. 12 Maji blev min Kiæreste forløst med en Søn om Eftermiddagen imellem 5 og 6 (Halleluja lover Herren). Den 15 Maji blef min lille Søn døbt i Vor Frue Kirke af Mag. Joh. Dorscheo, og blef hand kaldet Johan Adolph.

Mand-Fadderne vare:

Conferentz-Raad Willum Worm.

Cammer-Raad Klotachen.
Assessor Christian Scavenius.

Qvinde-Fadderne:

Frue Margrethe Sophie, Justitz-Raad Vindings.
Frue Johanne Marie Dobbelsteen, Borgemester Albert Bartholins.

d. 18 Maji døde min Hierte allerkiereste Hustru af en hidsig Feber, 4 Dage efter at hun var forløst. Jeg kommer til hende, hun kommer ey til mig.

d. 6 Junii Blef min Sal. Hustru begravet i V. Fr. Kirke, om Aftenen Kl. halfgaaen 6, og parenterede Mag. Joh. Dorschæus over hende.

d. 30 Sept. Fremskickede Keyser Leopoldus mig en Guld-Kiæde paa 100 Ducater med hans effigie udi en Guld-Medaille for et Exemplar af Descriptione Musei Regii, som jeg forleden Aar hannem havde tilskicket.

d. 2 Octob. Besckickede Hans Kongl. Maytt mig allernaadigst til at være Titulair Justitz-Raad.

Saa viit gaaer det, som den Sal. Mand om sit Levnet har antegnet.

Den 29de Martii 1699 stod hans Brøllup i hans eget Huus med Velædle og Velb. Frue Anne Tistorf, Sl. Justitz-Secreterer Thomæ Bartholini hans Enke, og bleve de efter sær Kongel. Bevilling copulerede af M. Joh. Dorschæo. De levede et meget kiærligt og ønskeligt Egteskab sammen 2 Aar, 2 Maaneder, 2 Uger og 2 Dage.

d. 14 Junii 1701 reiste han hiem fra Gientofft (hvor han nogen tiid siden Pintze-Aften med Frue og nogle sine Børn og Venner havde opholdet sig) angreben af en hidsig Feber, og døde derefter imellem Fredag og Løverdagen om Natten Kl. 1 qvarteer til Eet.

d. 20 Juni blev den Sl. Mand bisat i Capellet i vor Frue Kirke.

Hafniæ d. 25 Junii 1701.

Sit animæ sanctissimæ æternum bene.
raptim addidit filiorum b. Domini Informator mæstisimus.

J. Halling.

d. 13 Julii blev Sal. Justitz-Raad Holger Jacobæus begraven om Aftenen Kl. 5, og parenterede Mag. Laurids Hylling over hannem meget berømmeligen ex Ps. 4, v. 4. Vider det dog, at Herren haver skildt en from til sig.

d. 14 Sensimus tandem in similem morbi charybdin incidisse Dominam Annam Tistorfiam Beatissimi Heri relictam viduam, hvorfor hun heftig angreben blev berettet om aftenen af modo laudato Mag. Hyllingio.

d. 16 Julii hor. 8 vesp. blev hun forløst med en liden Daatter, som Kl. 10 til 11 blef hiemmedøbt af Mag. Hylling i Provstens Dorschæi Fraværelse (til Biskop Anchersens Begravelse i Ribe) og kaldet efter hendes Sal. Fader og hans forrige Hustru: Oligera Anna Margrete. Hidindtil haver Herren hiulpet.

d. 25 Julii blef forneft lille Daatters hiemmedaab confirmeret i V. F. Kirke af Provsten M. Joh. Dorschæo.

Mand-Faddere:

Assessor Henrich Hoyer
Professor Hr. Christen Worm.
Jacob Jacobæus Frater.

Qvindfadderne:

Frue Druide Margrete Tistorph, Assess. Hoyers.
Frue Drude Cathrina Foss, Professor Ole Worms.

d. 1 Aug. Kl. 3 efterm. døde Sl. Oligera Anna Margrete Jacobæa. Gud give hende en glædel. Opstandelse. d. 6 Aug. blef hun begraven i V. F. Kirke. Soli Deo Gloria.

Anno 1681 d. 19 Septemb. holdtes D. Holger Jacobæi Bryllup med Velædle og Velb. Jomfru Anne Margrete Bartholin, som var den lærde D. Thomæ Bartholin hans mellemste Daatter. Deres Børn vare:

1. Jacob Jacobæus, føed i Kiøbenhafn i den afbrændte D. Buchwalts Residentz paa Vor Frue Kirke-gaard 1683 d. 4 Junii h. 1. Hand blev kaldet til Sogne-Præst i Faxe 1710 ved Paaske-tider, siden creeret til Provst i Faxe-Herred.
2. Else Jacobæa er føed A° 1684 d. 4 Sept. †
3. Thomas Jacobæus føed sammesteds 1689 d. 8 Sept. Døde i Kiøbenhavn 1710.
4. Anne Jacobæa føed ibid. 1690 d. 8 Sept. † 1695.
5. Matthias Jacobæus føed ibid. 1692 d. 12 Januar mellem 8

og 9 ante merid. Hand døde paa Sorøe 1705, hvor han freqventerede den Kongl. Skole.

6. Caspar Jacobæus er føed i Residentzen, som er afbrændt for Assessor Hans Gram, 1694 d. 7 Oct., døde paa Boringholm hos Hr. Poscolan 1730.

7. Christopher Jacobæus er føed i dito residentz 1696 d. 6 April h. 9 dimid. ordineret til Sognepræst i Slagslund og Gangløse Ao. 1727 mense Aprili.

8. Johannes Adolphus Jacobæus føed 1698 12 Maji, kom hiem fra Engelland efter 5 Aars Reyse 1726. følgende Aar reyste hand ud igien: post 4 annos redux factus est 1730 Medicinæ Licentiatus. Efter ham døde deres Moder Veledle og Velb. Frue Justitz-Raads Anne Margrete Bartholin 1698 d. 18 Maji.

Hæc sunt, qvæ in gratiam amici longe desideratiss. Dni Ch. Jac. annectenda voluit, ex tugurio Amagriensi 1730 d. 18 Julii

Servus ad quodvis obsequii genus promptiss.

Joachimus Halling.

Breve fra Steph. Joh. Stephanius til O. Worm.

Meddelte af Bibliotheksassistent C. Weeke.

Disse Breve, som Gram har kjendt, men som han uvist af hvilken Grund undlod at optage i Udgaven af O. Wormii Epistolæ, meddeles her efter Originalerne i det Kgl. Bibl. (Gl. Kgl. Saml. Nr. 3119 d. 4to).

1.

Salutem et incolumitatem a Deo ter Opt. Max. perpetuam! Clarissime Dn. Doctor Wormi, Moecenas et favtor honorande, transmitto in præsentia, qvod superioribus literis promiseram Carmen[1]). Triviale illud est, durum, coactumqve; nulla Venus, nec venæ nativus fluor in eo elucescit. Non etenim mare verborum, in qvo ne gutta mentis esset, effundere, sed patriæ felicitati utcunqve litare animus fuit. Et qvid multis? Animadverto, inqvit Plinius Junior in Panegyrico, Deos ipsos non tam accuratis adorantium precibus, qvam innocentia et sanctitate lætari; gratioremqve existimari, qvi delubris eorum puram castamqve mentem, qvam qvi meditatum carmen intulerit. Imo, mola salsa litat, qvi thura non habet. Utinam tu aurei operis tui purpuræ hanc qvoqve laciniam assuere velis; is unicus esset laboris mei, si qvid laboris impendi, fructus

---

[1]) Dette »Carmen«, der overskrives: »Acclamatio qva sagacissimos Antiqvitatis indagatores ..... gratulatur Steph. Joh. f. Stephanius« og er dateret »Slangendorphii, VII Cal. Maii 1626«, findes vedlagt Brevet; det bestaaer af 25 Disticha og skulde pryde de af Worm i Octbr. 1626 udgivne »Fasti danici«, hvor imidlertid kun de sidste 13 Disticha fik Plads.

Si post festum venerit, poteris ad me per hunc ipsum tabellarium remittere. Vale Vir Clarissime, et me ama, qui te æternum. Slangendorphii, VII Cal. Maii 1626. Rev. T. officiose devinctus.

Stephanus Johannis f.

2.

Salutem a Deo Opt. Max. perpetuam!

Clarissime Dn. D. Wormi, Moecenas et Favtor honorande, cum non ita pridem cursim revolverem qvicqvid illud fuit Carminis, qvod ad te iamdudum transmiseram, annectendum scilicet Operi tuo in lucem propediem prodituro; incidi forte prope finem in Distichon qvoddam, qvod mihi vehementer displicebat:

Tempora qvæ messor, qvæ curvus arator haberet,
Hoc qvibat imbellis indice nosse puer.

Prior enim ipsius Virgilii est ex Ecloga III Bucolicorum; alter nimis durus ac ὑπερβολικός; ut et το qvibat, ni fallor, primam productam habet. Si itaqve operæ Typographicæ volumini ipsi extremam manum nondum imposuerunt, vellem ipsum Distichon expungeres, et si qvid præterea virgula censoria dignum occurat, candide admoneres. Vale Vir Amplissime, et ignosce importunitati meæ, et me ama, qvi te amat et veneratur æternum. Roeschildiæ. D. 17 Maii 1626.

Rever. T. addict.
Stephanus Johannis f.

3.

Salutem et felicitatem a Domino N. I. C!

Amplissime Vir, Domine et Amice reverenter colende, Veniam, uti spero, mihi dabis, qvod in alieno qvidem a me negotio, sed cui tamen nonnihil favoris debeo, molestus tibi esse non verear, alias occupatissimo. Aderit vobis propediem Vir singulari Virtute et Eruditione præditus Sveno Bechmannus, qvi hactenus Nobilissimis liberis Clavdii Daa a Studiis fuit. Huic spes affulsit non exigua functionis Ecclesiasticæ prope arcem Regiam Drachsholmensem nunc vacantis. Sed qvum penes te esse, tuaqve in manu situm inavdiverit, ut ad munus hoc admittatur, vel seqvius; pro tuo etiam benevolo consensu

impetrando, meam qvalemcunqve sibi tribui voluit commendationem. Peramanter igitur et officiose rogo, velis te dicto Domino Svenoni faventem præbere; qvo et voto ac desiderio suo satisfactum, et mea intercessione se nonnihil iuvatum, aliqvando gavdeat et glorietur. Id ego pro magno beneficio habebo, qvod qvidem omni studio, et animi grati benevolentia nunqvam non conabor demereri.

De Libris ad te non ita pridem transmissis velim me certiorem facias, an redditi sint tibi, nec ne. Havd etenim levem iacturam facerem, si perirent tam bonæ notæ Scriptores.

Bene ac feliciter Vale atqve Salve, Amicorum optime, cum uxore dilectissima, liberisqve dulcissimis, divinæ profectioni æternum commendatus. Soræ, Die 20 Septembr. 1630.

Tuus omni adfectu et officio
Stephanus Johannis Stephanius

4.

Χαίρειν, ὑγιαίνειν, εὐπράττειν.

Clarissime Dn. Doctor, Affinis et Amice plurimum honorande, qvum ante triennium insignem liberalitatem tuam expertus sit hortus meus; denuo tibi ejusdem nomine supplicare non dubitavi. Summa petitionis hæc est, ut semina variorum florum mihi larga manu suppedites, qvibus vacuas areolas exornem, et amissum hybernis mensibus decus, faciemqve frigoris iniuria dehonestatam, pulvinis nostris utcunqve restituam. Inprimis velim nonnihil seminis Amaranthi purpurei, cujus inopia vehementer laboro, mecum communices. Rariorum vero plantarum semina non admodum desidero; qvod sciam non adeo forte magnam eorum tibi suppetere copiam, avt saltem magno tibi constare. Redhostimenti loco promittit hortus meus sponsæ tuæ corollam, si qvando ad nos invisere contigerit. Vale vir clarissime, et ignosce horto, ignosce domino horti toties apud te frontem deponenti! Soræ, a. d. 19 Martii 1639.

Observantissimus tui
Stephanus Johannis
Stephanius

Vide ne umbilicum Veneris tibi eripiat Botanicus noster Burserus, qvi et ipse forte horto tuo insidias parat; ut hoc per jocum addam.

5.

Excellentissime Dn. Doctor Wormi Affinis
et Amice debita observantia colende,

Ne multis te detineam, Consul Kalundburgensis, Vir magni nominis, summæ prudentiæ, et spectatæ inter cives suos avtoritatis, Petrus Andreæ, totus nunc in eo est, ut post qvatuor annorum solitudinem ac viduitatem de nova utriusqve fortunæ socia sibi prospiciat. Qvum vero multa fando inavdiverit de pietate, probitate et pudicitia lectissimæ Virginis, Ingerthæ-Margaretæ, filiæ D. Matthiæ, τῦ μακαρίτου, Episcopi qvondam Lundensis, et Soceri tui; hanc unicam thoro ac thalamo suo, sed mente et voto tantum, destinavit. Inprimis quia te Tutorem ejusdem virginis esse comperit, et Amicitiæ nostræ fama ad ipsum qvoqve diffusa ac disseminata sit; me proxeneta et parario in hoc negotio uti voluit, teqve ante omnes, ea qva par est reverentia et honore, compellandum duxit. Qvocirca per amicitiam te nostram rogo atqve obsecro, ut qvid facto opus sit, nos qvamprimum edoceas; an mentem puellæ per te prius consulendam existimes, an vero matrimonii hujus postulationem propria Consulis voce peragendam censeas? Verum, ut ut sit, tuum est, qvod speramus et optamus, negotium hoc, qvantum in te est, non impedire, sed potius juvare ac promovere, si modo successum aliqvem præsagias. Sin minus, velim hæc alto silentio apud te obsignata maneant, ne in vulgus emanet, tantum virum repulsam tulisse, qvi nullius non virginis, qvamlibet egregiæ, conjugio dignus est. Deus Opt. Max. consilia nobis utrinqve suggerat optima et salutaria! Mentem avtem et voluntatem hac de re tuam mihi prima qvaqve occasione ut aperias, enixe abs te contendo.

Huad ellerß de Stycker er anlangendiß, som ieg skreff sidste gang om, ieg gierne vilde haffue skaaren; och ieg fornemmer, at de ere dyrere udi Træ end udi Tin; da er min gandske venlig Bøn och begiering, at Clariss. Dominus Affinis vilde lade kalde Formsnideren til sig, och lade hannem vide, at ieg vilde haffue dem skaaren udi Tin, men smuck næt och reen, och for beste kiøb mugligt var. Och at hand vilde trycke dem paa Papir naar de ere færdige; saa skal ieg strax erlegge pengene. Jeg haffuer skreffuit til D. Jacob om den Bog, som

Sistri figura staar udi[1]), huilchen hand haffuer loffuet met det første at communicere; at Formsnideren maatte och faa den at skære udi Tin och ieg maatte faa den med det første; thi ieg kand intet fare fort in describendis Notis, førend ieg faar de Figurer. Ignoscas mihi quæso, Chariss. Affinis, qvod tantam tibi molestiam exhibeam, etiam nunc in adversa valetudine tua, ex qua ut propediem cum Bono Deo convalescas, summa votorum meorum est. Vale. Soræ, τάχιστα, Ad d. 6 Septembr. 1641.

Tuus omni affectu et officio

Stephanus Johannis Stephanius.

6.

Excellentissime Domine D. Wormi, Affinis et Amice plurimum honorande,

Qvæ reliqvæ etiamnum erant, tam commoda mittendi emergente occasione, nolui penes me diutius detinere Figuras Runicas. Remitto avtem debita cum gratiarum actione, qvas juxta mecum seqvutura exolvet posteritas. Superant duntaxat binæ adhuc, Saxonis nomen ostentantes, qvibus locus erit in Prolegomenis, ubi de isto agendum nobis erit. Certe intra mensem unum avt alterum publicam lucem aspiciet totum Opus, modo Deus furorem Svecorum comprimere propitius voluerit. Carmen tuum anxie desidero. Qvod si illic commoretur Willichius, pervelim avtor sis, ut carmine exornet recentem hanc florentissimi Historici Editionem. Dignare me, qvæso, literis tuis, qvarum vix ulterius ferre possum desiderium. Vale, et omnino per hunc convictorem meum, Virum Doctissimum, M. Ericum Pontoppidanum, rescribe, si me amas. Soræ, Die 15 Aprilis, 1644. Tui observantissimus

Stephanus Johannis Stephanius.

7.

Excellentissime Domine D. Wormi, Affinis et Amice plurimum honorande,

Qvod de Alfrico monuisti, gratissimum fuit. Ejus tamen et ego ipse in Prolegomenis mentionem injeci, ex Joannis Balæi

---

[1]) cfr. Wormii Epistolæ p. 212. cfr. p. 215.

Centuriis, ubi eum Archiepiscopum Cantuariensem facit, et floruisse scribit circa A. C. 1006. Sed vehementer hallucinatur Nobilissimus Spelmannus, dum in Saxonem nostrum Prologum scripsisse eum contendit, qvod plane non admittit ætas utriusqve; ut tu recte calculum posuisti. Qvare maximopere abs te peto, ut Spelmanni Decreta Britannica ad qvatridui spatium mecum communices, deferendaqve ad me committas communi Affini nostro M. Bjornoni, qvem illic etiamnum hærere puto; verum brevi domuitionem parare avdio. Feceris hac in parte rem mihi longe gratissimam, qvam nullo non officiorum genere vicissim demereri conabor. Bene Vale. Soræ, a. d. 6 Octobris, Anno Messiæ 1644. Tui observantissimus

Stephanus Johannis Stephanius.

8.

Salutem et rerum omnium a Deo Opt. Max. felicitatem ac prosperitatem perpetuam!

Excellentissime Domine D. Wormi, Affinis et Amice plurimum honorande, Ælfricum illum, cognomento Grammaticum, neqve scripsisse, neqve scribere potuisse Prologum in Saxonem nostrum, tam certum est, qvam qvod certissimum. Præter alia momenta, qvæ recensere non est operæ pretium, repugnat inprimis ætas, qva claruit uterqve scriptor. Ille etenim, teste Balæo et ipso Spelmanno, in fata concessit Anno Christi 1006; hic vero noster, ducentis post tribus annis, Anno videlicet 1203, summum obiit diem. Qvomodo igitur is Prologum scripsit in Historiam, qvæ tum temporis in rerum natura nuspiam exstabat? Nam in dimidiatis istis verbis, qvæ ad oram interiorem Codicis Spelmanniani exstant, nullum plane subsidium; qvippe qvæ non de Saxone Grammatico, sed de Saxonica Grammatica, qvam scripsisse Ælfricum hunc ipsum Balæus testatur, intelligenda sunt. Qva de re plenius me in Prolegomenis meis ad Notas Saxonis egisse, propediem, *σύν Θεῷ*, videbis. Interim Codicem tuum amplissima cum gratiarum actione remitto. Vellem pluribus tecum confabulari; sed aliæ occupationes, ne dicam, animi perturbationes, ob infelicem illam

Svecorum navalem victoriam, neqvaqvam inpræsens permittunt. Vale. Soræ, τάχιστα, a. d. 24 Octobris Anno Messiæ 1644. Tui observantissimus

Stephanus Johannis Stephanius.

Under Udskriften: Her hoß een stor Bog in Folio.

9[1]).

Excellentissime Domine D. Wormi, Affinis et Amice sincera benevolentia conjunctissime,

Efftersom ieg talede med Eder, der ieg nu nyligen var hoß Eder, om mit Stipendio Historico; och efflerad ieg haffde forspurt mig hoß Peder Hanßen Renteskriffuer, som giffuer Pengene ud, om der var Penge at bekomme; och hand da nectede det; erfarede ieg siden aff andre got Folck, som vel viste god Beskeden der om, at der var Penge nock. Menß Jeg kunde icke bie och fortøffue saa lenge der i Byen, at Jeg kunde anholde hoß Rentemesterne om nogle. Huorfor min inderlig Tro och tillid er til Eder, som til min beste fortrode Gode Wen, at J vilde vel giøre, och tale med Steen Beck paa mine vegne, och iffrigen hoß hannem anholde, at ieg maatte bekomme nogle Penge paa Renteriet, enten 300 eller 400 Rigß Daler. Thi min Restants til den 5 Novembris nu sidst forleden, var 900 Rigß daler. Kiere Domine Affinis, giører nu ederß største flid der til, at ieg maatte bekomme nogle Penge, synderlig de 400. Och dersom der nu icke er penge, at ieg da maatte bekomme aff de første der bliffuer at faae. Huorom ieg bad gierne, at jeg maatte bekomme nogen God Suar fra Eder med dette Bud; saa och om J haffuer talt med D. Thomeß[2]) paa mine Wegne om hanß Penge, och huad hand suarede. Och for Gudß skyld holder mig icke det til onde, at ieg saa dristelig biuder offuer Eder.

---

[1]) Udskriften paa dette og de følgende Breve angiver Worms Bolig »paa vor Frue Kirckegaard nest op til Studii Gaarden.«

[2]) Thomas Bartholin (?).

Simul ignosce, qvod vernacula te compellem, gravissimis occupationibus et tabellarii festinatione circumventus. Vale optime Amicorum, et me, ut soles, ama. Soræ, Die 23 Novembr. 1647. Tui observantiss.

Stephanus Johannis Stephanius.

10[1]).

Excellentissime Domine Doctor Wormi, Affinis et Amice dilectissime,

Sender Jeg eder Resten aff de gamle penge, huilke Jeg haffuer paa det allerflittigste offuerseet, det allermeste mig mueligt var, och Jeg i nogen maade kunde conjecturere, och ellers vist asseqvere, thi Jeg haffde ingen anden subsidia eller Bøger till hielp, Jeg kand eder forsichre, at med min villie er der iche bleffuen en penge borte, men forhaabis at de ere der huer och een, Jeg fremsender tuende smaa Esker vdi en anden stor Indslutted; vdi den eene er Nummi Græci, i den anden Nummi Latini, som Zedelne, som ligger offuen udi, vdviser; men J posen ere de penge, som Jeg iche haffuer kund læset, Jeg vill videre, nest Guds hielp, med det første enten schriffue eder till, eller tale med eder om dem, thi budet haster nu saa meget. Ergo Vale, Affinis dilectissime et me ama, Soræ den 25 Martii 1648. T.

Stephanus Johannis Stephanius

11.

Excellentissime Domine D. Wormi, Affinis et Amice plurimum honorande,

Endog Jeg var noget. Suag aff Nephriticis doloribus, som udi dette suare veirlig och Storm haffuer hart angrebet mig, saa ieg neppelig haffde styrcke til at skriffue dette lille Breff til Eder; dog kunde Jeg icke lade det, at ieg jo med dette Bud skulle Eder eet Ord eller to tilbiude; synderlig der om; at effterßom J saa megit venligen skreff mig sidstegang och

[1]) Kun Underskriften og Udskriften med Stephanii Haand.

giorde mig icke een ringe fortrøstning, at ieg snart skulde nyde noget aff min Besoldning; da var ieg venligen begierendiß at vide, om Dominus Doctor haffde fornummet noget der til, eller hørt noget aff Her Statholder[1]), om der kom penge snart, och om ieg skulde faa nogen der aff. thi J skreff saa megit trøstelig, at brevi Jupiter avreo imbre deplueret in sinum meum etc. Gud hand hielpe mig naadeligen der til. thi ieg er i stor besuæring. Kand Dominus Doctor ellerß per occasionem komme Her Statholder i tale, da maa hand vel klage hannem min megit besuærlig tilstand. Nu vil icke min suaghed tilstæde at skriffue meer.

Vale igitur et Salve plurimum, Affinis omnium optime, et me, ut soles, ama. Soræ Die 29 Octobris 1649.

Tui observantissimus
Stephanus Johannis Stephanius.

Jeg forventer vist eet Ord tilbage igien.

12.

Excellentissime Domine D. Wormi, Affinis et Amice plurimum honorande,

Jeg haffde for nogen tid siden contrahered med Jørgen Holst at trycke min Historiam Christiani III. Men effter som at der bleff nogen Forhindring der udi giort, formedelst at vor Typographus vilde haffue Pengene halffue for ud, och det kunde icke aff sted kommiß; da nødiß Jeg til at sende den ud til Eder; gandske venligen och kierligen ombedendiß, at J for voriß Wenskabß skyld, saa och boni publici cavsa, vilde vel giøre och befodre den til Trycken hoß Eder, enten hoß Jochum Moltken, eller och hoß Martzan. Thi J veed vel selff at der ligger mig mact paa, at den kand snart bliffue tryckt. Men huorlediß med Trycken skal handliß, haffuer Jeg serdeliß giort een Memorial om, som Jeg och herhoß fremsender[2]). Jeg vilde vel gierne, at de vilde lade forlegge den her paa Steddet, at Jeg kunde selff corrigere den; och hand haffuer och gode Ny Typos der til. Jeg bad gierne, J vilde læße den igiennem, och admonere mig, huiß J siuntiß fornøden at være. Jtem, at

---

[1]) Joachim Gersdorf.

[2]) Denne »Memorial« findes ikke ved Brevet.

J vilde giøre mig eet Carmen til ære for udi, som J haffuer loffuet mig; och tillige bede D. Casparum Bartholinum, sampt M. Vitum Beringium, at de och vilde giøre mig noget til ære. Jeg haffuer været megit siug och Sengeliggendiß aff calculo Vesicæ, huilcken Jeg excernerede och løßde den 10 Januarii, saa stor som leddet aff een Finger. Jeg haffde aldrig troed at ieg skulde skreffuet Eder meere til effter den dag. Gud hielpe mig fremdeliß. Kiere lader mig vide, om Her Statholder haffuer intet siden talt om mig, och om der er ingen Forhaabning om Penge paa Renteriet.

Jeg vilde och gierne vide, huor wiit det var kommen med Chronologia Svaningii nostri. Jeg er saa forkommen aff Siugdommen, at ieg neppeligen kand skriffue det ieg vilde. For alting bad ieg gierne, at ieg med eet Ord eller to maatte faa at vide, om mit Exemplar var Eder til troer Hende leffuered. Vale Affinis dilectissime, cum omnibus Tuis, felicissime. Soræ, Die 23 Januarii 1650. Tui observantissimus

Stephanus Johannis Stephanius.

Smaastykker.

1.

2de Aktstykker om Drikkeglas til Christian den 4des Kroningsheitid.

Meddelte efter Originalerne i Indenrigsministeriets Archiv ved A. Petersen.

At de her omtalte Glas vare bestilte i Anledning af den forestaaende Kroning, anføres ved Udgiftsposten til Slotsskriver Saxe Andersen i Regnskabet for Silkeborg Lehn pro 1596.

Leborius Threbing, der nævnes i Andersens Qvittering, er muligen den Glasbrænder, Frederik d. 2den havde indkaldt fra Hessen for at bruge i Nørre-Jylland, og som omtales i et Kongebrev af 10 April 1585 (vide Sjæll. Tegn.)

I.

Christian thendt fierde medt Gudtz Naade Danmarckis, Norgis, Vendis och Gottis wduolde Koning.

Wor gunst thillforn, wiid, att epthersom wy Naadig^{tt} haffue Ladett Bestille thiuffue thußind dricke glaß hoes glaßbrenderne wiid Rye Och Oß Elskl^{e} Manderup Parßberg, wor Mandt, Raadt, hoffmester och Embitzmandt paa wortt Slott Skanderborg, Som Samme glaß paa wore wegne haffuer ladett Bestille, wdj Andre attschillige maade haffuer pendingis vdgifft paa wore wegne, Tha Bede wy theg och wille, att, Naar thu her medt besøgis, thu tha paa wore wegne Bethaller for^{ne} Glarbrendere for^{ne} Anthall glas epther thend forthingning, Som Slottzschriffueren paa for^{ne} wortt Slott Skanderborg wdj for^{ne} Manderup Parßbergis frauerelße medt thenno^{m} ther om giortt haffuer, huilckidt thu Siiden Saaledis thill thitt Regenschab haffuer att lade Jndføre. Ther medt skeer wor wilge. Befallendis theg Gudt. Schreffuitt paa wortt Slott Kiøpnehaffn thendt 25 Junij Anno 1596. Wnder wortt Sig^{tt}.

Høybe^{te} wor Aller Naadig^{te} Vduolde herre, Printz Och Konings thillforordnede Regierings Raadt.

Christian Friiß.	Sten Brahe.	Manderup Parsberg.
egen handt.	Egen handt.	egen handt.

Jacob Seffeldtt.
Egen handtt.

Udskrift: Oß Elskl̲e Erliig och welbiurdig Frantz Randtzow, wor Mandt, thienner och Embitzmandt paa wortt Slott Silckeborg.

(Bilag ved Silkeborg Lehnsregnskab for 1596).

II.

Jeg Saxe Anderßenn, Slodtzschriffuer paa Skanderborig, Giør witterligt adt haffue paa Kon. Maytz. Min Naadigste herres wegne Annammedt och Oppeboredt Aff Erlig och welbiurdig Mandt Frandtz Rantzow thill Redingsdorff, høffuidtzmandt paa Silckeborig Tho hundrede och halluff Sextende gode daller Och thre ß lubs, Som ieg haffuer giffuedt Leborius Threbing, Glarbrender, Boendes for Skanderborig, for xxj^m drycke Glas, Som handt haffuer giordt Och Brendt wdj Ryeschouff thill Kon. Maytz. behoff, Jthem er och wdj forschreffne Summa Pendinge Jndregnedt fire daller och thre ß lubs, Som Jeg haffuer giffuedt for Samme Glas adt Jndbinde Vdj halm, Saa och halluff fiortende daller, Som ieg haffuer Giffuedt thill wogen Leye for Samme Glas Adt wdføre till Aarhus Minde. Huilcke forsch̲ne ijc xvj daller iij ß lubs Jeg will haffue forsch̲ne Frandtz Randtzow paa høybemeltte Kon. Maytz Vegne wdj alle Maade for quiteredt. Thill Vindeßbyrdt haffuer Jeg thrøgt mitt Singnette her Neden fore Och medt egen haandt Vndeschreffuet.

Datum Skanderborig thendt 27 Septembris Anno 1596.

Saxe Anderßen
L. S. Medt eig̲n Haandt.

(Bilag ved Silkeborg Lehnsregnskab for 1596).

2.

Et Bidrag til Roskilde Domkirkes Historie.

Meddelt af A. Petersen.

Dette Aktstykke aftrykkes efter en vidimeret Copi i Ministeriernes Archiv.

Meenige Canonici i Roschilds Capitul Giøre hermed witterligt, At, effterßom sidste Krigs besuerlighed haffuer foraarßaget stoer mangel baade hos Dom Kirchen oc Duebrødre Kloster der med at Fienden haffde til sig Annammet baade

Dom Kirchens och Duebrødris Indkomst udj to Gandsche Aar, huor paa fuldte mißvext det tredie Aar, da och saare lidet vaar ßaaet, da haffuer wj aff høybetrengende Fornødenhed maat optage aff Domscholens hoffuidstole, een deel til at erlegge til Duebrødre Tusinde slette daler, ßom Dom Kirchen udj mange Aar haffuer værit schyldig til for^{ne} Duebrødre Paa det Liffs-Føde til Fattige Scholebørn, ßom ellers intet i Fejde tiden haffde at leffue aff, Før diße penge Kunde bringis til Weje, en deel at betale Kirche- och Schole-Tiennere deris Løn end oc til Salvegvarde-penge for Dom Kirchen oc de Kongl. Begraffuelser, at de ey schulle berøffuis oc forderffuis, och ellers til Anden Dom-Kirchens oc Dom-Scholens w-forbjgengelig biugning oc fornødenhed; Saa at vj paa Dom-Kirchens wejgne ere Schyldige til Dom-Scholen udj Een ßum tretusinde otte-hundrede oc halff-fierdesinds tiuffue daler Mønt, aff huilche 3870 d^{r} M. wj loffuer for oß oc vore effterkommere Canonicis i Roschilds Capitul aff Dom-Kirchens Indkomst at lade erlegge til Rectorem Scholæ to hundrede to oc trediue Sldr. en ℔ dansche Rente penge Til den 11 Jun. 1667 Førstkommendis Och siden Aarligen til bemelte tid med lige ßamme Rentes ßum Nemlig 232 ℛr. 1 ℔ dansche at fortfare ald dend stund, Dom Kirchen forschreffne Domscholens Capital paa Rente beholder, Saaledis at Domscholen aff os oc wore Effter Kommere for^{be} Capital oc dends Rente, ßom aff Dom Kirchens indkomst schal betalis, Schal were uden Schade i alle maade. At alt dette forsch^{ne} opricteligen schal holdis och troligen effterkommis, bekreffter vj dett med vor Capituls indsegl oc befaler Notarium Capituli Jens Frandsøn Trøjel til Witterlighed at underschriffue.

Forrettid paa Roschildß Capituls huuß d. 11 Decembr. 1665.

Jens Frandzøn Trøjel
L. S. Capitul. Notarius.

Dette at wære en rictig Copie aff originalen widner wi underschreffne med Egne hænder.

Eskill Lauridtzøn Dalhus. P. Schade.
m. p.

3.

Fortegnelse over hvad Prof. Jens Bircherods Hustru bragte i hans Hus af Guld og Sølv.

Meddelt af N. Jacobsen.

Ved Siden af de flere Optegnelser, vi have, om hvad Adelen har eiet af Guld og Sølv, fortjener denne Fortegnelse fra et borgerligt Hus at bevares. Jens Bircherod, Professor fra 1658 ved Universitetet i Kiøbenhavn, fik dette Indbo, da han anden Gang giftede sig med Karen Kohler; maaske var det saa rigeligt, fordi hun kom fra en Bispegaard, da hun tidligere havde været gift med Erik Pontoppidan, Biskop i Trondhjem. Fortegnelsen anføres efter Konsistoriets Dom-Kopibog Nr. 2, hvor den findes indført ved den senere Skiftebehandling af Boet.

Fortegnelse paa hvis som min ædelste og allerkierrigste Hustrue Karen Koller indførte udi mit huus, effter at hun sig hafde indlat med mig udi christeligt Echteskab den 17de Mai 1681.

1. Guld og Clenodier.	Rd	Mk	ß
1 Guldkiede i Muurwerck weiede 24½ Lod à 8 Rdl.	196	»	»
1 — i ærtemønster weiede 12 Lod à 8 Rdl. loddet og Arbeidsløn tilsammen	102	»	»
2 Guldarmbaand weiede tilsammen 28½ Lod à 8 Rdl.	188	»	»
1 Guld Ring med en Diamant	100	»	»
1 dito	80	»	»
1 Guldsmycke med atskillige Diamanter	100	»	»
1 Zignet Ring af Guld weigde 3½ qvt.	7	»	»
1 Guld Ring af Crants arbeide weigde 3 qvt.	4	3	»
2 Guld Knapper og 1 Guld Sølle weigde 3 qvt.	5	»	»
6 Guldknapper enhver j Ducat	24	»	»
j Vechte demant Steen	2	»	»
j liden Guldsløffe med en liden demant	2	»	»
4 Smaa Gulddopper og j lidet Coral Armbaand	2	»	»
20 Enkelte Rosennobler, 2 portugaløser og 1 støcke Swerd Guld	140	»	»
Summa	952	3	»
2. Perler.			
Echte Perler weigde 8 lod 3 qvt. og udi tallet 386 perler, loddet à 16 Rdl.	200	»	»
j qvt. Smaaperler	»	3	»
3. Sølf.			
1 Forgylt Sølfkande weiede 119 lod 2 qvt. à 5 Mk er.	98	5	8
1 Hvid Sølfkande weiede 113 lod j qtin. à 3½ Mk er.	66	»	6

	Rd	Mk	ß
1 Hvid Sølfkande weiede 112 lod à 3½ Mk	65	1	10
1 forgyldt Kande weiede 69 lod à 4 Mk	46	»	»
1 liden dito weiede 38 lod à 3½ Mk	22	»	»
1 huid Sølfkande weiede 112 lod à 3 Mk	56	»	»
1 dito weiede 63½ lod à 3 Mk	31	4	8
1 dito weiede 56 lod à 3 Mk.	28	»	»
1 forgyldt pocal weiede 42 lod 3 qtin à 4 Mk . . .	28	3	»
1 dito weiede 26 lod à 4 Mk.	17	2	»
1 dito weiede 16 lod à 3½ Mk	9	3	12
1 forgyldt Sølfsaltkar weiede 22 lod à 5 Mk. . . .	18	3	»
1 Sølff Koushen weiede 60 lod à 3½ Mk.	35	»	»
1 Sølfsuckerbøsse weigde 32½ lod à 3 Mk 12 ß . .	20	»	14
2 Sølf Confectfade weigde 59 lod à 3 Mk 12 ß . .	36	5	4
4 dito som er mindre weigde 78 à 3 Mk 12 ß . .	48	4	8
4 Smaa Sølffade weigde 41 lod à 3 Mk 12 ß . . .	25	3	12
12 hvide Sølfbegger weigde 120 lod à 3 Mk 8 ß . .	78	»	»
12 forgyldte Sølfbegere weiede 84 lod à 4 Mk. . .	56	»	»
1 Sølfpotte weiede 23 lod à 3 Mk	11	»	»
2 Sølf Smørbricker weiede 17½ lod à 3 Mk. . . .	8	4	8
12 Sølfscheer weiede 38 lod à 3½ Mk.	22	1	»
Siuf Sølfsheer weigde 22 lod à 3 Mk	11	»	»
j lidet Sølfbegger weigde 9 lod j qtin. à 3 Mk. . .	4	3	8
Penge	300	»	»
Summa	1147	5	2

Kiøb. den 1 Juni Aar 1682.

Jens Birckerod. Karen Koller.

4.

Mathias Moth i sit Studerekammer.

Meddelt af Chr. Bruun.

Efter en Afskrift af Langebek blandt hans Excerpter, Pakken Nr. 158. At Moth dyrkede Digtekunsten er vel bekjendt (Se Nye Danske Magazin, V, 248 ff.). Om de her meddelte Vers end ikke røbe nogen stor Digteraand, saa vidne de dog, fordringsløse som de ere, om denne Mands Glæde over sin boglige og videnskabelige Syssel, der var ligesaastor som hans Iver for at hjelpe de unge dygtige Videnskabsmænd fremad.

Et lidet Vers, som fandtes udi
Geheimeraad Moths Bibliothek
efter hans Død, og skrevet med
hans egen Haand.

Her i dette lille Kammer
Er jeg fri for larm og Klammer,
Her betænkes, hvad ieg er,
Hvad ieg veed, det prøves her.

Her omkring mig staaer Propheter,
Philosopher og Poëter,
Jøder, Græcher er mig nær
Jeg kun dog alene er.

Spør ieg een af disse Herrer,
Hver af dem mig villig lærer,
Tier ieg, de det og giør,
De kun taler, naar ieg spør.

Bort da Verden, lad mig være,
Her min Siel kand Viisdom lære,
Viisdom bedre er end Guld,
Verdens Skatter er kun Muld.

5.

To Breve fra Arne Magnussen.

Meddelt af Chr. Bruun.

Den Drikkevise, som Arne Magnussen meddeler Moth efter et Haandskrift fra Midten af det 16de Aarhundrede — hvilket omtales desværre ikke — er allerede udgiven i to Varianter af Edélestand du Méril, Poésies populaires Latines du moyen age, Paris 1847, S. 205—207. Det er en tredie Variant, som her udgives. Interessant er det, at Melodien medfølger. Professor Berggreen har godhedsfuldt omskrevet den. Brevet findes i den Bellingske Brevamling i det store kgl. Bibliothek.

1.

Illustrissime atque Excellentissime
Dne Matthia Moth,
Mæcenas optime,

Sæpius, sed ubique incogitans et præter meam intentionem in Excellentiam Tuam peccavi: nunc sciens volensque ea committo, quibus ne Te offendam valde metuo. Carmen mitto, barbarum planè ac inficetum, non Te Sapientissimo et sobrio viro, sed bibone dignum. Illud in codice, centum et qvinqvaginta circiter annos antiqvo, musicis, uti hic, notulis distinc-

tum, nuper inveni. Cujus cum Te aliquando mentionem fecisse meminerim, illud transmittere sustineo: alias id neutiqvam ausurus. De cetero, si mea hæc audacia Tibi minus placuerit, risum (qvem ebriosi hujus, vel ebrium se simulantis autoris nugæ vel lusus Tibi forte movere poterunt) id facturum spero, ut eapropter difficilius frontem contrahere possis. Vale, Mæcenas, cum omnibus Tuis, et porro fove

Excellentiæ Tuæ
Clientem humillimum
Arnam Magnæum.

Scriptum in Islandia
mense Augusto anno Christi
1703.

Meum est propositum in taberna mori,
vinum est apponere sitienti ori,
usqve qvo cantaverint angelorum chori:
Deus sit propitius mihi[1]) potatori.

Potatores singuli omnes sunt benigni,
tam senes qvam juvenes: in æterno igni
cruciantur rustici, qvi tam non sunt digni
ut bibisse noverint vinum bonum ligni.

Vinum super omnia bonum diligamus,
nam purgantur viscera dum vinum bibamus,
lætetur Ecclesia, cantantes gaudeamus,
qvi vivit in secula Te Deum laudamus.

Fertur ad convivium vinus vina vinum,
masculinum displicet atqve femininum,
sed in neutro genere tunc est bonum vinum,
loqvi facit socios optimum Latinum.

Si tu nummis careas, hoc est veniale
pone qvicqvid habeas in memoriale,
tunicam, camisiam, vel qvid tu habes tale,
caupo tollit omnia, tandem femorale.

Ultimo capitulo memor hanc tabernam,
qvam in nullo tempore sprevi neqve spernam,
donec sanctos angelos venientes cernam,
clamantes pro bibulo: Reqviem æternam.

---

[1]) corrige omnino huic. (A. Magnussens Anmærkning).

Me—um est pro—po — si — tum in ta — ber — na mo — ri,

vi—num est ap — po — ne — re si — ti — en — ti o — ri,

us — qve qvo can — ta — ve — rint an — ge — lo — rum cho — ri:

De — us sit pro — pi — ti — us mi — hi po — ta — to — ri.

Me-um est pro — po—si-tum in ta-ber-na mo-ri,

vi-num est ap — po—ne—re si—ti—en—ti o — ri,

Us-qve qvo can — ta—ve—rint an—ge—lo-rum cho—ri,

De—us sit pro — pi — ti — us mi—hi po—ta — to — ri.

II.

Originalen til dette Brev, skrevet til Otto Sperling, findes i den Sperlingske Brevsamling i gl. kgl. Samling, Folio, 1112.

Min Herre,

Jeg ønsker at dette maa treffe Hannem sund og frisk, og i god velstand, tacker dernæst for ald venskab og oprigtighed, hvorimod ieg stædse finder mig obligeret til Hans tieniste. Jeg har stor aarsage at afbede den abus som uden min intention skeede forleden aar anlangende den librum memoriarum Hamburg., som hand hafde den godhed at laane mig i Kiøbenhafn. Først packede ieg den ind uforvarende i bland mit tøj, som gick her hid, og siden glemte ieg den til paa det sidste at ieg skickede mine aller sidste brefve bort, 10 dages reise fra mit logement over store elver og farlige, hvorudover ieg icke torde eventyre den med. Jeg var og samme sinde saa occuperet, at jeg icke fick stunder at undskylde dette skriftligen, bad ellers Hr. Professor Reitzer det paa mine vegne at giøre, hvilket hand skriver mig og at vere skeet. Nu sender ieg tandem ermeldte librum memoriarum tilbage, icke allene cum summa gratiarum actione for laanet, mens endog cum ingenti

deprecatione for det som herudi er af mig, dog uden villie forseet. Paa det nu samme Mst. kunde være desto sickrere for vand og at blive smutzet, saa har ieg svøbt det indeni par Iislandske strømper, som ieg beder Min Hr. icke vil forsmaa, til rente af Mstet, mens ibland tænker, naar hand træcker dem paa, at ieg her fore har giort en sand og ret poenitence. Kunde det treffe saa ind at Min Herre icke var alt formeget occuperet til foraaret naar den flyvende Iislandske Post afgaar, da bad ieg gierne om par ord, hvor af ieg kunde see først hvorledes Min Hr. leed, og siden om dette var vel fremkommet. Jeg var tilfreds ieg kunde give ham saa gode ord, at hand vilde sammenføje i en tractat altt det som hand, forsitan sparsim, i hans skrifter har annoteret, om Snorre Sturlesøn, Are Frode, Sæmund Frode, og deres skrifter, item Saxo og Andreas Sunonis og lade dette trycke os andre til lærdom, eller i det ringeste meddeele mig imod betaling Copie der af til min egen fornøjelse. Jeg beklager min skiebne i det, at da ieg meget heller hafde løst til at side paa et stæd og læse i en bog, end at strippe omkring, saa maae ieg saa got som holde mig der fra, og i den stæd larme og drages med nogn uvittige bønder. Dog faar ieg i bland, til min consolation, og andet, som blader af sønderrefne bøger, somme som ieg aldrig har kundet tænkt at være til eller have veret. Og en mængde af gamle breve haver ieg haft her i hænder, hvoraf ieg storligen har forbedret Seriem Episcoporum Insulæ, Gubernatorum, Nomophylacum etc. I hvorvel dette bliver icke fast Consulares Romani, eller af den verdie. Suum cui pulcrum heeder det, og faar ieg at lade det saa gaa mig i denne post. Jeg vil icke denne gang ydermeere opholde her med, forønske til beslutning langt lif og legems kræfter med ald den fornøjelse, som en frisk og hæderlig alderdom kand med sig føre, og for det øfrige forbliver

Min Herris
tienstærbødigste tiener
A. Magnussen.

Slitande stad udi Stader
sveit vesten paa Iis-
land (4 à 5 mil fra
det ugemeinlig høie
Sneebierg Snæfelds iøkel
som kand sees 18 à 20
miil udi søen) d. 2. 7bris 1707.

Udskrift: Velædle og højlærde Otto Sperling Kongl. Majestæts Assessor, og Professor i det Ridderlige Academie udi Kiøbenhafn.

Hermed følger er liden packe merket O. S.

6.

Viceadmiral P. Rabens Votering i Krigsraadet paa Østersø-Escadren den 21 October 1710.

Meddelt af A. Petersen.

Ifølge en Kongelig Ordre af 20 Octb. 1710 blev den følgende Dags Eftermiddag afholdt Krigsraad ombord paa Østersø-Escadren, hvor Viceadmiral Peter Raben var blandt de Stemmegivende. Hans Votering, der er djærv og ligefrem, giver et Indblik i Tilstanden paa Flaaden. — Den gjengivne Afskrift er i Meddelerens Værge og taget af Contreadmiral C. Wleugel, som det synes, efter Orlogsskibet Vendens Skibsjournal.

Rabens Votering lyder saaledes:

1) ere vi nu i slettere Tilstand end nogen Tiid tilforn at tage imod de Svenske eller at gaae dem offensive imod; thi baade har Sygdommen taget meere til, saa og Øllet aftaget, og har vi ey noget Forraad af Øll seet, ey heller Barberere, ja, det som høyst nødig var, Forfriskning af fersk Mad for Syge, saa jeg ey veed, om ey mange Afdødes Blod vil raabe Hevn over General Commisariatets slette Anstalt, som, Gud bedre det, endnu er som det har været det heele Aar. Jeg vil ey troe, det skeer saa meget af Malitie, som af stor Vankundighed, saa jeg beder, Gud ey tilregner dem deres Efterladenhed. Ja det meere er, for slig Forsømmelses Skyld, at det som manquerer ey til rette Tiid kan vorde anskaffet, lider H^ds^ K. Mayts. Tieneste dobbelt, nemlig at Kongen maae holde de Syge og dennem paa Landet forfleye, og igien skaffe til Skibene friske Folk, foruden den slette Tilstand, som Skibene ere udi, i det de ey haver, hvad de skal, hvorfore jeg ey frafalder mine forrige Vota, men at vi bør foruden nogen Tiids Forliis at søge Kiøbenhafn. Udi mit Skib haves over 100 Syge og slet ingen Barberer, ingen Forfriskning for de Syge, uden Skibs Kaast, ja ikke Øll. Gud hielpe saadant Tilsyn, og var det høyst nødigt efterdags, naar nogen Barbeerer blev antagen, at de bleve meere end af een Mand examinerede, thi sikkerlig haver endeel af dem, vi i Aar

haft haver, været heel slette. Om Skylden er, at de enten ey have Forstand, som dennem skulde examinere, eller hvorledes er Gud den Høyeste bekiendt; men mig skiærer det i Hierte at see, saa mangen god Søemand maae døe hen for anrørte Aarsagers Skyld.

2) At de Svenske har ligget for Ydstad, er vel en Hoved Aarsag, at de for deres Folk har indtaget Øll, thi naar dennem fattes, maae heele Landet forskaffe og did henføre, det som al-tiid tilforn har været Maneer, samt hvad Forfriskning de nødig haver.

3) At 2de Skibe skulde være gaaet ad Carlscrona som i Actionen med Dannebrog skulle bleven beskadiget, giøres ey nødig nogen Reflexion herpaa at giøre, thi er os alt bedre bekiendt.

4) Hvad sig angaaer de Skibe, som fra Carlscrona, skulde komme Flaaden til Forsterkning, da ligger der 7 gamle, hv af alt Redskabet og hvad der kunde nytte er taget til disse Skibe som imod os ere komne at bringe i Stand. Endnu ligger i Carlscrona gamle Kong Carl, som for Manquement af Master er bleven liggende, og er hans Vant og andet Redskab bleven brugt til Orlog Skibet Tre Kroner, som var Admiral Skibet der d. 5te October under Amager blev brændt. Saa ligger i Hukken af Carlscrona 2 nye Skibe ey færdige og uden Master nemlig Stokholm og Riga, hvis disse saa snart kunne blive i Stand, og det i nogle Dage, maae de kunne arbeyde hurtiger i Carlscrona end andensteds.

5) Hvad sig angaaer de Skibe, som fra Ankerstierna Escadre skulde komme, da tages herudi Feyl; thi Ankerstierna ligger syg paa sit Gods i Blegind saa got som contract, men maae meenes fra den Finske Esquadre, som commanderes af Vice Admiral Waterang; men disse 3 Skibe ville ey heller være i meget god Stand, naar de den heele Sommer der have sværvet op imod Moscoviterne, saa vi kan dømme dem af os selv.

6) Lurendreyeriet angaaende, da undrer jeg mig intet over at Hollænderne give nu de Svenske Passer at drive deres Negotie med, helst som det er ikkun en Erkiendtlighed imod den Tieneste, de Svenske have giort Hollænderne tilforn, i at give dem Passer at passere toldfrie med igiennem Sundet. Vi

H^{ds} Mayt. allernaadigst tillade mig nogen Friehed med Lurendreyerie, vil jeg maaeskee mage det saa, at ey meget enten i Carlscrona eller Gottenborg skulle passere, uden jeg skulde faae det at vide. Udi denne Post vil jeg med ingen anden have at giøre uden H^{ds} K. Mayt og Generalen, men ellers ingen, thi slige Sager maae ey passere almindelig iblandt mange, helst saasom største Deel i Khvn. som med deres Ord burde være tause, farer over alt med Sladder og meere lyver end siger Sandhed.

7) Bliver mig endnu den Transport fra Pommern: At de Svenske vil bringe noget fra Sverrig til Pommern, tvivler jeg paa, og kan de disse Aarsens Tider have fra Pommern, hvad de forlanger, med enkelte Skibe, uden at lade det med Convoy afhendte, bedre end at stille det i Verk med en stor Transport, og ere vi ey i Stand uden at have Søen fuld saaet med Orlogs Skibe og Fregatter, som vilde være kostbarere end den Nytte deraf haves kunde. Men da de Transport saa høyst nødig i næste Foraar have, burde samme at have været hemmet; Men da de i Sverrig siges ey at have saa stor Manquement, er det vel ikke ventelig, at de vil søge at opæde den ringe Proviant til deres Flaade, ja sætte saadanne svære Skibe disse Aarsens Tider i Fare, naar de det bedre Kiøb have kan, det tvivler jeg paa. Hvad videre staaer om Land Armedien, lader jeg staae ved sin Værd. Jeg haver og vel hørt, at endeel Folk skal være til Stokholm detacheret imod Moscoviterne; men jeg ønsker af mit Hierte, at vi ey flattere os alt for meget, og at vore Rapporter maatte være tilforladeligere end forleden Aar, før man faaer Troe til dem; thi de Svenske kiender jeg saa nogenledes, og ere de saa snilde og trædske, at de udstrøe og udbringe mange Tiider det, som strider tvertimod deres Forsæt, for at ved under saadant Falskheds Skin, som de kalder Politique, at komme til deres Bytte. Imod denne Post kunde og tages Præcaution, naar man beflittede sig paa at have gode Kundskaber, og til sine Tider at udstrøe det, som og kunde siunes for dem noget troeligt; men for alt at de Folk, som brugtes til at informere sig om alting, bleve vel lønnede, ifald de ey blev høyt ærede.

Men alt, hvad jeg til Slutning herhos endnu kunde sige, var at have Flaaden vel repareret, vel med Proviant og andet forseet

og tilig igien i Søen, og at giøre en Plan nogenledes til Fundament, hvad Flaaden sig skulde foretage, skulle og enhver om sligt høres, saa mange, som man troede, der til nogen god Expedition gode Anslag kunde give, henstillende alt til Deres Høye Excellences egen store Skiønsomhed, med Forblivende stedse Ed. H. Excellences underdanigste og tienstvillige Tienere

Wenden d. 22de October 1710. P. Raben.

P. S. Beder underdanigst at dette maatte sendes til Hs. K. Mayt.

7.

Admiral Christian Thomesen Sehesteds Fremstilling af den Løn han høstede for sin Virksomhed i Statens Tjeneste.

Meddelt af Chr. Bruun.

I dansk Maanedskrift, 2den Række 1865 1 Bd. S. 51 ff., har Overlærer I. H. Bang meddelt Udtog af Frederik den Fjerdes politiske Testament til sin Søn, dateret 24 April 1723. Den 13de Paragraph begynder saaledes: »Zum Chef bey dem Cadetten od. Cadet Compagnien musz auch niemahl einer von den Dän. od. Holst. Noblesse genommen werden. Und eben aus der Ursache haben Wir den Admiralen Christen Thomesen Sehested in solcher Charge nicht länger haben wollen, sondern denselben zum Geheimen Rath gemacht und nach Oldenburg als Ober Land Drost verschickt: insonderheit weil Er ein raffinirter malicieuser und intriguanter Mensch ist, der ohne dem der Jugend nichts als böse Principia beybringet: Weswegen mein vielgel. Sohn sich insonderheit vor Ihm, als auch andern gleichsam gesinnte wohl zu sehen hat, dass sie zu nichts von Importance gebraucht werden.« Det nedenfor meddelte Stykke kan tjene til en Commentar over Kongens Ord. Det aftrykkes efter en Afskrift, som findes i det store Kgl. Bibliotheks Samling af danske Adelsmænds Breve.

Species Facti,

Wie es mir ergangen seit meines Hierseyns.

Ich gehe vorbey, daß ich 38 Jahre in dem See-Etat, treu und redlich gedienet, 300 Kinder in der Cadetten-Compagnie erzogen, welche nun I. Königl. Mt. See-Macht als Chefs commandiren, und ihnen ihr Amt gelehret. Daß Ich das Land Rügen zum 2ten mahl eingenommen; daß ich Ao 1713 vor Tönningen den Gref Steenbock habe eingeschlossen, daß Er zu Wasser nicht hat können auskommen; daß ich Ao 1716 Wismar habe eingepfahlet, so daß Wismar sich hat ergeben müssen,

weil von Wallfish kein Proviant oder Ammunition mehr hinein kommen können.

A° 1711 war Niemand der mit dem H. Baron Löwendahl nach Norwegen gehen wollte, um Marstrand zu attaquiren, und ob ich schon der jüngste war, liessens I. K. Mayt. mir anbieten und alszo nahm ich das Commando von solcher Esquadre an, und I. K. Mt. waren so gnädig und gaben mir eine Resolution, dasz alles was in der Nord-See unter meiner Flagge genommen würde, unter mir und meinen Untergebenen getheilet werden sollte: Der Sommer habe ich mit meiner Fregatte vor 60000 Rthlr. Prisen erobert, habe selbige an den Hollm geliefert, und ging nach der Ost-See wieder unter Commando Ihro hohe Excell. Güldelöw. Gegen Novembr. Monath liessen I. K. Mayt. mich nach Stralsund abholen und gaben mir den Post bey Bahrd um den Feind abzuhalten, dasz die Passage zwischen Rostock und dem Lager offen halten sollte, dann die Armee hatte in 3 Wochen kein Brodt von Rostock kriegen können, wegen der Schwedischen Fahrzeuge, so den Post bey Bahrt eingenommen. So bald ich kam, machte ich eine Batterie und mit kleinen Fahr-Zeugen jug ich die Feinde weg und rettete 25 Schiffe, so mit Brodt und Ammunition von Rostock gekommen und wovon 6 auf den Grund gejaget waren, so dasz eine grosse Freude im Lager wurde und I. Königl. Mat. versprachen mir grosze Gnade.

Des Winters als ich zu Hause nach Copenhagen kam, muszte ich die Königl. Resolution von mir geben, unter Prætext I. K. Mt. wollten eine Einsicht darin thun, und anstatt dasz ich 16000 Rthlr. von denen Nordisch. Prisen haben sollte, so kam eine andere Resolution heraus und so kriegte ich mit genauer Noth 4000 Rthlr., da die Campagne nach Norwegen mir über 3000 Rthlr. gekostet.

A° 1712 wollten I. K. Mt. jemand haben, der den Feind aus denen Wester- und Oster-Tieffen treiben sollte, um den Czaren und den König vor Pohlen mit ihrer Armée vor Stralsund Luft und Proviant zu verschaffen; es war Niemand der dieses Commando wollte auf sich nehmen; Unter grossen Promessen persuadirten I. K. Mt. mir durch I. hohe Excell. selbige auf mich zu nehmen. Ich ging hin und mit 3 Prahmen, nach

44 Stunde Canoniren und nachdem ich mit der gantzen Flottille 2 Schantzen 2mahl passiret, drang ich mit Gott glücklich hinein und verjug den Feind bis Stralsund und kam der Czaar mit dem König von Pohlen und blieben den gantzen Sommer dar, bis Steenbock aus Stralsund marchirte und schlug Uns bey Gadebusch. Der Czaar trunk vor 1500 Rthlr. Ungarischen Wein von mir aus, das war mein Profit; Ich kriegte eine Königl. Resolution, daß die 1500 Rthlr. mir gut gethan werden sollten, diese Resolution habe ich noch, aber ich habe nichts gekriegt.

A⁰ 1715 ging ich wieder in die Tieffe hinein, dieses, was dann geschehen, ist der gantzen Welt bekannt[1]).

A⁰ 1716 habe mit Copenhagen genug zu projectiren gehabt um Palisaden und Defension vor der Stadt zu kriegen, welches die gantze Admiralität mit bearbeitete. General Löwenörn wird sich wohl annoch dieses sowol als viel anderes erinnern.

Es gefiel dem H. Weise mich in Vorschlag zu bringen, dasz ich nach Oldeburg A⁰ 1718 als Geh. Rath. und Ober-Land-Drost gehen müszte, ich begehrte hierauf meinen Abschied; der Czaar lies mir 12000 Rthlr. jährl. anbieten, das schlug ich aus, der Käyser both mir 6000 Rthlr. Reise-Geld und 12000 Rthlr. jährl., das habe ich auch ausgeschlagen und accordirte mit I. K. M., ich sollte 2000 Rthlr. Dänisch Geld haben, ich sollte frey Haus haben, ich sollte den 6ten Theil der Sportulen in der Cantzeley haben, und so lies ich mir persuadiren zu bleiben.

8.

Et Exempel på Bårerettens Anvendelse i det 18 Århundrede.

Meddelt af O. Nielsen.

Jfr. N. Jakobsens Meddelelse i Danske Samlinger, II Bind S. 274—77. Brev fra Biskop L. Thura i Ribe.

Saasom for faa Maaneder siden det har tildraget sig udi Beftoft Sogn Sønden for Ribe, at een af Sognemændene savnede en Hønne, hvilken hand siden fandt uden for sin gaard

[1]) Landgangen paa Rügen.

hovedløøs og begge beenene paa den at være afhugne, Hvorefter samme Mand fik en good deel af Sognefolkene til at de faldt paa Knæ ved dend saaledes tilredde Hønne, læstde der Hos Fader vor og bade til Gud, at dend Person, der saaledes hafde handlet med Hønnen, maae blive aabenbared. Da der Sogne Præsten ved Menigheden, Hr. Povl Boldig ved en Missive til mig begierede mit betænkende, hvorledis hand derudi maa have sig at forholde, og fik til Svar derpaa, at endskiønt dette kand være giordt af hans Sognefolk i deres eenfoldighed, saa dog alligevel, mens de derved hafde misbrugt og vanhelliged Guds Oord og fristet Herren deres Gud, og sligt var blevet Kundbart over aldt Sogned og i aldt Nabolaved, anslaaes det for billigt, at de for slig mishandling undergave sig Kirkens Disciplin og stode aabenbare Skrifte og at det øvrige, om ellers nogen mult dennem skulde paalegges, henstilledes til dend verdslige Øvrigheds der i Egnen gotfindende, have de dog ingenlunde dertil sig vilded beqvemme, paastaaende, at Fader vor var jo en good Bøn, for hves brug de ej buurde at straffes, og at ved det middel de hafde søgt at faae at vide, hvo dend skyldige motte være, paa det de U-skyldige maae blive Umistænkte; aldt saa haver Jeg ej understaaed mig videre dermed mig at befatte (anseende, at uden tvil vilde vedkommende hos deres Hosbonder finde forsvar), førend Jeg dette for Eders Kongl. Majestæt allerunderdanigst hafde andraget, vilde saa hermed min Allernaadigste Konges allernaadigste villie og velbehag have mig allerunderdanigst udbedet, Jeg som med Uafladelig forbön for Eders Kongl. Mayesteets längvarige og lyksalige Regimente lever og døør. Eders Kongl. Mayts

allerunderdanigste og Troskyldigste

Ribe d. 3 nov. 1720. Undersaat og Tiener

L. Thura.

(Jydske Indlæg).

9.

Et Brev fra Frederik Lütkens til S. Lintrup.

Meddelt af Chr. Bruun.

Dette Brev har en særegen Interesse ikke blot paa Grund af det Bidrag det giver til en Characteristik af Kjøbenhavns Universitet 1720, men ogsaa

ved den Maade, hvorpaa Holberg omtales. Frederik Lütkens var efter Nyerups Forfatterlexicon født 1700, han blev Informator hos Fredrik V som Kronprinds, blev melancholsk og døde i en ung Alder. Brevet er henlagt til Lintrups Breve i den Bøllingske Samling i det store kgl. Bibliothek.

Vir Nobilissime et Amplissime,
Summè Venerabilis D^{ne} Episcope,
Mæcenas, Fautorqve
omni obseqviô et reverentià ætatem Colende.

Ignosce, Vir Summè Venerabilis, meam mihi, qva utor, libertatem, dum per has literas et lineas stridente calamo invitaqve Minerva exaratas illud Tecum colloqvium redintegrare instituo, qvod toties inter primas felicitatis meæ partes numeravi, qvoties me qvondam doctissimo Tuo ore frui sineret faventior Musis nostris fortuna. Enimverò, qvocunqve me jam confero, sinistra Academiæ nostræ fata ubiqve mihi obversantur, qvæ ingentem suam in Te amisit lucem, qvà exteris olim caliginem inducebat; Iam enim illa ex splendido celebriqve Athenæo in umbratile aliqvod Gymnasium et Scholam Pythagoricam flebili qvadam metamorphosi degenerat, ubi nullus amplius magni Nominis Lintrupius, ubi silent desideratissima illa Collegia Historico-Literaria atqve ejusdem commatis alia, verbo: ubi solus regnat Tacitus, aut, si forte aliqvid nobis audire contingat, id tamen, qvicqvid est, ultra rudem indigestamqve Elementorum molem non assurgit, vel etiam meris turget citationibus Biblicis sine necessitate multiplicatis, vel inanes tantum et ex tempore fictas spirat argutias, atqve adeò nihil hic discere possumus, nisi pristini temporis bona et felicitatem grata memorià recolere, qvô è Tuo doctissimo ore tot tantaqve haurire nobis licuit oracula, qvanta nunqvam nobis enarrabit noster scilicet Eloqventiæ Professor, D^{nus} Holberg, egregius ille pristino nostro Ciceroni Successor, qvi rem nobis gratissimam faceret, si taceret potius, qvam malé loqveretur. Proinde jam Academiæ nostræ hoc nomine planè indignæ pertæsus, sub auspiciis seqventis anni ad exteras, volente Deo, divertam Camoenas, visurus, num amplissima et marcescere nescia Nominis Lintrupiani fama exteris Literati Orbis Doctoribus ad similia merita de Egregio publico adspirandi ardorem inspiraverit, atqve adeò ibi illam ex parte recuperare possim felicitatem, qvam hic in

totum possedi, sed et proh dolor! in totum per abitum Tuum, Mæcenas Optime, amisi. Intereà, dum talia molior, Tuam, Vir Summè Venerabilis, humillimè veneror humanitatem, velis pro innato Tuo erga omnes, qvi Literas amant, amore benignè mihi permittere, ut, durante meo itinere, (noli succensere precanti) per Literarum mearum qvisqvilias ad Te, ceu unicum meum Oraculum, confugiam, Tuisqve adeò consiliis responsisqve felix ea addiscam, qvæ hic et illic in Orbe Erudito mihi observanda, nè trita nostrorum malè peregrinantium vestigia legam, qvi tempus domi non benè collocatum foris pejus perdunt. Exosculabor hanc Tuam benignitatem eâ, qvâ par est, reverentiâ, æternoqve, dum vivo, cultu proseqvar, impense interim mihi gratulatus, si apud Exteros optatam invenire qveam occasionem, qvâ palam ostendere possim, qvantum Magno Lintrupio meæ debeant Camoenæ, qvantoqve in pretio semper apud me positum sit Ipsius venerabile Nomen. Qvod superest, omni, qvò possum, debiti honoris cultu mihi constantem Tuum, Vir Summè Venerabilis, apprecor favorem, cui etiam perpetuò me commendatum esse sperare jubet Veneranda Tua salutatio, per Literas ad Dnum Anchersen datas delata, pro qvo exhibito honore et nunqvam satis decantando amore omnibusqve Tuis in me meritis numero planè innumeris omni precum votorumqve apparatu supremam Coeti Clementiam venerabor, velit Te diu in Ecclesiæ tutamen, in Literarum Decus, Literatorum Gloriam, Familiæ Tuæ solatium, meiqve ipsius præsidium studiorumqve qvaliumcunqve meorum incrementum conservare, ut perpetuo gloriari possim, me Tuum

Vir Summè Venerabilis,
Nobilissime, Amplissime,
Mæcenas Fautorqve æternum
suspiciende,
Clientem esse humillimum,
Nominis Tui
Cultorem indefessum.
F. Lütkens.

Hafniæ, d. [1]) Octobr.
1720.

[1]) Datoen mangler.

10.

To Bidrag til den danske Skueplads's Historie.

Meddelte af Chr. Bruun.

I.

Denne Ansøgning meddeles efter Originalen, som findes i en Pakke indeholdende en Mængde ubesvarede Supliqver i Geheime-Archivet.

Au Roy

Sire

Les Acteurs Danois ont pris il y a quelque tems la liberté de représenter tres humblement à vostre Majesté, la triste situation du Theatre Danois, et la leur en particulier, quand les suppliants, sans s'etonner des pertes de leur entrepreneur, ont voulu poursuivre a leurs risques et fortunes, la continuation de ce spectacle, ils ont cru par la se rendre vtiles a leur pays, ils en avoient pour garants l'exemple de plusieurs autres nations chez qui les Theatres sont autant d'ecoles pour eviter le ridicule que pour corriger les moeurs en riant, dans cette veue vtile a leur pays, les suppliants ont negligé et mesme abandonné les autres chemins par ou ils auroient pu servir leur patrie, les commencements ont étè favorables, jamais theatre n'a si heureusement commencé, la suite moins heureuse les met hors d'etat de continuer, et si les bontez Royalles de Vostre Majesté ne les soutiennent, ils se voyent malgrè eux obligez d'abondonner vn etablissement qui avec le tems pourroit etre vtile et honorable au pays. les suppliants exposent pleins d'une soumission profonde la chose a vostre Majesté, ils attendent avec tout le respect qu'ils doivent l'arrest qu'il plaira a vostre Majesté de prononcer, toujours attentifs quel qu'il soit a redoubler tous voeux pour la prosperité du Regne de Vostre Majesté pour la conservation de sa personne sacrée et de toute la maison Royalle

Sire
de Vostre Majesté
les tres humbles
tres obeisants et trés fideles
serviteurs et sujets
pour les acteurs
Montaigu.

Copenhague le 24 Mars
1727.

II.

I en Fortegnelse over Af- og Tilgang ved Civil-Reglementet for 1729 i Geheimearchivet findes følgende Notits om den Gage, som af Kongen var tillagt de danske Acteurer (sml. ovenfor S. 1[1]).)

Danske Acteurer.

April 15 / Mai 28	Montaigu & Hustru .	à 200	Rdlr.	=	400
	Ulsøe & Pilloy . . .	à 200	—	=	400
	Schumacher & Lindorf	à 125	—	=	250
	Sophie Hiort.				125
	Resen & From . . .	à 100	—	=	200
	Hamsgaar & Montaigu	à 62½	—	=	125
					1500

Decemb. 31. hvilke indtil videre skal afgaa og siden de ikke udi Reglementet pro 1728 ere anførte, saa bliver icke noget derfor at udrette.

I det store Kgl. Bibliothek findes et trykt Nytaarsdigt til den kongelige Familie med Overskriften: »Pour le premier jour de l'année 1736«, to Blade i Folio. Det er underskrevet: »Montaigu. 75 ans.« Han var altsaa fød omtrent 1661.

Til Montaigus Poesier kan fremdeles føies nedenstaaende Æredigt til Geheimeraad Ditlev Wibe, da han var bleven udnævnt til Patron for Kjøbenhavns Universitet. Det meddeles efter en Afskrift i Ny Kgl. Saml. Folio, Nr. 743, under Navnet Deichmann. Montaigus Vers fremkaldte en Parodi, som meddeles efter samme Haandskrift.

Sur le nouvean Protecteur de l'Université de Copenhague.

Sous le Regne d'Auguste,
Des Sçavans de son temps Mecenas fut l'appuy.
Par le choix du Monarque aussi sage que juste,
Wibe est fait des Scavans Protecteur aujourdhuy.

Sous cet auspice heureux le Nord verra renaitre
Au bonheur de nos jours les Sciences et les Arts,

Tels qu'à Rome autrefois on les a veù paroitre
Au siecle fortuné du plus grand des Cesars.

Montaigu.

* * *

Pleurons les temps d'Auguste,
Ou les Muses trouvoient un si puissant appuy!
De Mecenas à Wibe on conclut aussi juste
Comme du siecle d'or au siecle d'aujourdhuy.

La science en nos jours a besoin de renoitre,
Nous attendons aussi le retour des beaux arts:
Au malheur de nos jours il n'ose plus paroitre.
Adieu donc pour long temps o siecle des Cesars!

11.

Uddrag af Landkadet-Kompagniets Strafprotokoller.

Meddelte af Cancellist Dittmann.

For den førstnævnte Kadets Vedkommende er Uddraget fuldstændigt; det øvrige meddeles som Exempler paa »Forbrydelser« og paa »Straffe«.

Nr. 11. Otto Georg Rose (født paa Sjælland 1718, Kadet 5/5 1733).

1738. 22 Juni. aus dem Abend Gebeth gefehlet,
pardonnirt.

— 28 » aus dem Abend Gebeth gefehlet den vorigen Tag, und besoffen zu Hause gekommen,
4 St. krum ges. und auf Wasser und Brodt gesetzet.

— 29 » vor selbige Sache,
4 St. krum ges. und auf Wasser und Brodt gesessen.

— 19 Juli. weil er beym Koch des Mittags Butter Brodt und Wurst bey sich gestochen,
die Nacht über Arrest gehalten.

— 20 » vor selbige Sache,
2 St. Canon[1]) geritten.

---

[1]) Ved kgl. Res. af 26/1 1714 fik Cadet Academiet et 6 ℔ Metalslangestykke med Chr. d. 4 Navnechiffer til Brug istedenfor Træhest.

1738.	29 Aug.	weil er seine Sachen aufm Sahl vergessen, 2 Stund. im Loch.
—	25 Octb.	weil er die See Cadets in ihren Gebeth gestöhret, 6 Stund Can. geritten.
—	5 Decb.	weil er ohne Erlaubnis in die Stadt gegangen, 2 Stund. Can. geritten.
—	10 »	weil er sich wieder den Serg. Lösecke oponirt, 2 Stund. Can. geritten.
—	11 »	vor selbige Sache, 2 Stund. Can. geritten.
1739.	5 Jan.	weil er ein Spiel Karte gehabt und sie an Woisolofsky zum spielen geleihet, 1 Stund. Canon geritten.
—	27 April.	weil er in der Stadt eine Schnupftabacks Dosse genommen, mit Schläge abgestraft und die Comp. um Vergebung gebeten.
—	30 Decb.	weil er an Grollau Geld gegeben ihm ein Kringel unter der Information zu kaufen, 1 Stund. Canon geritten.
1740.	25 Febr.	weil er zu spät in der Information gekommen und d. Hr. Leiut. Ahrenfeldt vorgelogen er wäre bey d. Hr. Capt. gewesen, 2 Stund. im Loch.
—	17 Mai.	weil er mit Lehmann unerlaubte Possen getrieben, sitzet auf Wasser und Brodt bis weiter.
—	18 »	vor selbige Sache, noch auf Wasser und Brodt.
—	19 »	noch vor selbige Sache, d[ito] um 2 Uhr frey.
—	18 Juni.	weil er sein Brief-Buch nicht in Ordnung gehabt, 2 Stund im Loch.
—	5 Juli.	aus dem Abend Gebeth gefehlet, Pardonnirt.
—	10 »	aus dem Abend Gebeth gefehlet, Pardonnirt.
—	8 Aug.	weil er die Kirche Parade versäumet, 2 Stund. Canon geritten.

1740. 19 Aug.	weil er ohne Permission in der Stadt gegangen, 2 Stund. Canon geritten.
— 14 Sept.	weil er d. Hr. Obristen vorgelogen und gesagt das d: Hr. Obristl. Suckow both nach ihm geschickt, 4 Stund. krum.
— 15 »	weil er aus dem Morgengebeth gefehlet, 2 Stund. Canon geritten.
— 16 »	weil er den Student[1]) mit Wasser übergossen, Die gantze Nacht im Loch.
— 20 Sept.	vor selbige Sache, 3 Stund. im Loch.
— 17 »	aufm Sahl gepfiffen und es noch vor d. Hr. Capt. Gude gelaüchnet, Pardonnirt.
— 30 »	weil er ohne Permission vor die Pforte gegangen, 3 Stund im Loch.
— 4 Octb.	weil er ohne Permission in die Stadt gegangen, 2 Stund. Canon geritten.
— 18 »	weil er ohne Permission in Kochs Keller gewesen, 2 Stund. Canon geritten.
— 26 Novb.	aus dem Abend Gebeth gefehlet, Pardonnirt.
— 27 »	ohne Permission in die Stadt gegangan, Pardonnirt.
— 28 »	d^to^ Pardonnirt.
— 20 Decb.	ohne Permission ins Kochs Keller gewesen, 2 Stund im Loch.
1741. 17 Jan.	wegen seiner übeln Aufführung bey der Compagnie, Cassirt.

[1]) formodentlig en Theolog, Hegelund, der blev ansat som Lærer d. 8/4 1738; i 1741 Præst i Valle.

Nr. 45. Johan Henrich v. Nörck (født paa Sjælland c. 1720; Kadet 7/10 1733. ·Fændrik 6/5 1743).

1738. 15 Juni. weil er auf den Boden geweßen mit des Kochs Mädgen gewesen und ihr hat nothsüchtigen wollen,
Den gantzen Tag auf Wasser und Brod und 4 Stund. krum gelegen.

— 16 Sept. weil er wieder Befehl. Aepfel auf der Straße gekauft,
2 Stund. Canon geritten.

1739. 7 Jan. weil er mit einer Schelle im Gebeth geläutet und selbige an den Studenten seine Thür gehengt,
4 Stund. krum.

— 8 » vor selbige Sache,
8 Stund. krum.

— 20 Juli. weil er bey die Juden Mädgens gewesen,
4 Stunden krum.

1739. 21 Juli. vor selbige Sache,
8 Stunden krum.

— 22 » noch vor selbige Sache,
4 Stund. krum.

Nr. 2. Korporal Fried. v. Reichwein (født i Jylland 8/6 1751; Kadet 2/6 1766. Seclt. 17/12 1772).

1772. 7 Mai. weil er den Cadetten H. de Place wieder Befehl geschlagen,
9 Stund Arrest.

— 28 Juni. weil er den Cadetten F. Castonier 1 Loch im Kopf geschlagen,
von 9½ Abend bei 9½ Uhr des folgenden Morgens in der Wache gewesen.

Nr. 8. Cadet And. Ber. v. Oxholm (født i Kbhn. 31/12 1756; reformé Cadet 26/11 1763. Seclt. 19/7 1775).

1774. 2 Febr. fordi han ikke vilde tampe Cad. A. Staffeldt, da Hr. Lieut. Huulbeck befalte ham det,
2 Timer Arrest.

1774. 20 Juni. fordi han uden Tilladelse vilde roe ud med Baaden,
3 Timer Arrest.

1775. 12 Jan. fordi han raisonnerte imod Hr. Lieut. v. Huulbeck, da han befalte ham at staae op af Sengen om Morgenen,
$7^1/_2$ Time Arrest.

Nr. 10. Cadet Goth. Edouard de Place (født i Rendsborg $^{17}/_{1}$ 1757. Cadet $^{29}/_{8}$ 1772; efter Ansøgning ansat som Underoff. ved Falsterske Regmt. $^{5}/_{10}$ 1774).

1773. 7 Juni. weil er beym Tisch ein Glas mit Bier umgestoßen,
$1^1/_2$ Stunde Arrest.

Nr. 12. Cadet Ulr. Franz Friedr. Eberhardt v. Grævenitz (født i Meklenborg $^{28}/_{7}$ 1755; Kadet $^{30}/_{8}$ 1771. Seclt. ved Nordenfjældske gevorbne Rg. $^{31}/_{12}$ 1773).

1772. 2 og 3 Oct. weil er am verwichenen Sonntage aus dem Thore wieder Erlaubniß geritten und daselbst die Nacht in einem Wirthshause zugebracht, weil zu der zeit das Thor um 5 Uhr geschlossen ward,
27 Stund. Tag-Arrest.

Nr. 21. Cadet Aug. Joachim v. Staffeldt (født i Pommern $^{24}/_{1}$ 1758. Kadet $^{18}/_{12}$ 1769. Seclt. i Danske Livr. 3die Bat. $^{5}/_{5}$ 1779).

1776. 9 April. fordi han i Vrede huggede Cadet Knefling i Haanden med sin Kaarde,
skal han til Straf i to Dage ikke have andet ved Spisebordet end Vand og Brød;

Nr. 24. Cadet Chr. Gottfr. Wilh. v. Eichstorff (født i Oldenborg $^{21}/_{4}$ 1757. Kadet $^{12}/_{5}$ 1769. Seclt. i Laalandske gev. Inf. Reg. $^{26}/_{4}$ 1779).

1774. 20 Sept. fordi han som en Gadedreng havde slaaen

med Cadetten Kirchner og faaet et Hul paa Panden,
blev han ved Parolen med Tampen afstraffet.

Nr. 32. Cadet Carl v. Heinen (født i Kbh. $^{9}/_{9}$ 1763. Cadet $^{14}/_{8}$ 1772. Seclt. i Laalandske Inf. R. $^{14}/_{8}$ 1781.

1774. 12 April. fordi hand havde skreven Skandskrifter om fremmede Folk,
af Morten[1]) med Riiset afstraffet.

Nr. 33. Cadet Chr. Heinr. Iver v. Krabbe (født i Rendsborg $^{14}/_{7}$ 1757. Kadet $^{2}/_{10}$ 1766. Seclt. i Møenske Inf. Rg. $^{19}/_{8}$ 1778).

1775. 15 Juni. fordi hand kom for sildig paa Sahlen,
3 Timer i Cachotten.

Nr. 41. Cadet Fr. Chr. Michaelsen (født paa Sjælland $^{18}/_{5}$ 1760. Kadet $^{14}/_{8}$ 1772. Seclt. i Oldenb. Inf. Reg. $^{28}/_{6}$ 1780).

1774. 19 Novb. fordi hand havet kastet Tegnemesteren Hr. Pontoppidan med en Papirs Kugle under Informationen.
blev han med Tampen afstraffet og skal blive 4 Uger hiemme.

1777. 25 Febr. fordi han som uberettiget bebreidede Cadet P. Rømeling at have lært sine gemene Udtryk af sin Oncles Løbere,
$1^{3}/_{4}$ Time i Vagten.

Nr. 45. Cadet Falck Dan. Castonier (født i Kbhv. $^{28}/_{1}$ 1765. Kadet $^{14}/_{8}$ 1772. Efter Ansøgning afskediget $^{14}/_{5}$ 1783).

1776. 29 Juli. fordi han havde skrevet slet ved Hr. Krohn,
maatte han staae ved Spisebordet og fik ikke andet end tør Brød.

---

[1]) Portner Morten Petersen Bierre; ansat $^{10}/_{1}$ 1742. † $^{25}/_{8}$ 1779.

Nr. 46. Cadet Dan. Heinr. Kirchner (født i Sønderborg $^{29}/_{5}$ 1757. Kadet $^{14}/_{8}$ 1772. Seclt. i Falsterske gev. Rg. $^{31}/_{12}$ 1777).

1775. 29 Mai. fordi han en Søndag Aften da han kom hjem ikke var gaaet den rette Vey igiennem Generalens[1]) Værelse men havde sneget sig ind ved en anden Port,
2 Timer Arrest.

Nr. 50. Cadet Peter Dan. Is. Castonier (født i Trankebar $^{5}/_{8}$ 1759. Cadet $^{27}/_{5}$ 1772. Sectl. i Jydske gev. Inf. R. $^{27}/_{8}$ 1777).

1775. 6 Sept. fordi han havde giort Allarm om Aftenen ved Vaske-Konens Vindue og havde kaldet paa lille Johanne som var Vaske-Konens Pige,
fik han Tamp ved Parolen.

Nr. 64. Cadet Fred. Chr. Mort. v. Bülow (født i Jylland $^{2}/_{9}$ 1761. Kadet $^{14}/_{8}$ 1772. Seclt. ved Jydske Inf. Rg. $^{10}/_{6}$ 1781).

1775. 6 Sept. fordi han om Aftenen havde siungen alle slags gemeene og for ham uanstændige Viiser ude for Vaskekonens Vindue og talte mange liderlige Ord til hendes Pige,
fik hand Stram-Bux.

Nr. 74. Cadet Carl Fred. Heldt (født i Rendsborg $^{25}/_{5}$ 1760. Kadet $^{18}/_{6}$ 1772. Seclt. i Norske Liv Rg. til Fods $^{19}/_{7}$ 1780).

1776. 4 Aug. fordi han imod Befaling sat med en anden i Gyngen,
4 Timer Arrest.

Nr. 82. Cadet Fr. Barth. Murarius (født i Slesvig $^{6}/_{8}$ 1759. Kadet $^{31}/_{12}$ 1772. Seclt. i Slesvigske gev. Inf. Regmt. $^{8}/_{7}$ 1778).

1776. 6te Mai. fordi han imod ofte giorte Befaling plurede paa Sahlen,
blev han med Tampen afstraffet og skal i 2 Maaneder ikke ud af Huuset.

---

[1]) Geh. Maj. Henrich v. Gude.

Nr. 83. Cadet Chr. Ulr. Sundt (født i Rendsborg $^{21}/_{8}$ 1766. Kadet $^{31}/_{12}$ 1772. Seclt. ved Falsterske Inf. Reg. $^{31}/_{12}$ 1783).

1774. 14 Mai. fordi han kom Urin i Cad. Næglers Seng, af Morten med Riiset afstraffet.

Nr. 88. Cadet Mogens R'osenkrantz v. Mund (født i Jylland $^{11}/_{10}$ 1760. Kadet $^{14}/_{7}$ 1773. Seclt. i Fyenske Inf. Regmt. $^{6}/_{2}$ 1783).

1774. 3 Jnni. fordi han havde pisset i sin Seng, med Riiset afstraffet.

Nr. 103. Cadet Ole Lücke v. Rasbeck (født i Norge $^{11}/_{2}$ 1762. Kadet $^{20}/_{4}$ 1775. Seclt. i Oldenborgske Inf. Rg. $^{11}/_{6}$ 1783.)

1775. 21 Decb. fordi han lod sit Vand paa Kammeret om Dagen,
Fik han ingen Mad om Middagen.

Nr. 110. Cadet Hans Henrich Rode (født paa Frederikshald $^{14}/_{9}$ 1767. Kadet $^{15}/_{2}$ 1776. Seclt. ved Kongens Regmt $^{31}/_{12}$ 1784).

1777. 15 Marts. fordi han tredie Gang havde gjort sig ureen i Sengen.
Afstraffet med Strambux.

12.

Et Brev fra Fouché angaaende Jens Baggesen.

Meddelt af Cand. phil. A. Abrahams.

Originalen til dette interessante Brev eies af Etatsraad Abrahams. Der findes ingen Adresse paa Brevet, men det er rimeligvis skrevet til den danske Gesandt i Paris, Geheimeconferentsraad C. W. Dreier. Det er skrevet paa en Tid, da man i Paris har formodet, at Baggesen vilde vende tilbage til Kjøbenhavn, og da »de politiske Forhold og navnligen det Opsyn af det franske Politie, som Baggesen i lang Tid var underkastet uden hans Vidende, forhindrede deels hans Breves Ankomst til deres Bestemmelse, og deels Modtagelsen af Svar paa disse.« I. Baggesens Biographie, IV, S. 25.

Paris le 20 Maj 1809.

Je dois, mrs, appeler vôtre attention sur le S: Gens Bagesen Litterateur Danois.

Cet individu étoit dans les premiers jours d'Avril d: à Heidelberg. On m'assure, qu'il proposa à un jeune Alsacien,

qui se trouvait à cet époque dans la même ville d'entrer dans une societé, dirigée contre la france, dont les Membres, disoit-il, étoient dejà très nombreux, & pleine de courage & de devouement.

Le sieur Bagesen avoit une tabatière ornée du portrait de sa Majesté l'Empereur & Roi, qu'il montrait avec affectation, et l'on croit, que tous les associés en ont une semblable.

Je dois ajouter, qu'il est à ma connaissance, qu'une certaine portion des Lettrés et des Professeurs d'Allemagne et du Nord se sont unis dans une mesure hostile contre la france et ont cherché à propager leur animosité jusqu'aux bords du Rhin.

Vostre Excell. jugera sans doute que la conduite du S. Bagessen doit être surveillée avec soin partout ou il pourra se rendre.

Je prie au surplus votre Exl. de me communiquer les informations, qu'elle pourra se procurer sur cet individu et sur l'Association dont il paroit faire partie.

Recevez, Ms., l'assurance de ma
haute Consideration
Le senateur Ministre de la police gale
Fouché.

storiske Efterretninger om Slavs Herred (Ribe Amt).

Ved O. Nielsen.

Slavs Herred er oprettet 1552 og hører ikke til de ældgamle erreder, der er indrettede straks efter vore Forfædres Indvandring; edens disse endnu var omvandrende Stammer, betydede Herred n Flok på 100 eller 120 Mand. Dog må der være foregået æsenlige Forandringer med Herredsinddelingen i Tidernes Løb nder den mere lovfæstede Forfatning, der måtte sørge for n ligeligere Fordeling af Retsområderne; derfor er det kun dansk Herredsnavn, der er dannet efter et Folkenavn, medens e fleste har Navn af et Stednavn indenfor deres Grænse. et indvandrede Folk er kommet i stor Mængde, da det har rdrevet alle Spor i Stednavnene af det ældre Folk og således ynes at have indtaget dettes Boliger og givet dem Navn efter g, medens Folket selv gjordes til Trælle.

I Slavs Herred hørte den nordre Del, Grinsted og Grene Sogne, l Tyrild Herred i Jelling Syssel, det øvrige til Jerlev Herred Almind Syssel; det er altså fra disse to Herreder, vi skal beagte Egnens Bebyggelse og Samfundets Udvikling. De Byer, vis Navne ender på Sted, er uden al Tvivl ældgamle Hovededer og nogle af de først opbyggede Byer; de har vistnok ie Navn efter en Mand, en mægtig Høvding, hvis Familie og ndergivne har bosat sig omkring ham, og Byens Jordfællesab, der bestod til Slutningen af forrige Århundrede, er en dvikling og Fortsættelse af disse ældgamle Forhold. Grinsted, rhen Grimstath af Mandsnavnet Grim, var således vistnok det

først bebyggede Sted her. Når Familien udvidede sig, flyttede nogle ud i den store ubygte Omegn, der hørte under Staden og en slig Nybygd kaldtes Torp, hvoraf mange Byer nu har Endelsen rup. Disse Torper indrettedes igen til Byer efter Hovedstedets Forbillede, således er fra Grinsted Urup udgået. Herfra, ligesom fra Hovedstedet er vedblevet at udgå Nybygder, der har fået Navn efter forskellige Forhold, og endnu stadig dannes slige ny Navne.

Fra Jerlev Herred og vistnok fra Thorsted, Staden der var helliget Guden Thor, er vistnok som tidligst Nybygd udgået Vorbasse og derfra udskudt Hejnsvig med sit Gudehus, det gamle Hinghælswi, og derfra de øvrige. Mærkelige er de mange Navne i Herredet, der tyder på undergåede Skove, som Elkjær, Billund, Plovslund, Nollund, Eg, Almstok, Risbøl, Hellund, Trøllund, Donslund, Lundgård, og måske Vorbasse; disse Skoves Undergang må betydelig have forandret Egnens Karakter.

Nogen Sogneinddeling fandt ikke Sted i Oldtiden; Herredets Beboere samledes på Tingstederne ved Afgørelsen af retslige og folkelige Spørsmål og dyrkede Guderne i Fællesskab på Herredets Hov (Gudehus); derimod var Herrederne delte i 4 Fjerdinger, der vel også hver havde sit Hov. Et Spor heraf har vi måske i Hejnsvig, hvor der vel var Gudehus for Jerlev Herreds vestlige Fjerding. Ved Kristendommens Indførelse opførtes Kirkerne almindelig på de gamle Gudehuses Tomter, først på Herredets Tingsted og siden som Kapeller omkring i Herredet, vel derfor ofte ved de andre Hove, hvis Ejendomme er blevne lagte derunder.

Adam af Bremen siger om Jylland i det 11 Årh.: »Marken er ufrugtbar og alting synes øde undtagen de Egne, der ligger op til Vandløb, ti Jorden er saltagtig og består mest af lave, tomme Sletter. Og som hele Tyskland er bevokset med tætte Skove, så er Jyllands Jordbund dog endnu mere skrækkelig, så man skyr dets Jord, fordi der fattes Afgrøde, og dets Strandkant af Frygt for Sørøvere. Landet er derfor kun dyrket på få Steder og neppe bekvemt til menneskelig Bolig, men hvor Havet skyder sig ind, ligger meget store Stæder«. Denne Skildring af Landets Ufrugtbarhed er overdreven, men viser dog, hvor store Hedestrækningerne dengang har været og at mange af Byerne og Udbygderne må være fra en senere Tid. At der,

og det da i denne Egn, der nu er fuldkommen Hedestrækning, dog har været store Skove, viser de mange Stednavne, som ovenfor er nævnte. 24 Dec. 1577 blev det forbudt at Bønderne i Kolding og Skodborg Len byggede deres Gårde med Bulhuse, hvilket befordrede Ildebrand og var skadeligt for Skovene, men de, som byggede, skulde mure mellem Stænger eller slå med Ler[1]). 15 Avg. 1636 udstædtes kgl. Brev, hvorved der tillodes »vore og Kronens Bønder og Tjenere udi Slavs Herred boende, liggende til vort Slot Koldinghus, som er henved 10 Gårde, at må årligen her efter og indtil vi anderledes tilsigende vorder, istedenfor Skovsvin, som de efter Jordebogen giver til Landgilde, yde og levere ½ Rdl., hvorefter vor Lensmand på vort Slot Koldinghus, den som er eller herefter kommende vorder, sig har at rette og forholde«[2]). Mogens Juel til Juellingsholm fik 1579 2 G. i Grinsted Sogn i Mageskifte af Kronen, der ydede Skovsvin i Landgilde.

At her også har været meget større Bebyggelse i Middelaldren[3]), viser de undergåede Kirker, nemlig en ved Fitting og en ved Almstok, samt i de tilstødende Egtved og Ødsted Sogne en i Yding og en i Karbjerg; nu vilde 4 Kirker på disse Steder ikke behøves. Grunden til disses Ødelæggelse var den grulige Landeplage, den sorte Død, der hærjede Landet 1348—50, og om hvilken der fra Vorbasse haves det Sagn, at alle Beboerne uddøde på en gammel Kone og hendes Datter nær i Vorbasse. Men så kom en ung Bondekarl nordfra hertil, der ægtede Datteren uden Vielse og fra dem stammer den nuværende Befolkning. I denne Sygdom blev også 2 af nævnte Kirker øde, ti i en gammel Fortegnelse over Kirkerne i Stiftet er tilføjet ved Almstok og Karbjerg »desolata«, forladt, hvilket derimod ikke er Tilfældet med Yding, der vel nogen Tid endnu har holdt sig, Fitting Kirke nævnes her aldeles ikke, den er måske allerede før den Tid gået tilgrunde.

Som en Del af Jerlev Herred nævnes altså med dette Vorbasse og Hejnsvig Sogne nogle Gange i Historien. Ved et

---

[1]) J. Reg. I. 418.

[2]) J. Reg. IX. 180.

[3]) I Oldtiden har vist kun været liden Bebyggelse, undtagen i Byerne Vorbasse, Hejnsvig og Grinsted, da Egnen udenfor dem har meget få Gravhøje.

Forlig imellem Kong Erik Menved og Hertug Valdemar 1296, hvorved denne afstod Als, Ærø og Femern, forekommer følgende: »I Henseende til Jerlev Herred, Gamborg og Føns, da skal Hertugerne ske den Ret, som Brevene udsiger, der er i Kongens Forvaring; når Borgerne af Lybæk, Stralsund, Rostok og Vismar fremviser Hertugerne Kongens Bevis, hvorefter han har nedlagt hos dem 1600 ✗, da skal de overgive Kongen Kolding Amt med Bønder og Tjenere[1]).« Heraf synes det som om Kongen har pantsat »Kolding Amt«, det vil sige Almind Syssel, nemlig Andst, Brusk, Holmans og Jerlev Herreder til nævnte Hertuger, medens de tillige synes at have haft en særegen Fordring på Jerlev Herred. Hertug Valdemar var Kong Abels Sønnesøn og Indkomsterne af Jerlev Herred synes at have været en omtvistet Del af hans Fædrenearv, på hvilken Erik Plovpennings Datters Søn Hertug Erik, Søn af Kong Valdemar i Sverig, siden gjorde Fordring og som han fik sig tildømt med andet Gods i Danmark som sit Mødrenegods af Hertug Valdemar 1327[2]), dog med det Tillæg, at hvis nogen havde bedre Ret dertil, skulde denne Dom ikke være urokkelig. Under de forvirrede og retsløse Forhold, der siden indtrådte under Holstenerherredømmet under Grev Gert, er denne Dom vistnok bleven til intet og i alle Fald er Herredet indløst og indtaget af Valdemar Atterdag. Under Erik Menved har Beboerne vistnok deltaget i den store Bondeopstand 1313. Nogle misfornøjede Adelsmænd ophidsede den jydske Bondestand i den sydlige Del af Jylland, der greb til Våben og gik til Viborg Landsting, hvor de med oprette Faner og Avindskjold lod dem bøde med Liv og Gods, der ikke havde fulgt dem. Kongen sendte sin Drost imod dem, men han blev slået ved Kolding, hvorfor Kongen selv med en stor Krigsmagt drog herover og Bønderne faldt straks tilføje og tingede med Kongen, således at de skulde opgive, hvem der havde ophidset dem; de oprørske Sysler Harde, Varde, Jelling, Almind (og Løversyssel) skulde stifte et Alter i Kolding for dem, der var blevne dræbte i denne Fejde, Kongen skulde 4 År oppebære Kirketienderne, af hver Plov skulde i 2 År gives en vis Afgift,

[1]) Hvitfeld 308. Suhm XI. 220.
[2]) Hvitfeld 439.

og af hver Mark Gulds Jord[1]) til evig Tid en Skæppe Rug årlig, hvilken Skat kaldtes Guldkorn, af hvert Herred gives 9 Heste, og hvert Syssel skulde med sit Segl forsegle dette Forlig. Desuden skulde Bønderne hjælpe til med at opføre ny Fæstninger og love aldrig mere at opsætte sig mod Kongen eller bære Budstikke imod Kongens Lensmand, foruden flere mindre Bestemmelser[2]). De Sogne her i Herredet, der hørte til Jerlev Herred, stod under Almindsyssels Lensmand, de under Nørvang Herred hørte til Jelling Syssel, ti endnu på den Tid var Landet delt i Sysler, hvoraf siden Lenene og Amterne fremstod.

Her led Bønderne kun den Skade, at de fik Skatterne forhøjede, og endnu længe bevarede de jydske Bønder deres Selvstændighed, deres gamle Sæder og uafhængige Ånd. Anderledes gik det i Grevefejden, da Skipper Klemens oprørte Almuen til Fordel for den fangne Kong Kristjern den Anden. Thi da Kristjan III havde slået Bønderne og fanget Klemens, holdt han hård Rettergang, idet han 1535 fradømte Bønderne Liv og Gods, ikke alene dem, der havde været med, men alle i hvert Herred, hvor der havde været Oprørere, og som ej kunde bevise det modsatte. Livet kunde de løse for Penge, men ej kunde løskøbe deres Gårde, der fra den Tid blev Fæste. Her i Herredet må få have været istand dertil, ti i det 17de Årh. finder vi her kun nogle enkelte Selvejere, hvilket tyder på, at Egnen da var bleven fattig. At Beboerne her har undergået denne Skæbne, hvorom vi ellers ingen udtrykkelige Vidnesbyrd har, bevises af den store Mængde Jordegods, som Kronen ejede her 40 År senere.

Ved et kgl. Brev af 18 Avg. 1552 oprettedes Slavs Herred: »Gör alle vitterligt, at efterdi der fandtes nogle vore Undersåtter udi Kolding Len, som havde langt til deres Herredsting og os elskelige Iver Krabbe, vor Mand, Tjener og Embedsmand på vort Slot Koldinghus, har derfor efter vor Befaling taget 4 Sogne, som lå langt fra Herredstinget og gjorde deraf et Herred,

[1]) En Mark Gulds Jord var det samme som en Helgård eller en Gård på 12, 13, 14 Td. Hartkorn omtrent. Et Bols Størrelse var meget forskelligt, idet at man både har Bol på 1¼ og 5¼ Mark Guld. I senere Tider var Bol det samme som ½ Gård eller mindre, men da står det istedenfor »Bolig«. [2]) Hvitfeld 367.

som skal kaldes Slavs Herred, da har vi af vor synderlige Gunst og Nåde undt og tilladt og nu med dette vort åbne Brev under og tillader, at vore Undersåtter, som bor udi de 4 Sogne, som for^ne Iver Krabbe har tillagt at søge deres Ret til Slavs Herredsting, må herefter, til så længe vi anderledes derom tilsigende vorder, holde for^ne Slavs Herredsting for deres Herredsting og der at holde Sandemænds Ransnævning og anden Ret, som der holdes til andet Herredsting udi vort Land Nørrejylland«. Esrom, Torsdag næst efter vor Fruedag[1]). Det ny Herred hørte under Koldinghus Len, indtil det 20 Maj 1584 henlagdes til Bygholm, men 31 Avg. 1593 kom det atter under Koldinghus og 1792 under Ribe Amt. Tingstedet må være sat ved Gården Slav, hvorefter Herredet har fået Navn.

De Bønder, der tilhørte Kronen, førte en tålelig Tilværelse, idet de ikke var besværede af Ægt og Hoveri, når de ikke bode nær ved et kgl. Slot[2]); derimod gik Standen meget tilbage under Fredrik II, der sluttede mange Mageskifter med Adelen, der således fik Gods samlet omkring sine Gårde, til hvis Drift nu Bondens bedste Arbejdskraft udfordredes. Hvor meget Kronen ejede her i Herredet, ses af et betydeligt Mageskifte den gjorde med Ribe Domkapitel 27 Marts 1579, hvorved Kapitlet fik foruden Gods udenfor Herredet: 2 Gårde i Morsbøl, 4 Gårde i Nollund, 1 G. kaldet Vester Slav, 1 G. kaldet Øster Skjoldbjerg eller Knurborg, 1 Gård kaldet Vestervig, 3 Bol i Vorbasse By, 1 Gård kaldet Falkflod eller Klink, 1 Bol i Bolding[3]). Disse Gårde gav næsten alle en Afgift kaldet Dyrskøthold, der gaves til Underholdning for Kongens Jægere, hvilket viser, at Jagten her ikke var anset for ringe. 1610 ejede Kronen her 3 Gårde og 3 Gadehuse i Vorbasse, 1 G. i Fitting, Skjødebjerg Gård, 1 G. i Almstok, 1 G. i Grenekrog, Elkjær Gård, 1 G. i Plovslund, 1 G. i Grinsted, 1 G. i Modvig, 1 G. i Lofte, 1 G. og 1 Bol i Nollund, 1 G. i Hejnsvig.

Ved det Indfald, som den tyske Kejsers Tropper gjorde

---

[1]) Reg. o. a. Lande V. 398.

[2]) 1591 fik Lensmanden Erik Lange på Bygholm en Irettesættelse af Kongen, fordi han havde ladet flere af Kronens Bønder i Slavs Herred gøre Ægt og Arbejde til en Gård, hans Moder Anna Gjordsdatter havde opbygget.

[3]) J. Reg. II. 451.

her i Landet 1627, led også denne Egn meget, hvilket ses af, at da der 1 Okt. 1629 blev påbudet en Pengeskat, ifølge hvilken 10 Selvejere skulde lægges sammen i Lægder og give 20 Rdl. og 10 Fæstebønder ligeledes udrede 10 Rdl., således at den rige hjalp den fattige, hvorfra alene Adelens egne Ugedagstjenere undtoges, der gjorde Arbejde til dens Gårde, var en stor Mængde ikke istand til at betale Skatten. Her var da ialt 84 Fæstebønder, der ikke var Ugedagstjenere. Om Byen Vestervig, der da tilhørte Niels Krag til Trudsholm, hedder det i et Tingsvidne fra samme År: »den By Vestervig ligger nær ved den store Lande-Alfarvej, og Landets Fjender og Krigsfolk har taget fra dem deres God og Gods, Korn og Kreaturer, så de Mænd og Folk er deraf nu forarmede og ikke de kan nu formå at udgive deres Landgilde eller Pengeskat, som de har kunnet tilforn[1]).« 3 Mænd i Herredet var faldne i Hænderne på Oberstløjtnanten i Vejle, der havde sat dem i Rådhustårnet, hvor de forat frelse Livet måtte love en Afgift af 4 Rdl. og en god Okse af hver Gård i Herredet, hvilket de dog for en Del selv synes at have måttet udrede[2]).

Ved det svenske Indfald 1644—45 blev Herredet ligeså forarmet, næste År kunde 25 af Bønderne ikke betale Skatterne, hvorfor der 1647 optoges Tingsvidner om deres Armod. Således hed det om en Mand i Grenekrog, »at han var så fattig og forarmet en Mand næst forgangne År formedelst de svenskes fjendlige Indfald, som ham slet og aldeles ruinerede og forødte, for han bode på en landfar Vej, så at Fjenderne tog hans Fæ og Bæster bort og ødte hans Korn«. Om 2 andre i Grenekrog, 3 i Hinnum og en i Elkjær lød det, »at de bode på en Adelvej for Fjender og blev røvede og fratagne deres God og Gods«, og om en Enke i Loft »at hun er så fattig forarmet Enke både formedelst den fjendlige Rømmen og hendes Mands dødelige Afgang og Sygdom på hendes Fæmon og Kvæg, Heste og Hopper, som er bortdøde i forrige År, iligemåde hendes egen Sygdom[3])«.

Den værste Ødelæggelse, Jylland og dermed dette Herred

---

[1]) Lensregnskabet.
[2]) Vorsaae i Hist. Tdskr. II. 165.
[3]) Lensregnskabet

nogensinde har undergået, var dog vist den i Krigen 1657—60. I en Indberetning, som Grinsted Sogns Beboere if. kgl. Befaling indgav 11 Okt. 1660 om deres Lidelser i Krigen, findes følgende, efterat der er omtalt, at der ikke kan gives nogen nøjagtig Underretning, »eftersom en stor Part af Folket udi denne store grasserende Sygdom er bortdød«:

Dog så meget kan vi vide og opskrive: Først blev vi af Svenskens Krigsfolk overfaldne, måtte da udi nogle Uger rømme af vore Huse for deres Overvold og Parti og Plyndring, så fik vi Indkvartering under Grev Jakob Oberst Hestvig og Kaptejn Hamlto(?), fik af deres Soldater til Sognet 10 Karle og havde med sig 13 Heste, som vi holdt med Kost og Foder og var vi samme Officerer og deres Folk undergivne til Kvartér 10 ganske Måneder, måtte vi give dem udi samme 10 Måneder både til Skat og »Soluari« (ↄ: Salvegarde) Penge af Grinsted Sogn, som kan eragtes Penninge 1014 Rdl., Korn 37 Td., 4 Nød, 40 Læs Proviant, som blev ført til Svenskens Lejr, som stod ved Bredstrup; derforuden plyndrede og tog af vort Sogn 44 Heste og Hopper, 61 Nød, 257 Stk. Får og Geder foruden andet Penning, Sølv, Klæder, Korn, Fetalje, Kobber, Tin, Messing, Høns, Gæs, Svin og meget andet, som vi ikke egenlig kan vide at opskrive, derforuden skød de 2 Danemænd ihjel udi Grinsted Sogn.

Der vi så havde været Fjenderne, som var Svensken, undergivne over 1 År og 10 Uger og de måtte vige og blev jagne af Jylland, kom til os Polakker, Brandenborgere og de kejserlige, som var os meget hårde og ubarmhjertige Gæster. Kom vi da først under en Ritmester af de kejserlige af det »vemesk« Regiment en Månedstid, måtte give ham af Sognet 100 Rdl., 60 Td. Korn, 2 Td. Øl og 2 Heste og havde vi 10 af hans Ryttere til »Soluari« i samme Måned med 15 Heste, holdt dem med Kost og Hestefoder, hvilket »Soluarj«, vi begærede af samme Ritmester for den store Parti og Plyndring, os hver Dag pågik.

Så blev vort Sogn »axenieret« en polsk Oberst, som lå til Kvartér ved Horsens (»Horns«), som havde vort Sogn til Kvartér udi 6 Måneder og havde vi 15 Polakker af hans Ryttere med 24 Heste udi samme 6 Måneder, måtte holde dem med Kost og føde deres Heste med Korn, som var os hårde Gæster, der-

foruden gav vi ham Penge af vort Sogn 240 Rdl., 164 Td. Korn; der de så drog bort, tog disse fra os med Gevalt 60 Nød, 20 Heste og 4 Vogne, dertil pinede, bandt og slog os fattige Folk udi vort Sogn, for vi skulde vise dem det, som vi ikke havde og som er ynkeligt at opskrive.

Derforuden, der den kejserlige og brandenborgske Armé drog fra Ribe og nør i Jylland, gik en stor Part af dem igennem vort Sogn og havde der Natteleje, Regiment efter andet, som varede 1½ ganske Uge og da udbar og ødte alt vort Hø og Korn, torsket og utorsket, som vi havde i vore Huse, nedbrød en stor Part af vore Huse og det forbrændte med hvis Boslod, der var inde, udjagede os af vore Huse og Gårde udi stor Elendighed.

Over alt dette, der den brandenborgske og kejserlige Armé opbrækkede i Nørre Jylland og drog for Fredriksodde, Kolding og Haderslev at stå, så vel som en Månedstid tilforn og efter, da havde deres Folk i Parti, dog mest af de Brandenborgere, os så hårdelig plyndret og med Gevalt frataget af Grinsted Sogn: Først af en By ved Navn Eg 12 Heste, 70 Nød, 150 Stk. Småkvæg, nok af Urup og de Småhuse 5 Heste og 73 Nød, 220 Småkvæg, nok af Hinnum 80 Nød, 8 Heste, 600 Småkvæg, af Morsbøl 70 Nød, 14 Heste, 300 Småkvæg, af Jerrig 40 Nød, 4 Heste, 80 Småkvæg, nok af Loft 8 Nød, 6 Heste, 20 Småkvæg, nok af Dal 40 Nød, 12 Heste, Småkvæg 200, nok af Grinsted By 30 Nød, 9 Heste, 90 Småkvæg, nok af Horsbøl 23 Nød, 5 Heste, nok af Sønderby 27 Nød, 10 Heste, 60 Småkvæg, nok af Nollund 80 Nød, 10 Heste, 200 Småkvæg, hvilket forskrevne store og elendige Plyndreri eragtes at være en Summa på Heste og Hopper 95, på Fæ 541 Øksne, Køer og Ungfæ, på Småkvæg, som var Får, Geder, Lam og Svin, 1941 Stykker, hvorover vi fattige Folk da måtte nødes til at rømme af Sognet med Hustru og Børn til Lundenæs Len og der at blive udi 16 ganske Uger udi stor Elendighed geråndet. Der Marsken opbrækkede for Fredriksodde og drog længer bort, kom vi fattige Folk hjem til vore Huse igen. Kom vi så derefter igen under Polakker en 2 Månedstid, havde 2 Polakker til Kvartér med 2 Heste, holdt dem med Kost og Hestefoder; fik de ikke mange Penge, ti vi havde da intet at give dem.

Derefter på det sidste kom vi under kgl. Majestæts egen Kommissærs Folk, under en Kommandant ved Navn Henrik Herloff, som var af Hr. Oberst Krag hans Regiment, havde af hans Folk en Soldat udi 5 Måneder, gav ham hver Måned 12 Rdl., både til hans Herre og »Soluari« Penge, som var 60 Rdl. og holdt ham hans forsvarlige Kost. Af slig stor og langvarig Skatteudgift og Plyndreri Grinsted Sogn er så ganske forarmet, at en stor Part deraf stander øde og de, som sidder ved Husene, har ganske lidet til bedste.

Summa Summarum in alles: Penge 1414 Rdl., Korn 261 Td., Fæ 666 Stkr., Heste og Hopper 159, Får, Geder, Lam og Svin 2201, foruden den store Indkvartering, Proviants Udgivelse, som forskrevet står, siden Penge, Sølv, Klæder, Kobber, Tin, Messing, Svin, Gæs, Høns, Fetalje, Korn og meget andet, som blev plyndret, som ikke er opskrevet.

Om sin egen Skæbne har Præsten Kornelius Jørgensen optegnet:

Hvad sig min fattige Præstemands Tilstand i denne bedrøvelige Krigs- og Fejdetid anbelanger at angive, så kan jeg den Skade og Overvold ikke så vidtløftig, som det sig har tildraget, men så vidt antegne korteligen som efterfølger: Der Svensken kom først til os, blev jeg forjaget fra Hus 14 Dages Tid og da de imidlertid borttog hvis i mit Hus fandtes, Boskab og Husgeråd, opgravede Kister og Skrin, så meget der var, og blev mig 4 Heste og en Vogn med Kalk og Disk frataget. Siden der vi kom til Hus igen, fik jeg en Løjtnant af Filip Hestrigs Regiment ved Navn Hans Bechmand til Indkvartering og en Korporal på en langsomlig Tid, og eftersom jeg da ikke havde meget til bedste, gav jeg den eneste Okse, som jeg da havde, til Skat, siden gav mig af Medynk mange af de svenske Fæ og Heste, hvilke de allierede derefter borttog. Men der de brandenborgske, kejserlige og Polakkerne kom, blev jeg atter fra Hus jaget, indtil de fik Salvegarder hos den Ritmester af det »wemerske« Regiment, som før er omtalt og desmidlertid kom et Parti hårde og umilde Plynderryttere, enten de var kejserlige eller brandenborgske, véd jeg ikke, hvilke brød Kirkedøren op, udplyndrede Kirken og tog der fra mig i Korn, Klæder, Fetaljepenge og andet for 200 Dlr., foruden mit Hus de ganske udplyndrede afdrog mig mine Klæder, Sko, Hatten

af Hovedet, måtte så »fente« og låne hos hver, hvormed jeg mig kunde opholde. Derefter fik vi Polakker til Indkvartering, til hvilke jeg måtte give nogle Måneder 5 Rdl. om Måneden. Men der de omsider fornam, at jeg ikke havde at give, lod de mig forblive med Skatten, ellers måtte jeg tilvejebringe, hvad jeg kunde.

Der de drog bort fra os, kom de kejserlige og brandenborgske og forjagede mig med Sognefolkene fra Hus, og tog de fra mig 8 Heste og Hopper, 19 Stkr. Fæ og 100 Stkr. små »Krætter« (ɔ: Kreaturer), 2 store fede Svin, 3 Vogne, hvilket jeg havde samlet, en Del ved Lån og Borgen hos andre fremmede Folk, en Del ved mine fattige Sognefolks Hjælp, og var jeg med dem nogle Uger fra Hus, så jeg desmidlertid blev så ganske udplyndret, at min ganske Formue var i al Sandhed ikke en Daler værd, der jeg kom hjem igen, uden hvis arme Klæder jeg havde paa Livet. Gården som før var ringe, ødelagde de, så jeg fattige Mand sidder nu i en ringe Hytte i Gården så forarmet, at jeg intet havde til Levnedsmiddel, uden hvis de fattige mine Sognefolk af deres ringe Forråd mig hjælper. Gud sig derover forbarme. Dette så i Sandhed at være, bekræfter jeg med egen Hånd underskreven. Grinsted den 11. Okt. 1660. Cornelius Jørgensen Choren.

Fra Grene Sogn hedder det:

En rigtig Aftegnelse over Grene Sogn, hvad de har udgivet til Skat og hvad der er røvet fra dem og plyndret fra dem af Svenskens Folk, kejserlige, Brandenborgere, Polakker og hvad de en hver særdeles har givet til Skat og det rigtig opskrevet af 4 Danemænd, som har været der udi Sognet desmidlertid: da det første de svenske Folk kom her ned fra Fredriksodde, da fraplyndrede de os 43 Heste og Hopper fra, siden Klæder og andet Gods, hvad som i Husene fandtes, så ikke et Menneske kunde blive ved Husene i 14 Dage, siden lagde de Salvegarder hos os, og vi havde Skat til dem udi 9 Måneder og gav hver Måned 50 Rdl., er tilsammen 450 Rdl., og udi desmidlertid vi gav samme Skatter, lå der der udi Sognet 3 Salvegarder og bekostede de os både til Salvegardepenge, Kost og Klæder og til deres Heste i hver Uge 6 Rdl., bedrager sig udi en Summa 216 Rdl. Nok den Tid Fjenden blev opslagen, da gav vi Skat på ny til Svensken i 2 Måneder,

gav hver Mand til Skat 10 Rdl. og 4 Tdr. Korn, og desforuden Flesk og Kød, Smør og Ost for 4 Rdl.; nok siden om Jul, der de kejserlige og Brandenborgere og Polakkerne kom herned, de først ganske ødte og fordærvede og borttog alt vort Korn og Klæder og hvad, som i Husene var, spolerede og forbrændte og da borttog her af Sognet en 30 Nød, Stude og Kør, nok Heste og Hopper 44; derefter kom Polakkerne, de borttog her af Sognet 41 Nød, Stude og Kør og ødte og fordærvede alle de Bier, som fandtes nogensteds der udi Sognet, siden lagde de dem udi Kvartér hos os og vi gav Skat til dem i 8 Måneder og gav dem hver Måned 20 Rdl. til Skat og bekostede de os her foruden for Indkvartering; hver Måned bekostede de os til dem og deres Heste 16 Rdl., bedrager sig udi en Summarium 288 Rdl.; så om Pinsedagstide, der de drog fra os, da alle 3 Arméer stod her udi Lenet, da måtte hver Mand rømme fra sit Hus og Hjem, da borttog de kejserlige og Brandenborgere her af Sognet en 1400 Stkr. Får og Geder, henved en halvandet hundrede Nød, Stude og Kør, så der blev da ikke et levende Høved beholden og hvor som de kunde finde nogle Folk enten udi Moser og Moradser, da slog de og pinte dem at vise dem alt det de havde. Nok siden samme År om S. Martini kom Polakkerne igen, da de fattige få levende Folk var komne hjem til Husene og fået lidt Korn indhøstet og lagde sig udi Kvartér i 2 Måneder og gav dem i de 2 Måneder 96 Tdr. Korn og bekostede det os til dem, der lå hos os, på 24 Rdl., så vi fattige Folk den fleste Part fik slet intet Rug såt og somme fik lidet nok; kom her et Parti Ryttere nu i Sommer af Ritmester Grams til Lykstad under Øverste Gyldenløve hans Ryttere, den Tid de stod mellem Vejle og Kolding, og da med Gevalt fraplyndrede Jørgen Pedersen i Billund 10 Nød, Øksne og Kør og ynkelig slog og tribulerede ham og hans Hustru, Børn og Folk, så ingen af Landets Fjender var slemmere, hvoraf forskrevet er; han fik 2 Øksne igen i Kolding af Ritmester Grams Frue, som hun vilde have rejst synder på med fra Kolding, som er med Husfogdens Seddel at bevise, nok udi Vejle ved Borgemester Hans Svanes Hjælp bekom han en Okse igen af forskrevne Fæ. — 26. Okt. 1660[1]).

---

[1]) Dokumenter i Geh. Ark.

Af en Beretning fra 1767, der forhen er trykt, hidsættes følgende[1]: ½ Mil vesten for Hejnsvig By er nogle Sandbanker, nedenfor hvilke en Bæk løber forbi og som overalt er omgivne af Moser og Engbund, gennem hvilken kun de der var meget godt kendte, kunde finde Vej. Derhen flygtede Mændene fra Andsager ligesom også Beboerne fra Hejnsvig Sogn og fra Grinsted sønden for Åen med Koner, Børn, Kreaturer og rørligt Gods. De gravede sig ind i Bankerne, hvor hver Familie havde sit Hul med en fælles Indgang med en Pibe eller et Trækhul for Røgen og en fælles Skorsten opført af rå Sten. (I Indgangen til Hulen var 2 Stolper med Kløfter ovenpå, på disse et Stykke Træ som en Skorstenshammer, på en af de kløftede Opstandere var hængt en Dør, o. s. v., således beskriver Præsten Klavs Hågen Stedet, der kom til Kaldet 1728 og af hvis Beretning Fortællingen er tagen.) Bønderne var væbnede og skiftedes til at holde nøje Udkig. Men en vis Peder Spillemand fra Hejnsvig forrådte dette afsides Skjul til en lille Trop af 8 svenske Ryttere og tjente dem som Vejviser gennem Moserne; de kom også bag på Forposten, som netop fik Tid til at affyre en Bøsse som Signal. Bønderne styrtede ud af Hulerne og fældede i første Salve de 7 af Fjenderne. Også den 8de, som flygtede, blev indhentet og dræbt, som også den forræderske Spillemand, hvem Bønderne nedgrov i en Sandbanke ved Søgård. — At Bønderne i denne Krig nedgrov sit Sølvtøj i Jorden, har man et Bevis på i det Fund, der 1867 gjordes ved Gravning af et nyt Åløb i Plovslund, af en lille Sølvskål med bladformet Håndtag, hvorpå står Eske Pedersen M. N. G., 2 Sølvspiseskeer med samme Navne og Årstal 1651, nogle Sølvknapper, Dupper og Maller samt 108 Mynter fra Kristjan IV.'s og Fredrik III.'s Tid. Det er rimeligt, at Ejeren heraf er bortdød under den store Smitsot under Krigen, hvorved Skjulestedet er gået tabt.

I en Jordebog over Kronens Gods 1660—61 i Koldinghus Amt findes følgende om Kronens Gods i Vorbasse: 1 G., Husene ruinerede, ingen Sæd; 1 Hus øde, ubesat; Fitting 1 G. Husene ruinerede, ingen Sæd; Almstok 1 G. Husene nogenledes ved Magt; Løvlund 1 G. nogenledes ved Magt, ingen Sæd;

[1]) Efter Adlers Program fra Ribe 1838 S. 31.

Grenekrog 1 G., Halvparten afbrændt, Halvparten ved Magt; Plovslund 1 G., Husene nogenledes ved Magt, men ikkun Rugsæd; Grinsted 1 G. som Præsten har og istedetfor skal give Landgilde af Anneksgården, dog nu øde. De 3 første Gårde var endnu øde og ubesatte 1668, de 5 næste blev i Løbet af Året igen bortfæstede[1]).

På Grund af de store Skatter, som de følgende År blev pålagte, tildømtes 1678 Kongen for Restanser 23 Gårde i Herredet. I nogle Indberetninger fra Præsterne 1690 i Ribe Stiftsarkiv om deres Indtægter findes, at i Grinsted Sogn var der 129 Tdr. Hartkorn Helgårde, 16 Bolshuse og en lille Mølle. I Hejnsvig Sogn var tidligere 13 Gårde, men nu få ved Magt, 7 Bolshuse, hvoraf kun 1 ved Magt. I Vorbasse var Ofret til Juledag 10, Påske 9, Pinse 9 Sletdaler og uvist Offer 3 Sletdaler. Tidligere var der 28½ Gårde, 4 Bolshuse og 18 Gadehuse i Sognet, men nu kun 12½ G. ved Magt, der kunde give Tiende, 6 forarmede og færdige til at tigge og 9 ganske øde siden Krigstiden i 30 År, af Bolshusene var 1 ved Magt, 1 forarmet, 2 bleve ganske øde i den daværende Præsts Tid; af Husene var 3 ved Magt, 15 bleve ganske øde i Præstens Tid, Tienden, der før var 20 Ørtug, var nu kun mellem 12 og 16 Tdr. I Grene Sogn var kun 4½ Gård ved Magt, 7½ forarmede, den meste Del havde denne Vinter gået at tigge, Tienden, der før var 10 Ørtug, var da kun 5—6 Tdr. 22. Juli 1690 havde Lynild slået ned ½ Mile derfra og opbrændt Heden og Tørvejorden indtil 2 Mile østen derfor, så Præsten havde ingen Tørvejord at græsse på uden lidt forgravet Klynemosejord.

Ifølge Matriklen 1662 var i Grinsted Sogn 1 Hovedgård, 28 Gårde, 13 Bol, 1 Hus, 1 Mølle, deraf var 9 hele, 3 halve Gårde, 1 helt og 2 halve Bol øde, i Grene Sogn 19 Gårde, 2 Bol, deraf 5 hele, 4 halve, ¾ Gårde, 2 Bol øde, i Vorbasse Sogn 1 Hovedgård, 47½ G., 11 Huse, hvoraf 18 hele, 6 halve G., 10 Huse var øde[2]), og i Hejnsvig Sogn 14 G., 4 Bol, 1 Hus, 1 Mølle, hvoraf 6 hele, ¾ Gårde, 1½ Bol, 1 Hus øde.

Ved Reskript 13. Marts 1688 blev Slavs, Andst og Jerlev

---

[1]) Amtsregnskabet.

[2]) Ifølge Tingbogen var der 1663 17 hele, 3 halve Gårde og 1 Bol aldeles øde, uden Beboelse og uden Sæd og Avl. Vorsaae i hist. Tdskr. II. 251.

Herreder samlede til 1 Jurisdiktion, og Tinghuset blev bestemt at skulle opføres mellem Thorsted og Verst Kirke og Jerlev Herredsfoged Bertel Jensen Krog blev det for det hele. Tingdagen bestemtes til Fredag. 14. Avg. 1715 blev Thomas Ebbesen Herredsfoged, han købte Embedet af Kongen for 200 Rdl.

Siden den sidste Svenskekrig havde en stor Del af Jylland været forarmet og mange før bebyggede Steder var ikke efter den Tid komne i Stand igen. Det var derfor ej underligt, at Opmærksomheden blev henvendt på at fremkalde Hedens Opdyrkning, skønt den Måde hvorpå det skede var så bagvendt som muligt. 1757 dannedes et Aktieselskab i dette Øjemed i København, men dets Forslag viste sig ugørlige for de af Regeringen tilsatte Kommissærer. En af disse, Etatsråd Hans de Hofman til Skjerrildgård udarbejdede en anden Plan og denne fandtes udførlig, hvorpå han blev Medlem af en ny Kommission 1759, idet Legationssekretær Morits i Frankfurt på Regeringens Vegne især fra de rige Egne i Pfalz havde ladet en 300 tyske Familier, der var blevne ødelagte under Krigene i Tyskland, rejse herind; de lokkedes ved gode Løfter om Skattefrihed i 20 År og andre Fordele. Da de kom til Frederits 1759, var intet gjort for dem, de måtte indkvarteres hos Borgerne, senere i en Kaserne og nu først måtte Regeringen tage en Bestemmelse om, hvor den skulde vise dem hen; først tænkte man på at købe Herregården Skåphuset med dets Gods i Ringkøbing Amt, men senere kom man til den Bestemmelse at bygge til dem i de usleste Hedeegne, i Alheden og på Randbølhede, skønt der var god Hedejord nok andre Steder. Da der skulde bygges i adspredte Gårde, gjorde de sig opsætsige, de vilde bo i store Byer, som de var vante til hjemme, hvilket Kommissjonen måtte bøje sig for. Disse stakkels Mennesker kom da i Somren 1760 ud på deres usle sandede Heder. I Vorbasse Sogn fik de den forrige By Knurborg, der da var aldeles øde, den kaldtes nu Fredriksnåde, den også øde By Skjoldbjerg, der fik Navn af Nedre Moltkenberg, samt Kolonien Fredrikshåb i Randbøl Sogn.

Til Fredriksnåde kom alle Katholiker, til Fredrikshåb Reformerte og til Moltkenberg Lutheranere. I de første År havde man godt Håb; som et Bevis paa Koloniernes Tilstand med-

deles her en Indberetning fra Forvalter From af 31. Dec. 1762, Koloniernes Blomstringstid:

»Fredriksnåde. Beboerne i denne By, som alle er katholske, har i Sommer vist sig meget stræbsomme med at pløje og opbrække af de dem tildelte Agre, så og ryddet og bortført den derpå stående Lyng, og ført samme i deres Gårde til Forrådnelse og Gødskning. Høsten er ej udfalden så fordelagtig, som man havde ventet sig, i Henseende den overmåde stærke Tørke, som var i Foråret. Enhver Kolonist har ikkun indavlet 12 Skp. til 2 Tdr. Rug og 8 til 12 Skp. Boghvede, der for disse Beboere gør ungefær 35 Tdr. Rug og 25 Td. Boghvede. Derimod har enhver Familie i dette År såt 2 Tdr. Rug, ja nogle 20 Skp., dels i Gødeland og dels i Boghvedeland, som alt tegner sig til god Fremvækst. Deres Haver lykkedes meget bedre end nogen kunde tænke, omendskønt Regnen udeblev så længe; de har alle fået overflødige Havevækster af alle Slags og den hvide Kål er i Særdeleshed meget skøn fremfor andet; der har imellem været det Hvidkålshoved, som vejede 9 til 10 ℔, foruden prægtige Grønkål, Gulerødder, Roer, Rædiker og andre Vækster, som ej i nogen Købstad kunde være bedre og neppe så godt, item »Pateter«, da en Beboer har indavlet efter 6 Skp. Sæd over 20 Td. Tobakken er godt tagen til Fremvækst på de Steder, hvor samme kunde have lidt Skjul, men hvor den stod lige for Vestenvind, blev den ej til noget. Bygningerne, Vånings- og Ladehusene er nu ganske færdige, de sidste klinede af Riberhus Amts Bønder i dette Efterår; Kvægsygen har ej endnu ladet sig ytre i denne By og Extraskatten svares månedlig med 4 Rdl. Fredrikshåb. Disse Beboere, som er reformerte, bør virkelig at have Berømmelsen fremfor alle de andre Kolonister for deres Stræbsomhed, ti de er aldrig ledige for Arbejde; om Somren, så tidlig Dagen fremkommer, er enhver i fuldt Arbejde på Heden og den ene agter at ville for den anden med deres Agerdyrkning, som alt tegner sig godt, foruden at de og lever mere endrægtelig sammen end de andre. Rug har de ikke indavlet i dette År og ganske lidet Boghvede, nemlig til hele Byen 8 Td. 1 Skp. 2 Fd., men har opbrækket en anselig Del Agerjord, der ligger til Forrådnelse. Enhver Familie har opbrudt 3 lange Agre à 560 Alen lang og 25 Alen bred og 7 korte Agre, samt såt, nogle 2 Td.,

1¼ Td. og 1 Td. Rug, ligesom Jorden dertil har været bekvem. Haverne i denne By har været meget bedre end ved de andre Kolonier, alle Ting er blevne fuldkomnere, der også tildels kan tilskrives Beboernes Koners Vinskibelighed, siden de har båret nogle 100 ja 1000 Tønder Vand i Haverne i den stærke Tørke. Af alle Sorter Havevækster, nemlig Bønner, Ærter, Salat, Gulerødder, Roer, Rædiker, Grøn- og Hvid-Kål, item »Catofler« har de haft i stor Mængde, så tilstrækkeligt, at de fodrer deres Stude og Kør dermed daglig imellem Hø og Halm. Tobakken har tegnet sig så profitabel, at Kolonisterne siger aldrig at have set den bedre, når den stærke Vind ej fordærvede den. Kvægsvagheden vides ej endnu noget af. Alle Vånings- og Ladehusene er færdige uden alene Midtgavlene, som ikke er påslagne af Mangel på Håndværksfolk. Extraskatten svares månedlig med 7 Rdl. 3 Mk. Moltkenberg. Forestående Kolonister, som alle er Lutherske, har i dette År opbrækket ialt 4 små og 3 store Agre, bortført de derpå værende mangfoldige store Kampesten, som på denne Bys Ejendom er meget flere end ved de andre Kolonier. Enhver Familie har såt 12 Skp., og nogle 2 Td. Rug i Gøde og Boghvedeland, som tegner sig til god Fremvækst. Rug har de ikke indavlet, men hver Familie 1 Td. Boghvede, som gør for denne By 26 Td. Haverne var i dette År temmelig gode. Beboerne har indavlet en anselig Del Havevækster af alle Slags, som ved de andre Kolonier er anførte. Iblandt andet extraordinært Würtzingen- og Blom-Kål og Andifkensalat, hvoraf mange kgl. Betjente såvel her på Heden som andre Steder har set og spist af forbemeldte Vækster, ja nogle i Holsten boende kurieuse Mænd har ladet Würtzinger Kål og Andifkensalat hente her på Heden forat spise den, siden de forestillede sig aldrig, at deslige Vækster kunde gro i Hedejord; mens de har måttet tilstå, at på andre Steder i Tyskland, hvor de samme har bekommet, ikke nær har været så god og delikat som denne, hvilket satte dem i største Forundring og bad indstændig, at dem nogle Frøkorn måtte forundes, som og er sket. Alle Våningshusene er færdige undtagen til 2 Familier, hvortil har manglet Håndværksfolk og Materialier, det sidste i Henseende til den stærke Durchmarsch, som er gået igennem Landet i dette År, hvilken har forårsaget Ophold med Materialiers Befordring, men Snedkerne står hver

Dag og arbejder på Lofter og Døre, til de bliver færdige. Ladehusene er færdige som ved Fredrikshåb. Den almindelig grasserende Kvægsvaghed kom først, desværre, til denne By, hvor der er bortdød 18 Kør, 16 Stude og 2 Ungnød, men blev i Behold, som gik Sygdommen igennem, 10 Kør og 36 Stude. Der var de Kolonister, som holdt Liv i deres Stude i 8 Dage med varm Ungvin og Rugbrød foruden mange andre Medikamenter, som blev brugte, men hvilket der var det bedste, vides ikke uden Malurtvand. Extraskatten svares månedlig med 6 Rdl.«

I Fredriksnåde var da 20 Mænd, 20 Koner og 28 Børn, i Fredrikshåb 40 Mænd, 38 Koner, 81 Børn, i Moltkenberg 25 Mænd, 27 Koner, 57 Børn, 3 Karle, 2 Piger. I hver By oprettedes Skoler og for Gudstjenesten sørgedes, idet de katholske og reformerte hørte under Præster i Frederits og de lutherske under Præsten i Vorbasse, der lønnedes med 100 Rdl. Da Fredrik Lorentzen 1777 beskikkedes til Præst her, blev der tillige pålagt ham at betjene de tyske Kolonister i deres Modersmål; det Kirkeanlæg, der var påtænkt ved Moltkenberg og hvortil Pladsen var udset, og Kirkegård, hvor nogle ligger begravne, indrettet, blev dog ikke til noget. Det var imidlertid vanskeligt at bestyre denne konstige Indretning, og Folkene, der havde håbet på bedre Kår end det sure Arbejde med ringe Udbytte, der her blev dem til Del, blev snart kede af Opholdet her, og da der gjordes dem gode Løfter fra Rusland, drog de fleste bort i Efteråret 1765 og danske Bønder kom i deres Sted, der fik 20 Års Skattefrihed. Det Gavn, de gjorde for de store Summer der udøstes til dem, var, at de lærte Folk Havedyrkning og indførte Kartoffelavlen. Deres Steder var først alle lige store, men nu inddeltes Kolonierne i hele og halve Gårde, samt Huse med 1 til 2 Skp. Land, ligesom i de gode Egne, men uden at det kan ses til hvad Nytte.

I Fredrikshåb var 4. Jan. 1766 6 Tyskere, i Fredriksnåde 5 og i gamle Moltkenberg 1 tilbage. I dette År opstod Ny Moltkenberg af 2 Gårde, der flyttede ud fra Moltkenberg, der ikke kunde underholde flere Beboere[1]). På Frosts Tid (if. hans Beskrivelse af Vorbasse 1819 S. 46) var Beboernes Forfatning

[1]) Disse Efterretninger er tagne af Dokumenter i Rentekamrets Arkiv. Flere Oplysninger i Dansk Atlas V, 874 flg.

endnu tålelig god, da de var fritagne for adskillige Byrder og for Tiende, uagtet han beretter, at deres Agerjord i det hele er mådelig, Englodden og Græsningen ringe. Efterat de nu for endel År siden er blevne Selvejere, er det gået betydelig tilbage, da de ikke formår at betale Skatterne og man kan idetmindste et enkelt Sted se Huse, der falder ned uden at blive opførte igen.

Præsten From i Vorbasse meddeler i sin Indberetning til Oldsagskommissjonen følgende om Kolonisterne: »De fleste som kom dertil, vare Tyskere, der, som Kirkebogen udviser, avlede en stor Mængde Børn, men som forresten vare Folk, det ej havde været værd at hente langvejs fra. Mange af dem endte deres Dage i Slaveriet og Resten kom tilbage, hvor den var kommen fra. Kolonierne bebos nu for det meste af indfødte, som ere vel tilfredse med deres Skæbne og aldeles ingen Lyst viste til forandrede Kår, da deres Fæstesteder i Somren 1822 bleve dem tilbudte som Ejendom. Den eneste Familie af de indkaldte Kolonister, som endnu er tilbage, er den Øehlenschlägerske fra Pfalz. En aldrende Kone af denne har fortalt, at hun fra sin Barndom kan huske, at der straks efter at Kolonierne vare anlagte, kom en Del høje Herrer fra Hovedstaden forat tage dem i Øjesyn. Kolonisterne anrettede så godt et Måltid, som Omstændighederne tillode og Bordet var ganske vel besat. Men Gæsterne begyndte ej at spise og da en af Kolonisterne spurte, om der manglede noget ved Bordet, sagde man, at de ganske havde glemt Brødet. Ja, Brød, svarede hin, det er netop det, som vi savne her. Og der blev sørget for dem.«

Slavs Herred har nydt den Hæder at være Stedet, hvor en af de få Småsejre i den sidste ulykkelige Krig overgik vor Hær. 29. Feb. 1864 holdt 3dje Dragonregiments 5. Eskadron under Ritmester Moe Hestemønstring i Vorbasse og blev overrumplet af et westfalsk Husarregiment, der havde angrebet de få Mand, der var ved Skjødebjerggård, men den tapre Løjtnant Sauerbrey ilede hurtig til Stedet, samlede sine Folk og jog den fjendlige Overmagt på Flugt ved Skjødebjerggårds Plantage efterat have taget 34 Mand tilfange. Af vore Folk blev 7 sårede og 4 fangne ved Overrumpling[1]).

[1]) Om Kampen findes en udførlig Beretning i Tidsskrift for Krigsvæsen, Ny Række I, 30—46.

Herredet er det dårligst befolkede i hele Landet, idet det kun har 3 Mennesker på hver 100 Td. Land.

Sognene er: Grinsted, Grene, Vorbasse og Hejnsvig.

Grinsted Sogn.

Grinsted Sogn har Navn efter Byen Grinsted, der i det 14. Årh. og senere skrives Grimstath, og betyder Manden Grims Sted. Sognet består af vidtløftige Hedestrækninger og det er egenlig kun Grinsted Å, der har frembragt nogen Frugtbarhed, ti langs ad denne findes ret gode og frugtbare Jorder, der gør et smukt Indtryk i Modsætning til Hedens sorte Farve.

Nordøst for Kirken ligger Højen Abildhøj, ved Løvlund findes et Par Høje.

I Indberetningen til O. Vorm 1638 siges, at i dette og Grene Sogn findes hverken Ler eller andre Sten, end de der hentes fra andre Steder.

1664 var Sognets Hartkorn 166 Td. 7 Skp. 1 Fd., nu 195 Td.

Byer og Gårde.

Grinsted, forhen Grimstath, Grims Sted, derfor urigtig skrevet Grindsted, bestod 1651 foruden Præstegården af 1 Gård og 1 Bol, der tilhørte Grev Kristjan Ranzau til Breitenburg, der også ejede andet Gods i Herredet og på Randbøl Hede indrettede 2 store Fårehold af meklenborgske og lüneborgske Får, der blev ødelagte i Krigen 1658—59[1]. 1453 solte Esge Jensen Frydman af Fowerskedæ, Væbner, til Tymme Nielsen til Stensballegård og Høvedsmand på Kolding, sit Arvegods efter sine Forældre, nemlig Gods i Mørdorpp (Mørup), Amelundh, Grynsted og Grenæ, »med al min Rettighed, som jeg har i al Jellingsyssel i det fornævnte Gods og alt andet Gods, som mig er tilfaldet i Jellingsyssel med rette«[2]. I forrige Årh. nævnes her et Hus Trasborg, der havde dette Navn, fordi det var bygget til Trods for Grene Sogns Beboere, der havde opført et Hus i Sogneskællet.

---

[1]) Frost, Beskrivelse af Vorbasse S. 43.

[2]) Langebeks Excerpter.

Grinsteddal hed tidligere og kaldes endnu alene Dal og bestod 1651 af 4 halve Gårde, hvoraf 1 var øde, og 5 Bol.

Nollund var 1651 3⅔ Gårde, 1 Bol.

Nollund Kloster hed 1651 alene Kloster og var 2 Bol, der tilhørte Ribe Domkapitel. Navnet er mærkeligt, men der er ingen Grund til at antage, at her virkelig har været et Kloster, hvortil Sagnet ej heller kender det mindste; at det tilhørte Ribe Kapitel, kunde vel tyde på, at det i den katholske Tid har stået i et vist Forhold til Gejstligheden, men i det højeste kan det have været en Ladegård til et eller andet Kloster, rimeligst i Ribe.

Nørre Urup var 1651 4 halve Gårde, der da var slet (ɔ: aldeles) øde; om Sønder Urup, der er opstået af Herregården Urup, senere.

Eg var 1651 alene 3 Gårde; 1586 bode på en af disse Jomfru Marine Norby, og senere Magdalene Norby, gift med Mogens Munk, der skriver sig »til Eger«, og 1597 i Gælds Betaling udlagde til Kristen Vind til Endrupholm, der var Modersøstersøn til en af dem, 3 Gårde i Eg, hvoraf de selv havde bebot den ene, 2 Bol i Vester Eg og ½ G. i Åbølling i Andsager Sogn, af hvilke denne 1601 i Mageskifte afstod de 3 Gårde i Eg og Fjerdedelen af Eg Mølle til sin Broder Albert Vind[1]).

Morsbøl var 1651 3 Gårde, hvoraf 1 tilhørte Horsens Hospital.

Jerrig skrives 1630 Jerck, 1646 Errick, 1664 Jerick, var 2 Gårde 1651.

Loft. Fru Inger Torkildsdatter af Søndersthoved udlagde til Kronen 1578 1 Gård i Lofflhe. 1651 var her 2 Gårde, hvoraf 1 ejedes af Marine Rasmusdatter i Varde, der havde fået den ved Indførsel.

Modvig skreves forhen også Madvig, Maaiwig, hvorfor Navnet synes at skulle afledes af Made, Eng, var 1651 1 Gård.

Dyvelsrække skrives 1651 Diuffuels Reche, 1664 Dybels Recke og er vel det Sted, der 1501 hed Douilmosse; Navnet kan være en Sammentrækning af Dybvedelsrække, altså en Række Steder langs ad en dyb Vejle eller Vadested. Her var 1651

---

[1]) Min Skadst Herred, S. 115—16.

3 Bol, 1 Hus, 1664 siges her at være 5 Bol og 1 Hus, deraf var 1 Bol på Urups Mark og derfor ikke medtaget i Fortegnelsen 1651.

Utoft var 1651 1 Gård, der var Fæste under Jomfru Karine Galde til Nørlund; den skal forhen have ligget ved Åen og der er endnu Spor af Vadested fra nord gennem Banken, Vejen her hedder endnu Utoft Vej. Gårdens Mark har været meget større end nu, hvilket kan ses af de i synder liggende gamle Agre i Heden, der blev øde »da Polakkerne fordrev Svenskerne her af Landet« (1658). 1664 var den øde.

Hinnum, i det 17. Årh. Hindum, var 1651 2 Gårde og 2 halve Bol.

Horsbøl, af Mandsnavnet Hors, var 1651 1 Gård.

Sønderby var 1651 2 Gårde og 1 Bol, der tilhørte Grev Kristjan Ranzau.

Lamborg var bygget på Urup Mark allerede 1661.

Vadbol skal have Navn af et Vadested, der engang har været til Urup; i Bendiks Norbys Jordebog 1661 kaldes den dog Vandbol og var bygget på Urups Mark.

Kjærbol var ligeledes et Bol på Urup Mark 1661, kaldes 1651 Kjærhus.

Tudsborg eller Kragenæs er vistnok det Hus, der 1651 hed Kragmose.

Plagborg var 1664 1 øde Bol.

Urup.

I den nordlige Del af Sognet midt i den sorte Hede, fjernt fra Naboer ligger Byen Urup, der ved en Å deles i Nørre- og Sønder-Urup; den sidste, der består af 2 Gårde, udgør det meste af den gamle Herregård Urup, der må adskilles fra Skrammernes Herresæde af samme Navn ved Horsens. Den nordligste af disse 2 Gårde er omgiven af en Mængde små Buske, sørgelige Rester af den gamle Urtegård, og det er de eneste Levninger af svunden Glans; Grave, Volde, gamle Bygninger, alt er borte og den lave forrevne Bondegård giver kun Plads for Tanken om Forgængelighed. Dokumenter, der kunde oplyse Gårdens Historie, har her haft samme Skjæbne som de

fleste Steder; da Meddeleren 1859 ankom hertil, fik han det Svar af de gamle Folk, der siden 1801 havde bot her, at der tidligere havde været mange, men det var ikke noget, de brød sig om, de havde i sin Tid givet dem til Børnene til Legetøj og så havde de undergået dettes sædvanlige Skæbne, ja det var med en vis Mistro, den fremmede blev betragtet, da de slet ikke kunde indse, at det kunde interessere nogen at få fat på gamle Efterretninger, langt mindre at rejse i den Hensigt. Hvad de vidste, var også kun lidet, men heldigvis er Kilderne til Gårdens Historie ikke så mangelfulde, som man kunde have ventet. Tidligere har Gården været omgivet af brede Grave og tilmed beskyttet af vidtstrakte Kær. Den havde et Kobberspir. 23. Juni 1480 var skikket pa Tyrild Herredsting velbyrdige Henrik Volstrup af Wrup, der tog Tingsvidne, at hans Hustrus Broder Oluf Lavesen gjorde sin Lovhævd på Urup med rette Tilliggende tilligemed Egh, Egiswigh og Bagishwstedh og kendte Oluf Lavesen ingen anden Lod og Del deri uden sig, sin Søster og Thomas Jversens rette Arvinger[1]). Det fremgår heraf, at Urup har tilhørt en Thomas Jversen, hvis Arvinger Oluf Lavesen og hans Søster har været; om han har været af den i det 15. Årh. så bekendte Familie, der førte 3 Roser i Skjoldet og siden antog Navnet Lange og Munk, vides ikke, men Navnet kunde tyde derpå.

Henrik Volstrups Enke Alhed Lagesdatter af Urup levede endnu 1501, da hun til Niels Klemensen til Blæsbjerg for 100 Mk. pantsatte 1 Gd. i Douilmosse (Dyvelsrække?)[2]).

Senere er Gården kommen i Familien Norbys Eje, hvilken Slægt længe havde haft hjemme i Tyrild Herred, idetmindste var 23. April 1463 Jesper og Anders Norby Tingsvidner på dets Herredsting[3]). Som Ejere af Urup nævnes 1535 Peder Norby, der endnu levede 1546[4]), senere Bendix Norby, Ditlev Norby 1570, 1583, Henrik Norby, udentvivl alle 3 Peder Norbys Sønner; hans Datter var Anna Norby, der bode i Kærteminde fra 24. April 1587 til sin Død 24. Nov. 1606; hendes Gravmæle sattes i Byens Kirke af hendes Broderdatter Margrete Norby. 1586 nævnes Ditlev Norbys Arvinger som Ejere og

---

[1]) Diplomatariet.
[2]) Diplomatariet.
[3]) Ellen Gøyes Jordebog.
[4]) D. Mag. 4 R. I. 246.

1587 Peder Norby og hans Søster Margrete (der var Abbedisse i Maribo Kloster 1596—1602[1]), hvilke altså har været Børn af Ditlev Norby.

Peder Norby havde 1593 en ubehagelig Sag med en af sine Bønder, der ham uvitterlig var draget af hans Gods, havde medtaget al sin Ejendom og taget Ophold på Klavs Strangesens Gods til Nørholm. Da Norby herfor vilde tiltale ham på Østerherreds Ting, overfaldt Bonden ham, stak, slog og forjog ham fra Tinget, hvorfra han med Nød og Neppe undkom med Livet. Herfor tiltalte Norby ham på Landstinget, hvorfor Klavs Strangesen 3 Dec. 1593 fik kgl. Brev at tage Borgen for ham[2]. Ligesom Norby ved denne Lejlighed synes at have været meget lidt afholdt, således hændtes ham en anden Begivenhed, der tyder på, hvorledes Råhed og ubændig Heftighed ofte fandtes hos Datidens Adelsmænd Et Par År senere var han og flere samlede i Kristoffer Bangs Hus i Odense, hvor han havde sin Tjener Pejter med sig; denne lå på en Bænk og klagede sig: »hjem, hjem, jeg fortryder at ligge her og sulte, jeg har tilforn tjent godt ærligt Folk, de havde ikke så ligget på Sulteri.« Det tilstedeværende Vidne gik så ud, men så lidt efter, at Norby skød Pejter ud af Kamret og at denne var blodig under den venstre Side af Hovedet, hvorpå han faldt omkuld. Den rasende Norby styrtede efter ham, trådte på hans Mund og sagde: »Du Taterkonge«; det rallede i Tjenerens Hals, Norby tog så en Bøsse, skød den af på ham og trådte på ham, til han var død. Kristjan IV. lod ikke sligt gå ustraffet hen; 25. April 1595 udstædtes Brev til Lensmanden Kaspar Markdanner på Koldinghus, »at efterdi os som en kristelig Øvrighed ej vilde sømme sådant ukristeligt Mord og Mandslet at tilstede her i vore Riger og Lande, bede vi dig med største Flid at ransage og forfare, om Peder Norby er til hans Behusning hjemkommen eller sig nogensteds derom kunde underholde, at du da straks lader ham fængsle og sætte i god Forvaring; hvis han ej er hjemkommen, du da lader ham eftertragte og efterkomme; hvis han befindes på nogen af Adelens Gods, du lader ham tilsige på vore Vegne, at hvis de ej godvillig vil

[1]) Kall Rasmussen: Musse Herred. S. 203.
[2]) J. Teg. IV, 427.

give ham dig, skulle de være fortænkte ham at holde tilstede, så han ej bortkommer, til videre Besked fra os, såfremt de ikke vil stande os derfor tilbørlig til Rette[1]).«

Det synes ikke, at man har behøvet at søge længe, ti 18. Juli 1595 afsagdes Dom over ham, ifølge hvilken han skulde miste sin Hals. Han undskyldte sig med, at Drabet var sket af Nødværge og at Tjeneren, der havde været i hans afdøde Broder Henriks Tjeneste, var fredløs i Holsten[2]). Han var gift med Dorthe Rosenkrands, Dr. af Bendiks R. og Anna Karstensdatter, Søster til den berygtede Kristoffer Rosenkrands til Høgsbro, Koksbøl og Hundsbæk, »en Torn blandt Roser«, der 1599 blev Børnenes Værge[3]). Hans Enke skriver sig endnu 1604 til Urup, hun skal siden være bleven gift med Kristen Munk til Ørnhoved.

Af hans Børn kendes Oluf, Bendiks og Maren, hvilken sidste 1632 kaldes sal. Peder Norbys til Urup. Oluf Norby ejede Skovgård i Fyn[4]), og stævnedes 1632 på Herredagen af Kristoffer Gersdorf til at betale 1000 Rdl., han havde lånt af ham, eller lide Fængsel på det forordnede Sted, hvilken Sag afvistes, da Norby ikke havde forpligtet sig til Maning. Han nævnes død 1639, 21. Dec., da der beskikkedes Kommissærer til at forlige Fru Maren Norby og Bendiks Norby i Anledning af Arven efter ham[5]); 25. Juni 1640 udstædtes Brev, at da man skulde stævne Bendiks Norby til Urup og Kristen Thordsen på Donslund (mon han har været Maren Norbys Mand og hun altså har skrevet

---

1) J. Teg. IV, 510. 2) Klev. Saml. 3) J. Tegn. V, 105.

4) Ang. Familiens ældre Forbindelse med Skovgård i Fyn, som han således må have fået som Arv, haves et Forlig af 1. Juni 1606, at da der har begivet sig Trætte mellem Johan Norby til Thegemesgård og Fru Margrete Rantzau til Endrupholm med hendes Børns rette Værge Albert Vind til Ullerupgård ang. en kgl. Dom, som Johan Norby fik over Fru Margrete Rantzau ang. det Køb, som Kristen Vind (hendes afdøde Mand) havde været i med Magdalene Norby i Fyn om den fjerde Del i Skovgård Gård og Gods i Bog Herred, som kgl. Dom, dat. København 17. Marts 1606 udviste, da havde de efter lang Underhandling forhandlet i så Måde, at den Del i Skovgård nu skulde følge Johan Norby og Kristoffer Rosenkrands på Peder Norbys Børns Vegne, ubehindret i al Måde og Rosenkrands skulde give Fru Margrete 450 Daler. (Endrupholms Arkiv.) Johan og Magdalene Norby (jvnf. foran under Eg) er vel således Peder Norbys Søskende. 5) J. Teg. X, 143.

sig efter sin Fader?[1]) og mindelig forhandle mellem dem eller ved Dom adskille dem i deres Tvist angående fornævnte Arv, og nu Norby aldrig var mødt, skulde de endnu tredje Gang stævne Parterne og så gøre Skifte tilende, enten han mødte eller ej[2]). Bendiks Norby ejede også Donslund og Lundrup.

Niels Arenfeld til Ullerupgård havde flere Gange forsøgt at ombringe sin Hustru Karen Dyre ved Gift, men det var blevet åbenbaret hende af dem, der skulde udføre det. Endelig havde han engang, da de rejste til Ullerupgård, givet en Kvinde en Buddike med noget hvidt Pulver i og rådet hende til at give Fru Karen 3 Knivsodder fulde deraf og komme i hendes Melgrød, »at hun ej skulde dø for hastig, men ligge en Dag eller 4 at pines«, så kunde hendes Fader selv gøre hendes Begravelse, det overblevne skulde hun give Fru Karens Fader, Hans Dyre. Fru Karen bragte Sagen for Herredagen 21 Okt. 1641, hvor den Dom toges, at N. Arenfeld 26 Jan. 1642 på Viborg Landsting for Hr. Jørgen Urne og Hr. Just Høg som Lovhørere skulde lovværge sig med 12 Riddersmændsmænd eller, om det ikke skede, at lide som vedbør[3]). Blandt disse 12 Adelsmænd, der svor ham fri, var Bendiks Norby tilligemed flere andre fra denne Egn, og da det befandtes, at de havde svoret Mened, blev de alle forviste fra Kongens Riger og Lande på 20 År. Bendiks Norbys Hustru Dorthe Lange, Datter af Hans Lange til Lundrup, der bragte ham denne Gård, var dengang død og han måtte nu forlade sine umyndige Børn, hvilket han gjorde uden endog at beskikke dem nogen Værge; derfor udstædtes kgl. Brev 19 April 1643 til Henrik Lange til Dejbjerglund, som deres Moders nærmeste Slægtning at påtage sig de 2 Børns Værgemål og da det tredje Barn, hans ældste Søn, der var 14 År »og sig udi adskillige Uskikkeligheder lader befindes«, skulde han med det gode eller onde forskikke ham til Sorø Akademi[4]).

Hvor Norby opholdt sig i Udlandet, vides ikke, men han længtes snart tilbage til sit Fædreland og fik endelig Tilladelse

---

[1]) Sml. et lignende Tilfælde med Hedevig Elisabeth Hvas. (D. Saml. II. 67.)
[2]) J. Teg. X. 249.
[3]) Klev. Saml. og Dansk Museum 1782. Oktoberheftet.
[4]) J. Teg. XI. 27.

1645 til at vende tilbage mod at give 2000 Rdl. til et Børnehus i Viborg[1]. Disse Penge havde han dog ikke på rede Hånd og afstod derfor til Børnehuset endel Gods med Indløsningsret for Urups Ejere, men da disse siden aldrig nåde at kunne udrede Pengene, solte Viborg Hospital Godset midt i forrige Århundrede[2]. Norby levede endnu under Krigen 1657—59 og overlevede Gårdens Ødelæggelse. Om hans Skæbne under denne haves hans egen Beretning:

»Eftersom jeg underskrevne er tilskikket fra vor gode Hr. Lensmand på Koldinghus Kopi af kgl. Majestæts Missive, hvori blandt andet formeldes, Adelen så vel som Bønderne skulde gøre Fortegnelse, hvad de til Fjenderne så vel som til de allierede og H. Majestæts eget Folk udi denne forledne Krigstid har udgivet, så må jeg gamle Mand med største Sorg udi al Sandhed give tilkende, at min Nød og Elendighed udi disse 3 År har været alt for stor og udgivet og fra mig taget, hvis jeg havde; ti først kom Fjenderne og overfaldt mig og måtte være dem undergivne et År og 10 Uger, måtte give dem mer end et halv tusind Rdl. i Penge, desforuden tog de bort alt mit Korn og Hø og det bortførte til Lejren med meget mer af mit Gods. Der jeg da blev dem kvit og de blev jagne af Jylland, kom til mig Brandenborgere, som var mig hårde og ubarmhjertige Gæster, af hvad Regiment de var, det véd jeg ikke, de samme bandt og pinte mig uden al Nåde, for jeg skulde give og vise de Penge og Sølv, hvilke jeg da ikke havde, hvorfor jeg da om Nattetide tilfods måtte romme min Gård og til Varde og måtte lade blive tilbage alt det jeg havde, så tog de bort af min Gård alt det jeg havde, Heste og Får og alt levende Kvæg, Korn og alt andet God og alt Boskab deri. Og eftersom jeg da havde intet i Gården og ikke heller der kunde holde Hus, for det var øde og nedbrudt, måtte jeg da være på andre Steder meget mer end et ganske År, så jeg nu har ikke fanget en Kærv Korn enten Sæd eller Høst, siden Fjenderne kom i Landet, eftersom mesten Part af mit Gods stander øde og de få, som sidder ved Gårde, er forarmede, så jeg ingen

---

[1]) J. Reg X.

[2]) Børnehusets Gods var 1664 2 G. i Urup, 1 G. i Risbøl, 1 G. i Trølund og 1 G. i Gilbjerg.

Hjælp kan få af mine Tjenere i nogen Måde. Urup 11. Okt. 1660. Bendiks Norby.«

Efter Krigen indgav han ifølge kgl. Ordre sin Jordebog til Rentekamret af 26 Okt. 1660 og 6 Marts 1661, der indeholder følgende: Først min Hovedgård Urup, som jeg i Søskendeskifte har taget for 16 Td. Hartkorn, nok fire Byggesteder eller Bol på Gårdens Mark, 1 kaldes Kjærhus, 1 kaldes Dyels Recke, 1 kaldes Lamborg, 1 kaldes Vandbol, tilsammen 6 Td. Htkr., deraf 1½ Bol øde og ubesat; 1 Gård kaldes Nørre Urup, 3 Gårde i Eg By, hvoraf 1 øde, Eg Mølle, yder 8 Td. Mel, Dal By 2½ Gårde, deraf 2 øde og ubesatte, 1 Gård kaldes Gilbjerg, ganske øde og ubesat, 1 Gård kaldes Trølund, de 3 Parter øde og ubesatte, 1 Gård i Vorbasse Sogn, kaldes Risbøl, ganske øde og ubesat, 1 Gård i Tyrild Herred kaldes Langlund, 1 Gård i Skarild Sogn, kaldes Hesselvig, ialt 77 Td. 2 Skp. Hartkorn Bøndergods.

Af hans Børn fik Peder Donslund, Kristjan Lundrup og Dorethe Norby Urup. Hun giftede sig med Enevold Munk før 1664, i hvilket År denne nævnes som Gårdens Ejer. Det var ikke nogen lystelig Tid at være Herremand og en ukomplet Hovedgård som Urup blev besværet med hårde Skatter. Det var en anden Tid, der brød frem med Enevælden og med Urups gamle Bygning faldt de få Levninger af dens Ejeres fordums Glans, ti fra Enevældens Indførelse til henimod 1700 er nogle af de sørgeligste År, som Danmark har oplevet; Landet var forarmet ved Krigen, uhyre Skatter udskreves og Regeringens Princip at knuse den gamle Adel lykkedes næsten overalt ved de hårde Skattepålæg, så vi finder næsten ingen Herregård, der ej i dette Tidsrum skiftede Ejere; især de jydske gik over til borgerlige eller Folk, der havde arbejdet sig op fra Bondestand og nu for selv at kunne holde ud, måtte plage deres Bønder til at udrede de nødvendige Pålæg. Munk døde før 1681, hvorpå hans Enke ægtede Kristen Krabbe, der 1689 frasagde sig Gårdens Herlighed og Privilegier for en Restanse af Kop-, Ild-, Familie- og Folkeskat, der beløb sig til 30 Rdl., så at Gården derefter i alleslags Skatter måtte anses lige med en Bondegård[1]). 1664 havde Gården 14 Td. Hart-

[1]) Rentek. Resolution 16 Juli 1689.

korn, dens Udsæd var da 8 Td. Rug, 3 Td. Byg, og der avledes 30 Læs Hø. Enevold Munk havde 1664 kun 27 Td. Hartkorn Bøndergods.

Kristen Krabbes Hustru Fru Dorethe døde 13 Febr. 1696, 58½ År. Enevold Munks ældste Søn Peder sluttede den Kontrakt med Stivfaderen, at denne til sin Død skulde bebo Urup, medens han, der ægtede hans Søster Birgitte Sofie Krabbe, bode på Gården Modvig. Med hende, der først døde 21 Maj 1737, 76 År gl., på Modvig, havde han 2 Sønner, Enevold og Iver, der faldt ved Stralsunds Belejring, hvilket Faderen tog sig så nær, at han af Sorg døde på Modvig, 15 Maj 1705, 41 År gl. Peder Munks Datter Birgitte Sofie Munk ægtede derpå Lars Andersen Møller, der havde tjent hos en Landråd i Holsten, som var død under Krigen og havde givet ham adskillige Ting. De bode først på Modvig, men købte endelig Kristen Krabbe ud af Urup; denne var bleven meget gammel, gik i Barndom og flyttede derefter til Varde, hvor han døde et Års Tid efter, 20 Okt. 1731. Han har givet en Messing Lysekrone til Kirken. Han var Søn af Iver Krabbe og Birgitte Kås, hans Farmoder var Datter af Iver Lange til Bramming. Hans Søster Sofie var gift med Klavs Linderoth, hvis Søn, Kaptejn Henrik Linderoth, ved Testament af 6 Juli 1745 efterlod Birgitte Sofie Munk 100 Rdl.[1]). Møllers Søn Peder Munk kom ulykkelig af Dage 1732, 12 År gl., idet han knustes af et Fårehus, på hvis Tag Faderen og nogle andre sad og tækkede, der faldt ned over ham, hvilket denne tog sig så nær, at han græmmede sig tildøde; hans Død indtraf 6 Sept. 1738, 57 År gl.; han beg. i Kirken. Møllers Datter derimod, Karen Sofie, blev gift med Ridefoged Jens Pedersen på Nørholm; ved deres tidlige Død — hun døde 13 Juni 1749, 30 År gl., han 17 April næste År, 43 År gl. — efterlod de sig en Søn og en Datter og da Boet var bebyrdet med stor Gæld, soltes Urup ved Avktion til Thomas Hansen af Mølby, i hvis Efterkommeres Eje den længe forblev. De forældreløse Børn og deres Mormoder, der ved Avktionen forbeholdt sig Godset og Eg Mølle, byggede sig et Hus i Modvig, hvor den gamle døde 1778, 85 År gl. Hun var en særdeles agtet og godgørende Kvinde, hvem

---

[1]) J. Reg. XXXII. 552.

alle, store og små, kaldte Moder, og hun lever endnu i de gamles Minde.

Fra hendes Børnebørn stammer ansete Bønder i Sognet, der altså er Efterkommere af den gamle adelige Familie Norby, den samme, der har fostret en Helt som Søren Norby.

Kirken.

Grinsted Kirke er liden og tårnløs; at det er en gammel Bygning, ses af et tilmuret rundbuet Vindve mod nord; på den nordre Væg er en tilmuret Indgang. Koret er yngre end Kirken og 3 Alen snevrere. Altertavlen forestiller Nadverens Indstiftelse, til venstre Johannes ved Korset og til højre Maria med Barnet, nedenunder findes et Vers til Lichtenbergs og Fruens Ære, underskrevet af Præsten Hr. Klavs Hågen Juli 1740, og disses Våben. Den gamle Altertavle faldt ned engang, som Hr. Hågen stod for Altret.

På en Stol i Koret står: Janus Murerus statui curavit biscellum hocce liberis suis anno 1700 mense Septembri per Christen Ostersen, ɔ: Jens Murer (der var Præst her) lod denne Stol opsætte af Christen Ostersen i Sept. 1700 til sine Børn.

På Prædikestolen er Korsfæstelsen 3 Gange groft udskåren og nedenunder står: Bendiks Norby, Hr. Mads C. Harbo, Klemen Sørensen (der var Provstiskriver over Jelling Syssel). På Kirkegården er et Klokkehus; på Klokken står: Berent Bodemann gos mich zv Lübeck Anno 1613, si deus pro nobis, qvis contra nos, ɔ: Bernt Bodeman støbte mig i Lybæk 1613, når Gud er for os, hvem kan da være imod os, samt Kristjan IV.'s Navnetræk. Under Kirken er åben Begravelse med omtrent 11 Kister, hvoraf 6 med Børn, deraf er kun 2 med Plader på, nemlig en over den under Urup omtalte Birgitte Sofie Munk, og en Søn af Præsten Hr. Sølling. Ifølge Danske Atlas lå her også Bendiks Norby. På Altret lå forhen en lille firkantet Marmorsteen fra den katholske Tid til at gemme Reliqvier under.

Grinsted og Hejnsvig Kirker soltes 19 Dec. 1710 af Kongen til Hr. P. Mulvad i Ringive og Mag. Mavrids Højer i Jelling. Senere ejedes de af Lichtenberg til Engelsholm.

Henrik Norby til Skovgård fik 1 Feb. 1580 Tilladelse til at give Penge i Afgift af Grinsted Kongetiende.

Præster.

Grinsted var først forenet med Hejnsvig, der til 1641 var Hovedsogn.

1) Hr. Oluf Simonsen. Om ham fortælles en Begivenhed, der henlægges til Svenskekrigen, men snarere må høre til Grevefejden 1534 eller til en af hans Efterfølgere; at en Mand i Utoft blev ihjelslået af Præsten Hr. Oluf Simonsen ved Bækken mellem Utoft og Grinsted, der deraf har Navnet Præstevad. »Præsten var efter sigende Aftenen tilforn i Utoft kommen i Trætte med Bonden om et Par Stude og som de Dagen efter mødte hverandre ved benævnte Bæk skal Præsten der have omkommet ham. Sagen blev upåtalt og døde bort, siden Fjenderne kom samme Tider til Sognet og ødelagde alting.«

2) Hr. Mikkel.

3) Hr. Iver Pedersen nævnes i Kaldets Liber daticus[1]).

4) Hr. Thomas Nielsen.

5) Hr. Niels Kristensen Buk[1]).

6) Hr. Niels Sørensen. 16 Feb. 1610 udstædtes kgl. Brev til Lensmanden på Koldinghus, at Hr. Niels Søfrensen i Hedensvigh har klaget, at nogle Bønder i Risbøl understår sig at søge en anden Kirke end Hejnsvig, som dog af Arilds Tid skal have været deres rette Sognekirke, hvorfor han skulde undersøge Sagen[2]).

7) Ved hans Død må der have været Stridigheder ang. Kaldelsen, ti 16 April 1621 fik Biskoppen og Stiftsbefalingsmanden på Riberhus kgl. Brev, at Mads Nielsen Buk (der må have været Søn af den 5te Præst), som til Hejnsvig og Grinsted lovlig efter Ordinansen skal være kaldet, underdanigst til os har suppliceret, hvad I af medfølgende hans Supplik ydermere kan erfare, ti bede vi eder og ville, at I den Leilighed med Flid forfare, havende flittig og tilbørlig Agt og Tilsyn, at med forskrevne Kald lovligen efter Ordinansen og vore om Præstekald ud-

---

[1]) Nr. 3 og 5 nævnes kun i Kaldets Liber daticus, der ikke har Nr. 2; denne findes i Indberetningen til Resen 1666

[2]) J. Teg. V. 504.

gangne Forordninger forholdes, eftersom I vil ansvare og være be-kendt[1]). Han er imidlertid ikke bleven antagen, ti Mads Kristensen Harbo blev da Præst. Han klagede 1638 til Kongen over at Marken og Jorden til Præstegården, han ibor, årliges af Sandknog og Vandløb meget fordærvedes og begærede derfor en Kronens Jord i »Gremsted« i Mageskifte, hvilket 10 Jan. 1641 bevilgedes, ligesom at han til Opbyggelsen af sin ny Præstegård fik Lov til at få Tømmer af de nærmeste kgl. Skove og en Pengehjælp af Kirkerne[2]). En gammel Bonde fortalte 172 den daværende Præst, at da han engang blev kaldt til en syg i Nollund, men forsømte at komme og den syge døde, lukkede Nollund Mænd næste Søndag Kirken for ham, og han fik først Døren åbnet mod at bøde ½ Anker Brændevin og ½ Td. Øl til dem. Hans Enke var Drude Lambertsdatter.

8) Hr. Kornelius Jørgensen Choren, ordin. 19 Nov 1656; han kaldes »en såre sagtmodig Mand«, rimeligvis i For-hold til sin anden Hustru, om hvem mere under Eftermanden. Hvor lidet i hans Tid Provstevisitatser agtedes, ses af Provstens Optegnelser: »19 Sept. 1667 visiterede jeg i Hejnsvig Kirke, hvor Præsten Hr. Kornelius mødte, ellers ingen uden et Pigebarn af Klink; de andre var kaldede til Ting og nogle gi og pløjede, drog så til Grinsted Kirke, der mødte ej heller nogen af samme Grund. 21 Sept. 1668 visiterede efter Adva-sel i Hejnsvig, men hverken Præst eller Degn eller nogen mødte, drog til Grinsted, mødte 4 Børn, men Præst og Degn var til Bryllup, hvorfor jeg 1½ Time examinerede og infor-merede. Skikkede Bud til Hr. Kornelius, sed frustra (me forgæves).« 2 Nov. 1669 døde han og efterlod en Datter af første Ægteskab. Dødsboet var så slet, at somme Kreditorer fik 3 Mark for Daleren, somme mindre.

9) Hr. Mikkel Ibsen ordineredes 27 Feb. 1670. I sin Dagbog fortæller Provsten: »12 Feb. 1670 blev mig forkyndt, at de 2 Huse i Grinsted Præstegård var afbrændte den 10de om Aftenen, da Enken og den unge Mand, der skal have Kaldet, nylig var hjemkomne og havde nær brændt inde«. Enken Elle Henriksdatter gik med Kaldet i Arv til ham. Hun kaldtes længe i Sognet Mester Ellen for sin Skrapheds Skyld og sk

[1]) J. Teg. VII. 76. [2]) J. Teg. X. 304. J. Reg. X. 92.

have været fra Nørup Sogn og beslægtet med Geheimeråd Moth. Hvorledes hun holdt sin Mand under Pisken, fortalte hans Avlskarl længe efter Hr. Hågen en betegnende Historie om: »Han havde engang fået en Helkrone, som han vidste ikke at forvare for sin Kone, som ransagede hans Lommer; når der blev ofret enten med Børn, Kirkegangskoner eller Brudefolk, gik Ellen Henriksdatter allersidst op efter Følget, som om hun vilde ofre, da tog hun alt Ofret på Altret ned med sig. Hr. Mikkel forvarede sin Helkrone bag et indhugget Bjælkebånd i Præstegården ved den søndre Side ud til Haven, men Kronen faldt ned i Stolpen og Præsten klagede hemmelig sin Nød og Skade for Avlskarlen, som huggede ham Kronen ud af Stolpen med et Huggejærn og satte et nyt Spund ind igen.« Hun overlevede ham og klagede 1696 over, at Efterfølgeren forholdt hende den Pensjon, han hende var skyldig, hvorom Biskoppen fik Brev. I Anledning af Præstegårdens Brand 1670, søgte Præsten Kongen om at nyde den i Fremtiden uden Afgift, idet der hidtil havde været ydet af den 3 Rdl. 10 ß og nu var den ovenikøbet udlagt til en Rytters Underholdning, hvilket tilstodes.

10. Hr. Jens Pedersen Murer blev kaldet 25. Feb. 1693 og havde forud i 11 År været Hører ved Sakskøbing Skole og ellers søgt sit Brød i adskillige andre Skoler. Han blev gift med Ellen Henriksdatters Søsterdatter Margrete Pedersdatter Bagger, der † 12 Jan. 1697, hvorpå han ægtede Malene Galten fra Randersegnen, der havde været gift med 2 Præster i Salling og overlevede ham, der døde 4 Jan. 1712. Han var en kyndig Mand i Hebraisk.

11. Hr. David Lavridsen Foss, født i Hedensted Præstegård, kaldet af Hr. Peder Mulvad i Ringive og Mag. Movrids Høyer i Jelling, der ved Købet af Kirkerne fik Tilladelse til at kalde Præst 1 Gang for alle. Han var gift med en Datter af Hr. P. Arensberg, Præst i Hvejsel, med hvem han havde 2 Børn, af hvilke Sønnen hed Lavrids, Datteren døde her i Sognet. Hans Enke ægtede efter hans Død, der indtraf 21 Feb. 1728, Hr. Joh. Risom, Præst i Grenå.

12. Hr. Klavs Hågen er født 1697 i Nykøbing på Falster, hans Fader Mikkel kom ind fra Gustrov med Dronning Louise som Silkevæver, hans Moder var Anna Stefansdatter.

18 År gl. blev han Stud. fra sin Fødebys Skole, tog Attestats 1725 og var Hører i Assens i 5 År; hertil kaldtes han 16 April 1728. Han blev gift 13 Juli 1728 med Anna Sabine Ditlefsdatter von Kukelsom fra Hesselager, med hvem han gjorde gensidigt Testament 1743, hvori bl. a. den Bestemmelse var, at den længstlevende skulde give 10 Rdl. til den ny Skole i Klink. Han lod slå Bro over Grinsted Å og Kong Fredrik V bestemte Bropengene 1753. Han forrettede sidste Gang Tjeneste 11 Jan. 1767, blev syg i Annexet og døde 20 Jan. om Aftenen. Han skildres som »en munter, beleven, oprigtig, tjenstfærdig, godgørende og omgængelig Mand, der for intet regnede Møje, Besvær og Fare; Vrede anså han med filosofisk Koldsindighed«. Han byggede Præstegården 1745. Han kom 1738 i en stor Forlegenhed, idet han for Kirkeinspektionskollegiet havde angivet Biskop Anchersen forat have solt Embeder ved et anonymt Brev, der imidlertid røbede sin Forfatter; han afbad sin Forseelse hos Biskoppen i ydmyge Udtryk og tilbød at give en Bøde til fattige Præsteenker, hvis Biskoppen vilde gå i Forbøn for ham hos Kongen[1]).

13. Hr. Kristoffer Sølling er født i Kolding 24 April 1729, blev Student fra denne Bys Skole 1749, var så flere År Huslærer, til han 1755 blev Hører ved Kolding Skole og 19 Dec. s. År tog han Attestats og Bakkalaureigraden 1756. 22 Marts 1760 blev han Hospitalspræst i Kolding og 17 April 1767 Præst her, hvorfra han 11 Juni 1784 kaldtes til Thorstrup og Horne.

14. Hr. Ove Kastbjerg kaldet hertil 15 Okt. 1784, døde i April 1799.

15. Hr. Niels Bagger Nissen kaldet 28 Juni 1799, 17 Feb. 1804 til Grimstrup og Årre[2]).

16. Hr. Søren Pedersen Bagge kaldet 13 April 1804, død 1810.

17. Hr. Jens Karsten Frich Høhne kaldet 22 Nov. 1811.

18. Hr. Jørgen Gottberg Sommer kaldet 17 Dec. 1819, fik tillige Kaldsbrev på Hejnsvig 17 April 1822.

19. Hr. Jens Henrik Brandt kaldet 12 Okt. 1832.

---

[1]) Ny kirkehist. Samlinger III. 844—45.

[2]) Min Skadst Herred. S 61—62.

20. Hr. Daniel Bøggild kaldet 16 Maj 1837.

21. Hr. Johan Sigismund Schmidt kaldet 25 Okt. 1840.

22. Hr. Niels Mollerup Blach kaldet 29 Okt. 1850, død 29 April 1859.

23. Hr. Fredrik Kristjan Moth kaldet 4 Juli 1859.

24. Hr. Johan Ludvig Schjerner kaldet 13 Juni 1864.

Af Degne nævnes Søren Thomesen, kaldet 4 Feb. 1654, Hans Jensen Sæby, kaldet 10 Juli 1672. Senere Johannes Wellejus, født 1732, Søn af Thomas Hansen W., Præst i Sønderomme, gift 10 Sept. 1767 med Jomfru Hering, † 1803. Hans Formand var Niels Abraham Brokmand, Student fra Varde Skole 1723, † 9 Okt. 1758.

Grene Sogn.

Sognet nævnes første Gang 1291 i Ribe Kapitels Bog, kaldet Oldemoder, hvor der er optegnet, at til en af Kannikkernes Underhold blandt andet hørte en Gård i Grenæ Sogn, hvorpå en Bryde bode, der årlig ydede 50 Ost og en lille »metreta« (efter Suhms Mening i S.R.D.VII 565 er det ½ eller ⅛ Tde. men neppe så meget) Smør af hveranden Ko og Uld af Fårene, ligesom en Del af Kvæget» når det skulde deles« (hermed menes vel Dele af Slagtekvæg), samt tredje Delen af Afgrøden eller undertiden 2 Øre Rug (ɔ: 6 Ørtug eller 60 Skp.) istedenfor. Sognet udgjorde 1664 77 Td. 1 Skp. Htkr., nu 76 Td. 2 Skp.

Byer og Gårde.

Grene. Egge Jensen af Fowerskede solte 1453 sit Gods i Grene til Tymme Nielsen af Stensballe. Her var 1651 3 Gårde og 1 Kirkehus.

Ankelbo var 1664 3 Gårde, hvoraf 1 var helt, 1 halv øde.

Elkjær, hvilket Navn betyder et lille Ellekrat, var 1651 3 Gårde og 1 Bol.

Krog eller Grenekrog var 1651 3 Gårde.

Billund var 1651 3 Gårde.

Plovslund, af Mandsnavnet Plov, var 1651 1 Gård.

Løvlund var 1651 1 Gård, der bebodes af Herredsfogden, var 1664 1 G. og 1 øde Bol, der tilhørte Kirken. Senere er her opført en Vandmølle.

Silkeborg, også i det 17 Årh. kaldet Sikkeborg, var tid-

ligere 1 stor Bondegård, der nu er delt i 2; Navnet tyder på, at her engang har været en gammel befæstet Borg, hvoraf der nu intet Spor er tilbage. Her skal engang have bot en Fru Helle, efter hvem et Dige endnu hedder Helledige og hvis Fornavn endnu er optaget i en der boende Slægt. Denne Frue var Helle Mormand, Enke efter Kristjan Norby til Lundrup, der efter Salget af denne Gård 1679 eller måske først nogle År efter flyttede herhen til en Fæstegård under Engelsholm, hvor hun idetmindste bode 1687—89. Foruden denne Gård var her endnu et Bol, som hun ejede.

Kirken.

Kirken er lille og uden Tårn, Koret er betydelig smallere end Skibet. Ligesom i Hejnsvig og Grinsted er Murene ikke afstrøgne; ved en Hovedreparation 1850 blev Kirken forhøjet en Alen; i øster er et tilmuret rundbuet Vindue, hvoraf ses at Kirken er gammel, Altertavlen er ny og forfærdiget af en Landsbymaler. På Prædikestolen står: Jens Leflund lod denne Predicstol giøre 1584. Klokkehus findes på Kirkegården.

1569 bevilgedes Kirkeværgerne, da Kirken var meget bygfalden, at beholde Kirketienden fra foregående År til dens Istandsættelse[1]). 1579 fik de Brev på Kongetienden i et År til Kirkens Bygning[2]).

Mogens Juel til Juellingsholm fik 7 Maj 1580 Brev på 8 Ørte Byg af Omme og 8 Ørte Rug af Grene Kongetiende.

Kirken købtes fra Kongen af Præsten her Hr. David Lavridsen Foss, hvis Enke bragte den til sin anden Mand Johan Risom, Præst i Grenå, der solte den til Etatsråd Lichtenberg, der overdrog den til sin Svigersøn Linde til Engelsholm.

I Kirken er ét Røgelsekar af sort Skifer med mange Prydelser. Hos en Mand i Sognet fandtes 1808 et Krusifiks, der i de katholske Tider havde tilhørt Kirken[3]).

Vorbasse Sogn.

Over Vorbasse og Hejnsvig Sogne haves en trykt Beskrivelse af Dr. P. N. Frost, der var Præst her 1811—14. Dette

---

[1]) Teg. o. a. L. X. 339. [2]) J. Reg. II. 399.
[3]) Antiq. Annaler I. 375.

lille Skrift indeholder værdifulde Oplysninger om Egnens Beskaffenhed og Indbyggernes Kår på hans Tid, medens det historiske og antikvariske kun indtager en liden Plads deri. Med Hensyn til dette sidste kan der ikke gives en bedre Indledning til Sognets Historie end et Uddrag af de Efterretninger, som en af hans Efterfølgere Lars From, Præst her 1819—25, har indgivet til den daværende Oldsagskommisjon[1]).

»Egnen er stivmoderlig udstyret af Naturen; rundt omkring skuer Øjet den sorte, sørgelige Lyng, kun sjelden det træffer på en karrig Kornager nærmest omkring den fattige Hedeboers ensomme Hytte, lig en Oase i det ægyptiske Sandhav, men aldrig kvæger et Træ eller en Busk Vandreren i Somrens Hede. Dog — midt i denne Hede, hartad den sørgeligste Strækning indenfor Danmarks Grænser, træffer man på mangt et Minde fra Fortidens Dage, der synes at vidne om, at Fædrene i den fjerne Oldtid have bygget og bot på disse Steder, der nu sjelden betrædes af Menneskefod. I antikvarisk Henseende er Egnen således ej uden Interesse, og den har i de senere År vundet mere ved de mærkelige Runestene, som ere fundne og opstillede i de nærliggende Byer, Bække og Læborg.

Næsten ved enhver Vandring i denne Hedeegn har den Tanke, at Naturen her engang har haft et blidere Udseende, at Jordbunden har været af en anden og bedre Beskaffenhed og Folkemængden derfor større, ligesom påtrængt sig mig. Historien synes at henpege på lykkeligere Dage for de Steder, som nu Lyngen indtager, og Levninger såvel af Natur- som Menneskeværker synes at bestyrke, hvad Historien vidner om. Rundt omkring i Heden, hvor man nu ikke finder en dyrket Plet, træffer man på gamle Offersteder, Tingsteder og Gravhøje; ved Nabobyen Hejnsvig er endog en Række af de sidste, næsten som den ved Jelling, Nordens gamle Kongesæde. Skulde da vore Fædre i Hedenskabets Dage, de samme, der ellers valgte Lundenes de dunkle Skygger til deres blodige Offertjeneste, skulde de her have valgt disse Steder, når de engang havde haft samme Udseende som nu? Skulde de, efterat Livet var henrundet under Kamp og Dåd, have ladet deres Ben nedlægge under disse Jorddynger, som netop synes

[1]) I Oldnordisk Museums Arkiv.

at være opkastede til et Minde for Efterkommerne, på Steder, hvor ingen bode, hvor ingen kom hen, hvor ingen kunde opmuntres til at træde i deres Fodspor? Det er ikke troligt. Endog i en senere Periode for ikke mange Sekler siden synes Folkemængden her at have været større: man finder i Omegnen af Vorbasse tydelige Levninger af 2 Kirker, nemlig Almstok Kirke (Røde Kirke) og Fitting Kirke, og nu er 1 Kirke mer end tilstrækkelig for et Sogn, der har et Par Mil i Gennemsnit, og hvis Beboere dog ere flittige Kirkegængere. Ligeledes er det vist, at flere Gårde, som nu ere simple Bondegårde, forhen have været ordenlige Herregårde med underlagt Bøndergods, således Slav Gård[1]), som endog har givet Herredet Navn, og Donslund, som ejedes af Juelerne. Ejeren af sidstnævnte Gård skal besidde gamle Papirer, som forhen have hørt til Herregården, hvilke måske kunde indeholde en eller anden Oplysning, i det mindste til Familiens Historie, men som jeg hidindtil ej har kunnet få at se. At Jorden engang har været mere dyrket og sandsynligvis også bedre skikket til Dyrkning, ses deraf, at man på flere Steder i Heden, som vist ikke i de sidste Århundreder have følt Ploven, finder tydelige Spor af Agerrener og Agre. Skov have disse Egne vist heller ikke savnet, ti mange Byers Navne, som Donslund, Risbøl, Almstok o. fl. hentyde øjensynligen på, at disse Byer enten have ligget i eller i Nærheden af Skov, og desuden finder man mange Steder, hvor nu intet Træ kan gro formedelst det hårde Underlag af Al, de tydeligste Spor af fordums Skove i gamle Egerødder, der endnu skyde unge Skud, i Egepurrer, som aldrig vokse, og en stor Mængde Bæverasp, der opskyde fra sekelgamle Rødder. Har der fordum været Skov, og derom kan man ikke tvivle, så må også Tiden have forandret Jordbundens Beskaffenhed, ti de kgl. Nåletræplantager i Omegnen, som på Papiret have et herligt Udseende, vise noksom på Stedet, at alle Konster og alle Bekostninger for at få Træer til at gro, ere frugtesløse[2]).

Foruden en Mængde Gravhøje og Tingsteder, som ikke udmærke sig ved noget ejendomligt, er der sønden for Vor-

---

[1]) Dette er dog ikke Tilfældet.

[2]) Disse har dog siden fået god Fremgång, ligesom den store Granplantage ved Skjødebjerggård.

basse i Heden et meget stort Tingsted[1]), som Bønderne kalde Jyngovnene. Men af en mindre almindelig Beskaffenhed synes mig et Offersted at være, som ligger i Heden omtrent 1000 Skridt norden for Kirken. På de almindelige Offersteder, idetmindste dem jeg har set, finder man kun 1 Offerbord i Midten, men her har upåtvivleligen været 2, et i hver Ende. Det er en aflang rund Høj, som har en Længde fra øst til vest af omtrent 50 Skridt og en Bredde af 20 Skridt; den er omsat og overstrøt med store Kampestene. I den vestre Ende ligger en meget stor, flad Dæksten, som fordum har ligget på nogle mindre Stene, men disse ere sunkne og hin er gleden til Siden. Jeg formoder, at det har været et Offerbord og et andet lignende har været i den østre Ende, ti der finder man en Fordybning med en Del Stene rundt omkring og lige ud derfor, nedenfor Højen, en nedvæltet Dæksten af Dannelse og Størrelse som den i den anden Ende. Norden for denne Offerhøj i en Afstand af 350 Skridt er der en stor Gravhøj, som er udgraven fra den nordre Ende indtil Midten og dannet til en Nattefold for Kvæget, og det er ganske almindeligt, at disse Oldtidens Høje, der for Artusender siden modtog Fædrenes Ben, nu må beskærme Bondens Kvæg mod Nattens Kulde«.

Til Slutning meddeler From nogle korte Bemærkninger om Egnens gammeldags Sæder, »især synes Julens Gæstfrihed at bære det gamle Præg«, samt nogle Ord, der dog ikke ere forskellige fra dem, der bruges i andre jydske Egne; dog hidsættes et Udtryk, der er mindre kendt: »Fon (ɔ: forn) bemærker Madvarer, som Gæsterne bringe dem, de ere indbudne til Gilde hos, Skøn er en Gave af Brød, Gryn, Mel og andre Fødevarer, man bringer Væveren, når han har Arbejde på sin Væv.«

Præsten Wandal gav 1808 en anden Indberetning til samme Kommissjon. Af denne hidsættes: »omtrent ½ Mil sønden for Vorbasse By, på dens Mark er en mærkværdig Levning fra Oldtiden, en Stensætning, der endnu næsten er ubeskadiget, den består af en aflang rund Høj, noget over 60 Alen fra øst til vest og omtrent 8 Alen i Bredden fra syd til nord, de

[1]) Den Tid antog man, urigtig, slige Gravsteder for Tingsteder og Offersteder.

fleste Stene ere endnu oprejste, tre fuldkommen vel bevarede Stenkister findes der endnu; ovenpå hver af disse ligger en uhyre stor og flad Sten. En liden rund Høj nordenfor er for en Del År siden omgravet og derudi forefundet en ordenlig muret Hvælving eller Slags Begravelse, men samme er, før jeg kom, bleven ødelagt. For en Del År siden er af en endnu boende Mand i Vorbasse By af en Høj på hans Mark udgravet en Del Askepotter, som alle af Skødesløshed er bortkomne og ødelagte.«

Den af From beskrevne Høj omtales også i Indberetning fra Præsten her 1638 til Ole Vorm: »Norden for Vorbasse By ligger en liden Høj med nogle store grå Kampestene omkring, dog ingen Bogstaver på; 2 store høje Sten ved østre Ende, som stå ret op på Enderne højt over Jorden. Nok en stor Sten noget derfra udi vester mere midt inden i Højen; item en meget stor Sten på den vestre Ende, som er rygget og hvælvet, at et temmeligt Menneske kan skjule sig derunder og samme Sten ligger på trende andre Sten i Jorden, ellers rundt omkring samme Høj på begge Sider findes vel mange andre Sten oven Jorden, dog ikke så store.«

Byer og Gårde.

Vorbasse. Byen er mest bekendt af det store Marked, der afholdes her 5 Avgust. Dette er oprindelig et Kildemarked, af hvilke mange fremstod i den katholske Tid, ja endog senere. Grunden til disse var, at man mente at have mærket en særegen lægende Kraft ved en Kilde, som man derpå gav Navn efter den Helgen, som man mente var Årsag til Helbredelsen, enten nu den første Helbredelse var skét på en sådan Helgens Dag eller ifølge et Løfte til denne. Efterhånden blev sådanne formentlige Undere mere bekendte og på den Dag, der bar Navn efter Helgenen eller det hellige, samledes Folk i Masse fra de omkringliggende Egne forat to sig i Kilden og tilbringe Natten ved den; denne Sammenstrømning hidkaldte også Købmænd, der mente her at kunne have nogen Vinding, som opslog deres Boder omkring Kilden og snart blev Kildens Omegn til en hel Markedsplads. I Indberetning til O. Vorm her fra Sognet 1638 fortælles: »På Vorbasse Kirkegård siges at skal have været en Helligdom, nemlig en Kilde eller Brønd udi det sydvest Hjørne,

som nogenledes endnu er at se, hvorudaf det Marked, her årligen holdes i Byen, menes at skal være forårsaget, som udi Førsten skal være holdt på Hellig Legemsdag (Kristi Legemsdag er 2den Torsdag efter Pinse), hvorudaf Kirken har sit Navn«. Det rimeligste er iøvrigt, at Kirken oprindelig var helliget Kristi Legem og at Kilden på Kirkegården deraf har fået Navn, ikke omvendt. De Uordener, der gik i Svang ved disse Landsbymarkeder, fremkaldte et Forbud mod Vorbasse Marked af Fredrik III, 23 Juli 1653[1]). »Eftersom vi nådigst kommer udi Forfaring, hvorledes at der udi Vorbasse 4 Mil fra vor Købstad Kolding skal holdes ved Pinsedags Tider et Marked, hvor Heste og andet købes og håndteres, og formedelst at ingen Øvrighed der sammesteds er, som dermed kan have Inspektion, sig adskillige Uskikkeligheder der skal tildrage både med vor Tolds Besnidelse, Slagsmål og i andre Måder, da ville vi nådigst at forne Marked udi bemeldte Vorbasse herefter skal være afskaffet og igen på samme Tider, som sædvanligt er, holdes udi vor Købstad Kolding[2]). Dette er dog ikke trådt i Kraft, hvilket ses af Indberetning til P. Resen 1667, hvor der nævnes: »En Kilde på Vorbasse Kirkegård, der for få Ar siden besøgtes af syge Folk, og mange Mennesker blev hjulpne udi adskillige Tilfælde, hvorudover blev stiftet et Marked i Vorbasse, på hvilket rejsende Folk kunde få det, de havde fornøden, når de besøgte samme Kilde 1 Maj, Valborgs Dag«. Heraf lærer vi, at Kilden da ikke længer besøgtes for Helbredelsens Skyld, og at Markedets Afholdelse var henlagt til den over hele Landet almindelige Kildedag 1 Maj. Ved Reskript af 10 Dec. 1791 forandredes Markedsdagen fra Avgust Måned til en belejlig Dag i September, men 3 Avg. 1802 bestemtes den til 5 Avgust. Iår har Byen fået Tilladelse til at afholde endnu et Marked den 23 April.

Byens ældste optegnede Navn er Worbas, Udtalen er både Worbas og Uerbas, hvilken leder til at henføre det til en oprindeligere Form Orebas. Ore betyder en lille Skov og bas hvad der træder frem for andet, altså den bedste Skov, hvilket er i god Samklang med, hvad ovenfor er bemærket om Egnens Skovrighed i gamle Dage. Vorbasse viser sig ved sine Gravhøje at være en By, der har bestået fra Hedenskabets Dage,

---

[1]) Jfr. D. Atlas V. 886. [2]) J. Reg. XII. 200.

med sine Ættehøje udenfor sig, dog ikke med det Præg af Ærværdighed, som f. Ex. det nærliggende Randbøl. Her var 1651 6 Gårde, 3 Bol og 11 Gadehuse, hvilke sidste hver kun havde en Ovn og Skorsten og et Stykke Kålgårdsjord til Huset.

Fitting var 1651 4 Gårde. Om Kirken, der fordum lå her, se ved Vorbasse Kirke. Syd herfor er et Krat, der har været meget større. Her skal være en Skanse fra Svenskekrigen (som jeg ikke så, da jeg var her).

Nebel var 1651 8 Gårde. Erik Timmesen til Engelsholm udlagde 1484 til Jep Stage, Kannik i Ribe, 2 Gårde i Vorbassy Nybil[1]). Nebel betyder Nybøl, nyt anlagt Sted, og må være udgået som Nybygd fra Vorbasse, hvorpå Navnet Vorbasse Nebel tyder.

Slav var 1651 1 Gård. Af denne har Herredet Navn. Slav betyder et Hul, en Fordybning. I en af Bjelkerne her fandtes forhen tydelige Spor af Sabelhug, indhuggede af en fjendlig Soldat i Svenskekrigen.

Risbøl var 1 Gård, da Anders Kristensen Sandberg til Kvelstrup 1564 fik den i Mageskifte af Kronen.

Høllund, i Tale altid kaldet Høllet, men førte dog begge Navne i det 17 Årh.; var 1651 1 Gård.

Lille Almstok, så kaldet til Forskel fra Store Almstok i Randbøl Sogn, med hvilken By den vistnok har udgjort 1 Sogn, da dens Kirke bestod; (om denne se under Vorbasse Kirke); var 1651 1 Gård, der 1664 kaldes Almstokvad; den Ager, hvor Kirken stod, hedder endnu Vadsager.

Fredriksnåde Koloni, om hvilken se Indledningen til Herredets Historie. Her lå fordum Knurborg, hvoraf Øvre Knurborg bestod af 2 Gårde og Nedre Knurborg af 1 Gård, der blev øde i Svenskekrigen. 1768 havde Kolonien Retstrætte med Gilbjerg Beboere om en Eng, der havde hørt til en da øde Gård i Hejnsvig Sogn, der hed Plovborg, hvilken nu deltes mellem de stridende Parter.

Moltkenbērg Koloni er bygget, hvor fordum lå Gården Skjoldbjerg, der også blev øde i Svenskekrigen.

Rankenbjerg var 1651 2 Gårde.

Skjødebjerg var 1 Gård 1651. Her er i de senere År anlagt en stor Granplantage.

---

[1]) D. Mag. IV, 10.

Fordum hørte også Skjødegård til Vorbasse Sogn, men da Fredrik II oprettede et Fårehold her, blev den henlagt til Jerlev Herred, der var et af de såkaldte Indherreder, hvor Kongen opkøbte alt Adelsgods for bedre at kunne frede om sin Vildtbane. Herom haves følgende kgl. Breve: 29 April 1584 udstædtes et Brev: »Eftersom vi er tilsinds at ville have et »Skepperi« ved vor og Kronens Gård Skjøde og derfor samme Gård at ville have hegnet og fredet for vor og Kronens Endels Ejendom og Fredbane, så og for den Bekvemmeligheds Skyld, som sammesteds kan findes enten med Jagt eller Skyden med »fedder wiltt« eller andet Vildt og forne Skjødegård dog er liggende i Slavs Herred udenfor den Kres, vi har tilforn synderlig ladet afskille og afmærke med Hegn, da vil vi, at den herefter skal ligge til Jerlev Herred og til Bække Sogn samt Jerlev Herredsting og Bekke Kirke dens Sognekirke og skal der sættes et ordenligt Stolestand i Kirken til samme Gård og Skæl mellem den og andre Lodsejeres Ejendom, så at hver skal afholde sig aldeles fra Skyden og Jagen der omkring«[1]). Samme Dag fik Lensmanden på Koldinghus Befaling at lade Gården indlægge til Jerlev Herred med Hegn og at lade afbrænde en rum Plads af Hede til denne Gård, at der kunde blive desbedre Lejlighed til »Skepperiet«[2]) 20 Maj 1584 udstædtes atter Brev ifølge Lensmandens Skrivelse, hvori han havde meldt, at Heden var afbrændt, men at Skjøde havde Fællesmark med Fitting, hvor den eneste Lodsejer var Folmer Rosenkrands til Stensballe, der havde 2 Gårde der, det øvrige Gods tilhørte Kristen Langes Præbende i Ribe Kapitel, hvorfor Kongen nærede den Fortrøstning, at Folmer Rosenkrands vilde overlade ham disse Gårde, hvorpå Fitting også skulde indlemmes i Jerlev Herred og indhegnes med det øvrige. Da Bønderne (i Lenet) havde fundet det besværligt efter kgl. Bef. at afhænde deres Geder (for Skovenes Frednings Skyld), måtte de endnu beholde dem til Bartholomæi Dag, at de bedre kunde sælge dem. Nogle, der både havde Skov og Hede, vilde rigtignok forpligte sig til at holde Gederne fra Skovene, men det kunde dog ikke tilstedes[3]).

---

[1]) J. Reg. III. 628.
[2]) J. Teg. II. 478.
[3]) J. Teg. II. 489.

Fordelen af Skjøde var imidlertid ringe, hvorfor der 30 Dec. 1633 kom Befaling til at udforpagte den til den højstbydende[1]. Ved et Syn, der derpå optoges over Gården, fandtes det, at den ikke kunde bortfæstes for mere end 1 Ørte Rug (10 Skp.) og 1 L℔ 10 ℔ Smør, og det bestemtes, at den skulde gøre Ægt lige med de Bønder, der havde ligget derunder og nu var henlagte til Koldinghus. Fårene skulde sendes til Hanrau i Holsten til Markvard Rantzov[2]. 24 Marts 1635 tillodes det Fæsteren af Gården, der lige med menige Sognemænd i Bække, Verst og Gjæsten skulde gøre Arbejde med Sæd og Avling, at ligesom Vamdrupgårds Tjenere istedenfor Avling at måtte give 1 Rdl.[3]). Samme Tilladelse fik de forrige Bønder til Skjøde, idet de havde beklaget sig over, »at de i Ufreds Tid er blevne så meget forarmede, formedelst de bor i en skarp og meget ond Egn ud ved Hedesiderne« og i forskrevne Fjendetid blev de så eftersatte med den store Udgift til Fjenderne. 19 Marts 16.. skal Hyrden David, en Præstesøn fra Verst, have fået kgl. Tilladelse til at Gården måtte høre til Verst Sogn, men som ovenfor er vist, lagdes den allerede 1584 til Bække, så hermed menes vel kun kgl. Stadfæstelse derpå.

1664 var den en Gård på 4 Tdr. Htkr.

Østerviggård var 1664 2 øde Gårde og er vel de samme som Vestervig, der 1651 var 3 Gårde, hvoraf 1 var øde, medens da Østervig ei nævnes.

Mosgård var 1651 et Bol.

Baldersbækgård var 1664 ½ øde Gård.

Indtil først i dette Årh. hørte Hovborg til Sognet, medens denne By nu hører til Lindknud Sogn. Imidlertid regnes den i det 17 Årh. ikke hertil, rimeligvis fordi den da gjorde Hoveri til Hyldelund i Lindknud Sogn; der har dog da været Strid herom, ti et Tingsvidne af 16 Nov. 1643 udsiger, »at Erik Juel lader bruge Hyldelund med Avl og Sæd og holder Folk der på Gården, og den gode Mands Tjenere, som er boende i Lindknud Sogn, både Hovborg Mænd og de andre, gør Ugedags Arbejde til forne Hyldelund med Pløjen og Harven, Vogn og

[1]) J. Teg. VIII. 574.
[2]) J. Teg IX. 56.
[3]) J. Teg. IX. 178.

anden Gårdens Fornødenhed.« Da var her 3 Gårde og 1 Inderste.

Kirken.

Altertavlen forestiller Nadverens Indstiftelse og foroven Kristus på Korset. Forneden findes Stjernejulernes og Strangesenernes Våben 1599; den er altså givet af Kristen Juel til Bonslund. På Prædikestolen er Kristus, Filip, Bartholomæus.

I Vesterenden er Spor af forhenværende Alter. Over Indgangen til Våbenhuset i Korset er et bredt tilmuret, spidsbuet Vindve, der altså er ældre end Våbenhuset. På den nordre Mur er et lille tilmuret, rundbuet Vindve.

Hvad der giver Kirken sit mærkeligste Præg, er at den er en Korskirke. Korset begynder ved Kirkens Vesterende og står 8 Alen ud til hver Side; midt i det er Våbenhuset tilbygget på den syndre Side. Korset er imidlertid neppe oprindeligt og synes at være opført samtidig med Tårnet, idet der findes Kampesten forneden på begge i lige Højde — 2½ Alen, medens de på selve Kirken omtrent går 6 Alen i Vejret. Det synes rimeligt, at hele Kirken har undergået en stor Udvidelse, hvilken vel skriver sig fra det 14 Årh., da Almstok og Fitting Kirke blev nedlagte, og således Menigheden betydelig blev udvidet.

På Kirkegårdens Sydvesthjørne findes Spor af den ovenfor omtalte hellige Kilde.

5 Jan. 1567 udstedtes kgl. Brev til Lensmanden på Koldinghus, at Vorbasse Kirke skal være meget bygfældig og snart falder ganske ned, dersom den ikke bliver hjulpen, hvorfor han det År skulde lade Sognemændene få Kirkekornet til dens Istandsættelse. 25 Maj 1596 fik Lensmanden Brev, at Vorbasse Kirke er meget bygfældig og forarmet, hvorfor de næstomliggende Herreder skulde komme den tilhjælp.

Kirken soltes af Kongen til Etatsråd Folsach i forrige Årh.; ved Avktion kom den siden til Mag. Peder Bork i Grejs og Kristen Høllund i Vorbasse Sogn.

I Sognets sydøstlige Del ved Fitting lidt nordvest for den vesterste Gård stod fordum en Kirke, hvis Omrids allerede i mange År har været forstyrret, medens man endnu kun kan påvise Kirkegårdens Omkres, der fra nord til syd strakte sig

18, fra vest til øst 24 Favne; dets Dige er dog i de seneste År udjevnet og hele Pladsen tildels besåt. Ved at undersøge de Levninger, der endnu findes af de i Masse bortførte Sten, befindes det, at Kirken har haft en Grundvold af simpelt tilhugne Sten, men i Hovedsagen har bestået af runde Kampesten og indenlandsk Kalktuf; dens Alder må vel sættes til det 12 eller 13 Årh. Denne Kirke nævnes aldrig i Dokumenter og da den ikke opføres i Kirkefortegnelsen i »Oldemoder« fra omtrent 1340, må den allerede ved den Tid have været øde; det vides ej heller, hvilke Byer der har hørt derunder.

Ved Almstok i Sognets nordøstlige Del vises den ødelagte Grundvold af den forrige »Røde Kirke«. Navnet har den vist nok fået, fordi den har været bygget af røde Mursten, ti i Grunden er fundet en Del Murstensbrokker; ellers fandtes kun her utilhugne Kampesten, hvoraf en Mængde er bortkørte. Endnu er selve Kirkens Plads ikke dyrket, men der er kun lidet at se; den har været 12 Favne lang og 7½ bred. Kirkegårdsdigerne ses tildels endnu og er 25 Favne brede, 35 Favne lange og fulde af Sten. På Kirkegården har man opgravet Menneskeben. Nogle Helgenbilleder fra Kirken har man til for få År siden opbevaret i Almstok, men de er nu borte; en Kirkenøgle fandtes for mange År siden på Kirkegården og er indsendt til Oldnordisk Museum. Ejheller Almstok Sogns Omfang kendes, og Traditionen véd kun, at det er over 400 År siden, at Kirkebygningen stod. I »Oldemoder« nævnes Almstok Kirke i den ovenfor nævnte Fortegnelse fra c. 1340, men en senere Hånd har tilføjet »desolata«, øde, hvorfor man må antage, at Kirken er forladt og forfalden i den sorte Død.

Ifølge Frost har Lille Almstok været Præstegård til denne Kirke. I Præsteindberetning 1638 omtales Kirken også: »Øst nordøst for Hejnsvig siges at have været et Kapel i gamle Dage, som dog nu er øde med alle (aldeles); derudi menes i gamle Dage at være holdt Sjælemesse i Pavedommen.«

Præster.

Den første Præst, der med Vished kendes efter Reformationen, var

Hr. Iver Madsen. Han var 1545 Præst i Andst og Gjæsten, i hvilket År han havde en Strid med en Kvinde Else

Palles, der fik kgl. Brev til Lensmanden, at han skulde stævne Præsten for sig i Retten for nogle Hug, som han havde tilføjet hende[1]). Samme År stævnedes han til at møde på Kongens Retterting i Ribe for en Dom, han fik på Viborg Landsting efter vrang Undervisning[2]). Denne urolige Mand finder vi 1560 som Præst i Vorbasse, da der 7 Jan. udstædtes kgl. Brev til Biskop Hans Tavsen, at Hr. Iver Madsen havde berettet for Kongen, at han havde ihjelslået en Karl og derfor var dømt fra sit Præsteembede. Imidlertid havde han handlet med sin Kapellan, at denne skulde forestå hans Sogne, indtil han kunde komme til Ende med Sagen. Siden havde de højlærde ved Universitetet og Superintendenterne kendt ham kvit for det Manddrab og sagt ham til hans Præsteembede igen, men da han var kommen hjem, havde Biskoppen undt det til hans Kapellan; hvorfor Kongen vilde, at Biskoppen skulde lade ham få sine Sogne igen. Hertil svarede Hans Tavsen, at Kongen ikke havde fået ret Underretning om Sagen. Hr. Iver havde i sit »Ølsmål« (Rus) slået en uskyldig Stodder ihjel og da han derfor havde forbrudt Kirken, lod han ham fradømme hans Kald ved et Provsteret. Nogen Tid efter, År 1555, blev denne Sag forhandlet ved et Bispemøde i Kjøbenhavn, hvor Kongen selv sagde: Ich wil ehm dar nicht hebben, og Andst og Gjæsten Sogne fratoges ham, dog bevilgedes ham et andet Embede, når et sådant blev ledigt, og han forpligtede sig til ikke mere at […]e befatte sig med sit' forrige Kald; dog bevilgedes ham foreløbig en Indtægt af Præstegården og Tienden. Nu havde han fået Vorbasse og Grene Sogne og nød desuden 6 Ørte Korn af Kongetienden. Skønt dette Kald ikke var så godt som hans tidligere, så bad Tavsen dog Kongen om ikke at tage Hensyn til hans Ansøgning, da en Præst, der bør at være et Spejl for andre og som unødt slår en uskyldig Stavkarl ihjel, må have en Amindelse deraf den Stund han lever og andre leve udi Frygt og tage sig des bedre Vare[3]). Han har altså været Præst her i Årene 1555—60. Det er dog muligt, at han ikke har været den første bekendte Præst. I Indberetning til Resen 1667 nævnes som den første Hr. Iver Mair, der siges at

[1]) D. Mag. 4 R, I. 113. [2]) smsds. 140.
[3]) D. Mag. 3 R. III. 304—05. Ny kirkehist. Saml. III. 335.

være begraven under Altret uden anden Opskrift end Navnet. I Præsterækkerne i Stiftsarkivet fra 1690 og i Vorbasse Kirk siges han at være død 1551 og været Præst i 15 År. Som hans Efterfølger nævner Indber. til Resen Hr. Severinus, me de andre Præsterækker Hr. Svend Ostersen, der siges at hav været Præst 4 År og være død 1554. Efter ham kan alt Hr. Iver Madsen få Plads som den tredje eller fjerde Præ 1555 bevilgedes Præsten 3 Ørte Korn af Vorbasse og lige meget af Grene Kongetiende, men det fratoges Kaldet igen sene og blev tilligemed Præstens Afgift af Kirketienden henlagt Kantoratet i Ribe.

4. Hr. Niels Pedersen Refsinghoved havde til Kapel Søren Grumsen, en Præstesøn fra Gørding, i Anledning af hv der 11 Avg. 1593 udkom kgl. Brev, at Præsten havde klaget, hv ledes en Person, som han til sin Kapellan sig til Hjælp og stand udi sin Alderdom har kaldet, skal sig meget uskikkelig utilbørlig forholde og handle med ham, så han forkommer modvilligen fordøjer hvis Gods og Næring han har og dertil for adskillig hans utilbørlige Levned og Handel er V oversvoren, hvorfor han begærede at måtte blive kvit for sam Person og få en anden god og gudfrygtig Person i hans S hvorfor Kaspar Markdanner, Lensmand på Koldinghus, sk forfare Lejligheden og hvis det så befandtes, skulde der forordnes en anden god, gudfrygtig Person, som ham i h Alderdom kunde være til Hjælp og Bistand[1]. 1 Marts 1 fik Biskoppen og Kapitlet Brev, at der skal findes megen Uski lighed mellem de 2 Præster i Vorbasse, så de har megen Tr og Klammeri mod hverandre, hvilket for et ondt og forarg Eksempel ikke er at lide eller gedulde, da efterdi forne Præs Sag ikke forhen har været indstævnet for eder, vil vi, at Ka Markdanner indstævner Sagen for eder og i da straks døm og ordeler, hvilken af de 2 Præster der skal blive i Kaldet, og i anden Måde forhandler, at Sognemændene må blive børligen med en duelig og skikkelig Sjælesørger og Præst sørgede[2]. Kapellanen mistede sit Kald, hvorom Kaspar Ma danner 5 Marts 1595 fik Brev »at Søren Grumsen fordum pellan i Vorbasse og Grene har suppliceret og tilkendegivet,

---

[1] J. Teg. IV. 401. [2] J. Teg. IV. 451.

eftersom han nogen Tid siden forleden af dig formedelst Ulydighed er bleven fængslet, har måttet udgive Forpligt under Livs og Helses Fortabelse at skulle og ville undvige sit Kald, og han nu begærer, at efterdi hans Slægt og Venner er boende i Herredet, han da måtte bevilges at have Ophold hos dem der i Herredet, bede vi dig, at når du hermed besøges, du da tilsteder ham at være og bo hos sin Slægt og Venner i Herredet og den Stund han holder sig fremmelig og vel, dog at han aldeles intet skal befatte sig med Kaldet i for^ne^ 2 Sogne imod Ribe Kapitels Dom og hans egen Kontrakt, ej heller uforrette eller påføre Trætte mod den Person, som efter ham sammesteds er bleven Sognepræst [1]).»

5. Hr. Kristen Stefansen Verst, en Præstesøn fra Verst, var Præst her 13 Sept. 1595; da fik han Brev på Ørte Korn årlig af Koldinghus, da Fredrik II havde lagt de Præsten bevilgede 6 Ørter af Kongetienden til Ribe Kapitel [2]). Han døde 1628.

6. Hr. Hans Hansen Høllund er kaldet hertil 1629 og døde allerede 1631.

7. Hr. Peder Kristensen Marebæk blev Student fra Ribe Skole og blev straks Hører ved Skolen, da han på Grund af det kejserlige Indfald ej kunde komme til Kjøbenhavn at deponere, hvilket først skede 1630, hvorpå han igen drog tilbage til Skolen. Da Biskop Jersin yndede ham for hans Flid, Troskab og hæderlige Opførsel, blev han Rektor i Ringkjøbing Skole, der da kun havde 2 Klasser. Derfra kaldtes han til Præst her, men da han ikke havde studeret ved Universitetet, hvilket ifølge den Forordning af 1629 var bleven fordret, men dog taget Attestats der, fik han på Grund af de særegne Forhold og fordi Kaldet var ringe, »så man ikke lettelig kunde få nogen anden hertil«, den nødvendige Tilladelse af Universitetet 11 Febr. 1632 [3]). Han har også snart fundet Embedet ringe [4]), ti 1633 indgav han en Klage over Præstegårdens slette Tilstand, der var fordærvet

---

[1]) J. Reg. IV. 502. [2]) J. Reg. V. 404.
[3]) Ny kirkehist. Saml. II. 662—63.
[4]) At Kaldet allerede tidligere er anset for uselt, ses af en Tilskrift i en Palæotyp om Depositsskikke, hvorpå Dr. Holger Rørdam har gjort mig opmærksom, fra Midten af det 16de Årh.: »Om du vilt were deponeret till en worbassi prest, da bede denne efterfølgende bøn«.

af Sand, hvormed fulgte Biskoppens Erklæring, at det var et meget ringe Kald i den skarpeste Egn i Stiftet; der kunde ikke sås til Præstegården mere end 8 smalle Tdr. Korn eller 2 ℔ sælandsk Mål, ej heller avles mer end 10 små Læs Hø, hvilket endda mestendels var Mosehø, hvorfor han ej heller kunde opdrætte Kvæg. Tienden kunde i det højeste anslås til 30 smalle Tder Korn og desuden nød han af Koldinghus 6 Td. årlig. I Sognet var adskillige Steder fordærvede af Sand, hvorved Tienden forringedes, så Præsten ej uden stort Besvær kunde få sin Underholdning.

I den Anledning fik Lensmanden på Koldinghus 9 Jan. 1634 kgl. Brev at lade ham få den første gode Krone- eller Kirketiende, som noget nær Vorbasse ledig blev[1]). 1648 indgav han atter Klage, at han bode i den bareste Hedeegn, hvor Sognene var fordærvede af Sandknog og Vandløb, sad på en skarp Gård, hvor der kun avledes 8 Læs Hø, og havde ingen Annekspræstegård. Rigtignok oppebar han af Koldinghus årlig 6 Ørte Korn, men de restede for 5 År, ligesom den halve Andst Kirketiende imod en årlig Afgift, men da Andst var udenfor Herredet, leveredes Kornet kun til Herredsgrænsen. I Krigen havde han lidt stor Skade og Afbræk af Plyndring, idet han 23 Gange udplyndredes af Partier, hvorover han var i stor Gæld, hvorfor han søgte om at få det resterende Korn, hvilket bevilgedes. 4 Dec. 1661 var han i Kjøbenhavn og søgte da atter om de 6 Ørte Korn og Andst Kirketiende for 40 Dalers Afgift, ligesom om en Gård i Grenekrog til Annekspræstegård, og den ringe Kongetiende af Vorbasse, Grene og Hejnsvig. Da han var skrøbelig til Fods, ønskede han en Medhjælper og så selv beholde Provstiet og Grene Kongetiende, indtil han kunde få det første ledige Kald[2]). Han overlod Kaldet 1662 til Efterfølgeren og døde 1663. Han var Viceprovst i Jerlev og Slaus Herreder til 1662. 1661 udgav han »Danske Kongers Spejl og Skuespil«, helliget til Erik Krag til Bramming og hans Hustru Vibeke Rosenkrands tilligemed deres Børn, en versificeret Rimkrønike, på 101 Vers, der imidlertid er meget prosaiske og ubetydelige. Fortalen er dateret København 29 Okt. 1661. I hans Tid afbrændte Præstegården under Krigen 1659.

[1]) J. Teg. IX. 10. [2]) Geh Arkivets topog. Samling.

8. Hr. Hans Henriksen Kok kaldtes hertil 1662. Om denne Mand findes endel Optegnelser i Provsten i Egtved, Hr. Søren Jensen Horsens »Liber daticus«: »18 Sept. 1667 visiterede jeg i Grene, derefter i Vorbasse; samme Dag blev klaget, at Præsten Hr. Hans havde ofte taget Bymændenes Heste ind, når de var i hans Toft, som han ej vilde indhegne, men Hr. Hans klagede, at Byens Kreaturer havde nedrevet hans Gærde. En anden Mand klagede, at Præsten havde slået hans Kone, forfulgt ham med en Bøsse, men Præsten sagde, at Manden kom i hans Gård med en Økse, derpå begyndte de med sådan Skælden og Råben, at jeg måtte gå ud af Kirken og bød Manden at klage til Tinge, da ham Ret skulde vederfares«. »15 Marts 1668 fjerde Dag efter Påske holdt Hr. Hans i Vorbasse og Hr. Kornelius i Grinsted Marie Bebudelsesfest og adskillige andre her og der, endog vi andre holdt den efter Ordinansen på Palmeløverdag, om den indfalder i Dimmeluge efter Påske, som skede 1673«. »22 Sept. 1668 visiterede jeg i Grene, hvor Præst, Degn og nogle unge mødte. Efter Visitatsen klagede en Mand, at Præsten 2, 3 Gange havde vist ham fra Skrifte. Præsten meldte Årsagen, at denne Niels Klemensen i et Værtskab havde overfaldet ham, grebet ham i Håret, skældt ham for en Kæltring og med al sin Flid gjort Molest, når han skriftede andre«. »31 Juli 1672 kom alle Vorbasse Mænd til mig og klagede over deres Præst, at han havde overfaldet dem på Marken, da de høstede deres Korn, givet sig i Slagsmål med dem, slået nogle blå og blodige og skudt efter dem med en Bøsse, så de måtte alle undløbe. Jeg bød dem, at de skulde gøre deres Klage bevislig til Tinge, så skulde jeg skaffe Ret over ham.« Hvad Enden blev på disse Stridigheder, vides ikke. 6 Dec. 1684 fik han Niels Kristensen Gørding til Kapellan, en Præstesøn fra Gørding, og som 4 År havde været Hører i Ribe. Hr. Hans døde 1696. Præstegården opbyggedes 1671, vistnok efter en Ildebrand.

9. Hr. Jørgen Jørgensen Bang, en Præstesøn fra Sandager, blev 14 Sept. 1695 Formandens Kapellan og giftede sig med hans Datter Marikke. »Hun kørte med sin Plov, røgtede selv sine Høveder, var undertiden 2 til 3 Dage og Nætter tillige borte i fremmede Sogne om Føde til sig og sit Hus.« Præsten selv »holdt Latinskole her for fornemme Folks Børn«. Han †

1720, hans Enke levede derpå i Kolding til sin Død 1736. De havde 6 Børn, der nævnes i Giessings Jubellærere III. 161.

10. Hr. Rasmus Pedersen Nøring blev Skibspræst 1710 og var 1715 med i Søkrigen på Skibet Venden, kaldtes hertil 8 Juli 1720, men døde allerede 1721. Hans Hustru Dorthe var en Dr. af Skindbereder Kiel i Grene, og levede siden af sin Pensjon i Horsens.

11. Mag. Jørgen Jensen Chronius eller Krone, født 8 Juli 1688, blev som Barn forældreløs, blev Magister 1709, tog Attestats 1709 med bedste Karakter. Imidlertid var han bleven Degn i Skandrup, 28 April 1716 3die Lektiehører i Kolding og kaldet hertil 23 Juli 1721. Han døde 1737; hans Enke Sidsel Terkelsdatter af Kolding døde i Kolding i største Armod og Uselhed. Hvordan hans Kår har været, kan man slutte af at han måtte give Pensjon til 2 Enker, ligesom hans Eftermand. Hans Børn kom ej heller vidt. Jens blev Apothekersvend i Kolding og var gift med en Pige, der havde tjent hos Gehejmeråd Gabel, gik senere omkring i Sognene og tiggede og blev tilsidst Stykknegt, Malte gik omkring og nærede sig ved Skræddersyning, Terben døde som Barn og Datteren drog til København.

12. Hr. Andreas Verlin kaldtes hertil 17 Juni 1737 og forfl. 1745 til Østeregesborg i Sæland. Han var gift med en Rådmandsdatter fra Holbæk.

13. Hr. Hans Vilhelm Kålund lå på Borks Kollegium og udgav der 1733 en Disputats om Spådomskunsten hos Romerne. 1 Maj 1741 kaldtes han til Feltpræst ved Fodgarden og ord. 10 Maj til Feltpræst i hannoveransk Tjeneste; hertil kaldtes han 5 Juli 1743, men blev allerede afsat 19 April 1745, fordi han var udlagt som Barnefader af en Kvinde i Lintrup Sogn. Derpå drog han til Kbnh., og levede af Tiggervers; en stor Mængde trykte Poesier haves af ham.

14. Hr. Markus Nexø er født 1712 nærved Neksø, kom 16 År gl. til Kbhvn. Skole og blev 1737 Student, derpå Lærer hos Provst Gerner i Kbhn., 1741 Hører i Drammen, siden Lærer ved Vajsenhuset, tog Attestats 1745, kaldtes hertil 23 April 1745 og døde 1755. Han var gift med sin Tjenestepige Anneke Hansdatter, der som Enke levede i Skodborg, og havde 3 Børn, af hvilken kun Andreas overlevede ham. Om ham hedder det:

»Han var ret en Herrens Præst, som med Berømmelse vel forestod både Guds og sit eget Hus.«

15. Hr. Joakim Evald, født i Bredebro 28 Maj 1725, hvor hans Fader var Degn, blev 1745 Stud. fra Ribe Skole, blev 1753 Lærer ved Vajsenhuset og 11 April 1755 Præst her. 1764 kaldtes han til Hvidding og resignerede 1808, hvorpå han flyttede til Kristjansfeld, hvor han † 12 April 1826. Han var gift med Ester Stemann. Ved Ribe Landemode 26 April 1777 indgaves Betænkning til Biskoppen om, at Evald lod sine Børn opdrage på Kristjansfeld ved Brødremenigheden, og 16 Avg. kom kgl. Bef. til Biskoppen om at tilholde ham at kalde sine Børn tilbage derfra og at advare de øvrige Præster i Tørninglen fra at sende deres Børn derhen. Fra hans Tid er den ældste Kirkebog, der beg. 1755.

De følgende er: 16. Hr. Niels Kortsen Bisted kaldet 7 Sept. 1764. · 17. Hr. Fredrik Lorentzen kaldet 24 Nov. 1777. 18. Hr. Ferdinand Ulrik Fredrik Treu kaldet 10 Sept. 1784. 19. Hr. Peder Fredrik Mohr kaldet 29 Maj 1789. 20. Hr. Vulf Kristoffer Müller kaldet 19 Dec. 1794, † i Kaldet 25 Okt. 1802. 21. Hr. Hans Vandal kaldet 7 Jan. 1803. 22. Dr. phil. Peter Nikolaj Frost kaldet 17 Maj 1811. 23. Hr. Klavs Nikolaj Vilstrup kaldet 7 Juli 1815. 24. Hr. Lars From kaldet 30 Okt. 1819. 25. Hr. Ernst Henrik Clasen, kaldet 14 Sept. 1825. 26. Hr. Hans Hartvig Møller kaldet 1828. 27. Hr. Peter Koefoed kaldet 12 Okt. 1832. 28. Hr. Hans Nikolaj Langballe, kaldet 20 Avg. 1836. 29. Hr. Hans Bifleskov Jansen Kramer kaldet 6. Dec. 1844. 30. Hr. Peder Kristjan Andersen Dybdal kaldet 2 Avg. 1850. 31. Hr. Johan Fredrik Wesenberg, kaldet 18 Juli 1856. 32. Hr. Johannes Peter Lund kaldet 18 April 1864.

Ved Reskript af 30 Nov. 1810 ombyttedes Herredets Annexer, således at Grene lagdes til Grinsted, Hejnsvig til Vorbasse. 22 Marts 1815 bestemtes, at Præsten i Verst under Kaldets Ledighed skulde besørge Tjenesten, da Øster Horne Herreds Præster, hvortil Slavs Herred da hørte i provstelig Henseende, havde for langt dertil. 17 April 1822, da Lars From var kaldet herfra til Præst i Verst, bestemtes, at Vorbasse skulde være Anneks dertil, og Hejnsvig lægges sammen med Grinsted

og Grene; da Clasen 14 Sept. 1825 blev dennes Efterfølger i Verst, optoges den Bestemmelse i hans Kaldsbrev, at han skulde finde sig i, at Vorbasse atter forenedes med sit forrige Anneks, hvilket trådte i Kraft ved Reskript 6 Juni 1826, og en ny Præstegård opførtes i Vorbasse.

Hejnsvig Sogn.

Sognet var først Hovedsogn til Grinsted, men blev 1641 Anneks dertil, og 30 Nov. 1810 forenet med Vorbasse. Sognet har Navn efter Byen Hejnsvig, der udentvivl i Oldtiden har haft en vis Betydning; dets Navn skrives ved 1340 Hinghælswi, men dette er vist Fejlskrift for Highnælswi, da Overgangen til den nuværende Udtale ellers ikke let vil kunne forstås. Herimod taler dog Skrivemåden 1476 Hendenswich. Den sidste Stavelse wi betyder Helligdom, Gudehus, Offersted og deslige, highnæl er beslægtet med Hegn, det hele synes at være et indhegnet Gudehus; omkring Byen er også en Samling Høje, der viser, at den har været bebot i Hedenskabets Tid.

I Indberetning til Worm 1638 hedder det: »Præstegården i Hejnsvig ligger en Agermark vesten H. Kirke på søndre Side af et Bjerg. Norden Præstegården oven på Bjerget ligger en hel Hob Høje i Række efter hinanden af øster og vester på, som synes ligesom de i gamle Dage skal være opvinsede ved Menneskens Hånd. $\frac{1}{4}$ Mil syd for Hejnsvig en Gård Søgård, øst for den har ligget en stor Sø, hvoraf Gården har bekommet sit Navn, hvilken nu er med Sand efterknøgen. På adskillige Steder på Hejnsvig Mark findes store Kæmpesten, som findes Spor udi af Emkiler, som Stenhuggere i gamle Dage har intenteret at ville kløve dem, men til hvad Brug kan ikke vides, men her findes ingen Stene med Runebogstaver på. Her er nu ingen Skove, men findes Egerødder allesteds på Markerne, og udi Moserne findes Fyrre- og Graurødder, hvoraf kan eragtes her idel Skov at have været udi gammel Tid. Her findes på Hejnsvig Mark adskillige andre Høje, som hedder Drageheje, somme Metteshøje, men ingen med mærkelige Navne.«

Sognets Hartkorn var 1664 52 Td., 6 Skp. nu er det 75 Td. 1 Skp.

Byer og Gårde.

Hejnsvig bestod 1651 af 6 hele, ½ og ⅓ Gård og 1 Gadehus.

13 Jan. 1476 fik Erik Tymmesen på Engelstholm Tingsvidne på Tyrild Herredsting, at han adspurte regelbunden Mand, Hr. Povl, Korsbroder i Ribe, om han var fuldmyndig gjort at gøre ham Skøde på Priors og menige Konvents Vegne i Ribe og dertil sagde Hr. Povl ja, og til Vidnesbyrd lod læse et Forligelsesbrev, hvormed gode Mænd forligte Erik Tymmesen og Prior Anders i St. Hans Kloster i Ribe, at Erik Tymmesen skulde skøde Prioren på Klostrets Vegne 2 Gårdes Eje i Hendenswich, en bygget Gård og et øde Byggested med rette Tilliggende. Nu skødede Hr. Povl Erik T. på Klostrets Vegne Gødingh gordt og Gødingh mølle og alt det Gods, som Hr. Povls Forfader i St. Hans Kloster tilforn havde skødet Hr. Timme Nielsen[1]).

Trølund. Navnet skrives 1492 Thrylund, var 1651 1 Gård. Gregers Jensen i Trøllund, Herredsfoged, fritoges 30 Jan. 1580 for Ægt og Arbejde af en Fjerdepart Gård han besad, sålænge han var Herredsfoged[2]).

Gilbjerg var 1588 en lille adelig Sædegård, der ejedes af Mads Råles Arvinger[3]). Var 1664 1 øde Gård.

Klink var 1651 1 Gård, der 1579 også hed Falkflod.

Fugdal, ikke Fugtdal, udtales Fowdal, kaldtes i det 16 Årh. Fugeldal, i det 17 Årh. Fuckdal, Fuchdal; var 1651 3 Gårde, den ene havde 1664 i 20 År været øde.

Askjær. 1553 fik Morten Svensen Bølle i Mageskifte af Mariager Kloster 2 G. i »Hiensuig« og 1 G. her, der alle ydede Skovskyld, samt 1 Gård i Fugdal[4]). Gården her har vel aldrig været Herregård, men dog været bebot af en Adelsmand, Kristen Juel, muligvis den senere Ejer af Donslund, der kan have bot her, medens den ældre Broder havde Donslund.

---

1) Diplomatariet i Geh. Ark.
2) J. Reg. III. 32.
3) Han bode 1579 i Pjested (Min Skadst Herred S. 43). Matis Roll i Welingh, Væbner, nævnes 1496 (D. Mag. IV. 12).
4) D. Mag. VI. 157.

1683 bode her Fru Magdalene Kruse. Her var 1651 endnu kun 1 Gård.

Bolding var 1651 1 Bol.

Lundgård var for en 100 År siden øde af Sandflugt, var 1651 et Bol.

Davgård nævnes hverken 1651 eller 1664.

Søgård var 1664 1 Bol og 2 Huse, hvoraf 1 havde været øde i lang Tid, det andet tilhørte Urup.

Søllingdal er af nyere Oprindelse.

Katrinebjerg af nyere Oprindelse.

Fiskerhuse nævnes hverken 1651 eller 1664.

Mellem Gilbjerg og Trølund lå før Krigen 1658 et Bol Godrum, der da var bebot, men siden har ligget øde; det tildømtes Kongen 1678 for Skatterestancer. I Matriklen 1664 siges dog kun, at det var halv øde. 1651 nævnes desuden Hedehuse, der var 2 Bol og 2 Gadehuse, og 1 Bol, Plovborg, der blev øde i Svenskekrigen.

Donslund.

I den sydvestlige Del af Hejnsvig Sogn ligger Donslund Mølle og By, der tidligere hørte til Vorbasse Sogn, men Urbani Dag 1621 tilligemed Nebel lagdes under Hejnsvig på Grund af den lange Kirkevej; Donslund By er opstået af Herregården Donslund, der lå tæt ved Møllen.

Den første bekendte Ejer af Gården var Johan Juel, Søn af Jens Juel til Hesselmed og Vibeke Lunge, og nævnes som sådan 1562, da han og flere Adelsmænd fik kgl. Befaling til at forføje sig til Thorsted og Skjøde Mark forat ride Markeskæl, da Mads Tygesen i Skjødegård havde berettet, hvorledes Sandemændene i Jerlev Herred 2 Gange havde gjort Markeskæl, men 2 Sandemænd havde altid været imod de andre 6[1]. Han er begraven i Vorbasse Kirke, hvor der 1667 fandtes en Sten med Påskrift: hic jacet Johannes Juel. Han var gift med Sofie Sandberg, Dr. af Anders Sandberg til Kvelstrup, der efter hans Død ægtede Niels Stygge. Med Juel havde hun, if. Klevenfeld, 3 Børn, Niels, Kristen og Karen, der ægtede Knud Venstermand; imidlertid må der have været en Søn mere, ti 1609

[1]) Topog. Samling i Geh. Ark.

læstes på Slavs Herredsting i Anledning af en Trætte, om Klink Mænd havde haft et Stykke Eng nord og øst for Søgård, et Brev fra Johan Stygge Nielsen, (Sofie Sandbergs Søn af andet Ægteskab): »siden jeg er kommen udi min salig Broders (Kristen Juels) Hus og omgås med ham, som var først i det År 1599, der vi på Donslund var tilhobe og skiftede efter min salig Broder Jens Juel, da talte Kristen Juels om at ville føre Trætte derpå efter sine Breve[1]).«

Niels Juel havde først Gården, som hvis Ejer han nævnes 1586, medens 1583 Johannes Juels Arvinger angives som Ejere[2]). Han døde ugift, hvorefter hans Broder

Kristen Juel overtog Gårdens Bestyrelse. Han blev 23 Okt. 1597 gift med Karen Klavsdatter eller Strange, Dr. af Klavs Strangesen til Nørholm. Han levede som Datidens Herremænd af sin Avlsgård og gjorde sig ikke bemærket ved noget, der er forplantet til Eftertiden. 16 Juli 1603 fik han kgl. Befaling om at skulle påtage sig sin Søster Jfru. Kirstine Stygges Værgemål, medens der holdtes Skifte mellem hendes Fader, Søskende og hende efter afgangne Fru Gertrud Krabbe[3]). Selv døde han 1608 og er begraven 28 Marts.

Fru Karen Strange. Ved Mandens Død var hendes Omstændigheder så usle, at hendes Frænde Klavs Då til Ravnstrup på hendes Vegne frasagde Arv og Gæld efter ham over hans Grav[4]). Imidlertid fik hun andre Tanker, og Hans Rostrup, der holdt Tale ved Graven, vedgik Arv og Gæld, hvorover der udspandt sig en Retstrætte, over hvilken der udsagdes en Herredagsdom, at Fragåelsen skulde stå ved Magt[5]). Hun solte nu Gården til Jomfru Margrete Bilde, der skulde betale Købesummen til Kieler Omslag 1609. Men medens hun engang var bortrejst til sin Gård Vosnæsgård, kom Kristoffer Rosenkrands, Ejer af Høgsbro og det nærliggende Hundsbæk, selvtredje ind på Donslund under Skin af at ville afkøbe Thomas Juel til Estrup, der havde Øksne på Foder her,

---

1) Stiftsarkivet.
2) D. Saml. i Geh. Ark. 395.
3) J. Teg. V, 183.
4) Om Testamenters Læsning over Graven jfr. SRD. IV. 512.
5) Danske Herregårde. XVI. Vosnæsgård.

nogle af disse. Da han havde beset dem, gik han ind i Huset og forseglede Fru Karens Kister, Skrin og Skabe, hvori hendes Ejendomsbreve var, såvelsom andet Boskab. Forinden havde han uden hendes Vidende ved Dom på Slavs Herredsting af 21 Okt. 1608 erhvervet sig Ret til at gøre Indførsel på Gården for nogle Gældsbreve, han der foreviste, ligesom han fik sig Gården tildømt på Herredagen i Horsens, skønt der til 1 Nov. havde været bestemt et Møde på Vosnæsgård for Kristen Juels Arvinger, imellem hvilke han var på sin Hustrus Vegne, hvor man en hel Uge forgæves ventede på ham.

Da Karen Strange fik dette overraskende Indgreb i hendes Ejendomsret at vide, drog hun til Kong Kristjan IV, der da var i Horsens på Herredagen, faldt for hans Fødder og anråbte om hans Hjælp. Da Kongen spurte om, hvorledes han kunde hjælpe hende, da hendes Mands Gældsbreve til Rosenkrands var underskrevne med hans egen Hånd og det således ikke kunde bevises, at de var falske, svarede hun: »Gud har givet Kongen Magt at hjælpe, han skal og give Eders Majestæt Visdom og Råd til at udfinde at Brevene er falske«. Kongen lod da Rosenkrands kalde for sig, talte alvorligt med ham og undersøgte Gældsbrevene; i det ene af 1603 vedkendte Kristen Juel sig at skylde ham 5000 Rdl., i det andet 4000 Rdl. med Forpligtelse, at hvis han Året efter ej havde betalt dem, skulde Rosenkrands have Fuldmagt til at annamme Donslund med Gods og Løsøre. Om det nu forholder sig så, at Kongen ved at holde Brevene op for Lyset så af Vandmærket i det ene, at det var fra en Papirmølle, der var anlagt efter Brevets Datum, som Slange fortæller, må stå hen, da det ikke med et eneste Ord omtales i Dommen, men derimod adskillige andre Beviser, som at Rosenkrands selv på samme Tid havde været i stort Besvær, idet Juel 1605 havde godsagt ham for 12000 Rdl., at han aldrig havde gjort sin Fordring gældende i Juels Levetid, ej heller ved hans Jordefærd ladet Brevet læse over hans Grav. Da Kongen altså så, hvorledes Sagen forholdt sig, lod han Rosenkrands atter kalde for sig på Skanderborg, da han bidtil havde holdt Sagen hemmelig, og foreholdt ham i Kanslerens og 3 Rigsråders Nærværelse at lade sin Forfølgning falde, at han selv skulde ransage sin Samvittighed og betænke, hvad Hævn Gud havde forbeholdt sig over Uret mod fattige Enker,

hvis Forsvar Kongen selv vilde være; men han vedblev hårdnakket i sin Nægtelse og truede med at ville forfølge Sagen til det yderste. Endnu gjorde Kongen intet, men da han endda hørte, at Rosenkrands roste sig for andre af sin store Ret og lod falde dristige Ord mod Kongen og hans Myndighed, lod han ham gribe, hans Bo registrere og forsegle og sendte Bud efter hans Brevkiste, og her kom hans Bedrageri da klarlig for Dagen, idet man deri fandt flere forfalskede Breve og Segl, endog et kgl. Brev med Datum 1602 og flere Gældsbreve, der engang tidligere var betalte, fra Borgere i Ribe, på 7—8000 Rdl. Dette viste sig i det hele at være en af ham meget yndet Fremgangsmåde at lade Folk betale 2 Gange. Således havde han 1590 af Fru Anna Gjordsdatter fået udbetalt sin Del i 1000 ℔ lybsk, som hendes Husbond Albert Galskøt havde udlovet til Peder Norby af hans Hustrus Brudeskat; for disse Penge fik han igen en Rigsrådsdom 1604, så hun atter med stort Besvær måtte udrede dem og nu havde han atter en Sag mod hende i samme Anledning. Han gik nu til Bekendelse og derefter lod Kongen ham stævne for Herredagen og i Bolt og Jærn føre til Kbnh. Slot; i det ene af Juels Breve havde han forandret 1000 til 5000 Rdl. og det andet var aldeles falsk, men Rosenkrands viste også under Bekendelsen sin skændige Karakter, idet han påstod, at han var forført af Herredsskriver Anders Pedersen i Kjærgård i Højer Herred, hans forrige Tjener, der havde forfalsket Brevene for ham; denne blev også hængt og Rosenkrands dømtes 17 Marts 1610 på Herredagen æreløs og som en Falskner til at straffes på sin Hals. Der fortælles, at da Dommen skulde afsiges, vilde Kongen, at han skulde møde for Retten med sin Guldkæde om Halsen, hvilket var Adelens Hædersdragt, og med Kårde ved Siden; men da Dommen var afsagt, blev Guldkæden og Kården ved Drabanter tagen af ham, hvorpå han blev ført baglængs ud af Retten, stødt ud af Døren og ført til Fængslet igen, som han ikke forlod, førend han blev henrettet på Slotspladsen 23 Marts[1]).

Da Karen Strange således fik sin Gård igen, blev Salget til Jomfru Margrete Bilde stående ved Magt. Denne var en Datter af Erik Bille til Lindved, Befalingsmand på Odensegård, der †

---

[1]) Slanges Kristjan IV. Historie, S. 264—67. Herredagsdommen.

1573. Hun havde 1609 Strid med Ribe Kapitel om en Jord, der lå til Kapitlets Gård, Klink. 16 Juli 1618 fik Lensmanden på Riberhus kgl. Brev, at da hun havde ladet andrage og tilkendegive, at hendes Folk og Tjenere, som til Tinge hendes Irringer skulde forrette og ved Loven udføre, af os elskelige Hans Stygge, vor Mand og Tjener, udi adskillige Måder at overfaldes og forurettes, så skulde han forfare Lejligheden og give Erklæring derom, samt beskytte hende mod Overvold[1]. 20 April 1623 fik hun Bevilling til på egen Hånd at sælge, forhandle og afhænde det Gods, hun selv havde købt og tilforhandlet og hvad hun får derfor, gøre sig så nyttigt, som hun bedst kan, efterdi det ikke er hendes Arvegods, men af hende selv forhvervet[2]. 28 Dec. 1626 gjordes dog den Indskrænkning, at Lensmanden skulde bortskøde det på hendes Vegne[3]. Ved denne Tid må hun have solt Donslund, ti 1626 bode hun i Varde, da hun stævnede sin Brodersøn Peder Ovesen Bilde, da boende på Lammehave, men 1624 på Lindved, for Gæld. Hun er død før 1634, ti 23 Feb. dette År fik Kristoffer Gersdorf kgl. Brev, at Anna Iversdatter, Borgerske i Varde, af afgangne Margrete Bilde til Donslund havde købt en Gård ved Varde, der siden var hende fradømt af dennes Arvinger, hvorfor han skulde skaffe hende hendes Penge tilbage[4].

Maren Norby, købte Gården af Margrete Bilde; hun skriver sig 1625 Maren Norby sal. Peder Norbys til Urup. Men Peder Norby var hendes Fader og da hun kaldes Frue, har hun rimeligvis været gift under sin Stand og det måske med en Mand, der hed Peder Thorsen, og som bode på Donslund. Han var meget forgældet og har vistnok snart afhændet Gården til sin Broder Bendiks Norby til Urup, der ejede den 1639. Denne udforpagtede Gården, der 1651 blev dreven af Bertel Jensen; da hørte hertil af Gods, der gjorde Ægt og Arbejde: Gilbjerg, Trølund, Godrum, Plovborg, Søgård, Lundgård, Hedehuse (2 Bol, 2 Gadehuse) og Donslund Mølle.

Hans Søn Peder Norby, der havde 1664 18 Td. 2½ Skp. ½ Fd. 1 Alb. Htkr. i Herredet til Donslund, bode på Gården endnu 1678, da han udlagte til Peder Nielsen på Kjærgård

---

[1] J. Teg. VI, 3.5. [2] J. Reg. VII, 523.
[3] J. Teg. VIII, 109. [4] J. Teg. IX, 46.

(siden Ejer af Lundrup) 1 Bol i Sig. Han havde dengang dog ikke længer Gården i Eje, ti i Amtregnskabet for 1678 findes: »Velb. Peder Norby eller Peder Thorsen, som Gården ejer, rester for Donslund af Hartkorn 12 Td., 6 Rd.«. I en Indberetning af 1690 fra Præsten fortælles, at Gården til 1679 blev bebot af Adel, men da blev tildømt Kongen for Skatterestancer og siden bebodes af Bønder. Dengang var endnu Begravelse over dens Ejere i Vorbasse Kirke, til hvilken de havde givet Messing-Lysestager og Alterklæder. Begravelsen, der var under Koret, skal siden være bleven ødelagt af Præsten Jørgen Bang og Jakob Madsen i Skjoldbjerg, der nedbrød Murene og brugte Stenene til Skorsten og Bagerovn. Peder Norby var gift med Else Munk, vistnok Søster til hans Svoger Enevold Munk til Urup, og havde desuden i Huset Kirsten og Lavrids Friis. Han holdt 1 Karl, 1 Dreng og 2 Piger. Hans Søn eller Broder var uden Tvivl Kristoffer Norby, der efter hans Tid på Donslund opføres som Ejer af 1 G. i Baldersbæk og 1 G. i Risbøl med den Tilføjelse (i Amtsregnskaberne): »som er i Frankrig«. P. Norby ejede endnu nogle År 2 G. i Dal, 1 i Søgård, men 1688 nævnes han ikke mere og er vel da død.

1681 opføres som boende på Donslund Else sal. P. Thorsens.

Næste År bode her Lavrids Nielsen og Else Kristensdatter, der 17 Okt. 1690 fik Fæste på Gården for årlig Afgift af 10 Td. Rug til Koldinghus. Gården tilhørte Staten til midt i forrige Århundrede.

Donslund Mølle siges 1687 at tilhøre Peder Munk til Urup, 1664 hørte den halv til Lundrup, halv til Urup. 1664 var Hovedgården 12 Td. Htkr. og havde Udsæd af 6 Td. Rug, 2 Td. Byg, ½ Td. Boghvede og avlede 30 Læs Hø.

Kirken.

Altertavlen forestiller Nadverens Indstiftelse, foroven Kristus på Korset. Den er ældre end forrige Årh., da Etatsråd Lichtenberg lod sit og sin Frues Våben afmale derpå tilligemed et nu udslettet Vers til deres Ære. På Kalken står: Klavs Hågen og Anna Sabina von Kukelsoms, på Lysestagen: Lavrids Sørensen 1610. På Degnens Stol: Ephanus Thomæ (ↄ: Ebbe Thomsen), og på Præstens: Hr. Mads Harbo 1627. På Prædikestolen står Navnene på Mathæus, Markus, Lukas med deres

Symboler af en temmelig naiv Form og Christiernus Juelius 1592 med Julernes Våben; ovenover: Verbum domini manet in eternum (Guds Ord varer evindelig). Her var intet Våbenhus, førend Lichtenberg lod et opsætte. På den nordre Mur og i Østgavlen er et tilmuret rundbuet Vindve, hvoraf ses, at Kirken er gammel, nu vender Vindverne mod syd. Kirken har intet Tårn, men et Træklokkehus på Kirkegården; på Klokken står: verbum domini manet in æternum, magister Henricus Trane 1547.

Tilføjelse: Da de første Ark allerede var trykte, fik jeg Lejlighed til at gennemgå Ejler Brokkenhuses Kalendarium (Karen Brahes Bibliothek Nr. 299), der giver en stor Mængde Oplysninger om den fynske Gren af Familien Norby, samt også et og andet om de på Urup bosatte; deraf må især tilføjes, at Fru Magdalene Norby, Mogens Munks Hustru, der nævnes under Eg, 27 Avg. 1601 er begraven i Grinsted Kirke.

Min Interesse for denne, den allerfattigste, Egn i vort Fædreland blev allerede vakt i den første Tid, jeg begyndte at sysle med Danmarks indre Historie, idet jeg fik Øjet op for, at her i Middelaldren som på så mange andre Steder havde været ikke lidet bedre Dyrkning og Beboelse end i senere Tider. Uagtet Slavs Herred lå udenfor det Område, hvortil jeg fra først af havde indskrænket mine speciellere topografiske Studier, så blev det dog snart inddraget derunder og ved en Fodvandring 1859 gjorde jeg mig bekendt med flere Egne deraf. Senere lykkedes det mig ikke at komme dertil, førend jeg i Somren 1867 atter fik Lejlighed til i nogle Dage at besøge enkelte Steder. Det er således kun et temlig ufuldstændigt Kendskab jeg har til Herredet, men det er alligevel lykkedes at samle ikke få Bidrag til dets Historie, som dog vistnok vilde have kunnet opnå mere Liv, hvis jeg kunde have levet noget sammen med en Befolkning, hvor Overleveringen fra Forfædrene ej endnu er uddød og hvor jeg har iagttaget megen historisk Sans. Kilderne til denne Afhandling er de samme som i mine tidligere Topografier, dog er hertil endnu kommet en Fortegnelse over Tiendeyderne i Stiftet fra 1651, i Gehejmearkivet, og nogle andre utrykte Oplysninger, der findes nævnte i Anmærkningerne.

Dr. Balthasar Münters Forskrifter for hans Søn, Frederik Münters, Underviisning og Opdragelse, 1772.

Ved P. W. Becker.

Da Meddeleren af det nedenstaaende Stykke, for et Par Aar siden, søgte nogle biographiske Oplysninger om Siellands Stifts i sin Tid saa navnkundige Biskop, Dr. Frederik Münter, og han i saadan Anledning henvendte sig til dennes Søn, den senere afdøde Confessionarius, Dr. Theol., Provst Balthasar Münter, navnlig for at erfare, hvor Biskoppens lærde Brevvexling maatte være at søge: underrettede Provst Münter ham i Skrivelse af d. 23. Sept. 1866 om, at hans ældste Broder, der tidligere havde, som Familiens Senior, havt Faderens Papirer i sit Værge, i sildigere Tider havde, forsaavidt de ikke angik Familiesager, afleveret dem til det store kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn, Universitetsbibliotheket og Geheimearchivet sammesteds; Rigsarchivet i Stockholm, Frimurerlogerne i Kiøbenhavn og Stockholm.

Til denne Meddelelse føiede Dr. Münter endnu Dette:

»Maaskee jeg paa anden Maade kan være Dem til Tieneste i berørte Henseende. Jeg har nemlig i mit Værge alle min salig Faders Dagbøger, ligefra hans Barndom til Udgangen af 1829 (han døde 9. April 1830). Heri findes ogsaa udførlige Beretninger om hans Reiser, om de Personer, med hvilke han paa disse kom i Berørelse o. s. v. Og skiøndt der ogsaa findes mange privatissima, saa veed jeg dog, at De er en saa discret Mand, at jeg ikke tager i Betænkning, at udlaane disse Dagbøger til Dem, om de skulde ønske det. Overhovedet har jeg en god Hukommelse, og, naar De vil besøge mig i Kiøbenhavn,

og vi dertil bestemme en rolig Aftentime, kan jeg fortælle Dem Meget om min Fader, som De sikkert kan bruge, ligesom jeg ogsaa kan meddele Dem Adskilligt om min Bedstefader, og om den fortreffelige Biskop Mynster. Ligeledes har jeg i mit Værge mangfoldige Breve til min Bedstefader; men dem har jeg endnu ikke havt Tid til at ordne; kun har jeg i disse Dage udtaget en Pakke med Breve til ham fra Aaret 1772, Struensees Henrettelsesaar, i hvilke denne Katastrophe og min Bedstefaders »Bekehrungsgeschichte« nævnes af flere celebre Mænd i Tydskland.«

Inden jeg kom til Hovedstaden og kunde benytte det mig giorte Tilbud, var Confessionarius Münter samlet til sine Fædre. Ved hans Efterladtes Artighed, er Løftet om Laanet af hine Dagbøger blevet indfriet. Jeg har troet, inden jeg lader dem komme af mine Hænder, at burde give en Prøve af deres Indhold. De udgiøre i Alt 20 Hefter, deels i Octav, deels i Qvart, alle forfattede i det tydske Sprog. De ere førte snart med større, snart med mindre Fuldstændighed. I de tidligere Aar, og især i dem, som Münter tilbragte paa Reiser, give de i Regelen en Beretning fra Dag til Dag om hvad han hørte, lærte og ellers oplevede. Fra den Tid, da han for bestandig tog sit Ophold i Hiemmet, og fik Ansættelse først som Universitetslærer og senere som Biskop, træde i Dagbøgernes Sted Aarsberetninger om hvad der hvert enkelt Aar mødte ham, hvilke Forelæsninger han holdt ved Universitetet, hvilke Visitatsreiser han som Biskop foretog sig i sit vidtløftige Stift, hvilke lærde Arbeider han paabegyndte og fuldendte, og hvilke særegne Forretninger, der bleve ham paalagte, navnlig som Medlem af de Commissioner, i hvilke han indtraadte efter kongelig Befaling, f. Ex. i Commissionen for Oldsagers Opbevaring, i den, som nedsattes til at prøve den indbyrdes Underviisning, og i den til en Revision af den danske Oversættelse af det Nye Testamente. Som en Mand af Selvfølelse og Agtelse for sit Embede, dvæler han oftere med temmelig Udførlighed ved de Hindringer, som fra forskiellige Sider lagdes ham iveien, og omstændeligen omtaler han saaledes det Optrin, som fandt Sted ved Biskop Balles Jordefærd 25. Oct. 1816, da Stiftsprovst Clausen giorde ham den Ret stridig, at kaste Jord paa hans afdøde Formand, en Begivenhed, som gav Anledning til endeel Røre, selv i de høieste Kredse, og paadrog Münter

ikke faa Ubehageligheder. Men den forsonlige Mand beretter ogsaa, hvorledes han, efter Aar og Dag, selv, da en stor huuslig Sorg havde rammet Stiftsprovsten, ved et Besøg hos denne, udjevnede Misforstaaelsen.

Dagbøgernes Blade indeholde iøvrigt endeel Stof af en saa privat Natur, at dette, idetmindste for det Første, ikke selv egner sig til at offentliggiøres.

Det sidst Sagte vil neppe gielde om det Bidrag til Biskoppens Barndoms historie, som her skal gives.

Det er andenstedsfra bekiendt, hvilken Omhu den gamle Dr. Balthasar Münter viste for sin Søns Opdragelse. Hvad der herom fortælles i Søsteren F. Bruns Wahrheit aus Morgenträumen (Aarau 1824), og i Mynsters Skildring af hans Svigerfaders Levnet (bl. Skrifter, III, 166 ff), vil finde en Bekræftelse i hvad der her skal anføres af Dagbogens ældste Aargang (1772).

Denne begynder med en Tilskrift af Dr. B. Münter til hans Søn (f. 1761) og de dertil føiede Forskrifter:

Mein lieber Sohn,

Du weissest, dasz ich Dich, wie es auch meine Pflicht ist, von Herzen liebe, und nichts sehnlicher wünsche, als dass es mir gelingen möge einen frommen, und zur Beförderung der Ehre Gottes in der Welt brauchbaren Mann zu erziehen. Da Dir Gott nebst einem guten Verstande und vieler Weissbegierde ein weiches und fühlendes Herz gegeben hat, so habe ich Ursache viel gutes von Dir zu hoffen, und es würde mich einst in meinem Alter unaussprechliche Kummer verursachen, wenn mir diese Hoffnung fehlschläge. Es soll aber gewiss nicht meine Schuld sein, sondern allein die Deinige, wenn Du nicht gut gerathen solltest. Ich bin deswegen entschlossen, von nun an, da Dich Dein bisheriger Lehrer, Herr Dragun, verlaszt, dem Du so viel Dank schuldig bist, Dich unter meinen genauern Aufsicht zu nehmen. Ich will selbst Dein Lehrer sein, so weit es mir die Pflichten meines Amts es erlauben; ich will auch dafür sorgen, dass es Dir in denjenigen*) die nöthigen Kenntnisse, die ich Dir selbst nicht beibringen kann, an Unterricht nicht fehle.

---

*) Et Ord er her udeladt, f. Ex. Fächeren.

Du hast bisher aus einem Leichtsinne, der in den Jahren der Kindheit sehr gewöhnlich ist, die Vorschriften, die ich Dir von Zeit zu Zeit gegeben habe, immer wieder vergessen. Ich gab sie Dir nur mündlich, sie konnten Dir also leicht wieder entfallen. Künftig will ich sie Dir schriftlich in diesem Buche geben. Du darfst Dich also nie wieder mit der Vergessenheit entschuldigen. Ueberhaupt muss ich Dir sagen, dass gar keine Entschuldigungen gelten, sondern, dass auf ein jedes Vergehen Strafe folgen wird. Dir ist es selbst bekannt, dass ich zu dieser Strenge sehr gute Ursache habe.

Ich werde Dir nichts befehlen, was nicht zu Deinem eigenen Nutzen gereicht, und, wenn du nur willst, leicht gehalten werden kann. Folgende Püncte, die ich, nach deinem Bedürfniss von Zeit (zu) Zeit mit neuen Zusätzen vermehren werde, enthalten die Vorschriften, die ich Dir gebe.

1.

Alle Morgen um 8 Uhr sollst Du nicht allein aufgestanden, sondern auch völlig angezogen sein. Der Diener wird Dich um 7 Uhr wecken. Du muszt ihn bitten, dass er dieses nie versäume. Du ziehst Dich selbst an, friesirst Dich selbst, wäschest Dich.

2.

Ich verlange sehr ernstlich, dasz Deine Kleidung und Wäsche, dass Hände und Gesicht zu allen Zeiten rein gehalten werden.

3.

Gegen das Gesinde sollst Du höflich sein. Du darfst ihnen nichts befehlen; aber Du darfst sie bitten. An ihrer Liebe muss Dir viel gelegen sein.

4.

Nie sollst Du Dich mit deiner Schwester[1]) zanken. Wenn sie eigensinnig ist, musst Du als der ältere und klügere nachgeben.

---

[1]) Det er hans ældste Søster, den senere saa bekiendte Fru Fr. Brun, som menes. Hende maatte Broderen øve i Skrivning, efter Faderens Paalæg i Dagbogen.

5.

Ohne meiner und Deiner Mutter Erlaubniss, darfst Du keinen Schritt aus dem Hause gehen.

6.

Ich werde alle Abend in diess Buch schreiben, wie Du den folgenden Tag brauchen sollst. Von dieser Vorschrift darfst Du, ohne meine besondere Erlaubniss, nie abweichen. Alle Abend legst Du mir in diesem Buche Rechenschaft von der Anwendung des Tags ab.

7.

Wenn Du mich um etwas bitten willst, so thue es mit einem heitern und zuverlässigen Gesichte. Ich werde es Dir nie abschlagen, wenn ich es thun kann, und es dir gut ist.

8.

Alle Bücher in meiner Bibliothek stehen Dir zu Dienste. Du musst sie aber so wenig als Deine eigenen nicht beflecken, noch, irgend einer Art, verderben, und sie sogleich, wenn Du sie gebraucht hast, wieder in ihren Ort stellen.

Efter disse Forskrifter ledede den unge Frederik Münters Underviisning og Opdragelse, under Veiledning af de udmærket duelige Lærere: O. Worm, den senere saa berømte Rector i Horsens, og Jacob Wolf, der døde 1819 som Professor i Mathematiken ved Kiøbenhavns Universitet, en Mand, der, skiøndt lidet frugtbar som Forfatter, var bekiendt baade for sin Lærdom og sin retsindige Charakteer[1]), og under Tilsyn af hans Fader, som selv i Dagbogen har indført, hvorledes Underviisningstimerne skulde fordeles, og oftere har tilføiet een og anden Bemærkning. Under 8. Januar 1772 er der saaledes indført med Dr. Balthasar Münters Haand.

Von 8—10. fährst Du fort aus dem Julius Cäsar zu übersetzen.
— 10—11. Kommt Mr. Wolf, und übt Dich im Griechischen.
— 11—12. Nimmst Du vor was Mr. Wolf Dir aufgeben wird.

[1]) Mynster: Tale over Wolf i Kirkelige Leilighedstaler (Kbh. 1859, I—II) II, S. 190.

Von 12—1. Kommt Mr. Wolf wieder und fährt mit dem Griechischen fort.
— 2—4. Gehen wir mit einander in den Garten.

Die übrigen Stunden sind frei, weil der Hr. Bischof Gunnerus zu uns kommt.

I Midten af Januar 1772 er med Balthasar Münters Haand tilført Dagbogen: »D. 16(?). 17. 18. 19. Januar ist, wegen der in diesen Tagen vorgefallenen Unruhen, ausser der gewöhnlichen Arbeiten, nicht viel geschehen«.

Med Sønnens Haand giver Dagbogen et Regnskab om, hvorledes enhver Dag og enhver Time paa Dagen blev anvendt; hvilke Pensa han giennemgik i og udenfor Læretimerne, hvilke skriftlige Opgaver han besvarede, (i det franske Sprog var Faderen selv hans Lærer, og oftere har denne givet ham Stykker at oversætte af Fontenelle), hvilke Personer han i sine Fritimer besøgte (Dr., Secretair Ekkard og hans gamle Lærer, Hr. Dragun[1]) nævnes tidt); i hvilke Huse han kom, snart alene, snart med sine Forældre (Dr., siden Biskop i Trondhiem Schönheiders; Etatsraad Tyge Rothes; Etatsraad Trants; Hofapotheker Beckers, Capitain Niebuhrs; Professor Fabricius's og den kongelige Livlæge I. I. v. Bergers, og især Kobberstikker Preislers, hvilken Familie M. ogsaa giestede om Sommeren i Lyngby), og hvilke Bøger af Faderens Bibliothek han læste i sine Drengeaar. Saaledes nævnes le chevalier d'Arvieux, den berømte Reisende, som i Midten af det 17. Aarhundrede, i Ludvig XIV's Ærende, besøgte Østerlandene, og hvis endnu agtede Reiseværk udkom i Paris i 6 Bind 1735, (en tydsk Overs. haves Kopenh. und Leipzig 1755—57)[2]); Burnets engelske Reformationshistorie; Sleidani Commentarii; Rollin (enten hist. ancienne eller hist. Romaine); Bossuet (formodentligen discours sur l'histoire universelle); de tydske Forfattere Canitz og Millers Schilderungen[3]). Saa tydsk Münters Opdragelse og Dannelse end var (han omtales allerede

---

[1]) Bernhard Daniel Dragun blev 1771 Secretair ved Directionen for Fattigvæsenet og døde faa Aar derefter: M. omtaler hans Død og Jordefærd, og fulgte ham til Graven.

[2]) En dansk Oversættelse af Nicolai Jonge udkom i 6 Dele, Kbh. 1759—64.

[3]) Ih. Pet. Miller, Hist. moral Schilderungen z. Bildung e. edlen Herzens in der Iugend. 5 Dele. Leipz., 1753—64.

under d. 19. Novbr. 1773 at have skrevet et Brev til Klopstock, som faa Aar tilforn, forgudet og tilbedet af alt hvad der i Danmark giorde Paastand paa Smag (N. M. Petersens Literaturh. V Afd. S. 25), var vendt tilbage fra Kiøbenhavn til Tydskland, og havde bosat sig i Hamborg): forsømtes dog ikke at give ham danske Bøger i Hænde. Ei blot omtaler han, blandt de Skrifter, som han læste, Guldbergs Verdenshistorie, men under d. 2. Januar 1774 er indført i Dagbogen: »Vormittags in der Kirche; später bei Rothes; hernach las ich etwas in Pér Paars«.

Der var Noget i Frederik Münters Opdragelse, som syntes anlagt paa at vække Opsigt. Han besøgte allerede i de Drengeaar, hvilke det første Hefte af Dagbogen omfatter (1772—76) Kratzensteins Forelæsninger meget regelmæssigen i Eftermiddagstimerne 5—7; som Physiken dengang var en Modesag i de tydske Kredse i Kiøbenhavn, saaledes øvede denne Videnskab en saadan Tiltrækningskraft paa F. Münter, at, som hans Biograph Mynster skriver a. St. S. 171, der endog var en Tid, i hvilken han ganske syntes at ville hellige sig til dette Fag. Ogsaa andre akademiske Docenter hørte han, idetmindste leilighedsviis, saaledes den historiske Professor I. H. Schlegel, og Balles Forelæsninger over Kirkehistorien. Han besøgte oftere Universitetsbibliotheket i de Timer paa Dagen, i hvilke dette stod aabent 8—10, senere ogsaa 10—12 om Formiddagen, og indførtes der første Gang af Bibliothekaren selv, Abraham Kall. Han overværede de akademiske Høitideligheder; var tilstede ved Disputatser, saaledes ved Bastholms d. 29. October 1774, og ved Promotioner f. Ex. ved den medicinske, da Callisen creredes til Doctor 15. Februar 1772.

At F. Münter alt i sine Barndomsaar øvede sig i at skrive og at holde Prædikener, og at en egen Prædikestol til hans Brug var indrettet i Faderens Præstegaard, er et Træk, som oftere er fremhævet. Denne, mueligen fra Præstefamilier i Tydskland optagne Skik, omtales i Dagbogen første Gang under d. 9. Juli 1772. Da var den unge Prædikant ikkun i sit ellevte Aar. Ved sin Confirmation holdt han selv en Tale. Det hedder i Dagbogen:

»Meine Confirmation d. 14. April (1776) (und) die Rede, die ich hielt, haben mich sehr verhindert viel zu thun.«

Et Bidrag til Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1725[1]).

Meddelt af Chr. Bruun.

Christian a Møinichen, som har skrevet de to følgende Erklæringer, var Medlem af den saakaldte Geheime Inqvisitions-Commission, som Frederik den Fjerde i Begyndelsen af Januar 1725 nedsatte, for at undersøge forskjellige Embedsmænds Forhold med Hensyn til Oververtrædelser af Loven af 23. October 1700, der forbyder at tage imod Skjænk og Gave. Møinichen var den Ledende i Commissionen, hvis første Resultat blev at Frederik Rostgaard, Oversecretair i det danske Cancelli, blev afskediget den 23. Januar. Den 25. Januar blev Møinichen udnævnt til hans Efterfølger. Skjøndt Møinichen i flere Retninger ikke har noget helt hæderligt og pletfrit Rygte, saa maa det indrømmes, at han var en begavet, kraftig Mand, med et sundt og uhildet Blik. De Betænkninger af ham, som her udgives, kunne tjene til Exempel derpaa. De ere fremkomne i Anledning af et Forslag, som uden Tvivl Andreas Hojer er Forfatter til. Dette sluttes deraf, at Hojer egenhændig har skrevet de tre i Møinichens Memorialer nævnte Bilag, saaledes som de tilligemed Møinichens egenhændige Betænkninger findes i Geheimearchivet (Aflevering fra Justitsministeriet, Skab, 11, Pakke 111, Nr. 36 og 37). Den Commission, som Forslagsstilleren tænkte sig nedsat, for at undersøge Universitetets Forhold og for at udkaste

[1]) Hvad der er trykt med Cursiv er i Originalerne skrevet med latinske Bogstaver.

Planen til en Universitets-Reform, kom ikke istand. Dog tør man vistnok allerede finde Spiren til Universitetets nye Ordning, saaledes som den fastsattes ved Fundatsen af 1732, i disse foreløbige Udtalelser fra 1725. Tanken om en Reform fik et Stød fremad efter Ildebranden 1728, da der begyndte vidtløftige Undersøgelser om Professorernes Boliger, Legaterne etc. — Høist mærkeligt er det, at denne Sag, som det synes, er gaaet gjennem Dronning Anna Sophies Haand.

1.

Stormægtigste Aller Naadigste Dronning

Det behagede Deris May^tt Allernaadigst, at levere mig hosfølgende 3de *Documenter Academiets* høistnødvendige *reformation* angaaende, og tillige at befale det ieg mine allerunderdanigste tancher deromtrent maatte opsette; Min allerunderdanigste Plicht udfordrer derfor, uden nogen slags *reservation* at frembære for Deris May^tts Allerhelligste Øyne, der med saa uskatteerlig een *Clemence* og Forsorg seer effter hvis det kiære Fæderneland kand tiene, mit hiertis allerunderdanigste reene Sandhed; hvor da Egennyttighed, fører Regimentit, kand sandelig ingen god Skich eller *Politie* forventis; det er da i denne liden *Academisce Republiqve*, liden saavidt dends Begreb er, men sandelig stor i henseende til, det er et *Seminarium* til Kirchen, Landits og alle *Civile* Bestillings Mænd, at denne Egennyttighed ved een à 2 visse *Familier* har *prædominerit*, *Professores* derved har ei allene selv i een 20 à 30 aars tiid værit vexelviis besvogrede, men endog holt for dem og deris ligesom een første fødsels Rætt paa alle *Avancements* og *Stipendia*; *Academiets Stipendia*, hvorved fattige og gode *ingenia* skulle holdis fremmed, og gieris *capable* til Kongens og Landits tieneste, ere meestendeels *distribuerede* til deris egne Børn og paarørende saa at faa eller ingen uden for har nydt nogit deraf; ja det er mig bekiendt, at visse af *Professorernis* Børn, som har lagt paa det ridderlige *Academie*, men det var istand, og trochet *Studenter-Stipendia*; og overalt skal det befindis at faa af *Stipendiis* bliver uddeelte effter *Fundazernis* ord og Meening, især de som ere af nogen betydende. Hans May^tt erin-

drer vel self allernaadigst da for nogle Aar siden blev paabuddit Gienparter af alle *Fundationer* i *Cancelliet* at skulle indleveris, hvor det verch blev uefflerkommit og ligesom begravit; thi de hader Lysit; Ellers er det letteligt at betenche 1) Naar 2 à 3 Personer selv-Raadig (thi de øvrige i *Consistorio* vide lit eller intet deraf) Raader og *disponerer* over *Cassen*, 2) med andre *Civile* Betiæninger ere *occuperede* (da de dog nyder de største *Emolumenta* ved *Academiet*, og aldrig lærer enten offentlig eller *privatim* ved *Academiet*, hvad forsichring kand da *Publicum* have om een rigtig *Administration* eller hvad Nytte skal dend *Studerende* Ungdom have af de Lærere, der holder dem for een Spott at være *occuperit* med slige i deris hierne og overmod *imaginerede Pedanterier*, da de har saa megit andit uden for *Academiet* at bestille, at de iche kand have een time til overs for *Academiet*, uden naar Deris aldelis ufortiente *Salarium* skal deelis og anammis.

Dette er da Allernaadigste Dronning, een deel af voris Kiøbenhavnske *Academies* indvortis huusholdnings *Portrait*, thi at gaa i *detaill* af alle de *enormiteter*, som derved kunde forefindes, vil overladis til een fuldkommen *Commissions* Arbeide, og at *raisonnere* over deris Bygnings *Casser etc.* ville blive alt for vitløftigt; Men dette som *Publicum* lider under, og giør voris *Academie* hos fremmede og andre Stæders *Academier*, der sandelig iche med half saa gode *beneficia* ere forsiuvnede som dette, forachtit og for voris Ungdom unyttig er dette: Voris Herrer *Professores* beflitter dem intet paa at lære Ungdommen det som disse tiders fornødne Videnskaber udfordrer, men bliver ved det Gamle og dem for over 100de Aar siden forreskrevne *Methode*, som da var got, men siden Videnskaber og Menniskerne self tiid efter anden meere og meere *rafineris*, bør Lærerne og dertil anføre Ungdommen, om de ellers skal *passere* for Mennisker, og begaa sig iblant andre Mennesker; som for *Exempel* om een *Militaire Person* nu skulle anføris effter dend Maade, som i Keiser *Carls* tider var brugelig, hvor lidet vilde det nytte ham? her læsis aldrig paa voris *Academie* nogit, som kand opvæche Gemytterne til een ærekiær *Ambition* eller *industrie*, de hører aldrig et ord nævne om Tidernis eller Fædernelandets *historier*, ingen *Politica* eller *Moralia* bliver her nogensinde *tracterit*, men endeel Skolemester Gloser og sandelig det

børn burde vide førend de komme udaf Skolerne er det Eeneste her handlis af nogle faa, som læser; derfor nødis eenhver ærekiær Fader, der vil iche iade sin Søn blive til een *Pedant*, at lade ham udsendis til fremmede *Academier* og Stæder og *hazarderer* derved sit Barns stundum timelige stundum ævige Velfært, at ieg iche skal tale om de mange gode og Fædernelandet høistfornødne *Capitaler*, som dermed gaar ud af Landit og kommer aldrig igien; her er og et ved vores Academie, som paa andre Stæder er umueligt, men her er een megit skichelig *Praxis*, Een Mand skal være færdig eller i det ringeste bekiende og tage penge for alle Videnskaber, som for *Exempel*, dend der i aar er *Matematicus* eller *Metaphysicus* kand, om der vil falde een lychelig død blandt de der ere ældere i *Consistorio*, ad aare sidde som *Theologus* med fuld geistlig *habit*, men hvor lidet Klædningen kand fuldkomme og *perfectionere* hands Videnskaber til Nytte for *Publicum*, lader jeg andre skiønne og kiende over; som det da er et hver *particulair* husis Ære og Gavn at Ungdommen rettelig bliver anført og opdragit, saa langt meere er det til Deris May^ttrs^ May^ttrs^ udødelige *Gloire* og voris kiære Fædernelands høistfornødne Gavn, at voris Academie bliver omstøbt i een Kongen, Landit, og hver ærekier undersat tienligere *form*, thi saaledes som dets Midler til *dato* for een deel ere *distribuerede*, er utilladeligt, og saaledis som Ungdommen hid til dags af *Professorerne* er forsømt, er uforsvarligt ja skammeligt, og meere skadeligt end nogen kand fast troe eller tenche, siden de meeste *Studentere* ey kand ved *Academiet* høre eller lære andit end udi Skolerne af *Rectoribus* bliver handlit; derfor søgis iche voris *Academie* af nogen fremmed, derfor ere de fleeste af voris *Studentere* unyttige til andit end at udskrive og *recitere* een *Postill*-Prædichen; men blev derimod de nyttigere *Sciencer cultiverede*, kunde Landits Herre og Fader med tiden finde blandt Landits egne Børn meere forraad paa *Capable Subjecta*, der kunde tiene H. M^tt^ baade inden og uden Rigerne, baade udi geistlige og verdslige Bestillinger.

Hvad angaaer *Conferentz* Raad *Deichman*, *Confessionarius Lintrup*, *Cancellie* Raad *Rasch* og *Secretaire Hoyer*, da kand ieg iche andit med een god Samvittighed sige, end at de gode Mænd jo ere af det slags, som til saadan et Verchs i stand

sættelse behøvis, helst hver af dem besidder eendeel af dend erfarenhed, som bør være samlit til sligt et *glorieux* og høistfornøden verchs fuldbyrdelse, hvorfor effterkommerne vil love og prise' Deris Mayttrs Maytts Ihukommelse; omkostningerne kand og lettelig uden at *gravere* Deris Maytts *Casse*, udkomme effter forslagit; dette Eene beder ieg underdanigst, ey i Unaade maatte optagis, at mig siuntes det var raadeligt at *adjungere* ovenmelte *Personer* endnu Hr. *Justitz* Raad *Schrøder*[1]), som er baade een god *Theologus* og disforuden kunde vise kongl. Høihed dette Verchis Nytte og Gavn i Fremtiden; Siden det er een Plantelse, hvoraf de følgende tider kand pluche de meeste fruchter.

Hvorledis med dend Aller Naadigste hertil behøvende *Ordris* (hvis *Concept* af mig ej kand forbedris) dessen udfærdigelse skal forholdis, om dend skal udfærdiges før *Deikmans* oprejse[2]) og holdis i forvaring til hand igien fra Norge nedkommer, det *dependerer* af Deris Maytts Maytts Aller Naadigste behagelige Villie, som altid er en Lov for mig der til min død med uafladelig troskab lever,

Deris Maytts
allerunderdanigste og troplichtskyldigste
ringe tiener
C. Meinichen.

Khavn. d. 27 *Febr.* 1725

2.

Allerunderdanigst *pro Memoria.*

De mig af Hendis Maytt Dronningen i Hans Maytts Aller Naadigste hosværelse overleverede og hermed tilbage følgende 3de *Documenter* handler om Kiøbenhavns *Academies* høistfornødne *reformation* og forbedring saavel i henseende til 1) Huusholdningen med Indtægterne som 2) *Professorernis* Lærdom og forhold mod dend *Studerende* Ungdom.

---

[1]) Joh. Wilh. Schrøder, Kronprinds Christians Lærer.

[2]) Biskop Deichmann havde været Medlem af den Geheime Inqvisitions Commission; men ikke længe efterat Rostgaard var bleven styrtet, trak han sig tilbage. Chr. Reitzer indtraadte istedetfor ham ifølge kgl. Ordre af 22. Februar. Deichmann reiste dog ikke til Christiania før midt i Marts Maaned; han kom ikke tilbage til Kjøbenhavn.

1. *Cassen* eller Indtægterne angaaende.

Hvor Egennytte fører Regimentit hos *particulaire* kand sandelig ingen god Skich eller *Politie* have Bestand; det er da ved denne Kiøbenhavns *Academies* liden *republiqve* (liden i henseende til dends Begreb, men sandelig stor i henseende til det er dog et *Seminarium* for alle Geistlige og Verdslige bestillings Mænd) hvor Egennyttighed ved 1 *à* 2 visse *Familier* haver *prædomineret*, *Professores* derved haver ey alleene i een 20 *à* 30 aar værit vexelviis besvogrede, men end og holdt for dem og deris ligesom een førstefødsels Rætt paa Alle *Avancements* i *Consistorio* og de beste af *Academiets Stipendia*; det er *Stipendia* og *Legata*, hvorved gode men fattige *Ingenia* skulle holdis frem til Kongens og Landits tieniste, men de skal befindis meestendeels at være *distribuerit* til deris Egne Børn og paarørende, saa at faa eller ingen udenfor haver nydt nogit deraf; ja det er beuiist, at visse af *Professorernis* Børn har lagt paa det Ridderlige *Academie* (men det var endnu i Stand) og der oppebaarit *Studenter Academiets Stipendium;* det skal befindis at faa *Stipendia* ere nogen tiid uddeelte effter *Fundatzernis* Ord og Meening, især Naar de Strider mod disse Egennyttigis fordeel; det er og vel Deris May[tt] i frisk minde, da for nogle Aar siden blev ved een trycht Aller Naadigst Forordning paabuddit, at Gienparter af alle slige *Fundazer* i *Cancelliet* skulle indleveris, hvorledis det Verk blev ufuldbyrdit og ligesom begravit, thi sligt Elsker iche gierne Lysit. Hvorledis vil da *Publicum* wide sig forsichret, at Midlerne rigtig bliver *distribuerede*, Naar 2 *à* 3 *Personer* i *Consistorio* (thi de øvrige vide ichun lidet af disse *mysteriis*) effter een i deris egit hierte og hierne, men ey i *Fundatzerne*, skreven Lov, *disponerer* over *Cassen;* Ja hvad Gave eller Opbyggelse skal Landit og dend *studerende* Ungdom kunde haabe eller naa? af de *Professorer*, som holder sig det for een *tort* at være *occuperit* med slige *Pedanterier*, hvorfor de endelig maa ansee Deris *Professioner* siden de med saadan fliid stræber og slæber for, uden for *Academiet* at faa saa Mange forretninger, at de iche kand have een time til overs paa *Academiet* at læse eller *Examinere* Ungdommen; dog maa de tider undtagis, Naar dend ufortiente *Salarium* skal deelis og derover *consulteris*, thi da bryder de dog nogen tiid af fra deris øvrige forretninger; Dette er da

eendeel af voris Kiøbenhavnske *Academies* indvortes huusholdnings *Portrait*, thi at gaae i *detaill* af alle de *Enormiteter*, som kunde findis ved deris Bygnings, Enche- og Andre *Casser*, vil sandelig blive een fuldkommen *Commissions* Arbeide; Men dette, som *Publicum* endnu videre lider under, og giør voris *Academie* hos fremmede, hvis *Academier* sandelig iche eengang med saa overflødige *Stipendia* ere forsiuvnede, i sig selv forachtit og for Ungdommen unøttig, er dette:

2. Voris Hr. *Professores* beflitter dem aldeelis intet paa at lære Ungdommen, det som disse tiders fornødne Videnskaber udfordrer, men for at iche bryde deris egen hierne eller Rolighed bliver de ved dend for Mange sneese aar foreskrevne *Methode*, som da var god noch, men siden Videnskaber og Menniskerne selff tiid effter anden meere og meere *rafineris*, bør Lærerne og dertil anføre Ungdommen, om de ellers skal *passere* for Mennisker, og begaa dem blandt andre Mennisker; thi dersom een Oberste nu ville lære sit *Regimente* de Exercitzer, som i *Alexandri Magni* eller Kejser *Carls* 1stes tider vare brugelige, hvad vilde sligt nytte? Her læsis aldrig paa voris Kiøbenhavnske *Academie* nogit, som kand opvæche Ungdommen til en ærlig og Fædernelandit tienlig *Ambition*, der høris aldrig et ord om tidernis eller Fæderne Landits *historier*, ingen *Politica* eller *Moralia* bliver her nogen tiid handlet, men eendeel Skolemester Gloser, og det børn burde vide, førend de kommer ud af Skolerne, er det Eeniste Nogle faa her læser og handler; derfor tvingis eenhver Ærekiær fader, der iche vil have sin Søn til een *Pedant*, at udsende ham til fremmede *Academier* og Stæder, hvorved dog stundum *hazarderis* baade timelig og ævig velfært, at ieg intet skal tale om de mange skiønne *Capitaler*, der saaledis gaar ud af Fæderne Landit, og kommer aldrig igien. Her er endnu et ved voris *Academie*, som for andre Mennisker er umueligt, men hos *Professorerne* et dagligt Haandverch, een Mand *Profiterer* og tager Løn for 3 à 4 ? slags *Sciencer*, da hver kunde behøve een heel Mand, som for *Exempel*, dend der i aar er *Matheseos*, *Metaphysices* eller slig een *Professor*, kand et andit aar, om det vil døe viseligen af de ældre i *Consistorio*, blive til een heel *Theologus* i fuld *postur* med Kiole og Præstekrave; saa mand maatte snart falde i

de tancher med eendeel de gamle hedninger, at Siælen af dend døde *Theologo* var faren ind udi dend levende verslige *Professor*; Som det da er et hver *particulair* husis Ære og Velfært, at Ungdommen rettelig bliver anført og opdragit, saa langt meere er det til Deris May^ttrs^ May^ttrs^ Udødelige *Gloire* og Fæderne Landits høist fornødne Gavn, at voris Kiøbenhavnske *Academie* bliver omstøbt i een Kongen Landet og hver Ærekiær Undersatt tienligere *form*, thi saaledis, som dets midler til *dato* ere *distribuerede*, er utilladeligt, og saaledis som Ungdommen hid til dags af *Professorerne* er forsømt er uforsvarligt ja skammeligt, og meere skadeligt, end nogen troer eller tencher, siden dog de fleeste *Studentere* ei kand ved *Academiet* høre eller lære andit end udi Skolerne af *Rectoribus* bliver handlit, derfor søgis iche heller voris *Academie* af nogen fremmed, derfor ere de fleste af voris *Studentere* unyttige til andit end at udskrive og *recitere* een *Postill*-Prædichen, Men bleve derimod de nyttigere *Sciencer cultiverede*, og *Professores* effter *Projectets intention*, tilholdte at vare paa deris Embede, saa skulle Deris May^ttr^ May^ttr^ med tiden finde blant Landits egne Børn meere forraad paa *capable Subjecta*, der kunde tiene baade inden og uden Rigerne og være nyttige til saavel Geistlige som Verdslige Bestillinger.

Hvad ellers angaar *Conferentz* Raad *Deikman*, *Confessionarius Lintrup*, *Cancellie* Raad *Rasch* og *Secretaire Hoyer*, som *Projectit* nævner til *Commissarier* i denne forretning, da kand ieg paa min Samvittighed forklare, at ieg ingen bedre og mere *uinteresserede* vidste at nævne, thi de gode Mænd ere af det slags, der til sligt et Vercks i stand Sættelse behøvis, helst hver af dem besidder dend erfarenhed for eendeel, som bør samlis til dette *gloriøse* og høist fornødne Verkis fuldbyrdelse, hvorfor Effterkommerne vil tache og velsigne Deres May^ttrs^ May^ttrs^ Ihukommelse.

Omkostningerne kunde og vel, uden at *gravere* E. M^tts^ *Cassa* tagis og udfindis effter forslagit af dend *remboursement* vedkommende skyldig bliver.

Dette Eene maa ieg endnu allerunderdanigst erindre, at om det saa Aller Naadigst maatte behage, var det vel Raadeligt, at disse gode Mænd blev endnu *adjungerit Justitz* Raad

Schrøder baade som en god *Theologus*, og dend der kunde vise Hans Kongel. Høihed dette Værchs Nytte og Gavn i fremtiden; siden det dog er een Plantelse, hvoraf *Posteriteten* under Guds Velsignelsis vente vill pluche de meeste fruchter.

Hvorledis ellers med dend her til behøvende Aller Naadigste *Ordris* forfærdigelse (hvis *Concept* her hos følger og ei af mig kand forbedris) skal forholdis, om samme nu inden *Conferentz* Raad *Deickmans* opreise til Norge, paa det hand sig dertil imidlertiid kand *præparere*, skal forfærdiges, og indtil hands Tilbagekomst holdis gedult, det *dependerer* af Deris May^tts^ videre Aller Naadigste befaling, som med uafladelig troskab og Lydighed forventis af

Deris kongl. May^tts^
allerunderdanigste troplichtskyldigste tiener

Khavn. d. 28 *Febr.* 1725. *C. Moinichen.*

Bilag 1.

F. 4tus.

Vor Gunst tilforn. Som Vj for godt anseer, at lade Vores *Universitæt* udj Vores *Residentz* Stad Kiøbenhaufn, og dets nu værende tilstand ved erfarne, lærde og redelige Mænd udj en ordentlig *Visitation* under vores Gross Cancelers som forordnede *Patroni Academiæ Direction* grundelig undersøge, og de ved tidens Længde derj indsnegne Feyl og Missbrug, Gud til Ære, Os og vore kongel. Arve-*Successorer* til tieneste og Undersatterne til Gavn, saaviit mueligt er, forandre og forbedre; saaledes, som det paa andre *Evangelische Universitæter* offte tilforn til Kirkens og Lærdommens forfremmelse og alle *Studerendis* Opmuntring skeed er, Saa er hermed Vor allernaadigste Villie og befaling, at I, Os elskelige . . . . . . som af Os allernaadigst beskikkede *Visitatores* denne vigtige forretning Eder ufortøved, naar denne Vores allernaadigste Befaling Eder er tilkommen, paa det allvorligste antager, og uden tiidspilde, saa snart skee kand, paa efflterfølgende Maade fuldbyrder.

Visitationen holdes i den sædvanlige *Consistorii* Stue paa *Studii* Gaarden, hvor og *Universitætets* sædvanlige *Pedeller* og

Famuli Visitatoribus skall opvarte, og *Rector Academiæ* med øvrige *Decanis* og *Assessoribus Consistorii*, effter Vores dem derom gifne allernaadigste *Ordre* lader Eder tilstille alle til *Universitætet* hørende *Leges*, *Statuta*, Anordninger, *Fundatzer*, *Dotationer*, *Privilegier*, Benaadinger, *Beneficia*, sampt alle paa *Legata* og *Stipendia* havende *Documenter* og Breve, *in originali* eller *Copia authentica*, som I det self kunde forlange, uden nogen Undskyldning, saavel som alle andre til *Universitætet* hørende Brefve og Regnskaber, naar I dem i *Visitationen* kunde behøve; dog at I samme *Documenter* ved *Visitationens* Slutning ubeskadiget igien til *Universitætets Archiv* lader lefvere. Hereffter have I nøye at undersøge, om og hvorviit *Professorerne* disse Anordninger og *Fundatzer* med flittig *Disputeren* og Læsen *publice* og *privatim* effterlefver, saa og hvorledes den *studerende* Ungdom holdes under sømmelig Opsigt og *Disciplin*, og til Dyd og Vindskibelighed opmuntres. Iligemaade om alle saavel virkelige som *designati Professores* med den Videnskab og Lærdighed ere begavede, som til deris Embede udkræves. Og som vi fornemmer, at endeel af de yngste *Professoribus* sig endnu ikke ved en *Disputation pro loco* eller andet *Specimen* skall have *legitimered*; saa skall saadanne tilholdes, denne loflige Anordning i en viss tiid, og om I det fornøden eragter, over en dem foreskreven *Materie* at effterkomme. Skulde der og imod forhaabning iblant *Professorerne* findes en eller anden som formedelst Alder, Svaghed, mange Embeder, eller andre Aarsager paa *Universitetet* nu ere unyttige, eller af hvilke den studerende Ungdom intet kand *profitere*, saa have I derom at give Eders særdelis betænkning, hvorledes saadanne kunde andensteds hen forfløttes, eller faae deres Underhold, og i deris Sted at foreslaae lærde og duelige Mænd, hvoraf *Universitætet* meere Gavn og Ære med tiden kunde forvente. Paa samme Maade have I med fliid at overveye, om der enten findes paa Vores Universitæt unyttige og i vore tider ubrugelige *Professioner*, eller om der kunde fattes en eller anden *Disciplin* som paa andre berømmede *Evangelische Universitæter* nu omstunder til Kirkens og Landets Fordeel offentlig *doceres*; og hvorledes begge deele til vore Kirkers og Undersatters fremtarv og Roelighed best kunde *remederes*. Og som os allernaadigst er forsikred, at den paa vores *Universitæt* hidtil brugelige Maade, at

opstige in *facultate Philosophica* fra een *Profession* til en anden dermed gandske uovereenskommende *Disciplin* atskillige skadelige *Consequentzier* maae medføre, og foraarsage, at *Professorerne* ofte saadanne *Discipliner* skall *docere*, som de self ey tilfulde forstaae; saa vil ligeleedes opvente Eders allerunderdanigste Betænkning, hvorledes denne skadelige Vedtægt, ligesom paa andre *Evangelische Universitæter* skeed er, paa lempfældigste Maade staaer at forbedre. Viidere have I at paaagte, og efftersee, hvorledes de til *Universitetet* og dets Lemmer liggende Indkomster af Jorde Gods, Tiender, *Studii* Skatt, Huuse, Grunde, eller Penge effter *Fundatzernes* Tilhold *administreres* og anvendes; om i de saa kaldede *Optionibus* og *Emolumentis Senii Consistorialis* eller *Academici* forfares effter *Statuterne* og Billighed, og ikke de ældste i *Consistorio* sig alle Fordeele de yngre *Professorer* til Fortryk, alleene tilegner, saa og om *Stipendia* og *beneficia*, til de gode men trengende *Ingenia*, og ikke for Venskab, Slegtskab eller *Recommendation* til bemidlede eller slette og lade Persohner uddeeles; om Bygnings- *Cassen* med den forsigtighed anvendes, at dend effter dens rette Henseende kunde være i Stand, udi paafaldende Ilds Vaade eller anden Ulykke at stoppe de derved befrygtelige store Omkostninger; og endelig hvorleedes med *Universitætets* Enke- og Fattig-*Cassa* forholdes. Og skulde i disse Poster nogen Forandring eller bedre Anstalt giøres fornøden, maae I derom forfatte Eders allerunderdanigste Forslag, og derhos *aparte* andrage om, hvem, og hvorledes noget imod *Fundatzerne* kunde have oppebaared, eller til uvedkommende uddeelt, saa og om deraf noget effter *Fundatzernes* tilhold bør igien erstattes, allerhelst om heele *Legata* Huusse, Grunde eller Indkomne skulde være forkommed; hvorfor Vj allvorligen vil vide Vores *Universitæt* af Vedkommende, saaviit billigt være kand, skadesløs holden. Endelig have I med behørig Agtsomhed at undersøge, om den *Academische Jurisdiction* og *Disciplin* med fornøden Nidkierhed, til Ungdommens Opmuntring til en christelig Skikkelighed, Fliid, Lydighed imod Os og all af Os forordned Øfrighed, og et erbart forhold imellem sig self, uden Persohns Anseelse anvendes. Især delished have I alle optenkelige Maader at overveye, hvorved uduelige *Discipler* fra *studeringer* kunde udelukkes og ingen paa *Universitætet* til *Deposit* tillades, hvis Nænme,

Fliid, havende *fundamenta* og Skikkelighed det ikke fortiener. Og som Vi meget misshageligen af mangfoldige Besværinger erfarer, at Vores ved forordningen om *Examine Theologico* af 1 *Augusti* 1707 hafde christelige Heenseende hidtil, desværre, offtest ey er opnaaed; saa have I at foreslaae de tilstrækkeligste Middel, hvorved denne vores allvorlige *Intention* best kand fuldbyrdes, og Vi være forvissede, at ingen med et godt *Attestato* fra den *Theologische Facultæt dimitteris*, med mindre han saavel i *Theologien*, som de til Geistlige Embeder fornødne Videnskaber, Grundsprogene, *Theologia*, *Biblia* og *Exegetica*, den naturlige og christlige *Moral* og *Prudentia Ecclesiastica* er vel grundet. Hvad I ellers j alle andre her ey benefnte Poster til Guds Ære, vores Tieneste sampt Kirkens, *Universitætets* og de boglige Konsters Forfremmelse og Opkomst, af hvad Art de være kunde for gott ansee, at blive indretted, forandret eller forbedred alt det have I med *Patrono Academiæ* at overlegge og derpaa ved en allerunderdanigst *Relation* Os at foredrage; da Vi ved vores allernaadigste *Resolution* alle ting saaledes skall anordne, som Vi det for christeligst, gafnligst og bestandigst kand eragte. Hermed skeer Vor Villie.

Paa Foden er skrevet:

Befaling til at *visitere*
Kiøbenhavns *Universitæt*.

Bilag 2.

Allerunderdanigst *pro Memoria*.

Paa det denne *Visitatio Academiæ* ey formedelst de derpaa udfordrede Omkostninger skulde effterlades, kunde den bestaae af saadanne Persohner, som *aparte* benefnes, hvoraf de som dog i Kiøbenhaufn ere tilstæde sig denne christelige Forretning vel uden Belønning paatager, og de tvende, som fra Norge medforventes skulde, nøyedes vel den første med 27 Rdl. og den sidste med 13 Rd. ugentlig til *Subsistence* Penge, som ohngefæhr vilde opløbe til 1240 Rd., om *Commissionen* end et halft Aar skulde vare. Som denne *Summe* intet er at reigne, imod den stoore Nøtte, som Kirken, *Religionen*, Lærdom, Kongen og Landet af saadan et *Visitation* har at forvente; saa forhaabes allerunderdanigst, at hans *Majestæt* den lader af *Cassen avancere*.

Skulde det da behage Hans *Majestæt* at faae den igien paa lovlige Maader fra *Universitætets* Indkomme *rembourseret*, til hvis Opkomst og forbedring alt fremmeligst er anseet, saa kand dertil fleere Udveye findis; og nefnes denne Gang alleene *Stipendium Finkianum*, som mange imod Fundatzens tilhold have oppebaared, og sig forskrefved, ifald de ikke ved *studio Medico* skulde forblive, da at give den oppebaarne *Summa* med Renterne tilbage; da dog endeel deraf (*e. g. Professor Juris Bager* og flere) aldrig har tænkt at *studere Medicinen*; hvilken Post alleene en langt høyere *Summe* vil udgiøre end forhen er anført, Som det alt *Secretair Hojer* (der self er af *Finkernes familie* og dette *stipendium* nødt haver) nøye og tilfulde er bekiendt[1]).

---

[1]) Som Commentar hertil føies et lille Aktstykke af A. Hojer, desværre udateret. Originalen findes i det store kgl. Bibliothek, gl. kgl Saml. Folio, Nr. 1073.

Allerunterthänigst
pro Memoria

Bey hiesiger Universität sind nur 2. Stipendia Medica, jedes von 100 Rthr. Krohnen oder Species jährlich.

1. Fuirenianum, so vornemlich an die Familie gegeben wird, dabey die Stipendiaten nicht nöthig haben zu reisen. Itzo hat es ein Jacobæus, und nach Ihm ist ein anderer shon darauf expectiviret.

2. Finckianum, jährlich auf 100 Rthr. Species vor einen reisenden Medicum. Die Familie hat das Ius præsentandi, und zugleich die Præferents, wenn aus derselben jemand Medicinam studiren will. Es kan 5 Jahre genoszen werden. Alleine mit der Distribution kömmt es vornemlich auf de, Conferents Rath Bartholin ann der Facultatem Medicam, ungeachtet die Fundation solches mit führet, selten darum befraget. Und diese Facultät hat auch ihre Auctorität an diesem Punct fast gantz vergeszen, und verstattet, dasz Bartholin es an Leute, die nie Medicinam studiret, z. E. den itzigen Professorem Juris Bager, gegeben hat. Itzo geneust es Thomas Jacobæus, der eigentlich Theologiam studiert, und shon attestiret hat, die Medicin aber nur zum Zeitvertreib tractirt. Und obgleich Andreas Hojer (als ein Descendent von der Finckischen Familie, so wohl als die Bartholinen) es vor ihm kaum auf 3 Jahr erhalten mögen, da er doch würcklich auf der Medicin sich mit fleiss legte; so hat Jacobæus das Glück, dasz mans ihm 5 Jahre schon gelassen, und itzo noch über der Fundation ihm das Sechste Jahr gern zu wenden mögte. Woraus da anitzo niemand aus der Familie es weiter verlangen kan, auch annoch kein andrer dazu inscribirt ist.

Bilag 3.

Noms des Visitateurs.

1. L' Eveque Deichmann.

2. Le Confesseur pour la Faculté Theologique et tout ce qui s'y rapporte en ayant la plus solide Connoissance.

3. Le Conseiller de la Chancellerie et Lecteur a Christiania Jacques Rasch, pour servir a regler l'harmonie des Ecoles avec l'université et pour la Faculté Philosophique.

4. Le Secretaire Hojer, pour observer les Facultés Juridiques et Medicales, et pour l'ordre et l'oeconomie interieure de l'Université, dont il a bien de Connoissances, aussi bien que des Constitutions des Universités etrangeres.

Un Etudiant affidé pour ecrire et pour tenir les protocolles, qu'on trouvera toujours.

Wollen nun Ihre Majestät jemand ein Stipendium Medicum zu wenden, kan nach Inhalt der Fundation solches dieszeen 11 Jun. vermuthlich vor vacant angesehen werden.

Allerunterthänigst
A. Hojer.

Nogle Breve til Suhm.

Meddelte af Chr. Bruun.

Disse Breve findes i det store kongelige Bibliotheks Haandskriftsamling, ny kgl. Saml. 4, Nr. 2125, b.

1.

Høiædle og Velbaarne,
Høistærede Herr *Etats*Raad.

Jeg har nu paa et Aars Tid og mere været saa aldeles hentagen i verdslige Sysler, Flytning, Byggerie, Stervboes-Forretninger[1], at, hvad ieg ikke før har været efterladen, da har ieg i sidst afvigte Aar været ganske glemsom i Henseende til mine gamle og beste Venner. Jeg har stolet paa deres gode Tanker om mig, og ladet mig være nok, at ieg ved andre kunde spøre noget fra dem, og de fra mig. Men det var alt for vidt at misbruge deres Godhed, om ieg, efter saa lang Forsømelse, blev endnu længere eller aldeles ude med min Skrivelse. Derfor ieg ved Begyndelsen af dette ny Aar, da ieg igien begynder at komme i Rolighed, indstiller mig allerførst hos Hr. *Etats*Raaden, som utvilagtigen er en af mine oprigtigste Venner og Velyndere, for at udbede mig, til en Fornyelse af den gamle Brevvexling, fra Hans egen Haand en fuldkomen Underretning om Hans nu værende Tilstand og forehavende lærde Arbeid. Med største Glæde har ieg fornummet,

---

[1]) I Aaret 1760 havde Langebek kjøbt sig en Gaard, som han havde været ivrig beskjæftiget med at indrette til sit Brug, saaledes forskaffede han sig en Bibliothekssal paa fem Fag. Nye dansk Magazin, IV, S. 31—32. »Langebeks Gaard« er den, som nu er betegnet ved Nr. 3 paa Nytorv; det var en Bryggergaard.

at Hr. *Etats*Raaden er fuldkommen frisk igien efter en farlig Sygdom, og vil af Hiertet ønske, at den gode Gud vil opholde Hannem i dette og flere Aar indtil en høi Alder, som for mange Aarsager, saa især til Ære og Nytte for Fædernelandet. Høsten er stor, Arbeiderne ere vel mange, men faa gode. Ingen saa flittige, og tillige saa gode, som tvende Mænd i Trondhiem. Med hvad Fornøielse, og Underviisning for mig selv, ieg har læst Herrernes efterhaanden nedsendte *piecer*, og med hvad Længsel ieg venter paa de lovede, derom kan ingen bedre vidne end ieg selv, som vel kan skiønne lidet om slige Sager, endskiønt ieg selv ikke giør ret meget derved. Dersom ikke de mange Hus-Fornødenheder og undertiden en vaklende Helbred havde i forrige Aar hindret mig, da havde ieg vel udrettet noget mere ved Studeringer, end ieg har. Hvad der i dette Aar bliver af, vil Tiden lære. Imidlertid mærker ieg alt, at Alderen, som dog er ikkun 51. Aar, begynder at føre flere Skrøbeligheder med. *Magister Dass* har vel berettet, at ieg længe har maattet arbeide paa en historisk Efterretning om *Souverainiteten*. Samme er endnu ikke færdig, saa at, om Hr. *Etats*Raaden veed derom nogle *anecdotes* at meddele mig, komme de mig endnu vel tilpas, formodeligen har Han i udenlandske Skrifter paaagtet lærde Mænds enten rigtige eller urigtige *reflexioner* over denne vigtige Omvexling. Ellers er ieg i fuld Drift med mine Landkarter over *Dania Medii ævi* at lade stikke, som skal føies til *Wald.* II. Jordebog, hvoraf det første er saa got som færdigt. Jeg ønskede vi havde *Etats*Raaden her nede hos os, da der ere mange Ting, ieg kunde behøve Hans daglige Hielp og Raadførsel udi. I indlagte Brev, som ieg beder maae leveres, har ieg begiert af *Rector Schønning*, han vilde lade mig vide, hvad han forstaaer ved det Sted *Sciringeheal* i *Otheri Periplo*, det samme ieg ogsaa vil bede Hr. *Etats* Raaden om. Jeg er falden paa en Tanke derom, som ieg har betroet *Mag. Dass*, indtil ieg faaer høre Herrernes Betænkning, da det vilde fornøie mig, om Deres Mening vilde stemme ind med min. Ligeledes vilde ieg vide, hvad Sted man skulde forstaae ved *Otheri Truso;* thi ieg kan ei vel troe, at det er *Trosa* i Sverige. Endvidere de Stæder hos *Choros*, som nævnes i *Anscharii Vita*, om de skulde have ligget i nuværende *Curland*. Men Ulykken er, vi har saa faa gamle og *autentique*

Skrifter om de Lande i *Austurveg*. Fra *Magister Brocman*, som reiste med mig, og som nu ved min *recommendation* er bleven *employer*et ved *Antiqvitets Archivum* i Stokholm, har ieg nylig haft Brev, hvori han glæder mig med en ny *decouvert* han har giort, nemlig han har fundet et *fragmentum membran.* af lige Beskaffenhed med K. *Wald.* II. Jordebog, hvori opregnes, hvor mange Plove i hvert Herred, samt Høvdingerne i hvert Sysel, hvorefter følger en Krønike fra 1074. til 1219. og Kongernes Navne til *Eric Christophersen*. Jeg længes meget efter en god Udskrift deraf. I forige Sommer skikkede ieg Roskilde Stifts gamle Jordebog op igien, som ieg havde haft til Laans fra Bibliotheket i Upsala. Min Kone og Ieg formelder vor *Respect* til Fru *Etats*Raadinden, hvornæst, med igientagen Velgangs Tilønskning, ieg har den Ære med uafladelig Høiagtelse at fremleve

Høiædle og Velbaarne Hr. *Etats*Raads
tienstskyldigste tiener

Khavn. d. 3. Jan. 1761[1]). *J Langebek.*

2.

Høiædle og Velbaarne
Hr. *Etatz*Raad!

Jeg tager mig den underdanige Frihed at sende Velbaarne Hr. *Etatz*Raad et lidet Skrift, som jeg har vovet at give i Trykken: Intet Under, at jeg udbeder mig Godhed og Bevaagenhed for mit første Arbeide hos en Mand, der besidder en saa grundig og vidtløftig Indsigt. Jeg haaber og vist at naae mit Ønske: Saa vel er mig Hr. *Etatz*Raads ædle Tænkemaade bekient. Jeg burde ellers frygte for at fremlægge for Velbaarne Hr. *Etatz*Raad et Arbeide, hvis Mangler jeg selv kiender.

De vil nu selv, Velbaarne Hr. *Etatz*Raad let see, hvortil jeg i Særdeleshed vilde bruge Det Kiøbenhavnske Selskabs Skrifters niende Deel, som jeg for nogen Tid siden underdanigst udbad mig til Laans. Jeg ventede at en Efterretning

[1]) Suhm svarede den 31. Januar, og Langebek skrev ham (efter 16. Februar) et nyt Brev til, som er trykt i Historisk Tidsskrift, IV, S. 316—20.

om disse Afhandlinger vilde giøre mine Breve[1]) Ære: Men jeg havde maattet mangle denne Fordeel, om jeg ikke af Professor *Guldberg* var bleven forsikret, at Velbaarne Hr. *Etatz* Raad ikke fortrydelig vilde ansee at jeg tog mig den Frihed at begiære den. Jeg har besørget den tilbageleveret. Jeg takker derfor, samt beder underdanigst, at dette ikke tages mig fortrydelig op, om jeg oftere tager mig samme Frihed.

Et Ord maa jeg kun erindre angaaende mine Breve. Jeg har et Sted[2]) dristet mig til at giøre en Anmærkning over noget i en af Velbaarne Hr. *Etatz*Raads Afhandlinger. Mit Skrift er skrevet fornemmelig for at vise, at man kan giøre frie Erindringer imod lærde Mænd og deres Skrifter, uden at man bør glemme enten Dem. eller sig selv: Hvad Under derfor, om jeg endog fornøiedes her over at kunne faae Leilighed til at giøre en Anmærkning imod en af vore største Mænd, for at vise, at man tillige kan iagttage den tilbørlige Høiagtelse. Jeg er derfor forsikret, at Velbaarne Hr. *Etatz*Raad ikke tager dette ilde op. Jeg havde vist ikke giort en Anmærkning af saa ringe Betydenhed, om dette ikke havde været Hensigten.

Jeg anbefaler mig og mit Skrift i Velbaarne Hr. *Etatz*-Raads Bevaagenhed, og har den Ære at være med besynderlig Høiagtelse

Høiædle og Velbaarne
Hr. *Etatz*Raad!
deres
Underdanige og Ydmygste
Tiener
Benjamin Georg Sporon.

Kiøbenhavn
d. 16. April
1768.

[1]) ɔ: de anonyme Breve: »I Anledning af Nye udkomne Skrifter i September — December 1767. Kjøbenhavn.« Tolvte — fjortende Brev indeholde en Anmeldelse af Afhandlingerne i den niende Tome af det kjøbenhavnske Selskabs Skrifter.

[2]) Anf. Sted, S. 168–69 i Anledning af Suhms Afhandling: den danske og norske Handels Historie i det ellevte Seculo »Forfatteren anmærker, at det, som hos enkelte Personer er Overdaad, ikke er det i Hensigt til et heelt Folk, et heelt Land, og at man altsaa bør bruge Forsigtighed i at give Forbud mod Overdaadighed. Sandt nok: Torde jeg alene imod en saa ypperlig Mand offentlig erindre noget, vilde det blive dette, at Handel, Konster og Videnskaber, eller rettere sagt, den deraf flydende

3.

Høiædle og Velbaarne
Hr. *Conference*-Raad
Høistærede Ven og Velynder.

Med *Conf. Møllmann* har jeg faaet Hans seeneste meget ærede Brev af 15 *Dec.* tilliige med 250 Rdr. og med samme har jeg nu den Ære at skrive, med min ydmygste og ærbødigste Tak, saavel for det eene som det andet, samt at fremsende mig Anviisning paa *Rect. Kleist* paa bem. 250 Rdrs. Betaling i Kbhvn. Med samme Leilighed sender jeg nu ogsaa Resten af høistærede Velynderes Afhandling om de Nordiske Guder og Guds-Dørkelse, med nogle faae og ringe Anmærkninger, hvis Ubetydenhed jeg selv indseer, men, som jeg dog ei har villet holde tilbage, for saa vidt mueligt har været at opfylde hvad af mig er forlanget.

Det er besynderligt med de H[rr] tydske Skribenter. Hvad een og anden, der har skaffet sig nogen Slags Anseelse, bringer for, det bruge de siden alle efter. Gatterer og Schløzer, begge store Vindmagere, især den sidste, ere faldne paa, at Othin ei har været til, fordi de ei tilgavns have lært at kiende ham, og at tvile om vore gamle Sagaers Rigtighed, i hvilke de ere ligesaa ukyndige; og derfor begynde nu alle Tydske at give Gienlyd af deres Raaben. Paa hvilket Sted i Allg. Deut. Biblioth. handles om de Islandske Sager, om Snorre etc.? Vi have her ude hverken den eller andre Tydske Journaler, og i Almindelighed intet af det Slags, uden *Biblioth. des Sciences* og Alton. Mercur, som Akademiet holder. Jeg har adskillige Gange foreslaaet mine Kolleger, at vi skulde holde hver sin Journal, som kunde circulere omkring til de andre, og hver blive Eier af sin: men man har ei kundet blive eenig derom. Naar noget derfor af saadanne Ting, som forommeldte i Allg. Deut. Bibl. skulde forekomme i fremmede Journaler, skeede mig en Tieneste med Notice derom.

Jeg havde gierne ønsket at kunne giøre en Tur ind til

---

artige Levemaade, neppe bør kaldes Overdaadighed, men henhøre snarere til vort Livs Beqvemmeligheder: Og disse kunne til Overdaad misbruges. Dette sidste bør Lovgiveren hemme etc. etc.

Khvn., for at fornøie mig med høistærede Velyndere og andre Venners Samtale, som jeg seeneste Gang nød saa lidet godt af: men saa længe *Møllmanns* Folk vare her, kunde det ei skee, og nu forestaaer nyt Arbeide ved Kongens Geburts-Dag, saa jeg maae oppebie en anden Leilighed.

Nogle og tyve Ark ere trykte af min Norske Histories 1ste Deel, som vel bliver omtrent 3 Alphab. stærk; men Trykningen har nu i en Maaneds Tid næsten standset, saa vel formedelst Jule-Festens Svir, som vor Bogtrykkers occupationer med andre Ting, deriblandt især med de *Philopatreiaske* af hvilke jeg fornemmer at de Khvnske Presser ogsaa sveede gevaltig. Jeg var ei vel tilfreds dermed, at det Snavs skulde begynde her at trykkes; men maaskee deraf kan dog med Tiiden udkomme noget godt. Naar Leilighed gives, vil jeg udbeede os nogle af de khvnske. Nyeheder, saavel *in politicis* som i de lærde Sager. Hvo skal være Forfatter af den berygtede *Philopatreia*[1])? hvo for de mod ham udkomne *Repliqver*?

Det giør mig ondt, at Leiligheden ei tillod mig at komme ind til Khvn., mens Prof. *Bring* var der. Dersom han endnu opholder sig der, beder jeg, at høistærede Velynder vil paa mine Vegne formelde ham min Hilsen, og bevidne ham den Høiagtelse, som ieg bær for ham og hans Skrifter. Min Kones og *Rect. Dasses* ydmygste *Respect* og Hilsen maatte ogsaa meldes saavel for høistærede Velyndere selv, som for naadige Frue og den kiære lille Junker, med det oprigtigste Ønske af bestandig Sundhed, Fornøielse og Velgaaende i dette begyndte Aar og mange flere; hvornæst jeg stedse er

høistærede Velynders
høist forbundne
tiener
P. Schønning.

Soreø d. 13de Januar
A° 1771.

---

[1]) Jakob Christian Bie var Forfatteren til »Philopatreias trende Anmærkninger, 1) om de dyre Tider og Handelens Svaghed, 2) om Rettergang, 3) om Geistlighedens Indkomster, skrevne i Kbh. 1770. Rothes Forlag» Bogen var trykt hos Lindgreen i Soroe. Se N. M. Petersen, Bidrag til den danske Literaturs Historie, V, 1. S. 316. ff.

Den tilsendte latinske Oversættelse af Historien om Aulkofra har jeg saa løselig igiennemgaaet, men strax mærket, at Oversættelsen er ei nøiagtig nok, Latinen kun maadelig, og at paa sine Steder bruges Taalemaader, som slet ikke udtrykke Meningen i Texten f. e. at brænde Kull, oversættes ved: *ligna Carbonibus aptare*, som er noget langt andet. Dersom Hensigten med saadan Oversættelse er, at lade de Ting trykke, maatte Oversættelsen og den latinske Stil være bedre, der maatte ogsaa vælges Ting, som vare af meere Betydenhed, end Historien om Aulkofra, og man maatte tilliige være forvisset om, at Texten, hvorefter Oversættelsen skeer, er saa vidt skee kan, rigtig og nøiagtig, som den ei er i de seenest paa Island udgivne Sagar, hvortil man har betient sig af slette Exemplarer. Dersom dette ei iagttages, bliver Arbeidet, som herpaa anvendes, kun halvgiort, og Bekostningerne for en stor Deel spildte.

Mag. Dass lever som sædvanlig, men misfornøiet over den strænge Vinter og Kulde. Den tilsendte Medaille giorde ham megen Fornøielse, for hvilken han takker og lader hilse paa det flittigste. Jeg søgte efter Magen til den, men var ei saa heldig at finde den.

4.

Gunstigste Velynder!

Ikke Afskye til Arbeide, ikke Lyst til Magelighed, ikke Misfornøyelse med mine nærværende Kaar, men Haab om paa et andet Stæd maaskee at blive nyttigere for mig selv og andre, skynder mig til at anmode min uforglemmelige Velgiører om Understøttelse for min Ansøgning om Kiøbenhavns Rektorat. Hovedstaden har altid været det Stæd, hvor min Siæl og mit Legeme har nydt den største Lyksalighed, endog under maadelige Vilkaar. Her i en Afkrog, bortlænget fra Videnskabernes Sæde, udelukt fra Bogsamlinger, forleggen for de nødvendigste Redskaber til min Kundskabs Forøgelse, opofret til et Embede, som udfordrer min hele Tid, ja mine Frihedstimer med for at fremhielpe min Skoleungdom paa Videnskabernes Bane, ilde forsynet med Underlærere, alt dette og meere til forøger min Lyst til Forflyttelse. Dertil kommer, at alle Adgange til Be-

fordring fra dette uophørlige Skolearbeide ere, saavit jeg veed, i hele Jylland og Fyhn tilsperrede for mig. I Aarhuus, Viborg og Aalborg ere Konrektorerne tilkommende Rektorer. Hvad Haab da tilbage for mig, naar Siæls og Legems Kræfter ere tilsadte, om Lindring, for at have nogen Leilighed til at vedligeholde og forøge min Kundskab til Nytte for Skolen, som nok bliver min eeneste Bestemmelse, skiønt jeg ikke kan undertrykke den overvægtige Drift, jeg altid har følet til det akademiske. Maatte mit Ønske kun ikke være for dristigt, saa vist som jeg veed at D. V. ved deres besynderlige Bevaagenhed vil fremhielpe mig til et Embede, i hvilket jeg troer, at kunde giøre længere og større Nytte. Hvad D. V. har at befale har Overbringeren *Houmann* en værdig Student fra Horsens lovt at berette mig. Deres Lyksalighed kan aldrig overgaa mine Ønsker. Forsikret om D. Velbaarnheds bestandige Beskyttelse og milde Bevaagenhed kan ingen i Verden være med større Ærefrygt for deres lysende Fortienester og ædle Hierte, end

Deres
Velbaarnheds
Gunstigste Velgiørers
underdanige Tiener
Johan Henrik Tauber.

Horsens d. 17. December
1776.

5.

Høyvelbaarne Herr Kammerherre
allerhøystærede Velynder!

Ved min tilbagekomst fra *Scotland* i Efteraaret fik Jeg først at vide, at Deres Høyvelbaarenhed havde igiennem gaaed en særdeles svær Sygdom: Men og, at samme lyckelig var overstaaed. Saa meget det første smærtede mig, saamegen Glæde følede Jeg ved den Efterretning at Fæderne Landet havde, saa at sige, igien erholdet sin første Smycke, Støtte og Ven. Det ønske som enhver retskaffen Dansk bør have, opsente Jeg strax til Himmelen for tilkommende Mængde af Aar, Sundhed og Glæde til et Liv saa dyrebar til den lærde Verden. Jeg ville for længe siden have nedlagt min Lykønskning og Tacknemmelige Følelser til og for Deres Høyvelbaarenhed, og op-

varted Dem ved et Brev med min Ven den unge Herr *Becker*[1]). Men da han reisede borte ikke for at tage Veyen strax til *Kiøbenhavn*, men for at opholde sig i Holland for nogle Uger, saa troede Jeg, at Jeg burde endnu bie noget, til Jeg kunde give Dem et mere fuldkommen Beviis paa min Tacknemmelige Erindring af Deres mangfoldige Velgiærninger imod mig. Det Jeg sigter til, er en kort Historie[2]) af den Nærværende *Literariske* Tilstand af *Denmark* i hvilken De have saa herlig og virksom Deel. Dette Arbeide, som haver kostet mig længere tid en alle andre Ting, som Jeg hidindtil haver udgivet, er endnu ikke fuldkommet i Pressen. Tryckningen her er utroelig langsom. Da Jeg haver været saa lyckelig at besidde en stor deel af Deres Godhed, og være under Deres særdeles Beskyttelse, saa haaber Jeg De ville *pardonnere* mig den Friehed, at have nævnet Dem paa adskillige Stæder, hvoraf Jeg indslutter et *Specimen*. Resten haaber Jeg at have den ære at nedlegge for Dem saa snart Jeg kommer til Kiøbenhavn, om Forsynet lader mig leve. J midlertid tager Jeg mig den Friehed at henlade mig aldeeles til Deres Yndest baade i Henseende til Geheime Archivet og det *Arna Magnæiske* Legat. Den vigtige Andeel som De have alle tider taget i min Velfærd og det Venskab, som De bare til Sal. Justice-Raad *Schønning*, hvis Yndest for mig, var Deres Giærning, tillader mig at haabe fremdeeles for Deres kraftige Indflydelse til mit Bedste.

Endnu meere! tillad mig at udbede Deres *Recommendation* i det Kongelige Videnskabernes Selskab for *Mylord James Caulfeld Earl of Charlemont*, Ridder af *St. Patricks orden*, *President* af det Kongelige Videnskabernes *Academie* i Irland, af hvilke De bedste Velyndere ere en Æresmedlem, og hvis Patent er hos mig: Ligeleedes for Geheime-Raad *William Cuningham*, Medlem af Parlamentet, og Rentemester af Ireland, toe Mænd, som ere det samme imod de Nie Søstre i *Jerne*, hvad den ædle *Suhm* er i *Dannemark*, og som derfor ere værdige af den ære at blive Det Kongelige Selskabs Medlemmer.

---

[1]) G. Becker, senere Hofapotheker og Professor i Chemi.

[2]) Sketch of the Character of his royal Highnes the Prince of Denmark. To which is added a short view of the present State of Literature and the polite arts in that country. London 1791.

J alt det øvrige anbefaler Jeg mig Deres Godhed og Yndest og forbliver til min Død med den fuldkomnéste ærbødighed

Høyvelbaarne Hr. Kammerherre
Min bedste Velynder
Deres
underdanigste
hengivneste
og forbundneste Tiener.
G. Thorkelin.

London
den 31. Jan.
1791.

6.

Høibaarne Herr Kammerherre,

Det er alerede lang Tiid at jeg ønskede at fornyes i Deres Ihukommelse, men fordristede mig ikke at incommodere Dem med en Skrivels, hvis Indhold blot kunde være at udbede mig Deres Protection og Bevaagenhed, hvilke jeg maatte tvivle paa at de vilde accordere mig efter det giorte Skridt at etablere mig uden for mit Fædreneland. Men efterat jeg ved min Ven den unge Hr. Baden[1]) har erfaret at De endnu har Godhed tilovers for mig, og at De end offentlig har søgt at befordre mit Beste, saa er det blevet en Pligt hos mig at tilkiendegive Dem min Taknemmelighed, og bede at De i Fremtiiden vil værdige mig Deres Yndest. Det maa naturligviis smigre mig, at en Mand, hvis Iver for Videnskabernes Fremgang prises over hele Europa, har vildet interessere sig for mig. og maa opfordre mig til en utrættelig Fliid i mine Studeringers Fortsettelse, uagtet jeg uheldigviis har valgt et Fag, der i Almindelighed lidet skatteres, endog den største Deel ansees som blot Tiidsfordriv. Jeg tør ei paastaae at min Maade at ansee og behandle Antikernes Studium er den rette: det er den langvarigste og møisommeligste, og maaskee tager jeg i Enden feil, medens jeg troer at Oldsagernes Kynde kand og bør tracteres ligesaa alvorlig og systematisk som de andre Videnskaber i vore Tiider tracteres. Antiqvarii har hidindtil ikke giort dette, de har nøiet sig med at discourere

[1]) Torkel Baden.

over Monumenterne enhver efter sin Smag og sine Hensigter, og snarere betient sig af dem til at vise deres Genie og Belæsenhed, end søgt tydelig at fremstille Monumentet selv og dets individuelle Indhold. Denne er Aarsagen hvorfor vi endnu ikke veed hvad eller hvormeget af Alderdommens Verker er bleven tilovers. Nøiagtige Fortegnelser og Beskrivelser har vi ikke, og Kaaberstikkene er næsten uden Undtagelse urigtige og uefterrettelige. Man maa selv have forliignet Tegningerne med Originalerne for at overbevise sig om at i de berømteste antiqvariske Verker, for Exempel hos Winkelmann, imellem hele Figurer, endog Hovedfigurer er tilføiede, hvoraf i Monumentet selv intet Spor forefindes, andre derimod ligefrem udeladet. Efter at jeg her i Rom med antiqvarisk Øiemeed har giennemlæst alle classiske Scribenter, giort copiøse Udtog af dem, og giennemgaaet de beste nyere Skrifter, har jeg siden begyndt nøie at undersøge de Romerske Antike-Samlinger, fortegne hvad der forefindes i dem, ved igientagne Observationer søgt at bestemme hvad der i Monumenterne som de nu sees er gammelt eller nyt, og udførlig at beskrive det gamle i alle de Hensigter i hvilke det kand interessere Meeningernes, Sædernes, Konsternes, med eet Ord Menneskelighedens Historie. Ved den uhyre Mengde af Ting, som i Rom existere, de mangfoldige Steder hvor de findes adspredte, og de ubeqvemme Pladser hvor en stor Deel af dem er henstillede paa, saa man med blotte Øine ei kand naae dem, tager dette Arbeide mig megen Tiid bort, og er tillige forbunden med mange Udgifter, som jeg kun lidt efter lidt kand bestride. Men jeg smigrer mig med den Tanke at Tiid og Møie ei er ilde anvendte, og at dette er det første og nødvendigste Skridt til at behandle den figurerte Alderdom med samme Nøiagtighed som den skrevne for nærværende Tiid behandles. Et Basrelief i Grunden er det samme som en Hymnus, et Epigramm eller anden Digt: der kommer i det mindste ligesaa meget an paa en Arm af en Figur som paa et Vers af et Poema. Dette har man hidindtil saa lidet reflecteret paa at i Tegningerne alle mindre Partier maa ansees som suspecte. Det er vel ikke eet Menneskes Arbeide at giennemgaae og undersøge alt: men jeg troer paa den Maade, som jeg har begyndt og alerede beskrevet adskillige rige Samlinger,

at kunde udrette meget, og legge Grunden til en fuldstændig og nøiagtig Fortegnelse paa hvad af Alderdommens figurerte Verker har conserveret sig indtil vore Tiider. Jeg agter derved ikke at lade den Egyptiske Antiqvitet ud af Øine, der har været min første Occupation i Rom, og altiid vil blive mit favorit Studium. Det er just denne som har bragt mig paa de Græske og Romerske Oldsagers Undersøgelse, da jeg fandt det umueligt at giøre Fremgang i hiin uden nøie at kiende disse. Vores Kundskab om Egypten har vi fornemmelig ved Romerne og Grækerne, vi maae altsaa være fortrolig med disse for at forstaae hvad de har sagt om Egypterne, som alle deres Domme og Efterretninger ér relative paa deres egne Meeninger og Sæder. Tillige troer jeg fra den anden Side at man ei er i Stand til rigtig at bedømme Grækerne uden at have nøie Kundskab om Egypten: og overalt synes mig det hele Alderdoms Studium saa nøie forbunden og forviklet i hinanden, at man ei kand separere det i Brancher, eller forhverve sig klare Indsigter i een Classe naar man udelukker de andre, og derfor saa vidt mig mueligt er søger jeg at omfavne dem alle, og at oplyse een Deel ved den anden. Disse er omentrent Hoved Ideerne ved min Studerings Maade, som jeg har taget mig den Friehed at forelegge Dem, for at erfare Deres Dom over samme, om De raade mig at fremgaae paa denne Vei, og om De troe at mine Bemøielser fortiene Understøtning. Jeg ønsker at mit Fædreneland maa være overbeviist om min Fliid, og at det maa approbere en Plan, hvis Øiemærke er at indføre System og Klarhed i et Studium, der hidindtil ingen Regler og ingen Bestemthed har. Om jeg vil blive i Stand til at udføre den, beroer paa al for mange Tilfældigheder end at jeg selv turde love mig meget. Min Situation med en talrig Familie er ei den, hvori en Lærd kunde ønske at befinde sig: men jeg maa igien tilstaae at dersom jeg ikke havde fixeret mig i Rom, vilde mine antiqvariske Kundskaber altid have blevet meget indskrænkede, og jeg vilde aldrig have fattet de Ideer, som nu occupere mig. Dog det er Tiid, at jeg giør Ende paa at skrive om mig selv. Jeg har troet at tale med en Mand, der besidder Godhed for mig, og som det ei vilde fortryde at lære mig nærmere at kiende. Af den unge Hr. Baden, som ved sit Ophold i Rom har beviist mig megen Venskab, har De

formodentligen alerede imodtaget et Exemplar af Tanini's Supplement til Banduri, som Autor har foræret mig, og som jeg ei har troet bedre at kunde anvende, end ved at bede Dem at tilstede samme en Plads i Deres Bibliothek, der ved Deres sieldne Liberalitet tillige eies af alle Kiøbenhavns Lærde. Jeg haaber, at De tilgodeholde mig denne Friehed, om saa mere da Bogen venteligen endnu ikke findes hos Boghandlerne i de Nordiske Egne. Jeg ender med at anbefale mig Deres Bevaagenhed, og henlever

Høibaarne Hr. Kammerherre

Rom
d. 29. October 1791.

Deres
forbundenste og hengivenste Tiener
George Zoega.

Tillæg og Rettelser.

Til andet Bind.

Originalerne til de S. 306—327 aftrykte Breve fra Peter Wessel findes i Ministeriernes Archiv, anden Afdeling.

Til tredie Bind.

S. 42, Lin 2. venille, læs: veuille.

S. 113, Lin. 10. Have læs: Havn.

S. 265, Lin. 17 f. n Haandskriftet, hvoraf Drikkevisen er udskrevet, er Nr. 622 i 4° i den arnamognæanske Samling.

S. 279, Lin. 14. Ditlev Wibe blev 1718 Universitets-Patron.

— — Af Montaigus Poesier kjendes fremdeles et Digt med Overskriften: »La glorieuse expedition des flottes combinées d'Angleterre, de Hollande et de Suéde, contre celle de sa Majesté au Bombardement de Copenhagne l'an 1700.« Dette Digt findes i Haandskrift — Montaigus egen — i det store Kgl. Bibl. gl. kgl. Saml. Fol. Nr. 951.

S. 342, Lin. 12. f. n. Kæmpesten, læs: Kampesten

S. 348, Lin. 10. f. n. Peder Thorsen, læs: Kristen Thorsen.

Alfabetisk Register.

Danske Samlinger

for

Historie, Topographi, Personal- og Literaturhistorie.

Udgivne af

Chr. Bruun,
Bibliothekar ved det store kongelige Bibliothek.

O. Nielsen,
Dr. phil., Archivar ved Kjøbenhavns Raadstue-Archiv.

og

A. Petersen,
Fuldmægtig i Finantsministeriet.

4

Fjerde Bind.

Kjøbenhavn 1868—69.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel.)

G. S. Wibes Bogtrykkeri.

Indhold.

Smaastykker.

Levnetsoptegnelser af Iver Vind til Nørholm.

Meddeelt af A. Petersen.

Det originale Haandskrift findes i Thottske Samling, 8vo Nr. 547. Dets Retskrivning er her bibeholdt, hvorimod jeg har tilladt mig at ændre paa den temmelig usikkre Anvendelse af store og smaa Bogstaver. Iøvrigt bemærkes, at O. Nielsen har benyttet Haandskriftet i sin som Manuscript trykte Afhandling: Kort Fremstilling af Nørholms Historie, Kbhvn. 1868.

Min Heerkumst.

Min Fader war Erl. och Welbiurdig Mand Jacob Wind till Grunditt, fordum Archidiaconus och Canick vdi Roschild saa och Canick vdi Ribe, som war Secretarius vdi Salig och Høyg[illegible]lig Jhukommelße Koning Fridrichs Tiid paa det 19 Aar.

Min Moder E. och W. Fru Elße Høg till Klarupgaard.

Min Fader Fader E. och W. Mand Jffuer Wind till Grunditt.

Min Fader Moder E. och W. Fru Anne Sandberg.

Min Fader Faders Fader E. och W. Mand Hendrich Wind til Starupgaard.

Min Fader Faders Moder E. och W. Frue Barbara Pedersdatter til Wellinggaard.

Min Fader Moders Fader E. och W. Mand Hendrich Sandberg till Hørup.

Min Fader Moders Moder E. och W. Fru Berte Emmichsdatter til Damsgaard.

Min Moders Fader E. och W. Mand Jürgen Høg til Klarupgaard.

Min Moders Moder E. och W. Frue Anne Stygge til Thuodbøll.

Min Moders Fader Fader E. och W. Mand Erich Høg til Klarupgaard.

Min Moders Fader Moder E. och W. F. Kirstine Rechbals.

Min Mormoders Fader E. och W. Mand Enwold Stygge till Thuodbøll.

Min Moder Moders Moder E. och W. F. Berte Dyre.

Anno 1590 den 1 Junij, som war neste Mandag effter Pindtze hellige Dage[1]), bleff jeg fød vdi Roschild.

Anno 1596 Sancti Gregorij Dag bleff jeg satt vdi Roschild Schole, och war Rector der samme Tiid S. M. Lauritz Andersen, huor jeg gich vdi Skole till

Aar 1601, da kom jeg effter Kong. May[tts] naadigst Beuilning til den Kongelig Schole, Sorøe, huor da Rector war Hederlig och Wellert Mand M. Niels Jürgensen[2]), som siden bleff tilforordnitt at werre Hans Fürstlig[e] Naades Printzens Thuchtemester, och bleff Prælat vdi Lund. Och bleff jeg paa Sorøe till Anno 1607 om Foraaritt, min Salig Fader ved Døden affgich vdi Roschild. Da kom jeg der fra med min Broder Jürgen Wind, och bleff strax om Paasche Tide tilsammen vdschichede till Thyschland[3]) vnder Hederlig och Wellerd Mand

---

[1]) Skal være Mandagen før Pindse, hvad der ogsaa stemmer med Faderens Optegnelse (D. M. 3 B. p. 222.)

[2]) Mester Niels Jørgensen blev den 19 August 1610 antaget som den unge Prindses Præceptor med en aarlig Besoldning af 250 Dal. og 2 sædvanlige Hofklædninger paa sig selv Anden, samt 14 Dal. til 2de Piger, som skulde toe Prindsens Klæder. (Rentemestrenes Regnsk. 16[10/11].

[3]) I det nævnte Haandskrift i Thottske Samling har I. Vind indført en Fortegnelse paa de Byer han besøgte, af og til afbrudt med en kort Bemærkning om det Mærkelige, han havde seet. Af disse Vedtegninger anføres her et Par Stykker. I Stratsburg omtaler han Kornhuset »och dervdi Korn, som er 40 Aar gammel; Korn, som stode paa Marken 2 Vinter och 1 Sommer vdi Bundekrigenn; item det Korn, som er regnit ned aff Himmelen A°. 1547.« Om St. Gallen bemærker han, »der er en Pige, som er 24 Aar gammel, huilcken haffuer icke æt wdi otte gandsche Aar, derhoess och icke heller druckitt eller soffuit ab anno 1600« (skrevet 1609!). Endnu bør anføres hans Bemærkning ved Byen Meaux, der lyder saaledes: Holger Dansche liger wdj Faronis Kircke begraben, och hand war en Benedictiner Mønick. Holger Danschis Swertt.«

M. Rasmus Erichsen Assens, som haffde werritt S. Doct. Nicolai Hemmingij Famulus, och siden bleff Lector till Bergen vdi Norge och der døde. Och kom wi først till Rostock, der fra til Wittenberg och siden til Jenam[1]) vdi dett Land Dyringen, huor wi fortøffuede till

Anno 1608, effterat wii haffde werritt til Michaelis Marchitt til Leiptzig, och da drog wi der fra widere op vdi Thyschland til Stratzburg vdi Elsatz och paa Weyen besaae huis fornemme Steder, der war, och vdi Synderlighed Nørnberg med huis, der vdi war att mercke. Der wi nogen Tiid haffde os opholditt till Stratzburg, begaff wi oss der fra til Basel vdi Switzerland, och der fortøffuede til A° 1609, effteratt wi haffde werritt til Michaelis Marchitt til Franckfortt, liggendis paa den Flod Mein, och der bekommitt woris wexsell, och paa Weyen beseet Neuburg, Breisach, Speir, Heidelberg, Manheim, Worms, Oppenheim, Mentz, dett warm[e] Bad Weisbad och Hannow. Och da drog wi fra Basel til Geneue vdi Safoyen, och paa Weyen besaae de switzersche Steder Soloturn, Bern och andre, och opholdte wi os till Geneve nogle Vger. Siden drog wi widere ind vdi Franchrige til Lion, Orliens och Paris och der fra til Fontaineblaiau, Blois, Tours, Saumour, Ansiers och Rochelle. Och wed S. Mortens Dags Tiide satte wi os der paa ett hamburger Schib, som der laa ferdig och wille seigle paa hamburg, och følgte dett hiem och kom lychelig och well, Gud werre loffuid, til Hamburg och siden till Grunditt vdj Decembri Maanid.

Strax effter Juell 1610 drog jeg til Kiøbenhaffn och der præsenterede Kong. May^{tt} min vnderdanigst Tieniste vdi Hans May^{ts} Chantzelie och bekom saadan naadigst Suar, efficrdj jeg war vng, da schulle jeg endnu forsøge mig nogitt wiidere vdj fremmede Lande, naar jeg siden kom hiemb jgen, schulle Bestillingen vdj Chantzeliett staae mig aaben for, eller H. M. wille bruge mig paa andre Steder. Huorfore ieg strax om Foraaritt samme Aar 1610, allene ichun med en Dreng, drog vd igen och satte mig først paa ett Schib vdj Øresund, och begaff mig till Bergen vdi Norge att besøge min S. Faderbroder Søn Niels

[1]) Under Opholdet her har han d. 10 Septb. skrevet i Casper Bartholins Stambog (Ny Kgl. Saml., 8vo Nr 359).

Wind til Wlderupgaard, den Tiid Kong. May[ts] Befallingsmand paa Bergenhuuß, och dett vdi Synderlighed for min Wexsell Schyld. Och der jeg en kortt Thiid till Bergen mig haffde opholditt, begaff jeg mig der fra till Amsterdam och strax der fra til Habel de grace vdi Frankrige och siden till Rouen vdi Normandiet, huor jeg fortøffuede indtill in Aprili 1612. Emidlertiid drog jeg Vindertiden till Paris, der, som Hoffuidstaden, huor Kongen och holder gemehnlig sitt Hoff, att høre och forfare huis, jeg i siu Tiid kunde haffue Gott aff. Och der jeg fornam, att der begyndtis Krig emellom Danmarck och Suerig, formeente jeg billig mig pligtig att werre att tiene nest Gud min Herre och Koning och mitt Fæderneland, och derfore loed ald wiidere Peregrination falde, och drog hiem till mitt Fæderneland. Først fra Rouen till Amsterdam, der fra till Bergen, och strax der fra til Aalborg och fremdelis til Klarupgaard, huor min kiere Moder holte Huuß. Saa jeg in Junio samme Aar kom till Kiøbenhaffn och præsenterede min Tieniste vdj Kong. May[ts] Fauerelße til S. Her Chantzeler Christen Friiß till Borrebye, som strax schreff Høygb[te] Hans May[tt] til, som laae paa de suensche Grendtzer wed Elsborg, att jeg war hiemkommen och paa nye vnderdanigst præsenterede min Tieniste och erindre H. K. M. om sitt forige naadigst[e] Løffte, och strax fich ett naadigst Suar, att hand schulle antage mig vdi H. May[ts] Chantzelie. Och efftersom jeg war dragen offuer till Judland till min kiere Moder der att foruendte Bescheden fra Kong. M., da nogen Tid der effter schreff be[te] S. Her Chantzeler mig till, at Høygstb[te] Kong. M. haffde naadigst beuilgitt mig Tieniste vdj Hans May[ts] Chantzelie, och att jeg strax schulle forføye mig offuer til Kiøbenhaffn och præstere mitt Jurament. Drog saa jiligen offuer till Kiøbenhaffn och giorde min Æd vdj Hans May[ts] Chantzelie den 12 Augusti 1612, huor jeg war vdj Tieniste till Paasche 1621, och da afftachede jeg till Fridrichsborg anden Paasche Dag.

Emidlertiid ieg war vdj Høygb[te] Kong. May[ts] Chantzelie fra 1612 till 1621, er mig naadigst bleffuen befalitt effterschreffne Reigser att giøre.

Anno 1613 in Iunio bleff jeg commenderit at drage med S. Mogens Wlffeld, da Danmarchis Rigis Raad och Rigens Admiral, till Berlin vdi Brandenburgland, huor hand til Rese-

ville, Fürst aff Littouwen, som fich S. och Høyglofflig Jhukommelse Dronning Annæ Catharinæ Farster, hans Bilager schulle betrede Kong. May[ts] Sted, huor jeg den Salig Mand opuartede med Jürgen Brahe, Erich Juell och Knud Stensen, och kom hiem aff samme Reigse in Iulio.

Jn Septembri samme Aar 1613 bleff jeg vdschichitt med S. Ditleff Holch, som bleff befalitt att begiffue sig til Wulfenbeutell vdi det Land Brunsuig der till Hertug Hendrich S. och Høyglofflig Jhukommelse hans Begraffuelse att beklede Hans May[ts] Sted, huor jeg hannom opuartede med Erich Juell och Jürgen Ernst Worm.

Anno 1614 bieff jeg vdschichitt aff Kong. May[tt] till Rytzland[1]) til Storfürsten aff Muskou, Sar Michaelo Fedorovitz Romanova, der nogle Werff paa Kong. M[s] Wegne at forrette, och war selff Siuffuende. Och seiglte jeg fra Kiøbenhaffn med ett Hans May[tts] Orlougschib, kaldtis Heringsneße, den 11 May, och war vdi Selschab inden Borde med nogle rydsche Gesanter[2]), som haffde Winteren offuer weritt hoes K. M., ved Naffn Knes Jvan Michaelevitz Boratnischova och Gabriel Jvanof, och kom lychelig och well, Gud werre æritt, vdi Land for Archangel vdi Rytzland den 30 Junij[3]), laa der stille til

[1]) D. 5 Mai 1614. betaltes Iver Vind til Grundet, Secretair i det danske Cancelli, 500 Dal., »som han igjen paa K. M. Vegne kan have under Hænder at forrette og udgive til Fortæring og ellers anden forefaldende Nottrufft og Behov paa en Reise, han nu er affærdiget her fra Kjøbenhavn ind udi Rydsland i H. M[s]. Anliggende, Hverv og Bestilling, hvorfor han fremdeles skal gjøre Regnskab.« (R. R.)

[2]) Gesandtskabet bestod ifølge en Post i Rentemestrenes Regnskab for 16$\frac{1}{1}\frac{3}{4}$ af Kness Jffan Migaloffidtzs, Gabriell Jffanofidtzs Bogdanofa, Simon Protopapoff og Demitori Iffanofidtzs, den russiske Tolk. Før Afreisen skjænkede Kongen dem hver en Guldkjede af store krusede Led, henholdsviis til en Værdi af 600, 450, 50 og 50 Kroner.

[3]) Om Reiserouten har Ivar Vind særskilt optegnet Følgende:
»Anno 1614 den 11 Maij drog jeg fra Kiøbenhaffn paa Kong. May[ts] Schib Haringsnesse ind vdj Rydschland med Breffue fra Kong. May[tt] thill Grosfürsten aff Muschouff Michael Fedrovitz Romanova, och war vdj Følge med rydske Gesanter Knes Ivan Michaelevisz Boratnischoua och Gabriel Jvanof, som haffde weritt her inde hoess Kong. May[tt] med werff fra Grotfürsten.

	Mile	
Fra Kiøbenhaff den 11 Maij		
Helsingør	5	12 Maij.

den 10 Julij, da begaff jeg mig derj fra paa Weyen til Muschou, Storfürstens Hoffued-Residentz, och kom der den 19 Octobris, efteratt jeg haffde vdstaaitt mange store Periculer och Farer, huoraff Gud naadeligen mig beuarede, huis Naffn werre æuig benedidett, och i Synderlighed for nogle Tusind oprørische Hoffueder, som hoes dennem kaldis Casacher, som alle Wegne vdi Landitt den Tiid plyndrede och jhielsloge huo, de Andreffe kunde, och derfore bleff mig med giffuen til Coufoye 500 Ryttere och 100 Foedfolch, och bleff aff den Aarsag somme Steder opholditt Folchitt att samle, huilchitt forlengde Reigsen, huilchen war tillwands 600 Weg søes och nogle och tillands 300 tysche Mile.

Maatte saa ligge til Muschou til den 26 Februarij 1615, førend jeg kunde bekomme min Affscheed, och da drog jeg derfra paa Winterføritt och kom lychelig och well til Colmogorod

	Mile		
Mar Strand	24	13	Maij.
Merdøen		18	—
Flecherøen		18	—
Lindesnes	34	19	—
Skudenes	14	20	—
Lengden aff Bergen	14	20	—
Lengden aff Thrundhiemb	88	28	—
Lengden aff Ryssen		30	Maij.
Lougfoden		3	Junij.
Westeraallen		4	Junij.
Andenes	155	6	Jun.
Senien		6	Junij.
Thromsontt	24	8	Jun.
Sorøe	17	9	—
Norcappitt	20	11	—
Wardøehuus	25	16	—
Kiørwogh		16	—
Stangenes		16	—
Kildin	22	17	—
De 7 Eilender	18	18	—
Suiatomoes	15	19	—
De 3 Eilender	20	20	—
S. Nicolas	50	27	Jun.
Archangel	6	30	Junij.
	551.		

Den samme Wey tilbage igen fra Archangel til Kiøbenhaffn 1615.
Fra Archangel till Muschow tydsche Mile 300 Samme Wey tilbage igen.

den 29 Martij nest effter, och war det fra Mnschou til Colmogorod 290 tysche Mile, huor jeg maatte ligge thill den 11 Junij, och drog da till Archangel der att foruagte Schib att komme der fra med. Den 2 Julij begaff jeg mig paa ett englische Schib och seiglte til Wardøehuuß och kom der den 26 Julij. Den 9 Augusti der effter seiglte jeg paa ett flensburger Schib fra Wardøehuuß och kom ind vdj Øresund med Lyche och beholden Reigse, Gud sche Loff, den 26 Augusti, och till Kiøbenhaffn kom jeg den 27 Augusti och endte saa denne min befallede Reigse, som war til Lands och Wands fremb och tilbage 1800 tysche Mile och nogle, vdj ett gandsche Aar och 4 Maaneder, Gud werre loffued, som war min Ledsager och beuarede mig med min Svite fra Wlyche.

Emidlertiid ieg war vdj Rytzland, forlente K. M. mig naadigst med ett Canichedom vdi Ribe, som vaccerede effter S. Thygge Lange, som war K. M: Øffuerste Secreter.

Anno 1616 jn Julio war jeg med K. M. til de norsche Herredage, som holdtis till Opsloe, vdj huilche S. Chantzeler Christen Friiß til Borrebye wed Døden affgich.

Anno 1617 bleff jeg tilforordnitt att drage med K. M. Her Søn, Hertug Fridrich, ind vdi de Stiffter Bremen och Ferden. Hans Fürstl. Naade paa samme Reigse med Andre att opuarte, och war Hans Fürstl. Naade medgiffuen Her Gertt Rantzow til Breidenburg, Statholder vdi Lante Holsten, och Jens Juell til Kieldgaard, Danmarchis Rigis Raad, Gesantere, dog Jens Juell tillige Hoffmester, Martinus von der Meden, Orator, Berntt Geist, Marschalch, Jürgen Schultt, Cammer-Juncher, Eyller Wrne, Kai von Alefeld, Olluf Parsberg och Wulff von Buchwoldt med mig Opuartere, och begyndtis samme Reigse den 2 Julij och endtis den 9 Septembris.

Anno 1619 in Februario bleff jeg forschichitt aff K. M. fra Halmstad jnd i Suerig med Werb till Koning Gustavum Adolphum, och fantt Hans May:tt till Enekiøbing.

Samme Tiid opuartede jeg begge Maij:ter vdj Halmsted, som den Tiid der warre forsamblede, som war in Martio.

Wdi samme Aar 1619 bleff jeg forschichitt med tuende aff Raaditt, Christen Holch och Her Anders Bilde, till en norsche Herredage, som war berammitt at holdis vdj Skeen j Bradsberg Lehn.

Anno 1620 in Iunio bleff jeg aff Kong. May^ts^ afferdigett till Hertugen aff Mechelburg, Hertug Adolff Fridrich aff Suerin, der nogle Werb paa H. M^s^ Wegne att forrette.

Samme Aar in Novembri bleff jeg forschichitt aff min naadigste Herre och Koning fra Flensburg vdj Holsten, huor da Landage holdtis, vd till Ertz Bischopen aff Bremen, Hertug Johan Fridrich, med Werb, stor Magtt paagieldendis. Och efftersom jeg aff daglig Hofftieniste och Opuartning med besuerlige aarlige Reigser, der medførdte, bleff keed, tenchte jeg paa Rolighed, och loed derfore Anno 1620 med min kiere Moders och andre guode Wenners Raad och Sambtyche bede om Erl. och Welb. Mand S. Niels Skinchells till Gierschouff och E. och W. F. Mette Bildis Daatter, E. och W. Jomfrue Heluig Skinchell, til Echte att maatte bekomme, och bleff hun mig samme Aar effter Guds Forsiun tilsagtt, och Aaritt der effter 1621 Søndagen for S. Hans Dag, som jndfald den 17 Junij, stoed woris Bryllup vdj Odense, som be^te^ min Moder F. Mette Bilde der sammesteds giorde.

Der effter holdte jeg med min kiere Hustrue, F. Heluigh. Skinchell, Huuß paa min Fæderne Gaard Grunditt indtill Anno 1624, jeg samme Gaard for Felle och anden Betenchende Schyld affhende.

Wdi samme Aar 1624 om Pindsdags Tide fich jeg Kong. May^ts^ Befalling att møde till Bytzow, i dett Land Mechelburg, der att opuarte Hans Fürstlig N^de^ Printzen till Hans Fürstlig N^ds^ Hertug Wldrich, Biscop thil dett Stifft Suerin, Kong. May^t^ Her Broder, Salig och Høyglofflig Jhukommelße hans Begraffuelße.

Samme Aar drog ieg med min kiere Hustrue och Børn till Ribe och der holdte Huuß indtill Anno 1626, vdi huilchett Aar jeg aff min Allernaadigste Herre och Koning bleff jgen kalditt til Hoffue att tiene Hans K. M. for Øffuerst Secreter[1]) och fich Befalling att komme vd till Hans May^ts^ til Stade vdi dett Stifft Bremen, huor Hans M^s^ Hoffuidquarter da war, huor effter jeg mig vnderdanigst rettede, och drog vd till H. M. sist in Novembri och den 10 Decembris i samme Aar giorde jeg Hans M. vdi Her Thagge Thotte Ottesen till Erichsholm,

---

[1]) Hans Bestilling er af 13 Decb. 1626. (Sjæll. Reg.)

Danmarchis Rigis Raad och da Befallingsmand paa Sølffuitzborg Slott, hans Offueruerelße min Øffuerst Secreters Æd.

Samme Tiid till Stade forleente Kong. M. mig naadigst med ett Canichedom vdj Aarhuuß, som Christen Knudsen war med forlentt, huilchett K. M. hannom jche lenger wille forunde, effterdi hand war dragitt aff Landitt till Lübech att boe.

Anno 1629 bleff mig befaltt att følge Kong. Mᵗˢ paa den suensche Grendtze wed Marcherød, huor Koning Gustavus Adolphus haffde inviterit min Naadigste Herre, och war med paa samme Reigse H. Christen Thomißen, H. Otto Skiell och H. Just Høg aff Raaditt, och derforuden nogle aff Lensmendene, och schede dette Mode in Februario.

Samme Aar forlehnte K. M. mig naadigst med Lister Len vdi Norge, till anditt Lehn kunde falde.

Anno 1630 in Novemb. war jeg med K. M. til Landdage vdi Holsten, som holdtis till Rensburg.

Anno 1631 forlente Kong. Mayᵗˢ mig naadigst med Cantordommit vdj Wiburg Domkirche, som vaccerede effter S. Doct. Anders Skytt, som war S. och Høyglofflig Jhukommelse Drotning Sophies Medicus.

Anno 1632 in Novemb. war jeg atter til Landage i Holsten med K. M., som holdtis igen til Rensburg.

Anno 1634 in Novemb. war jeg igen til Landage i Holsten med K. M. til Flensburg.

Anno 1635 in Majo war jeg med Kong. M. vdi Norge, først vdi Flecherøen, huor H. M. loed ligge en Skantze, som bleff kalditt Christiansøe, dernest vdi Christiania, siden paa Sølffberguerchitt och for dett Sidste paa Kaabberberguerchitt, kaldis Guds Gaffue, liggendis vdj Østerdallen, den Tiid vdj Aggershuus Len, nu vdj Thrundhiembs Len, 12 Mile fra Thrundhiemb, huor 3 Aar tilforne jche Mange haffde werritt for Weyens Besuerlighed Schyld.

Anno 1637 sidst in Januario war jeg med K. M. paa alle skaansche, hallandsche och blegindsche Grendtzfestninger, och ware de skaansche Commissarii, Her Thagge Thott Ott., Her Christoffer Wlffeld och Her Hendrich Huitfeld, med Høystbᵗᵉ H. M. sampt siuff aff Hoffiuncherne.

Samme Aar forlente K. M. mig naadigst med Lundenis Lehn, huor emod jeg affstoed Lister Len i Norge.

Anno 1638 den 11 Octob. bleff jeg sampt Doct. Christoffer von der Lip, K. M^s Geheim Raad, fra Flensburg, huor holsteenische Landage holdtis, gesantsuiiß schichit till Gottorp till Hertug Fridrich, Hertug aff Holstein.

Den 13 Octob. vdi samme Aar bleff ieg allene schichitt fra Flensburg gesantswiiß til Hertug Augustum aff Saxen Lawenburg, som da war till Raseburg.

Den 20 Octob. vdi samme Aar bleff jeg gesantsuiiß schichitt fra Lychstad till Hamburg till D. Johannem Salvium, Kongelig suedische Gesanter.

Anno 1641 jn Junio war jeg med K. M. till Bergen Herredage i Norge.

Anno 1644 den 3 Martij drog ieg med Kong. May^{st} tilschibs fra Croneburg ind vdj Westersøen, och war inden Borde med Kong. M. paa Threfoldighed.

Den 16 May der effter war ieg med Kong. M. paa forne Schib Threfoldighed, der K. M. slogis for Lister i Thynderhuus Len med 7 Schibe emod 28 suensche hollendische Schibe, och Gud gaff Hans M. Lyche och Seyer offuer dennom, saa H. M. beholte Platzen och Fienden maatte reterere sig ind i Lyster Dyb.

Den 1 Julij i samme Aar war jeg med K. M. paa samme Schib Threfoldighed, der H. M. slogis med den suensche Flode for Femmeren, och K. M. beholdte der och Platzen, Gud werre loffuit, och den suensche Flode maatte flye, och siden lagde sig jnd j Kiler Fiord for Christianpriis, paa huilchen Dag bleff schutt aff Threfoldighed 315 Schud, de ringiste halffue Cartover.

Den 10 Augusti j samme Aar war ieg med K: M: paa samme Schib, der de suensche Hollender, 22 Schibe sterche, møtte K. M. for Dragøe, och K. M. haffde jchun 9 Schibe hoes sig, och de suensche Hollender priisede Winden och vndseglede, och K. M. forfølgte dennom til Borringholm, huor de kom os aff Sigte.

Wdi gandsche Octobri Maanit i samme Aar war jeg med K. M. i Skaane, der H. M. med sin Armee søgte den suensche Armee, som General Horn førdte.

Den 11 Decemb. 1644 giorde jeg min Raads Æd paa

Kiøbenhaffn Slott til K. M. i Her Christian Thomisens Nerwerelse.

Anno 1645 Phil. Jacobj forlente Kong. M. mig naadigst med Dallum Closter och beholte jeg enda Lundenis Len det Aar.

Anno 1646 jn Julio war jeg med Kong. M. til Christiania i Norge til Herredage, som begyndtis den 8 Jul. och endtiß i Norge den 13 ejusdem.

Anno 1648 in Augusto war jeg med Koning Fridrich vdi Norge til Christiania, huor Hans Kong. M. aff menige Stender i Norge bleff hyldit den 24 Augusti.

Anno 1648 den 25 Novemb. bleff ieg och 31 andre guode Mend[1]) slagen til Ridder aff K. M. Kong Friderich den Thredie.

Iver Vind døde i Odense d. 17. Febr. 1658, hvor hans Ligbegjængelse fandt Sted i St. Knuds Kirke d. 27 Mai. Han og Konen, der først døde d. 26 Juni 1667, ligge i Dalum Kirke.

---

[1]) Disse vare ifølge Vinds Optegnelse: Anders Bilde, Ove Gjedde, Hannibal Sehested, Gregers Krabbe, Hans Lindenov, Iver Vind, Niels Trolle, Christian Rantzov, Hendrik Blome, Falk Gjøe, (senere af en Anden rettet til Falk Lykke) Henning Valkendorff, Holger Rosenkrands, Wentzel Rothkirck, Knud Ulfeld, Axel Urup, Frederik v. Buchwald, Mogens Sehested, Hendrik Rantzov, Jens Høg, Hendrik v. Ahlefeld, Sigvart Urne, Niels Krabbe, Steen Bilde, Ebbe Ulfeld Jacobsen, Iver Krabbe Tagesen, Flemming Ulfeld, Frants Pogwisch, Ebbe Ulfeld Christoffersen, Joachim Gersdorff, Hendrik Lindenov, Hendrik Bjelke og Christian Friis.

Naar døde Bothwell?

Ved Capitain, Archivfuldmægtig Joh. Grundtvig.

Uagtet den bekjendte Bothwells Levnet, og særlig hans Ophold i Danmark, for faa Aar siden har været gjort til Gjenstand for en grundig og omfattende Undersøgelse af Professor Schiern i Historisk Tidsskrift 3die Række 2det Bind Side 413—712, er der dog endnu flere Punkter netop i den sidste Del af hans Historie, som ingenlunde kunne siges at være fuldstændig opklarede[1]), og dette gjælder navnlig om Tidspunktet for Bothwells Død.

At Bothwell blev indsat paa Malmøhus i de første Dage af Aaret 1568, maa ansees for bevist ved de to Skrivelser desangaaende fra Kong Frederik 2. til Lensmanden Bjørn Kaas og Rigens Hofmester Peder Oxe, af 28 Dec. 1567 og 1 Jan. 1568 (Schiern Side 649). At han derefter i den sidste Halvdel af Juni Maaned 1573 blev flyttet derfra til et andet og strengere

[1]) Det er saaledes meget paafaldende, at følgende Sted i Resens Frederik den 2dens Krønike Side 42, aldeles er undgaaet den lærde Forfatters skarpe Blik: »Udi samme Dage [ɔ: Juli 1560] kom Her Jacob, Grefve af Bondevild, Rigens Admiral i Skotland, ind udi Danmarck til Kongen, bleff vel empfangen; oc som hand videre til Tydskland vilde forreyse, bleff hand baade aff Kongen oc Hertugerne af Holsten giennem Jylland og Hertugdommet ledsaget.« Mulig vilde Forfølgelsen af dette Spor have kunnet lede til nærmere Oplysning angaaende Bothwells Forhold til Anne Trundsdatter, der vanskelig kan henlægges til noget andet Tidspunkt. (Jfr. Schiern S. 422). Ligeledes har Forfatteren vistnok overseet, at den hos Resen S. 120 omtalte skotske Capitain Elers utvivlsomt er Clark, opstaaet ved en Fejllæsning af Clerc, som Navnet ofte skrives.

Fængsel, vide vi af den franske Gesandt Charles Dancays Brev til Kong Carl den 9de fra Kjøbenhavn 28 Juni 1573; og at dette var Dragsholm Slot, findes vel kun angivet i den berømte franske Historieskriver Aug. de Thous Historiarum sui temporis Opera, men det bestyrkes ved en skreven Vedtegning i et Karen Brahes Bibliothek i Odense tilhørende Exemplar af D. Poul Ebers Calendarium, der angiver, at »den skotske Greve« blev indsat paa Dragsholm d. 16 Juni 1573 (Schiern S. 688 f.)[1]. At Bothwell døde paa Dragsholm i 1578, findes kun i Resens Kong Frederik den Andens Krønike S. 315, men det bestyrkes af en Meddelelse i Magazin til den danske Adels Historie I, 116, der angiver, at »den skotske Greve« døde paa Dragsholm 14 April 1578. (Schiern S. 692)[2].

Det sees heraf, at det egenlig kun er Bothwells Indsættelse paa Malmøhus, der kan siges at være constateret, hvorimod baade hans Flytning til Dragsholm og hans Død der kan støtte sig paa enkelte spredte Angivelser, som kunne være fejlagtige, og dette gjælder navnlig om Tidspunktet for Bothwells Død.

Om dette Spørgsmaal udtaler Professor Schiern sig nu saaledes i sin ovenomtalte Afhandling S. 690 ff. »Efter at man havde indesluttet Bothwell i Dragsholm, var Jarlen snart bleven saa fremmed for Verden, at han endog, førend han havde opgivet Livet, allerede en Tid lang kunde gjælde for død. Grunden til, at et saadant Rygte kunde opstaae, havde forbodenlig sin første Grund i en Forvexling af Personer. Indenfor de samme Mure, bag hvilke Bothwell maatte tilbringe sine sidste Aar, befandt sig ogsaa en Landsmand af ham; den samme John Clark, der var bleven dømt paa Kjøbenhavns Slot, var ogsaa bleven ført til Dragsholm; . . . førend Fængslets Dørre havde aabnet sig, døde Clark i Foraaret 1575. Det er

[1] Saavidt jeg har bemærket, findes denne Angivelse først i den herværende engelske Legationspræst. Mag. R. S. Ellis' Latter years of James Hepburn, Earl of Bothwell etc. London 1861. 4to, efter en Meddelelse af afdøde Professor Kall-Rasmussen.

[2] Hvorledes Munchs Norske Maanedskrift III, 437 f., som udkom 1857, har kunnet fortælle, at Bothwell døde d. 14de Apr. 1572 paa Malmøhus, hvortil han var ført tilbage fra Dragsholm, er temmelig ufatteligt. men det har upaatvivlelig ikke det mindste at sige.

indlysende, hvor let den Nyhed kunde misforstaaes, der meldte, at den anseete Skotte var død paa Dragsholm, og at den er bleven misforstaaet, fremgaaer tydelig nok af et Sted i William Cecils Dagbøger. I dem træffer man under Juli 1575 denne Melding fra Skotland: »Der kom Efterretninger fra Danmark om, at Jarlen af Bothwell og Kaptain Clark vare døde i deres Fængsel, men senere har alene Kaptain Clarks Død bekræftet sig, hvorimod Bothwell kun er stærk ophovnet, og ikke død.« Det kan tænkes, at den danske Regjering, for at slippe for videre Overhæng angaaende Bothwell, selv har gjort Sit til at udbrede det Rygte, hvorefter Jarlen ej længer var i Live. Herfor kunde i det Mindste den Omstændighed tale, at den sidste skotske Rekvisition om Bothwell, hvortil vi kjende, er fremkommen i Danmark den 29de September 1575, og at en ellers saa vel underrettet Mand, som den franske Minister, Charles Dancay, da han kort Tid efter, den 24de November 1575, sendte sin Konge Beretning om denne Rekvisition, har kunnet tilføje den urigtige Bemærkning, at den skotske Jarl nu imidlertid ej længer var blandt de Levendes Tal. Dødsspiren brugte endnu nogle Aar til at udvikle sig. Først over ti Aar efter, at Bothwell var bleven anholdt paa Kysten af Norge, og først efter at han havde tilbragt henved fem Aar i Fængslet paa Dragsholm, døde han her den 14de April 1578.« Hertil knytter Professoren fremdeles følgende Anmærkning: »Samme Aar — skriver Resen under Aaret 1578[1]) — døde ocsaa den Skotske Greffve Botuell udi sit langvarendis Fængsel paa Dragsholm oc bleff begrafven udi Faareveile. Kong Frederichs den Andens Krønike. S. 315. Dødsdagen antages ikkun efter Antegnelsen til Poul Ebers Calendarium, i Magazin til den danske Adels Historie, I, 116. Fyrst Labanoff i hans Pièces et documents relatifs au comte de Bothwell, og Teulet i hans Lettres de Marie Stuart fejle endnu ved at antage Bothwell for død i Aaret 1575, og Fejlen er ikke bleven rettet af Mignet (Histoire de Marie Stuart, I, 413), idet han lader ham døe i Aaret 1576«.

Den Opfattelse, som Professoren her gjør gjældende, er iøvrigt ikke ny. Ideen til Hypothesen om, at den danske Re-

---

[1]) Dette er dog ikke ganske rigtigt; Resen siger: »Tid«.

gering selv udspredte Rygtet om Bothwells Død, skyldes vistnok Professor Tyge Becker, der i Folkekalender for Danmark 1854, S. 53, i en lille populær Afhandling om Adelersborg, ytrer med Hensyn til Bothwells foregivne Afsindighed, at den »maaskee var et Rygte, Regeringen lod udsprede, for at slippe for videre Overhæng i denne Sag«. Denne Tanke blev siden videre udviklet af Pastor Ellis i hans ovenfor nævnte Skrift om Bothwell, der udkom i 1860. Ellis siger saaledes i det omtalte Skrift, S. 4: »It seems, too, that the Danish government, wearied by the Scottish and English demands on the one hand, and the French entreaties on the other, willingly permitted the report to be spread abroad that Bothwell died in 1575: this would put an end to a course of diplomacy, which was beginning to run unsmoothly, and the Danish government had it in its power to keep him so closely confined at Drachsholm that he migth, as regarded foreign powers, be the same as dead to all intents and purposes«. — Da imidlertid kun Professor Schiern har indladt sig paa at begrunde denne Opfattelse, kunne vi her ene holde os til ham.

Som man seer af det ovenfor Citerede antager Professoren uden al nærmere Undersøgelse Notitsen hos Resen og i Calendariet for aldeles paalidelig, ene støttet paa den Hypothese, at den danske Regering forsætlig havde udspredt Rygtet om hans Død i 1575 for at undgaae »Overhæng«; og forklarer Muligheden deraf ved en anden Hypothese, nemlig om en Forvexling med Clark, idet han uden videre forkaster alle de Vidnesbyrd, der tale imod denne Antagelse.

Der er nemlig meget, som taler imod denne Opfattelse. Den franske Minister i Kjøbenhavn, Charles Dancay, som kom hertil i 1550 og døde her i 1589, (See Historisk Tidsskrift IV, 143). og som paa Embedsvegne i høj Grad interesserede sig for Bothwell, og bestandig stod i Forhandling med den danske Regering angaaende ham (See Schiern S. 653. 676. 681 og fl. St.) melder sin Konge Carl den 9de fra Kjøbenhavn under 24de November 1575, at Bothwell er død[1]). Marie Stuart ud-

---

[1]) Denne Notitse af Dancays Breve findes først anført i »Blandede Anmærkninger især om Manuskripter henhørende til den danske Historie« i Suhms Nye Samlinger Hefte 3 og 4. Kjøbenhavn 1795. S. 109, og senere

taler i et Brev til Erkebispen af Glasgow, James Beaton, skrevet i hendes Fængsel i Sheffield 1 Juni 1576, at man har underrettet hende om Bothwells Død; og hendes fortrolige Ven Erkebispen svarer fra Paris 30te Juni 1576, at det allerede er lang Tid siden, at han erfarede det[1]). Fyrst Al. Labanoff, der har brugt sit halve Liv til at samle alle mulige Oplysninger til Marie Stuarts og dermed tillige til Bothwells Historie, siger i sin Lettres de Marie Stuart, London 1844, IV, 310: »1576 en avril le comte de Bothwell meurt à Malmoe, ou le retenait le roi de Danemarc«; og ham følger Mignet, Histoire de Marie Stuart Paris 1851. Da Labanoff imidlertid senere blev bekjendt med Dançays Beretning, rettede han, i sin Pièces et documents relatifs au comte de Bothwell, St. Petersbourg, 1856, 8.[2]), sin Angivelse til November 1575, og hertil slutter sig den udmærkede Lærde A. Teulet ved det franske Rigsarchiv, som har udgivet den saa fortrinlig redigerede Samling til Skotlands Historie: Papiers d'état, pièces et documents, inédits ou peu connus, relatifs à l'histoire de l' Ecosse au 16me siècle. Paris 1852—55. Tome I—III. 4to, i sit senere mindre Arbejde: Lettres de Marie Stuart. Paris 1859.

Det sees saaledes, at alle udenlandske Kilder ere enige i at antage Bothwell for død i November 1575, og til dette Resultat er det, at jeg her skal knytte et Par nye Oplysninger fra en Kilde, som ikke hidtil har været benyttet, nemlig Regnskaberne for de vedkommende Slotte. Hvorvidt der endnu existerer Regnskaber for Malmøhus for disse Aar kan være tvivlsomt[3]), Regnskaberne for Dragsholm haves ialfald ikke,

---

i Nya Handlingar rörande Skandinaviens Historia I, 116 (Jfr. Schiern S 692).

[1]) Det første hos Labanoff »Lettres de Marie Stuart«. London 1844, IV, 330. Det andet samme Sted 312. Det er besynderligt, at Schiern citerer Keith, History of Scotland Appendix 141, hvor dog kun et Brudstykke af Brevet findes.

[2]) Dette Skrift kjender jeg kun af Omtalen hos A. Teulet i hans Lettres de Marie Stuart. Professor Schiern synes at have benyttet det selv, men siger ikke hvor.

[3]) Professoren siger rigtignok (S. 651 Anm. 1) at han har søgt Oplysninger om Bothwell fra Malmøhus, men dette er dog neppe det rette Sted.

men der findes dog i Rentekammerarchivet, i Kongerigets Archivs 2den Afdeling, som Bilag til Rigens Regnskaber, temmelig udførlige Extracter af de Lensregnskaber, som hvert Aar bleve hørte (ɔ: reviderede) og kvitterede paa Rentekammeret, og disse Extracter begynde netop med Aaret 1567. Efterseer man nu nærmere disse, da indeholde de følgende Notitser, der vedkomme Bothwell.

I »Extracter aff alle the Regenshaff paa Kronens Lhenn udj Danmarck, Norge och Førstendomit Holstenn, som ere hørtt och quiterett Anno 1570« følg., findes saaledes for Malmøhuses Vedkommende følgende:

1. Under »Wisse och Wuisse Inndkomst till Malmoehuuß, frann Philippi och Jacobi dagh [ɔ: 1 Maj] Anno 67 och til Philippi och Jacobi dagh Anno 1568, som Bjørnn Kaas gjorde Regenskaff for«, i Opregningen af de forskjellige Udgiftsposter blandt andet: »Vdgiffuett till thennd skodske greffuis behouff«[1]). I Extracten for 1 Maj 1568 til 1 Maj 1569 findes paa samme Maade anført: »Giffuitt for huis kiøpt er till thennd Skodske greffuis behouff, som sidder fangenn paa Malmøehuuß«. I Extracten for 1 Maj 1569 til 1 Maj 1570 ligeledes »Item For winn, Thystøll, sucker, Ingefer, Pudder, Pepper och Andet kiøfft thill thend Skodsche greffuis behoff«. I Extracten for 1 Maj 1570 til 1 Maj 1571 ligeledes »Giffuet for alle hande Adschilligt Kiøfft thill thend Skodske greffuis behoff, som sidder ther fangenn«. I Extracten for 1 Maj 1571 til 1 Maj 1572 ligeledes: »Giffuet for alle hannde Adschilligt kiøfft thill thend Schodsche greffuis behob«. I Extracten for 1 Maj 1572 til 1 Maj 1573 endelig ligeledes: »Giffuit for alle haannde adskelligtt køfftt till Slotzherrenns Jtem till thennd Skodtske greffuis och Slotenns behoff.« I Extracten for det følgende Aar fra 1 Maj 1573 af findes Intet om Bothwell.

Rigsarchivet i Stockholm derimod vil meget sandsynlig være i Besiddelse af Regnskaber for Malmøhus fra den Tid. Med Hensyn til Dragsholm synes Forfatteren dog ingen Undersøgelse at have anstillet.

[1]) Hvormeget der særlig er kommet paa denne Post, kan ikke sees, da der kun findes opført en samlet Sum for en stor Mængde forskjellige Poster.

Vende vi os dernæst til Extracterne for Dragsholm, da finde vi:

2. Under »Wisse och Wuisse Indkomst thill Drachsholm Frann Philippi et Jacobi dag Anno 71 thill samme Aars dag igenn 72, som Frandtz Lauritzen giorde Regenskaff for«, paa samme Maade som ved Malmøhus mellem Udgifsposterne anført blandt andet: »Forspisett paa Slottet thill Slottens och Ladegaardens daulige folck, Och Capitein Klerck, som ther sidder fangenn«. I Extracten for Paaske 1572 til Paaske 1573 findes Intet om Clark. I Extracten for Paaske 1573 til Paaske 1574 findes følgende: »Forspisett paa Slotthet och vdj Ladegaarden till Slotthenns daglige folck ther sammestedz, till thend Skodske greffue och Capitein Johann Klerck, som ther sidder fangenn«. I Extracten for Paaske 1574 til Paaske 1575 ligeledes: »Sammeledis till thennd Skodske greffue Och Capiteinn Klerck, som sidder fanngenn paa-Slottitt«; og nedenfor, hvor Udgiften nærmere specificeres, som ikke i nogen af de ovenfor nævnte Extracter, tillige følgende: »Rug, hvor aff er forbagett oc forspiisett Tiil fangernne, 2½ pund 1 sk^{e} meel. — Byg oc Maltt forbrygget oc forspiisett tiill fangernne 9 pund«. I Extracten for Paaske 1575 til Paaske 1576 ligeledes: »Item til den Skotske gruue oc Captiin Johann Clerick, som sad fangenn«, og længere nede sammesteds: »Rug och Miell huor aff er forbaget oc forspisit Till fangernne 8 skpr. — Byg och Malt, huor aff er forbrygdt oc forspisit Till fangernne, 4½ pundt«. I Extracten for Paaske 1576 til Paaske 1577 ligeledes: »Sameledis [udgivet] till Johanne berch[1]), som sad fangenn«, og længere nede: »Rug och Meell, huor aff er forbagit oc forspissett Till fangenn 11½ skpr. — Byg oc Maltt, huor aff er brygit oc forspissit thill fangen 2½ pd.« I Extracten for Paaske 1577 til Paaske 1578 findes Intet om Clark, uagtet netop denne Extract er ganske usædvanlig udførlig.

Det fremgaaer heraf, at Bothwell er blevet indsat paa Malmøhus inden 1 Maj 1568, hvilket saaledes ganske stemmer med det ovenfor anførte, at han kom der i Januar 1568. Det synes

[1]) Utvivlsomt en blot Fejllæsning af »Johann Clerch«, som der formodenlig har staaet i Regnskabet.

remdeles at fremgaae heraf, at Bothwell kom fra Malmøhus inden 1 Maj 1573, og dette stemmer ganske vist ikke ret med e ovenfor anførte Vidnesbyrd for, at han først 16 Juni 1573 lev indsat paa Dragsholm. Men selv om man ikke vil antage det for andsynligt, at Sørejsen fra Malmø til Dragsholm i de Tider kan ave medtaget de mellemliggende 6 Uger, saa er dette Tidsrum g ikke længere, end at man kan antage det for rimeligt, at en ham vedkommende Udgift paa Malmøhus ikke er funden tydelig nok til specielt at nævnes i Extracten. Dette gjør og heller ikke videre til Sagen, thi af Dragsholms Extracter emgaaer det jo nemlig, at Bothwell er kommet der en længere id inden Paaske 1574, hvilket godt stemmer med Calendariets ngivelse, at han kom der 16 Juni 1573. Med Hensyn til idspunktet for hans Død fremgaaer det endelig heraf, at den a have fundet Sted efter Paaske 1575 og inden Paaske 576. Dette vil, som man seer, aldeles ikke stemme med ngivelsen om hans Død i Aaret 1578, men passer overmaade odt til Dancays Ansættelse af hans Død til November Maaned 575 eller lidt tidligere. Hvad nu fremdeles Clark angaaer, da emgaaer det af Extracterne, at han kom paa Dragsholm en længere Tid inden Paaske 1572, og dette stemmer ganske med Angivelsen hos Resen og i Calendariet, at han kom der 8 August 1571[1]). et fremgaaer fremdeles, at han først er død efter Paaske 576, men inden Paaske 1577, men dette vil aldeles ikke temme med Angivelsen om, at han døde 14 April 1575. Disse plysninger om Clark vise saaledes tydelig, at ingen Forvexng med ham kan have foranlediget eller lettet Udspredelsen f noget Rygte om Bothwells Død[2]). De Vidnesbyrd, der indeoldes i disse Regnskabsextracter, tjene saaledes afgjort til at

[1]) Den Omstændighed, at Extracten for 1572—73 ikke nævner Clark, seer jeg mig ikke istand til at forklare, med mindre det skulde være muligt, at Clark ikke sad uafbrudt paa Dragsholm den hele Tid, men har været paa fri Fod et Aarstid. Kun bør bemærkes, at vedkommende Extract rigtignok er ganske ualmindelig summarisk og kortfattet.

[2]) At Will. Cecils Dagbøger, som ovenfor anført, (Schiern S. 691) i Juli 1575 siger, at Clarks Død har bekræftet sig, kan ikke tillægges nogen Vægt ligeoverfor Regnskabernes tydelige Bevis for, at han levede ialfald langt ind i Aaret 1576.

bestyrke den Ansættelse af Bothwells Dødstid, om hvilken alle udenlandske Kilder ere enige.

Mod alle disse samstemmende Vidnesbyrd paa den ene Side staaer nu paa den anden Side kun Resens Kong Frederik den 2dens Krønike og den i Magazin til den danske Adels Historie meddelte anonyme Notits, som Professoren (urigtigt — hvorom siden mere —) angiver at være efter »en Antegnelse i et af Poul Ebers Calendarier, i Karen Brahes Bibliothek i Odense.« (Schiern S. 692, Anm. 2. Jvfr. S. 689, Anm. 2 og S. 694, Anm. 1)[1]).

Hvad nu først Resen angaaer, da er han som bekjendt ingenlunde nogen særdeles paalidelig Hjemmelsmand; han begaaer meget ofte Fejl, og det meget paafaldende og ganske uundskyldelige, for Exempel naar han S. 231 lader Kong Frederik 1stes Enke, Dronning Sofie, døe i 1569 istedenfor i 1568, eller naar han først S. 315 lader Kong Frederik 2dens Broder Hertug Magnus døe i 1579, derpaa S. 329 omtaler ham som levende i 1581, og endelig S. 337 lader ham døe 18 Maj 1583, hvilket ikke heller er rigtigt, da han døde 12te (eller 13de) Marts samme Aar. Ja ogsaa i selve Bothwells Historie findes der paafaldende Unøjagtigheder og Modsigelser. Medens det er afgjort, at Bothwell kom paa Malmøhus 1568, og maa antages, at han døde paa Dragsholm, lader Resen ham først komme paa Malmøhus i 1571, og lader ham ogsaa døe der. Efter at have omtalt Thomas Buchanans Mission i 1570—71 siger han nemlig S. 262: »Oc effter der bleff ingen anden videre Andfordring giort, bleff Bothuel ofver til Malmøe Slot, oc Capitein Clarich den 8 Augusti til Dragsholm udi Sædland forskicket, hvor de oc begge døde under samme Forvaring.« Derpaa omtaler han ikke Bothwell før S. 315, hvor han saa, som ovenfor er anført, uden videre siger, at han døde paa Dragsholm i 1578.

Der bliver altsaa egenlig kun tilbage den Kilde, som Professor Schiern Side 692 betegner som »Antegnelsen til Poul Ebers

---

[1]) Ge. Buchanans Udsagn om, at Bothwell døde »fere post decennium« efter 1567 (Schiern Side 694), er nemlig altfor ubestemt til at kunne bevise noget.

Calendarium, i Magasin til den danske Adels Historie I, 116» [1]).

Om denne Kilde bliver det derfor nødvendigt at tale lidt nærmere og meddele nogle Oplysninger, som ere grundede paa en nærmere Undersøgelse af selve den paagjældende Bog, som jeg skylder Bibliothekaren ved Karen Brahes Bibliothek, Hr. Adjunkt Vogelsang, min Tak for at have erholdt udlaant til Afbenyttelse. Det fremgaaer nemlig af denne Undersøgelse: 1) at

---

[1]) Her er imidlertid indtraadt en underlig Confusion, som jeg maa benytte Lejligheden til at oplyse. Det er slet ikke Antegnelserne af det i Karen Brahes Bibliothek i Odense bevarede Calendarium Historicum af D. Poul Eber, (udgivet af hans Sønner. Wittenberg. 1582. 4to), som findes meddelte i Magazin til den danske Adels Historie I, 93—120; men derimod, som Magazinet selv angiver, et Danske Selskab af Herredsfoged Christen Testrup i 1751 skjænket Haandskrift, som nu kan findes paa Kongens Bibliothek i Ny kongelig Samling, 4to, under Numer 1278, b. Efter dette Haandskrift har Magazinet trykt det meste af hvad der angik Aarets 4 første Maaneder, nemlig 252 Notitser af Haandskriftets 279. Det er derfor lidt besynderligt, naar Professor Schiern, for at oplyse hvad der staaer i det nævnte Haandskrift, skriver til Odense om at eftersee en Antegnelse i Calendariet i Karen Brahes Bibliothek. (Jfr. S. 694 i Anm. 1). Naar man nærmere undersøger Sagen, viser det sig imidlertid, at det nævnte Haandskrift er et Slags Udtog af Antegnelserne i det det ofte omtalte Calendarium, idet det har optaget 1009 af de ialt 1500 Antegnelser, som Calendariet indeholder; og der bliver derved — dog Forfatteren aldeles ubevidst — alligevel en Slags Mening i at corrigere Haandskriftet efter Calendariet. Ophavsmanden til denne Confusion er nok forresten egenlig Pastor Ellis, der i sit oftnævnte Skrift fra 1861 bruger næsten aldeles de samme Ord om det paagjældende Stykke i Magazinet, som Professor Schiern i 1863, nemlig: »This work is the commencement of the publication of a Manuscript in the collection or library of Karen Brahe at the Nunnery (Frøkenkloster) at Odense, and contains only the entries relating to the months January to April.» Etatsraad Worsaae gjentager det i en Artikel betitlet »Bothwells Grav i Faarevejle Kirke», i Illustreret Tidende for 1862, Nr. 123, idet han siger: »Haandskriftet findes i Karen Brahes Bibliothek i Odense. Kun Begyndelsen deraf er trykt i Magazin til den danske Adels Historie 1ste Bind.» Dette burde neppe være hændt Professor Schiern, der kort forud i den oftnævnte Afhandling S. 678 er saa overordenlig streng imod Professor T. Becker og Etatsraad Worsaae, i Anledning af, at de begge have gjort sig skyldige i den aabenbar langt ringere Forseelse, tilmed i rent populære Arbejder, at forvexle George og Thomas Buchanan.

de her paagjældende Notitser skyldes Ejler Brockenhus til Nakkebølle i Fyen, fød 29 Jan. 1548, død efter 15 Oct. 1602, en Søn af den Jacob Brockenhus til Nakkebølle, der var Admiral i Syvaarskrigen og blev fangen ved Bornholm i 1563 (Jfr. Resen S. 84); 2) at Bogen først er udkommet 1582, og at Ejler Brockenhus først fik den i Eje den 26 October 1584; og at altsaa hans Vedtegninger om Begivenheder, der ere ældre end denne Dag, ikke ere skete samtidig, men senere, efter mundtlige eller skriftlige Meddelelser; 3) at der, som rimeligt, mellem de over 1400 Antegnelser, der skyldes Ejler Brockenhus, er indløbet enkelte Fejl og Uagtsomheder, selv med Hensyn til saadanne Antegnelser, der kunne være gjorte samtidig med Begivenhederne. Dette er saaledes Tilfældet med Ansættelsen af Marie Stuarts Henrettelse til 18 istedenfor 8 Februar 1587, af Churfyrstinde Anna af Sachsens Død baade til 1 August og 1 October 1585, af Erik Norbys Mord baade til 13 og 23 August 1585 og af Erik Muncks Indsættelse paa Dragsholm baade til 6 og 8 August 1586, og endelig Ansættelsen af Dr. Hieronimus (Thenners) Død i sit Fængsel paa Dragsholm til 13 Marts 1570, uagtet det af Nye Danske Magazin VI, 223 sees, at han levede endnu 10 Januar 1571, og Conferentsraad Werlauff siger sammesteds, Side 217, at »naar han er død, vides ikke.« Det fortjener at bemærkes, at af de fem her nævnte iøjnefaldende Fejl knytte de to sig netop til Dragsholm. Hvorfra Ejler Brockenhus kan have havt disse Underretninger særlig om Statsfangerne paa Dragsholm, derpaa kan man kun gjætte. Mulig kunde det staae i en vis Forbindelse med, at hans Navne og Slægtning, Ejler Brockenhus til Søndergaard, den 14 August 1584 blev indsat paa Dragsholm, hvor han efter Resens Frederik den Andens Krønike S. 342 ogsaa endte sine Dage.

Ejler Brockenhuses Optegnelser staae saaledes her ligeoverfor Regnskabsextracternes Vidnesbyrd; og medens det — som ovenfor viist — let kan tænkes, at der kan være indløbet en Fejl i hine, saa maa disse nødvendig være affattede med megen Nøjagtighed, og det lader sig vanskelig tænke, at noget Væsenligt af et Regnskab kunde blive forbigaaet, ialfald ikke noget, som nødvendigvis maatte øve en kjendelig Indflydelse paa selve Størrelsen af Udgiften, og saaledes paa hele Regn-

skabets Balance. Man ledes ved denne Betragtning til den bestemte Anskuelse, at 1) Dagen for Bothwells Død endnu ikke lader sig angive; 2) at Bothwell sandsynligvis er død, som Dancay angiver, i November 1575, eller, som Labanoff tidligere antog, i April 1576; 3) at Ejler Brockenhuses Angivelser af Aarstallene for Bothwells og Clarks Død ikke kunne være rigtige; og man ledes fremdeles til den Antagelse — som jeg dog udtrykkelig kun vil fremsætte som en Hypothese — at der for Bothwells Vedkommende i Antegnelserne burde staae, istedenfor 14 April 1578, enten 14 April 1576, eller ogsaa den 14de i en meget senere Maaned i Aaret 1575; og for Clarks Vedkommende, istedenfor 14 April 1575, som ikke kan være rigtig, burde staae enten 14 April 1577, eller ogsaa den 14de i en meget senere Maaned i Aaret 1576. Saameget er ialfald tydeligt, at der efter den Bestyrkelse, som her er fremkommet for den tidligere Antagelse om Tidspunktet for Bothwells Død, vil behøves mere end kunstige Hypotheser for at bortforklare de samstemmende Angivelser baade af dem, der, som Marie Stuart og hendes Venner, vare meget interesserede i at vide rigtig Besked i denne Sag, — af alle de europæiske Lærde, der mest have beskjæftiget sig med Bothwells Historie, — og endelig tillige af de fuldstændig uinteresserede Regnskabsextracter, hvis Forfattere aldrig have kunnet ane, at deres beskedne Værker efter 300 Aars Forløb skulde komme til at tjene som Voldgift i Sager af den Natur.

Til Høiesterets Historie under Frederik IV.

Meddelt af Chr. Bruun.

Da Christian Reitzer, Stiftamtmand i Throndhjem, den 22de Februar 1725 fik Befaling af Frederik IV til at træde ind som Medlem af den Geheime-Inqvisitions-Commission, var Hensigten hermed, at han, som i mange Aar havde været Assessor i Høiesteret, skulde veilede til Oplysning om, hvad der kunde være passeret i en og anden Sag til Rettens Forvendelse (se Mnemosyne, I, S. 250—52). Som Følge heraf forfattede Reitzer en vidtløftig Memorial, hvori han gav en meget sørgelig Skildring af den Maade, paa hvilken Sagerne førtes for denne Landets høieste Domstol, baade fra Assessorernes og Procuratorernes Side. Denne Memorial, dateret 19de October 1725, som findes i Geheime Archivet, (Aflevering fra Justitsministeriet, Skab 11, Pakke 111, Nr. 16), er for vidtløftig til her at meddeles, men det behøves heller ikke, da de to i det Følgende aftrykte Aktstykker for en stor Del ere et Uddrag af den. De Oplysninger, som fremkom ved den anstillede Undersøgelse, vare meget graverende for mange af Rettens Medlemmer; men man maa dog være noget varsom med at fæste fuldkommen Tillid til dem, thi Commissionen erklærede selv, at den ikke turde være sikker paa, at hvert tyvende Menneske, som blev forhørt, havde talt Sandhed, og at den følte sig overbevist om, at mange havde aflagt falsk Ed paa hvad de havde bekjendt.

Udfaldet af den hele Undersøgelse var meget ubetydeligt. Justitiarius, Etatsraad Christian Scavenius blev afskediget i Marts

Maaned 1726[1]). Ved Forhøret over ham, reistes følgende Beskyldninger imod ham: 1) at han havde taget imod et Sølv-Blækhus af en Jøde Unna; han forsikkrede, at han havde betalt det for mange Aar siden. 2) at han havde taget imod mange Slags Naturalia; med Hensyn hertil sagde han, at slige Bagateller vare bragte i hans Hus, men han vidste ikke fra hvem eller hvorfor. 3) at han havde ladet sig bestikke af Grevinde Schack, da hun havde en Sag for Høiesteret. Scavenius oplyste, at han havde en aarlig Pension af Grevinden for at føre hendes Regnskaber; sidste Gang havde han ført Regnskabet for to Aar, og derfor havde hun foræret ham et Par Øreringe til en Værdi af 600 Rdl. Scavenius »declarerede derhos, at om Nogen kunde med Sandhed paasige ham eengang i 28 Aars Tieneste at have taget imod 100 Rdlr. i Foræring, saa vilde han have tabt Ære og Liv.«

Foruden Scavenius blev en af Høiesterets-Assessorerne Justitsraad L. Kreyer afskediget. Fra ham foreligger en Bekjendelse skreven til Kongen, som er aftrykt her som det tredie Aktstykke. Originalerne findes i Geheimearchivet, Aflevering fra Justitsministeriet, Skab 11, Pakke 111, Nr. 15, 18 og 33.

1.

Stormægtigste Allernaadigste Arve Konge og Herre.

Iblandt de Ting, som Eders Kongel. May:t haver allernaadigst befalet Os udi den geheime *Inquisitions-Commission* at undersøge, er i Særdelished Rettens Krænkelse ved Skienk og Gaver udi Eders May:ts *Høyeste Ret.* Samme høyst priiselige og af en ey mindre Christelig end faderlig Omhue for Rigernes Velfært sig reisende Befaling have vi og, hvad Eders May:ts Høyeste Ret angaar, allerunderdanigst effterlevet, og daglig

---

[1]) Afskeden lyder saaledes: »Fr. IV etc. Vor Gunst tilforn, Vi give Dig tilkiende, at Vi hermed i Naade vil have dig forløvet fra din hidindtil, som Justitiarius i Vores Høyeste Ret, hafde Charge og Betiening. Derefter du dig allerunderdanigst kan vilde at rette. Befalende dig Gud, Skrevet paa Vort Slot Friderichsberg den Martii Anno 1726. Under vor Kongelig Haand og Signet«. (Aftrykt efter en Concept, i hvilken Datoen ikke er tilføiet).

meere og meere befunden, at begge Riger og Undersaatterne i Almindelighed sukker og skielver for denne Rets nu en rum Tid befundene *partiiskhed* Egennyttighed og visse deri værende *personers* og *factioners dominat.* Men tillige maa vi bekiende, at denne Undersøgning er i *Commissionens* Drifft af Os befunden at være den allervanskeligste, baade i henseende til *personerne* og *Suiterne*: Thj som vj vel allerunderdanigst maa sige, at vj ikke tør troe, at hvert tyvende Menniske af dem, som for *Commissionen* har mødt, have reent ud bekiendt Sandheden, omendskiøndt de intet derved for dem selv havde at frygte; Saa var Sandheden end mindre at faa, naar nogen ved deres Bekiendelse kunde i en eller anden henseende frygte for sig selv. De som noget beviisligt herom skulle kunde sige, maatte være endten *parterne* selv, eller deris *Commissionairs* og *procuratores*, hvilke alle for at skiule deris egen Skam offte heller giøre en falsk Eed, end bekiender paa og imod sig selv, efterdj Samvittigheden ej trykker alle Mennisker og mindst dem, som ey have undseet sig for at forvende Retten, og forføre Dommerne ved utilbørlige og syndige Gaver, hvorfore hertil vilde udkræves en langt strengere *inquisitions* maade, end den som i vores *Commission* kunde have sted. Og naar det da skeede og Sandheden udi alle Sager kom for Lyset, var dog Tingen saa *delicat*, at Eders May^t^, hvis Naadefuldhed er ey mindre end Retfærdigheden, vel ey gierne skulle see alle deraf flydende *Suiter.* Eders Kongelige May^ts^ Høyeste Ret vilde komme i et ubeskriveligt Udraab, baade inden og uden Lands, som nu ikkun inden Lands tvivles om. Eders May^ts^ og *Nationens* Ære vilde derved utroligen lide og Deris egen *tranquillitet* og Roe ved mangfoldige Klagemaaler forstyrres, saasom alle som i disse sidste Aaringer med eller uden føye meente sig af Høyeste Ret at være fornærmet og det nu have afglemt, ville raabe om Opreisning og *revision.* Ja, Allernaadigste Konge og Herre, det var at befrygte, at om *Commissionen* hafde gaaet ind i alle *particulariteter*, opdaget hvad uforsvarligen kunde være skeet og Undersaatterne derved var overbeviist, at Eders May^t^ nøye og tilfulde viste alle foreløbne Uretfærdigheder og *Corruptioner*, de da visseligen ville vente, at en saa retfærdig *Monarck* strengeligen maatte straffe de som havde besmittet Eders May^ts^ eget allerhøyeste Dommer-Sæde med saa skammelige Forgribelser og lade forandre

alle de Domme, som i Deris Kongelige Navn imod Billigheden var afsagd. Begge Deele vilde gaa viidere end Eders May^{t} af mange vigtige Aarsager kunde agte tienligt, og naar *Publicum* siden skulle see, at Eders May^{t} forskaanede de af Os for ald Verden opdagede og paa Kongens Dommerstol begangne Ondskaber, maatte vi frygte imod vores allerydmygste Pligt at have givet Anledning til Undersaatternes Suck, fortrydelse og mindre *veneration* for Eders May^{ts} nu af alle og overalt priisede og hellig agtede fuldkomne Retfærdighed. Denne allerunderdanigste Bekymring, saa og at vj ere forsikrede, at Eders May^{ts} allernaadigste og høyhelligste Hensigter ere, meere at see Tingene for den tilkommende Tid rettede end de forrige Forseelser straffede, har nødt os at gaa med største Sagtmodighed og Varlighed frem og at ansee Høyeste Rets omendskiøndt store og skadelige Feil for en af de Sygdomme, som med Lempe vil *cureres* og for et af de Ting, hvilke *par raison d'estat* og for *consequencernes* Skyld maa holdes skiulte for den gemeene Mand. Det er desværre desforuden overalt bekiendt, hvorledis Høyeste Rett en Tid lang haver været beskaffen, saa at end og de, som ikke ere selv saa aldeeles onde, kand ved onde *Exempler* være blevne bragte i fald. Og kand slige skiulte Synder noksom vorde hemmede og *publicum* blive forsonet, naar nogle, som maa skee allereede overalt ere blevne bekiendte, ved en Udelukkelse af Høyeste Ret fornemme, at Eders Kongel. May^{t}. baade veed og *ressenterer* deris Uretferdigheder og formastelige Idretter, og de andre ved en nøyere og skarpere *Instruction inspireres* meere Nidkierhed og Ærbødighed for *Justicen* og det høye Sæde, som dem er forundt. Af disse høystvigtige Betænkninger have vj maat *tractere* den *post* om *Justitzens* Krenkelse for Skienk og Gaver i Høyeste Ret med ald optenkelig *circonspection*, og ladet Os nøye, at Eders May^{t} fik dog saa tilstrekkelig Beviis paa Omgangen og Væsenet i Høyeste Ret, at sees kunde, at Undersaatternes Klager ey vare ugrundede, hvorfore vj ey have tordt med alt for stor Heftighed trykke paa disse Bylder eller giøre andet, end udi vores første Almindelige Spørsmaal til dem, som for Os i *Commissionen* mødte, tilspørge om dette, saasom om alt andet og det saasom overhoved og uden nogen *empressement* for denne *post*. Hvor-

ved dog effterfølgende *poster* ikke des mindre af Os ere blevne opdagede.

1. *Estats*-Raad *Scavenius* har effter tvende *Deponenters* Udsigende faaet af Grevinde *Schack*, da hendes Sag med de Møgeltønderske Bønder var 1723 for Høyeste Rett et par *Demants* Øhre Geheng af *brillanter* paa 1200 Rixdaler Værdie, kiøbt af *Wessely* i Hamborg og er samme Udsigende om denne Foræring saa meget meere troværdig, som det af Høyeste Rets *protocoll* kand erfares, hvad af *Scavenius* i denne Sag for Grevinden giort er, nemlig at de fleeste *Vota* var i Begyndelsen for Bønderne, men at, da *Estats*-Raad *Peder Bentzon* siden effter uden at fremkomme med nogen bedre *raison* hafde ladet sig formaa til at træde over til sin Morbroder *Estats*-Raad *Scavenii* Meening, bleve de fleerste *Vota* imod Bønderne, til disse fattige Menniskers Ulykke. Da og dette er at sige, at dersom *Scavenius* i nogen Maade vilde have viist sig for *Justicen porteret*, burde hand have unddraget sig for, at sidde i denne Sag, effterdj det er bekiendt, at baade Hand og *Estats*-Raad *Kaalund* nyde aarlig af Grevinde *Schack* 300 Rixdaler, for at *revidere* Hendes Formynder Regnskaber og saaledes med føye kan kaldes Grevindens *Pensionaires*.

2. Otto *Ehlers* udsiger, at da Grev *Ahlefeldt* havde den Sag for Høyeste Rett med sine Bønder paa Langeland, lod Greven ved bemelte *Ehlers* henbringe en haaben Sendings Gods, af Smør, Meel, Gryn, Ost etc. til *Estats*-Raad *Scavenii* Kiøkken og ved Høyeste Rets *protocolls confrontation* er det befunden, at Sagen og faldt vel udi Grevens *faveur*.

3. Effter *Salomon Meyer Levins deposition* skal Jøden *Joseph Philip Unna*, formedelst en Vexel Sag hand haffde for Høyeste Rett have foræret *Estats*-Raad *Scavenio* et Sølv Blekhorn med Tilbehør, hvilket og er bekiendt at findes i *Scavenii* Huus.

4. Effter en anden *Deponents* Udsigende har *Procurator Selling*, da den Sparresholmiske Sag var for Høyeste Ret, *informeret Anders Christensen*, som vandt Sagen, hvad Hand skulle give til *Scavenius* og andre fleere, for at vinde sin Sag, hvilket *Selling* ikke har kundet nægte io at have sagt, men paaskyder, at Hand det nu ikke fuldkommen kand erindre. Imidlertid vandt *Anders Christensen* ved denne Sag imod 40000

Rixdaler, og sees deraf, hvad veie *procuratores* viide at gaa, naar de ikke selv ved deris Krog-Love kand faa en Sag omdreiet.

5. *Corsørs* Lade Gaards Eiere, *Ulrich Mogensen*, som havde den bekiendte *Herlufholms Schole*-Sag imod *Estats*-Raad *Børge Trolle*, forklarer, at have den Tid til sin Lykke fundet en Seddel under *Trolles* Frues Haand saa vel paa alle de Foræringer, hvilke til *Adsessores* i Høyeste Ret skulle gives, som paa *Assessorum* Navne til hvilke de skulde gives, hvoriblant, saa vidt han sig nu kunde erindre, stode *Scavenii*, *Conferentz*-Raad *Bartholins* og *Slanges Navne*. Hand forklarer end og hvorledis *Trolle* hafde rost sig af, at have 6 visse *Mattadorer*, det er 6 visse *Vota* af Høyeste Rett i sin Haand, hvorfor hand nok skulle vinde Sagen: Men formedelst at *Ulrich Mogensen* fremviiste denne *original* Seddel for en Deel af Høyeste Rets *Adsessorer* med Trudsel at ville andrage det for Eders May^t^. *obtinerede* hand sin Rett imod *Trolle*.

6. Afgangne Herr Geheime-Raad *Scheler* skal og have faaet af *Trolle* for denne Sag 500 Rdlr. men som hand døde førend Sagen blev foretagen ville *Trolle* have sine Penge igien.

7. Udi den Sag som Borgemester *Christen Gierup* hafde for Høyeste Ret, er sendt til en af Høyeste Rets *Adsessorer* (som dog viiste det fra sig) en Vogn med Sigtet Mehl, Smør, og andre saadanne Sager, da og hans Bud tillige med overlevérede en Fortegnelse paa hvad fandtes i Vognen, hvilken Seddel var paategnet Nr. 8.

8. Effter Raad Mand *Klinges deposition* har hand, som *Commissionaire* paa Stiftamtskriver *Svanenhielms* vegne i Bergen, betalt til *Justitz*-Raad *Lorentz Kreyer* 100 Rixdaler for hans *Votum* i den Sag som *Svanenhielm* hafde for Høyeste Ret imod *Consumptions* Forpagter *Christian Justesens Cautionister*, hvorved Eders Kongelige May^t^. endnu vil løbe *hazard* at miste en *Summ* af 12000 Rixdaler. *Kreyer* haver selv tilstaaet, at have faaet disse Penge.

9. Effter Munster-Skriver *Jens Rasmussens* Forklaring har Hand selv betalt til *Conferentz*-Raad *Slange* imod hans *revers* 50 Rixdr. for hans *Votum* i en Sag imod *Niels Krogstrup*

i Faaborg, da Sagen saaledis blev dreiet, at Borgemester Enken vandt den.

10. *Procurator Hans Knudsen Selling* forklarer, for den *Sparresholmske* Sag at have paa *Anders Christensens* vegne foræret til *Estats*-Raad *Leegaard* 2 Par Stal-Øxen.

Endelig er af mig *Christian Reitzer* efter Eders Kongelige May:ts allernaadigste Befaling af nest afvigte 22 Februarii forfattet dette her med følgende Skrifft, hvor jeg allerunderdanigst forklarer baade hvad det er som krenker Justitzen udi Eders Kongelige May:ts høyeste Rett, samt dens fremgang der sammesteds hindrer og paa hvad Maade effter mit ringe Begreb alt sligt kunde formeenes, ændres og rettes. Og end meere, effterdi Eders May:t vel ikke saa strax fik Tid at gjennemlæse samme Skrifft, for dets Vidtløftigheds skyld, er deraf gjort en *Extract*, hvilken ligeledes i allerdybeste Underdanighed nedlægges for Eders May:ts Fødder.

Vj indstille dette og alt der i allerpligtskyldigst forestillede til Eders May:ts allernaadigste Behag, og behagelige viidere Gotfindende og forblive med allerdybeste *devotion*

Eders Kongel. May:ts

Kiøbenhavn den 24 *Novembr* *Anno* 1725. allerunderdanigste og troplichtskyldigste Undersaatter og Tienere.

C. Meinichen. C. F. v. Staffeldt. Chr. Reitzer.

Ramshart.

2.

Stormægtigste Allernaadigste Arve Konge og Herre!

Effterat Eders Kongl. Mai:t allernaadigst haver behaget at tilstille mig Eders Mai:ts allerunderdanigste Tiener *Christian à Meinichen*, den udaf os samtl. allerunderdanigst fattede *Memorial* af 24de *Novembr* sidstleden angaaende de ved høyeste Ræt forefundene og opdagede *Enormiteter* med allernaadigst Befaling, at ieg samme udi Geheime *Conseill*, de der værende høye Herrer skulle overlevere og deres Betenckende derom indhentte, haver ieg og Eders Kongl. Mai:ts allernaadigste Villie derudinden allerunderdanigst effterlevet, for saaviit der befantes i min

Magt med samme at forestille,. ey paatviflende Eders May^ts høye *Conseill* ioe liigesaa vel som vj andre finde den hidtildags brugte Omgang saa u-tilladelig og formastelig, som for Eders Mai^ts Riiger og Landes Undersaatter u-taalelig og af mange skadelige *Suiter*.

Men som for eendeel Tiiden nu snart forestaar til dette Aars høyeste Rettes Aabning og for det andet Vj Eders Maiestets allerunderdanigste Tienere u-forgriibelig skulle formeene Eders Kongl. Mai^ts ved de os gifne *Commissorier* allernaadigst *intenderede* Villie, undtagen hvad denne Post om høyeste Ræt angaar, af Os allerunderdanigst at være fuldbyrdet, Saa dog underestaar vj os effter vores allerunderdanigste Æd og Pligt icke nogen fuldkommen Slutning paa den os allernaadigst anbefalede *Commission* at forfatte, førend vi om Eders May^ts allernaadigste Villie angaaende denne *Punct* ere blefne *informerede*.

Vi understoede os i forbemelte allerunderdanigste *Memorial* af 24 *Novemb*^r Eders Kongl. May^t med levende Farver at afmale saavel de *enormes* Misbrug, som de farlige *Suiter* denne høyeste Retts Behandling med sig førte, saaat samme kunde været meere end tilstreckelig nock, isærdeeleshed siiden hver Post med ædlig afhørte Vidners Udsiigende og høyeste Retts egne førte *Protocollers* Vidnesbyrd er bestørcket. Men som den udi høyeste Ræt egen tiltagen Myndighed at giøre icke hvad dem bør men hvad dem løster, endnu vedholder, hvorom *Assessor Bøfkes* Sag *contra Lieutenant Tage*, hvis allerunderdanigste *Memorial* ved hans Kongel. Høyhed *Cron Princen* Eders Mai^ts er overleveret, og siiden i det danske *Cancellie* mig *Christian Møinichen* tilstillet, kan bære Vidne, saavelsom i een vis Henseende *Studenten Peder Møllers* Sag *contra* Cammer Herre *Gabell* angaaende *Nordrops Vocation*, hvor, foruden at melde om Sagens *Merita* i sig self dem eenhver, effter sin Befatning, har skiønnet over, baade *Madame Bierregaard*, forrige *Confessionarii* Encke *Madame Lemvig*, saavelsom *Conferentz* Raad *Slange* forud have kundet spaaet og sagt, at den Karl, nembl. *Møller* aldrig skulle vinde sin Sag imod Cammer Herre *Gabell*, men disse forbenefnte *Damer* har endog bemøyet sig med at fahre omkring i Staden for at verve *Assessorum Vota* og *sondere* hvoe der vare med og imod, og uden at melde om Sagen

i sig selv, hvorudi eenhver saaleedes haver *voteret*, som de for Gud og Eders Mai: maa forsvare, fick høyeste Rettes Domb det samme Udfald som disse gode *Prophet* Inder havde spaaet og lovet.

Endnu haver Eders Maiestæt allernaadigste behaget at tilstille mig *Christian Meinichen* een fra *Proprietarien* til *Katterup Bochenhoffer* indleveret *Memorial* af 30te *Januarij* sidstleden anlangende een Sag hand for høyeste Ræt A° 1722 hafft haver imod *Etatz* Raad *Lars Bendtzen* om een Skovs-Part hand til sin Gaard *Katterup* hafde kiøbt og hannem var tilskiødet, men *Etatz* Raad *Bendtzon*, da hand var bleven Eyer af *Sæbye* Gaard, formeente sig at tilhøre: endskiønt nu Sagen paagielte bemelte *Etats* Raad *Bendtzen*, som Eders Kongl. Mai: selv allernaadigst er bekiendt at have saamange Svogre og Venner i høyeste Ræt, saa for ikke at miste disse Svogres formoedentlig *favorables* Stemmer, toge de Godsets forrige Eyere, neml. Jomfruer *Finchers* Nafn til eet Skiul og Decke og blef Sagen da i deres Nafn imod *Bochenhoffer* dreven og paa hans Siide tabt. Udi denne Sag er da passeret een dobbelt *Enormitet*, og deraf haandgribelig kan erfahris. 1. Burde *Bendtzen* have tabt det ham af *Fincherne* var tilskiødet førend dennem derfor nogen Lov-Maal kunde paaføres, men denne *Formalitet*, hvorpaa dog høyeste Ræt er saa meget *punctilleus* i de Sager, hvorudi de vil tiene deres gode Venner, blef denne Gang forbigaaet. 2. Burde icke i denne Sag have siddet *Etats* Raad *Junge* og *Justitz* Raad *Winding*, som begge ere Svogre med *Etatz* Raad *Bendtzen*, især den første som sig sielden i høyeste Rettes Sager indfinder. Imidlertid, ihvorvel Sagen nu iche staar til at *redressere*, blev dog Manden skilt ved een stor deel af hans Godses Herlighed og pr. *Consequence* hans tiimelige Velfært.

Allernaadigste Herre og Konge! Vi understaaer Os iche her at opholde Eders May: med Viitløfftighed, særdeeles da saavel vores forrige allerunderdanigste *Memorial* som den derhos fulte *Extract* klarlig kan viise, hvor dumdristig Retten er krencket ey alleene forhen, men endog daglig *violeres* ved det u-tilladelige *Directorium Justitiarius Etatz* Raad *Scavenius* anmasser sig, i det hand, naar *Vota ad Protocollum* ere *dicterede*, understaar sig eendeel at *cujonere* de *Voterende*, eendeel deres afsagde Meeninger at belee, saaat efflerat eendeel *Assessores*

kand have givet deres sig paa Ret og Billighèd og Sagens Beviisligheder og *Merita* grundende Meeninger tilkiende, bliver de deels truet og deels locket til at frafalde deres eengang *ad Protocollum dicterede Vota*, og siiden naar *Vota* skal samles og Dommen afsiiges, lempe sig effter *Scavenii* og hans *Partisans* Betenckninger; desforuden er det beviislig, hvor u-blue og skammelig Retten krenckes ved de *Seigneurs* der for saa ringe *Summer* af 100 til 50 Rdr. kand *persvadere* sig til at selge deres *Vota*, hvorom vores forrige allerunderdanigst *Memorial* kand give nærmere Opliusning, særdeeles har *Justitz Kreyer* effterat hand udi *Commissionen* paa Slottet hafde tilstaaet sin Forseelse om de oppebaarne 100 Rdr. for hans *Votum* i *Suanenhielms* Sag, skriftlig allerunderdanigst tilbudet Eders Maiestet 3 à 4000 Rdr. for dermed sin Forseelse at afsone. Naar da nu egen tiltagen Myndighed den u-mettelige Gierighed og pr. *Consequence* de fattige Undersaatters Forurettelser saaleedes u-straffet og u-*marqueret* hengaar, hvad vil da andet end Himmelen og Eders Maiestet dagligen overløbes med disse betrengtes, med Suck og Graad skrefne og bemengede *Sollicitationer* og Besværinger.

Det være langtfra Allernaadigste Herre og Konge! at vi understaar os noget herudi allerunderdanigst at *determinere*, men vi alleene efter vores Eed og Samvittigheds Pligt, legger Sagen for Eders Mai^tts^ Øyne, som vi den med alle sine Omstændigheder har befunden, med allerunderdanigst Bøn og Begiering at Eders Kongl. Mai^tt^ som udaf dette saavelsom alt det forhen i denne *Commission passeret* er klarligen allernaadigst har erfahret, hvorleedes vi samtligen med een u-skrømtet Troeskab og reedelig sindet Hierte-Laug for Eders Mai^ts^ Tieneste har hvercken skyet eller dølget Høyes eller Laves Forseelser, efter de os tilstillede *ordres* soele-klar at aabenbare, ja end iche ladet os afskrecke ved alle de Forfølgelser, Truseler og Lockelser, som baade den eene og den anden af os, snart hemmelig snart aabenbare ere blevne antastet med og endnu dagligen maa friste ja selv underkastet os mange saavel mægtige som arrig sindede Fienders daglige Had, Spot og Forhaanelser, som os endog paa de ved Eders Mai^ts^ egen høye Nærværelse helligede Stæder ere beteeede, thi understaar vi os i dybeste underdanighed at needkaste os i Støvet for Eders

Mai^{ts} Trone, med allerunderdanigst Bøn og Begiering, at vi samtl. *distinctive* allernaadigst motte vorde af Eders Mai^{t} *protegerede* og beskiermede, saa at den arrige Verden og de ved Sandheds Aabenbaring vreedgiorde Gemytter maa med Blusel og Fortrydelse see at vi have tient Eders Maiestæt som reedelige Undersaatter og troe Tienere, og om vi derhos allerunderdanigst torde udbede os, særdeeles for Fremtiidens Skyld, hver een allernaadigst *Decharge* paa det enten vi skulle leve stacket eller lenge, vores Effterkommere dog icke skulle staa til Ansvar for det som vi effter vores allerunderdanigste Eed og Pligt og de os allernaadigst gifne *ordres* som redelige og lydige Tienere fuldbyrdet haver.

Endnu er vel nogle faa Poster udi den Os allernaadigst anbefalede *Commission* foreløben og opdaget imod *Justitz* Raad *Tausan*, Krigs Raad *Reiersen*, Renteskriver *Flor* og andre angaaende de af dennem udi deres Embedes Forretninger imodtagne Skiench og Gave, som vel icke i den Henseende ere oppebaarne, at Eders Mai^{ts} Tieneste og *Interesse* derved skulde fremmes og befordres, Men som vj iche viide om Eders Maiestet med saadanne Ting vil være opholt, saa *dependerer* det af Eders Kongl.. Mai^{ts} nermere allernaadigste *ordre* og Befaling, da vi saavel i dette som hvis af os til *datum* allerunderdanigst er forrettet, skal befindes med een u-røggelig Troeskab Eders Mai^{ts} allernaadigste Villie allerunderdanigst at fuldbyrde, og saa længe der er Liv og Aande i os at leve og døe

Eders Kongl. Mai^{ts}
Allerunderdanigste og Troepligtskyldigste
Undersaatter og Tienere

Kiøbenhafn
d. 21de *Feb.* 1726.

C. Meinichen. C. F. v. Staffeldt. Chr. Reitzer.

Ramshart.

3.

Stormægtigste Konge
Allernaadigste Arve Herre.

Som ieg nu er 60 aar gammel, og tient Eders Kongl. Majt. 30 Aar min halfue Ljfstid uden *gage* eller Løn; har og

effter allerunderdanigste pligt som fød Værge andraget for Eders Majt. at til sig tage de 2de brødre *Lehners* reedeste Midler som var 225000 rixdlr saasom slig *Summa* var mig för megtig til *particulaire* Folck vist at udsette, og mig siuntes allerbest og sikkerst at staae hos Hans Kongl. Majt. huorudover ieg fik mangfoldiges Ugunst; ieg har og desforuden vahrende Krigen effter pligt og skyldighed med god Villie, som med det Høylovelige Rente Cammers *missiver* kand bevises, self giort store forstreckninger nemblig 8000 rdr., og fast over Formue betalt høje Krigsstyrer og andre skatter, og intet formedelst Krigen og Forretninger i Eders Majts tienniste har kundet fortienne, saa at ieg har tilsadt dend største dehl af min *Capital* og nest maattet finde mig *ruineret*, dersom Eders Kongl. Mt. icke allernaadigst hafde dømt mig til, at være *Johan Lehns* Formynder, huorved ieg fick min *subsistence* fornøjelig og derfore giort reede og rigtighed. Jeg maa og klageligen foredrage at have ved Søe skade og bedragere forloren over 30000 rdr.

Nu er mig jmidlertid overkommed en forblendelsse, at jeg eengang, som for *Commissionen* af mig og er tilstaaet, har jmodtaget af Raadmand *Kay Klinge* et hundrede Rixdaler, icke som een Skienck og Gave til Rettens forkrenckelsse eller nogens befordring, mens som een *discretion* eller *honorarium* for 2de eller 3de Gange hos mig førte *conference* og forlangende *consilia* i Sager, som ieg med god Samvittighed for Gud og Eders Kongel. Majt. *contesterer* ej anderledis i mine tancker ere antaget for. Det er og dend første og eeniste gang ieg i de 30 Aar disværre saa ubetenckt, huilcket ieg højligen angrer, haver jmodtaget. Nedfalder saa i allerdybeste *Submission* for Eders Kongl. Maits fødder med dend allerunderdanigste bøn, at dersom Eders Kongel. Majestet det skulde allernaadigst ansee for een Skienck og Gave, mig denne forseelse i ald Naade, som ieg mig allerunderdanigst underkaster, vil *pardonnere*, og naadelig ansee min lange Tienniste og min gamle Kone og femb uskyldige Børn. Skulle Eders Kongel. Majt. det icke allernaadigst *agreére*, mens have fattet unaadige tancker over mig, som ieg allerunderdanigst afbeder, understaar jeg mig med Eders Kongel. Majts allernaadigste Tilladelse at tilbyde Eders kongelige Majestet fiire i hænde havende allernaadigste

Obligationer, een paa 1000 rdr. *Croner*, een paa 500 rdr. *Croner*, een paa 1800 rdr. *Courant* klingende Mynt, ligeledis een paa 4700 rdr. til Eders Kongel. Maj^{te} egen allernaadigste behag og *disposition*, huor ljdet eller huor meget deraf til forsoning skal gives, og at derom maatte gives til de Høye Herrer udj *Commissionen* een allernaadigste *resolution* og befaling mig Eders Kongel. Maj^{te} allernaadigste Villie derudj at tilkiende gifue, paa det alt kunde være saaledis *caché*, at icke min *Credit* hos indenlandiske og udenlandiske sveckis, og mine Creditorer her ej skulle overjle og aldeelis *ruinere* mig, huoreffter ieg da icke kunde føde min Kone og mange Børn. Gud bevege Eders Kongel. Maj^{te} medfødte naadige Hierte mig til en naadig bønhørelsse, ieg forblifuer indtil dødssens tjme

Eders Kongel. Maj^{te}
Allerunderdanigste, allerydmygste ringeste
arve undersatt og Tienner

Kiøbenhafn dend 10 *April* *Laur. Kreyer.*
Anno 1725.

Langebekiana.

Meddelt af Chr. Bruun.

De Aktstykker, som her meddeles, ere alle aftrykte efter Originalerne. De udgjøre et vigtigt Bidrag for den, som engang vil forfatte en udførlig Levnetsbeskrivelse af Langebek, Noget, som der trænges til, selv efter Jens Møllers i det Hele taget smukke Mindeskrift over denne udmærkede Lærde (i Nye Danske Magazin IV. S. 1—60).

1.

Langebeks Ansøgning om at blive Geheimearchivarius.

Originalen i Geh. Arch. Indlæg til Sjællandske Tegnelser.

Den 19. Februar 1748 døde Hans Gram. Han beklædte Embederne som: Geheimearchivarius, kongelig Bibliothecarius og Historiographus. Disse Embeder søgtes nu af, J. Langebek, der ønskede alle tre Bestillinger, hvis de skulde vedblive at være forenede, ellers vilde han være Geh. Archivarius; af B. Møllmann, som vilde være Bibliothecarius; af A. G. Carstens, som vilde være Geh. Archivarius (han tilbød at aflægge Prøve paa sine Kundskaber, idet han, hvis der blev givet ham en Tid af 4 à 6 Uger, støttende sig paa nye Fundamenter vilde gjendrive den almindelig antagne Paastand, at Hamborg havde kjøbt sin Frihed af Grev Albert af Orlamünde for 1500 Rdlr.); af Tycho Hofmann, som søgte at blive Archivsecretair; af Diederich Sievert Brumandt[1]), ligeledes, og af C. L. Scheidt, som attraaede at blive Historiographus. Udfaldet blev, at J. Langebek den 1. Marts udnævntes til Geheimearchi-

[1]) Nyerup nævner ham som Studiosus emeritus ved Universitetet 1753.

varius[1]) og Møllmann samme Dag til Bibliothecarius, hver med en aarlig Gage af 500 Rdl.

Stormægtigste Monark, Allernaadigste Arve-Herre og Konge!

Ved den Salige *Etats* Raad *Grams* dødelige Afgang er Deres Kongelige Majestets Geheime-*Archivarii*, *Bibliothecarii* og *Historiographi* Tienister blevne ledige. Vel er det saa, at ieg ikke finder mig værdig at sette i Ligning med saadan en Mand, som Deres *Majestæt* og hele Landet i hannem haver mistet, eller at indtræde i det Sted, som af hannem er forladt, jkke des mindre, siden ieg haver lige saa god Føje, som nogen anden Medsøgende, at giøre allerunderdanigst Ansøgning om bemeldte Tienester, anseet at ieg i tretten Aar haver været hos den Sal. Mand, og i disse Æmbeders Forretninger jevnligen gaaet ham til Haande, fornemeligen ved at opvarte Deres *Majestæts* kongelige Bibliothek, og imidlertid anvendt al min Tid og Flid paa de Ting og Videnskaber, hvorved jeg udi de samme kunde i Fremtiden opofre Deres *Majestæt* og mit Fædreneland min allerpligtskyldigste tro Tieneste, og haver desuden ikke mindste Haab i nogen anden Ting at blive befordret, Fordrister ieg mig i allerdybeste Underdanighed at anholde hos Deres *Kongelige Majestæt*, at ovenmeldte ledigværende Tienester maatte mig allernaadigst forundes, i Fald Deres Maist. allernaadigst beslutter at lade dennem blive samlede: Men skulde Deres *Majestæt* allernaadigst finde for got, at skille dem ad, da er mit allerunderdanigste Ønske, at Deres Kongl. Maist. allernaadigst vilde anbetroe mig, som Geheime-*Archivarius* Sit Kongl. Geheime *Archiv*, allernaadigst betragtende, at ieg ved den lange Øvelse haver giort mig alle Slags gamle Documenters Læsning, Afskrivning, Registering, og agtsome Omgang, frem for alt andet paa det allernøieste bekiendt. Jeg haaber saa meget mere deri at finde Naade for Deres *Majestæt*, som D. Majst. haver baaret saa uafladelig Naade for den Sal. *Etats* Raad *Gram*, som i Live har været mig en Fader, og end ved sin Død efterladet mig saadanne Fodspor, som vidne om

---

[1]) Til at overlevere Langebek Archivet beskikkedes den 5. April: Justitsraad H. Hielmstierne, Justitsraad Terkel af Klevenfeldt og Cancelliraad Carl Rudolf Scharffenberg.

hans Kiærlighed og besønderlige Tillid til mig frem for alle andre Fremmede, allermest derudi, at, da han som en eftertænksom Patriot haver allerunderdanigst *legeret* Deres Kongl. Majst. sine *Manuscripter* og den kostbare Samling af *Diplomatis*, som han med stor Møje og Bekostning har samlet, paa det de med Tiden ved Deres *Majestets* allerhøieste Forsorg kunde som et *Corpus Diplomaticum Daniæ* til Landets Ære og *Publici* Nytte komme for Lyset, han da til samme at igiennemsee, bringe i Orden, og i det kongl. Geheime *Archiv* til Forvaring at hengive, især navngiver mig, saafremt Deres Kongl. Majst. mig dertil allernaadigst vilde betroe, da ieg og tør forsikre, at ingen derom veed bedre Rede og Beskeed end ieg.

Allernaadigste Konge, Deres Majst. vilde ogsaa i Naade ansee, at ieg allerede i mange Aar haver giort, hvad ieg har kundet, og langt over mine Kræfter til Videnskabers Opkomst og Studeringers Høiagtelse i mit Fæderneland, ikke alene ved det kongl. Danske Selskab til den Nordiske Historie og Sprogs Forbedring, som D. K. Majst. selv har beviist saa stor Naade imod, hvilket ieg uværdig for mere end tre Aar siden haver været Begynder til, men endog ved det store Danske *Lexicon*, som ieg efter Sl. *Conferentz* Raad *Rostgaards* Død ved Deres kongl. Majestets og D. Ms. Høistsl. Hr. Faders Naade endnu haver under Hænder, og ved det saa kaldede Dänische Bibliothek, som ieg for elleve Aar siden tillige med en anden Ven ogsaa til Nationens Ære haver begyndt, foruden mange andre Ting, som ieg med megen Besværing og Nattevaagen haver samlet paa til Oplysning i den ældere og nyere Danske Historie, og som efterhaanden kand ventes at see Lyset, dersom Gud mig Liv og Vilkor dertil maatte forlene. Jeg er aldeeles overbeviist, at D. Majst. Retfærdige Skiønsomhed og kongelige Naade lader ingen gammel og tro Arbeiders utrettede Flid blive alt for længe ubelønnet, allerhelst naar D. Majst. allernaadigst vil ansee mig som en oplært Discipel hos tvende Deres *Majestets* og Højlovligste Fædres berømelige *Archivarios*, nemlig Sal. *Conferentz* Raad *Rostgaard* og Sl. *Etats* Raad *Gram*, som begge indtil deres yderste har for mig baaret en særdeles Godhed, den ieg [om D. Majst. mig ikke sig allernaadigst antager] alt for beklageligen maae savne. Lever derfor i allerunderdanigst Fortrøstning om en naadig Bønhørelse, lige-

som ieg ogsaa med uophørlige Forbønner for D. Majsts. dyrebare Liv og Velgaaende og med den alleryderste Nidkiærhed og Troskab indtil min Død skal forblive

Stormægtigste Monark,
Allernaadigste Arve- Herre og Konge
Deres *kongelige Majestets*
allerunderdanigste tiener og tro Arve-Undersaat
Kiøbenhavn d. 22 *Februarii* 1748. *Jacob Langebek.*

2.

Langebeks Ansøgning om en aarlig Understøttelse til Udgivelsen af et dansk-norsk Diplomatarium.

Originalen i Justitsministeriets Archiv, Indlæg til Sjællandske Tegnelser 1751, Nr. 294.

Stormægtigste Monark,
Allernaadigste Arveherre og Konge,

Der er vel ingen, som jo veed, af hvor stor Vigtighed i historiske Videnskaber og *Actis Publicis* en Samling af *Diplomata* og *autentiqve Archiv*-Documenter er. De Engelske, Tydske og flere Nationer, som har udgivet slige Samlinger, have længe siden baade selv erfaret Nytten deraf, saa og fortienet Tak af deres Naboer og andre derfor.

Deres Kongl. *Majestets* Høistsalige Hr. Fader., allerhøilovligst i Hukommelse, som i sin glorværdige Regerings Tid saa høit elskede Videnskaberne og befordrede deres Opkomst i sine Riger og Lande, indsaae ogsaa sær vel og viseligen, hvad Nytte for *Publico* og hvad Ære for Nationen det vilde være, om vor Danske Norden engang kunde berige den lærde Verden med saadan en Skat, og derfor ei alene fandt allernaadigst Behag i at høre det Forslag, som da værende Geheime *Archivarius* Sl. *Etats*Raad *Gram* i Aaret 1731 allerunderdanigst giorde om at sammensanke af Archiverne og siden paa Tryk udgive et *Corpus Diplomaticum Daniæ et Norvegiæ Ecclesiasticum et Politicum*, men endog allernaadigst anbefalede og opmuntrede ham til, jo før jo heller at legge Haanden paa og fortfare med dette store og betydelige Verk.

Fra den Tid af haver bemeldte Sl. *Gram* saa vidt hans Æmbedes og andre vigtige Forretninger tillode, ikke sparet

nogen Tid eller Flid paa dette Arbeid, deels med egen Haand at *copiere*, deels ved andre med stor Bekostning at lade afskrive en Mængde af alle Slags gamle Documenter, som enten findes i de Kongelige *Archiver*, eller andensteds har været at bekomme. Men, da det er Verk, som udkræver mere end een Mands Alder og Møje, naar det skal komme ud som det bør at være, og Døden desuden alt for tidlig tog den Sl. Mand fra os, har han maattet efterlade det aldelés ufuldkommen, baade i Henseende til, at der vel findes lige saa mange Documenter, som endnu ikke ere afskrevne, saa og at de fleste af de allerede *copierede* ikke med Originalerne ere *confererede* eller bragte i behørig Orden. Dog har han ved sit Testament giort saadan Anstalt, at alt, hvad som hørde til denne *Diplomatiske* Samling, skulde efter hans Død henlægges i det Kongelige Geheime Archiv, indtil det allernaadigst maatte behage Deres *Majestet* at befale Verkets videre Fuldbringelse. Deres kongl. Majst. ville allernaadigst høre den Sl. *Grams* egne Ord herom af det efter hans Død forefundne *Testament*.

»Og saasom ieg vel neppe skal dermed kunde komme til Ende i mit Lives Tid, saa finder ieg saa fornødent som billigt, at hverken saadan min Umage og store Omkostning skal være spildt og forgieves, ei heller, at disse Ting bør komme i *particuliere* Hænder og splittes ad, men høre Deres Kongl. Majst. til, og henlægges i *Archivet*, paa det, om D. K. Majst. skulde engang vilde *resolvere*, et saadant *Corpus Diplomaticum*, som af mig *projecteret* var, at lade udkomme, da denne min Samling dertil, saa vidt som den strekker og tienlig eragtes, at kunde bruges; hvortil ieg haaber, at lige saa beqvemme Folk som ieg kunde i sin Tid findes, i sær om *Jacob Langebek* dertil blev antagen.«

Da nu Deres Kongl. Majst. efter oftbemeldte Sl. *Grams* Død allernaadigst har betroet mig det Kongl. Geheime *Archiv* hvor hans paa arbeidede *Diplomatiske* Samling efter Deres Majestets allernaadigste Befaling forlængst er henlagt, har ieg [saa meget mere som den Sl. Mand har haft saadan Fortrolighed til min ringe Kundskab i vor Nordiske *Diplomatique*] holdet det for min allerunderdanigste Pligt, i dybeste Underdanighed at forestille Deres *Majestet*, som bærer en saa priseværdig og ret Kongelig Omhu for Videnskabers og alle gode

Tings Befordring i deres Riger og Lande, om der ikke i Tide skulde tænkes paa et saa vigtigt og vidtløftigt Verks Fortsættelse, som dette *Opus Diplomaticum* vil blive.

Hvad Verkets Indretning angaaer, da har Sl. *Gram* ikke været enig med sig selv, enten Documenterne skulde settes efter *Secula* i en *Chronologisk* Orden fra Begyndelsen til Enden, eller og de skulde inddeles i visse *Classer* efter Materierne, saasom for Exempel, hvad der kunde angaae Kongerne og de Kongelige Familier, Kongernes Handlinger med fremmede Magter, Danmark i Almindelighed, Norge ligesaa, hver Provintz i Særdeleshed, Adelen, Geistligheden, Kirker, Klostere og mangfoldige flere *divisioner* og *subdivisioner*. Skulde nu denne sidste Orden i agt tages, da (foruden den Vanskelighed der vil møde ved Inddelingen, i det mange Documenter kan henhøre til mere end en *Classe*) vilde ogsaa adskillige *Classer* blive alt for magre, mangelhafte og *uinteresse*rende, naar andre derimod bleve alene fuldkomne og vigtige. Paa det derfor vore *Archivers* Fattigdom eller Rigdom ikke alt for meget skal røbes eller stikke i Øinene, holdte ieg, om det allernaadigst maa tillades at sige mine allerunderdanigste Tanker, den *Chronologiske* Orden for den sikreste, efter den berømte *Rymers* Maade, som i hans store og kostbare Verk indfører alle Slags Documenter iblandt hverandre, alt efter *Secula*, og som de under hver Konge ere udstædte. Ligesaa *Du Mont* i hans *Corps Diplomatique* og andre. Hvad Materierne belanger, da kunde man altid siden ved gode Registere *separe*re, og vise, hvilke Documenter der skulle høre enten til den ene eller den anden *Classe*. Dog dette altsammen efter Deres Kongl. Majestets egen allernaadigst Villie og Befaling.

Angaaende dette *Diplomatiske* Verks Begreb, da, som det Kongl. Geheime Archiv haver et skiønt Forraad af gamle Holstenske Documenter, indstiller ieg allerunderdanigst om ikke, for at giøre denne Samling mere almindelig og *interessant*, skulde ogsaa deri indbefattes alt hvad som [foruden Kongerigerne] angaaer Hertugdømerne og andre Provincer, som enten endnu lyde under Deres Majestets Scepter, eller fordum have været Deres Majestets Forfædre Kongerne i Danmark og Norge underdanige. Skulde endogsaa eet eller andet fremmed Document findes i vore *Archiver*, da kunde det under sit Aarstal

rel og løbe med, om ikke af anden Aarsag, saa dog for at giøre Verket saa meget mere antageligt for Fremmede.

Ligeledes bliver og, paa deres Kongl. Majsts. allernaadigste Behag, min allerunderdanigst Mening, at alle de *Diplomata*, som findes indførte i trykte saa vel uden- som indenlandske Skrifter, og som har nogen *connexion* med vore Kongers og disse Rigers og Landes Historie, burde inddrages med i dette Verk, for at giøre det saa meget muelígen fulstændigt, omendskiønt Originalerne ikke haves i vore *Archiver* eller og ikke mere ere til.

Til at giøre Verket end mere *autentique* og tilforladeligt, vilde det være heel tienligt, som og til besønderlig Prydelse, at lade de fornemste *Sigiller* af Konger, Førster, geistlige og verdslige Herrer, Rigernes Raad, Provincer, Stæder etc. *accurat* aftegne, at de med Tiden, naar Verket skulde komme ud, kunde stikkes i Kobber, og føies enten til hvert *Seculum*, eller hvor det bedst kunde passe sig. Og da ieg desuden tænker paa en egen Afhandling *de Re Diplomatica Daniæ et Norvegiæ*, som skulde tiene til Oplysning i denne Diplomatiske Samling, og forklare Documenternes Brug, samt Tid-Regningen, de underskrevne *Data*, *abbreviatur*erne, de gamle Forandringer af Skrifterne, Omstændigheder, som ved Documenternes Udstædelse, Forseigling, *Transsumption etc.* ere forfaldne, med videre, Saa bliver det uforbigængelig fornødent, at lade endeel af hvert *Seculi* Latinske, Danske og Norske *Diplomata* rigtig efter *Originalerne* aftegne, og siden stikke i Kobber, som baade vilde blive et Skrift af Anseelse og nyttigt for dem, der lægge sig paa *Diplomatiquen*, og har Leilighed at læse og afskrive gamle *Codices* og alle Slags fordum Tiders Skrifter.

Men, Allernaadigste Konge, dersom det behager Deres *Majestæt* allernaadigst at anbefale mig dette besværlige Arbeid at bringe til Fuldkommenhed, som, foruden nogle Aars Tid, behøver ei alene allerstørste Flid, Forsigtighed og *accuratezza*, hvilken ieg efter mange Aars Øvelse og Indsigt vel haaber at skulle *præstere*, men endog anseelig Bekostning; i Henseende til at ieg nødvendigen maa have nogen til Hielp, deels til at *copiere* og *conferere*, deels til et og andet at oversette, deels til at tegne, og i andre Maader gaae til Haande, deels endelig at blive vante til dette Arbeid, ifald ieg, som ikkun har maa-

delig Helbred, skulde døe bort over det; Saa maae ieg allerunderdanigst anholde om Deres Kongelige *Majestets* kraftige og Kongelige Understøttelse, uden hvilken det bliver mig umueligt dermed at komme fort, eftersom ieg ikke har noget af mig selv, ei heller kan have noget tilovers af den Løn, Deres Kongelige Majestæt mig allernaadigst har tillagt, at kunne anvende til *publique* Brug. Desuden behøver ieg og en Hoben Papir, saavel til dette Verk, om det skal fortsettes, som ellers til Deres *Majestets* Geheime-*Archivs* Tieneste, da Papirerne om de fleste *Paqueter* ere saa gamle og forrevne, at næsten alle Documenterne, om de og deres *Sigiller* i Fremtiden skal *conser*veres, nødvendigen maa forsynes med nye *Convoluter*.

Indstiller derfor allerunderdanigst til Deres Kongelige *Majestets* eget allerhøieste Godtbefindende, enten Deres *Majestæt* allernaadigst vil aarligen tillegge mig 300 Rigsdaler til dette *Diplomati*ske Verks befordring og Archivets Fornødenhed, eller og Deres *Majestæt* allernaadigst behager, at lade udfinde nogen anden Maade og Middel, som kunde sette mig i Stand til at drive og udføre saa priseligt et Verk med nogen Eftertryk, at det jo før jo heller kunde komme for Lyset, til Deres *Majestets* Fornøielse, *Publici* Nytte og Nationens Ære og Anseelse.

Jeg vil i allerdybeste Underdanighed vente paa Deres Kongl. Majestets allernaadigste *resolution*, forblivende indtil mit yderste

Stormægtigste Monark,
Allernaadigst Konge
Deres Kongelige *Majestæts*
allerunderdanigste, tropligtskyldigste
tiener og Arve-Underdan

Kiøbenh. d. 22. April 1751. *J. Langebek.*

Den 4. Juni resolverede Kongen: »... Thi give Vi Dig hermed tilkiende, at Vi efter din herom allerunderdanigst giorte ansøgning og begiering, allernaadigst have tillagt dig aarlig 300 Rdl. indtil Verket bliver til Ende bragt, hvorom Vi under denne Dags *Dato* allernaadigst haver befalet Os Elskelige Vore *Deputerede* for Vore *Financer* den fornødne Anstalt ved Vores Zahl-Cammer at lade føye. Derefter du dig allerunderdanigst kanst viide at rette. Fredensborg etc.« (Sjæll. Tegn.).

3.

Langebeks Ansøgning om Understøttelse til at foretage en ...ise til Naborigerne for at samle Bidrag til Diplomatariet.

Originalen i det st. kgl. Bibl. i den Langebekske Brevsamling.

Stormægtigste Monark,
Allernaadigste Arve Herre og Konge,

Med Begyndelsen af dette Ny Aar understaaer ieg mig for ...res *Kongelige Majestæt* at nedlegge min allerunderdanigste ...retning, hvorvidt ieg med det forehavende *Diplomati*ske Verk ... kommen, siden Deres *Maiestæt* allernaadigst befalede mig at ...gge Haand derpaa, og tillige i allerdybeste Underdanighed at ...estille, hvad endnu til Verkets fuldkommenhed maatte være ...nødent.

Som ieg ikke veed at have ladet nogen Dag forbi, siden ... Deres *Majestæts* allernaadigste Ordre bekom, uden at have ...eidet paa dette Verk, som visseligen udfordrer mere Tid, ...tænksomhed og Arbeid, end nogen forestiller sig, Saa har ..., i den Tid og til nærværende, faaet afskrevet, *confere*ret, og ...gt i Orden største Parten af de ældste Documenter, som ...des her i Archiverne, samt i *publique* og *particuliere* Biblio...ker, enten *in Originalibus*, eller gamle *Codicibus* og Manu...ripter, eller i trykte Bøger, fornemlig udenlandske, hvori ...get findes, Danmark, Norge, og de øvrige Kongelige Pro...incer angaaende, alt af det 9de, 10de, 11te, 12te og 13de *Se...lis*, indtil *Annum 1300 inclusive.* Dette, som indbefatter imod ... Par tusinde *Diplomata* og andre didhørende *piecer*, mener ..., skulde blive mere end nok til at udgiøre et fuldkommen *Volumen in folio*, eller den første *Tome* af bemeldte *Corpus Diplomaticum Daniæ et Norvegiæ*, hvilken, om det endeligen ...ulde være, kunde til forestaaende Foraar leveres under ...ressen.

Paa nogen Tid har ieg haft for, at giøre et kort Udtog af ...hvert af de hidtil samlede Documenter, for deraf at forfatte ... *chronologi*sk Register over hver *Tomes* Indhold. Af samme ...egister, eller Optegnelse paa Documenterne, bruger ieg den ...lerunderdanigste Frihed herhos at føje en Prøve under Nr. 1. ... Nr. 2. for saa vidt ieg dermed er færdig, nemlig af det 12te og 13de *Seculis*, om det maatte behage Deres *Kongl. Ma-*

iestet at værdige det et allernaadigst Øiekast, for deraf allernaadigst at erfare, hvad Forraad af Documenter ieg allerede haver, og fra hvor mange Steder samt med hvad Møisommed de ere sammensankede.

Vel ere der nogle iblandt, som ikke synes af den yderste Vigtighed. Dog tør ieg allerunderdanigst forsikre, at der neppe er et eneste Stykke, som jo vil bringe nogen Nytte til veie, enten i den ene eller den anden Part af Historien. Man maae, endog for Alderdommens skyld, som altid er Høiagtelse værd, tage alting med af de første *Seculis*, ventende, at i de følgende ville komme baade langt betydeligere og mere sammenhængende Ting.

Hvad *original* Documenterne angaaer, som ieg hidindtil af de ældste *Seculis* haver haft i Hænder, da er det ikke liden Skade, at *Sigillerne* under de fleste enten ere borte, eller saa beskadede, at de ikke mere ere kiendelige. Det uagtet, har ieg dog faaet over 200. Stykker Sigiller, saa vel Kongelige og Førstelige, som Biskopers, Capitelers, Klosteres, Stæders, Adelige og andre, samlede og temligen vel aftegnede, som alle ere ældere end *Ann.* 1300. og alle høre til formeldte første *Tome* af det *Diplomati*ske Verk. At ieg har medtaget, hvad her findes af fremmede, skeer fornemligen, at Verket i Fremtiden kan have bedre Aftrek udenlands, naar der kommer noget udi, som endog *interesser*er Fremmede.

Disse vore alleræeldste *Sigiller*, hvoriblandt ere mange særdeles *curieuse* og betydelige, og som ieg endnu haaber med et godt Antal at skulle faae formerede, medfølger ogsaa herhos under Nr. 3. og Nr. 4. til allernaadigst Eftersyn.

Foruden disse, har ieg og allerede i Tegning færdige endnu vel fire gange saa mange *Sigiller*, henhørende til de følgende *Secula*, hvoraf et Par smaa Pakker under Nr. 5. og Nr. 6. allerunderdanigst ere hosføiede. Ligesom ieg og haver en anseelig Deel færdig og lagt i Orden af Documenterne til de følgende *Tomos*, som siden, medens der endog trykkes paa den første kan udarbeides og føres til Fuldkommenhed.

Men, Allernaadigste Konge, uanseet Samlingen er sterkt tilvoxen af de Ting, som her i Staden findes, og som ieg fra et og andet Sted her i Riget haver haft, Saa fordrer dog min allerunderdanigste Pligt, at ieg ikke bør fortie, at der fattes

endnu meget, sær af ældere Tiders *Diplomata*, som nødvendigen behøves til at giøre Verket ret anseeligt og nogenledes fuldstændigt, saafremt ieg siden ikke vil beskyldes for, ei at have brugt den rette Umag og Eftertanke, og paa det man ikke i Fremtiden skal have Behov at udgive alt for mange *Supplementa* og lige saa store som Verket selv.

Ei alene af mange Omstændigheder maae ieg vist slutte, men endog ved *correspondence* og af Læsning har sikker Underretning om, at saavel i Stokholm, Upsal, Lund og andensteds i Sverige, som i Hertugdomene Slesvig, Holsten, samt Hamborg, Lybek, og de Meklenborgske, Pomerske og Preussiske Stæder, uden at gaae videre, skal i Biblioteker og Archiver ligge mange skønne Ting giemte, som uforbigængeligen maatte blive til Prydelse for dette Verk, til Nationens Ære, til sigelig Fordeel for disse Rigers og Landes Historie, og følgeligen til største Fornøielse for Deres Kongl. Majst. og hele ort *Publico*, om man kunde være saa lykkelig at faae dem i Hænderne.

At lade deslige Ting *copiere* fraværende, om man endog fik Lov dertil, vilde ikke have mindste Art; Thi hverken fik man noget afskrevet med den Flid og *accuratesse*, som tilhører, ei heller nogen tilforladelig Kundskab enten om Documenternes eller Sigillernes Beskaffenhed, da paa de fleste Steder ingen findes, som forstaaer ret at læse, mindre at afskrive et *Diploma*, eller rigtigen at beskrive eller tegne et gammelt *Sigill.* Og at man vilde vente, at faae slige originale Sager til Laans her til Staden, i sær fra Sverige og fra de udenrigske Stæder, ja endog fra de Holstenske Stæders, Klosteres og Amters Archiver, er næsten til forgieves; thi om saadanne Ting ere vedkommende alt for ømme og paaseende. Og hvor meget vilde paa den Maade enten af *jalousie* blive fordult, eller af Ukyndighed, Frygt for Undergang, og andre Aarsager lagt tilside.

Skulde man derfor have nogen retskaffen Nytte af disse paa andre Steder befindlige Documenter, maatte nødvendig En, som havde Indsigt i *Diplomatic* og vor Historie, forsynet med Kongelig *Ordre* og god *recommendation*, personligen komme til hvert Sted, selv eftersee alting, og paa Stedet aftage, hvad der fandtes at være af nogen Betydenhed.

Siden det da vil være til Deres Kongl. *Majestets* og Lan-

dets udødelige Ære, at et saadant Verk, som ieg allerunderdanigst vil formode, at ikke mange af det Slags i *accuratesse* og Vigtighed skal overgaae, kommer for Lyset under Deres *Majestets* Høivise og Ærefulde Regiering og ved Deres *Majestæts* egen kraftige og allerprisværdigste Understyttelse, frygter jeg ikke for, i nogen Maade at fortørne Deres *Majestæt*, om ieg nnderstaaer mig at giøre det allerunderdanigste Forslag, om ikke Deres Kongelige *Majestæt* allernaadigst vilde tillade og befale mig, som ve'ed best Beskeed om Verket, hvad det har og hvad det mangler, at giøre en Reise paa et Aars Tid, deels til Sverige, deels til Hertugdomene og de ved Østersøen liggende Stæder, for at opsøge og faae afskrevet, hvad som endnu til Verkets Ziir og Fuldkommelse kunde bekommes, allerunderdanigst formodende, at Deres *Kongelige Majestæt* allernaadigst vilde anvende de til saadan Reise udforderlige Omkostninger.

Jeg vidner for Deres *Majestæt*, at ieg herudi ikke haver, eller har Aarsag at have, nogen anden Hensigt, end til den Pligt, ieg er min allernaadigste Konge og mit Fædreneland skyldig, og tviler saa meget mindre, at min allerunderdanigste Forestilling vil finde Deres *Majestæts* allernaadigste Behag, som saa utallige andre med mig ere levende Vidnesbyrd om den forunderlige Gavmildhed og ret Kongelige Ædelmodighed, som Deres Kongl. Maist. paa alle de Veie lader see og spore, hvor noget enten til Undersaatternes Nÿtte eller Nationens Hæder og Anseelse kan være at vinde.

Hvad Bekostningen angaaer, vil der formodeligen gaae en deel med, om Reisen skal giøre den Virkning, som sigtes til, da der, foruden Befordring og Fortæring, paa de fleste Steder vil behøves Hielp af Skrivere og Tegnere; og vel mueligt ieg bliver nødt til, i sær til Holsten og de Vendiske Stæder, at tage en Ridser med her fra Staden. Kan maaskee og forefalde de Leiligheder, hvor Guld-Nøgel vil være fornøden at aabne Døren med.

Skulde nu Deres Kongl. Majst. allernaadigst finde for godt at samtykke og bekoste saadan Reise, da fordrister ieg mig tillige allerunderdanigst at foreslaae trende Maader til Bekostningen: Enten Deres *Majestæt* allernaadigst vil befale mig at føre alle forekommende Udgifter til Regning: Eller unde mig, som andre reisende Kongelige Betientere, *Diæt*-Penge og fri

Befordring, saa vidt Deres *Majestets* Herredom gaaer, og det øvrige paa Regning: Eller og allernaadigst *determinere* en vis *Summa*, som kunde blive nogenledes tilstrekkelig.

Jeg indstiller saa vel det ene som det andet til Deres *Majestets* egen allerhøistskønnende og allernaadigste Overveielse, og vil være allerunderdanigst fornøiet med, hvad Deres *Majestet* behager herudi allernaadigst at giøre og beslutte, allerunderdanigst forsikrende, ved Hiemkomsten at aflegge saadant Regnskab for Reisen, at ieg ei skal blive anseet for at have giort nogen unyttig Udgift, og at Deres Kongl. Majst. ikke skal have mindste Aarsag at fortryde de allernaadigst anvendte Bekostninger.

I allerunderdanigst Ønske for Deres *Majestet* om et langvarigt Liv, et lyksaligt Regiment, og al Kongelig Velgaaende, forbliver med uafladelig Nidkiærhed og i dybeste Underdanighed

Stormægtigste Monark,
Allernaadigste Arve Herre og Konge,
Deres *Kongelige Majestets*
allerunderdanigste tiener og
tro Arve-Underdan

Kiøbenhavn d. 15 *Januarii* 1753

J. Langebek.

4.

Et Brev fra Langebek til Geheimeraad Grev J. L. Holstein,
Oversecretair i det danske Cancelli, i samme Anledning.

Originalen sammesteds som Nr. 3.

Høibaarne Hr. Geheime Raad
og Greve,
Naadige Herre!

Af hoslagte min allerunderdanigste *Pro Memoria*, hvis Indhold ieg underdanigst indstiller til Deres Høigrevelige *Excellences* høie og naadige Befordring, seer D. *Exc.* mit allerunderdanigste Forslag til Beste for det *Diplomatiske* Verk, som Hans Kongl. Maist. allernaadigst har befalet mig at arbeide paa. Maatte det behage D. H. *Exc.* at kaste et naadigt Øie i de medfølgende *paqueter*, finder D. *Exc.* derudi en Prøve af mit Arbeid, og vil giøre sig et nogenledes Begreb om Verkets Indretning og Beskaffenhed.

Hvad det Danske *Lexicon* angaaer, som ieg for nogle Aar siden har haft under Hænder, da veed ieg, at det blev Hans Kongl. Maist. og Deres *Excellence* behageligt, om samme engang kunde komme til Fuldkommenhed. Jeg veed ogsaa, at det vilde være *Publico* til Nytte og Forneielse, og Nationen til Ære. Ligesom det og i sig selv er et Verk, som ieg med Glæde, og uden i mindste Maade at kiedes derved, gierne havde seet at bringe frem, dersom ikke det andet var kommet imellem, som ieg i adskillige Henseender holder baade vigtigere og for mig mere magtpaaliggende at arbeide paa.

Havde det behaget Gud at unde H. *Etats*Raad *Gram* et længere Liv, da havde han selv været i Stand til at fuldføre det *Diplomat*iske Verk, og ieg havde da vel ikke tænkt paa andet end det Danske *Lexicon*. Men da han uformodeligen blev kaldet fra os, og Hans Kongl. Maist. allernaadigst betroede mig sit Geheime Archiv, fandt ieg mig, efterat ieg havde anvendt det første par Aars Tid paa at giøre mig Archivet bekiendt og havde faaet den Samling af *copie*rede *Diplomata* derind, som Sl. *Gram* havde begyndt, efter mit Æmbeds Pligt og efter mit beste Vidende forbunden til, at legge Haanden paa et Arbeid, der var den Sl. Mand saa meget mere angelegent, som den Høistsalige Konge, der indsaae Vigtigheden deraf, selv nogle gange mundtligen og med megen Eftertryk havde allernaadigst anbefalet ham det.

Jeg er kun eet Menneske, og kan ikke paa eengang med nogen *succes* arbeide paa mere end eet vidtløftigt Verk tillige. Naar ieg nu holder begge disse Verker imod hinanden, maae ieg vel tilstaae, at det Danske *Lexicon* er et svart og vigtigt Arbeid, men dog saadant, at der altid vil findes Folk, naar man kun treffer for dem der gider arbeidet, som kan giøre noget derved og bringe det til Endskab. Men hvad det *Diplomat*iske Verk belanger, da, ikke at tale om dets store og umistelige Nytte i Historien og *Jure Publico*, tør jeg dristigen forsikre, at der vel ofte falder et halvt *Seculum* ind, i sær hos os, i hvilket neppe een opstaaer, der har den Lyst, den Øvelse, den Smag, og alle de Egenskaber, som høre til et Arbeid af det Slags.

Min egen Udygtighed og endnu ganske ufuldkomne Indsigt kiender ieg selv alt for vel: Men, af lang Erfarenhed og mange

Aars idelige Øvelse under Sl. *Rostgaards* og *Grams Manuduction*, har ieg dog udi de Slags Videnskaber samlet saa megen Kundskab, at ieg holdt det for en Synd, nu efter saa god en Begyndelse at forlade et Arbeid, som mit Æmbed egentligen paaligger, som Hans Maiestet engang allernaadigst har befalet mig, og som ieg ikke veed nogen anden være i Stand til at forfærdige, for at tage fat paa et andet, som vel neppe er af den Betydenhed, og som af andre, ifald ieg ikke levede den Dag at see det fuldført, kunde dog fuldføres.

Endnu understaaer ieg mig, i Henseende til Fornødenheden og Vigtigheden af det *Diplomati*ske Værk, at giøre denne betydelige Erindring: Hvad vilde det ikke være for et ubodeligt Tab og som aldrig kunde oprettes, om en ulykkelig Ildebrand, som Gud forbyde, tog Archiv, Documenter og hele Samlingen bort, uden at den var kommen for Lyset. Vi har haft alt for mange og bedrøvelige Virkninger af deslige Ulykker, som nok maa lære os at være omhygelige for det lidet vi har tilbage. Naar man derfor engang haver saadant et Verk trykt, har man derudi et uforgængeligt Archiv. Hvorimod, hvad det Danske *Lexicon* er angaaende, da, om endog alle dertil sankede Materialier undergik, kunde dog saadant Tab staae til at oprettes, saa længe der ere Studerende til, som paa den ene Side maatte have Lyst til Arbeidet, og paa den anden Side Jndsigt i Sprogene, samt gode *Subsidia* og Haab om Belønning.

Her seer D. H. *Exc.* mine Aarsager, hvorfor ieg holder det uforgribeligen mere fornødent, at haste med det *Diplomati*ske Værk, end med det Danske *Lexicon*. Kommer D. H. *Exc.* engang af Hændelse i Tale derom med Hans *Exc.* Hr. Geheime Raad *Tott*, som har giort mig den Ære at gienemsee hos mig en stor Deel af min *Diplomati*ske Samling og selv opmuntret mig i det Forsæt om Reisen, er ieg vis paa, D. H. *Exc.* vil end mere finde min underdanige Mening grundet.

Naadige Herre, hvad ieg nu har at udbede mig af Deres Høigrevelige *Excellence*, som altid haver viset sig at være en fuldkommen *Mæcenas* af mig og mine Studeringer, er dette, at, om der videre skulde enten af Hans Majestet eller andre blive erindret om det Danske *Lexicon*, D. *Exc.* da naadigst vilde see derhen, at ikke nogen vrange og ufordeelagtige Tanker skulde i saa fald om mig og mit Arbeid blive fattede. Saa

meget kan ieg med god Samvittighed forsikre, at ieg ikke spilder mange Timer nogen Uge enten paa Selskaber eller andre unyttige Foretagender, men bruger Tiden til mit Arbeid, det beste ieg veed og Gud giver mig Kræfter til.

Skulde det være, at Hans Majst. fandt allernaadigst Behag i, at det Danske *Lexicon* tillige blev fortsat, da, i fald Hans Maist. allernaadigst samtykker min foreslagne Reise, skal ieg saa snart Gud sender mig vel hiem igien, giøre mig al Umag for at faae nogle iblandt vor Studerende Ungdom opsøgte, som under min Opsigt kunde settes i Arbeid med det Danske *Lexicon*, at det derved kunde vinde des hastigere Fremgang. Den halve Deel deraf er forlængst færdig, og kunde ved ny *revision* og liden Møie snart komme i den Stand, at en *Tome* deraf *in folio* kunde udkomme.

Den Høieste Gud, som har giort det saa vel, at Deres *Excellence* efter sin Sygdom er kommen sig igien, legge endnu mange Aar til D. *Excellences* Alder, og forlæne D. *Exc.* Helbred og Kræfter til at fare fort i Hans Majestets Tieneste med den Viisdom og utrettede Flid, som D. *Exc.* altid haver ladet see, hvorpaa en stor Deel af Landets og vort lærde Nordens Velfært beroer, og hvorudi ingen kan tage større Part, end ieg, som med de inderligste Ønsker og i allerdybeste *respect* har den ære at være

Høibaarne Hr. Geheime Raad og Greve,
Naadige Herre,
Deres Høigrevelige *Excellences*
underdanige og ringeste Tiener
J. Langebek.

Kiøbenhavn d. 15. Januarii
1753.

I et Brev til Suhm skriver Klevenfeldt: »Cher Ami veed, at han [ɔ: Langebek] har faaet kongelig Tilladelse og Carte blanche at reise og at opsøge, hvad til hans diplomatiske Verk henhører«. (Suhms Saml. Skrifter, XV, S. 400). Dette er ganske rigtigt. I Kongens Resolution paa Langebeks Ansøgning recapituleres denne og mod Slutningen hedder det: »Thi give Vi dig hermed tilkiende, at du haver at paatage dig denne af dig, til dette *Diplomatiske* Verks Befordring allerunderdanigst foreslagne Reise, da Vi med *Rescript* til os Elskelige

Vore *Deputerede* for *Financerne* under denne Dags *Dato* have tilkiendegivet dennem, at Vi til saadan din Reise af Voris *Casse* ville lade betale de udfordrende Omkostninger, ligesom du dig tiid efter anden hos bemte Vore Deputerede om de behøvende Penge til samme Reise og dens fortsættelse anmelder, da du ved din Hiemkomst for alle paa denne Reise forekommende Udgifter haver til Vores Rente-Cammer Regning at aflegge. Derefter du dig allerunderdanigst haver at rette. Befalendes etc. *Christiansborg* Slot Hafniæ den 23. Februar 1753«.

Langebek reiste den 17. April 1753 til Sverrig. Den 14. October vendte han tilbage til Kjøbenhavn, som han imidlertid atter forlod den 5. November. Denne anden Reise gjaldt igjen Sverrig samt Landene omkring Østersøen. Han kom hjem til Kjøbenhavn den 20. December 1754[1]).

Det vil ikke være uden Interesse at erfare, hvad denne Reise kostede. Langebeks indgivne Regnskaber kjendes ikke; men af »Civil Etatens Regnskab« (i Ministeriernes Archiv, anden Afdeling) ses, hvilke Summer der ere udbetalte til Langebek, nemlig:

			Rdl.	Sk.
23. Marts	1753.	Archivarius Langebek i Afslag til Reiseomkostninger paa fremmede Stæder for at befordre et Corpus Diplomaticum	600	»
22. December	—	— — —	338	29
6. Februar	1754.	— — —	341	64
2. April	—	— — —	340	43
27. Mai	—	— — —	342	57
19. Juni	—	— — —	338	86
11. Juli	—	— — —	588	36
14. October	—	— — —	1082	28
		Tilsammen:	3972	55

Langebek anvendte Pengene til at lade Dokumenter af-

[1]) Dagbogen over Reisen fra Begyndelsen indtil Afreisen fra St. Petersborg er udgiven af Nyerup i Langebekiana, S. 123—248. Den originale Dagbog over den øvrige Del af Reisen findes nu i det st. kgl. Bibliothek, ny kgl. Saml 4°, Nr. 386, d.

skrive (hvilket navnlig skal have været Tilfældet i Landene omkring Østersøen) dels til Reiseomkostninger for sig, sin Tjener og sin Medhjælper, Tegneren *Søren Abildgaard*; men denne sidste fik desuden en Understøttelse af Zahlkassen, som udbetaltes fra 3. August 1753 til 3. October 1754 med ialt 220 Rdlr. Lægges hertil et Gratiale af 200 Rdlr., som Abildgaard fik den 24. April 1755, bliver den samlede Udgift til Reisen: 4392 Rdl. 55 Sk. Skjøndt Langebek var udenlands den største Del af de to Aar 1753—54, fik han dog baade sin Gage udbetalt med 500 Rdl. aarlig og Understøttelsen til Diplomatariet med 300 Rdlr. aarlig, tilsammen 1600 Rdlr. Naar det endelig erindres, at de Rigsdalere, Talen er om, ere Kroner, og at altsaa Tallet, hvis det skal benævnes i den nugjældende Myntsort, maa forhøies meget betydeligt, saa kan man ikke nægte, at det var en i Sandhed kongelig Besoldning Langebek nød i de to Aar 1753—54, hovedsagelig for at fremme det danske Diplomatarium[1]).

5.

Andragende fra Langebek til Kongen i Anledning af hans Arbeide ved den danske Ordbog og ved Diplomatariet.

Originalen i Justitsministeriets Archiv, Indlæg til Sjællandske Tegnelser 1755, Nr. 110.

Med Hensyn til de Ordbogsarbeider her omtales henvises til *Molbechs*[2]) Afhandling i Nye Danske Magazin, V, S. 267—288. Her skal blot erindres om, at *Langebek* i flere Aar havde arbeidet paa Fuldførelsen af den Ordbog, hvortil *Rostgaard* havde samlet Materialet. Rostgaard havde indtil sin Død i Foraaret 1745 betalt Langebek for hans Arbeide; Kongen vilde bekoste Ordbogen trykt. Langebek havde derefter havt Understøttelse af Kongen, men hans Beskjæftigelse med det danske Selskabs

---

[1]) I de samme Aar nød Justitsraad Klevenfeldt en aarlig Understøttelse af 400 Rdlr. for at forfærdige et genealogisk Værk.

[2]) Molbechs Opfattelse af Rostgaards Arbeide ved Ordbogen og den Maade, hvorpaa han understøttede Langebek, er i høieste Grad skjæv og uretfærdig. Dette skal ved en anden Leilighed blive vist.

Anliggender, med Udgivelsen af danske Magazin og hans store Kjærlighed til danske historiske Studier trængte Ordbogsarbeidet i Baggrunden.

Stormægtigste Monark
Allernaadigste Arve Herre og Konge!

Deres Kongelige Maiestet er allernaadigst vidende, at afgangne *Conferentz* Raad *Rostgaard*, ved mange Aars Arbeid og brave Mænds Tilhielp, har lagt Grundvolden til en nogenledes fuldkommen Dansk Ordbog, der skulde giøre samme Tienst i vort Sprog, som deslige Bøger i andre Folks Tungemaal. Men, som han blev sat i mange Æmbeds-Forretninger, og Alderdommen siden tilfaldt, som forbød hannem sit paabegyndte Verk at fuldføre, anbefalede han mig, under Salig *Etats* Raad *Grams* Opsyn, det samme at bringe i Orden, Skrivningen at rette, det unyttige at udelade, det manglende, saa vel af Danske Ord og Talemaader som af fremmede Sprog, at tilsette, og, med et Ord, saa vidt mueligt fuldstændigt giøre.

Dette skede paa Deres Maiestets Høistsalige Herr Faders af glorverdigste Ihukommelse allernaadigst givne Bifald, ligesom det vel ogsaa har været Deres Kongl. Maiestet allerunderdanigst berettet. Jeg arbeidede derpaa med al flid, saa længe *Rostgaard* og *Gram* levede, saa meget andre mellemkommende Forretninger det vilde tilstæde, og kom dermed saa vidt, at omtrent den halve Deel blev færdig, som udgiør ved 20. vidt skrevne *Volumina*, og fattes intet andet end den sidste *revision*.

Siden, da Deres Maiestet allernaadigst satte mig over det Kongelige Geheime Archiv, og derefter allernaadigst befalede mig det store *Corpus Diplomaticum Daniæ et Norvegiæ* at fuldkomme, som Sl. *Gram* efter allerhøistbemeldte den Høistsalige Konges Ordre havde begyndt, har ieg derpaa, foruden hvad ieg i det Kongl. Danske Selskab paa det Danske Magazin og andre smaa Skrifter har arbeidet, anvendet al min Tid og Flid, saa vel her hieme, som nu i de halvandet Aar, ieg paa Deres Maiestets høistpriselige Naade har giennemreiset endeel af Naboernes Lande, og giort gode Samlinger, hvorpaa ieg med første giver mig den allerunderdanigste Frihed for Deres Maie-

stet at nedlægge en *Designation*. Imidlertid har det Danske *Lexicon* aldeles hvilet.

Ved min Hiemkomst fornemmes, at *Justitz* Raad *Hoppe* haver allerunderdanigst indleveret en Prøve af en Dansk Ordbog, som han begierer at maatte udkomme paa det Kongl. Videnskabers *Societets autoritet* til almindelig Brug og til en bestandig Regel at skrive efter. Dette hans Arbeid kan saa meget mindre være i Veien for mit under Hænder havende, som det ikkun kan regnes for et lidet Haand-*Dictionnaire* eller en stor Glosebog, og kunde være heel artigt og nyttigt, naar det havde alle de *reqvisita*, som et saadant Verk fordrer. Men ved Giennemlæsning befindes, at derudi mangler endeel Hoved-Ord og Ords adskillige Bemerkelser, nogle Ord ere overflødige og ufornødne, som enten ere fremede eller slet Dansk, Latinen og Fransken her og der ikke saa ganske tilforladelig og *Orthographien* ikke over alt saa rigtig eller paa *Etymologie*, Brug og Sprog-Regler grundet, som den burde være, ei heller allevegne bestaaer med sig selv. Siden han dog haver anvendet en Hoben Tid og Arbeid derpaa, kunde han vel ikke fraraades at forfærdige det, og, om han behagede, som et privat Verk at udgive det.

Men at dette eller andet sligt Arbeid om det Danske Sprog, som er alt for megen *critique* underkastet, skulde *publica autoritate* udkomme, og som en Rettesnor i *Collegier* og Skoler indføres, holder det Kongl. Videnskabers *Societet* heel betænkeligt, i sær da det større Verk, som saa længe og med saa megen Møde er arbeidet paa, saa vidt er bragt, at det første deraf, medens der arbeidedes paa det sidste, kunde gives i Trykken, saasnart det endnu engang var gienemseet, og af det store Sl. Geheime Raad *Moths* Verk, saa vidt behøvedes, forbedret.

Eftersom nu det Danske *Lexicon* er et ikke mindre fornødent, end *Corpus Diplomaticum* et nyttigt og for denne samt Eftertiden umisteligt Verk, ligesom begge ville blive Deres Kongelige Maiestet, til udødelig Ære, saa indstilles allerunderdanigst, om Deres Kongl. Maiestet, som saa gierne seer det Danske *Lexici* Forfærdigelse, allernaadigst vil befale, at ieg paa nogen Tid skal lade det *Diplomati*ske Verk henligge, og atter tage *Lexicon* under Hænder, for, saa snart mueligt, at bringe

det samme til Fuldkommenhed. Deres Maiestets Kongelige Velgierninger have altid opmuntret mig i mit Arbeid, og ville fremdeles hos mig have samme Virkning. Jeg har desuden fordømt min Tid og mine ringe Kræfter til at arbeide i Fædrenelandets Sprog og Historie. Saa det aleneste beroer paa Deres Kongelige Maiestets allernaadigste Villie og Velbehag, med hvilken af Delene ieg nu først skal fortfare.

Det vil derefter, naar Verket nærmere til Trykning er færdigt, komme an paa god og nøie Overlegning, hvad Slags Tryk, større eller mindre, hvad Slags Skrifter, Latinske eller Danske, og hvad Slags Papir dertil skal bruges, samt hvor mange Exemplarer deraf skulle trykkes. Har for Resten det allerunderdanigste Haab, at Deres Kongelige Maiestæt, hvis Ære og Fornøielse er vort Arbeids Belønning, og hvis Hensigt er *Publici* Nytte, allernaadigst giør Forskud til Verkets Fremgang; Jeg seer ellers ikke, hvorfra de anseelige Bekostninger skulle tages, som et saa vidtløftigt Arbeid, der trykt vil udgiøre nogle *Tomer in folio*, udkræver.

Jeg lever i allerdybeste Underdanighed

Stormægtigste Monark,

Allernaadigste Arveherre og Konge

Deres Kongelige Maiestets

allerunderdanigste tro tiener

J. Langebek.

Kiøbenhavn d. 24. februar 1755.

Kongens Svar paa Langebeks Andragende blev et Rescript »til de Tilforordnede i Videnskabernes *Societet* i Kiøbenhavn« af 7. Marts 1755, som er fuldstændigt aftrykt af Werlauff, i Det Kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog i dets første Aarh. Kbh. 1847, S. 73—75. Kongen befalede Langebek at lade Diplomatariet hvile, men derimod at fremskynde Ordbogsarbeidet, om muligt saa meget, at Trykningen kunde begynde inden Aarets Udgang, hvorfor Societetet nærmere skulde udtale sig om Udgivelsesmaaden. Kongen opmuntrede Hoppe til at fortsætte sit Arbeide, som han dog ikke vilde skulde udkomme *publica autoritate*.

Som bekjendt kom Langebek ikke til at udgive noget af disse Værker. Hans Tanker optoges snart aldeles af Udgivelsen

af Scriptores Rerum Danicarum, hvilket Værk han ikke kom til at fuldende, og som endnu ikke er blevet fuldendt. Langt senere optog Videnskabernes Selskab Planen om at udgive en dansk Ordbog, som det ogsaa satte i Værk, uden endnu at have fuldendt den. Diplomatariet have mange tænkt paa siden Langebeks Dage[1]; man tænker paa det fremdeles.

[1]) Se f. Ex. Molbech, Det Kgl. danske Videnskabernes Selskabs Historie i dets første Aarhundrede. Kbh. 1843, S. 484—85.

Prinds Christian Frederiks Forskrifter for sin Søns (Frederik VII's) Undervisning og Opdragelse.

Meddelt af Prof. C. F. Allen.

Disse Forskrifter aftrykkes efter en Afskrift, som skyldes en af Prinds Frederiks Lærere, Provst Freuchen, der har foræret den til Meddeleren. De maa være forfattede i Foraaret 1819, før Prinds Christian tiltraadte sin længere Udenlandsreise. Gouverneur for den unge Prinds var som bekjendt Major Frederik Løvenørn Bardenfleth. (Sml. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, I, S. 5—6.).

I det jeg med fuldeste Tillid overdrager til dem, som Gouverneur hos min Søn *Frederik Carl Christian* det specielle Tilsyn med hans Opdragelse og Underviisning, fremsættes følgende Regler eller Bemærkninger, der kan tjene dem som Instruxion.

A. angaaende min Søns moralske Dannelse.

De vil finde ham at besidde et ømt Gemyt, god Forstand, nogen Heftighed, varm Indbildningskraft.

1) Det ømme Gemyt, som yttrer sig i Medlidenhed, Godgjørenhed, Lethed i at blive rørt og i at fortryde sine Fejl, i Kjerlighed og Hengivenhed mod Forældre og Lærere, i Omsorg for Huusdyrene; denne saa skjønne Egenskab for den tænkende Mand, maa paa alle Maader vedligeholdes og fremmes.

Fritz haver hidindtil havt noget bestemt (5 Rbd.) maanedligen til selv at udgive, og skulde han, for at vænnes til Orden, optegne hvortil; naar han anvender disse til at give Trængende, maa han hellere tilstaaes noget mere, end savne til

dette Brug. Hvem han ønsker at hjelpe med større Gaver, hvilket stundom kan være Tilfældet med Betjentes Familier eller andre, der maatte henvende sig til ham, bør ej førstegang afvises, selv om det kan udlægges til Paatrængenhed, men ved saadan Leilighed maa Ynglingens Fornuft gjøres opmærksom paa, at man ej bør give iflæng til Enhver som trygler, men vælge de Trængende, som ere værdige at hjelpes. Gaverne bør gives i hans Nærværelse, men uden Bram, for at han tidligen kan lære, at det vel er saligt at give, men ei for at roses af Menneskene.

Naar man kan røre et Barns Gemyt har man Alting vundet. Denne Stemning maa følgeligen vedligeholdes, og aldrig irettesættes hos ham, selv om den skulde yttre sig til ubelejlig Tid; naar han virkeligen fortryder sine Fejl, og dette bevises bedst ved hjertelig Rørelse, maa man ogsaa være rede at tilgive, efterat man behørig har gjort ham opmærksom paa Fejlene. Hans Kjerlighed til hans Forældre maa levende vedligeholdes, idet disse fremstilles for hans Tanker som hans største Velgjørere, hvem han paa alle Maader maa søge at glæde ved sin Opførsel, og saaledes lønne for deres Omsorg mod ham. Hans Kjerlighed til sin uforligneligt ømme Stifmoder vil ej svækkes ved at man som hidtil vedligeholder de Følelser hos ham, som Naturen har nedlagt i ethvert Barns Hjerte mod den Moder, som har skjenket det Livet. Det vilde være uforsvarligt at afvende Barnets Hjerte fra hende, han bør fremdeles ansee hende som sin første Velgjørerinde, hvem han skylder Kjerlighed og barnlig Hengivenhed i Gjengjeld for den Ømhed, hun bærer for ham. Han bør vedblive at tilskrive hende i det mindste eengang hver Maaned, og i Gjensvar paa de Breve, han modtager fra hende, og hans Breve bør sammenhængende berette om, hvorledes han lever, og om den Fremgang, han udviser ved sine Overhøringer; dog maa Gouverneuren selv meddele Hende detaillerede Efterretninger i saa Henseende og tilskrive Hende om hendes Søns Velgaaende i det mindste hver anden Uge. Hvad Prindsessens Breve til hendes Søn angaaer, da maae disse først læses af Gouverneuren og ved ham meddeles Barnet; thi Forsigtighed byder, at ej alle de Ideer, de kunde indeholde, meddeles ham, isærdeleshed ej den at besøge Hende, førend engang denne i Moderhjertet saa naturlige Fordring

kan opfyldes. Det iagttages, at hvergang til hendes Fødselsdag, den 4de Dec., tilskrives hun af *Fritz*, som da maa oversende Hende det Portrait, der hvert Aar maae males, indtil han selv kan fremstille sig for Hende. Skulde det Forhold være paafaldende for ham, at hun, skjøndt hans rette Moder, lever afsondret fra ham, da maae han med faae Ord betydes, at det er skeet, for at hun og hans Fader hver for sig kunde leve lykkeligere. Skulde Prindsessen hans Moder nogensinde lide i saa svær Sygdom, at der er grundet Fare for hendes Liv (uden at Sygdommen iøvrigt var smitsom), og hun maatte yttre det Ønske at see sin Søn, da bør de hos Kongen andrage paa dette Ønskes Opfyldelse, men aldrig forlade Barnet, medens han befinder sig hos hans Moder, paa deres Ansvar.

Endeligen den Omsorg *Fritz* viser for Huusdyrene maa han opmuntres til ej at aflade, og det maa hellere holdes ham tilgode, hvis han gjør formeget end forlidet heraf.

2) Hans Forstand, forsaavidt opvakt, at den let fatter hvad der efter hans Begreber interesserer ham, maa dannes ved fornuftig Samtale over forekommende Gjenstande; det være sig hvad han seer eller hvad han læser; man maa holde Barnet mangt et overflødigt og kjedeligt Spørgsmaal tilgode, men ei tillade ham at deraisonnere over det der er Gjenstand for Samtalen eller, som han gjerne vil, lade hans Indbildningskraft løbe af med Fornuften i idel Forudsætning af Urimeligheder; man maa da med Blidhed, skjøndt alvorligen føre ham tilbage til at omtale Sagen fornuftigere og selv saavidt muligen lade ham drage Fornuftslutninger, hvilke man da kan berigtige. At vænne ham til Stadighed ved alle Beskjæftigelser, saaledes at han ei tænker paa eet, medens han udfører et andet, er vistnok af stor Vigtighed hos ham og kan ej noksom indpræntes hans Lærere. Jeg fordrer saaledes, at man fornemmeligen skal beflitte sig paa at danne hans Forstand til at vorde sund mere end til at vorde brillant. Hertil hører, at man i Samtale som i Underviisning vænner ham til, selv at tænke, selv at slutte fra det letfattelige til det sværere og saa videre, alt som hans Forstand dannes og udvikles. Især deleshed i denne Hensigt har jeg selv gjennemgaaet endeel af »Danske, Norske og Holsteneres store og gode Handlinger, samlede ved *O. Malling*« med ham, ved hvilket Værk rigtige Begreber om

Dyd og Last oplyste ved Exempler kan bibringes Barnet. Dette Arbeide, hvortil han meget trænger for at uddanne sine Begreber, anbefaler jeg Gouverneuren selv at fortsætte med ham i min Fraværelse. Hvad jeg har gjennemgaaet med ham er skeet fortællende og samtalende, for at overbevise mig om at han havde fattet Begreberne, og fordrende, at han siden skulde fortælle mig Hovedindholdet af de historiske Fortællinger. Hvad der stundom savnes, men som han maa holdes til, er Opmærksomhed ved det læste. Ej meget ad Gangen, men nøiagtigen bør det gjennemgaaes.

3) Hans medfødte Heftighed yttrer sig mest, naar hans Egenkjerlighed eller Stolthed pirres, naar han ved Underviisningen i Andres Nærværelse sættes i Rette, naar hans Lege-Camerader ei vil føje sig efter ham, o. s. v. Ligesom Alle, der ere om ham, maae vogte sig for ei at opægge hans Heftighed ved ufornøden Strenghed eller barsk Tone, ved at nægte ham uskyldig Fornøjelse, ved at give ham Uret, hvor han ikke har den, saaledes bør Udbruddet af Lidenskabelighed vistnok dæmpes i Øjeblikket selv, og hvor han end maatte befinde sig, bør han ved Gouverneuren eller Lærerne (naar hiin ej maatte være tilstede) føres bort for i Eenrum af komme til Betænksomhed og fortryde sin Overilelse.

4) Den varme Indbildningskraft bør ej qvæles ved Opdragelsen, thi den kan lede til meget ædelt og godt i Livet; men det er dobbelt vigtigt for min Søn, at den holdes inden visse Skranker. Det maa saaledes aldrig holdes ham tilgode, naar han, i hvad han siger eller fortæller, gaaer det mindste udenfor den strengeste Sandhed.

Hans umaadelige Lyst til at tale meget, især med Fremmede, der høre paa ham, hvilket foranlediger, at han lader sin Indbildningskraft udmale alle smaae Hændelser, som kun vedkomme ham, som noget betydeligt, maa ligeledes styres, om fornødent ved at føre ham bort ud af Selskabet, og betage ham Lejlighed til at gjentage denne Fejl. Ligeledes hvad jeg før har omtalt, hans Lyst til at forudsætte Urimeligheder og at deraisonnere over samme, maa ej tillades ham. Skulde han treffes i Usandhed, sagt med Hensigt til egen Fordeel, eller for at skade Andre, maa dette, som en af de største Lyder, alvorligen revses.

I Almindelighed talt vil det sikreste Middel til hans moralske Dannelse være, at nære en varm Følelse hos ham for den christelige Religions Sandheder; ej blot ved hans Religions-Underviisning, men ved alle Livets Hændelser, det være Fortidens eller Nutidens. Naturen bør han ej lære at kjende som et Kunstværk, dannet til Menneskenes Fordeel eller Underholdning, men som et Vidne om Guds Storhed, Almagt, Viisdom og Godhed. Historien bør han læse med Hensyn paa Forsynets Styrelse og Menneskeslægtens Forædling og Uddannelse ved Christendommen. Dennes guddommelige Lærer, Menneskeslægtens Forsoner, bør han lære at elske alt mere og mere med levende Taknemmelighed for hans store Velgjerninger, og hans store Bud: du skal elske Herren din Gud af dit ganske Hjerte, af din ganske Sjel; du skal elske din Næste som dig selv og ej handle anderledes mod Nogen, end du vil, at andre skal handle mod dig, maae indprændes i den Unges Hjerte. Saalænge han ej glemmer disse Grundsætninger, vil han ej fejle, og fejler han, maa han stedse føres tilbage paa at erindre dem.

At beherske sig selv, tæmme de opbrusende Lidenskaber, hvilke endnu kun yttre sig i Iilsindethed og Vrede, bør dernæst være et Hoved-Øjemeed ved hans moralske Dannelse, og dette lærer Barnet udentvivl bedst ved Omgang med Jevnaldrende. Om han end i disse Forhold ofte kan fristes til Lidenskabelighed, saa er det snarere gavnligt at denne tæmmes ved Modsætning, end som at den skulde slumre for engang des frygteligere at opvaagne. Valget af hans Lege-Camerader er i saa Henseende det vigtigste, og kan man end ej fordre fejlfri, saa bør man dog ei tilstede fordærvede, til Usandhed eller andre Laster hengivne Børn Adgang til ham; men godmodige og derhos raske Børn, der ej altid bøje sig for hans Villie, ere de fortrinligste, og med disse maa man ønske, at han stifter venskabelige og fortrolige Forhold. En Fyrste savner for meget, naar han ei kjender Venskabs Lyksalighed.

Den almindelige Velvillie, som han dernæst bør vise mod Alle selv den ringeste, som nærmer sig til ham, kan den unge Fyrste ei tidlig nok vænnes til, ej blot som en menneskelig Pligt, men som et Middel til at fortjene Folkets Kjerlighed, hvilken altid er det vigtigste for Fyrsten i hans Stilling i Staten.

At ville opdrage alleneste Mennesket i Fyrsten, uden Hensyn til hans Stand, er en philanthropisk Idee, der vist ei er praktisk rigtig.

Det gode Menneske er vistnok Hovedsagen, og hvor dette savnes, findes ej heller den gode Fyrste, men idet denne dannes, dannes jo og Mennesket; hvorfor skulde man da skille dem ad under Opdragelsen? Det undgaaes ikke, at den unge Fyrste jo fra Vuggen af veed hvad han er, altsaa hvorfor dølge de Rettigheder og Pligter for ham, der ere hans Stand vedkommende? Barnet har naturligviis ingen Rettigheder at tage sig; de hvile i hans Forældres og Kongens Haand, men til Pligters Opfyldelse skulde han tidligen ledes, og disse indpræntes ham ved Lydighed og Hengivenhed mod Kongen, ved den Grundsætning, at Folket ej er til for Fyrstens, men Fyrsten for Folkets Skyld, ligesom og at hans tilkommende ophøjede Stilling i Staten kræver større Opmærksomhed paa sig selv, større Arbejdsomhed, ja Opofrelse fra hans Side.

B. Min Søns Underviisning.

1) Religions-Underviisningen er den væsentligste for hans Aands Dannelse til sand Kundskab om Gud og sine Pligter. Den er hidtil givet ham af min Gemalinde, som har bestræbt sig for, ved at bibringe ham disse Kundskaber, fornemmeligen at virke paa Gemyttet. Samme Øjemærke maa fremdeles følges, Fornuften opvækkes til at troe og føle Religionens Sandheder; Forstandsøvelse er ej det, der skal opnaaes ved denne Underviisning. Hr. *Freuchen* indseer dette tilfulde og vil vist samvittighedsfuldt følge disse Vink. Han bør gjentage den bibelske Historie og kan derved fremdeles betjene sig af en Billedbibel til Opmærksomhedens Skjerpelse; men *Christi* Lære gjennemgaaes i det nye Testament selv, og en Lærebog (hidtil Pastor *Holst's*) bruges som Ledetraad ved denne Underviisning.

2) Dansk Læsning fortsættes, og maa i kort Tid bringes til Færdighed. Til Læsebog vælges en nyttig Bog, helst af historisk Indhold. Af Læsebogen bør ej læres udenad, men til denne Hukommelses-Øvelse hellere vælges Stykker af danske Digtere eller udmærkede Prosaister, hvilke Øvelser dog bedst foretages udenfor Underviisnings-Timerne.

3) Latin maa stadig fortsættes, at den gode Fremgang

under Hr. *Holst's* Vejledning og den Lyst, *Fritz* yttrer ved denne Underviisning, ej skal være forgjæves. Hans Færdighed i den latinske Grammatik vil lette ham de øvrige Sprogs Studium, naar disse først skal bibringes ham.

4) Det franske Sprog maa han lære af en indfødt Franskmand. Han forstaaer temmelig godt hvad han læser, men Udtalen kommer kun ved Øvelse, og ved at være nødt til at tale med Franske. Til denne Underviisning antages Professor *Puerari* saa ofte som dennes Tid tillader det, og engang om Ugen i Byen, hvis han ønsker det.

5) For det tydske Sprog gjelder det samme, men da *Fritz* allerede forstaaer det godt, naar det tales, og temmelig godt kan udtrykke sig udi samme, saa kan Øvelsen gives ham ved daglig Samtale i dette Sprog f. Ex. ved Bordet eller paa Spadseretoure. Man har hidindtil for at vinde Tid i Underviisningen forbundet Øvelse i at forstaae og læse Tydsk med den Kundskab Hr. *Freuchen* har bibragt ham i Naturhistorien, i det hiin Underviisning ved Hjelp af *Bertuchs* Bilderbuch gaves paa Tydsk.

6) Naturhistorie og Naturlæren overhovedet, hvortil *Fritz* viser megen Lyst, bibringes ham meget hensigtsmæssigen ved Hr. *Freuchen*, og dennes Underviisning bør vedblive, hvorhos practisk Anvendelse af det Lærte ved Excursioner i Marken er tilraadeligt. Kundskab om den stjernefulde Himmel, Begyndelsesgrunde til Astronomie, maa tillige gives ham, thi af Intet opløftes Sjelen mere til at erkjende Guds Storhed og uendelige Viisdom.

7) Geographien maa, som hidtil, fortsættes, og ofte repeteres indtil han vinder Fasthed i samme. De bedste Landkort benyttes ved denne Underviisning, og Jordens physiske Geographie maae ej heller tabes af Sigte. En gavnlig Øvelse for at vinde Fasthed i at erindre Landenes Grændser og de vigtigste Bjergstrøg og Floder kan det være at lade Barnet eftertegne, og siden af Erindring tegne Landkort eller i det mindste Grundtrækkene til samme.

Anm. ved 6 og 7. En af disse Underviisningsfag kunde hensigtsmæssigen forbindes med Øvelse i det tydske Sprog, og da jeg ikke ønsker, at *Fritz* skulde savne *Freuchens* Underviisning i Naturhistorie, saa forekommer det mig ønskeligere, naar en indfødt tydsk Lærer kunde findes til at gjennemgaae Geo-

graphien med *Fritz* i dette Sprog. Indtil videre maa *Freuchen* vedblive at lære ham Geographien i det danske Sprog.

8) Øvelse i Regning har han vundet ved *Freuchens* Underviisning, og jeg ønsker kun at han fortsætter som han har begyndt. Geometrie og Mekanik maa senere bibringes Ynglingen paa den muligst fattelige Maade, at han tilfulde kan indsee disse Sandheder, hvorved kan opnaaes, at Mathematikens Studium vænner ham til faste Slutninger og moden Eftertanke.

9) Færdighed i at skrive og tegne maa bibringes ham ved Øvelse efter de bedste Forskrivter og Fortegninger. I Tegning har han gjort Fremgang under *Freuchen*, og daglig Øvelse vil forskaffe ham mere Færdighed i Skrivning. Besynderligen maa han øves i at sætte sine Tanker selv til Papiret, hvorhos Orthographien bedst kan rettes. Hans Smag og Kunstsands maa vækkes ved at gjøre ham bekjendt med skjønne Kunstværker, i det mindste ved Afbildninger i Kobberstik. Især deleshed maa i hans Alder hvad der er smagløst ej vises ham eller og han maa gjøres opmærksom paa Fejlene.

10) Hvad Musikken angaaer da maa min Søns udentvivl ypperlige Anlæg uddannes, og hans Claveertimer derfor fastsættes et Par Gange ugentligen. Denne Kunstfærdighed bør ikke røve Tiden fra væsentligere Videnskabsgrene, men den bør dog dyrkes med Hensyn til den saa opmuntrende og lønnende Beskjeftigelse den lover i senere Aar.

11) Dandse-Timer maa *Fritz* begynde paa; dog holder jeg for at een Time om Ugen er tilstrækkeligt. Hofdandsemester *Laurent* kan give ham samme i *Kjøbenhavn*, og Hovedsagen bør være at lære at gaae og at bære sit Legeme med Anstand.

12) Færdighed i at ride vil Han vinde ved i det mindste hver anden Dag at øve sig under Berider *Johansens* Vejledning. Om Sommeren maa han ride ud om Aftenen eller om Morgenen ganske tidlig.

13) Gymnastik er Hovedsagen for Legemets Uddannelse; og hertil hører og Svømning, som tilligemed Badningen er saa væsentlig for Sundheden. Apparat til gymnastiske Øvelser haves paa *Sorgenfrie;* der kan han og svømme; men det bedste Svømmested i Stranden er ved *Torbek*. Professor *Nachtigall* maa undervise ham, og naar han ønsker det, kan *Fritz* svømme engang om Ugen paa Holmen i Kjøbenhavn, den Formiddag,

han dog maa tage ind for de andre Timers Skyld (helst om Onsdagen). Ved gymnastiske Øvelser og Dands er det ønskeligt for Kappelystens Skyld om flere Jevnaldrende kunde være tilstede, og nævnes som saadanne Kherre *Bardenfleths* Sønner i *Kharn* og Grev *Schulins* samt Pastor *Rønnes* paa Landet.

Det vil være væsentligt, at fordele disse forskjellige Underviisningsfag paa den hensigtsmæssigste Maade imellem de Timer, der bestemmes til Underviisning. Den Lectionstabel, som haves, berigtiges derefter.

Een vigtig Underviisningsgreen maa man være betænkt paa at tilføje, nemlig den historiske. Dog formener jeg at *October-Qvartal* vil være den mest passende Tid til at begynde samme, eftersom Sommer-Maanederne tilfulde vil være benyttede til de benævnte Underviisningsfag, og dansk Læsning i en historisk Læsebog samt Geographie kan tjene til gavnlig Forberedelse til hiint Studium.

Denne meddeles udentvivl bedst overeensstemmende med den Anskuelse som Professor *Engelstoft* har meddeelt mig, ved at gjøre Ynglingen bekjendt med Hovedbegivenhederne og med de vigtigste Personer i hver Epoke, hvorved hans Hukommelse med levende Interesse bindes til Begivenhedernes Gang. Professor *Kruses* historischer Atlas, Tidernes Strøm, og en kort Lærebog (hvortil *A. Kall's* ved *Werlauf* er anbefalet) vil være blandt de bedste Hjelpemidler, og han maa senere vejledes til selv at forfatte chronologiske Tabeller, hvorved hans Hukommelse vil befæstes; dog kommer det altid mest an paa Foredraget, for at vække Barnets Interesse for dette Studium.

Fædrenelandets Historie bør ligeledes paa samme Maade, dog noget udførligere gjennemgaaes, og som Læsebog ved samme kilde atter store og gode Handlinger, samlede ved *O. Malling*, kunne tjene, naar Fortællingerne jevnføres med de chronologiske Tabeller som findes vedføjede Udgaven af Aar 1777; dog anseer jeg det gavnligst at Bogen først eengang er gjennemgaaet med Hensyn til Udviklingen af Barnets Begreber, saaledes som før anført er. Min Hensigt har været at Secr. *Adler* skulde meddele min Søn denne Underviisning, men hans Tjeneste hos mig forhindrer ham deri, og hvis han ei betimeligen nok vender tilbage maa man være betænkt paa at finde en anden dertil duelig Lærer. — Selv om Underviisningen i

den alm. Historie skulde meddeles paa Tydsk var herved Intet tabt.

Underviisningstiden maa bestemmes for Sommer-Halvaaret fra Kl. 8 til 12½ Formiddag, da den gymnastiske Øvelse, Svømning, Badning, som oftest vil medtage Tiden fra Kl. 12½ til 3. Ved denne Tid spises, og fra Kl. 4 til 7 undervises igjen, hvornæst han om Aftenen maa ride eller gaae ud. Imellem hver Underviisningstime hviles en liden Stund og Kl. 11 Form. tillades ham at spise Frokost ½ Time.

Gouverneuren er ej bunden til at være tilstede ved Underviisningen, men han har Ret dertil, især for at overbevise sig om Læremethoden, angaaende hvilken han bør meddele Lærerne sine Erindringer. Sædvanligviis gaaer Underviisningen bedst, naar Eleven er ene med Læreren, men Fremgangen maa bedømmes ved de maanedlige Overhøringer, som finde Sted. Lærerne meddele medens Underviisningen varer, Eleven alle de Paamindelser, som ere fornødne for at holde ham til at være opmærksom og flittig. Udviist Modvillie eller Dovenskab anmeldes for Gouverneuren, ligesom og udmærket Opmærksomhed, Flid og Fremgang, paa det at denne ved Dadel og Roes, Straf og Belønning kan fremvirke det hensigtede Gode.

Ligesom Ambitionen er den bedste Drivefjeder for Barnet, saaledes maa denne vækkes og vedligeholdes, deels ved den fælleds Underviisning, hvor samme er anvendelig, deels ved de Opmuntringer og Revselser, som paalægges ham. Disse sidste bør ej bestaae i corporlige Straffe, men i Nægtelse af Fornøjelser eller Ønsker, som Barnet sætter høj Priis paa. Disse maae, naar han har fortjent det, nægtes ham med Fasthed. Modvillie revses ved at holde ham paa sine Værelser, afsondret fra Alle, og uden Leeg eller moersom Beskjeftigelse, indtil han har fortrudt sin Fejl. Gouverneuren har ene Ret til at bestemme deslige Straffe; han bestemmer ogsaa, naar en Time ved en eller anden Lejlighed forsømmes, hvorledes den da igjen skal indhentes næste Morgen eller Middagsstund.

Foruden de Meldinger angaaende min Søns Opførsel og Underviisnings Fremgang, som Gouverneuren kan finde Anledning til at aflægge til mig paa ubestemte Tider, skal han ugentligen, hvad enten jeg er nærværende eller fraværende, berette i en formelig Rapport, udi hvilken intet mærkeligt bør ude-

lades, og kan han ved alle Lejligheder stole paa min kraftigste Bistand til Hensigtens Fremme og paa at hans Forestillinger skulle blive tagne i modneste Overvejelse.

C. Om Sundhedsplejen eller min Søns physiske Dannelse.

Hertil hører fornemmeligen at vedligeholde det gode Helbred han nu nyder, ved saameget som muligt at holde ham til Bevægelse i Luften og til en sund Diæt.

Min Søn maa gaae tilsengs saasnart han om Aftenen bliver søvnig, og ej senere end Kl. 10, og, naar Dagene blive kortere, Kl. 9½, og han bør staae op strax naar han af sig selv vaagner, dog ej senere end Kl. 6½, og om Efteraaret Kl. 7. Jo tidligere han vænnes til at vaagne og staae op, jo bedre. Han bør da en kort Tid efterat han er staaet op, og førend han drikker Melk og Vand, med Smørrebrød til, vaskes med Svampe over Hovedet og over hele Legemet, og børstes derefter over hele Kroppen. Kun i den Tid, han dagligen svømmer, er det nok, at Hoved og Hænder vaskes, men Børstningen maa ej efterlades. Han tilholdes at skylle Munden ud om Morgenen og hvergang han har spiist, og at rense Tænderne med Tandbørsten. Tandlægen maa have Tilsyn med hans Skiftning af Tænder, og han maa eftersee hans Tænder engang hver Maaned.

Den varme Beklædning, som *Fritz* har baaret, siden han i Efteraaret havde Mæslinger, aflægges efterhaanden, især naar han begynder at bade sig. Dog bør han ei gaae med Nankin uden Foder eller Underbeenklæder. Hans Hud er meget ømfindtlig og genegen til Ringorme, det bedste Middel herimod er Badning, men det skader ej at være forsigtig i Henseende til at give ham et Halstørklæde eller et Klædesslag om naar han er varm eller f. Ex. kjører hjem fra Badningen, selv naar det ellers er varmt i Vejret. Den gymnastiske Øvelse og Svømningen er vistnok af den mest velgjørende Indflydelse for hans Kræfters og Legems Udvikling, og Arbejde i Haven maa han ogsaa opmuntres til.

Hans Middagsspise bør være sund og nærende. De maa (selv hos min Søster) lade sig vise Kjøkkenseddelen og bestille (eller udbede sig) hvad der kan være tjenligt for Barnet. Gartneren vil levere Frugt og den modne er vist sund, men bør ej nydes umaadeligen. Gouverneuren og hans Lærere spise

med ham, og det passes da, at han iagttager Bordskik, ikke fordrer først, ikke taler i Utide. At han altid skulde spise op, fordres ej, thi man føler bedst selv, hvormeget der er tjenligt. Om Aftenen spises kun Smørrebrød til Mælk og Vand, og dette er vel for det meste hos hans Tante, men er det hos ham selv, da Kl. 8 om Aftenen.

D. Om de hos *Fritz* ansatte Personers Bestillinger.

Gouverneuren har efter sit Embedes Natur Ret til at byde over de hos min Søn ansatte Lærere og Betjente saaledes at de i deres Forhold til Barnet ubetinget og uvægerligen bør følge hans Erindringer og Befalinger. Troer nogen sig forurettet, da er det til mig alene at den vedkommende har at henvende sig, efter forud herom at have underrettet Gouverneuren.

De kommer sædvanligen før Timernes Begyndelse om Morgenen for at ordne det fornødne for den Dag, og siden ved Middagstid, senest før Taffelet, Kl. 2½, da Fritz omklædes.

Aftenstunden efter Kl. 7 tilbringer de ogsaa sædvanligviis hos min Søn, for enten at gaae eller ride ud med ham, og saasnart *Fritz* skal see Fremmede, som i Forvejen have meldt sig hos dem eller ogsaa hos min Søster; naar han modtager samme, er de ligeledes tilstede; ligeledes naar *Fritz* skal ud i Besøg, det være sig med min Søster eller i Huse, hvor han er bekjendt med Børnene og hvor han følgeligen imellem maa aflægge et Besøg, da følger de ham. Paa sidstnævnte Steder kan og hans Lærer følge ham, men hvem der er med maa da især paaagte de foreskrevne diætetiske Regler.

Naar *Fritz* er hos min Søster i hendes egne Værelser, behøver Gouverneuren ej at følge med. Ligeledes naar *Fritz* er paa *Frederiksberg* hos Herskaberne; da følger iøvrigt Gouverneuren hans Majestæts Befaling, hvor han selv skal spise, enten ved Taffelet eller hos den lille Prindsesse, hvor *Fritz* sædvanligviis spiser. Om Aftenen naar de kongelige Herskaber komme hjem fra Promenaden, senest Kl. 9, afhenter de *Fritz* for at kjøre hjem med ham. (*Frederiksberg* besøges hver Onsdag, og ellers naar hans Majestæt befaler dem det).

Hr. *Freuchen* (som bliver ene faste Lærer for *Fritz* naar Hr. *Holst* afgaaer) er naturligviis tilstede i sine Læretimer, ved

Bordet, og saa ofte Gouverneurens Fraværelse gjør det fornødent. Hidindtil sover han i samme Værelse som *Fritz*, men saasnart han skulde ønske Forandring heri, kan det være tilstrækkeligt at *Castberg* (min Søns Kammertjener), sover i Værelset næst ved, kun at Vedkommende blive tilstéde til *Fritz* roligen er sovet ind. Om Morgenen vaagner *Castberg* min Søn til bestemt Tid, hvis han ej før er opvaagnet, og han staaer inde for at han ej ligger og dovner, at han vaskes og børstes; men ved Paaklædningen hjelper han ham ikke, eftersom han selv maa vænnes til at besørge samme. *Castberg* kan gaae ud med ham om Morgenen før hans Timer begynde, og ligeledes er han tilstede ved hans Badning og Svømning og hjelper ham ved samme og til hurtigen at blive aftørret og paaklædt. Naar *Freuchen*, især om Aftenen, ønsker at være fraværende, da maa *Castberg*, som et paalideligt Menneske være tilstede. Han har desuden hans Garderobe under Forvaring, anmelder naar Nyt skal anskaffes, og attesterer Regningerne i saa Henseende.

Laquaien *Berthelsen* maa ganske behandles som Betjent, og fortrolig Tone med ham er ej tjenlig, men god og venlig bør *Fritz* være mod ham.

Lærerne ere hver for sig ansvarlige for Lærlingens Beskjeftigelse og Opførsel i deres Timer; Ingen har Ret til at være tilstede ved samme uden Gouverneuren. Denne, hans Lærer og hans Kammertjener ere ansvarlige for at han ej kommer tilskade eller geraader i Fare den Stund hver især er hos ham; dog er det ej min Mening at denne Paapassenhed skal udarte til Ængstelighed, der kan have skadelig Indflydelse paa Ynglingens Fasthed og Mod; alle Børn, som alle Mennesker ere i Guds Haand, og da *Fritz* desuden ej er uforsigtig eller forvoven, saa kan man gjerne tillade ham den gavnlige Frihed at gaae paa egen Haand ned at lege eller arbejde i Haven, naar man blot veed, hvor han er, at der rimeligviis ingen Fare kan afstedkomme, og dette saalænge han ej misbruger sin Frihed.

E. Almindelige Bestemmelser.

Til hans Majestæt Kongen beretter de i min Fraværelse mundtligen alt hvad der kan være videværdigt angaaende *Fritz*, om hans Befindende, hans Opførsel og Fremgang, og skulde

hurtig Bestemmelse tages om Forandring, det være sig ved Lærere eller Betjente, da afgjør hans Majestæt saadant. Som Gouverneur maa de være forpligtet og berettiget til at afvende alt skadeligt fra Barnet. Skulde de være i Tilfælde at irettesætte og derved fornærme nogen ellers Uvedkommende, da melder de Sagen til Kongen, paa det Højstsamme kan være underrettet derom.

Til mig beretter de, som sagt, hver Uge efter en Dagbog de maa føre over Alt forefaldende, samt indstiller hvad de troer til min Søns Gavn.

Angaaende Regnskabet for hans Ejendele, som de maa føre (i min Fraværelse) og Udtællingerne af hans Deputat, forbeholder jeg mig at meddele dem de fornødne Details.

Et lille Erindrings-Lexicon over adskillige Personer.

Af Ed. O. Schwartzkopf.

Udgivet af Chr. Bruun.

Forfatteren af dette lille Skrift — hvortil Originalen findes i det store kgl. Bibliothek, ny kgl. Saml. 8°, Nr. 356 — er ikke meget kjendt. Han var født i Bergen og var Skolemester, Correcteur og Translateur ved Vaisenhuset i Kjøbenhavn. Han var Pietismen hengiven, og har dels selv forfattet, dels fra Tydsk oversat en stor Del Psalmer i pietistisk Retning; disse Psalmer findes nu i den Thottske Haandskriftsamling, 8° Nr. 202—4. (Nogle af Psalmerne ere trykte i Den danske Psalmedigtning af Brandt og Helveg, II, S. 54—59). Han var kjendt af Langebek, som engang foreslog ham til Medarbeider ved det danske Lexicon (se ovenfor S. 54). Det vides ikke, naar han er død.

Det lille Skrifts Titel er fuldstændig: »Et lille Erindrings-Lexicon over adskillige Personer; saa vel i de ældre som yngre Tider; hvad Deres Studier og Konster angaaer: Ad Methodum celeberrimi Grammii. Hafn. d. 9 Junij Aar 1740. Ed. O. Schwartzkopf.

Non fungos animasque leves dignamur honore.
Jeg skriver det jeg veed, men heller ikke mere,
En ret forfaren Mand maa selv opdage flere«.

Optegnelserne ere vistnok nedskrevne til forskjellig Tid, de sidste i Aaret 1748 eller i de nærmeste Aar derefter. Hans Forbillede har været en lignende Samling Notitser, som Hans

Gram har forfattet, men som nu synes tabte[1]). Skjøndt Schwartzkopf hverken er meget udførlig eller har gjort noget stort Udvalg af sin Tids bekjendte Navne — Holbergs findes f. Ex. ikke — fortjener hans Erindrings-Lexicon dog at trykkes, da der findes interessante Oplysninger og træffende Bemærkninger om flere af de omtalte Mænd, hidrørende fra en Samtidig eller nær Samtidig.

A.

Andersøn (Peder)[2]). En meget fornemme Historie Malere ved Hoffet i Christiani qvinti tider: han boede i Fridriksborg, fordi hans meste arbeyde forefaldt ved Slottet og Kirken samesteds; hvor man ogsaa iblant mange andre antiqviteter og Rariteter haver kundet see det, lige indtil den dag, at Kong Christian den Siette maatte efter sin egensindige og misundelige D. tilskyndelse, omkalfatre baade dette og alle andre Slotter, undtagen Rosenborg; nu ere alle ting forhutlede og ikke sig selv mere lige.

Arbien (Magnus Gustav)[3]). En Nordmand. En ustuderet Mand, men en stor Medailleur, som Eftertiiden vil admirere; hand gav i sine unge aar store prøver paa et stort genie, hand reiste med et maadeligt Stipendio til Sverig for at lære, der blev hand gift, men aldt for tiilig, hand havde maaskee ikke aarsag at være fornøyet i sit Egteskab; da hand kom hiem blev han Hof- Medailleur med en meget ringe Gage; hand klagede tit, men i det franske Seculo blev det ikke hørt; hand giorde siden en Reise til Paris med kiendelig nytte, men derved geraadede hand i mere gield, thi hand var en maadelig Huusholder og ville leve frisk. Hand ærgrede sig over sin slætte tilstand, blev syg og døde i sine bæste aar, sc. 43 aar gammel. Da hand laag syg, blev der resolveret, at hand skulde have en skikkelig løn, men det var da bag efter. Religionen

---

1) Biskop Ludvig Harboe har eiet Grams »merkværdige Efterretninger«; Bibliotheca Harboiana, III, S. 118, Nr. 139.

2) Se Nye Samlinger til den danske Historie, IV, S. 23.

3) Han døde 1760.

havde i mange aar ikke trykket ham, men en af Byens Prædikanter, som var hans Landsmand, antog sig ham i hans sygdom, fik ham paa bædre tanker, og betienede ham med Sacramentet, som hand i mange aar ikke havde brugt. Et halvt aar førend hand døde, blev hand paa gode Vilkaar forlangt af det Russiske Hoff, men det blev ham negtet; hand havde paataget sig at stikke en deel store Medailler for Keiserjnden af Rusland, og skulle faae dem vel betalte.

Arvesøn (Mag. Laurentius) Hafniensis, et qvidem tenuioris sortis; han blev indsat i anden Classe udi Kiøbenhafns Skole; gik derfra høyere og høyere op, ind til han omsider blev dimitteret af den berømmelige Rector Glud [† 1705]; efter overstandne Examin. fik han paa nogle aar Condition hos den brave Borgemester Friis her i Byen, derefter blev han Collega i samme anden Lectie, hvor han tilforn havde været en Discipel; i dette møyefulde og for hans tisiske constitution høyest skadelige Skolearbeyde holdt han ud, endogsaa en lang tiid, efter at han var bleven Collega i Siette Lectie; men her maatte han qvittere og døde kort derefter. En meget flittig og duelig Skole Mand; en stoer Philologus; den som arvede Arvesøns lærde Sager, fik en god Arv.

B.

Bagge (Johan og Daniel). En Raadmands tvende Sønner fra Bergen; de bleve vel holdte til Bogen og fik Studenter-Navnet; men den naturlige Gave og Tilbøyelighed overvandt alt det øvrige. Den første excellerede i alt det, som med hænderne kunde giøres i Metaller, Rav, Perlemoder, Skilpadde etc., han giorde selv alle sine Instrumenter, som dertil bleve brugte. K. C. 6tus loed ham reyse og lære Mynte Konsten, hvori han opnaaede en høy grad, men fik omsider en verdslig Bestilling i Norge. Den anden kunde giøre alt det rareste Snedker-arbeyde, som var til, og blev brugt ved Førstindens Hof paa Fredensborg.

Bang (Olaus) Friderichsburgensis; han bliver her ikke optegnet for sine Studia, men for hans rosværdige Institutum i at udgive nogle Samlinger af lærde Sager paa Dansk in

Octavo[1]); havde han kun derhos bruget bedre Eftertanke og havt større crisin; han holdt ved med dette indtil han [1746] fik det fede Klokkerie ved Holmens Kirke, og da havde det just været bedst tiid; desforuden blev det sidste Stykke confisceret, fordi det indeholdt Prof. Pontoppidans Brev imod det danske Magasin[2]). Han haver ogsaa som en retsindig Patriot, foræret over 20 Duodes Bind til Runde Taaren, alle paa Latin, og med Elsevieriansk Tryk.

Bastholm (Nicolai A). En indfødt Jyde; en ganske ustuderet, ubelæst og ubereyst Mand, men af en saadan dyb, skarp og paafindende hierne, som om han kunde være født i Paris eller China. Den Rector Gam i Nestved (om hvilken paa sit sted) gav ham de første haandgreeb; siden haver Natur og øvelse ført ham til slig fuldkommenhed i alle slags optiske sager, saa at man uden fornærmelse kand sette ham paa Siden af Nevthon; foruden dette kan han ogsaa dreye og forarbeyde alle slags Metaller, Træ, Been og Steen, som høre til hans Indfatninger, hvilket andre Mestere maae giøre hver i sin deel paa andre steder for opticis; dersom ikke de to Navne Hafnia og London skillede disse tvende Mesteres arbeyde ad, da skulde man efter den gemene og taabelige tanke snart sige, at Basth. var en Londenser, og Nevthon en Hafnienser.

Bentzon (Andreas Lauson) en Renteskrivers Søn af Kiøbenhavn; in histor. universal. Humanioribus, Jurisprud. adeo versatus, at han med rette burde og kunde have været, idetmindste legations-Sekreteer, om ikke mere; han blev efter mange aars møye først Postmester i Tønningen, siden Post-Sekreteer og Revisor over alle Tydske Post-Regenskaber i Kiøbenhavn. En stor Elskere og Samlere af lærde Sager.

Berg (Magnus) af Norsk bonde-familie, men et ypperligt hoved. Kong C. 5 loed ham lære og reyse. Kong F. 4 giorde ham til Mand i et æmbede, endskiønt der indløb først mange misundelser og megen modstand. Kong C. 6 arvede hans beste og fleste Rariteter. Han giorde to store Udenlands-

---

[1]) Samling af adskillige opbyggelige og nyttige Motiver. 1—7 Stykke. Kbh. 1743—45.

[2]) Se Werlauff, Det kongelige Danske Selskab etc. Kbh. 1847, S. 50-55. Petersen, Bidrag til den danske Literaturs Historie, IV, S. 330—36.

Reyser med forstand og berømmelse. Han var en stoer Ritsemester, og i den deel undervisede de Kongel. Paser i mange Aar; men en større Konstner og Billedhugger i Been; desuden saa belæst og forfaren in historia universali et Ecclesiastica, at mangen Studeret maa undre sig derover; ja en saadan færdig Skribent, at der findes vel et heelt læs Manuscripter efter ham, hvis de vare al ret udførte og samlede; hans gandske Historie kand sees af en troværdig Pen, forfattet i det danske Magasins første Aargang[1]).

Bildsøe (Paul Matthias). Er fød [1710] i Lolland, blev meget ung Rector i Svendborg, og giftede sig; siden præst i Lolland i 1½ aar; da hand giftede sig med den mægtige Provst Hwids Frues Søster, søgte Provst Hwiid at trække ham ind til Kiøbenhavn, og maaskee den brave Hr. Sechmann maatte, til Aalborg fra Garnisons kirken, for at give ham pladts; der var han i 16 aar, men levede ilde med de andre præster og havde ingen kierlighed af meenigheden; hand søgte Helliggeistes Kirke, og kom der, derfra til St. Nicolai, men hand kunde ei faae nok; endelig blev han Provst ved Holmens Kirke imod meenighedens villie; hand holdes saa lærd i Ebraiske gloser, at hand ei kiender en 8 skilling fra en 10 sk.; i hans prædikener er res temmelig god, men mælet og gaverne elændige; hans Familie holder ham lumsk[2]).

Blicher (Mag. Peder) Præst til Stochemarch udi Laaland, al sin Livs tiid [fra 1715 til 1746], endskiønt han for sit excellente hoved og Gaver havde vist ventet at bære en af de beste Bispehætter[3]). Hans Præstegaard brændte tre gange af; men hand blev dog hverken meriteret eller ønkværdig derved; endskiønt mange Raritæter ere vist nok lagde i aske, til Sorg for den lærde verden.

Borch (Mag. Ancher). En Provste Søn fra Friderits i Jylland. En særdeles sød og net Latiner; en saadan Disputator, at alle vilde, men faae torde have med ham at giøre; da han laag paa Borkens Colleg. visede han ret sin færdighed og frihed i at kløve argumenta til alles forundring og fornøyelse;

---

[1]) Se ogsaa P. Botten Hansens Biographi af Berg i Illustr. Nyhedsblads Nytaarsgave, 1862. (Ogsaa særskilt trykt).

[2]) Han døde 1777.

[3]) 1764 blev han Biskop i Aarhus Stift; han døde 1777.

siden blev han Collega i Frue Skole, og udi saadant æmbede burde han have været sin livs tiid for sin grundige, naturlige og lette læremaade, som var sine stomacho et plagis; hans Medkolleger bluedes ved at lade sig høre i hans nærværelse; her blev han ikke gammel, der kom et hastigt Præstekald fra Møen tillige med Kiole og Kone og opslugede ham, saa at man nu ikke veed, om denne brave Mand er meere til eller ikke.

Boson (Paul)[1]. En Tolder- Søn af Nyborg i Fyen; for denne Mand bør man tage hatten af; thi han besidder alt det, som hører til en fuldkommen Statsmand, og retsindig Patriot; strax efter hans meget vitløftige og kostbare Udenlands-Reyse (hvilken han siden tit haver bejamret) blev han giort til Cancelli Raad, og til Asses. i Hof- og Høyeste-Ret; hvor han for sin Redeligheds skyld altid beholdt det nederste Sted og sin sædvanlige Titel; men dette uagtet, saa torde han tit reyse sig af nidkierhed, og true de Herrer Purpuratos, naar de skeyede for kiendelig af veyen; i disse vanskelige omstændigheder forblev han vel i 16 aar, men maatte tilsidst for sin tunghørelse begiære afskeed [1743], og fik med stoer møye 400 Rdlr. aarligen. Jura forstoed han paa sine fingre; men desuden en stor Medic. og endnu større chymic. saa at ogsaa han blant andre blev opsøgt, da det kom paa det yderste med Kong Fr. 4de. han deponerede i sit 16 aar, laag paa Borch. Colleg. indtil 1721, var inscriberet til et stort Stipend., hvilket Fphorus aad op; siden reyste han ud paa sin egen pung.

Brandt (Johannes) føed 1615. Provst over Nørre Herred og Præst til Igen paa Als i 30 aar; han døde 1679, efterladende et incomparabelt Bibliothek meest af Philol. og Theol. Bøger, hvori han ogsaa excellerede; i de unge aar reysede han som Hovmester for de unge Rumorer fra Jylland, og besaae adskillige Steder med forstand, især deleshed Spanien og Italien, hvor han selv tredie, nest en veyviser, vovede sig lige op paa det Bierg Vesuvius; han førde de rareste verker og Bøger hiem med sig, med alle de Lærdes Navne og ønsker foran tegnede; siden hiemkomsten vexlede han i lang tiid latinske Breve med de lærdeste og fornemmeste i Madrith, Florens, Genua og andre steder; efter hans død er der holden

[1]) Han er fød 1700, døde 1786.

en Liigprædiken over ham paa Tydsk, trykt i Flensborg, som er værd at have for Personaliernes skyld.

Broholm (Henrich Henningsøn) divinum Ingenium; judicium capax; En Latinist og Jurist af ypperste Slag; en bequæm dansk og latinsk Poet, hvilket sees af hans Epigram. 1726. Han blev uden tviel Høyeste Rettes Procur., men forfaldt omsider til saadan sviinagtig nedrighed, saa at han neppe vidste, at han var et Menniske[1]).

Brunchman (Andreas, vulgo Brems) Lingvis cardinalibus nobilitatus vir; hans Ebraiske Grammatica er trykt [1727]; de andre to, tillige med hans polemiske og systematiske Verker ligger in obscuro, for mangels skyld. Der er neppe nogen Sciens til i Philosophien, som han jo forstaaer qvoad Theoriam, og efter den Scholastiske maade; men in Praxi saa confunderet, at han hverken kand gavne sig selv eller andre; hvilket det sees af hans Arithmetic in Qvarto [1744]; han deponerede fra Kiøbenhavns Skole, under Rector Foss (eller Glud); var siden Decanus i lang tiid, og toeg sin afskeed, fordi han ey blev Provst paa Klosteret, efter Rangen; siden levede han i stoer Fattigdom og naaede en høy Alder[2]).

Burnæus (Rudolph). Af fornemme dansk Extraction; Geh. Raad Mothis nær Forvandte; Hans force bestoed mest i det Philologiske, og hvad der hører først og nærmest til Skolevæsen[3]). En berømt og særdeles flittig Rector i Bergen, som havde stoer Conflux og giorde mange brave Mænd. Han var Prest tillige paa landet; af thisisk constit., der hos meget colerisk, hvilket forkortede hans levetiid. Nogle rare Poemat. haver han selv udgivet; men havde jeg havt forstand til at tage imod hans øvrige Papirer, da jeg kunde have faaet dem, saa skulle hans Hukommelse bleven reddet paa en langt solennere Maade. Et mere udvalt og rart Bibliot. haver ingen i lang tiid efterladt sig.

Bytzov (Henrich Christopher). Denne Mand laag paa

---

[1]) Efter Nyerup blev Henrik Broholm 1738 Hører i Ringkjøbing og senere Klokker og Kordegn i samme by. Det Epigram som nævnes er trykt 1720.

[2]) Han døde 1762.

[3]) Han var Rector i Bergen fra 1702 til 1708 da han døde.

Regentsen i Profess. Lintrups tiid, og blev af ham, for sin store flittighed og færdige Hoved, baade høyt antagen, elsket og forfremmet; hans studia haver altsaa uden tvil bestaaet i Philologie Disputeer Konst og den systematiske Indsigt, efter de tiders maade; han blev Præst i Jylland [1720], og beholdt derhos altid sit Røgte og lærde Renome. Udi Christ. Sexti tider, da alting skulde frem for en Dag, som duede noget (endskiønt der som ofteste blev taget mesterligen feyl) blev Bytzov trekket med paa Professorvallet i det Theologiske; han kom her ind, aflagde behagelige Prøver til den da holdte Doctor-grad; men undskyldede sig derhos høyligen med øvelsens lange udeblivelse; derimod maatte han antage Provstiet i Viborg, i Thyconii Sted; faa Aar derefter, dog i Kong Frid. qvinti tider. blev han kaldet til Provst i Kiøbenhavn, i Gerners Sted, som af en taabelig Religions Iver qvitterede og reysede siden til Herrenhut; Bytzov haver ellers uden al tvil smukke collectanea, men haver ikke distingveret sig med Skrifter[1]).

C.

Camstrup (Olaus)[2]) Bergensis, et Discipulus celeber: Lintrupii; stupenda memoria, et divino ingenio. En større Latinist og Panegyrist haver jeg ikke seet i min tiid; at jeg ey skal tale om hans færdighed, i at giøre, eller rettere at tale, extemporere Danske og Latinske Vers, hvilket hans trykte Samling[3]) in Qvarto noksom udviser, enddog det neppe er meer end den halve Deel. I Historien, særdeles den Norske, saa beløben, at han uden skam torde søge Torfæi Sted; man havde vist faaet en Argenis paa Theatro, om det havde løkkedes, han holdt Latiin skole i Bergen vel over 30 Aar; det var ret skade, at man ikke havde alle hans Testim. Scholast. samlede, for deres Oratoriske Fynds skyld. Alt dette er endnu for lidet talet om denne store Philolog og Skolemand.

Chyen (Mag. Frans), Præst[4]) og Degn tillige for Stedets

---

[1]) Han døde 1763.
[2]) Født 1688, død 1763.
[3]) Trifolium matrium eller poetiske Sager. Kbh. 1739.
[4]) Han blev Magister 1682 og var Præst til Blidstrup i Sjælland. Hans Navn skrives eller Kyhn.

Ringhed; hans metriske Supplique herom er artig nok, saavelsom hans øvrige Satyriske og Poetiske Sager. Der findes vel 100 Løyer og historier efter ham, paa Fridrichsborg og Cronborg Ampter. Jeg forseer mig ikke, naar jeg kalder ham den Danske Taubman[1]) for hans færdige og flydende udfald. Alle de National-Pillere og Pulvere, som de Svenske behøvede i sidste Krig, bleve gjorte i hans Officin, og det med goed Succes; nogle bleve ogsaa vel betalte. Han haver ellers udgivet de to smaae bekiendte Tract. Altid og Aldrig vel tilfreds[2]): mere veed jeg ikke at sige om dette store Hoved, uden at han tillige var et stort Sviin i sit Levnet.

Cleve (Therchil) Hafniensis; Secreteer i det Danske Kansellie; Assessor i Høyeste Ret, og Justits Raad, samt Medlem i det mindste Societet af Lærde; han haver reyset lit Udenlands, mere for at besee sig, end for at studere; hans Studia ere heller ikke ret vigtige eller dybe; i den Danske Genealogie og Slegte Bøger er han særdeles vel forfaren; derpaa anvender han sin største fliid og tiid; haver ogsaa udlovet et Skrift i den Materie, under det Navn af en Dansk Herold; han loed sig siden nobilitere, og fik det Tilnavn Klevenfeldt [1747].[3])

Clitou (Thomas). Dette Subjectum[4]) kunde visselig bragt det til noget Høyt; dersom det ikke havde feylet ham paa Redelighed, Leylighed og Viisdom, til at concentrere alle sine Studia til det rette øyemerke. Han haver skrevet adskillige ting, i den Danske og Latinske Poesie; giort adskillige arier, som en forfaren Mucicus; som en Jurist udarbeydet adskillige smaa Sager, men især den Sammenligning mellem den Romerske og Danske Ret, in Qv. [1736]. Som en Historicus viset prøver baade i den Inden- og Udenlandske Historie; og endelig som en Lingvist forstaaet mange Europæiske og nogle Orientaliske Sprog.

Coccius (Mag. Nils), Præst udi Randers; foruden hans

---

[1]) Friedrich Taubmann, † 1613, var en berømt tydsk Philolog og vittig Digter.

[2]) Det første Skrift udkom 1684, det andet 1677; begge bleve mange Gange oplagte.

[3]) Han døde 1777.

[4]) Clitou er født 1694, han døde 1754.

Academ. døgtighed, var han ogsaa en stor og dybsindig Theolog, som anvendede al sin tid og formue paa Lærdom og Læsning; han forærede sit rare og tilstrekkelige Bibliotech til Veysenh. tillige med alle sine skrevne Sager; der kan man formodentligen finde mere om ham.

Colstrup (Johannes)[1]) Prest og Provest i Over-Rommeriget udi Norge, han haver iblant andet skrevet en Bibelsk Tids-Beregning [udkom 1701]; dersom nogen deraf kand finde anledning til at kalde ham en lærd Mand, saa fortryder jeg ikke derpaa.

Craft[2]) (Mag. Jens, Seculi sui ornatus). Efter Fødselen [1720] Norsk, og efter Opfødselen Dansk. Philol. et Philos. Stud., Decan. et Alumn. Colleg. Med., her kunde han ikke engang blive sin tiid ud for sit fløgtige gemyts skyld; men fik et af de paa den Tid tillagte Kongel. Stipend. og begav sig saa ud paa Dybet; jeg veed ikke, om han landede først i Halle, efter instruxen for Theol. Studios., men i Basel hos den lærde Bernulli, og i Pariis opholdt han sig mest; paa begge Steder arriperede han de Lærdes yndest. Et andet er, om Studia ogsaa fik indgang i ham, som de kunde og burde faaet. Han kom snart hiem igien, og da var alting ham for knapt og nedrigt; til al Løkke blev han [1746] Professor Philosoph. et Math. paa det nye anlagte Gymnasio udi Soröe. Odi præcocia ingenia.[3])

Croch (Henrich) En Flensborger. En særdeles berømmelig Mand og Mester til sin tiid og i sin Konst; han var ellers Cancell. Raad og historie-Malere ved Hoffet, i F. Qvarti tiid. Der er vel neppe et Slot, eller anden fornemme Bygning, i og uden for Kiøbenh., hvor han jo haver efterladt sine fodspor. Hans tvende lange Reyser og ophold hos fremmede, giorde til sidst Publicum saa uvist, at man ikke vidste ret, om han hørte til Italien eller Danmark; men hans egen medfødte Ærlighed dømmede i Sagen. Den hele historie bør findes i Magasinets 3. Deel.[4])

---

[1]) Han er født 1639, døde 1720.

[2]) Navnet skrives ellers Kraft

[3]) Han døde 1765.

[4]) Danske Magazin, III, S 142—71. Hans Navn skrives ellers Kroch; han er født 1671 og døde 1738.

Crøger (Simon). En Discipel af Professor Buchvaldt, den ældre; (Denne Mand var egentlig kun en Chirurgus, men blev giort til Prof. Med., til Justits- og Etats-Raad, fordi han curerede Dr. Ane Sophies liigtorn) han besaed ellers en temmelig gave i sin Chirurgie, og Crøger derimod et ypperligt og skarpt Nemme, til at tage imod; saa at han snart ad blev sin Mesters Overmester, endogsaa førend han reysede hen til Pariis, hos vor berømte Vinsløv; der fik han de beste leiligheder, som nogensinde erlanges, allerheldst i Anatomien, som ogsaa er Vinsløvs eget Hoved-Studium. Nu veed Jeg just ikke, om Crøger haver saaledes forelsket sig i Pariis og Vinsløv, at han er bleven der paa steden allene; men efter nogle aars forløb, kom han en fuldkommen Mand hiem igien til Danmark, og blev giort kort derefter [1727] til Kammertiener hos Kong Fr. 4de; hvor han blev høit agtet og anseet. Men da ingen, og vel ikke han Selv engang, tænkede derpaa, fik han dette haarde og hastige bud, at han skulde pakke sig af Slottet og Riget, inden 24 Timer; aarsagen blev ubekiendt; dog gjettede man sig til dette, at han haver maaske søget at vende Kongens hierte enten aldeles, eller nogenledes fra Dr. Ane Sophie. Han begav sig derpaa uden tvil til Pariis igien, perfection: sig end mere, og blev borte, indtil K. Chr. den Siette kom paa Thronen; da han da kom hiem, blev han, uden tvil efter eget Forslag og Ansøgning, giort til General-Director over hele Chirurgien i Danmark og Norge, (Dette haver ellers tilforne høret Prof. Med. til, som protesterede ogsaa meget derimod) men hvorfor ikke en Prof. chirurg. her, ligesaavel som andensteds? vi have jo dog En, saadan som han er, i det Franske Sprog. Alle Colleg. Consil. og Examina Chirurg. forrettes af og hos vor berømte Crøger; han blev Justits Raad. da K. Fr. 5te var nyligen kommen til Regieringen. Hverken hans Æmbede eller Fædreneland haver Skam af Ham; han blev Justits Raad noget førend Fr. 5tes Salvelse. Han havde en rar Søn, som ey allene slegtede ham paa, men snart overgik sin Fader; han døde tiligen.

D.

Dahl (Nicolai) Haderslebiensis; af ringe Bonde Stand; da han studerede i Halle, blev just den Danske Mission i Tran-

qvebar oprettet; den gamle Doct. Franch, som fik den hel Sag under hænder, særdeles hvad Subjecta angik, inviterede de Danske med, som paa den tiid opholdt sig der; de vare vel kun faa, og blant dem resolverede ingen, uden Dahl, som have siden troligen holdet ud, fremfor alle de andre; en af han berømmeligste gierninger er denne, at han haver oversat de hele Bibel i det Portugisiske Sprog; i de Ostindische Nachrichten findes vel flere af hans Vestigia et Gesta: ellers giver Hr Evald ham, med hvilken han haver nøye corresponderet, dette vidnesbyrd, at han er en meriteret Mand, som er værd at ihukommes af Eftertiden.

Danchel (Mag. Folchmar). En Engle-Mand, saa vel i Ansigt, som væsen; meget sinderiig, kløgtig, og fuld af Paafund, saa vel i naturlige som lærde Sager, af hans nervøse nette og aanderiige Prækener kand man noksom slutte ha Theolog. Studia; af hans ugemene Poësie hans Philologiske han forstod desuden baade Koberstikker- og Dreyer-Konsten meget exemplarisk i sit Levnet; han var først Sognep. pa Amager; siden til Helliggiestes Kirke, hvor han døde, og lige som profeterede sin død forud i en Præken; hans Ligeman var ikke her i Byen paa den tiid.

E.

Edvardi (Edvardus). En berømmelig, langvarig og duelig Conrector i Bergen[1]); han havde reyst længe uden lands særdeles i Holland, med ære og nytte, og samlet sig en saadan indsigt og færdighed i Matem., Aritm., Astronom., Astrolog., saa ieg med frimodighed tør kalde ham den anden Tyge Brahe, og præferere ham for Rømmer. Udi Theologien va han en Arent eller Taulerus og for hans Nativitet-Stillen kaldte folk ham en Hexemester og for hans exemplariske levnet en Guds Mand. Han var særdeles flittig i at skrive, og ieg va særdeles taabelig, i at forderve mange af hans rare Manuscript for billedernes skyld (det skeer vel oftere). Han gav selv en temmelig tyk Duodees ud, kaldet Guds Bolig i Mennisken[2]); og Profess. Holberg haver epitom. og udgivet Hans viitløftige

---

[1]) Han blev Conrector 1663, døde 1694.
[2]) Denne Bog udkom 1668.

Beskrivelse over Bergen; alt det øvrige er nok reduceret til sit Nihil.

Eilers (Mag. Søren). Rector udi Kierteminde; siden Sub-Rector udi Odense; og til sidst Sognepræst udi Rødbye i Laaland. En net og færdig Latinist; in Jure Danico et histor. Universali egregie versatus, cæteris paribus; han haver smukke Collectanea, og et Bibliotech, som er værdt at see paa; for resten ingen Muldvarpe i Religions Sager.

Eilschov (Mag. Fred. Christian). Fionensis, Litteris omnibus eruditus; Hebr. Germ. Danic. et imprimis Græc. callet. Mathem. Philosoph. nec non Theolog. Disciplinis instructus; inter Adolescentes doctiorem vidi Nemin. hoc seculo et hic terrarum. Han haver udgivet adskillige Philosophiske Skrifter in Qvarto, tillige med andre smaa ting; dernest lovet os Senecam paa got Dansk, med lærd annotat. Under Gud ham livet, saa bliver det ikke derved allene; man haaber, at han skulle blive Prof. Eloqventie et histor. paa Sorøe. Interim Collega Collegii Medicei[1]).

Evaldt (Enevaldt). Jeg skriver med Lyst om denne brave Mand; (1) fordi jeg haver kiendet ham saa længe og saa nøye; (2) dernest ogsaa, fordi hans Pund er værdt at skrive om. Han er fød [1696] paa den Præstegaard Høyst i Holsteen [ɔ: Slesvig]; hvor han først blev underviset af sin Fader, og siden sendet til Tønder Skole; derfra, uden Depositz paa den Tydske maade, reyst til Jena først, og studeret under den lærde Budæo, Ruus og andre; efter nogle aar besøgede han den gamle Franch, Breitkopf og Anthon i Halle; paa begge steder særdeles flittig, saa at det er blevet hans anden Natuur, endogsaa i de største Svagheder. Efter hiemkomsten begyndte han strax med sine paa den tiid uhørte Pietitiske Prækener, Catechisat. og Forsamlinger; fik et stort tilløb, saa at ey allene hans egen Fader, ellers en lærd og velagtet Mand, var ham imod, fordi det syntes, at han gik for viit, men ogsaa de øvrige Præster, tilligemed Superintend. Clausen, som tit citerede ham, og var en ond Mand, men stod i stor Naade, fordi han, som Tydsk Hofpr. viede Kong Frid. den 4de til Ane Sophie,

---

[1]) Eilschow døde 1750. Hans Oversættelse af Senecas Skrift, Om den fyrstelige Naade, blev udgivet 1757.

da ellers ingen anden vilde; men Hr. Evaldt kom dog vel igiennem, formedelst sin Stilhed og Lærdom; oversatte og skrev adskillige smaa Sager, metrice et solute; hvilke bleve trykte enten i Tønder eller Flensborg, men slet. Undertiden giorde han ogsaa en Reyse til Kiøbenhavn, og loed sig høre i Tydsk Kirke, logerende paa det gamle Cadet-Academ. som siden blev Veysenhuus 1727 11 Oct. og brændte op mestendeels den 20 Nov. [ↄ. Oct.] 1728. Derved var han nogenledes bleven kiendt af de tydske Direct., men det havde dog ikke hiulpet, hvis ey den redelige, myndige og vellidde Hofpr. Hersleb havde ret skiønnet paa hans Pund, og derover præfereret ham for saamange andre anselige Candidatis. Hersleb var ogsaa den største Aarsag til Veys. opkomst, hvor Hr. Evaldt først blev giort til Skolemester, for Sprogets skyld; da han siden efter et halvt aar og adskillige Prøve-Prækener blev udvalt til Præst, absolverede han alle Theolog. Examina i een Uge; det øvrige blev han befriet for. Der blev prædiket alternatim inden lukte dørre, vel et fierdingaar, fordi alting var saa uhørt og uøvet; men saa snart vi aabnede, indfandt der sig folk nok, for hans reelle og Evangel. Prækemaade. Efter Frid. 4ti befaling blev der hver Torsdag præket Tydsk af Dyrkop og Schreiber for Jøderne, men efter nogle faa Prækener og disputer i Kirken exciperede Jøderne strax derimod, og vilde ey møde mere; da der dog var lagt Undvigelses straf baade paa Mand og Qvinde, som ey vilde komme. Efter Branden holdte vi Prædiken paa en af Skolerne (thi det halve blev staaende) men Folkets mængde nødde os til at indrette vor Ridestald til en Kirke; hvor baade Rige og Fattige, Høye og Lave dog indfandt sig, med største bifald. Her giorde Ev. den største Nytte, og stod i høyeste kraft, lys og Reenhed, allerheldst da Præste larmen og Misundelsen begyndete, og forvoldte den store Commis. tempore C. 6, hvor da Ev. og Mad. Vulf, hans Kones Moder, bleve hver gang, og snart af hver Mund citerede; hans Forsvarelse var værd at læse; de vant intet imod ham, uden dette, at han blev mulcteret for 30 Rixd. I Veys. haver han oversat adskilligt, og særdeles vel revideret det Bibel-Oplag af 32, modo Err. Typograph. excipias. Prædiket over de fleste Epistler til Indgang; over de fleste Troens Artikler om Onsdagene; giennemgaaet Passionen paa to Maader, meget herlig; til sidst præket

il Indgang over det gamle Testamentes Forjet. deraf tre Tom. lkomne; nest hans Tids-Register, og hans Concordans over ele Bibelen ligger færdig; maaske flere ting endnu; saasom an var et Membrum med i den Bibel Commiss. som C. 6tus ordnede; af væsen meget stille, redelig og upartisk; men lfor godtroende, hvilket trekkede ham ind i mangen uanstænig Sag. Et got Ingenium, en uforlignelig Memorie, men maaeligt Judicium. In Lingvis exoticis, Historia Eccles. et Univerali, in Systematis et Bibelen optime versatus; in ceteris Scient. eqvaqvam hospes. En større Prædikant og Catech. haver annemarch neppe havt; uden for hans Forretninger skulde an ey troe, at han forstoed tre ord. Da Hersleb var udreyst ned Prins Christian den Siette, maatte han præke tydsk hver die Søndag; men det blev siden omgiort. Han blev giort til rof. Theolog. Extraord. i sine sidste Dage. NB. Hr. Evaldt lev tilsidst ogsaa Directøer i Veysenh.

F.

Fidje (Peder). En Norsk Bonde Søn, som formedelst ndrollering først skal være kommen ned til Danmark; men iden avanceret til Skipper ved Kranen paa Holmen, for hans fortreffelige og kløgtige hoveds skyld. En saadan Mathematicus og Model-Mester af Naturen og efter Øvelsen, saa Han maatte altid giøre det got igjen, som de andre, endogsaa store Pralere, havde giort gaelt. Han kunde gierne have steget høyere op, dersom han enten havde havt den retsindige eller daarlige ambition. For hans simple væsens skyld kunde ingen komme til at misunde, efterstræbe, eller afsette ham.

Folthmar (Christoph.) Hafniensis; Fiolongen hans Fader har læret ham Instrum. Musiken, særdeles Klaveer; og vore Tiders berømte Fosius Ritsekonsten; Selv har han læret sig at skildre med Vandfarver, og det saa ypperligt, at da han Aar 1747 aflagde Prøver for og paa det hele kongel. Herskab fik han strax Expect. paa Holmens Organist-Tieneste; men han burde dog først have seet Pariis eller Italien. — Førbemeldte Foltmar blev kort efter [1748] virkelig Migniatur Skildrer ved Hoffet.

Frauen (Johan) Nidrosiensis. Han bør ey erindres just for sine Studia; thi i hans første Studenter-aar var han mere

Martis end Minervæ alumnus: baade de Danske og Tydske Burser frøgtede for ham; han reyste udenlands, dog vel ikke længer end til Halle, hvor han blev over al maade vel antagen af den gamle Franch. Thi han var baade anselig af Statur, og belæven i sin Tale, indtil han kom paa prøve. For sin brøst svaghed maatte han Nolens Volens qvittere dette sted; kom derpaa hiem og blev Corrector over Missions-Trøkkeriet, som den tiid vor paa Eilersens Collegio, og af uagtsomhed brændte op med sit hele Oplag i den store Brand. (Paa den tid var Vent ellers Hofmester hos Prinds Carl, og Pot og Pande i alle ting, som hørte til Pietet; man kand ogsaa nogenledes regne dens Opkomst her i Landet fra de tider; thi førend Han begyndte med dettè Trykkeri, var en gemeen Salmebog saa rar og dyr, at den tit køstede 6, 7 Mk. Vent her nede og Lector von Vesten i Trundhjem, vare de klogeste, flittigste i det hele Missions-Collegio.) Jeg maae endnu giøre en digression, for at vise den paa de tider meget berømte Ventes Endeligt: Han stod altid i stor Naade hos Pr. Carl; men han havde desuden saadan adgang og indgang hos K. Friedrich den 4de, at han kunde tale med ham, naar han vilde, endogsaa i den Ægteskabs Sag med Dr. Lovise; men da Kongen, det uagtet, blev ved at elske sine Tægteqvinder, saa blev denne Tydske Profet ogsaa heftig, stræng og Lassenisk, at han fik ordre at pakke sig, inden 24 Timer.

Siden blev Frauen kaldet til Præst ꝗest ved Vemmeltoft i Siæland, maaske af Pr. Carl Selv; hos det kongel. Par, som der da boede, og hos Carl Ples, deres Kammerherre, fik han en saadan indgang, for sin Pietet og oeconomiske forstand, at da K. Fr. 4de døde, og Anna Sophia blev ryddet af veyen, kom Pr. Soph. Hedevig her ind paa Carlottenb. at boe, og magede det saaledes hos K. Chr. den siette, at Fr. for sin formeente lemfældighed, blev Confess. i Lintrups Sted, da dog Hersleb burde og kunde best været det. Han blev tillige Director for de fattiges væsen og Veysenh. hvor ieg da var Skolem., Correct. og Translatør. Saa snart Kongen var reyset til Norge, og Religions Larmen begyndtes, faldt Frauen reent fra, og blev mere forvendt end de Forvendte; han var særd. fiendsk paa Hr. Evaltes lette Maade at concipere paa, og prædike uden for Papiret; thi han var Selv en Pendulus af Bog-

staven; derfor udvirkede han just det ved Academ. at alle Dimis-Prækener skulde efterdags skrives ord fra ord, og vises Censori for ud. Da nu Kongen kom hiem igien, fik Fr. mange kierlige advarseler, men forgieves; blev derfor strax efter nogle faae Stormprækener afsat, med 1000 [Rdlr.] Pens. boede udi Helsingør, og døde der efter faa aars forløb. Siden toeg K. Chr. ingen Confessionar. an, men loed Pastor Blume, som øverste Hofpræst, forrette alle ting indtil Enden.

Friis (Mag. Jørgen) [1719] Præst til Helsinge paa Cronborg Ampt; tilforne havde han uden tvil enten været Skibs- eller Feltpræst; thi der forefaldt ingen Hendelse den hele Krig igiennem, som jo af ham blev foreviget med det smukkeste vers, som man vilde see med sine øyne; thi han var en overmaade net, naturlig og utvungen Dansk Poet, endskiønt hans vers ikke just smager af megen Læsning eller forfarenhed i gamle historiske Sager. Haver nogen her i Danmark været nær ved at blive Hof Poet, saa har han været det; Kong Frid. den Fierde elskede og ærede ham saa høit, at da forbemeldte kald blev ledigt, fik han ordre at giøre sin Supplique ex tempore paa vers i Kongens Nærværelse; Taksigelsen følgede med paa samme maade; Hans nette Salme over Freden var værd at have, de øvrige Studia ved Jeg ikke, dog haver nok Magistergraden paa de tider været vigtigere end den er nuomstunder[1].

[1]) Han døde 1740.

Fortsættes.

Synsforretning over Riberhus 1639.

Meddelt af O. Nielsen

Efter Lensmanden på Riberhus Hr. Albert Skels Død udstædtes kgl. Befaling 14 Maj 1639 til Ernst Norman, Befalingsmand på Koldinghus og Peder Lange til Kjærgård, at de skulde være nærværende, når A. Skels Enke Fru Berte Fris fra sig leverede Riberhus og Møgeltønder Slotte og Len til Gregers Krabbe, og da overgive ham Inventarium, Breve, Registre og andet som fandtes på disse Slotte; desligeste skulde de besigtige Slottenes og deres Ladegårdes Bygninger samt Skovene og optage en Synsforretning derover, hvilket skede 3 Juli 1639. Denne gemmes i Riberhus Lens Regnskab 1639 i Ministeriernes Arkiv og deraf meddeles her, hvad der findes om Riberhus alene, ikke fordi hvad der står om Møgeltønder jo også er af Værdi, men fordi Riberhus på Grund af sin Navnkundighed kunde være en passende Prøve paa Vigtigheden af slige Beskrivelser, der samlede vilde blive et Værk af betydelig Interesse, da vi har så lidet om vore gamle Slottes Tilstand og Bygninger; en sådan Samling kunde med Lethed tilvejebringes for de fleste kgl. Slotte i det 16 og 17 Årh. I P. N. Thorups Historiske Efterretninger om Riberhus 1835 S. 31—38 er søgt tilvejebragt en Beskrivelse deraf af forskellige spredte Oplysninger, som dog ikke har været udtømmende og afgørende. Ej heller får man noget ret Indtryk af Billedet i »Theatrum urbium«, der pány er meddelt i Terpagers »Ripæ Cimbricæ« og i Kinchs »Ribe Bys Historie og Beskrivelse«.

Ett grundmuret huß J borgegaarden, som portten gaar igiennem, med kieldere wnder, er tou lofft høy, der offuer er lendsmandens fruerstue med 4 store winduer vdj med lofft och døre, den enne med Loß for, well ved magt. Dernest hoß en senge kammer med et vindue vdj, ved magt, med lofft och dørre vden laß. Noch offuer fruerstuen paa gaulen et liden kammer med 3 winduer wdj, loffte och eege dør med laß for, vell wed mact. Noch en forstue for samme kammer med en schorstien vdj, 2 vinduer vdj, en dør vden laß och lofft, ved mact. Noch en anden kammer paa gangen med 2 winduer vdj, en dør med laß for, lofft och schorstien vdi, ved mact. Noch en kornlofft der offuer, vell ved magt, och findis samme huß tackt med bly, vell ved magt.

Noch en thaarn muret aff grund, huor vdj er en thre vindelltrappe op till samme kammer, och lofft, som findis på attschillige steder offuen till att vere reffnet, och er same taarn tackt med bly.

Vd aff fruerstuen findis ett huß vd bygt, med kielder vnder, der offuer en stue er huald, med 4 vinduer vdj och jern stienger for och en skorstien vdj sambt en liden schab indhuggen i muren, ehr well ved magt, med en ege dør och laß for. Der offuer er en stue, kalldeß Kongens stue, med 4 vinduer vdj, lofft och schorstien och ege dør for med laß for. Der offuer er en kornlofft vell ved magt, hußet tagt med teill alt. Ehn liden kammer vdbygt vdj en quist wed den nørre side vdj fruerstuen med en stoer vindue vdj, med jernstenger for, well ved magt. Der offuer en liden kammer med en liden schorstien vdi, et vindue er brøstfeldig, lofftet hell wndt, 2 døre vden laß, ehr samme quist tackt med stien.

Noch en grundmuret huß paa den venstre hand ved porten, huor vdj er melckhußet med en schorstien vdj, med thou smaa vinduer vdj, en dør med laaß for och en thrappe op till pigirniß kammer der offuen for, en dør der imellum med en dobbelt laaß for. Wdj pigerneß kammer findiß 2 winduer, en schorstien, lofft och dørre wed magt med ingen laaß for. Nest hoß samme kammer er tuinde smaa kammere ned ad en liden trappe, et huert kammer med en dør och laaß for, och vdj huert et vindue, vell ved magt.

Noch ett thou lofft høj huß, muret aff grund østen for

portten med kielder under, der offuer er schriffuerstuen med 3 winduer vdj och jernstenger for, en schorstien, der inden for en liden schriffuer kammer, en sengekammer med et vindue vdj huert, med 3 dør vdj och findis laß for de 2 døre, vell ved magt. Noch j schriffuerstuen en liden contor och jern trellverck for. Wdj forstuen en vindelltrappe aff fyr deller op till et kammer offuer schriffuerstuen med 6 winduer vdj, en schorstien, en fyr dør med laß for, alt vell ved magt. Lofftet aff fyr deller, findis ringe bryst paa. Dernest hoes en liden kammer med fyr deller omkled, 2 vinduer vdj, lofftet alt vell ved magt. Offuer samme huß findis jtt kornlofft, hußet tackt med stien, well ved magt.

Ett lidet huß tuert offuer fra portten, murett jmellum stenger, er 11 fag, huor vdj findis kammer och 4 vinduer och 3 døre for vdj de 7 fag, och en vogn schuell med en egeport for vdj de 4 fag, och findiß korn lofft offuer alt forskrefne huß och er tackt med stien, vell ved magt. For enden aff samme huß findis 5 fag huß til en smidie med en smidie eße vdj, en dobbelt ege dør med laß for, en kull lofft, och findis samme huß tackt med stien, vell ved magt.

Noch jtt stor stien huß aff grund, 3 lofft høy paa den høyre hand wed portten, huor vdj findis ett stegers med 3 broden vinduer vdj, en borgerstue med et broden vindue udj. En brygers med 2 helle vinduer vdj och en schorstien, en kølle och bag offuen vdj, som er opmuret. Vdj dett nederste lofft offuer samme huß er malt lofft, fische kammer och reglofft, vel ved magt. Det øffuerste lofft findis kornlofft igiennem, och findis den syndre side paa samme huß, saa vit offuer den Jordvold sees kand, meget saare reffnet paa muren langs op och ned, och med en vdschud ved samme side, som er smaa kammere vdj till tørffue och andet. Muren paa samme vdschud ochsaa schrøbelig med lofft offuer 8 fag fra den vestre ende.

Wdj Ladegaarden till øster vden for byen findiß jt trehuß murit jmellom stenger, er 14 fag, affdelt vdj attschillie kammere, huor vdj lade fouden med ladfolchet, therscher och rychter holder huß sommer och vinter, med sex smaa vinduer vdj och nogen smaa fyrdørre for vden loße. Noch der synden for en stor kornlade med tuinde vdschuder, muret jmellum

stenger, er 26 fag med sin tillbehørig jndbygen med stra tag betechet, er vell ved magt. Noch der østen for en stor høy lade med tuinde smalle vdschuder, muret jmellom stenger, er 24 fag med sin tillbehøring jndbyge, och findiß paa den ene side baaß med fyropstenger till øxen forferdiget, jlige maader med straatag betecket, vell ved magt. Noch østers i ladegaarden en øxenstaald muret jmellum stenger, med straatag betecket, er 31 fag, med sin tillbehøring jndbygge och baaße aff fyropstenger vell forferdiget och ved mact, Och formedelst temmermendierneß forsømmellßis schyld haffuer det gid sig noget j reßningen, saa der er satt stytter ved den østre side.

Noch der norden fra en øxenstaall muret jmellum stenger, er 35 fag, med straa tag betecket, med sin tillbehøring jndbygge och baaße till øxen aff fyropstenger vell forferdiget och ved mact. Findiß alle forskrefne lader och huße med sine portter och døre vell holden ved mact.

Wdj staldgaarden den østre huß er alt aff fyrtimmer opbygt, er 14 fag lang, med porten vdj den ene Ende, alt med hestestaald vdj, aff fyr opbygt med fyrlofft offuer, 1 sengekammer j den ene ende med sengested och 2 vinduer vdj, med straatag tecket och muret jmellum stenger, vell ved mact.

Westen j staaldgaarden er jt huß aff egetymmer, muret jmellum stenger, 18 fag lang, alt till hestestaald med sin tilbehørig aff fyr, j den ene ende en staaldkammer med sengesteder vdj och vdj same huß findiß 6 smaa vinduer temelig ved mact och alt med fyrlofft offuer, alt med straatag, vel ferdiget.

Dernest hoß en höylade, alt aff fyrtymmer, er 25 fag lang, 2 vdskuder med sin tillbehørig jndbygge aff fyr, den vester vdschud er langs jgiennem och den østen for 8 fag, alt tagt med straa, vell ved mact, med 3 dørre med laaß for och 2 portte, jngen laß for.

Den synderhuß, aff fyr opbygt, er 13 fag, muret jmellum stenger till atschillige fornøden brug med 6 dørre for, laaß for 2 aff dem. Ett liden vindue vdj, lagt med straatag, vell ved mact.

En porthuß paa broen, et lofft höy aff egetymmer, muret jmellum stenger, 4 fag, med en ege port, beslagen med søm,

kammeret med 2 vinduer, skorstien, fyrlofft och deer, ingen laaß for, for porten 2 laaße.

Broen op till slottet er under grundmuret piller, eger bielcker till vnderslag, ege bull ock fyr recker ved siden, med en vindebroe aff eg ophugen, noch en ege port for slotet vden laaß for, alt ved goed heffd och mact.

Vden om slots borgegaarden er en temmelig breed graffue meget effter groet, der inden for en mur med 4 bulverker, meget forfalden och aff hafflod nedslagett och en stoer part j graffuen jndfaldet. Noch nest op till hußene en grøn bred vold, temmelig höy, dog paa den vestre och syndre side aff haffloden meget forslet och henschuld.

Iligemaader haffuer vi besictiget en schou kaldeß Bøgeschou, huor vdj er 12 skoueschiffter ligendis til 4 gaarde vdj Giendrup, som hører vnder Riberhuß, till huer gaard 3 schiffter, aff huilche forskrefne schovschiffter 2 aff dem er moxen slet ophugen och forderffuede, de 7 ere ochsaa meget hugget vdj, men de 3 schiffter ere temmelig frede och ved god heffd, och ere samme schiffter ophugen, en dell aff gamell tid, som paa de gamle forrodnede stubber er kund, meste parten vdj forige fiendernis tid, der de keysersche vaare her j landet, till pallisader omkring Riberhuß, en deell er ochsaa hemelig bortstaalen, som endnu daglig scheer, en deell er och huggen till fornøden jldebrand till Riberhuß, effterdi der er ellers huerken schou eller moße till jldebrand andensteds till forskrefne Riberhuß serdelis beliggendis.[1])

Paa fruer stoffuen en dobelt staal kackeloffn; thoe kaber støcher, en jern støche vden ladierg (!) och vogen, en stoer kober

---

[1]) Denne Skov i Gjerndrup, Brørup Sogn, Malt Herred, der nu aldeles er Krat, blev endnu mere ødelagt i næste Krig 1643—45, hvorom et Tingsvidne af 11 Okt. 1645 udsiger: »befindes udi forleden Krigs- og Ufredstid derudi at være hugget paa Rasmus Sörensen og Hans Thomsen i Gjerndrup begges Gårdes Østerskovskifte 47 store og små Bøge, så der fandtes ingen Træ undtagen nogle lige Ris; på de Midtskovparter til samme Gårde, hvori var hugget 29 små og store Bøge, så der fandtes en ringe Del igen; på Hans Kristensens 3 Skovparter, hvori findes at være hugget 235 små og store Bøge, som Toppen endnu findes ved Stubben; på Rasmus Bartoldsens og Borkard Rasmussens 3 Skovparter, hvori er hugget 63 store og små Bøge, foruden en Del, som findes afstyvet, som ingen kunde tælle«.

pande j brøgersett, er noget bøtt, thre storre kar, er gamell, paa fruer stoffuen thoe schiffuer, j huall stoffuen en fyr schiffue, paa kammerserne thre skiffuer, thoe stabellede senge; en folbenk; en gammel baad i graffn; en kackeloffen i schriffuer stoffen; nogle store brand jern i stegersett, xvj tylt deller och iij fiell vdj ladegaarden; en klocke med segerverch, som s. Albret Skiell haffuer sielff kiøbt och betald; en gammell jern kackeloffn, fast vbrugelig. I lige maader haffuer vi till forskrefne Gregerß Krabbe offuer leffueret huiß breffue och mandater, som til forskrefne lehn er till behørig och siden de keyserskes fiendlig jndfald j Judland er vdgangen, effterdi de førige alle ere aff fienderne forødde och bortkommen.

Addenda ad Nicolai Klimii Iter Subterraneum.[1])

Scripsit Carolus Guil. Elberling.

Cap. III § 1. Honestissimum ibi est senectutis domicilium cet.

Cfr. Cicer. Cat. Mai. 18, 63: Lysandrum Lacedaemonium dicere aiunt solitum, Lacedaemonem esse honestissimum domicilium senectutis; nusquam enim tantum tribuitur aetati, nusquam est senectus honoratior. — Ibid. 17, 61: Quid de Paullo aut Africano loquar? aut, ut iam ante, de Maximo? quorum non in sententia solum, sed etiam in nutu residebat auctoritas.

---

[1]) Horum nonnulla amico meo debentur C. W. Smith, qui censuram editionis meae vulgavit in Dansk Maanedsskrift for 1866, II, pag. 389—396.

Cap. VII § 20. veterum fere Romanorum ritu leges hic conduntur cet.

Cfr. Holbergii Epigr. III, 38:

Olim Romani cum condere iura volebant,
Leges conspicuis exposuere locis.
Contio deinde fuit, iuris discussio facta est,
Hic iubet, is damnat; laudat hic, ille notat.
Tantae molis erat Romanas condere leges.
Hinc bene digestae saecula tota manent.

Ad haec Holbergius adnotavit: »Leges patebant tribus nundinis, id est viginti septem [imo decem et septem] diebus.« De trinundino vid. Macrobii Saturn. I, 16 (pag. 282 edit. Bip.); Quintiliani Instit. Orat. II, 4, 35. Cfr. Holbergs Moralske Tanker (1744) pag. 436 sqq.

Cap. IX § 107. Sequi non debes, quae assequi nequeas cet.

Cfr. Cicer. de Offic. I, 31, 110: Neque enim attin repugnare naturae, neque quidquam sequi, quod assequi no queas. — Ibid. § 111: Omnino, si quidquam est decorum nihil est profecto magis quam aequabilitas universae vitae, tu singularum actionum, quam conservare non possis, si aliorum naturam imitans omittas tuam.

Cap. XI § 51: hinc montium flexus crebrique vertices cet.

Cfr. Plinii Nat. Hist. II cap. 44 § 115: Montium ve flexus crebrique vertices et conflexa cubito aut confracta i humeros iuga, concavi vallium sinus, scindentes inaequalit ideo resultantem aëra, (quae causa etiam voces multis i locis reciprocas facit sine fine) ventos generant.

Et lille Erindrings-Lexicon over adskillige Personer.

Af Ed. O. Schwartskopf.

Udgivet af Chr. Bruun.

(Slutning).

G.

Gam (Jonas) Islandus; først Rector i Rødbye[1]) udi Laaland; siden i Nestved her i Sæland; en flittig og duelig Mand; dernest en Mathematicus, Astronomus og Opticus haud inglorius; dog lagde han aldrig Selv haand paa noget, men gav kun Anviisninger.

Garbo (Henrich). En Bergenser; han var Præst uden tviel i Jylland,[2]) paa et slet Sted; hans Studia og Fata veed jeg just ikke; men at han var en net og ziirlig dansk Poet, det sees baade af hans Evangeliske Zion[3]) eller Salmer over Søndags Evangel: hveraf den halve deel er bleven trykket; dernest af et viitløftigt brev, metrice forfattet til hans venner og bekiendte i Bergen; han havde ellers en Søn, som artede sig vel, og var Hofmester hos Confess. Lemvig; han magistrerede og blev Præst udi Sæland.

Gram (Johannes) Philosoph. Mag. Qvi ad describendum talem virum se accingit, suo se pede et modulo metiatur. Fordi han Selv har saa aldeles fortiet sit Levnets Løb, vil det blive en anden des vanskeligere at opsette noget med fynd: dog haver jeg overleveret mine Tanker paa et heelt Ark papiir til Archivar Langebek, hvilket her korteligen skal igientages:

---

[1]) Gam var Rector i Maribo. Han døde omtrent 1734 (Nyerup).
[2]) Han var Præst i Vejrum i Ribe Stift. Han døde 1727.
[3]) Udkom 1707.

(1) Hans Studia: Den største Philol. eller Grammaticus, som man vilde see med sine Øyne; it. En Lingvist, som forstoed de fleste Europæiske, og de Trende brugelige orientalske Sprog. Dernest en Polihystor, som var vel dreven in historia Litteraria, Universali, Ecclesiastica og Stats Sager; man kand desuden heller ikke nægte ham sin Smag [?] i mange andre ting; thi han havde en forunderlig stor Læsning, og et lige saa stort Bibliotek, som beløb sig over til 20000 Rix., endskiønt det havde taget merkelig skade i den store Ildebrand; Han holdt to timer hver eftermiddag Colleg. derover; efter hans død blev det tillige med de øvrige Midler delet mellem hans Kones Arvinger; thi han holdt det ikke raadeligt effter sin Indsigt, at give det hen til offentlig Brug, men alle manuscripter og Papirer bleve hengivne i det kongel. Archiv; den som besørgede Catalog. forfatning og auctionen i sig selv, fik 300 Rix. (2) Hans officia. Dertil regner jeg først hans Correctør tieneste hos Kong. Bogtryk. Assess. Lorensen; hvilket han blev saa vant til, at det holdt ham indtil hans dødsdag; Conrectoratet i vor Frue skole; Professoratet in græcis; Assessor i Consistor.; Gehieme Archiv.; Bibliothechar. og Historiograph., Ephorus over Borchens Colleg., Kirkeværger for Trinit. og tilsidst Profess. Honorarius. (3) Hans øvrige Fata. Han kom fattig men vel funderet fra Jylland til Academiet, reysede aldrig udenlands og blev dog en lærd og berømt Mand: Han er født A. 1685, deponer. A. 1703. Han laag først paa Regentsen, siden paa Eilersens Colleg. og blev en stærk Disputator, endskiønt hans maal og tunge ey føyede ham; i hans Kloster-tiid skrev han sin Nucleum Latinit.; bedre hen udgav han sin lille Bog om de gredske accenter, bekostet af Rothe; og til sidst sin Grammat. Græca, under Profess. Munthis Navn, hans Vicarius; ellers har han befordret mange andre verker til Trøkken og siret dem med herlige Fortaler; han holdt mange Skrivere og toeg sig meget af Studentere i de 7 à 8 første Prof. aar; var ofte Decanus, udgav mange Disput., Orat., Program., Inscript. og Emblemata; thi man brugte ham til alle vigtige Ting, endogsaa Kiøbmandskab; efterdi han var Selv Participant i de største Octrouer. Han var to Gange Prorector; bivaanede to kongel. Salvinger, sc. C. 6te og og F. 5te; blev virkelig Justis og Etats Raad; var et Membrum saa vel i Prof. Lintrups, som og Geh. Raad Holstes lærde Societet. Var gift, men gandske kort, med

en gammel bemidlet Kone, som havde tre voxne Sønner og en Datter. Han kom i stor Fortræd ved Over Secreteer Rostgaard, men begik sig dog; efter Branden laag han i Geh. R. Plessis huus og blev meget bekiendt med alle de Store, ja ligesom General Hofmester for deres og andres Børn. Han blev til sidst meget moroes af det meget arbeyde; var karsk altid og kort syg; døde sagte hen d. 19 Februarii 1748 i sit 63 Aar; blev begraven i Trinit. kirke med et stort Følge af Riddere og Lærde; der er slagen en Skuepenge over [ham].

Gregers (Jonas) Nidrosiensis et Discip. Scholæ Bergensis. Jeg kan ikke giøre Regnskab for hans Studia, som han dog maaske kand have besiddet; thi han var meget dybsindig og stille; men hans uforlignelige konst og færdighed i at giøre alt hvad øynene saae, og hænderne fik fat paa, det maatte nu være Træ, Steen, Been, Metal og deslige, det giorde ham saa antagen, og forskaffede ham saa mange Velyndere, saa at hans Forfremmelse blev derover i lang Tid sat til side; indtil den redelige og patriotiske Confess. D. P. Jespersøn (af hvis Familie han ogsaa var) toeg et af hans rareste arbeyder og bar det lige frem til Kong Friderich 4de, som strax reflecterede derpaa, og gav ham en Maaler Tjeneste i Bergen; men han levede kun kort derefter. — Jonas Greger deponerede fra Trondhiems skole under Mag. And. Borch, som og var en stor Drejer, Hans Discipel Greger havde ikke saa stor beqvemhed til Studeringer som til Kunststykker, aldt hvad hand saae, kunde hand giøre effter, hans arbeider i ben, Perlemor etc. skattieres høyt af kiendere. Hans gamle Rector toeg afsked med ham med disse ord: Kast Bogen og holdt ved Kniven, den giør Dig til mand. Nb. Hand brugte ikke andet verktøy end en smal norsk Telle-kniv og et stykke glas; Greger døde ugift i sine bedste aar.

Grubbe (Mag. Diderich); jeg jetter mig til, at han maa have været enten Prest eller Rector i Thisted udi Jylland eller vel begge dele tillige; af hans lærde Fortale til hans Poetiske Harpeklang, kunde man med føye og skiel kalde ham baade en god Philol. i almindelighed og Poet i Særdeleshed. Maasche han ogsaa var Præst til Fyrendal udi Sæland[1]).

---

[1]) Grubbe blev 1687 Præst til Qvislemark i Sjælland. Han døde 1702 Aandelig Harpeklang udkom 1680—96.

H.

Hagerup (Eilert) Nidrosiensis; Mag. Philos. et Coll. Scholæ ibid. Han blev siden Capellan der i Stiftet, i den Tiid paakom der ham og sex andre Præster en Religions iver over Sabbatens udvortes misbrug; (De bleve derover kaldte Syvstjernen, og det skede i Biskop Krogs tiid, som ey var for gudfrøgtig) da de nu havde opsat deres Gravamina, blev Hagerup, saasom den dristigste, færdigste og klogeste, udseet at reyse til kiøbenh.; han blev ogsaa meget vel antagen baade af Kong Frid. 4de og det Theologiske Facultet, som strax blev befalet at examinere og besvare alting; ieg ved ikke, hvorledes det siden løb af der med, men Hagerup slap ikke bort igien; han kom alt mere og mere i Credit hos alle Kongel. og andre Herskaber, saa at de ligesom kappedes om at høre ham; han blev derfor giort til Sognep. i Callundborg for at være ved haanden; saa tit han reysede enten der eller der hen, saa blev han antagen, som en Engel, men tillige som en Forskrekkelsens Konge mod al ugudelighed, sær hos Præsterne. Da Biskop Hersleb siden kom til Hove, og udvirkede sig ey allene en lige saa stoer men vel en større Credit, saavel i aandelige som timelige ting, faldt Hagerups Anseelse saa uformerket efter haanden; men Fortrydelsen mellem disse to Prælater ytrede sig dog ikke ret, førend de begge vare blevne Biskopper og vexlede nogle heftige Breve med hinanden, som bleve indrykkede i de Leipsiske lærde Samlinger. Saa snart Lectoratet i Trondhiem blev ledigt efter von Westen, maatte han tage derimod, men han tvang dem til at giøre sig baade til Vice Provst, og, saa at tale, til Vice Biskop, inden han slap dem. Til sidst doctorerede han, og af det Programma kand der sees mere om hans Levnet; han haver oversat adskillige smaa Tractater af Engelsk; givet mange af sine oratoriske Prækener beskrevne; i det Philologiske vidste han noget, efter Klostermanner: i det Theol. ligeledes efter Systematis og Bogstaven; men i det Philosofiske slet intet; han var kun kort tiid Biskop, og al hans Nidkierhed forgik ham inden han døde[1]).

Hagerup (Joachim). En Borgemester Søn fra Trundhiem, som først studerede Theolog., men siden, fordi Tiderne

[1]) Hagerup døde 1743.

begyndte at faae en lille afsmag i henseende til Præstekald, begav sig til Res metallicas; han lagde en saadan solid Grund deri hiemme, fordi han Faders største Midler bestoed just i Bergverker, saa han præsenterede en fuldkommen Montivagus et Metallurgus, da han kom udenlands, hvor han dog dette uagtet begyndte neden fra igien og gik alle Klasser igiennem efter tydsk maner; han blev megel afholden for sin fliid og forstand; og regnede ikke efter Aarene, men efter fuldkommenheden; det var kun skade, at han ey tillige lagde sig efter Chymien; i Sverig holdte de ham for en Gud; efter hiemkomsten opdagede han et Koberverk paa Kongens Grund, blev derfor giort til Berg-Assessor Nordenfields; han er ellers et saadant Subjectum og Ævne, hvoraf man med tiden kand giøre den beste Berg-Hauptmand.

Harboe (Ludvig) Holsatus[1]); han holdtes for at være lærd og forfaren i Philolog. og histor. Patr. allerhelst da han tøeg sig for med nogle andre lærdes hielp at udgive de to tre første støkker af det Dæniske Bibliotek, som bleve trykte i Leipsig meget vitieuse, hvorfor han ogsaa strax holdt op dermed; men Prof. Møller continuerede det siden, og loed det trykke paa Veysenh. Harboe holdtes ogsaa for en god og gudelig Theolog; blev derfor gjort til Præst i Castellet; siden blev han udseet til at være Reformator og Visitator paa Island, hvor han holdt ud i tre aar, og udstod mange vanskeligheder udvortes; ieg tviler paa, at han havde de rette øyne at se med; efter hiemkomsten blev han strax giort til Biskop i Trundhiem i D. Hagerups sted; der er ikke i det første Seculo bleven saa ung Mand creeret til denne Værdighed; han blev kort efter adjungeret Bisk. Hersleb i Kiøbenhavn og succederede.

Haugen (Johan Hartvich) Danus; en fortrefelig Latinist og Græcher, men endnu yppeligere Botanicus, hvilket han havde lært af Provincial-Doctoren Møller i Sorøe, imens han var Hofmester hos Amptmand von Osten, hvis Søn han siden ledsagede til det Halliske Pædagogium, og forblev der vel i en 6 Aars tiid; Medici opløftede han indtil skyerne; han nøed et Kongel. Stipend. af 100 R. Fordi hans Broder Dægnen paa

[1]) Harboe er født i Broager i Sundeved 1709.

Fredrichsberg havde begaaet slig Blodskam, vilde han ey komme til Kiøbenh., men blev Rector i Krempe.

Heiberg (Mag. Peder) en grundlærd og stoer Philologus, en Disputator uden lige; hans skiebne er særdeles merkelig; dog var han selv sin egen skiebnes Smed: En Bergenser baade efter Fødsel og Skolegang; han fik for sin belævenhed og lærdom Exspectance paa et meget fit Kald, men med de vilkor, at han skulde tage en Jomfru uden dyd, uden penge; hvilket han indgik, uden noksom eftertanke. Da han nu siden blev Famulus hos Biscop Smed, forlovede han sig med hans rare Datter, som var det værd i sig selv; men der var ingen udveye fra det første; derover resolverede han at rømme hemmeligen bort fra alle ting baade de levende og livløse; gav sig i Riber-skole til at være en ringe og nedrig Discipel (hid landede han først); men hans lærdom røbede ham strax; saa at den store Falster giorde ham af en Discipel til sin Kammerat og Broder; han sendede ham med megen Recommendation og en historisk Relation over til Over-Sekreteer Rostgaard i Kiøbenhavn; der blev han ogsaa vel antagen; men maatte dog først, for at Sagen kunde glemmes disbedre, holde Skole i mange aar for Vartberg og Ramus ved Holmen; han dimitterede de fleste af deres Børen, disputerede og opponerede iblant; prædikede ogsaa paa Val; men blev ey Præst førend i Kong C. 6 tiid, og det her i Sæland; bruger han sin tiid til Studia, da kan man vente meget fra hans haand.

Hess (Mauritz) Wægter Leutenant i Bergen udi Norge; hvad han haver været og hvor han haver været tilforne, veed jeg ikke; men Norsk var han efter Fødselen, og derhos en saadan Mester og Konstner i Beendreyeriet, saa at baade Engelske og Hollandske forskreve af hans Arbeyde. Han havde to Sønner, Nicolas og Lars, som begge lignede ham ex asse, saa vel i Konsten, som Naturen: Den Første blev Student og siden Præst i et ringe Kald, hvor hans Konst kom vel tilpas; den anden reyste omsider til Holland, for at blive dismere fuldkommen; der holdte de saa sterkt paa ham, at han aldrig mere kom tilbage; deraf kand det letteligen skee, at man tit faaer rart arbeyde udenlands fra, som dog vore eegne Mestere have giort.

Holst (Peder Nicolai), Hafniensis; han gik saa længe

privatim, indtil han fik Sted i Mesterlectien udi Fridrichsborg Skole; og blev dimitteret af Rect. Torch. Grenovius, hvis Qvaliteter jeg dog ikke veed. Han havde baade Midler, og fik dernest den leilighed, at ligge i sin Stedfaders, Etatz Raad Grams, huus; dog blev der ikke mer af, end hvad der hører til en god udvortes Prest og Prækestoel; thi han var altid melancolisk, og han blev derfor mere holdt til at ritse, ride, fægte etc.; vel lod han sig, som en Professors Søn, høre paa høytidelige dage, men vilde dog nødig binde sig til et æmbede; han opvartede nogen tiid Aften-Sangen i Vartou, for Ole Hersleb; siden maatte han Nolens Volens tage mod Capellaniet til Runde Kirke, som længe havde biet efter ham; han var baade den første, som blev kaldet af C. 6, og den første som blev afsat: hans Dom er værd at læse; han opholte sig siden i Bydingen.

Horsenius (Jens), Præst til Marvede i Søland; en god Lingvist, Jurist, Medicus og Botanicus; han havde reyset vel udenlands, og var efter hiemkomsten mere betænkt paa, at blive ved det Medicinske end Theolog. Studium; han var den Eneste, som hr. Evald consulerede angaaende den Bibel-Version 1732, nest Prof. Steenbuch. For hans skikkelige levnets skyld blev han kaldet Hellige hr. Jens; saa rar var endogsaa den udvortes Moralitet paa de tider.

Hulbech (Mag. Jørgen)[1]. En stoer Exegeet og Orientalist; i den tiid han var Præst paa Christianshavn, udgav han Aarons Brøst band, in octav., 3 dele, og hans aandelige Anatomie, hvilke alle, som der sagdes, bleve oversatte i det Engelske, for deres nette og nervøse indfald. Siden blev han Provest i Stege paa Møen, hvor han continuerede sit arbeide over Epistelen til de Hebr.; det bestaaer af 18 duodees bind og findes paa Runde Taarn. Denne flittige og beqvæmme Mand haver nok lagt haand paa fleere ting, dersom man kun vidste, hvor de vare blevne af; han blev meget gammel og efterlod sig et rart Biblioteke.

Høeg (Jacob). En Nordmand og Fiolong ved Hoffet i Frid. 4des tiid; En saadan stoer Mester allerheldst paa Fiolin og Fiol de gamb, saa Kongen tit sagde af løstighed og maaske alvor, til den da værende Italienske Capel Mester Berenhardi:

---

[1]) Han er født 1664 og døde 1737. Hans »Aarons Brystspan» udkom 1701.

Høeg spiller lige saa got, som om han var en Italiener, og havde lært i Italien; den anden svarede derpaa: Deres Majestet! det kommer dog uden tviil deraf, fordi jeg haver været hans Læremester.

I.

Ild (Samuel Jensen) hans Studia ere blevne forglemte; men hans Exemplariske Levnet, hans store Gavmildhed og Umage med at oversætte Arends Sande Christendom, det gaaer endnu omkring som en sød Lugt iblant folk af eftertanke: havde ikke den lærde og redelige Mag. Brunsmand biulpet ham saa vel, da havde han aldrig trænget igiennem dermed, i de mørke tider, endskiønt han dog maatte taale, at det meste blev forandret. Han var først Præst i Laaland paa Gr. Knuthis gods, som ey kunde lide hans Pietet, men magede det saaledes, at han blev forfløttet til et bedre Kald nest ved Nestved i Sæland, hvor langveys Folk kom hen, for at høre ham; altsaa haver han i sandhed svaret til sit Navn[1]).

J.

Jessen (Jørgen) først Organist udi Corsøer; hvor han selvvillig toeg sin Afskeed for Samvittigheds frihed; men efter nogle Aar blev han dog atter igien Organist og Byskriver paa Errøe. En uforlignelig Musicus, saavel in Theor. som Praxi. En særdeles stoer Mester paa Fiolin og Klaveer; saa at han mange gange blev hentet anden steds hen for at probere nye Orgeler; han burde efter hans meriter have opvartet et Kongeligt Herskab; dernest en saadan Arithmetic. og Skrive-Mester, som nogen steds kunde findes; alt hvad denne Mand forstoed og vedste, det vedste han i slig fuldkommenhed, at der snart ad ikke kunde legges mere til.

Judicher (Olaus). En indfødt Undersaat, men uvist af hvad stand og land[2]); En temmelig vel studeret Mand, og en løkkelig dansk Poet; han var af begøndelsen kun slet og ret Skolemester hos Admiral Spang, men for hans kløgtige Hoveds skyld blev han brugt ved Holmen, og steeg saaledes grad fra grad, indtil han omsider blev Selv Admiral og Øverste Skib-

[1]) Han døde 1699. [2]) Han var en Præstesøn fra Gulland.

bygger; han byggede faste Skibe, mere beqvæmme til trefning and Seyglas; han var dernest en stoer Model-Mester, fuld af rare paafund, som tillige vare nyttige; derfor fandt han blant andet paa, at anlegge de to umistelige Søefæstninger, Trekroner og Prøvestenen, hvilke siden af misundelse og misforstand bleve ødelagde i C. 6 tider. Det gik ham tilsidst efter Sædvane; han blev beført, efftersiræbet og afsat; da han sidste Gang var til Hove, mødte en vis Herre ham paa nedveyen, spørgende, hvorledes det gik; han svarede saaledes: I gaar opad, men Jeg ned ad. Da de siden kom ned paa Holmen og begiærede Nøgelen til Model Kammeret, gav han den fra sig med disse ord: Nøgelen til mit Hoved leverer Jeg ikke fra mig. Det blev ham siden befalet at boe i Nestedt; hvor han loed udhugge et Øye oven over sin Dør; han tillukkede ogsaa sit eget Øye faa aar derefter. Den overmaade konstige og rare Mølle paa hiin Side af Fridrichsberg i en stoer og vaad Slette til at male Vandet med, først op paa Slottet, siden derfra ind i alle Parker udi den hele Have, var ogsaa et evigt Beviis paa Hr Judichers Dybsindighed; men den blev ødelagt i C. 6te tider; endskiønt den ikke kostede mere efter sin maade at holde ved lige end andre langt unyttigere Paafund. — Judicher var en Præstesøn, hand var først Student og conditionerede hos Holmens Cheff, Admiral Spang, da hand adskillige gange prædikede i Holmens Kirke; Adm. Spang benyttede sig af Judichers indsigt i Matematiqven og giorde ham til Eqvipage Mæster paa Holmen, hand avancerede adskillige Trin og blev Holmens Cheff og Admiral.

L.

Langebech (Jacob), Medlem i det mindre Societæt, Forfatter af det Danske Magasin; in historia Patr. nec non antiqvit. Danic. Rossius; føyer alting sig fremdeles, da kand man om nogle aar med rette sette ham mellem to af de forrige tiders beste Mænd, sc Resenium et Vormium. Han blev siden Archivarius og membrum i det største Societet.

Larsen (Christen) ipso Grammio Teste, vir doctus; Polyglottus; transtulit historiolam a Gallica in Danicam, sub Nomine Clarice[1]). Studiis debitus et inescatus: semper valetudinarius et Discipulus qvondam Jo. Grammii.

[1]) Udkom 1727.

Lauson. Et fortreffeligt men tillige fløgtigt Hoved; da han laag paa Valkendorfs Colleg. udstod han mangen lærd penne Krig med den Snapsagtige Ephor. Rector Frølund; blev derover extruderet og toeg deraf anledning at studere Jura hos Proc. Ursin, (som siden blev Præsident ved Holmen og Assessor i Høyeste Ret) han er sterk in jure Danico, en flydende Pen og mund, men tillige Satyrisk; de cætero cum vulpibus vulpinatur.

Lerche. Denne Mand bør erindres, ikke for sin lærdoms skyld; men for hans store Samlinger af Danske Sager baade trøkte og utrøkte; de bleve efter hans død solte til Gehiem. Raad Osten[1]). Han var ellers efter Æmbede og Stand Gehieme Raad, Directør for de Fattiges Væsen og Ordens Sekreteer, meget gammel og Riig.

Leth (C. L.) fra Fridrichsborgs Skole; Borchens Collegiant; han holdtes for den største Latinist og Disputator til sin tiid; han var Hofmester hos adskillige, særdeles den ældste Greve af Laurvig, som siden kaldede ham til Præst i Norge; efter nogle aar blev han for sin Retsindighed, men mod sin villie, kaldet til Præst i Kiøb. for Trinit. Menighed og giort til Profess. Catecheseos; overalt vel Studeret; men altid Svag[2]).

Leth (Dinus). En Bergenser og af Rector Burnæi Discipler; en saadan giennemdreven og forfaren Mand in Jure utroque, saa at dersom Doctor-Graden havde været her brugelig paa den tiid, da burde han med rette havt den, og det uden penge. han var Høyeste Rettes Procurator i mange aar; i den tiid certerede folk om, at faae ham paa deres Side, omsider blev han Cancellie-Raad og Lands-Dommer, uden tvil i Sæland, men døde kort derefter; hans Symbolum var dette: qvi Deum non timet, Regem non amat.

Liddøe; en Rectors Søn af Fridrichsb., hvor han Selv siden var Hører, og omsider Præst paa Amtet; en fortreffelig latinsk Poet; fuld af rare Indfald og artige, som tiener til Inscript., Panegyr. og deslige ting.

Lintrup (Severin), Latinitatis Parens. Jeg ved slet

---

[1]) Grev Christian Lerche (død 1757) solgte 1744 sit Bibliothek til Gh. R. W. A v. d. Osten, som atter 1750 solgte endeel deraf ved Auction. Se Werlauffs Histor. Efterretn. om d. store kongl. Bibl., Kbh. 1844, S. 176.

[2]) Han døde 1764.

intet om denne Mand, før han kom til Bergen, uden at han tillige med Prof. Trellund havde været den berømte Masii Discipel, hvoraf han tit rosede sig, endog for F. 4 selv. I Bergen var han en myndig, fyndig og flittig Rector, havde stoer Confluxx, og giorde mange brave Discipler, især Camstrup og den apostacerende Ramus. Han toeg Biskop Randulfs Datter til Ægte og blev her, indtil den store Ildebrand lagde mere end den halve Bye i aske, tillige med Skolen og hans rare Bibliotech; derpaa begav han sig til Kiøbenh., hvor han enten efter kort eller lang tiid blev Provst paa Klosteret, omsider ogsaa Theolog. Adjunct, hvilket den Tiid var alt for brugeligt; i denne Station var han ligeledes meget flittig og anselig; havde stort tilløb og bilagde med sin vemodige veltalenhed mangen farlig Studenter Krig blant Norske og Danske; derefter blev han giort til Biskop i Viborg, maaske fordi de andre Theologi vilde gierne have ham bort; derved forblev hand, indtil Kong Frid. 4tus giorde ham til Confes. i Lemvigs Sted (denne stod sig ilde i en lærd Samtale, da Kongen var paa en Reyse, uden tviel til Holsteen; derover blev det løfte giort, at der siden aldrig skulde tages nogen til Confess., uden han var lærd, og kunde vel disputere) og til Theolog. Prof. i Trellunds sted, som maatte til Viborg at være Biskop. Da nu Christ. 6tus kom til Regier. og giorde Hofpr. Hersleb til Bisp i Christ. imod al sin villie og tanke; saa fik Lintrup sin afskeed med, for at fornøye Hersleb (disse to kunde aldrig harmonere; den ene pukkede paa sin Disputeer Konst, den Anden paa sin Prækekunst); dog beholdt han sit Professorat, men døde strax derefter i en høy alder[1]); han haver til sin tiid samlet og skrevet et Systema, vel paa et heelt Riis papier, deraf blev der siden giort et større og et mindre Compend; disse valuderede meget længe; nogle disputaser og Progr., tillige med Censurer i visse Bøger, ere vel ogsaa blevne giorte af ham, men især en lille Sedees over hans forbrændte Manuscript., hvilken de lærde kaldte mendacium Lintrupianum. Collegit antiqvitates Romanorum in qvarto, sed non edidit.

Londeman (Edvard), natione Islandus; en fortreffelig Latinsk Poet; Hører i Frue skole; hans Poesie giorde ham saa

---

1) Nemlig 1731, 56 Aar gammel.

behagelig hos Over Sekreterer Rostgaard, at han baade blev Præst i Jylland, og Prof. metaphys.[1]); dette Professorat blev ledigt sidst i F. 4ti eller først i C. 6 tider; han beholdt det kun kort; men blev derimod giort til Lector Theolog. i Bergen og til Præst nest derved; alias avarus Evclio. Han fik tilsidst Bispe-Navn og Rang.

Lucoppidan (Nicolaus), Præst paa Taasingen i Fyen efter sin Fader, en berømmelig dansk Poet; pepigit concinnum carmen circa tempora Jubilæi Magni; han var ikke mindre commentator, hvilket saaes af det fortreffelige Skrift over Aabenbaringen, hvoraf der blev kun trykket en 20 Ark, formedelst Biskop Worms Vrangvillighed; siden kom den store Ildebrand og toeg baade det trykte og utrykte bort, saa der blev uden tviel slet intet tilbage igien: plurima reliqvit manuscripta moriturus una cum Paternis Epistolis, tam latinis qvam Danicis, rem literariam in genere, in specie vero historiam et Antiqvitates Danicas concernentibus.

Lucoppidanus (Peder), en Broder til den forrige, saa vel efter Naturen som Studia; en giennemlærd og velbelæst Karl; en Lingvist, saa vel in oriental. som Evropæiske Sprog, uden lige; man hørte ham tit klage over, at han ey kunde finde Arabiske, Chald. og Syriske Bøger nok, til at mætte sin hunger med, da dog alle vore Biblioteker vare i goed Stand. Han skulde været Correctør og Translatør paa Veysenhus., men sagde det fra sig, af frøgt for den sædvanlige og Jødiske beklippelse, naar nogen ret god bog skulde blive trykket; han opholdte sig længe her i Kiøbenh., men maatte til sidst for mangel reyse til Langeland, hvor han nu lever in obscuro sin øvrige tiid, Midicinæ et Astronom. Cultor.

Lucoppidan (Mag. Peder Jensen)[2]). En Discipel af Borrichio og de tiders brave Mænd; han var ellers Præst til Lande Menighed paa Taasingen, og døde imellem de aaringer 1718 og 19, Symb. Pietatem Junge Labori; qvoad Studia, en stoer Latinist og latinsk Poët; vid: Dæniske Biblio., dernest En Historicus, Antiqvarius og Genealogus incomparabilis; enten

---

[1]) Londemann blev Præst 1706 og fik 1727 Titel af Prof. Philos. Rostgaard var Oversecretair fra 1721 til 1725.

[2]) Fader til de to foregaaende. Han døde 1718.

Indseelse, eller Mangel haver holdet alle hans rare Skrifter fra Trykkeri; han førde en stoer Brev-vexling med vore Indenlandske Mænd, saa vel latine, som Danice; han var heller ingen Læste-kiep i Medicinen, og Botanic; hans Skrifter og tvende lærde Sønner holder hans Navn i Udødelighed.

Lyxdorf (Bolle), Asses. i Høyeste Ret, Justits Raad og Landsdom. item Secretarius, vel studeret og en Elskere af Studia; en sund Jurist og løkkelig Poët; han udgiver (saasom der siges) de Danske Samlinger hos Høfner, under dette Emblema: Nulli sua munera Claudit; membrum qvoqve societat. minor. Hafniensis.

M.

Maaløe (Matthias) Kiertemyndensis; melioris notæ Latinus, Græcus, Historicus, et qvodcumqve aliud Informatorem, vel Gubernatorem morum perficit.

Monrath (Frid.)[1] fra Nykiøbing; Præst til Aggderup i Sæland; en laboriøs og flittig mand, som haver skrevet over mange af Pauli Breve; hvilket han maaske continuerer; dernest in lingvis orient. et antiqv. Jud. adeo versatus, ut symbola qvoqve sua Versioni Biblior. Danic. contulerit, jubente Chistiano Sexto, approbante senatu Academico.

Muhle (Erich)[2] Professor Græcæ Lingvæ i Odense Gymnasio per multa lustra; han haver reyset vel udenlands paa sit Patrimonium; Et opvakt, færdigt og snilt Hoved; vel forfaren in Jure Danico et Stats-Sager, saa han tit kunde have bleven forflottet baade til Høyeste Ret, og faaet adskillige Ære-Titler; hvilket han altid afslog, ikke af en sand fornægtelse, men for at beholde sin Frihed; man veed ellers ikke hvad han haver giort i tiden, uden for Æmbedet; men han haver kundet satyrisere og resonere saa sterkt, at ey allene Odense, men hele Fyen er fuld af hans løstige Indfald. Han eyer et godt Bibliotek.

Møller (Andreas) En Hafnienser og Søn af Daniel Møller, som siges at have været en berømt Ridsemester for fire Princer og en Princ. i C. qvinti tider; han haver altsaa vist nok lagt

---

[1]) Han er født 1702, døde 1758.
[2]) Han er født 1669, døde 1751.

grunden til sin Konst og videnskab her i landet, men reysede meget ung udenlands; opholdt sig særdeles længe i Engeland; noget i Frankrig, Italien, men allermeest i Tydskland, hvor han var bleven bekiendt ved de fleste Hoffer for sit Extraordinere arbeyde, som bestod just i at giøre Ansigter; han opholdte sig til sidst mest i Dræsen, og havde derved faaet Leylighed, at afskildre vor Dr. Soph. Magd., da Hun endnu var ved det Saxiske Hof; hvilket laag Hende saa dybt i tankerne, at Hun siden loed ham forskrive her ind, for at beholde ham stedse. Han kom ogsaa strax, giorde adskillige Prøver ved Hoffet, fik vis løn, men ikke just den indbildte Respect; der til faldt levemaaden paa den tiid noget for stille; saa at der kom ham en uløst paa, og han begierede pro forma Lov, at giøre en kort reyse til Tydskland, for at regulere sine Sager (thi han havde mange midler i adskillige Banker); saa snart han var kommen ud paa fri grund, skrev han hid om sin Afskeed, og fik den; ja, han holdt til sidst inde med al Brevvexling, paa det ingen skulde vide, hvor han var i Verden. Han forstod dernest de moderne Sprog, Histor. universal., Geograph. saa got, som nogen Hovmester; men en meget slet Patriot; hans Mundsprog var dette: braf, braf von die rothe Fuchsen.

Mølman (Bernhard) Flensburgensis; temmelig vel studeret, saa vel i de fornødne Sprog, som den Danske og Tydske Ret; allermest in Histor. Litteraria. Jeg veed ikke just, om Jeg kan undtage ham fra alt Pedanterie. Han blev, da han blev noget, Prof. Philosoph. et Juris Extraord. ved Kiøbenhavns Academie; af hans Program. kand sees mere. Ingenti et multifaria gaudet Librorum supellectile: han blev siden [1748] Bibliothecarius Regius.

N.

Nannestad (Mag. Friderich) Norvegus, et qvidem Christianiensis; han haver fra sin første tiid af altid holdet sig til Klosteret, og som Decanus, beneficio artis disputatoriæ, gaaet fra det ene bord til det andet; indtil han omsider blev Præpositus Communit. i Vandels Sted; han var i det Æmbede over 16 Aar, og lærte ret at klippe Studenterne, fremfor hans Formænd; det blev dernest formedelst ham afgiort, at ingen

Student herefter maatte ligge længere paa Regensen, end fem Aar; tilforne laag mangen En sin livets tiid ud. Noget hen udi C. 6 Regiering, blev han uformodentligen Provst i Aarhuus; siden Doctorerede han, og ikke længe efter fik han Titel af Professor Theologiæ; allersidst kom det fede Stykke flyvende i munden, som var Bispestolen udi Trundhiem, i Harboes sted; Et slet gemyt; En overmaade gierrig Mand; En blind Orthodox. Han haver læset nok i sine Dage; men lutter Pedantiske, Scolastiske og tørre Systematiske ting, som ikke henge mere sammen end funiculus ex arena. Seriem hanc Præpositor. haud gravate communicamus: Sever. Lintrup, Mag. Hunderup; Hans Wandal, som var tillige Prof. Theol. Designatus, men blev siden Sognepræst og Consistor. Raad paa Amager; Frid. Nannestad; Mag. Christian Nold; Peder Holm; som først var Designatus, og siden virkelig Profess. Theolog. Mag. Otto Bang, som først var paa Cadeth Academiet Informator.

Nold (Mag. Christian) Uden tviel en Hafnienser, som haver optaget og faaet sit Navn, efter den berømte Prof. Nold, i gamle dage; og er opdragen paa hans bekostning; ligesom naar nogen ellers arver eller antager et fremmed Tilnavn, efter store og formuende folkes begiæring. Jeg veed intet om hans Skolegang; men hans cursus Academicus er mig vel bekiendt; han lagde sig først efter den paa de tider uforbigienlige Kloster Erudition; endskiønt baade hans udtale og Dona docendi i andre maader vare gandske slette og ubehagelige: hand var Borchens Collegiant i fem fulde aar, og tillige Decanus paa Klosteret; siden holdt han Colleg. Philol. et Theolog. med naadelig Succes; men da han blev Provst paa Klosteret efter Nannestad, begyndte hans Credit at voxe noget, fordi han var from, føyelig og uinteresseret; i den tiid udvælgede ogsaa Bi-skop Vorm ham til sin Vicarium; han blev ellers efter faa aar Præst i Sæland og omsider Provst, hvor han døde 1748, som en bestandig Valetudin.; nullis inclaruit Scriptis, si Disput. solitas excipiamus.

P.

Petersen (Jørgen) Alsingensis; en vel studeret Mand, og særdeles beløben in Hebræis et Polemic.; han var først Hov-mester hos adskillige, siden Legations-Præst i Paris; hvor han

havde meget at giøre med de Herrer Jesuiter og giestlige; og forskaffede baade sig og sine anseelse, og en befrielse fra den inbildte ignorance. Han toeg sig desuden de syge Protestanter meget an, loed samle en Collect, og leyede et huus til deres Pleyning; gav selv det meste af sin Indkomme hen, og ventede noget Anseligt fra Danmark, ved Over Hofprædikant Blumes ansøgning hos Kong C. 6: men det sloeg feyl; fordi nu baade Protestanternes Nød og de Catolsches ubarmhiertighed laag ham saa sterkt i tankerne og om hiertet, og han desuden var stødt over Blume, som havde lovet, men vilde ikke holde, saa besluttede han at tage mod den første leilighed, til at slippe fra stedet; han skrev derfor lige til Kong C. 6 om sin dimission, fik den ogsaa, da man ellers ofte holder paa et Asens hoved; siden, saasom han var særdeles antagen og agtet, saa vel af de Franske som Fremmede, saa fik Prinserne af Sveybrykken fat paa ham, gav ham strax Vocation, og giorde ham til Consist. Assessor og Hofpræd. for Enke-Hertuginden sammesteds; saaledes bleve vi af med den Mand.

Petersen (Conrad) En Broder til den forrige, og ligeledes vel verseret in lingvis, tam oriental. qvam Europæis; nec minus in Theolog. Mystica; dog er denne merkelige forskiel mellem disse to Br.: den Første søger Christum i Bogstaven og Anseelse; den Sidste i Aanden og et indvendt Væsen. Han gik i Skole udi Lybech og studerede lang tiid i Kønigsberg.

Ples (Paulus)[1]) Tonderensis; En temmelig vel studeret Karl; men særdeles stoer Arithmeticus og Regenskabs Fører; saa at man kunde have giort den beste Cameralist af ham. Han var virkelig Fuldmægtig paa det Kongel. Veysenhuus i mange aar, og forestod saa vel Revisionen ved Regenskaberne, som ogsaa Brevvexlingen i alle slags Missions-Sager; dog blev han under disse byrder en graahærdet Mand, for sit maadelige og indgetogne Væsens Skyld; dette skal fornemmeligen tiene til hans Roes, at han haver oversat det største Selskabs lærde Acta paa Latin; hvor disse to Bogstaver P. P. findes foran.

Preen (Naaman) Flensburgensis; en meget ypperlig Ridsemester, Kopiist saavel i Maler- som Skildre-Konsten; den berømte Croch var hans Læremester; og M. Berg brugede ham

[1]) Navnet skrives hos Nyerup: Pletz.

til sin Vicarium udi mange aar for de kongel. Paser i Tegnekonsten; han slegtede ogsaa samme Mand paa, saa vel i at læse ugemene Skrifter, som og i at skrive selv; han haver oversat mange af B. skrifter i Tydsk, hvoraf nogle er blevne præntede udenlands; siden blev Han virkelig Ridsemester ved Hoffet.

R.

Rasch (Jens) Fionensis; en moxen incomparabel Mester i Skildre Konsten til sin tid; allerhelst udi mignatur med vandfarver; han haver læret allerførst i Odense hos en Dansk Mester, Søren Paulsøn; efter sine fremviste indenlandske Prøver loed C. 6tus ham reyse til Paris 1733, hvor han forblev mesten i florten aar, med største berømmelse og fremgang i sin Konst; men da Krigen der giorde til sidst saadan dyer tiid, maatte han reyse derfra, som vel var, og kom ikke længer end til Sveybrykken, der døde han [1744], og forefant just en ærlig Landsmand[1]), som baade sørgede for hans Jordefær og rare Sager, hvilke alle med største omsorg bleve skikkede til Danmark. Mesteren selv blev høyligen savnet baade der han kom fra, og hvor han skulle have været henne.

Ring (Christian). Han var længe Rector i Nestved, indtil den Skole med flere blev reduceret for de ringe Indkomsters skyld; siden blev han Conrector i Roschilde; han var generaliter en god Philologus og Skolemand; Specialiter vero en stor Latinist, Musicus og Componist; som iblant andet haver oversat Ciceronis officia paa Dansk. Hans Broder, uden tviel en lærd Mand, apostacerede.

S.

Sehuus (Morten) Stavangriensis; Et fortreffeligt Hoved; vel ustuderet, men overmaade vel belæst i historiske Sager; dernest en snild og flydende Dansk Poët, som haver udgivet mange Strøvers, desforuden hans Amors Hytte. Prof. Vadskier haver beæret ham med et Liigvers, hvori han settes dog kun iblant Kiøbenhavns menige Poëter. Han havde et sundt Mathemat. Begreeb; i sær hvad Architect. Hydraulichen og Hydro-

---

1) Den ovenfor nævnte Jørgen Petersen.

statich. angik. Han havde den Løkke derhos, at han ikke fik noget vist Æmbede i verden. Da han døde [1744] efterlod han sig et ugemeent Forraad af Natural. et Artific.

Spengler (Lorentz). En Schweitzer[1]) af Fødsel og Hof-Kunst-Dreier; foruden at hand excellerer i sin Konst, besidder hand en ugemen indsigt i Naturhistorien, hand har en udvalgt Samling af Coqviller; hand erkiender det gode hand nyder i Dannemark og frygter gud. Efter Religion er hand refor.

Steensøn (Mag. Jacob). Først Rector udi Herløvsholms Skole, og da den blev ophævet i nogle aar, formedelst Indkomsternes aftagelse, forfløttet til Bergens forfaldne Skole i Mønichens Sted; Profess. Gram gratulerede mig og min Fødebye med denne brave Mand. Han excellerer fornemmeligen i Latin, Gredsk, den Danske og Norske Ret. Er en nogenledes god dansk Poët; og haver ellers en sund forstand og beløbenhed i verdslige ting; hvorfor han og blev giort til Assessor i Høyeste Ret, og til Justits Raad, da F. 5te blev Salvet[2]).

T.

Theicher (Rottiche). En Borger-Søn af Kiøbenhavn, og Discipel af samme Skole, hvorudi han ogsaa siden blev tredie Lecties Colleg.; en stoer Lingvist, saa vel in oriental. som Europ., men særdeles Græcher. dernest en reen Mysticus og rigtig Volfianer. Hans umaadelige Læsning og Skole-arbeyde forkortede hans Levetid, saa at han døde længe, længe førend han skulde. Subjectum facile doctissimum temporis in Schola hafniensi.

Tommerup (Mag. Knud). En temmelig god Philolog og vel verseret i Hoved-Sprogene; ligeledes i den Systematiske Theologi. En stor Exeget og flittig Prædikant; han rømte bort fra sin Menighed i Pestens Tid og maatte derover giøre en offentlig Afbedelse; men det blev ligere en Satyra over Biskop Vorm, end en alvorlig fortrydelse; han var ellers længe Sognepræst til Gvarnisons Kirken, og i den barbariske tiid ledsagede vel 600 til Rettersteden; ved den anleedning giorde han engang en kort Liigpræd. over de levende, etc. Der boede en umæt-

---

[1]) Han kom til Kjøbenhavn 1743.

[2]) Han døde 1749.

telig gierrighed i ham, san at han ey bluedes ved tit og ofte, at tage en offerdaler af Alteret og probere den paa haanden, foruden mange flere saadanne insolenser; omsider blev han Sognepræst til Hellig Giestes Kirke i Dankels Sted og døde der [1730].

V.

Vesterholt (Mag. Jørgen) Ottiniens. Et æreværdigt Subjectum, da han laag paa Valkendorfes Colleg., som tegnede til at blive den beste Philolog; Mathem. og Arithm.; da han siden blev Rector i Svenborg, forfaldt han strax; han reysede derfra udenlands, og blev verre; men da han kom hiem igien, blev han et stedsevarende Vidunder i Liderlighed[1]).

Vinsløv (Mag. Peder). Præst til Frue Kirke i Odense og Consistorial Raad; en skiøn Dansk og Latinsk Poët; En Philologus af beste Slag, som først havde været Rector sammesteds; da Biskop Thom. Kingo ikke vilde giøre ham til Stifts Provst der i Byen, søgede han et Landsbye Kald i Sæland og fik det, men saa slet, at han tog sin død derover[2]). Han er ellers en Stamme Fader for mange brave Mænd af det Navn; thi han havde otte Sønner, som alle bleve holdte til Bogen, iblant hvilke er den ældste, lærdeste og fornemmeste:

Vinsløv (Jacob Benignus).

Vitthe (Mag. Hans), Nidrosiensis; En stoer Philologus, Academicus og Skolemand, som haver i sin tiid ret distingveret sig med lærde Disputaser og adskillige Skolebøger, som handle om en net og let Underviisning, særdeles i hoved-Sprogene; hvoraf nogle ere blevne trykte; han fandt efter sædvane stoer Modstand; blev omsider Felt-Præst og siden Sognepræst nest ved Bergen paa Manger, hvor han døde [1728]; han skulde have siddet ved et Skole-Ror.

Volqvarts (Marcus)[3]), Nidrosiensis; hans Fader var Notarius Publicus i Trondhiem; hand blev dimitt. af Mag. And. Borch, i sit alders 16 aar; da han havde absolveret Cursum i

---

[1]) Han døde 1766.

[2]) Han blev 1692 Præst i Præstø og døde 1705.

[3]) En Skildring af ham er meddelt af L. Daa i Illustreret Nyhedsblad. Christiania 1860, Nr. 34.

Academ. toeg hand Condition hos Mag. Christopher Hersleb paa Stoed i Trondhiems Stift, giorde hans 2de Sønner færdige til Academ., da den yngste var ikkun 12 Aar (den yngste Søn var den berømmelige Mag. Peder Hersleb, Biscop over Siællands Stift). Siden holdt han skole i Trondhiem og havde stort tilløb af mange brave Folkets børn; hand dimitterede mange til Academiet, endskiønt den gamle Rector Borch saae suurt derved, og giorde ham vanskeligheder, men den reedelige Profess. Steenboch, som var hans fortroelige ven, forsvarede ham. Hand søgte tillige om Præste Kald, men forgiæves; hand var en stoer Skolemand og vel verseret i de orientalske sprog, som paa de tiider var rart. Hand var en arbeidsom og flittig mand. En god og sund Theologus og begavet prædikant. Da hand havde været Student i 20 aar, fik han Ørelands Kald i Trondhiems Stift, men levede kort der effter[1]). hand døde i sit alders 42 Aar. Foruden hans skrevne Sager sc. et kort Theologisk Systema paa dansk og en deel poetiske sager, er trykt et poetisk skrift af ham under Titel af: Siælens Luth. Biskop Hersleb takkede ham for hans grundige underviisning og ville hand, da hand laag i Kiøbenh. og solisiterede, viide, hvad Hersleb og andre, som havde været hans Disciple, toege sig for, hvad de læste og hvorledes De læste. Hand effterlod sig 2de Sønner, som begge vare Præster i Kiøbenhafn paa en tiid.

---

[1]) Han døde 1720.

Ribe Stifts Gejstliges Edsbog 1643—1682.

Meddelt af Overlærer J. Kinch.

Af denne Bog, som findes på Ribe Bispekontor, leveres her et Uddrag. Bogen er indrettet således, at først den Ed er indført, som Præsterne havde at aflægge. Derefter have Præsterne i den Tidsfølge, i hvilken de ere ordinerede, selv indført et af hver enkelt formuleret Løfte, i hvilken den iforvejen aflagte, almindelige Ed undertiden nævnes, undertiden ikke, og som de derefter have underskrevet. Derefter følger Provsteeden og den af hver enkelt Provst ved hans Tiltrædelse indførte og underskrevne Forpligtelse. Derpå kommer Ederne for Skolemestere (Rektorer) og Hørere ved Latinskolerne, ligeledes med hver enkelts Forpligtelse, og endelig på samme Måde Degneeden og hver enkelt Degns Forpligtelse.

Selve Ederne har jeg optaget med af den Grund, at de afvige mere eller mindre fra dem, som findes i det nugjældende Kirkeritual af 1685; en Ed for Hørerne ved Skolerne findes der slet ikke i dette.

Hvad den Orden og Regelmæssighed angår, hvormed Ederne ere indførte, ere disse vistnok störst med Hensyn til Præsteeden; jeg ved ikke, om den mangler for nogen af de ordinerede Præster med en enkelt i selve Bogen antydet Undtagelse. Derimod er der vistnok enkelte Provster, som ikke have indført nogen Forpligtelse, og det Samme gjælder om en stor Del af de underordnede Lærere ved Skolerne. En mindre, men i historisk Henseende beklagelig Unöjagtighed er det, at temmelig Mange af dem, som have afgivet deres Forpligtelse,

have undladt at anføre det Præstekald, det Provsti eller den Skole, i eller ved hvilken de ere blevne ansatte, og ligeledes Adskillige ikke have tilföjet Forpligtelsens Datum. Hvor jeg har kunnet udfylde den første Mangel, har jeg gjort det ved at tilföje Sognekaldet, Provstiet eller Skolen i Parenthes; men det er ikke allevegne, at jeg har været istand dertil ved de Hjælpemidler, som stå til min Rådighed.

Forstyrrelserne i Krigsårene, navnlig i de sørgelige År 1659 og 1660, træde stærkt frem i disse Lister, som således bestyrke, hvad man fra andre Sider har berettet om disse År.

Med Hensyn til Stednavnene har jeg brugt den nuværende Skrivemåde. Personnavnene har jeg derimod givet således, som Vedkommende selv have underskrevet dem; men forsåvidt de i nogle Tilfælde have nævnet sig både med deres egentlige, danske Navn og med den latiniserede Form af dette, har jeg foretrukket det første.

Pastoris Juramentum.

1. Ego N. N. juro, et in conspectu Dei sancti testor, me in corde et conscientia certum esse, quod et sacrum hocce munus, juxta præscriptum verbi Divini et Ordinationis Ecclesiasticæ, legitime vocatus sim, ita ut nullis usus sim mediis, divinitus prohibitis, sive occulte, sive manifeste, huic officio ut præficerer.

Deinde promitto, me summa diligentia adlaboraturum, ut doctrina cælestis, comprehensa scriptis Propheticis et Apostolicis, et libris Ecclesiarum Danicarum symbolicis, auditoribus fideliter instilletur; Sacramenta ad normam, a Christo præscriptam, decenter ac devote administrentur; Disciplina Ecclesiastica diligenter exerceatur; Catechetica doctrina urgeatur; ceremoniæ, in Ecclesia receptæ, observentur; nec quidquam contra constitutiones Ecclesiasticas admittatur.

Tertio, serio ac sancte voveo, quod non tantum velim fugere ac detestari doctrinam verbo Divino adversam; sed etiam velim eandem pro virili impugnare, sangvinem potius fusurus, quam dogmata falsa ac fanatica adprobaturus.

Quarto, legam studiosissime monumenta sacra ac recolam qua par est diligentia Articulos Fidei; non passurus ullum effluere diem, quo lectioni sacræ aliquid temporis non impen-

datur, modo per valetudinem et inevitabilia impedimenta liceat.

Quinto vitam vivam, ministro verbi Divini dignam, sedulo adlaboraturus, ut laudabili Pietatis, Probitatis et Sanctitatis exemplo auditoribus præluceam, nec ulli scandalum præbeam vel in vestitu vel verbis sev conversatione, ne ministerium sacrum propter me male audiat, vel in contemptionem adducatur.

Sexto et ultimo recipio ac Religiose promitto, quod præter Obedientiam, seculari Magistratui debitam, velim meo Episcopo, ut et Præposito, omne licitum obsequium præstare, imperata paratissimo animo facere, et cum collegis ac in Christo fratribus ita conversari, ut nemo de me juste queri possit aut debeat.

Quæ omnia et singula tam vere promitto me servaturum, quam vere et ex animo cupio, ut me Deus suo sancto Evangelio juvet.

De Præster, som have underskrevet en Forpligtelse på denne Ed, ere følgende:

1.	Nicol. Pauli Castrosylvanus. Omme og Hoven	16. Juni 1643.
2.	Severin. Christierni Gjødstrup. Søvel	4. Oktb. 1643.
3.	Nicol. Christianus Resenius. Ferring	4. Oktb. 1643.
4.	Matth. Nicolai Rybergius. Vindinge	29. Avg. 1644.
5.	Laurent. Canutius Cartemundanus. Guldager	9. Mai 1645.
6.	Christiernus Christierni Meirupius. Lomborg	17. Juni 1645.
	(efter Aftrædelse af Escherus Gregorius).	
7.	Lambertus Pauli Øssæus. Torstrup og Horne	16. Oktb. 1645.
8.	Michael Joh. Gullaggrius. Ho og Oxby.	11. Novb. 1645.
9.	Nicol. Laurentii Rindomius. Lunde og Ovtrup	15. Decb. 1645.
10.	Christianus Claudii. Oddum.	16. Decb. 1645.
11.	Mathias Olai Mollerus. Harte og Bramdrup.	11. Marts 1646.
12.	Jacobus Petri Oporinus. Nebel	17. Marts 1846.
13.	Joannes Christierni Vindingius. Avlum.	9. April 1846.
14.	Laurentius Bordingius, Chr. fil. Ulvborg og Råsted	15. April 1846.

15. Andr. Lagonius Velleius. Vilslev . . . 25. April 1646.
16. Petr. Bernhardi Falenkampius, voc. a patre comminister. Pjedsted og Gårslev . 26. Avg. 1646.
17. Steno Christierni (fød i Svenborg). Randerup . . . . 30. Sept. 1646.
18. Joh. Ditlevius Froem[1]). Arild . . . . 4. Jan. 1646.
19. Janus Hermanni Rip. Vodder . . . . 31. Marts 1647.
20. Andreas Claudius. Toftlund . . . . 9. April 1647.
21. Thomas Henrici Cimbro-Velleius. Hvidding . . . . 15. Maj 1647.
22. Canutus Pauli Coldingius. (Bordbjerg) (ord. 20. Juni) . . . . 22. Juni 1647.
23. Sever. Christiani Borrisius. N. og S. Bork. 17. Sept. 1647.
24. Christiernus Lagonis Jernæus. Brørup og Lindknud . . . . 23. Sept. 1647.
25. Daniel Georgii Dallhoff. Romb. . . . 24. Novb. 1647.
26. Petr. Christierni Møbergensis. Husby og Nissum . . . . 19. Jan. 1648.
27. Jacobus Simonis Coldingius. Malt og Nørbølling[2]) . . . . 1. April 1648.
28. Andreas Petri Ripensis. Fardrup . . . 24. Maj 1648.
29. Joh. Nicolai Lemæus ? . . . 26. Juni 1648.
30. David Laurentii Vulpius (Foss). St. Kathar. 19. Sept. 1648.
31. Joh. Pouchius Rip. Kap. ved Domk. . 10. Oktb. 1648.
32. Magnus Joannis Othonianus. Nørup og Randbøl . . . . ?
33. Nicol. Laurentii Aagaard. Dybe(»Dybech«). 7. Febr. 1649.
34. Oligerus Severini Ørumbius. Pjedst. og Gårslev . . . . 14. Marts 1649.
35. Nic. Nicolai Gunderstrupius. Gjellerup . 23. April 1649.
36. Petrus Gregorii Lemvicensis. Kapell. i Møborg og Nes . . . . 23. April 1649.
37. Janus Christierni Albinus. Kapell. i Borris og Faster . . . . 10. Juni 1649.
(bekræftede Eden som Sognepr. 6. Novb. 1652).

---

[1]) I Edens Text har han skrevet sig meget tydelig Froem, men i Underskriften synes der at stå Froër eller Froën.

[2]) d. e. Folding.

38. Christiernus Christierni Hortulanus. Ramme. 11. Juli 1649.
39. Matth. Severini Raffnsøe. Nykirke og Fåborg . . . . 1. Avg. 1649.
40. Canutus Olai Zythocomæus. Kap. i Hjerm, Gimsing og Venø . . . . 28. Avg. 1649.
41. Broderus Petri Pædopolensis. Randerup. 31. Decb. 1649.
42. Matth. Christiani Ørret. Tvis og Felling. 31. Marts 1650. (post varios labores academ. et scholast. tandem patriam invisit).
43. Petrus Joannis Rip. Højrup . . . . 15. April 1650.
44. Canutus Georgii Coldingensis. Sevel . 12. Maj 1650.

Dr. Erik Monrad død i Kbhvn. 27. Juni 1650, og M. Petrus Jani Kragelund valgt i hans Sted.

1. Matth. Pauli Bucchius. Verst og Bekke. 13. Novb. 1650.
2. Petrus Severini Melissus. Bøvling og Flynder . . . . 11. Novb. 1650.
3. Laurent. Gregorius Wandburgensis. Vandborg . . . . 12. Decb. 1650.
4. Jacobus Petri Wulffius. Beftoft og Tislund. 18. Marts 1651.
5. Erasmus Jani. Gaverslund . . . . . 20. Marts 1651.
6. Nicol. Nicolai Durlundt. Thorsted . . 8. Maj 1651.
7. Mart. Christierni Smed. Kapellan i Varde. 8. Maj 1651.
8. Petrus Petri Sommer. (Kap. i Skarild) . 26. Juni 1651.
9. Nicol. Georgii Engom. Dejbjerg og Herning . . . . 11. Sept. 1651.

Andr. Matthiæ Barnæus. Møborg og Nes. 17. Sept. 1651. (tilforn Kapell. i Fyn).

10. Nic. Nicolai Ostrupius. Gjørding og Vejrup. 8. Novb. 1651. havde gået først 3 År i Kolding, derpå i Ribe Skole.
11. Olaus Christiani Tofft. Alslev og Hostrup. 13. Marts 1652.
12. Ivarus Thomæ Tystadius. (Hemmet og Vium) . . . . ?
13. Joh. Ebberi Sacchius. Tim og Madum . 8. April 1652.
14. Nicol. Christiani Frisius. Hygum (i Frøs H.). 19. Avg. 1652.
15. Andr. Jacobi Hegelund. (Vinding og Vind). 19. Avg. 1652.
16. Joh. Johannis Ripensis. (Fanø) . . . 9. Sept. 1652.
17. Bartholus Henrici Taulovius. (Ringkjøbing). 10. Okt. 1652.
18. Crabbo Caspari Grammius. (Spandet) . 15. Okt. 1652.

19. Nic. Georgii Serupius. Kath. K. i Ribe. . 5. Febr. 1653.
20. Matth. Martini. Øse og Nesbjerg . . 31. Marts 1653.
Torchillus Andreæ. St. Nic. i Varde . 20. April 1653.
21. Erasmus Claudii Hammerus, lector Rip. Vester Vedsted . . . . 5. Maj 1653.
M. Petrus Jordt (Haterslebiensis diaconus). Nustrup . . . . 8. Maj 1653.
22. Thomas Petri Bøllingius. Kap. hos Faderen i Bølling . . . . 12. Maj 1653. (remotus ab officio).
23. Sveno Petri Oporinus. Holstebro og Måbjerg . . . . 5. Avg. 1653.
24. Joan. Martini. Lemvig . . . . . . 5. Avg. 1653.
25. Nic. Johannis Aquilo-montanus. St. Jac. i Varde . . . . 2. Novb. 1653.
26. Joh. Lagonius Velleius. Andst og Gjesten. 3. Novb. 1653.
27. Christiernus Johannis Hiennius. Føvling og Holsted . . . . 23. Novb. 1653.
28. Joan. Severini f. Raffnsøe. Lydum og Lönne . . . . 23. Novb. 1653.
29. Nic. Frenderi Rip. Kapellan i Engbjerg og Harboøre . . . . 28. Novb. 1653.
30. Georgius Olai Alslebius. Jerne og Skadst. 8. Marts 1654.
31. Joan. Jacobi Bucchius. Skanderup . . 6. April 1654.
32. Nic. Christierni Bøulingius. Thorsted . 6. April 1654.
33. Baggo Petri Rhodius. Møgeltønder . . 29. April 1654.
34. Paulus Georgii. Skibet . . . . . . 29. April 1654.
35. Jacobus Canutius. Kap. i Vejle og Hornstrup . . . . 14. Juli 1654.
36. Bartholus Christierni Viburg[1]. ? 3. Sept. 1654.
37. Olaus Georgii Bangius. Höjen og Jerlev. 3. Sept. 1654.
38. Petrus Johannis, extraordinarie voc. Comminister. (Eltang) . . . . 21. Sept. 1654.
39. Christianus Richardi Førensis. Commin. ad St. Laur. in Føra. (ord. 22. Nov.) . . 23. Novb. 1654.

---

[1] Biskop Kragelund har senere bemærket i Randen, at han i mange År havde været berøvet Forstanden.

40. Gregorius Johannis Wellingius. Bølling og Sedding. . . . . 28. Decb. 1654.
41. Petrus Jacobæus Hattersleb. (Hygum) . 19. Jan. 1655.
42. Christ. Andreæ Zuntzius. Kap. i Sunds . 22. Febr. 1655.
43. Petr. Severini Vellejus. Rejsby . . . 7. April 1655.
44. Gregorius Christiani Gjødstrup. Vejen og Læborg . . . . 21. April 1655.
45. Joh. Petræus Weibøl. Fol . . . . . 21. April 1655.
46. Andr. Johannis Rostenius. Grimstrup og Årre . . . . 7. Juli 1655.
47. Petr. Petri Synderhovius. St. Nic. i Varde. 11. Oktb. 1655.
48. Nic. Petri Kraglundius. Erst og Jorderup. 23. Oktb. 1655.
49. Fridericus Johannes Koch. Visby . . 15. Novb. 1655.
50. Ingvardus Abrahami. Dybe . . . . . 16. Novb. 1655.
har Lensmandens Skrivelse og Forskikning, men ikke hans fuldkommelige Kollats, som han dog lover at tage, förend han bliver introduceret i Æmbedet.
51. Joan. Martini. Møborg og Nes . . . 10. Marts 1656.
52. Fridericus Johannis Frisius. Gram . . 21. Juni 1656.
53. Martinus Christierni Vardus, hidtil Kapellan i Varde. Andsager . . . . . . 16. Sept. 1656.
54. Paulus Matthiæ Transius. Linnet . . . 4. Oktb. 1656.
Gav 1 Rdl. til Frederiksodde.
55. Bertell Nielsön. Kap. i Lemvig . . . 4. Oktb. 1656.
Gav 1 Rdl. til Frederiksodde.
Modtog af Bisk. til sin Fader Borgm. og Råds Klage i Lemvig over deres Skolemester. Skal tilbageleveres førstkomm. Landemode i Varde.
56. Nicol. Christierni Brunovius. Kollerup og Vindelev . . . . 6. Novb. 1656.
Gav 1 Rdl. til Fred., 1 til Univers. Ligeledes de Følgende.
57. Cornelius Jørgensön. Grinsted og Hejnsvig (ord. 19. Nov.) . . . . 20. Novb. 1656.
58. Christiernus Christierni Vindingius. Herning og Rind . . . . 21. Marts 1657.
59. Chilianus Christophori Coldingensis. Kap. i Vejle og Hornstrup . . . . . . 4. Juli 1657.
60. Christiernus Petri Holgardius. Handbjerg. 5. Novb. 1657.

61. Petr. Escheri Bramingius. Brande . . . 9. Jan. 1658.
62. Georgius Boetius. Bevtoft og Tislund. . 13. Jan. 1658.
63. Severinus Petri Vinther. Jandrup og Billum (ord. 3. Febr.) . . . . . 4. Febr. 1658.
64. Simon Johannides Rip. Hvejsel og Givskud (ord. 10. Febr.) . . . . . . 11. Febr. 1658.
65. Lauge Envoldsøn Deiberg. Vium og Hemmet (ord. 19. Febr.). . . . . 20. Febr. 1658.
66. Bartholus Petri Baidius. Kap. til Eltang og Vilstrup (ord. 17. Marts). . . . 18. Marts 1658.
67. Jens Nielsøn Dybeck. Snejberg og Tørring (ord. 30. April). . . . . 1. Maj 1658.
68. Niels Jørgensen Friis. Omme og Hoven (ord. 30. April) . . . . 1. Maj 1658.
Petr. Georgii Ringopolitanus. Frederiksodde og Vejlbye (tidligere ordineret). 15. Maj 1658.

Fra Nr. 57 af til Nr. 119 lover næsten enhver ordineret Sognepræst (ikke Kapellanerne) at skaffe den kong. Lensmands (eller enkelte Gange Kongens) Kollats, naar der bliver Fred og Sikkerhed. Nogle love også til den Tid deres testimonia academica.

69. Laur. Jani Munch. Kap. til Kolding og Alm. 19. Juni 1658.
70. Dithleff Hanssen, Rip. Fanø . . . . . 19. Juni 1658.
71. Jens Christensøn Jegind. Lemvig og Lem 11. Avg. 1658.
72. Bertel Jørgensen Struck. Hjortl. og Kalsl. 3. Sept. 1658.
73. Hans Ennevoldsen Deiberg. Lyne og Kvong 3. Oktb. 1658. blev voceret dominica 5. Trinitatis, ordineret 3 Sept.; sålænge opholdt både for Testimonia og velb. Jesper Wogensens Forbud.
74. Christianus Aagaardus. Lektor og Præst i Vest. Vedsted . . . . 10. Febr. 1659.
75. Janus Olai Rincopius. Brejning og Omme 23. Febr. 1659.
76. Ansgarius Magni. Kap. i Kolding og Alm. 14. April 1659.
77. Canutus Petri Kraglundius. Vejle og Hornstrup . . . . 7. Maj 1659.
78. Nic. Petri Medoldensis. Meolden . . . 7. Maj 1659.
79. Joh. Lagonis Vellejus. Aastrup . . . . 26. Maj 1659.
80. Severinus Joh. Hottersnensis. Egtved og Ødsted . . . . 26. Maj 1659.

81.	Gregorius Petri Rip. Gadbjerg og Lindballe	27. Maj 1659.
82.	Benedictus Jacobi Wardæus. Jærne og Skadst	26. Juni 1659.
83.	Jo. Findius Michaelis fil. Avlum . . .	? 1659.
84.	Sever. Petri Windingius. Nøvling og Sinding	29. Sept. 1659.
85.	Joh. Jeremiæ Wolff. Vejle og Hornstrup	29. Sept. 1659.
86.	Sever. Justi Hoesdal (?). Østersnede. .	29. Sept. 1659.
87.	Petr. Georgii (Viburgius). Hjarup og Vamdrup	29. Sept. 1659.
88.	Christianus Matthiæ (Aulumensis). Harte og Bramdrup.	29. Sept. 1659.
89.	Jo. Christierni Vandalinus. Uldum og Langskov . . . . , . .	29. Sept. 1659.
90.	Matthias Pauli. Rødding og Skrave . .	30. Sept. 1659.
91.	Hans Steensen Rip. Jernved	30. Sept. 1659.
92.	Hendrich Frich. Engbjerg og Harboøre. Testimonia vitæ et eruditionis fra Sorø.	13. Oktb. 1659.
93.	Augustinus Miller. S. og N. Bork . .	13. Oktb. 1659.
94.	Jo. Severini Morsianus, Feltpræst, kaldet af Lavrids Påvisch	13. Oktb. 1659.
95.	Sever. Christierni Svenstrupius. Kollerup og Vindelev	27. Oktb. 1659.
96.	Georgius L. Fogius. St. Kather. i Ribe.	10. Novb. 1659.
97.	Petr. Jonæ Aggerskov. Arild	10. Novb. 1659.
98.	Joh. Laurentii Holsatus. Åstrup og Starup	24. Novb. 1659.
99.	Peder Jørgensen Jelling. (Stavning). .	?
100.	Lago Johannis Stauningius. Møgeltønder.	22. Decb. 1659.
101.	Jo. Andreæ Bendstrupius. Nykirke og Give	13. Jan. 1660.
102.	Petr. Janæus Grönholt. Brøndum og Nebel.	26. Jan. 1660.
103.	Christiernus Nicolai Bredstrupius. Gjørding og Vejrup	2. Febr. 1660.
	Canutus Olai Zythocomæus. Hjerm, Gimsing og Venø (må bekræfte sin 28. Avg. 1649 aflagde Ed).	2. Febr. 1660.
104.	Petr. Andreæ Hiermius. Dejbjerg og Herning	2. Febr. 1660.

105. Joh. Jacobi Distelberg. Brørup og Lindknud . . . . 15. Febr. 1660.
106. Poul Florus Amrensis. Kap. til St. Laur. paa Før . . . . 3. Marts 1660.
107. Jo. Andreæ Svenoburgensis. Tim og Madum. . . . . 3. Marts 1660.
108. Christianus Olai Lønneus. Vilslev . . 15. Marts 1660.
109. Paulus Christiani. Hunderup og Bramming. 19. April 1660.
110. Ægidius Nicolai Brøns. (Daler) . . . 3. Maj 1660.
111. Bernh. Lagonis Vellejus. Kap. til Domk. 24. Maj 1660.
112. Petr. Christierni Buchius. Kap. til Ringkjøb. og Rindum . . . . 24. Maj 1660.
113. Joh. Laurentii Lundæus (har intet Nummer). Skrydstrup . . . . 17. Avg. 1660.
114. Nic. Christierni Toftonius Vard. Bredstrup og Kongsted . . . . 2. Sept. 1660.
115. Otto Severini Wroldius. Brande . . . 1. Novb. 1660.
116. Joh. Jonæ Aggerschowius. Agerskov . 1. Novb. 1660.
117. Joh. Petri Mollerus (har intet Nummer i Håndkriftet). Spandet. . . . . . ?
118. Andreas Erasmi Spandeth. Nykirke og Fåborg . . . . 12. Jan. 1661.
119. Petr. Petri Sommer[1]). Skarild og Arnborg . . . . 13. Juli 1661.
120. Jacobus Christierni Tistrupius. Tyregod og Vester . . . . 25. Juli 1661.
121. Nic. Johannis Othoniensis. Kap. til Hjerm, Gimsing og Vene . . . . 23. Novb. 1661.
122. Canutus Laurentii Morstætius. Sest. . 23. Jan. 1662.
123. Christianus Johannis. Haderup . . . 5. Febr. 1662. erlægger den befalede Rdl., som sædvanligt, til Frederiksoddes Kapellan og Skole.
124. Henningius Arnoldi Piscator. Skærbæk. 17. Marts 1662.
125. Joh. Henrici Coccius. Vorbasse og Grene. 17. Marts 1662.
126. Laur. Andreæ Rincopius. Tavlov og Erritsø. . . . . 8. Novb. 1662.
127. Sever. Laurentius Bagger. Brandrup . 8. Novb. 1662.

---

[1]) Udentvivl, også efter Hånden at dömme, den samme som Nr. 8.

lover at skaffe sit Testimon. publicum fra Kbhn. til Påske.

128. Ægidius Lagonis Vellejus. Brøns . . . 28. Febr. 1663.
129. Claudius Johannis Langholt. Vedersø. . 18. Maj 1663.
130. Thomas Joannis Heennius. Timring og Vildbjerg . . . . 18. Maj 1663.

Fra denne Tid er det 2 Rdl., som skulle erlægges til Frederiksoddes Kap. og Skole. Ordinanden lover stadig at betale dem paa Anfordring.

131. Christianus Pauli Henne. Henne. . . . 20. Maj 1663.
132. Olaus Christiani Jegindus. Idum . . . 4. Jùni 1663.
133. Janus Jani Høst. Romb . . . . . . 23. Juli 1663.

De 2 sidste love at forskaffe Lensmandens Kollats, når fordres.

134. Sever. Georgii Jellingensis. Jelling og Hover . . . . 7. April 1664.
135. Jacob Jacobsen Holm. (Hemmet og Vium) 2. Juni 1664.
136. Uldrig Christensön (Holstebroe). Rind og, Herning . . . . 2. Juni 1664.
137. Lambert Sörrensen Raffnsøe. Guldager. 16. Juni 1664.
138. Jo. Petri Wellingius. Hjarup og Vamdrup. 7. Juli. 1664.
139. Søffren Anchersön Colding. Ringkjøb. og Rindum. (lover at holde Bisk. uden Fare m. H. til Kollatsen) . . . . . . 26. Sept. 1664.
140. Jacob Sørensen Lintrup. Lintrup og Hjerting . . . . 26. Sept. 1664.
141. Ped. Iffuersön Hemmett. Dybe . . . 13. Oktb. 1664.
142. Niels Nielsön Holstebroe. Ho og Oksby. 17. Novb. 1664.
143. Jens Lauritzøn Stadel. Stadil . . . . 17. Decb. 1664.
144. Thomas Christensön Blichfeld. Tørring og Heldum . . . . 26. Jan. 1665.

Jacobus Severini Lintrupius forfl. til Lintrup og Hjerting . . . . 21. April 1665.

145. Jens Mogensön Gaffrslund. Andsager . 26. April 1665.
146. (M. Hans Rosenberg i Vestervedsted). .
147. Clemens Erasmi Thestrupius. Hjerm, Gimsing og Venø . . . . 11. Màj 1666.

1 Rdl. til Universitetet, 1 til Fredericia Skole.

148. Laurids Andersen (Brandstrupius). Hygum. 11. Maj 1665.

149. Niels Jensen Hee. He . . . . 3. Avg. 1666.
150. Niels Jacobsen Harreby. Mane . . . 24. Avg. 1665.
151. Søffren Rasmusön Mallmøe. Ejsing . . 9. Novb. 1665.
152. Gregers Ifversön Skiern. Torstrup og Horne . . . . 9. Novb. 1665.
153. Emanuel Cirsovius. Tydske Kirke i Fredericia. . . . . 6. Novb. 1665.
154. Niels Christensøn Worgod. Kap. til Vorgod og Vium . . . . 10. Mai 1666.
155. Niels Hansön Stauning. Gjørding, Vem og Bur . . . . 4. Juli 1666.
156. Niels Kieldsön Wlfborg. Ølstrup og Hover. 4. Juli 1666.
Disse 2 havde ikke Lensmandens Kollats.
157. Peder Jørgensen Janderup. Vodder . . 4. Juli 1666.
Søffren Jørgensön Jelling er nu bleven Sognepræst i Jelling ved sin Faders, Jørgen Pedersens, Afståelse . . . . 24. Juli 1666.
158. Christoffer Lyloff Christensen. Lem.. . 26. Juli 1666.
159. Daniel Christensön Graae. Vedersø . . 15. Novb. 1666.
160. Petrus Thomæ Tøxenius. St. Nik. i Varde . . . . 15. Novb. 1666.
Niels Jensön Hee fornyer sin Ed som Sognepræst efter sin Faders, Jens Christensens Død, i He og No . . . . 17. Jan. 1667.
161. Jacobus Erasmi Julius. Estvad og Rønbjerg . . . . 16. Febr. 1667.
Canutus Laurentii Morslætius aflægger påny Ed som Præst i Sest, uden at man ser Grunden til denne Fornyelse 1. Maj 1667.
162. Svend Andersön (Soderup). Navr og Sir. 6. Juli 1667.
163. Joan. Andreæ Morsinus. Mejrup. (25. Juli) 25. Juni 1667.
164. Nic. Laurentii Struchius. Sønderho . . 25. Juli 1667.
165. Joh. Nicolai Blegius. Kap. på Rømø . 26. Sept. 1667.
166. Matth. Johannis Hygomensis. Engbjerg og Harboøre . . . . 15. Febr. 1668.
167. Jacob Olufsön Lönne. Kap. og Degn i Skjærbæk . . . . 26. Febr. 1668.
lover at betale de 2 Rdl. til Univers. og Fredericia Skole til Påske.

168. Gregorius Johannis Stauning. Døstrup. kaldet af Fru Mette Rantzau. 6. Marts 1668.
169. Johannes Lobedantz Husæ Holsatus. Tydsk Kirke i Fredericia . . . . 6. Marts 1668.
170. Jacob Christensøn Varde. Tistrup og Hodde . . . . 6. Marts 1668.
171. Benedictus Olai Grön. Føvling og Holsted. 23. Juli 1668.
172. Laurentius A. Gonsager Rip. Jelling og Hover . . . . 5. Oktb. 1668.
173. Clemens Severini Vellejus. Smedstrup og Skjærup . . . . 5. Oktb. 1668.
174. Georgius Joannis Vellejus. Velling . . 5. Oktb. 1668.
175. Sever. Joannis Bormanus. Lönborg og Egvad . . . . 9. Jan. 1669.
176. Matthias Thomæ Othinianus. Skrydstrup. 18. Febr. 1669.
177. Lago Petri Synderhovius. Nordby . . 13. Marts 1669.
178. Matthias Johannis Svaningius. Hvejsel og Givskud . . . . 3. Maj 1669.
179. Bernhardus Matthiæ Hørupius. Felling og Assing . . . . 3. Maj 1669.
180. Henr. Jani Viburgensis. Hjerm, Gimsing og Venø . . . . 29. Maj 1669.
181. Laur. Claudii Borrichius[1]). Lomborg . 29. Maj 1669.
182. Joh. Caspari Vogelmontanus. Ferring . 15. Juli 1669.
183. Christen Jørgensön Frijs. Kap. i Ørre og Hodsager . . . . 24. Juli 1669. (hos Præsten Laur. Christierni).
184. Peder Rasmussön Horsens. Asp . . . 13. Juni 1669.
185. Severinus Nicolai Gamstius. Verst og Bekke . . . . 16. Sept. 1669.
186. Christen Christensøn Solgaard. Holstebro og Måbjerg . . . . 9. Octb. 1669.
187. Christen Godshesen Resen. Resen og Humlum . . . . ? 1669.
188. Michael Japeti. Grinsted og Hejnsvig . ? 1670.

---

[1]) 1671 aflagde han et nyt Løfte for Romb Sogn, som var blevet annekteret til Lomborg.

189.	Joh. Petri Barscherus. Darum . . . . siden i Jærne og Skadst.	? 1670
190.	Georgius Pauli Grummius. Ikast . . .	? 1670.
191.	Thomas Andreæ (Ballumensis). Ballum.	? 1670.
192.	Joan. Joannis Herslowius. Herslev og Viv.	? 1670.
193.	Joan. Matthiæ Trane. Vorgod og Vim.	? 1670.
194.	Joh. Laurentii. Vejle og Hornstrup . .	? 1670.
195.	Ped. Samsing. Ramme	? 1670.
196.	Clemed Brun Pofuelssøn. Successor i Højrup efter Hr. Peder	? 1670.
197.	Stephanus Olai Alanus. Sunds. . . .	24. Sept. 1670.
198.	Joh. Gregorii Albinus. Sevel	?
199.	Nicolaus Brun. (Kap. i Fardrup) . . . lover at betale de 2 Rdl. inden en Maaned (✝ 25. Mai 1673).	5. Jan. 1671.
200.	Andreas Caspari Wellejus. Gaverslund.	30. Marts 1671.
201.	Canutus Severini Wellejus. Vinding . .	30. Marts 1671.
202.	Severinus Olai f. Dall. Sneum og Tjerreb.	6. Maj 1671.
203.	Jo. Laurentii Barfodius (Kvong) . . .	26. Juni 1671.
204.	Joh. Ivari Schiernovius. Skjern . . .	21. Octb. 1671.
205.	Barthol. Richardi Foerdensis. Kap. til St. Laur. på För	21. Octb. 1671.
	kaldet af Grev Schack.	
206.	Lago Christiani Vardensis. Jærne. . .	30. Marts 1672.
	kaldet af Biskoppen til at bestyre Æmbedet.	
207.	Laurentius Petri Bang. Tavlov. . . .	30. Marts 1672.
	Hans Pedersön Badsher forflyttet fra Hunderup til Jærne og Skadst	16. April 1672.
208.	Nic. Nicolai Astrupius. Roager . . .	17. April 1672.
209.	Bartholus Joannis Gressæus. Grejs og Sindbjerg	17. April 1672.
	Christen Oluffsen Lönne (i Vilslev) aflægger tillige Løfte for Hunderup Sogns Vedkommende	27 April 1672.
210.	Laurentius Davidis Fos. Pjedsted og Gårslev.	11. Juli 1672.
211.	Christen Mortensön Høst. Nørnissum .	4. Aug. 1672.
212.	Jens Nielsøn Kragh. Ny og Gammel S.	31. Oktb. 1672.
213.	Georgius Georgii Crusisoranus. Fardrup.	17. Juli 1673.

214. Las Tygesön. Sal . . . . 27. Oktb. 1673.
215. Petrus Christierni (Alburgensis). Jærne. 20. Novb. 1673.
216. Joh. Petri Hegelundius. Omme og Hover. 13. Febr. 1674.
217. Christophorus Wegnerus. Husby og Nissum. . . . . 13. April 1674.
218. Abrahamus Laurentii Schalandus. Gudum og Fabjerg . . . . 23. Maj 1674.
219. Laur. Nicolai Agardus. Andst og Gjesten. 23. Maj 1674.

En ny Edsformular er indført, som dog egentlig kun deri afviger fra den ældre, at der i den 1ste Art. istedetfor »Juxta præceptum verbi Divini et Ordinationis Ecclesiasticæ« er indsat »a sacra Regia Maj.« — I 5te Art. er der istedetfor »Probitatis et Sanctitatis« sat »sobrietatis.

220. Paulus Canuti Borbergius. (Bordbjerg) . 12. Juli 1674.
221. Joh. Nicolai f. Paludanus. Ål . . . . 27. Juli 1674.
222. Petr. Severini Oustrupius. Bording . . 24. Avg. 1674.
223. Christianus Severini Sevelius. Darum og Bramming. . . . . 5. Oktb. 1674.
224. Andr. Jani Spandeth. Guldager . . . 5. Oktbr. 1674.
225. Christianus Nicolai Lyngbye. Hvejsel . 14. Novb. 1674.
226. Joh. Petri Frisius. Nebel . . . . . ?
227. Michael Magni. Rødding og Skrave . . 18. Febr. 1675.
228. Claudius Claudii (Emmerlevius) junior. Emmerlev. . . . . 18. Febr. 1675.
229. Johannes Georgii Jelling. Nykirke og Give . . . . 18. Febr. 1675.
230. Nic. Petri Colding. Kolding . . . . 6. Marts 1675.
231. Erasm. Victorini Grænovius. Alslev og Hostrup . . . . 6. Marts 1675.
232. Christianus Martini Frisius. Torstrup og Horne . . . . 7. Maj 1675.
233. Japetus Nicolai Coldingius. Velling . . 7. Maj 1675.
234. Christian Lauritzøn Bording. Ulvborg og Råsted . . . . 7. Maj 1675.
235. Søffren Mortensön Hobroe. Nør-Omme og Bregning . . . . 12. Juni 1675.
236. Niels Nielsön Galthen. Kap. til St. Kathar. og Sem . . . . 24. Juni 1675.
237. Peder Jensön Frøslef. Felling og Assing. 9. Sept. 1675.

238. Ægidius Hansen Gram. Daler . . . . 30. Oktb. 1675.
kaldet af Grev Schack.
239. Antonius Davidtzøn Foss. Agerskov . . 14. Febr. 1676.
240. Christopher Rasmussen Lime. Fjaltring og Trans (kaldet af Baron Rüse) . . 14. Febr. 1676.
241. Joh. Martini Friis. Vilslev og Hunderup 3. April 1676.
242. Laurentius Petri Grønnius. Felding og Tvis (kaldet af den adelige Patron) . 3. April 1676.
243. Laur. Nicolai Borrichius. Oddum . . . 20. Maj 1676.
244. Damianus Johannis. Vodder . . . . 12. Juni 1676.
245. Martinus Petri Limæus. Brørup og Lindkn. 30. Avg. 1676.
246. Andreas Stephani Brant. Læborg og Vejen. 30. Avg. 1676.
247. Andreas Adami Verlohrn. Gjørding og Vejrup . . . . 27. Sept. 1676.
248. Jacobus Christierni Aarhusius. Hospitalet i Ribe og Froprædikant i Domkirken. 22. Jan. 1677.
249. Christianus Simonis Vardensis. Lunde og Ovtrup. . . . . 22. Jan. 1677.
250. Ovenus Canuti Sanderus. Tyregod og Vester . . . . 17. Febr. 1677.
251. Petr. Petri Kraglundus. Engbjerg og Harboøre . . . . 2 April. 1677.
kaldet af Baron Henr. Rüse til Rüsensten.
252. Joachimus Reimarus Hatterslebiensis. Kapellan ved den tydske K. i Fredericia. ?
253. Severinus Christiani Aagaard. Rømø. 9. Avg. 1677.
kaldet af Grev Schack.
254. Laurentius Wilhadi Grovius. Gudum og Fabjerg. . . . . 17. Avg. 1677.
255. Joh. Severinus Ølby. Ølby og Fovsing . 27. Avg. 1677.
256. Andreas Matthiæ Staby. Staby. . . . 27. Avg. 1677.
257. Espernus Severinus (Arhusanus). Hvejsel og Givskud . . . . 19. Oktb. 1677.
258. Nic. Laurentii Fogius. Starup og Nebel. 2. Novb. 1677.
259. Laurentius Lamberti Torstrupius. Lydum og Lönne . . . . 2. Novb. 1677.
260. Paulus Matthiæ Bucetius. Øse og Nesbjerg . . . . 2. Novb. 1677.

261. Georgius Mauritii Orderup. Vorgod og S. Vium . . . . 3. Avg. 1678.
262. Nicol. Nicolai Borrichius. Ringive . . 3. Avg. 1678.
263. Joh. Georgii Berthius. Kollerup og Vindelev, kaldet af Grev Ditlev Rantzou. 3. Avg. 1678.
264. Matthias Olai Bucchius. Avlum . . . 14. Sept. 1678.
265. Petrus Nicolai Leerschovius. Malt og Folding. . . . . 26. Octb. 1678.
266. Christiernus Laurentii Wellejus. Lintrup og Hjerting . . . . ?
267. Joh. Mariagrius Christ. f. Vinding og Vind. 11. Juni 1679.
268. Jac. Boëthius Galmsbulo-Tunderensis. kaldet af Grev Schack. Amrum. 9. Avg. 1679.
269. Anders Michelsön Hoe. Verst og Bække. 16. Avg. 1679.
270. Alegsander Jakobsøn (Kertemindanus). Nørup og Randbøl . . . . 21. Sept. 1679. kaldet af Preben Brahe.
271. Søffren Madsen Schelderup. Øster-Snede. 1. Decb. 1679.
272. Petrus Oldenburg. Rektor i Vejle og Præst i Vinding . . . . 19. Febr. 1680.
273. Fridericus Søbøtker. (Gadbjerg) . . . 19. Febr. 1680.
274. Sveno Pauli Svenstrupius. (Gjellerup) . 19. Febr. 1680.
275. Janus Theoch. Ferslevius. (Höjrup) . . 23. Juli 1680.
276. Joh. Andreæ Asnensis. (Torsted) . . . 10. Sept. 1680.
277. Joh. Thomæ Hviddingius. (Hvidding) . ?
278. Andreas Thomæ Hvedding. Fol . . . ? kaldet af Grev Schack.
279. Thomas Erici Viumius. (Hemmet) . . ? kaldet af Henr. Müller til Lönborggård.
280. Laurentius Christiani Aagaard. Kap. til St. Kath. og Sem . . . . 17. Jan. 1681.
281. Christianus Jani Aulumb. Tim og Madum. 21. Febr. 1681. kaldet af Axel Sehested til Timgård.
Laurentius Petri. Malt og Folding . . 18. Marts 1681. var tidligere ordineret i Sjæland.
282. Petr. Claudii Emmerlevius. Eltang og Vilstrup. . . . . 11. April 1681.
283. Janus Brochius. Felling og Assing . . 21. April 1681.
284. Nic. Johannis Riisius. (Hemmet) . . . 5. Maj 1681.

285. Petrus Broderi Randerupius. Ballum. . 25. Maj 1681.
kaldet af Grev Schack.
286. David Monradus. Amrum . . . . . 25. Maj 1681.
kaldet af Grev Schack.
287. Joh. Olai Camstrupius. Hospit. og Froprædik. i Ribe . . . . 11. Juli 1681.
288. Joh. Dam, Andreæ fil. Ulvborg og Råsted. 26. Juli 1681.
289. Erasmus Strang. Smidstrup og Skjærup. 8. Sept. 1681.
2 eller 3 synes at mangle og ikke at have indført deres Ed[1]).
Anders Sahle. Hospitalspr. i Ribe . . 18. Avg. 1682.
formår paa Grund af Fattigdom og Kaldets Ringhed ikke at betale de 2 Rdl.
Dithlovius Pauli. Hygum . . . . . . 24. Avg. 1682.
Andreas Nicolai Seerup. Brøndum og Nebel . . . . 24. Aug. 1682.
Hans Nielsøn Eltang. (Spandet) . . . ?
Janus Thomæ Aalburgensis. Holstebro . 19. Oktb. 1682.
Matthias Wilhadi Lægardus. Ferring . 19. Oktb. 1682.
kaldet af Baron Christian Juel til Rysensteen.
Paulus Johannis Wellejus. Hjortlund og Kalvslund . . . . 19. Oktb. 1682.
Ansgarius Ansgarii f. Kolding. . . . 14. Decb. 1682.

Juramentum Præpositi, forma paululum mutata.

Ego N. N. electus Præpositus tractus provincialis N. sancte juro, quod velim esse fidelis coadjutor Domini Episcopi, cum ingenua communicatione, ubi opus fuerit in propaganda pura doctrina sinceræ fidei, juxta S. Biblia et libros receptos in Ordinatione Ecclesiastica, et integre conservanda disciplina Ecclesiastica; Catechetica autem vel imprimis accurate tradenda, ea forma quæ jam in Scholis et plerisque Ecclesiis recepta est, secundum textum genuinum Reverendi Patris Lutheri, qui nullo modo intermittendus aut immutandus est.

Quod velim pro virili tueri jura et privilegia Ordinis huius,

[1]) I Fortegnelsen i Stiftsarchivet nævnes som ordinerede efter 12. Mai 1682: Peder Nielsen til Ramme, Christen Jensen Møborg til Tim og Madum.

nec quemquam deserere consilio aut opera, qui se modeste submiserit Ordinationi Ecclesiasticæ.

Quod velim Ecclesias Provinciales secundum constitutionem Regiam annuatim diligenter visitare, et curare quantum possum, ne admissa contra bonos mores et veram pietatem dissimulentur, cum scandalo et offensa nominis Divini.

Sic me Deus adjuvet et sanctum verbum ejus.

De indsatte Provster ere:

Christianus Petri Stadellius. 14. Maj 1646. Ulvborg Herred.
Nicolaus Petrejus i Gjørding. 1. Juni 1648. Gjørding. H.
Petrus Nicolai Wulff i Bevtofte. 13. Juni 1648. Nørrangstrup H.
Georgius Petri (i Jelling). 10. Jan. 1649. Tyrild H.
Andreas Petri (i Hjerm). 19. April 1649. Hjerm H.
Andr. Jacobæus Lintrup i Lintrup. 10. Maj 1650. Frøs og Kalvsl. H.
Nicol. Bartholinus (i Lemvig). 21. Juni 1651. Skodborg H.
Ivarus Gregorii Hemmetthæus (i Skjern). 29. Juli 1651. Bølling H.
Anders Christensen (i Sunds). 7. Avg. 1651. Hammerum H.
Olaus Jani Coldingius (i Rejsby). ? Hvidding H.
Christiernus Johannis i Vejen. 25. Sept. 1651. Malt H.
Andr. Lagonis Vellejus i Vilslev. 18. Febr. 1652. Gjørding H.
Laur. Bording (i Ulvborg). 20. Juni 1653. (Ulvborg H.).
Jo. Christierni Giødstrupius (i He). 14. Juli 1653. (Hind H.)[1]).
Johannis Petri i Jandrup og Billum. (Vester H.)
Jonas Petræus Aggerskow (i Agerskov). 11. Sept. 1654. (Nørrangstrup H.)
Johannes Claudius i Daler. 13. Febr. 1655. Møgeltønder Birk.
Niels Olsen i Lejrskov. 30. Juni 1655 (død samme Aar). Andst H.
Jacobus Simonis Seirupius (i Malt). Malt H.
Nicolaus Laurentius Rip. (i Smidstrup). Holmands H.
Joh. Lagonius Vellejus (i. Andst). Andst H.
M. P. Jordt (i Nustrup). (Gram. H.).

Dennes Løfte forekom Biskop Kragelund for ubestemt, da det ikke særlig angik Provsteæmbedet, og han synes af den Grund ikke at være bleven Provst.

---

[1]) Herefter nævnes Bartholus Christierni Viburg, der vistnok af en Fejltagelse har indført sin Ed på dette Sted og igen overstreget den. Jfr. Nr. 36 S. 122.

Laur. Canutius Cartemundanus (i Guldager). 19. Jan. 1660. Skadst H.
Nic. Joh. Aquilo-montanus (i Varde). 19. Jan. (Vester H.).
Nicolaus Pauli Astrupius. Hjerm H.
Petrus Severini Bie (i Bøvling). Skodborg H.
Christianus Petri Nørckier (?) (i Handbjerg og Ryde). Ginding H.
? 26. Maj 1664. Hammerum H.
Johannes Sthenius Rip. (i Jærnved). Gjørding H.
Andreas Petri i Fardrup. Frøs og Kalvsl. H.
P. Dorschæus i Fredericia. 3. Maj 1667. Elbo H.
Sever. Jani Hothersnensis (i Egtved). 7. Maj 1667. Jerlev og Slavs H.
Andreas Claudius i Toftlund. 8. Febr. 1668. Rangstrup H.
Canutus Georgii Coldingius i Sevel. 18. Juni 1668. Ginding H.
Petrus Joannis Rip. i Ølgod. 11. Juli 1670. Øster H.
Nicol. Nicolai (i Gjellerup?). 28. Juli 1670. Hammerum H.
Severinus Ansgarii i Ringkjøb. 13. Oktb. 1670. Hind H.
Olaus Christiani Tofft (i Alslev). 13. Oktb. 1670. Skadst H.
Laur. Gregorii Wandborgensis i Vandborg. 6. Avg. 1672. Vandfuld H.
Peder Christensen i Jærnved. Gjørding H.
Christianus Joannis i Haderup. 16. Avg. 1672. Ginding H.
Christ. Nicolai Bredstrupius (i Gjørding). 2. Sept. 1672. Gjørding H.
Nic. Petri Kraglund (i Lejrskov). 10. Avg. 1674. Andst H.
Clemens Severini (i Smidstrup). 7. Decb. 1674. Holmands H.
Christianus Christiani Solgardus (i Holstebro). 5. Avg. 1675. Ulvborg H.
Sever. Joannis Bormannus (i Lönborg). 11. Avg. ? Nørre H.
Friderich Johansøn Koch (i Visby). 15. Maj 1677. Lø H. og Ballum B.
Matthias Martini Morsinus (i Øse). 17. Oktb. ? Skadst H.
Laur. A. Gonsager i Jelling. 8. Maj 1679. Tyrrild H.
Andreas Erasmi Spandeth (i Nykirke). 13. Oktb. 1680. Skadst H.
Andreas Caspari Wellejus (i Gaverslund). 31. Maj 1682. Holmands H.

Juramentum Rectoris scholæ.

Ego N. N. sancte promitto, quod velim pie vivere, Discipulos fideliter instituere, doctrinam Catecheticam summa dili-

gentia urgere, bonas literas et lingvas studio, quo par est, juventuti tradere: Collegas ut officium faciant, hortari: disciplinam decenti et severitate et moderatione exercere, ac me tabulæ scholis præscriptæ penitus conformare, atque Episcopo meo, Præposito et urbis Pastori[1]) parere, et ipsum in omnibus, quæ scholæ incolumitatem concernunt, consulere.

Sic me deus adjuvet et sanctum ejus verbum!

Juramentum Collegarum scholæ.

Ego N. N. sancte promitto in conspectu Dei, quod velim pia vita Discipulis prælucere, pietatem tenellis animis fideliter instillare, bonas artes et lingvas summa industria docere, Episcopo, Præposito et Rectori parere, amicitiam cum collegis colere nec quicquam intermittere, quod ab industrio et pio collega ullo modo urgeri possit.

Sic me deus adjuvet et sanctum ejus verbum!

De Skolemænd, som have aflagt Eden, ere følgende:

Andreas Nicolai Heboe. Rekt. i Varde . .	27. Juni 1643.
Henricus Jacobi Holstepontanus. Hører i Holstebro	17. Avg. 1643.
Sever. Christiani Borrisius. Rektor i Varde .	12. Sept. 1643.
Severinus Georgii Rip. (Hører i Ribe) . .	21. Sept. 1643.
Canutus Pauli Coldingensis ?	26. Sept. 1643.
Canutus Olai Zythocomæus. Rekt. i Holstebro.	4. Febr. 1644.
Matthias Nicolai Rybergius. Midlertidig Rekt. (?) i Vejle	29. Avg. 1644.
Janus Olai Vardensis. Rekt. (?) i Vejle.	Jubilate Söndag 1645.
Nicol. Frendenius[2]). (Hører i Ribe) . . .	17. Novb. 1645.
Christ. Christiani Hortulanus. Rekt. i Ringkjøb.	13. Decb. 1645.
Joh. Lagonius Vellejus. Midlertidig Rektor i Ribe	17. Jan. 1647.
Joh. Johannis Rip. (Hører i Ribe)	17. Jan. 1647.
Christianus Brod. Rekt. i Ribe	12. Juni 1647.
Georgius Jacobæus Wolfius. Rekt. (?) i Lemvig.	27. Juni 1647.

---

[1]) De Ord: »Præposito et urbis pastori«, og i Hørernes Ed »Præposito« ere senere indstregede.

[2]) Udentvivl den Samme, som 1653 blev Præst i Engbjerg og da skrev sig Nic. Frenderi.

Petrus L. Hinzius. Hører i Kolding . . .	5. Avg. 1647.
Johannes Nicolai Schaarupius. Rekt. i Varde.	?
Petr. Escheri Brammingius. Hører (4) i Ribe[1].	4. Decb. 1647.
Matth. P. Bucchius. Rekt. i Ringkjøb. . .	16. Juli 1649.
Sveno Petri Oporinus. Rekt. i Holstebro . .	30. Novb. 1649.
Christianus Aagaardus. Rekt. i Ribe . . .	14. April 1651.
Gregorius Joannes Vellingius ?	Onsd. eft. Pintse 1651.
Petrus Andreæ Rip. Hører (i Kolding) . .	22. Juni 1651.
Petrus Synderhovius. (Hører i Ribe) . . .	9. Sept. 1652.
Dionysius Jersinus. Rektor i Holstebro . .	9. Sept. 1652.
Paulus Matthiæ Transius. Hører i Ribe . .	1. April 1653.
Joh. Henrici Goesmannus (Konrekt. i Ribe) .	4. Sept. 1653.
Lago Ivari W(onsyld). Hører i Kolding . .	25. Febr. 1655.
Japhetus Christiani Solgardus. Rekt. i Holstebro	7. April 1655.
Petrus Petri Viellensis. Rektor i Vejle. . .	2. Juli 1655.
Janus Olai Rincopius. (Rektor i Ringkjøb.) .	7. Oktb. 1655.
Severinus Petri Rip. (Hører i Ribe) . . .	23. Oktb. 1655.
Canutus Petri Kraglund. Konrekt. i Ribe .	28. Oktb. 1655.
Augustinus Miller. Hører i Ringkjøb. . . .	21. Marts 1656.
Simon Johannides Rip. Hører (1) (i Ribe) .	?
Johannes Jeremæi Wolffius. Rekt. i Kolding .	9. Decb. 1656.
Matthias Pauli Ottoniensis. Hører (3) i Ribe.	20. Jan. 1658.
Jessæus Andreæ (Gonsager). (Hører i Ribe).	6. Febr. 1658.
Johannes Lassonii Rip. Hører i Ribe . . .	6. Febr. 1658.
Christ. Nicolai Bredstrupius. (Hører i Kolding).	29. Marts 1658.
Christ. Matthiæ Aulinus. (Hører i Kolding) .	24. April 1658.
Severinus Antonii Corvinus. Hører i Varde .	28. Oktb. 1658.
Canutus Pet. Kraglund. Rektor i Ribe . .	13. Febr. 1659.
Ægidius Nicolai Brøns. (Hører i Ribe[2]) . .	8. Oktb. 1659.
Christiernus Nicolai Gamst. Hører i Ribe .	8. Oktb. 1659.
Joan. Laurentii Stadel. (Hører?) i Ringkjøb. .	7. Novb. 1659.

På dette Sted har Biskop Kragelund indført følgende Oversigt over den Måde, hvorpå han hidtil havde besat Rektor-Æmbederne i Stiftet. Oversigten er forfattet i de første Dage

[1]) Når der efter »Hører« findes et Tal sat i Parenthes, betegner det den Lektie, for hvilken Vedkommende indsattes til Hører.

[2]) Han forpligter sig til, såsnart han er indsat, at flytte ind i sit Kammer på Skolen.

af 1660, rimeligvis i Anledning af den megen Besvær, som han netop på den Tid på Grund af Krigen havde med at få Æmbederne besørgede:

Til Lemvig Skole blev som Vice-Rektor forsendt Mads Christensen Aalborg til videre. Tilforn var af mig der i Skolen Rectores: 1) Paulus Struchius. 2) Petr. Georgii Jelling.

Til Holstebro Skole af mig Dionysius Jersini. 2) Japeth N. som mod min Villie giftede sig, og hans Kone kom for tidlig, som jeg spurgte af Kommissarien. Forbliver.

Til Ringkjøbing haver jeg pro Rectore forskikket i min Tid: 1) Min Søn, M. Niels, siden kaldet til Lejrskov, nu Vice-Rektor i Ribe. Siden Jens Olsen, kaldet til Omme og Bregning (se S. 124). Dernæst Præsten i Fredriksodde, Hr. Peder, pro Vice-Rectore.

Den 3. Januar spurgte jeg, at Rektor i Varde var død.

Udi Kolding blev Peder Trane død An. 1658; havde tilforn opladt med min Samtykke og efter Hr. Kantslers Kommendats Skolen til Hans Jeremisen, siden kaldet til Vejle efter min salige Søn (Knud Kraglund) og var Rektor nogen Tid. Efter hannem forskikkede jeg Hans Gram til at være Rector scholæ ibidem.

Andreas Erasmi Spandeth. Rekt. i Varde .	4. Jan. 1660.
Severinus Ansgarii Colding. Hører i Kolding.	12. April 1660.
Nic. Nicolai Holstepontanus. Rekt. i Varde .	?
Johannes Gramius. Rekt. i Kolding . . .	25. Mai 1660.
Christiernus Victor. Hører i Ribe	29. Juli. 1660.
Jessæus Andreæ Rip. Rekt. i Ringkjøbing .	17. Sept. 1660.
(Hans Frandsen Rosenberg) Rekt. i Ribe . .	28. Avg. 1660[1]).
Paulus Zoega. (Konrektor) i Ribe	28. Avg. 1660.
Jacobus Jacobi Holmius. ? i Lemvig . . .	?
Turetus Torchilli Vardanus ?	?
Claud. Laurentii Bagmannus Rip. Hører (?) i Lemvig	8. Avg. 1661.
Joannes Matthiæ Arhusius. Hører (4) i Ribe.	Juli 1661.
Daniel Christianis Graabius. Hører (i Ribe).	Juli 1661.

[1]) Denne Ed, som vi må antage for at være Rektor Rosenbergs, mangler Underskrift. Ikke mindre forunderligt er det, at Zoega, som ellers kaldes Konrektor, i sin Ed af samme Dag udtrykker sig, som om han var Skolens Bestyrer (cujus curæ fideique schola Ripensis tradita ac demandata»).

Petr. Christierni Sindingius (?). Hører i Varde.	20. Avg. 1661.
Laurentius Andreæ Gonzager Rip. Hører i Ribe.	25. April 1662.
Nic. Erasmi Mittelfardensis. Hører i ? .	25. April 1662.
Joh. Christiani Holstedp. Hører i ? . .	3. Oktb. 1662.
Jac. Christiani Wardensis. Hører i Varde .	20. Febr. 1663.
Joh. Julius Rommel. (Hører i Kolding) . .	1. April 1663.
Olaus Christierni Wardensis. (Hører i Ribe) .	18. Avg. 1663.
Sveno Andreæ Soderup. Hører i Ribe. . .	3. Febr. 1664.
Jacobus Magni Coldingius. nederste Hører i Kolding.	9. April 1664.
? Rektor i Lemvig. .	
? Hører i Lemvig . .	
Nicol. Christiani Rincopiensis. Hører i Ringkjøbing.	13. Jan. 1665.
Petrus Tøxenius. Hører i Kolding	27. Febr. 1665.
Joh. Christiani Holstepontanus. Rekt. i Holstebro	18. Maj 1665.
Nic. Petri Aal. Hører i Ribe	15. Avg. 1665.
Gregorius Laur. Fogius. Rektor i Ribe . .	4. Jan. 1668[1].
Laur. Pet. Alling. Rektor i Fredericia[2]) . .	5. Decb. 1665.
Christianus Blimesterus. Konrekt. i Ribe. .	7. Maj 1666.
Petrus Jani Hygomensis. Rekt. i Lemvig. .	?
. . . .	. . .
Joh. Matth. Thran. Rekt. i Ringkjøb. . . .	15 Febr. 1666.
Joh. Matth. Liem. Hører (2) i Kolding . .	25. Novb. 1666.
Turetus Torchilli Vardanus. Rekt. i Varde .	26. Jan. 1667.
Canutus Nicolai Holstepontanus. Hører i Holstebro	21. Jan. 1668.
Paulus Svenonis Lemvicus	12. Juni 1667.
Nicol. Nicolai Astrupius. (Hører i Ribe) . .	31. Marts 1668.
Clemens Pauli Brunius. (Hører i Ribe) . .	7. Sept. 1668.
Christianus Martini Frisius. Hører (2) i Ribe.	? 1668.
Ivarus Christierni Gamst. (Hører i Kolding).	7. Sept. 1668.
Ansgarius Ansgarii f. Rekt. i Kolding . . .	23. Sept. 1668.
Nicolaus Brun. Hører (2) i Ribe	1. Marts 1670.

[1]) Dette Årstal står der tydeligt og uden nogen Rettelse, måske tilsat ved en senere Fornyelse af Eden.

[2]) Han kalder Skolen aldeles ny (»nuperrime nata«). Eden havde han allerede aflagt d. 27. Juni 1664.

Janus Matthiæ[1]. Hører (1) i Ribe	1. Marts	1670.
Sever. Jan. Hee. Hører (?) i Ringkjøb. . .	15. Avg.	1670.
Johannes Petri Frisius ?	?	
Johannes Johannis Culbarsius. Hører i Ribe.	22. Oktb.	1670.
Canutus Severini f. Rekt. i Vejle	30. Marts	1671.
Laurentius Kraasius. Rekt. i Varde. . . . efter Kantslerens Anbefaling.	?	1671.
Claudius Bordingius. (Hører i Ribe) . . .	9. Marts	1672.
Christ. Martini Frisius. Hører i Ribe . . .	18. Marts	1672.
Laurentius Petri Transius. Hører i Lemvig (?)	30. Juli	1672.
Laur. Nicolai Agardus. ?	7. Novb.	1672.
Sever. Antonii Corvinus[2]. Hører (1) i Ribe .	7. Novb.	1672.
Lamb. Nicolai Holmius (el. Transius). Hører i ?	22. April	1673.
Joh. Johannis Jandrupius. Hører i ? . . .	27. April	1673.
Antonius Davidis Fossius. Hører (i Ribe) . .	12. Juli	1673.
Jacobus Christierni Arhusius. Hører . . .	12. Juli	1673.
Christ. Andreæ Høysgardus. Rekt. i Fredericia	28. Juli	1674.
Petr. Nicolai Terpagrius. Konrekt. i Ribe. .	8. Juli	1676.
Laurent. Christiani Aagaardt. Hører (3) i Ribe	30. Sept.	1676.
Iberus Barfod. Hører i Ribe	30. Sept.	1676.
Christ. Laurentii Wellejus. Hører (5) i Ribe.		1678.
Petr. Nicolai Lierschov. Hører (i Kolding) .	8. April	1678.
Dithlovius Pauli Frisius. Rekt. i Holstebro .	30. April	1678.
Johannes Lassonij Wardensis. Hører i ? .	5. Avg.	1678.
Andr. Nicolai Serupius. (Hører i Ribe) . .	3. Juli	1679.
Janus Björn. Hører (1) i Ribe	3. Juli	1679.
Janus Theochari Ferslevius. Hører (4) i Ribe.	?	
Janus Wandalinus. Hører (1) i Ribe . . .	?	

[1]) Han skriver: Præterlapsa triennii a quinta classe scholæ Ripisensis (sic) remotione propter levem aliquem cum uxore tandem ducta commissum errorem, denuo promotione Venerabilis D. Episcopi D. D. Petri Kragelundi etc. nactus restitutionem Regiam 1 Martii Anno 1670 constitutus sum Collega 1mæ classis. — Smlgn. Rektor Solgaards Sag S. 139. — Denne Janus Matthiæ er rimeligvis, også efter Håndskriften at dömme, den Samme som Joannes Matthiæ Arhusius, ansat som Hører i 4de Lektie 1661.

[2]) Kan neppe være forskjellig fra den Persón af samme Navn, som allerede aflagde Ed 1658. Han har rimeligvis også i nogen Tid været ude af Skolens Tjeneste.

Petrus Oldenburg.	Rektor i Vejle	?
Petrus Broderides.	?	?
Georgius N. Seerup.	(Hører i Ribe) . . .	5. Marts 1681.
Christianus Agerholm.	. . . .	15. Avg. 1682.
Petrus Theochari Tistadius	. . . .	22. Avg. 1682.
Malthesius Junghans[1])	. . . .	5. Jan. 1683.

En Degns Ed.

1. Jeg N. Kaldet till att være Degn i N. Sogner, loffuer att iegh wil retteligen lære selff och redeligen lære ungdommen D. Morten Luthers lille Catechismum udi sine Ord og forklaring effter Kongelig Majestets Ordinantze.

2. At ieg saa vil vare paa mit Embede inden och uden Kirchen, udi En Sand Gudfryctighed, med Bøn och paakaldelse, saa ingen med Guds hielp nogenstedtz skall tage Forargelse aff migh, eller spotte denne Orden for min skyld.

3. Att Jeg ey vil findis mottwillig imod min Sognepræst, Proust och Bisp i nogen maade; men heller min Øffrighed hørig og lydig i alt Det, som Christeligt och rett ehr.

Saa sant hielp mig Gud och hans hellige Ord.

Amen.

Derefter følger egenhændige Forpligtelser på denne Ed af 75 Sognedegne fra Årene 1647 til 1681. Den eneste Student, som jeg har bemærket iblandt dem, er Niels Jørgensen Due, Student 1671 og 1674 Degn i Emmerlev. Af de øvrige synes dog en Del at have gaaet i Latinskole. En, Hans Gundesen Riber, har endogsaa affattet sin Forpligtelse fuldstændigt paa Latin (Degn for Møborg og Nes Sogne 1653), flere andre ende den idetmindste med en latinsk Talemåde som: »Vale, datum ut supra« eller »Faxit Deus ter optimus maximus«, som vel kunde tyde på, at Vedkommende var ligeså vel studeret idetmindste som Holbergs Per Degn.

Sidst i Bogen findes indført en Ed, ved hvilken Biskoppens Famulus eller Amanuensis lover at være flittig i sin Tjeneste og ikke uden Biskoppens Villie røbe Noget af det, som bliver ham betrot.

[1]) De 3 sidste ere overstregede.

Kong Frederik den Andens Kronings og Salvings Akt,
den 20de August 1559,
samt
Ceremoniellet for Dronning Sophies Kroning og Salving,
den 21de Juli 1572.

Udgivet af Chr. Bruun.

Frederik den Anden besteg Danmarks og Norges Throne i Januar Maaned 1559. Efterat Toget mod Ditmarskerne heldigt var tilendebragt, kom han den 28de Juni til Kjøbenhavn. Skjøndt Forberedelserne til Kongens Kroning kun vare skredne meget lidt frem, besluttedes dog, at denne vigtige og høitidelige Akt ikke skulde udsættes til næste Aar, men allerede finde Sted den 20de August. Festlighederne i Anledning af denne Høitid varede flere Dage; de ere tilligemed selve Kronings- og Salvingsakten skildrede med stor Udførlighed paa Vers af Rasmus Hansen Reravius[1]). Resen omtaler Ceremonierne i Kirken ganske kort. Den Beskrivelse af Kroningen og Salvingen, som her udgives, er affattet som om den var et officielt Aktstykke.

Frederik den Andens Dronning, Sophie af Meklenborg, kronedes den 21de Juli 1572. Reravius har ogsaa paa Vers skildret Høitidelighederne ved denne Leilighed tilligemed Brylluppet, som fandt Sted Dagen forinden paa Kjøbenhavns Slot. Det Ceremoniel af Kroningen, som nedenfor er aftrykt, er noget mere end et Ceremoniel, thi der meddeles ikke blot i hvilken Orden Ceremonierne skulde følge, men tillige de Taler, som Ordinator skulde holde. Det er uden Tvivl et officielt, Kongen forelagt Program.

Begge disse Aktstykker synes at have ligget til Grund for Reravius's Beskrivelser, som ofte blot ere en simpel Omsætning paa Vers af dem. De udgives her efter Originalerne, som findes i det store kongelige Bibliothek, gl. kgl. Saml. 4°, Nr. 2572. De ere begge skrevne i Slutningen af

---

[1]) Titlen er (afkortet): »Frederichs den Andens oc Frue Sophie, Vor allernaadigste Herris oc Fruis, Begge deris Kronings og Brøllups Historie, huorledis alting sig der vdi begiffuet haffuer, flitelige paa Danske Rim bescreffuet af Rasmus Hanssøn Rerauius. Prentet i Kiøbenhaffn aff Laurentz Benedicht. 1574.« 8. Ny Udgave »nu offuerseet oc forbedret, Kbh. 1576.«

16de Aarhundrede; hvert af dem er skrevet med sin Haand, men begge ere Renskrifter. Ceremoniellet for Dronningens Kroning er indheftet foran Kong Frederiks Kroningsakt. I Bibliothekets Catalog siges, at det er skrevet »*manu ut videtur A. S. Velleji*«; det er dog urigtigt, Haandskriften kan snarere være Hans Svannings.

Man har formodet[1], at Hans Svanning, den kongelige Historiograph, kan have forfattet disse Skrifter, da Dronningens Kroning synes at have givet ham Anledning til at skrive om Kongers og Dronningers Kroning. Det ligger dog nær at antage, at det er de to Ordinatores, som have skrevet dem, altsaa Biskop Niels Palladius og Biskop Povel Madsen. Thi det er udelukkende den religiøse Handling, som beskrives; ved Frederik den Andens Kroning gjengives Alt hvad Ordinator har sagt Ord for Ord, ved Dronningens Kroning anføres et Udkast til hvad han skulde[2]) sige, men begge Gange maa Ordinator naturligvis selv have forfattet hvad han vilde udtale i Kirken ved den hellige Akt. For Historiographen var det maaske nok saa magtpaaliggende, at fortælle vidtløftigere om Høitideligheden hvad de tilstedeværende Personer angik, Processionerne og Festlighederne; herom er der saa godt som Intet talt.

Enn kort form och skick, som bleff holdet den tijd Stormegtige Fyrste, waar Naadigste herre konng Frederich den anden bleff kronidt til en Konge offuer Danmarck og Norge etc. Aar etc. 1559.

Der mandt talde tusinde femhundrede halfftredssindtztiuue oc nj, Søndagen fore Bartholomej, bleff Frederick en Hertog till Holsten (epther som hand nyligen haffde wundet Dytmersken) kronit til konge i Danmarck. Oc bleff domkirken i købindhaffn for kroningen først prydet oc smycket paa det allerskiøniste, besynderligen i Chorit, met gyldene støcker oc skøne tapether, disligeste met flouil vdbred oc saa paa gulffuet, der nest oc saa met orgeleg, Postiuer, Trommether og Discant.

Icke wiet fra høye alterit wor en herlig kammer beredt, at kongen kunde der omskiffte sine kleder. Der nu den wdualde konningh[3]) kom til kirken, bleff de kongelige Regalia hannom fordragne fram ad gaderne oc kirken, som wor Swerdit,

---

[1]) H. F. Rørdam, Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge siden Reformationen, I, S. 90.

[2]) Der tales gjennem hele Stykket i Præsens og Futurum: kun et Par Gange i Præteritum

[3]) »ridendis megit skiøn oc anseelig, dog uden yppig oc for meget overdaadig Pract« (Resen).

Kronen, Spijr og Eble. Men de som droge de kongelige Regalia, stod for hannom en liden stund. Altherit wor smycket med guld og perler, oc en stooll der fore til den som Ordinator skulle wære, oc neden fore alterit wor en stool herlig beprydet til kongen oc en lauff benck for hannem met hindinder, som wore offuerbred met gyldenstycke, paa huilke kongen kunde falde i knæ. Da gick den elste i rigens raad[1]) met sin regal, som hand bar, til alterit, oc met knæffald offerit samme regal paa alterit, lige saa giorde oc saa den anden met den anden regal, der effther de andre met den tredie oc fierde regal.

Ordinator[2]) wor førd wdj en messe serck oc Chorkaab, oc strax trodde hand tiil alterid, fald paa knæ oc bad vden for sin stool, oc hand haffde to præster[3]), den ene paa den høyre den anden paa den wenstre side wed altarit. Strax trodde ordinator lidet til side fra sin stoel, oc wende sig till folket oc sagde, som her epther følger.

Stormegtige, høgborne fyrster oc herrer, edle, strenge, erenffasthe rigens raad, der till mett alle de som her er baade gamle oc vnge. Som eder alle witterligt er, at gud aldermegtisthe haffuer bort kallit aff denne forgengelige werden, fra oss oc til sig oc det euige liff wor allerkiæriste Naadigste herre oc konningh (met hellig ihukommelsse) koning Christian den tredie, woris rætte fernelandtz fader, saa at hand leffuer nu i himmerigs rige, mett de andre hellige konger, huilken wor salige konge gud allermegtigste kronede her i verden med de rædte kongelige dyder, som er, sandt gudffrugtighed, wiisdom, rettferdighed, sandhed, barmhertighed oc elskelighed, til gud, oc sine fattige vndersaathe, oc wdrætte hand i sin tiid saare megit got i disse riger oc lande: Hand loed ødelegge affguderij oc den plantelsse, som gud icke haffuer plantet, oc hialp den sande gamle christelige religion op igien, som tilfforne wor

---

[1]) Eiler Hardenberg, Rigens Hofmester, bar Kronen, Otto Krumpen, Rigens Marsk, Sværdet, Mogens Gyldenstjerne Spiret, Holger Rosenkrands Æblet.

[2]) Dr. Niels Palladius, Skaanes Biskop. Hans Broder, Dr. Peder Palladius, Sjællands Biskop, var syg.

[3]) Dr. Jens Skielderup, Biskop i Bergen, og Mag. Niels Kolding, Hofprædikant.

fortryctt, oc beskickede retsindige scrifftlerde mend, her i Kiøbindhaffns vniuersitet oc i alle kirker, oc besørget dem met tilbørlig wnderholdning oc lod den hellige Bibel, met stor bekostning, vdgaa paa wort danske maal wfforfalsket. Der wdoffuer haffuer gud almegtigste wed hannom vnt oss en langvarinde fred oc rolighed etc. Det staar mig ikke til at kunde paa denne tiid opregne den mangffoldige nytte oc gaffn, disse landz indbyggere haffue hafft aff hans regimente, for huilken salige konge oss bør alle samen at tacke den euige gud, som vnthe oss at beholle hannom saa lang tiid her i verden. Nu er det io oss alle witterligt, at hans elskelige søn, Stormegtig, høgborne fyrst oc herre, Her Frederick den anden, er woris rætte wduolde konge, huilken wi haffue gerne huldit oc sorit, oc at det er saa beskicket i gudtz euige forsiunlighed, at hand skall bære kronen i sin kiæriste salige herre faders stæd, oc sidde paa hans sæde i kongelig regimente, huilket oss alle samen af hiertet kiertt ær.

Saa er nu tiden kommen, paa huilken hans naadis høymegtighed skal kronis, ordineris oc stadffæstis til sit kongelige embede oc regimente. Den Barmhertige, himmelske fader (som beskicker konger oc øffrighet i werden) wnde det, att al denne handel oc æreffuld kroning, motte haffue en god begyndelsse, framgang, oc ende, gud til ære oc disse land oc riger til salighedt, fredt oc rolighedt.

Det giøris icke behoff att thale megit om min person, heller embede, som mig er beffalidt i denne kroning; wij wide io det, at ingen skal thage sig nogen almindeligh embede til, vden hand er rættelige kallit, om det skal ellers gaa lyckelig for sig, saa skal ingen tuile der paa, at ieg er io strengeligen nock kallidt der til. Haffue oc saa rigens raad der for offerit de kongelige regalia her paa alteridt, at ieg som er en christi tienere, skal fremdelis wdi gudtz naffn andtuorde den wdualde konge' dennom.

Item i denne sag wille wi icke thale latine heller tydske, men danske, paa det den største part, som her er til stæde, kand forstaa huad her bliffuer handlet, ffordj wi ville i dag, met gudtz naadis hielp, ære det werselige swerdt oc regimente met gudtz ord. De andre, som icke forstaa danske maal, beder ieg, at de wille haffue taalmodighed met oss paa denne tiidt.

Item lad osser aluorligen tacke gud, at hand haffuer vnt

oss en stadig fred, at wi kunde i fred og rolighed bepryde oc
wre woris wduolde konnings kroning. Oc der hoos bedhe at
gud wille werdis til at wære hoos denne hans orden oc skick,
at det motte vel lyckis oc komme hannom til priis, oc woris wd-
uolde koning til glæde oc ith lychsaligt regimente, oc oss alle
til fred oc rolighed. Der hoos oc saa bede at gud ville giffue
sin naade til oc wille werdis til at wære her hoos, at inthet
skeer i disse Dage hannom til fortørnilse oc oss til skade oc
forderffuelse, att naar kroningen er endet, mandt kand da sige,
Gud wære loffuit, det wor en løstelig oc glædelig kroning, oc
kom til en god ende. Om dystred og tornæring oc andre
lørstelige spijl, kommer mig inthed wedt at tale. Allenist beder
jeg, at mand seer wel til, at saadant skeer foruden skade.

Wi skulle oc saa wide, at disse kongelige ceremonier ære
icke wnyttige ting, men giøris storlige behoff, for dette konge-
rige oc folck skyldt, at de kunde høre oc se, det som de be-
giære, huorledis deris wduolde konge stadffestis i kirken for
gudtz ansigte til sit kongelig regimente. Oc haffue oc saa
disse cæremonier i denne kroning sin hellige wdtyelsse af
gudtz ordt, som wi wille faa at høre.

Der til met skulle wi oc saa wide aff den hellige skrifft,
at kongelige embede oc regimente er gudtz egen orden oc
skick oc begynte strax epther synde floden med Nimroth i Ba-
bylon, oc hans epterkomere, saa at kongelige stadt er hullit
wed magt i werden til denne dag.

Deuteronomij i det søttende siger Moses saa: Naar du
kommer i landet, som herren din gud giffuer dig, da siger du,
Jeg wil sette en konge offuer mig, som alle andre folck haffue
her om kring mig. Da skaltu sette den til konge offuer dig,
som herren din gud wdueller Dig. Oc naar hand skal nu
sidde paa sin kongelig stool, da skal hand lære at frøcte herren
sin gud, oc holle alle de ord, som staar i louffbogen. Hand
skal icke wige wdaf budene, huerken til den høgre eller wenstre
side, paa det hand kand forlenge sine dage wdi sit kongeriige,
hand oc hans børn wdi Israel.

Her høre wi, at de fromme Jødiske konger wore wdualde
oc beskicket aff gud til regimentit, som oc saa Daniel siger,
att gud setter konger i regimentit oc aff igien. I lige maade
er det beskicket aff gud, at denne woris wduolde konge skal

bære kronen epther sin hellige herre fader, og wære woris øffuerste øffrighed i disse lande oc riger, gud til euig ære oc oss alle til bistand, hielp oc trøst. Dette haffuer ieg korteligen sagt til en indgang til denne kroning. Nu wille wi i Jesu christi naffn begynde sagen:

Tuende stycker hører besynderlig til at begynde oc fuldkomme disse cæremonier met.

Det første er gudtz ord, det andet er en aluorlig bøn. Saa siger Paulus i den første Epistel til Timotheum: Alle gudtz gode creature hellig giøris formedelst ordet oc bønnen.

Saa wille wi nu først høre gudtz ordt om øffrigheden.

Her bleff læst aff det xiij capittel til de Rommere, Omnis anima etc. og i S. Peders første breff, andet capittel, Subditi estote etc.

Der epther sagde ordinator:

Her høre wi huorledis de hellige apostle stadffester øffuerighedtz stat oc embede oc er det forlangt at forklare det paa denne tiid. Christus begriber det kortelige i saa maade, Giffuer keyseren det som er keyserens, oc gud dett som gud tilhør; wed keyserens naffn forstaas ald wærslig øffuerighed met deris stat oc embede, det samme forstaas oc saa ved kongens naffn i S. Peders Epistel, huor aff wi skulle wiide kongelige magt oc welde at wære skicket aff gud, som wor herre christus sagde til Pilatum: Du haffde ingen magt offuer mig, wden det wore dig giffuet her offuen nedt, oc til S. Peder, som wor kallid til Apostel embede oc icke til en werslig regenther, sagde hand: Stick dit suerd i skeden, ti huo som anamer suerdit, skal omkomme met suerdet. Item henske konger de regiære oc kallis naadige herrer, men i icke saa. Wi lade nu staa tilbage, for tidens korthed, det som offte staar i det gamle testamente om øffuerighed mod de wlydige. Gen. ix siger Moses, huo som vdøser mendiskens blod, hans blod skal vdøsis igien wed mendisken. Haffde mendisken bleffuet i den fuldkomelige stat, da haffde mand icke øffrighed behoff. Men nu i denne forderffuede nature kunde vi icke mere ombære øffrigheden end wand heller ild. Thi wi ære her til herberge met dieffuelen, oc bo iblant tyffue, mordere oc skalke, oc øffrighed straffer met suerd, ild, gallie og hiul, mand skal dog neppelig haffue fred. O herre gud, huad skulle det gaa yndkelige till i

werden, wore icke øffriighed. Ther for skulle vi tacke gud for dem. Wij haffue nu hørt gudtz ord, at øffrighedtz welde oc magt er aff gud. Nu wille wi legge en christen bøn der til met, til wor himmelske fader, oc paakalle hannom i wor herris Jesu christi naffn, huer wed sig, i met mig, oc siger, Fader wor etc.

Her sette ordinator sig nid wend mod folket paa sine knæ oc fremlæste med høy røst Fader wor til ende.

Strax stod hand opp oc gick for alterit, och begynte gaaendis Veni sancte spiritus, oc sangerne sang det antiphon til ende. Der epther sette ordinator sig nid paa sin stool. Strax sagde Johan Frijs Canceller til Ordinatorem:

Høgwerdige fader wdi gud, nogene wore medbrødre Danmarcks rigis raad haffue offerit paa gudtz altere rigens Regalia, som er krone, swerd, spiir oc eble, oc bede wi eder, at i, som en gudtz tiænere, wille thennom offuer antuorde thenne wor wduolde konge, oc bede den almegtiste gud, at samme wor wduolde konge maa saa styre oc regiære sine riger oc undersaather, at det bliffuer til gudtz ære, oc alle rigens indbyggere til fred, gaffn oc husualilse.

Ordinator suarede dher till:

Edle, strenge oc erenffaste raad, effterthij i begiære aff mig (paa dette rigis wegne) at ieg (paa gudz wegne) met eder skal i dag ordinere oc stadfeste denne wor wduolde konge til sit kongelige regimente oc ære, gud til loff, oc disse riger oc lande til godhe, saa wil ieg thed hiertelige gierne giøre, oc bekiender mig skyldig at wære til at tiæne eder.

I thet samme paa minthe ordinator den uduolde konge och sagde saa:

Høgborne første oc herre, effterthi eders Naadis høgmegtighed skal idag i denne kirke stadfestis til kongelig ære wdi gudtz naffn, da skal eders naade wære wid it friit mod, oc visseligen tro, at gud haffuer wduald oc kallidt eders naade til saadan en ære oc magt, og at hand wil wære hoos eder met sin naade og beskermelsse, oc formedelst eders naadis regimente wdrette store, nyttelige ting i disse riger, baade i den christelige religion at forfremme oc handthaffue den himmelske lærdom og den sande gudtz dyrkelse, oc der til met at holle god christelig politj wed mactt, oc fordi oc fremme den menige

mandtz bæste. Endog dieffuelind skal staa effter at forhindre saadan god forsætt, dog skal gud som eders naade nu setter i kongelig mact, wære sterkere, oc begaffue eder met en fyrstelig and, oc met sine engle beskerme eder. Eders naade wil fordi være trøstige, eptherdi gud vil selff wære i regimente met eder. Oc endog wi forse oss alle samen alt got til eders naadis høgmegtighet, baade paa religions wegne, oc werslig regimentz wegne, dog begiære rigens raad at eders Naade wil tilsige oss dette offuenbare for alle oc vdi gudtz ansigt.

Her gaff Kongen sin eedt som eptherffølger:

Wii Frederich den anden met gudtz naade wduold konning til Danmark oc Norge &c. Bekiender først gladelig aff hierthet thet hellige euangelium Jesu Christi at være wor salighed allene. Jeg bekiender oc der nest at vndffaae oc haffue al denne ære, welde oc mact aff den almegtiste gud, som aff min offuerste lens herre. Tha paa det ieg icke skal findis hans guddommelig godhed wtacknemelig, da loffuer ieg min himelske fader oc siger hannom til for dette mit næruærindis landskaff, och for huer oc alle, det ieg vil offueralt elske oc dyrke den almectiste gud, formere og framdrage hans hellige ordtz rene lære oc der til behoff bestille thed, saa alle sognekirker oc scholer bliffue forsørget met fromme christelige lerde mend, oc vel forsørge oc forse dennom, som icke tilfforne forsørgit oc forseett ære, met en tilbørlig oc erlig wnderholdning og ophold, oc dennom der hos beskytte oc beskerme oc handtheffue. Jeg vil oc (met gudtz hielp) holle oc hanthaffue ret oc retfferdighedt vden al persons anseelse, oc holle Danmarks Rigens Raad met andre mine tro adel oc vndersaathe vdi deris tilbørlig act oc ære. Jeg loffuer oc saa oc tilsiger, at ieg ey vil met min wilge oc widskaff heller fortrædeligen handle nogit imod dette mit løffte oc tilssagn. Saa sant hielpe mig vor herre Jesus Christus oc hans hellige ord. Amen. Oc lagde kongen sin hand paa det ny testamentis bog.

Epther saadan eedt læsde mand denne efftherffølgende collect:

O almegtige euige gud, wi bede attu vilt haffue en flitig opseen paa disse lande, paa wor uduolde konge oc vdgiffue offuer oss din naadelige welsignelsse wed Jesum Christum din søn wor herre Amen.

Her bleff letaniæ siungen aff tho drenge och Chorit suarede

altid indtil den versickel, wor landtzherre &c. der sang ordinator selff: Wor konge medt alt sit welde och wnderdan naadeligen beskøtte och beskerme; derpaa suarede Chorit, men drengene siunge litanien till ende.

Saluening h.

Strax her effter stod ordinator op och saluede kongen (som sad paa knæ) met sin tommel finger, mellem hånden och albuen, och mellom baade skulderne, met thedt hellige korsis tegn, och wdlagde samme saluen medt disse efftherffølgendis ordth:

Att konger bliffue saluede, er en gamel skick, oc er komen til oss icke alleniste fra Jøderne, men oc saa fraa Hedningene.. Som vi læse i den hellige skrifft, i den tredie kongelige bogs xix. cap., at Asahel bleff saluet aff gudtz beffallning aff Elia prophete at wære konge wdi Syrien. Der for naar man siger Messias paa Hebraiske, som er paa greske Christus, på latine vnctus, paa danske saluet, saa mener man met thet ord icke andet end en kong. Thi i det gamle testamente bleffue konger saluede til deris embede oc ære, men Christus er saadan en konge, som oss er loffuit aff gud wed propheterne, oc haffuer mact offuer himmell oc jord. Met saadan saluening wille gud bepryde oc stadffeste konger til kongelig regimenthe, saa som Saul Dauid Salomon bleffue saluede offuenbarlige i kirken, oc haffuer samme salffening sin bemerkelse.

Armenis salue

Betyder en naadige hielp oc bistand som vnderdanen skal foruenthe sig aff denne wor wduolde konge, som aff en fader. Tør icke grue for naagen tyrannij, hand wild icke wdstrecke sin arme, det er bruge sin welde, wnderdanen til forderffuilsse oc skade, men til beskermelsse hielp oc trøst. Der fore kallis oc øffrigheden naadigste eller naadige herrer. Oc saadan kostelig salue betyder io inthet andet end mildhed, fromhed, glædhe. Der om thaler wor herre Christus Matthei xvii. cap: Naar Du faster, da salue dit hoffuit oc dit ansigt, attu seer icke sorgfuld men glædelig wdt. Der fore naar vnderdanen wide, at de haffue en øffrighed som tragter epther deris welffert, oc ære trygge wnder hans arm, da ære de hiertelige glade oc tacke gud at de kunde haffue tilffluctt til hannom i nød oc trang.

Saluen paa Skulderne

Betyder en hiertelig omssorg som en øffrighedt skal haffue for

sit folck ligesom for sine börn, framdrage dennom paa deris skuldrer, det er, i deris regimenthe. Som ocsaa den øffuerste koning Christus af himmerigs rige drager det fortaffte faar paa sine skuldrer, saa bør ocsaa øffrigheden huer epther sin maade at oprese oc hielpe de arme vndersaathe i deris nød oc trang. Oc io haffue patientiam, det er taalmodighed, naar det gaar icke alle wegne saa lige tiil som thet skulle.

Huad mand kand forbedre met naade oc gode, det maa mand icke bruge det skarpiste til. Det er klogelige sagt om fyrster oc herrer: *Qui nescit dissimulare, nescit regnare*, huo som icke vndertiden kand haffue tolmodighed oc se gennom fingre, hand kand icke regere. Christus den aandelige oc euige konge, regærer hoos oss mett idel naade, hues korsis tegn er stregit E. N. paa arme og skuldrer met dyrebar balsom, saa at hos de lydige skall werseligh regimente være idel naadhe, glædens olie oc linhedt. Oc når gud som er en herre offuer al verden nødis til at straffe, da tøffuer hand dog thet lengste hand kand, før hand forderffuer i grund. Saa giorde hand met Pharaone oc det Egiptiske folck, først lockid hand tiill bedring, saa truede hand, saa straffede hand met thi plager, paa det siiste forderffuede hand dem i grund i det røde haff. Saa gier oc saa en fader, hand slar icke gerne sine børn, vden det er storlige for nøden, men hand er langt heller glad met thennom. Salomon siger, welgerninger oc sandhed beskøtter oc beskermer en konge, oc wed naade skall hans kongelige stol befestis. Gud giffuer oc wed magt holler formedelst øffuerighed, rolighed, fred, beskøttelsse, næring oc biærring, oc det gantske timelige leffnit, oc det behager gud wel, oc wnderdanerne skulle oc nyde derris fromme herre got att. Men altid at true, søge suerdet oc bruge tyrannij, det ødelegger all saadan gudtz welsignelsse.

Eders naade wil fordj aldrig forglemme, at saadan salueningˑ paa armene oc skulderne betyder en naadens regimente oc linhed, oc sorg for eders N. wnderdanere. Saadan nådelige regimente begiære alle disse lande, det giffue gud fader, gudtz søn og gudt den hellig andt, Amen.

Derpaa sagde ordinator til rigens Raadt.

I herrer wdi rigens raad, følger hans naade wdi hans naades kammer oc fører hans naade wdi kongelige klæder og leder hans naade i sin kongelige stool. Thij hans naade skal nu frem-

delis wære wdi kongelig werdighed oc stat, gud til ære og disse lande til godhe.

Her drog Ordinator Chorkoben aff oc tog en hagel paa oc begynte at siunge kyrieeleyson, der epther gloria in excelsis, der epther læsde en collect som her epter følger:

Herre gud himmelske fader, wi bede at wi motte woxe vdi din kiære søns Jesu christi kundskaff oc wilde, oc saa naadelige wnde oc giffue oss arme syndere paa iorden wed wor øffrighed it fredsomeligt rige wed den same Jesum christum din søn wor herre, Amen.

Hen læsde en aff præsterne som stod wedt alteridt, Epistelen epter tiden, der epter sunge sangerne et lidet stycke der till.

Saa opstod ordinator, tog suerdet aff alterit, uddrog thet, oc der kongen knælede nid, fick ordinator hannom det blancke suerd wdi den høgre hand, oc en aff de andre præster holt suerd balien; da sagde ordinator til kongen:

Høgborne fyrste oc herre, eders Naadis høgmegtighed aname dette suerd, huilked ieg aff beffalning antuorder eders Naade i gudtz naffn. Saadan suerd anammer eders Naade oc alle rette øffrighed visseligen aff gudtz hand. Ti saa sigher Paulus, som tilforn er læst: Der er ingen mact vden aff gud, huo som staar magten imod, hand staar gudtz orden imod.

Der fore lige som Gedeon roffte offuer fienderne, herrens er gedeons suerdt, maa eders Naade frimodeligen vel skrige offner fienderne wdi striid, her er gudtz suerd, oc kongens aff Danmarck, saa som eders Naade (wden tuiell) tenckte vdi Dytmersken at gudtz suerd oc eders Naadis suerd wor offuer eders Naadis vlydige vndersaathe at tuinge dem til lydagtighed.

Her fick kongen hans marskalck suerdet igen oc han tog ballien fra prædicanten oc stack suerdet der wdi oc holt det hoes sig. Men ordinator bleff framturindis i sin tale om suerdet och sagde:

Wed swerd skall icke alleniste forstaas halsrættning, men oc saa ald den anden straff, som øffrigheden straffer wnderdanen met, epther fortiæniste, lidet eller meget. Oc den samme retfferdige øffrighedtz straff er gudtz egen heffn oc straff, oc lige som øffrighedz beskermelse er gudtz beskermelse, oc der fore kallis de oc saa i psalmen Guder, paa det at de skulle wdrette paa Gudtz wegne guddommelige gerninger.

Her skal en christen fyrste' wel wocte sig att hand icke
1) wanbruger suerd, som skeer først naar det brugis mod de wskyldige, huilked er en skreckelig synd. Saadan at fortage, da bleff fordi kongens arm saluet oc formildet før end mand fick hannom suerdet i handen.
2) Der nest wanbrugis suerdet naar øffrigheden lader thet altid ligge stille oc wil icke bruge det naar behoff giøris, at beskerme de gode oc straffe de onde. Men er thet saa at øffrigheden wil lade skreckelige synder tage offuerhand i landt oc riger, da nødis gud till selff at straffe baade øffrigheden oc wndersaatene.
3) Siden wanbrugis suerdet, naar herskaffet forlade sig paa deris swerdt, welde oc magt. Dauid lod telge sit krigsffolk, paa huilked hand forlod sig oc fortørned gud der mett, saa at der styrte aff pestelentze 70000 mendt; der effther lerde hand at sige, de forlade sig paa wogne oc heste, men wi wille paakalle herrens naffn. Item jeg forlader mig icke paa min bue, oc mit suerd kand icke hielpe mig, men du herre, hielper oss fra wore fiender, oc giør dem til skamme som hader os. Der for skal øffrigheden ydmygen bedhe gud at hand ville hielpe til god regimente, oc giffue seeruinding offuer fienderne, oc icke forlade sig paa sit suerd, welde oc mact.

Her tog ordinator suerdet af marskalcken medt ballien oc bant det wed kongens side oc sagde:

Swerdet skal E. N. oc saa bære wed Siden, at straffe de onde oc beskerme de fromme meth. Som Sanctus Paulus siger: øffrigheden skall icke drage suerdet til forgeffuis &c. Giør du wel, da skaltu haffue priis aff øffrigheden, giør du ille, da frygte dig.

Her tog kongen suerdet oc wende sig modt folckedt, oc ryste det maadeligen til fire sider oc stack det saa i ballien igen. Ordinator sagde:

Her se wi alle samen at wor wduolde konge bøyer den flade side aff suerdet hen offuer folcket, der met at giffue til kiende, at hand wil naadelig beskerme sine frome wndersaather oc kand oc saa, naar behoff giøris, wende det skarpe fram at straffe de haarnackede oc vlydige mett. Oc ingen tør frygte sig for dette suerd, wden de som fortrædeligen giøre ille.

Item hand strecker oc saa suerdet hen i alle fire hiørner

offuer sine lande, giffuendis der met at forstaa, at haffue mact oc herredømme offuer alle sine lande, at beskerme oc straffe huor som helst behoff giøres. Saa at de som groffuelige synde, langt henne i Norge heller Island, skulle oc saa frycte sig for dette suerdt: *An nescis longas regibus esse manus*, kongens hender kunde strecke sig langt bort.

Kronen.

Her faller kongen paa knæ at annamme kronen. Ordinator annammet kronen och sette sig neder och tiltallede rigens raadt:

Edle, strenge, erenffaste rigens raad, eptherdi det er nu kommen til kroningen (aff huilken denne dag oc høgtid haffuer sit naffn i dette rige) saa formaner ieg eder at i allernest hoos mig tager fat paa kronen met mig oc hielper tiil att krone kongen, oc huem som kand icke naa kronen, eptherdj hand staar langt fra, hand thage fat paa silked som er bundet wed kronen. Det er eders egen ære oc der ligger eder stor mact på:

Herr effter stod ordinator op oc met rigens rååd sette kronen paa kongen, sigendis:

Naadigste konge, annammer aff oss rigens krone, huilken wi nu sette paa eders Naadis hoffuit oc krone eders Naadis høgmegtighed tiill enn konge offuer Danmarck oc Norge &c. i naffn gud faders, søns oc hellig åndtz. Amen.

Gudt allermectiste giffue sin naade till att E. kongl. Mt. motte altid wende sig til sine fattige wnderdane mett en ret hiertens kerlighed, oc at E. K. Mtz. vnderdane kunde wende sig till eders K. M. igien, met ald ydhmyghed oc lydactighed. Det wnde oss gud wor himmelske fader wed sin kiære søn Jesum Christum wor herre, siger alle af hiertetz Amen.

Eders kongelig M. wil icke tuile paa at gudt haffuer sat thenne krone paa eders kongelig Mttz. hoffuit. Som wi læste psalmo 20 huorledes gud sette konning Dauid en guldkrone paa wed sin prophete Samuelem.

Spiier.

Strax gaff ordinator kongen (der end nu sad paa knæ) en guld spiir vdi hans høgre handth och sagde:

Eptherdi spiren hører besynderligen til kongelig regimenthe, derfor annamme E. N. K. M. saadan en spiir i gudtz naffn. Huadt kronen oc spiren betyder, wille wi nest gudtz hielp, strax faa at høre.

Eble.

Her stod ordinator op och antuordede kongen (som end nu sad paa sine knæ,) et kongeligh eble i sin wenstre hand, sigendis:

Paa det siste giffuer ieg eders Naade thette kongelige eble met korsit (som ieg haffuer beffalning) i gudtz naffn. Dette guldeble er trindt, lige som himell heller Jord er trind, oc betyder dette gantske kongelige riige, mett alle de lande her omkring ligger. Dette skall kongen haffue vdi sin hand, det er, altid for øgne, at handt befflitter sig epther at beskerme dennom mod wduortis fiender, oc induortis i riget holle fred, endregtighed oc god disciplin wed mact, oc aller mest forfremme gudtz ære oc mendiskens salighed. Naar saadant skeer da ære de som ære indlugt i eblet, det er rigens indbyggere, glade oc prise gud och kongen. Som der stor i den 147 psalme huorledis det Jødske folck loffuede gudt, at Hierusalem oc det gantske rige stod i blomster oc haffde induortis oc wduortis fredt.

Korset påå eblitth.

Korsit paa eblit betyder, at den korsfeste Jesus Christus skal regiære i kongens oc alle hans wnderdaners hierter met sit hellige euangelio, huilked som predicker hannom allene at wære wor salighed. Øffrigheden er skyldig til at forskaffe det saa, at det hellige euangelium om den korsfeste himmelske konge prædickes rent oc klartt, at det kunde oc saa forfremmis til eptherkomere; saadant it hiertelag giffue eders kongl. Mt. den almegtiste gud wed Jesum Christum. Paulus siger: Jeg ved inthet at prædicke vden om den korsfeste Jesu Christo. Oc S. Peder sagde i Cornelij huus: Denne Jesu Christo giffue vindisbyrd alle propheter &c.

Her epther løsde kongen suerdit fra siden och andtuorde Marskalcken det. Disligeste bleff oc andre hans statelige herligheder offueruntuordet dennom, som paa deris embedis wegne dennom skulle føre for kongen, oc bleff kongen led hen i sin Mtz. stoell. Sangerne begynte at siunge den psal. om konger, Dominus exaudiat &c. Dernæst gick ordinator nærmer kongens stol oc sagde som her eptherffølger:

Wi haffue nu hørt huor for kong. Mt. bleff saluett, oc huat samme salue betyder, oc huor for hand annammit suerdit. Item huad det kongelige eble met korsit betyder. Nu wil ieg giffue kortelig tilkiennde huad kronen oc spiren mercke.

Wed konngens krone bemerkes alle de wnderøffrigheder met folkene som ære i rigit. Det er kongens krone oc æreklædning, at hand haffuer mange skrifftlerde mend i rigens raadt, duelige lensmendt, wise borgemestere oc raadmendt i kiøffstederne, oc en stor almue at regiære offuer. Ligesom Christi rige oc ære i denne werden er hans folck som hannom ære lydige oc hannom ærer, saa er ocsaa kongens regentere oc wnderdane, (som regeris met lou oc rætt,) kongens krone oc ære. Saa siger Paulus ad Philippenses 4.: Mine kiære oc elskelige bødre, min glæde oc krone &c. Oc Thessal: 2.: Huo (siger hand) er wortt hob, heller glædhe, eller kongens krone, ære i icke det oc saa for vor Herre Jesu Christo &c. Er nu S. Poffuils krone hans folck, som hand haffuer førd til Christum, huad er da werselig regimente oc kongens krone andet end kongens folck.

Salomon siger: *In multitudine populi dignitas regis.* Naar en konge haffuer meget folck, det er kongens ære. Saa er nu hoffuedit som i haffue kronidt, kongen, men kronen er land oc folckit. Naar kronen staar deylige omkring hoffuedit, saa staar det wel, det er, naar øffrighed oc eders wndersaathe holde sig wel tilhaabe, da gaar det wel til i landit.

Edel stene i kronen.

Wed de eddel stene i kronen forstaas eddel mendt, rigens herrer oc raad, som kallis kongens tro mendt. De skulle skinne i kronen som perler i guld oc liuse iblant folcket i kongeriget, at de skinne for andre met gode exempel, at de giøre selff det som ret er, oc skaffer oc saa andre ræt, oc at de wdi al troskaff holle sig til hoffuedit, det er till kongen. Oc om det hender sig aff dieffuelsens tilæggelse, det gud forbiude, at nogre aff de eddel stene fulde vdaff kronen, det er om nogen bleffue genstridige modt kongen, da forgaar icke fordi kronen alt samen. Judas fuld aff wor herris christi krone, oc det bekom hannom ille, oc vor herre Christus bleff ligeuel en konge. Absalon opuackte the gantske Jødske rige mod sin fader Dauid, det bekom hannom ille, oc Dauid bleff ligeuel en konge. Saa pleger det at gaa met alle oprørske. Der fore hender det sig saa, at nogen faller aff kronen, legge sig wind paa, hand kandt begiære naadhe oc komme i kronen igien.

Kronen er aaben.

At kronen er aaben offuen til mod himmelind betyder at en konge eller øffrighed skal regiæris aff gud, oc at kongens hierte er i gudtz handt. Item at gudt seer alle øffrighedtz tancker oc gierninger lige som vnder aaben himmel. Der for bør en øffrighed at frycte gudt oc giøre alle sine gerninger lige som for gudtz ansigt.

Spiren.

Spiren haffuer oc saa sin betydelsse wdi werselig regimente oc bemerker, recess, lou oc ræt, epther huilke regenterne skulle regiære andre. Det kongelige spiir i christi rige er det hellige euangelium, som hand antuordet hans apostle at forkynde. Oc det wor den spiir som skulle vdgaa af Syon, som der staar i den 110. psalme. Den spiir siger Esaias i sit andet capittel, at wære gudtz ord. Saa betyder en kongelig spiir, lou oc recess oc dom, som hollis wed mact i lande oc rige. Her skal en øffrighed se til at hand icke wanbruger sin spiir, det er, at hand icke giør imod al lou oc ræt, huilke som bør at kome offuer ens met den naturlige lou. Zenophon siger: *Regula regi non affectus, sed lex esse debet.* Josophat Juda kong mallede spiiren ret, 2. paralip. 19. Hand beffaler sine fyrster oc domere saa: Seer tiil huad i giøre, di retten, som i øffue eder wdi, er icke mendiskens, men herrens; huad i dømme, det kommer igien paa eder, frycter herren oc giører alting met fliit; ti der er ingen vret hoos gudt, icke heller persons anseelse, icke heller lyst til skenck eller gaffue. Skulle fordi øffrigheden rætteligen brughe spiren, da skulle de herre giffue act paa oc der hoos flitelig lese den 28 psalme, huorledes gudt er selff neruærindis hoos dommere, naar de sige dom aff. Dette er nu korteligen sagt om kronen oc spiren denne kroning til ære.

Her gaff ordinator kongen epter tilbørlig reuerentzis seduane, haanden. Der Trometerne det saae, begynte de at lege paa deris instrumenter. Der epter begynte ordinator oc de andre prædicanter Te deum laudamus, oc de andre cantores siunge den saa tilende met orgamester, som legte huer andet wers. Der epter
Psal. 28 *begynte ordinator allene, Saluum fac populum tuum domine; de andre prædickere suarede, Et benedic hereditati tuæ; det andet sang cantores. Her epther læste kongen søndagens euangelium oc*

des emellom holt suerdet i den hegre hand, at giffue tilkiende der met, at hand wille tiæne euangelio oc sine suorne wndersaate met swerdet. Siden bleff troen sungen met en anden sang epter tiden. Der epter den latinske præfation om de hellige treffoldighedt, oc Sanctus, der nest denne eptherfølgende collect:

O himmelske fader, wi bede ydmygeligen, at tu wilt wnde wor naadige herre konng Frederich at hand kunde haffue dig oc dit salige ord hierteligen kert. Lad hannom fare fram i wisdom forstand oc i al gudffrygtighedt. Giff hannom en languarinde sundhet oc liiffs frest, oc wær altid hoos hannom met tin helligand, at hand kunde viselige regiære sine lande oc riger, straffe de onde oc beskerme de godhe, wnd hannom altid god lycke, framgang, tro raad oc wndersaathe, en fredsomelig regimente og seerwinding mod alle sine fiender. Regere oc saa met din helligandt al Danmarcks raad, adel oc wndersotte, oc skaffue, at de kunde leffue met huer andre i kierlighed, samdregtighed oc fredsommelighed. O Herre, vent nu dit milde ansigt til dette konge rige, giff oss dinne welsignelser, wer altid wor naadige fader, oc see os til gode baade til liff oc siel, for din søns Jesu Christi wor Herris skyld. Amen.

Her eptherffølde welsignelsen, oc saa bleff sunget forlæ os medt fred naadelig.

Paa det sidste til en beslutning giorde ordinator saadan wnderuisning, som her eptherffølger.

Aller naadigste herre oc kong. Mig tuiler inthet paa at eders kong. Mayst. tacker io den almectigste gudt, som haffuer paa denne dag met stor herlighedt ordineret oc stadfestet E. K. M. tiill konghelig ære, welde oc magt. Oc at eders kongelig M. io paakaller hannom oc bedher hannom om wisdom oc forstandt, at eders K. M. motte altid christelige oc wel styre oc regiære sine fattige wndersaathe. E. kong. M. wed oc saa wel huat der hører besynderligen til kongelig embede, som er,

1) Fførst aff Kong Esechiæ exempel borttage oc øddelegge affguderi, wrong lerdom oc orsaghe till affguderi etc.
2) Oprette aff ny den rætte christelige religion tiil gudz ære oc mendiskens salighedt.
3) Efftherdi saadant kand icke wed magt hollis foruden scholer, der fore skulle de forfremmis oc scholetiennere met god wnderholdning forsørgis.

4) Item beskicke i nød oc trang almindelige bededage, at affuende gudz wrede oc straff.

5) Att hielpe oc styrcke de fattige i hospitaler oc andenstedz.

6) At beskerme de gode oc straffe de ondhe oc forskaffe det saa, at lou oc ret hollis wed mact, foruden nogen persons anseelse, oc at haffue it faderligt hierte modt de fromme wndersaate.

Summa, en konges embede er at være omhyggelig *pro aris et focis, pro lege & pro grege*, det er, for sin wnderdaners siæle oc legomme, oc legge vind paa at beskerme gudz hellige lou mod dennom, som haarnackelig mett groffue synder offuertræde dem. Her se wi huor fore gud haffuer beskicked øffuerighedt i werden, oc paa det hand kand dette lycsalige wdrette, da bør disse dyder at være forhanden i en regentere, som er at

1) hannom bør først at wære gudffrygtig och haffue gud for øyen wdi alle sine gerninger, ti gudfrygtighed er en moder til alle godhe dyder.

2) Till det andet bør hannom at være wiis oc forstandig, at hand kand klogelig regere oc wide, naar hannom giffuis godhe rodt. *Optima est respublica, quæ a sapientibus gubernatur*, siger Plato.

3) Til det tredie skal hand wære sandru, icke elske løgn, falske widnisbyrd oc belackere.

4) Til det fierde, retfferdig, det er, icke sige dom aff før end sandhed er wdspurt, oc begge parter ære hørde i rætte. Her skal øffrighedt eptherffølge Alexandri Magni exempel, som holt det ene øre til for den, som klagede, oc beuarede det andet til den, som klagedes paa.

Aff dette, som nu sagt er, kunde vi nogerlunde formerke, hvilken suar byrde wor naadigste Herre er paalagt i dag. Den simpel almue anseer eckon den skinnende krone oc wduortis herlighed, men mand tencker icke huadt der er skiult wnder som er omhu, sorg, fare oc atskillig tynge; der for sagde kong Anthigonus rettelig, at kongelig mact er en skinnende treldom, som oc saa poeten Juuenalis schriuer: *Semper habet varias immensa potentia curas*, Item *Sustinet innumeros fulgens diadema labores*. Summa, den øffrighed, som rettelig acter sit embedhe, tryckes met større tynge end nogen kand betencke, kronen oc guldkiæder ere suare at bære.

Dette skal da være E. K. M. trøst i sorg, nød oc fare,

1) Først at E. K. M. wed, at dette kongelige embede oc mact, er gudtz egen orden oc skick. Oc at Eders K. M. er rettelig wduold oc kallit til kongelige regimente, oc at gud wil wære hoos denne sin orden oc skick oc giffue god lycke oc fremgangh.

2) Item at gud will beuare E. N. K. M. vedt sine hellige engle, som der stor i psalmen, at herrens engel giør en wold omkringh dennom, som hannom frycter.

3) Til det tredie er det eders kong. M. trøst, at der giørs idelig bøn til gud i alle disse lande oc riger aff alle predicke stoler for eders Naadis kongelig Maiestat.

Lader oc saa oss, som ære hans K. M. vnderdanere, alnorligen tacke gud, at woris wduolde kong er nu kronit, at wi vide nu huo ther er, nest gudt, wor øuersthe øffrighed, oc huem wi skulle fly till i nød oc trang oc beklage os fore, naar oss skeer wold heller wrætt.

Lader oss hedre oc ære hannom, frycte hannom, wære hannom hørige oc lydige, elske hannom oc idelig bede for hannom till gud i himmelen, oc met hans kongelig Mt. mod rigens fiender woge liff oc godtz, naar behoff giøris. — Nu (Gud ske euig loff) ære wi lycksalige i dette rige, wi haffue gudtz ord rent oc wfforffalsked, aff huilcked wi haffue en induortis fred i hiertet. Saa haffue vij oc saa vduortis fred oc rolighed, oc wide huem wort ypperste hoffuit ær her i riget. Der till met er her god tid i landet, mett al den deel wi haffue behoff til wor legoms wnderhollning. Nu giørs her besynderligen tuende ting behoff, det første er en god politi, at øffrigheden kunde vogte paa deris embede, oc wnderdanen kunde giøre det dennom tilhører. Det andet, at huer aff oss kunde giøre en aluorlig poenitentze, at wi skulle icke met wore store oc mangfloldige synder forkaste gudtz naade oc lade paa oss igien hans heffn oc wræde. Giørs fordi storlige behoff, at wi alle leffue i en idelig oc aluorlig poenitentze.

Den almectiste gud se sin fred offuer Eders kongelig Maiestat, oc beuare eders kongelig Mtz. wdgang og indgang fra nu oc til euige tid. Amen.

En kort Fortegnelse huorledis Altingist met Drotningens kroninge handlis oc forholdis skall.

For thet første, skall kircken paa thet herligst beprydes met Tapetzerij, skal oc giøris it interstitium, oc emellom rum, hart ved Altarit, som den vdualde Drotninge kand indgaa vdi oc ther skiffte oc foruandle hendis naadis kleder.

Siden naar hendis naade skulle nederføris aff slottit oc wdi kircken, skall altingist saa holdis, som effterfølger.

Først, skulle alle Hoffsindere och Addelen, som er her tilstede, gange for vognen. Nest effter thennom skal Johannes Baptista herolden ride vdi hans habit oc herolds kledninge, effter hannom rider alt Raadet, oc nest for vognen Hoffmesteren[1]), som skal føre for hendis naade en aff Rigens Regalier, som er kronen. Udi Vognen for[2]) Drotningen sad Churfurstinden[3]) og hendis naadis moder Elizabeth Hertuginden af Mekelborg.

Oc skulle iiij af Raadet, som er Erich Rud, Jørgen Marsuin, Peder Gyldenstierne oc Erich Podbusch bære himlen offuer hendis naade, naar hendis naade treder aff vognen oc gaar wdi kircken, oc Peder Bilde bar kronen ind i kircken for hende.

Sammeledis naar hogmelte wdualde Drotninge kommer wdi kircken oc bliffuer indførd wdi hendis naadis tilforordnede stoell, skulle thuo aff Rigens Raad, som ere Hoffmesteren oc Holger Rosenkrantz, som leder hendis naade fra vognen ind i kircken, nederfalde paa theris knee for Altarit, siden igien opstaa, oc kronen paa Altarit nederlegge oc ther effter hengaae, wdi theris tilforordnede sted.

Effter at thette er skeed, skal Ordinator[4]) træde for Altarit, iføre sig en Reuchlin oc en Chorrkappe.

Oc haffue hoss sig staaendis tuende prester, M. Niels Colding paa den høyre side oc M. Hans Thomissøn paa den nørre side, huer kledde wdi en Reuchlin allene.

Oc naar Ordinator haffuer giort sin bøn for Altarit, wender

---

[1]) Peder Oxe.
[2]) ɔ: ligeoverfor.
[3]) Frederik den Andens Søster Anna, Churfyrstinde af Sachsen.
[4]) Sjællands Biskop, Dr. Povel Madsen.

hand sig om, oc haffuer en Oratz oc tale till alle førsterne oc folckit, som forsamblit ere, wdi saadanne form oc maade som efterfølger:

Hogborne førster oc herrer, edle oc strenge Danmarckis Rigis Raad oc alle andre edle oc wedle, wnge oc gamle, som her forsamlit ere. Éffterthi thenne kongelig kroning nu er for handen, oc thisse lande gierne begere, at theris wdualde Drotninge wdi dag met kongelig krone maa kronis oc æris, oc ther met wdi gudz naffn for en Drotninge bekrefftis, saa wil ieg, som then thenne befalinge paalagd er, her om giøre nogen kort beretninge.

Oc for thet første, huad min person er anrørendis, giøris icke behoff, ther om synderlig vijt at tale. Éffterdi thet er (Gud være loffuit) nu alle oc huer nock som bekiendt, at ingen gierne (ther som thet ellers skal gange vel til) indtrenger eller nøder sig til nogen befalning, geistige eller verdslige, med mindre en hand ther til louligen bliffuer kaldit, saa forhobis ieg ther fore, at ingen giør sig nogen tuil der paa, at ieg io rettelig her til kaldit er.

I haffue nu ocsaa alle seet, at thisse Rigens Raad haffuer offrit gud thenne kongelig Regalie, kronen, her paa Altarit, at then igien wdi guds naffn then wdualde Drotning skal paasettis. Oc effthertbi Altarit er mig vdi dag befalit, bekiender thisse Rigens Raad thet met, at saadanne guds werk, formiddelst min ringe person, som er Christi tienere, skal wdrettis.

For det andet, skal thenne kongelig kroninge, paa wor danske maal forhandlis, paa thet at thisse Rigers vndersaatte och indbyggere, klarligen kunde forstaae hvad kroningen oc the Ceremonier, som ther hoss skulle brugis, haffue at betyde.

For det tredie, effterdi wi nu alle wide huad for en synderlig velgierning thisse land oc riger er vederfaret, i thet at gud allmectigste hand haffuer saa naadelig stillet then languarindis oc skadelig krig og feigde, oc igen opret en erlig god oc bistandig fred i thisse land oc riger, tha vill ieg haffue ether alle formanit, at wi aluorligen tacke den naadefuld gud, ther haffuer effter saadan gruelig krig aff sin faderlig barmhiertighed hulpit kon. Mat. wor allernaadigste herre til fred oc rolighed, oc siden nu strax giffuit oc tillforordinerit hans Mat.

11*

thenne vdualde Drotninge, som wdi samme fred met kongelig ære kronis skall.

Wi ville oc fremdelis bede vdi Christi naffn, at saadan allsammen maatte skee gud till ære, hans kon. Mat. oc thisse land oc riger til ydermere bistandige fred oc god lycksalig regimente, thet giffue oss gud fader søn og hellig Aand. Amen.

Wi skulle oc ther hoss wide, at thisse kongelig Ceremonier, som mand her hoss kroningen bruger, icke skulle acthis for noget vnyttigt tieniste, men at wære høyelig fornøden for thisse rigers landz oc vndersaattis skyld, huilcke gierne begære at see at theris vdualde Drotninge, wdi kircken, ligesom aff gud ther met bliffuer confirmerit oc bekrefftit.

Ther till met haffue oc thisse Ceremonier en gudfryctig betydelsse aff gudz ord, effter som wi met gudz naadis hielp her effter ville videre faa at høre.

For thet sidste, effterthi ingen forsambling kand wære lycksalig eller glædelig wden gud allmectigste er ther self nerværindis tilstæde, wille wi alle sammen alluorligen bede, at gud met hans naade ville være hoss oss vdi thisse dage, then stund thenne fyrstlige fryd oc kongelig prang varer, at inthet sig skulle tildrage, huor aff gud kunde skee fortørnelsse oc oss siden kunde angre oc fortryde, men at wi ther effther maa sige, gud vere loffuit, at alltingist er saa gledeligen oc vel tilganget, tagindis her wdi exempel aff then fromme, hellig oc gudfryctige Job, huilcken wdi lige made bad for sine sønner oc døtter, ther the giorde huer andre gestebud, at inthet som wret war, sig theroffuer skulle tildrage, som thennom kunde regnis til synd. Gud allmectigste vill vnde oss, at wi maa saa vere lystig vdi thenne gledelig tid, at wor gledskab icke skal omuendis till dorskab, men at wi io maa haffue gud hoss oss, met hans hellige engle, oc formiddelst theris beskyttelse naadelig beuaris fra alt det oss kand were skadeligt bode till siæl oc liff. Amen.

Thette maa nu saa kortelig wære sagd for en indgang thil denne kongelig kroning. Nu wille vi vdi Jesu naffn gaa nermere til sagen.

Then hellig Apostel Paulus siger merckelig til Timotheum, i det første breffs fierde Capitell, at alle gudz gode Creatur helliggiøris formiddelst ordet oc bønnen, saa hører fordi oc samme tuenne stycker som er gudz oc en christen bøn, besynderlig till

at begynde oc fuldkomme thisse kongelig ceremonier, huor aff øffrighedens stat kiendis icke alleniste at vere en verdzlige, men ocsaa en hellig ting. Saa ville wi fordi nu først høre guds ord om samme øffrigheds stat.

Ther nest leser then prest[1]), som staar paa den høygre side ved altarit aff det 13 Capitel til de Romere som effterfølger.

Saa skriffuer Sancte Pouel til de Romere i det 13 Capitel: Huer mand skall være øffrighed vnderdanige, som haffuer mact offuer hannom, thi der er ingen øffrighed vden aff gud, oc huor som øffrighed er, den er skicked aff gud, huo som nu setter sig imod øffrigheden, hand staar imod guds skickellse, oc de som imod staa, de skulle faa en dom offuer sig, thi de veldige ere icke de gode gierninger, men de onde till fryct, oc wilt du icke frycte dig for øffrigheden, da gør det som gaat er, saa skall du haffue loff aff hannom. Thi hand er gudz tienere, dig till gode. Men giør du det, som ont ere, da frycte dig, thi hand [bær] icke suerden forgæffuis, hand er guds thienere, en heffnere til straff offuer dennom, som giør ilde. Saa verer nu vnderdannige for nøden, oc icke alleniste for straffens skyld, men ocsaa for samvittigheds skyld, derfore skulle j oc giffue skat, fordi de ere guds tienere, som skulle forfremme saadan beskermellsse; saa giffuer nu huer mand det, som j ere skyldige, skat den, som bør skat, told den, som bør told, fryct den, som bør fryct, ære den, som bør ære.

Strax hand thette haffuer wdlest, begynder den anden prest[2]), som staar paa den venstre side, aff then første Sancte Peders sendebreffs anden Capittell.

Saa scriffuer Sancte Peder i sit første breffs anden Capitel.

Wærer all menniskelig skick vnderdanige, for herrens skyld, vere sig kongen som den øffuerste, eller høffuitzmend som de, der vdsenndis aff hannom, til heffn offuer missdedere, oc de fromme till loff, thi det er guds vilie, wi skulle met velgierninger tilstoppe de daarlige menniskers mund, som de der ere fri, och icke som j haffde friheden til ondskabs skiull, men som

---

[1]) M. Niels Kolding

[2]) M. Hans Thomæsøn.

guds tienere, giører huer mand ære, elsker brøderne, fryeter gud, ærer kongen.

Siden taler Ordinator videre:

Wi ville nu for thenne tids korthed lade staa tilbage, alt huad ther talis om øffrighed vdi thet gamle testamente, oc lade oss nøyge met thisse tuende Apostoliske lectier, som nu bleff oplæst aff thet ny Testamente, vdi huilcke klarligen giffuis tilkiende, thet mest fornøden ere at vide om øffrighed, som er at gud allmectigste haffuer ordinerit og indskicket øffrigheds stat, som wi høre her Apostelen met klare ord bekiende, at ther er ingen mact, thet er, ingen øffrighed, wden den som er aff gud, huor aff bode øffrighed oc vndersaatte paa mindis om theris embede.

Øffrighed paa mindis, at effterthi the vide, at de ere tilskickede aff gud selff, til saadan øffrigheds befalning, tha skulle the først oc fremmerst oc offuer alt frycte oc elske gud, og holde hannom stedze oc altid for øyen, at de i alle made kunde skicke sig bode mod gud oc theris vndersaatte, at the alltingist maa beskicke effter gudz egen vilie, hannom til ære, theris vndersaatte till gaffn oc beste, oc then Christen kircke till bistand. Thi det er det, den hellig Prophete Esaias vill paa minde all Christen øffrighed vdi sit 49 Capitell, huor hand saa siger, kongerne skulle vere din fosterfedre oc theris Drotninger skulle være theris Amer.

Wdi lige made paa mindis ocsaa vndersaattene om theris embede, at effterdi de vide oc førstaa, at gud haffuer selff ordinerit oc indskicket øffrigheds stat, tha skulle de holde theris øffrighed vdi tilbørlige act oc ære, lige som guds thienere, ia ligesom gud selff, huilcken ther haffuer skicket thennom till saadan øffrigheds befalning, huor for Dauid hand oc saa kalder dennom guder vdi sin 82 psalme.

Huem anderledis giør, hand forseer sig icke alleeniste mod verdslig øffrighed, men oc saa imod gud selff, som saadanne øffrigheds stat haffuer ordinerit, oc ther met opuecker guds retferdige vrede, heffn oc straff offuer sig, som Apostelen her klarligen giffuer tilkiende oc mange Exempler nock som beuiser.

Oc thet er nu nock sagd aff gudz ord, huorledis at øffrigheds mact er aff gud, nu ville wi legge her til en Christen oc gudfryctig bøn til gud vor himmelske fader, met huilcken

øffrigheds stat vdi lige made beuises, ligesom gud selff, ther saadan stat haffuer indskicket, at wære en hellig ting oc gud vel behageligh.

Lader os fordi allsammen bede.

Her falder Ordinator ned paa sine knee oc sidendis nednend i mod folckit leser hand med høy røst Fader vor, du som est i himmelen etc.

Naar Ordinator nu haffuer vdtalet, leger organisten, oc da skulle førstinden, churfurstinden Anna, oc Elizabeta hertuginden aff mekelborg opløsse then vdualde Drotningens haar, saa thet nederslais paa hendis naadis skuldere.

Oc strax der effter skulle thuo aff Rigens Raad, Hoffmester oc Holger Rosenkrantz, følge hende til Ordinatorem vdi førstlige klæder, oc icke vdi Drotninge klæder, for huilcken hun skall nedfalde paa kneen, oc skall hand vende sig fra altarit emod hendis naade oc en aff forne Raad, Hoffmester, holder thisse effterscreffne ord til hannom.

Verdige herre oc fader vdi Christo, wi bekiende, at gud haffuer naadeligen giffuit oss thenne vdualde Drotninge, huor for wi hans guddommelig Maiestat aff hiertet betacke, oc bede oc begære, at j som en Christi tienere, oc en Ordinator vdi denne handell, ville vdi gudz naffn hogmelte vdualde Drotninge, met the Regalier, som høre til slig verdighed oc mact, som en Drotninge bør, confirmere oc bekreffte.

Ordinator suarer som effterfølger:

Edele, strenge og velbørdige herrer, Rigens Raad, efftherthi i mig paa thisse rigers vegne vdi thenne handell her till at bruge saa haffue kaldit, oc ieg gierne bekiender mig plictige at være, ether ther vdi at tiene, will ieg oc saa vdi gudz naffn aff hiertet gierne gøre, huad i begære, som en thienere Christi, hannom til loff oc ære oc thisse riger til gaffn oc beste.

Ther effter tager Ordinator Saluen oc saluer hendis naade paa then høyre arm emellom haanden og albogen korssuiss met tommelfingeren, oc siden forklarer hand huad samme saluen betyder.

Thenne saluen haffuer verrit brugt, icke alleniste hoss Jøderne, men oc saa hoss Hedninge, som then bibliske historia giffuer klarligen tilkiende.

Oc besynderlig betyder saluen, at lige som hun vdi sig

selff er en dyrebar oc kostelig velluctende ting, ther linner oc stercker ledemodene, oc giør ith lystigt oc glad ansict, som wor herre Christus oc selff giffuer tilkiende hoss Mattheum i thet siuende: Naar du faster, siger han, saa salue dit hoffuit oc too dit ansict, at du icke seer sorrigfuld, men glad ud, saa læris wi her aff, at øffrigheds stat er saare velbehagelig, baade hoss gud oc mennisken, ligesom gud selff haffuer ordinerit oc indskicket, som nu tilforn sagd er.

Thisligiste paa mindis oc huer from oc gudfryctig øffrighed met thenne saluen, at the huer vdi sin stad, icke skulle tirannisere offuer theris vndersaatte, giøre thennom vold oc vret, men megit mere, findis milde mod thennom oc naadige, ligesom the oc kaldis naadige herre, naadige frue.

Oc effter at hand haffuer endt sin tale om Saluens betydelsse, taler hand til Rigens Raad, som effterfølger:

I gode herrer Rigens Raad, fører hendis naade vdi hendis naadis tielt, lader hendis naade i føre Drotninge kleder, oc setter hendis naade siden vdi Drotninge stoell, lader oc thenne hendis naadis tieltis dør bliffue obenstaaendis, thi hendis naade skal hereffter verre vdi Drotninge standt oc verdighed, gud till ære oc thisse lande till nytte oc beste.

Her effter leger Ordinator chorekappen aff, tager en hagel paa oc siden siunger cantores kyrieleyson.

Ther effter gloria in excelsis oc siden framdelis leser Ordinator Søndags collect.

O allmectige gud Himmelske fader, du som tilforn vedst alleting og kand icke besuiges, wi bede dig ydmygeligen, at du vilt tage fra oss, alt det som er skadeligt oc giffue oss thet, som oss kand være nytteligt bode til siæl oc liff, formiddelst vor herre Jesum Christum, som met dig leffuer og regnerer, i Hellig Aands Enighed, en sand gud fra euighed till euighedt. Amen.

Siden leser en aff presterne, M. Hans Thomissøn, Søndagens Epistel staaendis paa alterfoden.

Dominica 7 trinitatis.

Epistelen bescriffuer oss Sancte Pouell till de Romere.

Kiere brødre, ieg maa tale menniskelig ther om, for ethers kiøds skrøbeligheds skyld, ligesom j haffue giffuit ethers limmer til vrenligheds tienste, oc fra en vretferdighed till en

anden, saa giffuer nu ethers limmer til retferdigheds tieniste, at de kunde bliffue hellige; thi der j vaar syndsens tienere, da vor j fri fra retferdighed, huad haffde j nu paa den tid for fruct? aff huilcket j nu skamme ether. Thi enden der paa er døden, men nu ere j fri fra synden oc er bleffne guds tienere, da haffue j ethers fruct, at j bliffue hellige, oc vinde det euige liff. Thi døden er syndens sold, men gudz gaffue er thet euige liff i Christo Jesu vor Herre.

Ther effter siunger cantores igen. Dereffter bleser Trometerne, oc i det samme tager thuo aff Rigens Raad, Hoffmester oc Rosenkrantz den vdualde Drotninge, følger hendis naade fra tælten ved altarit oc setter hendis naade paa Drotningestolen, oc Ordinator taler til hendis naade som effterfølger.

Hogborne førstinde, naadigste frue. Ethers naade skal tacke gud, oc saadanne ære oc mact aff hans guddommelig Maiestat med tacknemmelighed annamme, thi den største ære paa iorden, som en frue kand vederfaris, vederfarer ethers naade vdi thenne dag. Ethers naade er saluit, kronen er forhaanden, huilcket alt er ære oc mact oc betyder idell fred oc naadefuld regimente. Gud velsigne ethers naade, oc lade altingist her met skee, hans guddommelig Maiestat til loff oc ære, oc thisse lande till gaffn, beste og bistand.

Naar Ordinator haffuer endt denne tale, tager hand kronen aff altarit, oc holder siden thisse ord till Rigens Raad, som effterfølger.

J edle Rigens Raad. J haffue befalit mig denne kroninge, ieg formaner ether nu, at j træder her fram, oc met mig hielper at sætte ethers Drotninge kronen paa, thi saadanne ære bør ether met rette.

Ther nest setter hand hendis naade kronen paa met thisse effterfølgende ord.

Naadigste Drotninge, vndfanger aff oss rigens krone, vdi naffn Faders, Søns oc hellig Aands, gud giffue løcke, naade oc velsignelsse, at ethers Maiestat bliffuer alle Fruer en ære, trøst, fryd, oc thisse riger en krone, ther till ville wi alle glæde oss, tacke gud oc sige Amen.

Siden vender Ordinator sig mod Drotningen, taler om kroningen, oc framfører mange herlige sententzer aff then hellige

skrifft, huor ther talis om kronen, oc thet met skønne lignelser bepryder vdi saa made, at ligeruiss som kronen skicker sig fin oc vel om hoffuedit, saa staar det oc vel till, naar øffrighed oc vndersaattene holde tilsammen.

Huilcket Ordinator ydermere selff kand amplificere, dog at hand bliffuer vdi de terminer, som thertill høre, oc siger hand som her effter følger.

Thette er oc en saare deylig Ceremonie, at mand setter saadan høy øffrighed kronen paa hoffuedit, huor aff thenne høytid ocsaa haffuer sit naffn, at hun kaldis Drotningens kroninge, oc for hues skyld wi nu besynderligen her forsamblede ere.

Saa haffuer mand forthi besynderlig at acte, at thenne krone er icke aff bly, kaaber eller tin, icke heller aff sølff forgylt, som kunde synes andet oc bedre end hun vaare, men det er en guldkrone, aff got oc purt guld, huor aff øffrigheden paa mindis, først om retsindig oc sand guds dyrckelsse, ther nest oc saa, ath the skulle hantheffue oc fremdrage then rene pure oc sande Christi lærdom, ved fromme oc gudfryctige lerde mend, som kand predicke oc lere vdi kircker og skoler, at then samme lerdom wforfalskit kand beuaris oc saa till theris effterkommere.

Ther nest lige som kronen er tilsammen sæt met sin led, saa hun skicker sig fin oc vel om hoffuedit, saa gaar thet oc vel till vdi land oc riger, naar øffrighed, huilcken hoffuedit bemercker, oc vndersaattene, huilcke kronen betyder, komme offuer eens, saa at de ere samdrectige oc holder tilsammen, thi der ved bliffuer land oc rige bekreffltede, huilcke hellers icke kand bliffue bestandige, som mange historier oc daglige forfarenhed nocksom giffuer tilkiende.

Wed the Eddelstene vdi kronen forstaaes Edelmend, Rigens Herrer oc Raad, som kaldis kongens tro mend; the skulle skinne vdi kronen, lige som perler i guld. Thet er, the skulle liuse iblant folckit i kongerigit, at the skinne for andre met all gudfryctigheds oc dydelig[heds] exempel, at the gøre selff det som ret er, oc skaffer ocsaa andre ræt, oc met all troskaff holder sig till hoffuedit, thet er, till theris rette øffrighed.

Her hoss see wi, at thenne krone er aaben offuen till mod himmelen, huilcket betyder, at offuer alle verdzens øf-

righed er then høyeste øffrighed, gud i himmelen, som er en herre offuer alle herrer, oc en konge offuer alle konger, huorfaar skal huer Christen øffrighed frycte gud, oc giøre alle sine gierninger, baade lønlige oc aabenbare, lige som for guds ansict.

For thet sidste skal wi oc acte, at lige som thenne krone er suar oc tynger hoffuedit, saa er vdi øffrigheds stat icke at acte oc ansee alleniste then uduortis prang oc herlighed, som ther hoss skinner, men ocsaa then stuore tynge oc besuering, der henger hoss oc øffrigheden paaleggis, naar the tager kronen paa hoffuedit, oc thennom vdi saa mode befalis land oc rige at forestaa.

Huorfor ocsaa alle fromme oc tro vndersaatte bør stedze oc alltid, som ocsaa Sancte Pouel befaler, at bede gud for theris herre oc konge oc anden øffrighed, at gud vill være hoss thennom oc som then ipperste konge og regenter forskaffe at altingist ved theris fredsommelig regimente maa ske gud till ære, hannom selff oc theris vndersaatte till all lycke oc velferd oc till euig gled oc salighed.

Thette maa nu effter thenne tids leilighed være nock sagd om thenne kongelig kroninge, huilcken er thisse land oc riger og alle stater en besynderlig ære.

Gud allmectigste vill benedide oc velsigne vor naadigste Drotning, Drotning Sophia, at hendis N. effter hendis N. naffn maa voxe oc forfremmis vdi alle christelig oc fyrstelig vissdom oc forstand, sampt vor naadigste herre oc konningh, konning Friderich, at Hans Kon. Mait. ocsaa effter hans kon. Maits. naffn maa være en fredsommelig herre oc konge, at thisse land oc riger maa saa formiddelst fred och wissdom regeris lenge oc well, till gudz ære oc theris egen velferd oc salighed, thet giffue gud Fader, Søn oc hellig Aand. Amen.

Effter thenne tale tager Ordinator Drotningen, met tilbørlig reuerentz vdi haanden, oc strax der paa begynder Trometterne at blesse, oc huess anden spill oc instrumenter for haanden er.

Ther nest begynder Ordinator met the thuo prester Te Deum Laudamus oc siden siunger Cantores thet ud choraliter tantum.

Ther effter leser Ordinator denne Collect.

Herren være med ether.

Lader oss nu alle bede.

Wi tacke dig herre gud, himmelske fader, at du aff din guddommelig godhed, saa naadelig haffuer giffuet oss denne Drotning, wi bede dig ydmygeligen ansee disse land oc riger oc thennom met vort naadige Drotning altid vel beuare, vnder din guddommelig beskermellse, ved din Elskelig Søn, Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Siden giør Ordinator sidst velsignelse oc ther efter siungis Forlæ oss med fred.

Oc strax der effter blæsis vdi Trometerne og hendis naade føris paa slottit igen.

Smaastykker.

1.

Et Sagn om Sven Felding.

Meddelt af O. Nielsen.

Om den fortrinsvis jydske, men ogsaa i Norge og Sverig kendte, Sagnhelt, Sven Felding, har Kaptejn Svend Grundtvig tilvejebragt en stor Samling Sagn og andre Oplysninger i sin Udgave af Danmarks Folkeviser, hvortil Professor Bugge har føjet den særdeles interessante Formodning, at Navnet Sven Felding er en Forvanskning af den i de oldnordiske og oldtydske Kvad og Sagn forekommende Sinfjötle, Søn af Sigmund Völsungsson. Nedenfor meddelte Sagn kan vel ikke give noget yderligere Bidrag til nærmere Løsning af dette Spørsmål, men da det er noget forskelligt fra de andre Sagn, har det dog nogen Interesse. Det er opskrevet af Kaspar Peter Rothe omtrent 1760 og findes i et Bind mellem andre af hans Optegnelser i Additamenta i Kvart, Nr. 141 på Univ. Bibl.

I Hads Herred i Falling By, en Fjerdingvejs eller halvanden fra Åkjær beliggendes, er den i vore danske Kæmpeviser bekendte og berømte Kæmpe Sven Felding født. Han har tjent på Åkjær Gård for Gårds- eller Stalddreng, hvorfra han en Juleaften blev udsendt af Fogden til Århus forat hente til Fogden hos Skræderen en Klædning til Helligdagene, men kom ej længer fra Gården end p. pt. en Fjerdingvej, hvor han langede til en Høj, som kaldes Guldhøjen. Der maatte han stanse og kunde ikke gå videre frem, så gærne som han vilde, men præsenterede sig tilsidst for ham en gammel Mand, som bad ham trine ned med sig under Bjerget. Sven undskyldte sig vel formedelst det Ærende, ham var overdraget og befalet, men den gamle talte ham Mod ind, at han ej skulde

kære sig om noget, såsom hans Ærende vel skulde blive uden dets forrettet. Sven gik da med ind og blev ham af Manden forevist en usigelig stor tung Stang Jærn med Forespørsel om han vel kunde løfte det, men da Sven havde forsøgt og svaret nej, gav Manden ham en Liqueur at drikke, hvorpå Sven nogenledes kunde lette Byrden, og da Manden 3 Gange havde givet ham af Liqueuren, tiltog hans Styrke således, at han kunde bære Jærnet som en Fjeder, hvorpå Manden igen lod ham gå, og da han kom ud af Bjerget, fandt han sin Hest med Fogdens Klædning på og red dermed hjem til Gården. Samme Juleaften toge Husets gemene Karle Fornøjelse udi at fixere Drengen med allehånde, men Drengen blev vred, tog en af de stærkeste Karle i én Hånd og kastede ham på Køkkenskorstenen som en Visk. Siden prøvede han sin Styrke på et Par Kør, som stode i Båsen sammen og stangedes, ti da ingen af de voksne Karle eller Røgterne kunde skille dem ad, gik han imellem dem, tog en Ko i hver Hånd og satte dem således i de næste Båse, hver i sin. Siden da han mærkede sin overhånds Styrke, begav han sig fra Gården og gik i Kæmpernes Lag og udførte de om ham bekendte Bedrifter. Hans Sværd, som han ordinairement brugte, ser man den Dag idag er på Åkjær Gård; det er just 3 sælandske Alen langt, deraf occuperer Fæstet alene næsten, dog ej fuldt, en Alen. En Fjerdingvejs ongefær fra Gården er en liden Bro på Århus-Vejen, som endnu kaldes Sven Feldings Bro, dernæst ved ser man Rudera af en Stald, som kaldes Sven Feldings Stald, hvilken han skal have haft under Jorden; derved stod i forrige Tider en stor Eg, hvori var en stærk Jernkrampe og Ring, hvorved han har plejet at binde sin Hest, men denne Eg er i Oberstinde Rosenørns Tid af Vinden kuldkastet og siden bortført. Hans Øllebrødspotte skal findes på Sjelleskovgård ved Sæbygård og holder en Fjerdings Mål.

I Falling Kirke på et Vindve i Koret findes et gammelt Våben i Glasset indbrændt, som foregives skal have været Biskop Absalons Våben.

2.

Et lille Bidrag til Christiern II.s Historie.

Meddelt af Bibliotheksassistent Soph. Birket Smith.

Originalen til det nedenfor aftrykte Aktstykke tilhører Skagens Byarkiv, hvis ældre Afdeling for Tiden opbevares i Universitetsbiblioteket.

Frederick, met guds node Danmarcks, Wendis etc. koningh, wdtuold koning tiill Norige, hertug i Slesuig, Holstenn etc.

Vor gunst tilfornn. Wider, at wij nw wdj sandingenn haffue forfaret, at wor oc Danmarcks rigis obbenbare fiende, koning Cristiernn, haffuer nw giffuet seg wdj søenn met nogre skib oc it tall krigs folck at arge paa oss oc wore land, rige oc wndersotte, oc acthe wij met thet alderførste wdj foraaret at wdtgiøre j søenn the fleste orlogs skib, somm wij kunde affstedt komme, paa thet at wij kunde nederlegge samme kon. Cristierns skib oc magt oc sinden holde wore strømme saa renne, at i oc andre wore wndersotte kunde fredtsommeligenn besøge theris nering oc bering indenn og wdenn lands, huor thenem behoff giøris, huilcket wij haffue aluorligenn offuerueget met wort elskelige Danmarcks rigis rodt, somm her nw tilstede ere. Thii bede wij ether oc wille, ati rethe ether effther at wdtgiøre oss aff ethers by femthenn gode dulig karlle met enn ethers borgemester oc enn rodtmandt ther iblant met harnsk oc werie, kost oc spisinge, som the well met beriit kunde frann medtfaste oc ind tiill Sanctj Michels dag, oc atj beskecket faa, at forne xv karlle ere wdenn al forsømmelsse wdj Københaffnn met forne harnsk, verie, kost, spissinge, medtfaste søndag først kommendis at alder sennist; wij wille ther besørge oc lade ether foruisse ind paa wore egenne orlogs skib oc acthe tha met guds help at wdtskecke wore skib oc flode saa stercke wdj søenn oc lade giøre enn endelig ende paa thenne lange feide, saa at wore wndersotte mwge bliffue sindenn met fredt oc eke saa hordeligenn besuoris met fremmede krigs folck eller andre slig besuoring. Thij beuisßer ether her wdj somm gode villige oc tro vndersotte her at giøre, huilcket oss inthet tuiffuell, oc lader thett engen lunde, thij at wij oss ther wisseligenn tiill forlade. Be-

falendis ether gud. Screffuet paa wort slodt Hathersløff Sanctj Morthens dag, ar etc. Mdxxxj wnder wort signet.

Udskrift: Oss elskelige wore kiere wndersotte, burgemestre, rodt oc menighedt wdj wor købstedt Skaffuenn.

3.

Nogle Oplysninger om Udgifterne ved Erhvervelsen af akademiske Grader ved Kjøbenhavns Universitet ved Slutningen af det 17de Aarhundrede.

Meddelt af Bibliotheksassistent Nic. Jacobsen.

Den gamle Klage, at det var forbunden med store og overflødige Udgifter at tage en akademisk Grad, havde Christian IV.s reformatoriske Virksomhed søgt at afhjælpe, og efter endel Modstand fra Professorernes Side, der nødig vilde opgive en nedarvet Rettighed, udkom Forord. af 23de Febr. 1625, som Nyerup har meddelt tilligemed de interessante forudgaaede Forhandlinger i sine Universitetets Annaler p. 64—74. Skjøndt der i denne Forordning forekomme adskillige Tilfælde, hvor Indskrænkning skulde finde Sted, faaer man dog af den intet tydeligt Billede af den Mængde Smaaudgifter, det i de forskjelligste Former paalaae de Kreerede at udrede. I sin Dagbog under 17de Juni 1675 anfører Bircherod, at Udgifterne for hans Fader ved den store theologiske Doctorpromotion 1675 under Ole Borchs Præsidium beløb sig til 230 Rdlr. 3 ℳ og med Reiseomkostningerne til over 300 Rdlr. (Bircherods Dagbøger i Uddrag ved Molbech p. 162); men man seer ikke de mange smaa Kanaler, der opslugte en saadan Sum, som denne var i hine Tider.

Ved at gjennemgaae et Miscellanhaandskrift paa det st. Kgl. Bibliothek (Kall. 408. 4) stødte jeg paa en yderst detailleret Optegnelse af samtlige Udgifter til Magistergraden for Aaret 1677, der forekom mig at indeholde Enkeltheder, der fortjente at fremdrages. Lignende Optegnelser findes i Mnskr. Gl. Kgl. Saml. 1073 Fol. mellem endel løse Aktstykker til Universitetets og Skolernes Historie. Af disse sidste har jeg valgt det under II meddelte Aktstykke, da det i det Væsentligste indeholder de øvrige vedliggende, og gjør Indtrykket af at være ligesom en udarbeidet Taxt, eller hvad man skal kalde det, fra Universitetet over saadanne Udgifter. Det er vel uden noget Aarstal, men man feiler næppe, ved efter dets Form og Indhold at ansee det for samtidigt med de øvrige vedliggende Aktstykker, altsaa fra Overgangen mellem 17de og 18de Aarh. De ikke meddelte Aktstykker i nævnte Pakke ere: »Antegnelse paa huis som vdgifuis til Sumptus Baccalaureatus for Anno 1697«, undertegnet C. Bartholin 10de Mai 1697; en lignende for Aaret 1707, der angiver Udgifterne til 355 Rdlr. 4 ℳ og en Antegnelse over Sumptus til Magistergraden for 1710, hvorved Udgifterne beløbe sig til 564 Rdlr. 4 ℳ, dog med den Tilføielse: »hvis Convivium begjæres, betales apparte«, og et Sted er et saadant anslaaet til 200 Rdlr. Naar disse Summer forekomme temmelig høie, maa man ikke fra Nutidens

Forhold slutte tilbage og troe, at disse bleve baarne af en Enkelt, de bleve fordelte paa de Flere, der samtidigt toge Graden, (Fortegn. I viser, at der var 31 til at dele Udgifterne 764 Rdlr. 1 ℳ 11 β), men det Forbausende er ikke heller de store Summer, men den Maade hvorpaa de spredtes til Høire og Venstre i Form af Ducører etc. til de forskjelligste Mennesker. Løvens Part fik dog Decanen for det philosophiske Fakultet, og derfor vare disse ivrige for at faae Folk til at tage disse Grader. I Bircherods utrykte Dagbog vil man ofte finde omtalt, at Professorerne sendte deres Invitations-Patent rundt i Provindserne til Bisperne og andre formaaende lærde Mænd, forat disse skulde bevæge nogle af Præsterne eller Skoletjenerne til at tage en Grad. Exempelvis skal jeg anføre, at Bircherod bemærker i sin Dagbog under 16de Marts 1708: »Bleve mig fra Just. Raad Dr. Casp. Bartholin Fac. Phil. Decano tilskickede nogle Éxemplarier af hans Invitations Patent til Magistergraden, hvormed fuldte slig en skrivelse: Velædle og Høyærværdig Hr. Biskop, Høytæhrede tilforladendis Ven og Svoger. Jeg forhaaber, hans Høyærværdighed icke ilde optager denne min dristighed, at jeg tilsender hannem indlagt Programma, med tienstligst begiering, hand vilde have den godhed og formaa nogle i hans Stift af Skolebetienter eller Præster til at tage graden. Jeg forlader mig til hans Høyærværdigheds altiid befunden affection imod mig og Universitetet, og nest guddommelig Varetægts erønskning over hans gandske Huus, sampt flittig helsen til Velbr. Fru Bispinden, forbliver stedse Hans Velædle

Høyærværdigheds, Min Høyæhrede Kiere
Svogers ydmygste og skyldigste
tiener

Hafn. d. 10de Marts, 1728. C. Bartholin.«

Ved at sammenligne disse efterfølgende Optegnelser, vil man ganske vist finde en ikke ringe Forskjellighed, ja saa stor forekommer den, at man næsten venter at finde et indskrænkende Kongebud eller Konsistorial-Beslutning fra den mellemliggende Tid, men noget Saadant kjender Nyerup ikke, og Forskjellen kan maaske endda alligevel forklares. Den første Optegnelse med sine Poster om Traktement paa Vinkjældere, Diskretioner til enkelte Visemagere, ja til hele Versekræmmerlauget etc. er aabenbart gjort af en af de Bidragydende, der har følt Udgifterne i deres Helhed; betragter man derimod den anden, som ovenfor antydet, som en fra Universitetet udgaaet Norm, kunde den naturligvis ikke optage saadanne Enkeltheder.

Til Forstaaelse af enkelte Ting saasom Faklerne, Dragningen, kortsagt hele den middelalderlige Pomp, hvormed saadanne Høitideligheder foretoges, maa jeg nøies med at henvise dels til Bestemmelserne desangaaende i selve Universitets-Fundatsen, dels til den udførlige Beretning, vi have fra Ole Borch om Doctorpromotionen 1675, der findes trykt — rigtignok uden Angivelse af nogen Kilde — i Nr. 24 (11te Juni 1837) af »Nordisk Ugeskrift udg. af Selskabet for en forbedret Retskrivnings Udbredelse« redig. af M. D. Kriger, Fr. Barfod og P. L. Møller. Enkelte Oplysninger ere som Noter føiede til Texten.

I.

Expensa til Magist[erii] grad[um] 1677[1]).

	Rdlr.	ꝵ	ß
Decan. D. Ole Bork	300		
Hans huußholderske[2])	50		
For maaltidet	100		
hans Huusfolk	10		
D. Ole Worm, og D. Borneman p[ro] petit[ione] et solut[ione] Problematis.	64		
D. Jacobæus for Programma at skrive	20		
Bogtrykkeren for Programmate at trykke . . .	6		
For 24 bøgger middelmaadig papijr, og ½ real .	12	2	
For Disputat[ionibus] 300 Exempl.	10		
Drikkepenge til Bogtrykker-Svendene	1		
Bogbinderen.	10		
For 30 par Fakkeler	17	2	
Skolen og Stadß Instrumentisterne for Music. .	20		
Organisten	8		
For Klokken hos Kirkeværgeren	1	4	
Klokkeren.	5		
For 3 Cathedris	20		
M. Jørgen Hansen, som inviterede	15		
M. Niels Biørnskou, som inviterede og gjorde Vers	20		
Betalt paa Gotkiøb[3]) tractament til Invitatores .	4	4	3

---

[1]) I sin Dagbog for 1677 omtaler Bircherod mærkeligt nok slet ikke, at Nogen har taget Magistergraden, skjøndt han ellers regelmæssigt anfører deres Navne. Under 7de Apr. bemærker han vel, at 60 Candidati disputabant sub Olai Borrichii præsidio Laureæ primæ Philosophicæ, og under 26de Mai atter 46, og at O. Borch under 29de Mai creerede samtlige 106. I Programmet angaaende Magistergraden d. 20de Juni 1677 nævnes kun 30 Magistri, medens denne Fortegnelse har 31.

[2]) Til denne Post svarer i de følgende Optegnelser »For Beklædningen«, som Decanens Frue pleiede at besørge. Hvor Bircherod omtaler Udgifterne ved Faderens Promotion føier han til: »Men min Farbroder og D. Schletter kom det noget mindre, efterdi posterior vaar Fiscarius, og fik derfor et anseelig Salarium. og utriusque uxor bekom af cæteris, for deres Umag med Auditorii ac templi adornatione, item conviviorum apparatu, en hæderlig Discretion.« Om de sirlige Punge, hvori Discretionen overraktes see nedenfor.

[3]) »Gotkjøb« maa have været en Vinkjælder, ligesom dens mere bekjendte Konkurrent »Dyrkjøb«.

	Rdlr.	ℳ	ß
For 2 Fiolbrune-atlaskes punge underdragen med Vederskins-taft[1]	4		
Portneren i Regentzen, som bar Programmata omkring	2		
Wersekræmmerlawet	6		
De som oplukke for Hospit[ibus] honorat[ioribus]	2		
Pedellerne for 11 Candid[atis], som vare Baccalaurei à 1 Rxdlr, og 20, som ej vare Baccal[aurei] à 9 ℳ, er	41		
Ringeren for hver Baccal[aureo] 24 . . . . . ellers helften, er	10	1	8
Rectoris Pige	4		

[Summa 764 Rdlr. 1 ℳ 11 ß.]

II.

Sumptus til Magisterii- og Baccalauri-Graden effter som de nu paa en tidlang har været sædvanlige.

Baccalauri-Graden.

Foruden de 4 rd. in Specie, som hver gir til Fiscum

	Rdlr.	ℳ	ß
Decano pro Promotione in Specie	100		
For Beklædningen in Specie	50		
Secretar[io] Universitatis pro Programmate	20		
Rector pro Sigillis	4		
Professorio pro solutione Problematis	20		
Præposito Communit[atis] pro Peti[ti]one	20		
Scholen, Organisten og Instrumentisterne, som leveris til Rect[orem] Scholæ, som Prof. Musices imod quitering	26		
Pro Subselliis, som og Snidkerne faar sin deel af	20		
Pedellernis Salar[ium] af enhver Candidato		4	

[1]) Moth forklarer i den ældste Redaction af sin Ordbog »Vederskins taft« som det Stof, som er vævet af adskillige Farver Silke blandt hinanden, saa det ligesom giver et Skin fra sig, og gjengiver det ved det latinske Versicolor. I Optegnelsen angaaende Baccalauri Graden 1707 hedder det: »Udi steden for 2 forgyldte punge, som Decani og hans frues penge pleiedis at offereris udi 8 Rdlr.« Altsaa havde man dengang strøget Pungene, men ikke Udgiften til dem.

	Rdl.	¥	ß
Ringerens		1	
Ministro Acad[emiæ] Senior[i] pro Juramento. .	4		
For Papiir til Disputatzen og 2de Programmata effter Regning.			
Til Bogtryckeren effter Regning[1]).			
Drickepenge til Svennene		4	
Til Bogbinderen effter Regning.			
Gratisterne aflegger hver	5	1	

Fiscalen er frie for alle Sumptibus og staar det i Candidatorum egen behag at aflegge ham med en liden discretion, om det end var iche meere end 1 ¥ pro Persona af dem, som betaler Graden.

Magister-Graden.

Enhver giver til Fiscum 8 Rdlr. og 4 Rdlr. à parte, om de icke tilforn ere Baccalaurei.

	Rdlr.	¥	ß
Pro Promotione in Specie	200		
For Beklædningen in Specie	50		
For Programma at giøre	20		
Rector Magnif. pro Sigillis	8		
En Professor pro Solutione Problematis . . .	20		
En anden Professor pro Petitione	20		
For Vocal og Instrumental Musiquen leveris til Rectorem Scholæ	28		
Ministri Academiæ for Cathedra	20		
Deris Salar[ium] af enhver Candidato	1	2	
Ringerens		2	
Minister Academiæ pro Juramento	6		
Papiir, Programmata og Disputatzen efter Regning.			
Til Bogtryckeren effter Regning			
Drickepenge til Svennene	1		
Til Bogbinderen effter Regning			

[1]) Udgiften for Papir etc. og Trykkerløn ved Baccalaurpromotionen 1697 . . . . 28 Rdl. 3 ¥ 8 ß
Bogbinderen . . . . 12 »
Ved samme for Aaret 1707. . . . . 32 »
10 »

4.

Et latinsk-dansk maccaronisk Digt.

Meddelt af Chr. Bruun.

Nedenstaaende Vers, forfattede uden Tvivl i Slutningen af 17de eller i Begyndelsen af 18de Aarhundrede, ere udskrevne af 4de Del af de Lützowske Miscellanea, S. 521, paa det st. kgl. Bibl. (Ny kgl. Saml. Folio, Nr. 355).

Versus Danski til et Binde-Brev.

Cum Versus Danskos non dat Natura sinistra,
Lystos hos ego propono, quos accipe lyste,
Halvis qui constant Danskis, halvis Latinis.
Danskos Danska decent, elskantque Latina Latini.
Qui Rammis Skiemptos indblandere novimus Alvor,
Nunc etenim fas est Frydo fordrivere Tidum.
Verum de Frydo tali, qvis fingitur[1]) Autor.
Is primum skabit Jordam, qui fecit et Himlum,
Post Dagum præsens, sit Dagus namqve rederi
Qvem Lærdi Rodis antegnavere lituris.
Nos qvare brugum te juxta usumque vetustum,
Sneipimus quendam sine blodo capere[2]) fangum.
At tibi forslemmi non volumus esse Tyranni,
Stichere te Spydis, non mens est, atque Rapiris,
At volumus multo bedrius handlere tecum.
Pro nobis cunctis Giestbudia lauta beredas,
Indskienkas vinum Romris, mulsumque pocellis,
Et valido skumant Øllo Pass-Glasia longa,
Donec nos Fidlas strygimus tra-ra-ra canentes.
Sic totum gladi volumus fordrivere Dagum,
Mansuri, donec Rusum bekommimus omnes.
Non aliter nostro poteris ex slippere Fengslo.
Ønskimus hisce gladas noctes diesque,
Plures quam Nattu Stjernæ cernuntur in Himlo.
Descripti versi sunt hi Høst-Maanet in ipso,
Cum drickimus Danskum cam godis fratribus Øllum.
Sic reliqvum mens est, cum Tabacco[3]) perdere Tidum.

---

[1]) Over Linien: »creditur«. [2]) O. L.: »jagere«. [3]) O. L.: »Kort-Spil, Koldskaal«.

5.

En Ansøgning fra Johannes Ewald.

Meddelt af Bibliotheksassistent Soph. Birket Smith.

Af en i Maanedsskrift for Litteratur (15. Bd. S. 17) meddelt Udskrift af Acta Consistorii f. 1766, 22. Febr., vil det være bekjendt, at Ewald i en Alder af 23 Aar indgav en Ansøgning til Kongen, hvori han udbad sig Tilladelse til at maatte faa fri Raadighed over sin Fædrenearv, samt at Konsistorium i sin Erklæring over denne Ansøgning vel indrømmede, at det kjendte »Supplikanten som et godt Genie og hurtigt Hoved in studiis«, men dog »i anden Henseende« indstillede, »om det ikke var bedre at oppebie den rette Tid efter Loven.« Acta Consistorii give imidlertid kun et Uddrag af vedkommende Aktstykkers Indhold, ikke Aktstykkerne selv, og da jeg har ment, at det ikke vilde være uden Interesse at lære disse at kjende i deres virkelige Form, har jeg aftrykt dem her efter den Afskrift, som findes indført i Konsistoriums Kopibog for 1759—67, S. 708—9.

Ewalds Ansøgning lyder saaledes:

Stormægtigste Allernaadigste Arve Konge og Herre!

Da ieg efter min Sal. Fader, *Professor Edwald*, har Arvet 500 rd, og ieg til mine *Studeringers* fortsettelse herved *Academiet*, hvor ieg allereede haver opholdt mig i nogle Aar, og høynødvendige fornødne Udgifter behøver denne min liden Arve *Capital*, saa, efterdi ieg har opnaaet mit Alders 23de Aar, saa beder ieg allerunderdanigst, at Eders Kongel. Majt allernaadigst vilde forunde mig *veniam ætatis*, saaledes at ieg selv maatte være raadig over bemte mine Arve Midler. Ieg lever i det underdanigste Haab, at Deres Majt i allernaadigst Betragtning af disse omstendigheder allernaadigst bønhører mig, hvorom ieg allerunderdanigst beder og i allerdybeste underdanighed forbliver

Deres Kongel. Maits
allerunderdanigste troe pligtskyldigste
Arve Undersaat og ringe tienner
Iohannis Edwald[1]).

Kjøbenhavn
d. 21de *Dec* 1765.

[1]) Iohannis for Iohannes er naturligvis kun en Afskriverfejl. Derimod hidrører den ejendommelige Skrivemaade af Efternavnet aabenbart fra Ewald selv; thi medens det kun er i selve Ansøgningen, at Formen Edwald forekommer, og det endog 2 Gange, har baade den her udeladte Overskrift over Ansøgningen — som er tilsat af Afskriveren — og Konsistoriums Erklæring den sædvanlige Skrivemaade. Maaske hænger Skrivemaaden Edwald sammen med en enkelt snævrere Lokalitets — Kjøbenhavns? — Udtale af Navnet. I alt Fald finde vi den ogsaa andetsteds. Saaledes ejer Universitetsbiblioteket et Exemplar af Ene-

Herover afgav da Konsistorium følgende

Allerunderdanigste Erklæring!

Paa *Studiosi Iohannis Evalds* os til allerunderdanigst Erklæring tilsendte allerunderdanigste *Memorial*, om at hand nu, 23 Aar gammel, maa selv raade for sin Fædrene Arv 500 Rdr., skulde Vi herved allerunderdanigst tilkiendegive, at *Consistorium* vel kiender *Suppliqvanten* som et got *Genie* og hurtigt Hoved *in Studiis*, men i anden Henseende allerunderdanigst indstiller, om det icke var bedre at oppebie den rette Tid efter Loven.

Deres Kongel. Maj[ts]
Allerunderdanigste tiennere
Rector & Professores.

Kiøbenhavn.
d. 26de *Martii* 1766.

C. F. Wadskiær.

6.

Breve til Suhm.

Meddelte af Chr. Bruun.

Originalerne til disse Breve findes i det store kongelige Bibliotheks Haandskriftsamling, ny kgl. Saml. 4, Nr. 2125, b.

I.

Brev fra Bernt Anker.

Christiania 20de April 1791.

Tak for bevaagen Modtagelse i Khavn. Sjælden er Manden, som forener opklaret Forstand med det ædelste Hjerte — som har alle Kilder til at blive lærd og stor Mand, og Evner til at kunne blive det — og De er det til Tvilling-Rigets Ære.

Ikke er jeg forfængelig, men jeg bør troe at kunne lægge

---

vald Ewald's Tiids-Register over det Nye Test. Kirke-Historie. Kbh. 1742, og Rygtitelen paa denne Bog har ganske ligesom den her meddelte Ansøgning Formen: Edwald, uagtet Forf. paa Titelbladet skriver sig selv Ewald.

min litterariske Skjærv til Inscriptionen paa Monumentet[1]), man opretter Monarken, der blot vilde herske over frie Undersaatter. — Jeg havde eengang sat Kron-Prindsens Portrait under Henric den 4des, og under hint disse 2 Linier:

See her den Konge-Søn, som Landets Nød paatænkte,
Han Cimbrer Frihed gav og Nordmand Brødet skjænkte.

B. A.

mon det ikke kunde anvendes paa en Side af Monumentet, hvortil jeg og bidrager, skjøndt i Norge; quo simplicius eo rectius, det viise De i Sandhed store Mand, ved Deres Mindes-Skrifter over Sneedorph, Schiønning, Oeder, Berger og fleere. Da Catharina den 2den vilde forevige Peter den 1ste, udsatte Videnskabernes Selskab i St. Petersborg Belønning for den bedste Paaskrift — og iblandt 1000de vandt denne simple Priisen:

Petro primo
Catharina secunda —

thi primus og secundus ere ikke blot chronologisk passeligt, men metaphorisk.

Grev Bernstorff fortjener vores Agtelse — han forener Statens Værdighed med dens Gavn, i at tale og handle saa mandigen og dog vedligeholde Neutralitets Systemet.

Nu til alt som gjør Dem lykkelig, ligesom De er stor — Deres yndige, dydige og fornuftige Frue! o hils Hende og kys Hende, og siig Hende: at det var idel Sandhed hvad man skrev om Hende ved Tableau des Dames.

Herved de 2000 r. Renten til 11te Juni skal betimelig fremkomme. De vilde afskrive Afdragen paa P$^{\underline{\underline{mo}}}$ Obl$^{\underline{\underline{nen}}}$.

Lad aldrig af at ynde
Deres Beundrer
Anker.

S. T. Hr. Kammer-Herre *von Suhm.*

II.

Brev fra Nordahl Brun.

Høyædle og Høyvelbaarne H$^{\underline{r}}$ *Conferenceraad*
Høygunstige Velynder!

For all Deres uforskyldte Godhed mod mig i Kjøbenhavn burde jeg længe siden have aflagt min underdanige Taksigelse;

[1]) Frihedsstøtten.

Det er kun Hr. *Conferenceraadens* bekiendte Ædelmodighed, af hvilken jeg haaber, at min Forsømmelse ikke bliver anseet for Utaknemmelighed. — Indlagte tager jeg mig den Frihed at tilsende Deres Høyvelbaarenhed, ønskende, at det maatte finde Deres gunstige Biefald. Jeg haaber min *Apologie*[1]) i det mindste skal retfærdiggiøre mine Hensigter med *Einer Tamb.*, som *Journalisterne* have draget Omsorg for, at giøre ikke alleene foragtelig, men end og mistænkt og forhadt. Behøvte jeg ikke meere, at fremstille mig blandt *Solicitantere*, skulde jeg have ladet mig nøye med en god Samvittighed, og ladet baade *Journalister* og andre tænke, hvad de vilde; Men da jeg trænger til Befordring, maae jeg fralægge mig Beskyldninger, som kunde giøre mig uværdig til Kongens Naade, og berøve mig all Gunst hos Danske *Patroner*. Tænkte alle Danske som Hr. *Conferenceraaden*, behøvte aldrig en Nordmand at undskylde sin Frieheds kiekke Sprog; og aldrig nogen Forfatter at besvare den bittreste *Critique*; Men jeg kiender mangen ærlig Dansk, som anseer den *Critiske Journal* for Høyeste Ret i vor lærde Verden og er svag nok til at troe, at dens Dom ikke kan *appelleres*. Hav den Gunst for mig, Allerhøystærede, at lade dette mit lille Strid-Skrift blive læst af Dem selv og fleere, som kunde biedrage noget til min Lykke. Finder det først en Velynder i Hr. *Conferenceraaden*, skulde jeg ikke frygte, om det kom lige for Prins *Fridrichs* Øine. Deres Høyvelbaarenheds Huus er vel endnu som før en Samlings-Plads for Lærde, hvor nye Skrifters Værd bliver rigtigere bestemt end i nogen *Journal*; *Ein. Tamb.* kan ikke klage over sin Skiebne for denne Ret, gid saa vist dette Blad maatte have samme Lykke!

Jeg veed, Hr. *Conferenceraaden* er min Velynder og en Ven af Biskop *Bang*, turde jeg udbeede mig, at De vilde tale til mit Beste, at jeg i det mindste maatte blive een af 3 paa Forslaget, om Frue Kald i Tronhiem blev ledigt. — Som Student har jeg allerede 2de Gange af Sl. *Gunnerus* været paa Forslag til Kiøbstæd-Kald; nævnlig med Hr. *Angell* til Domkirkens Capellanie og med Hr. *Wittrup* til Vor Frues. Efter

---

[1]) Til Nordmænd om Troskab mod Kongen og Kierlighed til Fædrelandet i Anledning af Einer Tambeskiælver ved Joh. Nordahl Brun. Throndhiem 1773.

den Tiid er jeg bleven Fader for *Zarine* og *Einer*, om deri ellers er nogen Fortieneste, og har ofte prækt i Frue-Kirke i *Khavn*, hvor jeg var lykkelig nok for at erhverve mig Biskop *Harboes* og Professor *Balles* Biefald; Jeg kunde maaskee derfor synes at have nogen Grund til at søge saadanne Slags *Promotioner*.

Jeg mangler en Hoben af det, *Lutherus* henfører til dagligt Brød, som f. Ex.: Visse Værelser — Huus og Hiem — Mark og Fæ — Pændinger. — En Bondekarl, 24 aar gammel, eier de Huuse, jeg *logerer* i, og driver Gaarden. Faaer han Øie paa eu rask Bonde-Pige, er jeg huusvild. Ingen *Mensal* Gaard paa heele *Byenæsset* — bliver jeg ikke forflyttet, seer jeg kun een Udvei, nævnlig heele Aaret at giøre Huusbesøg i Meenigheden, og som *Peder*, *Paulus* og andre være vandrende *Evangelist*.

Jeg tør vel ikke begiere, at Hr. *Conferenceraaden* skulde umage sig med at besvare dette; Men dersom hændes Høyvelbaarenhed Deres naadige Frue ved Leilighed *Corresponderede* med Jomfru *Stinken Meinke* og vilde have den Gunst for mig at meddele hænde en liden Underretning om hvad Skiebne min *piece* har, og hvad Forfatteren for Fremtiden kan spaae sig, vilde jeg derfor være uendelig forbunden.

Sorg for dette Livs næring fordrer alle leedige timer udenfor mit Embede; Det kom best overeens med min Tilstand, at giøre Psalmer. Efter Veimester *Krogs* Forlangende skrev jeg eet Par Vers, som bleve anbragte paa Veien, hvor man ventede *Princesse Lovise* og P. *Carl*, hvoraf jeg har taget mig den Friehed paa den anden Side at give en Gienpart. Jeg er med dybeste respect S. T.

Deres
underdanige Tienner
J. N. Brun.

Byenæsset d. 22de *Januarij*
1774.

Paa *Dovre* Field ved Grænseskiællet
mellem det *Syndenfieldske*
Og *Nordenfieldske*.

Velkommen himmelsendte Par til Nordenfieldske Field,
hver *Trønder* hid sit Ønske bar, bød *Dovre* raabe: Held!
Løft skaldet *Dovre*! skyefuld Hat, bøy langsom gamle Rygg,
Bliid Dag og Stjerneklare Nat giør Veien læt og trygg.

Ved *Hage*-Elven førend man kommer til *Melhuus* Præstegield:

Kun sagte! I strømmende Elve,
Lad *Christians* Søster ei skiælve.
Sig hænde I snaksomme Floder:
»Vi flyde og lyde *Din Broder*.
O! Prins! vi med Længsel dig vente,
naar du vores Hiertelav kiendte,
da sagde du Kongen, at Bønder
var aldrig saa troe, som de Trønder.
her aabne sig Slætter med Grøde
som Kulden i Fior lagde øde,
i aar de med Rigdom sig klæde
for Prinsen at møde med Glæde.«

III.
Brev fra Fr. Sneedorf.

Aldrig havde jeg troet beste Hr. Kammerherre, min dyrebareste Velynder, at og jeg skulle blevet een af de mange, der giorde Forsøg paa at misbruge Deres Ædelmodighed. Ved Gud jeg skulle og ikke blevet det om ikke denne pludselige Forandring imod min Forventning havde sat mig i den største Knibe og Bekymring. De behage at høre mig med den Ømhed og den venskabelige Bevaagenhed, hvoraf jeg nu i 10 Aar har været saa stolt og saa lykkelig.

Jeg maatte for 3 Aar [siden] sætte et slags Boe og kiøbe hvad der hører til et *Auditorium*, jeg maatte leje saa kostbare Værelser, at jeg kunde have en Forelæsnings Sal indtil nu i Vinter, da der bleve indrettede 2 paa *Academiet*, hvor jeg dog har maatte betalet Brænde og Lys. Saa lykkelig jeg end var ved deres Bogsamling, saa var der dog Bøger, som jeg absolut maatte eye — jeg maatte kiøbe, og hvert Aar betale *Proft* omtrent 100 Rd. Jeg var *Rybergs Comptoer* skyldig, da jeg kom hiem fra *Leipsig* 350 Rixdaler, derpaa har jeg maattet betale 200 Rixdaler efter min Hiemkomst, og nu erindrer *Confer*. Raaden mig om *Resten*. Alt dette og de øvrige Livets Nødvendigheder skulle bestrides af 400 Rixdal. *Gage* (hvoraf Kongen i Aaret 89 beholdt 205 Rd.) og hvad der falder af

Collegier. Naar jeg undtager Kronprindsens *Club*, der i Vinter har kostet mig omtrent 30 Rxd., og som jeg ofte har fortrudt, saa veed jeg i all Sandhed mig ikke skyld i ved nogen Uorden, urimelig Pral eller *Luxus* at være kommen i en Giæld af 7 a 800 Rixdaler — hvori jeg for nærværende er. Af Geheimeraad *Numsen* har jeg faaet 300 Rixdaler i Forskud og til at reyse for til *Hamburg*. men det øvrige! her veed jeg ikke hvorledes jeg skal udtrykke mig. Jeg kunde tale om en Arv fra Jylland, som i følge *Testament* imellem min *Oncle Thestrup* og hans nyelig afdøde Kone, hans Alder og Svagelighed, snart kan tilfalde mig — men saa sikker den end kan være, saa har jeg dog nu ingen anden Ejendom end Fliid for at kunde fortjene noget meere i Fremtiden og Ærlighed aldrig at aflade, at studere den strængeste Oeconomie —

Saaledes er min Forfatning. Jeg har Løfte om et Laan af 400 Rixdaler, men ikke uden *Caution* af en ædelmodig og formuende *Mæcenas*. Jeg er for forvirret til at sige meere, min nærværende Skiæbne er i Deres hænder.

Jeg skriver Dem dette til, thi jeg føler jeg var ikke istand til at tale i denne Sag. Følelse af min Dristighed og den almindelig misbrugte Tilflugt til Deres Ædelmodighed vilde binde min Tunge og standse den Fortroelighed, der altiid før til min Lykke stod aaben for Dem.

Kiøbenhavn d. 18 April 1791.

F. Sneedorf.

7.

Et Brev fra Hans Christian Sneedorff[1]) til Kammerherre F. de Thestrup til Mariager Kloster om Christiansborg Slots Brand.

Meddelt af Chr. Bruun.

Originalen i det store kongelige Bibliothek, den Molbechske Autographsamling.

Søe-*Cadet-Academiet* d. 1ste *Marts* 1794.

Næst ærbødigst at takke for MHerr *Oncles* sidste meget ærede Skrivelse, vil ieg ikke undlade at tilmelde hvad jeg kan troe interessant i anledning af den højst ulykkelige Ildebrand,

---

[1]) Han var dengang Lærer ved Søkadet-Akademiet i Navigation.

som i en halv Dag fortærede fra Grunden af eet af de prægtigste Slotte *Europa* har havt at fremviise.

Nogle have i Førstningen troet, at Ilden var paasadt, men deels er ingen Grund heri at finde, da det Danske Kongehuus er det af alle *europæiske*, som har meest Nationens Kierlighed — denne Mistanke falder man og nu almindelig fra og troer, at Ilden er kommen fra Kakkelovns Rørene — man har om Morgenen Kl. 8 sporet Røg, men da det blæste, og det var sædvanligt, at med frisk Vind røg det paa visse Steder, saa giorde man sig ingen Betænkning derover, indtil Kl. 3, da man sporede Ild i øverste Messanin, — man troede den i Førstningen saa lidet farlig, at Kronprindsen vilde gaae op til Prindsesse *Sophie Friderike* og bede hende være tryg — men Røgen mødte ham saa vældig, at han maatte gaae tilbage — Dronningen maatte over Hals og Hoved bæres ned af sin Kammerherre *Blücher* og hans Broder hos Arveprindsen — og alle de kongl. Herskaber kiørte derpaa hen paa Giethuset til General Huth, hvor de paa Kronprindsen nær, som den meeste Tid var ved Ildebranden, forblev til om Aftenen. Imidlertiid fik Holmens Folk tiligemed Søe *Officiererne Ordre* at bierge hvad der var mueligt — ieg havde den Lykke at bierge Hendes Kongelige Høyhed Kronprindsesse *Marias* Tøy, hvilket jeg alt lod nedbære til Holmens *Chef* og endnu samme Aften Kl. 8 selv leverede hende Nøglen til, samt i de naadigste Udtrykke blev betakket saavel af hende som af Hs. Kongelige Høyhed Kronprindsen, der endog tog min Haand og trykkede den i sin. — Han viiste ellers her som sædvanlig sin Siæls Styrke, sagde til mig: *il faut dire ici comme Dumourier ecrivit à Miranda: Courage mon ami.* — *Lovise Auguste* spurgte mig, om ieg troede Ilden var paasadt, hvortil ieg svarte hende: Deres Kongelige Høyhed, allesteder uden i Danmark.

Falkeneer Mesteren, Kamerherre *Bosc de La Calmette* kom paa samme Tiid kiørende *Chapeau bas* paa Slotspladsen, steeg ud og sagde til en Hoben af Flaadens Tømmermænd der stod: Min Gud, skulde det dog ikke være mueligt at redde det prægtige Slot — een af dem svarede: Naar alle vare saadanne Narre som Du og kom her med saadan Tingest under Armen, brændte min Saligheed heele *Kiøbenhavn* af — han steeg ind i Vognen igien og kiørte bort.

Capt. *Ahrenfeldt* i vores *Etat* gik hen at bierge Kongens Sølv *Service*. Sølv Poppen torde ikke, sagde han, uden *Ordre* — *Ahrenfeldt* forestilte ham, at Flammen vilde snart fortære det — Sølv Poppen udbad sig da hans Navn, og skrev det i sin Betuttelse op paa Døren — *Ahrenfeldt* biergede med sine Matroser Søvtøjet, men hans Navn brændte med Døren, saa at dersom den gode Sølv Pop ingen anden Sikkerhed havde havt — havde det seet galt ud med ham og Kongens Sølv.

Min Svigerfader med et par andre *Officierer* biergede Zahl- og Skatkamer *Cassen* — de bleve netop færdige, som Gulvet brændte tæt ved dem. — Pengene bleve henbragte paa *Banquen*.

Capt. *Eberlin* blev ved at bierge i Prinds *Fridrichs* Gemakker saaledes indsluttet af Ilden, at han maatte binde et Damaskes Gardin om en Vindues Post og fiire sig ud af samme, men da samme ikke rækkede langt nok, maatte han slippe og faldt ned paa den *Balcon* over den store Port, som vender ud til Slotspladsen, hvor han forstødte Hoved, Haand og Hofte, saaledes at en anden Søe *Officier*, som sendte Bud til Holmen efter Stiger for at faae ham ned, med Nød og Neppe kunde faae ham reddet — han er dog siden uden Fare.

Adskillige Mennesker ere for Resten kommet til Skade. Informatoren hos Pr. *Fridrichs* Søn, Pr. *Christian*, ved Navn *Rønne* har brækket sin Arm ved det han og maatte springe ned for at redde sig. — 2de af Dronningens Kammerjomfruer have ligeledes maattet giøre et højt Spring, men ere komne lykkelige derfra.

9 Staldkarle ere faldne ned i Ilden og opbrændte — og man savner 50 af Holmens Folk — disse sidste have som sædvanlig vovet utroeligt ved denne Ildebrand — Kronprindsen har ogsaa i Søe *Etatens Paroler* ladet udstæde en besynderlig Taksigelse til saavel *Officierer* som Gemeene.

Af *Aviserne* vil min Hr. *Oncle* see, hvor de kongl. Herskaber nu opholde sig, herved er alleene at anmærke, at Hendes Kongl. Høyhed Prindsesse *Lovise Augusta* tilligemed Gemahl den første Nat laae hos Oberjægermester Grev *Rantzau* som boer tæt ved General Huth. Dronningen tager i Overmorgen til *Fredensborg* og Arveprindsen med det første til

Sorgenfrie — man taler om, at Kongen skal flytte ind i de Værelser over Staldene ved Hoftheatret.

Der trækkes nu et Plankeværk om heele det brændte Slot, hvis Mure staae aldeeles opreyste og ubeskadigede, blot er Beklædningen af Sandsteen hist op her afsprungen. Det vil nu komme an paa, om man vil bygge det op for en Deel igien, eller hvad man har i Sinde. Kronprindsen sagde Dagen efter til een af mine Venner: Vi har mistet et prægtigt Slot, men nu skal Folket ogsaa see, at Kongen kan hielpe sig uden Slot.

Man taler stærk om *Equipering* her af 8 Orlogsskibe og 3 *Fregatter*, hvilke i Forening med en ligesaa stor Svensk *Escadre* skulde *soutenere* den *Neutralitet*, man vil *disputere* os — endnu er intet kundgjort derom, men ieg tør *garantere* MHr. *Oncle*, at hvad vores *Escadre* anbelanger, har det sin fulde Rigtighed, skiønt det endnu er en stor Hemmelighed.

Jeg tør ikke opholde MHr. *Oncle* længer — ieg har været *Patient* en 8 Dage — og forværret det noget derved, at ieg ikke kunde blive hiemme den Dag Ildebranden var, da det var en skarp Blæst — maatte og om Natten kiøre hiem, og har siden for det meeste lagt — men er nu i Bedring.

Jeg anbefaler mig, min Kone og mine Børn paa det beste i MHr. *Oncles* gode Bevaagenhed og har den Ære at underskrive mig min Højstærede Hr. *Oncles*

underdanige Tiener
H. C. Sneedorf.

8.

En engelsk Digters Dom om Englands Overfald paa Danmark 1807.

Meddelt af Chr. Bruun.

Dette lille Digt har Thomas Campbell skrevet til Anders Feldborg; det ledsagede et Exemplar han sendte ham af sine Digte, blandt hvilke var hans Sang »Battle of the Baltic«. Digtet er første Gang trykt i »The Book of Days, a Miscellany of popular Antiquities. Edited by R. Chambers. Edinburgh 1864.« II, S 129.

Think me not, Danish stranger, a hard- hearted pagan,
If you find, mid'st my war-songs, one called »Copenhagen«,
For I thought when your state join'd the Emperor Paul,

We'd a right to play with you the devil and all;
But the next time our fleet went your city to batter,
That attack, I allow, was a scandalous matter,
And I gave it my curse — and I wrote on't a satire.
To bepraise such an action of sin, shame, and sorrow,
I'll be — if I would be the laureate to-morrow.
There is not (take my word) a true Englishman glories
In that deed — 'twas a deed of our merciless Tories,
Whom we hate though they rule us, and I can assure ye,
They had swung for 't if England had sat as their jury.
But a truce to remembrances blackened with pain,
Here's a health for yourself, and your country, dear Dane.
As our nations are kindred in language and kind,
May the ties of our blood be the ties of our mind,
And perdition on him who our peace would unbind!

May we struggle not who shall in fight be the foremost,
But the boldest in sense — in humanity warmest;
May you leave us with something like love for our nation;
Though we're still curs'd by Castlereagh's administration,
But whatever you think, or wherever you ramble,
Think there's one who has loved you in England.

— Tom Campbell.

London, 30 Foley Place,
Great Portland Street,
July 11, 1822.

Jørgen Bildes Forslag om Jyllands slette Tilstands Forbedring 1730.

Meddelt af O. Nielsen.

Dette Stykke findes i Additamenta i Kvart Nr. 141, på Universitetsbibliotheket, der tillige indeholder forskellige andre Ting, alt indført af Kasper Peter Rothe omtrent 1760. En anden mindre god Afskrift er Nr. 758 i Ny kgl. Samling, hvoraf dog enkelte Læsemåder her vil findes optagne. Jörgen Bilde døde 1736 som Konferensråd og Stiftamtmand i Ålborg Stift. Hjörring Amtstidende 1857 Nr. 53 og 55 har meddelt nogle Uddrag heraf, uden at man dog vidste, hvor Skriftet i sin Helhed fandtes. Indledningen, i sin Tids vidt udsvævende og indholdsløse Stil, er her udeladt, derimod meddeles alt det øvrige som et Vidnesbyrd om Landets timelige og moralske Forfald under Enevældet.

Jyllands slette Tilstand, eendeel dets Aarsag, og efter mine Tanker, Hvorleedes det med Tiden kunde komme paa Fode:

Det er alle bekiendt, som haver mindste Skiønsomhed og Oplysning, at aldrig er funden Naadigere Stamme at regiere i og over noget Riige, end den *Oldenborgiske* Stamme, og det er enhver indprentet, som lever, at aldrig fandtes naadigere, bedre *intentionerede* for Sine Underdanere, ja som gjør sig større Umage og Arbeide, end den Vores Aller-Naadigste nu regierende *Konge*, for at see sine Riger Beskyttet og udi god Stand: Ikke desto mindre findes Jylland saa forarmet, og Folkes Hierter saa needslagne og bedrøvede, at den største Part har tabt baade Hierte og Moed, idet een efter anden sees at gaae fra sine Midler, helst de Fornemme; den Tiid som kommer, bliver værre end som den, der gaaer, hvilket, om det var den gode Konge rett bekiendt, visselig af Naade og Fornødenhed vilde raades Bood paa; Hvis ville behage at eftersee udi Pante-*Protocollerne*, (ieg vil ey melde om dem som haver *Credit*, uden at sette Pandt, endskiøndt de ere udi stor Gield) da vilde

erfares, hvor faae udi gandske Landet de ere, som besad deres Godser uden at være behæftet med større Gield, endsom Godset efter den Priis, det nu er udi, snart er værd, og naar vil betragtes, de som haver Pengene udi Godset, da sees slige at være enten de, som udi forrige Tiider ere arveligen reede Midler tilfaldne, eller og endeel Folk, som haver vidst udi disse besværlige Tiider ved een og anden Maade af store Renter, *Discretioner* for at faae Penge, ligesaa for at de maatte blive bestaaende, samt af andre *Intriguer* at *profitere*: Og at viise Folkets Armod og dets Frugter, da saaes aldrig slettere Tilstand mellem alle; thi den største Part *Proprietairier* ere saa fattige, at de ey kand hielpe den fattige Bonde, som er udi saa elendig Tilstand, at han haver lidet eller ingen Besætning, som foraarsager liden Giødning og omsider Gaardens gandske *Ruin* i Sæden, hvorover er saa meget øde og slet besatt Gods, som *Proprietairen* maae tage sin Indkomst af Gaarden at betale for Bonden, som foraarsager, *Proprietairen* aarlig maae sætte sig udi Gield og omsider med Bonden blive en Prakere; hvilket aldt giver Leilighed udi Jylland til saamange Udflugter, *Processer* og andre Skarnvórnheder med *Hoer*, *Mord* og *Tyverie*, der gaaer isvang, som nu desto værre daglig erfares meere end nogen tiid tilforne er hørt. — Vi seer paa 5 à 6 Maaneder, mig vitterligt, 5 Herre-Gaarder Borte, hvis Eyere alle ere gaaen udi Armod, de ere: *Lindberg-gaard*, *Haunøe*, *Visborg-gaard*, *Nøragger-gaard* og *Ræfs*, alle bort tagne næsten for halv Værd, og ieg frygter endnu idag et Aar, dobbelt saa mange om ey fleere at være borte; Man saae adskillige Gaarde at gaae samme Vey i *Snabsting*, hvor iblant mig er vitterlig *Lunder-gaard*, som for nogle Aar siden var kiøbt paa *Auction* af Ambt-Mand *Dyssels* Søn for 24000 Rixdaler, og var nu igien paa *Auction*, men ingen vilde byde paa den; Saa ihvor lidet en *Creditor* haver udi Pandtet, kand han, naar han vil, tage det bort, saasom ingen nu meere vil have med Jorde-Gods at bestille, hvilket sees jo om *Snabstings*-tiiden, at naar Folk ey kand faae saa overmaade stor Pandt af Jordegods, at de kand have en god frie Gaard for 6000 Rdr. til Forsikring, vil de heller tage Pengene tilbage, og lade dem staae Frugtes-løse, end løbe Fare at blive heftet ved Jordegods.

Endeel Aarsag til den slette Tilstand:

For at *curere* en Svaghed vel, bør man vide dens Aarsag
Grunden af, saafremt det skal have nogen Bestand, Thi
aae ieg begynde Aarsagen til vores Uheld, da staaer det fast,
Guds-Frygt og Retfærdighed bør være et Riges Hoved-
ller og første Grundvold Til Lykke og Velsignelse. Enhver
ver Aarsag her udi Landet at indbilde sig, vores *Reli-
on* at være den beste; Mens naar man betragter, hvorledes
n nu øves, da vil der falde liden *Qvæstion*, om Gud kand be-
ge den største Part her udi Landet deres lunkene *Religions*
velse; thi det kommer mig for, at de fleeste betiener sig
re af den viisende Guds-Frygt for en Brugs skyld end ven-
de Nytte, helst den gemeene Mand er lidet eller intet oplært
i deres Christendom, formedelst paa den eene Siide formaaer de ey at holde Skole-Mestere i de fleeste Sogner, Og paa den anden Siide formeener Degnene, som skulde underviise Ungdommen, at naar de betiener Præsten for Alteret, samt raaber Amen, fortiener de deres Løn, og lader sig Ungdommens Underviisning lidet være angelegen; tilmed er den største Part Bønder saa forarmede, at de ey kand betale de Penge, som skal gives for Skole-Gangen, ja mangen een udi saa elendig Tilstand, at han ey kand give sit Barn det Brød med, som kand ædes, mens han er i Skolen, med mindre det er først indtigget. Beskuer man endeel Præster, da erfares desto værre! at saasnart de haver faaet Kiolen paa, tænker de lidet paa Bogen og mindre *observerer* Ungdommens Opkomst udi deres Christendom, men snarere ligger sig paa verdslige og uanstændigt Levnet end at dyrke Gud rett, og holde Deres Meenighed til det, som kand være Gud behageligt; thi slige, naar de kun møder i Kirken de *ordinaire* Dage at forrette Tienesten, som de synes forsvarligt efter Loven, saa formeener de at være uden ansvar; Mens blandt de godt Folk er desto værre paa en kort Tiid befunden store Skarn; Derom vidner Præsten, som var paa Christianshavn, og blev benaadet at *Arresteres* sin Livs Tiid paa *Munkholmen* ved *Trundhiem;* Præsten ved *Holmegaard* i *Siælland* som vilde kiøbt Folk til at skyde Fogden paa *Gaunøe* ihiel, med mere, som derfore blev tildømt at rømme Riget, dog sidstleden 5te May ved Høyeste Rett skal være bleven frikiendt; Hr. *Augustinus* i *Præstøe* for *Malversation* dømt fra

Embedet; Herr *Peder Hviid*, som blev dømt fra Kald og Kiol; Herr *Ifversen* i *Viborg*-Stift, som sidder i Arrest for Beskyldning at have slaget sin Karl ihiel; Hr. *Pipper* udi *Udbyeneder* i *Aarhuus*-Stift, som er *suspenderet* og til høyeste Rett forfølges for u-Christelige Gierninger, Med fleere, som kunde *allegueres*, der burde fortient Straff; men Tallet befindes alleerede aldt for stor udi en kort Tiid, hvoraf kan erfares eendeel Præsters Liv og Levnet, Og befindes Hyrden saaledes, da haver man Aarsag at frygte for Faarene; Hvad andre Frugter der findes af sligt, det erfares nu meere end nogen tiid af alleslags Lyder, som sig dagligen fremviiser; Thi ieg troer neppe *Cathechismi* Holdelse nogen Tiid meere, værre og grovere i alle Buddene er overtraad, end nu da Hovmod og U-eenighed regierer, Pusser og Træcker ud-*speculeeres*, ægte-Folk forliiges ey, Forældre og Børn forlader sig ey paa hinanden, saa alle Lyder gaaer grovere i Svang, end nogen tiid, hvilket er Aarsag til liden Lykke og Velsignelse; derfore sees, desto værre! Ilden fortærer Byerne, Armod regierer udi de fleestes Huuse, og Landet fuld af Stakler, som foraarsager mange ærlige og Retsindige at gaae med bedrøvede Hierter og saa nedslagen Siind, at man haver Aarsag at frygte, at mange *Indifferentister* omsider vil indfinde sig: Betragter vi Rettens Betientere og *Administration* her i Landet, da er det begrædeligt; Thi den største Part ere u-lovkyndige, *interesserede*, ja ilde *intentionerede*, og altsaa u-dygtige til slige Bestillinger; Her udi *Vend-syssel* ere Kiøbstæder, *Schagen*, *Hiørring*, *Sæbye*, desforuden findes *Horn* og *Veneberg* Herred, *Jerslev* og *Børglum* Herridt; Birke-Tingene ere *Sæbye-gaard* og *Vaar-gaard*, *Børglum-Closter*, *Dronninglund- Vreile-* og *Garboe*-Birker; Udi *Schagen* er Bye-Fogeden en *Reduceret Lieutenant*, samme er saa u-vittig som u-Lovkyndig; saa længe han og Tolderen skal regiere for Byen, som de giør, saa undres ey over forulykede Søe-farer, samt Indbyggerne haver haft Aarsag at klage, saavelsom at Borgerne bliver Prackere; deres Huusholdning kand eendeel erfares af Borgernes Klagemaal A° 1727 til Velb^r. Herr Stift-Amptmand *Reitzer* indgiven, da Indbyggerne vare som halv-oprøriske imod deres Øvrighed; Thi Tolderen er ey alleene Tolder dermed at kunde plage dem, men endog under en andens Navn mod Allernaadigste Forordning er Consumptions-Forpagter sammesteds, saa at naar det eene ey kand *coujonere*

ndbyggerne, da maae det andet hielpe, paa hvilken Maade Borgerne, som næsten alle ere Fiskere, snart er at bringe til at leve efter Tolderens og Bye-Fogdens Behag, hvilket er idet til Kongens Tieneste eller Indbyggernes Nytte; Udi *Hiering* er en Bye-Foged, som tillige er Herreds-Foged over *Horn* og *Venneberg* Herreder, haver desforuden, formedelst han har været *Hans Maytts Laquei*, *Schagen* og *Anholt* Fyhrer at holde ved lige med Kull, hvorved han efter *Contract* sluttet med en nden, som Fyhren ved liige holder, *profiterer* aarlig 600 Rdr; amme Bye-Foged er en u-lovkyndig Dommer (omendskiønt efter ald *Apparence* skal være en ærlig Mand), men snarere dømmer efter eget Godtbefindende end efter allernaadigste Lov og Forordninger; Bye-Foged udi *Sæbye* er nogle og Halvfierdsindstiuge Aar, haver ey nogen tiid været meget lov-kyndig, men *passerer* for een ærlig Mand, paa det nær hans Svogere, som ere tvende Sønner og tvende Døttres Mænd, haver bragt hannem til at begaae store *Fauter* ved Rettens *Administration*, samt Byen at handthæve og *gouvernere*, som regieres saa slet, at hans egne Børn haver alle de Midler og Handel, som er udi Byen og de andre Borgere ey haver Salt til et Æg, videre end han og Børnene vil unde dem; Bye-Fogdens Løn er som andre Betienteres Tieneste, som betiener Retten, saa liden, at en fattig ærlig Karl, som vilde giøre Rett, ey kand leve deraf, Dets aarsage *administreres* Retterne, som Rettens Betientere deres Forstand og Nødlidenhed det for godt befinder. Herreds-Fogden udi *Jerslev* og *Børglum* Herred haver været Skibs-Skriver, mens en u-Lov-kyndig og saa dumdristig Dommer, at han dømmer *ordinairement* hvad hannem lyster. Herritz-Fogden udi *Kier* og *Hvetboe* Herred er ey af de meest Lov-kyndige, men haver mere Samvittighed end de andre, saa jeg holder ham for en af de Christeligste, omskiønt Tienesten er den ringeste. Herritz-Fogden udi *Han* Herred er meest Lov-kyndig, men dømmer som han finder for godt. Birkernes *renommée* er alle bekiendt, dog findes i Landet den Lov-kyndigste og beste Birke-Dommer ved *Sæbye*-Gaards og *Waargaards* Birck, Men den sletteste Birke-Foged er ved *Gaarboe*, thi han er en fattig Fiskere, som kand hverken læse eller skrive; dets Aarsag naar et Puds skal giøres, søger slige Folk til samme Ting: Af slige Rettens Betientere og deres

Administration voxser de fleeste *Processer* til Lands Ting og høyeste Rett, helst naar nogen af dem snart holder med eet *Partie par Interesse*, snart med et andet for Venskab og Nytte, snart ere u-vittige i baade at holde *Justitz* for Retten samt i at dømme; Thi ofte erfares Fuldmægtiger eller *Procuratorernes* deres *Procedurer* for Retterne meere kunde lignes at skiendes udi en Borger-Stue over at vilde forleede Vidnerne til vrang Udsigende end at have *regarde* for Hans May^tts Rett, hvilke grove *Fauter* kommer fra Dommernes u-Lov-Kyndighed eller Partiiskhed; Naar nogen da for slig Omgienge nøder til at gaae til Lands-Tinget for at vederfares Rett, da skal Sagen findes vel grov, om Herritz-Fogden faaer en liden *Mulct.* Thi hvis de bleve *mulcterede* vel, vilde Lands-Tings *Procuratores* faae stor afgang i deres *Interesse*, og Hiemtings Retterne blive bedre *administrerede*, som hierteligen var at ønske kunde skee, helst da derfra den rette Grund og Oplysning i Sagen skal komme, hvorpaa Lands-Ting og høyeste-Ret sig kunde forlade, som i disse Tiider ey altiid er for meget at forlade sig paa, Thi mig er vitterligt, at forgangen Aar er udstæd Tings-Vidne ved tvende Retter som angick Folkes Ære og Velfærd, uden Contraparterne efter Allernaadigste Lov nogen Tiid var stevnet, Ja mig er vitterligt, at een *Proprietarius* udvjrkede ved en Rettes Betienter uden nogen Lods-Eyere var stevnet, eet *Document* under Rettens Seil, hvorudi var indført tvende gamle Stoderes Navne, der skulle have foreviist en stor Ejendom af Mose, som skulle tilhøre samme *Proprietarii* Gaard, da det haver været i Mands Minde frie Fællet for mange fleere, ia samme gamle Mænd have siden fragaaed, aldrig saaledes, som i *Acten* stoed, at have sagt. Jeg veed den Præst, fra hvem indkom til Rente-Kammeret eet Kirke-Syn over en *Proprietarii* Kirke under Eed med 4 hans Medhielperes hænders Underskrift, samt selv *verificerd*, vel i Formeening at skille *Proprietarien* ved Kirken, Men da slig Syn blev bekiendt, blev ey alleene til Tinge overbeviist, det var et u-blue Syn, mens endog de trende hans Medhielpere, hvis Hænder var underskrevet, fragick til Tinge ved Eed, samme Syn aldrig at have underskrevet eller givet nogen Fuldmagt for dennem at underskrive; Den fierde, som var Præstens egen Bonde, tilstod samme Syn at have underskrevet, efter Præsten saaledes Synet havde opsatt og i Pennen bragt, Saa at skam-

vurne *Intriguer* vare aldrig saa grove som nu, og er den ærlige eenfoldige, som ey veed eller haver Midler at forsvare sig med, meere nu end nogen tiid at beklage, thi ved slig Rettens Omgiænge løber ærlig Folk Fare af Ære, Liv og Gods. At beskrive alle de *Intriguer*, *Inventioner* og Skarnvorrenheder, som nu bruges at undertrycke Ærlighed, ødelægge ærlige Folk, *ruinere* Landet, forekomme Guds og Kongens Tieneste, det vilde falde mig som en slet *Scribent* for vidtløftig at udføre og for langvarig at læse. Den langvarige Krig haver sin Part udi disse slemme Tiider, thi deraf flød saa *extraordinaire* store Udgifter som aldrig før, Ja der bleve given næsten aarligen 5 rd. af en Tønde Hartkorn, foruden *Marcher*, *Contra Marcher*, *Fourage-Leverance* de maatte udstaae, hvilket alle kand forestille sig ey alleene tog fra Bonden, hvad han havde, men endog fra *Proprietairerne* alt det, de kunde samle af Gaardene, saa at de maatte laane Penge til for at svare deres egen allernaadigste Paabuder, saavel som for de u-formuende Bønder; Saa meget, som kand haves Aarsag at undre over, at *Dannemark* kunde holde saalænge Krig ud, saa lidet kunde *Jylland* bestaaet eller svaret *Contributionerne*, om ey den *extraordinaire* Øxen-Handel var indfalden, thi naar vil eftersees Told-*Protocollen* i *Colding*, vil erfares, at formedelst Sygdommen paa Fæet i *Holland* (foruden det som blev ud-*practiseret* uden Told) at være da uddrevet og fortoldet mod den *Summa* 20000. Øxen, ia aldrig var hørt saa høy Priis paa Øxen nemlig 40 til 50 Rd. Parret, som giør den *Summa* i det mindste 400000 Rd. foruden Heste og feede Vahre, som aldt var udi høy Priis, i steden naar nu vil eftersees, hvad Øxen aarlig udgaaer, vil neppe findes 6000 à 27 Rd. Parret, som kun giør den *Summa* 81000 rd., tilmed hvis andet som skal sælges, findes at være udi ringe Priis og Vexten paa Kornet i nogle Aar haver været heelt maadelig; Videre, Pengene at være formindsket udi *Jylland*, kand *Relutions* Godsets Udgift vidne, da mangen een maatte *reluere* det som han gierne vilde undværet, hvis han havde kundet erlange den *Summa*, Godset første Gang var bleven udlagt for, men af Frygt, noget vrangeligen skulle forebringes, hvoraf U-Naade u-forskyldt kunde flyde, saa maatte man betale, som bedst kunde *accorderes*; Derom ieg selv kand vidne, thi da ieg viiste de Herrer *Committerede* ved *Commissionen*, at paa det Gods som de paastoed hos min Sviger-

Meder var under *relation*, allerede var tabt i den tiid, man var det eyende 20000 rd^r, i Henseende, da det var bleven udlagt efter forrige Kriig af Sal: Kong *Friderich* høylovlig Ihukommelse. var det øde, som Syns-Vidnet udviiser; tilbød ieg endnu at ville tabe ¼ Part *Capital*, imod at Resten af Pengene, som det var udlagt for, mig blev betalt. Mens tvertimod saa godt Tilbud paastoed de *Committerede* ey allene, at Godset skulde først sættes i god Bygning og Stand, men endog med fuld Besætning og Sæd, omendskiøndt i steden for sligt annammet, var bekommet øde Gods, saa maatte ieg tacke Gud endda samme at *reluere* for at undgaae viidere Fortræd. Dernæst fandt Hans Kongel: May^{tt} allernaadigst for godt at sælge sit Rytter-Gods, hvoraf eendeel kiøbte at *completere* deres Gaarder med, for at undgaae af samme Gaarde at skatte, andre at kunde have meget meere Gods, derved at *soulagere* deres Bønder udi Arbeidet, imidlertiid til mangens Bedrøvelse gik Pengene, som skulde *roulere* imellem Folk, paa Vogne ud af Landet og med mere sligt forvoldte, eendeel for samme Kiøbs Skyld bleve ruinerede, ia gik fra Huus og Hiem. Som udi forrige Tiider *Croner* var *al pari*, saa var for Tælningens Skyld næsten alle *Obligationer* paa *Croner*; da nu Croner steeg til 15, 16 og 17 *pro Cento*, saae man strax den skyldige udi en 6te Part meere Gield. Da *Reductionen* skeede paa *Couranten*, blev tabt 5te Parten af *Capitalen* fra dem som havde staaende; af aldt sligt kand Resten sluttes. Det som allermeest er Landet til *Ruin* og gandske Undergang er Land *Militien*; Thi hvis Jorde-Gods, hvoraf saa store *Contributioner* maae svares, ey kand holdes besatte, at Jorden hvoraf *contribueres* kand vorde ret dyrket, saa maae det io blive øde. Naar et Sted er øde og de andre Bønder dertil skal drive Avlingen, saa giør den eene den anden øde, indtil at ingen meere Redning er, saa gaaer Hosbonden bagefter: Naar nu vil eftertænkes, at ved Land-*Militiens* Indrettelse de beste og forstandigste Karle, som kunde finde Leilighed, rømte bort, mange hensmeltede udi Krigens Tiid, de øvrige og faa som findes tilbage, ere saa fortabte, det neppe findes een udi et Sogn, der tiener til at tage en Gaard, langt mindre har erhvervet noget at tage den med; thi staaer Gaarden øde eller ilde besatt, da maae dog Hosbonden lade den sidde paa det Huusene ey skal stiæles bort, og da selv

betahle *Contributionerne.* Naar Bondedrengene haver været eet Aar ved Soldateriet, findes der ey een blandt 30, der io er bleven saa lad og liiderlig, at ham ingen Gaard kan betroes. Udi Krigen da man best havde dem nødig til Avlingen, maatte de *marchere* og var der snart ingen tilbage at drive Avlingen som skee burde; undertiden naar man havde søgt at faae nogle slette Tieneste-Folk igien, kom Soldaterne tilbage med Allernaadigste *Ordre* at tages imod udi Læggene, og altsaa var besatt paa endeel Stæder med dobbelt Folk, Bonden til Omkostning med Øl, Mad og Løn; Det er ey nok, at disse Soldater efter Allernaadigste Befaling nyder de *ordinaire* Penge, som beløber sig mod 5 Rdr. af Lægged aarlig, men de ere og som en daglig Kræft hos Forældrene og Vennerne, som udsuer hvis de haver fornøden til alle slags under-*Mundeering*, snart til Lærreds Kioler, snart til at holde deres Gevæhr i Stand med, ia indtil de mindste Ting de feiler, saa maae det anskaffes, Thi den største Part Soldaternes Løn, forslaaer neppe til Skoe, Brændeviin og Toback; altsaa om en Soldat var, ieg veed ey hvor længe, i tiennesten, da skulle neppe findes 2 i Hundrede, som havde erhvervet sig en Daler, omendskiønt de haver større Løn end andre Tieneste Karle; Men ofte er derimod erfaret, at de som haver haft Midler, er bleven dem qvit. Ingen *Proprietarius* kand frelse en Karl for med tiiden at kunde tage et Sted, Thi Allernaadigste Forordning tillader *Officererne* at tage den bedste Karl, altsaa *dependerer* Karlene af under-*Officeerernes* Angivelse til *Officeererne* og af *Officerernes* Godt-findende, hvem de vil tage, som gierne udfalder paa den, som kunde have samlet noget. Dets Aarsage bliver Forældrene fortrædelige til at stræbe, og de Sønner, som havde Hjerte og Villie til at stræbe for deres Forældre og Gaarde, lader Sind og Moed falde, ia slaaer sig til Liderlighed derover og giører hvad de kand fra Ungdommen op, at de kan voxe krumme og skiæve, lader sig sætte *Fontenæller*, hugger selv Fingre og Tæer af sig, som ofte er skeet for at undgaae at være Soldat. Naar man taler en Karl til for hans Efterladenhed derover, forbedrer han sig lidet, saasom han troer det værste ham kand *arriveres*, er at blive Soldat, da giør de lidet eller intet for Bonden, vil man lade dem straffe derfor, skal det søges ved Lov-maal, som giver Bekostning. Naar Dom er falden over slig en Karl, kand de

maaskee blive dømt til *Arrest*, som dog skeer paa *Proprietariens* Pung, og den skyldige leer kuns deraf, og Liiderligheden dertil dagligen voxser, hvoraf klarligen kand erfares, at Karlene intet haver at tage Gaarde med, da de og ingen saa slet *conditionerede* kand betroes. Af slige og mange fleere Aarsager findes adskillige Stæder øde Godser, uden at man kan finde nogen, der kand betroes samme Stæder som Beboere at beboe. Findes ved en Hændelse een, som man indbilder sig kunde blive god til en Gaard, saa begiærer han ofte meere med Gaarden end *Proprietairen* kand faae igien sin Livs-Tiid, ia ofte saa meget som Stedet er halv værd, naar det end var i god Stand, og naar man endda mener efter saa stor Udgift at have Stedet besatt, kommer det endda paa den Fæstendes Ærlighed an, om han vil blive længere ved Stedet, end han haver haft Frihed og opædt samt *Spoleret*, hvis som hannem var medgiven. Thi han veed, man kand ey giøre ham værre end sætte ham til Soldat, hvor han skal have Øl og Mad, ia Løn til, hvor lidet han giør, da Bonden mangen Gang ey selv haver det, han kand æde med Kone og Børn, og bliver slig Bedragere end dømt efter Allernaadigste Lov til *Bremerholm*, da ifald han kunde komme derind, da skeer det alt paa *Proprietairens* Bekostning, saa *Proprietairen* haver Skaden allevegne, det er Aarsag megen Skarnvorrenhed vorder u-straffet: I hvor stor Føye haves, vil kuns melde lidet om *Wensyssel*, som ligger endnu meere end andenstæds udi Jylland i henseende, at det er saa godt som et omflødt Land, hvor overalt seiler Skiberomme fra, hvormed gives beste Leilighed at undvige, er desforuden et heel maadeligt Korn-Land, i Henseende det bestaaer meest af Græsning og Enge, hvortil behøves fleere Tieneste-Folk, end hvor Gaarden bestaaer af Korn-Mark. Nu af Mangel paa Folk ere de Gaarde som vare de bedste, blevne til de værste, Thi naar ieg paa Stæder, som bestaaer af Korn Mark uden nogen Eng, bygger Gaarden, leveerer Sæden i Jorden, medgiver behøvende Bester og 4 à 6 Kiøer, er der *Apparence*, om Beboeren er god og Udgiften ey bliver større end Indtægten, at han næst Gud og sin Fliid bliver ved Stædet, Mens naar det kommer paa de gode Græs-Gaarde an, som før kunde give 100 til 200 Rdlr. og mere i Fæste (dets Aarsage var Jorde-Gods før Land-*Militien* opkom, i høyere Priis udi dette Land end nogen steds, Thi det

var meget ringe at give 60 Rd^r for en Tønde Hart-Korn, men *ordinair* blev betalt med 80 til 100 og derover) findes de nu saa slet, at de ey kan holdes besatt, Thi foruden aldt, hvis der gives med en Gaard, som bestaaer af Korn-Marker, saa behøves nu til gode Græs-Gaarde 20, 30 ia 40 Stkr. Fæe meere til Besætningen, hvoraf Bonden siden med Opfostring og Prangning skal tage sin Udgift til Kongen og Hosbonden, helst mange slige Gaarde snarere kiøber end sælger Korn: Saadanne Gaarde at fæste er nu ingen i Stand til og falder *Proprietairerne* for kostbare at besætte, thi om den end kunde blive halv besatt, som vilde koste mange Penge, da saalænge Armod regierer, maae det være Herre-Gaard eller Bonde-Gaard, naar deres Beboere ey ere Mestere over Gaarden, maae han *absolut ruineres*, Thi det er umueligt end for den beste Huus-holder at holde Jorde-Godset i Stand, som med saa stor Byrde er besværet. Jeg kand forsikre og om blev efterseet, vilde erfares, at der findes hele Sogner, hvor neppe een dygtig *Soldat* kunde tages, hvor skal da Beboerne kunde komme fra. Thi sees io gunstigst, at Land-*Militien* er Jorde-Godsets gandske *Ruin*, desforuden er Byrden saa stor paa Hart-Kornet, at ingen vil have Gaarder, saa som de seer forud, at de med ald deres Umag og Stræbning maae inden faa Aar som Betlere gaae derfra igien. Naar man vil gaae til Godsets Udgift, da er den nu saa stor, at aldrig nogen paa Rente-Cammeret skulde kunne ærlig og rett udregne (naar man end forestiller sig, aarligen blev avlet vel efter Sæden), at Bonden skulle kunde giøre af Stædet den halve Udgift, som han bør give til Kongen, Land-Soldaten, Præsten, Tiende, Degnen, Folke-Løn, Salt, Tiære, Jern til Plovs og Vogns Vedligeholdelse, Huusene at *reparere*, noget Vadmel til Klæder for sig, Kone og Børn, uden at regne mange fornødne smaa Udgifter, som behøves og ey kand *specificeres*. Altsaa naar Bonden kommer til kort udi sin Udgift, lader han det reste paa Kongelige Skatter og Land-Gilde; Ja ofte desforuden maae anskaffes Korn at æde og saae, som aldt er *Proprietairen* til stor Last, helst Hoved Gaarden ey nær er af de *revenyer* som udi *Siælland*, tilmed den største Part ey haver de Herligheder af Skove, hvormed de kand hjelpe deres Bønder til deres Huuses istandsættelse, men aldt hos Kiøbmanden for reede Penge maatte kiøbes. Vil man betragte de Kongelige

Contributioner, samt *Qvartal*-Skatter, Skatte-Korn, Skatte-Korns Penge, Soldaternes Løn meere en andre Tieneste-Folck, *March*-Penge, Vej-Penge og sligt mere, da findes da nu udi Freds-Tiider, uden at regne nogen Land-Gilde, at der bør svares af hver Tønde Hart-Korn over 5 Slette Dr., som beløber sig i *Contributionen* alleene af en Gaard paa 8 Tdr. Hart-Korn over 40 Slette Dr.; hvor skulle man troe udi slige slette Tider, da alle ere forarmede, Bønder-Godset slet besatt, Markerne Dag for Dag mindre besaaet, ia ald Handel og Vandel ligger, at saa stor *Summa* kunde bringes til veje: Skatte-Kornet og dets medfølgende Penge, haver udi Freds-Tiider aldrig været saa stor som nu, da den beløber sig næsten 7 ¥ og derover af en Tønde Hart-Korn, i det Sted man seer udi forrige Krigs Tiider 1676, at der kuns er givet en halv skieppe Korn af hver slags, ia end ydermeere, naar nu Kornet er let, at Bonden neppe kand sælge uden for megen ringe Priis, da skal der gives mange Penge og maadelig Korn; Naar der er Misvæxt og lidet Korn, da skal der gives meget Korn og noget mindre Penge, Og som *Wensyssel* er et sidt Land, saa falder der ey af det allerreeneste Korn; naar man skal leveere det paa Amt-Stuen, maae der gives saa stor Maal, som Betienterne for Skams Skyld vil nøyes med, eller i det Stæd hvis Penge de begiærer, saasom de lader sig ey nøye med, at Bonden ikke kand yde bedre Korn end han avler, Mens naar Maalet er godt, saa *passerer* Kornet til Kongen, hvorved Betienterne *profiterer* at kiøbe Herre-Gaardene bort, saa den stakkels Land-Mand er skaaren allevegne; Thi naar nu en liden Betienter kand betiene sig af Kongens Navn, da for at holde ham til Ven, kand een u-vægtig Rixdr. udvirke meere hos ham end et halv *Centner* Dyder at viise: Derom kunde skrives vidtløftig, men som det maaskee nytter til liden Forbedring, vil ieg dermed ey *incommodere*, Men formener klarlig at have viist, at naar allerbedst er stræbt for at holde Jorde-Gods i Stand, da er det kuns at sætte Støtter til et meget skrøbeligt Huus, som omsider maae og skal falde ned af Mangel for Folk samme at *soutenere*, samt fordi Byrden er tungere, end den kand bære det; Det Bonden foruden Avling skal leve af, er Stude og Heste, og videre sin *Industrie*. Thi Giæs, Høns, Lam, Kyllinger, Æg og deslige, som vel kan afsættes i *Siælland* og være Bonden en Hjelp udi sine Udgifter,

derpaa ligger den Jydske Bonde ingen Fliid, saasom det ey er afsættelig uden for nogle faa, som kand ligge nær de største Kiøbstæder: Hvorvidt en Mands *industrie* kand recke sig, som haver et bedrøvet Hjerte, needslaget Sind og intet at giøre med, det kand enhver betænke uden at være høy-lærd: Hvorledes Øxen Handelen er kommen i *Decadence*, er alle og enhver bekiendt; Thi lidet over en fierde Part Stude gaaer nu ud af Landet mod i sidste Krigs-Tiid, før den store Told i *Holland* blev paasatt: Hvad Heste er angaaende, da findes de saa rare, som ere gode, at man ofte kand reise udi 10 Sogner og tillige saa mange Herre-Gaarder, uden at finde en dygtig Rytter-Hest. Dertil er endeel Aarsag den Uheld, vi havde paa Skaane 1710 som foraarsagede, saa mange Heste udi en Hast til *Arméen* skulle anskaffes, da Priisen steg paa en kort Tiid til u-sædvanligt, Thi den Hest, som før kiøbtes for 16 Slette Daler blev da betalt med 30 Rd^r og derover, dets Aarsag enhver var glad ved at sælge i Tanke at kunde kiøbe bedre Kiøb igien, naar dette kuns var forbi, Men som enhvers Tanke var den samme, og alle trængte til Penge, blev udi en Hast næsten bortsoldt Hopper, Hingster og Wallacher, som duede noget; siden den Tiid haver Tiiderne været saa haarde, at ingen er kommen i Stand til at kunde holde noget godt, men maae selge det af Trang for lidet, imens det er saa ungt, at ey kand viides hvad deraf vil blive godt eller ondt. Vel ligger en Allernaadigste Forordning om Stutteriers Holdelse, men ieg tvivler, at der findes udi gandske Jylland trende, som bør kaldes Stutterier. Aarsagen dertil er, at de koster meere at underholde end kand *profiteres*, og den Naade som Vedkommende er given af Frihed i *Familie*-Skatten bestaaer af 1—2—3 à 4 Karle frie for Skatt, som er kuns 2 Rd^r *pro Persona* aarlig, hvilket vil lidet stoppe store Omkostninger; dets Aarsage haver alle aflagt Stuterier for at betiene sig af deres Foeder, paa beste Maade at kunde giøre det udi fleeste Penge til deres Udgifter, Thi vil omsider i *Danmark*, som haver været roost at være de beste Heste, findes med de sletteste.

Negotien ere egentlig en *Speculation*, som Kiøbmænd indfalder i Sindet at kunde vinde paa, hvilket ofte gelinger og ofte feiler, thi bør den ey lettelig at tvinges, saasom det ofte skeer, at adskillige Kiøbmandskaber efter indfaldende Tancker at vinde paa dog mislinger; Og hvis omsider

blev ud-*speculeret* noget til Nytte, hvormed Skaden kunde stoppes og derudi ved *extra* Forbud noget Allernaadigst blev *resolveret*, inden Anslaget havde naaet sin Ende, løb da Kiøbmænd Fare af Tab eller maaskee *Ruin*. Thi det som handles paa en forsigtig Fod, kand vel ey kaldes ret Kiøbmandskab, men en viis Handel, da det som bør kaldes Kiøbmandskab, er næsten underkast sine *Fataliteter*: Hvor nyttig Kiøbmandskab er for Riger og Lande, det er saa vidtløftig udi mange Bøger beskrevet og af Erfarenhed de i Verden Kyndige bekiendt, at ieg derom ey bør melde, omendskiønt mig og alle er vitterligt, hvorleedes *Negotien* gandske ligger need her i Landet, som forvolder, hvad Land-Manden haver at selge, gielder intet, hvis han nødvendig skal kiøbe, betales dobbelt, og nu allermeest siden de 4 *Species* Allernaadigst til Kiøbenhafn ere henlagte, hvorfra Vedkommende udlovede bedre Kiøb end før, men Udfaldet viiser det anderleedes, da der nu for en Tønde Salt vil haves mod 5 Rd^r.^ og Pengene strax betalte eller i det længste 3 Maaneders *Credit* paa endeel, da man tilforn kunde have det for 4 Rd^r.^ og derunder, som er en stor *Difference* paa Læsten; desforuden, naar alle Kiøbstæder Allernaadigst maatte handle og bruge deres egne Skibe og Fahrtøyer, saa var der flere Skiberomme og *Matroser* i *Danmark*, som alt var til Kongens Nytte og *Interesse* samt Undersaatternes og Landets Nytte og Gavn. Man maae vel forestille sig, at Kiøbmændene her i Riiget boende paa en Sten-Gade og som skal leve af *Negotien*, at før de seer sig gandske *ruineret* eller Betlere, saa *hazarderes* aldting for at stiæle de Vahre ind, som ey tør angives, for at have noget at handle med, hvoraf de med Kone og Børn kand leve, og paa det sligt ey skal *remarqueres*, sætte de deres Vahre udi saa høy Priis, uden at give Told, som det efter Allernaadigste Befaling fra Kiøbenhavn var taget, hvilket af Told-Bøgerne i Kiøbenhavn kunde erfares, hvis kom for Lyset den *Quantitet*, som her i Riiget fra andre Kiøbstæder blev *debiteret*, saa Hans May^tt^ saavel som Land-Manden liider, og de fattige Kiøbmænd for at have at leve af underkaster sig store *Hazarder*, Fortræd og Uheld, i fald nogen af dem blev *attraperet*. At Told-Sviig haver været til fra første Tiid, sees af den Hellige Skrift, og at det aldrig aflader, her eller i noget Riige, det staaer fast. Forskiellen haver været, er og vil blive meere og ey mindre. Men som

Negotien ey vel kand tvinges, saa bør den alleene at liide, som vorder *attraperet*. At viise der er Told-sviig, saa sælges 100 ℔ Hollandsk Toback for 18 Rdr. og et ℔ koster 17 ß i Told. Da maatte spørges, hvad Tobacket første Kiøb havde kost, men slig Toback gaaer under det Navn af indlandske Spind. Een Alen *Schillert* koster 28 ß i Told og kand kiøbes næsten for samme Priis. Beseer man de Jydske Kiøbstæders Huuse uden paa, giøres det ey nødig, man efterseer de fleeste Beboeres Tilstand inden i. Vil man betragte Handelens indrettelse, da er den saa slet, at *ordinairement* findes der kuns 2: 3: 4: eller nogle faa fleere, som haver Handlingen af det, som man neppe kand kalde Handel, Alle de andre ere Høckere og tiggere til de førstes Naade, eller lever et elendigt Levnet, det Huusene noksom udviiser, i det de næsten ere Faldfærdige. Den Kiøbstad som tilforn i *Jylland* haver haft en smuck liden Handel og meest fordeelagtig for heele Byen, haver været *Aarhuus* Bye, hvorfra og for nogle faa Aar siden haver været mange Fahrtøyer, men nu som de andre Byer meget forringes. *Aalborg*, som er den største og beste Bye næst *Kiøbenhavn*, findes at være samme Skiæbne undergiven, i det Handlen regiæres af en half Snees Kiøbmænd, de andre lever af dem, som de kand, undtagen nogen som lever af de *Lybskers* Jødiske *Crediter*, som forunder dem Vahrene fra eet halv Aar til eet andet, men paa saa store *Pro-Cto* Rente, at naar de fleeste slige saa kaldende Kiøbmænd haver handlet deres Lifs-tiid Natt og Dag med megen U-mage, Fliid og alle *Inventioner* til Hielp, saa erfarer man ved deres dødelige Afgang, at nogle efterlader sig kuns gandske lidet og den største Part slett intet, saaleedes er Handelen i Byerne. Blandt andet vil ieg ey melde om den saa kaldede Gammel Adels u-hældige Skiæbne, Thi haver deres underdanigste Huldhed, Troeskab, Bravhed med fleere altid viiste Dyder ey kundet samme forandre, saa holder ieg mig og min Pen for ringe sligt at foretage; Det faaer blive dem nock at være forsickret udi Deres Samvittigheder. Gud paa Regnskabsdagen kand vidne med dem, aldrig troere Underdaner bleven skabt, og det som paa Jorden bør glæde dem og giøre Avind og deres Misundere (som dennem hos deres Herre vil *disrecommendere*) Sorg og Beskiemmelse, er, at udi saa mange Aar aldrig nogen af dem er befunden eller overbeviist det, som bør kaldes Utroeskab mod det Kongel.

Arve-Huus og deres Fæderne-Land, ja endnu aldrig nogen kand bebreydes af Miiner eller Ord, de jo haver viist sig og alle tiid ere villige med ald underdanig Troeskab for det Kongel. Arve-Huus og deres Fæderne-Land at lade sig opofre, som er jo et fast Tegn, de ey vil viige fra, hvad de ere kommene af. og at de ere forvisset, det Franske Ordsprog vil staae fast, *La Vertu va paroitre en tems*, derfor haver de største Aarsag, med Lif og Blod at *soutenere Souverainiteten*, paa det deres Dyder kunde vorde handthæved og ey slet undertrædes.

Hvis efter min underdanigste og ydmygste Tanke, som kunde forandre, hielpe og redde meget paa forhenmeldte Landets slette Tilstand til Guds Ære, Kongens og Landets Tieneste:

Guds Naade og Velsignelse, samt Hans Kongel. May^{tt}s Naade og Mildhed for Underdanerne vil være og blive det fornemmeste til Landets Opkomst. Dernæst, at de *Publique* Skoeler bliver efter megen nøye *Examination* af viise ærlige høylærde besatte med saa *meriterede Rectores* og Hørere, at ved deres Fliid og Umage derfra kunde udkomme dygtige og vel *informerede* Skoeles-Persohner. Ingen at maatte paa nogen slags Maade tillades at *Deponere* fra Skoelen, før han var meget *habil*, thi bedre faa og gode end mange og slette, Saasom *ordinair* erfares, at naar de *deponerer* unge, findes mange (idet de mangler en moeden Forstand) *at employere* deres Tid saa slet, at de desto værre findes *Idioter*, naar de skulle være gode Karle; Ingen at maatte *attestere* førend i 4de Aar, efter han havde *deponeret* og anlagt sin Tiid saavel, at han var værdig at *attestere* uden nogen slags Gunst; At der maatte blive holdet over de *Stipendier*, som er indrettede til at reise paa, at *Fundatzernes* Indhold kunde vorde efterlevet, saaledes at en fattig Karl, som var begavet med et godt *Ingenium*, der baade vilde og kunde *employere* sin tiid til Guds Ære og Landets Tieneste, snarere samme *Stipendia* kunde erlange, end en *u-meriteret* dermed skulle bortgaae, som ofte sees. Naar nogen udreiste, burde han give under sin Haand til Vedkommende, før han reiste, hvad *Studie* han agtede at *employere* sin Tiid til, derefter Aarligen at indsende at viise, hvad han havde *profiteret*, og naar han hiemkom være *obligeret* at lade sig *Examinere*, om han sin Tiid vel havde anlagt, i manglende Fald at være ansvarlig til

Pengene igien, saasom slige Penge ere udgivet af Fædrene, til at lære noget for, til Guds Ære, Landets Tieneste og ey at *depensere* til intet eller Liderlighed. Ingen maatte blive Præst før han 4 Aar efter at han havde taget *Attestatz* kunde befindes ey alleene at have anlagt sin Tiid vel udi sine *Studeringer*, mens endog slige ærlige Skudsmaale fremviise fra dem, han imidlertiid haver tient, eller fra dem, hvor han sig havde opholdet, at kunde erfares det han sig saaledes udi Lif og Levnet havde forholdet, som den kand være anstændig, der agter at betiene saa hellig et Embede. Ingen at blive Præst før han var sine 28 Aar gammel og med slige *Attester* var forsynet, som før er meldt, og ey, som nu erfares, at blive Præst med Allernaadigste Tilladelse at forestaae en Meenighed udi sine u-myndige Aar omendskiønt andre Præster skulle forrette *Sacramentet* for ham til han blev myndig. Naar de bliver Præster, skulle de være tilholdet at have de fornødne af *Facultetet* navngivne Bøger. som en ret Præst endelig bør have for at viide den rette Grund til Christendommen og til deres Tilhøreres Oplysning og Gavn, saasom, om nu endeel Præsters Bøger skulle eftersees, er ieg bange, der vilde findes de som havde ladet sig nøye med en Bibel, en gammel Huus-Postill, og et Aars kiøbte gamle Prædikener. Naar Biskopperne *visiterede*, burde de eftersee, om de *ordinerede* Bøger hos Præsterne befandtes, samt dennem *examinere*, om de noget derudi vare belæste, Præsterne burde hver Søndag om Sommeren og hveranden Søndag om Vinteren uden nogen Forsømmelse udi een af sine Kirker at *informere* og overhøre Ungdommen, befandtes de derudi forsømmelig, da at *mulcteres*. Engang hver 4de Uge burde Præsten indkalde Degnen og Skolemesteren i Sognet at overhøre og *informere* dem i hvis de feiler. At Allernaadigst *Facultetet* blev befalet at udgive en *Cathechismi* Forklaring, hvorefter ald Ungdommen i begge Riigerne skulle *examineres*. Thi nu bruger hver Biskob sin og ofte endeel Præster deres, som forvolder, at naar Ungdommen skal overhøres, og til dem just ey bruges den Cathechismi Forklaring og Spørgsmaal, som de er oplært ved, saa staaer de som halv u-viidende, helst naar de kommer fra et Sogn til et andet; hvis Præsten da faaer i Sinde at blive vred paa nogen, da tør han vel vise dem fra Skrifte-Stolen, foregivende, de ey veed sin Christendom, skiønt han havde i 16 Aar

gaaet til Alters hos samme Præst. En nye Alter-Bog vilde og oplægges, thi der er ingen at faae til kiøbs, og mange af de som bruges, ere pialtede og endeel alt for slette udskrevne: Hvilke indkommende Penge for *Cathechismi* Forklaring og Alter-Bog Allernaadigst kunde gives, at sætte paa Rente for hver Stift og Sogn, at nyde Renten til Fader og Moder-løse Børn at lade gaae i Skole for, ligeleedes de Bøder, som indkom efter Allernaadigste Forordning for hellig Brøde, hvilket alt med tiiden vil være stor Hielp til de Fattiges Oplysning udi deres Christendom, Biskopperne at holde endeel Præster til deres Embeds i agttagelse, meere end skeet er og ey tillade dem for meget at *melere* sig udi Verdslige Handteringer, helst med at *confundere* geistlige og Verdslige Retter, saasom de nu begynder at paastaae, det Tings-Vidner kand føres for deres *Forum*, omendskiønt ey Geistlige Vidner skal afhøres, som er tvertimod Allernaadigste Lovs rette Mening, og vilde være om det kom i Brug de verdslige Retters Betientere til megen Afgang udi de Indkomster, de skulle leve af. Udi hver Stift burde være een ærlig og Christelig verdslig Persohn, som var lov-kyndig, der skulle have Indseende, naar de Geistlige overtraade deres Embeds Pligt, da det at angive for Øvrigheden i Stiftet at *approbere* eller *dis-approbere*, om slige derfor burde tiltales eller ey. Thi saa meget en Præst bør agtes og æres, som lader sig finde en værdig Præst, saa billig bør den sættes til rette, som overtræder og lader see (helst mod bedre Viidende) det, som en Præst ey er anstændig. Dersom det var mueligt at finde paa en god Maade, det Præsterne paa Landet kunde aflægges med en vis Løn rede Penge i Steden for nu de maa bruge Avl og Biæring, da ville forekommes en stor Deel, at de ey saa meget som ofte skeer henfaldt til det Verdslige, og da vilde Ungdommen blive bedre efterseet og oplært; Naar Jorde-Gods kom i god Priis igien, da skulle ieg troe at kunde finde paa samme Maade, uden at røre Kongens *Casse* eller bebyrde Landet. Degnene, paa den Foed de nu ere, fortiener lettest deres Brød her udi Landet. Thi de nyder frie Boliger, Tiende, Offer, smaa Renter, Penge for *Testamenter* at skrive, med meere og endda formeener deres Bestillinger bestaaer kuns af at siunge og sige *Amen*. Kand de faae Penge nok, saa er der vel nogle, som læser for Børnene, hvis icke, synes en Part, de ey dertil kand *obligeres*. Da

Degnene burde uden nogen Undskyldning, efter at de selv vare underviiste vel ey alleene læse for de Børn, som kunde give Penge, men endog at undervise et vist Antal fattige Børn, hvis Forældre ey kunde formaae at holde fleere end een for Penge, eller de allerarmeste, som Præsten med hans Medhielperes *Approbation* indgav Degnen, hvem han uden Betaling burde læse for, Degnen skulle tilholdes at lære et Barn sin Christendom udi 3 Vintere, eller og give en vis *Mulct*, Børnene bør at gaae i Skoele fra deres 8de Aar, og saa længe de ey lærde deres Christendom vel, samt at læse udi Bøger, skulle de ey nyde, i hvor gammel de end blev, meere til Løn end de smaa Hyrder, nemlig 1 Rdr aarlig, hvilken Hosbond som gav meere, skulle ansees med Straf, hvorved Ungdommen meere ville stræbe deres Christendom at lære end ved anden Straf at være undergiven. Naar Ungdommen var vel underviist udi deres Christendom, skulle de være forbunden hver 14 Dage til deres 15 Aar, og fra 15 til 18 Aar hver Maaned, efter Tienesten at overhøres, Siden blev det dem, naar de var kommen til skiels-Aar og Forstand, vel selv angelegen, at *observere* deres Salighed og Velfærds-Gavn. Naar Ungdommen var vel *informeret* og paa den Alder, at de burde gaae til Guds Bord, da skulle de udi Provstens *Visitatz* og Præstens Overværelse *Examineres*, De som da befandtes af Provsten og Præsten ret underviiste og vel oplyste, deres Navne skulle udi en *Protocoll* indføres, som udi Præste-Gaarden forbliver og af Provsten samt Præsten deres *Approbation* underskrives. Udi de Skoeler, som holdes adskillige Stæder i Sognene, maatte Skoele-Mesteren være forbunden før han begyndte at optage Skoelen, at lade sig overhøre og *informere* af Præsten om den rette og letteste Maade at bruge. Hans Kongl. Mayts Allernaadigste Lov og videre Villie er, at ingen maa være Degne, uden at have *studeret*. Men som ofte findes saa ringe Degne-Kalde, at ingen skikkelig Karl, som haver anlagt sin Tiid vel ved Bogen, samme vil antage, Thi kommer der ofte nogle liiderlige og fordrukne *Studentere* dertil, som ey kand være sig selv til Nytte, langt mindre Gud til Ære eller Meenigheden til Tieneste, Thi burde ved Biskopperne allerunderdanigst ingives de Degne-Kalde udi hver Stift, som kunde føde en skikkelig *studeret* Persohn, de andre Degne-Kalde Allernaadigst at tillades maatte be-

sættes med skikkelige og vel udi deres Christendom oplyste verdslige Personer, som dertil af Biskopperne kunde *approberes* værdige. Thi vi haver ofte af Erfarenhed fornummet at i visse Sogne, hvor slige Degne findes, er Ungdommen allerbest oplært og oplyst: Naar Degnene slog sig til Liiderlighed eller Drik, da burde de strax afsættes, paa det Ungdommen, som saa stor Magt paaligger at lære deres Christendom, ey skulle blive forsømt. Den største *Difficultet* er endnu tilbage, angaaende naar Skoelerne om Aaret skulle begyndes og endes. Thi naar Bønderne skal bruge deres Børn til Avl og Biering, da kand de ey undværes fra Forældrenes Arbeide, denne Post haver i mange Aar givet slige *Difficulteter*, at ingen ordentlig Begyndelse eller Ende paa Skoele-Gangen haver været. Thi er mine underdanigste Tanker, at Stift-Amtmændene Allernaadigst maatte bekomme *Ordre* at til sig tage 2de i Land-Væsenet erfarne *Proprietarier* og tvende skikkelige Præster, som ligeledes var Land-Væsenet bekiendt, hvilke tillige fattede en Slutning til Allernaadigste *Approbation* og Befaling, naar Skoelernes Optagelse om Vinteren skulle begyndes, og til hvad Tiid som tillades at give de Børn løs, som behøvedes til Avlingen, samt viidere hvorledes med Skoelerne skulle forholdes og at de Børn som tigger burde i det mindste trende Dage om Ugen indfinde sig i Skoelen til Underviisning.

Udi slettere Tiider for Penge og ved slettere Tilstand for alle er vel aldrig seet større Hovmod og u-nyttig *Depencer* end nu. hvilket haver viist sine Frugter, da mange derover *ruineres*, andre opfører sig ofte mod deres Villie saaleedes, at det foraarsager dem mangen bedrøvet Tiime, naar tænkes paa Betalings-Tiiden. Men som for at leve efter Moden og efter sliges Formeening være som andre for at komme til Lykke, følger meere Modens *Phantasie* end rette og billige *raisons*, hvorved slige u-nyttige *Depencer* kunne forekommes, Thi var det heel nyttigt, at een Allernaadigste Klæde-Dragts-Forordning udkom, som tvang alle og enhver i sin Stand paa det skikkeligste og sparsomste sig at klæde og leve, som ville foraarsage fleere Penge og meere Ærlighed ville findes i Landet, Thi mangen een som nu af Mangel for behøvende Udgift til den u-nyttige *Depence*, han maae ofte giøre imod Samvittighed og bedre Vidende, lader sig af Verden bedrage til det som ey er vel giort og aldrig skeede, hvis Fornødenhed ey tvang ham til det, som dog

ey er ærlige Mænd anstændig. Thi nu er Statz og Pragt steegen i saa høy Grad, at en Bondepige sætter sin Løn i en Silke-Hue med Guld-Blommer udi, alt skulde hun miste Særken paa Kroppen. Ja bedrives nu meere end nogen Tiid Skarnvorrenheder, for at kunde blive skiøn udi Klæder. Saa som nu mere end nogen Tiid *Carosser* og *Chaiser* ere i Brug, som alt er u-nyttige *Depencer* for mange, da naar Allernaadigst var tilladt dem, Hans Kongl: May[tt] slig Frihed ville tillade, kunde sligt vorde de andre forbudt under stor Straf; hvis nogen ved Allernaadigst Bevilgning Carosser og Chaiser at bruge blev bevilget, da derfore til Kongens *Casse* at betale tilstrækkeligt, som blev en Sparsomhed for mange. Jeg veed vel, at Kræmmere og andre lidet vidt udseende vilde være imod denne min Tanke, snart foregivende nogle Kræmmere ville afgaae, snart forestille Hans May[tt] ville derved forringe sin Tolds Indkomster. Men lad Kræmeren leve tarveligen, saa vil han, omskiønt *debiteres* for mindre *Summa* end før, endda være udi bedre Stand, idet han er forvisset om sin Betaling, i Steden for at nu *crediteres* meget, som aldrig sees Penge for, og naar ieg skal tro, at slig Told, som gives for Vahre, som er til Overflod, ey snarere kan ansees for en liden Udgift, der gives til Kongen, at Vedkommende maae have Forlov til, at lade en stor *Capital* af Hans May[tts] Lande til u-Nytte udgaae end derved at være Hans May[tt] eller Underdanerne til Profit. Thi naar *Capitalen* blev udi Landet, kunde den være til Eyernes og Hans May[tts] Nytte og Gavn. Ja naar Capitalen er i Landet saa *dependerer* det altid af Hans May[tt] at kand faae den *Summa* Penge, som Tolden ved Sparsomhed af Klæde-Dragt kunde formindskes og endda blive Eyeren og Landet til Gavn og Opkomst. Men hvor Hans Kongl: May[tt] ey selv vil have den Naade, ved sit Hof allernaadigst at holde over slig Forordning Underdanerne til Exempel, da er ieg bange, den snart vilde henfalde udi Forglemmelse.

Saasom Landet findes opfyldt med mange fremmede Stackler, ia ofte Mengde af omløbende *Tartarer* hvilke ey alleene unyttig fødes af Landet, men endog med Bedragerie den taabelige forurettet og skader, saa synes mig, naar et Land kand føde sine egne, giøres der vel nock, hvilket altid haver været skeet fra Skabelsens Tiid og endnu kand skee, naar det bliver indrettet paa den rette Foed.

Thi naar først blev *stricte* holdt over Allernaadigste Forordning allereede udgivet og slige bleve straffede som indkom over Colding-Aae samt de Skippere og Færge-Folk, som overbragte dem, da ville de vel formindskes, som var en stor Hielp for vore egne, Thi de fleste Tydske Prackere ere nogle *insolente Creaturer*, der lader sig ey nøye som en dansk Stakkel, Saasom jeg veed af Erfarenhed, at adskillige slige Land-Løbere haver *refuseret* 2 ₰ til Almisse, ia givet af en slem Mund til, da en fattig dansk lader sig nøye med et stycke Brød eller 1 *ß* og tacker til. Vel haver Hans May^ts Allernaadigst ladet udgaae en Forordning angaaende Stacklers Forpleyning i Sognerne og at enhver Syg og Senge-liggende efter *repartition* der skulle forpfleges og underholdes, Men i hvor Allerunderdanigst enhver er skyldig og villig samme at efterleve, samt holde over, saa er det dog umuligt. Thi først er den største Part Sogner smaa, saa hvis kun fandtes 5 à 6 Senge-liggende, vilde Udgiften falde større end *April Quartal*, i henseende slige vilde holde sig til Underholdning efter Allernaadigste Forordning som en Rett uden at betiene sig af Slegt og Venners Hielp, hvilket vilde foraarsage fleere Senge-liggende, som ellers kunde gaae og være om Føden. 2^det Findes ofte et Sogn kand have meere Misvext eet Aar end eet andet, som formeerer Stacklerne fra den Tiid, hvoraf skulle de da leve, naar Sognet desforuden allereede havde sin Byrde? 3^die den største *Inconvenientz* ville indfinde sig ved Søe-Kanterne, Hvor Mengde Mennisker lever af Fiskeriet, hvor, som af Erfarenhed er bekiendt, naar de fisker lyckelig, faa eller ingen tigger. Derimod naar slet Fiskerie indfalder, seer man slige store i Mængde Tall gaae og tigge Brødet. Hvis nu næst vedliggende Sogner vare bebyrdede med en viss Udgift til de udi Sognet værende Senge-liggende, da vilde visselig Fiskerne *crepere*. Dets Aarsag vel sligt ey kunde *reguleres* paa en viss Foed, Mens at forekomme mange stærke lade Folck, som heller gider tigget og rende Landene om end tiene, hvor de skulle arbeide noget, som ofte sees, saa ere mine underdanige Tanker, at ingen maatte tigge, med mindre der var meddeelt et vist indrettet Merke, hvormed skulle følge en *Attest*, udgivet og underskrevet af Præsten og største Lods-Eyeres Fuldmægtig i hver Sogn; samme *Attest* skulle ey *validere* uden et Aar. Thi udi eet Aar kunde være Misvext udi eet

Sogn, at endeel nødes til at tigge og et andet Aar kunde der være god Vext, at ey nær saa mange burde tillades at betle. Saa burde og slige Stackler under Straf ey betle uden inden deres Herred, hvor slige Lods-Eyere og Præsten, som *Attesterne* og Merkerne havde udgivet, vare bekiendte, derved ald *Dis-Orden* at forekomme. Paa slig Maade ville man snart see endeel Betlere formindskede. Den fornemste Redning og Hielp udi slig Tilfælde er at kunde indrettes udi Kiøbstæderne *Manufacturer*, hvor slige, som ey vare tienlige til Avlingen, kunde fortiene Føden, som da var Kiøbstæderne til Opkomst og nu er Landet til Byrde. At kunde hemme en stor Deel U-Dyder og Skarnvorrenheder, som ustraffet gaaer i i Svang udi Landet, da vilde opfindes et *Mojen*, at grove Synder og Laster kunde vorde afstraffede; Lovens Ord ere klare nok, hvorledes skal omgaaes, men naar det kommer dertil, at slige skal paagribes og ved dem forfølges til *Execution*, da maae det skee med temmelige store Omkostninger, hvilke alle skyer for, er ey heller de fleestes Leilighed slig *Depence* at udstaae; derfore gaaer der saamange frie for Straf, hvorpaa fleere stoler, som daglig formeerer Tallet udi Ondskab. Vel siger Allernaadigste Forordning, at naar nogen Misdæder bør af den u-formuende paagribes, saa skal til Omkostning af Herredet hielpes, Men som slig Udgift er til Guds Ære og gandske Landets Tieneste og Gavn, saa burde det gaae over heele Stiftet at giøre Omkostningen, samt allernaadigst nydes *Beneficia Paupertatis* og fri Vogn, for hvem det faldt til at lade slige straffe, som var liden Udgift for et Stift, mens rensede slig Skarnvorrenhed af Landet. Dog skulle slig Udgift *approberes* til Billighed af Øvrigheden, før noget derfor kunde nydes, paa det ildesindede og *Interesserede* ey skulde giøre Regninger og Udgifter, som de selv fandt for Godt.

Letfærdighed haver været som alle andre Synder desto værre altiid udi Brug, men ieg troer aldrig saameget som nu, Thi siden Hans May[tts] Allernaadigste Lov tilholder hvem, som besover nogen, skal ægte hende, da holdes det nu snarere for en *Galanterie* end Synd, og troer ieg en deel Qvindfolk ere blevne værre end nogen Tiid, ia ofte skylder den for Barne-Fader, som mindst haver været Aarsag. Jeg indbilder mig Allerunderdanigst, hvis det blev befalet, at hvis nogen blev besovet, skulle de skyldige ey være tilladt at ægte

hinanden, med mindre de begge ville tilstaae at have givet hinanden Ægteskabs Løfte, og endda burde de straffes, som Allernaadigst godt befandtes. De andre, som sligt ey kunde eller ville tilstaae, at straffes haardere. Da vilde slig Skarnvorrenhed gaae mindre i Svang end nu, som ville foraarsage mindre Synd, bedre Samvittighed og give meere Lycke i Landet.

Hvad Retten og deres Betientere angaaer, da er vel aldrig udi noget Riige saa Christelige og korte *Love*, som disse Riiger Allernaadigste er givet at leve efter, alleene beroer paa, at de ærligen af Vedkommende omgaaes og efterleves, som, naar Tienesterne med gode Betientere ere vel besatte, *dependerer* meget af Øvrigheden at holde over. Men for at dømme ret, behøves endeligen ærlige u-*interesserede* og ret Lov-Kyndige Rettens Betientere; slige bør have den Indkomst, som de efter deres Stand tarveligen kand uden Kummer og Bedrøvelse leve af. Dend Indkomst, de nu haver, er ogsaa slet, at ey neppe *habil* ærlige Folk slig Tieneste søger, med mindre den store Nød tvinger dem til at tage det stycke Brød, som de omsider vil erfare ey kand leves af uden at tage et eller andet Parthie for sin *Interesses* Skyld. Thi maa Rettens Betientere endelig have meere til Løn, for desto haardere at vorde straffet, naar de mod bedre Vidende forseer sig. At bringe Hans May^t til Udgift, det er ingen Kunst, Mens at Tingene i sig selv kunde komme paa en goed Foed uden Hans May^ts Omkostning og ey Landet til Byrde, som de kunde fortryde paa. Slig *Mojen* at udfinde, skulle ieg ey troe u-naadigst blev optaget, Thi tager ieg mig den Frihed at giøre et Forslag, som er: Hans Kongel: May^ts Allernaadigste Forordning siger, at Herritz-Fogederne skulle have indseende med Land-Vejene og dennem i Stand lade holde, ikke desto mindre findes udi Vensyssel en Kroer-Mand, som haver erholdet en *Titul* af Vej-Mester, med Allernaadigste Tilladelse at nyde Aarlig en skilling af hver Tønde Hartkorn udi *Vensyssel* og *Han* Herred, som beløber sig over 400 Slette-Daler om Aaret; Naar man vil eftersee, hvorledes han derfor betiener Tienesten, da haver Vejene under hans Betienings Tiid ey profiteret for een Skilling, men han saameget desto meere snart ved Lønnen snart ved Udpantning, naar Vognene ey hastig efter Tilsigelse møder, snart ved foregivende Broers *Reparation*. Thi burde af ærlige *Commissarier*, hvor Stift-Ambtmanden *residerede*, blive enhver Herritz-Foged

tillagt her i Landet, efter hans Embeds Besværlighed en Andeel, da kunde enhver bekomme mod 100 Slette-Daler; derimod burde Herritz-Fogden være ansvarlig til Vejenes i Standholdelse, som alleene bestod udi 5 til 6 Dagers Eftersyn om Aaret og var da hans Løn saaledes forbedret, at en ærlig vittig Mand kunde leve uden at komme Hans May^{tt} til Udgift, og Landet udstædde aldrig de Penge bedre end see sig vederfaret Rett og Skiel. Hvis Penge som burde falde for Vognenes Udeblivelse, naar de bleve tilsagde, Derover skulle af Herritz-Fogden en *Specification* til Stift-Ambt-Manden eller Ambt-Mændene indgives, om samme Mulct igien til Skoele-Mesterne udi de Sogner, hvor Pengene vare faldne, kunde uddeele for et vis Antall u-formuende og fattige Børn at læse for. Naar Rettens Betientere saaledes vare belønnede, saa burde de *exemplariter* at straffes, som mod bedre Vidende nogen Slags Skarnvorrenhed med Rettens Omgiænge lode see. Til den Ende maatte Allernaadigst blive Lands-Dommere strængeligen anbefalet sliges Forseelse tilstrækkelig at *Mulctere*, ia om Forseelsen var grov og efter 1ste og 2^{den} Gang sig saaledes forseede og ey bedrede sig, da at dømme dem fra Embedet, uden slig en nogen tiid kunde vente sig andet Brød udi Hans May^{tts} Tieneste. Da vilde snart erfares, naar Rett blev Rett, og de som u-nyttige *Processer* begyndte bleve vel *mulctevede* at *Processerne* ved Lands-Tingene og ved høieste-Rett snart vilde formindskes og forringe Tallet af nogle unyttige *Procuratores*, som foraarsager meere ondt end godt. For at sætte Land-Vejene engang i Stand, som skee burde, helst hvor der findes lange Vaser over *Moratzer*, som ey saa høye ere opførte, at jo med høye Vande Vandet kand oversvømme dem, samt de Grøfter at opkaste, som kunde træcke Vandet, det vilde falde de Bønder, som paa slige Skifter haver deres anviiste Andeel, for tungt at bringe udi Stand, Thi kunde Hans May^{tt} betee en stor Naade med at bevilge, det een *Batallons* Mynstring maatte gaae forbi, og de Penge, samt Dage, som til Mynstringen efter Allernaadigste Forordning skulle anvendes, maatte Allernaadigst tillades at anvende til Vejens istandsættelse. Til den Ende skulle *Lieutenanten* og under *Officerer* være tilstæde, naar Soldaterne med Spader og behøvende Redskaber, udi Overværelse første Gang af Ambt-Manden og en *Conducteur*, at sætte Vejene i

Stand forsamlede sig. Naar det var skeet, bør Herreds-Fogderne være ansvarlige, at de udi Stand forbliver, hvilket var ey alleene en Fornødenhed men og en Ziir for Landet, at her saavel som i andre Riiger fandtes gode Veje. Her udi Landet findes mange Broer over Aaer og Vande, dermed er geraadet meere end skee burde udi *Confusion*. Thi hver, som haver haft Vejene og Dristighed, haver erholdet Allernaadigst Tilladelse paa visse Sogner at give Korn til samme Broes Vedligeholdelse, hvorover endeel haver faaet formeget, endeel for lidet og endeel slet intet. Samme at faae paa en ret Foed igien ere mine underdanige Tanker, hvem som uddøde fra slige Benaadinger, ey af nogen igien at maatte faaes, før derover af hvem Hans May^{tt} befalede, var giort Ligning at den eene, saavelsom den anden Broe nøed sin Andeel efter Allernaadigste *Approbation. Naar nu Guds Ord var brugt i støre Agt og Ære, og Kongel: Mayestets. Allernaadigst givne Lov og Forordninger udi meere Allerunderdanigst Efterlevelse*, Saa vilde det være Hans Kongel: Mayestets og ganske Kongel: Arve-Huus, samt hans Riige (næst Guds Beskiermelse) til Sickerhed med Tiiden at komme udi god og ønskelig Stand igien. Af Hans Mayestets med saa hulde og mægtige *Allierede* var udi Alliance, at næst Guds Bistand ey havdes nødig at frygte for nogen Overrumpling, Til dets Hielp vilde Hans May^{tts} Orlogs Flode sættes udi beste Stand, Thi som Hans May^{tts} Riiger ere næsten omflydte, vilde Floden næst Gud være som een af de største Frygt-Vern og Beskyttelser mod Hans May^{tts} Fiender. Hans May^{tt} Allernaadigst ville lade efterstræbe at faae de beste og *profitableste Tractater* med Fremmede *Puissancer* oprettede til *Negotiens* Indrettelse for paa beste Maade at bringe den i *Flor* og Stand, hvorved ville gives Allernaadigste Forsickring om Hielp til *Creditens* Vedligeholdelse, saa at det maatte behage Hans May^{tt} Naadigst at *encouragere* og Allernaadigst at være Underdanerne behielpelig til meeste og beste Negotie at kunde drive, som ville meget formeere Hans May^{tts} *Intrader* og med Tiiden sætte Hans Underdanere i god Stand, som alt er Kongens Tieneste. Thi burde en *Commission* af ærlige og erfarne tiltagne visse af ærligste, vittigste og meest erfarne Borgere udi hver Kiøbstad efter Byens *Situation* og Omstændigheder overlegge, hvad slags Handel der bedst kunde bruges samt

paa hvad Maade samme lettest og bestandigst kunde indrettes. Ligeledes overlegge med Borgerne, hvor mange Skibe og Fahrtøyer paa hver Fahr-Vand kunde det meeste til veje bringes, paadet hvis de handlede, kunde det meeste muèligt skee fra første Haand ved deres egne Fahrtøyer, hvortil af yderste Kræfter enhver vilde *contribuere*, hvis de kunde faae de 4 Species ophævet, at enhver kunde *negotiere* og *profitere* ey alleene ved at besegle med deres egne Skiberomme Hans May^{tts} Lande, mens endog naar de kom udi bedre Kræfter, da som andre Nationer at udbreede deres Handel. For desto bedre at faae de fleeste Borgere mueligt til at *profitere* samt at formeere *Negotien*, da maatte derhen sees, at der bleve mange Reedere udi hver stor Skib og *proportionaliter* udi mindre Fahrtøyer, hvorved ey alleene mange kom i Handelen, mens endog om slig Fahrtøy kom i Ulycke, blev kun Skaden liden for enhver og de Parters Gevinst, en Kiøbmand havde i de andre Fahrtøyer, igien kunde næsten *redressere* Skaden. Desforuden kunde den, som lidet havde at begynde med, liigesaavel som den Riige komme udi Handel, som alt formeerede *Negotien*. For nu saa mange Reedere at blive eenige, hvor Fahrtøyet skulle hen gaae, maatte de som i *Holland*, andre store Stæder, ja i den liden Bye *Flendsborg* paa deres *Compagnie*-Huuse sig foreenige ved *plurima Vota*, eller som i *Holland* sætte visse *Factorer*, som Reiserne og Fragterne *derigerede:* Kiøbmændene, som boe i de Kiøbstæder, liggendes oppe i Landet saavel som alle i Riiget burde tillades at *interessere* udi Skibe, dog hver Byes *Privilegier* upræjudiceerlig. De *Manufacturer*, som efter enhver Byes Situation vorder indrettet, maatte for aldting i agttages, at de Mestere og Folck som samme skulle forestaae, vare saa gode, at naar Arbeidet var giort, det da kunde være gode Kiøbmands Vahre, og ey noget Fusker Arbeide, som efter stor Umage med Indretning og *Assistance* maatte løbes fra, hvilket vilde foraarsage, at det bedste Anslag kunde udfalde til en ond Ende. Med Borgerne udi Kiøbstæderne maatte Allernaadigst indrettes og *ordineres* til ald Tarvelighed og Eenighed. For aldting maatte Allernaadigst udgives en streng Søe-Rett mod de Skippere og Folck, som nogen slags Utroeskab mod Reederne begik, Thi ellers vilde Skipperne beriige sig med Kiøbmændenes Midler, som ville giøre de *Trafiquerende* keede af at handle. Hans Kongel:

May^{tt}. Allernaadigst ville lade sætte en saa *moderate* Told at Underdanerne kunde taale at betale rigtig, derimod lade straffe Toldere og Underdanere, som bleve *attraperede* sig der imod at have understaaet sig at forgribe; paa slige Maader vilde Hans May:t med Tiiden, naar Handelen kom i Flor, see sine Told-Intrader formeeret og ey formindsket. Thi det er naturligt, jo fattigere et Land, jo mindre kand Indbyggerne kiøbe og *par Consequence* bliver *Debiten* saa meget mindre, hvoraf gives Told. Thi ville ovenskrevne Allerunderdanigst *proponerede* Tolds Indrettelse *encouragere* mange til *Negotien*, som formeerede Skibene, Fahrtøyer og *Matroser* i Riiget til Hans Kongel: May:ts Tjeneste i Fornødenhed, samt *augmenterede Consumptionen* til Hans May:ts *Interesse*, Ja, Landet havde Leilighed desto bedre at *debitere* deres Vahre. Og ere mine allerunderdanigste Tanker, at naar Tolden paa slig god Foed var satt, at Hans May:t da Allernaadigst lod *probere* at forunde Byerne Tolden for en vis Afgift, og hvis Hans May:t under visse *Conditioner* fandt sin Regning derved, da at lade Byerne samme beholde for visse Aar hvilket ey alleene sparede Hans May:t mange Omkostninger paa Betientere, men Tolden blev saa vel oppasset, at man ret kunde faae at viide, hvad den udbragte, og om da Byerne vandt noget paa den korte Tiid, saa vare dog Pengene udi Landet: Hvad *Kiøbenhavn* angaaer, da er den beliggende som Hovedet for Øster-Søen hvorfra om foraaret kand seiles først fra og sidst hiem. Thi vilde Kiøbmændene *encourageres* saaledes derpaa at *Negocere*, at adskillige fremmede Skibe for at undgaae den lange Reise ud ad Øster-Søen kunde tage deres Vahre der, Thi ved megen debit seer Kiøbmanden sin Regning omendskiønt kun vindes smaa *Pro C:to*.

Hvad Landet angaaer, som sandelig er, meere end Nogen troer, saa forarmet, at hvis Gud ey vil lade see sin Hielp, og Hans Kongel: May:t sin Naade og Omsorg for at redde det, da vil det gode *Jylland* inden faa Tiider sees udi saa elendig en Tilstand som aldrig før. Dertil at hielpe er mit underdanige Raad, at Land-*Militien* og dens medfølgende Udgifter for aldting herefter Allernaadigst maatte afskaffes, paa det Jorde-Godset kunde blive besatt og i god Stand, samt at enhver uden Frygt kunde stræbe at erhverve Brødet til sig og sine. Thi i hvor Lidet Land-*Militien* end Allernaadigst maatte *reduceres* til, saa ville dog mellem den gemene Mand være ligesaa

stor Frygt for en *Officeer*, som de kunde forestille sig skulle have een af dem, som en Ager fuld af Lærcker for en liden Høeg, der dog kuns kand tage een ad Gangen, men i henseende ey viides, hvem det skal ramme paa, frygter de alle. Ved denne Land-*Militiens* Ophævelse vinder Hans May^tt^ over 40.000 Rd^r^ aarlig, som nu af Cassen betables til *Officerer* og Mundeering alleene. Alle de reede Penge derimod, som i nogle Aar haver været paabuden at følge Skatte-Kornet, maatte i Naade efterlades, paa det Bonden kunde noget *soulageres* og derved med Tiiden faae deres Gaarde med Fæe og *Creaturer* besatte igjen, hvilket vilde sætte Bønder-Godset i Stand, i det Jorden blev dyrket og besaaet som skee burde; At Allernaadigst maatte tillades Bonden at betale hvis Skatte-Korn, som blev paabuden, med 2 ß meere end *Capitels*-Kiøb for Tønden, hvorimod Allernaadigst hver Stift for at forekomme sine Betienteres *Intriguer* maatte behage slige *Accordter* ved Stift-Ambt-Manden at lade giøre med *Proprietairerne*, som skulle nyde samme 2 ß meere end *Capitels*-Kiøb, imod de anskaffede det Korn, som Stiftets *Qvantum* sig kunde beløbe, paa Skibene i de Hafne, hvor *Magazinerne* nu ere indrettede. Men hvis Proprietairerne, som svarer under *Thisted* og *Schive* Ambt-Stuer, ey kunde leveere Kornet ved *Aalborg*, da for at spare Hans Maytt den halve Kog-Fragt need af *Liim*-Fiorden kunde samme Korn kiøbes af de *Proprietairer* som ligger under *Aalborg* Stift, helst *Thisted* ligger under samme Stift, hvilket *Proprietairerne* sig gierne paa toge, for at redde Bonden fra lange onde Reiser og *Chiquaner* ved Maalet, samt for at see Bonden befriet for at udtærske sit Korn saa hastig. *Proprietairerne* kunde og finde sig Skades-løs ved at leveere got Korn, i det de vandt selv for Udkiørselen og Udskibningen samt for hvis Kornet kunde svinde om Vinteren, da ovenmeldte 2 ß paa Tønden, samt *Capitels*-Maalet, som Kiøbmændene paastaaer at vilde have, naar Kornet ey er begierligt. Efter mine underdanige Tanker var det Hans May^tts^ store Nytte ey alleene at kunde faae det beste Korn i Landet til sine *Magaziner* men endog spare Loft-Leje, Sæcke-leje, Indsvinding, Kaste-Løn og Udskibnings Omkostninger, som beløber sig en temmelig *Capital* Aarlig. Mens Allernaadigste *Ordre* vilde stilles, at istedenfor alle og enhver skulle kunde glæde sig ved at handle med Hans Maytt som

den beste og rigtigste Betahlere, *Proprietairerne* ey formedelst ildesindedes Omgang med Maalet og Indsigelser, naar det var leveret, bleve bange at indlade sig i Kiøbet om Kornet, Thi naar Kornet ved Byens Maalere var maalt, efterat det først af 4re Kiøbmænd, som dertil vare *ordinerede*, var befunden god sund Kiøbmands Vahre, da burde Pengene strax betahles uden nogen slags Aftræck, tilmed vilde Allernaadigst *modereres*, at den 14ten Dage, før Kornet skulle indskibes, blev *Leverandeuren* kundgjort, for at være færdig at komme naar Tiid var, hvilket, saameget skee kunde, maatte forekommes ey skeede paa de Tiider Bonden saaede; Ligeledes maatte befales at *Proprietairerne* kunde nyde deres Penge til Omslags Tiiden, om endskiønt Kornet ey var leveeret, mod de stillede *Caution* for *Leverancens Quantitet* og *Bonitè*, hvis Kornet ey blev afsendt inden May-Maaneds Udgang, da at nyde 1/2 F. Kar Indsvinding godtgiort, og at Allernaadigst ey blev paabuden Skatte-Korns Pengene at betale før sidst i *Februari*, mod *Proprietairerne* var ansvarlige som andre til *Contributions Restancer*, da de vel iagttoge, naar det var Bondens Leilighed at faae dem indkrævede, hvilket vilde hielpe Bonden til, ey at overiles med at tærske sit Korn ud og sælge for ringere Priis end det var værd. At Allernaadigst maatte sees derhen, at den udi Holland paalagde *extra* store Oxsen-Told kunde komme paa den forrige Fod igien, paa det samme Handel her udi Riiget, nu som før kunde komme i Stand, thi det Hollandske Ordsprog siiger: *Die Fisch in het Waater sie lewen van Manch Andern, So doen die Menschen ock den Eenen van den Andern.* At Allernaadigst *Placater* maatte udgives, hvor af de, som af Frygt havde undviget af deres Fæderne-Land kunde see sig forsickret om *Pardon*, ey alleene for Straf men og frie for at blive taget til Soldater, naar de indfandt sig udi Hans May:ts Riiger og Lande.

Angaaende Stutteriers Holdelse, da vilde for at see Jylland igien med gode Heste forsynet, Allernaadigst befales ingen fremmede Heste fra *Holsteen* at lade indkomme, men enhver sine Heste udi Dannemarck at skulle kiøbe, som og udi de 2de næste Aar gandske ingen Heste af Landet at udgaae, med mindre *express* Allernaadigste Tilladelse dertil var givet, paa det Heste og Hopper kunde komme til den Alder, at man kunde skjønne paa det, som var godt eller ey; Naar de tvende Aar vare forbi, da

gandske at være forbuden, ingen Hest eller Hoppe maatte udgaae af Landet, som vare under 3½ Aar gamle; Udi Jylland paa Landet ingen Hest at maatte bruges til Hopperne at bedække, som vare under *15 Palmer*; Maal anlangende, Herre-Gaardene ligeleedes ingen under 16 Palmer at maatte dertil bruge; hvem som holdt mindre Hest til at bedække, skulle have fortabt Hesten til Angiveren, som det lovligen beviiste; hvem som brugte eller lod bruge nogen Hingst, som synligen havde Blod-Hialt, ligeleedes efter lovlig godtgiort samme at have fortabt og desforuden give Angiveren 10 Rdr. De *Proprietairer*, som efter Aldernaadigste udgangne Forordning holdte Stutterie af 8te Hopper og derover, at tillades hver andet Aar foruden Allernaadigst udgangne Forordning Frihed mod Herskabets eedelige *Attest*, at samme vare af hans egen holdende Stutterie, uden Told at lade udgaae een Hingst, tvende Wallacker og een Hoppe, som vilde *encouragere* mange og kun faa havde Leilighed til at betiene sig deraf. *Cavalleriet* maatte Allernaadigst *reduceres* 10 Mand pr *Compagni*, af de øvrige burde kun være 30 Mand bereedne. Thi [om] (som Gud forbyde!) noget fiendtligt paakom, kunde de manglende Heste her udi Riiget snarlig anskaffes. Imidlertid kunde de Penge, derved blive sparte, sættes paa Rente til Formeering samt saameget mindre Fourage Landet paalegges. Naar de halve Heste, som hans Maytt skulde *extraderes* mod andre igien at anskaffe, behøvedes, saa burde, paa det Hans Maytt ey skulle faae de sletteste Heste, gandske *Compagniets* Heste deeles udi tvende lige store Deele og derom loddes, saa vederfores Rett paa alle siider, naar det med Ærlighed blev omgaaet. Jeg forestiller mig og troer sickerlig, at mange ilde sindede, om de fick disse mine Tanker at see, vilde have meget at siige paa mine forhen meldte Forestillinger, synendes, at ved endeel mine *Propositioner* ey alleene vilde afgaae af Hans Mayttts *Armée* men endog hans Penge-*Intrader* at blive formindskede; paa begge, maae ieg svare, at den som skal have større Byrde, end han kand bære, bliver saa vansmægtig, at han ey kand giøre nogen Tieneste, isteden den, som Byrden ey falder altfor tung, er altiid i Stand at giøre meere og villigere Tieneste. Nu for at lade see, at ieg ey er mindre for den gode Konges Nytte end Landets Gavn, som dog aldt er Kongens Tieneste, saa vil ieg endnu som udi

alt viise, at min *Intention* hensigter kuns til at Hans May*ts Fiender skulle have Aarsag at frygte den Konge meere, som ey fattedes Penge at udføre en Krig med og regierede over saa troe og brave Undersaatter, (Hvilke med Tiiden kunde komme i Stand med Midler som nu med Hierte, Villie og Haand, at kunde modstaae den eller dem, som agtede noget fiendtligt mod hannem eller Riiget at *tentere*) end være bange for den *Armée*, som ophæver sig selv, naar Landet ey er i Stand til samme at underholde. Udi gamle Tiider læser man, den Danske *Nation* formedelst dens Troeskab, Eenighed og Bravhed, ey alleene at have kundet forsvare deres eget Land, men endog indtage andre. Skulde nogen kunde være til, som havde seet *Armeen* den Tiid, og nu beskuede disse Tiiders holdende *Armee* da vilde der nok sees stor Forskiel, i det disse ville findes skjønnere og mere udputzede, end de paa de Tiider vare, fra hvilke de Danskes store og brave Rygte kom.

Skulde det nu komme paa Eenighed, Troeskab og Bravhed an, da er ieg bange, at endeel Landløbere, som nu lader sig hverve i Tienesten, vilde bebreydes med de mange Galger, Steiler og Hjul, som desværre findes opfyldte for at holde dem til Troeskab og Christelighed. For at kunde see den Hiertens gode Konge have saa troe og god en *Armée*, at han ey alleene kunde forlade sig paa den, men endog sove tryggelig udi hvilken sine Underdaneres *Armée* han lystede, ia finde sit Folk saa eenige og villige, at hvad som var Kongens Villie skulde være deres Glæde at *exequere* med saa stor Troeskab og *Bravoure*, at før skulle alle lade sig opoffre end sviige een saa Naadig Konge og deres Fæderne-Land, Thi det gamle Ordsprog vil nok staae fast: Før sviiger den svorne end den Baarne, Saa i hvorvel det i Henseende til at faae Landet paa beste Maade *peubleret* igien var Skade, saa dog icke desto mindre troer ieg fast, at alle Underdanere skulle blive glade ved at see Hans May*tt* Allernaadigst vilde forlade sine egne og tage Land-*Militien* til sin staaende *Armée*. Og saa som det seer ud mellem fremmede *Potentater* at udfalde til Kriig, da at sælge ligesaa mange af de sletteste Tydske Gevorbene saavel som de 10 Mand pr. *Compagnie*, der bleve *reducerede* af *Cavalleriet* og for at faae alle 30 Heste pr. *Compagnie* hvorfra Karlene vare *reducerede*, vel betalte, da at tage saa mange af *Infanteriet* og giøre beredne

til *Cavalleriet*, hvilken store *Summa* Penge altiid igien, naar fornøden giordes, kunde kiøbes ligesaa mange *Regimenter* for, som nu Land-*Militien* er stor, hvorved og istædenfor, at disse staaende *Regimenter*, som før fortærede Penge, daglig kunde indbringe store Renter og *augmentere* Summen til fleere *Intrader* for Hans Mayᵗᵗ til samme Brug udi Nødsfald. Naar *Trouperne* skulle *udmarchere*, da de fleeste Danske *Officerer* derved at *employere*, paa det de, som af sig selv ingen Midler haver, kunde paa fremmede Herrers Pung giøre sig saa *habil*, at de kand findes værdige til at fortiene Hans Mayᵗᵗs Naade til Avancement her udi Riiget for at være deres Konge og Fæderne-Land til Tieneste. Naar *Cavalleriet* saaledes var *reduceret*, da at optage de beste Kongens Gaarde til Forpagtning, som alt formeerede Kongens *Casse*, ja Godset kunde endda som andet *Proprietair*-Gods svare, naar det af ærlige Folk lovlig og vel blev omgaaet. Af saa store indkommende *Capitaler* kunde Hans Maytt Allernaadigst mod *Caution* for *Capital* og Renter forstræcke visse Penge til *Manufacturernes* Istandsættelse. Naar Hans Kongl. Mayᵗᵗ da Allerunderdanigst *proponerede* Naader mod Underdanerne vilde lade see, som alt viises at være til Hans *Casses Interesse* og Landets Opkomst, da ville alle kunde begribe, at næst Guds Velsignelse og Bistand vilde Landet med Tiiden komme sig igien, hvorpaa formodenlig vilde følge, at de gierrige *Creditorer*, som havde Pandter, ville, før *Debitorerne* kunde komme lidet til Kræfter, opsige deres *Capitaler* i Tanke nu Pengene vare at faae, deres Pandter for lidet eller intet at kunde borttage, derved sig selv at beriige; derimod kunde Hans Mayᵗᵗ let raade Bod, om han Allernaadigst (for ey at tvinge nogen med Loven) vilde ved visse dertil *Committerede* lade laane de nødlidende mod Forsickring af godt Pandt Pengene til 4ʳᵉ *Pro Cento*, hvorved de Gierrige bleve skreckede fra at opsige deres *Capitaler* og da blev saadan Hans Maytᵗˢ Naade Aarsag til, at Jorde-Gods strax begyndte at komme i slig *Credit*, at *Creditorerne* gierne lode Pengene staae u-opsagt, og i saa Maade reddede Hans Kongl. Maytt sine fattige Undersaatter mere ved Naades Tilbydelse end med Penge. Thi om end blev udlaant 100,000 Rdʳ til heele Jylland, som ieg neppe troer skeede, helst ey burde hielpes uden de som vare nødtrængende, Saa var Hans Mayᵗᵗs *Capital* endda med Naades Beviisning under god For-

sickring paa Rente, og den eene *pro C^{tos}* Forliis var mere nyttig for Landets *Credit* end Tab for Hans May^{tts} *Casse*. Om Allernaadigst blev for godt befunden, at Land *Militien* skulle ud-*marchere* og ophæves, da, hvis *Proprietairerne* nogen Soldat forlangede til at fæste Gaard, det Allernaadigst maatte tillades at faae samme løs, mod en anden til Soldat god Karl i hans Sted *præsentere*, og i fald Officeren ey var at fornøye med en Karl, da i dens Plads som fæstede at tage imod 24 Rd^{r}, hvilke Penge Hans May^{tt} kunde tage i Kassen og igien forunde en anden Karl af dem, som skulle gaae ud af Landet. Om Hans May^{t} Allernaadigst ville behage at tage Land-*Militien* til sin staaende *Armée*, da burde ingen *Officeer* tillades at give nogen af dem Afskeed, mens slige *Passer* at udgives af de *Deputerede* udi *General-Commissariatet*, som samme Passe samt Karle til *Proprietairerne*, hvorfra de vare udgangne, oversendte, ey alleene for at *peublere* Landet, men endog at slige Folck som erfarne i Krigs-Tienesten kunde med andre udi Landet i Nødsfald bruges til Land-Værn at forsvare Huus, Kone og Børn. Det allerfornemste, som vil tiene til Landets Opkomst i Vore Tiider, er, at Hans Kongel. May^{tt} som Allersnarest vilde Allernaadigst lade see de forhen *proponerede* Naader til Landets Opkomst, imedens endnu nogle faa haver en liden Deel Midler og andre nogen *Credit*; hvis ey, frygter ieg at ald anvendt Naade og Fliid vil være omsomst i vore Tiider til at see Landet i Stand, som ønsktes. Thi hvis den ey kand reddes strax, som er paa Fald og endnu haver nogle Kræfter at hielpe med til sin egen Redning, da vil det vist koste meere at *curere* og hielpe ham, naar han er slet needfalden og har slaget sig fra sit Helbreed. Hvis Øvrigheder, som Allernaadigst paa Landet bleve satte, at maatte være saa erfarne, ærlige og u-*interesserede* Persohner, at Hans Kongel. Maytt med dem ey alleene kunde være vel betient, men og forlade sig paa deres Troeskab samt paa deres retsindige *Rapporter* til Hans May^{tt} og Collegierne, paa det de igien Allernaadigst kunde nyde den Myndighed efter Allernaadigste Lov at lade straffe den Onde og allerunderdanigst *recommandere* den Ærlige til Belønning, som dog aldt var til Hans Kongel. May^{tts} Tieneste, i Henseende deraf vilde følge Frygt, Lydighed og Kiærlighed til Dyders Formeerelse. Thi hvor *Subordinationen* er borte, der vil Confusionen gierne lade sig

indfinde. Jeg er desto værre forvisset, at hvis ieg haver forebragt om Landets slette Tilstand, skal findes i sig selv saaleedes, om ey værre; Jeg vil haabe at have viist endeel Aarsag dertil, saavidt mig kunde være tilladt at sige, Resten overlader ieg de høy-Lærdere, og dem som det Allernaadigst er tilladt med meere Frihed at tale. Jeg vil formode, at min Henseende udi aldt det, ieg haver forebragt, vil befindes at være skeet til Hans Kongel. Maytts Tieneste og *Interesse*; Thi i steden for nogle *Regimenter* afgaaer, som daglig fortærede, bør der findes Penge til ligesaa mange *Regimenter* at kiøbe i Nøds Fald og midlertiid ey alleene indbringe udi Renten næsten det, som afgaaer ved Skatte-Korns Pengenes Afslag, men Hans Maytt er og udi Stand til at hielpe *Manufacturerne* udi Sine Riiger paa Foede, at alle og enhver kunde have Aarsag til ey alleene at tacke Hans Maytt for ald erviiste Naade og Omhue, men endog ingen indtil den ringeste med Billighed have Aarsag at klage, eller være ilde fornøiet med mine *Propositioner*, undtagen de som ville fortørne Gud mod bedre Viidende og ey tiener Hans Kongl. Maytt saa troe som skee burde, samt de unyttige *Creaturer*, som æder deres Fæderne-Lands Brød. Lad slige omvende sig til at elske Gud, tiene deres Konge troe og vel, samt være deres Fæderne-Land til Tieneste, saa vil de have ligesaa lidet paa mine Betænkninger at klage, som nogen er given Aarsag til, med Rette at være ilde tilfreds.

Deres *Excellence* maae vel undre over, at en saa slet *Skribent* som ieg vilde understaae sig dette Brev at skrive, endnu meere at ieg vilde skrive det saa vidtløftig og allermeest, at ieg skriver over den *Materie* som den', der bør være Klogere end ieg, neppe vil *melere* sig udi. Deres *Excellence* haver nogen Ret, naar De det end tænker og vilde endnu have større, om ey min inderlige Kierlighed til Gud, min Konge og Fæderne-Landet samt Deres *Excellences* egen Tilladelse ey dertil havde været Aarsag. Det skal være mig nock, omskiønt Stiilen er heel slet, at min *Intention* dermed (uden at giøre mig Urett) aldrig skal findes til nogen anden Ting end til Guds Ære, Kongens Tieneste og Landets Gavn; dermed vil ieg være tilfreds og allerydmygst afbryde med Forsickring, at som dette haver været mit første *Project* i mine Dage, hvis Stiil og Eenfoldighed beder i Naade optages, saa skal det og blive det sidste, saasom min Tiid næst

Guds Hielp næsten er forbi. Thi *recommenderer* ieg alting Gud, Kongen og slige ærlige *Patrioter*, som Deres *Excellence* sig stedse haver viist, til bedste Overleggelse og Forbedring, Ønskende af Hiertet, Gud vil velsigne og bevare Hans Kongel. May^tt samt ganske *Souveraine* Arve-Huus. Gud raadføre og regiere Hans Kongel. May^tts Høy-viise Raad og Landets Allernaadigst satte Øvrigheder til aldt det, som er Guds Ære, Kongens og Landets Gavn, og at Gud vil trøste og forbarme sig saaleedes over de mange her i Landet suckende, nødlidende og forarmede, at det *Latinske* Ordsprog kunde befindes at staae fast:

Tandem bona Causa triumphat.

Det raabes og bedes af den, som med Glæde er og forbliver

Deres *Excellences*

saa skyldige Tiener

at han

Datum den 1 Juuij 1730. Idelig Begiærer sig *recommenderet*.

Monseigneur!

Det haver ey været det tydske Ordsprog (*Was nichts zu thun hat, schaft sich was*) som haver forvoldt, ieg toeg mig den Frihed at skrive medfølgende, saa som en *Proprietair* i disse Tiider ey alleene er Slave af Ambt-Stuen, og maae være Formynder for hver Bonde, hos hvem meere tabes end vindes, men endog daglig maae være udi Trældom at oppasse sit Gods, for saavidt mueligt er at kunde holde det udi Stand, og fattes altsaa ey for det slags *Amusements*, som mindst er behageligt. Men Deres *Excellences* gunstige Tilladelse er Aarsag, ieg hermed melder mine ringe Betænkninger, hvorleedes Landet, som saa slet er forarmet, kunde næst Guds, Kongens og gode Raadgiveres Hielp med Tiiden komme paa Foede. Jeg haver skrevet samme *Materie* det korteste, ieg kunde, som dog formeerede Indholden saa lang, at ieg blev foraarsaget til at lade Bladene indsye for deres *Excellences* Magelighed samme at læse. Dets indholdende Sandhed vil ieg ydmygst formoede, vil være en *Recommendation*, at Stiilens Eenfoldighed, som udi en Hast paa nogle faae Dage er samlet, vorder *pardonneret*, og paa det deres *Excellence* ey skulle *incommoderes* med saa meget at læse min egenhændige slette Skrift, haver ieg samme ved min Fuld-

mægtig ladet reenskrive. Havde ieg haft saa megen Forstand til den rette Skrive-Maade at bruge, som ieg ey skulle have *manqueret Materie* videre at skrive om, helst om ald Sandhed havde været mig tilladt at afmahle, da frygter ieg, Bogen vilde falde for stor og Indholden mere lignet *Jeremiæ* Begrædelse end Kong *Salomons* Herlighed. Deres *Excellence* er for vel erfahren og bekiendt, at hvis udi disse Tiider skulle ventes saa stor Hielp (som endda vel større giordtes nødig), saa maae man viise, hvordan det kand skee, uden den giørendes *Interesse* at formindske. Derefter haver ieg stræbt at forestille, hvorleedes Landet kunde reddes og endda være Hans May^{tt}s *particulair Profit* med Tiiden. Det, som sandelig blev nogen Skade for Landet i Henseende til samme bedre at *peublere*, vilde blive at Land *Militien* udgick, Men i Heenseende til at de fleeste ere unyttige til at tage Gaarde, blev der liden Tab ved deres Afreise og holder ieg efter mine Tanker bedre (naar ey anden Redning er) at tabe en Finger og faae Resten vel *cureret* end løbe Fahre af at miste heele Haanden og derved for altiid at blive en Krøbling. Der er ingen saa gode Raad til, de jo kand udfalde til ondt, saavel som og Ordsproget kand blive sandt: der *arriveres* ey ondt, som jo er nogen til Nytte; Thi skulle Pengene, som for *Trouperne* indkom, ey saavel blive anvendt, som *Inventionen* til *Propositionen* det viiser, da blev *Propositionen* til lige saa meget ondt, som den kunde foraarsage godt, naar som den blev efterlevet paa den rette Foed. Mine *Propositioner* ere kuns faae og ieg troer deres *Excellence* vil befinde, at hvis nogen af dem blev efterladt, var det baade til Kongens og hans Underdaneres Skade, ja hvis ey Allernaadigst i Tiide blev raadet Boed paa Landets slette Tilstand, da er ieg bange, Underdanerne vil blive saa slett *ruinerede*, at Landet ey kommer paa Foede igien i vore Tiider, Thi Jordegodset, hvoraf de Herrer paa Cammeret vil tage *Revenuerne* til Hans May^{tts} Tieneste, er udi saa slet *Credit*, at det paa nogle Aar har tabt den halve Værdi og mange Stæder de ²/₃ Parter, Dets Aarsag findes det formeeret med desto fleere u-formuende Stackler. *Enfin!* ieg vil afbryde udi faste Tancker, at Deres *Excellence* haver saamegen Godhed for mig, at naar de haver behaget at læse mine Betænkninger, da at opoffre Ilden Resten, at forekomme samme

ey for de ildesindedes Øyne skulle komme, som for velmeent, (i det de udi disse Tiider kand giøre sort til hvidt og hvidt til sort) icke skulle faae Leilighed at ilde lønne den, som godt haver fortient, Udi øvrigt næst mig og Datter udi Deres *Excellences* Huldhed og gandske *Families* Venskab *recommenderet*, giør ieg mig *Gloire* af altiid at viise, det ieg er og med ald *respect* og *Weneration* forbliver

Wraae den 2den Junij 1730. *Monseigneur!*

Votre
tres fidell' et tres humble
Serviteur.
J. Bille.

P. S.

For en *Curieusitets* Skyld sender ieg Deres *Excellence* Fortegnelse paa en Gaard af 8 Tdr. dens visse aarlige *Contributioner* samt omtrent Bondens Indtægt og Udgift for at viise, hvis ieg om den *Materie* haver skrevet at være Sandhed.

Beregning

Over hvad en *ordinair* Bonde-Gaard paa 8 Td. Hartkorn kand saae og avle, naar der afles vel (hvorvel det sees *ordinair*, at aarlig eet Slags meere feiler i Grøden end et andet slags) samt derpaa Bondens visse Udgift.

Indtægt:

Saasom der er Forskiel, at her og der udi et Sogn kand være nogle Gaarde bedre end som andre, saa beregnes kuns en Gaard paa 8 Tdr. Hartkorn, som *ordinairement* Bønder-Gods befindes, uden at regne udi en Bye saaes mere af eet slags Korn end et andet.

Een Gaard paa 8te. Tdr. Hartkorn
saaer omtrent af alle Slags:

8 Tønder Rug, derefter afles, naar afles vel,
4 Tdr. efter een, er . . . . 32 Tdr.
6 Tdr. Byg . . . . *dito* 24 Tdr.
Havren, naar Tienden og Sæden samt noget til Malt fragaaer, bliver det øvrige opfoeret paa Bondens Heste og *Creaturer*,

for at de kand være stærke til at kunde i Foraaret drive med, skal det være rart, at en Bonde af slig Gaard sælger over 5 Tdr. Er. 32 Tdr. Rug, 24 Tdr. Byg, 5 Tdr. Havre.
Udgiften 29 Tdr. $1^{3}/_{5}$ skp. Rug, 20 Tdr. $3^{1}/_{5}$ skp. Byg.

Bliver igien 2 Tdr. $6^{2}/_{5}$ skp. Rug, 3 Tdr. $4^{4}/_{5}$ skp. Byg, 5 Tdr. Havre.

Som beregnes i Penge	Sldr	℞	ß
Da der bliver i behold *Rug* 2 Tdr. $6^{2}/_{5}$ skp. à 10 ℞ er	7	»	»
Byg 3 — $4^{4}/_{5}$ — à 6 ℞ -	5	1	9
Hafre 5 — » — à 4 ℞ -	5	»	»
Summa Penge til Beboerens Udgifter . . .	17 Sldr.	1 ℞	9 ß

Udgift:	*Rug*	*Byg*
Til Tiende gives $^{1}/_{10}$ Part . .	3 Td. $1^{3}/_{5}$ skp.	2 Td. $3^{1}/_{5}$ skp.
At Saae igien	8 Td. —	6 Td.
Til Brød for sig, Kone, 3 Tieneste-Drenge, 1 Pige à 3 Tdr. Rug aarlig er	18 Tdr.	
Til Gryn, Meel og Grød aarlig, i det mindste Byg		12 Tdr.
Havren er til Indtægt beregnet og derfor her udeladt		
Summa Udgift af Korn	29 Tdr. $1^{3}/_{5}$ skp.	20 Tdr. $3^{1}/_{5}$ skp.

Visse Udgifter i reede Penge		Sldr	℞	ß
Hans Kongel. May^tts Skat i 4 *Qvartaler*	à Td. 11 ℞ 4 ß er	22	2	»
Penge, som *ordinair* følger Skatte-Kornet	à Td. 4 ℞	8	»	»
Skatte Rug à Td. 3 skp. i Henseende til Maalet . .	à 24 ß	3	»	»
For at fornøye Soldaten med Løn maa gives i det mindste af Læget aarlig meere end en anden Tieneste Karl		2	»	»

3 *Compagnie*-Mynstringer à 3 Dage er 9 Dage
2 *Bataillons*-Mynstringer à 6 Dage er 12 Dage
1 *Regiments* Mynstering, som, naar *marcherer* til *Randers*, giver de længst bortliggende 16 Dage

	Sldr	℞	ß
Summa 37 Dage à 6 ß er	3	1	14
Er af 32 Tønder	5	1	14

	Sldr.	¥	ß
Og af 8te Tønder	1	1	7½
Vejpenge à tønden 1 ß er	»	»	8
Af Gaarden Herritz-Foged Korn 1 skp., Broe Korn, skp. à td. 8 ¥ er . . .	»	2	»
Summa Contributioner	44	1	11½ [1]
Een Tieneste-Karls Løn	9	»	»
En voxen Dreng	6	»	»
En Hyrde	3	»	»
En Pige	5	»	»
Deres Folckeskat maae Bonden holde dem frie for, som er Aarlig af 3 Drenge	1	2	»
og en Pige	»	1	»
Det mindste, som kand gives Præsten til Offer, er 8 ß, som giør i 3 Offer-Dage af sig og Kone	»	1	8
Degnen ligeleedes à 4 ß er	»	»	12
Degnens Tiende ½ Part med Præsten, som giør i det mindste à Td. 10 ß er . . .	1	1	»
Salt til hans Mad, hvoraf noget lidet bruges til at salte hans Fisk samt Kiød med, 4 skp. à 3 ¥ 8 ß er	3	2	»
Til tvende Vogne, som Bonden bør holde i Gang, Aarlig en Fierding Tiære, som bør holde 34 Potter, og saasom Bonden ey kand overkomme paa engang at kiøbe en Fierding, maae han Tiid efter anden med meget ringe Maal kiøbe à 5 ß Potten er	2	2	10
Til Heste-Beslag, i det mindste om Vinteren, Plou, Harve og videre, som fornøden giøres i Huset at holde ved Lige med Jern, i det allerringeste 2 Lpd. à 4 ¥ er . .	2	»	»
Arbeids Løn deraf	»	3	»
Til Huusenes *reparation*, Vogne, Plou og Harve at holde ved liige med Tømmer, i det Allerringeste	6	»	»
Er	85	3	9½

[1]) Den sammenlagte Sum bliver i Virkeligheden: 46 Sldr. 1 ¥ 11½ ß.

Dertil legges Landgilden, i det mindste 6 ₰ af Tønden . . . . 12 Sld:r » ₰ » ß

Summa Udgift i Penge	97 Sld:r 3 ₰ 9½ ß
Derfra afgaaer Indtægten	17 — 1 - 9 -
Er saaleedes Bondens Udgift Meere end Indtægten	80 Sld:r 2 ₰ ½ ß

Uden at beregne ham nogen Føde til Børnene, noget Suul til dem alle, Klæder til sig og sine, Støvler, Skoe, Brændeviin undertiden, Humble, Barsel med Egne Børn, Tiende-Penge af Føll, Kalve. Lam, Bier, Giæs og Griise. Naar nu gunstig vil Eftertænkes, at naar Bonden haver liden Besætning, falder liden Grøde, og følger der visselig af et slet Avl, ja end og Bonden des Aarsage aarlig gaaer tilbage i sin Sæd, at ofte lidet bruges over den halve part af Jorden, som for-Aarsager da slet ingen Indtægt. Hvad Besætningen angaaer, da findes ganske faae, som haver Besætning til at *profitere* noget paa, men desto fleere haver 2 à 3 Leje-Kiør, som betaler Aarlig 1 Rd:r 1 ₰, hvoraf de haver lidet Melk og Smør til Underholdningen, og det staaer fast, at hvilken Bonde, som Ey kand holde de fornødne Tienneste-Folk, som til Auflingen bør bruges, hand bliver vidst *ruineret*.

Bidrag til Københavns Rådstuearkivs Historie

af O. Nielsen.

Ved Københavns Rådstuearkiv tænker de fleste sig et blot og bart Forretningsarkiv, der kun indeholder Sager henhørende under de forskellige Grene, som står under Magistratens Bestyrelse. Vel er det bekendt, at Pontoppidan har benyttet historiske Aktstykker fra dette Arkiv i »Origines Hafnienses« og at der 1786 udkom »Fortegnelse over de udi Københavns Rådstues Arkiv bevarede gamle og vigtigste Dokumenter, indeholdende kongelige Privilegier og Benådninger, Residensstaden København og dens Magistrat allernådigst givne, samt Stadens publique Væsen, Kirker, Skoler og Fattige m. v. vedkommende«; men de fleste, der véd, at Rådhuset 1795 ved den store Ildebrand blev et Rov for Luerne, antager, at det samme har været Tilfældet med Arkivet og de i nævnte Fortegnelse værende Dokumenter. Enkelte har dog i dette Århundrede nyttet disse, som F. Thårup, Kolderup Rosenvinge, T. Overskov, H. Rørdam og flere, men det er ikke gået frem for Almenheden, at dette er et Arkiv, hvis historiske Værd bør hævdes, da det for en stor Del må være Kilden for en ny på videnskabelig Granskning grundet Historie af Rigets Hovedstad. Ti Origines Hafnienses, der udkom 1760, er, næsten kun med Undtagelse af H. Rørdams fortrinlige og grundige »Københavns Kirker og Klostre«, endnu bestandig Grundlaget for alle nyere Behandlinger af dette Emne, og denne Bog har altfor mange Fejl, til at den kan stå sin Prøve for vore Dages mer kritiske Blik. Idet jeg arbejdede mig ind i Rådstuearkivets Indhold, var det mig en Trang tillige at få et Oversyn over dets Historie og jeg har ment, at det ikke vil være uden Interesse for andre også at se, hvad der er levnet efter de 2 Ildebrande, som har overgået Arkivet. Som ved så mange andre Arkiver er det ikke Tilfældet her, at Bestyrernes Skødesløshed har gjort det ringe imod hvad det

kunde have været, tværtimod har Københavns Magistrat gennem næsten alle Tider sat stor Pris på det og i farlige Tider søgt at frelse det fremfor andet. Vi finder også, at i det 16 Århd. den øverste Borgemester særlig havde det under sin Varetægt, ja bar Nöglen dertil hos sig, at i det 17 Årh. Rådstueskriveren (hvad der i vore Dage vilde hedde Kontorchefen) var den, der havde med det at göre og at det ikke för i forrige Årh. overlodes til den ældste Fuldmægtig. Först 1817 fik det en Arkivar, der ikke havde andre Forretninger under Magistraten.

Skönt man allevegne i Middelaldren nærede stor Ærefrygt for alt, hvad der var ført i Pennen, og med stor Omhu værnede om sine Privilegier og Adkomstbreve, var det dog sjelden, at man förend i det 15 Årh. endmere søgte at göre disse tilgængelige ved at indføre dem i Bøger. Af dette Slags har vi dog nogle ret gamle, f. E. Ribe Kapitels Kopibog, »Oldemoder«, fra omtrent 1290, derimod kender man endnu mindre til, at der holdtes Bog over Domme og retslige Dokumenter af selve Avtoriteterne.

Det er ikke hidtil bekendt, at der för under Fredrik II kom bestemt Befaling om at holde ordenlige Tingbøger, men i en gammel Bog, der er forsvunden fra Rådstuearkivet og som rimeligvis er den samme Bog, der i det følgende er Tale om, hedder det, at *Biskop Johannes* (Krag) i Roskilde »en ved guddomlig Indskydelse både i kirkelige og verdslige Sager forsynlig og i alle Ting for Københavns By omhyggelig Mand«, 25. Marts 1292 udstædte Brev, »at han som Herre og Dommer indså, med Hensyn til Sager imellem Borgerne, der skulde høres og afgøres på fredelig Måde, at mange Sager, som i forrige Tider var førte for Domstolen på Københavns almindelige Ting[1]) og der ved beskedne Mænds Voldgift var afgjorte, i Tidens Løb var gåede i Glemme ved, at der ikke var Vidner, som vilde aflægge sandt Vidnesbyrd, og på Grund af Menneskenes svage Hukommelse, hvorfor Sager der vedkom Enker, forældreløse og andre stakkels Mennesker, som ikke kunde fremføre sine Sager for Domstolen, atter ved begærlige og ugudelige Menneskers Ondskab voksede op og Sandheden bukkede under«, hvorfor han bestemte i Nærværelse af Stadens

[1]) in placito Haffnensi generali, er det Biskoppens Ting?

Øvrighed og andre Lægmænd og Klærke, at alle Sager af hvilkensomhelst Art, Domme eller Overenskomster, som forhandledes på Bytinget[1]) eller i Nærværelse af Rådmændene, skulde indføres »i denne Bog til evindelig Ihukommelse, forat ingen bedragerisk kunde modsige Bogens Indhold.«

Det er mærkeligt, at vi endnu har et Brudstykke af en anden Tingbog fra samme Biskops Tid[2]), men over de Sager, der forhandledes på Biskoppens Retterting omkring i Stiftet; det förste Dokument deri er fra 19 Nov. 1291, det sidste fra 2? Juli 1299, og det er således rimeligt, at han först har indført dette Slags Bøger på de gejstlige Ting. Denne gavnlige Foranstaltning er vist ophørt ved den nidkære Biskops Død, da vi ikke har Spor af sligt efter hans Tid, og for Københavns Vedkommende er dette også Tilfældet, ti af 15 Marts 1303 haves et lignende Brev fra *Mag. Olav*, udvalt Biskop i Roskilde, dateret Hjortholm, til Fogden, Rådmændene og øvrige Indbyggere i »Køpmannæhafn«, at forat Sager, der engang lovlig var afgjorte på Tinge, ikke skulde genoptages til nogles Skade, havde Biskop Johannes givet ovenstående Befaling, men efter hans Død var den overgivet til Forglemmelse, hvorfor han nu fornyede den og bød, »at alle Skøder eller Kontrakter, der er foretagne på Biskoppens Ting (in placito nostro) eller i Nærværelse af Fogden og Rådmændene, og alle Trætter, der lovlig er afgjorte, skal indskrives i denne eders *Stads Bog*. Derefter må I handle, idet I véd, at alle sådanne Sager, der ikke indskrives heri, ingen Gyldighed skal have.«

P. Resen kalder den Bog, hvoraf han har udskrevet disse 2 Dokumenter[3]), »Københavns Rådstues gamle Pergamentsbog« og det er vistnok denne, der nævnes i Arkivets ældste opbevarede Registrant fra 1668 som »en hvid Pergament indbunden Bog med grönne Bånd udi, hvorudi ere indskrevne adskillige gamle Breve, som ere tilsammen 145 . . . . og ej eller af enhver kan læses.« 1725 har man vedtegnet: »findes ej«, og den er således vistnok kommen i privat Eje og fortæret i Stadens Ildebrand 1728 med så mange andre værdifulde Hånd-

[1]) in communi placito.
[2]) Trykt i S. R. D. VI. 255—59. Originalen i Linkøping.
[3]) De meddeles som Tillæg 1 og 2.

skrifter[1]). Som Tingbog har man vistnok snart ophørt at bruge omtalte Stadsbog, derimod har man deri indført andre Ting af Vigtighed for Staden i det hele. Således hedder det, vistnok om den samme, i Joh. Krags Stadsret 1294 (S. R. D. VII. 98), at alle Bestemmelser, der ikke fandtes i Stadsretten og som afgjordes af Fogden og Rådmændene, skulde Borgerne under Bøde af 3 ℔ indføre i Stadsbogen; i Erik af Pommerns andet Privilegium 1422: »denne fornævnte Nåde, Privilege og Frihed give vi dem og unde at bruge, nyde og beholde med deres Stadsbogs Udvisning og Lov, som vi dem og nu undt og givet have«[2]). I samme Konges Stadsret § 97 siges, at den der gör Indbrud i Staden og flyr, »hans Navn skal skrives i Stadens Bog«.

Denne »Stadsbog«, der naturligvis i Tidens Løb er bleven fortsat med flere Bind og som oftere påberåbes i Beg. af det 16 Årh., må betragtes som det förste Spor til Opbevaring af Stadens Dokumenter, og vi har fra den Tid af eller fra 1275 en sammenhængende Række af Privilegier, Gavebreve og deslige vedkommende København. De ældre Brevskaber om Staden, som kendes, vedkom mere Biskoppens Forhold til denne og havde således ikke Plads i Rådstuens Arkiv.

Förste Gang, vi finder Arkivet nævnt som sådant, er midt i det 16 Årh., da der er taget en Registratur derover; *P. Resen* har nemlig i sin skrevne Bog »Københavns Privilegier, Våben, Regering« osv. optegnet efter et Inventarium over Rådstuen 1563, der ikke mere er til: »På adskillige Tider er Københavns Privilegier, Breve og Bøger optegnede og År 1563 af Anders Godske Skriver, Borgemester[3]). Bemeldte Privilegia, Breve og Bøger vare da bevarede på Rådstuen, endel udi Foldbordet, endel i det Skab, som står muret i Væggen, endel i et stort Skab, som stod på Gulvet. Nöglen til Foldbordet havde Borgemester Anders Skriver altid hos sig; Nöglen til Skabet udi Muren bevaredes udi Foldbordet, Nöglen til det

[1]) Pontoppidan har ej heller kendt dem, uagtet han har benyttet Resens Samlinger i Arkivet, men han véd at de har været til, af Cosmus Bornemans Excerpter (Orig. Hafn. S. 171).

[2]) Rosenvinge vil vel i Danske Gårdsretter og Stadsretter S. XXIII. henføre dette Udtryk til Kongens Stadsrets Original, men denne kunde dog ikke kaldes Stadsbog.

[3]) Døde 10 Juli 1565.

Skab på Gulvet havde Borgemester Anders Skriver altid hos sig; da gjorte Registrering findes endnu på Rådstuen, hvorudi foruden bemeldte Breve andre gamle Registre, Regnskaber, gamle Kongers Sendebreve og gamle Stadsbøger findes ud Hørkamret at have da været bevarede.»

En sand Prydelse for Arkivet er den Gave, som Rådstuen noget efter fik af den af København så höjt fortjente Rentemester *Kristoffer Valkendorf*. Han har nemlig 1582 ladet skrive 2 sølvbeslagne Pergamentbøger, med pragtfulde forgyldte Titelblade og malede Initialer. Den ene af disse indeholder Byens Privilegier med dansk Oversættelse af de latinske, og den anden giver Oplysning om Borgemester og Råds Indkomster, Stadens Kirkers, Skolers, Hospitalers og fattiges Jordebogsindtægter. Titlen på den förste lyder: Vdschrifft aff Kiøbenhaffns Stadz Priuilegier, Stadzret oc Frijheder, Som er vddragen effter Erlig og welbyrdig Mands Christoffer Valckendorff til Glorup, Kon. Maits. og Danmarckis Rigis Raad oc Rentemesters Befalinng, Oc gaff hand saa denne same Bog Borgemestere oc Raad sine gode Venner till Foræring, Oc menige Kiøbenhaffns Stads Indbyggere till nytte och gaffn. Som schreffuit er vdi Kiøbenhaffn Den VIII. Martij Anno MDLXXXII. Da Pacem Domine In Diebus Nostris. På Bagsiden af Titelbladet er Valkendorfs Våben aftegnet. En anden samtidig Hånd har bagi optegnet hans Fortjenester af Staden og fra senere Tid findes et Stadfæstelsesbrev af Kristjan IV af 1628, Kristjan Vs Stadfæstelse på Privilegier og hvad Griffenfeld har givet til Rådhuset og Helligånds Kirke.

Endvidere meddeles i Resens ovenomtalte Håndskrift: »1584 d. 20 Juni blev Københavns Rådstues Privilegier og Breve, som ere i Skabet i Muren, igennemsete udi velb. Erik Kruses, Niels Grubbes, så og Borgemesters og Råds Nærværelse, og da var Jakob Sörensen Skriver øverste Borgemester[1]). År 1646 blev gjort et Register over Privilegier, Breve og det fornemste, som fandtes på Rådstuen. År 1668 blev gjort et fuldkommet Rådstue Inventarium på Privilegier, Breve, de fattiges, husarmes og Skolebörns Midler, som da fandtes på Rådstuen,

---

[1]) Grunden til at han her nævnes, er at han som øverste Borgemester bestyrede Arkivet, ligesom Anders Godske Skriver 1563. Han blev fra Byfoged Borgemester 11 Juli 1572.

undatser, Regnskaber og Bøger og andet, som Rådstuen ved-ommer, nok en rigtig Fortegnelse på Byens Gæld, og det af a værende Borgemester P. Resen, som havde dertil hos sig altzer Sechman, da Rådmand. Denne Bog er siden kontinu-ret med at indskrive i denne, hvis derefter er forekommet og er er også indført Kristjanshavns Privilegier, Breve og Doku-enter, og er i bemeldte Bog, som er in Folio, foruden ind-undet de ovenskrevne Registreringer, forfattede År 1563, 584, 1646 in Folio, nok en in Folio, hvorpå ingen Årtal findes, idet de ikke skulde forkommes i Byen. Bogen findes på ådstuen i Præsidentens Skab.«

Disse Registraturer er desværre ikke mere til, men hvad okumenterne angår, så findes de for största Delen afskrevne P. Resens store Samlinger til Stadens og dens forskellige dretningers Historie. Derimod har vi der aldeles ingen Oplys-inger om de gamle Tingbøger og Regnskaber. Disse Resens amlinger fortjener her at nævnes, da hans Samlinger ellers brændte med Universitetsbibliotheket 1728: 1) Københavns Privilegier, Våben, Regering under Bisperne i Roskilde, siden under Kongerne i Danmark, tilligemed Kongernes i Danmarks Våben, endeligen Elogia, gamle og ny, latinske, danske, franske og hollandske 1681. 2) Københavns Rådhus, Byting, Arresthus, Slútteri, Rettersteden, Torve, Magistrat, Byfogeder, Rådstueskrivere, Byskrivere, Underfogder, Bysvende, Stadsphysici, Stadskæmnere, forfattet 1681. 3) Københavns Stads Husarmes Bog 1681 [1]). 4) Københavns færske og Brøndvands Bog 1681. 5) 2 Beskrivelser af Kristjanshavn 1682, den ene med dansk og latinsk Text. 6) Københavns Inskriptioner 1683, der indeholder flere end dem der findes i hans trykte Bog 1668. 7) Københavns Bog over den bortskyldige Gæld fra År 1659 til den 2 Dec. 1684. 8) Københavns Stads Bog om vor Frue latinske Skole, såvidt Magistraten der i Staden vedkommer. Nok er herhos föjet en liden Forklaring om den danske og tyske Skole her i Staden 1681. 9) Københavns Lavs gamle og ny Privilegier 1683 (deraf er

---

[1]) Er anden Del af et Værk på 3 Bind, kaldet »om de rette fattiges i Kbnh. Handel og Underholdning«, hvoraf for nylig förste Bind »om Hospitalet« er afleveret til Arkivet fra Vartov.

desværre kun andet Bind i Behold). Desuden nævnes i den trykte Fortegnelse Københavns Beskrivelse 1682, der siden den Tid er bortkommen, men udentvivl nu findes i privat Eje. En Bog, der vel også skyldes Resens Omhu, er »Kort Underretning om de fattiges Midler her i Staden, som efter Fredrik II's Fundation ere under 4 Direktørers Opsyn 1670« og »Konventhus eller de Husarmes Bog 1678.»

I den trykte Fortegnelse nævnes under Bøger Nr. 19 endvidere »Københavns Privilegier 1683«, men denne Bogs Begyndelse er idetmindste 100 År ældre med endel senere Tilföjelser fra Kristjan IV's Tid og skylder altså ikke Resen sin Oprindelse.

En anden Samling af Byens Privilegier og andre Bestemmelser, som den trykte Fortegnelse urigtig kalder Uddrag af 11 latinske Konge og Biskopsbreve, da den indeholder langt mere, har på Titelbladet påtegnet Hans Nikkelsen Lund 1639 og er omtrent fra den Tid. Endnu er i Behold af ældre Ting den såkaldte Magistratens Vedtægtsbog, i ældre Registre »den brede Bog«, som det synes en Fortsættelse af de ovenfor omtalte »Stadsbøger«, med Optegnelser fra 1505 og for endel til ind i dette Årh. om mange forskellige Sager, navnlig Stadens Indtægter og Embedsmænd. Alle disse nu nævnte Skrifter i Forbindelse med de i den trykte Fortegnelse opregnede Diplomer danner Grundstammen til den historiske Del af Arkivet og er kun benyttet af meget få i videnskabelige Øjemed.

Videre meddeler Resen om Arkivet: »År 1681 imod Årets Ende og först i efterfølgende År har Præsident P. Resen tilligemed Rådstueskriveren Kristjan Beldt pāny revideret Stadens Privilegier og de andre Breve og Bøger, som ere optegnede i den Bog, hvilken er af bemeldte P. Resen År 1668 forfattet, og dem i en langt bedre og redeligere Orden bragt, hvilket ikke kunde ske i År 1668, fordi da var alle de Breve og Bøger i så stor en Konfusion, at det da ikke var muligt, endskönt den Revision varede over År og Dag. Samme Bog findes på Rådstuen i Præsidentens Skab Nr. 7.« Denne Registratur er endnu i Behold og har følgende Titel: »En rigtig Fortegnelse på Københavns gamle og ny Privilegier, Originalbreve, som gemmes på Rådstuen udi det gamle Egeskab, som Magistratens Formænd havde til den Brug og Ende ladet i Muren indmure midt imellem de 2 Vindver ud til vester, som derfra

er udtaget Ar 1681, en Del for den store Umageligheds Skyld at udtage Privilegierne, når de skulde bruges, en Del og for det store Stykke, som der er hensat, som forhindrer at Skabet ej bekvemmeligen på det Sted kunde bruges, hvorfor det er indmuret udi Muren imellem Dören for Indgangen til Rådstuen og Dören til Opgangen ad *Rådstuens Bibliothek*, og dette Skab fornemmes af Beslaget at være ældgammelt, så og findes det i det Inventarium, som skede 1563, hvilket er indbundet i den Inventariebog, som blev gjort Anno 1668.«

Ialt var der 3 Skabe, hvori Brevene lå i Skuffer. Her var dog kun de løse Brevskaber, der endnu er i Behold, og de nævnte gamle Bøger. Nogle af disse sidste, der her nævnes, haves dog nu ikke mere, såsom »en Bog i Folio med hvidt Pergament om, hvorudi er Fortegnelse, hvorledes sig haver tildraget med Borgemester og Råd af København og de vendiske Hansesøstæder, som sal. Kristoffer Valkendorf til Kbnh. Rådstue har foræret«, Bøger om Løgternes Indretning 1681 og 1682, og en om Vægternes Deling og Belönning 1682, hvilke alle var tabte allerede 1725. Derimod er der i denne Registratur ej heller Tale om Tingbøger, Regskaber og andre Forretningssager.

1725 er der atter foretaget et Eftersyn af Dokumentarkivet, ti i den sidstnævnte Registratur er vedtegnet »begyndt at efterse 1725 d. 7 Sept.«, og der er ved hvert Dok. vedföjet, om det fandtes eller ej. Dog er der neppe foretaget nogen ny Omregistrering, idetmindste haves ingen sådan nu.

1728 brændte som bekendt Rådstuen med den störste Del af Byen og da var man så betænksom under den uhyre Forvirring at redde Arkivet, det vil sige den Del, som man da satte Pris på, som nedenfor vil blive meddelt, derimod fortæredes hele den ældre Del af Forretningsarkivet, de nu så meget savnede gamle Tingbøger og Regnskaber. Der haves nok endel Sager tilbage, der er en 50 År ældre end Branden, hvilke rimeligvis som mere brugte har ligget ved Hånden, så de let kunde bortføres, men alt af det Slags, der var ældre end 1660 og som vel har været gemt på Loftet, er ved denne Lejlighed tabt og vi finder ingen Spor af, at det senere har været til. I en en Snes År efter optaget Registratur hedder det på Titlen: »Register over de på Rådstueskriverstuen i den kgl. Residensstad København befindende Protokoller og Dokumenter,

for såvidt som udi Ildebranden 1728 ere konserverede samt derefter videre ere indrettede.«

Om Arkivets Skæbne i den følgende Tid fortælles i en skreven Beretning af Borgemester *H. C. Hersleb* og Rådmand *M. Munk* foran nogle af Arkivets Exemplarer af den af dem udgivne trykte Fortegnelse over dets gamle Dokumenter:

»1728 opkom den København overgangne store Ildebrand, da Kirker og andre private Bygninger samt Rådhuset bleve opbrændte, men en Lykke, at de fleste bevarede Oldsager, originale Pergamentsbreve, Privilegier og Brevskaber af Vigtighed og Betydning forunderlig ere blevne reddede og endnu bevares for Eftertiden. En sand Ære for daværende Rådstueskriver, siden Etatsråd og Borgemester *Raff*, som den Tid forestod Arkivet, da han udi denne Staden total Undergang truende Ildebrand selv ved sine Kontorfolk søgte at redde alt hvad af vigtige Documenter og Brevskaber muligt at kunne og udi Nikolaj Kirke lod henbringe at bevares, og efter Branden igen lod besörge Skabe og med Jærn beslagne store flade Kasser med Rulle under og Rådstuevåbnet påmalet til at stå udi Rådstuesalen for udi ulykkeligt Tilfælde desto sikrere og hastigere at kunne udi samme udbringe og bortføre, når noget skulde flyttes, samt lod forfatte Register over, hvad da virkelig befandtes, med vedtegnet, hvad af de forrige Registre antegnet, som ikke er forefundet og ventelig udlånt og således bortkommet, som blev kaldet Dokumentarkivet, hvilket han således forestod, til han kvitterede Rådstueskriver-Tjenesten [1749] og til sin Eftermand Justitsråd *Nissen* overleverede.

»Anno 1760, da Forretningerne ved Rådstuen og Rådstueskriver-Kontoret alt mere og mere tiltoge, såvelsom Dokumenter og Brevskaber, at ikke Plads til deres Bevaring udi Rådstuebygningen var at udfinde, foreslog daværende Rådstueskriver Justitsråd *Nissen* i Rådstueforsamlingen, om ikke på Nikolaj Kirke, hvor et Par Kamre befandtes, som i forrige Tider til Konvent at holde havde været brugte, måtte henflyttes alt hvad Protokoller, Regnskaber og andre Brevskaber til Oplysning i Tiden kunde behøves, samt Kvittanser og andre publique Administrationer således, at alene de vigtigste Dokumenter og for de sidste 20 År altid udi det på Rådstuebygningen indrettede Arkivkammer skulde bevares og at en aparte hertil antagen

Arkivarius, som tilforn ved Rådstueskriveren havde været besörget, måtte antages og lönnes til desto bedre at holde fornøden Orden og Designationer derover forfatte og bestandig at kontinuere, som skulde nyde 150 Rdl., hvortil den på Rådstueskriverstuen da værende ældst lönnede Fuldmægtig blev antagen, den Gang Sekretær *Håber*, som da skulde besörge alt, hvad som af Arkivprotokoller og Brevskaber, publique Administrationer, som ikke udi Arkivkamret eller paa Rådstueskriverstuen kunde rummes og var over 20 År gamle, at henbringes i Nikolaj Kirke og der at bringes i Orden og holde Registre over, men findes ikke siden den Tid noget Eftersyn med Arkivet at være foretaget, uden hvad en eller anden af Rådstuelemmerne til sin egen Kundskab at erhverve kan have eftersøgt og optegnet.

»Da Justitsråd Håber, som, skönt han kvitterede Fuldmægtigtjenesten ved Rådstuen, forblev Arkivarius, siden efter formedelst andre Forretninger ikke kunde oppasse denne Forretning, blev han derfra entlediget og af Magistraten i hans Sted igen udnævnt den ældste Fuldmægtig på Rådstueskriverstuen, Müller, som bekendt dertil særdeles oplagt, flittig og pålidelig Person, som just bør ses på, blev vedtaget, at 2 eller flere af Rådhuslemmerne skulde overvære Overleveringen af Arkivet fra den afgående til den antagne Arkivarius og tillige ligesom i forrige Tider holde en Art af Revison over, hvad som fattedes eller savnedes, og vedtegne, som og tillige at Registre forfattedes over hvad som fandtes, da Konferensråd Hersleb og Etatsråd Hæseker, som de daværende øverste Borgemestre, og Justitsråd Rådmand Munk bleve af Magistraten dertil formåede og udnævnte at have Tilsyn ved Overleveringen.

»Ved Forretningens Begyndelse kom vi straks i Erfaring ved de udi Rådstuen stående Skabes Eftersyn, at ikke just den forrige Orden, som de 2 først benævnte i forrige Tider have kendt, var holdt vedlige, men endog mange Dokumenter, som savnedes og Arkivarius ikke vidste at göre Rede for, Dokumenterne og i Skuffer så tilpakkede, at de lettelig ved Udtrækning (nogle allerede forslidte og af Orm spolerede) kunde stå Fare for at beskadiges. Hvorover, för vi videre kunde og vilde foretage os, vi så os nødsagede efter disse Omstændigheder ved et Pro Memoria af 23 Okt. 1778 at indberette Magistraten og

udvirke en Ordre til forrige Arkivarius, at forinden vi kunde se os istand til at imodtage nogen Overlevering, måtte han först se at samle Dokumenterne efter de gamle Registre hvert til sit Sted, hvor de henhørte at bevares, og efter en ordenlig Designation at kunne se os i Stand til at imodtage Overleveringen, og tillige udbad os Fuldmagt til at göre sådan Indretning, som let kunde ske, at istedenfor nu 2 Kamre, hvor alle havde sin Gang og aleneste Brædde-Skillerums Aflukke til Dokumenternes Bevaring, måtte göres sådan Forandring:

»1) at et rummeligt Kammer kunde med Hylder og Skabe indrettes og alene til Arkiv at bruges; 2) at et ordenlig kronologisk og Material-Register måtte forfattes over alle Oldsager, som andre vigtige Dokumenter, som kunde trykkes, til Nytte for Efterkommerne af Magistraten og de 32 Mænd, som og til Oplysning for Historien; 3) at til Oldsager af Pergamentbreve og Dokumenter måtte forfærdiges Blikkasser at lægge dem udi og 4) at stedse 2 af Magistraten, en Borgemester og en Rådmand eller flere (at løse de afgående af) skulde have Direktionen over Rådstuearkivet og som ligesom i de ældre Tider hvert 3dje eller 4de År at igennemgå Registrene og efterse, at alting vedbørlig forefandtes og holdtes i Orden og i påkommende Ildsvåde i Nærheden da at være en eller flere tilstede til fornøden Anstalt at ordinere, som alt er blevet akkorderet, og hvorefter vi da og endelig efter så mange Års Forløb ere komne så vidt til Endskab, at vi mene at have fuldført vores Forretning således, at samme for Eftertiden kan være til Nytte som og seværdig både for rejsende og egne Historieelskere.

»At så mange År ere tilbragte, inden dette er blevet bragt til Endskab, blev forvoldt deraf, at forrige Arkivarius bortdøde, forinden han efterkom noget af den ham tilstillede Ordre. Adskillige Dokumenter bleve længe efter af hans Bo udleverede, om Vintren kunde intet foretages over Nikolaj Kirke, hvor en Hoben var henført og endnu lå indpakket i Sække eller omkring på Gulvene, hvortil Hylder först måtte besörges opsatte til at sortere og hensætte det; adskilligt af det, som var blevet savnet, fandtes der, som igen hørte til Dokumentarkivet, som stedse skulde blive på Rådstuen, så at denne Konfusion tog lang Tid, inden der kunde begyndes på noget ordenligt Register, og endelig, da Arkivkamrets Indretning på Rådstuen blev

udsat til Rådstuens Reparation skulde foretages, som i denne Sommer först er begyndt, kunde vi ikke så gærne som vi kunde ønsket för se det til Ende bragt, da imidlertid vores værdige Kollega Etatsråd Hæseker og Antiquarius Sandvig, som vi til at gennemgå de Palæographa, som for os ubevant at læse, havde formåt nogle Gange med os at møde forat konferere dem med det forfattede Register til Numerering, begge just, da vi sidste Gangen havde været samlede, gik til Sengs og imidlertid, forinden dette blev trykt, bortdøde.

»Rådstuearkivet er nu da i Henseende til Stederne således afdelt på 2 Steder, nemlig: I Rådstuebygningen tæt ved Forsamlingsstuen i Mesaninetagen ud til Nytorv et Kammer alene til Arkiv indrettet med Skabe, Hylder og et Bord i Midten, hvor der forvares kgl. Privilegier, Benådninger, Adkomster og Rettigheder, som allernådigst ere givne Residentsstaden og dens Magistrat, samt Resolutioner og Anordninger, så og adskillige andre Dokumenter vedkommende Kirker, Skoler, fattiges med videre publique Administrationer, som fra den ældre Tid ere henlagte under Magistratens Bestyrelse. Alle Karter, Antikviteter, Bøger og originale gældende Mandtal, hvorom er forfattet et trykt kronologisk Register in Folio, som tillige efter de forrige er indrettet med Titler af indeholdende Materie, hvilket har forårsaget, at et og det samme Dokument vel oftere og under sin Materie igen kan findes anført, men findes henlagt under sit rette Numer efter Årstallet, [såvidt de ældgamle Dokumenter og Privilegier angår. Ligeledes må og til Oplysning anmeldes, at, om i de senere Åringer skulde savnes eller desidereres ikke at være anført sådanne kgl. Ordres og Befalinger, som burde henhøre til et fuldkomment Arkiv, er Årsagen, at på en Tid af de sidste 30 År er med slige indkomne Brevskaber brugt en Måde at indbinde samme udi de årlig brugende Protokoller og der på Registrene anført, ligesom og de 1770 og 1771 ergangne kgl. Kabinetsordres bleve indkaldte at indleveres til det danske Kancelli, og altså de Dokumenter, som ikke bevaredes virkelig i Arkivet enten in Originali eller Copia, ikke heller at kunne anføres, ligesom de i senere Åringer ere indbundne udi de årlige Protokoller, men for Eftertiden vedtaget 1), at Originalerne af sådanne Ordres som Regler for Eftertiden skal herefter ved Arkivet numereres og registreres og

Kopier deraf udi Protokollerne indføres, hvilket her, for ej at beskyldes for Mangel i Registrene, til Oplysning måtte anmeldes. 2) det øvrige af Arkivets Dokumenter; dertil er indrettet på Nikolaj Kirke udi en af Udbygningerne et Kammer, som til Konvent i de ældre Tider har været brugt, med Hylder og Bordklapper imellem Hylderne og forfattet derover 2 andre skrevne Registre, som indeholde Justitssager, Skifterets Protokoller og Skiftebreve, forrige Politi- og Kommercekollegii Sager samt adskillige andre Dokumenter. *3dje* Del indeholder Stadens adskillige andre publique Administrations Regnskaber, men dels for vidtløftige og til ingen Nytte at lade trykke.

»Endnu findes flere og andre partikulære Arkiver på Rådstuen:

1. Rådstueskriver-Kontorets[1]) Arkiv: de årlig holdende Protokoller og Brevskaber indbundne, samt Plakater, Taxter og løbende Dokumenter.
2. De fattiges Væsens Dokumentarkiv, således som det efter Specifikation ved Overleveringen 1781 er overleveret med et dertil indrettet Kontor.[2])
3. De 32 Mænds Protokoller udi deres holdende Forsamlingssal.[3]).
4. Politikamrets Arkiv på Politikamret.[4])
5. Kæmnerkontoret indrettet på Rådstuen, hvor i Skabe forvares Kæmneriets Protokoller og Brevskaber.[5])
6. Overformynderiets Brevskaber udi Overformynderkontoret.[6])
7. Brandassurance-Kompagniet på Assurancekontoret.[7])

»Vi ønske og håbe, at dette vores Arbejde ikke skal blive aldeles frugtesløst, men ej alene til Oplysning for Efterkommerne (Magistraten), men endog måske til deres Rettigheders Restitution i Fremtiden.

---

[1]) Rådstueskriverkontoret var Magistratens Expeditionskontor, eller det samme som de nuværende 5 Sekretariater.
[2]) Fattigvæsenets Arkiv brændte 1795 og er endnu et særligt Arkiv.
[3]) Borgerrepræsentanterne har endnu et særeget Arkiv.
[4]) Endnu et særeget Arkiv.
[5]) Da Kæmneriet ophævedes, afleveredes dets Arkiv til Rådstuearkivet.
[6]) Har senere været gemt i Rådstuearkivet, men er atter afleveret derfra.
[7]) Endnu et særeget Arkiv.

»Anno 1787 den 22 November have vi underskrevne efter Arkivarii Anmeldelse ved Dokumenternes Sortering og Numerering nærmere igennemgået Arkivsagerne og da ved de Dokumenter, som ere befundne at mangle, ladet göre Vedtegning til Oplysning, samt til nuværende og efterkommende Arkivarii Sikkerhed i Fremtiden.

H. C. Hersleb. M. Munk.

Ved Rådhusets Brand 1795 i den store Ildebrand blev hele det der værende Arkiv reddet, som én Følge af de Forsigtighedsregler, man efter sidste Brand havde iagttaget, som er fortalt i det foregående. Fra Nikolaj Kirke, der brændte på Ildebrandens förste Stadium siges intet at være frelst; det må dog bemærkes, at enkelte Rækker Protokoller og Dokumenter, der i Registrene nævnes at være førte dertil, endnu haves, så det er dog muligt, at man kan have bragt noget i Sikkerhed, skönt disse Sager jo også kan være førte tilbage til Rådstuen forinden Branden. Arkivet førtes til Posthuset på Købmagergade, selvfølgelig i en forkrøllet og ødelagt Tilstand og her gemtes det i en Årrække, sålænge Magistraten havde sine Kontorer her. Da den ny Rådstuebygning overleveredes 2 Juli 1815, havde man glemt Arkivet og dette måtte, da Magistraten noget efter flyttede ind i sit ny Lokale, opbevares i 2 fugtige Kælderværelser ud til Kattesundet og på et Loft. Det Rum, der nu bruges til Arkiv, var bestemt til Forsamlingsværelse for Vandkommissionen, men Overpræsidenten, Baron Adler, der var Medlem af denne, fandt det ikke passende for Københavns Overpræsident at præsidere i Rådstue-Kældren, hvorfor Kommissionen fik andre Værelser, og det meste af Lokalet overlodes til Arkivet, hvilket vidner om, at man da kun havde liden Interesse for dettes Bevaring, ti den der værende Fugtighed har gjort ikke liden Skade og opløst mange Papirer. Til den förste Arkivar (når undtages Håber i forrige Årh.) ved dette Arkiv beskikkedes Kristjan Mikael Winther 30 Juli 1817; han var bleven Voluntær i 2 Sekretariat 31 Okt. 1808, Kopist 13 Nov. 1810, Fuldmægtig 8 Maj 1816 og virkede i Arkivets Tjeneste i over 50 År, idet han först døde 30 Juli 1868, 88½ År gammel. Han måtte omordne Arkivet fra ny af og bevarede det gennem

hele sin lange Virksomhed i så stræng en Orden, som den stadig tiltagende Knaphed i Plads tillod.

Når vi da til Slutning skal give en Udsigt over, hvad der findes i Arkivet udenfor den omtalte Samling historiske Dokumenter, da består dette naturligvis i Hovedsagen af indkomne og udgåede Sager til og fra Magistratens Kontorer samt de derunder hørende Regnskaber og hvad dermed står i Forbindelse; disse Rækker går som oftest tilbage til omkring 1700, flere endnu noget længer. Dernæst af Sager, der vedkommer Indretninger, der forhen har hørt under Magistratens Bestyrelse, såsom ældre Sager vedk. Skifteretten, Gældskommissionen, Rådstueretten, Politiet og desl., der ved deres Udskillelse har fået særegne Arkiver. Endelig afleveres efterhånden flere Arkiver fra Institutioner, der i videre Forstand hører ind under Magistraten, såsom fra Kirkerne, Hospitalerne, de ophævede Lav osv. Fattigvæsenet, der nu udgör Magistratens tredje Afdeling, har dog endnu beholdt sit særegne Arkiv.

Tillæg.

I.

Venerabilis in Christo pater ac dominus Johannes Roschildensis episcopus in agendis ecclesiis et mundanis inspiratione divina vir providus et per omnia circumspectus ad civitatem Haffnensem pro causis inter cives ibidem emersis audiendis et ordine inclinario terminandis quam pluries ut dominus et judex declinavit et intellexit, quod multe cause, que in retroactis temporibus fuerint in placito Haffnensi generali et inibi secundum discretorum arbitrium rationabiliter terminate pariter et sopite, processu temporis propter defectum testium veritatem testimonium perhibere nolencium nec non et propter labilem hominum memoriam et eciam propter viduas, orphanos, pupillos et alias miserabiles personas, que nec sciunt nec possunt causas suas judiciali strepitu ventilare, iterata ex cupidorum et deum non timencium malicia ad nova littigia recreverint et sic ordine perverso veritas succubuit falsitati, quapropter reverendus pater dominus Johannes supradictus huic errori pestifero adhibens remedium

sanativum, statutis coram se discretioribus civibus Haffniensibus, qui tum temporis consulatus officio fungebantur, videlicet Boecio Snygh, Joon Gunnersen, Friderico, Esberno Burswen, Michaele Holch, Joon Æsgesen, Jacobo Walegæstæs, Henrico Røøt, Henzæ Fredam, Svenone Tamiæ, Akone Brydiæ, Nicolao Friis et aliis clericis et laycis fide dignis, pro (pre?) habito mature deliberationis concilio taliter duxit statuendum, ut omnes cause, ex quibuscunque casibus, littigiis sive contractibus, in predicta civitate Haffniensi emerse et in communi placito ejusdem civitatis vel coram consulibus ibidem proposite rationabiliter terminate in hoc libello scribi debent ad eternam memoriam futurorum, ut nullus cavillose contra dicere presumat scripture libbelli supradicti. Dictus autem fuit liber iste a prenominato venerabili patre domino Johanne episcopo anno dominice incarnacionis M. CC. nonagesimo secundo in annunciacione beate virginis Marie, anno presullatus sui secundo.

(Af P. Resens Håndskrift: »Københavns Rådstue, Byting, Arresthus« osv. S. 63. Afskriften må indeholde adskillige Fejl, hvoraf nogle, der ere tydelige, her ere rettede).

II.

Magister Olaus permissione divina electus confirmatus ecclesie Roschildensis advocato, consulibus, ceterisque villanis Køpmannæhafn inhabitantibus salutem in domino Sempiternam. Ad percludendam viam hominum maliciis, ne cause per judicium legitime terminate in prejudicium aliquorum iterentur, pro bono communitatis vestre venerabilis pater dominus Johannes predecessor noster anno domini M. CC. Nonagesimo secundo in annuntiatione beate virginis duxit statuendum, quod omnes cause, ex quibuscunque causis, litigiis sive contractibus, in ipsa villa Haffniensi in communi placito vel coram consulibus proposite et rationabiliter terminate in hoc libello ad perpetuam memoriam scribi deberent, ut nullus cavillose contradicere presumeret ei, quod in ipso scriptum invenitur. Sed quia post mortem dicti venerabilis patris hoc salubre statutum oblivioni traditum est, nos ipsum renovare volentes mandamus vobis firmiter precipiendo, quatenus(!) omnes scotationes et contractus legitimos in placito nostro vel coram advocato et consulibus factas omnesque causas legitime terminatas huic libello ville vestre inscribi(!). De cetero faciatis, scientes, quod omnia hujusmodi, que hic non inscribentur, ipso facto reputamus non valere. Datum Hyortholm anno domini M. CCC tertio, Idus marcij.

(Af P. Resens Håndskrift »Københavns Rådhus, Byting, Arresthus« osv. S. 65.)

Tyge Brahes Haandskrifter i Wien og Prag.

Meddelt af F. R. Friis.

Man kan vistnok med Føie henregne Astronomen Tyge Brahe til sin Tids lærde Samlere. Af hans egne Skrifter og af fremmede Reisendes Beretninger og andre Kilder veed man, at han foruden sine egne Haandskrifter og Instrumenter besad en stor Deel trykte Bøger, Malerier og andre Kunstgjenstande, og i Breve til sine lærde Venner anmodede han ikke sjeldent disse om, at forskaffe sig Bøger og Haandskrifter.[1]) Da han i Aaret 1599 begav sig til Bøhmen, medførte han naturligviis sine Eiendele eller lod dem efterhaanden komme til sig, men efter hans Død, den 24 October 1601, havde den største Deel deraf en meget ublid Skjæbne. Af Instumenterne er saagodtsom ethvert Spor forsvundet og af trykte Bøger kjendes nu kun meget faa, som med Sikkerhed vides at hidrøre fra Tyge Brahes Bogsamling. Men den vigtigste af hans Samlinger udgjorde dog hans egne Haandskrifter, og af disse er heldigviis den betydeligste Deel bleven opbevaret til vore Dage, om end ikke samlet paa eet Sted. Efter at Johannes Kepler, der havde havt disse Haandskrifter til Afbenyttelse, var død i Aaret 1630, (30 Novbr. ny St.) forbleve de i hans Søns, Lægen Ludvig

---

[1]) Blandt de mange Fremmede, som besøgte Tyge Brahe paa Hveen, nævnes en Augustin, Friherre af Mørszberg og Beffort, Malteserridder, der paa en Gesandtskabsreise var i Danmark i Aaret 1592. I Martin Zeillers Neue Beschreibung der Königreiche Dänemark und Norwegen, Ulm 1648, findes nogle Uddrag af denne Augustins utrykte Reisebeskrivelse, hvilke vare blevne Zeiller meddeelte fra Thüringen. Augustins Besøg paa Hveen omtales hos Zeiller S. 252 fg, og kortere i Wolfs Encom. Reg. Dan. S. 526, hvor der dog istedetfor Mørszberg staaer Merszborg.

Keplers, Værge, og det er bekjendt, at denne solgte dem til Kong Frederik den Tredie i Danmark. Men Kongen har dog ingenlunde faaet dem alle; thi en meget betydelig Deel af dem findes endnu i Hofbibliotheket i Wien, og ligeledes findes nogle Braheske Sager i Observatoriet Pulkowas rige Bibliothek, hvortil de formodentlig ere komne tilligemed den store Samling af Joh. Keplers Haandskrifter, som den russiske Keiserinde Catharina den Anden i sin Tid tilkjøbte sig og forærede Petersburger Akademiet, hvorfra den senere kom til Observatoriet.

I Sommeren 1868 foretog jeg med offentlig Understøttelse en Reise til Prag og Wien, for at indsamle Efterretninger om Tyge Brahe, og navnlig for at gjøre mig bekjendt med den Deel af hans Haandskrifter, som findes i Hofbibliotheket i Wien, og en kortfattet Oversigt over denne skal her meddeles. Det første ved hvert Haandskrift anførte Tal betegner Haandskriftets nye Nummer; men med Hensyn til disse Nummere vil en Forandring rimeligviis foregaae i Løbet af nogle faa Aar. Man har nemlig for nogen Tid siden paabegyndt en Revision og Omordning af samtlige Bibliothekets Haandskrifter, ligesom man ogsaa har paabegyndt Udgivelsen af en trykt Catalog over dem.

10,657—10,675. Observationes astronomicae anni 1582 et sequentium usque ad annum 1601 incl. (Cod. philos. Nr. 514—532).

Det er en Række af 19 Qvartbind, og allerede deres Ydre tyder paa, at de hidrøre fra Tyge Brahes Bogsamling. De ere alle indbundne i Pergament, og paa to nær paa Bindet forsynede med Tyge Brahes Portræt og Vaaben med Omskrift. (Ved de 5 sidste Bind har man benyttet de samme Stempler, som findes aftrykte paa et Par af T. Brahes Bøger i det kgl. Bibl. i Kbhvn. ($2^7/_8$" og $2^1/_4$") sml. D. Mag. 2.321; ved de 12 første Bind har man benyttet et Par ganske lignende men mindre Stempler ($2^1/_4$" —$1^5/_8$"), og paa to af Bindene findes et Par simplere Vignetter). Disse 19 Qvartbind indeholde en Afskrift eller Reenskrift af T. Brahes Observationer, saa at der er et Bind for hvert Aar fra 1582 til 1601 incl., dog med Undtagelse af Aaret 1593. For den lettere Oversigts Skyld ville vi nævne alle Bindene med deres gamle og nye Nr.

Observ. astronom. A.	1582	Cod.	phil.	Nr.	514,	nyt	Nr.	10,657
	1583	—	—	—	515	—	—	10,658
	1584	—	—	—	516	—	—	10,659
	1585	—	—	—	517	—	—	10,660
	1586	—	—	—	518	—	—	10,661
	1587	—	—	—	519	—	—	10,662
	1588	—	—	—	520	—	—	10,663
	1589	—	—	—	521	—	—	10,664
	1590	—	—	—	522	—	—	10,665
	1591	—	—	—	523	—	—	10,666
	1592	—	—	—	524	—	—	10,667
	1594	—	—	—	525	—	—	10,668
	1595	—	—	—	526	—	—	10,669
	1596	—	—	—	527	—	—	10,670
	1597	—	—	—	528	—	—	10,671
	1598	—	—	—	529	—	—	10,672
	1599	—	—	—	530	—	—	10,673
	1600	—	—	—	531	—	—	10,674
	1601	—	—	—	532	—	—	10,675

Det er aabenbart denne Samling, som Alb. Curtius benyttede ved Udgivelsen af sin Historia coelestis, og som han omtaler i Fortalen til dette Værk. Den skal oprindeligt have bestaaet af 21 Bind, men Bindet for 1593 blev allerede forgjæves eftersøgt af Curtius, og et Haandskrift i det kgl. Bibl. i Kjøbenhavn, (gl. kgl. Sml. Nr. 1825, 4to) »Observationes astronomicae a Solstitio hiberno anni 1577 ad 1581,« der for en stor Deel er skrevet med T. Brahes Haand og forsynet med hans Portræt og Vaaben paa Pergamentbindet, har vel udgjort Samlingens første Bind.

I flere af de første Bind finder man jevnlig Tyge Brahes Haandskrift, hvorimod de sidste saagodtsom udelukkende ere skrevne af hans Medhjælpere. I hvert Bind har i Reglen en Deel af de første Blade været bestemt til Observationes Solis, de følgende til Observationes Lunæ, Observ. Planetarum og Obs. Stellarum fixarum; men man er ikke overalt bleven færdig med Reenskrivningen, og navnlig i de sidste Bind findes ved hver Afdeling mange ubeskrevne Blade. Ved Sammenligning fandt Bartholin derfor ikke saamange Observationer i den nævnte Historia coelestis som i Originalhaandskrifterne i

Kjøbenhavn. Foruden Observationerne findes jevnlig i disse Bind adskillige andre Bemærkninger, der navnlig ere af historisk Interesse. Saaledes findes i Bindet for 1584 fol. 47 verso følgende skrevet med Tyge Brahes Haand: »Hoc anno die 27 Nouembris H. 10¼ A. M. ☉ exquisite in 15½ ♐ et ☾ in 12 ♒ Ego ipsemet in mea typographia hic Vraniburgi impressi nouis typis omnium primo Carmen ad Ericum Lange Amicum meum. D. F.«

»Hoc eodem anno die 11 Decembris in ipso Meridie cum Sol jam jam ingressurus esset solstitium hybernum et ☾ esset in 25 ♌ in △ ♃ station. posui primum lapidem pro fundamento armillarum majorum subterranearum in quo lapide columna lignea portans axin et totum quasi instrumentum quiesceret et serviret«.

Paa det sidste Blad i Bindet for 1585 har T. Brahe skrevet: »Hoc anno 1585 labente die 14 Decembris triduo post solstitium hibernum hora existente juxta 7 vespertinam a meridie et prima decuria ♌ ☾ in occasu versante posui columnam lapideam servantem pro fundamento in quo quadrans volubilis in turricula orientali observatorii subterranii convoluitur pro altitudinibus et Azymutis exacte pervestigandis«. Titelen paa Bindet for 1599 er: »Observationes astronomicae anni 1599 habitæ a solstitio hyberno præcedente usque ad solstitium æstiuum, Wittebergæ, postea in Bohemia primo Pragæ deinde Benachiæ atque etiam Girsitzae per aliquot hebdomadas, arcibus Cæsareanis.«

10,686. En meget stor Samling af forskjellige løse Blade, Hefter og Brudstykker, alt uordentligt sammenblandet. Under mit Ophold i Wien i Sommeren 1868 optog jeg en Fortegnelse over de enkelte Stykker, i den Orden, i hvilken de følge paa hverandre; denne Fortegnelse blev derefter forsynet med Nummere og de tilsvarende Tal med Blyant anbragte paa de haandskrevne Stykker i Samlingen. Enkelte Smaastykker bleve fastgjorte til de større, for ikke at falde bort, men uden at man tog synderligt Hensyn til, om de bleve anbragte paa rette Sted.

Fortegnelsen er følgende:

1. a, 1 Pakke i 4to paaskreven: Geomantia.
   b, 1 Bd. i 4to indbundet i gammelt, beskrevet Pergament.

Udvendigt paa Bindet staaer: Kepleri Observationes Martis 1601 et Ephemeris Martis ad annum 1605 et Tabula angul. Det er for Størstedelen skrevet med Keplers Haand. Indvendigt i Pergamentbindet er skrevet: Jorde Bogenn Thill Knudstrup Aar 1580 Thyge Brades.

2. 1 Blad i stor fol. betegnet: Miscellan.
3. 1 Ark i stor fol. betegnet Nr. 1. Begyndelsen er: Ad Augustissimum Imperatorem etc.
1 Hefte i stor fol. Begynd. er: In Solis et Lunæ Motus restitutos. 15 Blade.
4. 1 Originalbrev fra Hervart Hohenburg til Tyge Brahe, dat. 11 Septbr. 1600. $1^1/_2$ Ark. Begynd: Cum præteritis diebus. Heri er anført et Brev fra Kepler, 30 Mai 1599.
5. 1 Ark med Overskr: Ad Curtium. Rescripsi tuis etc. Ved Slutningen: Calend. Decembris anni veteris Juliani 1596. Med Randbemærkninger.
6. 1 Hefte i fol. med latinske Digte. 18 Blade.
7. 1 Hefte i fol. betegnet Nr. III. Begyndelsen: Vero Nobili Tychoni Brahe Domino et Amico etc. 14 beskr. Blade. Det er en Afskrift af nogle af T. Brahes Breve, og den har uden Tvivl været bestemt til at sendes i Trykkeriet. Heri findes følgende Breve:

1572. 7 Mai. Joh. Pratensis til T. Brahe.
— 17 Mai. T. Brahe til Pratensis.
1573. 16 April. Pratensis til T. Brahe.

Derefter kommer en Anmærkning af T. Brahe, som begynder saaledes: Post has literas eruditissimi illius Pratensis, optimæ memoriæ viri etc. Brevvexlingen ophørte indtil videre paa Grund af T. Brahes Udenlandsreise, men derefter vexledes de Breve, som nu følge.

1576. 31 Januar. Pratensis til T. Brahe.
— 14 Februar. T. Brahes Svar til Pratensis.
— 15 Februar. Pratensis til T. Brahe.

Derefter kommer atter en Anmærkning af T. Brahe. Den er ikke skreven før i Aaret 1597.

Efter den følger Epitafiet:

Quid juvat assiduis etc., see D. Mag. 2. 199.

1576. 26 Juni. Danzæus til T. Brahe.
— 14 Juli. Danzæus til T. Brahe.

1576. 17 Novbr. Danzæus til T. Brahe.
1577. 5 Nonis Maji. Herresvad. Steen Bilde til T. Brahe. Brevet er, som de andre, paa Latin. Derefter kommer en lang Anmærkning med Overskrift:

Occasio et Argumentum subsequuturæ epistolæ Danica Lingua conscriptæ, ut benignus lector intelligat cur hic inseratur. (Heri omtales Sofie Brahe).

1574. 10 Marts. Augsburg. Paul Hainzel til T. Brahe.
1575. 5 Idus Martii. Hainzel til T. Brahe.

8. 1 Hefte i fol. Beg. Anno 1590, Mense Februario. 8 Bl., men ved Slutningen er skrevet med Blyant: 28 Bl. (det hører vel sammen med følgende).
9. 1 do. beg. 1599. Februarius (Tabeller) 20 Bl.
10. Nogle Fortegnelser over Breve fra og til T. Brahe.
11. 1 Ark skrevet af Kepler. Beg.: Hic Luna in conjunctione.
12. 1 Hefte, 10½ Bl.: Urania Titani. Det er en Afskrift af Sofie Brahes latinske Digt til sin Forlovede, Erik Lange, som man ellers kun kjender fra det skjødesløse Aftryk i Resenii Inscriptiones Hafnienses. Afskriften er forsynet med endeel egenhændige Rettelser af Tyge Brahe.
13. 1 Brev fra T. Brahe til Thadd. Hagezius, dat. Uranib. 25 Januarii 1590. 1½ Ark. Beg: Clarissimo excellentissimoque viro D. D. Thaddæo Haggecio ab Hayck. (Ikke T. Brahes Haandskr.)
14. 1 Ark, skrevet med Thaddæi Haand. Beg: Post Scripta. Jam absolueram etc. Ved Slutn. har T. Brahe noteret: Accepi 7 Juli Ao. 90.
15. 1 Ark beg. Non existimo tibi.
16. 1 Brev fra T. Brahe til Curtius. 19 April 1593. Afskrift. 1 Ark.
17. 1 Hefte i fol. 21 Blade. Begynd: De eclipsi Lunæ anni MDLXXIII Mense Decembri. Det er formodentlig trykt, da der findes Signaturer i Margenen. Øverst i den første Margen staar 25 $\frac{D}{prima}$ Ved 38 E 6 findes en »Annotatio Authoris«, som ifølge en Bemærkning i Margenen skulde trykkes med »klein Cursiv«. Heri forekommer Efterretningen om, at Sofie Brahe overværede T. Brahes Observation af en Maaneformørkelse, da hun var omtrent 14 Aar gl. (Sml. D. Mag. 2, 194.) I samme Hefte (fol. 51. G 3) fortælles Historien om, at T. Brahe af en Maaneformørkelse

spaaede den tyrkiske Keiser Solimans Død (sml. D. Mag. 2. 177). Signaturerne i Heftet gaae til $66\frac{1}{2}$, hvor der begyndes med: Felix in terris. I dette Hefte er indlagt $1^1/_2$ Ark med Begyndelsen af Frederik den Andens Nativitet. Begynd: Natus est dictus Serenissimus Rex Daniæ et Norvegiæ etc. Fridericus 2. Anno 1534, die 1 Julii Hora 9, Minuto 30 A. M. Prout etiam habet Calendarium Eberi: consciente relatione eorum quibus id cognitum erat.

18. 1 Blad, beg. Lræ (Literæ) Munosii ad Thaddæum. Die 6 Decbr.

19. 1 Brev til Thaddæus, utydeligt skrevet. (25 Decbr. 1575). Paa den sidste Side har T. Brahe noteret: Lræ ad Thaddæum Ao. ab 92 ad 95. 3 Ark.

20. 1 Hefte i fol. Brudstykke. Begynder med: nequeat Graduationem. De første Blade mangle, men ved Slutningen staaer: Absoluta, quo die ⊙ Anno 1591 ad $2^1/_2$ fere digitos obscurabatur: et paucis post dieb: rescripta[1]). Det er formodentlig trykt, da der i Margenen findes Signaturer (614 Eeee 4). 6 Blade.

21. 1 Hefte i fol. pagineret fra 23 til 64 incl. (10 Blade. Angaaer Planeternes Bevægelser).

22. 1 Hefte i fol.: Oratio, quam habui anno 1574 etc. $18^1/_2$ Bl.

23. 1 Brev fra T. Brahe til Thadd. 28 Sept. 1592. Original. 1 Ark. Thadd. har noteret: 30 Novbr. 92.

24. 1 Brev til Bording, dat. Wandesb. 29 Martii 98. 1 Bl.

25. 1 Brev fra Thadd. til T. Brahe. 1 Mai 1590. Original. 1 Bl. fol.

26. 1 Brev fra Kepler til Georg Brahe, 17 August 1628. Original, paa Tydsk. 1 Ark (med Keplers Segl, hvori staaer et Vaaben og Bogstaverne I K).

27. 1 Brev fra T. B. til Thadd. 25 Januar 90. Original. 4 Bl. Thadd. har noteret ved Modtagelsen: 24 Apriliis novo stylo 1590.

28. 4 Blade i 4to. Elias Olai Morsings Fortale til hans Calendarium, dat. Uranib. Cal. Jan. 1586.

29. 1 Brev fra T. B. til Thadd. Original. 1 Ark; dat. 23

---

[1]) Den 10 Juli 1591 (gl. St.) observeredes paa Hveen en Solformørkelse, ved hvilken omtr. $^1/_5$ af Solens Diameter var formørket.

Febr. 90. Udskriften er: »Clarissimo varioque doctrinarum genere eruditissimo, excellentissimoque viro D. Thaddæo Haggecio ab Hayck, Philosophiæ et Medicinæ Doctori eximio. Amico suo in primis colendo.

Zu Prag Jm Landt zu Behmen an Herrn Doctor Thaddæum Haggecium.« Thadd. har noteret:

1 Junii nouo stylo }
22 Maji veteri stylo } 1590.

30. 1 Afskrift af ovennævnte Brev. 1½ Ark.
31. 1 Brev fra Thadd. til T. Brahe, Ult. Novemb. 1589. Original. 1 Ark.
32. 1 Blad, hvorpaa T. Brahe har skrevet: Conclusio libri primi. (Sml. T. B. Lib. 1. de nova stella p. 816.)
33. 1 Blad, skrevet af Kepler. »Ad parallaxin Lunæ«.
34. 1 Brev fra T. Brahe til Thadd. 20 Apr. 1593. Samtidig Afskrift.
35. 1 Skrivelse fra Keiser Ferdinand til Hertugen af Würtemberg 5 Novbr. 1621. Afskrift. 1 Ark.
36. 1 tydsk Skrivelse. d. 2 Novbr. 1624. Udkast. 1 Bl.
37. 1 do. uden Dato. 1 Blad. »Edle und hochgelaerte«.
38. 1 latinsk Skrivelse angaaende Kepler; Juni 1600, med T. Brahes Segl og Underskrift.
39. 1 Brev fra T. Brahe til Thadd. 12 August 1595. Afskrift.
40. Examinatio observationum. 4 Bl.
41. 1 dansk Skrivelse om T. Brahes Børn. Beg. Den gunstige Leser ville vere herhosz. 1 Ark.

Hertil er føiet en Seddel, beg. Wasz der Herr.
42. 1 tydsk Skrivelse, dat. 2 Decbr. 1624. 1 Bl.
43. 1 do. Edle undt hochgelaerte. 1 Bl.
44. 1 Brev fra T. Brahes Arvinger til Kepler. Slutningen mangler.
45. 1 Brev fra T. Brahe til Thadd. 22 Martii 1589. Original. 1 Ark. (Raptim Hafniæ 22 Martii 89). Efter den latinske Udskrift staaer: Ahm herrn Doctor Thaddeo Hagetio zu Prag wonhafftig. Thadd. har noteret: 2 Maij 1589 nouo stylo.
46. 1 Brev fra T. Brahe til Thadd. Original. 1 Ark. dat. 17 August 88. Thadd. har noteret:

Redditæ 18 Octob. nouo }
8 Octob. veteri } stylo 1588.

Hertil er føiet et Brev fra Thadd. til T. Brahe dat. 20 Mai 89. Original. 1 Bl.

47. 1 Brev fra Thadd. til T. Brahe 1 Novbr. 88. Original. 1 Ark. T. Brahe har noteret: Accepi 27 April Ao. 89.

48. 1 Brev fra Thadd. til T. Brahe 10 Mai 89. Original. 1 Ark. Hertil er føiet et Blad i fol. og en Seddel, ligeledes skrevne af Thadd. Bladet i fol. dat. Gorlicii Phil. et Jac. Apostolorum 1589. Seddelen begynder: Post scripta. In Cancellaria Imperii, og ved Slutn.: Titulus D. Curtii etc. T. Brahe har noteret: accepi has 31 Augusti 1589.

49. 1 Hefte med latinske Digte. 18 Bl. fol. betegnet Nr. IV.

50. 1 Brev fra T. Brahe til Thadd. 3 Aug. 90. 8 Bl. sign. 26.

51. Et Brev fra T. Brahe til Thadd. 12 Aug. 1595. Original. 1 Ark. Thadd. har not. 17 Octob. 95, respondi 21 Octob.

52. Thadd. til T. Brahe 24 Decbr. 1593. Original. 1½ Ark.

53. T. Brahe til Thadd. Sept. 92. Afskrift. 1 Ark.

54. Brucæus til T. Brahe 20 Sept. 88. Original. 6 Bl. T. Brahe har noteret Accepi die 4 Octobris 1588.

55. Thadd. til T. Brahe 2 Decbr. 1592.

56. T. Brahei Postscr. ad Thaddæum. 14 Martii 92. 4 Bl.

57. Ad. Thadd. 22 Martii 92. 1 Bl.

58. Thadd. ad T. Brahe 29 Aug. 91. Original. 1 Bl. T. Brahe har not. Accepi 4 Octobris Ao. 1591.

59. T. Brahe ad Thadd. 1591. 1 Ark. Hertil er føiet et Postscr. skrevet med Thaddæi Haand.

60. T. Brahe ad Thadd. 3 Aug. 1590. Original. 8 Bl.

61. T. Brahe til Curtius. 1 Aug. 1591. 4 Bl. Samtidig Afskr.

62. T. Brahe til Thadd. 3 Mai 88. Original. 1 Ark. Ved Slutningen er noteret: Redditæ sub finem Julii 1588.

63. T. Brahe til Thadd. 25 Januar 1587. Originalbrev, skrevet heelt igjennem af T. Brahe. 5 Bl. Noteret: 27 Octobr. demum redditæ 1587.

64. 1 Hefte, betegnet: No. II. Tabulæ perpetuæ longitudinum ac latitudinum Planetarum etc.

65. 25 Aug. 1585. T. Brahe til Thadd. Original. 4 Bl.

66. 5 Hefter i fol. med Afskrifter af Breve fra og til T. Brahe. I det sidste Hefte, betegnet V, er indlagt et Originalbrev fra Thadd. Hagezius, dat. 11 Junii 1590.

67. Melchior Jostelii Logistica etc. i Pergamentbd.

68. 1 Hefte i fol. Transformatio Hypotheseos.
69. 1 do. Beg. Tabula prima pro solutione Trianguli Anno 1604.
70. Endeel Blade med Udkast, Beregninger odl.
71. 1 Bl. med Overskrift: Secunda Tabula revolutionum Solis.
72. 1 do. Beg. 1. 1. 0. 57. (G. M. S.)
73. 1 Blad med Overskrift: Locus Solis ad annum.
74. 1 Blad i fol. med Overskrift: Quadran. H. A.
75. 1 Blad i fol. begynder: Den gantske Summa.
76. 1 Ark med Beregninger.
77. 1 Blad af Kepler: Non existimo tibi.
78. 1 Blad med Overskrift: Tabula Remotionis Solis a Terra.
79. En Mængde Papirer med Beregninger, Udkast odl.
80. En Fixstjernecatalog, sendt af Rothmann til Tyge Brahe. 1586.
81. 1 Brev til Thaddæus. 1 Cal. IX^bris 1589. 18 Blade. Hertil er føiet et Originalbrev fra Thaddæus Hagezius til T. Brahe, dat. 7 Sept. 1589. 1 Bl. T. Brahe har noteret: accepi penultimo die Octobris.

10,688. (Cod. philos. Nr. 70.) En mindre Samling af løse Blade, Hefter og Brudstykker. Den blev ligeledes catalogiseret, og indeholder følgende Stykker:

1. Et stort, tegnet Kort over et Stykke af Norge.
2. Et tegnet do. over Nordfjords Lehn i Norge. Med Aarstallet 1594.
3. Et tegnet do. over Hveen. Det minder nærmest om det, der findes i Braunii Theatrum urbium.
4. Et Hefte i aflang Format, med Overskrift: Hafniæ Turri ad D. Virginem etc.
5. En Fortegnelse over T. Brahes Bøger; en do., der beg.: 1. Ein verdorben Exemplar, og et Blad, der beg.: Progymnasmatum des ersten Teils.
6. Et Hefte i 4to: Observationes quædam astronomicæ habitæ anno 1589 etc.
7. Et stort Hefte i fol. beg.: In Tabulis Blanchini.
8. Et stort Hefte i fol. beg.: Simplices motus ad Annum 1576 etc. Tildeels Udkast til Christian IV. Nativitet, alt af T. B.
9. Et Hefte Geographica. 8 Bl.
10. En Seddel, hvorpaa staaer: Jacobus Bongarsius Do. a

Bodry der kön. Maytt. aus Franckreichen Abgesandter zu Deutschlandt.

11. Et stort Hefte i lang Format, med geografiske og andre Optegnelser.

12. 2 Blade med forskj. Optegnelser af T. Brahe.

10,689. (Cod. philos. Nr. 71.) En lignende Samling, behandlet som de to foregaaende. Den indeholder:

1. M. Joh. Kepleri Judicium de Hypothesis etc. 2 Expl.; det sidste reenskrevet.
2. Et Hefte i fol. af T. Brahe, angaaende Cometerne. Beskadiget af Fugtighed.
3. 1 Ark, skrevet af T. Brahe. De distantia Cometæ a Terra.
4. 1 Ark af do. Beg.: Quod prioribus tuis literis, Nobilissime et Eruditissime Dñe Ranzovi. Underskr.: Uranib. 23 Mai 86. Udkast med Rettelser.
5. 1 Ark, skrevet af T. Brahe. Beg.: Die 18 Octobris.
6. 1 do. af do. Beg.: Sideralem scentiam.
7. 1 Bl. Beg.: Has vero Ascensiones rectas. [Sml. T. Brahe, Observ. sept. Cometarum, ed. F. R. Friis, p. 91].
8. 1 Ark, skr. af T. Brahe. Beg.: ad diem 13 Novembris.
9. 1 do. Beg.: Marcellus Squarcialupus. [Sml. T. Brahe Lib. II. De Cometa anni 1577, p. 450].
10. 1 Bl. af T. Brahe: Inclinationes vero æqvatoris.
11. 1 Bl., beg.: in alias Germaniæ.
12. 1 Ark, beg.: Die 26 Januarii. Angaaer uden Tvivl Cometen af 1577—78.
13. 1 Hefte paa 6 Bl. Beg.: Absolutis et in numeros. Ved Slutningen staaer, som Henviisning til Fortsættelsen: Ex his autem.
14. 1 Hefte paa 6 Bl. Beg.: Caput octavum. Er Ms. til T. Brahe Lib. II. p. 185.
15. 1 Hefte Beg.: M. Andreas Nolthius. 10 Bl. (Sml. T. Brahe, Lib. II. De Cometa anni 1577, p. 425.)
16. 1 Hefte. 6 Bl. Beg.: M. Bartholomæus Scultetus Gorliciensis. Det er det samme, som er trykt i T. Brahei Lib. II p. 369, dog er Begyndelsen lidt anderledes. I Ms. er skrevet i Margenen: »cum olim ante annos plus minus 24 simul Lipsiæ studiorum gratia versaremur.«

17. 1 Hefte paa 18 Bl. Beg.: Ex his datis.
18. 1 Hefte paa 6 Bl. Beg.: Die 18 Octobris.
19. 1 do. $6^{1}/_{2}$ Bl. Beg.: Ex his autem.
20. 1 Bl. Beg.: Ergo inventum est.
21. 1 Bl. Die 18 horis a meridie.
22. 1 Hefte Beg.: »D. Nicolaus Winklerus«. 7 Bl. [Sml. T. Brahe. De Cometa. 1577 Lib. II. p. 438.]
23. 3 Bl. Beg.: Ad regiones vero.
24. 1 Ark, Beg.: quod autem dicit cum primo [Sml. T. Brahe Lib. II. p. 454.]
25. 1 Ark, Beg.: partim quod is se perpetuo.
26. 1 Ark, Beg.: quando incepit effectus.
27. 1 do., Beg.: Durationem vero.
28. 1 Bl. Beg.: Has vero Ascensiones.
29. 4 Bl. Beg.: Judicium astrologicum hujus Genituræ.
30. 1 Hefte paa 14 Bl. Beg.: De motu Cometæ diurno.
31. 1 do. paa 19 Bl. Beg.: De stella quadam Ascititia obscura et nebulosa etc. Octbr. et Novbr. 1585.
32. 1 Hefte paa 10 Bl. af T. Brahe. Beg.: Von den Cometen Ursprung.
33. En Afskrift af ovenstaaende, men ikke fuldstændig.
34. 1 Hefte, beg.: Catalogus stellarum fixarum, quæ sub finem anni 1595 etc. 32 Bl.
35. Endeel Ark med Beregninger.
36. 5 Ark med astrologiske Udkast, paa Tydsk.
37. Begyndelsen af et tydsk Brev, 1 Ark. Beg.: Meyn freyntlich grusz zuuor.
38. 1 Hefte med Beregninger og flygtige Udkast af T. Brahe. Beg.: De Cometa anni 1580.
39. Endeel Udkast og Beregninger.
40. 1 Hefte af T. Brahe. Beg.: Astrologiæ Meteorol. Beskadiget af Fugtighed.
41. 1 Brev fra Munius til T. Brahe, 13 April 1574. 6 Bl.
42. Franciscus Maurolysius, de nova stella. 2 Bl.
43. Hoc Anno signum insolitum etc. 2 Bl.
44. De hujus crinitæ stellæ effectibus etc. 4 Bl.
45. Quæ genera eventuum portentat hæc crinita etc. 4 Bl.
46. Tabula prima revolutionum Solis. 4 Bl.

10,705. (Cod. philos. Nr. 42.) Tyge Brahes Fixstjernecatalog, skreven paa Pergament og indbunden i lysegrønt Fløiel med T. Brahes Portræt og Vaaben udvendig paa Bindet. Paa et Blad foran Titelen er følgende Dedication skreven:

Serenissimo Principi et Domino Dn̄o Matthiæ,
Archiduci Austriæ, Duci Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ Carniolæ et Wirtenbergæ, Comiti Tirolis, Domino suo Clementissimo.

Hoc quoque Stelliferos Matthia suscipe foetus,
Quos operosa diu noxque diesque dedit:
Debuerant equidem, quibus orti fulgere in oris,
Et jubar hinc imos spargere ad antipodas:
Ni superis aliter visum, qui fata gubernant,
Vraniæqve aliter, quæ sua sacra fovet,
Nescia contemni, fraudari, odia invida, noxas,
Censurasque rudes, sorditiemque pati:
Plurima quæque alias fandi atque infandi tulisset,
Regna nisi mallet nunc peregrina sequi,
Nec peregrina tamen; Coelum tota undique tellus
Suspicit, Ætheris invigilatque viis.
Prosperiora igitur Coelestia Numina spondent:
Tanta nec ingratis sunt peritura locis.

Serenissæ, Celni Vræ
humillime
addictiss.
Tycho Brahe
manu ppssi

Kun Underskriften er af T. Brahe. Titelen er: Tychonis Brahe Stellarvm octavi orbis inerrantivm accvrata restitvtio. Anno Christianæ epochæ M. DC.

Titelen er heelt igjennem skreven med Majuskler og med Rødt. Paa Bagsiden af Titelbladet findes T. Brahes Portræt, trykt paa Papir og paaklistret. Det er det sædvanlige Stik af Geyn [Navnet I D Geyn staaer ligefor Axelsønners Vaaben]. Det er illumineret. Derefter kommer fra fol. 1—5 incl. Fortalen. Overskriften: Ad Avgvstissimvm Imperatorem etc. med Majuskler og forgyldt. I Haandskriftet ere iøvrigt Overskrifterne skrevne med Rødt. Bladene ere folierede, hvilket nok er skeet senere, og der er, foruden Titelbladet, 25 beskrevne Blade.

10,706. (Cod. philos. Nr. 47.) Et andet Expl. af Fixstjernecatalogen. Det er skrevet paa Papir og indbundet i Pergament med T. Brahes Portræt og Vaaben udvendig paa Bin-

det. Titelen er som i ovennævnte Expl., den er ligeledes skreven med Rødt, og med Aarstallet 1600. Dedication eller Portræt findes ikke. Bladene ere folierede, og der er, da Titelbl. medregnes, 26 beskrevne Blade. Udvendig paa Pergamentbindet er skrevet: T. Brahe. Stellarum inerrantium restitutio.

10,707. (Cod. philos. Nr. 48.) Endnu et Expl. af Fixstjernecatalogen. Det er indbundet i lyseblaat Silketøi, men istedetfor Portræt og Vaaben findes et andet Vignet paa hver Side af Bindet. Dette Expl. er skrevet paa Papir og forsynet med følgende Dedication:

Illustri & Generoso
Domino
Rvdolpho Coradvcio
Sacræ Cæsareæ Majestati à consiliis secretis
Et Imperii Procancellario
Dignissimo.
Dño et Amico honorandissimo.
ddt.
Tycho Brahe.
Anno 1600
Mense Martio.

Kun Underskriften etc. er egenhændig af T. Brahe. Titelen er som i de to andre Expl. — Portræt findes ikke. Bladene ere folierede, og der er, foruden Titelbl., 30 beskrevne Blade; men hvad der findes fra fol. 26 til Slutningen er et Tillæg, som ikke findes i de andre Expl.

10,709. (Cod. philos. Nr. 73.) Et lidet Foliobind (i Pergament). I Haandskriftcatalogen benævnes det: Variae observationes astronomicae. Det angaaer Fixstjernerne.

10,718. (Cod. philos. Nr. 77). Observationes mutationum aëris in Insula Huena. Det er en Dagbog over Veirets Beskaffenhed omtrent for hver Dag fra October 1582 til i Foraaret 1597. Den er næsten heelt igjennem skreven paa Dansk. Det samme Haandskrift har man tillige benyttet som Skrivkalender til deri at indføre forskjellige andre Optegnelser, saasom om T. Brahes Reiser fra og til Hveen, om Fremmedes Besøg hos ham osv. Disse historiske Optegnelser indeholde saaledes adskillige gode Bidrag til den danske Personalhistorie. De ere, ligesom f. Ex. Peder Hegelunds Kalenderoptegnelser, skrevne

deels paa Dansk deels paa Latin, men de begynde først nogle Aar senere end Veiriagttagelserne. Den første findes ved 27 April 1585, hvor det hedder: Nuncium de adventu Regis.

10,791. (Cod. phil. Nr. 297). Liber de nova stella anni 1572. Et lidet Qvartbind (i Pergament) som indeholder nogle skrevne og trykte Blade, men er neppe af synderlig Betydning.

10,932. (Cod. phil. 157.) Fol. Et reenskrevet Expl. af Bogen om den nye Stjerne 1572. Endeel deraf er egenhændigt af T. Brahe.

Endvidere findes i Bibliothekets Autografsamling 4 Stykker med Tyge Brahes egenhændige Underskrift, nemlig to Originalbreve samt to Blade, som ere udtagne af to Exemplarer af hans Astronomiae instauratae Mechanica (Wandesburgi 1598). Det ene af Brevene er til Henrik Ranzau og dateret den 8 Januar 1585; det andet er dateret den 14 December 1599, men Udskriften mangler. Paa det ene af de to ovennævnte Blade staaer:

Serenissimo Principi et Domino Dño Matthiæ,
Archiduci Austriæ, Duci Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, et Wirtenbergæ, Comiti Tirolis,
Domino suo Clementissimo.

Accipe Clementi Princeps fortissime vultu,
Organa, Sidereas apta notare vias.
His ter septenos lustravimus Astra per Annos
Sustinuit tantum donec Hvenna decus.
Ast ubi tam grandes ea parvula ferre triumphos
Amplius haud valuit, Fataque versa retro:
Provida Diva Poli, cernens instare ruinam,
Transtulit hæc alio, quo mage tuta forent.
Indignum reputans, sua sacra perire sub Arcto,
Quanta vix alibi splendidus Auster habet.
Ergo ea Teuthoniæ nunc consecratque dicatque,
Aetheream excipiat si modo grata Deam:
Sin minus; hospitium Vraniæ late patet, Orbem
Quæ capit, excludi quomodo ab Orbe queat?

Serenissæ. Celni Vræ.
humilime
addictiss.
Tycho Brahe
manu ppa.

Paa det andet staaer:

Illustri et Generoso
Domino
RVDOLPHO CORADVCIO
Sacræ Cæsareæ Majestati à consiliis secretis
Et Imperii Procancellario
Dignissimo.
Domino et Amico honorandissimo.
Ddt.
Tycho Brahe.
Anno
1600.

Medens den betydeligste Deel af Joh. Keplers Haandskrifter, som ovenfor bemærket, er bleven ført til Rusland, er dog en ikke ubetydelig Rest deraf kommen til Hofbibliotheket i Wien. Her haves nemlig, foruden nogle mindre Stykker, der tildeels findes indblandede i de Braheske Haandskrifter, Originalerne til den Keplerske Brevsamling, der i Aaret 1718 blev udgiven af Hanschius. Denne Brevsamling indeholdes i to store Foliobind (nye Nr. 10,702—3), og heri findes tillige nogle mindre Stykker, saasom nogle Optegnelser angaaende Forholdet imellem Kepler og Tyge Brahe, nogle Breve fra Ludvig Kepler osv.

Naar eller paa hvilken Maade Tyge Brahes Haandskrifter ere komne til Hofbibliotheket, vides ikke med fuldkommen Vished. I Bibliothekets Acter fandtes Intet derom og i Mosel's Geschichte der kaiserl. königl. Hofbibliothek zu Wien S. 67 hedder det blot: »Um dieselbe Zeit (ɔ: omtr. 1657) ward auch die treffliche Bibliothek des berühmten Astronomen Tycho Brahe ein Eigenthum der Hofbibliothek, von velchem dieselbe, so wie von Kepler, Gassendi und anderen ausgezeichneten Mathematikern mehrere Bemerkungen, Briefe und andere, bisher ungedrukte, meistens von ihnen eigenhändig geschriebene Aufsätze, unter ihren Manuscripten bewahrt«.

Men vi vide, at kun endeel af Tyge Brahes Haandskriftsamling er kommen til Hofbibliotheket, og hertil kan føies, at det neppe besidder ret mange af de trykte Bøger, som han efterlod sig. Derimod skulle flere af disse, tildeels forsynede med egenhændige Randbemærkninger af ham, endnu findes i det Nostizske Bibliothek i Prag[1]).

---

[1]) Dette Bibliothek skal især være rigt paa mærkværdige historiske, medi-

Universitetsbibliotheket i Prag besidder en lille Rest af Tyge Brahes Bogsamling, nemlig et Par trykte Bøger med haandskrevne Tillæg og Rettelser. En af dem (sign. XIV. C. 20) er et Exemplar af Georg Joach. Rhetici Canon doctrinae triangulorum, Lipsiae 1551, 4to. Paa Titelbladet er skrevet: Collegii Caes. Soc. Jesu, Prægæ Ao. 1642 »Bibliothecæ Mathematicæ. Ex Bibliotheca Tychoniana«, og nederst paa Bladet: »Vide in fine Dogmata Tychonis Brahe m. p. scripta.« Ved Slutningen af den trykte Bog findes et haandskrevet Tillæg paa en Snees Blade, hvis fuldstændige Titel er:

Triangulorum planorum et sphaericorum Praxis arithmetica. Qua maximus eorum, præesertim in Astronomicis usus compendiose explicatur.

Tycho Brahe
Calend. Januar. 1591.

In Trigono invenies satagit quae docta Mathesis,
Ille sperit, clausum quicquid Olympus habet.
A. C. 1595, 13 Cal.

Xbris.

Det er heelt igjennem skrevet med samme Haand, som man hidtil, men vistnok med Urette, har anseet for den berømte Astronoms. Det har længe været upaaagtet, og er først i den nyere Tid blevet fremdraget af Bibliothekscustos Dambeck, som omhyggelig har undersøgt den mathematiske Deel af Bibliotheket[1]). En fotografisk Copie af dette Haandskrift er i Aaret 1862 af den daværende Directeur for Observatoriet i Prag, Dr. Joseph Bøhm, bleven tilstillet det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn (see Berl. Tid. for 9 Marts 1863).

I Prags Universitetsbibliothek findes endvidere, under Nr. XIV. B. 16: Nicolai Copernici Torinensis De revolutionibus or-

---

cinske, mathematiske og astronomiske Værker og bl. A. indeholde Originalhaandskriftet til det berømte Værk af Copernicus: De revolutionibus orbium coelestium«, der først blev trykt i Nürnberg 1543 og derefter i Basel 1566. Bibliotheket findes i det Nostizske Palais, der tillige indeholder en betydelig Malerisamling. Den nuværende Besidder er Grev Erwein Nostiz.

[1]) Sml. I. A. Hanslik, Geschichte und Beschreibung der Prager Universitätsbibliothek. Prag 1851. S. 612.

bium coelestium libri sex. Item de libris revolutionum Nic. Copernici. Narratio prima per M. Grg. Joach. Rheticum ad D. Jo. Schonerum scripta. (fol.) Paa den sidste Side i Bogen staaer: Basiliæ MDLXVI. Mense Septembri. Det er anden Udgave af denne mærkelige Bog, der første Gang udkom i Nürnberg 1543. Paa Titelbladet er skrevet: »Collegii Cæsarei Soc. JESV Pragæ Ao. 1642. Ex Bibliotheca et Recognitione Tichoniana«[1]). Dette Exemplar er heelt igjennem, næsten paa hver Side, forsynet med tilskrevne Noter og Rettelser, men heller ikke disse kunne, som man hidtil har antaget, tillægges Astronomen, hvilket dog ikke forhindrer, at denne Bog, ligesaavel som den ovenfor omtalte, kan hidrøre fra hans Samling.

Det omtalte Bibliothek besidder dog eet Værk (sign. V. B. 70), hvori der findes Randbemærkninger og Rettelser, som ganske vist ere skrevne af Tyge Brahe. Det er: Claudii Ptolemaei Pelusiensis Alexandrini omnia quæ extant opera, præter Geographiam etc. Paa den sidste Side staaer: Basiliæ in officina Henrichi Petri, Mense Martio. Anno M. D. L 1. fol. Paa Titelbladet er skrevet: »Johannes Pratensis« (to Gange). og derefter: »Collegii Cæsarei Soc. JESV Pragæ Ao. 1644. NB. Marginales notæ sunt Tichonis Brahe.« Nederst paa Titelbladet har Tyge Brahe selv skrevet: »Emptus Haffniæ 2 Joachimicis 1560 vltimo Nouembris.«

Det bøhmiske Nationalmuseums Bibliothek i Prag eier en meget interessant Levning af den Braheske Families Efterladenskaber, nemlig en Stambog, som den berømte Astronom forærede sin Søn Tyge Brahe paa den Tid, da denne studerede i Wittenberg. Det er et Haandskrift i 4to. Foran findes et illumineret Portræt af Tyge Brahe, nemlig et Expl. af det ovenfor, S. 262 omtalte Stik af Geyn, og i Bogen findes Autografer af Astronomen Tyge Brahe og Sønnen Tyge, af den berømte Dr. Jessenius a Jessen og mange flere, samt et Par malede Vaaben.

At der i Prag, foruden de allerede omtalte, endnu skulde findes betydelige Levninger af Tyge Brahes Bibliothek, er

[1]) Sml. Hanslik S. 274. og Zusätze und Inhalts-Verzeichnisze zu Hanslik's Geschichte und Beschreibung der Prager Universitäts Bibliothek (Prag 1851), herausgeg. vom Dr. Hanus, Prag 1863, S. 9.

neppe sandsynligt. Men derimod har jeg, foruden Bøger og Haandskrifter, som have tilhørt ham, i Wien og Prag forefundet endeel Documenter, som indeholde vigtige Efterretninger om ham og hans Familie, og endvidere har jeg fra forskjellige Sider erholdt Meddelelser om, at endnu flere saadanne skulle findes, og det vilde vistnok være ønskeligt at faae saavel disse som ialfald de vigtigste af de ovenfor omtalte Manuscripter fremdragne. Foruden de her nævnte, har jeg endnu paa flere Steder forefundet endeel af Tyge Brahes Breve, især utrykte.

Samuel Heurlins Antegnelser om hans Ophold i Kiøbenhavn i 1771—1772.

Ved P. W. Becker.

Medens Danske og Nordmænd i det 16., 17. og 18. Aarhundrede i Mængde besøgte Universiteterne i Tydskland, Holland, England, Frankrige og selv Italien, var det en stor Sieldenhed, at nogen dansk eller norsk Student giestede de svenske Høiskoler. Det var de nationale Antipathier, som lagde Hindringer iveien for en nøiere Forening mellem Folkene og en større Tilnærmelse af disse selv paa de reent aandelige Enemærker. Det skyldes en enkelt fremragende Universitetslærer, Linnée, at en kortvarig Forandring indtraadte heri i Midten af det attende Aarhundrede. Blandt de mange Tilhørere, som han samlede om sig fra alle Europas Lande, vare ogsaa enkelte Danske. Den meget lovende Georg Tycho Holm giorde et Ophold i Upsala, for at studere Naturhistorie under Linnée 1750 og senere 1754 og de følgende Aar, og erhvervede sig den medicinske Doctorgrad fra hiint svenske Universitet 1757. Under Linnée studerede ogsaa den bekiendte danske Botaniker Rottbøll i Upsala 1756, og senere Martin Wahl samt flere Danske og Nordmænd (Petersens Bidrag til den d. Literaturhistorie. V. 2 Afd. S. 18 ff.). Det Opsving, som til samme Tid Studiet tog af den nordiske Historie og Archæologie i alle Nordens Riger, gav ogsaa Anledning til en vis literær Forbindelse mellem danske og svenske Videnskabsmænd, og foranledigede vel adskillige Besøg af Danske i Sverrig, dog mindre for at studere ved Universiteterne, end for at benytte Archiver og Bibliotheker. At en svensk Videnskabsmand, Samuel Heurlin, født 1744, død 1835, som Præst og Contractsprovst i Uppvidinge,

efter i en tidlig Alder at have beklædt et Lærerembede ved det carolinske Universitet, paa en Udenlandsreise, som han foretog sig fra 1771—1773, fik venia docendi ved det danske Universitet, og i denne Stilling tilbragte et Par Aar i Kiøbenhavn: er vel omtalt i Heurlins Biographie i Biogr. Lexikon öfver namnkunniga sv. Män, VI. 133—38, men er ellers ikke blevet bemærket, saa at Heurlins Navn ikke engang forekommer i Petersens nysomtalte Værk, V 1 Afd. S. 116 ff.: Fortegnelse over de enkelte Svenske, som i Frederik V og Christian VII's Periode paa længere eller kortere Tid opholdt sig i Danmark, og der gave sig af med Videnskaberne. Paa det lundske Universitetsbibliothek findes i Haandskrift: Utdrag af den Journal, som blifvit hållen öfver utrikes resorne i Dannemark, Tyskland, Frankerigé och Holland åren 1771, 1772 och 1773, af Samuel Heurlin Math. Doc. vid Carol. Academien, pagg. 89 in 4to. Antegnelserne over Opholdet i Kiøbenhavn meddeles her.

Köpenhamn.

Vid min ankomst hit hwilade alla academiska öfningarne, under dåvarande sommar Ferier, och beflitade jag mig emedlertid dels att lära känna stadsens märkvärdigheter, dels att winna den förmon blifva känd af Herrar Professores.[1]) I det senare war jag så lyckelig, att jag wid läse-terminens början eller Michelsmäsotiden icke allenast blef hugnad med *venia docendi in Mathesi*, utan ock med fritt underhåll hos Astronomiæ Professoren och Etats Rådet Horrebow, för någon tjenst, jag dels wid kongl. observatorium, dels i annat mål kunde honom göra. Ifrån denna tiden blef mitt arbete nog drygt, och emedan jag anser för en skyldighet att härföre göra redo, torde mig tillåtas att oppsättja en specification på mitt dageligo göromål, läsedagarne ifrån Michaelis til Påsk:

Kl. 9—10 höll jag mina föreläsningar uti *arithmetica practica* och geodäsien, och emedan mina auditores (icke) än i min kammare kunde få rum, fick jag tillstånd hålla denna lection i Hr. Professorens publique auditorium.

---

[1]) Her anföres samtlige Universitetsprofessorers Navne.

Kl. 11—12 freqventerade jag Justitie Rådets *Rottböll Fries* föreläsningar uti anatomien och physiologien, dels för att känna menniskans mechaniska structur, dels physiska beskaffenheten af *organa sensus.*

Kl. 2—3 war jag på Herr Prof. *Kratzensteins Theatrum physicum*, och såg jag med så stort nöje som förundran denna Professorens stora application, att anställa de laggrannare physiska experimenter.

Kl. 3—4 höll jag föreläsningar på kgl. observatorio öfver *Algebra* och *Analysis Infinitorum.*

Under hela min warelse i Köpenhamn wisades mig större gunst, än jag som främling kunnat förmoda. Fri acces lämnades mig till Franska Theatren på Slottet, och till musikaliska Sällskapets concerter på Skindergaden, under Hr. Professor *Kratzensteins* direction, fick jag icke allenast straxt fria biletter, men blef äfven i Januari månad efter aflagt prof med basens spelande till Op. II af *Haydns* Quartetter, antagen såsom medlem deraf.

Uti kyrkan wid *Regentsen* hålles af Theologiæ candidatis hwar lördag en predikan, hvilken måndagen förut bör wara färdig och renskrifven och interfolierad: denna ciculerar sedan till torsdagen hos de öfrige, som jemte sitt namn på de rena bladerne anföra critiska anmärkningar öfver allt hvad de behage, på hvilket concionator efter predikans hållande på predikstolen är skyldig att swara under en Theologisk professors inseende, dock må ej widare objektioner sedan häremot göras. En sådan öfning skulle hafwa mycken fördel med sig wid våra Academier

Den tid jag uppehöll mig i Köpenhamn war ganska märkwärdig, i anseende till revolutionen med Grefvarne *Struense* och *Brandt*, som af gazetterne är nog bekant. Redan d. 4 Octobris fann man på flera ställen i Staden uppslagit ett tryckt placat, hwaruti intimerades 4000 Rdlr. præmium på *Struenses* hufwud.

Confirmationen, som ej har någon betydelig gemenskap med de påfwiskas *sacramentum confirmationis*, anställes 2 gånger om året, nemlig 1 Söndagen efter Påsk och Michaelis på följande sätt. Efter slutad predikan, som begynnes ganska bittida, kommer den ungdom, som är på sitt 15. åhr, upp i

choret, examineras noga i sin christendom, tillspörjas med de wanliga döpelse-formulairen, af prästen wälsignas med handen på hufwudet, och en tjenlig önskan, hwarpå förste gången af dem begås Herrans nattward, och slutas med tacksägelse till Föräldrerna och Fadderna. Det är obeskrifveligt, hwad intryck denna ceremonie gör hos allmänheten.

D. 29[1]) Novembris (1771) war ämne till en farlig blodsutgjutelse på Danska Theatren. Anledningen var följande. Ett Sällskap studerande hade begynt utgifva en weckoskrift kallad *Dramatisk Journal*, derutinnan anfördes allt hvad som förehades på comediehuset, med critiske anmärkningar såväl öfwer de stycken, som uppfördes, som sjelfva actionerne, decorationerne etc. I början af November uppfördes första gången en af Borgmästaren *Bredahl* skrifven Tragedie, kallad *Zarine*, hvaröfver är utkommen i Dramatiske Journalen åtskilliga critiquer så öfver autor, som acteurerne. Autor till at hämna sig häröfver, skrifver ett nachspel till samma Tragedie, kalladt den *dramatiske Journalen*, hvarutinnan satyricerades på det aldraforsmädeligaste öfver denna weckoskrift. Tragedien med detta nachspel skulle nu uppföras den 29, och emedan saken var bekant, samlade sig inemot 400 studenter på parterret med sabler wid sidan, och å andra partiet en del officerare och andra. Då tapeten war uppdragen, begyntes ordväxling och buller, som tilltog allt mer och mer, men i det samma ankom ett detachement ifrån hogvakten, som kringspärrade huset, och togo en myckenhet folk af begge partierne i arrest. Detta bullret spokade sedan nog länge, då studenterne så wida victoriserade, att Hs. May. förböd nachspelet till vidare action, och med restrictioner tillät Dramatiske Journalen continuera.[2])

---

[1]) Det var den 25. Nov.

[2]) Som bekiendt var det ei Zarine (af N. Brun), men Bredals »Thronfølgen i Sidon«, som var Anledning til den »dramatiske Journal«, og derved til Spektaklerne paa Comediehuset, hvorom kan sees: Overskou, den danske Skueplads, II. 473 ff.

Holbergiana quaedam.

Scripsit Carolus Guil. Elberling.

Postquam Nicolai Klimii Iter Subterraneum a me recognitum et illustratum anno 1866 publici iuris feci, etiam tres Holbergii epistolas ad Virum Perillustrem eadem ratione tractatas vulgare paravi. Consilium huius operis perficiendi, modo redemptorem invenire possim, nondum abieci; sed quum incerta sit rerum humanarum conditio, ea, quae collegi, ne forte pereant, typis describenda curabo. *Serit arbores, quae alteri saeculo prosint.*

Notae historicae.

Quis fuerit vir ille perillustris, ad quem Holbergii epistolae Latinae datae esse dicuntur, quaesitum est. Alii enim eum Christianum Reitzerum fuisse existimarunt, alii Fredericum Danneskiold Samsø, alii Christianum Rantzau; sed Jochum Halling, Diaconus in Amagria insula (natus a. 1668, mortuus a. 1737), vir non mediocriter doctus, in libro manu scripto »De Danskes Bibliothek o. s. v.« tradit primam harum epistolarum, quae verno tempore anni 1728 Havniae prodiit, ad Fredericum Rostgaard missam esse (vid. Danske Samlinger for Historie o. s. v. I, 1865, pag. 14 coll. pag. 70). Nisi disertum hoc testimonium exstaret viri, qui res eiusmodi cognoscere facile potuit, suspicarer equidem, Holbergium, quum vitam suam narrare vellet, ne nimis ambitiosa res videretur, si ultro de se scripsisset, finxisse hoc sibi iniunctum esse a viro aliquo perillustri, cuius imperio obluctari non auderet; itaque eum

in prima epistola idem fecisse, quod in secunda et tertia harum epistolarum itemqne in epistolis patrio sermone elaboratis fecit, ut unum aliquem adloqueretur, quum epistolas ab omnibus legi cuperet. Sed haec res non magni momenti est.

Andreas Høјer anno 1690 in ducatu Slesvicensi natus est, a. 1739 mortuus. Ex scriptis eius hic commemorari debent: Disputatio med. pract. de febre petechizante epidemia (Hafniae 1717); Kurtzgefasste Dännemärckische Geschichte (Flensburg 1719); Diagramma de nuptiis propinquorum iure divino non prohibitis (Lemgoviae 1718). — De iis, quae inter eum et Holbergium intercesserunt, consulendi sunt Werlauff (Holbergiana ved A. E. Boye III, 1835, pag. 157—191; Nyt historisk Tidsskrift VI, 1856, pag. 317—326.), N. M. Petersen (Bidrag til den danske Literaturs Historie IV, 1858, pag. 212—216, 526—534), C. W. Smith (Om Holbergs Levnet og populære Skrifter, 1858, pag. 59—62); neque negligenda, quae de Höjeri vindicta Liebenberg adtulit (L. Holbergs mindre poetiske Skrifter udgivne af F. L. Liebenberg, 1866, pag. 346—349).

Samuel Pufendorf (natus a. 1632, mortuus 1694) quum multos alios libros scripsit tum Einleitung zu der Historia der vornehmsten Reiche und Staaten, so jetziger Zeit in Europa sich finden. (Frankfurt 1682, 3 voll.).

Povel Rytter (sive Poul Pedersen Reuther), filius Mag. Petri Rasmussen Rytteri, sacerdotis Hothersnesiensis, anno 1663 natus est. A. 1681 e schola Hothersnesiensi dimissus est et inter cives Universitatis Havniensis receptus. A. 1683 mense Septembri et mox mense Octobri propter turbas nocturnas aliaque peccata in carcerem academicum inclusus est. A. 1684 examen theologicum sustinuit, in quo haud contemnendus repertus est. A. 1691 et 1693 a senatu academico iterum in carcerem missus est. Deinde in Jutiam profectus esse videtur, ubi post patris mortem (a. 1695) in oppido Thisted sacerdotis cuiusdam adiutor erat. Quum vero in fabula illa, quae Incantatio Thistadiensis appellatur (a. 1696—97), insignes partes egisset, a. 1698 in perpetuum relegatus et privilegiis sacerdotalibus privatus est; sed mense Septembri a. 1699 singulari novi regis Frederici Quarti gratia veniam peccatorum impetravit. Tum in civitatem academicam iterum admissus

annis 1701, 1702, 1704, 1707 ob aes alienum et iniurias verbales coram senatu academico citatus est. A. 1717 in lite quadam testis prodisse legitur. — Anno 1719 sub Pauli Rytteri nomine ab Holbergio edita est Dissertatio quinta de historicis Danicis. »Ingenti omnium applausu excepta fuit haec dissertatio, soli Paulo Ryttero displicuit; at deferbuit statim bilis viri sexagenarii, quum animadverteret honestam esse pro patria apologiam« (Holbergii Opusc. Lat. I. pag. 123 sq.). — Denique perpetuus Domus Regiae et Communitatis Regiae alumnus fuisse videtur, vino adusto et herbae Nicotianae deditus. Anno 1722 (mense Martio) tanquam pauper Studiosus lectulo (fortasse Stramento) affixus a senatu academico exigua stipe sublevatus est. — Vid. Werlauff in A. E. Boyes Holdergianis III, 1835, pag. 173—186; Nyt historisk Tidsskrift VI, 1856, pag. 326—328; Historiske Antegnelser til Holbergs Lystspil, 1858, pag. 450—456.

Christen Andersen homo Paulo Ryttero non admodum dissimilis fuisse videtur, sed minus notus est. Anno 1688 ob iniurias consuli cuidam Viburgensi illatas in perpetuum relegatus est; sed a. 1693 venia impetrata in civitatem academicam iterum admissus est. Vid. Werlauff locis cit. pag. 186—189 et pag. 329.

Peter Jacob Hvid (Petrus Albinus) anno 1689 natus est. A. 1712, eodem tempore, quo L. Holbergius, alumnus Collegii Medicei fuit; verno tempore anni 1713 in Horne et Asdal (in dioecesi Aalburgensi) verbi divini minister factus est; sed insequenti anno ex decreto summi tribunalis munere sacerdotali et bona existimatione privatus est. Anno 1727 veniam impetravit et postea caussarum actor fuit. Post annnm 1734 paupertate oppressus Havniae mortuus esse traditur. Vid. Kall-Rasmussen Bidrag til L. Holbergs Biographi in Historisk Tidsskrift, tredie Række I, 1858, pag. 123 sq.

Fontes locorum poeticorum, quos Holbergius tribus ad virum perillustrem epistolis inseruit.

Epistola I.

(In Opusc. Lat. parte 1.)

Pag. 1. Cedro nunc cet.] Cfr. *Martial.* Epigr. III, 2:
Cuius vis fieri, libelle, munus?
Festina tibi vindicem parare,
Ne nigram cito raptus in culinam
Cordyllas madida tegas papyro,
Vel turis piperisque sis cucullus.
Faustini fugis in sinum? Sapisti.
Cedro nunc licet ambules perunctus,
Et frontis gemino decens honore
Pictis luxurieris umbilicis.

— 2. Cum tibi tantus amor cet.] *Virgil.* Aen. II, 10 sqq.:
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros.
Incipiam.

— 3. Longa deducere virga.] Cfr. *Juvenal.* Satir. VIII, 6 sqq.:
Quis fructus generis tabula iactare capaci
Corvinum, posthac multa contingere virga
Fumosos equitum cum dictatore magistros,
Si coram Lepidis male vivitur?

— 4. Maiorum primus quisquis fuit cet.] Cfr. *Juvenal.* Satir. VIII, 274 sq.:
Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit aut illud, quod dicere nolo.

— 9. Poenamque luunt formidine poenae] Cfr. *Ovid.* Metam. VII, 604 sq.:
Pars aninam laqueo claudunt, mortisque timorem
Morte fugant, ultroque vocant venientia fata.

— 14. Tanquam fortuna locorum cet.] Cfr. *Ovid.* Metam. IV, 564 sqq.:
Luctu serieque laborum
Victus et ostentis, quae plurima viderat, exit
Conditor urbe sua, tanquam fortuna locorum
Non sua se premeret.

Pag. 21. Triplicem usuram praestare paratus] *Juvenal.* Sat. IX, 6 sqq.:
Non erat hac facie miserabilior Crepereius
Pollio, qui triplicem usuram praestare paratus
Circuit et fatuos non invenit.

— — Nil habet paupertas cet.] *Juvenal.* Sat. III, 152 sq.:
Nil habet infelix paupertas durius in se,
Quam quod ridiculos homines facit.

— 22. Digito monstrari cet.] *Persii* Satir. I, 28:
At pulchrum est digito monstrari et dicier hic est.

— 27. Quod in aggere rodit cet.] *Juvenal.* Satir. V, 153 sq.:
Tu scabie frueris mali, quod in aggere rodit,
Qui tegitur parma et galea.

— — Macies aegri veteris cet.] *Juvenal.* Satir. IX, 16 sq.:
Quid macies aegri veteris, quem tempore longo
Torret quarta dies, olimque domestica febris?

— 28. Ipse suum cor edens cet.] *Cicer.* Disput. Tuscul. III, 26, 63:
Qui miser in campis moerens errabat Aleis,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

— 38. Nec frugem segetes praebent, nec pabula terrae] *Tibulli* Carm. IV, 1, 162.

— 41. penetrabile frigus adurit.] *Virgil.* Georg. I, 92 sq.:
Ne tenues pluviae, rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat.

— 42. villosi pelle leonis.] *Virgil.* Aen. VIII, 175 sqq.:
Haec ubi dicta, dapes iubet et sublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili,
Præcipuumque toro et villosi pelle leonis
Accipit Aenean solioque invitat acerno.

— 48. Barba resecta mihi bisve semelve fuit] *Ovid.* Trist. IV, 10, 58.

— 49. Et spes et ratio studiornm in Caesare tantum] *Juvenal.* Sat. VII, 1.

Pag. 55. Cui tu per mediam nolis occurrere noctem] *Juvenal.* Sat. V, 54.

— — Quibus orbis ab oris cet.] Cfr. Nic. Klim. cap. XVI § 8 cum notis. Adde *Virgil.* Bucol. IX, 1:

Quo te, Moeri, pedes? an, quo via ducit, in urbem?

— 56. Cantabam vacuus cet.] *Juvenal.* Sat. X, 22:

Cantabit vacuus coram latrone viator.

— 59. Odi profanum vulgus et arceo] *Horat.* Carm. III, 1, 1.

— 60. Tunc immensa cavi spirant mendacia folles cet.] *Juvenal.* Sat. VII. 111 sq.

— 62. Pauperis est numerare gregem] *Ovid.* Metam. XIII, 824:

Pauperis est numerare pecus.

— 70. Dat Galenus Opes cet.] Cfr. *Holbergii* Epigr. I, 85:

Dat Galenus opes, opium dat Calliodorus.

— 71. Inopi lingua desertas invocat artes] *Petronii* Sat. cap. 83 extr.

— — Saepe est etiam sub palliolo sordido sapientia] Fragmentum *Caecilii Statii* apud *Cicer.* Disp. Tusc. III, 23, 56.

— 74. Quales esse decet, quos ardens purpura vestit] *Juvenal.* Sat. XI, 155.

— — Sicci terga suis, rara pendentia crate] *Juvenal.* Sat. XI, 82.

— — Qvod succida nolit Lana pati] *Juvenal.* Sat. V, 24 sq.

— — Qvali per mediam cet.] *Juvenal.* Satir. V, 54; vid. supra ad pag. 55.

— 77. Invitum trahit nova vis cet.] *Ovid.* Metam. VII, 19 sq.:

Sed trahit invitam nova vis, aliudque cupido,
Mens aliud suadet.

— — ratione furorem cet.] *Ovid.* Metam. VII, 10 sq.:

postquam ratione furorem
Vincere non poterat.

— 79. Nimium ne crede colori] *Virgil.* Bucol. II, 17:

O formose puer, nimium ne crede colori.

Pag. 81. Obstupui steteruntque comae cet.] *Virgil.* Aen. II, 774.

— 85. Modica non fortior aura Ventus erat.] *Juvenal.* Sat. XII, 66 sq.:

modica nec multum fortior aura
Ventus adest.

— — aut quoties plenus cet.] *Juvenal.* Sat. XII, 30:
Quum plenus fluctu medius foret alveus.

— — Crudi posuere pericula succi] *Juvenal.* Sat. XI, 76.

— 87. Autumno quartanam sperantibus aegris] *Juvenal.* Sat. IV, 57.

— 94. Venti posuere cet.] *Virgil.* Aen. VII, 27 sq.:
Quum venti posuere, omnisque repente resedit
Flatus.

— 95. Castra movemus cet.] *Virgil.* Aen. III, 519 sq.

— 97. Tempora postquam prospera vectori] *Juvenal.* Satir. XII, 62 sq.

— — Garrula securi narrare pericula nautae] *Juvenal.* Sat. XII, 82.

— 99. Aut picturata cet.] *Statii* Silv. I, 3, 36 et 47. cfr. Nic. Klim. cap. IV, § 7 cum nota.

— 101. Cynica traduxi tempora coena] *Petron.* Sat. cap. 14, vs. 3 sq.:

Ipsi qui Cynica traducunt tempora pera,
Nonnumquam nummis vendere vera solent.

— 103. fumantes pultibus ollae] *Juvenal.* Sat. XIV, 171:
Grandes fumabant pultibus ollae.

— — differre in tempora coenae] *Juvenal.* Sat. XIV, 130.

— 105. Sui quaestus causa fictas suscitant sententias] Fragmentum *Ennii* ex tragoedia incerta apud *Cicer.* de Divinat. I, 40, 88. Cfr. Ennianae poesis reliquiae, recens. J. Vahlen (Lips. 1854) pag. 149, fr. XXVI.

— — Non habeo denique nauci Marsum augurem cet.] Cfr. *Cicer.* de Divinat. I, 58, 132: Non habeo denique nauci Marsum augurem, non

vicanos haruspices, non de circo astrologos, non Isiacos coniectores, non interpretes somniorum. Non enim sunt ii aut scientia aut arte divini:

Sed superstitiosi vates impudentesque harioli,
Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas imperat:
Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam:
Quibu' divitias pollicentur, ab iis drachmam ipsi petunt.
De his divitiis sibi deducant drachmam, reddant cetera.

Priorem huius loci partem in versuum formam redegerunt antiquiores critici, quos Holbergius secutus est. Cfr. Ennianae poesis reliquiae pag. 136, fr. II (ex Ennii Telamone).

Pag. 115. Praecipites atra ceu tempestate columbae] *Virg.* Aen. II, 516.

— 126. Caedimus inque vicem praebemus crura sagittis cet.] *Persii* Sat. IV, 42 sq.

— 127. Semper ego auditor tantum cet.] *Juvenal.* Sat. I, 1 sq.:

Semper ego auditor tantum? numquamne reponam,
Vexatus toties rauci Theseide Codri?

— — Tempora certa modique cet.] *Horat.* Satir. I, 4, 56 sq.:

His, ego quae nunc,
Olim quae scripsit Lucilius, eripias si
Tempora certa modosque, et quod prius ordine verbum est,
Posterius facias, praeponens ultima primis.

— — Ubi quid datur oti, Illudo chartis] *Horat.* Satir. I, 4, 138 sq.

— 128. votum, timor, ira, voluptas cet.] *Juvenal.* Satir. I, 85 sq.:

Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.

— 136. Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci] *Horat.* A. P. 343.

— 138. Plausor in scena cet.] *Petronii* Satir. cap. 5, v. 7 sq.:

neve plausor in scaenam
Sedeat redemptus, histrioniae addictus.

Pag. 141. Morte viri cupiunt animam servare catellae] *Juvenal.* Satir. VI, 654.

— 142. Nam fuit hoc vitiosus cet.] *Horat.* Satir. I, 4, 9 sq.

— 146. Parcum genus cet.] *Ovid.* Metam. VII, 655 sqq.:

Mores, quos ante gerebant,
Nunc quoque habent: parcum genus est patiensque laborum
Quaesitique tenax et quod quaesita reservet.

— 150. Terram luto ferit intestino] *Juvenal.* Satir. VI, 429:

Dum redit et loto terram ferit intestino.

— 151. Esse aliquid cet.] *Juvenal.* Sat. III, 230 sq.:

Est aliquid, quocumque loco, quocumque recessu
Unius sese dominum fecisse lacertae.

— 156. Quantum vix redolent tria funera] *Juvenal.* Satir. IV, 108 sq.:

Et matutino sudans Crispinus amomo,
Quamtum vix redolent duo funera.

— — tegula sola tuetur cet.] *Juvenal.* Satir. III, 201 sq.

- 157. Ubi vivunt ambitiosa cet.] *Juvenal.* Satir. III, 182 sq.:

Hic vivimus ambitiosa
Paupertate omnes.

— 159. Rhedarum transitus arcto cet.] *Juvenal.* Satir. III, 236 sqq.

— 161. tot vasa ingentia cet.] *Juvenal.* Satir. III, 251 sq.:

Corbulo vix ferret tot vasa ingentia, tot res
Impositas capiti.

— 165. Serit arbores, quae alteri saeculo prosint] Fragmentum *Caecilii Statii* apud *Cicer.* Disp. Tuscul. I, 14, 31; Cat. Mai. 7, 24.

— 177. Quos arma tegunt aut balteus ambit] *Juvenal.* Satir. XVI, 48.

— 178. Conticuere omnes cet.] *Virg.* Aen. II, 1.:

Conticuere omnes intentique ora tenebant.

— 179. factus de rhetore consul] *Juvenal.* Satir. VII, 197.:

Si Fortuna volet, fies de rhetore consul.

Pag. 191. Fracta de merce silures] *Juvenal.* Satir. IV, 32 sq.:

Magna qui voce solebat
Vendere municipes pacta mercede siluros.

— 195. cum iustae defertur causa querelae] *Juvenal.* Satir. XVI, 18 sq.:

Nec mihi deerit
Ultio, si iustae defertur causa querelae.

— 201. ut sit mens sana cet.] *Juvenal.* Satir. X, 356:
Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.

— 203. Hunc neque dira venena cet.] *Horat.* Sat. I, 9, 31 sqq.

— 204. Sudor ad imos Manavit talos] *Horat.* Sat. I, 9, 10 sq.:

Quum sudor ad imos
Manaret talos.

— — Sunt, quibus in satira videar nimis acer] *Horat.* Satir. II, 1, 1 sq.

— — Scribere fortem Scipiadam cet.] *Horat.* Satir. II, 1, 16 sqq.:

Attamen et iustum poteras et scribere fortem:
Scipiadam ut sapiens Lucilius . . .
Quanto rectius hoc, quam tristi laedere versu
Pantolabum scurram Nomentanumque nepotem.

— 205. Hoc libuit decurrere campo] *Juvenal.* Satir. I, 19 sq.:

Cur tamen hoc potius libeat decurrere campo,
Per quem magnus equos Auruncae flexit alumnus?

— — Crescit seges clypeata virorum] *Ovid.* Metam. III, 110.

— 206. Ut enim grammaticum se professus cet.] *Cicer.* Disp. Tuscul. II, 4, 12.

— — castigata remordent] *Juvenal.* Satir. II, 34 sq.:

Nonne igitur iure ac merito vitia ultima fictos
Contemnunt Scauros et castigata remordent?

— 208. non conscire sibi cet.] *Horat.* Epist. I, 1, 60 sq.:

Hic murus aheneus esto
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Pag. 209. Coelum nitescere cet.] Fragm. *Ennii* ex Eumenidibus tragoedia apud *Cicer.* Disp. Tuscul. I, 28, 69:

Coelum nitescere, arbores frondescere,
Vites laetificae pampinis pubescere,
Rami bacarum ubertate incurviscere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Fontes scatere, herbis prata convestirier.

Vid. Ennianae poesis reliq. pag. 113, fragm. VIII.

— 212. Si mihi tunc tristis cet.] *Cicer.* Disp. Tuscul. III,28, 67.

Epistola II.

Pag. 217. Quamquam animus meminisse horret] *Virgil.* Aen. II, 12.

— 219. Huic fuga per portas cet.] *Petronii* Sat. cap. 123, v. 218 sqq.:

Huic fuga per terras, illi magis unda probatur
Et patria pontus iam tutior. Est magis arma
Qui temptare velit fatisque iubentibus uti.
Quantum quisque timet, tantum fugit. Ocior ipse
Hos inter motus populus, miserabile visu,
Quo mens icta iubet, deserta ducitur urbe.

— 220. Hic seges ubi Troia fuit cet.] *Ovid.* Heroid. I, 53 sq.:

Jam seges est, ubi Troia fuit, resecandaque falce
Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.

— — Pinguia crura luto] *Juvenal.* Satir. III, 247.

— — Quibus in solo vivendi causa palato est] *Juvenal.* Satir. XI, 11.

Epistola III.

(In Opusc. Lat. parte altera.)

Pag. 2. Quis locus ingenio cet.] *Juvenal.* Satir. VII, 63 sq.:

Quis locus ingenio, nisi quum se carmine solo
Vexant?

— 3. Tenet insatiabile multos cet.] *Juvenal.* Sat. VII, 51 sq.:

tenet insanabile multos
Scribendi cacoëthes et aegro in corde senescit.

Pag. 8—25. Vide Praef. ad Nicolai Klimii Iter subterraneum pag. III—XIII.

— 31. Permixtum nautis aut furibus cet.] *Juvenal.* Sat. VIII, 174 sq.

— 32. Disiecti membra poëtae] *Horat.* Satir. I, 4, 62.

— — Qui prius ordine verbum cet.] *Horat.* Satir. I, 4, 56 sqq.:

His, ego quae nunc,
Olim quae scripsit Lucilius, eripias si
Tempora certa modosque, et quod prius ordine verbum est,
Posterius facias, praeponens ultima primis cet.

— 40. hanc veniam petimusque damusque] *Horat.* A. P. 11.

— — Inter utrumque volat dubiis Victoria pennis] *Ovid.* Metam. VIII, 13.

— 47. Ancora namque suam iam tenet illa ratem] cfr. *Ovid.* Trist. V, 2, 41 sq.:

Quo feror? unde petam lapsis solatia rebus?
Ancora iam nostram non tenet ulla ratem.

— 51. Jam languent exhausto robore vires] cfr. *Ovid.* ex Ponto I, 4, 3:

Jam vigor et quasso languent in corpore vires.

— — Novimus plausum ingenii nostri] *Petron.* Satir. cap. 90: Ex iis, qui in porticibus spatiabantur, lapides in Eumolpum recitantem miserunt. At ille, qui plausum ingenii sui noverat, operuit caput extraque templum profugit.

— — Sint Maecenates cet.] *Martial.* Epigr. VIII, 56, 5 sq.:

Sint Maecenates, non deerunt, Flacce, Marones,
Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt.

— 53. Cecidere omnes a crinibus hydri cet.] *Juvenal.* Satir. VII, 70 sq.:

Caderent omnes a crinibus hydri,
Surda nihil gemeret grave buccina.

— 56. Incerta haec si tu postules cet.] *Terent.* Eunuch. I, 1, 16 sqq.

Pag. 61. Bacchae bacchanti cet.] *Plauti* Amphit. II, 2, 71 sq.
— 70. Morbo periere capellae] *Horat.* Epist. I, 7, 86.
— 73. Unde timere hominis sapientis et insipientis cet.] *Holberg.* Epigr. III, 97, 3 sqq.
— 74. Ne me imparatum cura laceraret repens] *Cicer.* Disp. Tuscul. III, 14, 29.
— 75. Conqueri fortunam adversam cet.] *Cicer.* Disput. Tuscul. II, 21, 50.
— 76. Fausti hirsuta cohors cet.] *Holberg.* Epigr. II, 50.
— 91. Cantabam vacuus cet.] cfr. *Juvenal.* Satir. X, 22.
— 97. Causa studendi cet.] *Holberg.* Epigr. I, 27, 7 sq.
— 120. Tellurem fecere Dii, sua litora Belgae] cfr. *Holberg.* Epigr. II, 159:

Exceptis terris Batavis, Deus omnia finxit,
Formarunt Batavi litora namque sua.

— 121. Omnia conando cet.] *Manilii* Astron. I, 95:

Omnia conando docilis solertia vicit.

— 122. Quos natura negat, facit ecce! licentia versus] cfr. *Juvenal.* Satir. I, 79 sq.:

Si natura negat, facit indignatio versum,
Qualemcunque potest, quales ego vel Cluvienus.

— 124. Parcum genus est cet.] *Ovid.* Metam. VII, 656 sq.
— 125. Crassa volvit caligine fumum] cfr. *Ovid.* Metam. VII, 528 sq.:

Principio coelum spissa caligine terras
Pressit et ignavos inclusit nubibus aestus.

— 127. Terras atque aequora miscent] cfr. Nic. Klim. cap. XIII, § 53 cum nota.
— 133. Aurita gaudet glaucopide cet.] *Martial.* Epigr. VII, 87.
— 134. Tenui pulmone rubetae] *Juvenal.* Satir. VI, 659.
— 136. Eutrapelus tonsor cet.] *Martial.* Epigr. VII, 83.
— 141. Luxuria foliorum exuberat arbor] *Virgil.* Georg. I, 191 sq.:

At si luxuria foliorum exuberat umbra,
Nequidquam pinguis palea teret area culmos.

Pag. 142. Res solidas tantum cura cet.] *Holberg.* Epigr. VI, 53, 5 sqq.
— 150. Jam satis est cet.] *Horat.* Sat. I, 1, 120 sq.
— 154. Spartae quod gravitas cet.] *Holberg.* Epigr. II, 96, 3 sq.
— 157 Humanae sortis cet.] *Holberg.* Epigr. I, 83.
— 158. Nam pauper stomachus cet.] *Horat.* Satir. II, 2, 38:
Jeiunus raro stomachus vulgaria temnit.
— — Corpus vitiosum cet.] *Horat.* Satir. II, 7, 108. cfr. Nic. Klim. cap. IX § 14 cum nota.
— 159. Cantat vacuus cet.] cfr. *Juvenal.* Satir. X, 22.
— 160. O fortunati mercatores cet.] *Horat.* Satir. I, 1, 4 sqq.
— 161. Ne cures ea cet.] Vid. Nic. Klim., cap. III § 14 cum notis.
— 162. Verba magis cruciant cet.] *Holberg.* Epigr. I, 83, 19 sq.
— — Qui cum possideant plurima, plura petunt] *Holberg.* Epigr. II, 129, 1 sq.:
Aut raro aut nunquam satiatur dira cupido;
Nam cum possideas plurima, plura petis.
— 164. Si divites signa ostentant cet.] Holbergius in animo habuisse videtur locum *Ciceronis* in Disput. Tuscul V, 35, 102: Cur igitur divitiae desiderentur? aut ubi paupertas beatos esse non sinit? Signis, credo, tabulis, ludis. Si quis est, qui his delectetur, nonne melius tenues homines fruuntur, quam illi, qui his abundant? Est enim earum omnium rerum in nostra urbe summa in publico copia.
— 168. Mortalis nemo est cet.] *Cicer.* Disput. Tuscul. III, 25, 59.
— — Conditio atque status cet.] *Holberg.* Epigr. I, 83, 21 sq.
— 169. Concordia res parvae crescunt] *Sallust.* Jugurth. 10, 6.
— — Postquam discordia taetra cet.] Fragmentum *Ennii* ex Annalium libro VIII apud *Horat.*

Satir. I, 4, 60 sq.; *Serv.* ad Virgil. Aen. VII, 622. Vid. Ennianae poesis Reliq. pag. 40 fragm. II.

Pag. 172. Male aedilibus eveniat cet.] *Petronii* Sat. cap. 44: Aediles male eveniat, qui cum pistoribus colludunt »serva me, servabo te«. Itaque populus minutus laborat, nam isti maiores maxillae semper Saturnalia agunt.

— 186. Mallem me doctum cet.] *Holberg.* Epigr. III, 55:

Sollicite quaeris, quid votis, Sexte, requiram,
Si mihi doctrinae aut optio fiat opum.
Mallem doctrinam, nisi doctos, Sexte, viderem
Nudos stultorum serpere vestibulis.

— 188. Hunc optent generum rex et regina cet.] *Persii* Sat. II, 37 sq.

— 191. Quanto praestantius esset cet.] *Juvenal.* Sat. III, 18 sqq.

Index versiculorum, quorum fontes nondum reperti sunt.

Epistola I.

Pag. 8. Flammas moveoque feroque. (De Cacodaemone.)

— 60. Rauca voce manuque
Murmura (comprimere student accensi).

— 70. Dat Galenus opes, dat Justinianus honores.

— 92. Omne fretum metuens pelagi pirata relinquit.

— 106. Pictis tanquam gaudere tabellis.

Epistola III.

— 56. O utinam nobis non sordida vestis adesset,
Vidissem propius mea numina.

— 63. Et iam venit aegra senectus.

— 65. Ficto simulant pia pectora vultu.

— — Cum summus Judex terras inviset ab aula
Siderea, ut vitas actas ac crimina discat.

— 81. Nam capiunt vitium, ni moveantur, aquae.

— 164. Vinum ut nocturnum ludit imaginibus.

Et Brev fra L. Holberg til hans Ridefoged.

Meddelt af Chr. Bruun.

Originalen eies af Meddeleren.

Jeg haaber at J haver ladet *Arent Dam* viide at han selv forsikrer sig winderlefs *effecter* naar han bortflytter. Bortflyttelsen maa strax skee. Jeg haaber og saa at man i tide tager noget. korn fra de svage mænd udi *blæsinge* og Havrebierg til skatter og en maadelig landgilde: thi det er magt paaliggende i sær i henseende til winderslef, hvis forsømmelse derved kand beviises. Jeg har bekommet den unge hiort tillige med 11 agerhøns og Murmesterens regning hvorpaa J kand stræbe noget at aftinge. Jeg kand ikke tænke paa den grove Præsts angivelse uden at ærgre mig. Giederne venter ieg med første leilighed, og et skriftligt svar kand fodres af *Arent Dam*, om han vill imodtage Stillengs korn for 4 ß over kirkekiøb. Man kand dog først forhøre hemelig hos den anden af *Ronsgaard* omtalt kiøbmand om hand vill give lidt meer. Hollensberg giør *prætention* paa en Kakkelovn. Hvis beviises klarligen kand at den hører ham til, maa han faae den tilbage. Han skriver at Soren Jorgensen har haft den til leie. Det er en sag mellem dem. Thi det er alt mig ubekiendt. Værelserne maa giøres til rette og hvittes mod *de Places* ankomst. Jeg forbliver

Kiøbenh d 1 *Oct* 1749

E. beredvillige
L Holberg

Smaae Bidrag til Personalhistorien fra den anden Halvdeel af det 18de Aarhundrede.

Ved *.

I.

Det er bekjendt, at Ranzau-Ascheberg var meget slet anskrevet ved Catharine d. 2dens Hof. I Bernstorffs Memoire til Kongen af 18 Juli 1770 (i Varnhagen v. Ense's Denkwürdigkeiten des Freiherrn v. d. Asseburg p. 424 fgd.) siges det, at han »af Keiserinden henregnedes til hendes Fjender« og at der var »et dødeligt Had mellem ham og Keiserindens Ministre«, og da han i 1772 udtraadte af det danske Ministerium, skeete det efter udtrykkelig Begjæring af den russiske Gesandt Saldern og meldtes derfor Keiserinden ved egenhændige Breve fra Kongen og fra Enkedronningen. Om Anledningen til dette Fjendskab beretter Molbech i Nyt historisk Tidsskrift 4de B. p. 568-69, »at Ranzau efter at være blevet afskediget af dansk Krigstjeneste d. 14 Juli 1756 begav sig til Rusland, hvor han vidste at skaffe sig Adgang til Grev Orlow og gjennem ham til Keiserinden, og hvor han skal have taget et Slags Deel i Sammensværgelsen mod Peter 3. Da han ikke blev lønnet og forfremmet som han havde ventet, (han har sandsynligen kun spillet en fjernere og underordnet Rolle i den russiske Hofrevolution) blev han i høi Grad forbittret og forlod Petersborg som en uforsonlig Fjende af det russiske Hof. Keiserinden var vel vidende herom og Ranzau blev hende altid i høi Grad utaalelig.« — Denne Beretning lider imidlertid af betydelige Urigtigheder.

Da Ranzau afskedigedes af den danske Hær, forsøgte han vel paa at indtræde i russisk Tjeneste, men man vilde i Peters-

borg ikke gaae ind paa de Betingelser, som han opstillede, og han bosatte sig derfor med sin Hustru i Danzig[1]). Da Peter d. 3die havde besteget Thronen og det holsteenske Spørgsmaal truede med at fremkalde Krig mellem Danmark og Rusland, synes Ranzaus eventyrlige Sind at have drevet ham til at forsøge, hvad han med sine i visse Maader glimrende Egenskaber og sine private Forbindelser, navnlig med Keiserens Onkel, Prinds Georg af Gottorp, kunde udrette for at forsone de 2 Souveræner og maaskee ogsaa for at spille en Rolle eller vinde mere positive Fordele for sig selv. — Det synes imidlertid, at han desuden havde modtaget en indirekte Opfordring fra Kjøbenhavn til at foretage denne Reise.

Blandt de mange daarlige Subjekter, som den danske Regjering under den langvarige holsteenske Forhandling i Petersborg havde kjøbt i Haab om ved deres Hjælp at fremme denne Sag, var ogsaa Beringskjold, som besad stor Indflydelse hos Overkammerherre Brockdorff, Storfyrstens Yndling og den virksomste Modstander af Mageskiftet. Senere havde Beringskjold seet sig nødt til at forlade Petersborg men han dukkede nu paa engang op igjen i Danzig. Han opsøgte Ranzau og synes med Breve fra Kjøbenhavn at have legitimeret sig som bestemt til at udføre et hemmeligt Hverv i Petersborg, hvorhen han ligeledes skulde anmode Ranzau om at begive sig for at virke i den holsteenske Sag.

Dersom Beringskjold og Ranzau virkelig have været opfordret til at anvende deres diplomatiske Gaver i Sagen, var det i alt Fald ikke af Bernstorff. Han kjendte altfor vel begge, til at han skulde ville bruge dem. Ostens tidligere Indberetninger fra Petersborg havde tilstrækkelig bevist, at den første var og nu ogsaa i Petersborg erkjendtes for at være en Bedrager, og den sidstes Afskedigelse skyldtes netop væsentligen Bernstorff. Det er imidlertid mere end rimeligt, at andre indflydelsesrige Personer have kunnet staae bagved denne Mission. Paa Efterretningen om Ranzaus Reise skriver Bernstorff under 22 Mai til Haxthausen Følgende: »Jeg troer, at Grev Ranzau er altfor meget en Mand af Ære, til at han i Rusland skulde ville

---

[1]) Dep. fra den danske Gesandt i Petersborg, Grev Haxthausen af 23 Marts 1762.

foretage Noget, som strider mod hvad han af saamange Grunde skylder Kongen, men jeg skal ikke desto mindre efter Hs. Majestæts udtrykkelige Ordre sige Dem, at De ikke maae meddele ham nogen af de Hemmeligheder, som ere Dem betroet. Tro ikke, at han har nogen Commission for Hs. Majestæt. De dobbelte Forhandlinger, som kun tjene til krydse hinanden, falde aldeles ikke i Kongens Smag, Hs. Majestæt anvender dem ikke ved noget Hof og mindst af alle vilde han anvende dem ved det Hof, hvor De befinder Dem. De vil altsaa iagttage Høflighed mod Grev Ranzau som en Mand af Fødsel og Distinction. Understøt ham med Deres gode Raad, hvis De finder det gavnligt, men giv hverken ham eller nogen Anden Anledning til at troe, at De staaer i hemmelig Forstaaelse med ham eller at han befinder sig i Petersborg efter Kongens Ordre. Hs. Majestæt modsætter Sig ikke hans Ophold i Rusland men Han ønsker det ligesaa lidet, og Han vil ikke have eller ansees for at have nogen Deel deri. Deres egen Klogskab vil bestemme Graden af det Venskab og Samquem, som De vil bevare med ham, saavelsom Størrelsen af de hemmelige Penge-Understøttelser, som De maatte ansee det for nyttigt at yde ham.«

Beringskjold og Ranzau begave sig altsaa paa Reisen til Petersborg, men det viste sig snart, hvor ilde betænkt det var at overdrage idetmindste den førstnævnte noget Hverv. Thi, forraadt af sin Tjener, undgik han kun ved Flugten at blive arresteret i Kønigsberg af russiske Soldater og der var givet Ordre til at gribe ham, saasnart han viste sig paa den russiske Grændse. Hans Selskab kastede allerede en Mistanke paa Ranzau, som denne ikke senere formaaede at overvinde, og det er ikke usandsynligt, at denne Mistanke ogsaa har virket paa Keiserindens Dom om ham, da hun hadede Brockdorff og Alt, som fjernere eller nærmere stod i Berøring med ham.

I Midten af April ankom Ranzau til Petersborg. Det lykkedes ham ved sin behagelige Optræden og sin usædvanlige Vittighed at gjøre sig en Stilling og Haxthausen skriver[1]), at »det ikke er umuligt, at han med sin Aand og sin Habilitet kan opnaae sit Formaal.« Han vidste strax at skaffe sig Prinds Georgs mægtige Beskyttelse og forestilledes af ham for Kei-

[1]) Dep. $\frac{16}{27}$ April.

seren. Hvorledes hans Forhold end senere blev til Saldern, var det ialt Fald dengang meget godt og han vandt dennes fulde Fortrolighed. Det Samme var Tilfælde med den engelske Gesandt Keith. Ranzau sagde, at han var kommen »som Dronningen af Saba for at beundre og derpaa reise hjem,« og til dem, der ikke vilde lade sig nøie med denne Forklaring, fortalte han, at hans Hensigt var af Keiserens Naade at opnaae en Orden eller en anden Gunstbevisning, som kunde forsone ham med hans Svigerfader, med hvem han var brouilleret. I det Hele var han forsigtig og Haxthausen roser meget hans Opførsel, kun frygtede denne for, at »hans Patriotisme vilde ende med at skade ham, da han allevegne roste Danmark og ophøiede den danske Hær og Flaade.«

Ranzaus store Plan var af en noget eventyrlig Art og, uagtet Bernstorff heller ikke selv var ganske fri for engang imellem at kunne hengive sig til lidt politisk Phantasteri, var der dog en saa umaadelig Forskjel mellem den rolige Besindighed, som altid ledede ham i hans praktiske Politik, og den eventyrlige og hensynsløse Tilsidesættelse af alle givne Forhold, der udmærker Ranzaus Combination, at man strax begriber, at disse 2 Naturer maatte staae imod hinanden og at Bernstorff maatte føle den fuldstændigste Antipathie mod den Slags Diplomatie, som Ranzau repræsenterede.

Huset Habsburg havde i Aarhundreder spillet en stor Rolle i Historien og nylig havde det bourbonske Huus ved Familiepagten grundlagt en Forbindelse, som syntes at skulle sikkre denne Familles Magt for lange Tider. Men begge disse stolte Huse skulde fordunkles af det oldenborgske Huus, naar dette efter en Forsoning mellem dets enkelte Grene indtog den Plads, der tilkom det. Grundlaget for denne Ordning skulde være følgende. Kongen af Danmark skulde have hele Holsteen samt Bispedømmet Lübeck. Kongen af Sverrig skulde blive souveræn og til Gjengjæld derfor afstaae Bohuus, som forenedes med Norge. Keiseren skulde lade sig nøie med Rusland, den ophøiede Stilling, han indtog som den mægtigste Fyrste i det oldenborgske Huus, og en Pengesum af 2—3 Millioner Daler, som man passende kunde paalægge Hamburg og Lübeck at betale. Til denne Trehed sluttede sig endvidere Oldenborg og Delmenhorst, som skulde gives til Prinds August af Gottorp

istedetfor Bispedømmet Lübeck, samt Curland, som Prinds Georg skulde have. Hele den oldenborgske Familie skulde endelig sammenknyttes til en Eenhed ved en offensiv-defensiv Alliance, som ikke kunde forandres eller indskrænkes ved nogen anden Forbindelse, samt ved fælles Arveret mellem de forskjellige Linier[1].

Ranzau smigrede sig med »inden 8 Dage« at kunne see, hvorvidt denne Plan lod sig udføre, og han stolede paa, at dens umaadelige Fordele vilde vinde Alle. En Maaned efter saae han, at han havde taget Feil. Nu var der efter hans Formening Intet mere at udrette i Rusland, man maatte vende sig til Berlin. Han vilde ved Hjælp af Prinds Georgs Anbefaling søge at indtræde i Frederik d. 2dens Hær som Frivillig, »paa Valpladsen og i Leiren skulde han vide at nærme sig den preussiske Konge og ende med at overbevise ham om Fordelen ved en Forbindelse med Danmark«[2].

Denne Plan blev imidlertid heller ikke til Noget. Ranzau forlod misfornøiet Petersborg og han kunde være glad over at slippe bort, thi stedse større blev Mistanken om, at han var en Spion, og man havde allerede gjort Forsøg paa at vinde hans Tjenere. Haxthausen yder ham imidlertid den Roes, »at han altid har viist sig som god Dansk og, havde han end Intet udrettet, havde han dog gjort Gavn ved at sige Ting om og for Danmark, som ingen Anden havde kunnet sige i Keiserens Omgivelser.« Den danske Gesandt anbefaler derfor officielt til Bernstorff, at Ranzau paany skulde optages i Armeen eller paa anden Maade belønnes for sit patriotiske Forsøg, hvorved han virkelig havde udsat sig for betydelig Fare og hvorved »han i Alt har fulgt de Ordrer, som han havde faaet ved Beringskjold.« Det er ikke uden Interesse at erfare, at Ranzau ikke under sit Ophold i Petersborg forlangte eller modtog nogen Pengeunderstøttelse af Gesandtskabet.

Fra Petersborg vendte Ranzau tilbage til Danzig[3]. Denne

---

[1]) Dep. fra Haxthausen af $\frac{1}{1}\frac{8}{0}$ April.

[2]) Dep fra Haxthausen af $\frac{24\ \text{Mai}}{4\ \text{Juni}}$.

[3]) Kort efter gik han derfra til Altona, hvor han traf Struensee. See Falkenskjolds Mémoires p. 108-109

Reise var den eneste, han foretog til Rusland i Peters Regeringstid. Intetsomhelst Spor antyder, at han havde nogen Forbindelse med Keiserinden end sige med Orlow, som dengang endnu Ingen kjendte. Det er overhovedet neppe rimeligt, at allerede i April og Mai den Conspiration var igang, som udbrød den 8de Juli, og selv om Alt dette var anderledes, lader det sig ikke vel forene med Ranzaus Plan om den lykkelige Forening mellem Huset Oldenborgs adskilte Grene, at han skulde have spillet en, om og kun »fjernere og underordnet, Rolle« i en Revolution, som foreløbig havde til Formaal at styrte Peter og som let i sine Følger kunde styrte hele det gottorpske Huus fra Ruslands Throne.

Der findes i Udenrigsministeriets Archiv en lille Pakke Breve, som Ranzau under sit Ophold i Petersborg tilskrev Grev Haxthausen. Da det muligvis kan være af Interesse at see en Prøve paa hans Stil, som tillige kan give et mere personligt Indtryk af ham selv og hans Forhold, hensættes her det sidste, dateret d. 17 Mai 1762.

Le malheur que j'ai eu d'être presque toujours calomnié m'a rendu prévoyant. Sur le point de quitter cette cour, je me suis examiné à la rigueur. J'ai trouvé que le mensonge pourrait avoir prise sur moi par un seul endroit, et je me dois d'aller au devant. Ce n'est pas sur ma fidélité qu'on m'attaquera; on ne dira pas, que j'aie manqué de force, où il a fallu de la force, ni de modestie et de douceur, quand j'ai cru, qu' elle pouvait être utile; mes amis, par prévention, et de plus sots que moi, par ignorance, m'accorderont peutêtre même quelque sorte de dextérité dans la façon de me gérer: mais voici le mal. On connait ma situation, qui n'est pas dans le cas des voyages sans vues, on n'a jamais pu m'en supposer un moment pour le service de Russie, cependant j'en dois avoir, je me suis toujours montré danois, j'ai tenu des propos de paix. Sur cela des gens désoeuvrés, vos confrères les ministres même, peuvent avoir écrit, que j'étais chargé de commissions, des gazettiers peuvent l'imprimer. Ces rumeurs peuvent parvenir à Copenhague — les mêmes personnes qui ont dit que j'avais fait des traités de commerce à Naples vivent peutêtre encore — on aura lieu de croire que, pour me faire valoir, j'ai exposé la

dignité du Roi, qui ne doit parler à l'Empereur que par le Comte de Haxthausen ou par Mr. le Maréchal de St. Germain.

Il est vrai que, pour éviter tout air de mission, je me suis fait présenter à S. M. I. par le prince George, je n'ai vu des ministres étrangers, que Mr. de Keith, mon ami de Vienne, et n'ai pas vu chez lui Mr. de Woronzoff, quoique je le dusse même comme voyageur, que je lui eusse été recommandé par le Maréchal Braun, gouverneur de Livonie, et qu'il ait plus d'une fois demandé de mes nouvelles, mais tout cela peut s'ignorer et tout doit être clair. J'ai cru que les pièces ci-jointes rempliront cet objet, elles mettent en évidence mon début et ma fin à Petersbourg, et vous savez Mr., que toute ma conduite a été analogue au ton que j'y prends. Je vous demande la permission de vous en consigner les copies, afin qu' elles puissent me servir de justification, s'il en est besoin.

Bilag 1.

Au
conseiller privé de Wolff[1]). le 25 avril 1762.

Malgré les décorations de la fortune que je n'aime plus, je compte de retrouver en Vous l'âme du philosophe que j'aime. Je me hâterais de me rejouir, non de ce que Vous êtes plus grand, mais de ce que Vous pouvez être plus utile, après quoi j'oublierais ce que Vous êtes aujourdhui, pour ne me souvenir que de ce que Vous fûtes toujours. Que le mot d'utile que j'ai lâché ne Vous effarouche pas, mon cher baron, Je ne sollicite ni ne veux rien ici, et la seule faveur que j'attends de Vous, est d'en donner votre parole à ceux qui pourraient me supposer des vues. Les miennes sont très simples. Vous connaissez l'attachement héréditaire des Ranzaus à l'auguste maison d'Oldenbourg, et pas moins mon admiration pour la franchise du caractère du Grand Duc de Russie. Ce prince est devenu depuis un grand empereur, il vient, en montant sur le plus puissant trône de l'univers, d'élever sa maison au dessus de toutes les maisons royales de l'Europe et chaque action de son nouveau règne porte l'empreinte de l'héroisme

---

[1]) Han var en af Keiserens holsteenske Ministre i Petersborg og var iøvrigt fjendtlig mod Danmark.

et de l'humanité; j'étais près d'ici, je me suis dit: je veux le voir, l'admirer et m'en revenir content, mon voyage est précisement celui de la reine de Saba. Si Vous m'avez connu un autre objet jadis, veuillez songer, que les temps sont changés, je pouvais servir l'Impératrice de Russie contre les Prussiens, mais le duc de Holstein Empereur, repétant des possessions sur le duc de Holstein Roi, est un autre compte.

Vous sentez bien qu' étant né ce que je suis, je n'ai plus que des voeux à faire pour l'harmonie d'une maison dont le Roi est le chef. Pour achever de vous prouver le dèsintéressement de mon voyage, quant au service, faut-il vous dire que j'espère de S. M. I un seul mot qui suffira, pour m'arranger avec un de ses conseillers privés — c'est mon beaupère[1]) — qu'il m'est essentiel de me rendre favorable.

Adieu, mon cher baron, j'attends avec impatience le moment de vous embrasser. Vous étiez si digne d'être aimé, lorsque dans votre cabinet de médailles Vous viviez avec les faces reniées des anciens Césars, il n'est pas possible que V. Exc. se soit gatée en vivant avec un Empereur jeune, brillant et dont le règne va illustrer les ministres qui le servent. J'ai l'honneur etc.

Bilag 2.

An

den Herrn Conferentzrath von Saldern

d. 14 Mai 1762.

Abseiten des Endesgezeichneten werden der Hrr Conf. Rath von Saldern geflissenst ersuchet, Seiner Hoheit dem Hertzoge gehorsamst fürtragen zu wollen, was massen:

Nachdem derselbe die einzige Absicht, welche ihn hieher geführt, in dem grossen Keiser Ruslands die Grösse der Oldenburgischen Souveraine zu verehren, nunmehro erfüllet hat, und von seinen Haus-Umständen nach Dantzig zurüchberufen wird, er als ein ausser allen Diensten lebender holsteinischer Cavalier als für seine Schuldigkeit hält von niemanden anders als von Höchstgedachter Seiner Hoheit als dem Keiserl. durchlaucht. Stathalter von Holstein die Bewirkung eines Passes für sich

[1]) Grev Ditlev Ranzau til Oppendorff, see Hoffmann danske Adelsmænd I.

und 2 Bedienten ausser 4 Pferden per station, unterthänigst zu erbitten.

Der Unterzeichnete empfiehlet übrigens seine schon bekannte Familien-Geschäfte, bei sich ereignender Contingenz, nochmahlen Sr. Hoheit zu gnädigsten Protection.

II[1]).

Martin Hübner var født i Hannover og udnævntes 1751 til Professor i det philosophiske Facultet ved Kjøbenhavns Universitet. Efter den daværende Ordning indeholdt Facultetet foruden 7 virkelige tillige et Antal designerede Professorer, som først fik Gage efterhaanden som de ved Vacance naaede op i faste Professurer. Da Hübner var den femte i Rækken af disse Expectanter, vare Udsigterne for ham kun daarlige og han besluttede sig derfor til at benytte Tiden til Studier i Udlandet. Det Lasson'ske Stipendium, som var ledigt, tillagdes ham og han erholdt paa denne Maade en aarlig Hjælp af 300 Daler i 3 Aar. Dette var imidlertid selv dengang ikke tilstrækkeligt og, som Hübner siger, »en Reise, som ikke foretages med de fornødne Midler, er unyttig«. Dette gjaldt især for ham, da de politiske Studier, hvormed han agtede at beskjæftige sig i Udlandet, gjorde det nødvendigt, at han kunde træde i Forbindelse med høiere stillede Personer i Samfundet.

Det lykkedes ham imidlertid at gjøre Udvei til, hvad der strængt behøvedes, og han afreiste fra Kjøbenhavn i Foraaret 1752. I Tydskland besøgte han navnlig Göttingen, Jena og Leipzig. Göttingen var dengang et betydeligt Universitet og han omtaler med stor Agtelse Morheim, Gebauer, Schmauss, Oporin, Gessner, Hollmann, Schweitzeren v. Haller, Wahl og Ackenwall, men, som han siger: »jeg fandt Leilighed til at lære, men tillige fik jeg fuld Bestyrkelse for, hvad jeg alt iforveien havde en Mistanke om, at vore academiske Studier lide af en stor Tomhed og Frivolitet.« Han søgte derfor snarere at udvikle sig ved at studere Forholdene end Bøgerne, og beskjæftigede sig især med Statsforfatningerne, Handel og Industri. I Dresden indførtes

---

[1]) Efter en Pakke Privatbreve, som findes i Udenrigsministeriets Archiv og som ere rettede til I. H. E. Bernstorff. — cfr. om Hübner: N. M. Petersens danske Literaturs Historie V. 2. p. 38.

han ved den danske Gesandt Berregaard i en fornemmere Kreds end den, han hidtil havde bevæget sig i, og fra nu af var det mere hos de praktiske Statsmænd end hos de Lærde, at han søgte Belæring. Det er interessant af hans Breve at see, hvilken Rolle Frederik 2den allerede dengang spillede i Tydskland. Tydskerne vare stolte af ham og af den Opmærksomhed, han tildrog sig i Frankrig, hans Venskab og senere hans Brud med Voltaire vare Statsbegivenheder og man hørte med Forbauselse, at for første Gang erkjendte den franske Regering, at den endog i Militærvæsenet kunde lære Noget af Tydskland. Snart hævedes Fredrik 2den til Skyerne, snart udskjældtes han, her saae man i ham Frihedens Forsvarer, hist frygtedes han, men overalt omtaltes han og altid havde man Opmærksomheden fæstet paa ham. — Den danske Regering nød stor Anseelse for sin Loyalitet og Consequents og Bernstorff var overordentlig respekteret overalt men navnlig i vore Nabolande, Hannover og Mechlenborg.

Fra Tydskland gik Hübner til Elsas og opholdt sig i nogen Tid i Strasborg, hvor han fandt en betydelig Lærd i Schoepflin. Man var beskjæftiget med militære Forberedelser og Tropperne skulde ligge i Leir, men allerede dengang midt i Freden var Finantstilstanden saa slet, at Officererne ikke kunde rykke ud, fordi de i 5 Maaneder ikke havde faaet Mere end $^1/_5$ af deres Sold. Man hjalp sig med at bortsende 10 Mand pr. Compagni og give Capitainen, hvad der paa denne Maade besparedes. — Soldaterne skulde oplæres i den nye preussiske Exercits, »det gaaer ret godt med Schweitzerne og de tydske Regimenter, men de franske finde denne Nyhed meget forunderlig og, efter deres Sædvane, gjøre de deres Bemærkninger derom, endog medens de ere under Vaaben.« . I Strasborg undersøger han Porcellainsfabrikationen, men paa hans Bemærkninger derom svarede Bernstorff, at Porcellainsfabriker »koste et Land mere end de gavne.«

Reisen gik derfra til Schweitz, hvor Hübner beundrer Virkningerne af den republikanske Statsform. »Ganske vist,« siger han, »er dette System af Republiker udadtil ikke saa stærkt som en absolut Regering, men til Gjengjæld samles her uhyre Rigdomme, medens Frankrig og de andre Lande tære paa deres inderste Marv og Kraft for at synes, eller om man vil, for at

være frygtelige eller idetmindste frygtede.« . »Zürich er et Vidunder i politisk Henseende.« Skjøndt ubeskyttede af Regeringen, blomstre Videnskaberne dog der mere end nogetsteds og kunne fremvise en Physiker som Gesner, en Antiquar som Hagenbach og 2 Digtere som Bodmer og Breitinger, der til Ære for den menneskelige Forstand have indseet, at »ikke enhver flau og dagligdags Tale bliver Poesie, fordi den sættes paa Riim.« I ikke mindre fortræffelig Tilstand ere Handelen og Fabrikerne og selv saadanne, til hvilke Raastoffet maa indføres saasom Silkevæverierne, kunne concurrere med alle fremmede.

I Slutningen af Sommeren 1753 gik han til Holland. Han fandt der Universiteterne »lidt grundigere og følgelig mindre modbydelige,« og opholdt sig derfor i nogen Tid i Leyden, hvor han traf den unge Grev Brühl, Sønnen af den sachsiske Minister. Han laae der for at studere og havde i sit Følge foruden flere »Gouvernører« og en Mængde af Tjenere endog sin særlige Capellan. Men meest opholdt han sig i Amsterdam og Rotterdam for at studere Handel og Industrivæsen. »Jeg saae,« siger han, »at Handelsvæsenet udgjør en Deel af den moderne Politik og danner en Videnskab, der er ligesaa dyb i sine Principer som den er nyttig og værdig for en Videnskabsmand, der ønsker at gavne sit Fædreland.« Denne Overbevisning styrkedes, da han i 1754 kom til England. »Jeg fandt der et Land,« skriver han, »i hvilket betydelige Lærde gjøre denne Videnskab til Gjenstand for deres Studier og lære den systematisk. Rigets Magt og Borgernes Velstand ere Frugterne deraf.« — Det var netop paa den Tid, at den danske Regering kjøbte St. Croix af det dansk-vestindiske Compagni og gav Handelen paa Øerne fri. Londonerbørsen interesserede sig levende for denne Foranstaltning, som den erkjendte for at være overensstemmende med rigtige oeconomiske Principer. — Hübners Dom over engelske Forhold og Tilstande fremgaaer af et Brev til Bernstorff som Svar paa dennes gunstige Omtale af dette Land. »Det er sandt,« skriver Hübner, »at England er et meget behageligt Opholdssted, saavel i Almindelighed som især for dem, der elske at tænke frit og at tale som de tænke, og denne store Frihed gjør her ikke den Skade, som den maaskee kunde gjøre andetsteds. Thi hvis den er Aarsag til en Uendelighed af Skrifter mod Religionen, er den tillige

Kilden til et betydeligt Antal af grundige Gjendrivelser og desuden til Beskedenhed hos Geistligheden, der i alle andre Lande er saa stolt, fordi den nyder det Privilegium, at Ingen tør modsige den. Her lære disse Herrer, at hvad der paa den anden Side af Havet gjælder for at være ubestridelige Sandheder, ikke er det, og at man stundom kan nødes til at opgive de fjernere og uholdbare Punkter, for at frelse selve Fæstningen. Dette gjør Geistligheden ydmygere og giver den respectable Theologi forhøiet Værd. — Videnskabernes Tilstand i England er meget forskjellig fra, hvad den er i andre Lande. Naturhistorie og Experimental-Physik er Englændernes Fornøielse og denne Smag vedligeholdes af Videnskabernes Selskab. I alle andre Grene af Videnskaben frembringer England kun faae Lærde. De engelske Universiteter ere opfyldte af Pedanteri men den er her rigt udstyret, thi disse Corporationer besidde Rigdomme, som kunne udbrede en vis Glands over Uvidenheden selv.« — Medens han opholdt sig i London, arbeidedes der paa de 2 største Værker, som det 18de Aarhundrede saae opførte, Londonbridge og british Museum, men hvad der endnu mere interesserede ham, var Discussionen af det store Spørgsmaal, om det var gavnligst for Landet at fortsætte den stærke Uldproduktion eller om man ikke gjorde bedre i at anvende Jorden til Agerbrug. Dette store praktiske Spørgsmaal beskjæftigede den offentlige Opmærksomhed. Hübner var ubetinget af den Mening, at man burde vælge det i og for sig fordeelagtigere Agerbrug, om man ogsaa derved blev nødt til at indføre Uld fra Udlandet.

I Vinteren 1754 gik han til Paris. Men med Begyndelsen af 1755 udløb hans Understøttelse hjemmefra og endnu var hans Stilling i philosophisk Facultet uforandret. Han vilde under disse Omstændigheder gjerne besøge Italien, men istedetfor 900 Rbd. tilstod J. L. Holstein ham kun 400 og han maatte saaledes opgive Reisen dertil og indskrænke sig til at besøge de forskjellige Dele af Frankrig. I Juli 1756 ansøgte han paany hos Grev A. G. Moltke om Reisepenge til Italien. Selv i sin daværende opløste Tilstand var nemlig Italien dog endnu altid Videnskabernes Fædreland. Den danske Regering sendte Mathematikere, Sømænd, Læger og Naturhistorikere, saasom Hee, Kaas, Krabbe og Ascanius, derhen, men for Ingen

kunde dog et Ophold der være nyttigere end for den, der studerede Politik og Handelsvæsen. — Hans Ansøgning blev imidlertid afslaaet og han maatte slaae sig til Ro i Paris. Hans Understøttelse udløb, men han synes at have forstaaet at komme ud af det, med hvad han kunde fortjene ved litterære Arbeider.

En af hans Venner i Holland havde bedt ham om en kort Fremstilling af de folkeretlige Principer for de Neutrales Rettigheder til Søes. Under Udarbeidelsen heraf faldt det Hübner ind, at denne Materie fortjente at behandles udførligere i et trykt Skrift. Han sendte derfor sit første Udkast til Bernstorff og bad om dennes Raad og Veiledning. Saaledes opstod hans fortræffelige Arbeide »de la saisie des batimens neutres, ou du droit qu'ont les nations belligérantes d'arrêter les navires des peuples amis«, som udkom i Haag 1759. Det tildrog sig strax en overordentlig Opmærksomhed, fordi det i alle Maader stod høit over det eneste Forsvar for de Neutrales Rettigheder, som man hidtil havde havt, nemlig de preussiske Commissærers Memoire af 1752, forfattet i Anledning af Frederik 2dens Strid med England, der tilsidst løstes paa en for Preussen tilfredsstillende Maade ved en Separatartikel i Westminster-Tractaten af 1756. En af de seneste engelske Folkerets-Forfattere, Oke Manning[1]), der som Englænder naturligvis forsvarer de modsatte Principer, charakteriserer Hübners Bog saaledes: »Meget af dette Værk er værdifuldt og heelt igjennem er det interessant, Forfatteren besad stor Skarpsindighed, Evne til at bruge alle sine Hjælpemidler og en heldig Maade til at behandle sin Gjenstand saaledes, at et tørt Spørgsmaal bliver tiltrækkende.« Hübners Arbeide er det eneste, hvorved den danske Videnskabelighed har hævdet sig en Plads i Folkeretten, og det fremhæves altid i folkeretlige Skrifter, at Hübner var dansk. Sagen er, at den Theori, som han forsvarede, tillige var den som den danske Regering altid kæmpede for i Praxis. Hans Arbeide var derfor et specifikt dansk Bidrag og seconderede hæderligen den Søfartspolitik, som af alle Sømagter Danmark var den standhaftigste til at opretholde.

Ved Siden af disse litterære Sysler beskjæftigede han sig i Paris med nationaloeconomiske Spørgsmaal og navnlig med

---

[1]) Commentaries on the law of nations. 1839.

saadanne, som kunde finde Anvendelse paa danske Forhold. Efter langvarige Underhandlinger var det endelig lykkedes den danske Gesandt Gähler at afslutte en Handelstraktat med Tyrkiet d. 14 Oct. 1756. Denne Traktat hører til det System af Overenskomster, hvorved Bernstorff stræbte at fremme den danske Handel og, uagtet han i saa Henseende fulgte de Principer, som dengang overalt antoges i Europa, kun med den Forskjel at han vidste at udrette det Samme, som de andre Regeringer, for maaskee kun ¹/₄ af hvad det kostede dem[1]), er dog Afslutningen af disse Traktater særlig blevet ham bebreidet. Det er derfor interessant at see, hvorledes Hübner dømmer derom. Skjøndt han af Naturen var sindig og langt fra tilbøielig til at forespeile sig overdrevne Fordele, ansaae han dog den tyrkiske Traktat som en stor Gevinst. Vore Skibe vare derved satte istand til at drive en meget indbringende Fragtfart paa Levanten, der navnlig i Tilfælde af en Krig næsten kunde blive et Monopol. Transporten af musselmanske Pilegrimme til Jaffa var dengang meget betydelig og en Overenskomst, som var truffet mellem de forskjellige Nationer, der hidtil havde været berettigede til at seile paa Levanten, men som vi altsaa ikke havde tiltraadt, satte os istand til at bemægtige os den største Deel af denne Transportfart. Den direkte Handel vilde ganske vist ikke kunne antage saa anselige Forhold, men Skibsfornødenheder og Colonialvarer kunde altid afgive passende Udladninger, især hvis vi kunde opnaae, at dansk Sølv og Guldmønt modtoges i Tyrkiet paa samme gunstige Betingelser, som vare tilstaaet andre fremmede Stater. Thi Hübner ansaae ikke Udførselen af Landets Mønt som et nationalt Tab. Derimod frygtede han meget for, at den danske Regering skulde oprette et levantisk Compagni, navnlig hvis det blev monopoliseret og paa en lang Tid. »Ethvert octroyeret Compagni er skadeligt for et Lands Handel, og kun ved Frihed for alle Kjøbmænd kan en Handel tage Opsving«.

Med samme Iver beskjæftigede han sig med den Tanke, hvorledes Danmark kunde blive deelagtig i den Ret, som England og Frankrig 1757 under den store Søkrig havde tilstaaet Spanien til at dets Flag skulde dække Ladningen. Opnaaedes

---

[1]) See Statistik der dänischen Staaten III, p. 208 og 221.

et saadant Privilegium for den danske Handel, vilde vore Skibe kunne bemægtige sig hele Fragtfarten i Middelhavet, da vore eneste Concurrenter, Spanierne, løb en Risico fra Barbareskernes Side, mod hvilken vi vare sikkrede ved vore Traktater med Algier, Tunis, Tripolis og Marocco af 1747, 1752 og 1753.

Hübners Ophold i Paris fortsatte sig indtil Slutningen af 1759. Han levede i fortrolig Omgang med de betydeligste Lærde, saasom Buffon, d'Alembert, Fontenelle o. a. og var bekjendt med de daværende Politikere og Diplomaterne, uden at han iøvrigt søgte at blande sig i Statssager. Engang, kort efter Slaget ved Minden i 1757, befandt han sig i et Selskab og i en Samtale om Freden lod han hændelsesvis den Yttring falde, at det vel ikke var saa umuligt at opnaae den, hvis man alvorligt vilde og kun tog Hensyn til Frankrigs væsentlige Interesser. Uagtet Samtalen dermed faldt hen, var Hübners Anseelse dog saa stor, at hans Ord forebragtes Udenrigsministeren Hertugen af Choiseul-Stainville, som lod ham hemmelig kalde og bad ham nærmere forklare sig om, hvorledes han havde tænkt sig, at en hæderlig Fred for Frankrig kunde opnaaes. Forbauset ved saaledes at see sig taget paa Ordet, søgte Hübner først Udflugter men, da Hertugen trængte paa, svarede han tilsidst, at han meente, at Kongen af England kunde vindes, naar Frankrig vilde tilstaae Hannover nogle Fordele, saasom Erhvervelsen af Bispedømmerne Osnabrück og Hildesheim, det engelske Folk kunde tilfredsstilles ved nogle Afstaaelser i America, som Frankrig maatte finde sig i paa Grund af Krigens slette Gang, og saaledes blev kun Pitts Modstand tilbage og han var en stor Minister, der vilde give efter, naar den offentlige Mening forlangte det tilstrækkeligt stærkt og dette kunde man bevirke gjennem Pressen. Uden udtrykkelig at billige denne Tanke om at indgaae en Separatfred, spurgte Hertugen derpaa Hübner, om han vilde gaae til England og undersøge, hvorvidt noget Saadant lod sig udføre. Hübner svarede ja, men, da han stod i Kongen af Danmarks Tjeneste, maatte han have dennes Tilladelse og, dersom man ikke vilde indlade sig paa Detailler, kunde man jo indskrænke sig til at begjære Bernstorffs Samtykke til at disponere over ham (Hübner) i nogen Tid. Efter nogen Betænkning svarede Choiseul: »Nei, det kan ikke lade sig gjøre. Begjære Dem hos

Bernstorff! Nei, han er altfor fiin. Han vilde strax forstaae, hvad der er Spørgsmaal om. Forresten kjende han og jeg hinanden og vi skrive hinanden undertiden til. Det er fortrolige Breve, men De begriber nok, at 2 Ministre sjeldent skrive hinanden til, uden med det Samme at tale om Affairer. Søg at finde paa et andet Middel for at gaae til England.« — Med Løftet om at tænke derpaa, tog Hübner Afsked, men besluttede at lade Sagen falde og ikke lade videre høre fra sig. Han fik gjentagne men indirekte Erindringer fra Choiseul, og tog ingen Notits deraf. I Slutningen af November modtog han imidlertid Ordre fra Bernstorff til at begive sig til Kjøbenhavn for at modtage Instructioner om en Mission til England og, da den franske Gesandt i Kjøbenhavn Ogier havde indberettet derom, vilde Choiseul nødvendigvis tale med Hübner. Idet han skjulte, at han allerede kjendte denne, sagde han til vor Gesandt i Paris, Grev Wedel-Frys, at det forbausede ham, at en Mand som Hübner ikke var blevet ham forestillet, og forlangte, at Ministeren skulde bringe ham med til Versailles. Under dette andet Besøg vidste Choiseul at mage det saa, at han uden Gesandtens Vidende kunde udtale sig uforbeholdent til Hübner. I denne Samtale erklærede Hertugen, at han var villig til en Separatfred, naar begge Parter forpligtede sig til ikke at blande sig i Krigen mellem Østerrig og Preussen, og »væ victis, Frankrig var villig til Offre«. Vilde nu Hübner benytte sit Ophold i England til at arbeide for en saadan Fred? Hübners Svar var, at før han lovede det, maatte han kjende Frankrigs Betingelser nøiere, og han tilføiede, at Frankrig nødvendigt behøvede Fred og forlangte den af Regeringen. Hertugen lovede at meddele ham Betingelserne og hermed endte Samtalen. Atter haabede Hübner at kunne trække sig ud af denne mislige Sag og undlod at følge en ny Indbydelse til at komme til Versailles. Da endelig Dagen til hans Afreise nærmede sig, meddeelte han skriftlig, at han nu havde Ordre til at forlade Paris, og spurgte, om Hertugen havde Noget at befale. Svaret lød paa, at han skulde faae skriftlig Underretning af Grev d'Affry, den franske Gesandt i Haag.

Saaledes endte denne Episode, thi den Meddelelse, som Hübner modtog af d'Affry, opfyldte ikke hans Fordring om at faae de franske Betingelser nøiagtigt opgivne, og da han gjen-

sem Gesandten insisterede herpaa, før han paatog sig Noget, svarede Choiseul, at han ikke kunde opgive dem og at Forholdene desuden havde forandret sig. — Saasnart Hübner kom hjem til Kjøbenhavn, meddeelte han disse Samtaler til Bernstorff, thi tidligere havde det været ham umuligt, da han ikke turde betroe sig til Wedel-Frys og endnu mindre til Posten.

I Kjøbenhavn modtog han nærmere Underretning om, hvad det var, som han skulde udrette i England. Den danske Skibsfart leed overordentlig af de engelske Kapere og alle vore Reclamationer hos Regeringen i London vare frugtesløse, idet man altid henviste os til Domstolene, i hvis Virksomhed Ministrene ikke kunde gribe ind. Tilsidst havde den danske Regering derfor besluttet sig til at følge det Raad, som den engelske Gesandt Titley havde givet, og sende en i Søretsmaterien tilstrækkelig bevandret Mand til London, for at han kunde hjælpe Gesandten Grev Bothmer med at varetage de danske Søfarendes Interesser for Domstolene. Først havde Roger[1]) været bestemt dertil, men da han paa Reisen døde i Hamborg, overdroges nu dette Hverv til Hübner. Denne modtog med Glæde en Leilighed til at anvende sine Kundskaber i en praktisk Virksomhed, om han end baade for Sagens og for sin egen Skyld havde ønsket, at hans Stilling var blevet noget friere og at han som selvstændig Commissair til Sagens Ordning kunde have forhandlet direkte derom med den engelske Regering. Men paa eengang opstod der en uforudseet Vanskelighed. Den engelske Regering nægtede at modtage ham, selv med en saa uofficiel Charakteer, fordi man tillagde ham en politisk Brochure, le politique danois, som var udkommet i Paris og angreb England meget heftigt. Uagtet Hübner saameget lettere kunde overbevise Titley om, at dette Skrift baade efter sin Stiil og sit Indhold ikke kunde være af ham, som Titley allerede kjendte hans Anskuelser og Skrivemaade af hans tidligere literære Arbeider[2]), bleve dog alle Vanskeligheder først fjernede i Begyndelsen af 1761 og i Marts afreiste han endelig til London.

I henved 3 Aar forblev han nu i England, beskjæftiget med at bringe Orden i de indviklede Processer og med at

[1]) See N. M. Petersens danske Literaturs Historie V. 1 p. 112—113.
[2]) Essay sur l'histoire du droit naturel, 1757—58.

snoe sig gjennem den engelske Rettergangsmaades Labyrinth. Dette Arbeide var møisommeligt, thi som en berømt engelsk Jurist sagde til ham, da de confererede om en Sag, »Lovene ere for Dem, medmindre that glorious incertitude, som gjør alle vore Processer til ligesaamange Problemer, vender dem imod Dem.« Saa vidt det var muligt, om end ikke i det Omfang, Bernstorff havde ønsket det, lykkedes det ham at redde de opbragte Skibe. Ved Siden af dette offentlige Hverv ansaae Hübner det ligeledes for sin Pligt at følge de politiske Begivenheder i England og meddele Bernstorff udførligt sin Opfatning af dem. Hans Beundring for den engelske Frihed blev noget rokket ved at see Partikampen paa saa nært Hold. Der var intet Middel som Oppositionen lod uanvendt mod Bute, som Hübner erklærer for en meget hæderlig, uinteresseret og forstandig Minister, medens han vel anerkjender Pitts Talenter og lykkelige Førelse af Krigen men tillige paastaaer, at hans Herskesyge og Stolthed satte ham ud af Stand til at give Landet den Fred, som var bleven uomgængelig nødvendig, eller overhovedet til at forhandle med Nogen. Men sørgeligst af Alt forekom den Wilkes'ske Proces ham med dens Følger, den parlamentariske Magts Overvægt og Kongemagtens Nederlag.

Hvor levende han end var beskjæftiget med at følge disse forskjellige Begivenheder og hvormeget han end levede i Omgang med Mennesker, havde han dog Tid nok til ogsaa at følge sine literære og oeconomiske Studier.

Han mærkede snart, hvor ugunstigt det virkede paa Englændernes Dom om Danmark, at de øste deres Kundskab om dette Land af Molesworths bekjendte Bog. Han besluttede derfor at sætte det engelske Publikum istand til at danne sig en mere retfærdig Mening, ved at oversætte og fortsætte Rogers Breve over Danmark. Med Bernstorffs Samtykke og Hjælp forsynede han en engelsk Læge Mr. Staunton med det fornødne Material. Saaledes fremkom et Skrift under Titlen »the present state of Danmark«, der modtoges med meget Bifald.

Ved at færdes i London mellem Handelsmændene, var han bleven opmærksom paa, hvormeget Englands Velstand skyldtes Fremmede, som havde nedsat sig der eller der havde anlagt deres Capitaler, og han beklagede, at Danmark ikke som saamange andre Stater havde været tolerant nok til, da det nan-

tiske Edikt ophævedes, at modtage de fordrevne reformeerte Franskmænd. Der bød sig nu en Leilighed til at vinde den Fordeel, som man dengang havde forsmaaet, thi Forfølgelserne i Sydfrankrig mod Calas og Præsten Gibert fremkaldte Ønsket hos de der boende Protestanter om at finde et andet Fædreland. Han talte med Gibert, der havde reddet sig til London, og erfarede af ham, at over 3000 Familier vare beredte paa at udvandre. — Denne Plan førte imidlertid ikke til Noget og Protestanternes Stilling i Frankrig forbedredes netop ved den Opsigt, som de ovennævnte Begivenheder i Toulouse havde gjort. Derimod syntes det, at en anden og langt større Fordeel kunde vindes ved en Overenskomst med Schweitz. Den schweitzerske Minister i London Muralt, som var nøie bekjendt med Hübner, talte engang til denne om den Mængde schweitzerske Capitaler, offentlige og private, som henlaae uanvendte eller i alt Fald vare slet anlagte i Udlandet, navnlig i de engelske og franske Fonds, paa hvis Soliditet man ikke kunde stole. Det viste sig snart, at der var Spørgsmaal om ikke den danske Regering, »til hvis Visdom man i Schweitz havde den største Tillid«, vilde laane disse Summer. Hübner svarede, at Danmark, da Krigsfaren var fjernet ved Peter d. 3dies Fald, var beskjæftiget med at tilbagebetale Gjæld og derfor vel neppe vilde stifte ny. Muralt spurgte nu, om det da ikke var muligt at anbringe Pengene i Handelsforetagender i Danmark. — Denne Tanke behagede Hübner særdeles og han skrev til Bernstorff derom. Han undersøgte, hvor store Summer der stod i de engelske Fonds for Staterne Genfs og Berns Vedkommende, og fandt at, offentlige og private, udgjorde de et Beløb af ikke Mindre end 2,400,000 £. Der var altsaa Noget at gjøre, thi Muralt meente, at man vilde drage disse Penge ud, dersom de kunde finde passende Anvendelse i Danmark. Hübners Forslag gik ud paa, at man skulde give Schweitzerne Adgang til at indtræde i vore Handelscompagnier samt til at deeltage i private Handelsforetagender, have Ret til at oprette Factorier her i Landet o. s. v. — Alt ikke som Laangivere, men som active Interessenter med Deel i Gevinst som i Tab.

Bernstorff gik ind paa Tanken[1]) og bemyndigede Hübner

[1]) Allerede 1759 synes Bernstorff at have havt en lignende Tanke og villet bruge Roger dertil, see Dep. fra Wedel-Frys af 11 Jan. 1760.

til at indlade sig nærmere paa Sagen. Men netop da blev Muralt kaldt tilbage og det synes, at Planen dermed faldt hen. Curiøst er det imidlertid at see, at allerede dengang omtrent den samme Tanke fremkom, som for nogle Aar siden fremkaldte Schweitzeren Stämpflis Reise hertil.

Iøvrigt undersøgte Hübner afvexlende Alt, som han troede kunde have Indflydelse paa Danmarks materielle Udvikling, og skrev hjem om Landeveisanlæg, Quægsyge, Kokoppeinoculation, Havevæsen o. s. v. I Göttingen tænkte Regeringen paa at oprette en Lærestol for Nationaloeconomien og henvendte sig til Hübner for at modtage hans Raad i denne Henseende. Han havde den Tilfredsstillelse at see sit Forslag antaget og udført. Allerede tidligere havde han foreslaaet Grev J. L. Holstein at oprette en saadan nationaloeconomisk Lærestol i Kjøbenhavn, men uden Resultat.

Men hvad der meest interesserede ham i London var at see, at trods Krigen og dens Byrder havde den engelske Handel dog aldrig været mere blomstrende og Velstanden større. For en stor Deel tilskrev han dette de patriotiske Selskaber, som faae Aar iforveien havde dannet sig i Edingburg, i Dublin og endelig i London. Dette sidste Selskab »til Opmuntring af Konst, Manufacturer og Handel« var Gjenstand for hans særlige Opmærksomhed og han blev optaget som Medlem deraf, en Ære som meget sjeldent blev Fremmede til Deel.

Dette Selskab talte henimod 2000 Medlèmmer og, da hvert betalte 2 Guineer om Aaret, raadede Selskabet over en ret anselig aarlig Sum, der anvendtes til Præmier. Saaledes var Præmier udsatte for Træplantninger af en bestemt Art og Virkningen var, at flere Milliarder Træer plantedes. Ligeledes tilstodes betydelige Præmier for Opfindelser, der befandtes nyttige. Arbeidet var fordeelt mellem 8 store Commitéer, hvis Medlemmer valgtes af Selskabet, nemlig for Agerdyrkning, Mechanik, Chemie, Manufacturer, de skjønne Konster, Handel, samt for Correspondancen og for Regnskabsvæsenet. Hver af disse Committéer behandlede de Spørgsmaal, som hørte til dens Ressort og, forsaavidt et Spørgsmaal samtidigen berørte flere Gebeter, traadte de paagjældende Commitéer sammen til Overveielse. Den afgivne Betænkning forelagdes derpaa Selskabets Generalforsamling, hvor den omhyggelig discuteredes og Beslutning toges.

I Frankrig, hvor Hübner i Slutningen af 1763 gjorde et kort Besøg, overraskedes han ved at see, hvilket Opsving Studiet af Landoeconomien havde taget, siden han sidst var der. Overalt i Provindserne havde der dannet sig landoeconomiske Selskaber og et saadant var ogsaa oprettet i Paris, til hvis Møder han ved Hjælp af Buffon erholdt Adgang. Frigivelsen af Kornhandlen i det Indre af Frankrig, som hidtil havde været betynget af Told eller vel endog forbudt mellem de forskjellige Provindser indbyrdes, skyldtes væsentlig dette Selskabs Bestræbelser. Da Hübner var der, behandlede Selskabet det Spørgsmaal, om Kornudførslen til Udlandet burde gives fri. Efter Opfordring udtalte Hübner sig udførligt i Generalforsamlingen derom og forsvarede saavel med theoretiske Grunde som med Exempler fra England, at Udførselen maatte frigives: kun paa den Betingelse kunde Kornproduktionen i Landet virkelig udvikle sig og langtfra, som man befrygtede det, at denne Frihed skulde udsætte Landet for Mangel paa Korn til eget Brug, er den netop den bedste Borgen for, at et agerdyrkende Land aldrig kommer i Nød[1]).

Hübner havde ved at blive nærmere bekjendt med disse Selskaber, men navnlig med det engelske, faaet den Overbevisning, at en lignende Institution kunde virke meget gavnligt i Danmark, saavel ved at udbrede oeconomiske Kundskaber i Landet og ved at opmuntre Forbedringer ved Præmier som ogsaa ved at tjene som sagkyndig Consulent for Regeringen. Han skrev derfor om Alt vedrørende denne Sag til Bernstorff, der som sædvanlig med Iver antog sig denne nyttige Tanke. Den realiseredes senere 1769 ved Landhuusholdningsselskabets Oprettelse og, ligesom Bernstorff blev dets første Præsident, saaledes valgtes Hübner til Vicepræsident.

D. 28 Febr. 1764 kaldtes Hübner tilbage fra London, da den ham betroede Mission nu var tilendebragt. Han indtraadte senere ved Universitetet som philosophisk Professor, og havde tillige Sæde i det juridiske Facultet.

---

[1]) Det bliver dobbelt interessant at see, med hvilken Fordomsfrihed Hübner opfatter dette og andre nationaloeconomiske Spørgsmaal, naar det erindres, at det først var 1776, at Adam Smith udgav sin »inquiry into the nature and causes of the wealth of nations.«

En oprigtig Patriot,

forrestillet udi Landsdommer Jenß Laßon aff En ved hanß Meriter alleene Obligerede Venn Till Paris, som aff En U-sigelig Længsel dragis att see sitt kjære Fæderne Land I fornøjelig Vellstand.

Meddelt af O. Nielsen.

Jens Lassen er født omtrent 1625 på Vestergård i Nørre Bork Sogn, hvor hans Fader Las Lassen, der døde 13 Jan. 1650 som Herredsfoged i Nørre Horne Herred, bode; hans Moder var Elisabet Jensdatter; deres Gravmæle findes i Nørre Bork Kirke[1]). Han har, uvist hvorledes, opnåt en hurtig Forfremmelse, ti 9 Sept. 1651 blev han kgl. Renteskriver med årlig Løn af 139 Rdl. 8 ß. 1655 fik han Fritagelse for Landgilde og Arbejde af sin Fødegård i 200 År, hvilket Tidsrum dog siden nedsattes til 50 År. Før 1651 skal han have været Skriver i Kristiansstad. Han opholdt sig i København under dens Belejring, og det var derved, at han kom til at vise Landet de vigtige Tjenester, der nedenfor berettes. Fredrik III lod dem ej heller ulønnede, idet han gjorde ham til Admiralitetsråd, i hvilken Stilling han forblev til 1 Jan. 1680, men han havde da under Landets pengefattige Tilstand hverken fået Løn for denne eller for sin anden Stilling som Landsdommer i Fyn, hvortil han beskikkedes 2 Avg. 1661; han var også Assessor i Højesteret. Under Belejringen forstrakte han Kongen med store Pengesummer — han siger selv med nogle hundrede tusind Rigsdaler —, hvorfor han 1662 fik i Betaling Dalum

---

[1]) Hans Broder Niels Lassen var 1687 Forpagter på Hindsgavl (Rentek. Res. Prot. XIV, 118).

Amt i Fyn, ialt 2183 Tdr. 1 Skp. 2 Alb. Htkr., og Gods i Rugård Amt, ligesom 1664 en Del spredt Gods i Fyn, deriblandt St. Knuds Kloster, i Sæland og i Jylland. Han fortæller selv i en Ansøgning 1687, at han på Kongens Vegne havde af Universitetet og andre lånt store Kapitaler til at betale den halve Måneds Fragt til de Skibe, der overførte de allieredes Tropper fra Holsten til Fyn, »som Gud ske Lov således lykkedes, at Folket ej aleneste kom vel paa Landet, men endog ved Guds nådige Bistand så plat slog den fjendlige Armé, at kun 3 Personer, som ej blev slagne og fangne, derfra kom, som næst det øresundske Søslag var den anden Nøgle til Fjendens Ligkiste«; for disse Lån havde Kongen lovet at holde ham skadesløs, men dette skede ikke, og han måtte selv betale Pengene tilbage til Långiverne, omtrent 10000 Rdl. Han indlod sig imidlertid efter Krigen i mange Spekulationer, og Jordegodsets Værdi sank efterhånden, medens Skatterne forøgedes, og da han tilsidst ikke kunde udrede disse, ophobedes Restanserne således, at Rentekamret 1681 gjorde Udlæg i hans Gods for 163000 Rdl. og igen fratog ham en stor Del af hans fynske Gods, hvoriblandt vistnok Dalum Amt, og det ikke lidet under den Pris, til hvilken han selv havde fået det. Det er vistnok i den Anledning, nedenstående Forsvarsskrift er forfattet forat vise, hvor skånselløst man var gået til Værks mod en Mand, der i den Grad som han havde gavnet sit Fædreland. Om det er som en Følge af dette, at man har skånet ham, vides ikke, men Indførslerne dreves ikke i deres fulde Udstrækning, og nogle År efter, 1688, vistes ham endog den særdeles Nåde, — ti den Tid var det kun af sær kongelig Gunst og Bevågenhed, at Staten betalte sin Gæld — at der blev gjort ordenlig Afregning med ham, hvorved det viste sig, at han endnu havde 35292 Rdl. tilgode, når hans tilbagestående Gæld fradroges. Ved Indførslen 1681 blev hans 4 Hovedgårde Grubbesholm, Kærgårdsholm, Egense Kloster og Grøftebjerg ufri, men 1688 fik han Tilladelse til, at de i 3 År måtte anses som fri Sædegårde, imod at han kompletterede deres Gods. Da ejede han desuden Dalum Kloster, St. Knuds Kloster, Hindsgavl, Krumstrup og Nørholm. Denne sidste Gård havde han 1686 fået i Gælds Betaling, men da var den ukomplet og han mistede derfor 1687 Birkeretten dertil, som han rigtignok 12 April 1701 fik

tilbage, da Godset nu var komplet, men neppe dog benyttede sig af. I sit Fødesogn ejede han Herregården Grubbesholm; i Anledning af, at der krævedes Skat af ham for Nørkjærgård i samme Sogn, gav han omtrent 1684 følgende oplysende Beretning om dens Oprindelse: »Den er bygget på en Holm, på hvilken hos Gården en Del af Jorden er beliggende, og som der ikke aleneste mellem Holmene og den anden Gårdens Jord var sidt, moradsigt og en lang Vej, at Gødningen med stor Besværing på samme Jord måtte føres, men Havfloden dem endog ofte i 8 Dage på Holmen således holdt, at intet Menneske kunde komme derfra, hvorover Jakob Grubbe, som Gården ejede for ungefær 30 eller 40 År siden, resolverede Bygningen på det faste Land hos den fornemste Ager og Eng, som lå til Gården, at lade opsætte og kaldte den efter sit eget Stamnavn og Holmen Grubbesholm, men Erik Kruse, som var af hans Arvinger, efter hans dødelige Afgang på Skifte efter rigtige Lodder tilfaldt forskrevne af Jakob Grubbe byggede Hovedgård såvelsom Nørkjærgård, som tilsammen var indlemmede, samt endel Bøndergods, hvilket han 1661 til sine Kreditorers Afbetaling opbød, og som den ny Bygning, Grubbesholm kaldet, med den Jord, som ej lå på Holmen, til sal. Erkebisp Svane for 39 Td. Htkr. blev udlagt, og Nørkjærgård, som under et med Grubbesholm var Hovedgård, blev til Landsdommer Lange og Mag. Hans Rosenberg udi Ribe udlagt, som var ungefær 20½ Td. Men som Hovedgårdene fra seneste Krigstid både før og nogle År efter Matriklens Indrettelse gav Skat lige med Bøndergods, blev velbemeldte Erkebispens tilfaldne 39 Td. Htkr. angivet og hos Grubbesholm udi Matriklen indført og de andre 20½ Td. hos Nørkjærgård, hvilken udskilte Hovedgård jeg af Kruses Kreditorer mig tilforhandlede og igen samlede, så enten man nævner Nørkjærgård eller Grubbesholm, er det et og 1 Hovedgård tilsammen[1]).«

Jens Lassens senere År blev roligere og han døde 1706 på St. Knuds Kloster, 81 År gammel. Hans Hustru hed Margrete Lund, der må have været i Slægt med Hans Roestgård eller dennes første Hustru. Hans Mindesmærke er oprejst

[1]) Disse Notiser er for største Delen tagne af hans Afregning, der findes i Rentekamrets Arkiv, og af nogle kgl. Resolutioner sammesteds.

paa Jægerspris og en kort Udsigt over hans Levned findes i den Anledning i Wegeners Beskrivelse af Abrahamstrup.

Nedenfor meddelte udaterede Skrift er, som alt er omtalt, forfattet for at frelse ham fra Ødelæggelsen, der ramte ham 1681; Forfatteren nævner sig ikke, men kun at han da opholdt sig i Paris. Det findes i en samtidig Afskrift i Ny kgl. Samling i Folio Nr. 1333. Den lange med megen Lærdom spækkede Indledning, der dog ingen Oplysning yder, udelades.

Dend første Tjeniste.

Som jeg i mine *Propositioner* vell først maa fremsætte, er den kyndige opmuntring oc kraftige *Animation*, som hand strax, oc samme Dag Fienden igjen i Landet indfalt, till itt heel forsagt Hjerteklembt oc Raadvilt Folck i Kjøbenhavn gjorde. U-anseet det saa titt befindis som man siger: Faure ord fryder daarer, saa fandtis der dog saa stor visdom oc Virckning i Hans Faufre oc formanende ord oc tale, att Hesten, som er modigst oc der udi Fyr oc Flamme udi (!) icke løber haardere eller Faster naar dend faar aff Sporerne, end hans Skriftlige saavell som Mundtlige Formaninger, som jeg maa bekjende hafde efftertryck, blefve effterfuldte, Endog jeg vell veed, der vare saadanne U-naturlige gniere iblandt, som brugte Kolde oc Kuldede *Excüser* i stæd for *Liberale Resolutioner*. Læser alle Krønicker igjennem oc seer, hvad slige opmuntringer hafve *obtinerit*, der dog hafde været aff langt mindre oc ringere *Motiver* end Hans, som Hand dog uden nogen *Præmeditation Extempore* udi Wagten *Conciperede* oc siden om Morgenen først Hans *Exell.* Hr. Rigs Hoffmester Hr. Jochim Gerßdorph, som der udi hafde sær Behag, ofverlefverede, hvorforre Hand ej alleene oc med Egen Haand skref derpaa, iligemaader som *Lasson* 50 Soldater att Werbe oc, saa lenge Krigen varede, underholde, mens end oc med sær Jfver oc omhyggeligheed befordrede det till samptlige tillstede værende Rigens Raads oc Kongel. *Ministris*, saavell som andre fornemme Folckis Paaskrifft, hvilcken Formanings Skrifft Hans Kongel. Majt. Sal. oc Højlofflig Jhukommelse (efterdi dend U-sigelige Nytte effter sig drog) udi stor Naade optog. Jndholden deraff finder jeg iblant mit Papir, oc er som følger:

J Ærlige Danske Mænd, *Altererer* Eder icke, att jeg till-

tager mig det, som En større end jeg skulle gjøre, J det jeg med en Liden tale, mens diß større *Affection*, vill bede oc bevege Eder; jeg Beder, J lader Oß nu viise, att Wi ere Danske oc icke Vanslegtede! For en oc anden Pust oc Kugle-Bruus Lader Oß icke miste dend *Reputation*, Vore Fædre igjennem Jld oc Vand Oß hafve forskaffet. Hafver dog Danske Mænd stedze været deris Rette Herre oc Konge, J Liv oc Død, huld oc tro; Denne Berømmelse og ære-Navn ville Wi nu ingenlunde tabe, men, med Mod oc Mands Hjerte, Ærligen og Berømmeligen *Maintinere*; Lader Oß være frimodige, oc foragte de Svenskis baade List oc magt, Thi deris store Nafn, hvorfore mange frygter, slaar ingen Mand aff Hesten; Hafver Voris *Nation* end udi nogle de førrige Kriege været ulyckeligere, oc tabt noget aff dend *Respect*, deris Forfædre Sig udi mangfoldige maader med deris Keckheed Berømmelig hafver efterladt, da maa Wi derfor icke lade Hofvet oc Hjerte besvimme, eller gifve tabt; Her er Hofvedstaden, her er Hjertet, her er det gandske Blods *Courage Consentreret*, hvorfor en hver Ærekjær Tro *Patriot* oc Undersaatt maa føre Sig till Gemytt, hvorledis denne ubillige oc uformodentlige ofverfald kand hefnis; Thi hvor stor dend Svendske Konge end kand sjufnis for Frychtagtige, saa vill Vi lade see, att Hand af Oß agtis kun alt for dristig. Har Hand sagt der aff, att Wii tillforn paaførde ham en Krieg u-tvungen, da nødis Vi jo nu J vort Fæderneland at forsvare Oß. Hafde Vi intet Haab, saa skulle dog dend fryct, Wi hafve for att nedknugis under Hans haarde Aag, tvinge Oß till att bruge Oß det allerbeste og Jfrigste Wi formaa, ja meget derofver. Lader Oß see, at Vi kunde forflytte dend Ære, Wi hafve aff Vore Forfædre, til Oß, Wore Børn oc efterkommere. En hvær ærlig Mand, som meener Hands Kongel. Majt., saa ønskelig en Herre, Sitt Fædreneland, sig Selv, sin Hustro oc Børn vel, sætte nu ald Frygt till side. J viide, att Penge ere Kriegs-Seener, oc alt det, som Undersaatter hafve samblet J fred, maa de godvilligen gjøre forstreckning aff, naar u-formodentlig Krieg paakommer; Lader Oß derfore æj alleene, med Jtt u-forsagt Hjerte, gaa Fienden Keck under Øjne, Fegte, oc ald Menneskelig Modstand gjøre, mens endock frembære Vore Middler oc *Credit* till Folck att Werbe oc underholde. En hver, som vill hafve dend *Titul* aff en Ærlig *Patriot* for all-gemeene

Wellstand, Teigne her, hvor meget hand godvilligen Sig vill till Erklære. Jeg tvifler ingenlunde, HERREN dend Rettfærdige Dommere jo Oß vill vellsigne, oc saadanne Fredbryderis *Dessein* Naadeligen Kuldkaste. Nu er tiiden kommen, att En hver bæst kand oc bør att Viise Sin Konge, hvad for Bistand, hvad for klogskab, hvad for Reedebonheed der er i Hannem.

Der er ingen, som jo vill hafve ord for en god ærlig Fæderne Lands Mand; men lader nu Kongen faa dett att see, effterdi tiden har gifvet anledning att fremviise Troskab oc Kjærlighed. Till Krieg vill der Besolding, oc Besoldingen skall tages aff Skatt Cammeret. Men hvad det' icke kand bringe till Veje, formodis en hver god oc fromm *Patriot* gjører *Assistence* udi, oc att jo ingen undslaar Sin hjelp. Naar Kriegen er endt, oc Fienden skendt oc ofvervunden, kand man med ære og Naade derfor igjen blifve belønnet, oc J som gaar andre for J ære oc Formufve, gaar dennem oc forre J Raad oc hjelp. Oppmuntrer dennem med Eders *Exempler*. Saa mange, som der er Jtt ærligt Hjerte udi, skal følge Eder effter.

Jeg for min Person Erkjender mig, først att antage oc underholde 50 Soldater, saa lenge Krigen varer. Skrefvet J Wagten, (for Kjøbenhavns Slott) dend 8 Augustij 1658.

Jens Laßen.

Dette Skrifft kom for alle Belejredis Øjne, hvor Byens Manskab var forsamblet, oc alle, som hørde det, lagde det saa paa Hjerte, att mand efter dend dag icke saa eller hørde nogen u-behjertet. Saadan en *Benevolence Capterede* Hand med denne mere end *Rhetor*iske Tale oc fri villige Erbjudelse, att en hver var ferdig i Modet, som icke kunde være saa *resolverit* i Munden. Det var det Første, hvorledis Hand Ofvertalte Folcket saa Hastig, hvorfor enhver burde icke at tale Hannem anderledis paa end loffligt, Men jeg maa lofve Hannem for

Dend Anden Sær Tjeniste,

Hvilket jeg hafver fra en god Venns Haand, der i Belejringen optegnede alt hvad der *passer*ede, og hafde saadant effter Rigs Hoffmesterens *information*. Der Fienden nu kom for Staden, oc der var saadan *confusion*, att mand icke viste, hvad mand først ville angribe, antog *Lasson* een Pladtz imellom *Castelet* oc Byens Vold att *fortificere*, som intet Menniske keerde sig effter

oc var ved 200 Alen lang, hvor alt det Svendske Rytterie *Esquadron*viis kunde hafve indredet, efftersom der var alldeelis intet i Vejen, som hindrede dem, oc foruden att der var ingen Vold, var Vandet udi de Anfangede Grafver paa dend fornefnte Sted icke qvarteer dyb, mens *Lasson* for Hans Maj^tts oc det Kongel. Huusis Vellfærdt oc tjeniste om hyggelig oc Aarwaagen udi en Hast forskaffede Nogle Hundrede Brygger, Ammager oc andre Vogne, som Hand der i plantede, indtill Hand samme pladz bedre kunde lade *fortificere*, lod saa om anden oc paafølgende dage dend med 3 Radder tycke Eege Peele med Jern beslagen forsickre, som æj alleniste med store Jern-Angeler ofven paa blefve forsjufnede, mens endock med 4 Tum Eege Plancker beklæde, paa det Soldaterne inden fore kunde vere fri for en *Musquete* Kugle, lod oc strax forfærdige Jtt *Gallerie* imellom hver rad pæle, at Soldaterne æj alleniste derpaa kunde staa oc fegte, mens der ved Hafdis end oc en trei dobbelt *Communication* imellom *Castellet* oc Byens Vold, foruden att en deel Skraat Stycker paa hver Rad pæle blefve satte, med meere, oc hafde det icke Skeed, er det utviflagtigt, at Fienden heller hafde gaaet ind, hvor intet var udi Vejen (som af de Svendskis anslag, beskrefvet i Lejer-Krantzen, er ett see) end til Woldene, som baade vare *Pallisaderede* oc med Stycker oc folck besatte. Denne *Expedition* ansaa Hands Maj^t med heel Naadige Øjne, *Commenderede Lassons felicitet* oc færdigheed oc ynskte, mand hafde fleere saadanne Mænd. Men som der er afvind-sjuge Folck ofver alt i Wærden, som icke kand taale, att Solen skinner i Vand, lod sig en fornemme *Officerer* finde, som derofver sig saadan Harme tilltog, att Hand saadant æj selv hafde kundet paa finde, att Hand engang søgte *Lasson* paa Lifvet, saa der som Rigens *Admiral* (heller oc Gud Selv, som holder Haand ofver en *Nehemiam*) icke hafde været tillstede, hafde Hand skutt Hannem ned, som Hand kom gaaende hos Rigens *Admiral* uden Gewehr, oc *Officereren* var till Hest med Pistoler for Sadelen, men *Gud* vilde icke hafve Hannem saaledis omkommit, der skulle komme Byen till videre Hjelp, oc gjøre

Dend Tredje Tjeniste.

Per Discours Hafver jeg aff en, som jeg dog viste icke at være *Lasson* meget Gunstig, ladet mig herom saaledis be-

tjene: der Møen ofvergick till de Svendske, *Retirerede* Sig 14 Skuder der under Landet, som med Landsaatternis beste Godz laa Sejglferdige, men som de med en Synden Vind søgte till Kjøbenhavn sig att *Salvere*, oc de vare ved Dragør, ud-*Commanderede* de 5 Svendske Orlogs Skibe, som laa tæt ved tønden paa Kjøbenhavns Reed for Ancker, en *Galliot* med 8 stycker, att gaa dem imod att Erobere. *Gallioten* var ocksaa wit *avancerit*, att Hand nesten var ved *Castrup* Knæ, imidlertiid kom Jens Laßen saa ungefehr Ridendis till Toldboden, oc der Hand saadant fornam, *resolverede* Hand Sig strax i en snarhed (efterdi der var fare i forhaling, oc tiiden icke toldte att søge Kongel. Ordre) at begifve sig uden for Toldboden, hvor tvende Vore Skibe, Linormen oc Sorte Rytter, till Vagt vare bestillede oc ufortøfvet lod hale en ballasted Krejer om borde med Rytteren, tagende der af 4 Metal Stycker, oc satte paa Krejerten, samt 30 Mand. Derforuden tog saa self en Norske jagt Oberst Hoffman tillhørig, med 4 *Falckeneter*, som kunde Rois med disse tvende Fartøj vellbesadte med Hollandske Bodtz Folck, som Hand altid hafde till sin Haand, oc Soldater aff Skibet, *Lasson* ofver Refs Halen, det nermiste Grunden mueligt var, *Avancerede* till att søge *Gallioten* oc de fornefnte 14 Skuder att bringe in *Salvo*, hvilcket oc med god *Succes* skeede; de Svendske Skibe fyrede æj alleniste Skarpeste mueligt paa samme udgaaende Fartøj, mens gafve Sig endock alle 5 foruden *Gallioten* till Sejls, icke diß mindre forfuldte *Lasson* uden nogen frygt *Gallioten* mit i dend Svendske Flode, oc foruden 14 flygtige Skuder indbragte 3. Rostocker med Øll, Brød oc anden *proviant*, oc tog dem saa alle saa gott, som aff Fiendens Strube, Byen till glæde oc *Soulagement*, Fienden till fortræd oc *Despect*. Dette som jeg sagde, motte en Landsdommers icke Synderlige gode Venn fortælle mig, hvorpaa mig Jndfalt, for att gifve Hannem bedre fornøjelse i Mandens Person,

Dend Fierde Tjeniste,

Som en, ved døden inden udgangen aff Belejringen affgangen, hafver indført i it Skrifft, hand meente at vilde lade komme for Ljuset, oc findes i min være till Befordring, om Gud vill, jeg maa blifve saa lyckelig engang, att sætte mig ned i Danmarck.

In janvario 1659 gjorde *Lasson* Kongen oc sitt Fæderneland en *inæstimabel* Tjeniste: der kom Breff fra Hans Rustgaard, hvilcket *Lasson* Selv till Hands Majt. ofverlefverede, formeldendis att Fienden nestfølgende Natt med Sitt heele *Cavallerie* imellom Toldboden oc Christianshavn ofver Jsene Sig vilde Jndsnige. Ringe middel var forhaanden det att forrekomme, for dett store Nattemørck, dend strenge knog oc Snee, dett udmattede Borgerskab oc forfrøßne ringe Bodsfolck, som samme dag saaledis hver ved Egen Post var forkummet, att de lidet eller intet derved kunde udrette.

Hands Majt. lod strax opfordre Felt Herren oc Obriste Fridrich Tureßen, for hvilcke hand først *proponerede*, om det var mueligt, en breed Waage strax kunde gjøris, till denne deris forrehafvende att studtze, mens som det samme dag var it grueligt Guds Vejr, oc Soldatesket, saavellsom Borgerskabet formedelst samme haarde Vær oc Jsning, hver for sin Post, var ofverkommen, at det gjordis Umueligt, blef *resolveret* att sette *General Lieutenant* Hans von *Allefelt* med det ringe Haandfuld Folck Rytterie udi Staden hafdis, ungefehr 250 Mand, ved Jslandsk *Compagniets* Reberbane, saadan Fiendens forsætt at forhindre. J saadan Iil kunde her vell være saadan *Perplexitet*, at en *Argus* icke kunde strax see oc *Penetrere* alting. Men see! Her lader sig *Lassons Acumina* atter tillsjune: Hand saa vell, at der var icke nogen Eng Pladtz att trenge sig igjennem, mens en stor oc viid *Districht* aff nogle 1000 Alen, hvorfor Hand holt det for umueligt, at dend heele Svendske Magt ved dette ringe Folck kunde faa nogen *considerabel Resistence*. Hand fatter strax dend *resolution*, end effter klocken hafde slaget fire om Afftenen, at gjøre det som sjuntis u-mueligt muligt. Hand ved forregaaende *subtile* opmuntringer fick ofver 600 Mand aff de Hollandske Skibe, som laa ved Toldboden, icke uden sær *Dexteritet* oc Bekostning, som Hand aldrig saa paa, mens en heel hob udi Belejringen hemmelig med udretted ved disse, i det Hand selff begyndte med en Øxe (de andre hafde Hand ladet forsjufne med Øxer, Bodshage oc Drage) at hugge i Jsen, som mesten var en Alen tyck, fuldbragte Hand sitt forrehafvende, oc førend Klocken slog thi om Afftenen, indførte Hand sitt Waag, som [var] 44 fod bred, udi Christianshavns Grafs Waag. Det skulle ligge en stor *Admiration* paa denne

forrettning, dersom mand vilde agte, hvilcket gruelig Himmel knog det var, saa megtig, at ald dend tiid dette forrettedis, blefve de Jsende folck icke aff den (!) nær hoßliggende Orlogs Skibe en gang fornommet eller anrobt, men hafde største Besværing oc u-mag at faa folck for en dag paa itt aff Skibene, som kunde laane dem nogle Skuffer at skuffe det Snee af Vejen med, som paa nogle Steder i Dynger sammenføget forhindrede dem udi Jsningen. Hans von *Alefelt*, som ved saa mange(!) gjenkomst fra Weckningen, først fick at vide, at Hand nu hafde én breed Vaag imellom sig oc Fienden, blef icke uden Aarsag meere end gemeen glad, oc gick samme Afften med *Lasson* till Kongen, for att gjøre Hands Majt diß Roligere en Natt, imod forventede U-ro, ved dets Berettelse. Majten opptog samme *Action* i stor Naade, men i langt større, der Hand om Morgenen selff *recognocerede* Fiendens gandske Magt at hafve været paa en *Musquet*-Skud nær waagen, oc ved dend allene blev tillbage holt; siden dend tiid blev *Lasson* bunden, dog med en hjertens god villje, icke alleniste till dend, mens endock dend heele *districht* fra Toldboden, forbi Brøgerset, oc indtill Bullvercket ved Dronningens Hafve, dend heele, ja paafølgende Winter at lade Jise. Jeg er forsickret paa, at dersom Hand kunde hafve forrettet alting alleene, Hand hafde gjort det, oc Hand alleene saa meget ved Sin Windskibeligheed som, jeg vill icke sige, hvor mange. Fienden fick en Tidende deraff, der Stormen skeede, thi Hand hafde der iblandt andet trende Waager, som hver tredje dag om Wexledis at Jses, saa hver natt var en aaben Waag, Een med temmelig sterck Js, og dend tredje saa sterck, att dend mod Afften der effter kunde tjene at Jses. Dette kostede Hannem meere, end Hand nogen tiid lod sig mercke, efftersom Hand det altid ved Hollandske Bodsfolck, som gjør intet uden Haanden for dem fyldis, lod forrette. Det er saa med *Affection* oc en ærlig *Ambition*, ære oc *Profit* leggis i *Balance* aff dem, men ære Wejer ofver for dend nytte, Kongen oc Landet derved skeede; *contenterede* Hand sig saa i Sit Hjerte, att hand hafde icke nogit Øje att kaste paa noget andet. Kandskee der kunde findis nogen, som kunde forrevende en anden alt att kunde hafve gjort det samme, men om en anden i saadan *troubles* Tillstand kunde hafve fatted oc fundet saa hastige *resolutioner* oc grebet lige saa dybt i Pungen, der

om *Disputeris* endnu, som mand da hafde detz *contrarium*; jeg hafver med fortrydelse, i henseende till saa from, flittig oc fast (dog med Højest forsjufn) forvofven en Mand erfarit, att nogle, hvis Skrueløse Hjerne, som sjufnis at være Lodede med qvæg Sølf, tillstede intet, uden hvad deris Egen ubesindige Selfvillighed dennem tillsiger, oc *Resicere* alle gode Raad oc *Recommendationer*, fylde nu med snack oc *irraisonable* forslag Gemacker oc Stuer, som æj med en finger Byrden ville anrøre; der maa dog være i saadanne en meget ond *Natur*, som vill *Causere* dend Mand fortræd, der affvendte ved dend Højestis Bistand saa megen baade Fare oc fortræd. Der jeg med en u-partiske for nogen tiid siden tale[de] herom, oc iblant andet ynckede mitt kiere Fæderne Land, om noget (hvilcket Himmelen affvende) skulle paakomme, oc iblant andet motte sige, hvem vill vell saae i dend u-frugtbare Sand, hvor Hand veed, Hand icke alleniste icke kand forvendte en god Høst, mens endock saa maa forlade sig paa at forliise sitt arbejde oc sin udsæd, da blef mig gifven til gjensvar, at *Lasson* dog endnu var saa ærlig en *Patriot*, som Hand nogensinde var, oc att Hand icke, om det kom dertill, skulle beviise Sin troskab oc flittigheed mindre end tillforn, oc efftersom den samme, jeg hafde slig *conference* med, saa vell, at jeg aff alle sambthaler, wi nogle ganger hafde med hinanden, icke hafde større *Plaisir* i noget, end at høre om mitt Fæderne Land og dend Tjeniste dend kunde skee, meddeelte Hand mig dette skrifftlig, oc som jeg lod mig forlyde, att jeg ville optegne Særdeelis *Lassons* Bedrifften, Gaf Hand mig, hvor Hand oc fick dend

Dend Fembte Tjeniste,

Lasson gjorde; der viße Kundskab indkom om Stormens *resolution*, saavell som efterrettning, paa hvad Stæd Fienden Byen vilde *Attaquere*, gjorde *Lasson* en u-troelig stor Tjeniste den 9 Febr. 1659. Klocken 11 om Afftenen fick Kongen Skrifvelse, at Stormen neste Natt derefter skulle andgaa ved Lønngangen, Stalden, Bryggerset, dend lange *cortijn* oc Dronningens Bollwerck; diße vare nu de allerslettiste Poster, der hvercken med Stormpæle, fornøden Bullwercker, eller Grafver var forsjufnede. Her søgtis Middel att faa Spanske Ryttere (oc jern Kjæder at henge dem udi) runden omkring Wolden paa

fornefnte Stæder, men ingen viste hertill nogen raad, thi alt det Tømmer der var i Byen, var lenge tillforn till *Pallisader* oc anden høj fornøden Verck medgaaen; *Lasson* blev kaldet samme Natt paa Slottet till Kongen oc med Sin Sædvanlige kloge Hjerne oc Raad lindrede den der ofver hafvende store Bekymring, J det Hand strax forsickrede Kongen om dobbelt saa mange Spanske Ryttere, som Felt Herren till tvende Konge-Rigers *Maintien* begjærede, hvortill Hand samme Natt 180 Tjufve Alen Bjelcker, med den maade att tale, hvor ingen var till veje bragte, at de førend dagen Skinnede laa ved Stalden med fornøden store Steenlegter till Spolerne oc førend Klocken 12 hafde dem med jern Kramper oc Ringe færdige at hengis omkring Wolden, mens hvor Lyckelig Hand frem for alle andre var udi en hast att paa finde Middel, att forsickre Hands Majt. om store Jern Lencker, att henge alle diße Spanske Ryttere udi, blev med liige forundring oc Glæde annammet, efftersom Hand æj alleeniste flyde Spandske Ryttere færdig, mens endock Ringere end to timer ofver 90 lange Jern Kjæder oc fornøden lange jern Boldter, hvormed de inden paa Woldene fast gjordis, forskaffede, saa de Spandske Ryttere førend Klocken halfgaaen fire om efftermiddagen, hengte Skrap om Woldene, oc foruden att Woldene der runt omkring med Spandske Ryttere blefve behengte, blev dend største deel aff Bryst-Wercket end oc med Spandske Ryttere ofven paa besadt, saa der Fienden samme Natt Klocken Jtt ankomb, motte Hand med Skam oc Skjændsel, skade oc stor forliis blifve liggendis, oc de som blefve lefvendis, Wiste att sige, det Hafde Mand *Lasson* for att tacke, saa vell som andre brafve oc berømmelige Tjenister, jeg har hørt, hvor Hand ved en Sær oc *subtil Invention*, der Fienden Kjøbenhavn alt det Vand, som ved Render førtis udi Byen, hafde affskaarit oc betagit, ligevell bragte Grafverne saa fulde aff Vand, at det oc i dend allertørriste tiid om Sommeren løb øfver, oc Fienden i Løb Grafverne svarlig *incommoderede*, hvis sammenløb de icke kunde begribe; jeg hafver hørt om 3 Orlogs Skibe, Hand mindre end 16 timer paa Jtt *importante* anslag fick udrettet, uden En Dalers bekostning for Kongen; jeg hafver hørt om det store Kurske Skib, som Hand ringere end Sex dage fick færdig, som andre, der gjorde stor *Profession* aff Søen, oc var Høje *Officerer*, for-

soer at kunde skee, ja har hørt, att Een aff dem vilde lade Skjære Øre oc Næse aff Sig, om det en Maanet kunde færdig gjøris. Jeg har oc fornummet, at Hand gaf anslag, hvorledis Hands Kongel. Majt. Sig skulle bemøje, Bornholms Undersaatter att *Persuadere* det Svendske Aag att affkaste, oc som Hands Majt. saadan saavell som andre Hans gode anslag *Agreerede*, motte Hand samme Afften forslaget gjordis, strax Selv *Conceptén* till *Animations* brefvet opsette, som paa timen blev Reenskrefven, oc aff Hands Majt. underskrefven, hvormed Hand Sin Kjødelige Broder paa En liden Norske Fyrre Jolle, som 4 Mænd roede igjennem dend Svendske Flode, som laa for Kjøbenhavn, samme Natt affærdigede, der formedelst *Guds* Sær bevaring æj alleeniste vell did kom, mens sitt Werf endock saa lyckelig forrettede, Efftersom Hand Hannem hafde indprædicket, med hvem Hand skulle *Confere*re, Saavellsom Hvad Hand dennem hos brefvet Mundtlig skulle siige, at Festningen saavellsom heele Landet fra dend Svendske Regjæring faa dage der effter blef befriet, *Guarnisonen* till Kjøbenhavn aff undersaatterne hennført, oc som fanger, tilligemed Landet, Hands Kongel. Majt. forærit. Det er mig oc fuldkommen bevist, att dend *Credit*, som Hand udaff Sin Hjerne udspandt, oc till det Kongel. Huusis *Conservation Employerede*, var æj alleniste u-trolig stor, mens endock saasom *Miracler* der ved udrettedis. Thi naar ingen Penge hos nogen i Kjøbenhavn (som for Kongen oc alle deß Jndbyggere da motte tjene for ald Værden) var att bekomme, Slog *Lasson* aldrig Fejl, endten med Penge, Raad (som Hand var meget lyckelig med) eller andre Hans Gjerninger, saa alt, hvis Hand lagde Haanden paa, oc sig forretog, hafde Hænder oc Fødder, mens det ved jeg der hoß, at Hand æj der ved spandt Silcke, Efftersom En Hollænder, hvilcke (!) to dage for belejringen med en stor *Summa* Penge i *Ducater* udi Kjøbenhavn indkom, aff hvem Hand tiid effter anden 36000 Rixdr. opptog, mig Selv har tillsoret, at Hand lofvede oc gaf Hannem 24 *Procento* till Aarlig Rendte aff samme opptagne *Summa*, oc att *Capitalen*, sampt rendten, inden tre Aars forløb, tillsammen var blefven betalt; der imod er mig aff En Hans *Confidenter* gjordt forsickring, at Hand æj to *Procento* aff det Gods, Hand derfor till betaling bekommet igjen, Nødt hafver. Jeg ved æj till fulde att *Specificere* alle *Particularia* i Hans

Actioner (Som, uden *Contenta* aff forskrefne, vare utallige) mens det veed jeg, att de baade for Kongen oc mange vare *Admirable*, oc er beklageligt, att dette, oc alle andre Hans *Conduiter*, oc gjennem drifvenheeds klare *Demonstrationer* er skjuldte for Hans Øjen, som forundrer sig Alleene ofver dend Hannem gjorte Naade, oc seer icke Engang paa alle Hans Mangfoldige Tjenister, Hand Personlig oc Prisværdig Gjorde, æj heller seer Hand till saa mange Tønder Guld, Hand til *Cronens* oc *Scepterets* Behold till Weje bragte; Alle Hans Forrettninger ynskede jeg att viide, att jeg dennem Her (for andre att *Animere*) kunde Opsette; det for nogle Aar gaf mig en sød fornøjelse att Høre *Lasson* tiid effter tiid *Promoverit* J En bestilling effter En anden, som det oc er mig heel vell Witterligt, med hvad *dexteritet*, fornufft oc Reedeligheed Hand var *Admiralitets* Raad, hvor *Xantus* nu alleene skal forrette alting, saa *Æsopus* intet kand faa att gjøre; Hvorledis Hand Hafver været *Assessor* J Højeste Rett oc Landsdommer udi Fyn, der om kand deris Klagemaal vidne, som Hafver saufnet Hannem; jeg motte spørge Een, som *refererede* dette, hvor det var kommen, oc fick att høre: der er ingen saa u-skyldig, att Hand jo maa høre Jlde, oc ingen saa *Malitieus*, der er jo nogen, som roser Hannem, der ere mange, som dømme dend Rettfærdige, oc icke faa som Rettferdig gjøre en fortredelig, som sige ont att være gott, oc gott ondt. Jeg gaff Hannem herpaa till *Replicque*, det jeg Nyelig hafde læst: det er icke gott at tale ont om dem, Wi kjende onde, Det er Værre att dømme ilde om dem, der befindis gode; Vi talte længe med hver andre hiid oc diid adtskilligt der om, som jeg icke her vill besværge Læserens Ørne med; till Hans forfølgere, som arbejde paa att gjøre Ham *odieus* oc Stjæle Kongens Naade fra Ham, Hvo oc Hvor de ere, endte jeg saaledis Min tale: Hører J Misundelige! Har i gjort noget som denne Ærlige Mand? Kand oc vill J? Viide J oc vell, hvorledis J skulle Skicke Eder der i till Majestetens *interesse* oc det gemeene beste, som denne ærlige *Patriot*, alting fast i belejringen hengte paa Hannem, som Hand med saadan fuldkommen Lyst oc villje bar oc *Tollererede*, at dend heele Kriigs tiid, ofver 3 Aar *Continuerende*, sjufntes for Hannem, (som effter Hans Egen Mund er sagt) som det hafde været saa mange maaneder. Jeg ved i sandhed icke, hvad jeg

skall sige, eller aff hvad Skæbne det skeer i Wærden, att Folck nu ere saa *Præjudicerlige* oc ofver andres *Meriter* fortrydelige, andris klarheed brender en deel, oc disse Natt-Ugler kand icke see paa Straalerne aff Solen, dennem som de icke (i Hvor meget de stræbe) kand naa, dennem, som de *Despererer* i Godheed oc Fornufft att kunde ligne, will de dog uden *Raison* oc Billigheed hade, *touchere* oc efftersträbe. O Hvor U-lyckelig ere de, som ved deris Dyd oc Fortjenister ere blefne lyckelige, efftersom de hafve saa mange, der seer Skjæfft, endten for de ere gode eller for de Nyde det gode, *Naturen* bjuder jo at Elske dem, der Elsker Kongen oc Fæderne Landet, hvor meere end *Corrumperit* maa da *Naturen* være oc løbe afved om, naar dend skall hadis. oc forfølgis, aff hvem Kongen oc Fæderne Landet, i saa Wanckelbare tiider, med saa stor *Hazard* saa Hjertelig oc Kjendelig Elskis; jeg kand intet andet, end yncke Hannem oc ynske, at dend fromme *Monarch* kjendte baade Hannem oc Hans Fiender; det ved jeg oc enhver, som bær nogen skyldig *Affection* J Sitt Hjerte for Kongen oc Hans Lyckelig Regierung, med mig ynsker ofver alle dem, som dette Læse oc ynske ... skis langvarig oc fornøjelig Ære, Glæde oc Lycke aff

En Hands Kongel. Majtt Allerunderdst.
Landbarn oc alle Redelige *Patrioters*, som Meene
Kongen oc Fæderne Landet Trolig oc well,
Flittigste Forbedere,

J it fremmet Rige, hvor Hand
har ophængt Sin Glædis harpe.

Synsforretninger over Hammershuus Slot.

Ved Cand. theol. Julius Paludan.

Hammershuus interessante Slotsruins Historie er saa dunkel og saa lidt behandlet, at det end ikke er opklaret, naar Slottet er opført, eller hvorledes det efterhaanden er hensunket i den Grad af Forfald, hvori vi nu see det. I sidste Henseende vilde det maaskee kunne have sin Interesse at blive bekjendt med en Række udførlige Synsforretninger over Slottet, der vise dets Tilstand og grundige Forfald fra 1682 til midt i 18de Aarhundrede, da Thurahs Plan og Afbildninger, (fra 1736 og 1754,) stille os den endnu klarere for Øie. Beretninger om disse Syn over Slottet findes blandt Amtmand Urnes bornh. Saml., som Manuscript, i Additamenta in 4to Nr. 342, paa Univ. Bibl. Den første er:

I. Extract af en allern. anbefalet Commissions Forretning, holden af Landsdommer Matthias Rasch og Chr. Maccabæus til Schousholm, for at besørge og overvære det Amtmand Gedde overleverede Amtets Documenter, som og alt Andet under dets Jurisdiction henhørende, saasom Hammershuus Slott...., men i Besynderlighed hvad Kongen tilhørte, tilligemed Skovene, af 24de Augusti 1682.

A. Af Hammershuuses Bygning den Tiid efterfølgende. 1. Porthuuset ganske forfalden. 2. Murene med Taarnene og Rondelerne[1]) ganske brøstfældige og mange Stæder nedfalden. 3. Det store Huus i øster og vester, hvorudi Kirken, Heste Møllen og tvende Saler behøve Reparation. 4. Taarnet, hvorudi Mauritius[2]) haver sit Fængsel, udi den øverste Ende er

[1]) De runde Skydetaarne i Ringmurene.

[2]) Vistnok Manteltaarnet. Tydskeren Lic. jur. Mauritius indkaldtes for som

Rustkammeret behøvende Reparation. Ovenover benævnte Fængsel et Loft etc. behøvende Reparation. 6. Et stort Huus i øster og vester; paa den søndre Side af samme befandtes at have været et Taarn paa hver Ende; nu ganske øde og forfalden, dog den meeste Muur kan endnu hielpes. 7. Koe Længden sønden for Slottet, 15 Stolperum ganske øde. 8. Et Stykke i sønden og nør imellem begge forbemeldte Længder, samt et Taarn og er sprukken. 9. Stalden i Gaarden 7 Stolperum ganske væg (Sv. vek?). 10. En Længe 15 Stolperum vester i Gaarden, haver været Stue og Kiøkken Huus, af Leer Vægge, gammel og vil endelig repareres. 11. Brygger Huuset østen og vesten, ganske forfalden. 12. Et gl. Hønse-Huus ganske forfalden. 13. Smedien, 12 Stolperum, staaer paa Fald. 14. Kirken ikkun liidet brøstfældig. 15. Den store gl. Heste-Stald ganske øde, forfalden og borte, undtagen noget af den nederste Muur. 16. Lade Længden staaer paa Fald. 17. Et gl. Huus mod Porten paa den østre Ende ganske øde. Ingen kan mindes hvortil haver været. 18. Kætten et Batterie ganske forfalden og neppe kan hjelpes.

B. Slottens Skove.

Et Stk. Skov mellem Slottet og Sandviig ganske øde, borte og ruineret. Nok befandtes der 29 Træe Stomper, som vare Toppen afhuggede og kunde ei agtes for nogen Skov. Et Stk. Skov i Koedammen; der er ei uden 5 eller 6 Træer, dog ei nogen som nyelig afhuggen.

C. Inventarium i Kirken.

Et Par Lyse Stager. En ubrugelig Messe Hagel og Messe Skiorte. En liden Tin Kalk; 2de af sl. Fuchs's[1]) og Frues Vaabener; en Tavle iliigemaade med hans Vaaben paa og C5tus.

Generalfiskalens Assistent at føre Sagen mod Griffenfeldt, og hans hadefulde Anklage var en Hovedaarsag til den haarde Dom over Griffenfeldt. Aaret efter, 1677, anklagedes M. imidlertid selv for Majestætsforbrydelse, Meened osv. og blev ligeledes dømt til Døden, men benaadet med Fængsel paa Hammershuus, hvor han nogle Aar efter siges at være „levende opædt af Luus og Madiker i et fuult Fangehul." Efter Ordene i Texten at dømme synes han endnu at have levet 1682.

[1]) Adolf F., Søn af Caspar F., tjente i Trediveaarskrigen, og siden som Generalmajor og Commandant paa Christianshavn, i Kjøbenhavns Be-

Derefter følge Beretninger om Landets kgl. Vildbaner og Gaarde osv., som her ere uden Interesse. Efter Documentets Slutningspassus er Landet ved dette Syn af Amtmand Gedde overleveret til Oberst, Ober-Commandant og Amtmand Bendix v. Hatten[1]). Beskrivelsen er dateret Rønne 20 Marts 1683.

II. Anno 1698 den 12te Januarii haver jeg underskrevne tilligemed mine Ober- og Under Officerer efter Velædle og Velbaarne Hr. Bugenhagens[2]) til mig udgivne gunstige Ordre, som jeg af Dato 10 Januarii sidstafviigte er beordret at besyne og besee Hammershuus, som det nu forefindes. NB. Marginalnote, formodentlig af Urne: Vice Commendant Major Brunov i Command. Bugenhagens Tiid og siden efter Vice Commend. Amtshoff[3]) have holdet slet Huus med Hammershuus og betient sig af Træværket i Brændsels Trang, og der skal ei være bleven for Alvor talt derpaa.)

Først paa Matlehuus Gaarden[4]) 4 Stolperum yderst, som er reent borte, Bielker og Loft under og oven, nok Stolperum som Lofterne ere nyelig afbrudne, og ingen Dør eller Dørkar befandtes.

---

leiring. Commandant paa Hammershuus 1660—62, bekjendt for sin slette Behandling af Ulfeld og Eleonora, da de sade fangne der, hvorfor han, efter at være forflyttet som Commandant til Nyborg, snigmyrdedes paa en Reise 1662 i Brygge af Ulfelds Søn Christian.

[1]) Cancelliraad Chr. Gedde, Amtmand paa Bornholm fra 1678, blev forflyttet 1682 og afløst af Oberst, Commandant og Amtmand B. v. Hatten, g. m. Marie Lillienskjold, † 24 Marts 1685 paa Leensgaard i Østerlars Sogn.

[2]) Andreas v. Bugenhagen g. m. Anna Margrete v. Gutzow, Vicecommandant 1692 til 2 Sept. 1694, Commandant 1694—99; var i Slægt med Reformatoren.

[3]) Efter Thura var Gottf. Ludvig Bruno Vicecommandant 1699—1711 og Joh. Georg »Ambschoffs« 1711—1723. Af den Førstes Functionstid falder altsaa høist ca. 1 Aar sammen med Bugenhagens Commandantskab, og det ovenikjøbet først, efterat det her omhandlede Syn er afholdt. Man seer derfor ikke ret, hvorfor Urne under dette Syn indskyder en Note om en langt senere Ødelæggelse af Slottet.

[4]) Mantelgaarden, den inderste Slotsgaard, saaledes benævnt af Manteltaarnet. Mærkeligt iøvrigt at dette Navn bestandig skrives feil, III, 1 Matele Taarn, hvorover Urne etymologiserer uden at kjende det i Traditionen forvanskede oprindelige Navn. IV Mattele Taarn.

Thulle Moders Cammer (Marginalnote s. ovf.: Thule skal have været en gl. Constabel Kone, som havde sine Værelser paa Hammershuus.) Vinduerne og Vindues Karmene ere borte med Dørene tilligemed hvad tilhører, og det Mellem er borte med Loft, toe Kammere borte, hvis Loft og Deeler som for haver været.

Udi det Kammer, som Jfr. Thott var udi. (Marginalnote: Jfr. Thott var som Arrestant hid indsendt, kom siden til Rønne og døde der.)[1]) Der ere borte Vinduerne og Vindues Kar, er ganske ruineret og over Trappen Vinduerne og Vindues Karrene ganske borte.

Over Salen. 2 Spænder borte, derforuden Lægterne borte over 2 Stolperom.

Over Rustkammeret. 2 Luger med Karrene ere ganske borte og udbrodte, den Dør til Salen til Opgangen er ganske borte med Hængsler, Laas og altsammen.

Paa den yderste Sal. Ere Vinduerne med Karrene og Vindueskarmene ret reent borte, og det 4de er Vinduet borte, men Karret er der.

Paa den anden Sal. Er tvende Vindues Kar med Karrene ganske udbrodte og borte; den søndre lille Lade Længde, 5 Stolperom er nyelig afbrudt; een Bielke, et Spænde, 3 Løsholter, 2 Stk. Leyder over et Stolperom og Tagredsel med Lægter og Tømmer ere ganske borte.

Stald Længden. 3 Stolperum over den søndre Side med Tag og Tagredsel er nyelig afbrudt og ruinerte tilligemed den

---

[1]) Om denne Dame have nærmere Oplysninger ikke været at finde. I Hofmans dsk. Adelsm. v. Sandvig nævnes paa en af de thottske Stamtavler en Sønnedatter af den berømte Tage Thott til Næs, Datter af Anders T. til Sierkjøbing og Elisabeth Rosenkrands, nemlig Margrete Thott, som „skikkede sig ilde.“ Hvad Tiden angaaer, saa døde Margr. Thotts Farbroder Otto T. til Eriksholm 1643, og hendes ældre Broders, Tage T. til Sierkjøbings første Frue Clara Sparre † 1636. Efter Texten, der ellers helt igjennem bruger Præsens, men her „det Kammer, som Jfr. Thott var udi,“ er hun 1698 ikke mere fængslet paa Hammershuus, men det kan ikke være meget længe siden hun sad der, naar Kammeret endnu nævnes efter hende. Det maa da staae hen, om denne Margrete Thott, der synes at have levet i det 17de Aarhundredes første Halvdeel, kan være identisk med den her nævnte Arrestant.

østre Gaul nedbrudt. Alle Spiltove over 5 Stolperum er ganske borte, og alle Plankerne som laae over Stalden, Hækkene paa begge Siider ere borte.

I Brøgerset. 5 Stolperum alle(?) afbrudte, 1 Spænde reent borte og Lægterne paa den østre Ende over 3 Stolperum ere borte. Paa den veste Ende over Kiøkkenet er nyelig nedbrudt een Bielke, een Sparre og Lægterne over 2 Stolperum borte og Kiøkken ganske ruineret.

Nok een liiden Længde, som stod Sønden op til Bryggerset, som var 5 eller 6 Stolperum, som stod der et Par Aar siden, som er ganske borte med Tømer og alt.

Over Porten. Ere Spænderne og Lægterne med Dørrene og Vindues Karrene tilligemed Lofterne ganske borte; ellers fandtes allevegne ganske brøstfældig og ruineret.

Hammershuus ut supra.

Casper Henrich Westervald. (synes at have været Capitain ved et Militscompagni.) Morten Mogensen m. fl. Undersk.

III. Anno 1756 d. 11 Aug. var jeg (Urne) med Hr. Oberst Lieutn. Carl Ulrich v. Bylov ved den kgl. Liv Guarde til Fods (Marg. Not. Blev siden efter nemlig Ao. 1759 allern. beskikket med Oberst Caracteer som Commendant paa Bornholm)[1]) paa Hammershuuses Slot, hvis endnu tilbagestaaende Rudera vi toge i Betragtning. Blandt andet erindrer jeg mig efterfølgende:

1. Paa een Muur af et Taarn endnu 20 til 30 Alen høy, efter gamle Folkes Siigende kaldet Matele Taarn, paa den Siide, som vender til den inderste eller Slots Gaarden, liige over for Kirken, læses endnu udhuggen i en graaeagtig Sand-Steen: Anno 1556 S. K., hvilket skal betyde Sveder Ketting, den sidste Lybske Høvedsmand her paa Bornholm[2]), ligesom og siges at omtalte Taarn skal være opbygt af de Lybske, medens Landet var dem for-

---

[1]) Søn af Major Fr. v. B. og Anna v. Vestring, g. m. Comtesse Caroline Sophie v. Haxthausen. Var Commandant paa Bornholm 1759—72 og † som Generalmajor 18 Dec. 1773 (?).

[2]) Sv. Ketting, den fjerde lybske Høvedsmand 1556—73, var ikke den sidste; han efterfulgtes en kort Tid af Cort Hartvig og derefter af Mathæus Tidemand til 1576. Ketting synes at være gaaet frem med stor Voldsomhed og Vilkaarlighed paa Bornholm, blev afskediget og maatte betale Erstatning paa Frederik IIs Forlangende.

pantet; dog efter mit Skiønnende, har troeligere denne Bygning staaet der længere før, men mueligt siden for Brøstfældigheds Skyld bleven ombygget og repareret. Pro Nota. Om mueligt Navnet skal rigtigere Magle Taarn, der betyder saa meget som store Taarn, thi saaledes er denne Benævnelse almindelig i Danmark, e. g. Maglebye, Steenmagle og Steenlille, i Sædland beliggende Landsbyer.

2. Udi den Bygning, som haver været Kirken, paa den nordre Side af den inderste Gaard, og hvis Siide-Muure saavelsom Overhvelvingen endnu temmelig heel staaer, (er omtrent 16 til 18 Alen lang, 8te Alen bred og 7 Alen høy, mens ellers ganske øde og alle Ting indvortes betagen) kiendes endnu temmelig vel med Vandfarver malet paa Muren oven over, hvor Alteret har staaet, nogle Vaabener samt Navne af nogle Leensmænd eller Gouverneurer her har været satte over Landet, saasom øverst paa høyre Haand Holger Rosencrantz med hans Vaaben[1]), paa høyre Siide nest hos hans første Frues Vaaben, Gyldenstirn[2]), paa venstre Siide hans anden Frues Vaaben, Krabbe[3]). Bedre hen Christian Giedde[4]) med hans eget samt tæt derved Fruens, Urne[5]), Vaaben og Aarstall 1678. Neden under i den anden Linnie Falch Gøje[6]) med Vaaben, 3de aflange rundagtige Tingester i Skioldet. Ved Siiden hans Frues, Karen

---

[1]) Til Glimminge og Demstrup, Søn af Axel R. og Mette Grubbe, født 1586, Commandant paa Bornholm 1626—45, død 1647. Det var ham, der formedelst de indfødte Officerers Forræderi maatte overgive Øen og Slottet til den svenske Admiral Wrangel. Om den heraf opstaaede Sag, hvorunder R. dog blev frikjendt, s. dsk. Mag. 5 Bd., N. dsk. Mag. 2 Bd., Additam. in 4to 342, Ny kgl. Sml. in fol. 398, oft. St.

[2]) Lene Gyldenstjerne, Datter af Mogens G. og Helvig Ulfeld, død 30 Jan. 1639.

[3]) Karen Krabbe, Datter af Tyge K. til Jordbjerg, Befalingsmand paa Øvetskloster, og Sophie Friis. Først g. m. Johan Friis til Ørslevgaard. Død 1662.

[4]) Cancelliraad C. G. til Skivehuus, Søn af den berømte Admiral Ove G. og Dorte Urne, Amtmand paa Bornholm 1678—82.

[5]) Magdalene Sibylle U., † 1724, Datter af Jørgen U. til Alslev og Margrete Marsviin.

[6]) Til Skjersø, Søn af Falk G. og Jde Ulstand, Høvedsmand paa Bornholm 1587 til sin Død 1(3) Jan. 1594 paa Leensgaard, hvor Landshøvdingerne undertiden synes at have boet, cfr. S. 327 Note 1 om B. v. Hatten. Gøjernes Vaaben var 3 Conchylier.

Jvers Datter Krabbes[1]) Vaaben, en hvid Bielke. Adskillige Bogstaver af alt foreskrevne ere deels borte, deels af grønagtig Fugtighed bleven ulæselige. Viidere hen staaer H. S. og et Vaaben, som holdes af tvende paa Bagbenene opreiste Dyr som halv Løver og halv Griibs-Fugle, oven i Hielmen Hals og Hoved af samme Skikkelse med oplukt Gab og Krone paa Hovedet, inden i Skioldet synes at have nok staaet saadant eet heelt Dyr. Skal nok betyde Hans Schrøder, som siden blev nobiliteret med Tilnavn Løvenhielm[2]). Ved Siden staaer et Vaaben med et Spænde eller Sparre eller Huns Gaul udi, nemlig hans Frues[3]), neden under i 3die Linie staaer C5tus Pietate et Justitia. Derunder Johan Didrich v. Wetberg[4]) med Vaaben samt hans fulde Titel. Nest ved hans Frue Zidselle Grubbe med Vaaben. Ved Siden staaer et Vaaben Skildt deelt i tvende Parter, indeholdende de Gøjers og Krabbers[5]) Vaabener. Adskilligt af dette er liigeledes ulæseligt. Prædikestolen siiges at have staaet strax ved venstre Haand eller Sønden Alteret, allernederst i det vestre og nørre Hiørne af Kirken synes at have været een Skorsteen og muelig een Kakkelovn derved til Varme i Kirken. Tæt bag ved Kirken vesten til sees endnu at have været et Kammer, som siiges var til Krudt at forvare.

3. Udi een anden Bygning noget længere sydost derfra kiendes inden udi endnu at have været 2 Etager eller 5 Lofts-Afdeelinger.

4. Adskillige hvelvede Steder sees og, hvor Amtstuen eller i ældre Tider Leensmændene have havt Landets Oppe-

---

[1]) Datter af Jver K. til Krogsholm og Magdalene Banner.

[2]) En Mechlenborger, der tjente sig op fra Soldat og udmærkede sig i Kjøbenhavns Beleiring, blev Oberst, Commandant paa Bornholm 1662—73, adlet 1669, tjente senere i Norge, eiede Veirup ofl. Gaarde i Fyen. Død 1699.

[3]) Han var g. m. 1. Beate eller Barbara v. Ahlefeld. 2. Sophie Bjelke, Datter af Norges Kansler Jens B. og Sophie Brokkenhuus. Men det beskrevne Vaaben føres ikke af nogen af disse to Familier, derimod af den bornholmske Adelsslægt Koefoed og maaske andre danske Slægter.

[4]) Commandant og Amtmand 1685—94, da han tog Afsked »formedelst Landets vanskelige Folk.« Oberst, † paa sin Gaard Østrup i Fyen 1695. var g. m. Sidsel Grubbe † 1716.

[5]) S. ovf. Note 6 (Side 330) og Note 1.

børseler til Forvaring, men aldeles ingen Bygning af Taarn, Kammere, Kieldere, Hauger eller andet findes meere i heel og holden Stand. Ikke en Gang de sidste omtrænt 20 Aar siden for Vice Commendanten indrettede Værelser[1]). Alting bestaaer ikkun af Høye eller smaae Stumper, dog meget tykke Muure, deels af brændte Steene, meget større end nuomstunder brugelige, deels af store Kampestene, deels af den her faldende saa kaldede Liim Steen eller Sorte-blaae Marmor- og Cement Steen, meest i Hiørnerne eller Kanterne af Bygningerne, item udi Gesimserne, og ere flirekantede tilhugne som andre Quader Steene. (Her følge nogle Betragtninger over den Vanskelighed med Ægt og Arbeide for Landets Indbyggere, som maa have fulgt af Slottets Størrelse og afsiides Beliggenhed.) Rundt omkring haver været een meget dyb Grav eller Dal ganske steil ned saavidt Land Siden strækker, men norden for gaaer Havet hartad tæt op til, og det med saa stor Dybhed at Orlogs Skiibe skal kunde seile nær uden forbi. Den inderste Plads synes at have været i en Fiirekant med muurede Bygninger omgiven og paa Hiørnet at have staaet et høyt Taarn med Skyde Huller. (Atter følge temmelig vidtløftige Bemærkninger, dennegang om Liimstenens Forekomst paa Bornholm og Benyttelse i Kirker osv. Der bemærkes, at udenfor Slottet »endnu sees Rudera af Ovne, hvori vel baade Kalk saa og Steene ere blevne brændte«, ligeledes at »de fleeste Bønder-Gaarde staaer endnu her i Landsens Jordebog fra Alders Tiid ansatte for hver et Læs Liimsteen som een Landgilde ... men siden mange Aar ansat til Læs à 10 ß.« Endelig beklages, at »udi de nordiske Antikviteter ingen Beskrivelse eller Afridsning findes trykt af Slottet i sin Velmagt, førend det ganske forfaldt og endelig Ao. 174 .[2]) paa kgl. allern. Befaling blev videre nedbrudt og af dets Muur-Steene iblant andet det her i Rønne anlagte almindelige Vagt og Arrest Huus opbygt«. »Kal-

[1]) Under Commandant West var bl. A. Bartram Vice-Command. til 1737, og efter ham Joh. Cronenberg 1738—1750. Synet er a 1756.

[2]) Af 28 Dec. 1744 findes et kgl. Rescr. »om Defensionens Forbedring paa Bornholm ... og især et Retranchement om Rønne, hvormed 1745 skulde begyndes, ..« hvilket maaskee staaer i Forbindelse med den her omtalte Nedbrydning af Hammershuus. Dog berettes almindelig, at Hovedvagten i Rønne alt opførtes 1743.

ken holder de endnu værende Muur-Levninger saa fast, at man snarere slaaer Steenene i Stykker end faaer dem ordentlig adskilte fra Kalken. Iøvrigt er det heel farligt at gaae iblandt disse Rudera, hvor halve Stumper sidde saa yderlig og rævnede, at man hvert Øyeblik maa befrygte dem nedfalde paa Hovedet.« Urne udtaler videre, at medens Slottet under Artillerikunstens nuværende Fremgang maa ansees ubrugeligt som Fæstning, kunde vel en Vagtpost der indrettes, navnlig i den endnu tilbagestaaende Kirke.)

Een stor flad Steen af Klipper sees paa Slots Pladsen strax indenfor Porten med nogle faae udhugne Bogstaver, hvor Amtmand eller Leensmand Thomas Fink skal have havt den Malheur: da han kom een Gang indridende, sprang hans Hund af Venlighed op paa Hesten, som derved blev bange, stæilede sig og faldt baglænds over, saa Th. Fink deraf fik sin Død.[1]) Nok et andet Stæd i een Klippe paa Slots Gaarden er af Naturen et treekantet Hull, saa stort at derudi samles saameget Vand som et (!) Spand fuld, og naar det udøses, skal igien ligesom een Kilde tilflyde, men efter mit Tykke er det kun een Samling af Regn Vand, thi ellers flød det vel idelig over. Vel er der ellers een Dam paa een anden Slots Gaard, men skal om Sommeren gemeenlig udtørres. Brønden der tæt ved skal vel i tørre Somre synke meget, men dog ikke aldeeles miste Vandet. Sønden for Slottet i een Dal kaldes Mølleviigen, hvor fordum har staaet een Vand Mølle, er et meget godt Kilde Spring af Brinken.

Oppe ved Kirken skal have staaet en Hæste Mølle saa og en Smedie, der ovenover skal Printzenskiolds[2]) og vel ogsaa

---

[1]) Thomas Finke, Søn af Prof. Jacob F., Ungdomsven af Griffenfeld, adlet 1674, siden en af Griffenfelds Dommere. Svigersøn af den bekjendte rige Rentemester Henrik Müller, med hvis Datter Drude Müller han fik Leiregaard. Cancelliraad og Amtmand paa Bornholm 1676 til Novbr. 1677, da han døde paa ovenbeskrevne Maade. (Efter Thurah Amtmand til 1678.)

[2]) Joh. Prindsensskjold, svensk Oberst og Landshøvding paa Bornholm efter Roskildefreden, 29 April til 8 Decbr. 1658, da han af de ved det svenske Regiments Haardhed opbragte Indbyggere blev dræbt i Rønne, hvorpaa fulgte de Svenskes Drab om Natten hele Landet over, Slottets Indtagelse og Øens Overgivelse til Frederik III.

de andre Leensmænd have havt deres Værelser, over Kirken haver været een meget stor og kiøn Sal med Gips Arbeide og Gulvet med Fliser belagt, hvor saavel Corfitz Ulfeldt[1]) som og tilsidst Dippel[2]) skal have havt deres Arrest. Paa den nørre Side af Kirken i den anden Gaard skal Stalden have staaet. Ganske under ved Foden af Bierget paa den nordvestre Side gaaer en stor breed Kløft fra Havet af ind i Klippen og høyt op, som kaldes Koe Kløven, saa det er ganske brat ovenfra og meget farlig at gaae der forbie paa Bakken, paa høyre Haand tæt derved imod Havet viises Stædet, hvor een muret Galge haver staaet til Justitien for Guarnisonen. Paa venstre Haand af Kløven henved forbemeldte Mølle-Viig neden for Havet gaaer en mørk Indgang i Klippen, hvor man med een Baad skal kunne roe noget ind, siden er det for lavt Grund og Ingen skal endnu have vovet sig der længst ind. Undertiiden ved forefaldende lave Vande kan man gaae derind. Oven over er Klippen som en Hvelving eller Ovn, dog ujævn somme Stæder, vel 4 til 5 Alen høy og lige breed, men bliver alt smalere længere ind; neden under er Klippen ligeledes meget ujævn, ligesom med opstaaende Stumper, midt ude gaaer som en Rende

---

[1]) Corfits og Eleonora Chr. Ulfelds Fængsling paa Hammershuus fra Juli 1660 til Decbr. 1661 er alt forhen berørt i Anledning af Commandant Fuchs. Efter deres Undvigelsesforsøg i Marts eller April 1661 bleve de iøvrigt flyttede til et strængere Fængsel, maaskee i det sydøstlige Hjørnetaarn, som Traditionen giver Navn af Ulfeldstaarnet.

[2]) Joh. Conrad Dippel, f. 1673 ved Darmstadt, bekjendt for sin Lærdom og sit eventyrlige Liv, Theolog, Læge, Chemiker og Guldmager, var paa Grund af sine fritænkerske Skrifter og sin Gjæld bestandig paa Flugt omkring i Tydskland og Holland. Kom 1714 til Altona, blev uenig med Øvrigheden og indgav en Klage over den, som han ikke kunde forsvare. 1719 mistede han derfor sin danske Cancelliraadstitel, hans Klageskrift brændtes af Bødlen og han blev dømt til evigt Fængsel paa Hammershuus, hvor han dog blev mildt behandlet, praktiserede som Læge og fik en prægtig Sal »udenfor sit Kammer«, i hvilken Ulfeld havde siddet, overladt til chemiske Forsøg. Juni 1725 løslodes han paa Dronning Anna Sophies Forbøn, opholdt sig i Sverrig, hvorfra Geistligheden fik ham fordreven, derpaa i Kjøbenhavn, fortsatte i Tydskland sit forrige omflakkende Liv og sine Angreb paa Geistligheden, kom 1729 til Hoffet i Berleburg, det almindelige Tilflugtssted for alle Sværmere, hvor han døde 1734. Skrev under Navnet Christianus Democritus, opfandt Berlinerblaat og oleum Dippelii. (Wolffs Journal, Jan. 1804.)

dybt ned i Havet. Naar Nogen udi denne Hule taler sammen, eller det ringeste Vand dryber ned af Klippen eller noget andet rører sig, giver det strax en stor Skrald og Echo, saa man snart skal kunde blive fortumlet i Hovedet og forskrækket. Tæt derved op ad Bakken til Slottet viises et Stæd, hvor efter Folkets Fortælling i gammel Tid en fiendtlig Landgang skal være skeed af de Lybske og de forsøgte at ville underminere Slottet, men bleve drevne tilbage igjen.[1]) Nogle foregive og formene denne Lønngang skal strække sig langs under Landet hen ud igiennem paa hin Side i Røe Sogn, hvor ligeledes er een dyb Indgang fra Havet under en Klippe og kaldes Sort Une, skal nok være een sort Ovn, fordi der er saa mørkt at see ind som i en Ovn; thi Ovn udtales paa Bornholmske Uun.

IV. Mandagen den 4de Julii 1757 have vi underskrevne 2de Sandemænd og vi 8 Syn- og Grandsknings Mænd, alle efter Høyædle og velb. Hr. Etatz Raad og Amtmand Urnes[2]) Ordres af 22 og 27de Juni sidstleden, mødt paa Hammerhuus Slot og nøye til først efterseet Slottets Muure. Da Muuren der paa den nordre Siide fra Porten til vestre Hjørne befindes den meste Deel af store Kampe-Steene og graae Kalk og lidet Mur-Steen udvendig, men besværlig at brække løse. Den vestre Slots-Muur meget høy og indvendig med store Kampe-Steene og udvendig med Mur-Steen og meget steilt og besværligt at arbeide løs og nedbryde. Den søndre Slots-Muur, den største Deel nedfalden deraf og med store Kampe-Steene bygget, uden for Stæden med Muur-Steen beblandet. I den østre Ende paa denne Muur er bygget et Taarn, Blomme-Taarn

---

1) Uvist hvilken Landgang af de Lybske her tilsigtes. Septbr. eller Octbr. 1509, 11 Juni 1510 og 16 Aug. 1522 hærjede Lybekkerne Landet, sidstegang indtoge de Slottet, nedhuggede Besætningen og befriede den fangne Biskob Jens Andersen Beldenak, men ingen af Gangene sees de at være blevne slaaede tilbage.

2) Hofjunker, siden Etatsraad Joh. Chr. Urne, Amtmand paa Bornholm 3 Mai 1740—1778, g. m. Anne Sophie Krabbe, var en Søn af Sivard U. og Elisabeth Sophie Trolle. Blev ved sin Afgang Conferensraad og var til 1779 Medlem af den bestandige Regjeringscommission paa Bornholm.

kaldet[1]), udvendig sønden til Mur-Steen, 10 Alen i Længde og 80 Steene i Høyde, det øvrige af Kampesteen. Paa den østre Siide er af Mur-Steen 44 Alen i Længde og 36 Steen i Høyde, paa samme Siide i Nord ad findes Mur Steen henved 30 Alen i Længden og 80 Steene i Høyden. Muren indvendig meget tyk af Kampe-Steen og graae Kalk og der udvendig i Muren sidder 18 smaae Jern-Kroge, den Mur er omtrent 5 à 6 Loft høy; norden til bedre findes 21 Alen brændte Muur Steene udvendig og 40 Steene i Høyden. Det øvrige er af Kamp-Steen og graae Kalk, og ved nordre Hiørne er 18 Alen i Længden af Mur Steen og 50 Steene i Høyden, ved Slots Porten 11 Alen Mur-Steen i Længden og 40 Steene i Høyden. Denne forbemelte Mur-Steen skulde blive heel besværlig at brække løs formedelst Murens Høyde og Dybhed, paa sine Steder vel 30 Alen til Grunden.

Paa Slottet indvendig staaer et Taarn, Mattele Taarnet kaldet, som omtrent er 5 Loft i Høyden endnu bestaaende, af Kampe-Steene og Mur-Steene bygget, og paa Hiørnerne af Cement Steen. Indvendig findes mange Afdelinger af Mur-Steen og graae Kalk, derudi ligger 3de store Bielker endnu. Neden under dette Taarn er 3de Hvelvinger, en 17 Alen lang, 5 i Breeden og 5 i Høyden med brændte Steene. De 2de andre Hvelvinger der sønden op til lidet mindre og af Muur Steen. Væsten op til bemeldte Taarn findes den store Hvelving, Slots-Kirken kaldet, 20 Al. lang, 11 Al. bred og 7 Al. høy, Alt af Muur Steen og nogle faae Jern Hager udi Muren. Næst op til er en Hvelving 11 Al. lang, 4re Al. breed og 7 høy, som kaldes Krud-Taarnet, atter væster bædre er endeel Mure af brændte Steene og ved det gamle Bryggers og der Hæste-Møllen var bestaaende. Synden for Mattele Gaarden staaer en stor Deel Muure, hvorudi er en Deel brændte Steen. Ved Slots Porten er en Hvelving 12 Al. lang, 8te i Bredden og 5 i Høyden og een derhos mindre, Alt af Mur-Steen; udi Midten paa denne Slots Plads er Grunden af flade Klipper, men ved nordre, vestre og søndre Siide langs Murene findes indgærdede Hauger,

---

[1]) Det nu saakaldte Ulfeldtstaarn. I Acterne ang. Bornholms Overgivelse 1645, N. dsk. Mag. 2 Bind nævnes Blommetaarnet blandt flere andre Taarne paa Slottet, (»Hunde- og Reffuetaarnet.«)

som efter vorės Skiønsomhed kan sættes for en Tønde Land Sæds Jord, derhos ligger en Dam og en Brønd, der findes og endnu 12 à 16 unge Træer staaende; udenfor den inderste Port ligger en Dam og ved den yderste Port er og en Hvelving af Mur Steene og derhos ligger en liden Frugt-Hauge. Dette er den Forklaring, vi om disse Slots Mure kan give, da de ere baade store og kostbare, men vilde koste en Hob Penge at faae nedbrudte, dog til Landets Nytte som Vagt-Huuse og Krud-Taarne kunde være brugelige med mindre Bekostning end som faae dem udenlands fra og ikke af saa god Materie. Dernæst have vi 10 Mænd efterseet de om Slottet indgierdede Lykker og Kløvgang, til først sønden til Mølle Viigen kaldet, deri ligger een Fiske Dam, af Arilds Tiid har været, deromkring staaer een Deel Torn og Ælle Krat (osv., opregnesr undt om Slottet c. 15 Td. Land Løkker og Enge, som tildeels ere udleiede af Vicecommandanten mod en aarlig Afgift og mere og mere indgjærdes, efter tidligere for 47 Aar siden at have tjent til Fælled for Allinge og Sandvig og nærmeste Sogne. Disse have endnu Fælledsgræsning og Tørveskjær paa Slotslyngen, som Synsmændene ligeledes have opmaalt og beskrevet som Slottets Tilliggende. Dette vurderes i det Hele til over 100 Rd. »om det imod Formodning skulde sælges.«) At dette: foranmeldte saaledes bestaaer i Sandhed, som forskrevet staaer, stadfæste vi med vore Hænders Underskrift.

(Underskrifterne, 10 Mænd af Olsker og Ruthsker Sogne, Allinge og Sandvig.)

Senere er der neppe optaget noget Syn over Slottet, idet det fra denne Tid blev betragtet som et stort Steenbrud, hvor det Offentlige og Privatmænd uden Plan eller Opsigt nedbrøde og bortførte hvad de havde Brug for til deres Byggeforetagender. Først efter at denne Vandalisme uforstyrret var fortsat i ca. 80 Aar, fredlystes Ruinerne ved et Rescript af 21 April 1822, og det bedste Beviis paa, hvor storartet et Bygningsværk Slottet har været, ere de imponerende Levninger, som trods alt dette endnu staae tilbage.

Smedernes i Ystad Skrå af år 1496.

Efter en gammal handskrift.

Meddeladt af G. E. Klemming.

Handskriften, som tillhör Kongl. Bibliotheket, består af 10 pergamentsblad, utgörande ett enda lägg i liten 4°. Den är inbunden tillsammans med en dålig afskrift eller öfversättning under titel: »S^tæ^ Olofs(!) Lag eller Smede Embetets älsta Handlingar öfwer-satte på Swänska år 1777 af Christ^n^ Hier. Johansen.« På titeln är embets-sigillet aftecknadt; det är ovalt, föreställande skyddspatronen, biskopen och helgonet, St Eloi med biskopsmössa, kräcklan i venstra handen och hammaren i den högra. Omskriften läses troligen rättast: *Sigillvm officii fabrorvm ystadēcivm.*

Ur ett »Förtal« af Hr. Johansen förtjenar blott följande att meddelas: »Uti 3^e^ articelen, första författningen omröres att Mässa skulle hållas uppå Ste Knuts dagen då de höllo Samling. Det gifver anledning at tro, det de äfven så väl som Skomakarna hafwit sitt eget altare i S^tæ^ Mariæ kyrka, hwarest de hafwa en utmärkt Stol med bildhuggeri och Smedernas insigna uppå: men jag har ingen widare anledning dertill funnit: men at detta Lag hafwit någon förbindelse med hellge kors Capell, så i Stolestånd som hus-ägendom, derom witnar Bihanget uti des pergaments brefwar.«

Det omnämnda bihanget torde ock böra meddelas, då kanske dessa »pergaments brefwar« numera icke finnas till. Det följer oförändradt; brefven hafva blott blifvit ordnade i årsföljd.

Aftrycket af skrået är så troget som möjligt. I handskriften sammanhänger texten; men är här afdelad efter para-

graferna. De kursiva bokstäfverna utmärka upplösta förkortningar. Hvad som är tryckt med spärrade bokstäfver är i handskriften präntadt med rödt bläck. De inom [ ] satta ord och bokstäfver äro uteglömda i handskriften.

Stockholm 1 December 1868.

J Naffn gwtz fath*er*s søns och thæn hælyantz Mæthæn gwdh ær inthe swo thækkelicth och kiærth aff mænisk*en*s thiænisthe som samsæde och kiærligheedh thz prøffwes mæth gwtz eghen orth i læsthene som han sælffwær sigh*er* Hwor two ællær thre samen komme i mith naffn th*er* ær iagh mith i bland them Och thæs bæth*er* them sæmies mæth the*re*s ærindhe thæs bæth*er* scal them wedes hwath the rætwislege bethes Och sigh*er* apostelen sanctus iohannes ath hwilken som elsker sin iæfnkristæn han folko*m*mær gwtz bwdh Forti wordhe gwd mæth oss hær och hwor stadh hann*em* sælffwer thell loff och ære Och hær sancte løys th*er* smith och biscop war pyne och døødh tholdhe For gwtz skyldh oc ær alle smithie patron Tha børiæs hær th*en* skraa och wilkor thær smithie jnnæn ystædh bør mæth statheligh kiærligheet ath holdhe hwer mæth thæn a*n*næn leffwe*n*des mæth thæn leffwende och leffwende mæth thæn døthe

Thæt ær thz første ath hwo th*er* wiil gaa i thætthæ worth smethie gildhe jnnæn ystæth ællær kompanscap thz ær eth arbeydh och æmedhæ thæth wærilden kan egh wmbære tha skal han giffwe en t*yn*n*e* tystøøl ællær two ty*n*nær danstøøl tiil laffwith och thre *skilling grote* och thre *skilling grote* til raadhæth och i kosth mæth thry fad salt madh och thry smør tho ferske rætth*er* och thæn dell som th*er* til hør*er*

Ithem wordh*er* nogh*er* brodh*er* thre*n*gd*er* til logh tha skwlle alle brøthræ sto*n*de hann*em* i tynde och hielpp hwilk*en* brodh*er* thæth ecke gør och wordh*er* han tiil sagdh*er* bødhe tiil lagheth en halff tynne tystøøl

¶ It*em* Combær noghær smedh fræmethe aff annær stath ællær landh thel ystæth mæth syn smethie giærningh och bær poo thingh ællær torgh och haffwer ey foghedens Borgem[e]stere ratmæns och worth my*nn*e æller loff tha sculle smeth*er*næ

mæth fogedens hielp ladhe bære hans gierningh paa rathws och ther scall ransages hwath ther scall aff gøres

¶ Item hwilken i thætthæ worth lagh gaar tha scall han widhe ath the ære wore ræthe lagdrecke Thæn første syndag næst effther paaske Annær dag sancte knwtz dagh kongh stæffinæ paa samme dagh och mæssæ Thredie næsth æffther tolthe dagh iwle Thæn fiærdhe mithfastes syndagh Fæmpthæ sancti williades dagh

¶ Hwilken brodher egh kombær thel thæsse fornæfndhe lagdrecke for wden storth mærkelicht forffall bødhe fæm ængilske

¶ Hwilken for swo dan brødhe faldher och forsmar hænne wth ath lægghe han bødhe pænningh pa pænningh

¶ Hwilken segh wil wærie mz wræth ordh och forsmætheligh gange wth aff worth lagh och wordhe aldrigh wærdigh ath komme di thz eghen*)

¶ Item Comær kwll faal pa torghet ællær gadhe och gildes brodher smeth staar och faler och købær Combær annær brodher ther yffwær och bethes ene tynne ællær two ællær meer for samme pænninghe som anner køpthe och worther hannem thz sønt som thell kommer han før køpte bødhe fæm ængilske

¶ Item Hwilken som leyær anners swen jnnæn hans stæffne dagh giffwe thel lagheth en tynne tystøøl

¶ Item Comer nogher dhrengh til ystæth ath lære smethie æmbede tha skal han giffwe smedhernæ en tynne danstøøl til lære tynne jnnæn fiorthendhe daghen gaar han ther ower tha giffwer han dobelth wdhen han haffwær thz mz oldhermantz myndhe

¶ Item mo och enghen smedh gaa i worth smethie laff wdhen han gør syn mæsther gerningh som er en bynøxe en jerngreb och en hætzsko och tha scall oldherman och thre ællær fyræ aff the ælsthe brødhræ ower ware swo længhæ ath thæth ær giorth swo ath the ladhe them nøwæ mæth

¶ Item Om swen fylgher syn hosbonde thel dryck i worth lagh och sædher segh næther och taghær lighe scaal mæth brodher bethale swo møgæth som gæsth Gøør han nogrom wmagh mæth wredhæ ællær skændelig ordh bøde fæm ængilske

---

*) Ett besynnerligt fel för dit ighen eller i thz ighen

Ryckær han kniff ællær swærdh ællær nogher anner wapnn giffwe halffwe tynne tystøøl Gøør han nogher swar wide ey sine egne brødhq

¶ Item købær nogher lee segel ællær noghet annet ægh iærn haffue hoos segh och prøwæ halffwer dagh thæckæs hannem egh bære ighen och taghe syne pænninghæ ællær ladhe thæth antbwdh bæthre æffther syn wilie

¶ Item om nogher købær noghræ iærn andbuth och kommer ighen thel smethen och Cwnne ey forlighæs gange til theres oldherman och kiære och han gangher mæth ællær hans bwdh och forlighe thæm welle the ey forlighes ther mæth giffwe laghet en tynne tystøøl smedhen om thz ær hans skyldh

¶ Item om nogher jnnen bys æller wden kommer til nogher smith och ladher smethie hwath thz kan ware och wil ey betale och gongher thel annær æller thrithie och swo om kring swa brath nogher aff worth laff thæt forstaar och smedher ath hannem och wil ey hiælpe sin brodher til rætthæ giffwe laghet en tynne tystøøl

¶ Item Faar nogher smedh aff byen och boor paa lantzbygdhen och boor wde helth aar æller halfft och komber ighen i byen ath boo wynne syth gyldhe och brotherscap som en ffræmethæ man wden han nydher andhre nodhæ

¶ Item komber nogher kwlebrændheræ och faar mæth falskerii mæth tynne ællær halffue brandhæ ællær kwlstre ællær noghet anneth slight drafl ganghæ smyth och thet teet for borgemæstere och radmæn och the gøre for thørres ære och skybæ ther ræth yffwer

¶ Item Nor nogher swen tagher orloff af syn hosbonde tha bethale hannem wæl thel nøghæ swo meghæth som han haffwær hannem loffueth och sacth wil han egh komme swen och kære for olderman kan han forlighe them thæt ær wæl kan han egh och hosbondhen egh liwthe wil och gøre ey swa meghet som ræth ær bødhe til lagheth en tynne tystøøl

¶ Item Star nogher brodher paa tingscamblæ ællær hans buth och sæl syn gærningh och komber anner och dragher thæn fraa ther købe wiil bødhe i lagheth en halff tynne tystøl

¶ Item Hwilken waldher worther thel oldherman och wil egh annameth bødhe en tynne tystøl

¶ *Item* Om nogh*er* wæls thel stolsbrodh*er* och wil egh fore staat som hann*em* bør bødhe en halff tynne tystøl

¶ *Item* Hwilke*n* qwy*n*næ i thætthæ worth laff wil gaa giffwe til laghet ii *grote* och en marcth wox

FRamdelæs i hwer laghe drik sculle brøthre begaa the aff ære døthe aff worth laff och offre malleghe en godh pæni*n*gh

¶ *Item* Nor nogh*er* brodh*er* bliffwer dødh tha skall hw*er* brodh*er* ko*m*me for hans broffiæll och følie hann*em* til graffwe och egh ath enestæ thæm mæn the*res* hwstrw och børn mæth liws och pæl sculle staa til redhe som the wilie haffwe løn aff gwdh och tack aff laghet Forti hwath dwgh*er* ath ware broth*er* wti glædhæn wden han ær och brodh*er* i drøffwilsen wndh*er* i *grotes* widhe

Item hwo som mæsth*er* tynne giffwær wdh skal egh anner staadh læghæ hænnæ wden hem thel oldermantz wden han haffwer thz mæth oldh*er*mantz loff

¶ *Item* hwilken brodh*er* egh til thæn fornæffndhæ mæstær tynne [kommer] och for logligh bwth haffue sælffwer skadh*en*

Hoor th*ætthe* nw kombær

SMythie lagh thz ær eth æmbedhe som wærilden kan egh vmbære Thæth ær thæth wærthegheste æmbede aff ligmæn j wærilden ær Thæth ær en stødh och hielp til alle æmbedhe wden smeth kan ænghen segh biærghe Swosom gramatica ær til annæn konst th*er* wisær wægh til andhre konst*er* Swa wisær smethie konst wægh til wærilz konst*er* Aff smethiær ære kompne pawe cardinales biscobe och th*en* hælghe ki*r*ckes form*æn* Aff smethie haffue waret kæys*ere* koninge

¶ *Item* hwilken brodh*er* som fall*er* for widhe æll*er* for annær brødhe tha sculle brodhre haffue macth til ath skellighe panthe hann*em* aff hwath thæth hæltz ær for hans brødhe

¶ *Item* hwilken brodh*er* th*er* hollær swen i thiæniste mæth tratz th*er* andhrom broth*er* haffuer amooth brwdet och wil bæthræ æffth*er* gothe mentz sighende bødhe en halff tynne tystøøl til lagheth

Item komber jern falth til ystæth och brøthræ ære thrangstæddhe pwa iern hwilken broth*er* thz køber før æn olderm*an* thz køber til alle brothres behoff han bødhe til laghet en tynne tyst øl

¶ Item hwilken wlydh gør i oldermantz thale han bødhe fæm ængi[l]ske

¶ Item hwilken brodher ecke betaler syth ølskodh jnnæn xiiii daghe effther adhyldryk bødhe pænningh paa pænningh

¶ Item hwilken brodher hin andher giffuer wqwædhens ord i gilhws kallær hannem skalk æller annet onth naffn thz som hans ære rører bødhe til laghet en halff tynne danst øl om ther ær witnæ til

¶ Item slaar brodher andhrwm pwst eller kinhesth i gildes hws bødhe halff tynne danstøl til laghet gør han hannem saar widhe ey sin eghen brødhe mæn thz skaal stondhe til Fyre brødhræs sighendhe Slaar han brodher i heel thz gwdh forbiwdhe ganghe wth aff laffwet och wordhe aldrigh brodher meer

Item hwo som bær wapn i gildhes hws bødhe en halff tynne danstøl

Item gør han thz nogher brodher tel forthreth bødhe en heel tynne danst øl

Item hwilken brodher som kærer sin brodher for Radh æller foghet før æn han haffwer kærthet for sin oldherman han skal bødhe i tynne tistøl til lagheth Amen

(De följande fyra raderna äro af annan hand.)

Item maa enghen borgere i ystæd haffwe smetie gerning falth poo syth windw wdhen smedhernæ haffwer han noghet ath sæliæ tha skal han sæliæ thz wti syth hws

Hec statuta conuiuij sancti eligij in ystadia Scripsit ericus seuerini scriptor ciuitatis eiusdem Anno domini Millesimo quadringentesimo Nonagesimo vi° Senatore petro laurencij fabro Pro tunc temporis regente conuiuium Sub sigillo ystadensi

Hec sunt nomina fratrum defunctorum

Jep smith olderman	Olæff borre
Swen smith stolsbrodher	Mæsther pether
Andhers smedh	Swen smedh
Pether smedh	Nis mattissen aff rwskemølle

Lasse smedh
Ebbe sporesmed
Symon smed
Jeppe smed
Morthen smed
Pether nielssen
Olæff smed
Nis jenssen
Hans smed
Her pether jenssen
Nicolaus dæne
Boo smed
Jacob sporesmed
Niels winther
Gregorius smed
Mattis smedh

Dominus laurencius
Pær ericssen
albrit klynesmed
claus knywesmed
Jessæ smedh
karll
Jon smedh
tyghe smedh
Jens skoningh
Per swenssen
Pæther smedh
Her pæther jenssen
Michil smedh
Andhers tomessen
Hoghen smed
Andhers karllsen

(Det följande är af yngre hand.)

Anno dominj Twsynde ffæmhwndrede och oppo siættæ then mandagh ne[sth] fore wor ffrue dagh· natiuitatis marie

Vii oldhermen och Stolsbrødre som then tiid til skekede wore for forstandere och til synemen for smedie laffwet j ystædh Vii mæth borgemesthers och ratz velie och samptøcke haffwe wnth och tilladet ath tisse efftherscriffne æmbitzmén som ære gwlsmedher remesnidere pwngemagere och swærtfægere moo winde worth smedie æmbede mz swo skiell ath the skwlle gøre fwlth och alth til worth smedie æmbede och holle alle the article och wilkor wedh makt som worth smedie laff skraa och statutæ innæhollær och wtwisær ligherwist som smedh som er meth kost ath gøre och pæninge til radet och til laffuet som smedh och holle skran wed makt aldelis i alle madhe

Item kommer nogher aff tisse fforscriffne æmbetzmen fræmmede aff andher stadh eller landh til ystædh mz sith æmbede eller hondewærk och bær oppo ting eller torg och haffuer ey byfogedens borgemesteres ratmentz och worth mynne eller loff ther til tha skwlle the dandemen som ære oldhermen och stolsbrødre mz fogedens hielp lade bære theres gerning oppo radhwss eller tolbodh och ther skall randsages och sættis i rættæ hwath ther skall aff gøres

Item ey skwlle och tisse for*scriffne* embitzmen købe nogher smedie *gerningh* ath bær*e* oppo ting æller tingbæncke ath sælie æller haffue falth smedherne til skade æller forfongh

Item wil nogher borgere eller kræmmere holle nogher swen oppo pwngemagere eller remesnidere embede wti sith hwss worth lagh til forfongh gøre fwlth i embedet som smedh

Item hwilken remesnidere eller pwngemagere thettæ worth laff wil winde han skall gøre syn mesthergerning som er eth bonde bitzel eth dwbelth *par* hanske och en ringepwngh wstraffeth

---

(Christ. Hier. Johansens)

Bihang.

Är et utdrag af några Pergaments brefwer, som finnas i Embets lådan, af följande innehåll; öfwersatte.

Et bref innehåller en förpantning af 1465 hwaruti Gertrud Nils dotter, Olof Nielssens änka, kundgör at hafwa bekommet af hustru Seygne Swennings Sex lödig mark i reda penningar, hwarföre hon pantsätter sin gård med Stuge herberge, Gate hus och port, så mycket som dertil hører, med sådana skiäl, at när then skall igen lösas, skall det wara om Påska och ey annan tid, tilbindandes sig at afstå thenna Egendom til Seygne Swenning och thes arfwingars bruk, til des den af Låntagaren eller des arfwingar blifwer inlöst; och hwad förbättring eller åbygnad kan wara gjordt, at betala jemte Hufwud stolen. Denna skuld är endast tilökt med 3 lödig mark widare erkänd låhn uppå detta Jorda gods, som förestår. Såsom witnen har underhängd sina Sigiller efterföljande: Petrus Hwid Borgemästare, Jeppe Tripge, Anders Jenssen och Jeppe Nielssen Rådmän, jemte 2ne andra förut Toste Jepsen och Kell Pauelssen.

Sedan har Gertrud Jenses dotter, Olof Nielsses Efterlefwerska och Borgerska i Ystad, försåldt 1467 denne pantsatte ägendom til förr omrörde Sygne Jepps dotter Swennigs och des arfwingar, liggandes gården wästan för herr Jens Månsens gård, för de penningar han upburit, och finnes skiötet och hemul på wanligit sätt.

Till witnen hafwa underhängd sina Sigiller: Anders Nielssen Borgare i Ystad, Knut Jenssen, Michel Jenssen och Erik Jenssen Byfogde, Tosta Jepssen och Kiell Pauelssen Borgmästare härstädes.

1492 hälsar Nils Olssen Byfogde, Kiell Pauelsen Borgmästare, Henning Margrefwe och Hans Bossen Rådmän, Asmen Lauridssen Borgare i Ystad, Ewinnerliga med Gud: Kundgörandes det de med flere dannemänd som Ting sökte then dag Onsdagen näst efter Kyndelsmässo dag wid Tinget, hörde och sågo, at hederlige Jens Mauenssen Rådman i förenemde Stad, uplåt och afhände ifrån sig och sina arfwingar en thes Gård til beskedel. Swen Jeppe Nielssen i samma Stad och hans arfwingar, liggandes wästan i sunner något när Stranden, sunnan wid Jens Mauenssens Gård, och Östan indtil den Gård som Jeppe Nilssen köpte af Måns Longwoghn åt bys sträte sunnan. Och kändes Jens Mauensen innom 4 tingstämne, i monga goda måns närwaro, at hafwa bekommet sin fulla betalning til nöyes af för nämde Jeppe Nielssen, och war ther ingen motsäyelse på samma skiöte, utan alla Articlar klarligen hörts som före skrifwit står, thet wittnar uppenbart de widhängde Sigiller wid thetta öpna bref. Datum ut supra.

1506 kundgör Knut Pauelssen med sit öpna bref, at hafwa til läge bekommit af Knut Smed Ålderman, med Stolsbroder och menige Lagsbröders samtycke, en Gård här i Staden, liggandes näst Tröls Manessens gård, bys-sträte emellan öster och wäster, och det uppå des lifstid, med de wilkor: at han skulle bygga och förbättra Gården med Eketimmer efter köpstads sätt; Hwarföre lägan skulle betalas om Påsken med 3 Mynt, och i widrig händelse at Gårdens underhållande försumades, skulle den efter Embetets utsäyande, af honom betalas med penningar.

1516 har Jepe Nielssen gifwit tilkänna at han anammat et lån på Tolf lödig mark reda penningar, hwilka woro gifna af Mäster Hanssen til heliga kors Capell, hwarföre han uplåtit sin Gård til samma Capell och derföre skulle gifwa i leya om Michaeli tid 4 mark lybsk.

Et annat bref som Åldermannen Petro Smed och Stolsbrodern Petro Pögner underskrifwit är så otydeligt skrifwit med abreviationer, at man ey kan få rätt deruppå til sitt innehåll. Des årstal tyckes wara af 1500de i början.

1573 den 20 april har Frantz Olsson Rådman och Sander Sommer Borgare, såsom Kyrkowärdar utgifwit et köpebref til Åldermanen Tilluff Swenssen, Anders Swärdfäger Stolsbror, och Greiger Olssen Lagsbroder på samtelige Lagsbrödernas wägnar uti Ystads Smedjelag, som nu äro eller efterkommandes warder til Ewig tid, uppå et rum i Wårfrue kyrka sunnan, och wästan näst intil helig Kors Capels dörr, som består af 4 stolsrum, hwarföre betalning skiedt til nöjes, och all försäkran gifwits till en trygg och rolig besittning deraf, med det förbehåll, at Smedje laget skulle hålla deras fönster färdigt och i stånd, hwilket är det som sitter i öster öfwer högaltaret.

1610 den 20 Febr. har Thönnis Gurrisson försålt Et Stoleställe uti Wår fru kyrka till Hans Andersson Borgare härstädes, så ock till Swen Nilssen knifsmed, den förra Ålderman och den senare Stolsbroder uti Smedje laget, liggandes uti Capellet, sunnan til Capels dörren, näst til den Stol, som herr Mårten satt uti at underwisa folket när han skriftade, hwilken stol tilförene tilhört Olof Perssen Bödkare härstädes, men nu til samtelige Smedje lags behof afstådts och försåldt blifwit med wanlig bekräftelse och underskrift.

1639 den 11 Februarii är et fäste-bref utgifwit af Kyrkowärdarna Hans Cortssen och Hans Thomessen, efter Kongl. May:ts påbud at alla Stole-stånden i Wårfru Kyrka skulle stadgas och regleras till Kyrkans inkomst och förmån: I följe hwaraf Kyrkowärdarna bordtstadt och fästad med sitt öpna bref til ärlige och förnuftige Män Rasmus Jörgenssen Ålderman för Smederne, Claus Froest Stolsbroder och det hela Smedjelaget, fyra Stolar liggandes i den sundra gången wid muren, näst ingången till funten, warandes riktigt erlagd betalningen derföre, och ifrån alt widare åtalan hemulat och bekräftad för Smedje laget; dock med den Condition at hålla deras stora fönster ofwer Altaret färdigt, som ifrån Arildstid ålegat dem, om de icke sin rätt förbryta wela.

Detta är stadfästad med Kyrkans Sigil och upwist wid kyrkorådet den 10 Febr. 1747.

Smaastykker.

9.

Privilegier for Tvis Kloster.

Meddelt af O. Nielsen.

Om det i følgende Vidisse optagne Stiftelsesbrev for Tvis Kloster siger Suhm (Danmarks Hist. VII. 136, 148), at det kun er til i en ny dansk Oversættelse og i et latinsk Udtog i Resens Atlas, og han meddeler dette sidste i VII. 720 uden at skænke den første, der dog har ganske anderledes Værd, videre Opmærksomhed. I Daugårds de danske Klostre gives Uddrag af den danske Oversættelse ligesom af de 2 følgende Privilegier af Erik Menved, hvilke Suhm aldeles har overset; den Kilde hertil, som Daugård og vel ogsaa Suhm har kendt, er Herredsfoged Testrups Håndskrift om Kirker og Klostre i Viborg Stift, derimod findes en ældre Afskrift fra Midten af det 17de Årh. i den indholdsrige Samling Dokumenter i gl. kgl. Samling Fol. Nr. 844 Bl. 78—81, som her meddeles, da så gamle Breve i og for sig nok er en ordret Udgave værd, selv om flere Ejendomligheder ved den 3 Gange gentagne Afskrift og Oversættelse er gået tabte. Blandt Vidnerne finder vi flere Stormænd under Valdemar I, som ellers lidet kendes.

Vdy herrens naffn Amen. Aar effter den samme herris fødtzell mcdxxxiiij, som rommertal (ɔ: Epakten) var ix, paa dend xxiiij dag vdj juny maanedt, som klochen var xj, den tredi aar effter allerhelligste fader och herre vdi Christo her Eugenius bleff pave, i sacristien vdi Thuis closter, vdi min, allmindelig notarii, nerverelse var skicket hæderlige fædre och herrer vdi Christo,

her abbedt aff Cistercienssser orden, her Mogens abbedt vdi Herridtzvad vdi Lunde sticht och her Niels abbedt y Thuiis[1]) vdi Riiper stict och vdi mange andre trofaste mendtz nærverrelse, antvordet mig forbeneffnde almindelig notaryo nogre breffue vaffslet, vskrabet, wmaculerit och vforkrenchet i alle maader och alldeelis vden ald mistanche velbeseglet med røt, grønt och gult vox vdi silche och pergement hengendis, effter-som denne landtz sedvanne er, huilche breffue de begierede at skulle omskriffuis, som liude ord fra ord, som her effterfølger:

Vdy naffn faders och søns och hellig aandtz. Jeg Burisius Henrichsøn hertug øndsker abbedt Peder och elskelige brødre aff Thuis, som nu ere eller effter komme skall, euig beskermelse och naade. Effterdi at ieg befindis huer menniskis skrøblighedtz snare lob at vere nær ved døden, disligeste och min faders och brøders hastige och vforseete affgang aff denne liff, da troede jeg det aleniste at bliffue mig eller dennem varafftige aff voris godtz och effne, huilckedt vi indlagde vdi den æuige fæderne land, och der for meente det at vere mig nytteligste at giøre mig Christi fattige till vennere vd aff hin vndskabs mammon och ved dieris hender indlegge mig et liggendefæ vdi himmellen, huore huerchen rodt eller møll forderffuer det, huor fore jeg vdaff de tingester, som den guddommelige mildhed verduget sig at giffue min ringhed, haffuer jeg offret vor herre Jesu Christo och hans verduge moder, som er all ære værd, en gaard som kaldis Thuiisell, som er mig vdi min federne arffue till kommet, at till hendis heder skulle opbygis et closter aff Cistercienssser orden, med ald den eyedomb til samme gaard hørde, och alle sin tillegelse, som er ager, skouff, engi, fællede, fiskevand, møller, hussze och queg och alle boeskab. Framdeeles Skierm birch med jord, skoffue, engi, møller, fiskevand och anden sin tillegelse och behøring, item Fellinge birch med jord, skoffue, engi, møller, fiskevand och andre sin tilleggelse, item Hiarm birch med jord, skoffue, engi, møller, fiskevand och andre sin tilleggelse, item Quistrop birch med jord, skoffue, engi, fægang, møller, fiske-

[1]) Nævnes ikke hos Daugård.

vand och andre sin tillegelse. Alt dette forskrefne goedtz och huert besynderlig haffuer ieg andtvordet vdi forbeneffnte Christi fattige deris hender, som er brøderne vdaff Herridtzvadt, forhaabendis mig for denne verslig och forgengelig huß, som er opbyget med hender, at igien fange en huß, som er iche opbyget med hender, men euig, som er bevart mig vdi himmelen, ti at i det ieg achter paa hin trofaste sandhedtz forløffte, forvendter jeg med en goed haab meg at igienfange hundred dobbelt och euig liff aff hans haand, som saadant belønner, dog saa som ieg haffuer den naadis gaffue, at jeg kand vere glad der ved, at den venstre haand iche ved, huad den høyre haand haffuer giort, det er, om ieg ingen menniskelig yndeste eller nogen verdtzlig gaffn eller profit søger, anten mig eller mine till gaffn vdaff denne almisse gierning, derfore, paa det at ieg kand forhuerffue vbesmittede och fuldkommelig løn, begierer ieg ochsaa at offre it vbesmittede och fuldkommelig gaffue, huarre fore ieg vil ingen ret, ingen bade och ingen timmelig nøtte och gaffn bevare eller beholde anten mig eller mine arffuinger eller nogne mine effterkommere vdaff alt forskreffne vden det aleniste, som er vmag og kost, thi at ieg villiglig tilltager mig samme stedtz och brøders forsuar och beskermelse, at vill haffue omsorig och omhyggelighed derfor och vill dog ingen tienstagtighed eller liudagtighed haffue aff dennem, vden huis de mig villigen beviise ville, derfore oplader ieg och andtvorder jeg abedt Peder och dins (!) effterkommer abedt och brødre, huilcke med ieg (!) er hidsent eller vdi samme sted med Gudtz hielp indtill verdsens ende bliffue skulle, magt offuer samme sted och offuer alt forbeneffnde goedtz och egendom, rørrendis och vrørrendis, saa at det skall vere fri vnder etters herllighed och beskichelse, dertil forbeder vi det och frigiøre for alle beskatning vdaff huadsomhelst statt vere kand. Ligger i Vind paa, at det kand voxe och formeeris ved Gudtz dyrckelse och gudtz tieniste, saa at det kand bliffue en alsomtryggiste haffns tilflucht till alle dennem, som vdaff denne verdtzens stormfuldt och skibbebrødtfuldt bøllie til samme closter tretthe till flyendis vorder. Men skeede det saa, at nogre aff mine arffuinger eller effterkommere aff darlig fordristning dierffuis till denne vor gaffue breff eller vor segels forvaring at forderffue, da skall hand først lide gudtz straffis och euig

fordømmelsis gruellig domb offuer sig saasom en røffuer eller hellig stedtz offuerfalder, fordi at effter prophetens trusell skulde han aldrig see herrens ære, ti hand giorde vndskab paa helgene dieris sted. Dernest haffuer vi med bøn forverffuet aff Kon. Majtt. och de ypperste adell, at de med dieris vnderskriffuelse vilde denne vor skrifft styrcke och stadfeste och forsuare samme sted med en euig forsuar, dette begierer vi och aff eders mildhed, o herre konning, at I ville verduges at befalle eders effterkommere sammestedtz och brøders ombsorg, at de kunde trøge vdi idell fred loffue herrens mildhed och verre etter och riget till gaffn med dieris gudelig bønner. Jeg Koning Voldemar vnderskriffuer och voris segels bescheermelse vnderhenger. Jeg biskop aff Børglum vnderskriffuer. Jeg Simon, biskop, vnderskriffuer. Jeg Rubert, abbedt aff Herridtzvad, vnderskriffuer. Jeg Fredrich, abedt aff Esserom, vnderskriffuer. Jeg Hendrich, abbedt Vitteskiøll, vnderskriffuer. Jeg Palli Huidt[1]) vnderskriffuer. Jeg Skorri[2]) aff Daggebierch vnderskriffuer. Jeg Helm aff Thubbetorp vnderskriffuer.

---

[1]) Palle Hvide underskrev ogsaa Stiftelsesbrevet af Vidskøl Kloster 1158 eller 1159 (om Året se A. D. Jørgensens Afh. i ny kirkehist. Saml. IV 620—21.) Hans Sön var vist den Peder Palnesön Hvide, der nævnes 1180 (SRD. I. 280) som var med de danske Pilegrimme 1191—92 (SRD. V. 349. 351) og som nævnes under Ty i et af Tillægene til Valdemars Jordebog (SRD. V. 618.), ligesom den strags herefter nævnte Lagi også må være hans Sön.

[2]) Denne Skorri er måske den samme som Sakses Skorro Wagnonis, der 1170 ved sin Tale på et af Absalons Søtog beroligede de oprørske Jyder, hos hvem han nød stor Anseelse. Han var rimeligvis selv en af de jydske Høvedsmænd, (Anfører for Skibsrederne i et Syssel.). Daggebierch, som ovenfor siges at være hans Hjemstavn, kan vist ikke være andet end Dagbjerg i Fjends Herred, hvor senere Drost Peder Hoseøl bode. En Skori var også blandt de danske Pilegrime 1191—92 (SRD. V. 341—42), måske den samme som denne, ligesom forrige nævnte Palle Hvid. 1197 underskrev han Knud den VI's Testament (Suhm VIII. 707) En måske lidt senere Skori (eller den samme) var Valdemar II's Marsk og nævnes som sådan 1224 (Regesta Nr. 701) og 1230 (Suhm IX 596.). Han hørte vistnok til Hviderne (se min Sysselinddelingen i Danmark S. 47), og det er sandsynligt, at denne her nævnte var en af hans Æt såmeget mere som denne sidste i Tillæg til Valdemars Jordebog (SRD. V. 620), dog forfattet under Knud VI., opføres under Himmersyssel, der dog lå i Nærheden af Fjends Herred, der lå i Salling Syssel.

Jeg Trugels aff Wettrye vnderskriffuer. Jeg Fialgrøgh[1]) vnderskriffuer. Jeg Karll Sunissen[2]) vnderskriffuer. Jeg Sti Nasgi[3]) vnderskriffuer. Jeg Lagi Palli Hindtz[4]) søn vnderskriffuer. Vi stalbrødre Api och Askotus, herre Burisii hans befalsmend, vnderskriffuer. Giffuit vdi Thuisell aar effter Gudtz byrd Mclxiij, som rommertall var xi, epactis xiiij concurent paaskedag (?), den tivende dag vdi martii maanedt, den fembte aar epter koning Voldemar bleff koning effter Suendtz och Knudtz affgang, thi vor herre Jesus Christus regnere, huilchen være hæder och ære till euig tidt.

Erick med Gudtz naade Danmarchis och Slaues koning øndsker alle, som denne nerverendis skrifft seer, euig sallighed vdi herren. Wi giører vitterligt for alle, som nu ere eller nu komme skall, at vi i det vi ville gaae vdi vorre forfædernis gudellig fodspor, annamme os elskelige abedt och conuent vdi Thuis med alle dieris guodtz och folch och alle dieris tiennere, som dennem till høre, vnder voris fred och beskermelse till at besynderlige fordagtinghe och skerme och med dette vort obne breff stadfester alle dieris preuilegier, rettugheder, friheder och nader, huilcke de aff voris forfæderne koninger vdi Dannemarch och hertug Burisio, dieris første funderer, fri hafft haffuer. Ladendis dennem sig och sine egendomb och alle dieris guodtz, huorsomhelst det ligendis er, enten vdi bierck, kiøbsteder eller paa landet, i huad som helst personner der paa boder (!), være sig fogeder, bønder eller tienner, quit och fri indtill euig tid for alle vdboes besuaring, skat och tønge, inde, skut och alle anden vdgifft och tieniste, som høre till kongelig rett, och derfor vden vnde vi dennem den besynderlig naade, at alle dieris bønder och tiennere och alle, som dennem tillhøre, anten vdi bierch eller anden stedtz vdi landet, skulle ingen anden suare for alle kongellige sagfaldt, baade xxxx marck sag och de som

---

[1]) ved det sidste h er rettet; mon her ikke skal læses Sialgren, da Sælgren under Himmersyssel forekommer 2 Gange i nævnte Tillæg til Vald. Jordebog. (SRD. V. 620.). Den latinske Form af dette Navn er Selegrinus, der forekommer i det i Note 3 nævnte Diplom.

[2]) er vel en ellers ukendt Sön af Sune Skjalmsen.

[3]) Stige Nasche underskrev 1157—66 Valdemar I's Skøde til Esrum Kloster (Thork. Diplomat. I. 30.)

[4]) Hindt skal vel læses Huidt, og her menes altså ovennævnte Palle Hvides Sön Lage, der også nævnes i Tillæget til Vald. Jordebog. (SRD, V. 618.)

her vnder er, som vor(!) tillhørre, end her abedt och forskrefne muncke, huar fore vi strengelig forbiude vnder vor hyldeste och naade, at ingen aff voris vmbosmend eller dieris fogeder och befallsmænd eller nogen anden skulle dierffue seg till vdi nogen maade at møde eller pladtze nogen aff de forskrefne abbedt och muncke tillhørre imoed disse friheder och priuilegier, som dennem aff os vnt och giffne er, dersom nogen dierffuis her emoed at giøre, da skall hand visselig icke vndgaae kongl. straff och heffn. Till vitnisbyrd er vort [Segel] hengt vnder dette breff. Giffuet Wordingborig Aar effter Gudtz byrdt Mcccviij sancti Jacoby apostoli dag. Her Agge vor Bysser(!).

Erick med Gudtz naade Danmarckis och Slauis konning øndsker alle dennem dette nerverende breff seer, euig sallighed vdi herren. Vi giøre alle vitterligt, at vi haffuer vnt och giffuet her abbedt och convent aff Thuis denne besynderlig naade, at ingen vdaff denne conuent skulle betalle hoes nogre feriestede eller toldesteder inden vor riige, huorfore vi vnder vort hyldeste och naade strengelig forbiuder, at ingen aff voris vmbosmænd eller dieris fogeder eller befællsmend eller nogen anden skulle dierffue sig till at møde eller pladtze forskrefne her abbedt eller nogen aff forskrefne convent emoed dette vort breffuis liudelse, saa frampt de ville vndgaae vor heffn och vrede. Thill vidnisbyrd er vort segel her vnder hengt. Giffuet paa Søeborg aar effter Gudtz byrd Mcccxiiij.

Och jeg Oluff Jensön, en klerck aff Riber sticht, aff keyserlig May. allmindelig befaling en almindelig notarius, nerverendis hos var med forskrefne herre och andre trofaste dannemend, den tid disse her forskrefne breffue bleff frembarne, antverdet och befallet at skulle igien skriffuis, och den tiid alle och huer disse forskrefne tingist skeede och bleff saa handlet, huilchet jeg saa och hørde och selff personlig med min eygen haand igienskreff och skichede det til denne almindelig form och det med min naffn och wanlig merck betegnet, dertill bedet och besynderlig adspurt till widnisbyrd paa alle disse forskrefne tingeste.

Att vi effterskreffne Jacob Schiøning, Superintendent vdi Viborig, Anders Skougaard, erchidegn ibidem, Jens Hansön och Morten Huas canniker ibidem och Kield

Juli læsemester ibidem, haffuer seet, hørt och læst it gammele pergamentz copie aff nogle pergamendtz breffue vnderskreffne med almindellig notarii haand och mercke, liudendis paa latine med alle sine ord, puncter och Artichler, som her paa dandske forskreffuet stander, det vinder vi med voris signete her neden vnder hengt. Giffuet vdi Viborg løffuerdagen nest effter Martini episcopi dag, aar effter Gudtz byrd Mdxliiij.

10.

Tingsteder og Kroer i Sæland på Kristjern II's Tid.

Meddelt af O. Nielsen.

Ved Professor Allens Undersøgelse »Om Christiern den Andens såkaldte gejstlige Lov eller Loven for Landet« i Vidensk. Selsk. Skr. 5 Række, hist. og philos. Afdeling III. er det slået fast, at omtalte Lov er udkommen i Efteråret 1521 og har haft virkelig Gyldighed, skönt dens Text kun kendes af et Udkast og rimeligvis i flere Småting har været forskellig fra dette. I »Danske Samlinger« i Gehejmearkivet findes nedenfor meddelte 2 Stykker, der er skrevne med en med Loven samtidig Hånd på 2 sammenhængende Folioblade og åbenbart er et Udkast til nærmere Udførelse af 2 heri bestemte Punkter. Det förste slutter sig til Lovens 37te Kap.: »Skal udi Købstæderne eller udi de Byer, som ere bekvemme dertil, bygges et Hus på 12 eller 14 Spenderum lange og 18 eller 20 Alen brede, udi hvilket Landsdommeren eller Herredsdommeren med de andre, som der tilskikket ere, skulle have et særdeles Rum til at høre Sager udi og forhøre sådanne Vidner, som hertil pleje at ransages til Herredsting« osv. Endvidere hedder det i det 48 Kap., at for de Bøder, der ydes af dem, der gör Dommeren Ulyd på Tinge, »skulle opholdes 3 Messer om Ugen Gud til Lov udi den Kirke, som næst ved fornævnte Domhus er liggende« osv. Med disse 2 Udsagn kan forenes Overskriften over det förste Stykke, »At der skal være Domhus til alle Herreder ved Kirken og ikke ude på Marken«, der synes at have været omtrent det Udtryk, der er brugt i den udkomne Lov i Kapitel 37. Det andet Stykke svarer til Kap. 130, der lyder således: »Skal skikkes sådanne åbenbare Herberger ude på Landet, som rette alfar Veje [er], så at på hver 2 eller 3 Mile er et Herberg«, hvortil svarer nedenstående Overskrift »Det er den Skikkelse, som er sat om Kro på hver 2 Mile på alfar Vej i Sæland«. Hvad her er bestemt om Tinget ved Kirkerne, er ikke alene i Samklang med, at der bydes i samme Lovs 49 Kap. »alle Dommere bør hver Dag høre Messe, förend de sætte dem

til at høre Sager«, ligesom vi andensteds fra også véd fra den senere Tid, at der prædikedes förend Tinget[1]), og som det udentvivl havde været Skik fra Kristendommens förste Tid — men er en Overholdelse af en ældre Vedtægt, da der som en Fortsættelse af Oldtidens Herredshov altid har været en Herredskirke, der også på andre Måder som Herredets Arkiv og Opbevaringssted for tilbagebetalt Lån og ikke modtagne Skatter har stået i nært Forhold til Tinget[2]).

At t*he*r skall vær*e* domhwss thil alle h*erret* vedh kirken oc jcke vde paa marcken etc.

Three h*erret* i Slanger*op*, som th*et* er.

Holbo h*erret* ved kirken, som *thet* er.

Sockelwndz h*erret* oc Samere*m*ss h*erret* bode ved H*er*løffwe.

Lille h*erret*, Tw*n*næ h*erret*, So*m*me h*erret*, som lighe til H*arris*borg, alle tre ved Vindi*n*ge.

Valborgs h*erret* ved Swoby.

Ramssø h*erret* i Dalby.

Biew*er*sskoffz h*erret* ved kerken, sem *thet* er.

Steffwenss h*erret*, som *thet* er.

Faxe h*erret* som *thet* er.

Borsse h*erret* i Borsse.

Ha*m*merss h*erret* som *thet* er.

Tidebiergs h*erret* vdi Heløff.

Ringstede h*erret* oc Alstede h*erret* vdi Ringstede ved *sancte* Hansse kirke.

Flackebiergs h*erret* som *thet* er.

Slagelsse h*erret* som *thet* er.

Loffwe h*erret* som *thet* er.

Arss h*erret* oc Skep*in*gs h*erret* bode ved Vesskinghe.

Otz h*erret* som *thet* er.

Twze h*erret* i Kwnby.

Mierløsse h*erret* som *thet* er.

Horss (!) h*erret* som *thet* er.

Loland.

Møsse h*erret* som *thet* er.

Ffwlssø h*erret* hoss Sædinge kerker (!)

---

[1]) Således ved Henne Birketing (Danske Saml. I 336).

[2]) Om Herredskirker se min Afh. i Ny Kirkehist. Saml. III 829 flg.

Nore *herret* vdi Horsslwnde.
Synd*er* h*erret* hwoss Grøsshaffwe.

Vdi Falst*er* som the er.

Møn.
bode h*er*red i Steghe.

Th*et* er th*e*n skekelsse, som er setth om krw paa hweri ij mille paa alffar vey i Sielandh.

Fførss melu*m* Køffwe*n*haffn oc Helsszingør vdi Rwnsti[1]).
It*em* ffra Køffwe*n*haffn aff Slange*r*op vdi Balerop[2]).
It*em* melu*m* Køffwe*n*haffn oc Rosk*ilde* ved Snwbekorss[3]).
It*em* melu*m* Køffwenhaffn oc Køge ved Mossede klint[4]).
It*em* melu*m* Helsingør oc Rosk*ilde* vdi Kalleby[5]) oc Slange*r*op.
It*em* melu*m* Helsszingør [oc] Halssness vdi Veyby[6]).
It*em* melu*m* Rosk*ilde* oc Holbec vdi Horssestold[7]).
It*em* Rosk*ilde* oc Slagelsse ij krw vdi stenstrop[8]) oc Mu[n]ckeb*er*by[9]).
It*em* melu*m* Rosk*ilde* oc Ringsted vdi Ossted[10]).
It*em* melu*m* Rosk*ilde* oc Køghe vdi Salløffwe[11]).
It*em* melu*m* Køge oc Vordingb*o*rge ij vdi Faxe[12]) oc Presse[13]).
It*em* melu*m* Køge oc Nestwed vdi Hasslæ[14]).
It*em* melu*m* Vørdingb*or*ge oc Nestwedh vdi Salle*r*op[15]).
It*em* Nestwed oc Ringstede vdi Helløffwe magle[16]).
It*em* melu*m* Nestwed oc Skelskør vdi Tvr*ne*(?) marck[17]).
It*em* melu*m* Nestwed oc Slagelsse vdi Ting Jællinghe[18]).
It*em* melu*m* Skelskør oc Ringstede vdi Esg*e*sst*rop*[19]).
It*em* melu*m* Slagelsse oc Ringstede vdi Liwnghe[20]).
It*em* melu*m* Ringstede oc Kalingb*or*ge ij, en i Bierby[21]) oc en i Red*er*sløff[22]).

---

1) Rungsted Kro i Hørsholm Sogn. 2) By og Sogn, Smörum Herred. 3) Sengeløse Sogn. Jfr. D. Mag. I. 20. 4) Greve Sogn. 5) Karlebo Sogn og By. 6) Vejby Sogn og By. 7) Mig ubekendt. 8) Mig ubekendt. 9) By og Sogn. 10) Osted eller Ovsted By og Sogn. 11) Saløv, Snoldelev Sogn. 12) Sogn og By. 13) Præstø. 14) Hasle Sogn og By. 15) Køng Sogn. 16) Herlevmagle Sogn og By. 17) Tornemark, Fyrendal Sogn. 18) Sogn og By. 19) Eskildstrup. 20) Lynge Sogn og By. 21) Bjerreby i Svallerup Sogn. 22) Rerslev By og Sogn.

Item melum Ringstede oc Holbeck vdi Tosst*rop*.[1])
Item melum Holbeck oc Kalingb*or*ge vdi Sersløff.[2])
Item Holbeck oc Slagelsse vdi Stenløsse magle.[3])
Item melum Kalingb*or*ge oc Slagesse(!) vdi Drøssleb*er*ge.[4])
Item melum Slagelsse oc Kalingb*or*ge vdi Ryghe.[5])
Item melum Køghe oc Ringstede vdi Bierskoff.[6])

11.

En Ansögning fra Hans Rostgaard til Christian den Femte.

Meddelt af Chr. Bruun.

I Danske Magazin, tredie Række, første Bind, S. 257—63 har N. M. Petersen meddelt Uddrag af Hans Rostgaards Tegnebog efter en Afskrift der bevares i det kongelige Geheime-Archiv (danske Kongers Historie, Nr. 155); den er skreven af en Afskriver med faa Rettelser tilføiede af Frederik Rostgaard. Petersen beklager, at L. Thura ikke, istedetfor at udgive sit lange fortællende Digt om Hans Rostgaard, udgav hans Tegnebog, som var hans Kilde til Digtet; saa var dog dens Indhold bevaret, thi selve Tegnebogen er tabt, og man maa nu nøies med et Uddrag af den. Petersen har dog vist ikke Ret, naar han tror, at Tegnebogen har indeholdt en større Samling af historiske Optegnelser end netop de der findes i Uddraget for Aarene 1644, 45, 46 og 48 samt Kjøbenhavns Beleiringstid. Thura omtaler, at det var »faa Blade« han fik at gjennemlæse; disse faa Blade have sikkert kun indeholdt det nævnte Uddrag, Tegnebogens øvrige Indhold har vel været Optegnelser om Indtægter og Udgifter, huslige eller Familie Anliggender og Lignende. Det lille Aktstykke, som her meddeles efter en Afskrift af Originalen i Indlæg til sjællandske Tegnelser for 1671 i Geheimearchivet, kan betragtes som et Tillæg til hine Tegnebogsoptegnelser. Det indeholder ikke meget, men dog noget Nyt; mest Interesse har det ved hele sin Form og den smukke bramfri Skildring af Begivenheder, i hvilke Hans Rostgaard tog saa levende Del og vandt sig uforgjængelig Hæder. Rostgaards Underskrift er gjengivet i Facsimile, taget fra en anden Ansøgning.

Stormegtigste Høybaarne Første Allernaadigste Arfue
Konning och Herre

For Eders Kongel. May. hafuer jeg vnderdanigste at andrage huorledis ieg i sidste Krigs tider och beleiring giorde adschillige seer tienneste huor ieg effter min schyldigheed yderligh woffuede midt liff skaffede oc den første Kundschab indtil dend

---

1) Tostrup By og Sogn, Merløse Herred. 2) Særslev By og Sogn. 3) Stenmagle By og Sogn. 4) Dresselbjerg By og Sogn. 5) Rye, Gjørlev Sogn. 6) Bæverskov By og Sogn.

Sal. Høyloflig Herre och Konning om fiendernis tilstand, huilchet ieg ideligen *continuerede*, som iche paa tuilles Eders Kongl. May. med meehre jo Naadigst erinderer, Dißligeste j allerhaardeste beleiring alletieder frembschaffedt mied mine folch af wildt och andet adschilligt ferscht, huad ieg underdanigst kunde tilweyebringe, til dend Sal. Herris Køchen, saa ieg och min Hustrue hafuer baaren mangen tyng byrde til stranden, iligemaader lod ieg hans May. och wiide der dend Hollandsche flode var i søen ved Helleland saa oc der floden kom paa hin siide *Cronborg* at lige, gaf Jeg oc hans May^{tt} det strax om Natten tilkiende med min Skrifuelse, oc bekom igien wed mine folch hans May^{tts} bref til opdam, saa oc it bref fra Rigens *Admiral* Bielck, oc strax Jeg fich samme brefue, begaf ieg mig om natten fiire Miile fra min gaard wed Hellene Kilde, huor Jeg laa en dag ofuer imellem tuende høye bierge, efftersom Førsten von Homburgs *Regimente* stod langs ud med stranden fra Cronborg oc op til Gilleley af frøcht for de Hollender, at de skulde kaste folch i Land, andet Nat kom Jeg med største lifsfahre ud paa en liden baad til Opdam, oc hannem lefuerede min Allernaad. herris bref, som glede sig at han hørte oc fornam endnu at hans May. war ved magt, oc efftersom hand hafde nu bekommet *ordre*, ynskede hand at winden ville blifue god, befoel saa *Capteinen* at skulle lade mig henføre til Statholder *Gabel* som var med j floden, Imidlertid hand skref til hans May^{tt}. Der jeg da igien roede fra floden med Opdambs oc Hr. Stath. *Gabels* Bref om Natten, oc ald tilstanden hafde *refferede*, huortil stod i Kiøbenhafn, war winden mig gandske imod, oc war en stor storm af Norwest och heelmørch; Saa Jeg saasandt Gud skal hielpe mig, aldrig hafde troet at schulle komme lefuende til lands, oc formedelst modwind oc storm, kunde Jeg ikke naa dend sted som jeg roede ud fra. Mens begaf med stor fahre til land Imellem tuende Rytterwachter, efftersom Jeg v-mueligt lenger med dend liden baad kunde holde Søen, oc var Guds vnderlig werch at Jeg iche blef paagreben, Oc strax effter at Jeg var kommen i land i dagningen, fich Opdam god wind oc gich til Seils, oc giorde en sterch fechtning med de Suenske, anden Natten dereffter begaf Jeg mig med Opdambs oc Statholders *Gabels* bref til Kiøbenhafn, oc lefuerede hans May^{tt} dem. Enddog de var an-

kommen til hans May^{tt} førend Jeg, oc giorde Jeg vnderd. saa *Relation*, om alt huad mig witterligt war, om de Suenske, begaf mig saa tilbage igien, huor jeg siden som tilforn *continuerede* med gode Kundskaber, oc der de Suenske fich i sinde at ville storme, lod Jeg hans May. wide ald deris forehafuende, skichet och dend Sal. Herre *Modellerne* af Adtskilligt, som de vilde bruge til stormen, Oc bad at hans May. vilde Naad. behage oc lade weche grafuenn videre om byen, oc der det nu Endelig skulle angaa, skref ieg den Sal. Herre oc Konning til, huad Nat de ville storme oc huilche poster de ville gaa an paa, skref oc huad tegn de ville føre, huorom at blifue vel *informerit*, Jeg giorde mangen besuerlige Reise til Leyren, ja blef udplendret oc afdragen, Mens da det werch om Cronborg blef den Sal. herre forrebragt oc udskichede *Cammer* Juncher Trolle som gaf mig vnderd. hans M. villie om sligt tilkiende, oc bad mig at giøre min fliid at skaffe dend Engelsk Obr. til hannem, saavel Hr. Hendrich i Bircherød, huor hand blef *accorderit* med Obr. wed min gaard i Skoufuen hand at tienne hans Ma. oc at skaffe 300 Engelske folch som laa i Helsingøer, dagen derefter reiste *Cammer* Juncher Trolle med mig til Helsingøer, oc var forkled som min tienner (dend tiid) oc der talte med Steen Winchel om det samme. Oc da tilsagede hand Obr. at schulle med første post bekomme 500 *Ducater* oc Steen Winchel 100 *Ducater*; samme tid fulde Jeg Trolle op oc omkring Slotted oc besaa Alting, tog ham saa hiemb med mig igien, huor hand blef paa nogle dage, Indtil winden oc leyligheden føyede sig, at hand kunde komme op igien til Kiøbenhafn, skichet saa strax herneder til mig wed min folch forschr. *Ducater*, siden nogle dage effter kom frem med mine folch *Captein Leutenant Sigiller*, en fendrich oc 3 fyrwerper, huorunder David Hes Støch *Captein* var, som er nu her i *Castellen*, huilche folch Jeg i stor fahre oc dølßmaal hafde alle paa nogle dage paa min gaard, mens siden motte see, huor jeg kunde faa dem hen i Helsingøer, hos fortroede venner, lefuerede saa Ofuersten, saauel oc Steen Winchel alle forschr. *Ducater* udi *Captein Leutenants* oc fendrichens Neruerelse i Michel Hansens huus, saa begierede Jeg af Obr. at hans Søn motte følge med mig til min gaard, saa ville Jeg skaffe hannem til hans Ma. huilchet schulle vere it pandt oc forsichring, at Obr. skulle meene det oprigtig, siden derefter erindret jeg ideligen baade Obr. saa oc Steen Winchel

at de ville giøre effter deris plicht, Jmidlertid blef det ved en *studenter* wed nafn Gregers Hanß. obenbahret, saa maatte Jeg i hast med stor *Perichel* schaffe forschr. hans Ma^{tt} folch tilbage igien, thi Jeg wiste mig da ingen time sicher paa lifuet, Oc dersom de hafde da faaet samme mine bedriffter med mangfoldige meere jeg giorde imod dennem at vide, da hafde Jeg faaet strax dend forsmedeligste død, de kunde hafue optencht anseende jeg gaf de fornemmeste som sculle hafft dermed at bestille 1200 Rixdlr. huorfore jeg tenchte huorledis jeg kunde redde lifuet, oc da Steen Winchel oc en deel andre blef paagreben, tog jeg afskeed med min hustrue, oc sagde hende min anslag, satte mig paa min h:st, oc reed en miilweis fra min gaard, skiød der hesten ihiel wed en stor *Moradtz*, gich saa dend Natt til Stranden, oc samme Nat kom jeg med største fare forbi den Suenske flode til Kiøbenhafn, gaf saa Hans Ma. forskrefne tilkiende, blef saa i Landtzdommer Jens Lasens huus udi it *Cammers* stille udi Ellefue Maaneder, oc war faa, enten Suendske eller Danske, som wiste at Jeg var i lifue, Huad jeg sambt min fattige hustrue udstoed for oc effter dend tiid, Jeg saaledis maatte fly fra hende, det er dend allerhøyeste Gud beviist, oc derforuden satte os i stor wittløfftighed oc gieldtz besuering. Er mig oc vmueligt at Jeg vnderd. kand her optegne Alt huad Jeg hafuer giort imod de Suenske j dend onde tiid, som er mange høi oc nidrige vel bewist, det er alt min plicht oc skyldighed, oc ynsker altid, at det maa gaa min siel saasom jeg hafuer meent oc meener min allernaad. Herre oc Konge, oc det Ko. arfue huus, Oc ombendskiønt hans Ma. mig for saadant Intet war skyldig, Effterdi Jeg vnderd. erkiender saadant oc mehre om Jeg videre kunde giort, saa hafuer dog den Sal. oc høyl. Herre af Ko. mildhed oc naade, naad. bevilget mig oc min hustrue, at vi schulle aarlig niude i voris lifs tiid, eftersom det war en seer tienniste — 300 Rixdlr. oc samme penge at annamme i Helsingøers told, huilchen dend Sal. Herris *order* oc benaading j nogle aar er forholden, kalder nu derfor til Eders Ko. Ma. min allerunderd. bøn oc begiering, at Ed. K. M. baade for langsommelig tienniste fra min vngdom aff, saa oc for seer beviste tienniste naad. vilde behage, at Jeg motte niude huis Eders Ma^{tt} Hr. Fader d. Sal. oc høyl. Herre oc Konning af Naade mig hafue forundt, nembl. de 300 Rixd. oc jeg den-

nem motte bekomme paa it vist sted, anseende Jeg oc hafuer veret saa forsichret effter den Sal. Herris viße tilsagen paa samme benaadings penge, saa Jeg hafuer betalt deraf *Princessinde* Styr 240 Rixd. derimod ey nøt meere ind de 2 første aar, Effter som Indkomsten paa det sted iche kunde tilstreche, dend Naade Eders Ko. M. beviße imod mig, foraarsager alle Erlige tienner it frit mod baade i slige oc andre tilfald i nødstider at wofue sig, Oc dersom det iche behager Eders Ko. M., at Jeg maa nyde Indviißning paa penge, jeg da motte niude nogle faa bolliger liggende ved min gaard, som iche kand vere Eders Ma. til nogen Skade eller afbrech. Gud lade Eders Ko. Ma. fredsommelige oc lenge lefue, det ønsker

Eders Ko. Ma.
allerunderd.
Troepligtskyldigste
Tiennere

Actum Kjøbenhafn.
d. 22 *Sept.* 1670.

Rostgaards Ansøgning blev af Kongen den 15 Juni 1671 sendt til Skatkammercollegiets Erklæring. Dette anbefalede den 10 Octob. 1671 Ansøgningen, men samtlige Indkomster vare optagne og Collegiet henstillede det derfor til Kongens Afgjørelse, hvorledes Sagen skulde ordnes. Kongen resolverede: »I kan paa de tvende forordnede Betalingsterminer erindre om ham fremfor andre Benaadninger, saa kand hand vel blive betalt.« Formodentlig har Rostgaard villet sikkre sig end mere, thi omtrent samtidig søgte

han om Confirmation paa at have Krohold og Ølsalg fire Steder i Nabolaget; i sin Ansøgning anfører han, at hans Gaard var vanskelig at holde vedlige, den udkrævede mange Folk, da der var saa mangfoldige Gierder. Ligeledes søgte han om Tilladelse til at gjøre et Mageskifte, nemlig 4 velbesatte Gaarde i Antvorskov Amt paa 39½ Td. Hartkorn samt Benaadningsbrevet paa de 300 Rdl. imod nogle smaae Gaarde og Boliger beboede af Strandsiddere nærved Kraagerup, ialt 47 Tdr. ½ Skp. Hartkorn. Kongen resolverede: »Hermed er Jeg nok tilfreds«[1]). Skiødet udfærdigedes d. 5 November 1672[2]).

Som Bilag til Ansøgningen er vedlagt en af Rostgaard selv vidimeret Afskrift af det Kongelige Benaadningsbrev, saaledes lydende:

Wi Fridrich dennd Tredie etc. giører alle vitterligt at wi for vnderdanigst flittig och troe tienneste som oß Elschel. Hanß Rostgaard woris Fiskmester och Ridefougit ouer Cronneborg Lehn, oß hidtill och fornemblig udj seeniste Krigßtid, giort och beuist hafuer, och hereffter giørre och beuiße maa och schall, aff Konngel. Naade hafuer vndt och beuilget, saa och hermed vnder och beuilger hannem och hans hustrue begge deris liffs tied Trei Hundrede Rix Daller aarligen udaf Toldenn udj worris Kiøbsted helßingøer at maa oppeberge, som hannem vdaff worris Tolder sammestedtz, dennd som nu er, Eller hereffter kommendis worder aarligen rigtig schall erleggis och affbetallis fremb for alle andre Assignationer, Och schall begynde och anngaae fra Nyt-Aarsdag nest forledenn udj nerwerende Aar 1661 och saaledis aarligen Continuere, Efftersom forsch^{te} staar, Effter derom woris særdellis Naadigste ordre till worris Tolder udj Helßingør dis wiederre formeldning, Ti forbiuder wi alle och Enn huer Vedkommende Her jmod Efftersom forsch^{te} staar at hindre, Eller udj nogen maader forfang at giørre, vnder wor Hyldist och Naade. Giffuet paa woris Kongelige Residentz udj Kiøbenhaffn dennd 28 Martij Anno 1661.

Under Wort Zignet.

Friderich

L. S.

---

[1]) Ministeriernes Archiv, Deliberations Protokollen.

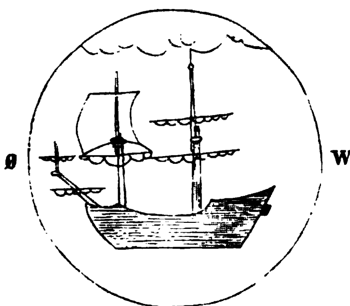
[2]) Thura, Hans Rostgaards Liv og Levnet, S. 242—43.

12.

Fregatskibet i Maanen 1713.

Meddelt af Chr. Bruun.

Holberg omtaler baade i Peder Paars, første Bog, fjerde Sang, og i Epistlerne, II, Nr. 141, at »een for nogle Aar siden saae et Skib i Maanen«. Om et saadant Syn, maaske netop det Holberg sigter til, findes følgende Efterretning i den ledreborgske Haandskriftsamling, 4to, Nr. 376. Beretningen er ledsaget af en Tegning, som gjengives her i formindsket Maalestok.

Raport.

Anno 1713. d. 13 Febr. Hafde Jeg wagt i Hans Kongl. Mayest^{ts} Hofwed wagts Corpus de Garde, Neptunus kaldet, ved nye Holm, om den Kongl. Orlogs Flode, hvor Jeg da tillige med mine wagt hafwende under Officerer og Gemeene om Aftenen Klocken 7½, da Maanen opgick, saa Jeg tilligemed dennem en Formation i Maanen, lignende et Fregat-Skib, som thonede sig at ligge med After-Gatten mod Osten, og forstauen mod Væsten med 2de Master, nemblig Stoere-Masten med stoere Raa, Mærs Stang og mærse Raa, ligesom Seiglene derved vare beslagene, med ligesom en Sckye ofver stoere Toppen, ligeledis Focke masten, med Focke Raa hvor paa Seiglen siuntis at være løs, og ligesom være gied og gaarded, med Mærs sambt forstang, som siuntis ligesom for Mærs seigl var lidet meere end til Halfstang hidset, og stoed fuld, Bugspredet siuntis og med sine bovenblinde Steng og Raa, samt under blinde Raa, mens ligesom Seiglene derunder beslagene eller fastgiort.

Ingen Besans Mast thonede sig, paa Skroged af Skibet kunde ey giøris nogen forsckiel paa Porte eller Skiøtt, ey heller nogen flag, vimpel, eller fløy kunde seis. Saaledis at være passered, testerer

Kiøbenhaufn d. 19. Februarij 1713. Cornelius Blichfeldt.

13.

Et Bidrag til Erindring om den norske Matrikelsag under Frederik den Fjerde.

Meddelt af Chr. Bruun.

Gjennemførelsen af Projektet til en ny Matrikel i Norge, som sattes i Gang især i Aarene 1722—24, krævede naturligvis et stort Personales Virksomhed. Projektet blev ikke sat igjennem, til stor Beklagelse for flere af de Mænd, der havde arbeidet for det. A. Hojer omtaler, at der ikke blev kostet saa mange Tusinde Rigsdaler paa denne Plans Iværksættelse som der blev kostet Tønder Guld paa den danske Matrikel under Christian den Femte. Det er nok muligt; men det er ogsaa muligt, at de Mænd, paa hvis Kræfter og Tid, der lagdes Beslag, ikke fik en passende Erstatning for et dem ellers uvedkommende, men nu af Kongen paalagt Hverv. Det Aktstykke, som her meddeles, kan maaske vidne derom. Det er et Forslag til hvorledes en Del Embedsmænd, som havde med Matrikulerings Arbeidet at gjøre, skulde belønnes ved Pengegave, Embeder eller Titler. Det synes ikke at være taget til Følge i sin Helhed. Aktstykket mangler Datum og Underskrift. Det maa rimeligvis være forfattet efter den 5de Decbr. 1724, da Frederik den Fjerde resolverede, at der ingen Forandringer skulde finde Sted med Hensyn til den Maade, paa hvilken Skatterne i Norge skulde opkræves, det vil sige, Projektet blev opgivet. Forfatteren er vistnok Biskop B. Deichmann eller Overhofmarskal C. F. Holstein, begge Medlemmer af Matrikelcommissionen.

Aktstykket meddeles efter en samtidig Renskrift, som findes i det store kgl. Bibl., ny kgl. Saml. Folio, Nr. 1002, m.

Designation

Over de Personer, som effter Deris Kongl. Maij^ts allernaadigste ordre og befaling samt tilsagn om belønning og viidere Kongl. Naade, med Matricul-Commissionen i Norge, hafve haft at forrette, hvor hos er anført hvad een hver i det mindste kunde tilkomme, om de med Penge skulle aflegges: Ved hvil-

cken udreigning til Penge endog er i agt taget icke alleene den tiid de have været paa Reiserne og stæderne, men endog hvad tiid de have maattet anvende til Matriculerne og de der til hørende Examinations-Protocoller at indrette, saa og siiden til Bereigningerne at giøre, General Extracterne at formere og indsigrere [?] og det ganske Verck at effterseе og justere, saa og tillige eet forslag, paa hvad anden maade de best kunde soulageres og aflegges, for saa vidt mueligt at spare Deris Maits Cassa for udgiftter.

De ere derfore først anførte, som sig enten fremfor andre udi fliid og Accuratesse have distingveret, eller og som ere uden Brød og Embede, eller af saadan Tilstand og Beskaffenhed, at de først til hielp ere trængende, hvilcket alt efter Deris Kongl. Maits Allernaadigste mundtl. ordre af 4de Octobr. sidst afvigt, allerunderdanigst er forfattet.

Følger nu først de, som enten aldeeles icke ere udi nogen Deris Maits Tieneste eller og i saadanne Tienester, som dem icke egentlig til diße forretninger forbinder.

1. Secretaire *Cort Friis*, forrettet Matriculeringen udi Hedemarckens Guldbrandsdalens samt Solør, Øster- og Oudalens Fogderier, som Laugmand.

Een meget fattig Persohn, som er i gield for det hand ved diße Forretninger har tilsadt og fortæret, kand icke være tient uden med Penge, og icke kand aflegges i det allernøieste med mindre end . . . . 600 Rdr.

2. *Jørgen Halmstedt*, været ved Matricul Forretningen udi Hadeland, Toten, og Walders Fogderie, som Constitueret Laugmand.

Er siiden aflagt med det liidet Hospitals Forstander-Embede ved Opsloe Hospital og bør dermed lade sig nøie.

3. Regiments-Qvarteer-Mester *Mogens Blix*, været ved Matriculeringen udj Hurum, Røgen, Eeger, Lier og Buscheruds Fogderie, som Constitueret Laugmand, og udi Øfre- og Nedre-Tellemarchen, som er fast det besværligste i gandske Riiget, som Amtmand.

Dersom Hand med Penge skulle betales, kunde det icke være mindre end 600 Rdr., men der som hand kunde nyde Exspectance paa et got Sorenskriverie eller og Borgemester-Tieneste udi et af Stifternis Hoved-Stæder, hvor til

hand vilde findes meget habil, kunde Deris Maits Casa for denne udgift være befriet.

4. Assessor *Justus Hendrick Weichhardt*, betient Nummedalen og Sandsvers Fogderier ved Matricul-Forretningen som Amtmand.

Kunde udi Penge icke have mindre end 300 Rdr. Men om hand blev aflagt i det sted med Caracteer af Commerce-Raad, er han fornøyet.

5. Sorenskriver *Niels Jensen Kongsberg*, og Vice-Sorenskriver *Jesper Gladtved*, begge været ved Matriculen udi Nummedalen og Sandsverds Fogderie, den ene som Laugmand, og den anden i hans Sted som Sorenskriver.

Disse ere Svogre tilsammen, og saa fremt de med Penge skulle aflegges, kunde dend første icke have mindre end . . . . 300 Rdr.
og dend anden . . . . 250 —

550 Rdr.

Men om deris Svoger Studiosus *Gladtved* kunde nyde Succession paa Flesberg Præstekald udi Nummedalen, som dog er meget ringe, saa bliver de begge forhaabentlig fornøiede.

6. Munsterskriver *Jørgen Kolling*, forrettet Matriculeringen udi Bamble-Fogderie som Amtmand.

Er een meget nød-liidende dog fornuftig og habil Mand, kand udi Penge icke have mindre end . . . 350 Rdr. Men maatte hand enten med Exspectance paa et Sorenskriverie eller Bogemesterskab udi et af Stifternes Hovedstæder blive aflagt, kunde hand være vel tilfreds.

7. *Niels Herculessen Weyer*, betient Øfre- og Nedre-Tellemarchens Fogderie, meget besverlige og vidtløftige districter, som Laugmand.

Udi Penge kunde hand icke have mindre end . 650 Rdr. Men kunde accommoderes med et Sorenskriverie eller anden ham nogenledes convenabel Betiening.

8. Commerce-Raad *Johan Adolph Løvenstierne*, betient Lister og Mandals Amt som Laugmand.

Er meget trængende, og kunde for denne Forretning, som

har været baade besværlig og viitløftig, icke aflegges med mindre end . . . . 600 Rdr.

9. Commerce-Raad *Ulrick Friderick From* har, som Amtmand, betient Strinde- og Selboe- samt Ørchedals Fogderier i Trundhiembs Stift.

Kunde udi Penge icke have mindre end . . 600 Rdr.
Men dersom hand blev aflagt med Justitz-Raads Caracteer, saa blev hand ventelig dermed tilfredsstillet, helst hand haver Deris Kongl. Maits skrifftlig Allernaadigste Resolution og Forsickring at skal aflegges med en høiere Caracteer, naar hand sin Forretning hafde tilendebragt.

10. Hospitals-Forstander *Hans Mouridtzen Sommer* i Trundhjemb har, som Laugmand, fuldført Matricul-Forretningen udi Ørchedalen og Guldalen.

Er aflagt med Caracteer af Cammer-Raad for dend Tieneste hand har gjort ved Matriculen, og bør dermed lade sig nøie.

11. Raadmand *Knud Bruun* har, som Laugmand, assisteret ved Forretningen udi Strinde og Selboe Fogderier.

Udi Penge kunde hand icke have mindre end . 270 Rdr.
hvor med hand vel best var tient, eller i den Stæd gratificeres med Caracteer af Assessor udi Ober-Hoff Retten.

12. Krigs-Bogholder *Aage Hagen* har som Amtmand forrettet Matriculen udi Stør- og Wærdalens Fogderier.

Udi Penge kand han ikke have mindre end . 600 Rdr.
Men kunde blive meere fornøiet, om det allernaadigst maatte behage Deris Kongl. Mait. hannem med Cancellie-Raads Caracteer at aflegge.

13. Forrige Foged *Johan Helsing* har, som Laugmand, betient Stør- og Værdalens samt Inderøens Fogderier.

Kand i det allermindste icke have mindre end 400 Rdr.
hvor til hand som een fattig Mand er trængende.

14. Forrige Proviantforvalter i Friderichshald *Svend Olsen* har, som Laugmand, betient det Smaalehnske Amt.

Saa fremt hand med Penge skal betales, kand det icke være mindre end . . . . 350 Rdr.
Men dersom hand med Cammer-Assessors Caracteer blev aflagt, saa kunde hand vel være fornøiet.

15. Ober-Auditeur *Jørgen Biornøer* haver som Amtmand forrettet Matriculen udi Nummedalen og Stoer-foesens Fogderier.
Kunde udi Penge icke have mindre end . . 600 Rdr.
Men skulle derimod heller tage imod Bevilling paa eet par Sauge, saasom hand alleene nærer sig ved Tømmer-Handling.

16. *Hans Christian Tyrholm* der, som laugmand, har betient foranførte tvende Nummedalen og Storfosens Fogderier.
Udi Penge kand hand icke betales med mindre end 500 Rdr.
Men vilde heller være aflagt med Commerce-Raads Caracteer.

17. *Hendrich Friman* har, som Laugmand, betient Sundhord og Hardanger samt Nordhord og Waas Fogderier i Bergens Stifft.
Kand udi dette besværlige og viitløftige District fuldkommen have fortient . . . . 600 Rdr.
Men i mangel af betaling udi Penge, kunde hand være tient med Exspectance paa Stavanger Laug-Dømme som ickun er saare ringe og fast icke at liigne med et liidet Sorenskriverie.

18. Assessor og Vice Laugmand *Christian Soelgaard* har betient Guldalens Fogderie, som Amtmand, og Romsdals Fogderie, som Laugmand.
Kunde udi Penge icke have mindre end . . 600 Rdr.
Men i den Stæd være hiulpen med Commerce-Raads Caracteer.

19. Told-Inspecteur *Peder Storck* har, som Laugmand, betient nogle af de Nordlandske Fogderier.
Nyeder ingen løn af deres Maits. Cassa, og udi Penge kunde icke have mindre end . . . . 400 Rdr.
Men kunde være bedre tient, om Deris Mait. enten ville tillegge ham noget til vis løn at leve af, eller og Exspectance paa Borgermesterskabet i Trundhiemb, hvor om hand har giort allerunderdanigst ansøgning.

20. Sorenskriver *Peder Heyberg* har, som Laugmand, betient baaade Sund- og Nordfiords og Sundmøers Fogderier i Bergens Stift.
Kunde udi Penge icke have mindre end . . 500 Rdr.
Men i den Stæd vilde være mere fornøiet, om hans Søn

Michael Heyberg, der haver mange goede Attestater om sit Forhold, kunde nyde Exspectance paa hands Sorenskriverie udi Sundhordlehn, eller og ved opladelse at tiltræde det strax, saasom Faderen dog er gammel og skrøbelig.

21. Byskriveren i Bergen *Hans Christian Gartner* har, som Laugmand, betient Yttre og Indre Sogners Fogderier i Bergens Stift.

Kunde udi Penge icke aflegges med mindre end 300 Rd^r.
Men har til belønning forlangt at aflegges med Assistentz-Raads Caracteer.

22. Krigs-Procureur *Knud Boesen* har, som Amtmand, betient Hadeland, Toten og Walders Fogderier og Jarlsberg-Grevskab.

Om hand med Penge skulle aflegges, har hand fuldkomkommen fortient . . . . 600 Rd^r.
Men kunde i detz Stæd være tient med bevilling paa een Saug af 10,000^de. bords Skiørsel.

23. Assessor og Vice-Laugmand *Truels Madsen Wiel*, forrettet Matriculen udi Ringeriige og Hallingdahlens Fogderie, som Laugmand.

Udi Penge kunde hand icke have mindre end . 200 Rd^r.
Men vil i des Stæd aflegges med Assistentz-Raads Caracteer.

24. Sorenskriver *Christian Sommerfeldt* har, som Laugmand, forrettet Matriculen i Jarlsberg-Grevskab.

Kand udi Penge icke have mindre end . . . 300 Rd^r.
Men kunde i detz Stæd være tient med Caracteer af Assessor udi Ober-Hoff-Retten.

25. Raadmand *Ertman Jensen* har, som Laugmand, betient Nedenes og Raabøigdelaugets Fogderier.

Af liige Beskaffenhed, som nest foregaaende Erklæring.

26. Præsident *Hans Collin* i Trundhiemb har, som Amtmand, betient Inderøens Fogderie.

Kunde i Penge icke have mindre end . . . 400 Rd^r.
Men siiden hand nu med Cancelli-Raads Caracteer er bleven aflagt, saa bør hand icke viidere have at prætendere.

27. Cancellie-Raad *Johan Bager* i Bergen der, som Amt-

mand, har forrettet Matriculen udi Yttre og Indre Sognes Fogderie.

Er formedelst denne Forretning forud aflagt med Cancellie-Raads Caracteer, og der med bør være fornøiet. Skulde hand ellers have Penge, kunde det icke være mindre end . . . . 300 Rdr.

28. Borgemester *Matthias Pedersen Løche* i Scheen har, som Laugmand, forrettet Matriculen i Bamble-Fogderie.

Kunde udi Penge icke have mindre end . . 300 Rdr.
Men kunde derimod tillegges det vacante Raadmands Embede udi Scheen, som Raadmand *Christian Brandt* har betient, og er af liiden Indkomst, thi Byen er icke af større beskaffenhed, end den jo vel af een Byefoged (uden nogen Magistrat) kunde betienes, helst deris Domme og Forretninger staar under Laugmanden, som Over-Dommere.

Følger nu de Virckelige Stiftamtmænd, Amtmænd og Laugmænd, hvis Embeder egentlig kunde forbinde dem til denne Forretning.

29. Stiftamtmand *Tønsberg* og Laugmand *Peter Vogt*, der haver matriculeret Øfre og Nedre-Rommerige, Aggers og Folloug Fogderier samt Laurvigs Grevskab.

Stiftamtmand *Tønsberg* er for denne Forretning bleven aflagt med Ridderordenen og *Vogt* med Justitz-Raads Caracteer.

30. Etatsraad og Amtmand *Wærenschiold*, der har betient sit eget Amt udi Smaalehnene.

Er formedelst Matriculens skyld med en høiere Distinction bleven aflagt.

31. Cancellie-Raad og Laugmand *Andreas Lachman* haver, som Amtmand, betient Hedemarchen, Guldbrandsdalen samt Solør, Øster- og Oudalens Fogderier.

Udi Penge, om hand dermed skulle aflegges, kunde hand icke være tient med mindre end . . . . . 600 Rdr.
Men i dets Stæd med bevilling paa een Saug til hands eiende gaard udi Aggers-Herret paa 10,000 bords Skuur.

32. Amtmand *Just Must*, der har betient sit eget amt, Ringriige og Hallingdalen, samt Hurum, Røgen, Eeger, Lier og Buscherud.

Kunde udi Penge icke have mindre end . . 500 Rd[r]
hvortil hand og var trængende, men ellers i des Stæd distingveres med Cammer-Raads Caracteer.

33. Stifftamtmand *Lillienpalm* betient Nedenes og Raabøigdelaugets Fogderier udi sit eget Amt.

Er en bemidlet Mand, nødt megen naade af Deris Mai[t]
og icke skulle ventes at prætendere noget derfore.

34. Amtmand *Erich Must* har betient Romsdals og Nordmørs Fogderie i sit eget Amt.

Er meget trængende, og kunde i Penge icke have mindre end . . . . 600 Rd[r]

35. Stiftamtmand *Andreas Undal*, betient Sundhord og Hardanger samt Nordhord- og Waasse-Fogderier udi hands eget Amt.

Er een fattig mand, og haver mange børn, i fald hand med Penge skulle aflegges, kunde det icke være mindre end . . . . 800 Rd[r]
Men ønskede heller istædenfor anden belønning at faae sin eene Søn employeret til Lieutenant og den anden til Page.

36. Laugmand *Niels Knagenhielm* har, som Amtmand, betient Sund- og Nordfiords og Sundmørs Fogderie.

Er een bemidlet Mand, og som hand udi Penge icke kunde erlegges med mindre end . . . . . 600 Rd[r]
saa kunde hand i des Stæd være tient med Justitz-Raads Caracteer.

37. Laugmand *Peder Angel*, som har betient eendeel af Fogderierne i Nordlandene.

Kunde icke have mindre end . . . . . . 300 Rd[r]
Eller i detz Stæd erlegges med Assistentz-Raads Caracteer.

38. Justitz-Raad og Amtmand *Schielderup*, som har betient sit eget Amt i Nordlandene.

Kand vel icke paastaae meget, saa som hand paa de samme tiider, da Matriculen er forrettet, dog aarl. besøger Fogderierne og Ting-stæderne udi sit Amt, men skulle hand nyde Penge, saa kunde det icke være mindre end . . . . 400 Rd[r]

39. Schoutbynacht og Amtmand *Reesen* forrettet Matriculen udi sit eget Lister- og Mandals-amt.

Er trængende til Penge, og kunde icke have mindre end . . . . 500 Rdr

40. Commerce-Raad og Amtmand *Hans Nobell* Junior, forrettet Matriculeringen udi sit Stavangerske Amt.

Kand udi Penge icke have mindre end . . . 400 Rdr

41. Vice-Amtmand og Laugmand *Henning Friman*, bivaanet Forretningen som Laugmand udi samme Amt.

Kunde med ald føie have fortient . . . . 300 Rdr
Men som hand er nogenledes bemidlet, saa kunde hand i des Sted med Cammer-Raads Caracteer aflegges.

Her foruden har Matriculerne og Matricul-Protocollerne kostet at skriive, Papiiret, som til største deelen har været af det reale, der til at anskaffe, saa og samme at indbinde, imod 2000 rdr; disuden har og Deris Kongl. Mait ved Allernaadigste Resolution af 23 febri 1723 bevilget til een Skriver-Karls løn ved hver Matricul-forretning 8 rdr maanedtl., men naar Amtmændene eller de, som have giort Amtmændenes Tieneste, ved Forretningerne saaledes, som forhen er anført, kunde blive aflagde, saa faar de selv fornøie Skriver-Karlene, og desuden intet viidere for Protocollernes Bekostning prætendere.

14.

Et latinsk Digt af Ivar Rosenkrantz.

Meddelt af Chr. Bruun.

Dette Digt aftrykkes efter en Copi skreven af Rosenkrantz selv, ny kgl. Saml. Fol., Nr. 752. En Afskrift findes blandt Langebeks Excerpter, Pakken 202. Af Rosenkrantz er der bevaret et andet meget smukt latinsk Digt til H. Gram, det er trykt i Nye Danske Magazin II, S. 63—64.

Carmen
Domini Ivari Rosencrantzii
de Incendio Hafniensi
1728.

Magne Deus, sede excelsa super astra locatus,
Qui pedibus terram calcas immensus et omne

Late imples spatium, quodcunque extenditur, orbem
Amplectens nutuque regens; Te pendet ab uno
Nostra salus, jus unus habes vitæque necisque;
Excandente ira Te rerum cuncta fatiscit
Natura, et rursus vultum exhilarante novatur.
Nostra diu toleras peccata, et lentus ad iras,
Te prius humani reminisceris esse Parentem
Quam Dominum generis; sed si scelerata recusat
Gens tua jussa sequi, multo invitata favore,
Tandem pressa diu prorumpit atrocior ira,
Et meritis dignas poenas infligere gaudet.
Hinc est quod miseras Pax deserat aurea terras,
In cædesque ruant gentes propriamque ruinam,
Imperii seu dira sitis, seu turpior auri
Infestet lævas mentes malesana cupido.
Funeribus quoque sæva lues grassatur, et ægris
Instillat venis nulla medicabile virus
Arte, et, in immensos viduatas civibus urbes
Præcipitans luctus, ulciscitur horrida numen.
Cuncta elementa, simul tua justa efferbuit ira,
In sontes pugnant mortales: semina tellus
Reddere falsa negat sibi credita; denegat imbres
Aër fæcundos et siccis pascua ventis
Exurit; tumefactum æquor sua limina spernit
Æterna stabilita manu, fluctusque feroces
Evomit in terras, dominumque pecusque laresque
Arvaque cum silvis una miscere ruina
Exsultat, virides campos mersisse superbum.
Tum, quo vix majus dedit indulgentia coeli
Et tua cura, Pater, donum mortalibus, Ignis,
Heu! quantis furit ille malis, cum frena remittens
Nostra in damna sinis per noxia tecta vagari
Indomitum, lateque suo indulgere furori.
Sacra, profana ruunt, non Templis parcitur ipsis,
Impietas invisa Tibi quæ reddidit olim
Nostra, et criminibus falsæ pietatis imago
Obtenta infandis. Volvuntur in æthera flammæ
Permixtæ fumo, atque obtendunt nubila soli.
Cuncta sonant clamore gravi, sævoque tumultu

Tecta cadunt, fragor horrisonus moestæque querelæ
Hortantum turbant voces et sidera plangunt.
Nil juvat infelix multos exculta per annos
Ars hominumve labor, nil unda immissa rapaci
Flammæ, quæ vires populando acquirit avara.
Nempe tua exsequitur, Judex æterne, fidelis
Jussa. Quis obsistet? Quod Tu vis, omne peractum est.
Sic tua prosequitur populos, Deus, ira rebelles,
Qui peccando atras armarunt fulmine nubes.
Sentimus tristes ultricis verbera virgæ,
Et meriti pejora tuis advolvimur aris.
Non jussis, velut ante, tuis obsistere pulchrum
Ducimus, aut foeda violasse libidine lecti
Jura maritalis dignum nunc laude putamus.
Pauper agrum vicinus habet; colet usque tenellos
In patriis pascens agnos securus agellis,
Nec vim limitibus, nec divitis ausa superbi
Ulla perhorrescet, justo protectus et æquo.
Nulla erit infamis lingvæ maledicta vomentis
Merces; occultis auris præclusa susurris,
Captantes alieno ex damno respuet artes
Lucrum. Virtûtem nulli coluisse nocebit;
Posthumus in gremio tutoris dormiet hæres
Tutus; depositum nostrorum nemo negabit.
Sic meliora tuis dum tura inferre paramus
Templis, parce, Pater! lachrymas ne sperne precantum,
Redde tuo pacem populo, solidamque salutis
Spem patiare animis iterum revirescere nostris;
Tum multis dejecta malis mens ægra resurget,
Teque piis longo luctu gens squalida votis
Concelebrabit ovans, fraudesque exosa perenni
Te cultu solum Regem Dominumque vocabit.

15.

Holbergiana quaedam.

Scripsit Carolus Guil. Elberling.

II.

Quum Holbergianis meis adiungebam indicem versiculorum, quorum fontes nondum reperti erant (pag. 287), sperabam fore, ut alii nonnulla certe eorum, quae ipse frustra quaesiveram, inventa mecum communicarent. Neque haec me spes fefellit; nam statim amicus meus C. W. Smith sex locos mihi monstravit. Ita eius doctrina et benevolentia effectum est, ut nunc modo quinque locorum fontes lateant.

Epistola I.

Pag. 8. Flammas moveoque feroque] *Ovid.* Metam. III, 464:

Uror amore mei! Flammas moveoque feroque.

— 60. Rauca voce manuque Murmura] *Ovid.* Metam. I, 205 sq.:

Qui postquam voce manuque
Murmura compressit, tenuere silentia cuncti.

— 106. Pictis tanquam gaudere tabellis] *Horat.* Satir. I, 1, 70 sqq.:

Congestis undique saccis
Indormis inhians et tanquam parcere sacris
Cogeris aut pictis tanquam gaudere tabellis.

Epistola III.

Pag. 63. Et iam venit aegra senectus] *Ovid.* Metam. XIV, 142 sq.:

Sed iam felicior aetas
Terga dedit, tremuloque gradu venit aegra senectus.

— 81. Nam capiunt vitium, ni moveantur, aquae] *Ovid.* Ex Ponto I, 5, 5 sq.:

Cernis, ut ignavum corrumpant otia corpus,
Ut capiant vitium, ni moveantur, aquae.

Pag. 164. Vinum ut nocturnum ludit imaginibus] Cfr. *Tibulli* Carm. III, 4, 51 sqq.:

Tantum cara tibi, quantum nec filia matri,
Quantum nec cupido bella puella viro;
Pro qua sollicitas coelestia numina votis;
Quae tibi securos non sinit ire dies;
Et quum te fusco somnus velavit amictu,
Vanum nocturnis fallit imaginibus;
Carminibus celebrata tuis, formosa Neaera
Alterius mavult esse puella viri.

16.

En Notits om Professor Hans Steenbuch,

nedskreven af J. Langebek, meddelt af Chr. Bruun.

Originalen blandt Langebeks Excerpter, Pakken Nr. 139—40.

1740, 21 Junius, tiisdag om Aftenen Kl. imellem 6 og 7 døde den gode gamle Guds Mand Professor Hans Steenbuch, summus Theologus og Senior ved Kiøbenhavns Universitet, henimod 76 Aar gammel, fød 1664 d. 7 Julii. Han var et Exempel og et Lyys her i Verden, gudfrygtig, saare sagtmodig, oprigtig, from, medlidig og velgiørende, og skinnende af alle christelige dyder; holdt det for sin Lyst at udøve daglig Miskundhed imod fattige, Enker og faderløse; saalænge han var ret frisk og rørig, forsømte han aldrig, foruden de ordinaire Prædikener, dagligen hver Morgen og Aften at indfinde sig til Lovsang og Bøn i Vor Frue Kirke. Han har efter Ildebranden givet til Universitetets Bibliothec, til Veisenhuset, til Vartov etc.; forrettede sit Embede indtil sit Yderste, thi næste Løverdag før han døde, var han i Holmens Kirke og hørte en dimiss Prædiken. Var ikke ret syg, men plaget nogle dage før sin død af Colica og gik mere oppe end han laae. Hans Død begrædes af mange, i sær af fattige og hielpeløse, som i ham maae savne en god fader og trøst. Ingen fik ham at see, medens han stoed Liig; han blev begraven Løverdag Middag den 25 Junii i Vor Frue Kirke i Choret, og det uden al Pragt og cere-

monie, i en hviid Kiste, som ei var overtrokken eller med Plade eller nogen anden ting ziret; blev baaren bort af 12 Studentere, og ingen uden Justitz Raad Worm og Justitz R. Bartholin fulte, som vare hans næstpaarørende, hvilket alt var efter den Salige Mands egen anstalt. Sit Testament skal han have giort færdig før sin Død.

17.

Et Par Bidrag til Grev F. Danneskjold Samsøes Historie.

Meddelt af Chr. Bruun og A. Abrahams.

Nr. I er trykt i Treschows Levnetsbeskrivelse af Danneskjold, S. 85—86; det er medtaget her paa Grund af Nr. II; Nr. I og II aftrykkes efter en Afskrift af Langebek blandt hans Excerpter, Pakken Nr. 141. Originalen til Nr. III eies af Etatsraad Abrahams; der findes ingen Udskrift, men Brevet er sikkert skrevet til Geheimeraad Schulin. Grev Danneskjold stod som bekjendt fra 1735 til 1746 i Spidsen for Søetaten og erhvervede sig et berømt Navn ved sin udmærkede Bestyrelse. Han havde mange Modstandere og kort efter, at Frederik den Femte var bleven Konge, lykkedes det dem at faae ham afskediget.

I.

Til
General-Admiral-Lieutenant
Greve af Danneskjold Samsøe.
F. 5tus.

Som vi allernaadigst finde for got, at giøre forandring udi den ved Floden, Holmen og Marinen hidindtil brugte og dig allernaadigst anbefalede Administration og Commando; Saa have vi i Betragtning, at Du os (efter din mundtlige Forestilling, formedelst forehavende Forandring)[1]) ingen réele Tieneste ved denne Etat kunde giøre, allernaadigst resolveret, Dig i Naade fra alle Dine hidindtil hafte Embeder og udaf vores Tieneste at dimittere. Men som vi og med den af Dig førte Commando, Administration, Direction over Holmen og Floden, saavelsom de øvrige af Dig og under Din Direction førte Verker, Arbeide og Indretninger, aldeles ere fornøiede,

---

[1]) Admiral Rosenpalms Plan til en forandret Styrelse af Marinens Anliggender.

Saa have vi og herved som ved en general Decharge baade allernaadigst villet confirmere alle de af vores Sl. Hr. Fader Høilovlig i Hukommelse allernaadigst meddeelte af Kameret, Cancelliet og vores particuliere Cassa udstædte Qvitteringer og Decharger, saavelsom og fritage Dig fra al Tiltale og Ansvar, for den Tid Du i vores Tieneste staaet haver, under hvad prætext eller Navn det være maatte. Og for des mere at stadfæste og tilkiendegive den Naade, vi for Dig bærer, og at vi med den af Dig allerunderdanigst giorte tro Tieneste aldeles ere fornøiede,

Saa ville vi allernaadigst, at Du skal beholde den Charactere af General-Admiral-Lieutenant, som Du hidindtil haft haver, saa og, at Du skal nyde og beholde, saa længe Du lever, de ved donation af vores Sl. Hr. Fader Høilovlig i Hukommelse Dig aarlig tillagte og af Os selv allernaadigst confirmerede 7000 Rixdaler, saavelsom, efter Din dødelige Afgang, Din Enke, saa længe hun lever, de hende af Os ved samme allernaadigst confirmerede Donations-Brev tillagte aarlige 4000 Rixdaler, Hvorom vi og vores Sø-Etats General-Commissariat allernaadigst Ordre bilagt have; forbydende alle og enhver, under hvad Skin eller Navn det være maatte, herimod at handle, under vor Hyldest og Naade.

Jægersborg Slot d. 18. Novemb. 1746.

Friderich R.

F. Danneskiold Samsøe.

II.

Greve Danneskiolds Afskeds Tale til Admiralitetet d. 21de November 1746.

Det Vidnesbyrd, som det høie Admiralitet har hørt oplæse, som er saa uimodsigelig, som authentique, siden det af vores allernaadigste Konge selv i Naade er meddeelt, er det fornøjeligste, en ærlig Mand efter saa mange Aars Tieneste enten kand ønske sig eller kand attraae til. Saa ønskeligt som det

er, saa meget glædeligere er det for mig, at dette saa authentique Vidnesbyrd stadfæstes med 2de andre, som ej ere mindre. Det første af disse, jeg taler om, ere Ting, der findes i Gierningen: de af mig førte Arbeider, de af mig giorte Indretninger, Flodens Floer og Velstand, og hele Marinens Opkomst, som ieg eneste i alle Leiligheder har stræbt at befordre, som og Gud har givet mig Lykke til i nogen Maade at opnaae; hvilket ogsaa findes ei alene saa soleklart beviist ved dette allernaadigste Confirmations-Brev, men endog derved, at ikke derimod noget Ord er bleven anført eller erindret. Dette Vidnesbyrd, siger ieg, stadfæster saa meget mere det første, siden Tingene ligge for Øjnene og tale for sig selv.

Det andet Vidnesbyrd, som endnu bekræfter de tvende forige saa meget des mere, saasom det ej alene gielder i denne men endog tilkommende Verden, er det Vidnesbyrd af en reen og ubesmittet Samvittighed, af den Samvittighed, som vidner med mig, at aldrig hverken Ambition eller Interesse, men aleneste det sande Øjemærke at befordre Kongens Interesse, Fædernelandets Gavn og Ære, og Sø-Etatens Velfært, har dreven og anlediget mig at foretage og handle det, som af mig findes giort. De 2de Vidnesbyrd giver mig i denne Leilighed Glæde og Frimodighed, nu ieg skal nedlægge, efter Hans Majestets Befaling, mine Embeder. Det sidste giver mig Glæde og Frimodighed, naar ieg, med mine Formænd og Efterkommere i Embedet, for den alseende Guds Domstoel, hvor ingen Ting kand skiules eller sminkes, skal aflegge Rede og Rigtighed for mine Bedrifter i mine Embeder. Det, der i den Tid, ieg har forestaaet de mig anbetroede Embeder, har drevet mig saaledes til at handle, driver mig og nu ved denne Nedleggelse til, af Hiertet at ønske, at Gud saaledes vil velsigne de herefter giørende Indretninger og foretagende Arbeider, at den Herres Tieneste, som ieg elsker og venererer, maae fremmes, og Fædernelandets, saa og Sø-Etatens Gavn og Beste maatte befordres.

Admiral Rosenpalm

svarede, at de ville søge at imitere, saa vidt mueligt, Hans Excellences store Exempel i alle hans gode Indretninger, da de ønskede ham al Lykke og Velsignelse. Hvilket hele Admiralitetet giorde til deres Mening ved eenstemmig Bifald.

III.

Sonderburg ce 4de Mars 1747.

Monsieur

Votre Excellence auroit lieu d'etre surprise qu'apres avoir dit adieu pour toujours aux affaires, il y en ait pourtant encore qui ayent assez de pouvoir sur mon Esprit pour me porter & forcer a en parler a Votre Excellence par ces lignes.

Mais cette surprise cessera bientôt, des qu' Elle reflechira d'un coté a la nature de l'affaire dont il s'agit; & d'autre coté aux sentiments, qu'Elle m'a toujours connue d'Amour pour ma Patrie, & de Zele pour mon Souverain.

L'affaire dont j'ay a parler a Votre Excellence est le Dock. Cett ouvrage est dans un etat parfait; il n'y a rien a craindre pour sa seureté & durée & meme l'année passée la derniere main y a eté mise pour la seureté de la posterité, de sorte que je puis declarer en conscience, qu'il est en etat & le sera toujours, tant voudra le traiter comme il a eté traité jusqu'icy. Les Gazettes cependant marquent: qu'une Commission est nommée pour examiner cett ouvrage. Mais comme j'ay aboli toute Correspondance, & que n'y les Gazettes, n'y le bruit Public disent quelle est l'instruction de cette Commission, je garde la dessus un entier silence.

L'unique article connu est: que L'Amiral Suhm l'a demandé & obtenu. Et voila la seule Raison aussi, qui pour le Bien & l'interet du Roy & du Pays, m'oblige a parler sur un Article si interressant, a Votre Excellence, comme le Premier du Conseil, afin de La mettre au fait; Quell danger ce grande ouvrage coure, si on auroit la malice, sous des Pretextes specieux, mais faux; de proposer & faire resoudre du changement, dans la maniere de le conserver, qui seurement aboutiroit a l'aneantir en peu de tems.

Voila ce que je soupçonne, & non sans fondement etre le but de Suhm. Par haine & depit contre moy, Il a eté des long tems ennemy de cet ouvrage; et l'est maintenant plus que jamais. En voicij la raison. Ayant dans l'année 1743, parmis d'autres insignes fausetés, avancé au Feu Roy, cellecy, la plus insigne de toutes:

»Que le Dock ne pouvoit durer, & etoit sur le point de perir« Et l'experience (toute la Flote y ayant eté mise du de-

puis) l'ayant exposé a la Risée de tout le monde, Il souhaitera maintenant que je n'y sois plus, a pallier cette contreverité, en partie en faisant nommer une Commission; en partie en proposant sans doute des questions captieuses, & faisant resoudre des Choses qui sans faute entraineront la Ruine de cett ouvrage.

Voila ce qui m'oblige a la declaration svivante dont Votre Excellence fera usage quand Elle le jugera necessaire pour le service de Sa Majesté.

Je declare: *Premierement:* que toutes les precautions necessaires pour la conservation de cett ouvrage sont prises; & que tout ce qu'on proposera de plus est inutile & des faux fraix. *En second Lieu:* que cett ouvrage n'est sujet a aucun danger (humainement parlant) & poura durer un tems infinis, si on observe les deux articles svivants: Premierement Qu'on continue a lever l'eau dans le moulin & dans le Reservoir de la meme façon que jusqu'icy. En second lieu: Qu'on continue a soigner comme jusqu'icy cett ouvrage avec les Reparations necessaires: Reparations: que tout ouvrage dans ce monde exige, & qui dans cett ouvrage ne sont guere de consideration, consistant: *in calfatren, tœren, ausspuntzen undt dergleichen mehr.*

Je declare d'autre côté: Que si on cesse de lever l'eau dans le moulin & dans le reservoir, de la façon qui a eté usitée jusqu'icy, cett ouvrage sera anneantis en tres peu de tems, & ce sera faire la meme chose, que si on le minoit, & le faisoit sauter avec de la Poudre. Et si, sans faire ceçy, on cesse de soigner comme jusqu'icy, les reparations necessaires, (les reparations etant requises a toute ouvrage & batiment de quelque nature qu'il soit, s'il ne doit deperir) on le detruira aussi, mais d'une maniere moins ouverte. Et en ces cas, malheur a celuy qui par des vues non permises, & des haines & animosités particulieres, voudroit abimer un ouvrage si util & si necessaire au Roy & a la Patrie.

Toutes les Questions que Suhm formera, ne seront que des Questions doubles & captieuses, pour jetter la crainte dans l'esprit de ceux qui y doivent repondre, les embarasser, & d'autant mieux parvenir a son but. Peutetre: par Exemple un des Prætextes apparents sera-t-il: les fraix qu' exige le Dock.

Mais quelle Pauvrete quand on l'examine! Les fraix du Dock ne montent par an qu'apeine a 2000 ecus. Et si le Dock n'etoit pas, le simple carenement *(oder Kielholung)* de trois vaisseaux monteroit a plus que cette somme, sans parler icy de la vraye & reelle utilité & necessité du Dock, si connue a tout le monde, & si souvent demontrée sous touts les divers Regnes, avant qu'il en fut jamais icy; & si etablie par l'aveu de toutes les nations, qu'il faudroit ou une crasse ignorance ou une enorme malice pour vouloir en faire douter un moment. En un môt: les Questions de Suhm; ses suppositions; ses propositions; ses faux Prætextes, me sont inconnus; Mais ses intentions & son but (quelque nom spetieux qu'il y donne) ne m'est que trop connu, par l'experience du passé, & par son mauvais Charactere. Le Dock, Et L'Enrollement; étants deux des arrangements les plus considerables & reels faits sous mon Administration; seront aussi les principaux objets de sa haine, & et qu'Il s'efforcera le plus d'abimer.

Mais comme ce sont deux choses, que Sa Majesté, quand une fois elles seroient detruites, n'y a force d'argent, n'y par les plus grandes depenses ne sçaurait retablir; Le Zele pour mon Souverain, & l'Amour de la Patrie, (uniques ressorts de toutes mes Actions tant que j'ay servi), m'ont obligé en resignant par ordre de Sa Majesté mes Emplois, de faire sur ces deux Articles, la declaration qui se trouve inserée dans le protocol de l'Amirauté; Et ces memes raisons m'ont obligés d'écrire a Votre Excellence, & faire la declaration çy inserée; afin qu'Elle qui est sur les lieux; qui sçait & voit les circonstances; & qui est le Premier du Conseil, puisse quand Elle le trouve necessaire etre au fait, en faire usage, & avertir Sa Majesté, (puisqu'on ose mettre pareilles [pareilles] propositions & questions sur tapis) du danger evident que coure un Ouvrage, qui mérite si fort Ses soins et Sa Protection. Si je n'en ay point ecrit en droiture a Sa Majesté, en voicy la Raison, qui est: Que je ne suis point instruit de l'arrangement & de l'instruction donnée a la Commission, sans quoy je l'aurois fait. Apres la Declaration faite en me demettant de mes Charges; apres l'avertissement donné apresent, j'ay sauvé ma Conscience, ayant fait & dit ce qu'elle m'oblige a faire & dire. C'est la derniere fois de ma Vie que je parleray ou me mele-

ray d'aucune affaire; ce qui servira aussi de preuve incontestable, que n'y haine, n'y vue particuliere quelle qu'elle puisse etre, mais uniquement l'amour de la Patrie & de mon Souverain a en cette occasion comme toujours guidé & animé ma Plume. J'aurais crû me rendre' coupable d'un crime envers mon Souverain, si je m'étois tû. Dixi & liberavi Animam. Desormais quelque chose qu'il avienne je suis tranquil; et touts mes divers Ecrits & declarations, aussi bien que cette derniere, etant autant de temoins que je me suis acquité de mon devoir; je m'inpose par cellecy un silence eternel & n'importuneray plus n'y Votre Excellence, n'y qui que ce soit, en fait d'affaires quelles qu'elles puissent etre. Mon unique occupation dans ma solitude est et sera de former & addresser des Voeux au Tout Puissant qu'Il veuille tout diriger pour le bien & la Gloire du Roy & de la Patrie.

Il ne me reste qu'a prier Votre Excellence de me continuer son Amitié, comme a celuy qui a l'honneur d'etre avec une estime parfaite

Monsieur

de Votre Excellence

le tres humble & tres obeissant serviteur

F. Danneskjold Samsøe.

P. S. En faisant rapport du Contenu de cette lettre a Sa Majesté, je suis persvadé que votre Excellence plaidera aussi en ma faveur la justice des raisons qui m'a obligé a l'ecrire.

Tillæg og Rettelser.

Til tredie Bind.

S. 223, Lin. 8. opkielche, læs: opkielthe.
S. 225, Lin. 24. bruger, læs: beuarer.
S. 225, Lin. 28. slette, læs: stette.

Til fjerde Bind.

S. 73, Lin. 8 f. n. Ed. læs: Ed. (ɔ: Forkortelse for Edvard, ikke Edidit). Med Hensyn til de Anmærkninger under Texten, som ere føiede til Schwartzkopfs Erindrings-Lexicon, bemærkes, at de mest ere tagne fra Worms eller Nyerups Literaturlexika, og ikke støtte sig paa nyere Undersøgelser.

S. 80, Lin. 3 f. n. Trifolinm matrium, læs: Trifolium metricum.

S. 184, Brevet fra Nordahl Brun til Suhm er tidligere meddelt i N. Kirkehist. Samlinger, IV, S. 174—76 af L. Daae.

S. 247, Lin. 2 f. n. Juni, læs: Juli.

S. 269, Lin. 10 f. n. Wahl, læs: Vahl.

Alfabetisk Register.

